

รายงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

เล่มที่
3

พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0

Buddhist Integration and Modern Science
for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

รายงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

เล่มที่
3

พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0

Buddhist Integration and Modern Science
for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

สำนักงาน น.น.บ.

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

Buddhist Integration and Modern Science for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา	พระราชวรเมธี, ดร. พระราชคุณากรณ์ พระราชศาสนานิกบาล พระสุนทรมุณี ว่าที่ร้อยตรีสมเดช อภิขยกุล	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร เจ้าคณะจังหวัดน่าน รองเจ้าคณะจังหวัดน่าน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
-----------	---	---

คณะกรรมการ

พระราชปรีดีทิวี,ศ.ดร.	ประธานคณะกรรมการ
พระราชวรมุณี,ดร.	รองประธานคณะกรรมการ
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองประธานคณะกรรมการ
พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.	รองประธานคณะกรรมการ
พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.	คณะกรรมการ
พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ	คณะกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.จ่านงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังฆธรรม	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี	คณะกรรมการ
พระชยานันท์มุณี,ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ, ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์เชษฐ์ นิมมาทพัฒน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

แบบปก-รูปเล่ม : นายศุภกริช เขื่อนเพชร

พิมพ์เมื่อ : กันยายน 2560

จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประจำปี 2560

ถ้อยแถลง

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ จัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 เรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการสู่สังคม และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านบทความทางวิชาการและงานวิจัยในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยอนุวัตตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยที่ว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”

นักวิทยาศาสตร์ยุคใหม่เริ่มหันมาศึกษาภูมิปัญญาตะวันออก โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ทำให้รู้พุทธธรรมบางแง่มุมอยู่บ้าง เช่น เมื่อพระพุทธศาสนาแสดงไว้ว่า “สังขารทั้งปวงเพราะไม่เที่ยง (อนิจจัง) จึงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) เพราะอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จึงหาตัวตนที่แท้จริงไม่ได้ (อนัตตา) ไม่มีอะไรเป็นหน่วยอิสระซึ่งคงที่ ไม่มีอะไรคงตัว ไม่มีอะไรเป็นตัว มีแต่กระแสธรรมไหลไปสืบเนื่องสัมพันธ์กันไป เป็นปัจจัยแก่กันและกัน มีอยู่โดยความสัมพันธ์กัน มีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย ไม่มีความคงที่อยู่อย่างเดิม ไม่มีอยู่โดยตัวมันเอง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่จึงแสดงทรรศนะสะท้อนความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในโลกว่า “อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แบบอิสระแยกจากกันได้ โดยเนื้อแท้ อนุภาคนั้นเป็นชุดแห่ง ความสัมพันธ์ที่แผ่ออกไปยังสิ่งอื่น ๆ อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่” เวอร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์ก กล่าวว่า “โลกนี้ปรากฏเป็นชิ้นส่วนเหตุการณ์ที่ซับซ้อนโยงใยเข้าหากัน ทดแทนกัน ทับซ้อนกันหรือรวมตัวกันจนมีผลออกมาเป็นการถักทอขององค์รวม”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่เห็นตรงกันว่า ความสมดุลของโลกเป็นผลจากความสัมพันธ์อย่างลงตัวระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต ทุกสิ่งมีระบบควบคุมการดำรงอยู่ร่วมกันที่เป็นเอกภาพ โลกคือองค์ภาพพหุที่มีชีวิต เป็นอาณาจักรแห่งความร่วมมือระหว่างพืช สัตว์ แบคทีเรีย ซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันในลักษณะพันธมิตรประสานกิจกรรมระหว่างกัน เพื่อความอยู่รอดของส่วนรวมทั้งหมด วิธีการนำทฤษฎีโพธิญาณและข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ไปใช้โดยการบูรณาการ คือเติมเต็มให้แก่กันและกัน

วิธีที่ 1 การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักการทางวิทยาศาสตร์ไปอธิบายเสริมกันและกันให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้น เช่น กรณีพระพุทธเจ้าทรงแสดงโลกทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐิว่า

โลกนี้โดยมากอาศัยส่วนสุดโต่ง 2 ข้าง คือ *ความมี (อัตถิตา) และความไม่มี (นัตถิตา)* เมื่อบุคคลเห็นเหตุเกิดแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง *ความไม่มี (นัตถิตา)* ในโลกก็ไม่มี เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง *ความมี (อัตถิตา)* ในโลกก็ไม่ *มี* ข้อที่ว่า ‘สิ่งทั้งปวงมีอยู่’ นั้น เป็นส่วนสุดโต่งข้างหนึ่ง ข้อที่ว่า ‘สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่’ นั้น เป็นส่วนสุดโต่งอีกข้างหนึ่ง ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปข้องแวะส่วนสุดโต่งทั้งสองข้างนั้น

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนา นักวิทยาศาสตร์ อาจไม่เข้าใจชัด ก็ให้นำหลักการของฟิสิกส์วันต้ม มาอธิบายเทียบเคียงกัน ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ เหมือนกันว่า

โฟตอนหรือส่วนประกอบย่อยแห่งอะตอมของแสง เป็น ‘ทวิลักษณ์’ คือ (1) อนุภาค (2) คลื่นทั้งสองอยู่ด้วยกัน แต่เป็น 2 อย่างที่ขัดแย้งกันอยู่ใน ตัว ถ้าเราบอกว่า โฟตอนเป็นอนุภาค ก็เป็นมุมมองที่ดูโต่งข้างหนึ่ง ถ้าเรา บอกว่า โฟตอนเป็นคลื่น ก็เป็นมุมมองที่ดูโต่งอีกข้างหนึ่ง มองอย่างไรจึง ไม่ถือว่าเป็นที่ดูโต่ง ? มองโดยมีขณธรรมเทศนา คือมองโดยสายกลาง

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาอาจไม่เข้าใจทฤษฎีนี้ของนักวิทยาศาสตร์ ก็ให้นำแนวคิด ทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ข้างต้นนั้นมาอธิบายเทียบเคียงกัน

วิธีที่ 2 การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเติมเต็มวิทยาการใหม่ ๆ ให้มีความสมบูรณ์ ยิ่งขึ้น เช่น แนวคิดทฤษฎีทางการบริหารยุคใหม่อาจมีความสมบูรณ์บางมิติ แต่ยังขาดไปบางมิติ ในการ บริหารคน นักบริหารยุคใหม่อาจมองเพียงว่า การบริหารคนที่จะให้ได้ดำเนินด้วยดีนั้น ให้ค่าตอบแทนสูง มีสวัสดิการพร้อม สร้างความเป็นกันเอง เท่านั้นก็จะเพียงพอ แต่พระพุทธศาสนามีหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา ที่จะทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่า หรือแม้แต่หลักวิชาว่า ด้วยการรักษาพยาบาล ในการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยที่ผ่านมา เราอาจเน้นการรักษาโรค แต่ปัจจุบันมี การนำหลักการทางพระพุทธศาสนาการรักษาใจผู้เจ็บป่วย ใช้วิธีการรักษาโรค รักษาใจควบคู่กันไป

วิธีที่ 3 การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการทำให้วิทยาการใหม่ๆ ทั้งหลายมีโอกาสได้แสดงฐานะและบทบาทมากยิ่งขึ้น นั่นคือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการยุคใหม่ได้ หันมาศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาตัวเองให้มีความเข้มแข็งสามารถยืนหยัดอยู่ได้ ในท่ามกลางโลกธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในทางดีและไม่ดีตลอดเวลา ความเป็นคนเข้มแข็งนี้ จะเป็นโอกาสให้ ได้ใช้วิชาความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดเวลา

ดังนั้นวิธีที่ 3 นี้ถือว่าตรงกับพุทธประสงค์มากที่สุด เพราะทรงแสดงลำดับขั้นของการพัฒนา ตนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ โดยเริ่มจากการศึกษาหาความรู้ด้านวิชาการวิชาชีพ (ปริยัติสัทธรรม) อบรมสั่งสมตนให้มีความเรียบร้อยด้านกายภาพ ให้เข้มแข็งอดทนด้านจิตภาพ และโลกทัศน์ชีวิตที่ศรัทธาที่เป็น สัมมาทิฐิตลอดเวลา (ปฏิบัติสัทธรรม) และทำยให้มีความร่มเย็นเป็นสุข (ปฏิเวธสัทธรรม)

การบูรณาการที่ถูกต้องจึงไม่ใช่การบูรณาการตัวเนื้อหาวิชา แต่เป็นการรับเนื้อหาวิชา ศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาในตัวคนแล้วเอาหลักปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรมทางพระพุทธศาสนาพัฒนา ตัวคน เพื่อให้โลกทัศน์เชิงบูรณาการในการดำรงชีวิต

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์ นครน่านฯ และคณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคี เครือข่าย ในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็น คุณูปการต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมสืบไป.

(พระราชปริยัติกวี, ศาสตราจารย์ ดร.)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประธานบรรณาธิการการประชุมวิชาการระดับชาติ
ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

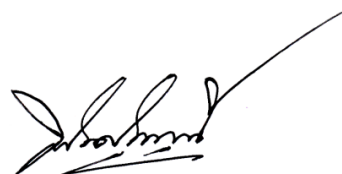
11 สิงหาคม 2560

คำนำ

การประชุมวิชาการระดับชาติที่มีรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์ นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษาและสังคม ประกอบด้วย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติประจำจังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยศูนย์จังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ วิทยาลัยน่าน และวิทยาลัยชุมชนน่าน ภายใต้หัวข้อเรื่อง “พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของมหาวิทยาลัยและนักวิชาการสู่สาธารณะ ตามวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย เป็นเวทีสาธารณะเสนอแนะผลงานวิชาการในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพุทธบูรณาการ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนของสังคม

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน และคณะผู้บริหาร คณาจารย์ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคีเครือข่าย ในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นคุณูปการต่อศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การประชุมวิชาการระดับชาติในครั้งนี้ จะอำนวยประโยชน์แก่คณาจารย์ บุคลากรในมหาวิทยาลัย และนักวิชาการ ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ในยุคไทยแลนด์ 4.0 อย่างยั่งยืนสืบไป

(พระสุนทรมนี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ถ้อยแถลงของประธานคณะกรรมการ	ก
คำนำ	ง
พุทธปรัชญาการศึกษา <i>ดร.เสฐียร ทั้งทองมะดัน</i>	1
ศึกษาบทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ที่ส่งเสริมความมีคุณธรรม เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน : ศึกษาเฉพาะกรณีคณะสงฆ์อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย <i>ดำเนิน ปัญญาผ่องใส</i>	13
กระบวนการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดเชียงราย <i>ดำเนิน ปัญญาผ่องใส</i>	24
การพัฒนาหลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับการปฏิบัติระยะสั้น <i>พระครูปริยัติปัญญาธร, ดร., พระครูภาวนาวิริยานุโยค วิ., ดร.</i>	34
การพัฒนาเชิงพุทธเพื่อความยั่งยืนยุค ไทยแลนด์ 4.0 <i>พระอธิการเฉลย ฉนฺทโก (อิมทับ)</i>	44
ไทยแลนด์ 4.0 กับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ <i>พระมหาจักรพันธ์ จกกวโร (นะวะแก้ว)</i>	50
การตัดสินใจทางการบริหาร <i>ณัฐชยา วงษา</i>	56
ฆราวาสาภิบาล: หลักการปกครองครอบครัว <i>บุญเดือน ทรัพย์เพชร</i>	68
ชรอัมมสูตร : การดูแลผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนา <i>พระครูธีรศาสตร์ไพศาล</i>	75
รูปแบบการตัดสินใจตามหลักพุทธจิตวิทยา <i>พระศรีปริยัติธาดา, ทิพย์ ชันแก้ว, ธนันต์ชัย พัฒนะสิงห์</i>	87
สารานุกรม นานงศ์กรสู่ความเป็นเลิศ <i>รุ่งสุริยา หอมวัน, สมภาพร มังคลัง</i>	100

อำนาจกับการเมือง <i>พระครูวชิรคุณพิพัฒน์,ดร.</i>	110
สิทธิกับความมั่นคงของมนุษย์ <i>ผศ.ดร.ธงชัย สิงอุตม, พชรี สายบุญเยื่อน</i>	121
เสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง <i>ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์</i>	130
การเรียนรู้กับแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่ จังหวัดน่าน <i>พระชยานันท์มนี, ผศ.ดร.</i>	141
การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและการพัฒนาตนเองตามหลักมงคลสูตรที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วง <i>ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล, พระครูพิพิธจารุธรรม, ภูวเดช ลินทับศาล</i>	159
การประยุกต์ใช้หลักธรรมอริยาบท 4 กับชุดความรู้มคฺคเทศก์น้อย วัดพระธาตุผาเงา ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย <i>เสพบัณฑิต ไทหนองบัว</i>	168
โยนิโสมนสิการ: แนวคิดและกระบวนการพัฒนาทักษะทางความคิด <i>พระครูโกวิทธรรมวาที, ดร.</i>	177
การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคไทยแลนด์ 4.0 <i>วุฒิกัณฑ์ มูลศรี</i>	187
การจัดการองค์กรให้ยั่งยืนด้วยหลักเบญจศีล <i>ดร.สงุ่น ตรีสุขี</i>	196
การจัดการความรู้เชิงพุทธเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพในยุค 4.0 <i>กันตภณ จงงามวิไล, พระครูวิบูลเจติยาทร</i>	201
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทศวรรษหน้า <i>ผศ.ดร.เสน่ห์ ใจสิทธิ์, พระมหาอรุณพล นรินสโร</i>	210
ความสุขกับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ <i>ภราดร สุขพันธ์, อาเดช อุปันนท์</i>	217
เน็ดเหนือย : โรคที่กำลังแพร่หลายในยุคไทยแลนด์ 4.0 <i>ณัฐวุฒิ เอี่ยมอินทร์</i>	228
กระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดแพร่ <i>ผศ.นวัชโรจน์ อินเต็ม, พระมหาฐิติพงษ์ วรทลสี</i>	237

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเรียนภาษาอังกฤษ พระมหาพงษ์ประภากรณ์ วิสุทธิญาณเมธี, ดร.	247
การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธวิธี พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร, พระมหาสมเจต สมจारी, เกียรติไกร พินยารัก	262
ภาวะผู้นำกับการบริหารองค์กรตามหลักอิทธิบาทธรรม รุ่งธิพร สกุลมูล	272
ผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลง พระมหาสุชาติ อนุบาลโย	281
รูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ ตามโครงการพระราชดำริฯ พื้นที่จังหวัดน่าน พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปัญญา, ดร.	291
คอร์ปชั่นไม่ใช่อุปสรรคการพัฒนาสังคมไทย ดร.ธีรทัศน์ โรจนกิจจากุล, พระครูปลัดเถรานุวัตร, ดร.	305
วิธีสืบพยานบุคคลในคดีอาญา ดร.ณัฐพงศ์ชัย กุรัตนธรรมมา	313
ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการตนเองของชนเผ่ามลาปรี จังหวัดน่าน นายเชษฐ นิมมาทพัฒน์	325
การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชา ศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ เรื่อง กระบวนการขาย โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๓ สาขาการตลาด ดร.ภาสกร รอดแผลง	333
สมเด็จพระสังฆราชไทย : รสนิยม ความเห็นขัดแย้ง และกลไกการได้มา มัลลิกา ภูมะชน, ดิเรก ดั่งวงลอย, พระปลัดระพีณ พุทธิสาโร	341
หลักธรรมาภิบาลการบริหารเศรษฐกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกเงาะจังหวัดเลย ตามแนวนโยบายประชารัฐ พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ ใต้ศรีโคตร	353
การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา ผู้ช่วยศาสตราจารย์มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์, เสาวนีย์ ไชยกุล, พ้าณพราง โวหารเสาวภาคย์	361

รูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนโบราณแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน พระสมุห์อุทัย อุทยเมธี	379
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงโลกทรรศน์จริยธรรม พระราชสิทธิเวที, ดร.	389
การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี พระมหาจิตินเรศ วุฑฒิธมโม, ผศ.ดร., พระมหาเอกชัย อธิปัญญา, วุฒิพล คำตั้งหน้า ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน	397
การมองความจน-รวยทางมิติพระพุทธศาสนา กรรวิ จินดาหลวง	409
แนวทางการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย สไว พรหมประวัติ	417
การส่งเสริมสุขภาพในพระสงฆ์: จากมติมหาเถรสมาคมสู่การปฏิบัติของคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา พระราชปรียัติ, ดร.	428
รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ศึกษาเฉพาะบ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน พระครูฉันทเจติยานุกิจ	439
การส่งเสริมความเชื่อของเด็กและเยาวชนต่อพระพุทธศาสนา พระสมนึก จรโณ, จันทร์สม์ ตาบุลิ่ง	461
การบูรณาการหลักไตรสิกขากับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของสถาบันพัฒนาฝีมือพัฒนาแรงงาน ศติยา อายูเย็น	470
พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาสมรรถนะพยาบาล ร.อ.ดร.อากาศ อางสนาม, ดร.ณัฐชนันตร์ อยู่สีมารักษ์	481
หลักไตรสิกขากับการส่งเสริมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ นิพัทธวรรณ ไวกยะนันท์	491
การพัฒนากระบวนการวิจัยด้วย List Model พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.	504
วัฒนธรรมข้าวเชิงพุทธ : แนวคิดและการจัดการบนฐานทุนทางสังคม ผศ.ดร.เสริมศิริ อัครพุดพิพันธ์	512

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พระครูอรุณสุตาลังการ, ผศ.ดร., ดร.สามารถ บุญรัตน์	523
วิธีการเชิงปริมาณใหม่ๆ สำหรับศาสตร์ประเมิน ศาสตราจารย์จักรแก้ว ดร.รัตนะ บัวสนธ์	532
ภาคผนวก	
คำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)	545
คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1	547

พุทธปรัชญาการศึกษา Educational Buddhist Philosophy

ดร.เสฐียร ทังทองมะดัน
วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาความหมายและลักษณะของพุทธปรัชญาการศึกษา 2) เพื่อศึกษาประเภทของพุทธปรัชญาการศึกษา และ 3) เพื่อศึกษาทฤษฎีและกรอบแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษา เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร จากการศึกษาพบว่า พุทธปรัชญาการศึกษา มีความหมายครอบคลุมถึง แนวคิดทางการศึกษาจากมุมมองของพระพุทธศาสนา กล่าวคือมีปรัชญาอยู่ก่อนแล้วได้นำเอาหลักการบางอย่างในปรัชญามาประยุกต์ใช้เป็นหลักในการดำเนินการศึกษา พุทธปรัชญาการศึกษามีลักษณะที่เน้นเป้าหมายการดำรงชีวิต การพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาร่างกาย และการพัฒนาศีลธรรม กรอบแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษา ประกอบด้วยหลักคำสอนเรื่องชั้น 5 แสดงชีวิตที่มีองค์ประกอบไตรลักษณ์ แสดงสภาพที่เป็นจริง ปฏิจจสมุปบาทแสดงกฎแห่งเหตุผลและปัจจัย และอริยสัจ 4 แสดงปัญหาและการแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์

คำสำคัญ : พุทธปรัชญา, การศึกษา

Abstract

This Article consists of three purposes namely : 1) to study the meaning and characteristics of Educational Buddhist Philosophy, 2) to study the kind of Educational Buddhist Philosophy and 3) to study the theory and conceptual framework of Educational Buddhist Philosophy. This is the documentary studies. From to study, it is found that Educational Buddhist Philosophy has meaning including educational view by mean of Buddhist view. That is, when we have philosophical view, the some philosophical view is applied to be the principle in education. The characteristics of Educational Buddhist Philosophy is emphasized the purpose of living, the personality, intellectual, physical and moral development. The conceptual framework of Educational Buddhist Philosophy consists of the Buddhist teaching : The Five Aggregates explain the element of life, The three Characteristics explain the truth being, the Independent of Origination explains the Law of causation and condition and The Four Noble Truths explain the problem-solving of human.

Keywords : Buddhist Philosophy, Education

ความนำ

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาคือมีลักษณะเป็นมนุษยนิยม มนุษยนิยม (Humanism) หมายถึงประเภทกว้างๆ ของปรัชญาเชิงจริยศาสตร์ ที่ยืนยันถึงความสง่างามและคุณค่าของมนุษย์ทุกคน โดยอาศัยหลักความสามารถของบุคคลนั้นในการบ่งชี้ได้ด้วยตนเองว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด โดยได้รับการยอมรับโดยมนุษย์ทั่วไปที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะคุณภาพเชิงตรรกยะหรือเชิงเหตุผล มนุษยนิยมเป็นองค์ประกอบเฉพาะหลายๆ ตัวของระบบปรัชญาและได้รับการผนวกไว้ในหลายสำนักคิดทางศาสนา มนุษยนิยม วางเงื่อนไขไว้ให้มีการค้นหาความจริงและศีลธรรมในวิธีการที่มนุษย์จะนำมาใช้สนองความต้องการของมนุษย์ด้วยกัน เมื่อมองไปที่ ความสามารถในการกำหนดและตัดสินใจได้ด้วยตนเอง มนุษยนิยมจะไม่รับการขังใจและตัดสินใจโดยสิ่งที่อยู่เหนือความเข้าใจ เช่นการตัดสินใจที่ขึ้นอยู่กับ "ความเชื่อที่ปราศจากเหตุผล" สิ่งเหนือธรรมชาติ หรือด้วยคำทำนายที่อ้างไว้ในคัมภีร์ใด ๆ¹ พระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นมนุษยนิยม เพราะมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ในความหมายว่า คำสอนในพระพุทธศาสนามุ่งพัฒนามนุษย์ไปให้ถึงจุดสูงสุดของชีวิตคือความพ้นทุกข์เป็นสำคัญ ในการไปสู่เป้าหมายนั้น มนุษย์จะต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง คนอื่นหรือสิ่งอื่นเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น จากแนวคิดดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นภาพว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงาม มีจุดหมายสูงสุดคือความพ้นทุกข์ ส่วนวิธีการอาศัยผู้แนะนำสั่งสอน จึงสะท้อนออกมาเป็นภาพของพุทธปรัชญาการศึกษา ซึ่งมีความหมายย่อ ๆ ว่า พระพุทธศาสนามีแนวคิดทางการศึกษาอย่างไร แนวคิดทางการศึกษาที่ว่านั้นประกอบด้วย ความหมาย วิธีการ และเป้าหมายจุดหมายในการจัดการศึกษา

ความหมายของพุทธปรัชญาการศึกษา

การกล่าวถึงความหมายของพุทธปรัชญาการศึกษา ขอแยกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ความหมายของคำว่า การศึกษา และคำว่าปรัชญาการศึกษา

ความหมายของการศึกษา

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้มากมาย แต่ในที่นี้จะนำมากล่าวเพียง 3 กลุ่ม เพราะ 3 กลุ่มที่ให้ความหมายนี้มองการศึกษาโดยยึดหลักพื้นฐานที่แตกต่างกัน ดังนี้²

กลุ่มที่ 1 มองว่า การศึกษาเป็นกระบวนการที่นำความสามารถที่มีอยู่แล้วในตัวผู้เรียน ออกมาพัฒนาให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

กลุ่มที่ 2 มองว่า เป็นกระบวนการที่จะความรู้จากภายนอกเข้าไปสั่งสมไว้ในตัวผู้เรียน

กลุ่มที่ 3 มองว่า การศึกษาเป็นกิจกรรมตอบสนองกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม

¹ <http://th.wikipedia.org/wiki>

² ศักดา ปรารค์ประทานพร, ดร. **ปรัชญาการศึกษา ฉบับพื้นฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526), หน้า 38.

การแยกเป็น 3 กลุ่มน่าจะมาจากการนิยามความหมายคำว่าการศึกษา ซึ่งเป็นการนิยามความหมายตามนิรุกติศาสตร์ กล่าวคือ คำว่า การศึกษา มาจากภาษาอังกฤษว่า Education มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน 3 รูปคำดังนี้

1. จากรากศัพท์เดิมว่า Educare ซึ่งมีความหมายว่า to bring up หรือ to nourish แปลว่า เลี้ยงดู ดังนั้น การศึกษา จึงหมายถึงการเลี้ยงดู หมายความว่าเด็ก ๆ เมื่อเกิดมาต้องได้รับการเลี้ยงดูให้เจริญเติบโตตามจุดประสงค์ของผู้เลี้ยงดู สอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มที่ 2

2. จากรากศัพท์เดิมว่า Educere ซึ่งมีความหมายว่า to lead out หรือ to draw out แปลว่า นำออกมาหรือดึงออกมา ความหมายในประเด็นนี้คือ การนำหรือดึงสิ่งที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนออกมาให้ปรากฏ ซึ่งหมายถึงศักยภาพหรือความสามารถความถนัดบางสิ่งบางอย่างในตัวผู้เรียนนั่นเอง สอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มที่ 1

3. จากรากศัพท์เดิมว่า Educentum ซึ่งมีความหมายว่า Teaching หรือ training หมายถึงการสอนหรือการฝึกอบรม ซึ่งสอดคล้องกับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้³

รองศาสตราจารย์ ดร.ทศนา แฉมมณี จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับคำนิยามทางการศึกษาของทั้ง 3 กลุ่มไว้ดังนี้⁴ กลุ่มที่ 1) มองว่า การศึกษา คือการที่ผู้เรียนมีความรู้อยู่แล้ว (ความรู้เก่าในยุคแรก) เป็นการดึงความสามารถที่มีอยู่แล้วในตัวผู้เรียนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ กลุ่มที่ 2) มองว่า การศึกษา คือกระบวนการนำความรู้เข้ามาไว้ในตัวผู้เรียน (คือผู้ไม่รู้) ส่วนครูคือผู้รู้ หน้าที่ของครูก็นำความรู้มาใส่ไว้ในตัวของผู้เรียน และกลุ่มที่ 3) มองว่า การศึกษาคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

จากคำนิยามของทั้ง 3 กลุ่ม ทำให้เรามองเห็นว่า แต่ละกลุ่มที่นิยามความหมายของการศึกษาต่างยึดหลักพื้นฐานที่แตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 กับ 2 นิยามการศึกษาบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมีแนวคิดแตกต่างกันเป็น 3 แนวคิดคือ 1) มองว่ามนุษย์ไม่ได้ตีมาแต่กำเนิดมีบาปติดตัว จึงต้องคอยดูแลด้วยดี 2) มนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนดี จึงต้องให้เขามีอิสระในการเรียนรู้ และ 3) มนุษย์เป็นเหมือนผ้าขาวที่บริสุทธิ์ แล้วแต่จะเอาอะไรใส่ลงไป⁵ กลุ่มที่ 3 นิยามการศึกษาบนพื้นฐานของพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งมีแนวคิดแตกต่างกัน 3 อย่างคือ 1) มองว่า การกระทำของมนุษย์เกิดจากแรงกระตุ้นภายใน (Active) 2) มองว่า การกระทำของมนุษย์เกิดจากแรงกระตุ้นภายนอก (Passive) 3) มองว่า การกระทำของมนุษย์เกิดจากแรงกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก

³ รองศาสตราจารย์ยันต์ ชุ่มจิต, การศึกษาและความเป็นครูไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2546), หน้า 2.

⁴ บรรยายของ รองศาสตราจารย์ ดร.ทศนา แฉมมณี, “พระพุทธศาสนากับการศึกษา”, วิชาสัมมนาพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2551.

⁵ ดูรายละเอียดใน ธรรมชาติของมนุษย์, <<http://learners.in.th/blog/toptap/>>

ความหมายของปรัชญาการศึกษา

แนวทางในการศึกษา และทำความเข้าใจเรื่องปรัชญาศึกษานั้น อาจแบ่งคร่าว ๆ ได้เป็น 3 แนวทางใหญ่ ๆ คือ แนวทางแรกศึกษาในเชิงทฤษฎี โดยพิจารณาว่าทฤษฎีทางการศึกษาใหญ่ ๆ มีอะไร เป็นอย่างไร แนวทางที่สอง ศึกษาเป็นหัวข้อเป็นเรื่อง เช่น จริยศึกษา เพศศึกษา เป็นต้น และแนวทางที่สามเป็นการศึกษาในเชิงทัศนะ แนวคิด ของบุคคลสำคัญทางการศึกษา⁶ นักวิชาการการศึกษาได้นิยามความหมายของปรัชญาการศึกษาไว้จะนำมาพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

รองศาสตราจารย์วิไล ตั้งจิตสมคิด ให้ความหมายว่า “ปรัชญาการศึกษา จึงเป็นการเอาปรัชญามาประยุกต์ใช้กับการศึกษานั้นเอง ประโยชน์จากเนื้อหาและวิธีการของปรัชญาช่วยให้นักการศึกษาสามารถกำหนดภาพของการศึกษา แล้ววิพากษ์วิเคราะห์สภาพรวมนั้น จนมองเห็นขั้นตอนในการจัดการศึกษาอย่างมีระบบและสมเหตุสมผล...”⁷

“ปรัชญาการศึกษา ย่อมหมายถึงแนวความคิดทางปรัชญาที่มีอยู่ในปรัชญาแม่บท แล้วถูกนำมาเรียบเรียงร้อยกรองใหม่จนเป็นระบบสำหรับประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา”⁸

“ปรัชญาการศึกษา หมายถึง เมื่อเราพยายามที่จะพิจารณาการศึกษาโดยตลอด แล้วพยายามที่จะให้ได้ความคิดที่ลึกร้อยเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดนั้นให้สมเหตุสมผล และใช้ให้ได้ผลมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นั่นแหละคือปรัชญาการศึกษา”⁹

“ปรัชญาการศึกษา หมายถึงแนวคิด ความเชื่อ ทัศนคติและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา โดยระบบโรงเรียนซึ่งโรงเรียนและบุคคลมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาบุคคลตามความมุ่งหมายที่ต้องการ”¹⁰

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการศึกษา คือการนำเอาแนวคิดจากปรัชญาแม่บท มาใช้เป็นแนวทางกำหนดทิศทางและจัดการศึกษาโดยบุคคลและโรงเรียนที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาบุคคลตามความสามารถ ดังนั้น จึงมีกรอบในการจัดการศึกษาว่า จะจัดการศึกษาอย่างไร ? เพื่อใครเป็นสำคัญ ? โดยมีพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์ที่แตกต่างกัน ทั้งในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว พุทธปรัชญาการศึกษา จึงมีความหมายครอบคลุมถึง แนวคิดทางการศึกษาจากมุมมองของพระพุทธศาสนา กล่าวคือมีปรัชญาอยู่ก่อนแล้วได้นำเอาข้อคิดหรือหลักการบางอย่างในปรัชญามา

⁶ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2523), คำนำ.

⁷ วิไล ตั้งจิตสมคิด, รองศาสตราจารย์, **การศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2539), หน้า 95.

⁸ สมบูรณ์ พรธนาภพ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, **ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2524), หน้า 5.

⁹ ส. ศิวรักษ์, **ปรัชญาการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สรรพสาสน์, 2545), หน้า 3.

¹⁰ อบรม สนิทบาล และ ชาญชัย ศรีไสยเพชร, **พื้นฐานการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2522), หน้า 5.

ร้อยกรองเพื่อประยุกต์ใช้เป็นหลักในการดำเนินการศึกษา เมื่อเรามีพระพุทธศาสนาเป็นแม่บทแล้ว ก็สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ปรับใช้ในมุมมองของการศึกษา จึงเรียกว่าพุทธปรัชญาการศึกษา

ลักษณะของพุทธปรัชญาการศึกษา

พุทธธรรมนั้นมีลักษณะสำคัญที่พอจะสังเกตคือ 1) แสดงหลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่ามัชฌิมนธรรม เทศนา ว่าด้วยความจริงตามแนวเหตุผลบริสุทธิ์ ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตประจำวันเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีการถกเถียงหรือสร้างทฤษฎีต่างๆ ขึ้น แล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีนั้น ๆ ด้วยการแก่งความจริงทางปรัชญาเพียงอย่างเดียว 2) แสดงหลักปฏิบัติสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกฝนอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกลาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติ ความเป็นกลางที่เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ เป็นต้น

ลักษณะของพุทธธรรมตามที่กล่าวมานี้ สะท้อนให้เห็นแนวคิดทางพุทธปรัชญาการศึกษา กล่าวได้ว่าพุทธปรัชญา คือการจัดการศึกษาโดยใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ หรือนำมาเป็นแม่บทเพื่อประยุกต์ใช้ให้เกิดผลเป็นความสะอาด สว่าง สงบ ซึ่งถือเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะจัดโดยมีฐานแนวคิดอย่างไรก็ตาม ก็หนีไม่พ้นเป้าหมายกล่าวนี้ ฉะนั้น ลักษณะสำคัญของพุทธปรัชญาการศึกษา มีดังนี้

ก) อิงอยู่กับพระพุทธศาสนา

กล่าวได้ว่า ประเทศไทยมีพลเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านาน จึงเป็นธรรมดา ที่อิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาย่อมจะซึมซาบเข้าไปในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการศึกษา ซึ่งในสมัยก่อนคนไทยส่วนมากเรียนหนังสือกับพระวัด ปรัชญาการศึกษาของไทยจึงเป็นปรัชญาที่อิงอยู่กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก การศึกษาคือการได้เรียนกับพระ การบวชคือการเรียนชั้นสูงจากธรรมดา ผู้หญิงบวชไม่ได้ และธรรมเนียมปฏิบัติไม่ให้เข้าไปคลุกคลีกับพระก็เลยไม่ได้เรียน และหนังสือเรียนก็เป็นหนังสือพระหรือธรรมะแทบทั้งหมด เพราะฉะนั้นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อการศึกษาไทยในอดีตจึงมีอยู่มาก หลักฐานเรื่องการศึกษาในสมัยสุโขทัย ไม่ปรากฏเป็นรายละเอียดมากนัก แต่เท่าที่นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีศึกษามา ก็ยืนยันได้ว่า พระพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นศาสนาประจำชาติของเราแล้ว และพระสงฆ์มีบทบาทในการให้การศึกษาแก่ชาวไทยทั่วไป...¹¹

ข) การประยุกต์จากหลักธรรม

ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของพุทธปรัชญาการศึกษาคือการประยุกต์แนวคิดจากหลักพุทธธรรมนำมาใช้เป็นแนวคิดในการจัดการศึกษา โดยประเด็นนี้จะเห็นว่ามีส่วนที่เป็นหลักอยู่ 2 ประการคือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นหลักจริยธรรมและสัจธรรม กับแนวคิดทางการศึกษาหรือบางครั้งอาจเรียกว่าปรัชญาการศึกษาที่ไม่ใช่ของพระพุทธศาสนา หลัก 2 ประการนี้ถูกนำมารวมกัน ผสมกลมกลืน และตีความให้กลืนเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน ในฐานะที่เอาธรรมมาเป็นแม่บท จึงเรียกว่าพุทธปรัชญาการศึกษา ดังจะเห็นว่า หลักธรรมบางข้อบางหมวดในทางพระพุทธศาสนา สามารถมองได้หลายมุม เช่น หลักธรรมเรื่องขันธ 5 หากมองในมุมของหลักพุทธธรรม

¹¹ ศักดา ปางประทานพร, ปรัชญาการศึกษาระดับพื้นฐาน, หน้า 152-153.

ก็พูดถึงชีวิตของมนุษย์ว่าประกอบด้วยองค์ประกอบอะไรบ้าง แต่ละองค์ประกอบทำหน้าที่อะไร อย่างไร สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ อย่างไร แต่เมื่อใดก็ตาม หลักธรรมเรื่องขั้น 5 ถูกตีความเพื่อให้เป็นแนวคิดทางการศึกษา จะเห็นว่าแนวคิดต่างจากมุมมองของหลักพุทธธรรม เช่น สาโรช บัวศรี มองการศึกษาผ่านหลักธรรมข้อขั้น 5 ว่า

มนุษย์คือขั้น 5 การศึกษาคือการพัฒนาคน เพราะฉะนั้น การศึกษาคือการพัฒนาขั้น 5 แต่ไม่ได้หมายความว่า มุ่งพัฒนาให้ยึดมั่นในตัวเอง หรือพัฒนาเพื่อให้เกิดทุกข์ ในเมื่อขั้น 5 นั้น มีอภุศลมูล คือมีความโลภ ความโกรธ ความหลง การศึกษาจะต้องมุ่งพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ตลอดจนความรู้ความจำ และทัศนคติต่าง ๆ จนกระทั่งผู้เรียนมีความโลภ ความโกรธ ความหลง น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้...¹²

หลักธรรมหลายข้อถูกตีความเพื่อนำมาใช้อธิบายแนวคิดทางการศึกษา เช่น ปฏิจจสมุปบาท ไตร-ลักษณะ ไตรสิกขา เป็นต้น

ค) การมองสรรพสิ่งแบบองค์รวม

หากพิจารณาความหมายของการศึกษาตามที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า นักวิชาการได้นิยามความหมายของการศึกษาไว้แตกต่างกัน หรือให้ความหมายไปตามทัศนะของตนเอง ซึ่งมี 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่มองว่าการศึกษาคือกระบวนการฝึกฝนอบรม การให้ความรู้ การนำความรู้ไปสู่ผู้เรียนซึ่งเป็นผู้ที่ไม่รู้อะไรเลย อีกกลุ่มมองว่าการศึกษาคือการดึงเอาความรู้ความสามารถของผู้เรียนออกมา กล่าวคือผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถอยู่แล้วแต่ยังไม่สามารถดึงเอาความรู้ความสามารถนั้นออกมา ครูจึงมีบทบาทดึงเอาความสามารถนั้นออกมาให้ได้ ส่วนกลุ่มที่สามมองว่า การศึกษาเป็นปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน คือผู้เรียนกับผู้สอนต่างก็เป็นปัจจัยแห่งการเรียนรู้ต่อกัน

ทั้งสามกลุ่มนี้ต่างก็มีเป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาผู้เรียน จากที่ไม่รู้ให้มีความรู้ หรือที่ที่มีความรู้อยู่แล้วแต่ยังไม่แสดงออกก็ช่วยให้มีความรู้แสดงออกได้ ลักษณะเหล่านี้ถือว่าเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญออกงาม ในทางพระพุทธศาสนา มองการศึกษาว่าเป็นความเจริญออกงาม (สิกขา วิรุฬหิสมุปตตะ) คือการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อความเจริญออกงามของผู้เรียน มีความเจริญออกงามทางด้านกาย สังคม อารมณ์ และปัญญา ไม่ว่าจะใช้หลักธรรมข้อไหนมาเป็นกรอบในการจัดการศึกษา เป้าหมายที่สำคัญคือการพัฒนาผู้เรียนแบบครบวงจร หรือหากพิจารณาจากหลักการศึกษาก็เห็นว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ จัดเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดา และมนุษย์ (วิชชาจรณสมปนโน โส เสฎฐโจะ เทวมานุเส)

ประเภทของพุทธปรัชญาการศึกษา

การแบ่งประเภทของพุทธปรัชญาการศึกษา แบ่งตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา กล่าวคือ หลักการศึกษา ถือเป็นพื้นฐานแห่งการให้การศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งสิ่งสำคัญที่เรานำมากำหนดเป้าหมายของการศึกษาคือชีวิตมนุษย์ หลังจากเราตกลงใจว่า จะให้มนุษย์เป็นอย่างไร เราจึงกำหนดเป้าหมายขึ้นไว้ หากการเป็นอยู่ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป เป้าหมายของการศึกษาก็ต้องเปลี่ยนไปตามการศึกษาไม่ใช่การเตรียมคนเพื่ออนาคต การศึกษาเป็นพลวัตมีการเปลี่ยนแปลงได้¹³

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 160.

¹³ สนิท ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับหลักการศึกษ, (กรุงเทพมหานคร : นิลนารการพิมพ์, 2534), หน้า 1.

ดังนั้น ประเภทของพุทธปรัชญาการศึกษาตามเป้าหมายของการศึกษาแล้ว สามารถแบ่งได้ ดังนี้

ก) พุทธปรัชญาการศึกษาที่เน้นเป้าหมายการดำรงชีวิต

การดำรงชีพเป็นเรื่องสำคัญขั้นพื้นฐาน ที่พระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญด้านนี้ ในฐานะเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ในอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ อันเป็นทางดำเนินชีวิตของอารยชน ได้พูดถึงหลักการดำเนินชีวิตไว้ว่า จะเป็นสัมมาชีพ หรือสัมมาอาชีพะ ไว้ในข้อที่ 6 หลักนี้ส่งเสริมอาชีพที่ถูกต้องทุกอย่าง และปฏิเสธอาชีพที่ทุจริต (มิจฉาชีพ) ทั้งปวง รวมถึงอาชีพที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี¹⁴

ดังนั้น พุทธปรัชญาการศึกษาประเภทนี้ จึงจัดการศึกษาเพื่อให้มีอาชีพดี ซึ่งนัยทางโลก หมายถึงอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ขัดกับกฎหมายทางโลก นัยทางธรรม หมายถึงเอาการมีอาชีพปารีสุทธิศีล คือศีลที่มีความบริสุทธิ์หมดจดด้านอาชีพ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นด้านการมีศีล

ข) พุทธปรัชญาการศึกษาที่เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพ

การพัฒนาบุคลิกภาพให้สมดุล เป็นความจำเป็นต่อการครองชีพทั้งส่วนตัวและในทางสังคม ปรากฏเรื่องนี้ บุคคลไม่สามารถก่อให้เกิดความสุขแก่ตัวเองและไม่อาจประสบความสำเร็จในชีวิต พระพุทธศาสนาสอนหลักการพัฒนาบุคลิกภาพไว้อย่างดีเยี่ยม เช่น ในสังคีตสูตร กล่าวถึงหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ¹⁵ และในสิงคาลกสูตร¹⁶ กล่าวถึงทศ 6 ซึ่งเป็นหลักความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลระดับต่าง ๆ หลักที่กล่าวถึงในสูตรที่ยกมา แสดงให้เห็นถึงพุทธปรัชญาการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลิกภาพได้เป็นอย่างดี

ค) พุทธปรัชญาการศึกษาที่เน้นพัฒนาสติปัญญา

มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นในด้านสติปัญญา เพราะสติปัญญานี้เอง ทำให้มนุษย์เหนือชีวิตรูปแบบอื่น มนุษย์พัฒนาความรู้โดยอาศัยสติปัญญา และใช้ความรู้นั้นเพื่อเอาชนะธรรมชาติ สามารถปรับตัวเข้ากับธรรมชาติได้ในกรณีที่ยังเอาชนะไม่ได้ พระพุทธศาสนามีคำสอนที่ช่วยส่งเสริมสติปัญญาในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นสชาติกปัญญา ปาริหาริกปัญญา หรือวิปัสสนาปัญญา ทั้งนี้ สชาติกปัญญาเป็นสิ่งที่ไม่อาจพัฒนาให้ดีกว่าได้ เพราะเกิดมาด้วยอำนาจของกรรมเก่า ส่วนปาริหาริกปัญญา หมายถึงปัญญาหรือความรู้ที่ใช้ดำรงชีพ เกิดจากการขวนขวายศึกษาเล่าเรียน จนมีความรู้ ความชำนาญ เป็นตัวนำในการทำงานทุกอย่าง และเป็นความรู้ที่ใช้ในการบริหารตั้งแต่ความรู้พื้นฐานไประดับความเชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ ¹⁷ พุทธปรัชญาการศึกษาประเภทนี้ จึงมุ่งเน้นกระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นสำคัญ

ง) พุทธปรัชญาการศึกษาที่เน้นพัฒนาร่างกาย

ความพยายามหรือการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด บุคคลจะต้องมีร่างกายสมบูรณ์และแข็งแรง ปรากฏจากร่างกายที่แข็งแรง และไม่อาจมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายหรือได้รับสิ่งที่ปรารถนาได้ พุทธศาสนากล่าวถึงสัปปายะ 4 ประการ อันเป็นเหตุเบื้องต้นของความสุขมี 1) เสนาสนะสัปปายะ ที่อยู่อาศัยสะดวกสบายปราศจากแหล่งเพาะเชื้อโรค มีอากาศถ่ายเทได้ดี ไม่มีผู้คนพลุกพล่าน 2) อาหารสัปปายะ มีอาหารที่สบาย บริโภคแล้วไม่เกิดโทษ ไม่เกิด

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

¹⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/330/333.

¹⁶ ที.ปา. (ไทย) 11/263-272/212-217.

¹⁷ มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1, พิมพ์ครั้งที่ 9. (กรุงเทพมหานคร : 2547), หน้า 7.

โรคภัยไข้เจ็บ 3) บุคคลสัปปายะ อยู่ร่วมกับคนดี มีระเบียบ มีคุณธรรม เป็นกัลยาณมิตร และ 4) ธรรมสัปปายะ ประพฤติธรรมที่ช่วยให้ใจเบิกบานอยู่กับจิตของตน¹⁸

ประเภทของพุทธปรัชญาการศึกษาในด้านนี้จึงมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาร่างกายให้มีความแข็งแรง โดยเน้นไปที่เรื่องที่อยู่อาศัย อาหาร บุคคล รวมถึงธรรมะที่ช่วยผ่อนคลาย

ง) พุทธปรัชญาการศึกษาที่เน้นการพัฒนาศีลธรรม

คุณค่าทางศีลธรรมและจริยธรรม เป็นสิ่งสำคัญในชีวิตมนุษย์ ทุกคนสามารถฝึกฝนตนเองให้เป็นคนมี อหิชาภัยที่ดีได้ ความสำเร็จทุกด้านต้องอาศัยมีคุณสมบัติด้านศีลธรรม จริยธรรม และต้องอาศัยการเคารพกฎทาง ศีลธรรม การพัฒนาด้านศีลธรรม ให้กระทำโดยการเริ่มต้นคิดแต่สิ่งที่ดีงาม ตรัสสอนไว้ในสัลเลขสูตร มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก¹⁹ว่าเพียงแต่คิดในเรื่องที่ดี ยังมีคุณค่ามาก จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการลงมือทำด้วยด้วยกายด้วยวาจา ฉะนั้น ควรคิดว่า แม้คนอื่นเบียดเบียนเรา เราก็จะไม่เบียดเบียนเขา ไม่แก้ปัญหโดยเอาสิ่งสกปรกชำระ สิ่งสกปรก จะทำให้สกปรกมากขึ้นและตรัสว่าคนที่จมลงไปในหล่ม จะอุ้มคนที่จมลงด้วยกันขึ้นมาไม่ได้ พุทธปรัชญาการศึกษา ด้านนี้ จึงมีสาระสำคัญอยู่ที่การพัฒนาศีลธรรม ด้วยการคิดดี พุทธิ ทำดี เพื่อสังคมดีนั่นเอง

ทฤษฎีและกรอบแนวคิดพุทธปรัชญาการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาว่า เพื่อทำชีวิตให้เข้าถึง อิศรภาพ คือหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำจากปัจจัยภายนอกได้มากที่สุด และมีความเป็นใหญ่ในตัว สามารถกำหนด ความเป็นอยู่ของตนได้มากที่สุด²⁰ จากความหมายนี้ กล่าวได้ว่าการศึกษทางพระพุทธศาสนามีจุดหมายสำคัญคือ การรู้แจ้งเห็นจริงในกระบวนการของโลกและชีวิต ซึ่งแนวคิดนี้ สามารถนำมากำหนดเป็นทฤษฎีและกรอบแนวคิด พุทธปรัชญาการศึกษาได้ โดยประยุกต์จากหลักธรรมที่สำคัญ 4 หมวดใหญ่คือ เบญจขันธ์ ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุป บาท และอริยสัจ 4 หลักธรรมทั้ง 4 หมวดนี้ถือได้ว่าเป็นแกนกลางของพุทธปรัชญา เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการ ศึกษาแนวพุทธ จึงมีทฤษฎีและกรอบแนวคิด ดังนี้²¹

ก) เบญจขันธ์

1. เนื้อหาสังเขป หลักธรรมหมวดนี้ แสดงถึงภาวะของชีวิตเป็นสิ่งที่เกิดจากองค์ประกอบ 5 ส่วนมาประชุม กันเข้า ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยที่แต่ละองค์ประกอบมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตาม ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

2. แนวคิด ตามปกติมนุษย์มีความโน้มเอียงที่จะยึดถืออยู่เสมว่าตัวตนที่แท้ของตนมีอยู่ในรูปใดรูปหนึ่ง เบญจขันธ์แสดงให้เห็นว่าชีวิตเป็นทั้งการประชุมเข้ากันขอส่วนประกอบต่าง ๆ หน่วยงานของส่วนประกอบเหล่านี้

¹⁸ สนิท ศรีสำแดง, พุทธศาสนากับหลักการศึกษ, หน้า 6.

¹⁹ ม.ม. (ไทย) 12/81-88/70-80.

²⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), หยาดเพชร หยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุ สภาลาดพร้าว, 2541), หน้า 19.

²¹ จิตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาของไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, มปป.), หน้า 111-116.

จึงไม่ใช่ตัวตน ส่วนประกอบแต่ละส่วน ๆ นั่นก็ไม่ใช่ตัวตน เมื่อมองเห็นเช่นนี้แล้วก็จะช่วยให้ยึดมั่นถือมั่นเบาบางลงถึงขั้นถอนความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องของตัวเองได้ในที่สุด จึงเห็นได้ว่า

1) การมองสิ่งทั้งหลาย โดยวิธีแยกแยะส่วนประกอบไปอย่างวิธีเบญจขันธ์นี้ เป็นการฝึกความคิดหรือสร้างนิสัยแบบวิเคราะห์ความจริงด้วยหลักแห่งเหตุและผล

2) ทำให้รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะล้วน ๆ ของมันหรือตามสภาวะวิสัย คือมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น เป็นไม่นำเอาอุปาทานค้นหาเข้าไปจับ อันเป็นเหตุให้มองเห็นที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น อย่างที่เรียกว่าจิตวิสัย จึงทำให้เข้าใจอะไร ๆ ได้อย่างชัดเจนและปราศจากอคติ

ข) ไตรลักษณ์

1. เนื้อหาสังเขป หลักธรรมหมวดนี้มุ่งเน้นให้มนุษย์มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกด้านหนึ่ง นอกเหนือจากที่มองเห็นว่ามันประกอบขึ้นจากส่วนต่าง ๆ คือให้มองสภาพที่มันปรากฏให้เห็น คือจะเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นอนิจจัง คือไม่เที่ยง ไม่คงที่ เป็นทุกขัง คือความขัดแย้ง ไม่สมบูรณ์ในตัวเอง เป็นอนัตตา คือความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง สภาวะทั้ง 3 นี้มีความสัมพันธ์ต่อกันโดยตลอด

2. แนวคิด หลักธรรมหมวดนี้สอนให้คนไม่ประมาท และรู้จักมองเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทัน และรู้จักปรับตัวหรือเตรียมตัวให้พร้อมที่จะรับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงเห็นได้ว่า

1) ความเป็นอนิจจัง สอนให้ตระหนักว่าความเจริญนั้นอาจเปลี่ยนเป็นความเสื่อมได้ เมื่อไม่ต้องการความเสื่อมก็ต้องไม่ประมาท ต้องหลีกเลี่ยงและกำจัดเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อม สำหรับผู้พลาดเสื่อมลงไปก็สามารถแก้ไขปรับปรุงได้ โดยละทิ้งหรือขจัดเหตุปัจจัยที่ทำให้เสื่อม แล้วกลับมาสร้างเหตุปัจจัยที่จะทำให้เจริญต่อไป เป็นต้น

2) หลักธรรมหมวดนี้ ช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างเท่าทันความจริง สามารถใช้ปัญญาหลักเว้นความเสื่อมละสร้างสรรคความเจริญต่าง ๆ ได้ ทั้งช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของความเสื่อมหรือความเจริญทางวัตถุ ผู้มีจิตใจเป็นอิสระเช่นนี้ ย่อมรู้ว่าอะไรเป็นความเจริญ และอะไรเป็นความเสื่อมที่แท้จริง

3) ความเป็นทุกขัง สอนให้ตระหนักว่า ความสุขที่แท้จริง ไม่สามารถหาได้จากภายนอก เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ภายนอกย่อมต้องเปลี่ยนแปลงและเสื่อมสลาย แต่ความสุขในจิตใจเป็นสิ่งที่คงที่ได้จริง ปราศจากสิ่งข้องขัดกีดกันใด ๆ โดยสิ้นเชิง เป็นจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ และเสถียรอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการดำรงชีวิตเยี่ยงปุถุชนย่อมต้องเกี่ยวข้องกับและสวดยประโยชน์จากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ อยู่ด้วยเป็นธรรมดา จึงต้องเกี่ยวข้องกับและสวดยประโยชน์จากปัจจัยเหล่านั้นอย่างรู้เท่าทัน ไม่หลงใหลจนกลายเป็นทาสของมัน เมื่อหลุดจากมันก็สามารถพุงใจไว้ไม่ให้เดือดร้อนได้

4) ความเป็นอนัตตา สอนให้มองโลกและชีวิตด้วยทัศนคติอันกว้างขวางและลึกซึ้ง จะทำการอย่างใดก็มองเห็นประโยชน์ในวงกว้าง โดยไม่เอาความต้องการของตนเป็นเครื่องวัด หากยึดถือเอาความมุ่งหมายของงานเป็นหลักในการทำงานเสมอ

ค) ปฏิจจสมุปบาท

1. เนื้อหาสังเขป หลักธรรมหมวดนี้เป็นหลักแห่งเหตุผลที่แสดงกระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงของชีวิตตามกระแสความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย เหตุหมายถึงตัวการใหญ่ที่ทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นและปัจจัยหมายถึงสิ่งแวดล้อม

ที่ช่วยหนุนให้เกิดสิ่งนั้น องค์ประกอบของหลักพุทธธรรมหมวดนี้มี 12 หัวข้อคือ อวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรา มรณะ

2. แนวคิด ปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักแห่งความจริงที่มีอยู่โดยธรรมชาติหรือเป็นกฎธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้า ทรงค้นพบและประกาศไว้ หลักธรรมหมวดนี้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ก็ดี สัตว์ก็ดี ตลอดจนวัตถุสิ่งของทั้งหลายก็ดีย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยจากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่งอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นปกติธรรมดา จึงเห็นได้ว่า

1) ในแง่ของพุทธปรัชญานั้น ไม่มีสิ่งใดอยู่เหนือธรรมชาติหรือนอกเหนือจากธรรมชาติ นั่นคือไม่มีพระเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิฤทธิ์บันดาลความเป็นไปของธรรมชาติแต่อย่างใดทั้งสิ้น การพูดว่ามนุษย์สามารถควบคุมธรรมชาติได้ จึงเป็นเพียงสำนวนการพูดเท่านั้น แท้จริงมนุษย์ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งในธรรมชาติ และการที่มนุษย์ควบคุมธรรมชาติได้ ก็เป็นเพียงการที่มนุษย์รวมเป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่ง และผลักดันปัจจัยอื่น ๆ ในธรรมชาติให้ต่อเนื่องสืบทอดกันไปจนบังเกิดผลอย่างนั้น ๆ ขึ้น

2) หลักธรรมหมวดนี้ แสดงการเกิดขึ้นของสิ่งมีชีวิตแห่งความทุกข์หรือการเกิดขึ้นแห่งการมีชีวิตอยู่อย่างมีตัวตน ซึ่งจักต้องมีทุกข์เป็นผลลัพธ์แน่นอน เมื่อสามารถทำลายวงจรในปฏิจจสมุปบาทหลงได้ ก็เท่ากับทำลายชีวิตแห่งความทุกข์ หรือทำลายความทุกข์ทั้งหมดที่จะเกิดขึ้น เข้าสู่สภาวะของการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา หมายถึงการมีชีวิตอยู่อย่างไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน อยู่อย่างรู้เท่าทันสภาวะและรู้จักเสียประโยชน์จากปัจจัยแวดล้อมอย่างพอเหมาะพอสมควร การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญานี้อาจมองได้ 2 ด้านคือ

ก. ด้านภายนอก มีลักษณะคล่องตัว ว่องไว และพร้อมอยู่เสมอที่จะเกี่ยวข้องและจัดการกับสิ่งทั้งหลาย ตามที่มันควรจะเป็นตามเหตุผล

ข. ด้านภายใน มีลักษณะสงบ เยือกเย็นปลอดโปร่ง ผ่องใสด้วยความรู้นั้น เมื่อเสวยสุขก็ไม่สยบมัวเมาหลงละเลิงจนลืมนตัว เมื่อขาดพลาต หรือพรากก็ยังไม่มั่นคง ปลอดโปร่งอยู่ได้ ไม่ซึมเซาสิ้นหวัง ไม่ปล่อยตัวฝากความสุขทุกข์ไว้ในกำมือของอามิสภายนอกแต่อย่างใด

ฃ) อริยสัจ 4

1. เนื้อหาสังเขป หลักธรรมหมวดนี้แสดงถึงสภาพของชีวิตมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร พร้อมทั้งแสดงประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์จะสามารถหาได้ในชีวิตนี้ โดยชี้ให้เห็นว่ามนุษย์จักต้องจัดการกับปัญหาของมนุษย์ด้วยหลักการและสติปัญญาของมนุษย์นี้เอง ไม่เกี่ยวกับอำนาจหรืออิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติใด ๆ หลักธรรมหมวดนี้จำแนกออกเป็น 4 หัวข้อคือ 1) ทุกข์ 2) สมุทัยอันได้แก่เหตุแห่งทุกข์ 3) นิโรธ อันได้แก่สภาวะที่ปราศจากทุกข์ 4) มรรค อันได้แก่วิธีปฏิบัติที่จะนำไปสู่สภาวะอันปราศจากทุกข์นั้น

2. แนวคิด อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่แสดงโดยสอดคล้องกับประวัติการแสวงหาสัจธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มตั้งแต่การเผชิญกับความทุกข์ที่เป็นตัวปัญหา แล้วทรงสืบสาวหาสาเหตุ ทรงพบว่ามิทางแก้ไขได้ไม่สิ้นหวัง จึงทรงกำหนดรายละเอียดหรือจุดที่ต้องแก้ไข ทรงกำหนดเป้าหมายและทรงดำเนินการแก้ไขตามวิธีการนั้น ๆ ด้วยพระองค์เอง จนทรงบรรลุเป้าหมายนั้นได้ในที่สุด จึงเห็นได้ว่า

1) อริยสัจ 4 เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล วิธีการแก้ปัญหาใด ๆ ก็ตามหากจะให้มีความคุ้มค่าและสมเหตุสมผลแล้วก็ต้องดำเนินไปตามแนวนี้

2) อริยสัจ 4 เป็นวิธีการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอำนาจบันดาลของตัวกลางพิเศษเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ

3) อริยสัจ 4 เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของทุกคน ไม่ว่ามนุษย์จะตลอดออกไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวกว้างขวางมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายังต้องมีชีวิตของตนเองที่มีคุณค่า และสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกเหล่านั้นอย่างมีผลแล้ว เขาก็ต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป

4) อริยสัจ 4 เป็นหลักความจริงกลาง ๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิตหรือเป็นเรื่องของชีวิตเองแท้ ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์วิทยาการและเทคนิควิทยาหรือดำเนินกิจการใด ๆ ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของสังคม และไม่ว่าวิทยาการหรือกิจการต่าง ๆ นั้นจักเจริญขึ้น เสื่อมลง สูญสลายไป หรือเกิดมีสิ่งใหม่ขึ้นมาแทนอย่างไรก็ตาม หลักความจริงนี้ก็ยังคงยืนยง ใหม่และใช้ประโยชน์ได้ทุกกาล

จากหลักธรรมสำคัญ 4 หมวด ที่นำมาเป็นกรอบแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษาแล้วจะเห็นว่า ชั้น 5 แสดงชีวิตที่มีองค์ประกอบ ไตรลักษณ์ แสดงสภาพที่เป็นจริงที่ตัวเราจะพึงเกี่ยวข้องให้ถูกต้อง ปฏิบัติสมุปบาทแสดงกฎแห่งเหตุผลและปัจจัยสนับสนุน และอริยสัจ 4 แสดงปัญหาและการแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์

สรุป

พุทธปรัชญาการศึกษา เมื่อนิยามความหมายแล้วจะเห็นว่า พุทธปรัชญาการศึกษา มีความหมายโดยสรุปคือ มุมมองเรื่องการศึกษาที่มุ่งเน้นพัฒนามนุษย์ให้มีความเจริญงอกงาม โดยใช้หลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักหรือเป็นแม่บทในการจัดการศึกษา เพราะพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นมนุษยนิยมที่มองว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทุกอย่าง และมองว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองจนสามารถบรรลุจุดสูงสุดในชีวิตได้โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจศักดิ์สิทธิ์แต่อย่างใด ลักษณะของพุทธปรัชญามีลักษณะอิงอยู่กับพระพุทธศาสนา ประยุกต์จากหลักคำสอน รวมไปถึงการสองสรพสิ่งแบบองค์รวม จากลักษณะดังนี้ พุทธปรัชญาการศึกษาจึงแบ่งประเภทตามเป้าหมายของการพัฒนาชีวิตเป็นหลัก เริ่มตั้งแต่เป้าหมายการดำรงชีพ การพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาร่างกาย และการพัฒนาศีลธรรม หลักธรรมสำคัญที่นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษาคือเบญจขันธ์ ไตรลักษณ์ ปฏิบัติสมุปบาท และอริยสัจ 4

บรรณานุกรม

- จิตรกร ตั้งเกษมสุข. พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, มปป.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). หยาดเพชร หยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.
- ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน. ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุมธรรมคแปล ภาค 1 ตอน 1. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : 2547.

ยนต์ ชุ่มจิต. การศึกษาและความเป็นครูไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2546.

วิลัย ตั้งจิตสมคิด. การศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2539.

สนิท ศรีสำแดง. พระพุทธศาสนากับหลักการศึกษ. กรุงเทพ มหานคร : นีลนาราการพิมพ์, 2534.

สมบูรณ์ พรรณภาพ. ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2524.

ส. ศิวรักษ์. ปรัชญาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สรรพสาสน์, 2545.

ศักดิ์ ประสงค์ประทานพร. ปรัชญาการศึกษา ฉบับพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526.

อบรม สีนภิบาล และ ชาญชัย ศรีไสยเพชร. พื้นฐานการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2522.[http<http://learners.in.th/blog/toptap](http://learners.in.th/blog/toptap)

<http://th.wikipedia.org/wiki>

ศึกษาบทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ที่ส่งเสริมความมีคุณธรรม
 เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน : ศึกษาเฉพาะกรณีคณะสงฆ์อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย
 Study the Role and Grouping together of the Buddhist Monks Who Promote
 the Virtue that lead to Sustainable Community Development: the Case Study
 of Buddhist Monks in Mae Lao District, Chiang Rai Province.

ดำเนิน ปัญญาผ่องใส
 วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ที่ส่งเสริมความมีคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และชี้แนะนำ สั่งสอน เผยแพร่ธรรมให้ประชาชนได้อยู่สังคมร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งสังคมที่มีความแตกต่างกันในด้าน อายุ พรรษา ก่อนอุปสมบท เคยบรรพชาเป็นสามเณรหรือไม่ สถานภาพ ภูมิลำเนาเดิม ระดับการศึกษาทางโลกและระดับการศึกษาทางธรรม ประชากรทั้งหมด 200 รูป กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 รูป โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง การเก็บข้อมูลใช้เครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณจากแบบสอบถามปัญหาความรู้ความเข้าใจในการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ ความคิดเห็นด้านการขับเคลื่อนและกระบวนการทำงานของการรวมกลุ่มและด้านการส่งเสริมและพัฒนาให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน พบว่า บทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ ที่ส่งเสริมความมีคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนจะต้องยึดหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นทางการดำเนินชีวิต

คำสำคัญ : การรวมกลุ่ม, พระสงฆ์, การพัฒนาชุมชน, อำเภอแม่ลาว

Abstracts

This research has the purpose to study the role and grouping together of the Buddhist monks, to promote the virtue that lead to sustainable development. And to direct, teach and disseminate Dharma for people living together happily. The society consist of the differences of people in ages, length of entering monkhood, ever been novice or not, status, birthplace and the level of secular and Dharma study. The number of the population is 200 Buddhist monks and the sampling group is 40. The research is using the technique of purposive; data collecting is through the quantitative questionnaire in understanding on grouping together of the Buddhist monks, opinion towards movement and working process on grouping together, including promoting and developing the Buddhist monks to participate community development. The finding is found that role and grouping together of Buddhist monks, to

promote the virtue that lead to sustainable development, must hold on to Buddhist principal as life leading way.

Keywords: Grouping, Buddhist Monks, Community Development, Mae Lao District

บทนำ

นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังปรับตัวเข้ากับยุคอุตสาหกรรม การพัฒนาเท่าที่ผ่านมาจึงมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบและปัจจัยต่าง ๆ ในการทำให้เป็นประเทศพัฒนา โดยถือเอาอุตสาหกรรมเป็นตัวตัดสินที่สำคัญ คือการพัฒนาประเทศอุตสาหกรรมหรือพัฒนาให้เป็นอย่างประเทศอุตสาหกรรม เนื่องจากการพัฒนานั้นต้องอาศัยเทคโนโลยี และเทคโนโลยีก็ต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นฐาน เพราะเทคโนโลยีจะพัฒนาได้ต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพราะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นแกนกลางหรือเป็นเจ้าบทบาทในการพัฒนา ประเทศไทยการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาแบบยั่งยืน Sustainable Development คือ การพัฒนาที่สามารถพิทักษ์รักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของวันนี้ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ยาวนานไปถึงอนาคต เพื่อสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันด้วย การพัฒนาแบบยั่งยืน Sustainable Development คือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของคนในปัจจุบัน โดยไม่กระทบกระเทือนความสามารถของคนรุ่นต่อไป ในการที่จะสนองความต้องการของตนเอง หลักการที่สำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ ความยุติธรรมในสังคม จะต้องให้เกิดความยุติธรรมระหว่างคนรุ่นปัจจุบันกับคนรุ่นต่อไป โดยคนรุ่นปัจจุบันมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อคนรุ่นต่อไปในการมอบมรดกทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยการมุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจน¹

การพัฒนาแบบยั่งยืน จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ หรือมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง มีครอบครัวเป็นศูนย์กลาง มีชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือเป็นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจจนเกินไป เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ไม่อาจจะรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ จะต้องมีการพัฒนาด้านอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย โดยเฉพาะการพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาด้านวัฒนธรรม และจิตใจอันเป็นการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินทอง ซึ่งมีการพัฒนาอย่างสมดุล และผสมผสานทั้ง 3 ด้าน คือ การพัฒนาด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ คณะผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนา ต่างก็มองเห็นแล้วว่า จากการวางแผน และทำงานพัฒนากันหลายสิบปี คนยากจนก็ยังลำบากขึ้น จำนวนคนที่อยู่ภาวะขาดแคลนโภชนาการเพิ่มขึ้น มนุษย์มีการกระทำการรุนแรงกับธรรมชาติมากขึ้น จนมนุษย์นั่นเองจะอยู่ไม่ได้ ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษ ในปัจจุบันชุมชนเป็นจำนวนมากตกอยู่ในสภาพเสี่ยงต่อการแตกสลาย จึงอาจสรุปได้ว่าการพัฒนาที่เป็นอยู่นี้เป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน จึงได้เกิดการแสวงหาทางเลือกอื่นในการพัฒนา หรือที่เรียกกันว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน

คำกล่าวของมหาตมะ คานธี ที่ว่า “โลกของเรามีทรัพยากรเพียงพอสำหรับความต้องการของมนุษย์ แต่มีไม่เพียงพอสำหรับโลกของมนุษย์” การพัฒนาแบบยั่งยืนก็สนับสนุนค่านิยมที่มีพลังเสริมให้มีมาตรฐานการ

1. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2552), หน้า 39.

บริโภครัตนพยากรณ์ที่ไม่ฟูมเฟื่อย อันมีอยู่ในขอบเขต ขีดความสามารถของระบบนิเวศที่สามารถรองรับได้ มนุษย์จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้มีค่านิยมแบบใหม่ เศรษฐศาสตร์ที่เน้นเรื่อง “ยิ่งมากยิ่งดี” ให้กลับกลายมาเป็น เศรษฐศาสตร์ของความพอดี หรือแบบพอเพียง ซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ มัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ หรือผู้รู้ความพอเหมาะพอดี

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน มีความสำคัญต่อการพัฒนาในทุกด้านโดยเฉพาะที่การพัฒนาทางด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และทัศนคติเพื่อพัฒนา หรือการที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง และร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตนเอง ชุมชนสังคมให้ดีขึ้น

พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในการพัฒนาแบบยั่งยืนในสังคมไทย พระสงฆ์เห็นว่ามียุทธศาสตร์อย่างมากในการเป็นผู้นำด้านการพัฒนาตามแนวทางพุทธศาสนานั้น จะเน้นการพัฒนาคนเป็นหลัก ในการพัฒนาคนนั้น สิ่งสำคัญของการพัฒนาคือปัญญา เพราะทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลายและรู้ว่าจะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร การพัฒนาจะเป็นไปพร้อมกันทั้ง 3 ด้านคือ

1) พัฒนาพฤติกรรม (ศีล) หรือวิถีการใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ ในการพัฒนาด้านนี้เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาคนให้มีศีล คือ วินัย เพราะวินัย เป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา

2) พัฒนาด้านจิตใจ (สมาธิ) เช่นพัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็ง มั่นคงของจิตใจและสภาพจิตที่ดียิ่งรวมทั้งความสุข

3) พัฒนาด้านปัญญา (ปัญญา) คือความรู้ความเข้าใจต่างๆ รวมทั้งแนวความคิด ทัศนคติ และค่านิยม ในการฝึกฝนหรือพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ ทำได้โดยรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบโดยอาศัยเหตุผล เพื่อให้เข้าใจความเป็นจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง

การพัฒนาทั้ง 3 ด้านนี้จะต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งหากพัฒนาได้ทั้งสามด้านแล้วจะทำให้ชีวิตมีความดีงาม ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าถึงอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง การพัฒนาหรือการฝึกฝนทั้ง 3 ด้านนี้ เราเรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นเอง

พุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เหมาะสมที่จะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน มีความจริงอยู่ 4 ประการคือ การมีอยู่ของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางไปสู่ความดับทุกข์ ความจริงเหล่านี้เรียกว่า อริยสัจ 4 ได้แก่

1) ทุกข์ คือ การมีอยู่ของทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ และตายล้วนเป็นทุกข์ ความเศร้าโศก ความโกรธ ความอิจฉาริษยา ความวิตกกังวล ความกลัวและความผิดหวังล้วนเป็น ทุกข์ การพลัดพรากจากของที่รักก็เป็นทุกข์ ความเกลียดก็เป็นทุกข์ ความอยาก ความยึดมั่นถือมั่น ความยึดติดในขั้นทั้ง 5 ล้วนเป็นทุกข์

2) สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ เพราะอวิชชา ผู้คนจึงไม่สามารถเห็นความจริงของชีวิต พวกเขาตกอยู่ในเปลวเพลิงแห่งตัณหา ความโกรธ ความอิจฉาริษยา ความเศร้าโศก ความวิตกกังวล ความกลัว และความผิดหวัง

3) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ การเข้าใจความจริงของชีวิตนำไปสู่การดับความเศร้าโศกทั้งมวล อันยังให้เกิดความสงบและความเบิกบาน

4) มรรค คือ หนทางนำไปสู่ความดับทุกข์ อันได้แก่ อริยมรรค 8 ซึ่งได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยการดำรงชีวิตอย่างมีสติความมีสตินำไปสู่สมาธิและปัญญาซึ่งจะปลดปล่อย ให้พ้นจากความทุกข์และความโศกเศร้าทั้งมวลอันจะนำไปสู่ความศานติและความเบิกบาน พระพุทธองค์ได้ทรงเมตตาแนะนำทางพวกเราไปตามหนทางแห่งความรู้แจ้งนี้

บทบาทของพระสงฆ์ที่ผ่านมานับว่าปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระรัตนตรัย เริ่มลดบทบาทลงเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีการพัฒนาตามสังคมเมืองมากขึ้นจนทำให้วัดซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้บริหารลดความสำคัญลงไปมาก ดังจะเห็นจากหลายวัดที่ทำให้คณะกรรมการวัดมีบทบาทในการบริหารจัดการแทน ซึ่งถือว่าไม่ถูกต้อง

อารงวาท วงศ์ใหญ่ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า ในกลุ่มของเจ้าอาวาส พระสงฆ์ควรจะเสียสละประโยชน์ส่วนตัวให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อช่วยส่งเสริมการศึกษาของประชาชนในหมู่บ้าน และสร้างบทบาทของพระสงฆ์ให้เป็นที่ยอมรับอย่างชัดเจน ในภาครัฐหรือกลุ่มผู้มีหน้าที่ผลักดันให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดตั้งกองทุนต่าง ๆ ควรจะมีตัวแทนมาช่วยติดตามผลการดำเนินงานของกองทุนและแนะนำหรือให้ความรู้แก่พระสงฆ์ได้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้วย และภาครัฐควรมีส่วนช่วยจัดระเบียบหลักและจริยธรรมของประชาชนโดยนำพุทธศาสนาเข้าไปขัดเกลา จัดกิจกรรมส่งเสริมการเข้าวัด เพื่อมุ่งเน้นสภาพทางจิตใจ คุณธรรมของประชาชนให้สูงขึ้นตามความเจริญแห่งยุคและภาครัฐควรช่วยสนับสนุนในเรื่องการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ให้มีความรู้ความสามารถเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับองค์กรทางพระพุทธศาสนาในการที่จะช่วยพัฒนาชุมชนและสังคมให้ทันต่อเหตุการณ์ต่อไป²

บทบาทของพระสงฆ์ที่ผ่านมามีข้อดี และต้องการให้พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนไปในทางที่ดีให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ช่วยอบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ชุมชนและตัวแทนภาครัฐควรเข้าถึงกลุ่มประชาชนตลอดทั้งมีส่วนร่วมในการดูแลและรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ชาวบ้าน ช่วยอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ ตลอดทั้งให้หน่วยงานของรัฐจัดงบประมาณและบุคลากรมาดูแลโบราณสถานโบราณวัตถุที่ทรุดโทรมซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก อีกประการหนึ่ง ภาครัฐต้องสนับสนุนให้พระสงฆ์มีส่วนในการพัฒนาและจัดกิจกรรมเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรสงฆ์ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง ให้ความรู้กับประชาชนและไม่ลืมที่จะปฏิบัติธรรมในการชำระจิตใจตลอดทั้งการดูแลควบคุมพฤติกรรมของพระสงฆ์และองค์กรทางคณะสงฆ์ด้วย เพื่อความเชื่อมั่นและศรัทธาของประชาชน ชุมชนที่มีต่อพระสงฆ์ หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนโดยตรง ควรเข้ามาช่วยให้มีบทบาทในการพัฒนาโดยประสานงานกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สร้างกิจกรรมให้เกิดความสามัคคี ประองตองกัน มีกิจกรรมพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ โดยถือเป็นเครือข่ายในการ

² อารงวาท วงศ์ใหญ่, การศึกษาบทบาทและศักยภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนากับการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, 2552), หน้า 98.

พัฒนาชุมชน ก็จะทำให้การพัฒนาในงานหรือกิจกรรมนั้น ๆ ประสบผลสำเร็จได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยมีพระสงฆ์เป็นศูนย์กลาง

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าพระสงฆ์ไม่มีโอกาสในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่บุคลากรในองค์กรปกครองท้องถิ่นหรือไม่มีเวทีในการแสดง เพราะในท้องถิ่นไม่ได้เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาสังคมซึ่งมีมากแต่เดิมแล้ว อีกประการพระสงฆ์เองไม่ต้องการไปรับรู้ถึงการบริหารการปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ได้สนับสนุนในการให้ความร่วมมือแต่อยู่ในขอบเขตของวัดเท่านั้น เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดการเลือกตั้ง การประชุมกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่ม ธกส. กลุ่ม อสม. เป็นต้น

เมื่อพระสงฆ์ไม่มีเวทีหรือไม่มีโอกาสในการบริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการบริหารโดยให้ความร่วมมือกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น แต่อาจแสดงออกในด้านวัตรปฏิบัติให้เป็นที่น่าเลื่อมใส หรือให้การสงเคราะห์โดยไม่หวังผลตอบแทน จึงจะสามารถเสนอความคิดเห็นแก่ท้องถิ่นได้ เช่น เป็นผู้นำทางศาสนาในกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ อาจมีการเทศน์ หรือปาฐกถา เป็นต้น อันจะเป็นการสร้าง ความเชื่อมั่นให้กับผู้นำในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นได้ เหมือนดังที่พระสุธีวรญาณ ได้กล่าวไว้ว่า สถาบันพระพุทธศาสนาของเราเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดที่ให้การศึกษ เพราะการศึกษาเริ่มต้นมาจากวัด และยังเป็นสถาบันที่ให้การช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยในการกล่อมเกลาคจิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย แม้ในปัจจุบันความสำคัญในด้านนี้ก็ยังมีอยู่ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลมีนโยบายในการส่งเสริมทำนุบำรุงการศาสนา ก็เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ และเป็นสถาบันอบรมศีลธรรมอันดีงามแก่ประชาชน ยิ่งปัจจุบันนี้ สิ่งเสพติดมีจำนวนมาก และเยาวชนของชาติมีวามเผลอในยาเสพติด จึงทำให้เกิดปัญหาแก่สังคมและประเทศชาติ พระสงฆ์ก็ต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมและประเทศชาติต่อไป³

พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของพลังพระสงฆ์สาวกที่ผ่านการฝึกฝนอบรมตนเองดีแล้ว เมื่อตนฝึกฝนดีแล้วในแนวทางมรรคมีองค์ 8 อันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญ เป็นอารยธรรม จนบรรลุดับทุกข์ได้แล้ว ก็ควรจะเผยแผ่แจกจ่ายแนวทางนั้นแก่ผู้อื่นด้วย ดังนั้น จึงมีพุทธดำรัสส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนาว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์ และความสุขของคนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก จงประกาศพรหมจรรย์อันมีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด แก่ผู้มีกิเลสขุติในดวงตาน้อยมีอยู่”

สรุป

ความหมายของพระสงฆ์ตามทัศนะของสมบุรณ์ พรธรรณาภาพ พระสงฆ์ หมายถึง ชุมนุมภิกษุหนุ่มตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมได้ตามกำหนดพระวินัย หรือหมู่สาวกของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

³ พระสุธีวรญาณ. พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, พิมพ์ครั้งที่ 2, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : 2555), หน้า 143 – 144.

1. สมมติสงฆ์ หมายถึง ผู้ออกบวช ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ยังไม่ได้บรรลุนิพพานถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

2. พระอริยสงฆ์ หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จนได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง⁴

สมศักดิ์ บุญปู่ ได้ให้ทัศนะไว้ว่าทั้งวัดและพระสงฆ์มีคุณค่าต่อสังคมไทยอยู่หลายประการ วัดเป็นแหล่งกลางในชีวิตทางศาสนาและสังคม เป็นแหล่งการสมาคม เป็นที่มาแห่งวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางของการดำรงชีวิตประจำวันและเป็นสถานที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวไทยในชนบท ส่วนพระสงฆ์นอกจากจะมีหน้าที่อบรมศีลธรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ยังเป็นที่พึ่งและให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวเหล่านั้นในการแก้ปัญหาเกือบทุกด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญอันใกล้ชิดระหว่างพระพุทธศาสนากับประชาชนไทย

1. การให้อารักขาแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ให้อยู่เป็นสุข ดังหลักของวัชชีธรรมที่ว่า “จักให้ความคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย ที่ยังมีได้มาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก”

2. การเข้าไปสอปรวิจักษณ์ปัญหาแก่พระสงฆ์ ที่เรียกว่าสมณะพราหมณ์ปริญาติอันเป็นข้อหนึ่ง จักกวัตติวัตติของพระราชา เพื่อให้รู้ว่าอันใดดี อันใดชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ และประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์หรือจากการได้รับความคุ้มครองดีแล้วก็มีหน้าที่ตอบแทนรัฐ 2 ประการ คือ

1. หน้าที่ในการแนะนำสั่งสอน เผยแพร่ธรรมแก่ประชาชน เมื่อประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจถูกต้อง ก็จะประพฤติอยู่ในศีลธรรม รู้จักฝึกรบมจิต ฝึกรบมปัญญา ประชาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประพฤติปฏิบัติชอบแล้วก็เป็นผลประโยชน์ต่อแผ่นดินไปเอง

2. หน้าที่ในการเป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้ความรู้ความเข้าใจพระราชาและนักปกครองในทางธรรม แต่จะไม่เข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างนัก

บทบาทหลักของพระสงฆ์ คือการให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเฉพาะการดำรงชีวิตที่ดั่งงามชีวิตที่ประเสริฐตามหลักทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าบทบาทของครู เราจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ตั้งประเทศไทยมา พระสงฆ์มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตลอด ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา อาชีพ และศิลปะต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันก็มาจากวัดทั้งนั้น พระสงฆ์จะเป็นผู้นำทางภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยอีกด้วย

บทบาทที่กล่าวมา ประเทศไทยจึงมีพระสงฆ์ที่เป็นปราชญ์ทางวรรณกรรม เช่น พระสิริมังคลาจารย์ ในสมัยล้านนา สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้คำปรึกษาพระราชา อย่างพระสังฆราชในสมัยสุโขทัย พระนพรัตน์ วัดป่าแก้ว สมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระ

⁴ สมบูรณ์ พรณนาภาพ, ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2524, หน้า 2.

พระสังฆราช (สา) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) สมัยรัตนโกสินทร์ เป็นต้น⁵

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ที่ส่งเสริมความมีคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ศึกษาเฉพาะกรณีคณะสงฆ์อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย อันจะมีส่วนร่วมในการส่งเสริมคุณธรรมแก่ชุมชน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
2. เพื่อศึกษาบทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ที่ส่งเสริมการมีคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
3. เพื่อศึกษาบทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตของโครงการวิจัย

- 1 ขอบเขตด้านเนื้อหา
  - 1) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ การทำงานเป็นทีม การรวมกลุ่ม
  - 2) กระบวนการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น
  - 3) บทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยส่งเสริมความมีคุณธรรมเพื่อพัฒนาชุมชน

2 ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่

เนื่องจากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะอำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย เป็นพระสงฆ์ที่ประสานงานร่วมมือ ร่วมใจเกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ได้ดี แต่ในส่วนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่มีส่วนร่วม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่วิจัย ดังนี้

- 2.1 วัดในเขตปกครองปกครองคณะสงฆ์อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

จำนวน 40 วัด

3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างนั้น ประกอบด้วย

- 3.1 พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส และเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ จำนวน 40 วัด

4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2557 ถึงวันที่ 30 สิงหาคม 2557

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษารวมกลุ่มของพระสงฆ์ที่ส่งเสริมความมีคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย พบว่า บทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ที่

⁵ สมศักดิ์ บุญปู. พระสงฆ์กับการศึกษาไทย, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : 2547, หน้า 23.

ช่วยส่งเสริมความมีคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และสามารถนำเป็นมาเป็นแบบอย่างให้กับคณะสงฆ์หรือหน่วยงานที่ต้องการรูปแบบของการรวมกลุ่ม โดยประยุกต์ใช้ตามท้องถิ่นและภูมิภาคนั้น ๆ ดังนี้

1. หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
2. บทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ที่ส่งเสริมการมีคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
3. บทบาทและการรวมกลุ่มของพระสงฆ์อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

จากผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า

ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รักษาการเจ้าอาวาส ตระหนักถึงการให้ความร่วมมือกับคณะสงฆ์อำเภอ เพราะส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีจากสถาบันระดับอุดมศึกษา โดยได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้ไปเรียนด้วยกันและนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาต่อและแลกเปลี่ยนกันแล้วนำมาบริหารจัดการวัดจึงทำให้มีความมั่นใจในตนเองสูงและมีการแบ่งปันแนวคิดที่ตนเองได้ประสบการณ์มาทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่พระสงฆ์ในระดับเดียวกันหรือตามสายการบังคับบัญชา พอสรุปเป็นด้าน ๆ ดังนี้

ด้านสถานภาพส่วนบุคคลของพระสงฆ์ โดยเฉพาะด้านการศึกษาทางโลกพบว่า ร้อยละ 52.50 จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนด้านการศึกษาทางธรรม พบว่า ร้อยละ 85.00 จบการศึกษาแผนกธรรม ระดับนักธรรมชั้นเอก จึงมีความมั่นคง และสามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำชาวบ้านและชุมชนในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

ด้านการรวมกลุ่มของพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาชุมชน พบว่าในเขตอำเภอแม่ลาวจะมอบหมายให้เจ้าคณะตำบลที่มีพรรษาตั้งแต่ 20 พรรษาขึ้นไป สอบเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ ดังนั้น ในเขตการปกครองระดับตำบลมีการรวมกลุ่มของพระสงฆ์ เช่น หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลหรือพระสังฆาธิการระดับสูงขึ้นไป มีอำเภอ จังหวัด ภาค หน ขอความร่วมมือมา พระสงฆ์กลุ่มนี้รวมกลุ่มกันให้ความร่วมมือต่อคณะสงฆ์หรือสามารถนำประชาชนไปร่วมกิจกรรมนั้น ๆ ได้

รูปแบบและกระบวนการทำงานของกลุ่มคณะสงฆ์อำเภอแม่ลาพบว่าบทบาทและการรวมกลุ่มพระสงฆ์ ร่วมกันจัดกิจกรรมในภาคเช้า มีการจัดเวียนกันเป็นเจ้าภาพจัดประชุมสัมมนาโดยเริ่มจากเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสแต่ละวัด จนครบรอบแล้วจึงเวียนนับเริ่มที่สำนักงานเจ้าคณะอำเภอใหม่ กำหนดทุกวันที่ 5 ของทุกเดือน กิจกรรมเริ่มต้นสวดมนต์ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมสานุวงศ์ หลังจากนั้นจึงเริ่มประชุมปรึกษาหารือเรื่องที่ต้องการพัฒนาให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน หลังจากประชุมเสร็จจะมีการลงมติต่าง ๆ ให้รับทราบเป็นแนวทางเดียวกัน และทำประกาศให้ทราบเป็นมติของคณะสงฆ์อำเภอ เช่น การไม่ให้คณะศรัทธาเลี้ยงเหล้าในงานศพ ถ้าศพไหนเจ้าภาพไม่ปฏิบัติตามจะไม่มีพระสงฆ์ไปสวด เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการเป็นผู้อบรมให้ความรู้ในการดำเนินชีวิตชีวิตแก่ประชาชนที่มาร่วมทำบุญและเกี่ยวข้องกับเทศกาลต่าง ๆ เช่น นอกจากจะเทศน์ในงานต่าง ๆ แล้ว ควรมีการปาฐกถาหรือก่อนจะมีการให้พรทุกครั้งเป็นการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจในการนำเอาคำสอนทาง

พระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันผ่านสื่อต่าง ๆ ให้ประชาชนได้ข้อมูลข่าวทุกช่องทาง อันจะนำมาซึ่งความศรัทธาที่แฝงด้วยปัญญา

ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามความหลักทางวิชาการ ผู้วิจัย จึงขอเสนอข้อเสนอแนะ ดังนี้ คือ

1. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจด้านการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในที่ทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น โครงการหมู่บ้านศีล 5 โครงการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน

2. ควรให้ภาครัฐเข้ามาประสานงานแล้วนำเอาหลักการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมมาเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลาง

3. มีการประกวดแข่งขันในระดับหมู่บ้านต่าง ๆ ให้เน้นการพัฒนาด้านคุณธรรม โดยอาศัยความร่วมมือทั้ง 3 ส่วน คือ บ้าน วัด โรงเรียน หรือบวร

4. หน่วยงานภาครัฐต้องให้ความสำคัญกับพระสงฆ์โดยมีการอบรม การศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน ตลอดจนถึงนิมนต์พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถมาอบรมให้ความรู้แก่ผู้นำท้องถิ่น และโรงเรียนในเครือข่าย

6. ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการควรมีการพัฒนาฝึกอบรมวิชาชีพไปด้วย ไม่เพียงแต่รับเบี้ยเลี้ยงจากทางราชการเท่านั้น เช่น โครงการของศูนย์การศึกษานอกระบบ มีการให้เบี้ยเลี้ยงผู้เข้าร่วมโครงการที่ต้องมีรายได้ระหว่างเข้ารับการฝึกอบรมไปด้วย ถือว่าเป็นโครงการที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

บรรณานุกรม

กรมการปกครอง, กองราชการส่วนตำบล, “การพัฒนาศักยภาพองค์กรบริหารส่วนตำบล”, ท้องถิ่น (12 ธันวาคม 2543), 46 – 57.

กรมการศาสนา. การวิจัยทางด้านศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2538.

กรุงเทพธุรกิจ. บทความ เรื่อง “สันติวิธี”. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2557, จาก <http://www.bangkokbiznews.com.2557>.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. กระบวนทัศน์วัฒนธรรมไทย “ต้นตอ” เศรษฐกิจถดถอย. กรุงเทพฯ : ชัคเชสมิเตีย, 2541.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานผลการเสวนา บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542.

จรัญ พรหมออย. การศึกษาปัญหาสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2548.

จรินทร์ ยังสังข์. บทบาทพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. พระสงฆ์กับสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ราชบัณฑิตสถาน, 2541.

- จิตรกร โพธิ์งาม. **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**. อุบลราชธานี: สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 2542.
- ไชยวัฒน์ คำชู และคณะ. ผู้แปล. **ธรรมาภิบาล : การบริหารการปกครองที่โปร่งใส ด้วยจริยธรรม**. กรุงเทพฯ : น้ำฝนการพิมพ์, 2545.
- ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. **วิธีวิจัยทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542.
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. **รายงานการวิจัย โครงการขยายผลเพื่อนำตัวชี้วัด การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีระดับองค์กรไปสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, 2548.
- ทวี สุทธารมณณ์ลักษณ์. **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในโครงการอบรมประชาชน**. วิทยานิพนธ์ ศษ. ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่, 2536.
- นฤมล ทับจุมพล. **แนวคิดและวาทกรรมว่าด้วย “ธรรมรัฐแห่งชาติ” ในการจัดการปกครอง(Governance)** , ม.ร.ว.พทฤติสถาน ชุมพล, บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯมหานคร : คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2541), 15 – 31.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. **การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย**.กรุงเทพฯมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2542.
- บุญธรรม จตตอนันต์.**การวิจัยทางสังคมศาสตร์:แนวคิดหลักการวิธีการ**.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์และบุญมี ลี. **ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล**. กรุงเทพฯมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2544.
- ประเวศ วะสี. **บทบาทวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพฯ:กรมศาสนา, 2525.
- ปรัชญา เวสารัชช “**การปกครองท้องถิ่นกับการบริหารจัดการที่ดี**”, วารสารข้าราชการ. 5 (กันยายน – ตุลาคม 2542), 39 – 50.
- ปาริชาติ เทพอาร์ักษ์ และอมราวรรณ ทิวถนอม “**ตัวชี้วัดหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีของภาครัฐ**”, ใน **วารสารเศรษฐกิจและสังคม 43,3**. (กรกฎาคม – กันยายน 2549), 79 – 80.
- พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2553.
- พิชัย ผกาทอง.**มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.
- พินิจ ลาภธนานนท์. **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือเล่ม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- รัชนา ศานติยานนท์ และคณะ . **รายงานวิจัยรูปแบบใหม่ของการบริหารจัดการที่ดินในมหาวิทยาลัย**. กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- สถาบันพระปกเกล้า. **ทศธรรม : ตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี**. กรุงเทพฯมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2549.
- สถาบันพระปกเกล้า. **รายงานการวิจัย การศึกษาเพื่อพัฒนาดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่ดี**. นนทบุรี, 2549.
- สนธยา พลศรี. **สังคมวิทยาเบื้องต้น**. สงขลา: สถาบันราชภัฏสงขลา. 2541.

สมชาย เหล็กเพชร. การวิเคราะห์บทบาทในการพัฒนาสังคมของกลุ่มพระสงฆ์ในภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่, 2539.

สมบูรณ์ สุขส าราน. การพัฒนาชนบทแนวพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวายจำกัด, 2530.

สุชีรา ภัทรายุทธวรรณ, พิมพ์ครั้งที่ 3 . คู่มือการวัดทางจิตวิทยา. กรุงเทพฯ : เมดิคัลมีเดีย, 2547.

สุเทพ สุนทรเภสัช. ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัยพื้นฐานแนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาและ วัฒนธรรม. เชียงใหม่: โกลบอลวิชั่น, 2540.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2542.

สุภารัตน์ รัชมณี. บทบาทพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษากรณีชุมชนบ้านขุน อ.ฮอด จ. เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ นศ.ม., มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ: 2545.

สุรชาติ บำรุงสุข. วิกฤตใต้ สู้ด้วยยุทธศาสตร์และปัญญา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อนิเมทกรุ๊ป, 2547.

สุลักษณ์ศิริลักษณ์. ศาสนากับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา. 2534.

กระบวนการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของชุมชน
ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดเชียงราย

The Process of Enhancing the Well-being of the Community
According to Sufficiency Economy Philosophy in Chiang Rai province

ดำเนิน ปัญญาพองใส
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดเชียงราย เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนอยู่ดีมีสุขในจังหวัดเชียงรายและเพื่อพัฒนากลยุทธ์การขับเคลื่อนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนในจังหวัดเชียงราย ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงพหุภาคี โดยเลือกศึกษาเขตพื้นที่ในจังหวัดเชียงราย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ชุมชนหรือหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงดีเด่นในอำเภอเมืองเชียงราย กลุ่มที่ 2 ชุมชนหรือหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงดีเด่นในอำเภอแม่ลาว กลุ่มที่ 3 ชุมชนหรือหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงดีเด่นในอำเภอเวียงชัย เลือกกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเจาะจง จำนวน 60 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า

บริบทของชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรม ศักยภาพของชุมชนที่เป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนาจนสามารถประสบความสำเร็จสู่การเป็นชุมชนอยู่ดีมีสุข ได้แก่ 1. ระบบเครือญาติมีการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน 2. ภาวะผู้นำ มีการปกครองที่ตัดสินใจดำเนินงานโดยต้องผ่านประชาคมหมู่บ้าน มีการทำแผนชุมชนความกัน รวมถึงการปกครองที่มีการจัดระบบสังคมที่ดีทำให้สมาชิกในชุมชนมุ่งสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน คือชุมชนอยู่ดีมีสุขภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 3. เป็นแหล่งศึกษาดูงาน ชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้ไว้สำหรับร่วมกันทำกิจกรรมโดยการให้ทดลองปฏิบัติจริง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ในการประกอบอาชีพ ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข ได้แก่ ปัจจัยทุนทางเศรษฐกิจ มีการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มพลังงานทดแทน รวมถึงกองทุนสวัสดิการของชุมชน มีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มผู้สูงอายุ 5 มีวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ มีภูมิปัญญาดั้งเดิม ด้านสมุนไพร และการจัดการระบบเหมืองฝายโดยยึดหลักธรรมาภิบาล และปัจจัยทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชนมีทรัพยากรหลากหลายทั้งดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างการดำรงชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : การเสริมสร้าง, ความอยู่ดีมีสุข, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstracts

This research is qualitative research with the purposes to study the strengthening process of community sufficiency, to promote the strengthening of well living community network and to develop the well living movement strategy according to the multilateral Sufficiency Economy Philosophy in Chiang Rai province. The research selects 3 area groups as follows; group 1: community or village with excellent of sufficient economy in Chiang Rai District, group2: community or village with excellent of sufficient economy in Mae Lao District and group 3: community or village with excellent of sufficient economy in Wiang Chai District. The target is through the purposive selective with the number of 60 targeted people, consist of villager leader and senior group. The finding is as follows;

The context community is agricultural with capacities of community development as important factors that lead to the success of well-being community comprise of; 1. kinship system that leads to way of living in relying on each other, 2. leadership that leads to through the process of decision-making made by the civil society of the community, planning together, well organize of social system that lead to the same goal which is the well-being community with sufficiency economy and 3. study place, the community has the learning center to do activity together as real implementation that lead to participatory learning process and also as learning exchange place to apply in using in daily living. For the vocation, the factors that move the community to be well-being are as follows; the factor of economic capital, grouping of different of professions including the welfare fund of community, the savings group, the center of market demonstrate, the rice barn bank and the social capital. The community hold on to the teaching of the Buddha or the Five Precepts with cultural identity, has tradition wisdom, herbs, good governance management of irrigation system and factor of natural resource. The community has variety of resources including earth, water and forest which help in supplement the living way according to sufficient economy very well.

Keywords: Enhancing, the Well-being, Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยเพื่อนำไปเป็นหลักแนวคิดในการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางการปฏิบัติไปสู่วิถีแห่งความพอเพียงและเมื่อภายหลังเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2540 พระองค์ได้เน้นย้ำแนวทางแก้ไข เพื่อให้ชาวไทยรอดพ้นจากวิกฤตและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลง

จากการประเมินผลการพัฒนาในช่วง 5 ทศวรรษที่ผ่านมาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการพัฒนาที่ขาดสมดุล โดยประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพ “จุดอ่อน” ของการพัฒนาที่สำคัญ คือระบบบริหารทางเศรษฐกิจ การเมือง และราชการยังเป็นการรวมศูนย์อำนาจและขาดประสิทธิภาพ ระบบกฎหมายล้าสมัยนำไปสู่ปัญหาเรื้อรังของประเทศ คือ การทุจริตประพฤติมิชอบที่เกิดขึ้นทั้งในภาคราชการและในภาคธุรกิจ เอกชนขณะเดียวกันคุณภาพการศึกษาของคนไทยยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ไม่สามารถปรับตัวรู้เท่าทันวิทยาการสมัยใหม่ ทั้งฐานะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของไทยอ่อนแอ ไม่เอื้อต่อการพัฒนาวัตกรรม รวมทั้งความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจยังด้อยประสิทธิภาพ จึงส่งผลให้ขีดความสามารถในการแข่งขันของไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ความยากจน และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงขึ้น ได้สร้างความขัดแย้งในสังคมมากขึ้น นอกจากนี้ความอ่อนแอของสังคมไทยที่ตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหาทางศีลธรรมและปัญหาทางสังคมมากขึ้นด้วย ¹

การพัฒนาด้านสังคมถือได้ว่าไม่ประสบผลสำเร็จ ดังเห็นได้จากการเกิดช่องว่างระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทอย่างมาก เกิดสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ทางด้านสังคมและคุณภาพชีวิตหลายประการ การเติบโตของชุมชนเมืองที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วิถีชีวิตและค่านิยมของคนเปลี่ยนไป เพราะมีนิสัยรักความสะดวกสบาย นิยมใช้สินค้าจากต่างประเทศ ผู้คนให้คุณค่าในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ

มีการตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้นทำให้พื้นดินแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล การใช้สารเคมีในภาคการเกษตร ทำให้ต้นทุนทางการเกษตรสูงขึ้น แต่ได้รับผลผลิตที่ต่ำลง มีผลต่อการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่การเอารัดเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง ทำให้สินค้าเกษตรมีราคาตกต่ำ เกษตรกรต้องขาดทุนมีหนี้สินมากขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรจำนวนไม่น้อย ต้องสูญเสียที่ดินทำกินให้เจ้าหนี้ และต้องเลิกทำอาชีพเกษตรกร หันไปประกอบอาชีพรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม อพยพที่อยู่อาศัย ทั้งเด็กและคนชราไว้แล้วเข้าไปหางานทำในเมืองใหญ่ ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งว่า คุณภาพชีวิตที่หวังฝากไว้กับสิ่งสาธารณูปโภคนั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะนำความอยู่ดีมีสุขมาให้คนไทยอย่างแท้จริง การพัฒนาในลักษณะนี้กลับทำให้คุณภาพชีวิตของคนไทยแย่ลง ครอบครัวย่ำแย่ลง มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นในทุกระดับ ²

จากบทเรียนที่แสนเจ็บปวดจากที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ทำให้คนไทยต้องมาทบทวนชีวิต มาทบทวนระบบเศรษฐกิจกันใหม่ ในระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง หาใช้ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งคนอื่น เหมือนโคกระบือที่เขาจูงไปทางไหนก็ต้องไป ขาดปัญญา ไม่เป็นตัวของตัวเอง เหมือนลูกไก่อยู่ในกำมือ การวิ่งตามกระแสสังคมเป็นบทเรียนราคาแพง เป็นโอกาสและนิมิตหมายที่ดีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะว่า มีทางเลือกอยู่อย่างเดียวเท่านั้นที่จะทำให้คนไทยอยู่รอดได้ และพระราชทานพระบรมราโชวาทให้พสกนิกรใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นปรัชญาหรือกระบวนทัศน์เพื่อระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่มีมั่นคง ³

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2549. หน้า 42.

² ชูเกียรติ สุตะวงศ์ .แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านสันผักอี. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 2549.

³ เสรี พงศ์พิศ. เศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2546 หน้า 63.

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า “สังคมสีเขียว” โดยไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก⁴

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำเพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ <http://www.doace.go.th/2547>.) ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้มีความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี⁵

จังหวัดเชียงรายได้มุ่งดำเนินการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขในแผนงานด้านสำคัญคือ แผนงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอำเภอเมือง อำเภอแม่ลาวและอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ถือเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเป็นชุมชนที่มีการพัฒนารอบด้าน ทั้ง “ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ความสมดุล ความมั่นคง และยั่งยืน” เพื่อให้ผลจากการที่ชุมชนประสบความสำเร็จ ในการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการขับเคลื่อนพัฒนาสามารถเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่น จึงเห็นสมควรที่จะได้มีการศึกษาและถอดบทเรียนจากวิธีการดำเนินชีวิตในการประกอบอาชีพ โดยรู้จักเลือกนำไปปรับใช้ตามความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมและบริบททางสังคมแต่ละพื้นที่ ให้สามารถน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองเพื่อจะช่วยเหลือเสริมสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างความอยู่ดี มีสุขของชุมชน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนอยู่ดีมีสุข ในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อพัฒนากลยุทธ์การขับเคลื่อนความอยู่ดี มีสุขของชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงพหุภาคี

⁴ ธวัชชัย เฟ็งพิณิจ และคณะ. รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชาวบ้านด้านเกษตรกรรม, กรุงเทพมหานคร : 2552, หน้า 3

⁵ กมลพร กัลยาณมิตร. การนำนโยบายอยู่ดีมีสุขไปปฏิบัติในจังหวัดนันทบุรี. กรุงเทพมหานคร : 2550, หน้า 24.

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบริบทชุมชน วิถีคิดและรูปแบบการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน กิจกรรมในแผนพัฒนาชุมชน ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนชุมชนอยู่ดีมีสุข ภายใต้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ศึกษาในพื้นที่เขตอำเภอในจังหวัดเชียงราย 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่ลาวและอำเภอเวียงชัย โดยแบ่งกลุ่มตามพหุพาคี ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เชนนโยบาย ตั้งแต่ระดับจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด และคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย

กลุ่มที่ 2 กลุ่มชาวบ้านพหุพาคี 3 อำเภอในเขตจังหวัดเชียงราย คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่ลาว และอำเภอเวียงชัย

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้ให้ข้อมูลที่มีอยู่ในพื้นที่ศึกษา โดยเลือกประชากรกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง แห่งละ 10 - 20 คน ซึ่งเป็นผู้ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้นำชุมชนและประธานผู้สูงอายุ เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และจัดสนทนากลุ่มเพื่อรวบรวมข้อมูล การรวมกลุ่มต่าง ๆ การน้อมนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนอยู่ดีมีสุข และผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จำนวน 10 คน

๒. ตัวแทนของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ จำนวน 10 คน

๓. คริวเรือนต้นแบบและปราชญ์ชาวบ้าน 5 คน

๔. ผู้จัดการและกรรมการสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบ 2 คน

๕. ประธานและรองประธานกลุ่มพัฒนาสตรี 2 คน

๖. ประธานกลุ่มพลังงานทดแทนเตาชีวมวล 1 คน

๗. อาสาสมัครสาธารณสุข 1 คน

๘. ผู้นำเยาวชน 1 คน

แหล่งข้อมูล

ข้อมูลในการศึกษาวิจัยที่ได้ทำการศึกษาก่อนลงภาคสนามเป็นการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิเพื่อนำมาศึกษาและทบทวนวรรณกรรม โดยการศึกษาข้อมูลจากหนังสือ บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากเอกสารรวมถึงสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และข้อมูลจากเอกสารรายงานการประชุม บัญชี ทะเบียน ผลงานหรือสมุดตรวจเยี่ยมของชุมชนทั้ง 3 ชุมชนในเขตอำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่ลาวและอำเภอเวียงชัย ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสภาพแวดล้อม บริบทของชุมชน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม รวมถึงการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการจากสมาชิกในชุมชนเพื่อสอบถามความเป็นมา วิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงใน

ชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากแหล่งทุติยภูมิและแหล่งปฐมภูมิทั้งสองส่วนเพื่อให้ได้ข้อมูลมาประกอบกันมากที่สุด เพื่อได้ข้อมูลที่สมารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ผลการศึกษได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

แบบนำเสนอสัมภาษณ์หรือแนวคำถามที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นประเด็นในการสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่ม ใช้ประเด็นสนทนาโดยเน้นที่ความยืดหยุ่น เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนามีเวลาคิดและตอบคำถามได้อย่างหลากหลาย ครอบคลุมประเด็นแต่ละประเด็น รวมถึงเชื่อมโยงไปสู่ข้อมูลอื่นได้ เพราะในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มมักมีประเด็นนอกเหนือจากที่ระบุ จึงไม่เจาะจงว่าจะต้องเรียงลำดับตามประเด็นการสนทนา แต่พิจารณาตามความเหมาะสมของสถานการณ์ เพื่อให้การสนทนาเป็นไปตามธรรมชาติในบรรยากาศของความเป็นกันเอง ซึ่งตัวอย่างแนวคำถาม เช่น วิธีในการดำรงชีวิตจากอดีตจนถึงปัจจุบันของคนในชุมชน แนวปฏิบัติในการประกอบอาชีพ การรู้จักเข้าถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สิ่งที่ได้จากปราชญ์ชาวบ้าน วิธีการที่ผ่านมาในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการประกอบอาชีพ การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ภูมิปัญญา การได้รับความรู้ รวมไปถึงการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมด้านการขับเคลื่อนชุมชนอยู่ดีมีสุขในชุมชน วิธีการดำเนินการที่ผ่านมา กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการประสบความสำเร็จในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประสบความสำเร็จในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชุมชน ความสำเร็จที่ได้รับ ผลที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิต ปัญหาและอุปสรรค ปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ข้อคิดเห็น กิจกรรมที่กำลังจะดำเนินการ การวางเป้าหมายด้านการขับเคลื่อนชุมชนอยู่ดีมีสุขในชุมชนในอนาคต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เช่น การเผยแพร่ในวารสาร จดสิทธิบัตร ฯลฯ และหน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ได้ข้อมูลศักยภาพของชุมชน นำไปใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการความร่วมมือภายในชุมชน เพื่อการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผน พัฒนา สนับสนุนกิจกรรม การรวมกลุ่มในชุมชน บูรณาการในการบริหารจัดการความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน และสามารถนำไปใช้ในการขยายงานสู่พื้นที่ชุมชนอื่นต่อไป

3. ผลที่ได้จะเป็นการบูรณาการให้กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนเข้มแข็งไปพร้อมกัน ทั้งในด้านทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถนำปัจจัยทุนที่มีอยู่เดิมในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาต่อยอดและให้เกิดการเพิ่มมูลค่า

4. เกิดการขยายผลการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการขับเคลื่อนพัฒนาสู่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง สามารถเกิดประโยชน์ต่อชุมชนในพื้นที่ภูมิภาคอื่นเพื่อศึกษาและนำไปเป็นแบบอย่าง โดยรู้จักเลือกนำไปปรับใช้ตามความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมและบริบททางสังคมของแต่ละพื้นที่

5. นำผลที่ได้ไปเผยแพร่แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนต่าง ๆ รวมถึงสถาบันการศึกษาสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาวิจัยการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

องค์ประกอบของความสุข

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้แจกแจงองค์ประกอบของความสุขไว้ 7 ด้าน ซึ่งครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิต ดังนี้⁶

องค์ประกอบที่ 1 คือ ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยอีก 4 ด้าน คือ ความยืนยาวของอายุ การปลอดจากโรคร้ายไข้เจ็บ โภชนาการ และการให้บริการสาธารณสุข

องค์ประกอบที่ 2 คือ การศึกษา ซึ่งครอบคลุมสาระต่าง ๆ ในกระบวนการเรียนรู้ ความรู้พื้นฐาน และทักษะต่าง ๆ รวมทั้งการเข้าถึงบริการและคุณภาพการศึกษา

องค์ประกอบที่ 3 คือ ชีวิตการทำงาน เนื่องจากประชาชนจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับการทำงาน การพิจารณาสภาพแวดล้อม การทำงานจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมาก และชีวิตการทำงานที่มีคุณภาพก็จะเกี่ยวข้องกับการจ้างงานและความพอใจในค่าจ้างที่ได้รับ องค์ประกอบด้านนี้ยังรวมถึงปัจจัยองค์ประกอบย่อยในด้านการใช้แรงงานเด็กและผู้หญิงและระบบประกันสังคมด้วย

องค์ประกอบที่ 4 คือ ชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัวถือเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ “ความอยู่ดีมีสุข” โครงสร้างและขนาดของครอบครัวเป็นตัวกำหนดระดับความเป็นอยู่ของสมาชิกแต่ละคน ครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่นต้องรับรู้ความต้องการของสมาชิกแต่ละคนและดูแลสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ

องค์ประกอบที่ 5 การเติบโตทางเศรษฐกิจความยากจน การกระจายรายได้และสวัสดิการ เป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายความอยู่ดีมีสุข ฉะนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นปัจจัยสำคัญของความอยู่ดีมีสุข การมีปัญหาความยากจนที่รุนแรงและความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้ในระดับสูงสะท้อน “การอยู่อย่างมีทุกข์” ในสังคม ประเด็นเหล่านี้จึงนับเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของเครื่องชี้วัด “ความอยู่ดีมีสุข” ด้วย

องค์ประกอบที่ 6 คือ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นต่อ “ความอยู่ดีมีสุข” เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์ประกอบนี้รวมถึงประเด็นสภาพแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย การอนามัยแวดล้อม ตลอดจนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเฉพาะจากปัญหาอาชญากรรม

องค์ประกอบที่ 7 คือ ด้านประชาธิปไตย หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันจะนำมาซึ่ง “ความอยู่ดีมีสุข” การส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มพูนและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมนุษย์ให้เต็มขีดความสามารถเป็นเครื่องมือของการยกระดับความอยู่ดีมีสุข องค์ประกอบนี้จะรวมประเด็นเรื่องความยุติธรรม สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพทางการเมืองรวมทั้งการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ

การวัดระดับความอยู่ดีมีสุข ต้องมีการสร้างเครื่องชี้วัดเพื่อติดตามปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งครอบคลุมมิติของการดำรงชีวิต โดยอาจจำแนกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

⁶ สำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547.

1. เครื่องชั้วัดด้านเศรษฐกิจ
2. เครื่องชั้วัดด้านสังคม
3. เครื่องชั้วัดด้านการเมือง

เครื่องชั้วัดด้านเศรษฐกิจจะช่วยบ่งชี้บทบาทหรือภาวะการณ์ทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ อาทิ อัตราการเติบโตของผลผลิตมวลรวมของประเทศ อัตราเงินเฟ้อ การออม การลงทุน อัตราการค้า เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ตามกรอบแนวคิด ความอยู่ดีมีสุขที่ได้กำหนดขึ้น ในที่นี้จะเป็นการแสวงหาเครื่องบ่งชี้ที่มุ่งไปที่ความสำเร็จของปัจเจกบุคคล และไม่ใช่ว่าเฉพาะเครื่องชั้วัดที่เป็นเพียง “เครื่องมือ” นำพาไปสู่ความสำเร็จเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงจะให้ความสำคัญกับเครื่องชั้วัดที่มีลักษณะเป็น “ผลลัพธ์” ของการดำเนินงานมากกว่าเป็น “ปัจจัย” ถึงแม้ว่าเครื่องชั้วัดทางด้าน “ปัจจัย” จะมีความสำคัญ เพราะมีส่วนช่วยเสริมสร้างหรือยกระดับความอยู่ดีมีสุข แต่ก็ยังไม่ใช่เครื่องชั้วัดที่บ่งบอกความสำเร็จ เครื่องชั้วัดทางด้านสาธารณสุข สวัสดิการ และสิทธิเสรีภาพเป็นตัวอย่งเครื่องชั้วัดที่แสดง “ผลลัพธ์” ในขณะที่เครื่องชั้วัดที่แสดงถึงความเพียงพอของปัจจัยต่างๆทั้งด้านอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย น้ำดื่ม การให้บริการต่างๆ การสรรหาทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการศึกษา การดูแลด้านสุขภาพอนามัย และรายได้เป็นตัวอย่งของเครื่องชั้วัดทางด้าน “ปัจจัย”

ความแตกต่างระหว่างเครื่องชั้วัดทางด้าน “ปัจจัย” และ “ผลลัพธ์” อาจไม่สามารถแยกออกได้ชัดเจนในทุกกรณี ยกตัวอย่างเช่น เครื่องชั้วัดจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนในระดับประถมและมัธยม เป็นเครื่องชั้วัดด้าน “ปัจจัย” เพราะเหตุที่เป็น “เครื่องมือ” ของการบรรลุเป้าหมายการรู้หนังสือของประชาชน ในขณะที่การรู้หนังสืออาจจะเป็นทั้งเครื่องชั้วัด “ปัจจัย” หรือ “ผลลัพธ์” เพราะการรู้หนังสือเป็นหนทางหรือ “เครื่องมือ” สู่อความสำเร็จในการประกอบกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมายด้วย และในกรณีของเครื่องชั้วัดการรู้หนังสือนี้ ถึงแม้ว่าจะถูกจัดให้เป็นเพียงเครื่องชั้วัดทางด้าน “ปัจจัย” แต่ก็นับว่ามีความสำคัญและควรจะผนวกไว้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของเครื่องชั้วัดความอยู่ดีมีสุข เพราะเป็นเครื่องบ่งชี้ภาวะการณ์ทางด้าน “ภารกิจ” และ “สมรรถภาพ” ของบุคคลด้านอื่นๆ ด้วย

ในการพัฒนาเครื่องชั้วัดความอยู่ดีมีสุข จำเป็นต้องเชื่อมโยงเครื่องชั้วัดทางด้าน “ปัจจัย” และ “ผลลัพธ์” เข้าด้วยกัน การกำหนดนโยบายต่างๆ ภาครัฐ คือ บทสะท้อน เครื่องชั้วัดทางด้าน “ปัจจัย” ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนการดำเนินงาน เช่น ค่าใช้จ่ายต่อหัวประชากรทางการศึกษาสาธารณสุข โครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาว่า เครื่องชั้วัดด้านปัจจัยเหล่านี้ ถูกนำไปใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายของการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพเพียงไร ซึ่งเป็นการพิจารณาทางด้าน “ผลลัพธ์”

แนวทางการขับเคลื่อนชุมชนอยู่ดีมีสุขนั้นชุมชนแกนนำและองค์กรได้ไปกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ สร้างจิตสำนึกแก่สมาชิกในชุมชน ร่วมกันทำกิจกรรมทั้งในระดับครัวเรือนและระดับหมู่บ้าน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายความอยู่ดีมีสุข โดยมุ่งส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า หาทงลดค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ โดยการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงขายส่งเสริมการออม ทำเกษตรอินทรีย์ การรวมกลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มเพาะเชื้อเห็ด การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนพึ่งพาตนเอง แปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญา วิธีใช้สมุนไพรตามหลักโบราณ การเล่นดนตรีพื้นเมืองและการฟ้อนรำให้แก่เยาวชน และตลอดถึงร่วางย่อนยุค เพื่อสืบสานภูมิความรู้ มีการจัดถนนคนเดินหรือกาดนัดวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ตามแต่จะเหมาะสมกับพื้นที่ เน้นพืชผักผลไม้ปลอดสารเคมีหรือ

ปลอดภัย สรรค์พัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ปลูกป่าทดแทนเพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติ มีการบวชต้นไม้เพื่อตระหนักให้คนไม่ทำลายป่าไม้เพราะต้นไม้เหล่านั้นผ่านการทำพิธีทางพระพุทธศาสนาแล้ว ให้โอกาสผู้ยากไร้ ให้ทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพ ให้เบี้ยยังชีพแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ กิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมกับการบริหารจัดการชุมชนภายใต้กฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนดใช้เป็นแนวปฏิบัติ โดยใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชน ควบคู่กับการส่งเสริมองค์ความรู้จากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่มาบูรณาการกันได้อย่างกลมกลืนและเหมาะสม ชุมชนสามารถอยู่ดีมีสุขได้ด้วยยึดมั่นในคุณธรรมนำชีวิต ประกอบอาชีพสุจริตบนพื้นฐานของความพอประมาณ และใช้ความรู้ประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

บทสรุป

โดยสรุปพบว่าชุมชนที่เข้าร่วมโครงการมีศักยภาพในการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางการขับเคลื่อนให้เกิดความอยู่ดีมีสุขภายใต้บริบทของชุมชนได้ดีในระดับหนึ่ง ซึ่งหากสมาชิกในชุมชนได้มีความพยายามนำเอาปัจจัยทุนที่มีอยู่เดิมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ รวมทั้งค้นหาปัจจัยทุนใหม่ ๆ มาบริหารจัดการภายใต้ความร่วมมือของเครือข่ายในชุมชน หน่วยงานราชการและองค์กรทุกฝ่าย จะสามารถทำให้การขับเคลื่อนชุมชนอยู่ดีมีสุขประสบผลสำเร็จในการดำรงชีวิตภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กองประเมินผลการศึกษา. องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขและการวิเคราะห์เชิงนโยบาย. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, 2543.
- โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย . รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2552 : เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน (สิ่งพิมพ์รัฐบาล) , กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอมสินเพื่อสังคม , 2550.
- ชูเกียรติ สุตะวงศ์. แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้านสันผั๊กอี . วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา), มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2549.
- ดร.ณิ ทันใจ. กระบวนการแบบมีส่วนร่วมสู่การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา เกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. บ้านช่างเคิ่งบน ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ . วิทยานิพนธ์ วท.ม. (การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน), เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2550.
- ทรงชัย ดิยานนท์. การศึกษาทัศนะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม), กรุงเทพฯ : , มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

- ธวัชชัย เฟ็งพินิจและคณะ. รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชาวบ้านด้านเกษตรกรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2552.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, “มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายและความสำคัญ” ในวรรณกรรมปริทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, 12 ธันวาคม 2546.
- ประเวศ วะสี. มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) , 2544.
- พรเพ็ญ ทับเปลียน. เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสทุนนิยม. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2546.
- สนธิชัย เย็นตระกูล. เศรษฐกิจแบบพอเพียง. โครงการชีววิถีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2547.
- เสรี พงศ์พิศ . การสร้างเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมใน 9 มิติการวิจัยเพื่อฟื้นฟูชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2542.
- อรสุดา เจริญรัก. เศรษฐกิจแบบพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิถีทรรศน์, 2546.

การพัฒนาหลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับการปฏิบัติระยะสั้น

The Development of Curriculum and Instruction of Vipassana Meditation for Short-Time Practice

พระครูปริยัติปัญญาธร, ดร.
พระครูภาวนาวิริยานุโยค วิ.,ดร.
วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

บทคัดย่อ

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในสังคมยุคปัจจุบัน มีความสำคัญในมิติของการพักผ่อนทางจิตวิญญาณ การผ่อนคลายความเครียด แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับการปฏิบัติระยะสั้น มีวัตถุประสงค์ประการแรก เพื่อศึกษาหลักสูตรการเรียนการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะสั้นของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ประการที่สอง เพื่อพัฒนาหลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะสั้นของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และประการสุดท้าย เพื่อวิเคราะห์หลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะสั้นของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 12

ผลการศึกษา พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะสั้นนั้น มีผลแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับเพศ อายุ กิจกรรม และสภาวะทางด้านจิตใจ ซึ่งการศึกษาข้อมูลพื้นฐานว่าด้วยความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสติปัฏฐาน 4 ทำให้ผู้วิจัยสร้างหลักสูตรขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อผู้ปฏิบัติที่มีความแตกต่างหลากหลายออกมาทั้งสิ้น 12 หลักสูตร ได้แก่ 1) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับเด็กและเยาวชนหลักสูตร 3 วัน 2) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับเด็กและเยาวชนหลักสูตร 7 วัน 3) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับเด็กและเยาวชนหลักสูตร 10 วัน 4) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับเด็กและเยาวชนหลักสูตร 15 วัน 5) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับวัยทำงาน หน่วยงานหรือองค์กร หลักสูตร 3 วัน 6) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับวัยทำงาน หน่วยงานหรือองค์กรหลักสูตร 7 วัน 7) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับวัยทำงาน หน่วยงานหรือองค์กรหลักสูตร 10 วัน 8) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับวัยทำงาน หน่วยงานหรือองค์กรหลักสูตร 15 วัน 9) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับผู้สูงวัยหลักสูตร 3 วัน 10) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับผู้สูงวัยหลักสูตร 7 วัน 11) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับผู้สูงวัยหลักสูตร 10 วัน 12) หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับผู้สูงวัยหลักสูตร 15 วัน

Abstract

Meditation in contemporary society, it has its own importance for spiritual relaxation and recreation and stress management. However, this research entitles the development of curriculum and instruction for vipassana meditation for short-time practice. The objective of

this research has three main objects including, firstly, to study the curriculum and instruction for vipassana meditation for short-time practice; secondly, to develop curriculum and instruction for vipassana meditation for short-time practice, and lastly, to analyze curriculum and instruction for vipassana meditation for short-time practice.

The result of the study is found that to practice vipassana meditation for short-time practice has various profits according to sexes, ages, professionals and mental circumstances. From the study, this research illuminate that the basic understanding of the four foundations of mindfulness leads to the differences of 12 curriculums such as 1) the 3 days curriculum of vipassana meditation for children and youth, 2) the 7 days curriculum of vipassana meditation for children and youth, 3) the 10 days curriculum of vipassana meditation for children and youth, 4) the 15 days curriculum of vipassana meditation for children and youth, 5) the 3 days curriculum of vipassana meditation for workers and organizations, 6) the 7 days curriculum of vipassana meditation for workers and organizations, 7) the 10 days curriculum of vipassana meditation for workers and organizations, 8) the 15 days curriculum of vipassana meditation for workers and organizations, 9) the 3 days curriculum of vipassana meditation for ages people, 10) the 7 days curriculum of vipassana meditation for ages people, 11) the 10 days curriculum of vipassana meditation for ages people, and 12) the 15 days curriculum of vipassana meditation for ages people.

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมปัจจุบันเป็นยุคของการบริโภคนิยม ยุคแห่งการแข่งขัน ทำให้ผู้คนที่ต้องสนองความต้องการทางด้านวัตถุ หรือที่เรียกได้ว่า เป็นยุคของวัตถุนิยม การศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ล้วนเป็นการศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ และทำความเข้าใจกับสิ่งที่อยู่ภายในตัวตนของแต่ละบุคคล จึงขาดการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นระบบ และเกิดปัญหาในการพัฒนาด้านจิตใจและการพัฒนาทางด้านปัญญาที่ไม่เท่ากัน การพัฒนาที่เน้นเฉพาะทางด้านวัตถุ ส่งผลกระทบต่อผู้คนในยุคปัจจุบันมาก ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพโดยเฉพาะในส่วนของสุขภาพจิต อันส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความเครียด วิตกกังวล ซึมเศร้า ฟุ้งซ่าน ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของทั้งตนเอง ครอบครัวและสังคม

พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ค้นพบ พระองค์ทรงได้แสดงให้เห็นถึงวิธีและแนวทางในการดับทุกข์ไว้ ดังที่พระองค์ได้ตรัสไว้ในสติปัฏฐานสูตรว่า เอกายโน อโย ภิกขเว มคโค สตदानิ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมติกมมาย ทุกขโทมนสฺसानํ อดตฺถกมมาย ฌายสส อธิคมาย นิพพานสส สจฺฉิกรณตถาย ยทิตฺถ จตฺตารอ สติปัฏฐานํ แปลความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสภะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุฉะยธรรม เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4

อย่างไรก็ตาม การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย ในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ การสอนและหลักสูตรไม่มีความชัดเจนเพียงพอ เกิดความหลากหลายในการตีความและการปฏิบัติ เภกเช่นสายวิปัสสนาวงศ์ในประเทศไทย ซึ่งเกิดแนวทางในการปฏิบัติอย่างน้อย 5 รูปแบบ ได้แก่ แนว พุทฺโธ แนวอานาปานสติ แนวพองหนอ ยุบหนอ แนวรูปนาม และแนวสัมมาอรหัง ทั้งนี้ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเกิดขึ้นทั้งในสถานที่ที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม ได้แก่ การปฏิบัติธรรมในห้างสรรพสินค้า การเกิดสำนักปฏิบัติธรรมตามที่พักตากอากาศ รีสอร์ท การขยายตัวของสำนักปฏิบัติจากกรุงเทพมหานครสู่พื้นที่ต่างๆ หรือการเกิดขึ้นของสำนักปฏิบัติธรรมในต่างประเทศ ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการพัฒนาปัญญาและจิตใจของผู้คนในสังคมมากขึ้น

ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของสำนักปฏิบัติธรรม หรือหลักสูตรการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักเหล่านั้น ล้วนแต่เป็นไป เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนสมัยใหม่ ได้แก่ การอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานในระยะสั้น ซึ่งเป็นระยะเวลาที่การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ให้ความสนใจศึกษา แต่ทั้งนี้ เนื่องจากความหลากหลายและความแตกต่างของหลักสูตร ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับการปฏิบัติระยะสั้น เพื่อตอบสนองต่อการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์กับผู้ปฏิบัติให้มากที่สุด ทั้งนี้ ยังรวมถึงการพัฒนาหลักสูตรต่างๆที่บกพร่องอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขของสัปปายะ อันได้แก่ อาวาสหรือเสนาสนะ โคจรคาม ภัตตาคารหรือภัตตาคาร บุคคล โภชนะหรืออาหาร ฤดูและอิริยาบถ ทั้งนี้ เพื่อสนองต่อความเร่งรัดในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของผู้คนในสังคมสมัยใหม่

ดังนั้น เป้าหมายของการทำวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน สำหรับการปฏิบัติระยะสั้นจึงเป็นไปเพื่อการค้นหาหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับการปฏิบัติระยะสั้น ทั้งนี้ ภายหลังจากการลงพื้นที่เพื่อดำเนินการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์พระวิปัสสนาจารย์ วิปัสสนาจารย์และโยคีผู้ปฏิบัติ โดยคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้ปฏิบัติแล้ว จะได้ทำการยกร่างหลักสูตรการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานในหลากหลายรูปแบบที่เหมาะสมกับ เพศ อายุวัย และอาชีพของโยคีผู้เข้าอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานในระยะเวลานั้นสั้น เพื่อให้การปฏิบัติธรรมนั้นเกิดสัมฤทธิ์ผลและสามารถพัฒนาปัญญาและจิตใจได้มากที่สุด

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาหลักสูตรการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะสั้นของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 12

2.2 เพื่อพัฒนาหลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะสั้นของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 12

2.3 เพื่อวิเคราะห์หลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะสั้นของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 12

3. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับการปฏิบัติระยะสั้น ทั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยครั้งนี้ ไว้ดังต่อไปนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาเนื้อหาของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา รวมทั้ง การตีความ และขยายความของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาในยุคหลัง รวมทั้งการศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะสั้น ของสถานที่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ มุ่งประเมินรูปแบบหลักสูตรและการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

3.2 ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูล

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นผู้เข้าปฏิบัติธรรมในระยะเวลาสั้น อันได้แก่ หลักสูตรการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ใช้เวลาในการปฏิบัติระหว่าง 2 ถึง 15 วัน ของโครงการปฏิบัติธรรมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยเฉพาะเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม สำนักละ 1 รูป วิปัสสนาจารย์สำนักละ 2 รูป/คน ผู้เข้าปฏิบัติธรรมสำนักละ 5 รูป/คน

3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

โครงการวิจัยนี้ คณะผู้ทำวิจัยได้ทำการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลจากสำนักปฏิบัติธรรม 3 สำนัก ได้แก่ 1.สำนักปฏิบัติธรรมวัดวีระโชติธรรมาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา 2.สำนักปฏิบัติธรรมโพธิ์วันณา อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา 3.สำนักปฏิบัติธรรมวัดพระธรรมจักร อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานหลายรูปแบบการวิจัย (Mixed methods research) เข้าไว้ด้วยกันคือการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) อันได้แก่ การเก็บรวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการวิจัยแบบสังเกตการณ์ (Observatory research) การลงพื้นที่เก็บข้อมูลหรือที่เรียกว่าการวิจัยภาคสนาม (Field research) การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory research) รวมถึงการจัดกลุ่มศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน (Focus group) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการบูรณาการหลากหลายวิธีเข้าด้วยกันเพื่อแสวงหาผลสัมฤทธิ์จากการศึกษาอันได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรและการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับการปฏิบัติระยะสั้น

5. ผลการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์ทำให้เห็นว่า การศึกษาหลักการพื้นฐานทั้งกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานและธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์ว่าระดับความเข้าใจที่มีต่อการปฏิบัติสติปัฏฐาน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงผลการวิเคราะห์กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (พิจารณาเห็นกาย 6 หมวด)

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน	ระดับความคิดเห็น		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
1. อานาปานะปัพพะ (กำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก)	4.2857	.85994	มาก
2. อิริยาปถปัพพะ (กำหนดรู้อาการในอิริยาบถใหญ่ เดิน ยืน นั่ง นอน)	4.1429	.77242	มาก
3. สัมปชัญญะปัพพะ (กำหนดรู้ในอิริยาบถย่อย รู้อาการความเคลื่อนไหวร่วมกับอิริยาบถใหญ่)	3.8000	.83314	ปานกลาง
4. ปฏิกุสปัพพะ (กำหนดรู้ปฏิกุสในกาย พิจารณาเห็นกายโดยความเป็นของสกปรก)	3.2286	.94202	ปานกลาง
5. ธาตุมนสิการปัพพะ (กำหนดรู้เห็นกายประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ)	3.5429	1.12047	ปานกลาง
6. นวะระสีวะธิกปัพพะ (กำหนดรู้เห็นกายโดยความเป็นซากศพ ทั้ง 9 ลักษณะ)	3.1714	1.01419	ปานกลาง
รวม	3.6953	0.9237	ปานกลาง

จากตารางที่ 5.1 แสดงให้เห็นว่า ความเข้าใจพื้นฐานต่อหลักสติปัฏฐาน 4 ในเรื่องกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่าค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานหลักสูตรการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้านกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (พิจารณาเห็นกาย 6 หมวด) อยู่ในระดับปานกลาง เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ อานาปานะปัพพะ (กำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก) มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.2857 อิริยาปัพพะ (กำหนดรู้ในอิริยาบถใหญ่ เดิน ยืน นั่ง นอน) มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.1429 และสัมปชัญญะปัพพะ (กำหนดรู้ในอิริยาบถย่อย รู้อาการความเคลื่อนไหวร่วมกับอิริยาบถใหญ่) มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.8000 เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.6953

ตารางที่ 5.2 แสดงผลการวิเคราะห์เวทนานุปีสสนาสติปฏิฐาน (กำหนดรู้ชัดในความรู้สึกสุข-ทุกข์อย่างถูกต้อง)

เวทนานุปีสสนาสติปฏิฐาน	ระดับความคิดเห็น		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
1. สุขเวทนา ความรู้สึกเป็นสุขทางกาย	3.8857	1.07844	ปานกลาง
2. ทุกขเวทนา ความรู้สึกเป็นทุกข์ทางกาย	4.0000	.80440	มาก
3. อุเบกขาเวทนา ความรู้สึกกลางๆไม่สุขไม่ทุกข์	3.5714	.97877	ปานกลาง
4. สามีสสุข ความรู้สึกพอใจเกี่ยวกับกามคุณ 5	3.5429	1.12047	ปานกลาง
5. นิรามีสสุข ความรู้สึกพอใจที่ไม่อิงกามคุณ 5	3.6000	.88118	ปานกลาง
6. สามีสทุกข์ ความทุกข์อันเกี่ยวกับกามคุณ 5	3.8286	1.01419	ปานกลาง
7. นิรามีสทุกข์ ความทุกข์ที่ไม่อิงกามคุณ 5	3.5714	.88403	ปานกลาง
8. สามีสอุเบกขา ความรู้สึกเป็นกลางเพราะกามคุณ 5	3.6857	.71831	ปานกลาง
9. นิรามีสอุเบกขา ความรู้สึกเป็นกลางเพราะไม่อิงกามคุณ	3.6571	.76477	ปานกลาง
รวม	3.7048	0.9161	ปานกลาง

จากตารางที่ 5.2 แสดงให้เห็นว่า ความเข้าใจพื้นฐานต่อหลักสติปฏิฐาน 4 ในเรื่องเวทนานุปีสสนาสติปฏิฐาน พบว่าค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานหลักสูตรการอบรมวิปัสสนาก็มีมาตรฐาน ด้านเวทนานุปีสสนาสติปฏิฐาน (กำหนดรู้ชัดในความรู้สึกสุข-ทุกข์อย่างถูกต้อง) อยู่ในระดับปานกลาง เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ ทุกขเวทนา รู้สึกเป็นทุกข์ทางกาย มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.000 สุขเวทนา รู้สึกเป็นสุขทางกาย มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.8857 และสามีสทุกข์ ความทุกข์อันเกี่ยวกับกามคุณ 5 มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.8286 เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.7048

ตารางที่ 5.3 แสดงผลการวิเคราะห์จิตตานุปีสสนาสติปฏิฐาน (พิจารณาเห็นจิตโดยลักษณะ 8)

จิตตานุปีสสนาสติปฏิฐาน	ระดับความคิดเห็น		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
1. สราคจิต จิตมีราคะกิเลส	3.9714	.74698	ปานกลาง
2. สโทสจิต จิตมีโทสะกิเลส	4.0000	.76696	มาก
3. สโมหจิต จิตมีโมหะกิเลส	3.9143	.74247	ปานกลาง

จิตตานุัสสนาสติปัญญาฐาน	ระดับความคิดเห็น		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่า เบี่ยงเบน มาตรฐาน	
4. สังขิตตะอวิกขิตตะจิต จิตหดหู่ก็รู้ ฟุ้งซ่านก็รู้	3.7714	.97247	ปานกลาง
5. มหัคคตะอมหัคคตะจิตตะ จิตเป็นมหัคคตะก็รู้ จิตไม่เป็น มหัคคตะก็รู้	3.5429	.81684	ปานกลาง
6. สอตุตตระอนุตตระจิต จิตอ่อนยิ่งกว่าก็รู้ ไม่มีจิตอ่อนยิ่งกว่าก็รู้	3.4571	.88593	ปานกลาง
7. สมาหิตะอสมานิตะจิต จิตตั้งมั่นก็รู้ ไม่ตั้งมั่นก็รู้	3.6857	.75815	ปานกลาง
8. วิมุตตะอวิมุตตะจิต จิตหลุดพ้นก็รู้ จิตไม่หลุดพ้นก็รู้	3.4286	1.11897	ปานกลาง
รวม	3.7214	0.7295	ปานกลาง

จากตารางที่ 5.3 แสดงให้เห็นว่า ความเข้าใจพื้นฐานต่อหลักสติปัญญาฐาน 4 ในเรื่องจิตตานุัสสนาสติปัญญาฐาน พบว่าค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานหลักสูตรการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้านจิตตานุัสสนาสติปัญญาฐาน (พิจารณาเห็นจิตโดยลักษณะ 8) อยู่ในระดับปานกลาง เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ สโทสจิต จิตมีโทษก็รู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.000 สราคจิต จิตมีราคก็รู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.9714 และสโมหจิต จิตมีโมหะก็รู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.9143 เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.7214

ตารางที่ 5.4 แสดงผลการวิเคราะห์ธัมมานุัสสนาสติปัญญาฐาน (พิจารณาเห็นสภาวะธรรมโดยลักษณะ 5 อย่าง)

ธัมมานุัสสนาสติปัญญาฐาน	ระดับความคิดเห็น		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
1. กำหนดรู้เท่าทันความเกิดดับของนิรรม 5	3.8571	.94380	ปานกลาง
2. กำหนดรู้ขั้น 5	3.9429	.87255	ปานกลาง
3. กำหนดรู้อายตนะ 12	3.7714	.94202	ปานกลาง
4. กำหนดรู้โพชฌงค์ 7	3.5143	.88688	ปานกลาง
5. กำหนดรู้อริยสัจ 4	3.8857	1.02244	ปานกลาง
รวม	3.7943	0.9335	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.6 แสดงให้เห็นว่า ความเข้าใจพื้นฐานต่อหลักสติปัญญาฐาน 4 ในเรื่องธัมมานุัสสนาสติปัญญาฐาน พบว่าค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานหลักสูตรการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้านธัมมานุัสสนาสติปัญญาฐาน (พิจารณาเห็นสภาวะธรรมโดยลักษณะ 5 อย่าง) อยู่ในระดับปานกลาง เรียงจากมากไปหาน้อย 3

อันดับ ได้แก่ กำหนดรู้ชั้น 5 มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.9429 กำหนดรู้อริยสัจ 4 มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.8857 กำหนดรู้เท่าทันความเกิดดับของนิรวณ 5 มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.8571 เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.7943

ตารางที่ 5.5 แสดงการพัฒนาสภาวะแวดล้อมการปฏิบัติธรรมและสถานที่ปฏิบัติธรรม

สภาวะแวดล้อมและสถานที่ปฏิบัติธรรม	ระดับความคิดเห็น		ระดับ
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
1. ความเหมาะสมของสถานที่	4.6857	.52979	มาก
2. ความเหมาะสมของอาคารปฏิบัติ	4.6857	.52979	มาก
3. พระวิปัสสนาจารย์	4.8000	.40584	มาก
4. อาหาร	4.5714	.60807	มาก
5. ที่พักอาศัย	4.6000	.60391	มาก
6. ระยะเวลาการปฏิบัติ	4.3143	.79600	มาก
7. ผู้ร่วมปฏิบัติ	4.3429	.76477	มาก
8. สภาพแวดล้อมของพื้นที่ปฏิบัติ	4.3429	.80231	มาก
9. ความเหมาะสมกับอาชีพการงาน	4.2857	.78857	มาก
10. ความเหมาะสมกับวัยของผู้ปฏิบัติ	4.3714	.77024	มาก
11. ความก้าวหน้าของผู้ปฏิบัติ	4.0286	.89066	มาก
12. การนำกลับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	4.1714	.78537	มาก
รวม	4.4333	0.6254	มาก

จากตารางที่ 5.5 แสดงให้เห็นว่า ผลของสภาวะแวดล้อมในการปฏิบัติธรรมและสถานที่ปฏิบัติธรรมที่ส่งผลสัมฤทธิ์ต่อการปฏิบัติธรรม พบว่าค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานหลักสูตรการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้านการพัฒนาสภาวะแวดล้อมการปฏิบัติธรรมและสถานที่ปฏิบัติธรรม อยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ สโทสจิต จิตมีโทสะกิริ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.000 สราคจิต จิตมีราคะกิริ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.9714 และ สโมหจิต จิตมีโมหะกิริ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.9143 เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.7214

6. ผลที่ได้จากการวิเคราะห์

จากตารางทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าผลของการปฏิบัติจริงในสถานปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 12 พบว่า ความต้องการพื้นฐานของผู้ปฏิบัติธรรมในระยะสั้น

ทั้งมีความต้องการเสริมสร้างความเข้าใจพื้นฐานต่อการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติเป็นลำดับไป ดังนั้น ผลการวิจัยจึงนำมาสู่การสร้างหลักสูตรการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานทั้งสิ้น 12 หลักสูตรสำหรับความต้องการของผู้ปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน วัยทำงาน หน่วยงาน หรือองค์กร และผู้สูงอายุ ได้ดังต่อไปนี้

- 6.1 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับเด็กและเยาวชนหลักสูตร 3 วัน
- 6.2 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับเด็กและเยาวชนหลักสูตร 7 วัน
- 6.3 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับเด็กและเยาวชนหลักสูตร 10 วัน
- 6.4 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับเด็กและเยาวชนหลักสูตร 15 วัน
- 6.5 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับวัยทำงาน หน่วยงานหรือองค์กรหลักสูตร 3 วัน
- 6.6 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับวัยทำงาน หน่วยงานหรือองค์กรหลักสูตร 7 วัน
- 6.7 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับวัยทำงาน หน่วยงานหรือองค์กรหลักสูตร 10 วัน
- 6.8 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับสำหรับวัยทำงาน หน่วยงานหรือองค์กรหลักสูตร 15 วัน
- 6.9 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับผู้สูงอายุหลักสูตร 3 วัน
- 6.10 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับผู้สูงอายุหลักสูตร 7 วัน
- 6.11 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับผู้สูงอายุหลักสูตร 10 วัน
- 6.12 หลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับผู้สูงอายุหลักสูตร 15 วัน

7. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ได้ค่ากลางของหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อนำไปใช้ไป ประโยชน์สำหรับสำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานที่ใช้หลักการปฏิบัติกัมมัฏฐานตามหลักสติปัญญา 4 เพื่อให้เกิดการ ปฏิบัติที่เอื้อต่อผู้ปฏิบัติที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเพศ วัย อายุ เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามใน วิปัสสนาธุระ อันถือได้ว่าเป็นธุระอันสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา

8. ข้อเสนอแนะ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้บทสรุปออกมา คือ หลักสูตรการปฏิบัติกัมมัฏฐานจำนวน 12 หลักสูตร จาก กรณีศึกษาของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 12 เพื่อพัฒนาการปฏิบัติธรรมของสำนัก ปฏิบัติธรรมของคณะสงฆ์ภาค 12

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ให้คณะสงฆ์ภาค 12 ได้นำหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานไปใช้ในเขตภาค 12
- มีการอบรมวิธีการสร้างหลักสูตรให้แก่คณะสงฆ์ในภาค 12 อย่างเป็นระบบ

8.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- นำเสนอให้สำนักปฏิบัติธรรมได้นำหลักสูตรไปใช้ในสำนักปฏิบัติธรรมในเขตภาค 12
- ได้มีการพัฒนาต่อยอดหลักสูตร เพื่อพัฒนาให้เอื้อต่อผู้มาปฏิบัติด้วยระยะเวลาการปฏิบัติอื่นๆ

8.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ได้มีการพัฒนาหลักสูตรการอบรมระยะสั้นในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาคอื่นๆ
- ได้มีการพัฒนาหลักสูตรสำหรับการปฏิบัติระยะยาว เช่น หลักสูตรสำหรับพระวิปัสสนาจารย์ หรือผู้ที่ปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พระครูภาวนาวิริยานุโยค(บุญยงค์ ถาวโร). *กระบวนการบริหารจัดการโครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานของ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.
- พระปัญญาวโรภิกขุ. *หลักการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). *มหาสติปัฏฐานสูตร*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2555.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). *ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2555.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). *นิพพานกถา*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2554.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). *วิปัสสนานัย เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2555.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). *วิปัสสนานัย เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2555.
- ธนิต อยู่โพธิ์. *วิปัสสนานิยม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.
- AnalayoBhikkhu. *Satipatthana: The Direct Path to Realization*. Selangor: Buddhist Wisdom Centre, 2006.

การพัฒนาเชิงพุทธเพื่อความยั่งยืนยุค ไทยแลนด์ 4.0 Buddhist Development for the Sustainable in Thailand 4.0

พระอธิการเฉลย ฉนทโก (อิมทับ)
หน่วยวิทยบริการ วัดท่านา ตาก

บทคัดย่อ

สภาพปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากไม่ว่าจะด้านการศึกษา ด้านอาชีพ การดำรงชีวิตเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปธรรมแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์แก่สายตาบางสิ่งอย่างสามารถจับต้องได้ทำให้เกิดการสร้างสรรคประโยชน์มากมายการติดต่อสื่อสารทันสมัยติดต่อได้รวดเร็วขึ้นกว่าการเป็นอยู่เดิมนำไปสู่การพัฒนาในหลาย ๆ ด้านของสังคม เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในชีวิตการพัฒนาหลายส่วนเช่นด้านสังคมเป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างให้เกิดความก้าวหน้าทันสมัยขึ้นอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการตามแผนในระดับองค์กรในระดับประเทศอาจเรียกว่าแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อพัฒนาให้ทันสมัยทันสมัยตามความต้องการหรือตามเป้าประสงค์ในสิ่งที่กำหนดไว้มีการติดตามประเมินเพื่อเกิดการพัฒนากำหนดวิสัยทัศน์เป็นกระบวนการทัศน์เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างไม่หยุดนิ่งอาจกำหนดตามปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมในปัจจุบันนั้น ณ เวลานั้นเพื่อให้ปัญหาหมดหรือเบาลงไป

คำสำคัญ: การพัฒนา, ความยั่งยืน, ไทยแลนด์ยุค 4.0

Abstract

Thailand still stuck in the economic model. "Do less." we want change. "Do less, much" will have to change from the production of goods. "Commodities" into products of "innovation" and the change from driving the country with region industry. To the driven by technology creativity. And innovation as agriculture must change from the traditional agriculture to the modern agriculture. Focus on management and technology or Smart Farming by farmers to get rich. And farmers entrepreneurship change from traditional SMEs into Smart Enterprises Startups and potential high changed from traditional service model which is value creation is quite low. To the service value change from low skill workers to the workers with knowledge and skills of high Thailand 4.0 model is stable. Wealth and sustainable.

Keywords: Development, Sustainable, Thailand 4.0

บทนำ

สังคมไทยก็เป็นเช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ ทั่วโลกที่มีปัญหา เพราะทุกสังคมมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานทำให้เกิดปัญหาสังคมได้ ปัญหาสังคมอาจมีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อสังคมในระดับและขอบเขตที่ต่างกัน เช่น ระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก เป็นต้น อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะมีความรุนแรงและมีขอบเขตขนาดใด คนในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต้องพยายามหาทางควบคุม เพื่อให้ความเป็นระเบียบเรียบร้อยกลับคืนมา ในที่นี้จะหยิบยกปัญหาสังคมบางประการมากล่าวถึงและเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขสถานการณ์สังคมไทยพบว่า การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศด้านเศรษฐกิจ มีความอ่อนแอหลง จากการเกิดภัยพิบัติอุทกภัยที่ผ่านส่งผลทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจลดลง เกิดการเลิกจ้างงาน การว่างงาน รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานถูกทำลายต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงด้วยงบประมาณมหาศาล ประกอบกับปัจจัยสนับสนุนในส่วนของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คุณภาพบริการของโครงสร้างพื้นฐาน โทรคมนาคม กฎหมาย ระเบียบทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการจัดระบบการแข่งขันที่เป็นธรรมและเหมาะสม กับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ ประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคมเพิ่มขึ้น แต่ยังมีกลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังเข้าไม่ถึงบริการทางสังคม

จากสถานการณ์สังคมเกิดวิกฤตความเสื่อมถอยทางคุณธรรม จริยธรรม ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด และการพนันโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ตกเป็นเหยื่อมากขึ้น รวมทั้งปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ความไม่สงบสุขตามแนวชายแดนภาคใต้ และปัญหาแนวชายแดนเพื่อนบ้าน อันจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมไทยต่อการดำรงชีวิตของประชาชน และความเชื่อมั่นของนานาชาติ และความสงบสุขที่มีแนวโน้มจะลดลงพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติ และอยู่เคียงคู่กับชาติไทยมาโดยตลอด พุทธศาสนาจึงเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในยุคของการพัฒนาที่เรียกว่าไทยแลนด์ 4.0

ความยั่งยืนตามแนวพุทธ

สำหรับการพัฒนาอาจกำหนดได้สามด้านดังนี้

1. ด้านพัฒนาคนให้มีปัญญา

ปัญญาคือความรู้ ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ ซึ่งปัญญานี้ก็มีอยู่ 2 ประเภท อันได้แก่

1. ปัญญาทางโลก คือความรู้ในเรื่องวิชาการต่างๆ ของชาวโลก
2. ปัญญาทางธรรม คือความรู้ในเรื่องการดำเนินชีวิต

ปัญญาทางโลกจะช่วยให้เราอยู่รอดในโลกได้อย่างสุขสบายไม่เดือดร้อน ส่วนปัญญาทางธรรมจะช่วยให้เรามีชีวิตอยู่ได้โดยมีความทุกข์น้อยที่สุดได้.

2. ปัญญาเกิดได้ 3 ทาง

ปัญญานี้สามารถเกิดขึ้นได้ 3 ทาง อันได้แก่

1. จากการฟัง หรืออ่าน
2. จากการคิดพิจารณา
3. จากการปฏิบัติ

เมื่อฟังหรืออ่านหนังสือที่มีประโยชน์ ก็เกิดความรู้ที่จำเอามาได้ หรือถ้ารู้จักคิดพิจารณาให้ถี่ ก็เกิดความรู้ชนิดที่เป็นความเข้าใจได้ และถ้ามีการทดลองปฏิบัติจนบังเกิดผล ก็เกิดความเห็นแจ้ง(รู้แจ้งเห็นจริง) ซึ่งจัดเป็นความรู้สูงสุด

3. หลักการฟัง

การพัฒนาปัญญาคือการสร้างปัญญาให้เจริญมากขึ้น ซึ่งการฟังรวมทั้งการอ่านตำราเพื่อให้เกิดปัญญานี้จะต้องอยู่ในหลักการต่อไปนี้

1. ตั้งใจฟัง(มีสมาธิขั้นใช้งาน)
2. ฟังหรืออ่านสิ่งที่เป็นสาระ
3. รู้จักแยกแยะเนื้อหา และสรุปใจความสำคัญ
4. ไม่มีอคติต่อผู้สอน(ไม่ลำเอียง)
4. หลักการคิด

ในการคิดที่จะให้เกิดปัญญานี้จะมีหลักการคิดดังนี้

1. คิดอย่างตั้งใจ(มีสมาธิขั้นใช้งาน)
2. คิดในสิ่งที่เป็นสาระ
3. คิดด้วยเหตุด้วยผล
4. คิดอย่างเป็นระบบ
5. การปฏิบัติที่ทำให้เกิดปัญญา

การปฏิบัติที่ทำให้เกิดปัญญานั้น ก็แยกได้ 2 ทางคือ

1. ทางโลกก็คือการทดลองปฏิบัติทางวัตถุทั้งหลาย ซึ่งก็ทำให้นักวิทยาศาสตร์ค้นพบความจริงทางวัตถุ จนสามารถตั้งเป็นทฤษฎีทางวัตถุทั้งหลายขึ้นมา
2. ทางธรรมก็คือการปฏิบัติศีล สมาธิ และปัญญา จนบังเกิดเป็นความรู้แจ้งเห็นจริงต่อชีวิตและต่อโลก

2.ด้านสังขธรรมเพื่อชีวิต

"คนเราเมื่อมีลาภก็มีเสื่อมลาภ

เมื่อมียศก็มีเสื่อมยศ

เมื่อมีสุขก็มีทุกข์

เมื่อมีสรรเสริญก็มีนินทา"

เป็นของคู่กันมาเช่นนี้ จะไปถืออะไรกับปากมนุษย์ ถึงจะดีแสนดีมันก็ดี ถึงจะชั่วแสนชั่วมันก็ขมนับประสาอะไร พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐเลิศยิ่งกว่ามนุษย์และเทวดายังมีมารผจญ ยังมีคนนินทาตีเตียน ปุถุชนอย่างเราจะรอดพ้นจากโลกธรรมดังกล่าวแล้วไม่ได้ ต้องคิดเสียว่าเขาจะดีก็ช่าง ชมก็ช่าง เราไม่ได้ทำอะไรให้เขาเดือดร้อนแก่ตัวเราแลคนอื่น เราจึงทำ เขาจะนินทาว่าใส่ร้ายอย่างไรก็ช่างเขา บุญเราทำกรรมเราไม่สร้างพยายามสงบกาย สงบวาจา สงบใจ จะต้องไปกังวลกลัวใครตีเตียนทำไม ไม่เห็นมีประโยชน์ เปลืองความคิดเปล่า ๆ

เนื่องมาจากในชีวิตของผู้เขียนก็ได้ประสบมาแล้วเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น...จากคำสอน คนเราเมื่อมีลาภก็มีเสื่อมลาภ เมื่อมียศก็มีเสื่อมยศ เนื่องจากผู้เขียนเคยถูกยุบเลิกตำแหน่งจากภาครัฐ ซึ่งมีการปฏิรูป

การศึกษา จึงต้องมีกรยุบเลิกตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ซึ่งรัฐเล็งเห็นว่าเป็นงานที่ซ้ำซ้อนกัน จึงยุบสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานสามัญจังหวัด โดยให้ยุบรวมกันเป็นเขตพื้นที่การศึกษาในปัจจุบันเรียกว่า “ตำแหน่งถูกยุบ” เพราะการปฏิรูปการศึกษา และในการถูกยุบนั้น เรียกได้ว่า ถ้าอยู่ได้ก็อยู่ต่อไปเป็นรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ก็ได้ หรือไม่มี “ลาออก”(ไม่รู้ชะตากรรมของตนเองในขณะนั้น)อาจกล่าวได้ว่า “มีการเสื่อมยศ ตำแหน่ง”

สำหรับผู้เขียนในช่วงที่ถูกยุบเลิกตำแหน่งนั้น ทำให้ตนเองได้ผลของสัจธรรมในความเป็นจริงต่อชีวิตของผู้เขียนเป็นอย่างมากโดนกระทำจากผู้บังคับบัญชา จากผู้ร่วมงาน ก็มาก จึงทำให้ปัจจุบัน ผู้เขียนมีชีวิตที่แข็งแกร่ง ต่อสู้งาน โดยมีความอดทนเป็นที่ตั้งทำให้ผ่านพ้นวิกฤตแห่งห้วงกรรมในขณะนั้นออกมาได้(ถ้าไม่เกิดกับชีวิตใคร ก็จะไม่ทราบหรือกว่ามันเจ็บปวดปานใด)ในช่วงที่ชีวิตเกิดการวิกฤตนั้น ผู้เขียนก็พลิกวิกฤตนั้นให้เป็นโอกาส โดยตั้งใจทำงานให้กับส่วนราชการ ทำทุกอย่างเท่าที่ความสามารถเราจะทำได้ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคปัญหาใด ๆ ทั้งสิ้น

3.ด้านคนเป็นตัวอย่างที่ดี

ในพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสหมวดธรรม หมวดหนึ่งเรียกว่าวุฒิธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้เจริญ มีทั้งหมด 4 ข้อ

1. สัปบุริสสังเสวะ แปลว่า คบสัตบุรุษ คือ “หาครูดีให้พบ” การเลือกครูดั้นนั้น ต้องพิจารณา 2 เรื่องใหญ่เป็นสำคัญ คือ ต้องพิจารณาจากการมีความรู้จริงและการมีนิสัยดีจริง เราจึงจะแน่ใจได้ว่าท่านจะสามารถสอนได้จริงทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพราะครูคือต้นแบบ และต้นแบบเป็นสิ่งสำคัญ

2. สัทธัมมัสสวนะ แปลว่า ฟังธรรม คือ “ฟังคำครูให้ชัด” เมื่อ เราได้พบครูดีแล้ว สิ่งสำคัญอันดับที่สองก็คือ ต้องฟังคำครูให้เข้าใจ อย่าให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนเพี้ยนความหมาย ฟังแล้วต้องได้ “คำจำกัดความ” ของเรื่องนั้นๆ ออกมาอย่างชัดเจนการให้คำจำกัดความ คือ การกำหนดความหมายที่ถูกต้องและชัดเจน ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ เพื่อให้ครูและนักเรียน เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน วิธีการหาคำจำกัดความแบบง่ายๆ ก็คือ การตั้งคำถามในเรื่องที่เรียนด้วยคำว่า “อะไร”

3. โยนิโสมนสิการะ แปลว่า ตริตระองธรรม คือ “ตรองคำครูให้ลึก” เมื่อ เราได้พบครูดีแล้ว ได้ฟังคำครูชัดเจนแล้ว แต่จะเข้าใจความรู้ของครูได้ลึกซึ้งมากน้อยแค่ไหน ก็อยู่ที่การนำความรู้กลับมาไตร่ตรองให้ลึกซึ้ง การตรองคำครูให้ลึก คือ การไตร่ตรองให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องถึงวัตถุประสงค์ของธรรมะในเรื่องนั้นๆ วิธีการหาวัตถุประสงค์ก็ทำได้ง่ายๆ ด้วยการตั้งคำถามว่า “ทำไม”

4. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ แปลว่า ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม คือ “ทำตามครูให้ครบ” เมื่อ เราหาครูดีพบแล้ว ฟังคำครูชัดเจนแล้ว ตรองคำครูอย่างลึกซึ้งแล้ว สิ่งที่ต้องทำให้ได้ก็คือ ต้องปฏิบัติจริงให้ได้เหมือนครูคนที่ได้ครูดีแล้วเอาดีไม่ได้ก็เป็นเพราะ “ทำตามคำครูไม่ครบ” เพราะถ้าทำครบ ผลงานก็ต้องออกมาดีเหมือนที่ครูทำ วิธีการที่จะทำตามคำครูได้ครบนั้น มีทางเดียว ก็คือ ต้องรับเอานิสัยที่ดีของครูมาเป็นนิสัยของตนให้ได้ ยิ่งถ้าเป็นเรื่องการเรียนธรรมะด้วยแล้ว ต้องเอานิสัยทุ่มชีวิตเป็นเดิมพันในการทำความดีตามอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่า “วุฒิธรรม 4 ประการ” คือขุมทรัพย์ทางปัญญาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมอบไว้ให้แก่พวกเรา เพื่อเป็นหลักในการเรียนรู้วิชาทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นทั้งทางโลกและทางธรรม ขอเพียงแต่พวกเรา

ตั้งใจศึกษาให้ครบทั้งอะไร ทำไม อย่างไร และผลเป็นอย่างไร แล้วลงมือปฏิบัติอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน แล้วความสุขและความเจริญในชีวิตย่อมบังเกิดขึ้นตามมาทันที

สำหรับบุคคลต้นแบบของชาวพุทธสูงสุดก็คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราจะพบว่าบุคลิกของชาวพุทธจะถอดแบบมาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพียงแต่เราได้ไม่ครบ เราได้เพียงบางส่วน แต่ในภาพรวมกลายเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ อย่างเช่นว่า ทำไมพระพุทธศาสนาถึงไม่มีสงครามศาสนา มีแต่ความสงบสันติ เมื่อเราลองมองย้อนดูไปถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเห็นสิ่งที่ พระองค์ปฏิบัติ ที่พระองค์สอนเป็นอย่างนั้น เช่น พรหมแรก ทรงประชุมพระอรหันต์ 1250รูป ในวันมาฆบูชา ท่านทรงให้อวาทปาฏิโมกข์ ตอนหนึ่งในนั้นท่านทรงให้วิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ 6 ข้อ คือ

1. ไม่ว่าร้าย
2. ไม่ทำร้าย ไม่ล้างผลาญใคร
3. ให้สำรวมในพระปาฏิโมกข์
4. รู้ประมาณในโภชนาหาร
5. รักความสงบ สงัด
6. ประกอบความเพียร เน้นเรื่องการฝึกจิต

สังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเพื่อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่

1. ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเพื่อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาหาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

2. ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์

ดังต่อไปนี้

เว้นจากการพูดเท็จ

เว้นจากการพูดส่อเสียด

เว้นจากการพูดคำหยาบ

เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

3. อัตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพடுத்தในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

4. สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอตันเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

ยุค 4.0

Thailand 4.0 เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบาย ที่เปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ...ซึ่งกว่าจะมาเป็น Thailand 4.0 ก็ต้องผ่าน 1.0 2.0 และ 3.0 กันมาก่อน

Thailand 1.0 ก็คือยุคของเกษตรกรรม คนไทยปลูกข้าว พืชสวน พืชไร่ เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ นำผลผลิตไปขาย สร้างรายได้และยังชีพ

Thailand 2.0 ซึ่งก็คือยุคอุตสาหกรรมเบา ในยุคนี้เรามีเครื่องมือเข้ามาช่วย เราผลิตเสื้อผ้า กระเป๋า เครื่องดื่ม เครื่องเขียน เครื่องประดับ เป็นต้น ประเทศเริ่มมีศักยภาพมากขึ้น

Thailand 3.0 (ซึ่งเป็นยุคปัจจุบัน) เป็นยุคอุตสาหกรรมหนัก เราผลิตและขายส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ ก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น โดยใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศ เพื่อเน้นการส่งออก

ในช่วงแรก Thailand 3.0 เติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ปัจจุบันกลับเติบโตเพียงแค่ 3-4% ต่อปีเท่านั้น ประเทศไทยจึงตกอยู่ช่วงรายได้ปานกลางมาเป็นเวลากว่า 20 ปีแล้ว ในขณะที่ทั่วโลกมีการแข่งขันที่สูงขึ้น เราจึงต้องเปลี่ยนสู่ยุค Thailand 4.0 เพื่อให้ประเทศไทยให้กลายเป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูง

ในปัจจุบันประเทศไทยยังติดอยู่ในโมเดลเศรษฐกิจแบบ “ทำมาก ได้น้อย” จึงต้องการปรับเปลี่ยนเป็น “ทำน้อย ได้มาก” ก็จะต้องเปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” และเปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และ นวัตกรรมอย่างการเกษตรก็ต้องเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและใช้เทคโนโลยีหรือ Smart Farming โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการเปลี่ยนจาก SMEs แบบเดิมไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูง เปลี่ยนจากรูปแบบบริการแบบเดิมซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่บริการที่มีมูลค่าสูงเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้และทักษะสูง โมเดลของ Thailand 4.0 นั่นคือ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. (2539).

กมล ฉายาวัดนะ. บริหารคนและงานตามหลักการของพระพุทธเจ้า. นนทบุรี: ชบา พับลิชชิ่ง เวิร์กส. 2549.

สุทธิดา ศิริบุญหลง. การพัฒนาแบบยั่งยืน : กระบวนการกระทำทางเศรษฐกิจ. (2554)

สังคม (metabolism) และการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์.

วันชัย สุขตาม. การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธ ในยุค โลกาภิวัตน์. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ 2555.

ไทยแลนด์ 4.0 กับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ Thailand 4.0 and Economic change

พระมหาจักรพันธ์ จุกกวโร (นวะกะแก้ว)
หน่วยวิทยบริการ วัดท่านา ตาก

บทคัดย่อ

ประเทศไทยถือว่าเป็นช่วงเปลี่ยนถ่ายในเรื่องต่างๆ ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในเรื่องของเศรษฐกิจ ที่ทุกคนภายในประเทศกำลังพูดถึงอยู่ ก็คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ คำว่า **Thailand 4.0** ไปไม่ได้ โมเดลในการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยประเทศไทยที่ต้องการก้าวข้ามความเป็นประเทศที่มีรายได้ปานกลาง ไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว จำเป็นต้องกำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศที่มีความชัดเจน เริ่มต้นกันที่ Thailand 1.0 ซึ่งช่วงนั้นรัฐก็จะเน้นการลงทุนทางภาคเกษตรกรรม เช่น หมู หมา กา ไก่ พืชไร่ พืชสวน ส่วนการส่งออกสมัยนั้นยังเป็นพวกแร่และไม่เป็นส่วนใหญ่ โมเดลต่อมาก็เป็น Thailand 2.0 ที่มุ่งเน้นอุตสาหกรรมเบาแต่หันมาใช้แรงงานจำนวนมากแทน เช่น เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า และเครื่องประดับ และในช่วงที่เราอยู่กันขณะนี้ก็คือ Thailand 3.0 ซึ่งเป็นยุคของอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก มีการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ใช้เทคโนโลยีสูงขึ้น เน้นเรื่องชิ้นส่วนยานยนต์ แผงวงจรไฟฟ้าที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น และไปลงทุนในต่างประเทศอีกด้วย เพราะ Thailand 3.0 ที่เราเป็นกันมาตลอดจนถึงทุกวันนี้มันทำให้รายได้ประเทศอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น เราไม่สามารถขยับหนีไปจากจุดนี้ได้สักที จะประสบผลสำเร็จหรือจะล่มสลาย ขึ้นอยู่กับคนในชาติว่ามีความพร้อมและเปิดใจในการรับการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ Thailand 4.0, การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ

Abstract

The country Thailand is considered a change in matters quite a lot, especially in terms of the economy, every country are talking about, I would avoid the word Thailand 4.0 impossible Models for Economic Development of the Government of Thailand Thailand desired. across the country to middle income. To developing countries The need to set policy for developing countries is clear. Starting at the Thailand 1.0 which states that it will focus on investments in the agricultural sector, such as pigs, chickens, dogs, crows field crops, horticultural exports are minerals that time. And mostly wooden The model was later Thailand 2.0-oriented light industry, but instead turned to many workers, such as clothing, shoes, bags and jewelry. During this time we were together, it was Thailand 3.0, which is the era of heavy industry and exports. There are more foreign investment. Tech higher Focused on auto parts Integrated circuits more complex. And to invest in other countries because Thailand 3.0 we

are together all day it makes income countries is only moderate. We can not move away from this one. Will be successful or will collapse. Depending on whether the nation is ready and open to change.

Keywords: Thailand 4.0, Economic change

บทนำ

ทุกคนที่รับรู้ถึงวิกฤตในครั้งนี้ก็ได้แต่ฝากความหวังไว้ที่ Thailand 4.0 หวังว่ามันจะช่วยผลักดันให้ประเทศไทยหลุดพ้นกับดักทั้งหลายที่เคยเจอมาตลอดได้ ซึ่ง Thailand 4.0 นี้เป็นการ ‘ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม’ นั่นเอง เปลี่ยนจากที่แต่ก่อนเราลงมือทำมาก แต่ได้ผลตอบแทนน้อย มาเป็น ลงมือทำน้อย ๆ แต่ได้ผลตอบแทนมหาศาล โดยการเอาความคิดสร้างสรรค์เป็นแรงผลักดัน และนำนวัตกรรมเข้ามาช่วย เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าไปสู่การบริการมากขึ้น ตัว Thailand 4.0 นี้จะเป็นการพูดถึง New S-Curve หรือก็คือ การพัฒนาเปลี่ยนแปลงใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ซึ่งก็คล้าย ๆ กับการ Disruptive ที่เข้ามาพัฒนาสินค้าที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น และล้มล้างพฤติกรรมแบบเดิม ๆ เหมือนอย่างเช่น nokia ที่เคยรุ่งเรืองอยู่ในสมัยก่อน ใครจะไปคิดว่าสุดท้ายแล้วบริษัทยักษ์ใหญ่รายนี้จะถูกคลื่นลูกใหม่อย่างเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ ต้องล้มหายไปจากความทรงจำของเด็กกรุงใหม่ ทำให้ยุคสมัยนี้คนอาจจะไม่รู้จักับ nokia แต่รู้จักกับมือถือยี่ห้ออื่นแทน

ส่วนที่ยากของ New S-Curve คือเราจะเคลื่อนย้ายไปหาเทคโนโลยีใหม่เมื่อไหร่ละอย่างไรมีความพร้อมมากน้อยแค่ไหน ที่จะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลง อย่างแรกต้องดูว่าเราจะไปปักหลักกับเทคโนโลยีไหนดี ต่อมาคือเราจะเปลี่ยนแปลงมันไปอย่างไร และสุดท้าย เมื่อไหร่ถึงควรที่จะปรับตัวไปยังเทคโนโลยีนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาพร้อม Thailand 4.0 กระบวนการ ถือเป็นเรื่องสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ ซึ่งสำหรับ Thailand 4.0 แล้ว การเปลี่ยนแปลงย่อมมีให้เห็น และแน่นอนว่ามันต้องเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมด้วย ซึ่งเมื่อเรามองภาพของประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการทำเกษตรกรรมอยู่เยอะมาก การเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้จึงเกิดขึ้น โดยเปลี่ยนจากการทำเกษตรแบบธรรมดา ให้เป็นเกษตรสมัยใหม่ หรือ Smart Farming สิ่งสำคัญคือจะทำอย่างไรให้เกิดความสมดุลในการผลิต ให้ความต้องการซื้อและขายมันพอดีกัน ต้องช่วยกันคิดว่าสิ่งที่เราเหลือสามารถนำไปแปรรูปเปลี่ยนเป็นอะไรที่มีคนต้องการได้บ้าง และการเปลี่ยนแปลงสุดท้ายคือ การบริการ อาจต้องเปลี่ยนแปลง จากที่เคยแค่บอกต่อกันไปปากต่อปาก มีคนกดไลก์เยอะ ก็คิดว่าบริการนั้นดีมาแล้ว อาจต้องมีการนำเรื่องของมาตรฐานเข้ามา เพื่อให้กลายเป็น High Value Services ต้องมีการรับรอง มีการตรวจสอบเพื่อให้มีความน่าเชื่อถือและมีประสิทธิภาพ เช่น บริการนวด ซึ่งก็เป็นอีกหนึ่งอาชีพบริการที่มีมากในประเทศไทย อาจต้องมีการตรวจสอบและผ่านการรับรองเพื่อแลกกับคุณภาพที่ได้มาตรฐาน

ในขณะที่รัฐบาลกำลังพยายามกันอย่างมากที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศไทยให้เป็นไปตามกลไกที่เหมาะสมเข้ากับยุคสมัย หน้าที่ของประชาชนคนไทย ก็สามารถเตรียมตัวให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นได้ โดยอันดับแรกเลยคือเรื่องของเทคโนโลยีที่ควรใช้ให้เป็น เพราะในโลกปัจจุบันเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งมันยังช่วยให้ชีวิตเราง่ายขึ้น ต้องหมั่นดูอยู่เสมอว่ามีอะไรที่ตรงกับเราบ้าง เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปได้ การติดต่อ มารยาท ธรรมเนียมวัฒนธรรม การปฏิบัติจึงเป็นสิ่งสำคัญ ถ้า

ประชาชนพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ ส่งอีเมลไม่เป็น ก็ทำให้เสียโอกาสในการทำธุรกิจไปได้อย่างน่าเสียดาย และสุดท้ายเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะคนในสมัยนี้ใส่ใจในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น หากมีสินค้าที่คุณสมบัติเหมือนกัน ราคาใกล้เคียงกัน สินค้าที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะสามารถจับใจลูกค้าได้มากกว่า

Thailand 4.0 นับเป็นโมเดลการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในยุคนี้ที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมไปด้วยกัน ช่วยกันผลักดันไปพร้อม ๆ กัน สิ่งสำคัญที่สุดในการทำให้โมเดลนี้ประสบความสำเร็จก็คือ ต้องคิดให้มาก คิดให้จบ อ่านให้ขาด ต้องกล้าเปลี่ยนแปลง อย่ามัวแต่โทษกันเมื่อมีอะไรผิดพลาด เพราะทุกอย่างเปรียบเสมือนการเรียนรู้ ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงก็เหมือนกับเราย่ำอยู่กับที่ ซึ่งเดียวกับโมเดล Thailand 4.0 นี้บวกกับพลังของคนในชาติ การเปลี่ยนแปลงจาก ‘ประเทศกำลังพัฒนา’ ไปสู่ ‘ประเทศพัฒนาแล้ว’ คงไม่ใช่แค่เรื่องในความฝันอีกต่อไป ตั้งแต่เล็กจนโต เราได้ยินครูบาอาจารย์ สอนว่า “ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา” น่าจะอยู่ชั้นประถม ในการนี้ก็ล่วงเลยมากกว่า 30 ปีแล้ว “ประเทศไทยก็ยังเป็นประเทศกำลังพัฒนาอยู่” แต่เมื่อไม่นานมานี้ น่าจะเป็นแสงสว่างแล้ว โจทย์คงจะได้ถูกแก้แล้ว และจะได้เห็น “ประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนา” แล้วจริง ๆ (ในชีวิตนี้)

หลายท่านคงผ่านหูผ่านตาคำว่า “ประเทศไทย 4.0” หรือ “ไทยแลนด์ 4.0” มาบ้างแล้ว แต่ก็เชื่อว่าหลายท่านยังไม่รู้จัก “ประเทศไทย 4.0” หรือ อาจจะรับรู้แต่ไม่สนใจ เราลองอ่านข้อเขียนสั้น ๆ ต่อไปนี้ดูดีไหม อย่างน้อยก็เพื่อระดับความรู้ ตอบได้หากมีคนถาม หรือ บอกต่อ โดยเฉพาะวงครูบาอาจารย์ หรือ แม้แต่คนทั่วไป เพราะเราอยู่ประเทศไทย ไม่เสียหายที่จะรู้จัก “ไทยแลนด์ 4.0” ใ้ใหม่ครับ

ผมขอนำบทบรรยาย ของ ดร.สุวิทย์ เมษินทรีย์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ผู้มีหน้าที่กำหนดแนวคิด วางระบบเพื่อดำเนินการตามนโยบายของนายกรัฐมนตรีในเรื่องนี้โดยตรง มาเล่าต่อโดยเป็นประเด็น ดังนี้

“ไทยแลนด์ 4.0” เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย หรือ โมเดลพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล ภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่เข้ามาบริหารประเทศบนวิสัยทัศน์ที่ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ที่มีภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ เพื่อปรับแก้ จัดระบบ ปรับทิศทาง และสร้างหนทางพัฒนาประเทศให้เจริญ สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รุนแรงในศตวรรษที่ 21 ได้

เพื่อให้ผู้สนใจได้เข้าใจยิ่งขึ้น “ประเทศไทย 4.0” เพื่อให้เห็นภาพ คือ ประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ยุคแรก ขอเรียกว่า “ประเทศไทย 1.0” เน้นการเกษตรเป็นหลัก ยุคสอง ขอเรียกว่า “ประเทศไทย 2.0” เน้นอุตสาหกรรมแต่เป็นอุตสาหกรรมเบา และปัจจุบัน (2559) จัดอยู่ในยุคที่สาม ขอเรียกว่า “ประเทศไทย 3.0” เป็นอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก แต่ไทยในยุค 1.0 2.0 และ 3.0 รายได้ประเทศยังอยู่ในระดับปานกลาง อยู่อย่างนี้ไม่ได้ ต้องรีบพัฒนาเศรษฐกิจสร้างประเทศ จึงเป็นเหตุให้หันไปสู่ยุคที่สี่ ให้รหัสใหม่ว่า “ประเทศไทย 4.0” ให้เป็นเศรษฐกิจใหม่ (New Engines of Growth) มีรายได้สูง โดยวางเป้าหมายให้เกิดภายใน 5-6 ปีนี้ คล้าย ๆ กับการวางภาพอนาคตทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนของประเทศที่พัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา “A Nation of Makers” อังกฤษ “Design of

Innovation” อินเดียน “ Made in India” หรือ ประเทศเกาหลีใต้ที่วางโมเดลเศรษฐกิจในชื่อ “ Creative Economy”

ไทยแลนด์ 4.0 มีลักษณะอย่างไร ? “ประเทศไทย 4.0” เป็นความมุ่งมั่นของนายกรัฐมนตรี ที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ ไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” . เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม และเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้า ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น

ดังนั้น “ประเทศไทย 4.0” จึงควรมีการเปลี่ยนวิธีการทำที่มีลักษณะสำคัญ คือ เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่และรัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups บริษัทเกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูง เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่ High Value Services และเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง

ไทยแลนด์ 4.0 จะพัฒนาเรื่องใดบ้าง? เพื่อให้เกิดผลจริงต้องมีการพัฒนาวิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา แล้วต่อยอดในกลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย ดังนี้

1. กลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น สร้างเส้นทางธุรกิจใหม่ (New Startups) ด้านเทคโนโลยีการเกษตร เทคโนโลยีอาหาร เป็นต้น
2. กลุ่มสาธารณสุข สุขภาพ และเทคโนโลยีทางการแพทย์ เช่น พัฒนาเทคโนโลยีสุขภาพ เทคโนโลยีการแพทย์ สปา เป็นต้น
3. กลุ่มเครื่องมือ อุปกรณ์อัจฉริยะ หุ่นยนต์ และระบบเครื่องกลที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ควบคุม เช่น เทคโนโลยีหุ่นยนต์ เป็นต้น
4. กลุ่มดิจิทัล เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมต่อและบังคับอุปกรณ์ต่างๆ ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสมองกลฝังตัว เช่น เทคโนโลยีด้านการเงิน อุปกรณ์เชื่อมต่อออนไลน์โดยไม่ต้องใช้คน เทคโนโลยีการศึกษา อี-มาร์เก็ตเพลส อี-คอมเมิร์ซ เป็นต้น
5. กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง เช่น เทคโนโลยีการออกแบบ ธุรกิจไลฟ์สไตล์ เทคโนโลยีการท่องเที่ยว การเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ เป็นต้น

ไทยแลนด์ 4.0 จะพัฒนาอย่างไร? การพัฒนาเปลี่ยนแปลงประเทศภายใต้โมเดล “ประเทศไทย 4.0” จะสำเร็จ ใช้แนวทาง “สานพลังประชารัฐ” เป็นตัวการขับเคลื่อน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ภาคการเงินการธนาคาร ภาคประชาชน ภาคสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยต่างๆ ร่วมกันระดมความคิด ผนึกกำลังกันขับเคลื่อน ผ่านโครงการ บันทึกความร่วมมือ กิจกรรม หรือ งานวิจัยต่าง ๆ โดยการดำเนินงานของ ”ประชารัฐ” กลุ่มต่าง ๆ

ในช่วงหลายเดือนที่ผ่านมา ประชาชนคงได้ยิน พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) กล่าวมอบนโยบายในงานต่างๆ จะมีคำพูดใหม่ออกมาว่า จะนำพาประเทศก้าวสู่โมเดล “ไทยแลนด์ 4.0” แล้ว คืออะไร เราๆ ท่านๆ ชาวบ้านร้านตลาด คงอดสงสัยไม่ได้ ว่าผู้นำประเทศกำลังจะพาพวกเราไปทางไหน และไปได้จริงหรือเปล่า และที่เป็นอยู่กันตอนนี้ต้องเผชิญกับดักสำคัญอะไรบ้าง ที่ไม่อาจนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปมากกว่านี้ จึงเป็นประเด็นที่รัฐบาลต้องสร้างโมเดลใหม่ขึ้นมาเพื่อปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศและนำพาประชาชนทั้งประเทศไปสู่โมเดล

ศตวรรษที่ 21 อาทิ สหรัฐอเมริกาพูดถึง A Nation of Makers อังกฤษกำลังผลักดัน Design of Innovation ขณะที่จีนได้ประกาศ Made in China 2025 ส่วนอินเดียก็กำลังขับเคลื่อน Made in India หรืออย่างเกาหลีใต้ก็วางโมเดลเศรษฐกิจเป็น Creative Economy เป็นต้น แล้วสำหรับสำหรับประเทศไทยเอง ณ ขณะนี้ยังติดอยู่ใน “กับดักประเทศรายได้ปานกลาง” จะเห็นได้จากในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ในช่วงระยะแรก (พ.ศ.2500-2536) เศรษฐกิจไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องอยู่ที่ 7-8% ต่อปี อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะถัดมา (พ.ศ.2537-ปัจจุบัน) เศรษฐกิจไทยเริ่มมีการเติบโตในระดับเพียง 3-4% ต่อปีเท่านั้นประเทศไทยจึงมีอยู่แค่ 2 ทางเลือก หากเราปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจได้สำเร็จ ประเทศไทยจะกลายเป็น “ประเทศที่มีรายได้ที่สูง” แต่หากทำไม่สำเร็จ ก้าวข้ามกับดักนี้ไปไม่ได้ ประเทศไทยก็จะตกอยู่ในภาวะที่เรียกกันว่า “ทศวรรษแห่งความว่างเปล่า” ไปอีกยาวนานสร้างการเปลี่ยนแปลงประเทศหากย้อนหลังไปในอดีต ประเทศไทยเองก็มีการปรับโมเดลเศรษฐกิจอยู่หลายครั้ง เริ่มจาก “โมเดลประเทศไทย 1.0” ที่เน้นภาคการเกษตร ไปสู่ “โมเดลประเทศไทย 2.0” ที่เน้นอุตสาหกรรมเบา และก้าวสู่ “โมเดลประเทศไทย 3.0” ในปัจจุบันที่เน้นอุตสาหกรรมหนักอย่างไรก็ดี ภายใต้ “โมเดลประเทศไทย 3.0” นั้น นอกจากต้องเผชิญกับกับดักประเทศรายได้ปานกลางแล้ว เรายังต้องเผชิญกับ “กับดักความเหลื่อมล้ำของความมั่งคั่ง” และ “กับดักความไม่สมดุลในการพัฒนา” กับดักเหล่านี้เป็นประเด็นที่ท้าทายรัฐบาล ในการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ เพื่อก้าวข้าม “ประเทศไทย 3.0” ไปสู่ “ประเทศไทย 4.0”

“ประเทศไทย 4.0” เป็นความมุ่งมั่นของนายกรัฐมนตรี ที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ ไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” กล่าวคือ ในปัจจุบัน เรายังติดอยู่ในโมเดลเศรษฐกิจแบบ “ทำมาก ได้น้อย” เราต้องการปรับเปลี่ยนเป็น “ทำน้อย ได้มาก” นั้นหมายถึงการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อยใน 3 มิติสำคัญ คือ

1. เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม”

1.1. เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม

1.2. เปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้า ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น “ประเทศไทย 4.0” จึงเป็นการเปลี่ยนผ่านทั้งระบบ

2. เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) 2.เปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่ที่รัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูง

3. เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่ High Value Services

4. เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูงขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม รมช.พาณิชย์ กล่าวว่า “ประเทศไทย 4.0” จึงเป็นการพัฒนา “เครื่องยนต์เพื่อขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจชุดใหม่” (New Engines of Growth) ด้วยการแปลง “ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ” ของประเทศที่มีอยู่ 2 ด้าน คือ “ความหลากหลายเชิงชีวภาพ” และ “ความหลากหลายเชิงวัฒนธรรม” ให้เป็น “ความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน”

สรุป

กระบวนการพัฒนาเปลี่ยนแปลงประเทศไทยภายใต้ “ประเทศไทย 4.0” เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาเปลี่ยนแปลงประเทศในระยะยาว เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามวิสัยทัศน์รัฐบาล เป็นรูปแบบที่มีการผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูปการวิจัยและการพัฒนา และการปฏิรูปการศึกษาไปพร้อมๆ กัน เป็นการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิด “ประชารัฐ” ที่ผนึกกำลังกับเครือข่ายพันธมิตรทางธุรกิจ การวิจัยพัฒนา และบุคลากรทั้งในและระดับโลกนี้เป็นแนวคิดทิศทางการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวเข้าสู่โมเดล “ประเทศไทย 4.0” ของรัฐบาลในปัจจุบัน จะเป็นได้จริงแค่ไหนไม่ใช่คอยติดตามอย่างเดียว แต่ต้องช่วยกันทุกฝ่าย คนละไม้คนละมือตามภารกิจโดยเฉพาะคนในวงการศึกษาคิดว่านี่เป็นแสงสว่างจ้าที่เดียวที่จะทำให้ไทย หลุดพ้นจาก “ประเทศกำลังพัฒนา” กลายเป็น “ประเทศพัฒนาแล้ว” อย่างแท้จริงซักที

บรรณานุกรม

- รศ.วิทยากร เชียงกุล (2558) “เศรษฐศาสตร์แนวใหม่”, (กรุงเทพมหานครฯ: กรุงเทพธุรกิจ), หน้า 156-157
- สุวิทย์ เมษินทรีย์ (2550) “โลกพลิกโฉม ความมั่นคงในนิยามใหม่”, (กรุงเทพมหานคร ฯ : อินเทอร์เน็ต
เนชั่นแนว วินเทจ) หน้า 78
- สุวิทย์ เมษินทรีย์, (2551) “โลกเปลี่ยน ไทยปรับ”, (กรุงเทพมหานครฯ: กรุงเทพธุรกิจ), หน้า 25-27
- อริชาติ ศรีสะอาด, (2558, “ก้าวใหม่ประเทศไทยภายใต้ AEC”, (กรุงเทพมหานคร ฯ: นาคาอินเทอร์เน็ต
มีเดีย) หน้า 30-31

การตัดสินใจทางการบริหาร Decision Management

ณัฐชยา วงษา
หน่วยวิทยบริการ วัดท่านา ตาก

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดการนั้นแม้จะประกอบด้วยองค์ประกอบชัดเจนได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยการ และการควบคุม แต่คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของผู้บริหารได้แก่การตัดสินใจ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ผู้บริหารจะต้องใช้ในทุกระดับของกระบวนการบริหาร แม้ว่าการตัดสินใจของบุคคลจะอยู่ที่การเลือกทางเลือกใดจากหลายทางที่มีอยู่ เช่น หัวหิน ภูเก็ต หรือระยองในการตัดสินใจดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีปัจจัยที่ต้องคำนึงอยู่ในระดับหนึ่ง และการตัดสินใจอาจทำได้ไม่ยาก แต่การบริหารองค์การซึ่งประกอบด้วยปัจจัยภายในและภายนอกเป็นข้อจำกัด ทำให้การตัดสินใจของผู้บริหารอาจทำได้ลำบาก การตัดสินใจเพื่อให้การบริหารงานบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการเป็นสิ่งที่คุณบริหารในยุคปัจจุบันจะต้องเรียนรู้ที่จะทำอย่างเป็นระบบ เนื่องจากแรงกดดันจากหลายปัจจัย

คำสำคัญ : การตัดสินใจ, การบริหาร

Abstract

This article is intended for those interested in General who need to have knowledge about the management process consists of clear elements include: Planning, organizing, facilitating, and control, but one of the most important features of the management, including decision. Which executives must be used in all stages of procedures in administration, although the party's decision to choose which option is on the way from the many that exist, such as Hua Hin, Phuket, Rayong, or in such decisions, it can be seen that there are factors that must take into account a Government. and the decision may not be difficult, but the management organization, which consists of internal and external constraints. Making the decision of the Executive may be difficult. The decision to give the Administration the desired objectives is what today's executives must learn to do is because of pressure from several factors.

Keyword : The decision, administration

1. บทนำ

กระบวนการจัดการนั้นแม้จะประกอบด้วยองค์ประกอบชัดเจนได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยการ และการควบคุม แต่คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของผู้บริหารได้แก่การตัดสินใจ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ผู้บริหารจะต้องใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการบริหาร แม้ว่า การตัดสินใจของบุคคลจะอยู่กับการเลือกทางเลือกใดจากหลายทางที่มีอยู่ เช่น หัวหิน ภูเก็ต หรือระยองในการตัดสินใจดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มีปัจจัยที่ต้องคำนึงอยู่ในระดับหนึ่ง และการตัดสินใจอาจทำได้ไม่ยาก แต่การบริหารองค์การซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยภายในและภายนอกเป็นข้อจำกัด ทำให้การตัดสินใจของผู้บริหารอาจทำได้ลำบาก การตัดสินใจเพื่อการบริหารงานบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการเป็นสิ่งที่คุณสมบัติที่ผู้บริหารในยุคปัจจุบันจะต้องเรียนรู้ที่จะทำอย่างเป็นระบบ เนื่องจากแรงกดดันจากหลายปัจจัย

2. การตัดสินใจ (Decision Making) หมายถึง การเลือกที่ต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบในการนำไปสู่ผลลัพธ์ที่น่าพอใจ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลัง เป็นการตัดสินใจอย่างมีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของบุคคลต่าง ๆ การตัดสินใจทางการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนที่ต้องการการตัดสินใจก่อนที่จะมีการกำหนดแผนการต่างๆ เพื่อนำไปปฏิบัติเกี่ยวข้องกับการเลือกหรือไม่เลือก อนุมัติหรือไม่อนุมัติการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติหรือการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อยึดถือปฏิบัติ

3. กลยุทธ์การตัดสินใจ ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจควรมีกกลยุทธ์ที่ใช้สำหรับเป็นหลัก โดยเลือกวิธีการตัดสินใจอย่างมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้บริหารจะต้องทำความเข้าใจในสถานการณ์ปัจจุบันมีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในที่ส่งผลกระทบต่อองค์กร สภาพความเป็นจริง ศักยภาพของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ผู้บริหารยอมรับว่าปัญหาที่ต้องตัดสินใจเป็นปัญหาที่แท้จริง ไม่ใช่ผลกระทบหรือผลข้างเคียง ของปัญหา การระบุปัญหาให้ชัดเจนการระบุถึงสาเหตุของปัญหาได้อย่างถูกต้อง
3. ผู้บริหารจะต้องแสวงหาทางเลือกหลาย ๆ ทางในการแก้ปัญหาการค้นหาปัญหาตามแนวทางต่าง ๆ ที่มีมากกว่า หนึ่ง หรือ สองแนวทาง
4. ผู้บริหารจะต้องตัดสินใจ เลือกแนวทางที่น่าจะเหมาะสมที่สุดเป็นที่ยอมรับมากที่สุดมีความเป็นไปได้มากที่สุดอันจะนำไปสู่ความร่วมมือเป็นอย่างดี

4. ชนิดของการตัดสินใจ แบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด (Two Types of Decision Making) ได้แก่¹

1. การตัดสินใจอย่างมีแผน (Programmed Decision) เป็นการตัดสินใจที่ใช้กันหลายครั้ง เป็นเรื่องที่ทำเป็นประจำทุกวัน มีแนวปฏิบัติที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน เป็นระเบียบและข้อบังคับ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ มาตรฐาน แนวปฏิบัติกฎเกณฑ์และนโยบายต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อช่วยให้การตัดสินใจง่ายขึ้น และเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานยึดถือเป็นหลัก โดยมีเกณฑ์กำหนดไว้เป็นกรอบการตัดสินใจ

2. การตัดสินใจอย่างไม่มีแผน (Non-programmed Decision) เป็นการตัดสินใจในเรื่องพิเศษ นอกเหนือจากเหตุการณ์ปกติเป็นเรื่องที่มักมีความสลับซับซ้อน เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน อยู่นอกขอบเขตของระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์และนโยบาย ผู้ตัดสินใจจะต้องใช้ความสามารถในการแก้ปัญหา ใช้

¹ บรรยงค์ ไตจินดา. (2548). องค์การและการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.

ความคิดริเริ่ม ใช้ดุลพินิจ และประสบการณ์อย่าง มากใน การ ตัดสินใจ เป็นเรื่อง ใหม่ ต้องการ แก้ปัญหาใหม่ๆ มีลักษณะ ที่ ตัดสินใจ ครั้ง เดียว หรือ หลายครั้งหรือมีปัญหาใหม่เกิดขึ้นโดยไม่สามารถกำหนดแนวทางหลักเกณฑ์ ระเบียบ และข้อบังคับ

5. ขั้นตอนในการตัดสินใจ ในการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง บางครั้งสามารถปฏิบัติได้สำเร็จบรรลุเป้าหมายแต่บางครั้งก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมาย เหตุที่ไม่สำเร็จตามเป้าหมายนั้นมีปัจจัยหลายประการและปัจจัยต่าง ๆ นั้นคือ ปัญหาซึ่งจะต้องทำการตัดสินใจ เลือกปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหานั้นๆ ดังนั้นขั้นตอนของการตัดสินใจ (Process in Decision - Making) จึง มีกระบวนการดังนี้

1. สภาพของปัญหาหรือเรื่องที่กำลังพิจารณาเพื่อหาทางแก้ไขมีภาวะของปัญหาเกิดขึ้น ปัญหา คือ ความแตกต่างระหว่างสถานะที่เกิดขึ้นจริง ๆ กับสถานะที่เราตั้งเป้าหมายไว้หรือสิ่งที่ควรจะเป็นปัญหา คือ การที่กิจการไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

2. ทำการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อให้ทราบสาเหตุการวิเคราะห์ปัญหาเป็นเรื่องของการพิจารณาถึงเป้าหมายที่มีการเปลี่ยนแปลงจากมาตรฐาน หรือมีการหันเหออกจากวิถีทางที่ควรจะเป็นและการพิจารณาปัญหานั้นจะต้องสามารถระบุสาเหตุที่แท้จริง ได้การวิเคราะห์ปัญหามี 2 อย่าง คือการวิเคราะห์ปัญหาอย่างไม่มีการเปรียบเทียบแบบแผนและการวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีระเบียบแบบแผน

3. สามารถระบุสาเหตุที่แท้จริงได้เป็นการพิจารณาปัญหาในลักษณะไม่มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอนวิธีนี้อาจผิดพลาดได้ง่าย และหากพบปัญหาใหม่ๆ ที่ไม่เคยพบมาก่อน มักจะใช้เวลาและอาจวิเคราะห์ปัญหาออกมามีผิดพลาดได้และเมื่อเหตุการณ์ผ่านไปนานแล้วก็ลืมและไม่ทราบว่าตอนที่คิดแก้ปัญหาที่คิดอย่างไร มีเหตุผลอะไรจึงได้ตัดสินใจทำไปอย่างนั้นการวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีระเบียบแบบแผนนั้นต้องอาศัยความรู้ความชำนาญและการคิดอย่างมีเหตุผล (Logical thinking) เช่นเดียวกัน

4. คิดค้นหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยวิธีต่างๆ เราจะต้องทราบสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาเสียก่อน ซึ่งกระทำได้โดยการวิเคราะห์ปัญหา แต่ละปัญหาไม่เหมือนกัน เพราะแตกต่างกันตามสภาพขนาด นโยบายเป้าหมาย วิธิตำเนินงานของกิจการ สิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกองค์การตลอดจนสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ในการแก้ปัญหาใหม่ๆ ถึง แม้ว่าจะพบสาเหตุแล้ว ก็ตามบางครั้งก็ไม่อาจคิดหาวิธีแก้ไขได้โดยง่ายเท่าใดนัก หรือบางทีคิดวิธีแก้ไขได้ก็ติดขัดด้วยอุปสรรคบางประการที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้

5. การตัดสินใจเลือกวิธีที่ดีที่สุด โดยทั่วไปแล้วบางครั้งผู้บริหารส่วนมากมีวิธีการเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากหลายสิ่งโดยอาศัยความพอใจใช้ราคาเป็นหลัก หรือใช้ความนิยมของคนทั่วไปเป็นแนวทาง ฯลฯ ซึ่ง ถือว่า เป็นวิธีการที่ไม่มีระบบแน่นอนในทางวิชาการ หรือ วงการธุรกิจจะเลือกตามความชอบ ความชอบใจ อย่างเดียวกัน ไม่ได้จะต้องดูด้วยว่า ถ้าเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วสิ่งนั้น จะให้ประโยชน์มากกว่าสิ่งอื่น ๆ จริงหรือไม่และจะมีผลเสียประการใดตามมา การตัดสินใจเลือกนั้น ถ้าจะให้ดีมีระบบต้องสามารถเปรียบเทียบสิ่งที่เลือกนั้นออกมาเป็นตัวเลขให้ได้ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะเป็นของที่วัดได้หรือวัดค่าไม่ได้ก็ตาม ตัวเลขที่ใช้เปรียบเทียบนั้นอาจเป็นรูปคะแนน น้ำหนัก หรือจำนวนเงินจำนวนหน่วย ซึ่ง มีการชี้วัดที่ชัดเจนเพื่อนำ มาพิจารณา

ขั้นตอนในการตัดสินใจในการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง บางครั้งสามารถปฏิบัติได้สำเร็จบรรลุเป้าหมายอุปสรรคในการตัดสินใจอุปสรรคในการตัดสินใจนั้นอาจเกิดขึ้นได้ซึ่งเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น

1. การตัดสินใจแต่ละครั้งจะต้องคำนึงถึงตัวบทกฎหมาย ระเบียบ ประเพณีศีลธรรมอัน ดีงาม และ วัฒนธรรม การทำงานของคนในองค์การ
2. การตัดสินใจแต่ละครั้งจะต้องคำนึงถึงทรัพยากรทางการบริหาร
3. การตัดสินใจแต่ละครั้งจะต้องคำนึงถึงเวลาความเร่งด่วน
4. การตัดสินใจแต่ละครั้งจะต้องคำนึงถึงข้อผูกพันหรือคำมั่นสัญญาในครั้งก่อนๆ
5. การตัดสินใจแต่ละครั้งจะต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่มีอยู่ข้อจำกัดที่มีเหตุผลเช่น เวลา ข้อมูล ความสามารถทรัพยากรที่มีจำกัดข้อจำกัดขององค์การ เช่น จริยธรรม การสนับสนุนจากผู้อื่น โครงสร้าง องค์การความร่วมมือและ ความเห็นพ้องต้องกันข้อจำกัดของการตัดสินใจข้อจำกัดส่วนบุคคลได้แก่ สไตล์การตัดสินใจ - อารมณ์และความต้องการได้รับการยกย่องยอมรับทางเลือกในการตัดสินใจ เช่น การค้นหาทางเลือกที่ให้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

6. ข้อจำกัดของการตัดสินใจของผู้บริหาร (Constraints on Leader Decision Making)

การตัดสินใจขององค์การขึ้นอยู่กับบุคคลหลายฝ่ายเพราะไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยบุคคลเพียงคนเดียวบางครั้งมีความคิดเห็นแตกต่างกันหลากหลายต้องมีการรวมกันเพิ่มการตัดสินใจที่เพิ่มมากขึ้น การเลือกตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ได้แก่ การพิจารณาลำดับขั้นตอนของการตัดสินใจตามกระบวนการตัดสินใจ การพิจารณา สภาพแวดล้อม การตัดสินใจเน้นที่ประสิทธิภาพของการตัดสินใจ การรวมอำนาจการตัดสินใจเป็นสิ่งที่อาจทำให้การตัดสินใจผิดพลาดได้ง่าย เพราะมีข้อมูลเพื่อการตัดสินใจน้อย ขาดความคิดเห็นจากบุคคลฝ่ายต่างๆ มีผลประโยชน์มากมายเข้ามาเกี่ยวข้อง มีเป้าหมายและค่านิยมที่แตกต่างกัน และความไม่เห็นด้วยทำให้เกิดความขัดแย้งในผลประโยชน์ดังนั้น ผู้บริหารควรทำความเข้าใจร่วมกัน ในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลประโยชน์ลงตัวการตัดสินใจที่ดีควรดำเนินตามกระบวนการตัดสินใจดังกล่าวข้างต้นเสมอด้วยความระมัดระวัง แต่ในบางครั้งก็อาจมีปัญหาจากการตัดสินใจที่ผิดพลาดอันเนื่องมาจากสาเหตุดังนี้

1. การเบี่ยงเบนที่ไม่ปรากฏออกมาให้เห็น (Psychological biases) หมายถึง การเบี่ยงเบนผิดพลาดไปโดยที่ไม่มีเอกสารหรือตัวเลขยืนยันได้ ประกอบด้วยความเบี่ยงเบน 3 แบบคือ²
2. การตัดสินใจผิดพลาดเพราะไม่สามารถควบคุมบางอย่างได้ (Illusion of control) หมายถึง การที่คนเรามีความเชื่อว่าไม่สามารถควบคุมได้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าคงไม่ทำอะไรผิดพลาด หรือคำนึงถึงแต่ในด้านดีโดยไม่ได้นึกถึงความล้มเหลวหรือความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้
3. ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น (Framing effect) หมายถึง การตัดสินใจผิดพลาดที่เกิดการเบี่ยงเบนเพราะมีการกำหนดและคาดคะเนความสำเร็จและความล้มเหลวออกมา จึงทำให้เกิดขอบเขตจำกัดการตัดสินใจเพราะผลของความสำเร็จและความล้มเหลวมีเท่า ๆ กัน

² ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์. (2540). องค์การและการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

4. การเปลี่ยนแปลงในอนาคต (Discount the future) หมายถึง การประเมินทางเลือกโดยให้ความสำคัญกับผลที่จะเกิดในระยะสั้นเท่านั้น การตัดสินใจมีความสำเร็จมีผลในระยะสั้นมากกว่าระยะยาว เพราะระยะยาวอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้

5. ข้อจำกัดด้านเวลา (Time pressures) หมายถึง การมีเวลาในการตัดสินใจน้อย เพราะในภาวะการณ์ปัจจุบันต้องการความเร่งด่วนในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็วการตัดสินใจที่มีคุณภาพในเวลาอันจำกัดเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ผู้บริหารควรมีการวางแผนในระยะยาวไว้ก่อนล่วงหน้าโดยเน้นที่ข้อมูลปัจจุบันที่มีอยู่ และการตัดสินใจโดยมีผู้เชี่ยวชาญเข้ามาเกี่ยวข้องให้คำแนะนำรวมทั้งพิจารณาถึงความเห็นที่แตกต่างกันความขัดแย้งกันที่อาจจะเกิดขึ้น

6. การตัดสินใจโดยเน้นที่ความพอใจและการยอมรับของคนในองค์กร (Social Realities) หมายถึง การตัดสินใจโดยกลุ่มหรือการตัดสินใจร่วมกันของคนในองค์กร (Decision making in groups) ซึ่งทำให้การตัดสินใจถูกต้องและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้โดยเฉพาะวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ๆ ต้องการการตัดสินใจโดยบุคคลหลายฝ่ายหรือกลุ่มคน ดังนั้นผู้บริหารจึงควรเข้าใจว่าจะตัดสินใจอย่างไรและจะปรับปรุงการตัดสินใจอย่างไรโดยใช้กลุ่มเข้ามาช่วยในการตัดสินใจ

ข้อจำกัดของการตัดสินใจของผู้บริหาร (Constraints on Leader Decision Making) การตัดสินใจขององค์กรขึ้นอยู่กับบุคคลหลายฝ่ายเพราะไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยบุคคลเพียงคนเดียว บางครั้งมีความคิดเห็นแตกต่างกันหลากหลาย ต้องมีการรวมกันเพิ่มการตัดสินใจ ที่เพิ่ม มาก ขึ้น การเลือกตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ได้แก่ การพิจารณาลำดับขั้นตอนของการบริหารการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Managing group decision making) การตัดสินใจโดยกลุ่มบางครั้งก็มีปัญหาเนื่องจากมีบุคคลหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้น ผู้บริหารจึงควรทำการตัดสินใจโดยกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพได้โดย คำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ความเป็นผู้นำ (Leadership style) หมายถึง การตัดสินใจโดยพยายามหลีกเลี่ยงการถูกครอบงำโดยคนใดคนหนึ่ง คือสนับสนุนให้สมาชิกในกลุ่มทุกคนได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างหลากหลายโดยไม่เป็นการรับฟังแต่เพียงฝ่ายเดียว และเน้นการคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้มากที่สุดเข้าถึงตัวปัญหาให้มากที่สุด

2. หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง (Constructive conflict) หมายถึง การตัดสินใจบางครั้งก็มีความขัดแย้งกัน ในความคิดเห็นของคนแต่ละคนในด้านความรู้ ความคิด มุมมองของแต่ละคนความขัดแย้งต่าง ๆ เกิดได้หลายชนิดคือ (Cognitive conflict) หมายถึง ความขัดแย้งกันในด้านความรู้ความเข้าใจในปัญหานั้นมุมมองในปัญหาแตกต่างกันและ (Affective conflict) หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดจากอารมณ์ความโกรธ ความไม่พอใจต่าง ๆ ดังนั้นในการตัดสินใจจึงต้องคำนึงถึงตัวงานมากกว่าตัวบุคคลการตัดสินใจโดยกลุ่มประกอบด้วย การให้ความสำคัญกับองค์ประกอบด้านต่าง ๆ 3 ด้าน คือด้านความเป็นผู้นำของกลุ่มในการตัดสินใจ ความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น และการสร้างความคิดริเริ่ม ทั้งสามองค์ประกอบนี้จะทำให้การตัดสินใจมีประสิทธิภาพมากขึ้น

7. การส่งเสริมให้เกิดความคิดริเริ่ม (Encouraging creativity)

การตัดสินใจที่ดีคือ การส่งเสริมให้เกิดการแสดงความคิดเห็นที่จะแก้ปัญหา เทคนิคในการให้มีความคิดริเริ่มมากที่สุดคือ การระดมสมอง (Brainstorming) หมายถึง การให้กลุ่มคนเหล่านั้นแสดงความคิดเห็นให้มาก

ที่สุดเกี่ยวกับปัญหานั้นมากเท่าที่จะทำได้ ในสภาพแวดล้อมของการระดมสมองจะมีสภาพที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีวิกฤติกดดันโดยปล่อยให้เป็นไปอย่างธรรมชาติที่สุดแสดงความคิดเห็นอย่างกว้าง ๆ ให้ได้ปริมาณของความคิดมาก ๆ ร่วมกันระหว่างบุคคลต่าง ๆ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งกันอันทำให้เกิดวิกฤติในที่ประชุมหลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์ (avoid criticizing) ควรแสดงความคิดเห็นออกมา (exhaust ideas) และผสมผสานความคิดเห็นของแต่ละคนเข้าด้วยกัน (combine ideas)

ประโยชน์ของการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Potential advantages of using a group)

1. การตัดสินใจโดยกลุ่มทำให้ได้ข้อมูลมาก (information) เพราะเกิดจากความคิดเห็นของคนหลายฝ่ายที่แตกต่างกัน และมีประสบการณ์และความชำนาญในด้านต่าง ๆ
2. ทำให้ได้แนวความคิดหลายแนวทางในการแก้ปัญหา (a great number of perspectives) บางครั้งอาจเป็นแนวคิดที่ไม่คาดคิดมาก่อน
3. ทำให้เป็นการกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มอย่างแรงกล้า (intellectual stimulation) ในสิ่งแปลกใหม่มีใช้เพียงแค่นี้เพื่อใช้ในการตัดสินใจในครั้งนั้น
4. ทำให้ผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกิดความเข้าใจว่าทำไมจึงตัดสินใจอย่างนั้น (Understand)
5. การตัดสินใจโดยกลุ่มเป็นข้อผูกพันที่มีร่วมกันระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในการผลักดันให้การทำงานประสบผลสำเร็จตามที่ได้ตัดสินใจไปแล้ว (commitment)

8. การตัดสินใจด้วยการสร้างความร่วมมือ

การสร้างความร่วมมือ (Coalition Building) หมายถึง การสร้างความตกลงสำหรับการตัดสินใจที่สลับซับซ้อน การร่วมมือกันระหว่างผู้บริหารหลายคนที่เห็นด้วยกับเป้าหมาย ลำดับความสำคัญของปัญหา บุคคลจากสายงานแผนกต่าง ๆ ผู้เชี่ยวชาญ และกลุ่มภายนอกมีความเห็นพ้องต้องกันในการตัดสินใจมีความร่วมมือกันเกิดขึ้น เพื่อให้มีการพิจารณาปัญหาร่วมกันสร้างความร่วมมือในการแก้ปัญหาร่วมกันและ ทำให้เกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้การตัดสินใจนั้นว่าเป็นเรื่อง สำคัญสำหรับผู้บังคับบัญชา ใน ระดับสูงขององค์กรอาจแบ่งผู้บังคับบัญชาออกได้ 2 ประเภท คือ³

1. ผู้บังคับบัญชาที่มีความกล้าในการตัดสินใจ และมีความกล้าที่จะยอมรับผลที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจนั้นและพร้อมรับผิดชอบ
2. ผู้บังคับบัญชาที่ไม่กล้าตัดสินใจ และไม่กล้ารับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจของตน การตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญและแสดงออกถึงความสามารถของภาวะผู้นำ ผู้นำบางคนได้รับการยอมรับนับถืออย่างสูง แต่ผู้นำบางคนได้รับคำติเตียนว่าเป็นผู้ไม่กล้าตัดสินใจ และสั่งการแบบทำไปเฉพาะวันหนึ่งๆ เท่านั้น ความสำคัญของการตัดสินใจของผู้นำมีผลกระทบต่อบุคคลจำนวนมากหากผู้นำตัดสินใจได้ถูกต้อง ย่อมได้รับการยกย่องและยอมรับ การตัดสินใจเป็นจุดเริ่มต้นที่จะดำเนินการทุกอย่าง ในองค์การความสำเร็จ หรือล้มเหลวขององค์การจึงขึ้นอยู่กับมติตัดสินใจของนักบริหาร ผู้นำหรือผู้รับผิดชอบ ในองค์การนั้น ๆ ทั้ง สิ้น

³ ศิริวรรณ เสรีรัตน์, กิ่งพร ทองใบ, สมชาย หิรัญกิตติ, สุพาดา สิริกุตตา และนุชนาฏ รามสมภพ. (2541).

ความไม่แน่นอน ข้อมูลจำกัดมีอุปสรรคข้อจำกัดมากเกิดความขัดแย้ง การมีส่วนร่วมในเป้าหมายที่แตกต่าง ความคิดเห็น ค่านิยม และประสบการณ์ต่างกัน การสร้างความร่วมมือกัน การพิจารณาร่วมกัน ในการตีความ ปัญหา และเป้าหมายการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน การลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกัน การค้นหา แนวความคิดและทางเลือก การสร้างทางเลือกในการแก้ปัญหาพฤติกรรม การตัดสินใจการเลือกทางเลือกที่เป็นที่ยอมรับกันทั้งสองฝ่ายความร่วมมือกันในการตัดสินใจ

9. การตัดสินใจโดยตัวบุคคลและกลุ่ม (Decision Making by Individuals and Groups)

การตัดสินใจโดยบุคคลเพียงคนเดียว (Individuals Decision Making) เป็นการตัดสินใจโดยคนๆ เดียวจะทำให้เกิดความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจ มักจะใช้ธุรกิจขนาดย่อมที่มีผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของกิจการ และเป็นผู้ที่ใกล้ชิดปัญหาและทราบข้อมูลได้ดีกว่า การตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group Decision Making) เป็นการตัดสินใจที่ยืดเยื้อและคณະกรรมการเป็นผู้ร่วม ตัดสินใจเป็นการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เมื่อใดก็ตามที่ต้องการความร่วมมือผู้บริหาร จึงควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จึงจำเป็นสำหรับองค์การในอนาคต อย่างไรก็ตามในการตัดสินใจโดยคนเดียวหรือกลุ่มนั้นผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องพิจารณา ความสลับซับซ้อนของปัญหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจด้วย ซึ่งความสลับซับซ้อนของปัญหา

แบบของการตัดสินใจแบ่งออกได้เป็น

1. การตัดสินใจอย่างมีแผน (programmed decision)
2. การตัดสินใจอย่างไม่มีแผน (non programmed decision)

1. การตัดสินใจอย่างมีแผน (programmed decision) เป็นการตัดสินใจที่ซ้ำ ๆ กันหลายครั้งเป็นเรื่องที่ทำเป็นประจำทุกวันมีแนวปฏิบัติที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน เป็นระเบียบและข้อบังคับ มีการกำหนดวัตถุประสงค์มาตรฐาน แนวปฏิบัติ กฎเกณฑ์และนโยบายต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อช่วยให้การตัดสินใจง่ายขึ้นมีแนวปฏิบัติเพื่อให้ผู้ทำงานยึดถือเป็นหลักมีเกณฑ์กำหนดไว้เป็นกรอบการตัดสินใจ

2. การตัดสินใจอย่างไม่มีแผน (non - programmed decision) เป็นการตัดสินใจในเรื่องพิเศษนอกเหนือจากเหตุการณ์ปกติ เป็นเรื่องที่มีกมมีความสลับซับซ้อน เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน อยู่นอกขอบเขตเชิงระเบียบข้อบังคับ กฎเกณฑ์และนโยบาย ผู้ตัดสินใจจะต้องใช้ความสามารถในการแก้ปัญหา ใช้ความคิดริเริ่มใช้ดุลพินิจ และประสบการณ์อย่างมากในการตัดสินใจ เพื่อเป็นเรื่องใหม่ต้องการแก้ปัญหาใหม่ ๆ มีลักษณะที่ตัดสินใจครั้งเดียวหรือหลายครั้ง หรือมีปัญหาใหม่เกิดขึ้นโดยไม่สามารถกำหนดแนวทาง หลักเกณฑ์ และระเบียบข้อบังคับ นอกจากนี้ยังอาจมีความเกี่ยวข้องกับอนาคตระยะยาวด้วย

10. ประเภทของการตัดสินใจ

การตัดสินใจสามารถแบ่งได้เป็นประเภทต่าง ๆ ของการตัดสินใจ ดังนี้

1. การตัดสินใจแบบมีโครงสร้าง (Structure) บางครั้งเรียกว่าแบบกำหนดไว้ล่วงหน้า เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำ จึงมีมาตรฐานในการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาอยู่แล้ว โดยวิธีการในการ

แก้ปัญหาที่ดีที่สุดจะถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้เช่น การหาระดับสินค้าคงคลังที่เหมาะสมหรือการเลือกกลยุทธ์ในการลงทุนที่เหมาะสมที่สุด เมื่อมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดค่าใช้จ่ายต่ำที่สุดหรือเพื่อให้เกิดกำไรสูงสุด การตัดสินใจแบบโครงสร้างนี้จึงมักใช้ แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ ความรู้ทางด้านวิทยาการการจัดการ การวิจัยเพื่อการดำเนินงานเข้ามาใช้เป็นต้น ตัวอย่างของการตัดสินใจ ได้แก่ การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับสินค้าคงคลัง การวิเคราะห์ งบประมาณ การตัดสินใจด้านการลงทุน ระบบการจัดส่ง เป็นต้น

2. การตัดสินใจแบบไม่เป็นโครงสร้าง (Unstructured) เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหา ที่มีรูปแบบไม่ชัดเจนหรือมีความซับซ้อน จึงไม่มีแนวทางในการแก้ปัญหาแน่นอนเป็นปัญหาที่ไม่มีการระบุวิธีแก้ไว้อย่างชัดเจนว่าต้องทำอะไรบ้าง การตัดสินใจกับปัญหาลักษณะนี้จะไม่มีเครื่องมือ

3. การตัดสินใจแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi structure) เป็นการตัดสินใจแบบผสมระหว่าง โครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ปัญหาแบบกึ่งโครงสร้างนี้จะใช้วิธีแก้ปัญหาแบบมาตรฐานและ การพิจารณาโดยมนุษย์รวมเข้าไว้ด้วยกัน คือ มีลักษณะเป็นกึ่งโครงสร้าง แต่มีความซับซ้อนมากขึ้น ขั้นตอนจึงไม่ชัดเจนว่าจะมีขั้นตอนอย่างไร ปัญหาบางส่วนเขียนเป็นแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ได้แต่ปัญหาบางส่วนไม่สามารถเขียนออกมาในรูปของแบบจำลองได้ เช่น การทำสัญญาทางการค้า การกำหนดงบประมาณทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

11. องค์ประกอบของการตัดสินใจ

การตัดสินใจมีองค์ประกอบที่ต้องพิจารณามี 4 ประการคือ

1. ผู้ทำการตัดสินใจ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดเพราะการตัดสินใจจะดีหรือไม่ขึ้นกับบุคคลผู้ตัดสินใจเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้ตัดสินใจจำเป็นต้องมีข้อมูล มีเหตุผล มีค่านิยมที่ถูกต้องสอดคล้อง ต่อการบรรลุเป้าหมายองค์การ แต่ในบางครั้งถ้าผู้ทำการตัดสินใจขาดข้อมูลที่ถูกต้องขาดเหตุผล และมีค่านิยมที่มาสอดคล้องแล้วจะทำให้ผลของการตัดสินใจไม่ดีพอได้ ผู้ทำการตัดสินใจบางเรื่อง ต้องมุ่งสู่การตัดสินใจเป็นกลุ่ม บางเรื่องบางกรณีก็ตัดสินใจโดยคนๆ เดียว ดังนั้น ผู้บริหารจึงต้อง วิเคราะห์สถานการณ์ให้ถูกต้อง

2. ประเด็นปัญหาที่ต้องตัดสินใจ เป็นองค์ประกอบที่ต้องให้ความสำคัญ ปัญหาที่ต้องตัดสินใจนั้น จำแนกได้หลายประการ

3. ทางเลือกต่าง ๆ ที่บรรลุเป้าหมายได้เป็นองค์ประกอบที่สามที่ต้องคำนึง ผู้บริหารต้องพยายามที่จะค้นหาทางเลือกที่ดีกว่าอยู่เสมอและสร้างทางเลือกให้มากกว่า 2 ทางเลือก ในปัจจุบัน การบริหารองค์การมุ่งสู่การสร้างทางเลือกสู่การผลิตสินค้าและบริการที่ถูกกว่า มีคุณภาพสูงกว่า มีความรวดเร็ว มีการบริการที่ประทับใจมากกว่า นอกจากนี้ควรสร้างทางเลือกเพื่อมุ่งสู่การเรียนรู้และสร้างนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อองค์การอีกด้วย

4. สภาพการณ์ที่ทำการตัดสินใจ ในการตัดสินใจจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพการณ์ที่ทำการตัดสินใจเป็นแบบใด ซึ่งมี 3 ประการ ได้แก่สภาพการณ์ที่แน่นอน เป็นสภาพการณ์ที่ผู้ทำการตัดสินใจ ทราบทางเลือกต่างๆ และทราบถึงผลที่จะเกิดขึ้นของแต่ละทางเลือกอย่างดีด้วย การตัดสินใจดังกล่าว ย่อมมีโอกาสถูกต้องมากที่สุด เช่น ตัดสินใจนำเงินฝากธนาคารออมค่านวดดอกเบี้ยได้ชัดเจนใน ระยะสั้นและระยะยาว สภาพการณ์ที่เสี่ยง เป็นสภาพการณ์ที่ผู้บริหารตัดสินใจทราบทางเลือกต่างๆ และทราบโอกาส ความน่าจะเป็นที่จะเกิดขึ้นผู้บริหารจะตัดสินใจเมื่อโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์มากกว่าเสียประโยชน์การตัดสินใจในสภาพการณ์เสี่ยงผู้ทำการ

ตัดสินใจต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจ เรื่องทฤษฎีความน่าจะเป็นและแขนงการตัดสินใจ และสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน เป็นสถานการณ์ ที่ผู้ทำการตัดสินใจอาจทราบทางเลือกต่างๆ แต่ไม่ทราบผลที่อาจจะเกิดขึ้นในแต่ละทางเลือกโดยไม่ สามารถคาดคะเนความน่าจะเป็นของแต่ละทางเลือกภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ผู้ทำการตัดสินใจ จึงไม่ควรตัดสินใจใดๆ ลงไปจนกว่าจะมีข้อมูลสารสนเทศที่น่าเชื่อถือมากกว่าที่มีอยู่

12. ความสำคัญของการตัดสินใจ

การตัดสินใจ (Decision Making) เป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหาร การตัดสินใจเปรียบเสมือนหัวใจของการปฏิบัติงานและบริหารงาน ทั้งนี้เพราะการตัดสินใจจะมีอยู่ในแทบทุกขั้นตอนและทุกกระบวนการของการทำงาน แม้แต่บุคคลทั่วไปก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงเรื่องการตัดสินใจได้ นับตั้งแต่บุคคลตื่นขึ้นมาก็จะมีการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการเลือกชุดที่จะใส่ เวลาที่จะออกจากบ้าน เส้นทางที่จะใช้เดินทาง เป็นต้น แต่ดูเหมือนว่าการตัดสินใจในเรื่องทั่ว ๆ ไปเหล่านี้เป็นเรื่องที่ไม่ต้องพิจารณาอะไรมากมายนัก แม้ตัดสินใจแล้วผิดพลาดก็สามารถแก้ไขได้ไม่ยาก แต่ถ้าเรื่องที่ตัดสินใจนั้นเป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งหมายถึง เรื่องที่หากตัดสินใจแล้วผิดพลาดจะเกิดความเสียหายมากหรือแก้ไขได้ยาก การตัดสินใจในเรื่องใหญ่ ๆ เหล่านี้ควรต้องพิจารณาให้รอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจลงไป ทั้งนี้การตัดสินใจในบางเรื่องของคุณคอาจหมายถึงชีวิตหรืออนาคตของบุคคลนั้น ทำนองเดียวกันกับการตัดสินใจในบางเรื่องของผู้บริหารอาจหมายถึงความอยู่รอดหรือไม่ของกลุ่ม ของหน่วยงาน หรือขององค์การ เป็นต้น⁴

การตัดสินใจของผู้บริหารมีความสำคัญกว่าการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติงานเพราะ เหตุผลดังนี้

1. การตัดสินใจของผู้บริหารระดับสูงมีผลกว้างและรุนแรงกว่าการตัดสินใจของผู้บริหารในระดับต่ำกว่า
2. การตัดสินใจของผู้บริหารมีผลกระทบต่อการดำเนินงาน การปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายต่าง ๆ ทุกระดับหน้าที่และตัวบุคคล
3. การตัดสินใจของผู้บริหารมีผลกระทบต่อสังคม และสภาพแวดล้อมภายในองค์การและวิถีชีวิตของพนักงาน
4. การตัดสินใจของผู้บริหารมีผลต่อภายนอกองค์กร เช่นในด้านของภาพพจน์ขององค์การ ทัศนคติที่บุคคลภายนอกมีต่อองค์การ⁵

13. เทคนิคการตัดสินใจเชิงปริมาณ

เทคนิคการตัดสินใจเชิงปริมาณเป็นเทคนิคที่ใช้สถิติตัวเลข ตัวแบบทางคณิตศาสตร์เข้ามาใช้ในการตัดสินใจเพื่อให้การตัดสินใจถูกต้องและเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม สำหรับเทคนิค การตัดสินใจเชิงปริมาณที่สำคัญ ได้แก่ เทคนิคแขนงการตัดสินใจและเทคนิคผลตอบแทนที่คาดหวังส่วนเทคนิคการตัดสินใจเชิงปริมาณอื่นๆ นอกจากเทคนิคแขนงการตัดสินใจและเทคนิคผลตอบแทนที่คาดหวัง ได้แก่ การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน โปรแกรมเส้นตรง การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

⁴ สมคิด บางโม. (2548). องค์การและการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิทยพัฒน์.

⁵ นโยบายธุรกิจและการบริหารเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: ธีระการพิมพ์และไซเท็กซ์จำกัด.

สำหรับเทคนิคการตัดสินใจเชิงปริมาณในเอกสารนี้ จะนำเสนอเฉพาะเทคนิคด้านแขนงการตัดสินใจ และเทคนิคผลตอบแทนที่คาดหวัง ดังนี้

1. แขนงการตัดสินใจ (Decision tree) หรือการตัดสินใจแบบแขนงต้นไม้ แขนงการตัดสินใจเป็นเทคนิควิธีในการตัดสินใจในการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด จากหลายๆทางเลือก โดยผู้บริหารจะทำนายโอกาสที่จะเกิดขึ้นหรือความน่าจะเป็นในแต่ละทางเลือกที่แตกต่างกัน เมื่อนำผลตอบแทนในแต่ละแขนงการตัดสินใจ คูณกับความน่าจะเป็นในแต่ละแขนงการตัดสินใจ ผู้ตัดสินใจก็สามารถทราบผลของการตัดสินใจที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แขนงการตัดสินใจเป็นเทคนิคหรือเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถทำการตัดสินใจ ในสถานการณ์ที่ต้องเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งและระบุความน่าจะเป็นในอนาคตด้วย โดยมูลค่า ของผลตอบแทนที่จะได้รับนั้น ผู้บริหารจะนำมาใช้ในการพิจารณาจากค่าคาดหวังสูงสุดที่จะได้รับ จากทางเลือกเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจระยะยาวที่มีความสำคัญต่อองค์การอย่างสูง เนื่องจากองค์การจะต้องมีการลงทุนในด้านการเพิ่มแรงงาน เครื่องจักร เครื่องมือ อุปกรณ์ เป็นต้น ดังนั้นการตัดสินใจทางเลือกที่ให้ประโยชน์ต่อองค์การสูงสุดจึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสม สำหรับกระบวนการในการนำแขนงการตัดสินใจมาใช้มีแนวทาง ได้แก่ มีการกำหนดทางเลือกที่ต้องการตัดสินใจขึ้นมาอย่างน้อย 2 ทางเลือก จากนั้นจึงทำการกำหนดเหตุการณ์และความน่าจะเป็นที่สามารถเกิดขึ้นได้ การกำหนดค่าทางเลือกต่างๆ เป็นตัวเงิน การคำนวณค่าคาดหวังของแต่ละทางเลือกและการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด

2. ผลตอบแทนที่คาดหวัง (Payoff matrix) เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ผู้ตัดสินใจภายใต้สถานการณ์ที่มีความเสี่ยง โดยกำหนดความ น่าจะเป็น(Probability) ให้กับสถานการณ์ต่างๆ ผู้ตัดสินใจสามารถคำนวณผลตอบแทนที่คาดหวัง และตัดสินใจทางเลือกที่ให้ผลตอบแทนสูงสุด

14. เทคนิคการตัดสินใจเชิงคุณภาพ

การตัดสินใจเชิงคุณภาพ เป็นเทคนิคที่ไม่ได้นำตัวเลขหรือแบบทางคณิตศาสตร์มาช่วยในการตัดสินใจ แต่เป็นการใช้ทักษะความรู้สติปัญญา และประสบการณ์ของผู้จัดทำกรตัดสินใจเป็นสำคัญ การตัดสินใจเชิงคุณภาพ 4 เทคนิค ได้แก่การระดมสมอง มติเอกฉันท์เทคนิคเดลฟายและกลุ่มคุณภาพ รายละเอียด ดังนี้

1. การระดมสมอง เป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลที่เก่าแก่ที่สุดวิธีหนึ่งและมีประสิทธิผลที่ก่อให้เกิดความคิดแปลกใหม่ เนื่องจากเป็นเทคนิคที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดจินตนาการและก่อให้เกิดความคิด ที่กว้างขวาง เป็นวิธีประสานความคิดโดยมุ่งแก้ไขปัญหาใดปัญหาหนึ่ง และทำให้เกิดความคิดดีๆ ที่หลากหลายมากขึ้น การระดมสมองที่ดีจำเป็นต้องสนับสนุนให้บุคลากรเสนอความคิดเห็น โดย ไม่ถูกขัดจังหวะถูกโต้แย้งหรืออธิบายความหมายเพิ่มเติม โดยปล่อยให้คิดอย่างอิสระกระตุ้นให้มึข้อคิดเห็นมากขึ้น การระดมสมองมีหลักที่สำคัญ คือ จะไม่มีการตัดสินใจความคิดที่สมาชิกเสนอ ทุกความคิดจะไม่มีมีการนำไปวิพากษ์วิจารณ์หรือประเมินค่าก่อนจะนำความคิดที่เสนอออกมาทั้งหมดก่อน จะต้องมีการยอมรับความคิดที่แปลกใหม่ และเป็นการให้ได้จำนวนความคิดมากกว่าเน้นคุณภาพ ของความคิด ยิ่งได้ความคิดมากโอกาสได้ความคิดดีๆ ก็มีมากขึ้น⁶

2. มติเอกฉันท์การตัดสินใจโดยทั่วไปจะใช้หลักเสียงส่วนใหญ่หรือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ ในกรณีที่มีการใช้เสียงแบบพหุมากลากไปหรือคนส่วนมากอาจใช้เหตุผลสู้กับคนส่วนน้อยไม่ได้ ดังนั้นเพื่อให้มี

⁶ (2548). องค์การและการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่6). นนทบุรี: ชวนพิมพ์.

การใช้เหตุผลอย่างไตร่ตรองก็ควรจะมีอภิปรายวิพากษ์วิจารณ์กันอย่าง รอบคอบทุกแง่มุมแล้ว พยายามที่หักล้างด้วยเหตุผลจนกระทั่งทุกฝ่ายทุกคนมีความเห็นเป็นแบบมติเอกฉันท์ หรือ การเห็นพ้องต้องกันจะทำให้ไม่เกิดภาวะผู้ชนะและผู้แพ้แต่อย่างไร การตัดสินใจโดย มติเอกฉันท์มีการหลักสำคัญ คือ ใช้เหตุผลให้เสนอข้อคิดเห็นของตนเองให้แจ่มแจ้งและมีเหตุผล ที่สุดและต้องฟังปฏิกิริยาจากคนอื่น ๆ ด้วยไม่เน้นการแพ้ชนะ แต่เน้นชนะร่วมใจกันคิดเห็น หลักการอภิปรายเหมือนกันไม่เปลี่ยนใจง่าย ๆ ใครที่คิดมีข้อมูลดีก็ควรเข้าร่วมในการแสดงความ

3. เทคนิคเดลฟาย (Delphi technique) เป็นเทคนิคที่คิดค้นวิธีเสาะหาความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจ โดยเสาะหาความคิดเห็นที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ของกลุ่มคนเกี่ยวกับความเป็นไปในอนาคตในเรื่องเกี่ยวกับเวลา ปริมาณ และสภาพที่ต้องการจะให้เป็น เน้นการเสาะหาความคิดเห็นด้วยการสอบถามแทนการเรียกประชุม มีหลักการที่สำคัญ คือ ผู้เชี่ยวชาญ ที่เข้าร่วมใช้วิธีการเสนอความคิดเห็นโดยตอบสนองแบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมโครงการ จะไม่ทราบว่ามีผู้ใดเข้าร่วมโครงการด้วยและไม่ทราบคำตอบของผู้เชี่ยวชาญอื่น และผู้เชี่ยวชาญ จะทราบตำแหน่งของคำตอบของตนเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดและมีสิทธิเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นที่ให้ไว้แต่เดิมแต่ต้องระบุเหตุผลประกอบ การดำเนินการของ เทคนิคเดลฟาย เริ่มจากผู้วิจัยคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมโครงการ หลังจากนั้นออกแบบสอบถาม 4 รอบ ซึ่งรอบแรกเป็นคำถามนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดมาให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนให้นำหนัก รอบที่สาม เป็นการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญที่ได้แบบมาในรอบที่สาม มาเปรียบเทียบกับค่า น้ำหนักของคำตอบ ของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนได้ทบทวนคำตอบของตน ส่วนในรอบที่สี่เป็นการนำคำตอบที่ได้รับจากรอบที่สามมาให้ผู้เชี่ยวชาญทบทวนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งคำตอบที่ได้รับจาก การวิจัยนี้ผู้บริหารสามารถนำไปใช้ในการกำหนดเป็นแนวทางเพื่อการตัดสินใจต่อไป⁷

4. กลุ่มคุณภาพ เป็นการตัดสินใจโดยใช้กลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งโดยทั่วไปมักจะคุ้นชื่อกัน ในรูปแบบกลุ่มควบคุมคุณภาพเป็นการตัดสินใจโดยกลุ่มคนขนาดเล็ก ในสถานที่เดียวกันและมีงาน ลักษณะเดียวกันมารวมตัวกันอย่างอิสระเพื่อทำกิจกรรมเดียวกับหารปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อ พัฒนาตนเอง และพัฒนาซึ่งกันและกันภายใต้รอบอำนาจหน้าที่ของกลุ่มเป็นไปโดยสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน อันจะส่งผลให้มีการปรับปรุงคุณภาพการปฏิบัติงานของหน่วยงาน หลักการที่สำคัญของกลุ่มคุณภาพ คือ เป็นกลุ่มขนาดเล็กประมาณ 3-10 คน ท างานในสถานที่เดียวกัน และ ท างานในลักษณะเดียวกัน มีการรวมตัวอย่างเต็มใจและอิสระไม่มีการบังคับ มีการประชุมเพื่อแก้ไข ปัญหาประจำการประชุมดังกล่าวก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในกลุ่ม และเป็นการร่วมกัน ในการคิดและการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาของทีมงาน

15. การตัดสินใจรูปแบบใหม่ (New Style of decision making)

รูปแบบใหม่ทางการตัดสินใจของผู้บริหารสามารถทำได้ โดยการพิจารณาดังนี้

⁷ สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. (2546). การจัดการเชิงกลยุทธ์. (พิมพ์ครั้งที่3). นนทบุรี:มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช.

1. การได้ประโยชน์สูงสุด (Maximize) หมายถึง เป็นการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด เป็นไปได้มากที่สุด ให้ผลในทางบวกมากที่สุด และให้ผลในทางลบน้อยที่สุด ผลของทางเลือกทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดและค่าใช้จ่ายต่ำสุด หรือมีผลตอบแทนที่ได้กลับมามากกว่า

2. ความพอใจสูงสุด (Satisfice) หมายถึง การเลือกทางเลือกที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดทำให้ทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้ บางครั้งการเลือกทางเลือกแบบ maximize อาจทำได้มีการยอมรับน้อย แต่ทางเลือกแบบ 2 satisfice มีผู้ยอมรับเห็นพ้องต้องกันมากกว่า 3 ทางเลือกที่มีความเหมาะสมที่สุด (Optimizing) หมายถึง การเลือกทางเลือกที่ทำให้บรรลุเป้าหมายหลายอย่างพร้อม ๆ กันเป็นกลยุทธ์การตัดสินใจที่ทำให้เกิดผลที่ดีที่สุดในหลาย ๆ เป้าหมาย (The best balance among multiple goals)

16. ความสรุป

กระบวนการตัดสินใจถือเป็นขั้นตอนหนึ่งอันนำไปสู่การวางแผนทางการบริหารการตัดสินใจที่มีคุณภาพทำให้การบริหารในหน่วยงานนั้นเจริญก้าวหน้า โดยผู้ตัดสินใจกระทำด้วยความระมัดระวังเพื่อให้ผลของการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับ และเป็นไปได้มากที่สุด มีผลกระทบน้อยที่สุดโดยคำนึงถึงทางเลือกต่าง ๆ ที่นำมาวิเคราะห์ทางเลือกเพื่อหาข้อดีข้อเสียของแต่ละทางเลือกจนกระทั่งเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด โดยอาศัยข้อมูลเพียงพอและระยะเวลาในการตัดสินใจที่เพียงพอ ผู้บริหารอาจใช้เทคนิคในการตัดสินใจในเชิงปริมาณเข้าช่วยให้การตัดสินใจถูกต้องยิ่งขึ้นโดยการพิจารณาจากข้อมูลตัวเลขต่าง ๆ การคำนวณหาค่าตัวเลขที่ชี้บอกถึงการตัดสินใจได้เรียกว่า วิธีการเชิงปริมาณ (quantitative method) และปัญหาบางอย่างอาจเป็นปัญหาที่ไม่อาจวัดเป็นตัวเลขได้ผู้ตัดสินใจต้องใช้ดุลยพินิจประกอบการตัดสินใจ รวมทั้งประสบการณ์ในอดีตช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- บรรยงค์โตจันดา. **องค์การและการจัดการ**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: รวมสาส์น. (2548).
 ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์. **องค์การและการจัดการ**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย(2540).
 ศิริวรรณ เสรีรัตน์, กิ่งพร ทองใบ, สมชาย หิรัญกิตติ, สุพาดา สิริกุตตา และนุชนาฏ **รามสมภพ**. (2541).
 สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิทย์พัฒน์. (2548).
 สุโขทัยธรรมาราช, มหาวิทยาลัย. **การจัดการเชิงกลยุทธ์**. (พิมพ์ครั้งที่3). นนทบุรี: (2546).
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. **องค์การและการจัดการ**. (พิมพ์ครั้งที่6). นนทบุรี: ขวนพิมพ์ .(2548).

ฆราวาสาภิบาล: หลักการปกครองครอบครัว Gharavasabhibal: Family Governance Principles

บุญเตือน ทรัพย์เพชร
หน่วยวิทยบริการ วัดท่านา ตาก

บทคัดย่อ

ฆราวาสาภิบาล หลักการปกครองครอบครัว ถือว่าเป็นหลักการปกครองครอบครัวมิติใหม่แห่งการบริหารจัดการ แก้ไขปัญหา กับสถาบันครอบครัว ในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่สถาบันครอบครัวกำลังเผชิญกับวิกฤติอยู่ในขณะนี้ อันประกอบด้วยหลักดังนี้ 1) สูตร/ศิลป์ (ศีล) วิสัยทัศน์ วินัย ไฟในตัว และ มโนธรรม 2) สุขภาพ (สมาธิ) ใส่ใจเรื่อง 6 อ. 3) คลัง (ปัญญา) คือ คลังปัญญา และ คลังเสบียง 4) นา (ขันติ/วิริยะ) สร้างที่อยู่อาศัย สร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความพอเพียง บูรณาการกับศาสตร์ทั้ง 3 คือ ศาสตร์พระราชา ศาสตร์สากล และ ศาสตร์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

หลักของฆราวาสาภิบาล หลักการปกครองครอบครัว เน้นการทำงานอย่างมีความสุข การสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันภายในครอบครัว การให้อภัยต่อกัน ช่วยกันสร้างสิ่งที่เป็นมงคลแก่ชีวิตตัวเองและครอบครัว ให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

คำสำคัญ : ฆราวาสาภิบาล, คลังปัญญา, คลังเสบียง

Abstract

Gharavasabhibal public governance principles governing family. The ruling family is a new dimension of management solutions with the family. In the current situation The family is facing a crisis right now. Include the following: 1) Formula / arts (commandment), vision, discipline, power and a conscience 2) Health (meditation) cares about 6 in. 3) Finance (wisdom) is that link and storehouses 4) na (patience / persistence) addresses. Create professional lives monetization sufficiency. 3 is integrated with science, science, Cardinal Health Sciences International and local knowledge.

Gharavasabhibal of public governance. The ruling family Focusing on work happily. Creating a good relationship within the family. Forgiving one another Help build something that is sacred to life and family. A stable, prosperous, sustainable.

Keywords: Gharavasabhibal, Intelligent Finance, storehouses.

บทนำ

สถาบันครอบครัวในปัจจุบันมีปัญหาหลายด้านเข้ามารุมเร้ามากมาย โดยเฉพาะเรื่องค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน รายจ่าย มากกว่ารายรับ คนในครอบครัวจึงต้องมีอาชีพเสริม หมายความว่าต้องมีอาชีพหลักและอาชีพรอง ถ้าหัวหน้าครอบครัวไม่มีศาสตร์และศิลป์ในการปกครองครอบครัว ก็ไม่สามารถหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัวได้ และ ไม่สามารถสร้างความอบอุ่นในเกิดขึ้นภายในครอบครัวได้ เกิดภาวะครอบครัวแตกแยก ขวรา วาสาภิบาล หลักการปกครองครอบครัว ถือว่าเป็นหลักการปกครองครอบครัวมิติใหม่แห่งการบริหารจัดการกับสถาบันครอบครัว ในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่สถาบันครอบครัวกำลังเผชิญกับวิกฤติอยู่ในขณะนี้ อันประกอบด้วยหลักดังนี้

1. สูตร/ศิลป์ (ศิลป์)

1 วิสัยทัศน์ วิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล มิใช่จะมีอยู่กับทุกคน การวิเคราะห์ปัญหา ว่ารายได้ไม่พอใช้ สาเหตุมาจากอะไร จะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร จะสร้างอาชีพเสริมได้อย่างไร เป็นวิธีคิดที่หาทางออกให้กับครอบครัว

2 วินัย ตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ของตน ปฏิบัติหน้าที่ของตน สิ่งมีชีวิตแม้แต่พืช มันก็มีวินัยในตัวของมันเอง ปรับตัวไปตามสถานการณ์ มดแมลง ก็มีหน้าที่เหมือนกันกับมนุษย์ ถ้าเราสังเกตการทำงานของมัน พวกมันจะมีระเบียบวินัยมาก มีพลังแห่งความสามัคคี ทำงานเป็นระบบมีขั้นตอนอย่างน่าอัศจรรย์

3 ไฟในตัว คือไฟ ความรู้สึกแรงกล้า คือความปรารถนา คือพลัง ที่เกิดจากความเชื่อมั่น เป็นแรงผลักดันที่ช่วยให้เรารักษาวินัยเพื่อทำให้วิสัยทัศน์เป็นจริง ไฟในตัวเกิดขึ้นเมื่อความต้องการของมนุษย์มาทาบซ้อนกับความสามารถพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ของมนุษย์ มนุษย์มีความสามารถในตัว

4 มโนธรรม ธรรมะที่เกิดขึ้นภายในใจ เกิดขึ้นภายในจิตวิญญาณ คุณธรรมจริยธรรมนั้นไม่ใช่ จะเกิดขึ้นได้ง่ายในจิตใจคน บางคนต้องค่อย ๆ ซึมซับ ศึกษาเรียนรู้จากสิ่งรอบตัว บางคนก็มีคุณธรรมจริยธรรม อยู่ในใจตั้งแต่วัยเด็ก ไม่ต้องพร่ำสอนอะไรกันมากนัก บางคนทำความดีบ้างแล้วเข้าใจว่าตนมีคุณธรรม จริยธรรม เมื่อถูกรังแก หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม เกิดความท้อแท้หมดกำลังใจ เลยไม่ใส่ใจในเรื่องของคุณธรรมอีกต่อไป เพราะหมดความอดทน การดำเนินชีวิตของผู้ที่มีมโนธรรม ย่อมตรงข้ามกับการดำเนินชีวิตของผู้ที่ถูกครอบงำด้วยอหังการ ลักษณะของคนที่มีมโนธรรม คือ รับรู้ได้เอง รู้จักรับผิดชอบ มีศีลธรรม ขาญฉลาด ซื่อสัตย์สุจริต เอื้ออารี ถ่อมตน ยุติธรรม มีจริยธรรม มีแรงบันดาลใจ ใจกว้าง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ให้เกียรติผู้อื่น มีอุดมการณ์ มุ่งอุดมการณ์ และทำอุดมการณ์ของตนให้เป็นจริง

ข้อ สูตร และ ศิลป์ นั้น อาจใช้หลัก 4 ว ก็ได้ คือ 1) วิชา 2) วินัย 3) วิสัยทัศน์ 4) วิสุทธิ์ - ใจ (ชื่อ มือสะอาด)

ทุกสิ่ง ทุกอย่างนั้นต้องเริ่มจากตัวเราเองก่อน ผู้ปกครองหรือหัวหน้าครอบครัว ต้องทำเป็นแบบอย่าง ให้สมาชิกในครอบครัวเห็น ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

2. สุขภาพ (สมาธิ) ใส่ใจในเรื่อง 6 อ มีดังนี้

1 อาหาร เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ถ้าไม่มีความรู้ในเรื่องโภชนาการ ประโยชน์ของอาหารที่มีความจำเป็นต่อร่างกาย ไม่คำนึงถึงความสะอาด กินเข้าไปแล้ว ก็ไม่แตกต่างอะไร เหมือนกับการกินยาพิษเข้าไปในร่างกาย เหมือนคำสุภาษิตจีนว่า “โรคเข้าทางปาก ภัยออกจากปาก”

2 อากาศ อากาศอันบริสุทธิ์ ทำให้ร่างกายสดชื่นกระปี้กระเป่า มีสมาธิสมองปลอดโปร่ง เหมาะสำหรับการคิดวางแผนในการทำงาน

3 ออกกำลังกาย การออกกำลังกายมีประโยชน์ต่อร่างกายอย่างไร เปรียบเทียบกันระหว่าง สมอของมนุษย์ กับร่างของกายมนุษย์ สมอของมนุษย์เมื่อใช้คิดวางแผนสำหรับการทำงานมากเท่าไรก็เกิดความเมื่อยล้าเท่านั้น แต่ระบบสมองจะแข็งแรง ในทางกลับกันถ้าไม่ใช้สมองในการคิดวางแผน แก้ปัญหา ระบบสมองก็จะไม่แข็งแรง คิดอะไรไม่ได้ คิดอะไรไม่ออก คิดอะไรไม่เป็น วางแผนไม่เป็น ร่างกายของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ออกกำลังกายอยู่เสมอ ถึงจะเมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อย แต่ร่างกายอบอุ่น แข็งแรง รู้สึกสดชื่น ห่างไกลโรคภัยไข้เจ็บ ในทางกลับกัน ร่างกายไม่ค่อยเคลื่อนไหวคือไม่ได้ออกกำลังกาย ร่างกายก็จะอ่อนแอ โรคภัย อាកาเร็บป่วยเกิดขึ้นได้ง่าย เช่นกัน

4 นามัย ความสะอาด ในเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เป็นปัจจัยสำคัญ ในความไม่มีโรคของคนในครอบครัว

5 อารมณ์ มีอารมณ์ดี ถึง ชั้นอารมณ์ชั้นเลดียิ่งดี เพราะถ้ามีอารมณ์ดีแล้วจะส่งผลให้สุขภาพดีด้วย เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในที่ทำงาน อารมณ์ดีนั้นหมายถึงการส่งผลที่ดีต่อการทำงาน ทำให้มีผลงานที่ดีตามมาด้วย คนมีอารมณ์ดีมีแต่จะสร้างมิตร ไรศัตรรูคู่อฆาต ดังคำที่ ธอมัส พูลเฟอร์ นักประพันธ์ชาวอังกฤษ กล่าวว่า “ควรใช้คำตลกเป็นโล่ป้องกันตัว แทนดาบที่ทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บ”

6 อกภัย อกภัย เป็นการยกโทษให้แก่กัน ไม่ผูกอาฆาตพยาบาทต่อกัน ความเสียสละ คือ การลดอดีตตาเสียสละความสุขสำราญส่วนตน เพื่อประโยชน์สุขของครอบครัวและสังคม และความสงบเรียบร้อยของครอบครัว

ทำไมถึงให้ความสำคัญกับ 6 อ. ?

เราจะเลือกแบบไหน ?

“หิว แต่สุขภาพดี อิ่ม แต่สุขภาพเสีย”

“กินมาก อายุสั้น กินน้อย อายุยาว”

“จงกินอาหารเป็นยา อย่ากินยาเป็นอาหาร”

“กินดี อยู่ดี เปลี่ยนเป็น กินอยู่แต่พอดี”

“อาหารอร่อยเลิศแค่ไหน ก็ไม่ทำให้เราเป็นสุขเท่าเวลาที่เรารวม”

“เงินหามาได้ เอาไว้ใช้ดีกว่า เอาไปให้หมอ”

“ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ”

ถ้าสุขภาพดี ปราศจากโรค ทั้งร่างกายและจิตใจก็จะมี ความเข้มแข็งเหมาะสมสำหรับประกอบสัมมาอาชีพ ถ้าเจ็บป่วยมีโรคประจำตัว ร่างกายและจิตใจก็ไม่มีกำลังสำหรับประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัวได้ ไม่สามารถสร้างอาณาจักร สู่ การสร้างตำนานได้

3. คลัง

1 คลังปัญญา สิ่งที่จะต้องสะสมและใส่ไว้ในคลังให้มากที่สุดก็คือปัญญา ปัญญาเกิดได้ทุกที่ จากการอ่านหนังสือ การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ประสบการณ์จริงที่ผ่านมา ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ การทำงานสื่อต่าง ๆ จะให้เกิดคลังปัญญามากที่สุด ต้องยึดตามหลักคำสอนของพ่อคือที่ว่า “หนังสือเป็นอมสิน” อย่าหยุดจากการเรียนรู้ ต้องเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

2 คลังเสบียง ทุนทรัพย์ สำหรับเป็นค่าใช้จ่าย ลงทุนที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เครื่องใช้ไม่สอย บางสิ่งบางอย่างที่สามารถซ่อมบำรุงได้ ก็ต้องซ่อมบำรุงให้กลับมาใช้งานได้ใหม่ ใช้ทุนที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า

4. นา (ขันติ/วิริยะ)

ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำเหน็ดเหนื่อย ถึงจะลำบากกายน้ำหนักเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกย่ำถูกเหยียดด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไรก็ไม่หมดกำลังใจ มีความเข้มแข็ง หนักแน่น ไม่ยอมละทิ้งงานของตน โดยมองว่างานเป็นหน้าที่ที่ตนต้องทำ ทำตนให้มีขันติ เหมือนกับแผ่นดิน

1 สร้างที่อยู่อาศัย เมื่อมีพื้นที่เป็นของตนเอง ต้องสร้างที่อยู่อาศัย เพราะว่าที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัย 4 เป็นที่อาศัยหลบแดด ฝน ลม ป้องกันสัตว์แมลงต่าง ๆ สุขใจจะเท่ากับสุขที่ได้อยู่อาศัยในบ้านของตนเอง

2 สร้างอาชีพ สร้างรายได้ สิ่งจำเป็นที่ตามมาคือ การสร้างอาชีพ ปลูกผักสวนครัว สร้างอาหารเป็นการสร้างห้างสรรพสินค้าภายในครัวเรือน กินไม่หมดก็ขายเพื่อเสริมรายได้

3 สร้างความพอเพียง บูรณาการ 3 ศาสตร์ ได้แก่

1) ศาสตร์ของพระราชธา เช่น หลักการทรงงาน พระราชดำรัส พระราชดำริ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

2) ศาสตร์สากล เช่น หลักการ แนวคิดทฤษฎี วงจรคุณภาพ กระบวนการกลุ่ม การทำงานเป็นทีม เป็นต้น

3) ศาสตร์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ปลูกและการใช้สมุนไพร เครื่องใช้ไม้สอยที่ผลิตขึ้นใช้เอง ความเชื่อพื้นบ้าน เป็นต้น

การทำงานอย่างมีความสุข

การทำงานอย่างมีความสุข ก็เป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินชีวิต สมเด็จพระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ในมรคกที่ 56¹ ว่า “จงทำให้งานของท่าน ทุกชิ้น ทุกอนุภาค กลายเป็นธรรมะ ด้วยความมีสติสัมปชัญญะรู้สึกอยู่ว่าหน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ, ปฏิบัติหน้าที่นั้นแหละคือปฏิบัติธรรมะ แล้วท่านก็จะมีธรรมะอยู่ทุกอิริยาบถ ทุกเวลา ทุกสถานที่ แล้วทำงานทุกอย่างได้สนุกเหมือนเล่นกีฬา มีความสุขเสียแล้วในขณะที่ทำงาน ไม่ต้องไปหาสถานเริงรมย์ อบายมุข หรือยาเสพติด.

หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ข้อที่ 21 ทำงานอย่างมีความสุข พระองค์ก็ทรงใส่ใจในเรื่องนี้

¹ พระธรรมโกศาจารย์. (พุทธทาสภิกขุ) มรคกธรรม .กรุงเทพมหานคร. ธรรมสภา, 2538. (หน้า 23)

ฮอนด้าได้บันทึกความสำเร็จในชีวิตของเขา ข้อ 1 ว่า จงมีความสุขในการทำงาน งานวิจัยที่นานที่สุดในโลก เน้นในเรื่องความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

Harvard Study of Adult Development ดำเนินมากกว่า 75 ปีแล้วโดยผู้ถูกวิจัยทั้ง 724 คนนั้น เหลือชีวิตรอดแค่ 60 กว่าคนเท่านั้น ซึ่งผู้เหลือรอดเกือบทั้งหมดอยู่ในวัย 90 ปีขึ้นไป แล้วอะไรบ้างล่ะ ที่บรรดานักวิจัยเรียนรู้จากร่องราวกว่า 70 ปีของ 700 กว่าชีวิตผ่านทางเอกสาร และข้อมูล เป็นหมื่น ๆ หน้าพวกเขาเรียนรู้ว่า... “ความร่ำรวย” “ความโด่งดัง” หรือ “การทำงานอย่างหนักหน่วง” ไม่ใช่คำตอบของ “การมีชีวิตที่ดี” หรือ “สุขภาพที่ดี” เลยแม้แต่นิดเดียว แต่เป็น “ความสัมพันธ์ที่ดี” ต่างหาก ที่นำมาซึ่ง “การมีชีวิตที่ดี” “Good relationships keep us happier and healthier.” ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด (Key Message) โรเบิร์ต บอกต่อว่า พวกเขาได้เรียนรู้อีก 3 บทเรียนล้ำค่า ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ (Relationship) คือ

1. Connection is really good for us, loneliness kills. คุณจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นคู่ครอง เพื่อน ครอบครัว หรือสังคม ก็ตาม ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้จะทำให้คุณมีความสุขกว่า แข็งแรงกว่า และมีอายุที่ยืนยาวกว่า ในทางกลับกันความเหงาและความโดดเดี่ยวนั้นเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะมันจะทำให้คุณมีความสุขน้อยลง ทำให้ร่างกายคุณเริ่มแยลงตั้งแต่วัยกลางคน สมองเสื่อมเร็วขึ้น และมีชีวิตสั้นกว่า

2. Quality is not Quantity. มันไม่สำคัญที่ปริมาณ หรือรูปแบบของความสัมพันธ์ เช่น “จะต้องแต่งงานเท่านั้น” แต่เป็น “คุณภาพของความสัมพันธ์” ต่างหาก ที่จะเป็นตัวบ่งชี้ งานวิจัยชิ้นหนึ่ง ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีของสามีภรรยา จะส่งผลลบมากกว่า การหย่าร้างที่เข้าใจกันเสียอีก

3. "Good relationships don't just protect our bodies they protect our brains." ความสัมพันธ์ที่อบอุ่น มั่นคง ไวใจได้ ฟังพาได้ ไม่เพียงแต่ช่วยให้มีสุขภาพกายที่ดีเท่านั้น ยังดีต่อสมองด้วย ความสัมพันธ์ที่ดี จะทำให้มีความทรงจำที่ดี และสมองยังคงใช้งานได้ดีอยู่ ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีในที่นี่ ไม่ได้หมายถึง ความสัมพันธ์ที่ราบรื่นสุด ๆ ไม่ทะเลาะกันเลย แต่เป็นความสัมพันธ์ที่รู้ว่า เมื่อถึงเวลาที่ต้องการจริง ๆ เราจะมีคนที่ฟังพาได้ นั่นคือสิ่งที่ "โรเบิร์ต วาล์ดินเจอร์" และทีมงานวิจัยของ ฮาวาร์ด ค้นพบ ซึ่ง โรเบิร์ต บอกว่า จริง ๆ แล้ว ผู้ถูกวิจัยเหล่านี้ในช่วงที่ยังเป็นวัยรุ่น หรือเริ่มเป็นผู้ใหญ่ใหม่ ๆ นั้น ก็เชื่อเหมือนกับที่คนในยุคนี้ว่า "ชื่อเสียง เงินทอง" จะทำให้พวกเขา "ประสบความสำเร็จและมีชีวิตที่ดี" แต่ความจริงจากการศึกษา กว่า 75ปี กลับกลายเป็นว่า คนที่ให้ความสำคัญกับ "ความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง" ต่างหาก คือ คนที่มีชีวิตที่ดีที่สุด

โรเบิร์ต ชวนคิดว่า “สิ่งที่ทำให้คนเรามองข้าม ความสัมพันธ์ที่ดี แล้วหันไปใส่ใจกับ ชื่อเสียง เงินทอง หรือ หน้าตาการทำงาน อาจเป็นเพราะ การมีความสัมพันธ์ที่ดีนั้น เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ยากและไม่รู้จัก แถมยังต้องได้รับการใส่ใจตลอดเวลา จนหลายคนเลือกจะ “ทำงานหาเงิน” อย่างเดียว แต่การเอาใจใส่ และการทำความสัมพันธ์ให้ดี ไม่ได้ยากขนาดนั้น แค่เงยหน้าจากจอมือถือ แล้วสบตาคนรอบตัวให้มากขึ้น หาอะไรใหม่ ๆ ทำร่วมกัน เพื่อให้ความสัมพันธ์ที่จืดจาง กลับมามีสีสันอีกครั้ง ทำอะไรง่าย ๆ ที่ไม่ต้องเสียเงิน เช่น ชวนคนรัก ไปเดินเล่น หรือติดต่อญาติที่ไม่ได้เจอกันมานานแล้ว เพราะชีวิตเรานั้น มาร์ก เทเวน บอกว่า “มันช่างสั้น แล้ว

ก็สั้นเหลือเกิน สั้นเกินกว่าที่จะมาโกรธกัน ทะเลาะกัน หรืออิจฉาริษยากัน ควรมีแต่เวลารักกันเท่านั้น” ซึ่งแค่นี้มันก็แทบจะไม่พออยู่แล้ว” (<https://www.ted.com>)

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ที่ดี เกิดขึ้น ณ ที่ใด ที่นั้นจะมีความสุขตามมาอย่างแท้จริง ผู้ปกครองหรือหัวหน้าครอบครัว ต้องมีความเป็นสุภาพบุรุษตามอุดมคติของขงจื้อ ลักษณะของสุภาพบุรุษตามอุดมคติของขงจื้อ มีดังนี้

1. สุภาพบุรุษต้องเป็นคนที่พึ่งตนเองหรือเป็นคนที่มียศรภาพ
2. สุภาพบุรุษต้องเป็นคนที่สำรวจตนเองอยู่ตลอดเวลา
3. สุภาพบุรุษต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตน
4. สุภาพบุรุษต้องใจกว้าง
5. สุภาพบุรุษย่อมไม่มีกังวลและไม่มี ความกลัว
6. สุภาพบุรุษพร้อมที่จะแก้ไขในสิ่งที่ผิด
7. สุภาพบุรุษต้องไม่เห็นแก่ลาภ ยศ

ผู้ปกครองหรือหัวหน้าครอบครัว ต้องเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหา โดยใช้แนวคิดแบบ คติของชาวญี่ปุ่น หลักแนวคิดของคนญี่ปุ่น² มีอยู่ว่า

“ความยากจนนั้น	ทำให้คนเจ็บปวด
ความเจ็บปวด	ทำให้คนคิด
ความคิด	ทำให้คนฉลาด
ความฉลาด	ทำให้เศรษฐกิจดี
การมีเศรษฐกิจดี	ทำให้มีอิสระ
การมีอิสระ	ทำให้มีความสุข”

ผู้ปกครองหรือหัวหน้าครอบครัว ควรคำนึงถึงสิ่งที่เป็นมงคลแก่ชีวิตและครอบครัว

มงคล คือเหตุแห่งความสุข ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ให้ พุทธศาสนิกชนได้พึงปฏิบัติ นำมาจากบทมงคลสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบปัญหาเทวดาที่ถามว่า คุณธรรมอัน ไตใดทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ มีความเจริญก้าวหน้า หรือเกิดมี "มงคลแก่ชีวิต" ซึ่งมี 38 ประการ แต่ผู้เขียน ยกมากล่าวไว้ในบทความนี้ เพียง 3 มงคล เท่านั้น เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาของบทความ ได้แก่

มงคลที่ 11 มาตาศิลป์อุปัฏฐาน³ การบำรุงบิดามารดา คนที่หา ได้ยากมากในโลกนี้ เพราะว่าใน โลกนี้ มีเพียงสองท่าน คือพ่อและแม่ ไม่สามารถหาผู้อื่นใดมาแทนได้ เหล่าลูกทั้งหลายต้องคำนึงถึงพระคุณตอบสนอง คุณท่าน ได้บุญแรงมีความกตัญญู รู้คุณพ่อแม่ เลี้ยงดูปรนนิบัติท่านให้ได้รับความสุขสบาย

² อานาจ เจริญศิลป์. ท่องญี่ปุ่น. (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสง,) 2536. หน้า 95.

³ พระไตรปิฎก เล่มที่ 25 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 17 ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ-ธรรมบท-อุทาน-อิติวุตตะก-สุตต นิบาต เนื้อความพระไตรปิฎก เล่มที่ 25 บรรทัดที่ 41 - 72. หน้าที่ 3 - 4.

มงคลที่ 12 ปุตตสงคโห การสงเคราะห์บุตร เป็นมารดา บิดา ทำหน้าที่ ให้บุตรมี ที่พำนัก เป็นหลักแหล่ง ส่งเสริมบุตร ธิดาของตน ให้ได้วิชาความรู้ นำพาชีวิตตนพบแสงสว่าง เพิ่มพูน ตระกูลวงศ์รู้จักวิถีเลี้ยงลูกให้ลูกเป็นคนดี เป็นลูกแก้วนำชื่อเสียงเกียรติภูมิมาสู่พ่อแม่

มงคลที่ 13 ทารุสส สงคโห สามิภรรยาจะต้องรู้จักวิธีปฏิบัติต่อกันมีความเกรงอกเกรงใจ เคารพให้เกียรติกัน ไม่นอกใจกัน ซึ่งจะเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ของคนในครอบครัวให้อบอุ่น ครอบครัวจะมีแต่ความร่มเย็น เพียงย่างเท้าเข้าบ้านก็มีความสุขแล้ว เข้าบ้านเหมือนขึ้นสวรรค์ การสงเคราะห์ภรรยา ต้องไม่ทำให้ข้ำจืด ต้องสงเคราะห์ แก่กัน ให้มั่นคงรักยืนยง ด้วยกัน ถึงวันตาย

สรุป

ขรวาสาภิบาล หลักการปกครองครอบครัว ถือว่าเป็นหลักการปกครองครอบครัวมิติใหม่แห่งการบริหารจัดการ แก้ไขปัญหา กับสถาบันครอบครัว ในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่สถาบันครอบครัวกำลังเผชิญกับวิกฤติอยู่ในขณะนี้ อันประกอบด้วยหลักดังนี้ 1) สุตฺร/ศีลป (ศีล) วิสัยทัศน์ วินัย ไฟในตัว และ มโนธรรม 2) สุขภาพ (สมาธิ) ใส่ใจเรื่อง 6 อ. 3) คลัง (ปัญญา) คือ คลังปัญญา และ คลังเสบียง 4) นา (ขันติ/วิริยะ) สร้างที่อยู่อาศัย สร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความพอเพียง บูรณาการกับศาสตร์ทั้ง 3 คือ ศาสตร์พระราชาศาสตร์สากล และ ศาสตร์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

หลักของขรวาสาภิบาล หลักการปกครองครอบครัว เน้นการทำงานอย่างมีความสุข การสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันภายในครอบครัว การให้อภัยต่อกัน ช่วยกันสร้างสิ่งที่เป็นมงคลแก่ชีวิตตัวเองและครอบครัว ให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

บรรณานุกรม

- พระไตรปิฎก เล่มที่ 25 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 17 ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ-ธรรมบท-อุทาน-อิติวุตตกะ-สุตตนิบาต เนื้อความพระไตรปิฎก เล่มที่ 25 บรรทัดที่ 41 – 72 หน้าที่ 3 - 4. พระธรรมโกศาจารย์. (พุทธทาสภิกขุ) **มรดกธรรม**. กรุงเทพมหานคร. ธรรมสภา, 2538. หน้า 23. อานาจ เจริญศิลป์. **ท่องญี่ปุ่น**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสง, 2536. หน้า 95.

ชราธัมมสูตร : การดูแลผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนา

The Discourse on Old Age : Taking care of the Elderly in accordance with the Buddhist Teachings

พระครูธีรศาสน์ไพศาล
วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บทคัดย่อ

สภาพการณ์ปัจจุบันเรื่องของผู้สูงอายุถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกภาคส่วนจะต้องหันมาให้ความสำคัญอย่างจริงจัง จากสถิติของประชากรไทยพบว่าจำนวนผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คาดการณ์ว่าอีกประมาณ 13 ปีข้างหน้า พ.ศ.2573 จำนวนประชากรผู้สูงอายุจะมีประมาณ 17,763,000 คน ทำให้ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว ประชากรส่วนใหญ่ของไทยนับถือพระพุทธศาสนา การนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการดูแลผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสม เพราะพระพุทธศาสนาเน้นเรื่องของจิตใจและการยอมรับสภาพตามความเป็นจริง

การศึกษาหลักธรรมในชราธัมมสูตรเพื่อจะได้นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการที่จะดูแลผู้สูงอายุให้เกิดความเข้าใจในสังขารแห่งชีวิตให้ตระหนักว่าชีวิตของคนทุกคนจะต้องประกอบด้วยความทุกข์ประจำสังขารอันได้แก่ ความแก่ ความเจ็บ และความตาย เหมือนกันทุกคนไม่มีข้อยกเว้น การทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าใจแล้วนำไปพิจารณาปฏิบัติตามแนวทางนี้ ก็จะเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ยังเหลืออยู่อย่างปลอดภัยได้ และมีความสุขตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : ชราสูตร, ผู้สูงอายุ, แนวทางพระพุทธศาสนา

Abstract

In the present situations of Thailand, the elderly is assumed to be one of the important issues every sector concerned have to seriously lend hands together to take care of them. According to the Thai population statistics, by the year of B. E. 2573, or 13 years onward, the elderly population will be 17,763,000. This leads Thailand to become the full elderly society. The majority of the Thais are Buddhists ; therefore, the adoption of the Buddhist teachings to be one of the guidelines in taking care of the elderly are very specially appropriate because Buddhism emphasizes the mind development and teaching to see everything as it really is.

The study of the discourse on old age is to adopt this teaching to be a guideline in helping the elderly to clearly understand the reality of life in terms of being aware that all living beings are subject to suffering which are consisted with old age, illnesses and death all have to face them with no exception. Having explained and guided according to this teaching

can create benefits to spend the elderly's remaining life effectively and finally gain highest bliss due to Buddhism.

Keywords: Discourse on Old Age, The Elderly, Buddhist Guideline.

บทนำ

ปัญหาของสังคมไทยที่ทุกคนจะต้องให้ความสนใจและให้ความสำคัญ ตลอดจนควรหามาตรการวิธีการมารองรับเพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้ นั่นก็คือปัญหาประชากรผู้สูงอายุของไทยที่นับวันจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปี จากรายงานการสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557 ซึ่งให้เห็นว่า สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้จัดทำการศึกษาสำรวจประชากรสูงอายุมาแล้ว 4 ครั้ง โดยครั้งแรกดำเนินการสำรวจในปี 2537 ครั้งที่ 2 ในปี 2545 ครั้งที่ 3 ในปี 2550 และครั้งที่ 4 ในปี 2554 ผลจากการสำรวจที่ผ่านมาทั้ง 4 ครั้ง พบว่าประเทศไทยมีจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและเห็นได้ชัด โดยปี 2537 มีผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 6.8 ของประชากรทั้งประเทศ ปี 2545 และปี 2550 เพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 9.4 และ 10.7 ตามลำดับ และในปี 2554 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 12.2 หรืออาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในอาเซียนที่เข้าสู่สังคมของผู้สูงอายุ (Aging Society) การเป็นสังคมผู้สูงอายุ คือ การที่มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น (ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด ในขณะที่วัยเด็กและวัยแรงงานลดน้อยลง รายงานผลการสำรวจฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเสนอผลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นการสำรวจครั้งที่ 5 โดยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมกันทั่วประเทศในเดือนมิถุนายน ถึง สิงหาคม พ.ศ.2557¹

ปัจจุบันร้อยละของผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นถึง 11% ในอนาคตอีก 16 - 17 ปีข้างหน้า ในปี พ.ศ. 2568 ร้อยละของประชากรสูงอายุต่อประชากรทั้งหมด จะเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว คือเป็น 22% จะเห็นได้ว่าทั้งจำนวนและอัตราส่วนของประชากรสูงอายุในไทยกำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้คาดการณ์ประชากรของไทยในปี พ.ศ. 2551 -2573 ไว้ว่าประชากรผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2563 และปี พ.ศ.2573 จะมีจำนวนประชากร 12,272,000 และ 17,763,000 คน ตามลำดับ ในอนาคตประชากรสูงอายุของประเทศไทยในระดับภูมิภาคจะมีประชากรสูงอายุเพิ่มสูงขึ้น²

หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่มากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ เป็นคำสอนที่ได้จารึกไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นที่รวบรวมเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ทรงแสดงไว้ บัญญัติไว้เป็น 3 ปิฎก ประกอบด้วย พระวินัยปิฎก เป็นที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับศีล วินัย ข้อประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุ ภิกษุณี พระสุตตันตปิฎก เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเอาพระธรรมเทศนาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ให้แก่พุทธบริษัท 4 และพระอภิธรรมปิฎก เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเอาหัวข้อธรรม

¹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ, การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557, (กรุงเทพฯ : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557), หน้าคำนำ

² ขวัญดา กล่ำรัตน์, ปัจจัยเชิงสาเหตุของพฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2554, หน้า 3.

ต่าง ๆ มาอธิบายโดยละเอียด เป็นหัวข้อธรรมล้วน ๆ ในปัจจุบันพระไตรปิฎกสามารถเข้าถึงได้ง่ายทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา หรือถูกบันทึกไว้ในเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น พระไตรปิฎกอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสามารถอ่านได้จากคอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน แอปพลิเคชัน สื่อออนไลน์ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ด้วยหลักธรรมคำสอนที่มีอยู่มากมายนี้ เป็นที่เชื่อได้ว่าแม้แต่พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ที่นับถือพระพุทธศาสนา ก็ไม่สามารถที่จะศึกษาเรียนรู้ได้หมดอย่างแน่นอนด้วยเหตุปัจจัยหลาย ๆ อย่าง จนบางครั้งบางคนอาจคิดไม่ถึงว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงเคยตรัสเรื่องนี้ไว้ด้วยหรือ ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันได้ทุกสาขาอาชีพอย่างน่าอัศจรรย์ ถึงแม้ว่าจะผ่านกาลเวลามานับพัน ๆ ปีก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้เขียนได้ศึกษาและพบพระสูตรที่น่าสนใจที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกอยู่พระสูตรหนึ่ง ชื่อว่า ขราธัมมสูตร³ ว่าด้วยผู้มีใจความแก่ พระสูตรนี้ได้แสดงถึงบทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์ ถึงเรื่องความชรา และยังพบพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องความชราในพระไตรปิฎกอีกหลายพระสูตร คือ 1) ขราสูตตร ว่าด้วยชรา⁴ เป็นเรื่องที่ได้กล่าวถึงเหตุตามาตุลภาวะปัญหาจากพระพุทธเจ้าว่าอะไรบ้างที่จะยังประโยชน์ให้สำเร็จ โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความแก่อยู่ด้วย 2) ขราสูตตร ว่าด้วยชรา⁵ เป็นเรื่องที่พระองค์ได้ทรงแสดงให้แก่ชาว สาเกต โดยได้ตรัสถึงเรื่องความตายและความชรา และ 3) ขราสูตตนิทเทส⁶ อธิบายขราสูตตร ว่าด้วยชรา เป็นการอธิบายของพระสารีบุตรถึงเรื่องชีวิตของมนุษย์เป็นของน้อยอยู่ได้ไม่เกินร้อยปี หรือถึงแม้ว่าเกินกว่านี้ก็ย่อมที่จะต้องตายด้วยความแก่ชรา เป็นพระสูตรที่น่านำมาศึกษาเพื่อเป็นแนวทางมาแก้ไขปัญหาสังคมผู้สูงอายุในปัจจุบัน

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ของไทยล้วนแล้วแต่เป็นชาวพุทธ การที่นำเอาแนวทางหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่จะดูแลผู้สูงอายุให้มีความสุขในช่วงบั้นปลายของชีวิตจึงน่าจะเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุได้ไม่ยาก โดยพื้นฐานของความเชื่อความศรัทธาที่มีอยู่แล้ว เพียงแต่หาวิธีการให้ผู้สูงอายุได้มีความเข้าใจอย่างแท้จริง และสามารถที่จะปลงหรือปล่อยวาง วางท่าทีวางจิตใจได้อย่างรู้เท่าทันความจริงและความเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้อย่างแท้จริง ถ้าสามารถทำให้บรรลุผลได้ก็จะเป็นการสร้างความสุขที่ยั่งยืน โดยเป็นความสุขที่เกิดจากจิตใจ เมื่อจิตใจมีความเข้มแข็งก็จะส่งผลดีต่อสุขภาพโดยรวมตามมาและมีความสุขตามอัตรภาวะของแต่ละบุคคลตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

ที่มาของขราสูตตร

ขราธัมมสูตร เป็นการแสดงธรรมหรือธรรมชาติของไตรลักษณ์ต่อสังขารทั้งปวง พระสูตรนี้หมายถึงพระสูตรที่ว่าด้วยความแก่ หลักฐานเนื้อหาของพระสูตรนี้ปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาฯ (ภาษาไทย) เล่มที่ 19 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 11 สังยุตตนิกาย มหาวรรค ขราวรรคที่ 5 ข้อที่ 511 หน้าที่ 322 พระสูตรนี้เป็นลักษณะของการสนทนาถามตอบกันระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์ ในเรื่องที่เป็นข้อสังเกตของพระอานนท์ ที่เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพระวรกายของพระพุทธเจ้า

³ ส.ม. (ไทย) 19/511/322.

⁴ ส.ส. (ไทย) 15/51/67.

⁵ ชุ.สุ. (ไทย) 25/811/695.

⁶ ชุ.ม. (ไทย) 29/39/142.

ชราสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยความชรา หลักฐานของเนื้อหาของพระสูตรนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาราม (ภาษาไทย) เล่มที่ 15 พระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ข้อที่ 51-52 หน้าที่ 67 รูปแบบของชราสูตรนี้เป็นลักษณะของการถามตอบเช่นเดียวกัน เป็นความสงสัยของเทวดาองค์หนึ่ง มาเข้าเฝ้าเพื่อทูลถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในเรื่องที่สงสัยว่ามีอะไรบ้างที่ทำให้สำเร็จประโยชน์ได้บ้าง

ชราสูตร ว่าด้วยเรื่องชราที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พุทธบริษัท ชาวเมืองสาเกต พระสูตรนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาราม (ภาษาไทย) เล่มที่ 25 พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ข้อที่ 811 หน้าที่ 695 รูปแบบของเนื้อหาสาระเป็นการแสดงเทศนาให้กับพุทธบริษัท 4 ของชาวเมือง สาเกต ให้เห็นถึงชีวิตคนเราว่าเป็นของไม่ยืนยาว

ชราสูตรตนิเทศ อธิบายชราสูตร ว่าด้วยชรา เป็นการอธิบายของพระสารีบุตรถึงเรื่องชีวิตของมนุษย์เป็นของน้อยอยู่ได้ไม่เกินร้อยปี หรือถึงแม้ว่าเกินกว่านี้ก็ย่อมที่จะต้องตายด้วยความแก่ชรา พระสูตรนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 29 พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ อัญญกวรรค ข้อที่ 39 หน้าที่ 142 รูปแบบเป็นการอธิบายความเนื้อหาในชราสูตรให้ละเอียดและเข้าใจยิ่งขึ้น

ส่วนเนื้อหาของพระสูตร

ชราธรรมสูตร ว่าด้วยผู้มีความแก่ เรื่องราวมีอยู่ว่าสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขาวิหารมารดา ในบุพพาราม ใกล้พระนครสาวัตถี ขณะนั้นพระพุทธเจ้าประทับนั่งผิงแดดอยู่ ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ถวายการบิณฑบาตพระกายของพระผู้มีพระภาคด้วยฝ่ามือ และได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคอศรจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว เวลานี้พระฉวีวรรณของพระผู้มีพระภาคไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนเมื่อก่อน พระสรีระก็หย่อนยานเป็นเกลียว พระกายก็ค้อมไปข้างหน้า และความแปรปรวนของอินทรีย์ คือ พระจักขุ พระโสตะ พระฆานะ พระชีวหาพระกาย ก็ปรากฏอยู่” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “อานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ชราธรรมย่อมมีในความเป็นหนุ่มสาว พยาธิธรรมย่อมมีในความไม่มีโรค มรณะธรรมย่อมมีในชีวิต ผิพรรณไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนเมื่อก่อน สรีระก็หย่อนยานเป็นเกลียว กายก็ค้อมไปข้างหน้า และความแปรปรวนแห่งอินทรีย์ คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย ก็ปรากฏอยู่” พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสคาถาอีกว่า “ถึงท่านจะตีความแก่อันเลวทราม ถึงท่านจะตีความแก่อันทำให้ผิพรรณทรามไป รูปอันน่าพึงใจก็คงถูกความแก่ย่ำย้อยอยู่นั่นเอง แม้ผู้ใดพึงมีชีวิตอยู่ได้ร้อยปี (ผู้นั้นก็ไม่พ้นความตายไปได้) สัตว์ทั้งปวงมีความตายเป็นเบื้องหน้า ความตายย่อมไม่ละเว้นอะไรๆ ย่อมย่ำยี้ทั้งหมดทีเดียว”

ชราสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยความชรา เรื่องราวคือ มีเทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า “อะไรเล่ายังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา(ความแก่) อะไรเล่าตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ อะไรเล่าเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย อะไรเล่าโจรลักไปไม่ได้” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า “ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา ครัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย บุญโจรลักไปไม่ได้”

ชราสูตร ที่ 3 ว่าด้วยความชรา เป็นเรื่องราวที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พุทธบริษัทชาวเมืองสาเกตว่าชีวิตนี้ น้อยนัก “มนุษย์ย่อมตายภายใน 100 ปี แม้หากผู้ใดจะมีชีวิตอยู่เกินไปกว่านั้นผู้นั้นก็จะตายเพราะชราแน่แท้”

ชราสูตรตนิเทศ อธิบายชราสูตร ว่าด้วยชรา เป็นการอธิบายของพระสารีบุตรถึงเรื่องชีวิตของมนุษย์เป็นของน้อยอยู่ได้ไม่เกินร้อยปี หรือถึงแม้ว่าเกินกว่านี้ก็ย่อมที่จะต้องตายด้วยความแก่ชรา ว่าด้วยชีวิต

เป็นของน้อยด้วยเหตุ 2 ประการ คำว่า ชีวิต ในคำว่า ชีวิตนี้น้อยนัก อธิบายว่า อายุ ความดำรงอยู่ ความดำเนินไป ความให้ชีวิตดำเนินไป ความเคลื่อนไหว ความเป็นไป ความรักษา ความเป็นอยู่ ชีวิตินทร์ยชีวิตเป็นของน้อยด้วยเหตุ 2 ประการ คือ 1) ชีวิตเป็นของน้อย เพราะดำรงอยู่ช่วงเวลาเพียงเล็กน้อย 2) ชีวิตเป็นของน้อย เพราะมีคุณค่าเพียงเล็กน้อย

ความสำคัญของขราสูตร

พระสูตรขราธัมมสูตรนี้ เป็นการแสดงถึงหลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ที่คนเราจะต้องเจอเหมือนกันทุกคนไม่มีข้อยกเว้น ซึ่งความแก่ความชรานี้เป็นความทุกข์ประจำสังขารเป็นความทุกข์ที่สิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ก็จะต้องก้าวผ่านไปสู่อายุความแก่ความชรา ในเมื่อเป็นความทุกข์ที่เราไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้แล้ว พระพุทธเจ้าจึงต้องการสอนเพื่อให้ทุกคนยอมรับกับสภาพความเป็นจริงให้ได้ และอยู่กับสภาวะนี้ให้ได้อย่างมีความสุข โดยความสุขที่ว่าเป็นความสุขที่เกิดจากการมีปัญหาความรอบรู้ มีสัมมาทิฐิความถูกต้อง ว่าในเมื่อชีวิตคนเราจะต้องแก่ความชราเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ซึ่งความแก่ความชรานั้นจะทำให้สภาพร่างกายทุกส่วนเสื่อมโทรมไป เพราะฉะนั้นผู้มีปัญญา จึงไม่ควรที่จะประมาทในการดำเนินชีวิต ควรริบเร่งในการทำความดี ทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ของตนเอง และประโยชน์ต่อส่วนรวมให้มากที่สุด ในขณะที่เรายังมีความเป็นหนุ่มสาวอยู่ ยังมีกำลังที่สมบูรณ์อยู่ จึงเห็นได้ว่าพระสูตรนี้ถึงจะเป็นพระสูตรสั้น ๆ แต่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตที่จะก้าวผ่านไปสู่อายุความชราเป็นอย่างยิ่ง

ความหมายและความสำคัญของผู้สูงอายุ

สรรพนามที่ใช้เรียกผู้สูงอายุมีอยู่หลายถ้อยคำเหล่าซึ่งคำเหล่านี้บ่งบอกความหมายและส่งผลต่อความรู้สึกของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน ขรา หมายถึง ความแก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม”⁷ นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้เรียกขาน “คนสูงอายุ” อีกลายคำ เช่น คำว่า ผู้สูงวัย วัยชรา วัยทอง วัยดึก วัยตกกระ ผู้แก่ ผู้เฒ่า ไม้ใกล้ฝั่ง ซึ่งมีความหมายถึง “คนแก่” แต่คำนี้ไม่เป็นที่นิยมมากนักเนื่องจากก่อให้เกิดความหดหู่ใจและความรู้สึกถดถอย จึงได้มีการบัญญัติศัพท์คำว่า “ผู้สูงอายุ” ขึ้นใช้เป็นบรรทัดฐานครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2512 ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ที่ชราภาพว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์⁸

ความหมายของคำว่าผู้สูงอายุ

⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546), หน้า 347.

⁸ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, โครงการระบบการดูแลระยะยาวในครอบครัวสำหรับผู้สูงอายุ, (กรุงเทพฯ : มิสเตอร์ก๊อปปี (ประเทศไทย), 2549), หน้าที่ 5-6.

นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช⁹ ได้ให้คำจำกัดความ คำว่า “ผู้สูงอายุ” หมายถึงผู้ที่มีชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของชีวิตเพราะมนุษย์เมื่อเกิดมามีความเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับกล่าวคือ เจริญเติบโตเป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ และสุดท้ายเป็นผู้สูงอายุ ได้แยกแยะความแตกต่างของคำเรียกว่าผู้สูงอายุไว้ดังนี้

1. เรียกตามลักษณะทางกายภาพ เช่น เรียกว่าคนแก่ คนชรา คนเฒ่า (The Aged, Aging, Old man) เป็นการเรียกตามลักษณะทางสรีระที่บ่งบอกว่าผู้นั้นแก่ เช่น ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวย่น เป็นต้น อย่างไรก็ตามบางคนมีลักษณะแก่ชราต่างๆ ที่อายุยังไม่มากนักก็ได้

2. เรียกตามอายุมากหรือน้อยตามปฏิทิน เช่น เรียกว่า ผู้สูงอายุ (Elderly, Older Person) ปัญหาที่ตามมาคือ อายุเท่าใดจึงเรียกว่า “ผู้สูงอายุ” เรื่องนี้ได้มีการถกเถียงกันในที่ประชุมสมัชชาว่าด้วยผู้สูงอายุโลกขององค์การสหประชาชาติ ส่วนใหญ่คนในภาคพื้นยุโรปและอเมริกาเรียกคนอายุ 65 ขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ แต่ภาคพื้นเอเชียมักถือเอา 60 ปีขึ้นไปเป็นเกณฑ์ผู้สูงอายุ เป็นที่ตกลงกันในระหว่างประเทศให้ยึดเอา 60 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ

3. เรียกตามสถานภาพทางสังคม เช่นเรียกว่า ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส (Senior Citizens) ในองค์กรหนึ่งๆ ผู้เป็นหัวหน้าย่อมเป็นผู้ใหญ่ขององค์กร ทั้งๆ ที่อาจอายุไม่มากหรือไม่ใช่คนแก่

จากคำศัพท์ที่ใช้เรียกเกี่ยวกับผู้สูงอายุจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุนั้นมีมุมมองที่หลากหลายกล่าวคือ มุมมองทางกายภาพและมุมมองทางสังคม แต่ในบทความนี้จะมุ่งศึกษาในเรื่องความหมายของผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยแห่งการเสื่อมของร่างกายซึ่งเปรียบเสมือนไม้ใกล้ฝั่ง เป็นวัยที่มีแต่ประสบการณ์ที่ผ่านมาของชีวิตที่เหลืออยู่และเป็นวัยที่ต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ

มีคำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการสูงอายุมักมีการเปลี่ยนแปลงใน 3 รูปแบบ¹⁰ คือ

1. ความสูงอายุนานร่างกาย (Biological aging) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายเนื่องจากประสิทธิภาพของการทำงานของอวัยวะต่างๆในร่างกายลดน้อยลง เป็นผลจากความเสื่อมตามกระบวนการสูงอายุซึ่งเป็นตามอายุขัยของแต่ละบุคคล

2. ความสูงอายุนานจิตใจ (Psychological aging) หมายถึง ความสามารถในการปรับตัวตามสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้มากยิ่งขึ้น ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การรับรู้การแก้ปัญหา เจตคติตลอดจนบุคลิกภาพ สิ่งเหล่านี้มีการพัฒนามากขึ้น

3. ความสูงอายุนานสังคม (Sociological aging) หมายถึง บทบาทสถานภาพในครอบครัวและการทำงานรวมทั้งความคาดหวังของสังคมต่อบุคคลนั้น ซึ่งเกี่ยวกับอายุ การแสดงออกตามคุณค่าและความต้องการของสังคม

⁹ บรรลุ ศิริพานิช, ผู้สูงอายุไทย สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดี, 2542), หน้า 24 - 25.

¹⁰ ปิยาภรณ์ ศิริพานิช, ปัญหาและแนวทางการพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น) 2546, หน้า 7.

จึงทำให้สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ คือผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสภาพร่างกาย อารมณ์ความรู้สึก จิตใจ และสังคม ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ควรค่าแก่การอุปการะในด้านต่างๆ เพราะผู้สูงอายุคือผู้มีพระคุณและเป็นผู้มีอุปการะช่วย เหลือให้การดูแลเรามาก่อน

คุณค่าของผู้สูงอายุ

ในสังคมไทยถือว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ควรให้ความเคารพนับถือ ยกย่องให้เป็นปูชนียบุคคล คือบุคคลที่ควรแก่การบูชา อิทธิจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีทำให้สังคมไทยยกย่องและบูชาผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ได้อบรมสั่งสอนและสอดแทรกการเคารพบูชาผู้สูงอายุเอาไว้ในประเพณีและวิถีชีวิตในด้านต่างๆ แม้ว่าผู้สูงอายุเหล่านั้นจะสิ้นชีวิตไปแล้ว คนไทยก็ยังเคารพบูชาและมีประเพณีที่เกี่ยวข้องเนื่องแสดงออกถึงความเคารพและกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ตามที่มีปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญให้กับผู้ตาย เป็นต้น

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้สูงอายุว่าเป็นรัตตัญญูคือผู้ที่รู้ราตรีนาน หมายความว่าเป็นผู้มีความรอบรู้ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ มามาก เปรียบผู้สูงอายุเสมือนคลังปัญญา เป็นบุคคลที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง กรณีตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าได้ยกย่องพระอัญญาโกณฑัญญะว่า เป็นรัตตัญญู เป็นผู้ที่ภิกษุควรเข้าไปหาปรึกษาซักถามและช่วยเหลือดูแล การยกย่องบูชาผู้สูงอายุถือเป็นมงคลแก่ชีวิตโดยเฉพาะบิดามารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณ ผู้สูงอายุแม้ว่าจะมีความเสื่อมถอยทางด้านร่างกาย แต่ผู้สูงอายุเหล่านั้นก็ยังถือว่าเป็นส่วนสำคัญในครอบครัวที่ผู้ที่คอยให้คำปรึกษา ให้ความรัก ความอบอุ่น แก่สมาชิกในครอบครัวเต็มเต็มให้เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์

จากประเด็นดังกล่าวมาทำให้เห็นว่า ผู้สูงอายุควรจะได้รับ การดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ ไม่ควรที่จะถูกละเลยทอดทิ้งและไม่เห็นคุณค่า หรือถูกมองว่าเป็นบุคคลที่ไร้ประโยชน์ จากลูกหลานหรือผู้ที่มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือหน่วยงานของรัฐ หากนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติ สถานะของผู้สูงอายุของผู้มีพระคุณเป็นรัตตัญญู และเป็นปูชนียบุคคลที่เราควรบูชา อันจะนำมาซึ่งมงคลแห่งชีวิต

ความทุกข์หรือปัญหาชีวิตของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย เศรษฐกิจ อารมณ์ ความรู้สึก สภาวะทางจิตใจ และสังคม ทำให้ผู้สูงอายุต้องพบกับปัญหาในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีหลักธรรมคำสอนที่กล่าวถึงความเป็นไปของชีวิตตามสภาพความเป็นจริง คำว่า “ชรา พยาธิ มรณะ” โดยสอนให้พิจารณาเรื่องนี้ตามความเป็นจริงของชีวิตว่ามนุษย์ที่เกิดมาต้องประสบกับความแก่ ความเจ็บและความตาย อย่างหนีไม่พ้น ปรากฏในหลักคำสอนว่า “ชาติปิ ทุกขา ชราปิ ทุกขา มรณัมปิทุกขัง” คือ แม้ความเกิด ความแก่และความตาย เป็นความทุกข์ ความแก่ชราเป็นที่มาของความเจ็บป่วยทุกข์ทรมานด้วยโรคร้ายต่างๆ ดังพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในขราสูตร ที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

สาเหตุของความทุกข์หรือปัญหาชีวิตของผู้สูงอายุ

ความต้องการของมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด ไม่เว้นแม้แต่ผู้สูงอายุก็ย่อมมีความต้องการ ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า ตัณหา¹¹ หมายถึง ความทะยานอยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ กามตัณหา คือ ความอยากในกามคุณ 5 ได้แก่สิ่งที่สนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และรวมถึงใจด้วย อันเกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือสรูปก็คือความต้องการทางปัจจัย 4 นั้นเอง มนุษย์เมื่ออย่างเข้าสู่วัยชราย่อมประสบกับความไม่สม อยากรหรือไม่สมหวังได้ตามที่ต้องการ เพราะเป็นวัยที่ต้องประสบความเปลี่ยนแปลงในทุกด้านมูลเหตุของส่วนหนึ่งของความทุกข์มาจากความเปลี่ยนแปลง คือ

1. ด้านสุขภาพอนามัย ผู้สูงอายุมักมีสุขภาพทางกายและทางจิตไม่สมบูรณ์ ความเสื่อมโทรมทางสรีรวิทยา หรือมีโรคประจำตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง

2. ด้านสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ ผู้เข้าสู่วัยสูงอายุย่อมมีรายได้ลดลงหรือไม่อาจประกอบกิจการงานเพื่อหารายได้ให้สูงขึ้นและมีแต่จะลดน้อยถอยลงตามลำดับและหากผู้เข้าสู่วัยสูงอายุไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจไว้พร้อมก็จะประสบปัญหาอย่างมากมาย

3. ทางด้านสังคมและจิตวิทยา ผู้เข้าสู่วัยสูงอายุย่อมมีภาพลักษณ์ของตนเองเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะในสถานภาพทางสังคมจึงเกิดความรู้สึกว่าเป็นผู้ไร้ประโยชน์ไม่มีคุณค่า ไม่มีตำแหน่งหน้าที่และผู้คนทั่วไปก็จะเลิเกรงกลัววามมี เลิเกรงอกเกรงใจ หากไม่เตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อม ก็จะเกิดวิกฤตการณ์ทางด้านภาพลักษณ์ขึ้นได้¹²

จากปัญหาของผู้สูงอายุจึงพอสรุปได้ว่าความทุกข์หรือปัญหาของผู้สูงอายุแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ปัญหาทางด้านร่างกาย และปัญหาทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมสิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญปัญหาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่มีสถานะทางจิตใจที่ไม่เข้มแข็ง เมื่อประสบกับปัญหาถูกรบกวนหรือไม่สามารถอยู่ร่วมกับบุตรหลานได้ ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้มีปัญหามากกว่าผู้สูงอายุปกติทั่วไป

ความสุขของผู้สูงอายุ

ในความหมายของผู้สูงอายุ คำว่า “ความสุข” ย่อมแตกต่างจากความสุขในความหมายของบุคคลวัยอื่นๆ ทั้งนี้เพราะความต้องการของคนแต่ละวัยมีความต้องการที่แตกต่างกัน การได้รับการตอบสนองความต้องการนำมาซึ่งความสุข สุรกุล เจนอบรม¹³ อธิบายถึงความต้องการของผู้สูงอายุไว้ดังนี้

1. ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ คือ ต้องการได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน เช่น ลูกหลานหรือญาติให้การเลี้ยงดูตามสมควรแก่อัตภาพ ถ้าหากผู้สูงอายุไม่มีรายได้อื่นใด แต่ถ้ามองในด้านความมั่นคงของ

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 86.

¹² พิทักษิณา สุภานุสร, **กลไกทางวัฒนธรรมในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของชุมชนคนบพ**, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2546, หน้า 18-19.

¹³ สุรกุล เจนอบรม, **วิทยาการผู้สูงอายุ**, (กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 89 – 90.

สังคมก็ต้องเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องมีการสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ เช่น การให้บำเหน็จบำนาญ การสงเคราะห์ผู้สูงอายุหรือการประกันผู้สูงอายุเพื่อให้ทุกคนมีรายได้ยามชรา

2. ความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัย โดยให้ผู้สูงอายุมีที่พักพิง เช่น อาจจะอยู่ในบ้านของตัวเองหรืออยู่กับลูกหลาน ญาติพี่น้อง หรือในสถานสงเคราะห์ของรัฐหรือเอกชน

3. ความต้องการในด้านอนามัย ผู้สูงอายุมักจะมีสภาพร่างกายอ่อนแอกว่าคนหนุ่มสาวจึงเป็นหน้าที่ของครอบครัวและลูกหลานจะต้องให้การเอาใจใส่ซึ่งในหลายประเทศก็มีการบริการด้านนี้อย่างจริงจัง โดยรัฐบาลให้บริการทางด้านประกันสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ เช่นอเมริกาและทางยุโรป เป็นต้น

4. ความต้องการทางด้านแรงงาน การมีงานทำมีความหมายแก่ผู้สูงอายุมาก เป็นที่มาของรายได้และเป็นการใช้เวลาให้หมดไป ใช้แรงงานให้เกิดประโยชน์ เป็นการป้องกันความเบื่อหน่าย มีเพื่อนที่จะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงความสามารถเพื่อให้คนอื่นยอมรับหรือเคารพนับถือ เพราะผู้สูงอายุบางคนทำงานไม่ใช้หวังเงิน แต่ทำเพื่อฆ่าเวลา เพื่อความภาคภูมิใจมากกว่า

5. ความต้องการความรักความเคารพ ความอบอุ่น ความเอาใจใส่ เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุมีความต้องการมาก เพราะเป็นวัยที่เรียกว่าไม้ใกล้ฝั่ง ความตายอยู่ใกล้เข้ามาทุกที จึงมีความต้องการความใส่ใจจากครอบครัว ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ต้องการให้ลูกหลานยอมรับและเคารพยกย่องนับถือจากบุคคลในครอบครัว ถึงแม้ว่าจะมีบุคคลหรือองค์กรภายนอกให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่ผู้สูงอายุในด้านอื่นๆ แล้วก็ตาม ผู้สูงอายุก็ยังต้องการความรัก ความใกล้ชิด ความยกย่องนับถือจากลูกหลานมากกว่า เช่น อยากให้ลูกหลานหรือญาติพี่น้องดูแลเอาใจใส่ตน พุดคุย ทำอาหารหรือของที่ชอบมาให้รับประทาน เป็นต้น

ถ้าหากผู้สูงอายุได้รับการตอบสนองครบในทุกด้านตามที่กล่าวมานี้ ชีวิตของผู้สูงวัยก็จะมีความสุขอย่างไรก็ตามเป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะในวัยชราที่มีความปรารถนาให้ตนพ้นจากความทุกข์ทั้งร่างกายและจิตใจนั้น ในความเป็นจริงยิ่งอายุมากขึ้นความทุกข์ต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วยจากความทรุดโทรมของร่างกาย ความเข้มแข็งความสุขทางใจต่างหากที่มีความสำคัญและน่าจะเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุที่ควรส่งเสริมให้มาก

วิธีการดูแลผู้สูงอายุตามแนวทางชาสูตร

แนวทางในที่นี้หมายถึง การนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระสูตรนี้มาปฏิบัติ เช่นหลักธรรมที่พบในชาธัมมสูตรมีเรื่องของ ไตรลักษณ์ ศีล ศรัทธา ปัญญา บุญ และหลักธรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งวิถีชีวิตส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุในสังคมไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา อยู่แล้วจึงเป็นสิ่งที่ไม่ยากที่จะนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแบบองค์รวม โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าหากว่ามีแนวทางมีวิธีการที่ชัดเจนและทำให้เป็นรูปธรรม โดยหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา คือ หลักอริยสัจ 4 เป็นความจริงอันประเสริฐ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้การแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้โดยทุกปัญหาจะต้องมีสาเหตุหรือว่าตัวปัญหา ถ้าหากสามารถรู้ต้นตอของปัญหาก็จะสามารถหาหนทางที่จะแก้ปัญหาได้ เมื่อแก้ปัญหาได้ก็จะได้รับผลตามสำเร็จตามมา ปัญหาเรื่องผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกันก็สามารถนำเอาหลักการนี้มาใช้แก้ปัญหาได้

หลักธรรมที่ปรากฏในขราสูตร

หลักธรรมที่ปรากฏในขราสูตรที่สามารถจะนำมาเป็นแนวทางหรือแนวปฏิบัติในการที่จะนำมาประยุกต์ใช้ดำเนินกิจกรรมในการดูแลผู้สูงอายุ ประกอบด้วยหลักธรรม ดังต่อไปนี้

1. ไตรลักษณ์ หลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงกฎธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตต้องเป็นไปตามหลักธรรมนี้ ก็คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกขัง ทุกสิ่งทุกอย่างประกอบด้วยทุกข์ อนัตตา ทุกสิ่งทุกอย่างสุดท้ายแล้วว่างเปล่า ถึงแม้ว่าหลักการนี้จะเป็นามธรรม แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สูงวัยได้โดยผ่านกิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องทางศาสนา เช่น การจัดอบรมให้ความรู้ การเทศน์แสดงธรรมในประเพณีงานบุญต่าง ๆ การเผยแพร่ธรรมะทางวิทยุหรือโทรทัศน์ หรือสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ในยุคปัจจุบัน การสอดแทรกผ่านบทเพลง ละครภาพยนตร์ เป็นต้น

2. ศีล ก็คือข้อปฏิบัติหรือข้องดเว้น ถ้าในระดับคนทั่วไปก็คือ ศีล 5 ก็คือข้องดเว้น 5 ประการที่ 1 เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตหรือเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ประการที่ 2 เว้นจากการลักทรัพย์หรือเอาของทรัพย์สินของผู้อื่น ประการที่ 3 พอใจในคู่ครองของตนไม่ล่วงละเมิดทางเพศของผู้อื่น ประการที่ 4 ไม่หลอกลวงบิดเบือนข้อเท็จจริง ประการที่ 5 เว้นจากสิ่งเสพติดของมีนเมาทุกชนิด การนำเรื่องศีลมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ ก็ทำได้ผ่านกิจกรรมหรือประเพณีต่าง ๆ เช่นเดียวกับหลักของไตรลักษณ์ เพื่อต้องการให้ผู้สูงอายุเริ่มต้นที่ตัวเองก่อน ถ้าหากผู้สูงอายุตั้งอยู่ในศีลในธรรมแล้วก็จะเป็นที่รักของลูกหลาน ของคนทั่วไป ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “สุขุ ยาว ขรา สิลฺลํ ศีลนํ สุขมาหิตราบเทาขรา” การปฏิบัติในข้อนี้เป็นการสร้างความตระหนักให้กับผู้สูงอายุต้องปฏิบัติอย่างจริงจังโดยเริ่มจากตัวเองก่อนจึงจะสำเร็จ

3. ศรัทธา และบุญ ศรัทธาก็คือความเชื่อ บุญ ก็คือความสุขเป็นนามธรรมแต่รู้สึกได้ด้วยใจ การประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สูงอายุก็ใช้วิธีการเดียวกัน คือประยุกต์โดยผ่านกิจกรรมและประเพณีต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุที่ยังมีความเชื่อในเรื่องบาปบุญที่ผิด ๆ ยังไม่รู้จักรักให้ทานและแบ่งปัน ก็จะต้องหาวิธีการให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นตระหนักให้ได้ แต่อาจต้องใช้เวลา เช่น เรื่องการให้ทาน บางครั้งผู้สูงอายุบางรายอาจจะไม่มีทรัพย์สินเงินทองแต่มีความตระหนักไม่ยอมแบ่งปันให้ลูกหลาน หรือผู้สูงอายุบางรายไม่มีทรัพย์สินจะให้ แต่มีความรู้ความสามารถ เป็นหน้าที่ผู้ดูแลที่จะต้องพยายามทำให้เชื่อและเข้าใจว่าการแบ่งปันให้คนอื่นนั้นก็จะทำให้เป็นที่รักของคนที่ได้รับ และคนที่รับก็จะส่งคืนความรักมาให้ โดยการให้บางครั้งไม่จำเป็นต้องให้ทรัพย์สินเงินทองอย่างเดียว ให้ความรู้ที่ตนเองมีให้คำปรึกษา ก็สามารถทำได้ ซึ่งถ้าผู้สูงอายุนำมาปฏิบัติได้ก็จะมีความสุขตามมาได้

4. ปัญญา หมายถึงความรอบรู้ ในที่นี้หมายถึงรอบรู้ในธรรมประการหนึ่ง และรอบรอบรู้ทางโลก ประการหนึ่ง สิ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีนั้นก็คือความรู้ทางโลก เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ หรือความรู้ความสามารถที่เกิดจากฝีมือในด้านต่าง ๆ ถ้าหากจะทำให้คุณค่าของผู้สูงอายุที่มีอยู่ ได้ส่งต่อหรือถ่ายทอดให้ลูกหลานหรือคนรอบข้าง ก็จะทำให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าในตัวเองและผลที่ตามมาก็คือเป็นที่เคารพรักของลูกหลานและคนทั่วไป ถ้าหากสร้างความตระหนักหรือความเข้าใจให้ผู้สูงอายุนำไปปฏิบัติได้ก็จะได้รับความสุขได้อย่างแน่นอน

จากหลักธรรมในขราธรรมสูตรนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับตัวของผู้สูงอายุเองเป็นเบื้องต้นหรือนำมาดำเนินการในการที่จะดูแลผู้สูงอายุผ่านโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็น

รูปธรรม อย่างเช่นในปัจจุบัน ที่กำลังได้รับความสนใจที่ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยวัด ก็คือโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถนำเอาหลักธรรมเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

ขราสูตรในพระสุตตันตปิฎก แสดงให้เห็นถึงหลักธรรมคำสอนที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าได้แสดงให้เห็นถึง สัจธรรมของมนุษย์ที่จะต้องเผชิญกับความเป็นจริง แต่การเผชิญหน้ากับความเป็นจริงนี้ควรจะทำอย่างไร เพื่อที่จะได้เผชิญกับความจริงแล้วไม่เป็นทุกข์ไปกับสิ่งนั้น ซึ่งแก่นแท้ของพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้มีอะไร ซับซ้อน พระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้วก็นำมาเผยแผ่ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ ให้พ้นจากความทุกข์ ซึ่งหนึ่งในความทุกข์นั้นก็คือ ทุกข์อันเกิดจากความแก่ชรา

ในขราสูตรนี้ได้ตรัสถึงความแก่ชราว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องพบเจอ ถึงแม้เราจะไปดำเนินดีแค่ไหนก็ตามว่าอย่างไรเราก็หนีความแก่ไปไม่พ้น ถึงจะมีอายุยืนยาวเป็นร้อยปี ก็ไม่พ้นจากความแก่ความตายไปได้ พระองค์ได้เปรียบเทียบชีวิตของคนเราเป็นของไม่ยั่งยืนเป็นของน้อย และเมื่อพระองค์ได้ตรัสถึงความจริงของชีวิตแล้ว พระองค์ก็ได้แสดงหลักการว่าในเมื่อมันไม่สามารถจะหนีพ้นจากความแก่ชราแล้ว เราจะมีวิธีการอยู่กับความจริงนี้อย่างไร ซึ่งในพระสูตรนี้พระองค์ก็ตรัสแสดงไว้ว่า การที่จะอยู่อย่างมีความสุขกับความแก่ก็ต้องมีการให้ทาน รักษาศีล เจริญปัญญา เพราะสิ่งเหล่านี้ความแก่ชราไม่สามารถจะมาทำลายได้ สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวเกื้อหนุนและติดตามเราไปทุกภพทุกชาติ เพื่อเป็นเครื่องมือให้เราได้อาชนะความทุกข์โดยการ บรรลุมรรคผลนิพพานและไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดนี้แล้วจึงทำให้ได้ข้อสรุปว่า การดูแลผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น ได้เป็น 2 แนวทางคือ 1) เข้าใจกฎไตรลักษณ์ คือนำเอาหลักธรรมที่ปรากฏในพระสูตรนี้ มาประยุกต์ใช้โดยผ่านกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ให้เป็นรูปธรรมชัดเจนเพื่อบำบัดดูแลสุขภาพกายใจของผู้สูงอายุ 2) ปฏิบัติตามหลักทาน ศีล ปัญญา คือเน้นที่จิตใจของผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุมีจิตใจที่เข้มแข็งและยอมรับในสังขธรรมตามความเป็นจริงได้อย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว ปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุจะต้องประสบก็สามารถอยู่กับปัญหานั้นได้อย่างมีความสุขตามแนวทางของพระพุทธศาสนาดังพุทธศาสนาสูภาสิต ว่า “จิตดี ทนดี สุขวาที จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้”

บรรณานุกรม

- ขวัญตา กล่ำรัตน์. ปัจจัยเชิงสาเหตุของพฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.
- บรรลุ ศิริพานิช. ผู้สูงอายุไทย สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดี, 2542.
- ปิยาภรณ์ ศิริภานุมาศ. ปัญหาและแนวทางพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต สาขาพัฒนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด. 2548.
- พิทักษ์ธิดา สุภานุสร. **กลไกทางวัฒนธรรมในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของชุมชนคนบท**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. **โครงการระบบการดูแลระยะยาวในครอบครัวสำหรับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ :มิสเตอร์ ก็อปปี (ประเทศไทย), 2549.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ. **การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557**. กรุงเทพฯ : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557.
- สุรกุล เจนอบรม. **วิทยาการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

รูปแบบการตัดสินใจตามหลักพุทธจิตวิทยา The Model Decision making to Buddhist Psychology

พระศรีปริยัติธาดา
ทิพย์ ชันแก้ว
ธันต์ชัย พัฒนะสิงห์
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

การตัดสินใจ (Decision Making) เป็นกระบวนการของการแสวงหาทางเลือกที่มีอยู่จากทางเลือกต่างๆ และสามารถเลือกทางเลือกที่เป็นไปได้ โดยทั่วไปการตัดสินใจเป็นบทบาทหน้าที่ ที่บ่งบอกถึงแตกต่างระหว่างบุคคลกับบุคคล การตัดสินใจเป็นเรื่องของการจัดการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และในการจัดการนั้น

การตัดสินใจเป็นหัวใจ ในการปฏิบัติงานทุกๆ เรื่องทุกๆ กรณีเพื่อดำเนินการไปสู่วัตถุประสงค์ อาจมีเครื่องมือมาช่วยในการพิจารณา มีเหตุผลส่วนตัวอารมณ์ ความรักใคร่ ชอบพอ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ในการตัดสินใจ และมีลักษณะเป็นกระบวนการอันประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ต่อเนื่องกันไป โดยหลักการ 1) การแยกแยะตัวปัญหา เป็นเรื่องราวของการสร้างความแน่ใจ มั่นใจ โดยการค้นหาความเข้าใจกับตัวปัญหาที่แท้จริง 2) การหาข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหานั้นการเสาะหาสิ่งที่เป็นสาเหตุหรือสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหานั้น ซึ่งอาจจะไม่ใช่สาเหตุโดยตรงก็ได้ 3) การประเมินค่าข่าวสารเป็นความจำเป็นที่จะต้องประเมินค่าดูว่า ข่าวสารที่ได้มานั้นถูกต้อง เหมาะสมเพียงพอตรงกับเวลาและสามารถที่จะนำไปวิเคราะห์ปัญหาได้หรือไม่ 4) การกำหนดทางเลือก การกำหนดทางเลือกมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นการที่พยายามจะครอบคลุมวิถีทางที่จะแก้ปัญหาได้หลายๆ วิธี 5) การเลือกทางเลือก เมื่อได้กำหนดทางเลือกต่างๆออกมาแล้ว พร้อมทั้งกำหนดลำดับความสำคัญและความเหมาะสมในการแก้ปัญหา การเลือกทางเลือกที่จะปฏิบัติการต่อไป เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เป็นการตัดสินใจอย่างแท้จริง 6) การปฏิบัติตามการตัดสินใจเมื่อทางเลือกได้ถูกเลือกเข้ามาแล้ว ก็เป็นการปฏิบัติตามผลของการตัดสินใจหรือทางเลือก

ตามหลักพุทธจิตวิทยานั้น ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าสัปปุริสธรรม 7 ประการ สำหรับเป็นหลักการในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ประกอบ 1. ฉัมมัญญตา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมี ความรู้จักธรรม รู้หลักความจริง หลักการ หลักเกณฑ์ กฎธรรมดา กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล 2. อัตถัญญตา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีความรู้จักอรรถประโยชน์ รู้ความมุ่งหมายประโยชน์ที่ประสงค์ 3. อัตตัญญตา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม 4. มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้น ต้องมีความพอดี กล่าวคือ ต้องรู้จักขอบเขตความพอเหมาะในการทำงานในเรื่องต่างๆ 5. กาลัญญตา ความรู้จักกาล ผู้ที่พร้อม ในการตัดสินใจนั้นต้องมีรู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม จะประกอบกิจการงานต่างๆ ทำหน้าที่การงานตรงเวลา เป็นเวลา และทันเวลา 6. ปริสัญญตา ความรู้จักบริษัท ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีรู้จักชุมชน รู้กิจการที่จะประพฤติต่อ

ชุมชนนั้น จะประพศุติยงไร 7.บุคคลัญญตง ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้น ต้องมีความรู้จัักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว้โดยอัยยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม

คำสำคัญ : การตัดสินใจ, จิตวิทยา

Abstract

Decision Making is the process of seeking alternatives that are available from alternatives. And the choice is possible. In general, the decision is a role. Indicates the difference between a person and a person. Decision is a matter of inevitable management and management. Decision is heart In every job, every Case to proceed to the objective. There may be tools to help you to consider. There is a personal reason, emotion, affection, involvement in decision making. Decide and process a process. that consists of various steps In principle, 1) discrimination problem. It is a story of ensuring certainty by finding out the true problem. 2) Finding the information about the problem, finding out what is causing it 3) Valuation information is a necessity to evaluate. The news came in right. Appropriate enough to meet the time and be able to analyze the problem 4) Determination of choice The choice of as many options as possible. It is trying to cover the way to solve the problem in many ways. 5) Choosing an alternative When the options are out. Set priorities and suitability to solve problems. Choice of options to continue operating. It is generally accepted that. It's a real decision. 6) The decision-making when the choice is selected has been. It follows the effect of decision or choice.

According to Buddhist psychology. Use the Buddhist principles called seven Sutras for the principles of decision-making. 1. To make the decision to be ready to make decisions. Righteousness Know the principles of truth, principles, rules, rules, rules of reason. 2. The eye who is ready to make decisions must know the utility. Knowing the purpose of the purpose. 3. Who is ready to make decisions that they have to know is that we know that by gender, power, knowledge, ability, aptitude and virtue. 4. Those who are ready to make the decision. Must be fit, that is, to know the extent of the right to work in various things. 5. The grace of knowing the time to be ready for the decision must have known the proper time. Will undertake various activities. To work on time, time and time. Those who are ready to make the decision must know the community. Know how to behave towards the community. How to behave 7. Punk Those who are ready to make the decision. Must know the person is the difference of the person that by virtue, virtue and virtue.

Key words: Decision Making, psychology

บทนำ

การตัดสินใจ (Decision Making) เป็นกระบวนการของการแสวงหาทางเลือกที่มีอยู่จากทางเลือกต่างๆ และสามารถเลือกทางเลือกที่เป็นไปได้ โดยทั่วไปการตัดสินใจเป็นบทบาทหน้าที่ ที่บ่งบอกถึงแตกต่างระหว่างบุคคลกับบุคคล ซึ่งผู้ที่ทำการตัดสินใจนั้นจะต้องมีหลักการและเหตุผล มีเจตคติและวิจารณญาณที่ดี นอกจากนี้การตัดสินใจยังเป็นวิธีที่สามารถนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชีวิตได้

ดังนั้นผู้บุคคลควรตระหนักอยู่เสมอว่าการตัดสินใจมิใช่เป็นเป้าหมายในตัวของมันเอง แต่เป็นเพียงแนวทางหรือเครื่องมือที่จะทำให้การบริหารสามารถประสบความสำเร็จลงได้ นอกจากนี้สิ่งสำคัญของการตัดสินใจบุคคลจะต้องเริ่มต้น คือ การค้นหาวิธีการและแนวทางการปฏิบัติที่หลากหลายตลอดจนสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นขั้นตอนการกำหนดแนวทางหรือวิธีการที่เหมาะสมที่สุด มีการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการนำองค์การไปสู่ความสำเร็จต่อไป

การตัดสินใจหรือการวินิจฉัยสั่งการ หมายถึง การเลือกปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติ หรือการเลือกทางดำเนินการที่เห็นว่าดีที่สุดในทางใดทางหนึ่งจากทางเลือกหลายๆ ทาง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ หรือการวินิจฉัยสั่งการ คือ การขังใจไตร่ตรองและตัดสินใจเลือกทางดำเนินการที่เห็นว่าดีที่สุดในทางใดทางหนึ่งจากหลายๆ ทางเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ¹

การตัดสินใจทางการจัดการ หมายถึง การที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทำการเลือกทางเลือกใดจากหลายทางเลือกเพื่อให้ แผนการบรรลุวัตถุประสงค์²

การวินิจฉัยสั่งการหรือการตัดสินใจ หมายถึง การที่ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาพิจารณาตัดสินใจและสั่งการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การวินิจฉัยสั่งการหรือการตัดสินใจเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะการวินิจฉัยสั่งการจะเป็นการเลือกทางเลือกดำเนินการที่ดีที่สุดในการบรรดาทางเลือกหลายๆ ทาง³

การตัดสินใจ หมายถึง การตัดสินใจเลือก ทางปฏิบัติซึ่งมีหลายทางเป็นแนวปฏิบัติไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ การตัดสินใจนี้อาจเป็นการตัดสินใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งหลายอย่าง เพื่อความสำเร็จตรงตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ในทางปฏิบัติการตัดสินใจมักเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ยุ่ยากสลับซับซ้อน และมีวิธีการแก้ปัญหาให้วินิจฉัยมากกว่าหนึ่งทางเสมอ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้วินิจฉัยปัญหาว่าจะเลือกสั่งการปฏิบัติ โดยวิธีใดจึงจะบรรลุเป้าหมายอย่างดีที่สุดและบังเกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่องค์กรนั้น⁴

การตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญและเกี่ยวข้องกับหน้าที่การบริหาร หรือการจัดการเกือบทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การประสานงาน และการควบคุม การตัดสินใจ เป็นเทคนิคในการที่จะพิจารณาทางเลือกต่างๆ ให้เหลือทางเลือกเดียว เป็นกระบวนการหาโอกาสที่จะตัดสินใจหาทางเลือกที่พอจะเป็นไปได้ และทางเลือกจากงานต่างๆ ที่มีอยู่ การตัดสินใจ เป็นการกระทำที่ต้องทำเมื่อไม่มี

¹ ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์, *องค์การและการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2540) หน้า 187

² ชนงกรณ์ กุณชลบุตร, *หลักการจัดการ: องค์การและการจัดการแนวคิดการบริหารธุรกิจ* ในสถานการณ์ปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547) หน้า 44-45

³ บรรยงค์ โตจินดา, *องค์การและการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, 2548) หน้า 178

⁴ สมคิด บางโม, *องค์การและการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : วิทย์พัฒน์, 2548) หน้า 175

เวลาที่จะหาข้อเท็จจริงอีกต่อไป ซึ่งการหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการใช้เวลาและค่าใช้จ่ายการตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการสำคัญที่มนุษย์จะต้องกระทำอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลข่าวสาร (Information) ซึ่งได้รับมาจากโครงสร้าง พฤติกรรมบุคคล และการตัดสินใจ ยังหมายถึง กระบวนการที่จะแก้ปัญหา โดยการค้นหาทางเลือกหรือแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดที่จะบรรลุเป้าประสงค์ที่วางไว้ การใช้ข้อมูลพื้นฐานจากเรื่องที่กำลังพิจารณา โดยการใช้ความรู้พื้นฐานและข้อสรุปที่เป็นที่ยอมรับ นำมาผสมผสานกับการสรุปอ้างอิง เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย แสดงทิศทางนำไปสู่การตัดสินใจ

ความขัดแย้งในการตัดสินใจ

การตัดสินใจที่จะให้เกิดความผิดพลาดน้อยนั้น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ เรื่องข้อมูล การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง หากผู้ตัดสินใจมีการหาข้อมูลและได้ข้อมูลที่ดีในการตัดสินใจ ก็จะทำให้การตัดสินใจนั้นมีโอกาสของความผิดพลาดเกิดขึ้นได้น้อย ในทางตรงกันข้ามหากผู้ที่จะตัดสินใจจะเลยการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจแล้ว โอกาสของความผิดพลาดก็ย่อมเกิดขึ้นได้มากในทำนองเดียวกัน การตัดสินใจที่จะให้เกิดความผิดพลาดน้อยนั้น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ เรื่องข้อมูล การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง หากผู้ตัดสินใจมีการหาข้อมูลและได้ข้อมูลที่ดีในการตัดสินใจ ก็จะทำให้การตัดสินใจนั้นมีโอกาสของความผิดพลาดเกิดขึ้นได้น้อย ในทางตรงกันข้ามหากผู้ที่จะตัดสินใจจะเลยการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจแล้ว โอกาสของความผิดพลาดก็ย่อมเกิดขึ้นได้มากในทำนองเดียวกัน ไม่แน่นอน เสี่ยง หรือแน่นอน

เนื่องจากความต้องการของบุคคลหลายๆ อย่างอาจเกิดขึ้นได้ในเวลาเดียวกัน จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งใจเมื่อต้องเลือกตัดสินใจ ซึ่งปรากฏได้ 3 ลักษณะ คือ

1. Approach and Approach Conflict เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากต้องตัดสินใจเลือกสิ่งต่างๆ เพียงอย่างเดียวจากสิ่งที่ต้องการหรือชอบทั้งคู่หรือทั้งหมด เช่น ต้องการทั้งรถยนต์และบ้านแต่ต้องเลือกเพียงอย่างเดียว เป็นต้น

2. Avoidance and Avoidance Conflict เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากต้องตัดสินใจเลือกสิ่งต่างๆ เพียงอย่างเดียวจากสิ่งที่ไม่ต้องการหรือไม่ชอบทั้งคู่หรือทั้งหมด เช่น ไม่ต้องการถูกลดเงินเดือน หรือตัดเงินเดือน แต่ต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น

3. Approach and Avoidance Conflict เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากต้องตัดสินใจเลือกสิ่งต่างๆ จากสิ่งที่มีทั้งความต้องการหรือชอบและไม่ต้องการหรือไม่ชอบอยู่ในของแต่ละสิ่งนั้นๆ เช่น ทางลัดแต่ถนนไม่ดีกับทางอ้อมแต่ถนนดี ต้องเลือกทางใดทางหนึ่ง หรือ ชอบของหวานแต่กลัวอ้วน ต้องเลือกว่า จะกินของหวานหรือไม่กิน เป็นต้น

ภาวะความขัดแย้งใจของบุคคลดังกล่าวจะเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันเสมอ ก่อให้เกิดปัญหาแก่บุคคลในการตัดสินใจ ดังนั้นบุคคลจึงควรอาศัยประสบการณ์ และข้อมูลต่างๆ ตลอดจนควรจะมีกระบวนการที่ดีในการตัดสินใจจึงจะช่วยลดปัญหาความผิดพลาดในการตัดสินใจลงได้

ทฤษฎีการตัดสินใจ

ทฤษฎีการตัดสินใจเป็นการนำแนวความคิดที่มีเหตุผลที่ผู้บริหารใช้ในการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ทฤษฎีการตัดสินใจจำแนกตามวิธีการตัดสินใจและทฤษฎีการตัดสินใจตามบุคคลที่ตัดสินใจ⁵

1. ทฤษฎีการตัดสินใจจำแนกตามวิธีการตัดสินใจ สามารถจำแนกทฤษฎีการตัดสินใจ ตามวิธีการตัดสินใจออกเป็น 3 วิธี ดังนี้

1.1 ทฤษฎีการตัดสินใจโดยการคาดการณ์ มีการใช้เทคนิคการคาดการณ์และการพยากรณ์เข้ามาประกอบการตัดสินใจ เช่น การพยากรณ์โดยใช้แนวโน้ม เป็นต้น

1.2 ทฤษฎีการตัดสินใจโดยการพรรณนา เป็นการใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องมีการพิสูจน์และเห็นจริงจึงจะดำเนินการตัดสินใจได้ บางครั้งเรียก การตัดสินใจแบบนี้ว่า การตัดสินใจทางวิทยาศาสตร์

1.3 ทฤษฎีการตัดสินใจโดยกำหนดความ เป็นทฤษฎีที่คำนึงถึงว่าแนวทางการตัดสินใจควรจะเป็นหรือน่าจะเป็นอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการตัดสินใจได้

2. ทฤษฎีการตัดสินใจจำแนกตามบุคคลที่ตัดสินใจ สามารถจำแนกทฤษฎีการตัดสินใจโดยการจำแนกตามบุคคลที่ตัดสินใจได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 การตัดสินใจโดยคนเดียว เป็นการตัดสินใจโดยคนเดียว จะทำให้เกิดความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจ มักจะใช้ธุรกิจขนาดย่อมที่มีผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของกิจการและเป็นผู้ที่ใกล้ชิดปัญหาและทราบข้อมูลได้ดีกว่า

2.2 การตัดสินใจโดยกลุ่มเป็นการตัดสินใจที่ยืดหยุ่น และคณะกรรมการเป็นผู้ร่วมตัดสินใจ เป็นการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เมื่อใดก็ตามที่ต้องการความร่วมมือผู้บริหารจึงควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจึงจำเป็นสำหรับองค์การในอนาคต

ในการตัดสินใจโดยคนเดียวหรือกลุ่มนั้นผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องพิจารณาความสลับซับซ้อนของปัญหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจด้วย ซึ่งความสลับซับซ้อนของปัญหาการตัดสินใจเลือกทางเลือกภายใต้สถานการณ์ต่างๆ นั้น อาจต้องทำการตัดสินใจในลักษณะที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อมูลข่าวสารที่จะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและเหตุการณ์ในอนาคตสำหรับการแบ่งประเภทของการตัดสินใจจึงขึ้นอยู่กับข้อมูลที่มีอยู่เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามผู้ตัดสินใจสามารถคาดคะเนสถานการณ์ทั้งหมดที่จะเป็นไปได้ในอนาคตนั้น เป็นเพียงการระบุความเป็นไปได้ของสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งผู้ตัดสินใจยังไม่ทราบถึงความแน่นอนของสถานการณ์จะเกิดขึ้นและสถานการณ์ทั้งหมดนั้นก็ยังมีเพียงสถานการณ์เดียวเท่านั้นที่จะเกิดขึ้น นอกนั้นอาจเป็นเพียงสถานการณ์ที่มีโอกาสเป็นไปได้แต่ไม่ได้เกิดขึ้นจริงก็ได้ ในส่วนที่พิจารณาเหมือนกัน ได้แก่

⁵ สุโขทัยธรรมาธิราช, การจัดการเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2548) หน้า 263-264

1. กระบวนการการตัดสินใจ เป็นการตัดสินใจที่ต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์และพิจารณาถึงข้อมูลที่เกิดขึ้นจากนั้นผู้บริหารจึงทำการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมและดีที่สุด สำหรับกระบวนการตัดสินใจประกอบด้วยขั้นตอนการแสวงหาข้อมูล การออกแบบการตัดสินใจ รวมทั้งการตัดสินใจเลือกทางเลือกเพื่อให้สามารถเลือกทางเลือกได้ดีที่สุด ดังนั้นในการวิเคราะห์และพิจารณาจะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศและผ่านกระบวนการตัดสินใจนั่นเอง

2. การตัดสินใจเกี่ยวข้องกับทางเลือก การตัดสินใจเป็นความพยายามในการสร้างทางเลือกให้มากที่สุดเท่าที่ทำได้ ทางเลือกที่น้อยอาจปิดโอกาสความคิดสร้างสรรค์หรือทางเลือกที่ดีกว่าได้ ดังนั้นผู้บริหารจึงมีความจำเป็นต้องมีการฝึกฝนในการสร้างทางเลือกที่หลากหลาย และมีความสร้างสรรค์อีกด้วย การตัดสินใจเกี่ยวข้องกับทางเลือก ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นการตัดสินใจที่ไม่ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติไว้ล่วงหน้าเป็นการตัดสินใจที่แตกต่างออกไปจากสถานการณ์ปกติ ที่ไม่ได้มีการกำหนดโครงสร้างการตัดสินใจไว้ ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องค้นหาแนวทางการตัดสินใจเพื่อ

3. การตัดสินใจเกี่ยวข้องกับโครงสร้างขององค์การ ผู้บริหารในแต่ละระดับจะมีบทบาทและหน้าที่ในการตัดสินใจที่แตกต่างกัน เช่น ผู้บริหารระดับสูงจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ผู้บริหารระดับกลางจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจด้านการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารระดับปฏิบัติจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการดำเนินงานให้สำเร็จตามระยะเวลา และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้างขององค์การเป็นการตัดสินใจในงานประจำ โดยทั่วไปจะเป็นกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นต้น เพื่อให้ทุกคนทราบและถือปฏิบัติ ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องมีบทบาทในการกำหนดมาตรฐานและแนวทางการปฏิบัติไว้ล่วงหน้าในองค์การ

4. การตัดสินใจเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคลากร การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบุคคลกลุ่มและทั้งองค์การ ซึ่งพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน ดังนั้น ผู้บริหารจะต้องมีความเข้าใจและมีจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่ม และองค์การที่ดี จึงจะทำให้การตัดสินใจประสบความสำเร็จได้ สำหรับการตัดสินใจที่มีลักษณะสร้างสรรค์ที่เป็นการตัดสินใจที่เกิดจากความคิดริเริ่มของผู้บังคับบัญชาเป็นสำคัญและเป็น การตัดสินใจโดยคนๆ เดียว ส่วนการตัดสินใจโดยกลุ่มเป็นการตัดสินใจที่มีความสลับซับซ้อนที่ไม่สามารถตัดสินใจโดยคนๆ เดียวได้ จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายก็จำเป็นที่จะต้องมีการตัดสินใจโดยกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

1. การตัดสินใจแบบโครงสร้าง (Structure) บางครั้งเรียกว่าแบบกำหนดไว้ล่วงหน้าเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำ จึงมีมาตรฐานในการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาอยู่แล้วโดยวิธีการในการแก้ปัญหาที่ดีที่สุดจะถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เช่น การหาระดับสินค้าคงคลังที่เหมาะสมหรือการเลือกกลยุทธ์ในการลงทุนที่เหมาะสมที่สุด เมื่อมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดค่าใช้จ่ายต่ำที่สุดหรือเพื่อให้เกิดกำไรสูงสุด การตัดสินใจแบบโครงสร้างนี้จึงมักใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ ความรู้ทางด้านวิทยาการการจัดการ การวิจัยเพื่อการดำเนินงานเข้ามาใช้เป็นตัวช่วยของการตัดสินใจ ได้แก่ การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับสินค้าคงคลัง การวิเคราะห์งบประมาณ การตัดสินใจด้านการลงทุน ระบบการจัดส่ง เป็นต้น

2. การตัดสินใจแบบไม่เป็นโครงสร้าง (Unstructured) เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่มีรูปแบบไม่ชัดเจนหรือมีความซับซ้อน จึงไม่มีแนวทางในการแก้ปัญหาแน่นอนเป็นปัญหาที่ไม่มีการระบุวิธีแก้ไว้อย่างชัดเจนว่าต้องทำอะไรบ้าง การตัดสินใจกับปัญหาลักษณะนี้ จะไม่มีเครื่องมือ

3. การตัดสินใจแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi structure) เป็นการตัดสินใจแบบผสมระหว่างโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ปัญหาแบบกึ่งโครงสร้างนี้จะใช้วิธีแก้ปัญหาแบบมาตรฐานและการพิจารณาโดยมนุษย์รวมเข้าไว้ด้วยกัน คือ มีลักษณะเป็นกึ่งโครงสร้าง แต่มีความซับซ้อนมากขึ้นขั้นตอนจึงไม่ชัดเจนว่าจะมีขั้นตอนอย่างไร ปัญหาบางส่วนเขียนเป็นแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ได้แต่ปัญหาบางส่วนไม่สามารถเขียนออกมาในรูปของแบบจำลองได้ เช่น การทำสัญญาทางการค้าการกำหนดงบประมาณทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

ปัจจัยมีผลต่อตัดสินใจ

แต่แต่ละคนมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ซึ่งมีผลมาจากความแตกต่างกันของลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล ทำให้การตัดสินใจของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน โดยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการพฤติกรรม ประกอบด้วย 4 ปัจจัย

1. ปัจจัยด้านวัฒนธรรม (Cultural Factor) วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่สังคมเชื่อถือเป็นสิ่งดีงามและยอมรับมาปฏิบัติ เพื่อให้สังคมดำเนินและมีการพัฒนาไปได้ด้วยดี บุคคลในสังคมเดียวกันจึงต้องยึดถือและปฏิบัติตามวัฒนธรรมเพื่อการอยู่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัฒนธรรมเป็นเครื่องผูกพันบุคคลในกลุ่มไว้ด้วยกัน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดความต้องการพื้นฐานและพฤติกรรมของบุคคลโดยบุคคลจะเรียนรู้เรื่องค่านิยมทัศนคติ ความชอบ การรับรู้ และมีพฤติกรรมอย่างไรนั้น จะต้องผ่านกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว และสถาบันต่างๆในสังคม คนที่อยู่ในวัฒนธรรมต่างกันอย่างมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน การกำหนดกลยุทธ์จึงต้องแตกต่างกันไปสำหรับตลาดที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน โดยวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1.1 วัฒนธรรมพื้นฐาน (Culture) หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปแบบหรือวิถีทางในการดำเนินชีวิตที่สามารถเรียนรู้และถ่ายทอด สืบต่อกันมาโดยผ่านขบวนการอบรมและขัดเกลาทางสังคม วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่พื้นฐานในการกำหนดความต้องการและพฤติกรรมของบุคคล

1.2 วัฒนธรรมย่อย (Subculture) หมายถึง วัฒนธรรมกลุ่มย่อยๆในแต่ละวัฒนธรรมซึ่งมีรากฐานมาจากเชื้อชาติ ศาสนา สีผิว และภูมิภาคที่แตกต่างกัน บุคคลที่อยู่ในวัฒนธรรมกลุ่มย่อยจะมีข้อปฏิบัติทางวัฒนธรรมและสังคมที่แตกต่างกันไปจากกลุ่มอื่น ทำให้มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ ความต้องการ แบบแผนการบริโภค พฤติกรรมการซื้อที่แตกต่างกันและในกลุ่มเดียวกันจะมีพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยวัฒนธรรมกลุ่มย่อย

1.3 ชั้นทางสังคม (Social class) เป็นการจัดลำดับบุคคลในสังคมจากระดับสูงไประดับต่ำ โดยใช้ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ อาชีพ ฐานะ รายได้ ตระกูลหรือชาติกำเนิด ตำแหน่งหน้าที่ของบุคคล เพื่อจะเป็นแนวทางในการแบ่งส่วนตลาด การกำหนดตลาดเป้าหมาย ตำแหน่งของผลิตภัณฑ์และการจัดส่วนประสมทางการตลาด เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางรายได้ อาชีพ ตำแหน่งหน้าที่การทำงาน

2. ปัจจัยด้านสังคม (Social Factor) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม การ ลักษณะทางสังคมจะประกอบด้วย

2.1 กลุ่มอ้างอิง (Reference Group) เป็นกลุ่มที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย กลุ่มนี้จะมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความคิดเห็น และค่านิยมของบุคคลในกลุ่มอ้างอิง กลุ่มอ้างอิงจะมีอิทธิพลต่อบุคคลในกลุ่มทางด้านพฤติกรรมและการดำเนินชีวิต รวมทั้งทัศนคติและแนวความคิดของบุคคล เนื่องจากบุคคลต้องการให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม จึงต้องปฏิบัติตามและยอมรับความคิดเห็นจากกลุ่มอ้างอิง กลุ่มอ้างอิง

2.2 ครอบครัว (Family) บุคคลในครอบครัวถือว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อทัศนคติ ความคิดเห็น และค่านิยมของบุคคล ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของการครอบครัว จึงต้องคำนึงถึงลักษณะ การ บริโภค และการดำเนินชีวิตของครอบครัวด้วย

2.3 บทบาทและสถานะ (Roles and Statuses) บุคคลจะเกี่ยวข้องกับหลายกลุ่ม เช่น ครอบครัว กลุ่มอ้างอิง องค์กรและสถาบันต่างๆ บุคคลจะมีสถานะที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม ในการตัดสินใจ ผู้บริโภคมักจะมีบทบาทหลายบทบาทที่เกี่ยวข้องกับ การตัดสินใจของตนเองและผู้อื่นด้วย

3. ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factor) การตัดสินใจได้รับอิทธิพลจากลักษณะส่วนบุคคลของคนในด้านต่างๆ ดังนี้

3.1 อายุ (Age) อายุที่แตกต่างกันจะมีความต้องการต่างกัน เช่น กลุ่มวัยรุ่นชอบทดลองสิ่งแปลกใหม่และชอบสินค้าประเภทแฟชั่น และรายการพักผ่อนหย่อนใจ

3.2 วงจรชีวิตครอบครัว (Family life Cycle Stage) เป็นขั้นตอนการดำรงชีวิตของบุคคล ในลักษณะของการมีครอบครัว การดำรงชีวิตในแต่ละขั้นตอนเป็นสิ่งที่อิทธิพลต่อความต้องการที่ทัศนคติและค่านิยมของบุคคลทำให้เกิดความต้องการในผลิตภัณฑ์ และพฤติกรรมที่ซื้อที่แตกต่างกัน Kotler ได้กล่าวว่า วงจรชีวิตครอบครัวประกอบด้วยขั้นตอนแต่ละขั้นตอนจะมีลักษณะการบริโภคและพฤติกรรม

4. ปัจจัยด้านจิตวิทยา (Psychological factor) หรือปัจจัยภายใน การเลือกของบุคคลได้รับอิทธิพลจากปัจจัยด้านจิตวิทยา ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการใช้สินค้าปัจจัยภายในประกอบด้วย

4.1 การจูงใจ (Motivation) หมายถึง พลังสิ่งกระตุ้น (Drive) ที่อยู่ภายในตัวบุคคล ซึ่งกระตุ้นให้บุคคลปฏิบัติ การจูงใจเกิดภายในตัวบุคคล แต่อาจถูกกระทบจากปัจจัยภายนอกได้ พฤติกรรมของมนุษย์เกิดขึ้นต้องมีแรงจูงใจ (Motive) ซึ่งหมายถึง ความต้องการที่ได้รับการกระตุ้นจากภายในตัวบุคคล ที่ต้องการแสวงหาความพอใจด้วยพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย แรงจูงใจที่เกิดขึ้นภายในตัวมนุษย์ ถือว่าเป็นความต้องการของมนุษย์ อันประกอบด้วย ความต้องการทางด้านร่างกาย และความต้องการทางด้านจิตวิทยาต่างๆ ความต้องการเหล่านี้ ทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะหาสินค้ามาบำบัดความต้องการของตน

4.2 การรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการรับรู้ของแต่ละบุคคลซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน เช่น ความเชื่อ ประสบการณ์ ความต้องการและอารมณ์ และยังมีปัจจัยภายนอกคือ สิ่งกระตุ้น การรับรู้จะแสดงถึงความรู้สึกจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 การเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รส กาย การสัมผัส ซึ่งแต่ละคนมีการรับรู้แตกต่างกัน

4.3 การเรียนรู้ (Learning) เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์ของบุคคล การเรียนรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้น เมื่อบุคคลได้รับสิ่งกระตุ้นและเกิดการตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้นนั้น

4.4 ความเชื่อ (Beliefs) เป็นความคิดซึ่งบุคคลยึดถือเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีต

4.5 ทศคติ (Attitudes) เป็นการประเมินความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจของบุคคล ความรู้สึกด้านอารมณ์และแนวโน้มการปฏิบัติที่มีผลต่อความคิดหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ หมายถึงความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งส่วนประกอบของทัศนคติ

4.6 บุคลิกภาพ (Personality) เป็นรูปแบบลักษณะของบุคคลที่จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การตอบสนอง หรืออาจหมายถึงลักษณะด้านจิตวิทยาที่มีลักษณะแตกต่างของบุคคลซึ่งนำไปสู่การตอบสนองที่สม่ำเสมอและมีปฏิกิริยาต่อสิ่งกระตุ้น

4.7 แนวคิดของตนเอง (Self-concept) หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองหรือความคิดที่บุคคลคิดว่าบุคคลอื่นมีความคิดเห็นต่อตนอย่างไร องค์ประกอบของแนวคิดเกี่ยวกับตนเอง

หลักพุทธจิตวิทยาในการตัดสินใจ

การตัดสินใจของบุคคลจะมีตั้งแต่เรื่องที่ง่าย ๆ ไปจนถึงเรื่องที่ซับซ้อนยุ่งยาก เสียค่าใช้จ่ายน้อยไปจนถึงเสียค่าใช้จ่ายมาก มีเวลาในการตัดสินใจมากไปจนถึงมีเวลาน้อย เป็นต้น ดังนั้นการตัดสินใจที่ดีจึงควรมีกระบวนการที่ดีในการตัดสินใจจึงจะช่วยให้การตัดสินใจมีความผิดพลาดน้อยที่สุดและเกิดผลดีมากที่สุด หลักพุทธธรรมที่เป็นแนวคิดจิตวิเคราะห์ ช่วยเหลือ สนับสนุนให้มนุษย์มีความสุข อยู่ในสังคมอย่างภาคภูมิใจในตนเองและส่งเสริมสังคมให้น่าอยู่ ซึ่งอาจหมายถึงการประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือ คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงประกาศ และบัญญัติไว้โดยรวบรวมเป็นคัมภีร์หลักในพระพุทธ ศาสนาเรียกว่า “พระไตรปิฎก” เพื่อให้เป็นแหล่งสืบค้นคำสอนเดิมของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนแห่งพระพุทธเจ้า และพุทธธรรมยังรวมไปถึงความเป็นไปในพระชนม์ชีพและพระพุทธจริยวัตรที่สะท้อนออกมาให้ปรากฏในพุทธธรรม⁶

หลักสัปปุริสธรรม⁷ นั้น เป็นข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัทตามโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ กัน ซึ่งเป็นคุณสมบัติของคนที่ลักษณะของการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ พระพุทธศาสนานั้นจะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยหลักธรรม 7 ประการในชีวิตประจำวัน ถ้ามีคุณธรรมของมนุษย์ที่แท้ 7 ประการนี้ และสามารถประพฤติได้อย่างถูกต้องตามหลักการเหล่านี้โดยสมบูรณ์แล้วผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็น “สัตบุรุษ” หรือ “คนดีแท้” หรือ “มนุษย์โดยสมบูรณ์” เป็นคนที่มีการตัดสินใจที่พร้อมทุกอย่าง การกระทำหรือพฤติกรรมของเขามีการตัดสินใจที่เหมาะสมถูกต้องปราศจาก ความผิดพลาดน่าประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยรวม ย่อมเอื้ออำนวยประโยชน์สันติสุขแก่สังคม สาธารณสุขของหลักสัปปุริสธรรม 7 ในแต่ละองค์ประกอบนั้น

1. ธัมมัญญาตา⁸ คือ รู้หลักการ

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543) หน้า 1-2

⁷ ที.ปา. (ไทย) 11/322/252

⁸ อัง.สตก. (ไทย) 23/65/143-146

ฉันทัญญา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีความรู้จักธรรม รู้หลักความจริง หลักการ หลักเกณฑ์ กฎธรรมดา กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักหน้าที่ รู้งาน รู้กฎ กติกาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เหล่านี้ให้ชัดเจน เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการตัดสินใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

2. อุตัญญา คือ รู้จักผล รู้จุดหมาย

อุตัญญา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีความรู้จักอรรถประโยชน์ รู้ความมุ่งหมายประโยชน์ ที่ประสงค์ กล่าวว่าเป็นผู้รู้จักผล ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องรู้จักเป้าหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจ วัตถุประสงค์องค์การว่าจะไปทางไหน เพื่อประโยชน์อะไร เพื่อสามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น

3. อัตัญญา คือ รู้ตน

อัตัญญา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นการรู้ที่จะประพฤติกและปรับปรุงแก้ไข กล่าวว่าเป็นผู้รู้จักตน กล่าวคือ รู้ว่าตนเองมีคุณสมบัติ มีความสามารถอย่างไร และต้องรู้จักพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นจะต้องสำรวจตนเองอยู่เสมอว่า ตนเองมีจุดอ่อนจุดแข็งอะไร แล้วดำเนินการปรับปรุงจุดอ่อนของคน ในขณะที่เดียวกัน ก็พัฒนาจุดอ่อนจุดแข็งอะไร แล้วดำเนินการปรับปรุงจุดอ่อนของตน ในขณะเดียวกันก็พัฒนาจุดแข็งของตนให้ดีขึ้นเรื่อยไป ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจที่ดีนั้นควรมีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกอย่างแท้จริง เพื่อให้สามารถนำพามวลชนและองค์กรไปสู่จุดหมายได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

4. มัตัญญา คือ รู้จักประมาณ

มัตัญญา ความรู้จักประมาณ ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีความพอดี กล่าวคือ ต้องรู้จักขอบเขตความพอเหมาะในการทำงานในเรื่องต่างๆ ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นจะต้องรู้จักความพอเหมาะพอควรในที่จะทำกิจการทุกอย่างให้ลุล่วงไปด้วยดีตามเป้าหมายที่วางไว้ รู้จักประมาณและรู้จักบริโภค สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันแบบเป็นผู้รู้จักประมาณ

5. กาลัญญา คือ รู้จักเวลา

กาลัญญา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีรู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม จะประกอบกิจการงานต่างๆ ทำหน้าที่การงานตรงเวลา เป็นเวลา และทันเวลา เป็นผู้รู้จักคุณค่าของกาลเวลา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจที่ประสบความสำเร็จนั้นจะต้องเป็นผู้รู้จักการบริหารเวลาหรือวางแผนให้เหมาะสมกับเวลาอย่างถูกต้อง และแม่นยำในเรื่องของระยะเวลาที่ได้กำหนดไว้

6. ปริสัญญญา คือ รู้ชุมชน

ปริสัญญญา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีรู้จักชุมชน รู้กิริยาที่จะประพฤติดต่อชุมชนนั้น ว่าเมื่อเข้าไปจะประพฤติดอย่างไร เป็นผู้รู้จักชุมชน รู้สังคมตั้งแต่ขอบเขตที่กว้างขวางจากสังคมโลกสังคมประเทศชาติว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอะไร จะได้สามารถเข้าใจความต้องการของสังคมนั้นได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด นอกจากนี้ยังต้องรู้เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์วัฒนธรรม ประเพณีของสังคมนั้นๆ เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงสถานการณ์ต่างๆ ของสังคมนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง จะได้สามารถนำความสงบสุข สันติสุขความก้าวหน้า มาสู่มวลชน หมู่คณะและสังคมได้

7. บุคคลลัญญา คือ รู้จักบุคคล

บุคคลลัญญา หรือ บุคคลปโรปรัชญา ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นต้องมีความรู้จักบุคคล คือความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอรรถาศัย ความสามารถ และคุณธรรม รู้ว่าควรปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ อย่างไรควรคบ ใช้ตำหนิ สั่งสอนแตกต่างกัน เป็นผู้จักบุคคล ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจนั้นจะต้องรู้จักประเภทของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับตัว รู้ว่าควรปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผลอย่างไร ผู้ที่พร้อมในการตัดสินใจย่อมต้องรู้จักบุคคล รู้ประเภทของบุคคล ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เพื่อสามารถเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับการงานในการบริหารงานทุกๆ ด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าแก่ผู้ปฏิบัติงานทุกคนตลอดจนสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับหมู่คณะและองค์กรได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

รูปแบบการตัดสินใจตามหลักพุทธจิตวิทยา

การตัดสินใจนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตและการทำงานของบุคคล และถือเป็นบทบาทที่สำคัญ กระบวนการตัดสินใจ ได้แก่ การกำหนดปัญหา และวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาการกำหนดทางเลือกต่างๆ ที่จะใช้แก้ปัญหา การประเมินผลทางเลือกที่กำหนด การตัดสินใจเลือกที่เหมาะสมที่สุด ดำเนินการตามทางเลือกที่ตัดสินใจ และการประเมินผลที่เกิดจากทางเลือกนั้นๆ โดยผู้บริหารสามารถใช้ตัวแบบของการตัดสินใจทางการบริหาร ได้แก่ ตัวแบบการตัดสินใจโดยใช้เหตุผลตัวแบบการตัดสินใจโดยความพึงพอใจ ตัวแบบการตัดสินใจโดยส่วนเพิ่ม ตัวแบบการตัดสินใจโดยความไม่แน่นอน ตัวแบบการตัดสินใจโดยนวัตกรรมและการเรียนรู้การตัดสินใจเชิงปริมาณที่สำคัญ เช่น เทคนิคแขนงการตัดสินใจและเทคนิคผลตอบแทนที่คาดหวัง คือ แขนงการตัดสินใจ (Decision Tree) และผลตอบแทนที่คาดหวัง (Payoff Matrix) ส่วนการตัดสินใจเชิงคุณภาพเป็นเทคนิคที่ไม่ได้นำตัวเลข หรือแบบทางคณิตศาสตร์มาช่วยในการตัดสินใจแต่เป็นการใช้ทักษะความรู้ สติปัญญา และประสบการณ์ของผู้จัดทำตัดสินใจเป็นสำคัญ ประกอบด้วย

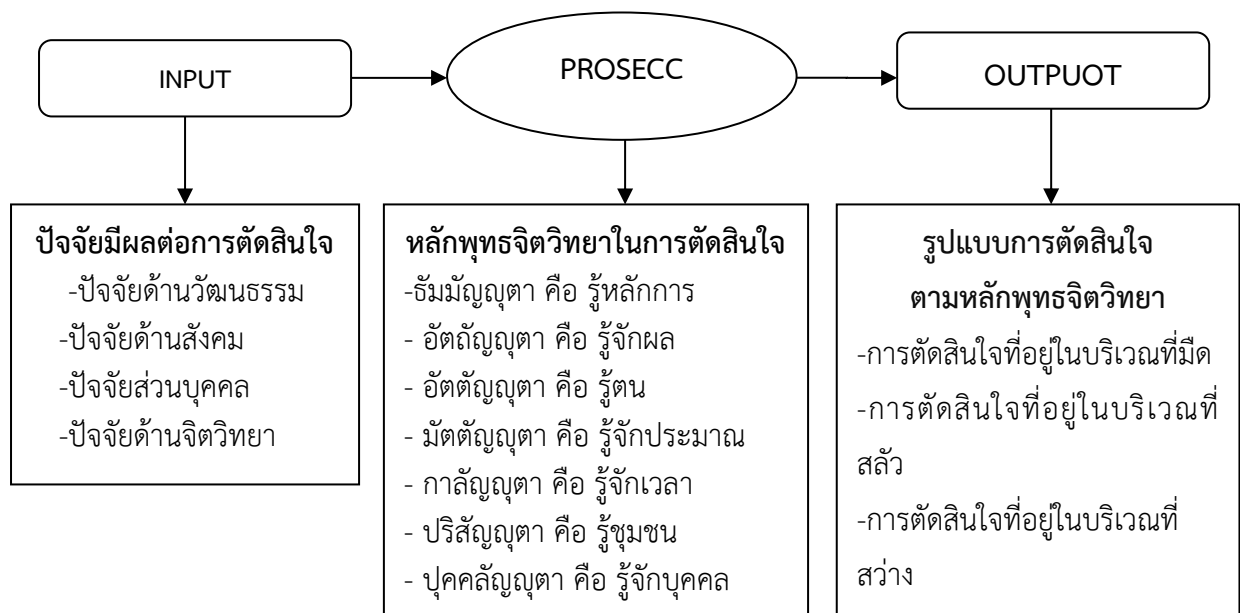
- 1) การตัดสินใจที่อยู่ในบริเวณที่มีมืด (Dark area) หมายถึงการตัดสินใจที่ไม่มีข้อมูลหรือมีข้อมูลน้อย ทำให้ผลของการตัดสินใจไม่แน่นอน (Uncertainty) เกิดความผิดพลาดได้ง่าย
- 2) การตัดสินใจที่อยู่ในบริเวณที่สลัว (Gray area) หมายถึงการตัดสินใจที่มีข้อมูลอยู่บ้างแต่อาจไม่เพียงพอผลของการตัดสินใจจึงต้องเสี่ยง (Risk) ซึ่งความผิดพลาดยังมีโอกาสเกิดขึ้นได้
- 3) การตัดสินใจที่อยู่ในบริเวณที่สว่าง (Light area) หมายถึงการตัดสินใจที่มีข้อมูลมากและเป็นข้อมูลที่ดี ผลของการตัดสินใจจะมีความแน่นอน (Certainty) มากขึ้น ความผิดพลาดจึงเกิดขึ้นได้น้อยมาก

บทสรุป

การตัดสินใจเป็นเรื่องของการจัดการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และในการจัดการนั้น การตัดสินใจเป็นหัวใจ ในการปฏิบัติงานทุกๆ เรื่องทุกๆ กรณีเพื่อดำเนินการไปสู่วัตถุประสงค์ อาจมีเครื่องมือมาช่วยในการพิจารณา มีเหตุผลส่วนตัวอารมณ์ ความรักใคร่ ชอบพอ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ และมีลักษณะเป็นกระบวนการอันประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ต่อเนื่องกันไป 1) การแยกแยะตัวปัญหา (problem identification) ในขั้นตอนแรกของการตัดสินใจนั้น จึงเป็นเรื่องราวของการสร้างความแน่ใจ มั่นใจ โดยการ

ค้นหาความเข้าใจกับตัวปัญหาที่แท้จริง ก็เพราะเหตุว่ากระบวนการตัดสินใจจะเริ่มต้นตามขั้นตอนแรก เมื่อผู้ทำการตัดสินใจมีความรู้สึกว่าได้เกิดปัญหาขึ้นมา นั่นก็คือ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในว่าได้มีปรากฏบางสิ่งบางอย่างมิได้เป็นไปตามที่คาดคิด 2) การหาข่าวสารที่เกี่ยวกับตัวปัญหานั้น (information search) การเสาะหาข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหานั้นก็คือ การเสาะหาสิ่งที่เป็นสาเหตุหรือสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหานั้น ซึ่งอาจจะไม่ใช่สาเหตุโดยตรงก็ได้ 3) การประเมินค่าข่าวสาร (evaluation of information) เป็นความจำเป็นที่จะต้องประเมินค่าดูว่า ข่าวสารที่ได้มานั้นถูกต้อง เหมาะสมเพียงพอตรงกับเวลาและสามารถที่จะนำไปวิเคราะห์ปัญหาได้หรือไม่ 4) การกำหนดทางเลือก (listing alternative) เป็นขั้นตอนสำคัญของการตัดสินใจ คือ การกำหนดทางเลือกมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เป็นการที่พยายามจะครอบคลุมวิถีทางที่จะแก้ปัญหาได้หลายๆ วิธีถ้าเรามีข่าวสารสมบูรณ์สำหรับปัญหาแต่ละเรื่อง เราอาจจะกำหนดทางเลือกได้เหมาะสมและครอบคลุมอย่างแท้จริงได้ 5) การเลือกทางเลือก (selection of alternative) เมื่อได้กำหนดทางเลือกต่างๆ ออกมาแล้ว พร้อมทั้งกำหนดลำดับความสำคัญและความเหมาะสมในการแก้ปัญหา ขั้นตอนต่อไป คือ การเลือกทางเลือกที่จะปฏิบัติการต่อไป (selection of a course of action) และขั้นนี้เองที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เป็นการตัดสินใจอย่างแท้จริง 6) การปฏิบัติตามการตัดสินใจ (implement of decision) เมื่อทางเลือกได้ถูกเลือกเข้ามาแล้ว ก็เป็นการปฏิบัติตามผลของการตัดสินใจหรือทางเลือก

สรุปรูปแบบการตัดสินใจตามหลักพุทธจิตวิทยา ดังแผนภูมิภาพได้ดังนี้

บรรณานุกรม

- ชนงกรณ์ กุณฑลบุตร. **หลักการจัดการ : องค์การและการจัดการแนวคิดการบริหารธุรกิจ**ในสถานการณ์
สถานการณ์ปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- บรรยงค์ โตจินดา. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น, 2548.
- ปกรณ์ ปกรณ์กรณ์ คำกอง. **แนวความคิดตัดสินใจ**. (ออนไลน์), เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/284784>.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 9,
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **การจัดการเชิงกลยุทธ์**. (พิมพ์ครั้งที่ 3), นนทบุรี: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546.
- . **องค์การและการจัดการ**. (พิมพ์ครั้งที่ 6), นนทบุรี: ชวนพิมพ์, 2548.
- ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
2540
- สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน์, 2548

สารานิยธรรม นำองค์กรสู่ความเป็นเลิศ Saraniyadhamma: The Principle of Leadership for Excellence

รุ่งสุริยา หอมวัน
สมาพร มั่งคั่ง
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในองค์กร เอาไว้ 6 ประการด้วยกัน อยู่ในหมวดธรรมที่เรียกว่า สารานิยธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นภายในองค์กร อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้งปวง ดังพระพุทธวจนะบทที่ว่า "ความสามัคคีของหมู่คณะเป็นเหตุนำความสุขมาให้" ฉะนั้นองค์กรที่ต้องการจะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ควรนำเอาหลักธรรมทั้ง 6 ประการ ไปใช้บริหารองค์กรอยู่เนืองๆ

คำสำคัญ : บริหาร, สารานิยธรรม

Abstract

Buddha has said the principles that guide and strengthen unity, 6 things to happen in your organization. In fairness category called Saraniyadhamma 6. This is a principle which is the location of the memorial. The principles to strengthen the good sense to come up against each other is always on guard at the memorial. Which will be instrumental in strengthening unity, solidarity happening within the organization. This will bring happiness, peace and stability. And growth catalysts. The word Buddha is like that. "The unity of the group is to bring happiness to the incident." Therefore, organizations need to strengthen unity and solidarity to happen. Should take the 6 principles to the organization repeatedly.

Keywords: Management, Saraniyadhamma

บทนำ

องค์กรทุกองค์กรประกอบด้วยบุคคลหลายประเภท ที่มีความเชื่อ แนวคิด อุปนิสัย ทัศนคติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มาอาศัยอยู่รวมภายในสังคมเดียวกัน จึงทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องหาการบริหารจัดการที่เหมาะสมมาใช้ในองค์กร เพื่อให้องค์กรนั้น ๆ ดำเนินไปได้ด้วยดี คือมีความสงบเรียบร้อย มีความ

ยุติธรรม มีความสามัคคี ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม หากสังคมในองค์กรที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย ไม่มีการนำการบริหารจัดการที่เหมาะสมมาใช้แล้ว ก็อาจทำให้องค์กรนั้นประสบกับความสับสนยุ่งเหยิง เกิดความแตกแยก แย่งชิงผลประโยชน์ตามมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด¹ ดังที่ปรากฏในสังคมต่าง ๆ ในปัจจุบัน การบริหารจัดการองค์กรที่เหมาะสมจึงเป็นที่ต้องการของทุก ๆ องค์กร เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ได้มาซึ่งการมีเสถียรภาพทางสังคมและการนำองค์กรไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ความผาสุก การบริหารจัดการ โดยเฉพาะหลักสาราณียธรรม คือธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นแก่กันและกันอยู่เสมอ องค์กรในอดีตมีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างใกล้ชิด มีการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ศาสนาจึงเป็นที่มาของอุดมการณ์รูปแบบเดียว เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการธำรงรักษาความชอบธรรมของการบริหารจัดการและการยอมรับของประชาชนที่มีต่อผู้ปกครอง

ความหมาย

ความหมายของสาราณียธรรม

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึง หลักสาราณียธรรม 6 ไว้ว่า สาราณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรม 6 คือ

1. เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. เมตตาวาจกรรม ตั้งเมตตาวาจกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน
4. สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ซ่อนไว้ อับปฏิวัตต์ โภคี ก็ได้
5. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ
6. ทิฎฐิสามัญญตา มีทิฎฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

¹ มานพ นักการเรือน, การวิเคราะห์การบริหารและการปกครองในคัมภีร์ชาดก, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546. หน้า 1

ธรรม 6 ประการนี้ มีคุณ คือ เป็น สารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็น ปิยกรรม ทำให้เป็นที่รัก เป็น ครุกรรม ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอเกิภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน²

พระพรหมคุณาภรณ์.(ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของสารณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) คือ เป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักอยู่ร่วมกัน ได้แก่

1. เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำ ตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3. เมตตาโมกกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน
4. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคด้วยกัน
5. สีสสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ
6. ทิฐิสามัญญตา ปรึบความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็น มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน³

ความหมายของการบริหาร

สมพงษ์ เกษมสิน⁴ กล่าวไว้ว่า คำว่า การบริหารนิยมใช้กับการบริหารราชการ หรือการจัดการเกี่ยวกับนโยบาย ซึ่งมีศัพท์บัญญัติว่า รัฐประศาสนศาสตร์ (public administration) และคำว่า การจัดการ (management) นิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน หรือการดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้ สมพงษ์ เกษมสิน ยังให้ความหมายการบริหารไว้ว่า การบริหารมีลักษณะเด่นเป็นสากลอยู่หลายประการ ดังนี้

- 1) การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์
- 2) การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบ
- 3) การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
- 4) การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
- 5) การบริหารเป็นการดำเนินการร่วมกันของกลุ่มบุคคล

² ที.ปา.(ไทย) 11/317/257.

³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 30, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2547), หน้า 23.

⁴ สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 5-6.

6) การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคล กล่าวคือ ความร่วมมือ (collective mind) จะก่อให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม (group cooperation) อันจะนำไปสู่พลังของกลุ่ม (group effort) ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

7) การบริหารมีลักษณะการร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีเหตุผล

8) การบริหารมีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์

9) การบริหารไม่มีตัวตน (intangible) แต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

อนันต์ เกตุวงศ์⁵ ให้ความหมายการบริหารว่า เป็นการประสานความพยายามของมนุษย์ (อย่างน้อย 2 คน) และทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดผลตามต้องการ

ไพบูลย์ ช่างเรียน⁶ ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ติน ปรัชญพฤทธิ์⁷ มองการบริหารในลักษณะที่เป็นกระบวนการโดยหมายถึงกระบวนการนำเอาการตัดสินใจ และนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจหมายถึงเกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ

บุญทัน ดอกไธสง⁸ ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กร หรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์กร

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ⁹ มีความเห็นว่า การบริหารในฐานะที่เป็นกระบวนการ หรือกระบวนการบริหาร เกิดได้จากหลายแนวคิด เช่น โปสคอร์ด (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของ ลูเทอร์ กุลิก (Luther Gulick) และ ลินดอล เออร์วิก (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร 7 ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์ (POCCC)

⁵ อนันต์ เกตุวงศ์, การบริหารการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 27.

⁶ ไพบูลย์ ช่างเรียน, วัฒนธรรมการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2532), หน้า 17.)

⁷ ติน ปรัชญพฤทธิ์, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 8.

⁸ บุญทัน ดอกไธสง, การจัดองค์การ, (พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 1.

⁹ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น: สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทร์เพช, 2545), หน้า 39.

ธงชัย สันติวงษ์¹⁰ ในปี พ.ศ. 2543 กล่าวถึงลักษณะของงานบริหารจัดการไว้ 3 ด้าน คือ

- 1) ในด้านที่เป็นผู้นำหรือหัวหน้างาน งานบริหารจัดการ หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ปฏิบัติตนเป็นผู้นำภายในองค์กร
- 2) ในด้านของภารกิจหรือสิ่งที่ต้องทำ งานบริหารจัดการ หมายถึง การจัดระเบียบทรัพยากรต่าง ๆ ในองค์กร และการประสานกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
- 3) ในด้านของความรับผิดชอบ งานบริหารจัดการ หมายถึง การต้องทำให้งานต่าง ๆ สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดีด้วยการอาศัยบุคคลต่าง ๆ เข้าด้วยกัน.)

จึงสรุปได้ว่า การบริหารงาน หมายถึง กระบวนการสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยอาศัยคน งาน และทรัพยากร ผ่านทางการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์

ประยุกต์หลักสาราณียธรรมใช้กับความสัมพันธ์ภายในองค์กร

ในแง่ของความสัมพันธ์ภายในองค์กร การรักษาสัมพันธ์ไมตรีให้ดำรงอยู่และดำเนินด้วยดี ย่อมเป็นที่พึงประสงค์ของทุกองค์กร เพราะความเป็นมิตรย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ทุกด้าน การเสริมสร้างความเป็นมิตรจัดเป็นมาตรการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาระหว่างองค์กรขึ้น แต่การที่จะทำให้เกิดสัมพันธ์ไมตรีหรือความเป็นมิตรดำเนินไปได้ด้วยดีนั้น จำเป็นต้องอาศัยคุณธรรมบางประการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผูกพันน้ำใจของผู้ที่เป็นมิตรไว้ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีในเรื่องนี้ได้แก่ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน 6 ประการที่เรียกว่า สาราณียธรรม หลักคำสอนนี้แม้พระพุทธเจ้าจะแสดงไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับภิกษุ แต่ก็เป็นหลักการที่ผดุงความเป็นมิตรซึ่งอาจนำมาประยุกต์ใช้กับความสัมพันธ์ภายในองค์กรได้ ดังนี้

1. เมตตาทายกรรม มีการกระทำทางกายที่ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อเพื่อนรวม ช่วยชวนช่วยทำกิจธุระของกันและกันด้วยกาย ไม่ว่าจะเป็ภารกิจธุระอะไรก็ตามก็เต็มใจช่วยจนสำเร็จ ไม่นิ่งดูตาย ซึ่งการกระทำเช่นนี้ย่อมทำให้เพื่อนร่วมงานรู้สึกซาบซึ้ง และสำนึกในไมตรีที่เราแสดงออกต่อเขาทำให้เกิดไมตรีตอบที่มั่นคงแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
2. เตตาวจีกรรม มีการกระทำทางวาจาที่ประกอบด้วยความปรารถนาดี การแนะนำสั่งสอนบอกกันในทางที่ถูกต้อง เมื่อทำตามแล้วเกิดความดีงาม ไม่มีผลทำให้ผู้ทำตามต้องได้รับความเดือดร้อนภายหลัง เช่นการไม่กล่าวตำหนิติเตียนหรือให้ร้ายผู้อื่นให้ได้รับความเสียหาย เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นระหว่างกันก็ใช้วิธีการเจรจาปรึกษากันเพื่อหาข้อยุติด้วยความจริงใจและสุจริตใจ การกระทำเช่นนี้ย่อมเป็นการส่งเสริมสัมพันธ์ไมตรีอันดีและเป็นเครื่องให้ระลึกถึงกันในทางที่ดีทางหนึ่ง
3. เมตตาโมกกรรม มีการกระทำทางใจที่ประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อกัน หมายถึงการมีความตั้งใจดีหรือหวังดีต่อกันด้วยความจริงใจ ไม่แสดงออกในลักษณะหน้าไหว้หลังหลอก “ต่อหน้าก็ว่าดีแต่ลับ

¹⁰ ธงชัย สันติวงษ์, องค์กรและการบริหาร (พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2543), หน้า 21-22

หลังตั้งนินทา” หากแสดงให้เห็นเพื่อนได้เห็นความหวังดีด้วยความสุจริตใจของเราทั้งต่อหน้าและลับหลัง การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมเป็นการส่งเสริมสัมพันธไมตรีที่ดีทางหนึ่งในองค์กร

4. สาธารณโภคิตา แบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยชอบธรรมแก่บุคลากรในองค์กร ไม่ว่าจะในด้านบริหาร ด้านวิชาการ หรือด้านปฏิบัติการวิชาชีพ การเฉลี่ยแบ่งปันผลประโยชน์ขององค์กรหรือของคนที่ได้มาโดยชอบธรรมให้แก่ผู้อื่นแบบสงเคราะห์หรืออนุเคราะห์นี้ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหลักปฏิบัติระหว่างมิตรที่เป็นเครื่องระลึกรึงกันไปในทางดี

5. สีสสามัญญตา มีหลักความประพฤติที่เสมอกันกับมิตรในองค์กร ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจขององค์กร การประพฤติกายวาจาให้เรียบร้อยดีไม่มีโทษ ปฏิบัติตนตามระเบียบ ข้อบังคับ ตามภาวะของตนไม่ให้ขาดหรือต่างพร้อยเสมอกันกับผู้อื่น

6. ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นร่วมกันกับบุคลากรหรือเพื่อนร่วมงาน การมีความเห็นพ้องต้องกันตามระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่มีความเห็นผิดแผกแปลกไปจากผู้อื่น จนเป็นเหตุแห่งความแตกร้างบาดหมาง ยอมรับมติของส่วนมาก

ในเรื่องที่เกี่ยวกับความคิดเห็นแม้จะมีหลักความจริงอยู่ว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะให้คนทุกคนไม่มีความเห็นแตกต่างกันเลย แต่ในหลักการใหญ่ๆ ที่เป็นไปเพื่อความสงบสุขขององค์กร บุคลากรในองค์กรจำเป็นต้องพยายามปรับความคิดเห็นให้ตรงกัน หรือมีฉะนั้นก็ต้องพยายามอดทนต่อความคิดเห็นที่ดีของบุคคลอื่น แม้ความคิดเห็นนั้นอาจจะไม่ตรงกับความคิดเห็นของตนไปทั้งหมด หลักที่ใช้สำหรับบริหารองค์กรย่อมมุ่งถึงผลประโยชน์ของบุคลากรส่วนใหญ่เป็นที่ตั้ง

การเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กรโดยใช้หลักสาราณียธรรมทั้ง 6 ประการของพระพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้ว จัดอยู่ในวิธีป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา จะเรียกว่าเป็นวิธีแก้ปัญหาล่วงหน้าได้ เมื่อได้จัดการป้องกันไว้อย่างเหมาะสมแล้ว ปัญหาอันเนื่องจากความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับเพื่อนร่วมงาน ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความอยู่รอดและความปลอดภัยขององค์กรก็ไม่เกิดขึ้น ผลประโยชน์สำคัญ คือความอยู่รอดและความปลอดภัยขององค์กรย่อมเชื่อว่าได้รับการคุ้มครองรักษาไว้ด้วยดี

ยุทธวิธีการนำองค์กรสู่ความเป็นเลิศ

ในการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดความผูกพันกับผู้ใช้บริการในระยะยาว มีการใช้บริการซ้ำ บอกต่อ และเติบโตอย่างต่อเนื่องในระยะยาว องค์กรควรสร้างระบบบริการที่เป็นเลิศ (Service Excellence) ให้แก่องค์กร 7 ประการ ดังนี้

1. **ผู้นำ** เป็นผู้ที่กำหนดทิศทางองค์กร และขับเคลื่อนองค์กรให้ไปได้เร็ว ช้า ถูกทิศทาง ในทุกๆ เรื่องของงานที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกันในเรื่องของการสร้างบริการที่เป็นเลิศ ก็ขึ้นอยู่กับผู้นำ หากผู้นำเอาใจจริงเอาใจนำพาขับเคลื่อนขบวนทีมงานทั้งหมด ก็ขึ้นอยู่กับผู้นำทั้งนั้น เพราะเป็นผู้ขับเคลื่อนกลยุทธ์ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้ความสำเร็จนั้นเกิดขึ้นแก่องค์กร

2. **การมีส่วนร่วม** ทุกครั้งที่ต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในองค์กร ที่เรียกว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จำเป็นต้องให้มีผู้เกี่ยวข้องอยู่เป็นจำนวนมากกลุ่มใหญ่ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต้องเข้าใจทิศทางและ

เป้าหมายเดียวกันในการจะร่วมเดินทางไปด้วยกัน ฉะนั้นการดึงบุคคลต่างๆ ในองค์กรให้มาเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะบุคคลต่างๆ ที่มีส่วนร่วม เขาย่อมจะรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของงาน หรือโครงการที่กำลังจะเกิดขึ้นอยู่ ว่าเราสามารถสร้างสรรค์กิจกรรม หรือดึงบุคคลให้มาเกี่ยวข้องได้เพิ่มขึ้น กิจกรรมที่จะทำให้ทุกคนในองค์กรมีส่วนร่วมนั้น ต้องมีการวางแผนล่วงหน้าเป็นปี เพื่อให้ทราบทั้งองค์กรรวมว่า จะมีอะไรเกิดขึ้นบ้างตลอดทั้งปี มิใช่เป็นการทำกิจกรรมเพียง 3 ชั่วโมง แล้วหลังจากนั้นทุกอย่างก็คืนสู่สภาพเดิม

3. การสื่อสาร การสื่อสารจำเป็นต้องมีอย่างต่อเนื่อง ไม่ปล่อยให้หลุดหายไป องค์กรสามารถสร้างช่องทางการสื่อสารให้มีได้หลากหลาย ตัวอย่าง เช่น

- การสื่อสารด้วยวิธีใช้ของแจก ของชำร่วย หนังสือ อุปกรณ์เครื่องมือบนโต๊ะทำงาน เช่น เมาส์ แผ่นรองเมาส์ กระดาษโน้ต กระดาษรองหน้า ที่วางโทรศัพท์มือถือ แก้วน้ำ ถาดรอง พวงกุญแจ และอื่นๆ

- การสื่อสารผ่านระบบ IT เช่น ใน Website องค์กร Internet ของบริษัท หน้า Desktop ของ องค์กร Email, Facebook หรือ Line เป็นต้น

- การสื่อสารอื่นๆ เช่น เพลง การเปิดเสียงตามสาย และการจัดกิจกรรมต่างๆ

4. การส่งเสริมสร้างแรงจูงใจ องค์กรต้องออกแบบกิจกรรมส่งเสริมสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้เกิดขวัญ กำลังใจ ในการบริการที่เป็นเลิศให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี องค์กรสามารถมอบรางวัลให้บุคคลดีเด่นใน องค์กร โดยรางวัลที่กำหนดขึ้นนั้นเป็นไปได้ทั้งรางวัลที่เป็นตัวเงิน และรางวัลที่มิใช่เงิน รางวัลที่มิใช่ตัวเงิน เช่น การทานข้าวกับผู้บริหาร การได้รับถ้วย/เหรียญรางวัลจากผู้บริหารบนเวที การชื่นชมผู้ดีเด่นผ่านสื่อในองค์กร เช่น ป้าย วารสาร Email Website Internet เป็นต้น

5. การประเมินและการติดตามผล เรื่องนี้เป็นสิ่งสำคัญซึ่งองค์กรต่างๆ มักจะขาดหายไป การประเมินติดตามผล คือการทำให้ทุกคนที่เป็นผู้ให้บริการลูกค้าสามารถรักษาระดับ รักษาคุณภาพมาตรฐานใน ภาพรวมขององค์กรไว้ได้ จะทำให้ภาพลักษณ์ขององค์กร หรือ มาตรฐานคุณภาพบริการ แกว่งขึ้นๆ ลง เตี้ยวดี เตี้ยวร้าย การประเมินและการติดตามผล ทำได้โดยการมอบหมายให้บุคคลที่มีอำนาจหรือฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นผู้รับผิดชอบดูแล

6. การฝึกอบรม การฝึกอบรมถือเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้บุคลากรมีความพร้อม คือ 1) ความพร้อม ทางด้านจิตใจ มีใจเปิดรับสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ 2) ความพร้อมทางความคิด คือ มีทัศนคติ มีความคิดในการ ให้บริการ มีความคิดที่ส่งมอบสิ่งดีดีให้กับผู้ใช้บริการ และ 3) ความพร้อมทางการปฏิบัติ คือ มีทักษะ มีความสามารถ ออกมาในเชิงพฤติกรรม ในการที่จะปฏิบัติงานทำให้ผู้ใช้บริการเกิดความประทับใจได้ ซึ่งใน ความพร้อมด้านนี้ เกิดจากการฝึกฝน การฝึกอบรมแบบปฏิบัติจริงๆ และปรับปรุงให้ดีขึ้นอีกโดยวิทยากรเป็น ผู้ให้คำแนะนำ การฝึกอบรมนี้จะป็นฐานอันสำคัญให้บุคลากรพร้อมที่จะทำงานจริงๆ เขาจะรู้ว่าสิ่งใดที่ควร ปฏิบัติต่อผู้ใช้บริการและสิ่งใดที่ไม่ควรปฏิบัติ

7. การกำหนดมาตรฐานบริการ สิ่งทุกอย่างจะเกิดขึ้นได้ย่อมเกิดจากการวางแผนไม่มีอะไรที่ทำได้สำเร็จได้จากเรื่องบังเอิญ การสร้างบ้านทุกหลัง มีแบบบ้าน ในเรื่องของการบริการ องค์กรจำเป็นต้องมีการ ออกแบบพิมพ์เขียวและมาตรฐานบริการ (Service Blueprint & Service Standard) เพื่อเป็นแนวทาง เป็น กรอบให้บุคลากรผู้ให้บริการได้รับทราบว่าสิ่งที่เขาพึงปฏิบัติต่อผู้ใช้บริการ คืออะไร และอย่างไร เมื่อทุกคนรับรู้

รับทราบ เขาก็จะปฏิบัติได้ถูกทาง ถูกแนว ตามที่องค์กรต้องการ ตามที่ผู้ใช้บริการต้องการ เพราะการออกแบบมาตรฐานบริการ นั้นต้องมีข้อมูลสิ่งที่ผู้ใช้บริการต้องการมาประกอบใช้จากการออกแบบ

ทั้ง 7 ยุทธวิธีนี้ก็จะต้องสอดคล้องกับหลักสารานุกรมธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่ทำให้องค์กรมีความเจริญ คือบุคลากรต้องมีการเคารพซึ่งกันและกัน ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน ความสามัคคี ความประพฤดี สุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ต้องเป็นคนมีจิตใจให้อภัยไม่อวดดี ต้องหาปมด้อยของตนเอง และต้องรู้จักเสียเปรียบ เพราะฉะนั้นผู้นำหรือผู้บริหารในยุค 4.0 จะต้องสามารถบริหารความหลากหลายและแตกต่างเพื่อให้เกิดผลสูงสุดแก่องค์กร เนื่องจากในยุค 4.0 ที่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ (ทั้งข่าวจริงและข่าวปลอม) ถูกกระจายออกไปได้เพียงแค่ปลายนิ้วสัมผัส ทำให้บุคลากรในองค์กรมีความคิดที่แตกต่างและหลากหลายมากขึ้น ทุกคนพร้อมและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นของตนเอง ภายในองค์กรจะประกอบด้วยบุคลากรที่มีวิถีคิด ความเชื่อ ลักษณะการทำงานที่แตกต่างและหลากหลายกันมากขึ้น ดังนั้นผู้บริหารจะต้องเรียนรู้ที่จะบริหารท่ามกลางความแตกต่างและใช้ประโยชน์จากความแตกต่าง เพื่อให้องค์กรประสบความสำเร็จให้ได้ อีกประการหนึ่งผู้นำจะต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคลากร เนื่องจากในยุคปัจจุบันความรู้ที่เรียนมาในสถาบันการศึกษานั้น เพียงแค่ก้าวออกจากรั้วมหาวิทยาลัยก็จะล้าสมัยแล้ว ดังนั้นจะต้องแสวงหาทุกหนทางในการที่จะพัฒนาบุคลากรอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามการพัฒนาที่แท้จริงไม่ใช่เพียงแค่การพัฒนาความรู้ (Knowledge) เท่านั้น แต่จะต้องพัฒนาทักษะและวิธีการคิดที่จำเป็นและสำคัญด้วย

การพัฒนาบุคลากรขององค์กร

การพัฒนาให้เป็นองค์การที่สมบูรณ์ ต้องพัฒนาสมาชิกในองค์การให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (Total Person) ซึ่งมีอยู่ 6 ด้านคือ

1. ด้านร่างกาย มีสมรรถนะพร้อมต่อการทำงานหรือไม่ หรือจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการทำงานอย่างปกติราบรื่นหรือไม่ โดยเน้นที่ตัวบุคคลในการมีส่วนร่วมที่จะพัฒนาบรรยากาศดังกล่าวด้วย อาจใช้กิจกรรม 5 ส. เป็นฐานก็ได้
2. ด้านจิตใจ การปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การอาจมีความเครียดเกิดขึ้นได้จึงต้องจัดระบบการบริหารความเครียดให้กับพนักงาน เช่น การฝึกคลายกล้ามเนื้อโดยการออกกำลังกาย การจัดที่ปรึกษาด้านจิตหรือรับฟังความวิตกทุกข์ร้อนของสมาชิก
3. ด้านสติปัญญา ประเมินจากการเรียนรู้ในระหว่างการทำงานก็ได้ว่า พนักงานสร้างแนวทางใหม่ๆ ที่จะปฏิบัติงานให้ดีขึ้น ประหยัดขึ้น หรือสร้างสรรค์แนวคิดแปลก ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์การหรือไม่ หากไม่มีทั้งนวัตกรรมใหม่ๆ และความคิดสร้างสรรค์ใดๆ เลย อาจตีความได้ว่าผู้บริหารยังไม่จัดบรรยากาศ หรือเปิดโอกาสให้เขาแสดงบทบาทได้อย่างเต็มที่
4. ด้านความรู้และคุณธรรม ประเมินจากผลงานที่เกิดขึ้นว่าได้เข้าไปพัฒนา ความรู้จนเกิดความเชี่ยวชาญ แก่พนักงานหรือไม่ โดยตรวจวัดจากปริมาณ และคุณภาพของผลผลิตหรือบริการ ในขณะที่เดียวกัน การพัฒนาแต่ความรู้โดยไม่ผนวกความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม มุ่งแต่จะพัฒนาผลผลิตโดยไม่สนใจ

ผลกระทบใด ๆ ต่อบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมก็คงเป็น การลำบากอย่างยิ่งที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งความรู้และคุณธรรมต้องพัฒนาไปด้วยกัน แยกส่วนไม่ได้

5. ด้านจริยธรรม และวัฒนธรรมในการปฏิบัติงาน จิตเป็นนายและกายเป็นบ่าว หากจิตมีลักษณะอย่างไรก็จะกำกับหรือสั่งกายให้มีพฤติกรรมไปในทิศทางนั้น ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมของสมาชิกในองค์กรจะมีส่วนในการนั้นพฤติกรรมได้ เช่น การรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อลูกค้า ต่อองค์การ

6. สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สมาชิกในองค์กรที่ตัดสินใจปัญหาด้วยเหตุผล แทนการตัดสินใจปัญหาด้วยอารมณ์จะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การจัดระบบให้มีการตรวจประเมินสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในองค์กรอยู่เนื่อง ๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็น กล่าวโดยสรุปตัวชี้วัดที่วัดที่สุดที่จะวัดว่าสมาชิกในองค์กรปฏิบัติงานอย่างมีความสุขหรือไม่ คือ "อาการทน" หรือ "ความรู้สึกทน" ถ้าหากต้องปฏิบัติงานอย่างทนทำ สักวันหนึ่งความเครียดสะสมก็จะถึงจุดที่เรียกว่า "ทนไม่ได้" หรือ "ทนไม่ไหว" สมาชิกก็ต้องออกจากองค์กรไป หากเขาเป็นกำลังสำคัญขององค์กร องค์กรก็ต้องสูญเสียสิ่งที่เรียกว่าเป็นอวัยวะที่ดีไป การจัดหาอวัยวะใหม่มาทดแทนก็อาจจะทำให้การดำเนินงานขององค์กรได้รับผลกระทบถึงขั้นหยุดชะงักได้ บุคคลที่ไม่มีธุรกิจของครอบครัวหรือเป็นเจ้าของธุรกิจหรือกิจการของตัวเอง อาจจะต้องเข้าไปทำงานในองค์กรหรือหน่วยงานอื่น ดังนั้นการได้เรียนรู้ถึงแนวทางหรือหลักการในการบริหารงานทรัพยากรบุคคล (Human Resource Management) จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง¹¹

บทสรุป

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาถือได้ว่าสนับสนุนการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะสอนให้คนมีความเสมอภาคและเสรีภาพ ไม่ได้บังคับให้เชื่อ สอนให้คนใช้เหตุผล สอนให้สังคมเกิดความสามัคคีกันและรวมกลุ่ม สอนให้คนประพฤติดีมีศีลธรรม หลักสาราณียธรรม เป็นธรรมที่ส่งเสริมความพร้อมเพรียงความสมัครสมานสามัคคีของหมู่คณะเป็นธรรมที่สร้างความปรารถนาดีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทางกาย วาจา และใจ คือ ทำดี พูดดี และคิดดีต่อกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน มีความประพฤติเหมือนคนอื่น ๆ ไม่ทำให้หมู่คณะเสียหาย เพราะความประพฤติชั่วของตน ยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ทำให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของคนในองค์กร จึงต้องการนำหลักสาราณียธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานองค์กรสู่ความเป็นเลิศ เพื่อจะช่วยให้การทำงานหรือการบริหารงานประสบผลสำเร็จ เสริมสร้างความมั่นคงขององค์กร จูงใจให้บุคลากรร่วมกันทำกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กร และนำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาองค์กรของตนเอง เป็นหลักในการแก้ไขปัญหาองค์กรโดยมติของส่วนรวม และเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของบุคลากรในองค์กร ทั้งผู้นำและผู้ตามให้มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อองค์กรและสังคม

¹¹ เยาวลักษณ์ แยมสรวล, การบริหารองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/353259>, [18 สิงหาคม 2560]

บรรณานุกรม

- กาญจนา พิมพ์สุข. การประยุกต์ใช้หลักสารานุกรม 6 ในการบริหารสถานศึกษา ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ. **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ธงชัย สันติวงษ์. **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2543.
- บุญทัน ดอกไธสง. **การจัดองค์การ**, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2537.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมนุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 30, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2547.
- พระมหาเอกมร ฐิตปญโญ (คงตางาม). ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักสารานุกรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี, **วิทยานิพนธ์**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- ไพบูลย์ ช่างเรียน. **วัฒนธรรมการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2532.
- พิสิทธิ์ พิพัฒน์โกศากุล. **สถาบันฝึกรบและให้คำปรึกษาแนะนำด้านการพัฒนาการบริการลูกค้าอย่างเป็นระบบ** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.impressionconsult.com/web/index.php/articles/210-7secret.html> [19 สิงหาคม 2560].
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มานพ นักการเรียน. **การวิเคราะห์การบริหารและการปกครองในคัมภีร์ชาดก**, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2546.
- เยาวลักษณ์ แยมสรवल. **การบริหารองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/353259>, [18 สิงหาคม 2560].
- วีรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทร์เพซ, 2545.
- สมพงศ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- อนันต์ เกตุวงศ์. **การบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

อำนาจกับการเมือง Power and Politics

พระครูวิชิตคุณพิพัฒน์ ดร.
หน่วยวิทยบริการ กำแพงเพชร

บทคัดย่อ

การเมืองเป็นการต่อสู้แข่งขันชนิดหนึ่ง ในการแสวงหาอำนาจ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ ต้องการความสำเร็จ ความมั่นคงในชีวิต และอำนาจ เพราะ อำนาจเป็น วิธีทาง ที่มนุษย์ต่างแสวงหาเพื่อจะนำอำนาจนั้นไปแสวงหาความสำเร็จและความมั่นคงตลอดจนสิทธิและผลประโยชน์ต่าง ในการเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในการตอบสนองความต้องการของตนเอง ตลอดจนการใช้อำนาจทางการเมืองให้ผู้อื่นยอมรับและปฏิบัติตามการตัดสินใจของตนเอง

การเมืองเป็นเรื่องของการได้มาซึ่งอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดของผู้ปกครองให้กับผู้ถูกปกครอง ให้เกิดความคุ้มค่าและประโยชน์สูงสุด

คำสำคัญ : อำนาจ การเมือง อำนาจทางการเมือง การจัดสรรทรัพยากร

Abstract

Politics is a kind of competition. To seek power Because of human nature Need success Security in life and power, because power is a way that human beings seek to bring that power to seek success and security as well as rights and benefits. To access limited resources to meet their own needs. As well as the use of political power to allow others to accept and follow their own decisions.

Politics is about acquiring the power to allocate limited resources of the ruler to the ruler. Provide value and benefits.

Keywords: power, politics, Political power, Resource allocation

บทนำ

การเมือง¹ นั้นมีความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางมาก เป็นทั้งแนวคิด อุดมการณ์ พฤติกรรมและระเบียบแผนการปฏิบัติต่อกันในทางการเมืองของคนในสังคม วิวัฒนาการของการเมืองมีมาแล้วอย่างช้านาน นับแต่มนุษย์ต้องอยู่รวมเป็นกลุ่มก้อน เป็นหมู่คณะในสังคม เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันก็มีความจำเป็นต้องมีผู้นำ มีผู้ตาม มีหัวหน้า มีลูกน้อง มีผู้ใช้อำนาจและผู้ถูกใช้อำนาจ ฯลฯ เพื่อให้มนุษย์ในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันได้อย่าง

¹ <https://sites.google.com/site/wongtham/>

ปรกติสุข และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสมัครสมานสามัคคีกันในสังคม ดังนั้น จึงมีนักปราชญ์ทางการเมืองหลายท่านมีความเห็นว่าเรื่องการเมืองเป็นเรื่องของการใช้อำนาจระหว่างกันของคนในสังคมในการจัดสรรประโยชน์และการแจกจ่ายผลประโยชน์และค่านิยมอันพึงปรารถนาของคนในสังคม

นอกจากนั้น การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องการต่อสู้แย่งชิงกันของกลุ่มผลประโยชน์ ที่ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ในอันที่จะแย่งชิงกันเข้าสู่อำนาจการบริหารประเทศ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ให้ผลผลิตจากระบบการเมือง

ความหมายของอำนาจ

อำนาจ (Power) มาจากรากศัพท์ภาษาลาตินเดิมว่า "potere" ซึ่งหมายถึง "มีอำนาจ เหนือผู้อื่น หรือ ความสามารถในการทำให้ผู้อื่นกระทำในสิ่งที่ผู้ใช้อำนาจต้องการ ซึ่งมีการศึกษาไว้อย่างหลากหลายเกี่ยวกับแนวคิดด้านอำนาจ ผู้วิจัยจึงได้หยิบยก ความหมายที่นักวิชาการจากทั้งในและต่างประเทศมาเสนอ เพื่อให้เห็นถึงความหมายที่หลากหลาย

ฮันส์ มอร์เกินทาว² ให้นิยาม อำนาจการเมือง ว่า เป็นสัมพันธภาพทางจิตวิทยาระหว่างผู้ใช้ อำนาจนี้กับผู้ที่เป็นเป้าของการใช้อำนาจนี้ อำนาจดังกล่าวช่วยให้ผู้ใช้สามารถควบคุมความประพฤติปฏิบัติ บางอย่างของผู้ที่เป็นเป้า โดยอาศัยอิทธิพลที่ฝ่ายแรกมีเหนือจิตใจของฝ่ายหลัง อิทธิพลที่ว่านี้มาจาก 3 แหล่งด้วยกันคือ

1. การคาดหวังว่าจะได้ผลประโยชน์
2. ความกลัวที่จะเสียเปรียบเป็นเบี้ยล่าง และ
3. ความเคารพนับถือหรือความรักต่อสถาบันหรือบุคคลต่างๆ

สมเกียรติ วันทะนะ³ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิอำนาจของWeberจนทำให้เห็นถึงอำนาจอย่างชัดเจนว่า

1. อำนาจ นั้นมีความหมายครอบคลุมเกี่ยวกับ “อำนาจทางสังคม” อำนาจเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อ มนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างกันคนๆเดียวมีอาจเกิดอำนาจได้ อำนาจในที่นี้ไม่รวมถึงอำนาจของธรรมชาติ เช่น พลังน้ำ พลังงานทางเคมี ฯลฯ
2. อำนาจไม่จีรังยั่งยืน เมื่อบริบทเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจก็เปลี่ยนแปลงตาม ไปด้วย
3. บุคคลจะมีอำนาจไม่เท่ากันโดยผู้มีอำนาจเหนือกว่าจะสามารถทำให้ความ ต้องการของเขาบรรลุผลได้ ส่วนคนอื่นที่ไม่อาจทำตามใจตนเองได้ คือ “ผู้ไร้อำนาจ”

² อ่างใน ชาญชัย คุ่มปัญญา. ลักษณะทั่วไปของวิชารัฐศาสตร์ : <http://www.chanchaivision.com/2010/03/2.html>

³ สมศักดิ์สามัคคีธรรม, วิวาทะ 8 แนวคิดขบวนการแรงงาน Neoclassic-Marxism. (กทม..สำนักพิมพ์ สมาพันธ์, 2545). หน้า 5

4. ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาจมีการต่อต้าน/ขัดแย้งจากผู้มีอำนาจน้อยกว่า ถ้า การต่อต้านขัดแย้งประสบความสำเร็จผู้ต่อต้านก็จะมีอำนาจแทนเพราะเขาสามารถทำให้เจตจำนงในการ ต่อต้านของตนบรรลุผลไม่

5. ฐานที่มาของอำนาจ (Power Base) หรือ สาเหตุที่ทำให้บุคคลมีอำนาจ อาจมี ที่มาได้หลากหลาย เช่น ความแข็งแกร่งของร่างกายมาจากอำนาจของเงิน สติปัญญา ความรู้ เป็นต้น

ประเภทของอำนาจ

Max Weber ⁴ได้อธิบายว่า อำนาจ (Power) คือเป็นความเป็นไปได้ที่ผู้กระทำการผู้หนึ่งภายในความสัมพันธ์ทางสังคมจะอยู่ตำแหน่งที่สามารถทำตามเจตจำนงของตนให้บรรลุผลได้แม้ว่าจะถูกต่อต้าน โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ เขาได้จำแนกสิทธิอำนาจ (Legitimate Authority) ออกเป็น 4 แบบ คือ

1. สิทธิอำนาจตามประเพณี (Traditional Authority) หมายถึง สิทธิอำนาจที่เกิดจากความเชื่อตามประเพณีที่สืบทอดกันมา โดยถือว่าผู้ที่อยู่ในอำนาจหรือตำแหน่ง สมควรจะได้รับการยอมรับนับถือ และมีความศักดิ์สิทธิ์ที่สมควรจะยกย่องขอบเขตของธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

2. สิทธิอำนาจตามกฎหมาย (Legal Authority) หมายถึง สิทธิอำนาจอันเกิดจากการครอบครองตำแหน่งผ่านระบบคุณธรรมภายในองค์การแบบราชการ เป็นอำนาจที่ได้มาโดยระเบียบ กฎเกณฑ์ หมายถึง ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งบางตำแหน่ง มีสิทธิที่จะออกคำสั่งให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ตามได้ที่มีการกำหนดไว้ในขอบเขตของตำแหน่ง ดังนั้นอำนาจจึงไม่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลและขอบเขตของอำนาจก็เพียงเท่าที่ได้มีการกำหนดไว้เท่านั้น

3. สิทธิอำนาจบนฐานของความรู้ (Knowledge-base Authority) หมายถึง สิทธิอำนาจที่บุคคลได้รับ อันเนื่องมาจากเป็นผู้มีความรู้สำคัญที่ต้องการในสถานการณ์นั้นๆ หรือเป็นผู้ชำนาญเฉพาะด้าน อันทำให้บุคคลอื่นยอมรับและมอบสิทธิอำนาจให้เพื่อทำให้เขาออกคำสั่งได้อย่างชอบธรรม

4. สิทธิอำนาจบารมี (Charismatic Authority) หมายถึง สิทธิอำนาจที่เกิดจาก คุณลักษณะส่วนบุคคลที่น่ายกย่อง หรือน่าศรัทธาซึ่งเป็นคุณสมบัติที่คนอื่นๆ ไม่มีเป็นอำนาจที่ได้มาโดยคุณสมบัติพิเศษของบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างจากบุคคลธรรมดา คือ ได้รับการยอมรับรู้ว่าเหนือธรรมชาติ เหนือมนุษย์ธรรมดา หรืออย่างน้อยที่สุดก็มีลักษณะพิเศษบางประการ อันแตกต่างไปจากบุคคลธรรมดา

คุณสมบัติเหล่านี้อาจจะเรียกว่า “ของกำนัลจากสวรรค์” (Gift of Grace) และนอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่า ผู้นำนั้นมีภาระ (Duty) ที่จะต้องกระทำ Gerhard E. Lenski ได้ขยายความอำนาจต่อจาก Weber โดย Lenski นิยามว่า อำนาจ เป็นตัวการกระจายผลผลิตส่วนเกินเกือบทั้งหมดของสังคม โดยผู้มีอำนาจยังเพิ่มพูนส่วนเกินและอำนาจของตนให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ผู้ไม่มีอำนาจไม่สามารถกระทำเช่นนี้ได้ ยิ่งไปกว่านั้น อำนาจยัง

⁴ เรื่องเดียวกัน

กำหนดเกียรติภูมิ และอภิสิทธิ์(privilege)กล่าวคือ คนที่มีอำนาจสูงย่อมมีเกียรติภูมิสูงและมีอภิสิทธิ์สูง ส่วนคนไร้อำนาจย่อมมีเกียรติภูมิต่ำและมีอภิสิทธิ์ต่ำ

การขึ้นสู่อำนาจ

การขึ้นสู่อำนาจของคนทั้งหลาย ไม่ว่าจะระดับใด หากแบ่งแยกตามกรอบของศีลธรรมจรรยา ย่อมแบ่งได้เป็นเพียง 2 ทางคือทางที่ถูกศีลธรรมกับวิธีที่ผิดศีลธรรม ทางที่ถูกศีลธรรม ย่อมต้องได้อำนาจมาโดยสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ได้มาโดยเคารพกติกาและทำตามกติกาอย่างชาวสะอาด ส่วนทางที่ผิดศีลธรรมย่อมเป็นตรงกันข้ามกับทางแรก

การ วัดสิ่งใดๆก็ตาม หากยึดตามกรอบของศีลธรรมจรรยาแล้ว ย่อมมีได้เพียง 2 ทางดังกล่าวเท่านั้น นั่นคือ ไม่ถูกก็ผิด ไม่ยอมรับเรื่องกึ่งผิดกึ่งถูก กึ่งดีกึ่งดี หรือสีเทาที่ผสมผสานระหว่างขาวกับดำ แต่ผิดก็ว่าไปตามผิด ถูกก็ว่าไปตามถูก

เมื่อใช้เกณฑ์วัดเช่นนี้ คงต้องมีข้อโต้แย้งว่า การกระทำที่ชาวสะอาดนั้นยากที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะมนุษย์ยังเต็มไปด้วยกิเลสตัณหา ย่อมหาหนทางที่จะทำให้ตนเองได้รับประโยชน์ให้มากที่สุด แม้จะหลบ เลี่ยง หลีก หรือละเมิดศีลธรรม จรรยา กฎหมาย ก็ต้องทำ ข้อ โต้แย้งเช่นนี้แม้จะเป็นความจริงที่เห็นอยู่ทั่วไป แต่ไม่ทั้งหมด เพราะคนที่เคารพศีลธรรม จรรยา กฎหมาย กตินั้นมีอยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน หาไม่แล้วสังคมมนุษย์คงไม่สามารถดำเนินต่อมาได้จนถึงทุกวันนี้

การ ขึ้นสู่อำนาจของคนทั้งหลาย แม้จะมีอยู่เพียง 2 ทางดังกล่าว แต่แยกย่อยออกเป็นหลายวิธีตามสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และความสามารถของแต่ละคน ซึ่งในที่นี้จะขอยกวิธีการเท่าที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป มาเป็นกรณีศึกษา ดังนี้ 5

1. วิธีสืบทอด นับเป็นวิธีสามัญที่เห็นได้โดยทั่วไป มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ และน่าจะเป็นวิธีที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด ได้แก่ การสืบสันตติวงศ์ของกษัตริย์ การสืบทอดตำแหน่งหัวหน้าเผ่า การสืบทอดตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวหรือหัวหน้าตระกูล การสืบทอดตำแหน่งของทายาทเจ้าของธุรกิจ เป็นต้น

2. วิธีแต่งตั้ง เป็นอีกวิธีหนึ่งที่พบเห็นได้โดยทั่วไป โดย ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการยอมรับในสังคม หรือองค์กร เป็นผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งผู้นำหรือผู้ใช้อำนาจสูงสุดของสังคม การขึ้นสู่อำนาจด้วยวิธีนี้ เกิดจากผู้ครองอำนาจอยู่ก่อนไม่มีทายาทสืบทอดอำนาจ วิธีการนี้น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดัง ปรากฏร่องรอยในนิทาน ตำนานต่างๆ ที่พระราชาสวรรคตแล้วไม่มีรัชทายาท บรรดาอำมาตย์ทั้งหลายจึงเสี่ยงทายหาผู้มีบุญญาธิการมาเป็นพระราชานะ

3. วิธีเลือกตั้ง เป็นวิธีที่ยอมรับว่ามีความเป็นธรรมที่สุดในปัจจุบัน (แต่จะกระทำโดยบริสุทธิ์ ยุติธรรมหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง) โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้แสดงเจตนาที่จะให้ใครเป็นผู้นำของตน เพื่อใช้อำนาจในการจัดการสังคมให้เกิดประโยชน์แก่ทุกคน วิธีการดังกล่าวนี้มีชื่อเรียกโดยทั่วไปว่า “ระบอบ

⁵ <http://kosoltalk.com/the-way-of-power-3>

ประชาธิปไตย” ที่ทุกคนได้ใช้อำนาจของตนร่วมกันเลือกผู้นำหรือผู้แทน เพื่อให้ใช้อำนาจแทนทุกคนในการบริหารจัดการองค์กร

4. วิธีครอบงำ เป็นวิธีขึ้นสู่อำนาจโดยใช้อิทธิพลหรืออำนาจของตนครอบงำและบงการผู้อื่นที่เป็นผู้นำอยู่ก่อนหรือเป็นผู้ที่ตนเลือกขึ้นมาให้เป็นตัวแทน ผู้ครอบงำที่อยู่เบื้องหลังคือผู้มีอำนาจที่แท้จริง ส่วนผู้ถูครอบงำนั้นมีอำนาจแต่เพียงในนาม ทำตามความต้องการของผู้บงการเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ของชาติจีนที่จักรพรรดิถูกครอบงำและบงการโดย ขุนนาง หรือผู้ที่มีอำนาจมากกว่าให้ทำตามความต้องการของพวกเขาเหล่านั้น

5. วิธียึดครอง เป็นวิธีแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของผู้นำที่ใช้กันมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ในสมัยโบราณที่ปกครองด้วยระบบกษัตริย์ เรียกว่าเป็นการขึ้นสู่อำนาจด้วยการปราบดาภิเษก คือยึดอำนาจจาก กษัตริย์องค์ก่อนแล้วตั้งตนเป็นกษัตริย์แทน ตามมาด้วยการกำจัดคนของกษัตริย์องค์ก่อนเพื่อป้องกันการแก้แค้น จึงปรากฏว่ามีการฆ่าฟันกันล้มตายเป็นอันมาก ในสมัยปัจจุบันก็คือการรัฐประหาร หรือปฏิวัติ หรือวิธีการใดๆที่มีลักษณะคล้ายกันนี้ แม้แต่ในสังคมที่เรียกกันว่าประชาธิปไตย มีการเลือกตั้ง แต่หากการเลือกตั้งนั้นเป็นไปอย่างไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม มีการใช้อำนาจในทางมิชอบ กระทำผิดกฎหมาย ได้มาโดยวิธีการสกปรก ก็น่าจะเรียกว่าเป็นการยึดครองแบบหนึ่งได้

ที่กล่าวมาทั้ง 5 ประการคือวิธีขึ้นสู่อำนาจที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในประวัติศาสตร์ ของมนุษยชาติ และไม่น่าจะมีวิธีอื่นใดนอกเหนือจาก 5 วิธีดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น

การเมือง

อริสโตเติล (Aristotle) “บิดาแห่งวิชารัฐศาสตร์” ผู้กล่าวไว้ว่า มนุษย์ตามธรรมชาติเป็นสัตว์การเมืองต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือชุมชน อันแตกต่างไปจากสัตว์โลกอื่น ๆ ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ด้วยสัญชาตญาณเป็นหลัก หากแต่มนุษย์ นอกจากจะอยู่ด้วยสัญชาตญาณแล้ว ยังมีเป้าหมายอยู่ร่วมกันอีกด้วย

คำว่า “การเมือง” นั้นมีความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางมาก เป็นทั้งแนวคิด อุดมการณ์ พฤติกรรมและระเบียบแผนการปฏิบัติต่อกันในทางการเมืองของคนในสังคม วิวัฒนาการของ การเมืองมีมาแล้วอย่างช้านาน นับแต่มนุษย์ต้องอยู่รวมเป็นกลุ่มก้อน เป็นหมู่คณะในสังคม เมื่อมนุษย์มา อยู่ร่วมกันก็มีความจำเป็นต้องมีผู้นำ มีผู้ตาม มีหัวหน้า มีลูกน้อง มีผู้ใช้อำนาจและผู้ถูกใช้อำนาจ ฯลฯ เพื่อให้มนุษย์ในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันได้อย่างปรกติสุข และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสมัครสมาน สามัคคีกันในสังคม ดังนั้น จึงมีนักปราชญ์ทางการเมืองหลายท่านมีความเห็นว่าเรื่องการเมืองเป็นเรื่องของ การใช้อำนาจระหว่างกันของคนในสังคม นอกจากนั้น ยังเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของผลประโยชน์ การ ได้มาซึ่งประโยชน์และการแจกจ่ายผลประโยชน์และค่านิยมอันพึงปรารถนาของคนในสังคม

ความหมายทางการเมือง

เนื่องมาจากความหมายของการเมืองที่ปรากฏอยู่ในตำราเล่มต่าง ๆ ที่เขียนขึ้นเผยแพร่กันมีอยู่หลากหลายต่างกันไปตามความเจตนาธรรมและมุ่งประสงค์ในการนำความหมายของการเมืองเพื่อไปอธิบาย

ปรากฏการณ์ของผู้ให้คำนิยามความหมายของการเมืองได้มีรวบรวมและประมวลคำนิยามหรือความหมายของคำว่าเมือง มานำเสนอโดยจำแนกได้เป็น 6 กลุ่ม ดังนี้⁶

กลุ่มแรก การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ โดยเป็นการต่อสู้กันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและอิทธิพลในการบริหารกิจการบ้านเมือง โดยคำนิยามของการเมืองในเชิงอำนาจที่น่าสนใจอันหนึ่ง ที่ได้ให้คำอธิบายที่ชัดเจนมากได้แก่นิยามของ เพนนอกและสมิธ⁷ ที่กล่าวว่า การเมือง หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับอำนาจ สถาบันและองค์กรในสังคม ซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีอำนาจเด็ดขาดครอบคลุมสังคมนั้น ในการสถาปนาและทำนุรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม มีอำนาจในการทำให้จุดประสงค์ร่วมกันของสมาชิกในสังคมได้บังเกิดผลขึ้นมา และมีอำนาจในการประนีประนอมความคิดเห็นที่แตกต่างกันของคนในสังคม

อีกหนึ่งคำนิยามการเมืองที่ถือได้ว่าครอบคลุมและช่วยให้เห็นภาพความเกี่ยวพันของการเมืองกับบุคคลในสังคมได้แก่ ฌรงค์ ลินส์วู้ด⁸ ที่กล่าวว่า การเมืองเป็นการต่อสู้ช่วงชิง การรักษาไว้และการใช้อำนาจทางการเมือง โดยที่อำนาจทางการเมืองหมายถึง อำนาจในการที่จะวางนโยบายในการบริหารประเทศหรือสังคม อำนาจที่จะแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และ อำนาจที่จะใช้ข้าราชการงบประมาณหรือเครื่องมืออื่น ๆ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ แนวการมองการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ (Power Approach)

กลุ่มที่สอง มองว่า การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรรทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม ดังเช่นมุมมองของอีสตัน (David Easton) ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า การเมือง เป็นการใช้อำนาจหน้าที่ในการจัดสรรแจกแจงสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ ให้กับสังคมอย่างชอบธรรม ความหมายของการเมืองดังที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นนิยามที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงจากสำนักพหุนิยม (Pluralism)

อย่างไรก็ดี ชัยอนันต์ สมุทวณิช⁹ อธิบายว่า เราจะใช้ความหมายการเมืองดังกล่าวนี้ได้ก็ต่อเมื่อในสังคมนั้น ๆ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้รับผลกระทบจากทั้งทางตรงและทางอ้อม มีความเห็นพ้องต้องกันและยอมรับในกติกาที่กำหนดการใช้อำนาจเพื่อแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเท่านั้น ส่วนในสังคมที่ยังไม่มีความเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับกติกาการกำหนดสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม ชัยอนันต์ อธิบายว่า การเมืองยังคงเป็นเรื่องของการแข่งขันกันเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งปันคุณค่าที่ให้ประโยชน์แก่ฝ่ายตนมากที่สุด เท่าที่จะเป็นได้ หรือ “The competition for the authority to determine the authoritative allocation of values to society”

กลุ่มที่สาม มองว่า การเมืองเป็นเรื่องของความขัดแย้ง ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรของชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ขณะที่ผู้คนซึ่งต้องการใช้ทรัพยากรนั้นมีอยู่มากและความต้องการใช้ไม่มีขีดจำกัด การเมืองจึงเป็น

⁶ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี: <https://th.wikipedia.org/wiki/การเมือง>

⁷ Pennock and Smith 1964, 9 อ้างใน วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี

⁸ ฌรงค์ ลินส์วู้ด. การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา. (กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์ 2539) หน้า 3.

⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. รัฐ. พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535) หน้า 4-5.

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่คนในสังคมไม่อาจตกลงกันได้หรือเกิดความขัดแย้งขึ้น อย่างไรก็ตาม การมองการเมืองในลักษณะนี้มีข้อโต้แย้งอยู่มากกว่า หากไม่อาจยุติข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ บ้านเมืองย่อมตกอยู่ในสภาวะยุ่งยากวุ่นวาย ต่อมาจึงมีผู้ให้มุมมองการเมืองใหม่ว่าเป็นเรื่องของการประนีประนอมความขัดแย้งมากกว่าเป็นเรื่องของความขัดแย้ง

กลุ่มที่สี่ มองว่าการเมืองเป็นเรื่องของการประนีประนอมผลประโยชน์ เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้งจากการดำเนินงานทางการเมืองที่ไม่มีทางออก

กลุ่มที่ห้า ถือว่าการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับรัฐและการบริหารประเทศในกิจกรรมหลัก 3 ด้าน คือ งานที่เกี่ยวกับรัฐ การบริหารประเทศในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบาย และการอำนวยความสะดวกในการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นการควบคุมให้มีการดำเนินงานตามนโยบาย ซึ่งหากพิจารณาให้ละเอียดแล้ว การเมืองโดยนัยยะความหมายประการนี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในความหมายเชิงอำนาจ ซึ่งก็เป็นเพราะอำนาจทางการเมืองนั้น ได้ถูกนำไปใช้ผ่านกระบวนการนโยบายและการแต่งตั้งคัดสรรผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ (ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ) ในรูปของอำนาจและการปฏิบัติงานทางการเมืองการปกครอง และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและการบริหารหรือการปกครองที่ยากจะแยกออกจากกันได้

กลุ่มที่หก การเมืองเป็นเรื่องของการกำหนดนโยบายของรัฐ กล่าวคือ การเมืองคือกิจกรรมใดใดที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย หน่วยงานและเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการกำหนดนโยบาย โดยนัยหนึ่ง การเมืองก็คือกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ นั่นเอง

คำจำกัดความของการเมืองที่ชัดเจนและรัดกุมมากที่สุดโดยนัยที่ได้กล่าวไปนี้ พิจารณาได้จากทัศนะของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช¹⁰ ที่ว่า การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปของรัฐและการจัดระเบียบความสัมพันธ์ภายในรัฐระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง โดยเมื่อสังคมมนุษย์ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ คนเราจึงต้องแบ่งออกเป็นสองพวกใหญ่ ๆ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่บังคับกับผู้ถูกบังคับเสมอ

เป้าหมายสำคัญของการเมือง

ในการกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเมืองนั้น มีความแตกต่างไปตามความ ต้องการที่จะศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลหรือแวดวงวิชาการที่จะศึกษาในเรื่องนั้น ๆ แต่พวกใน กลุ่มนักปรัชญาและนักพัฒนาแล้ว จะพิจารณาเรื่องของการเมืองในประเด็นของการพัฒนาทางการเมือง เป็นประเด็นหลัก แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาการเมืองเองก็มีความหมายกว้าง และมีขอบเขตครอบคลุมไป ยังบริบทด้านการเมืองในประเด็นอื่น ๆ ด้วย บริบทด้านการปกครอง ด้านการบริหารภาครัฐ การกำหนด นโยบายสาธารณะ ประสิทธิภาพของระบบราชการ ฯลฯ

สำหรับเป้าหมายและวัตถุประสงค์สำคัญของการเมือง สามารถสรุปได้เป็นประเด็นหลักที่สำคัญดังต่อไปนี้¹¹

¹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. รัฐ. พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535) หน้า 61

¹¹ วรธรรม สรณะ. (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี)

1. การพัฒนาทางการเมือง (Political development) การพัฒนาทางการเมือง เป็นภาพรวมหรือผลของพัฒนาขององค์ประกอบอื่น ๆ ในทาง การเมือง เช่น การสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การสร้างเสริมการมี ส่วนร่วมทางการเมือง การสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางการเมือง การเปิดโอกาสให้ทุกส่วนของสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจในการกำหนดชะตากรรมของตนเองและประเทศชาติ และ ได้รับการบริการสาธารณะที่มีคุณภาพและทั่วถึง เป็นต้น

2. การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง (Political culture) วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทางการเมือง โดยเฉพาะการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย วัฒนธรรมดังกล่าวนี้หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ และแบบแผนพฤติกรรมทางการเมือง ค่านิยมที่ถูกต้องในทางการเมือง การประพฤติกติและปฏิบัติของผู้เกี่ยวข้องกับการเมืองทุกฝ่ายในลักษณะที่เสริมสร้างและพัฒนาทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองที่จำเป็นคือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม หรือแบบพลเมืองดี (civic or participation political culture) ซึ่งมีลักษณะของผู้ที่อยู่ภายใต้ปกครอง สามารถเลือกตั้ง ควบคุมและถอดถอนผู้ปกครองได้และทั้งสองฝ่ายจะร่วมกันในการแก้ไขและตัดสินใจ ปัญหาของบ้านเมือง ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยในปัจจุบันเป็นแบบวัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ ฟ้า (subject political culture) กล่าวคือ เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะเป็นผู้ปกครองและผู้ถูก ปกครอง และทั้งสองฝ่ายไม่มีใครจะมีโอกาสร่วมกันในการตัดสินใจปัญหาของชุมชนและบ้านเมืองโดยมักจะ เป็นลักษณะผู้ปกครองเป็นผู้ออกคำสั่ง และผู้ถูกปกครองเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งไม่ถูกต้อง ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

3. ความเข้มแข็งของสถาบันทางการเมือง (Political institutions) ซึ่งได้แก่ กลุ่ม ผลประโยชน์ทางการเมืองและพรรคการเมือง เพื่อให้เกิดการรวมตัวของคนที่มียุทธศาสตร์ร่วมกันทาง การเมือง และมีเป้าหมายด้านการเมืองร่วมกัน เพื่อให้ได้ระบบการเมืองที่เข้มแข็ง และมีการดำเนินกิจกรรม ทางการเมืองอย่างต่อเนื่องและเป็นการสร้างผู้นำทางการเมืองรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้น

4. การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองของประเทศ ประชาชนมีอำนาจและอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของรัฐ ความต้องการและกิจกรรมทางการเมือง นโยบาย เป้าหมาย และอนาคตของชาติอยู่ที่การตัดสินใจของประชาชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง คัดเลือกผู้บริหารและตัวแทนของตนเข้าไปมีบทบาทและหน้าที่ในการใช้อำนาจของรัฐ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ตามความต้องการและปรารถนาของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและไม่กระทบต่อสิทธิและผลประโยชน์ของทุกคน รวมทั้งคนส่วนน้อยหรือ คนบางกลุ่มในสังคม

5. การมีเสถียรภาพทางการเมือง (Political stability) หมายถึงการมีความสงบเรียบร้อย และความต่อเนื่องในทางการเมือง ความสงบเรียบร้อยในทางการเมืองอาจพิจารณาได้จากการไม่มีความ รุนแรงในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การใช้กำลัง การข่มขู่และการหยุดชะงัก การต่อสู้โดยใช้กำลัง ในทางการเมือง และความต่อเนื่องในทางการเมืองตามระบบของการเมืองที่สังคมพึงปรารถนา

6. การอบรมบ่มนิสัยในทางการเมืองหรือการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง (Political socialization) การอบรมบ่มนิสัยทางการเมืองเป็นกระบวนการสำคัญในการที่จะถ่ายทอดหรือสืบทอด แนวคิด ความเชื่อและอุดมการณ์ทางการเมืองที่สังคมต้องการและปรารถนาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่น หนึ่งอย่างต่อเนื่องและยาวนาน เป็นการสืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองที่พึงประสงค์ของสังคม และประเทศชาติ กิจกรรมในการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือการอบรมบ่มนิสัยในทางการเมืองนี้จะดำเนินการ โดยระบบครอบครัว สังคม สถาบันการศึกษา สถาบันของสังคม องค์กรทางสังคม ฯลฯ ไใด ๆ ก็ได้ใน ลักษณะของการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ

7. ความเสมอภาค และเสรีภาพในทางการเมือง (Political equality and liberty) ความเสมอภาคในทางการเมือง หมายถึง การที่คนทุกกลุ่มทุกเหล่าที่อยู่ในสังคมและประเทศชาติเดียวกัน ต่างมีความเสมอภาคกันในทางการเมืองไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันในเรื่อง เพศ อายุ ระดับการศึกษา ฐานะ รายได้ เผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา ฯลฯ โดยถือว่าทุกคนมีความเสมอภาคกันในทางการเมือง ทุกคนมีสิทธิ หน้าที่และเสรีภาพในทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน ส่วนเรื่องเสรีภาพในทางการเมือง หมายถึง ทุกคนใน สังคมมีเสรีภาพที่จะดำเนินการและมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้อย่างเสรี ทั้งนี้ภายใต้ขอบเขตของ กฎหมายที่กำหนดไว้ เช่น เสรีภาพในการเลือกตั้ง เสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ฯลฯ

8. การบูรณาการทางการเมือง (Political integration) การบูรณาการทางการเมือง หมายถึง ความสามารถในการระบบการเมืองที่จะดึงดูดหรือจูงใจให้ทุกคนที่อยู่ในสังคมและประเทศชาติ เดียวกัน ไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันในเรื่อง เพศ อายุ การศึกษา เผ่าพันธุ์ ศาสนา เชื้อชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ เข้ามามีกิจกรรมในทางการเมืองร่วมกัน สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมและประเทศชาติได้ อย่างมีความสุขและสันติ ปราศจากการใช้ความรุนแรงต่อกัน เมื่อมีปัญหาหรือข้อขัดแย้งเกิดขึ้นต่างฝ่าย ต่างใช้เหตุผลในการตัดสินปัญหา โดยหลักการของการสมัคสมานสามัคคีของชนในชาติ

9. ผลประโยชน์สาธารณะของชาติ (Public interest) ผลประโยชน์สาธารณะ หมายถึง สิ่ง ที่สังคมและประเทศชาติพึงจะได้หรือได้รับจากการดำเนินการนโยบายสาธารณะทางการเมือง ผลประโยชน์สาธารณะจะเกิดจากการใช้ทรัพยากรของชาติที่เป็นของชาติที่เป็นของส่วนรวมมาดำเนินการ ผศ.วงธรรม สรรณะ 6 ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นย่อมตกเป็นของทุกคนในประเทศชาตินั้น เช่น ประโยชน์จากการใช้เครือข่ายโทรคมนาคมของชาติ คลื่นวิทยุและโทรทัศน์ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณะสมบัติของชาติ สิ่งเหล่านี้ต้องก่อให้เกิดในจิตสำนึกของประชาชนจะได้การรักษาและหวงแหนและใช้ให้เกิดประโยชน์อย่าง คุ่มค่า มีการรักษาสาธารณะสมบัติเหล่านั้นให้อยู่ในสภาพดีและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

10. การกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครอง (Political decentralization) การกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครอง หมายถึง การกระจายอำนาจกิจกรรมทางการเมือง การปกครอง และการบริหารออกไปสู่ประชาชนและท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเป็นอิสระและความคล่องตัวในการบริหาร และการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นสามารถกำหนดอนาคต เป้าหมาย ทิศทางการพัฒนาได้ด้วยตนเองในท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้การบริหารและจัดการเป็นไปตามความ ต้องการของชุมชน

รวมทั้งเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองของประชาชนในระดับ ท้องถิ่นอีกด้วย หากการเมืองในระดับท้องถิ่นมีความเข้มแข็งมากเพียงใดก็จะทำให้การเมืองในระดับชาติมี ความเข้มแข็งยิ่งขึ้นในการกระจายอำนาจทางการเมืองและการปกครองนี้ยังหมายรวมถึง การกระจาย อำนาจและความรับผิดชอบในการดำเนินงานบริการสาธารณะพื้นฐานลงไปสู่องค์กรส่วนท้องถิ่นอีกด้วย

11. การที่ประชาชนจะได้รับการบริการขั้นพื้นฐานที่ดีจากองค์กรของรัฐตามระบบธรรมาภิบาล (Good governance) หมายถึง การให้บริการสาธารณะของหน่วยงานหรือองค์กรของรัฐที่มีต่อ ประชาชนจะต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส เสมอภาค ยุติธรรม ฯลฯ และให้มีจิตสำนึกในการบริการที่ดีต่อ ประชาชน

การใช้อำนาจทางการเมือง

ลักษณะความสัมพันธ์ของการใช้อำนาจทางการเมืองนั้นเป็นการใช้จิตวิทยาระหว่างผู้มีอำนาจกับ ผู้รับอิทธิพลจากผู้มีอำนาจ โดยการเมืองเป็นการต่อสู้เพื่อมีอำนาจ จะมีความรุนแรงแฝงอยู่ในตัว เพราะมนุษย์ที่เล่นการเมืองส่วนใหญ่จะมีอำนาจด้วยกันทั้งนั้น ทำให้เกิดการแสดงอำนาจที่แฝงอยู่ในตัวออกมาเพื่อ ประโยชน์ของตนเอง

การเมือง เป็นเรื่องของการต่อสู้แข่งขันอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นเพื่อประโยชน์ หรืออำนาจ เพื่ออุดมการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างพร้อมกัน โดยจะมีวิธีของการเมืองมีลักษณะ 2 ประการ¹² คือ

1. เป็นกระบวนการที่ต้องตัดสินใจเลือก เช่นเลือกเป้าหมาย เลือกนโยบาย วิธีทางที่จะดำเนินนโยบาย และเลือกพรรคพวกสนับสนุน
2. เป็นกระบวนการขับเคลื่อนต่อสู้ ประกอบด้วย การดำเนินการและการตอบโต้เพื่อแก้ไขหรือต่อสู้ระหว่างฝ่ายตรงข้ามหรือฝ่ายที่มีผลประโยชน์ขัดกัน

การใช้อำนาจทางการเมืองเป็นกลไกหลักทางการเมืองและอำนาจที่เป็นจริงในส่วนอื่นๆแล้ว ข้อยุติทางของปัญหาทางการเมืองซึ่งการใช้อำนาจของครองอำนาจส่วนใหญ่จะมุ่งให้ผู้อื่นปฏิบัติตามความต้องการในสิ่งที่ตนปรารถนา โดยการใช้อำนาจดังกล่าวไม่จำเป็นต้องบังคับด้วยกำลังหรือใช้ทรัพย์สินส่วนตัวแต่อย่างใด

แต่อาจจะใช้องค์ประกอบที่สำคัญของอำนาจมีอยู่ 2 ประการ คือ

1. ตำแหน่งของบุคคลที่ใช้อำนาจ
2. บทบาทของบุคคลที่ใช้อำนาจ คือ ความคาดหวังเกี่ยวกับพฤติกรรมในสังคมมีต่อตำแหน่งในสถาบันหนึ่ง

สรุป

อำนาจเป็นความสามารถของบุคคลที่จะทำให้ตนเองบรรลุเป้าหมายโดยใช้วิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์ ทั้งจากการบังคับ ชูเชิญ หรือแม้กระทั่งการใช้วิธีการแบบละมุนละม่อม โน้มน้าวใจให้

¹² สิทธิพันธ์ พุทธทนต์. แนวทวารการศึกษารัฐศาสตร์. (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2557) หน้า 89.

บุคคลอื่นทำให้ตนสมปรารถนาไม่เพียงเท่านั้นอำนาจที่ใช้โดยทั่วไปอาจมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อำนาจจึงเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ผู้ใช้บรรลุเป้าหมายตามความต้องการ

แต่การเมืองนั้นเป็นการใช้จิตวิทยาระหว่างผู้มีอำนาจกับผู้รับอิทธิพลจากผู้มีอำนาจ โดยการเมืองเป็นการต่อสู้เพื่อมีอำนาจ จะมีความรุนแรงแฝงอยู่ในตัว เพราะมนุษย์ที่เล่นการเมืองส่วนใหญ่จะมีอำนาจด้วยกัน ทั้งนั้น ทำให้เกิดการแสดงอำนาจที่แฝงอยู่ในตัวออกมาเพื่อประโยชน์ของตนเอง

ดังนั้นการเมืองจึงเป็นเรื่องของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองในการแบ่งสรรทรัพยากรที่มีความจำเป็น และมีอย่างจำกัด ให้ความต้องการของมนุษย์มีอยู่อย่างไม่จำกัดโดยเฉพาะของตนเองและพวกพ้องของตนเองก่อน ซึ่งต้องเกี่ยวพันกับ “อำนาจ” อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บรรณานุกรม

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2535. รัฐ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหน้า
 ชาญชัย คุ่มปัญญา. ลักษณะทั่วไปของวิชารัฐศาสตร์ <http://www.chanchaivision.com/2010/03/2.html>
- ณรงค์ สินสวัสดิ์. 2539. การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา. กรุงเทพฯ: วชิรินทร์การพิมพ์
 วงธรรม สรณะ. .คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
 วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี: <https://th.wikipedia.org/wiki/การเมือง>
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. 2545. **วิวาทะ 8 แนวคิดขบวนการแรงงาน Neoclassic-Marxism**. กทม..
 สำนักพิมพ์สมาพันธ์.
- สิทธิพันธ์ พุทธหุน.แนวทาวการศึกษารัฐศาสตร์. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2557
<http://oknation.nationtv.tv/blog/soontorn>
<http://kosoltalk.com/the-way-of-power-3>

สิทธิกับความมั่นคงของมนุษย์ Human rights and Security

ผศ.ดร.ธงชัย สิงอุตม
สวาทชีรี สายบุญเยื่อน
วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

สิทธิเป็นหลักการหรือความจำเป็นพื้นฐานของความมั่นคงของมนุษย์เพราะ มนุษย์จะมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตที่ดีได้ต้องคุณค่าความเป็นคน มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นสิทธิในชีวิตเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการที่จะมีชีวิตอยู่และได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัย การได้รับสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตอันได้แก่ ปัจจัยสี่ การได้รับความช่วยเหลือ การปฏิบัติต่อกันด้วยการยอมรับซึ่งกันและกันโดยตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของชีวิตที่เสมอภาคเท่าเทียมกันและสิทธิในการที่จะพัฒนาตนเองเป็นการให้บุคคลได้มีโอกาสจากสังคมในการที่จะพัฒนาตนเองอย่างชอบธรรม เพื่อที่จะสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และปกครองตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิในชีวิตและร่างกาย เป็นสิ่งที่ติดตัวบุคคลมาตั้งแต่เกิดเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลที่มีอยู่ในสภาวะธรรมชาติ สิทธิในชีวิตและร่างกายดังนี้อาจจะถูกพรากไปจากบุคคลได้และสิทธิในเสมอภาคเป็นการแสดงว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน

ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้มนุษย์มีความมั่นคงในชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีอย่างแท้จริง นอกจากปัจเจกบุคคลจะมีสิทธิในชีวิตและร่างกาย แล้วยังจะต้องมีหลักประกันในเรื่องหลัก สิทธิความเสมอภาคจึงเป็นรากฐานอันสำคัญของ ความมั่นคงในชีวิตของมนุษย์

คำสำคัญ : ความมั่นคงของมนุษย์, สิทธิมนุษยชน, ความเท่าเทียม

Abstract

Rights are the fundamental or fundamental necessity of human security because Human security is a good way to live a human worth. Human dignity being a life right is the most fundamental right to live and to be protected. The necessity for life is fourfold. Getting help Mutual recognition by recognizing the dignity and value of life in an equitable and equal way, and the right to self-development, give people the opportunity to be righteous in society. In order to decide for yourself. And self-governing especially Rights in life and body It is something that comes from the person born as the right of the individual in the natural state. The right to life and body can not be taken away from the individual and the right to equality shows that all human beings have equal rights and freedoms.

For this reason, in order to make human life more stable with dignity. Apart from individuals, there will be Rights in life and body It also has to be secured in the main. Equality is a cornerstone of Stability in human life

Keywords: Human security, human rights, equality

บทนำ

แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ (Human Security) เป็นเรื่องที่เพิ่งเกิดในทศวรรษ 1990 นี้เองในวงการสหประชาชาติ โดย UNDP ได้ถือว่าความมั่นคงของชีวิตมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของดัชนีในการพิจารณาการพัฒนาคน ต่อมา Society for international Development (SID) ได้นำแนวคิดนี้มาเสนอเป็นความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทั่วโลกการที่จะสร้างความมั่นคงขึ้นมาได้นั้นจะสร้างขึ้นโดยใช้แนวคิดสิทธิมนุษยชนซึ่งมีขึ้นเพื่อกำจัดหรือจำกัดภัยคุกคามต่อมนุษย์ สิทธิมนุษยชนจะต้องคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยเน้นความสำคัญที่ตัวมนุษย์เอง อีกทั้งยังเป็นมาตรฐานสากลที่ทุกประเทศที่ควรที่จะยึดเป็นบรรทัดฐาน มีกรอบกฎหมายและการเมืองที่เป็นคุณธรรม ซึ่งจะทำให้ปลอดภัยจากความกลัวและความขาดแคลน

เพราะมนุษย์ทุกคนต่างก็ต้องการหลักประกันในการดำรงชีวิตประจำวันให้ตนเองดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุขนั่นก็คือ ความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นสิ่งที่เป็นสากลและเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนทั้งในประเทศที่ร่ำรวยและยากจน ซึ่งอาจมีผลเอื้ออิงต่อกัน เช่น หากประเทศใดประเทศหนึ่งประสบกับภาวะความไม่มั่นคงในด้านการขาดแคลนอาหารก็เสมือนว่าประเทศอื่นๆก็ได้รับผลกระทบร่วมด้วย สามารถทำให้เกิดขึ้นได้หากมีการป้องกันปัญหาตั้งแต่แรกเริ่มก็จะดีกว่าตามมาแทรกแซงแก้ไขในภายหลัง ความมั่นคงของมนุษย์นั้นจะต้องคำนึงยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง トラบเมื่อที่พวกเขายังมีชีวิตอยู่พวกเขาจะต้องได้รับสิทธิและเสรีภาพในการกระทำสิ่งต่างๆ

แนวคิดด้านความมั่นคงในชีวิตของมนุษย์

ความคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทั่วโลก เป็นสิ่งที่ท้าทายโลกในปัจจุบัน เป็นแนวทางใหม่ที่อาจจะนำมาใช้พิจารณาปัญหาที่ยุงเหยิงซับซ้อนได้ ปัญหาเหล่านี้ได้แก่ความยากจนความอดอยากหิวโหย โรคภัยไข้เจ็บ ความไม่รู้หนังสือ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มศาสนา หรือกลุ่มเชื้อชาติการก่อการร้าย ภัยสงคราม ความกดดันที่เกิดจากความต้องการทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด การปราบปรามทางการเมือง การละเมิดสิทธิมนุษยชน การกดขี่และความรุนแรงที่กระทำต่อสตรี การเอาเปรียบและใช้ประโยชน์ในทางมิชอบจากเด็ก ยาเสพติด อาชญากรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง การอพยพลี้ภัยการย้ายถิ่นที่อยู่ ตลอดจนปัญหาผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ความคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทั่วโลกนี้เป็นพื้นฐานสำหรับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา และเป็นแนวทางการร่วมมือในการ-พัฒนาที่เหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 ที่กำลังจะมาถึง¹

¹ สุภาจค์ จันทวานิช แนวความคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์.

แนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์เป็นการริเริ่มให้เกิดนโยบายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิตทุกด้านของมนุษย์ท่ามกลางการเร่งรัดและการบีบคั้นของกระแสโลกาภิวัตน์ประเด็นหลักคือการปลอดภัยจากความกลัวและการปลอดภัยจากความขัดสนขาดแคลนดังนั้นการพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์จะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องการใช้หลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชนในการพัฒนาความสามารถในการเข้าถึงและควบคุมปัจจัยต่างๆซึ่งประกอบกันเป็นฐานความมั่นคงของมนุษย์เพื่อพิทักษ์และส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถรักษาทำนุบำรุงและเสริมสร้างฐานความมั่นคงของตนเองความมั่นคงของมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจะต้องเป็นระบบที่สมาชิกใช้ประโยชน์ร่วมกันและเอื้อให้เกิดการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันจนเกิดความสามัคคีและสมานฉันท์และควรส่งเสริมให้เกิดแนวทางที่หลากหลายและยืดหยุ่นเพื่อให้มีสมรรถนะรอบด้านเพียงพอที่จะรับมือกับภัยความเสี่ยงและความไม่แน่นอนนานัปการในโลกที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นทุกวันนี้ได้

ความหมายของความมั่นคงในชีวิตของมนุษย์

ความมั่นคงมนุษย์ เป็นเรื่องของการที่มนุษย์ทุกคนจะสามารถมีชีวิตอยู่โดยปลอดภัยจากความเสียหายและภัยคุกคามต่อการดำรงชีพในรูปแบบต่างๆ ได้รับหลักประกันการคุ้มครองที่เหมาะสมต่อเหตุการณ์ร้ายไม่คาดคิดที่อาจเกิดขึ้น รวมถึงได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพเพื่อเติบโตและใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมผู้อื่น จึงมีนักวิชาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายของความมั่นคงในชีวิตของมนุษย์ มีการกำหนดไว้มากมาย มีความหมายครอบคลุมหลายปัจจัยและแตกต่างกันไปในความคิดของแต่ละคน ดร.ซาบินาอัลไคร์ (Sabina Alkire) ให้ความหมายว่า “ความมั่นคงมนุษย์คือการป้องกันภัยต่อสิ่งสำคัญเสมือนชีวิตของมนุษย์ทุกคนจากภัยคุกคามที่ล่อแหลมและกว้างขวางโดยสอดคล้องกับความปรารถนาของมนุษย์ในระยะยาว”

UNDP ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความมั่นคงของมนุษย์” หมายถึงการที่ประชาชนสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างปลอดภัยและอิสระและมั่นใจได้ว่าโอกาสที่เขาได้รับอยู่ในปัจจุบันจะไม่สูญหายไปในวันข้างหน้า ความมั่นคงของมนุษย์มี 2 มิติหลัก คือ²

1. ปลอดภัยจากภัยคุกคามที่เรื้อรัง อาทิ ความหิวโหย โรคภัยต่างๆ และภาวะความกดดัน
2. การคุ้มครองจากการคุกคามอันฉับพลันในการดำเนินชีวิตปกติประจำวันไม่ว่าจะเป็นการงานหรือในชุมชน

องค์การสหประชาชาติให้คำนิยามความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) หมายถึงการดำรงชีวิตโดยปลอดภัยจากความกลัวและความขาดแคลน โดยมุ่งสร้างโอกาสให้ประชาชนมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิต รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้อง ดูแล สนับสนุน ให้ประชาชนสามารถดำรงความเป็นมนุษย์ของตนได้

² พนารัช ปรีดากรณ์.ความมั่นคงของมนุษย์ในอาเซียน.บทความพิเศษ.ส่วนอาเซียน สำนักการประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์. <http://thailand.prd.go.th/>

อย่างมีคุณภาพมีขอบเขตกว้างขวาง ดังที่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้ระบุองค์ประกอบไว้ 7 มิติ ได้แก่³

1. ความมั่นคงทางอาหาร
2. ความมั่นคงทางสุขภาพ
3. ความมั่นคงส่วนบุคคล
4. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
5. ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม
6. ความมั่นคงทางชุมชน และ
7. ความมั่นคงทางการเมือง

สำหรับประเทศไทยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้ความหมายของความมั่นคงในชีวิตของมนุษย์หมายถึงการที่ประชาชนได้รับหลักประกันสิทธิความปลอดภัยการสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเองโดยมีดัชนีชี้วัดความมั่นคง12มิติได้แก่⁴

1. มิติที่อยู่อาศัย
2. มิติสุขภาพ
3. มิติอาหาร
4. มิติการศึกษา
5. มิติการมีงานทำและรายได้
6. มิติครอบครัว
7. มิติชุมชนและการสนับสนุนทางสังคม
8. มิติทางศาสนาและวัฒนธรรม
9. มิติความปลอดภัยและทรัพย์สิน
10. มิติสิทธิและความเป็นธรรม
11. มิติการเมืองและ
12. มิติสิ่งแวดล้อมทรัพยากรและพลังงาน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินิยามความหมายของการอยู่ดีมีสุขและความมั่นคงในชีวิตของคนไทยหมายถึงการมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจมีความรู้มีงานทำมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพมีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีและอยู่ภายใต้การบริหารจัดการที่ดีของรัฐและจากค่านิยามนี้ได้กำหนดองค์ประกอบหรือดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขและความมั่นคงใน ชีวิตของ

³ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. แผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงของมนุษย์พ.ศ. 2556-2566. ศูนย์ศึกษาสันติ ภาพและความขัดแย้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (ยูเอ็นดีพี)

⁴ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. มาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์ Human Security Standards . โรงพิมพ์เทพเทัญวานิสัย; กรุงเทพมหานคร

ประชาชนไทยซึ่งประกอบด้วย 7 ตัวชี้วัดคือสุขภาพอนามัย ความรู้ชีวิตการทำงาน รายได้ และการกระจายรายได้ ชีวิตครอบครัว สภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการที่ดี⁵

ความมั่นคงของมนุษย์ต้องการการคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชนและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นการแก้ไขความขัดแย้ง สร้างสันติภาพ เสริมความแข็งแกร่งให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน มีองค์ประกอบเป้าหมายอ้างอิงที่ปัจเจก ชุมชน กลุ่ม คุณค่าหลักคือการส่งเสริมให้มั่นคง ลักษณะพื้นฐานของภัยที่คุกคามคือสิ่งที่กระทบตัวการแห่งความไม่มั่นคงคือสิ่งที่ทำให้เกิดโดยใช้แนวคิดใหม่ มนุษย์อยู่ดีกินดีปลอดจากโรคความไม่รู้ การไม่ถูกสุขลักษณะ และความเกียจคร้าน ความมั่นคงของมนุษย์เป็นการครอบคลุมคุ้มครองการพิทักษ์สิทธิให้ความปลอดภัย โดยมีหลักสิทธิมนุษยชนเพิ่มพูนทางเลือก เพิ่มศักยภาพ และโอกาสให้หลักประกันด้านเสรีภาพ การปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระเสรี (จิตอิสระ) จะช่วยยกระดับวิญญานให้พ้นการกดขี่ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบ และกันจากกิเลสถือเป็นความรับผิดชอบของประชาคมโลก ความยุติธรรม และความเสมอภาคทั้งทางเพศ วัฒนธรรม และความมั่นคงของชาติ

พื้นฐานสิทธิมนุษยชนมี 3 ข้อหลักดังนี้

- 1) เสรีภาพทั้งทางด้านความคิด การแสดงความคิดเห็น การแยกแยะความรู้สึกผิดชอบ การเลือกที่จะนับถือศาสนา การได้รับความคุ้มครอง
- 2) ความเท่าเทียมกันจะต้องปราศจากการเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบเท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์ระหว่างเพศหญิงและเพศชายได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียม
- 3) ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวทั้งสิทธิทางเศรษฐกิจ สิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางวัฒนธรรม และสิทธิทางสังคม (สิทธิในความมั่นคงทางสังคม) คือการได้รับการชดเชยที่เป็นธรรมมาตรฐานที่ดีในความเป็นอยู่มีสุขภาพและการศึกษาที่เข้าถึงได้

ความหมายของสิทธิมนุษยชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525) อธิบายความหมาย “สิทธิ” ไว้ว่าความสำเร็จ หรืออำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย

พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542⁶ มาตรา 3 ได้ให้ความหมายของ สิทธิมนุษยชน ไว้ว่าสิทธิมนุษยชน หมายความว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้ที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรไทย ตามกฎหมายไทย ตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิที่มนุษย์ทุกคนเกิดมา มีความเท่าเทียมกัน มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีอิสรภาพ เสรีภาพ ทั้งความคิดและการกระทำที่ไม่มีใครสามารถล่วงละเมิดได้

สุเทพ เอี่ยมคง (2550, หน้า 117) ให้ความหมายของ สิทธิ ไว้ว่าเป็นประโยชน์หรืออำนาจของบุคคลที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองมิให้มีการละเมิดรวมทั้งบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย

⁵ สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549

⁶ พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 3

เช่นสิทธิในครอบครัว สิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิในเกียรติยศ ชื่อเสียงสิทธิในการเลือกอาชีพ ถิ่นที่อยู่การเดินทาง สิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ⁷หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานที่ มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความเท่าเทียมกันในแง่ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ และสิทธิเพื่อดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา และสถานภาพทางกาย และสุขภาพ รวมทั้ง ความเชื่อทางการเมือง หรือความเชื่ออื่นๆ ที่ ขึ้นกับพื้นฐาน ทางสังคม สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถ่ายทอดหรือโอนให้แก่ผู้อื่นได้

สิทธิมนุษยชน⁸ คือสิทธิที่ครอบคลุมการดำรงอยู่ของมนุษย์ เพื่อชีวิตที่ดีในสังคมที่ดีโดยมีหลักการที่สำคัญ 3 เรื่องคือ สิทธิในชีวิต สิทธิในการยอมรับนับถือและสิทธิในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ชอบธรรม

สิทธิมนุษยชน คือสิทธิประจำตัวของมนุษย์ทุกคนที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคนจำเป็นขั้นพื้นฐานที่คนทุกคนพึงได้รับอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ขาดิกำเนิด ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา วิถีชีวิต เพศ รูปลักษณ์ภายนอก อายุ และสติปัญญา หรือมีความไม่เท่าเทียมกันในฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมมากน้อยเพียงใดก็ตามต้องได้รับในฐานะที่เป็นมนุษย์ อันเป็นศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันของมนุษย์

แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน

แนวความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็มีมานานแล้วเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการดำเนินชีวิตภายใต้หลักคำสอนทางพุทธศาสนาของไทยเรานั้น สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งคนไทยเรายึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมานานแล้ว เพียงแต่ไม่ได้เรียกหลักการนี้ว่าสิทธิมนุษยชนเท่านั้นเอง ที่กล่าวเช่นนี้ เป็นการพิจารณาโดยไม่ได้ใช้การตีความความหมายของหลักการหรือแนวคิด แต่เป็นการพิจารณาที่วัตถุประสงค์และผลที่เกิดจากการปฏิบัติเป็นตัววัดที่สำคัญในการเปรียบเทียบโดยการยึดเอา “คุณค่า” อันมีแกนกลาง คือ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นสำคัญ ในแง่สิทธิที่เคยยึดถือกันอยู่เดิม จึงอาจถูกหักล้างได้ถ้าหากว่าหลักการหรือสิทธิขั้นพื้นฐานที่รับรองกันขึ้นมาใหม่ มีคุณค่าในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เหนือกว่า และในทำนองเดียวกัน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีลักษณะอันเป็นสากลมากกว่าก็ย่อมอยู่เหนือเรื่องของปัจเจกบุคคล แต่ในความเป็นสากลนั้นจะละเอียดซึ่งการคุ้มครองประโยชน์เฉพาะบุคคลก็ไม่ได้เช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่นการยึดมั่นในสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง ยอมรับไปสู่อุปสรรคที่ไม่ถูกต้องว่าการจำคุกอาชญากรเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักสิทธิมนุษยชน 7 เป็นต้นหากกล่าวถึงเนื้อหาของ “สิทธิมนุษยชน”⁹ ถึงแม้ว่าปฏิญญาจะประกอบด้วยคำปรารภและได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำไว้ถึง 30 ข้อ แต่เมื่อพิจารณาข้อหา

⁷ ชะวัชชัย ภาติณฺฐ. (กระบวนกรเรียนรู้และปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2548)

⁸ ปฏิญญาสากลขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อ้างใน ทวีรัตน์ นาคเนียม, 2542 หน้า 16-24

⁹ (นพนิธิ สุริยะ, อ้างแล้ว : 58-61)

ของปฏิญญาฯ ข้อ 3 ซึ่งเป็นโครงสร้างหลักแล้ว อาจจัดเนื้อหาของสิทธิที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้¹⁰

ส่วนแรกหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ซึ่งมีหลักการที่สำคัญ 3 ประการที่ครอบคลุมนัยแห่งสิทธิต่าง ๆ ทั้งทางแพ่งและทางการเมืองตั้งแต่ข้อ 4 ถึงข้อ 21 ได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิในการได้รับการยอมรับนับถือ และสิทธิในการที่จะพัฒนาตนเองสิทธิในชีวิตเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการที่จะมีชีวิตอยู่และได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัย การได้รับสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตอันได้แก่ปัจจัยสี่ หรือการได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษในกรณีที่เป็นคนพิการ คนชรา คนปัญญาอ่อนเป็นต้นสำหรับสิทธิที่จะได้รับการยอมรับเป็นข้อกำหนดให้บุคคลปฏิบัติต่อกันด้วยการยอมรับซึ่งกันและกันโดยตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของชีวิตที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ส่วนสิทธิในการที่จะพัฒนาตนเองเป็นการให้บุคคลได้มีโอกาสจากสังคมในการที่จะพัฒนาตนเองอย่างชอบธรรม เพื่อที่จะสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และปกครองตนเองได้

ส่วนที่สอง หลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ซึ่งบัญญัติไว้ในปฏิญญาฯ ข้อ 22 ถึงข้อ 27 ได้แก่ สิทธิในทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมซึ่งถือว่าเป็นสิทธิที่บุคคลพึงมีในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคม และมีความจำเป็นสำหรับเกียรติภูมิของมนุษยชาติ ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพโดยเสรี แต่ทั้งนี้อยู่ภายใต้ข้อจำกัดในเรื่องทรัพยากรของแต่ละประเทศ

ส่วนที่สาม ตามปฏิญญาฯ ข้อ 28 ถึงข้อ 30 เป็นการรับรองว่าบุคคลชอบที่จะได้รับประโยชน์จากสังคมของตนและนานาชาติในเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามที่ปฏิญญานี้ได้ระบุไว้อย่างเต็มที่ รวมทั้งการเน้นถึงหน้าที่ซึ่งปัจเจกบุคคลพึงมีต่อประชาคมของตน และในตอนท้ายเป็นข้อห้ามมิให้รัฐ กลุ่มชน หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดกล่าวอ้างสิทธิตามปฏิญญานี้เพื่อดำเนินกิจการหรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการมุ่งทำลายสิทธิและเสรีภาพตามที่ปฏิญญานี้ได้รับรองไว้

ประเภทของสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองทั่วโลก ว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อมนุษย์นั้น สามารถจำแนกได้ครอบคลุม สิทธิมนุษยชน แบ่งได้ 5 ประเภท ทั้งนี้ เป็นไปตาม Universal Declaration of Human Rights ได้แก่

1. สิทธิพลเมือง (Civil Rights) ได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพและความมั่นคงในชีวิต ไม่ถูกทรมาน ไม่ถูกทำร้ายหรือฆ่า สิทธิในความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย สิทธิที่จะได้รับสัญชาติ เป็นต้น
2. สิทธิทางการเมือง (Political Rights) ได้แก่ สิทธิในการมีส่วนร่วมกับรัฐในการดำเนินกิจการที่เป็นประโยชน์สาธารณะ เสรีภาพในการรวมกลุ่มเป็นพรรคการเมือง เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ สิทธิการเลือกตั้งอย่างเสรี

¹⁰ สถาบันพระปกเกล้า. สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. งานวิจัย เข้าถึง : kpi.ac.th/สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.html

3. สิทธิทางสังคม (Social Rights) ได้แก่ สิทธิการได้รับการศึกษา สิทธิการได้รับหลักประกันด้านสุขภาพ ได้รับการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างเต็มที่ ได้รับความมั่นคงทางสังคม มีเสรีภาพในการเลือกคู่ครอง และสร้างครอบครัว เป็นต้น

4. สิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic Rights) ได้แก่ สิทธิการมีงานทำ ได้เลือกงานอย่างอิสระ และได้รับค่าจ้างที่เหมาะสม สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เป็นต้น

5. สิทธิทางวัฒนธรรม (Cultural Rights) ได้แก่ การมีเสรีภาพในการใช้ภาษาหรือสื่อ ความหมายในภาษาท้องถิ่นของตน มีเสรีภาพในการแต่งกายตามวัฒนธรรม การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตน การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา การพักผ่อนหย่อนใจทางศิลปวัฒนธรรมและการบันเทิงได้ โดยไม่มีใครมาบีบบังคับ เป็นต้น

สรุป

สิทธิมนุษยชน คือสิทธิประจำตัวของมนุษย์ทุกคนที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคนจำเป็นขั้นพื้นฐานที่คนทุกคนพึงได้รับอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ชาติกำเนิด ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา วิถีชีวิต เพศ รูปลักษณ์ภายนอก อายุ และสติปัญญา หรือมีความไม่เท่าเทียมกันในฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมมากนักยิ่งใดก็ตามต้องได้รับในฐานะที่เป็นมนุษย์ ซึ่งทำให้คนๆ นั้นมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์และสามารถมีการพัฒนาตนเองได้ สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกคนที่ต้องได้รับฐานะที่เป็นมนุษย์ก็เพื่อทำให้คนๆ นั้นมีชีวิตอยู่รอดและมีพัฒนาการ

ดังนั้น สิทธิมนุษยชนจะครอบคลุมสิทธิต่างๆ เพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มีชีวิตที่ดีในสังคม ดังนี้

- สิทธิในชีวิต ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้และได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัยได้รับการตอบสนองตามความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ทุกชีวิตล้วนมีคุณค่าด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลือเพื่อการดำรงชีวิตอยู่เป็นพิเศษจากผู้อื่น เช่น คนพิการ คนชรา ฯลฯ ดังนั้นทุกคนควรปฏิบัติต่อบุคคลด้วยโอกาส ให้มีความสำคัญ ให้โอกาสและให้ความช่วยเหลือตามสมควร เพื่อให้ทุกชีวิตมีความเท่าเทียมกันมากที่สุด

- สิทธิในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ถูกต้อง คนในสังคมต้องให้โอกาสกับคนที่เคยกระทำไม่ถูกต้อง ให้โอกาสคนเหล่านี้ได้รับการอบรมแก้ไขและพัฒนาตนเองใหม่ ให้สามารถมีชีวิตที่ดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น

- สิทธิในการยอมรับนับถือ หมายถึง การที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันด้วยการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีและคุณค่าของชีวิตด้วยความเท่าเทียมกัน⁶

บรรณานุกรม

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **แผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงของมนุษย์พ.ศ. 2556-2566**. ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (ยูเอ็นดีพี)
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **มาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์ Human Security Standards**. โรงพิมพ์เทพปัญญาวิทย์; กรุงเทพมหานคร
- ชะวั้งชัย ภาติณฐ์. **กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2548
- ทวีรัตน์ นาคเนียม. **ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน**. วารสารราชทัณฑ์. เล่มที่ 47 .2542.
- นพนธิ สุริยะ. **สิทธิมนุษยชน**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญชน.2537.
- พนารัช ปรีดาภรณ์. **ความมั่นคงของมนุษย์ในอาเซียน**. บทความพิเศษ. ส่วนอาเซียน สำนักงานประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์. <http://thailand.prd.go.th/>
- พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.2542** มาตรา 3 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549
- สถาบันพระปกเกล้า. **สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**. งานวิจัย เข้าถึง : kpi.ac.th/สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.html
- สุภาวงศ์ จันทวานิช. **แนวความคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์**.

การเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง The Enhancing Health and Buddhist Learning in Lampang Province

ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง 2) เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่มีต่อการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนและแกนนำ เพื่อให้รู้ถึงการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

การปฏิบัติศาสนกิจในการขับเคลื่อนเรื่องศีลและเสริมสร้างสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนานั้น มีเป้าหมายเพื่อให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตนำไปสู่การพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ ให้เกิดความสุขที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ 1) กายสุข ความสุขอันเกิดจากทางกาย โดยแรกเริ่มจากกระบวนการเรียนรู้ส่วนบุคคลในเนื้อหา สาระ เป็นการสร้างความรู้ที่ถูกต้อง ตระหนักถึงความจริงจนสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติในการรักษาสุขภาพตนเอง 2) ศีลสุข การเรียนรู้และนำไปสู่การปฏิบัติจากการข่มใจตนเองในการละเว้น/งดกระทำความผิดหรือสิ่งที่เป็นบาปจากการตระหนักถึงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ไม่เบียดเบียนตนเองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทางด้านจิตต่อไป 3) จิตสุข ภาวะแห่งนามธรรมที่เกิดจากการฝึกฝน ข่มใจแต่ละบุคคลในการตระหนักและรับรู้ถึงความดีงาม จิตใจบริสุทธิ์ ไม่ขุ่นมัว ความสมบูรณ์ทางร่างกายและจิตใจที่บริสุทธิ์ย่อมทำให้สุขภาพทางด้านจิตใจ 4) ปัญญาสุข เป็นภาวะแห่งปัญญาอันสมบูรณ์แบบหมดจดย่อมทำให้เห็นสัจธรรมอันเป็นสภาวะแห่งสรรพสิ่งเข้าสู่บรมสุขทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่มีต่อการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา 2 อย่าง คือ 1) ปัจจัยภายใน อันเกิดจากตัวบุคคลทั้งทางด้านบุคคล งบประมาณ ระยะเวลาและเครือข่าย 2) ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยทางอ้อมต่อการจัดกิจกรรมทั้งวิถีชีวิต ชุมชน สภาพแวดล้อม สื่อมวลชน ปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบต่อเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้นยังมีเงื่อนไขที่ทำงานประสบความสำเร็จและเหลว คือ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม วิธีการดำเนินชีวิต ความต่อเนื่อง งบประมาณ ท่าทีของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนและสื่อมวลชน เงื่อนไขดังกล่าวย่อมส่งผลต่อพระสงฆ์และชุมชน เพราะฉะนั้นการพัฒนาชุมชนต้องขจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมส่วนที่ดีให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น พัฒนาให้เป็นรูปแบบที่สมบูรณ์แก่สังคมและประเทศชาติ เพื่อให้เป็นพัฒนาที่ถาวรมั่นคงต่อชีวิตและจิตใจอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง, สุขภาพ, การเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

Abstract

The purposes of this research are: 1) To study the Enhancing Health and Buddhist Learning in Lampang Province 2) To study the Factor and Condition of the Enhancing Health and Buddhist Learning in Lampang Province and 3) To Analyze the Enhancing Health and Buddhist Learning in Lampang Province. This research is a qualitative study and using sampling group of Sangha, Leader and Core Community for enhancing health and learning along the Buddhist province.

The result of study is found that:

The Buddhist work in the leading precepts and enhancing the Buddhist Health has a goal for bringing the communities to be well in the physical and mental development, completed on physic and mind that regards to Buddhist teaching as 1) Physical joy that comes from the body and beginning of personal learning process, knowledge and right understanding to aware of the fact to be changed in attitude in maintaining their health 2) Precept Joy that learning and bringing to practices for self-restraint, omission / no offense or awareness the sin and behavioral change in a way that does not encroach on their own, to lead to the mental development 3) Mental Joy that arising from the practice of abstraction by afflicted individual to realize and recognize on the goodness, having the purity mind, unclouded mental integrity and making the physical and mental health and 4) Intellectual Joy is a state of perfect wisdom, to be seen the fact as a condition of existence into the supreme Buddhist Way.

In addition, there are two factors that be enhancing health and learning along with Buddhism as 1) Internal Factor as personality, budget, time and network 2) External Factor as the indirectly activities on community life, community, environment and media. These factors impact to the Enhancing Health and Buddhist Learning in Lampang Province.

However, there is also a condition that makes success and failure is leader, social participation, economic and social situation, llifestyle, continuation, budget, attitude of the Sangha for social development and media. These conditions would be affected the Sangha and community. Thus, the development community must eliminate the barriers against the practice, accelerating and promoting the Buddhist health activities for making the completed form for society and nation and to be sustainable life and mind.

Key Word: The Enhancing, Health, Buddhist Learning

บทนำ

สังคมไทยโดยมากนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่าง ๆ ล้วนได้รับอิทธิพลและหล่อหลอมด้วยหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในความคิดหรือจิตใจของคนไทยเป็นเวลายาวนาน สามารถสังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของชาวไทยตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ลักษณะดังกล่าวซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต¹ สร้างความเป็นปกติสุข นำพาไปสู่สังคมที่มีแต่ความสงบสุขร่มเย็น²

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันตามลักษณะของปัญหา สติปัญญา และความประสงค์ของแต่ละบุคคล เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้มีคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ สมัคสมานสามัคคี ส่งเสริมความมั่นคงของชาติเรียกได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทยทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม³ ดังนั้น ระดับคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมีหลายระดับทั้งที่เป็นสัจธรรมเบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องสูง มีทั้งส่วนที่เรียกว่าเป็นโลกียธรรมและโลกุตระธรรม ส่วนคำสอนเรื่อง “ศีล” ถือว่าเป็นคำสอนระดับเบื้องต้นหรือระดับพื้นฐาน ศีลจึงเป็นมนุษยธรรมหรือเป็นธรรมของมนุษย์⁴ และที่มีความสัมพันธ์กับสภาพทางสังคม⁵ หากนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้วจะมีความสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ จนถึงระดับสูงสุด ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมามีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมามีอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมามีเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคล อบรมโดยมีปัญญาเป็นฐานย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ⁶

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางอาชญากรรม การทำลายล้างผลาญซึ่งกันและกัน การปล้นชิงทรัพย์สิ้น การทำความผิดทางเพศ การโกหกหลอกลวง และการเสพสิ่งเสพดีดีให้โทษ ดังเช่นที่ปรากฏเป็นข่าวทางสื่อสารมวลชนอยู่บ่อย ๆ ตลอดถึงปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจการเมืองการปกครอง เมื่อว่า

¹ สมเด็จพระญาณสังวร จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองทริภุญไชย, (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง), 2516, หน้า 7.

² มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, **หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: มหัจจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 3.

³ คณินันต์ จันทร์บุตร, **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2531), หน้า 217.

⁴ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **มนุษยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ชวนการพิมพ์, 2533), หน้า 2.

⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, 2549), หน้า 431-432.

⁶ ที.ม. (ไทย) 10/142/89.

โดยสรุปแล้วแต่เป็นการประพาศติพิศ ในเรื่องการละเมิดศีล 5 ทั้งสิ้น เพราะคนยิดเอาประโยชน์ตนและพวกพ้อง เป็นใหญ่ ไม่ใส่ใจผลกระทบต่อส่วนรวม ขาดความรับผิดชอบ เห็นผิดเป็นชอบ ในขณะที่สังคมเปลี่ยนไป ประกอบกับขาดความเข้าใจหลักศีลธรรม และไม่เห็นความสำคัญของศีลธรรม เพราะความโลภ โกรธ หลง เข้าครอบงำจิตใจ ความคิดอ่านและความประพฤติหลาย ๆ อย่าง ซึ่งแต่ก่อนถือว่าเป็นความชั่ว ความผิด ได้กลายเป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับ แล้วพากันประพฤติปฏิบัติโดยไม่รู้สึกสะดุ้ง สะเทือน จนทำให้เกิดปัญหาและทำให้วิถีชีวิตมีดมนลงไป พวกเราชาวพุทธจะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจังต้องยึดหลักการให้มั่นคงที่จะไม่ทำสิ่งใด ๆ ที่ชั่วที่เสื่อม ต้องกล้าบอกรับผิดสิ่งที่ตนทำเป็นความดีเป็นความถูกต้องและเป็นธรรม เพื่อให้ผลความประพฤติปฏิบัติชอบ บังเกิด เพิ่มพูนขึ้นและค้ำจุนส่วนรวมไว้มิให้เสื่อมทรุด หากให้กลับฟื้นคืนดีขึ้นได้เป็นลำดับ

จากสถานการณ์บ้านเมืองในห้วงเวลาที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหามากมายดังที่กล่าวมาข้างต้น รวมถึงการแตกแยกทางความคิด การเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม และการจางจืด ดูหมิ่นสถาบันหลักของชาติ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากการขาดสติ จิตสำนึก ศีลธรรมและคุณธรรมจริยธรรม อันจะส่งผลให้สังคมเกิดความขัดแย้ง ทำให้ทางคณะสงฆ์โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชมีดำริที่จะเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบสันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล 5 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน กอปรกับคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการให้ทุกภาคส่วนในประเทศร่วมมือกันดำเนินการสร้างความปรองดองสมานฉันท์และทำให้ประชาชนมีความรักความสามัคคีกัน โดยเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ซึ่งจะนำพาประเทศก้าวไปข้างหน้าอย่างปลอดภัยยั่งยืน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในฐานะหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในการส่งเสริมให้สังคมไทย มีศีลธรรม และคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดกิจกรรมในการสนับสนุน ส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน และประชาชนทุกเพศทุกวัยได้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาชีวิต ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเน้นการรณรงค์ส่งเสริม และสนับสนุนให้มี “หมู่บ้านรักษาศีล 5” ขึ้นในทุกส่วน ของประเทศ ตามดำริที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ได้ประทานโอวาทไว้ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556 ความว่า “อันว่าศีล 5 เป็นการสำคัญมนุษย์ เมื่อทุกคนมีศีล 5 ด้วยกัน สังคมนั้น ๆ คือ ประชาชน ย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเป็นไปได้ ขอให้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่า หมู่บ้านรักษาศีล 5” ซึ่งสอดคล้องกับนโยบาย ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มอบหมายภารกิจให้ส่วนราชการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ แก่ประชาชนในชาติ โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการพร้อมกันทั้ง 76 จังหวัด

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการรักษาศีล 5 อันเป็นศีลระดับพื้นฐานเบื้องต้น เพราะศีลหมายถึง ความเป็นปกติธรรมดา หรือการประพฤติชอบทางกาย วาจา เป็นศีลพื้นฐานที่จะศักดิ์มีฉภาทิสู้ ผู้นำหรือผู้ปกครองหมู่บ้านมีความสำคัญ การกระทำในสิ่งที่ดี เป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชน และนำพาทำกิจกรรมที่สื่อไปในทางที่ดี ทั้งการศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจสังคม การให้การศึกษาระบบการเรียนการสอน มีความจำเป็น รวมถึงการให้การศึกษาศีลธรรมที่ต้องเอาจริงเอาจัง ผู้วิจัยจึงมีความปรารถนาที่จะศึกษาแนวคิดและกระบวนการเผยแพร่ธรรมะตามนโยบายหมู่บ้านศีล 5 ของจังหวัดลำปาง เพราะจังหวัดลำปางถือได้

ว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่จะเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านศีล 5 ซึ่งแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตามโครงการเป็นหลักประกันชีวิตแต่ละบุคคลและสังคมที่อยู่อาศัย ดังนั้น การศึกษาถึงแนวคิดและกระบวนการในการนำนโยบายหมู่บ้านศีล 5 มาใช้จะส่งผลต่อชาวลำปางและสังคมอย่างไร และยังทำให้ทราบถึงปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินตามนโยบายหมู่บ้านศีล 5 เพื่อนำไปประยุกต์และแก้ไขให้เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา
- 2 เพื่อศึกษาปัจจัย เงื่อนไข ที่มีต่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา จังหวัดลำปาง
- 3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

- 1 ขอบเขตของเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง
  - 1.1 ข้อมูลด้านเอกสาร ประกอบด้วย แนวคิด ความหมายและความสำคัญของการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ การเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่องการสร้างสุขภาวะ ความหมายและความสำคัญของการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา หลักการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา เป้าหมายการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ ทฤษฎีสุขภาพองค์รวม (Holistic Health) การสร้างสุขภาวะตามหลักทฤษฎี 4 แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาชีวิต แนวคิดการพัฒนาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของพระสงฆ์จังหวัดลำปางเพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา จากการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้เบื้องต้นในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาพระสงฆ์กับการสร้างสุขภาวะในการเพื่อแม่หลักพุทธธรรมในจังหวัดลำปาง
- 2 ขอบเขตของประชากร ประชากรที่ต้องการศึกษา คือ
  - 2.1 คณะสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
  - 2.2 หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาส่งเสริมและการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา
- 3 ขอบเขตของพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยและคณะได้ทำการศึกษาวิจัยในจังหวัดลำปางทั้ง 13 อำเภอ คือ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอเมืองปาน อำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ อำเภองาว อำเภอแม่เมาะ อำเภอแม่ทะ อำเภอเกาะคา อำเภอห้างฉัตร อำเภอเสริมงาม อำเภอสบปราบ อำเภอเถินและอำเภอแม่พริก

4 ขอบเขตของระยะเวลา

การวิจัยเริ่มตั้งแต่ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2558 – 30 กันยายน พ.ศ.2559 ใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น 12 เดือน

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยโดยแบ่งออกตามรูปแบบการวิจัย ได้แก่

4.1 เครื่องมือวิจัยแบบเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง เอกสารข้อมูลพื้นฐานของคณะสงฆ์จังหวัดลำปาง แนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ข้อมูลทางด้านสุขภาพพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง รวมถึงแนวคิดกระบวนการทำงาน ปัจจัย เงื่อนไขที่มีผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง

4.2 เครื่องมือวิจัยแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Study) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง จากการสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึกพระสงฆ์และชุมชน (In Depth Interview) และการมีส่วนร่วม (Participation) ว่ามีปัจจัย เงื่อนไขและกระบวนการอย่างไรในการนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาพในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง” ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ 1) แบบเชิงเอกสาร 2) แบบปฏิบัติการ ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะจากการออกแบบสอบถาม ดังนี้

โดยพระสงฆ์ทำงานด้านการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตามหลักนโยบายของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าผู้ประศาสน์เจ้าคณะสงฆ์ภาค 9 ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชมีดำริที่จะเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล 5 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังเป็นผลที่นำไปสู่การเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยพระสังฆาธิการได้นำแนวคิดในการอยู่ การกิน การบริโภคที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สุขภาพ สมดุลทางธรรมชาติถูกทำลาย สูญเสียมิตรภาพทางสังคม น้ำใจและความเผื่อแผ่มีให้เห็นน้อยลง การกระทำวิงวอนตามกระแสโฆษณาสินค้าที่ชักนำ จูงใจให้ชาวบ้านมีพฤติกรรมที่คอยตอบสนองแค่กิเลสความต้องการทางโลกียสุข ขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น พร้อมทั้งจัดวางรูปแบบชีวิตที่หวังเพียงแต่การแสวงหาเครื่องอำนวยความสะดวกอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ขาดสติปัญญาตระหนักรู้คุณค่า จนทำลายคุณค่าทางภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้อย่างเหมาะสม เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในการสร้างหลักการปฏิบัติในการขับเคลื่อนเรื่องศีลพร้อมกับการเสริมสร้างสุขภาพในชุมชน เช่น การงดเว้นจากการจูดรูปในพิธีงานศพ การลดอาหารหวาน เค็ม ในงานบุญต่าง ๆ การงดเว้นการกินเนื้อดิบ ซึ่งหากพิจารณาตามหลักศีล 5 เป็นการสร้างหลักประกันชีวิตตนเองเหมือนกับกรวิจัยเรื่อง

“กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล 5 ในจังหวัดลำปาง” ที่มองเห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากความมั่นคงต่อตนเองและครอบครัว ต่อชุมชนและต่อเศรษฐกิจ ต่อการเมืองการปกครอง ต่อวัฒนธรรมและประเพณี และต่อคุณธรรมและจริยธรรม เพราะศีลย่อมเป็นฐานแห่งการสร้างความดี งดเว้นความชั่วร้าย และเป็นเครื่องเกื้อกูลให้มนุษย์มีจิตใจเต็มเปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา เมตตา และอุเบกขาต่อกันและกัน นำไปสู่ประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น

การปฏิบัติศาสนกิจในการขับเคลื่อนเรื่องศีลและเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนานั้น มีเป้าหมายเพื่อให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตนำไปสู่การพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ ฉะนั้นกลุ่มพระสงฆ์ได้นำแนวคิดเชิงอุดมคติสู่การปฏิบัติ โดยตระหนักถึงบทบาทและสถานะภาพตน ในฐานะผู้นำชุมชนที่คอยให้การอบรมสั่งสอนตักเตือนพุทธอุบาสิกาอุบาสิกให้ดำรงอยู่ในสัมมาทิฐิ พร้อมกันนั้นยังเพียรพยายามพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ทำให้เกิดความเจริญขึ้นทั้งด้านทางกายและใจ ปลูกฝังเรื่องศีล สร้างคุณธรรมจริยธรรม มีความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะอันเกิดจากกิจกรรมที่ได้รับรู้และเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจนเป็นวัฒนธรรมที่ดีในท้องถิ่นตนเอง โดยพระสงฆ์เองได้นำสาระทางธรรม คือ หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เน้นสติระลึกรถึงคุณค่าแท้จริง ในการอยู่ร่วมกันในสังคมและการดำรงชีพให้ปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บไม่ว่าจะเป็นการอยู่ การกิน และการดำเนินชีวิตให้ปลอดภัยจากโรคร้าย เพื่อประโยชน์สุขให้แก่ตนเอง ผู้อื่น ไม่พยายาบทเบียดเบียนกันและกัน ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันระหว่างบุคคลกับธรรมชาติ ปลูกฝังจิตสำนึกให้มีประพฤติดีที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

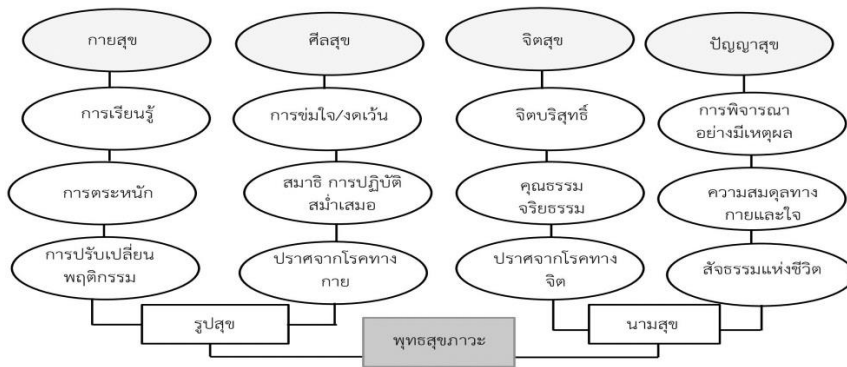
ผลจากการปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่ออยู่ 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับชุมชน และระดับเครือข่าย ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในหลักธรรมแห่งความเจริญ คือ สัปปุริสสังเสาะ การคบหาสัตบุรุษผู้รู้ สัทธัมมัสสวนะ การฟังพระสัทธรรมอันเป็นสาระแห่งชีวิตในการดำรงชีวิต โยนิโสมนสิการ การพิจารณาไตรตรองโดยแยบคาย ธัมมานุธัมมปฏิบัติ การปฏิบัติตามหลักสัทธรรมที่ถูกต้อง เมื่อชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านการเรียนรู้อย่างมีเหตุผล เกิดศรัทธาความเชื่อในสิ่งกำลังปฏิบัติอยู่(ศรัทธา) นำสิ่งนั้นมาสู่การวางรูปแบบวิถีชีวิตเพื่อปฏิบัติตาม(ศีล) จากการได้ยินได้ฟัง ได้ศึกษา ได้ฝึกปฏิบัติ (สุตะ) และพร้อมที่จะทำงานเพื่อทุกอย่างเต็มกำลังความสามารถ รู้จักการเสียสละทั้งกำลังกาย กำลังปัญญา(จาคะ) เพื่อจะแก้ไขต้นตออันเป็นสาเหตุแห่งปัญหาภายในชุมชน(ปัญญา) โดยอาศัยสติสัมปชัญญะความระลึกคุณค่าสิ่งทีเข้ามากระทบผ่านกระบวนการเรียนรู้ ทั้งการยินได้ฟัง การจำได้หมายรู้ แยกแยะคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม นำไปสู่ความประพฤติดีเพื่อพัฒนากาย(กายภาวนา) เช่น พฤติกรรมการลดอาหารหวาน เค็ม มัน เครื่องดื่มที่ไม่มีประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตทางร่างกายลดลง พัฒนาศีล (ศีลภาวนา) ความประพฤติดีอันเป็นแบบอย่างอันดีงาม เมื่อชุมชนได้เข้าใจในกิจกรรมที่ทรงคุณค่าและได้จัดวางเป็นรูปแบบวิถีชีวิตใหม่ที่เหมาะสมตามกาลเวลา และสถานที่ พัฒนาจิต (จิตตภาวนา) มีจิตใจผ่องใสเบิกบานกับสิ่งที่ปฏิบัติอยู่ เพื่อขจัดกิเลสอกุศลธรรมสิ่งเศร้าหมองให้จิตใจตกเป็นทาสของตัณหาความอยาก พัฒนาปัญญา(ปัญญาภาวนา) ความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงแห่งการบริโภค(สัมมาทิฐิ) ซึ่งภาวนา 4 นี้ยังตรงกับหลักทฤษฎีจิตวิทยาตะวันตกที่เรียกว่า ทฤษฎี KAP คือ ทุกคนได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอยู่การกิน (Knowledge) เกิดทัศนคติจากการรับรู้และเรียนรู้ (Attitude) และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การดำรงชีวิต (Practice) ฯลฯ และหันมาฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ

อยู่การกิน การดูแลรักษาสุขภาพ รวมถึงวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เพราะการกระทำของบุคคลแต่ละคนจะส่งผลกระทบต่อชุมชน เครือข่ายต่อไป

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะได้กล่าวถึงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยจะได้อภิปรายถึงประเด็นที่สำคัญและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการพัฒนาให้เกิดความสุขซึ่งจากผลการวิจัย พบว่า การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำปาง การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อให้พระสงฆ์ ชุมชนอยู่อย่างมีความสุขทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า ยังปัจจัยที่มีต่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง ดังแผนภาพข้างล่างดังนี้

การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

1. กายสุข ความสุขอันเกิดจากทางกายในตัวบุคคลแต่ละคน โดยแรกเริ่มจากกระบวนการเรียนรู้ส่วนบุคคลในเนื้อหา สาระ เป็นการสร้างความรู้ที่ถูกต้อง ตระหนักถึงความจริงจนสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติในการรักษาสุขภาพตนเอง

2. ศีลสุข เกิดจากการเรียนรู้และนำไปสู่การปฏิบัติจากการข่มใจตนเองในการละเว้น/งดกระทำความผิดหรือสิ่งที่เป็นบาปจากการตระหนักรู้ถึงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยการสำรวมระวังในอินทรีย์สังวรที่เป็นอายตนะภายนอกและอายตนะภายในเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทางด้านจิตต่อไป

3. จิตสุข เป็นภาวะแห่งนามธรรมที่เกิดจากการฝึกฝน ข่มใจแต่ละบุคคลในการตระหนักรู้และรับรู้ถึงความดีงาม เมื่อจิตใจได้รับรู้และเข้าใจสภาวะแห่งความดีงาม จิตใจย่อมเกิดความรู้สึกดีใจไม่ขุ่นมัว ความสมบูรณ์ทางร่างกายและจิตใจที่บริสุทธิ์ย่อมทำให้สุขภาพทางด้านจิตใจ

4. ปัญญาสุข เป็นภาวะแห่งปัญญาอันสมบูรณ์แบบ หมดจดยอมทำให้เห็นสังฆธรรมอันเป็นสภาวะแห่งสรรพสิ่งในโลกนี้ เข้าใจในธรรมชาติดำเนินอยู่ว่าประกอบด้วยเหตุปัจจัยอย่างไร เกื้อหนุนและสัมพันธ์กัน

อย่างไร เข้าใจถึงสถานะในสิ่ง ๆ นั้น ๆ อย่างรู้รอบ ย่อมทำให้บุคคลเข้าสู่ความสุขจากสัจธรรมนั้นอันเป็นวิถีแห่งการนำไปสู่บรมสุขทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง จากผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของพระธรรมโมลี เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลสุขภาพ แบบองค์รวมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ที่ใช้หลักทางพระพุทธศาสนาเสริมสร้างความสุขที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย ที่เรียกว่า “กายิกสุข” และทางจิตใจ เรียกว่า “เจตสิกสุข” เป็นความถึงพร้อมแห่งความสุขที่ประกอบด้วยร่างกาย จิตใจ ศีล (สังคัมและสิ่งแวดล้อม) และปัญญา⁷

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาชุมชนได้หันมาประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล 5 ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการดูแลสุขภาพ เพราะศีลเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างหลักประกันชีวิตทั้งต่อบุคคลและครอบครัว ชุมชนและสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมประเพณีและคุณธรรมจริยธรรม⁸ เพราะศีลถือได้ว่าหลักธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะให้แก่บุคคล ชุมชนและสังคม การปลูกฝังความรู้ สร้างความเห็นที่ถูกต้อง จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีต่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาอยู่ 2 อย่าง คือ 1) ปัจจัยภายใน อันเกิดจากตัวบุคคลในการทำงานไม่ว่าจะเป็นด้านบุคคล งบประมาณ ระยะเวลา และเครือข่าย 2) ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยทางอ้อมต่อการจัดกิจกรรมทั้งวิถีชีวิต ชุมชน สภาพแวดล้อม สื่อมวลชน ปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบต่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังมีเงื่อนไขที่ทำให้งานประสบความสำเร็จและเหลว คือ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม วิธีการดำเนินชีวิต ความต่อเนื่อง งบประมาณ ท่าทีของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนและสื่อมวลชน เงื่อนไขดังกล่าวช่วยส่งผลต่อพระสงฆ์และชุมชน เพราะฉะนั้นการพัฒนาชุมชนต้องจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมส่วนที่ดีให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น พัฒนาให้เป็นรูปแบบที่สมบูรณ์แก่สังคมและประเทศชาติ เพื่อให้เป็นพัฒนาที่ถาวรมั่นคงต่อชีวิตและจิตใจอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง ชุมชนและสังคม สร้างค่านิยมให้ถูกต้องแล้วนำไปสู่การปฏิบัติจนเป็นแนวทางหรือวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ จากการศึกษาพบว่ามีข้ออยู่ 3 ประการ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงโครงสร้าง

1. พระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้นำของชุมชน และประชาชนทั่วไปต่างให้การเคารพสักการบูชา โดยพระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาให้ชุมชนได้อยู่ดีมีสุขทั้งกายและจิตใจ อันเกิดจากการรักษาศีลที่มีความสัมพันธ์กันกับการดูแลสุขภาพสุขภาพชุมชน แต่ยังไม่ปรากฏว่ายังมีพระสงฆ์และพื้นที่ในการปฏิบัติศาสนกิจอยู่นั้นกลับมีจำนวน

⁷ พระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลสุขภาพ แบบองค์รวมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า บทคัดย่อ.

⁸ นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, “กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล 5 ในจังหวัดลำปาง”, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 25459), หน้า 133.

น้อยมาก เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับจำนวนพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพื่อแสดงถึงบทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ต่อสังคม พระสงฆ์ควรเป็นแกนนำหรือควรสนับสนุนการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างจริงจัง เพื่อให้ความรู้และสร้างความเข้าใจในเรื่องศีลกับการเสริมสร้างสุขภาวะต่อตนเองและชุมชน ทำให้เป็นสังคมที่น่าอยู่และเป็นการพัฒนาอย่างแท้จริง

2. การปฏิบัติหน้าที่ด้านการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างจริงจังและการเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ควรมีการสงเคราะห์ที่จัดเข้าในการขอพระราชทานสมณศักดิ์พัดยศในแต่ละปี แต่คณะสงฆ์ลำปางกลับเสนอชื่อกลุ่มพระสงฆ์ที่พัฒนาทางด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการภายในวัดเท่านั้น ทำให้ฟื้นฟูการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชน โดยการสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตของชุมชน เช่นเดียวกับอดีตที่ผ่านมา ฉะนั้น เพื่อให้เป็นแบบอย่างในการเผยแผ่ธรรมสร้างสุขแก่ชนหมู่มาก คณะสงฆ์ควรจัดให้มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านดังกล่าวสงเคราะห์จัดเข้าในการขอสมณศักดิ์พัดยศ เพื่อให้พระสงฆ์ที่มีความต้องการเลื่อนสมณศักดิ์ได้ถือเป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติงานเพื่อสร้างสุขภาวะให้แก่ชุมชน

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการทำงานที่ยั่งยืน

จากปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง โดยการให้ความทักษะ ความรู้ด้านต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน เพื่อสร้างทัศนคติที่ถูกต้อง แต่เนื่องจากเงื่อนไขบางอย่างที่ขัดต่อการทำงาน ดังนั้นผู้ศึกษาวิจัยจึงมีความเห็นเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา ดังนี้

1. จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าปัจจัยเงื่อนไข แม้พระสงฆ์กับชุมชนจะให้การสนับสนุนการทำงาน ทั้งให้ความรู้สร้างความเข้าใจจนถึงการสร้างเครือข่ายและวัฒนธรรมทางสังคมผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ในทางกลับกันถ้าไม่มีความเข้าใจระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนก็จะทำให้การทำงานนั้นชะงัก ประสบกับความล้มเหลว แม้กลุ่มพระสงฆ์จะมีจิตอาสาในการพัฒนาสังคมแต่การทำงานจะได้ประสิทธิภาพและมีคุณค่าต้องพึงระลึกอยู่เสมอว่าการพัฒนาชุมชน เป็นงานที่เสียสละเพื่อพัฒนาตัวบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นในการทำกิจกรรมแต่ละครั้งควรปรึกษาหารือขอคำชี้แนะจากชุมชน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความเข้าใจผิดระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน

2. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณควรเข้าไปควบคุม ชี้แนะ และเป็นแม่แบบที่ถูกต้อง เพื่อให้กลุ่มพระสงฆ์ที่มีอุดมการณ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา แม้ชุมชนจะให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนก็ตาม รวมถึงการเข้าไปช่วยเหลือในด้านงบประมาณ เพราะงบที่ได้มีจำนวนน้อยจนมีอาจจะปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างประสพผลสำเร็จได้ และส่งผลให้กิจกรรมที่ทำขาดความต่อเนื่อง ชุมชนกลับมามีพฤติกรรมแบบเดิม และพยายามหาพื้นที่แม่แบบเพื่อนำกระบวนการและวิธีการดำเนินงานเสนอแนะแก่พื้นที่ประสบความล้มเหลว โดยนำวิธีการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่นั้น ๆ ให้เหมาะสม

3. พระสงฆ์ควรมีบทบาทและหน้าที่ในฐานะผู้นำชุมชน คือ การปฏิบัติศาสนกิจในการสั่งสอน คอยอบรมประชาชนและสรรพัสต์ตัวให้พ้นจากทุกข์ การมีขันติธรรมและวิริยะอุตสาหะ ความเพียรพยายาม อดทนอดกลั้นต่อสภาวะต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นในชุมชน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จึงควรมีการประชุมปรึกษารื้อกับชาวบ้าน เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาความขัดแย้งภายหลัง อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามจากการมีส่วนร่วมในการคิดและปฏิบัติงาน เพื่อศาสนกิจที่ปฏิบัติเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ท้องถิ่น

4. สื่อเป็นปัจจัยสำคัญต่อการปฏิบัติงาน มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต สร้างค่านิยมทางสังคม สร้างรูปแบบวิถีทัศน์และวิถีชีวิตแก่สังคม ฉะนั้น กลุ่มพระสงฆ์ต้องรู้เท่าทันสื่อ ใช้สื่อให้เป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนและเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรศึกษาหาหลักพุทธธรรมที่ใช้ในแต่ละบุคคล เพื่อวิเคราะห์ว่าการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาใช้หลักธรรมอะไร
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของกลุ่มพระสงฆ์กับเครือข่ายที่ทำงานด้านสุขภาวะหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. ควรศึกษาเงื่อนไขความขัดแย้งที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของกลุ่มพระสงฆ์กับอำนาจรัฐและผู้นำระดับพระสังฆาธิการ
4. ควรนำการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาไปใช้กับพื้นที่อื่นและศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างกับพื้นที่กลุ่มพระสงฆ์จังหวัดลำปาง

บรรณานุกรม

- คะนิงนิตย์ จันทบุตร. **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2531.
- นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์. “กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล 5 ในจังหวัดลำปาง”. รายงานการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 25459.
- พระธรรมโมลี(ทองอยู่ ญาณวิสุโท). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลสุขภาพ แบบองค์รวมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, 2549.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์. **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา**. พระนคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด บรรณกิจเทรดดิ้ง, 2516.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **มนุษยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ชวนการพิมพ์, 2533.

การเรียนรู้กับแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
ของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่ จังหวัดน่าน
The Learning with Moral and Ethics Development
and Desirable Values of the Junior High School Students
at Nan Province

พระชยานันท์มณี, ผศ.ดร.
วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ (1) การเรียนรู้ (2) เพื่อศึกษาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ (3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ (4) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโรงเรียน จำนวน 73 คน และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 จำนวน 354 คน

ผลการวิจัยพบว่า

นักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 โดยรวมทั้ง 3 ด้าน มีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ชั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้บริหาร มีความคิดเห็นว่าการเรียนรู้ของนักเรียนโดยรวมทั้ง 3 ด้าน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เช่นเดียวกันแต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทุกด้านมีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง

นักเรียนมีความคิดเห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโดยรวมทั้ง 8 ด้านมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทุกด้านมีค่าแปลผลก็อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยการปฏิบัติจากมากไปหาน้อย คือ ความซื่อสัตย์สุจริต รองลงมาได้แก่ ความกตัญญูตเวที ค่านิยมแห่งความเป็นไทย ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตากรุณา และความประหยัดตามลำดับ สำหรับผู้บริหาร มีความคิดเห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโดยรวมทั้ง 8 ด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทุกด้านก็อยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความเมตตากรุณา รองลงมาได้แก่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ค่านิยมแห่งความเป็นไทย ความกตัญญูตเวที ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต และความประหยัดตามลำดับ

นักเรียน มีความคิดเห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ด้านโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เป็น 0.689 เมื่อ

พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์การเรียนรู้ 3 ด้าน กับ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ด้าน มีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกค่า โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ อยู่ระหว่าง 0.272 ถึง 0.669 และคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ด้านโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เป็น 0.613 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ 3 ด้าน กับ คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ด้านมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกค่า โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ อยู่ระหว่าง 0.233 ถึง 0.659

ประการสุดท้าย แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน พบว่า ชั้นระบุปัญหาและวางแผน พบว่า ควรวิเคราะห์ ความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน แล้วจัดทำวิสัยทัศน์ พันธกิจแล้วผนวกกับสิ่งที่เป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่นักเรียนควรได้รับการพัฒนา แล้วนำมาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เราคาดหวัง ขึ้นกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ครูและบุคลากร ควรวิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษาแล้วนำไปวางแผน พัฒนาการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามคุณลักษณะที่กำหนดในวิสัยทัศน์ โดยมีการจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปีด้วย ชั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข พบว่า ประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการประจำปีแต่ละปี เทียบเคียงกับเป้าหมายที่วางไว้ หากงาน/โครงการใดไม่บรรลุ ควรหาสาเหตุ หารูปแบบ แนวทางแก้ไขปัญหา และพัฒนางานต่อไป

คำสำคัญ: คุณธรรม, จริยธรรม, ค่านิยมที่พึงประสงค์, นักเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

This research aims to study Moral and Ethics Development and Desirable Values of the junior high school students of Nan Educational Area Office, to study their moral and desirable values, to study the relation between learning and desirable values of those students and to revise the guideline for developing all aspects. The samplings were from the 73 school administrators and teachers and the 4th level junior high school students of 354.

From the study, it is found that:

The students' opinions towards Moral and Ethics Development and Desirable Values of the students were in the medium in all aspects. In each aspect, it showed the high scale on the process of learning activities. The school administrator's opinions towards the learning also were in the medium in all aspects but in each aspect the medium scale on the process of learning activities is shown.

The students' opinions towards the student's eightfold moral and desirable values were in high of all aspects. When ordered from the highest to lowest, it showed as follows: loyalty or honesty, gratefulness, value of Thainess, responsibility, discipline,

hospitality, loving kindness and frugality respectively. In case of the school administrators, their opinions towards the student's eightfold moral and desirable values were in the medium in all aspects. Considering from the highest to lowest, it showed loving kindness, hospitality, value of Thainess, gratefulness, discipline, responsibility, honesty and frugality correspondingly.

The students' opinions towards the eightfold moral and desirable value were shown that the significance was .05 and the correlation analyzed was 0.689. In each aspect, the threefold of learning with the eightfold moral and desirable value showed that the significance was .05 and the correlation coefficient was between 0.272 to 0.669. The school administrators' opinions towards desirable values have shown the significance was .05 and the correlation coefficient was 0.613. When considered by each aspect it showed .05 of the significance and the positive correlation coefficient of 0.233 – 0.659 between the learning and disable values.

At the last, the guideline for developing the learning moral and desirable value showed that in the needs of students, guardians and communities should be analyzed in the process of problem identification. The preparation of vision and obligation merging with the national curriculum is also set. All the above mentioned would be for the characteristic of students as good knowledge, skill and desirable characteristic. The process of learning activity indicated that teachers and staff should analyze the curriculum and planning for the knowledge management in order to achieve the quality of students and then the annual educational plan should be made. The process of evaluation and improvement, at last, mentioned that the job evaluation should be done every year and compared with the above mentioned target. If any plan does not reach its goal, the way-out needs to be undoubtedly found.

Keywords: Moral and Ethics, Desirable Values, Junior High School Students

บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักการสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ การน้อมนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนามนุษย์ย่อมเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์และสังคมอย่างแท้จริง หากมีคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจเป็นพื้นฐาน หลักคำสอนทางศาสนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญและเป็นหลักในการกล่อมเกลาให้มีความสำนึก และเจตคติที่ถูกต้อง ดีงาม ศาสนายังส่งเสริมคุณธรรมของมนุษย์ในการสร้างสรรค์ ให้มนุษย์มีความรัก ความเมตตา ความเสียสละ และความสงบเยือกเย็น หากมนุษย์ขาดการศึกษาที่เหมือนขาดรากฐานสำคัญของชีวิต เพราะการศึกษาเป็น บ่อเกิดแห่งสรรพวิทยาในการสร้างสรรค์และพัฒนาทั้งเป็นปัจเจกและ

สังคมทุกระดับชั้น การศึกษาจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพ และขีดความสามารถของมนุษย์ในด้านต่างๆ ซึ่งจะเป็นพลังขับเคลื่อนสังคม และประชาชาตินำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคง และยั่งยืนไปได้

ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้ในวโรกาสและสถานที่ต่างๆ มาเป็นปรัชญาพื้นฐานเพื่อเป็นแนวทางการกำหนดมาตรการด้านต่างๆ ของแผน ที่จะดำเนินการต่อไป ปรัชญาตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มุ่งเน้นให้เกิดการบูรณาการแบบองค์รวมที่ยึด “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา และการพัฒนาอย่างมี “ดุลยภาพ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนไทยในสังคมมีความสุขถ้วนหน้า พึ่งตนเอง และก้าวทันโลก โดยยังรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีค่านิยมร่วมต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด เจตคติ และกระบวนการทำงานให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารและการจัดการประเทศที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ คุณภาพ รู้เท่าทันและก้าวทันโลก สามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสมมีระบบคุ้มกันที่ดี และมีความยืดหยุ่นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต¹

หากการศึกษาสภาพปัญหาของการศึกษาไทยที่ผ่านมาไม่เพียงแต่ประสบกับปัญหาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเท่านั้นที่ถือว่าเป็นจุดด้อยของการศึกษา ยังพบโครงสร้าง และระบบการศึกษามุ่งผลิตคนเพื่อตอบสนองระบบทุนนิยม และวัตถุนิยมเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาก็เป็นปัญหาด้วย เมื่อการจัดการศึกษาถูกกำหนดตามกระแสของทุนนิยม และวัตถุนิยม จึงมีผลต่อแผนแม่บทของการจัดการศึกษาของภาครัฐ ซึ่งมีผลกระทบต่อการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เมื่อเป็นเช่นนี้การจัดการศึกษาของไทย จึงประสบกับปัญหาเชิงคุณภาพ คุณธรรมจริยธรรมต่อสังคมในอนาคต

การจัดการศึกษาของไทยมีเกณฑ์วัดคุณภาพที่เน้นความรู้ทางวิชาการ แต่ขาดการวัดมาตรฐานคุณลักษณะทางจิตใจและขาดคุณธรรมซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ เมื่อระบบการศึกษาไร้จิตวิญญาณ จึงไม่สามารถสร้างให้คนมีความรู้ความสามารถและเป็นคนดีไปพร้อมๆ กันได้อย่างที่คาดหวัง นั่นคือมุ่งสร้างกลไกที่จะนำไปสู่การพัฒนาคนให้คนได้มีทั้งความรู้ความสามารถและเป็นคนดีไปพร้อมๆ กัน โดยคาดหวังว่าจะเป็นพลังอันมีประสิทธิภาพที่จะช่วยขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาตินำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนในอนาคต

จากการศึกษาสรุปผลจากสภาพปัญหาการสำรวจความต้องการเพื่อค้นหายุทธศาสตร์การดำเนินงาน “น่านในทศวรรษหน้า” สาระสำคัญที่ได้จากการประชุมร่วมกับ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภาคประชาสังคม ผู้บริหารท้องถิ่น และข้าราชการระดับอำเภอจำนวน 1,100 คน ในหัวข้อ “สภาพปัญหาภายในพื้นที่และแนวทางแก้ไข” โดยทำการแบ่งกลุ่มวิเคราะห์ตามเขตตำบลที่มีลักษณะภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกัน พร้อมจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในด้านการศึกษาของจังหวัดน่าน จากผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปของจังหวัด

¹ รศ.ดร. สมพิศ โห้งาม, การวางแผนการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552), หน้า 1.

² โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, ยุทธศาสตร์แนวทางการดำเนินงานน่านในทศวรรษหน้า (แผน 10 ปี), ผลวิเคราะห์สภาพทั่วไปจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร : ทีซีเอส คอนเซาท์, 2546), หน้า 9.

น่าน จากข้อมูลของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ กับ ประเทศไทย ณ ปี พ.ศ.2550³ มีประเด็นที่น่าศึกษา และต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วนคือ จังหวัดน่านต้องได้รับการพัฒนาทางการศึกษาอย่างเร่งด่วน เพราะดัชนีและตัวชี้วัดด้านการศึกษา จำนวนผู้มีการศึกษาเฉลี่ยประชากรเติบโตค่อนข้างช้า มีจำนวนปีที่ได้รับการศึกษาในระบบของประชากรเฉลี่ยเพียง 5.9 ปีต่อหัวประชากร ประชากรที่ไม่ได้รับการศึกษา ถึงร้อยละ 20 สูงเป็นอันดับ 2 ของประเทศ และประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปที่ได้รับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไปมีเพียงร้อยละ 15.3 ซึ่งอาจมีผลต่อการพัฒนาจังหวัดน่านในอนาคตเมื่อจัดอันดับผู้มีการศึกษาเฉลี่ยปี 2550 ของจังหวัดน่านอยู่ในอันดับที่ 75 ของประเทศ

ในยุทธศาสตร์การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 37 แพร่-น่าน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแนวนโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งเน้นในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไทยได้อย่างปกติสุขโดยมุ่งเน้นให้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์เป็นกระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์กับตนเอง และสังคม

เพื่อให้การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2542 – 2561) ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย คือคนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีความเป็นพลเมืองและภูมิใจในความเป็นไทย ซึ่งจุดเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6 คือ มีความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีการเรียนรู้ มีทักษะการคิดขั้นสูง ทักษะชีวิต และทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ตามช่วงวัย

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 37 (จังหวัดแพร่ – น่าน) จึงส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงเรียนจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิด มีความสามารถในการเรียนรู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการอ่านเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ

วิธีการในการพัฒนาทางการศึกษาของจังหวัดน่านมีผู้ศึกษาและให้ความสำคัญพบว่ายุทธศาสตร์ต่างๆทางการเรียนมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และตัวแปรแรงจูงใจ (Motivation Variables) ได้แก่ ความมุ่งหวังที่เป็นตัวการประสบผลสำเร็จในอนาคตทางการเรียน เจตคติต่อการเรียนและเหตุผลที่ทุ่มเทให้การเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า เพศ เป้าหมายทางการเรียน เนื้อหาวิชาที่เรียน และบรรยากาศทางการเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน⁴ ส่วนทางพุทธธรรมมีงานวิจัยที่เกี่ยวกับยุทธศาสตร์การเรียนรู้ได้มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางกำหนดปรัชญาการศึกษาของไทย โดยการฝึกอบรมบุคคลให้พัฒนาปัญญา โดยอาศัยหลักไตรสิกขา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียน การสอนเพื่อปลูกฝังให้นักเรียน

³ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, การประเมินสถานการณ์พัฒนางานของประเทศไทย โดยดัชนีความก้าวหน้าของคน, รายงานการพัฒนางานของประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สหประชาชาติประชาประเทศไทย, 2552), หน้า 15.

⁴ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, ยุทธศาสตร์แนวทางการดำเนินงานน่านในทศวรรษหน้า (แผน 10 ปี), ผลวิเคราะห์สภาพทั่วไปจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร : ทีซีเอส คอนเซาท์, 2546), หน้า 62.

มีจริยธรรมที่ดี การที่นักเรียน จะมีพฤติกรรมดังกล่าวต้องผ่านกระบวนการการฝึกฝน พัฒนากาย ใจ และ ปัญญา จนมีความรู้ความเข้าใจ มีเจตคติที่ดีและเห็นคุณค่าของการปฏิบัติจนมีพฤติกรรมที่เป็นอุปนิสัย จะเห็นได้ว่าแนวคิดตามหลักปรัชญาการศึกษาเชิงพุทธมีความสอดคล้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนอย่างยิ่ง⁵ และยังมีผู้ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ แสดงให้เห็นว่า มีปัจจัยหลายประการด้วยกันที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการศึกษาของนักเรียนด้วย

ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาความสัมพันธ์ของการเรียนรู้ที่มีผลเกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน ซึ่งผลการศึกษานี้ จะทำให้ทราบว่านักเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนนักเรียนหรือไม่ อย่างไร เพื่อประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องในการที่จะช่วยส่งเสริม ฝึกฝนและพัฒนารการเรียนรู้ของนักเรียนให้ดี และเหมาะสมยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับครูหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา นำไปใช้ในการกำหนดคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องและสนับสนุนคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อศึกษาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน

2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความเห็นที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน

3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารเรียนรู้กับคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีขอบเขตเนื้อหาที่จะศึกษาที่จะทำให้ทราบระดับคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียน ช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน ที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ต่างกัน เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่ักเรียน

1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ มีขอบเขตเนื้อหาที่จะศึกษา ประกอบด้วย

1) การเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

1.1) ชั้นระบุปัญหาและวางแผนการเรียน

1.2) ชั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียน

⁵ ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และคมเพชร ฉัตรสุภกุล, “ยุทธวิธีการเรียนและการศึกษาของนักเรียนวัยรุ่น” รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543), หน้า 1.

- 1.3) ชั้นประเมินและปรับปรุงแก้ไข
- 2) คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ แบ่งออกเป็น 8 ด้าน ได้แก่
  - 2.1) ความมีวินัย
  - 2.2) ความรับผิดชอบ
  - 2.3) ความซื่อสัตย์สุจริต
  - 2.4) ความเมตตากรุณา
  - 2.5) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
  - 2.6) ความประหยัด
  - 2.7) ความกตัญญูกตเวทී
  - 2.8) ค่านิยมแห่งความเป็นไทย

2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโรงเรียน จำนวน 90 คน และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 เขตพื้นที่ การศึกษาจังหวัดน่าน ซึ่งมีจำนวนโรงเรียนทั้งหมด 40 โรงเรียน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,093 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโรงเรียน จำนวน 73 คน ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) จากนักเรียนระดับชั้น มัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน จำนวน 354 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบสองขั้นตอน (Two stage random sampling)

3. ตัวแปรในการวิจัย

3.1 ตัวแปรในการวิจัย ของ ผู้บริหารโรงเรียน และครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษา

3.1.1 ตัวแปรอิสระ

ผู้บริหารโรงเรียน และครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษา

3.1.2 ตัวแปรตาม

1) การเรียนรู้

2) คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

3.2 ตัวแปรในการวิจัย ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4

3.2.1 ตัวแปรอิสระ

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4

3.2.2 ตัวแปรตาม

1) การเรียนรู้

2) คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโรงเรียน จำนวน 90 คน และ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 เขตพื้นที่ การศึกษา จังหวัดน่าน ซึ่งมีจำนวนโรงเรียนทั้งหมด 40 โรงเรียน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,093 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโรงเรียน จำนวน 73 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างโดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) และนักเรียนระดับชั้น มัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน จำนวน 354 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบสองขั้นตอน (Two - stage random sampling) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโรงเรียน จำนวน 90 คน ทำการกำหนดขนาด ตัวอย่างโดยใช้ตารางขนาดของกลุ่มตัวอย่างของเครซีและมอร์แกน ได้หน่วยตัวอย่างทั้งสิ้น 73 คน หลังจากนั้น ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) โดยผู้วิจัยได้เขียนรายชื่อของผู้บริหาร ครูที่ รับผิดชอบทั้งหมด 90 คน ทำการจับรายชื่อกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดจำนวน 73 คน แล้วทำใช้แบบสอบถาม และ แบบการสัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้

1. แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ วัดวิธี การเรียนรู้ ได้แก่ ชั้นระบุปัญหาและวางแผนการเรียน ชั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนและชั้นประเมินผลและปรับปรุง แก้ไขซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากที่ได้ทำการศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์จากเอกสารต่าง ๆ โดยได้ประยุกต์แนวคิดของนิสเบิร์ก และซุสลิท และแอปส์ จำนวน 45 ข้อ (ชั้นละ 15 ข้อ)

2. แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ วัดคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากที่ได้ทำการศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึง ประสงค์จากเอกสารต่าง ๆ โดยยึดแนวของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติซึ่งกำหนดมาตรฐานที่พึงประสงค์ ของผู้เรียนมาตรฐานที่ 1 มี 6 ตัวบ่งชี้ โดยมีคุณลักษณะเชิงจริยธรรม 8 ด้านคือ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัด ความกตัญญู และค่านิยมแห่งความ เป็นไทย จำนวน 120 ข้อ (คุณลักษณะละ 15 ข้อ)

วิธีดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การสร้างแบบสอบถามวัดการเรียนรู้

มีขั้นตอนการสร้างดังนี้

1.1. กำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างแบบสอบถาม จำนวน 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นระบุปัญหาและวางแผนการ เรียน ชั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนและชั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข

1.2. ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

1.3. เขียนนิยามศัพท์เฉพาะการจากแนวทางการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเขียนนิยามตามยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่ต้องการวัดทั้ง 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นระบุปัญหาและวางแผนการเรียนรู้ ชั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้และชั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข

1.4. กำหนดรูปแบบของแบบสอบถามวัดยุทธศาสตร์การเรียนรู้ให้มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่าชนิด 5 ระดับ คือ ปฏิบัติเป็นประจำ ปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ปฏิบัติบ้างไม่ปฏิบัติบ้าง นาน ๆ ปฏิบัติครั้ง และไม่เคยปฏิบัติเลย

1.5. สร้างแบบสอบถาม โดยเขียนข้อความคำถามให้ครอบคลุม กับการเรียนรู้ ดังนี้

- แบบสอบถามวัดการเรียนรู้	จำนวน 60 ข้อ
- ชั้นระบุปัญหาและวางแผนการเรียนรู้	จำนวน 20 ข้อ
- ชั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้	จำนวน 20 ข้อ
- ชั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข	จำนวน 20 ข้อ

1.6. นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 พิจารณาความสอดคล้องและความครอบคลุมเนื้อหาของแบบสอบถาม แล้วนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Item Objective Congruence)

1.7. คัดเลือกข้อคำถามโดยพิจารณาค่า IOC ที่คำนวณได้ โดยใช้เกณฑ์ IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ถือว่าข้อคำถามข้อนั้นสามารถนำไปใช้ได้ ซึ่งผลการพิจารณา พบว่า แบบสอบถามได้ข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ โดยมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.67 ถึง 1.00 นอกจากนี้ข้อคำถามทุกข้อก่อนจะนำไปใช้ในขั้นตอนต่อไป ผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาปรับปรุงอีกครั้ง โดยพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้แบบสอบถามที่ความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1.8. นำแบบสอบถามจากข้อ 1.7 ไปทดลองใช้กับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ที่ไม่ใช่ กลุ่มตัวอย่างแต่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน มาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (r) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) เพื่อพิจารณาคัดเลือกข้อคำถามของแบบสอบถามวัดการเรียนรู้ จำนวน 60 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ -.215 ถึง .884 โดยพิจารณาคัดเลือกไว้จำนวน 45 ข้อ จำแนกเป็น ชั้นระบุปัญหาและวางแผนการเรียนรู้ ชั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ และชั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข จำนวนชั้นละ 15 ข้อ ซึ่งมีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .281 ถึง .898

1.9. ผู้วิจัยนำข้อคำถามที่พิจารณาคัดเลือกในข้อที่ 1.8 มาวิเคราะห์ซ้ำเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) รายฉบับของแบบสอบถามโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha – Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ซึ่งผลการวิเคราะห์พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามรายฉบับ เท่ากับ .895

1.10 นำแบบสอบถามที่ได้มาจัดพิมพ์เพื่อใช้สอบถามนักเรียนกลุ่มตัวอย่างต่อไป

2 การสร้างแบบสอบถามวัดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ มีขั้นตอนการสร้างดังนี้

2.1. กำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างแบบสอบถาม จำนวน 8 ด้านคือ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัด ความกตัญญู กตเวทิตะ และค่านิยมแห่งความเป็นไทย

2.2. ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวัดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2.3. เขียนนิยามศัพท์เฉพาะจากแนวทางการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเขียนนิยามตามคุณลักษณะที่ต้องการวัดทั้ง 8 ด้านได้แก่ คือ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัด ความกตัญญู กตเวทิตะ และค่านิยมแห่งความเป็นไทย

2.4. เขียนข้อความของแบบสอบถามแต่ละด้านให้สอดคล้องกับคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

2.5. สร้างแบบสอบถาม โดยเขียนข้อความคำถามให้ครอบคลุม กับคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ดังนี้

แบบสอบถามวัดคุณธรรมจริยธรรมและค่าที่พึงประสงค์	จำนวน 160 ข้อ
- ความมีวินัย	จำนวน 20 ข้อ
- ความรับผิดชอบ	จำนวน 20 ข้อ
- ความซื่อสัตย์สุจริต	จำนวน 20 ข้อ
- ความเมตตา กรุณา	จำนวน 20 ข้อ
- ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	จำนวน 20 ข้อ
- ความประหยัด	จำนวน 20 ข้อ
- ความกตัญญู กตเวทิตะ	จำนวน 20 ข้อ
- ค่านิยมแห่งความเป็นไทย	จำนวน 20 ข้อ

2.6. นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พิจารณาความสอดคล้องและความครอบคลุมเนื้อหาของแบบสอบถาม แล้วนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Item Objective Congruence)

2.7. คัดเลือกข้อคำถามโดยพิจารณาค่า IOC ที่คำนวณได้ โดยใช้เกณฑ์ IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ถือว่าข้อคำถามข้อนั้นสามารถนำไปใช้ได้ ซึ่งผลการพิจารณา พบว่า แบบสอบถามได้ข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ โดยมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.67 ถึง 1.00 นอกจากนี้ข้อคำถามทุกข้อก่อนจะนำไปใช้ในขั้นตอนต่อไป ผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาปรับปรุงอีกครั้ง โดยพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้แบบสอบถามมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2.8. นำแบบสอบถามจากข้อ 1.7 ไปทดลองใช้กับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ที่ไม่ใช่ กลุ่มตัวอย่างแต่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน มาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (r) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) เพื่อพิจารณาคัดเลือกข้อคำถามของ

แบบสอบถามวัดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ จำนวน 160 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ -.200 ถึง .919 โดยพิจารณาคัดเลือกไว้จำนวน 120 ข้อ จำแนกเป็น ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัด ความกตัญญูกตเวที และค่านิยมแห่งความเป็นไทย จำนวนขึ้นละ 15 ข้อ ซึ่งมีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .236 ถึง .982

2.9. ผู้วิจัยนำข้อคำถามที่พิจารณาคัดเลือกในข้อที่ 1.8 มาวิเคราะห์ซ้ำเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) รายฉบับของแบบสอบถามโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha – Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ซึ่งผลการวิเคราะห์พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์รายฉบับ เท่ากับ .938

2.10. นำแบบสอบถามที่ได้มาจัดพิมพ์เพื่อใช้สอบถามนักเรียนกลุ่มตัวอย่างต่อไป

แบบสัมภาษณ์

ในการดำเนินการศึกษาวิจัย ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์กับของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน เขต 1 ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

แหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร และครูที่รับผิดชอบการจัดการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญในด้านคุณภาพการศึกษาด้วย จำนวน 73 คน ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งกำหนดข้อคำถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้วยปัจจัยด้านคุณลักษณะของผู้เรียนต่อการใช้เหตุผลจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 พื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน โดยครอบคลุมในทุกด้าน

การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคการเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 โดยมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม

1. จัดทำหนังสือจากศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์น่าน วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติ ฯ เพื่อขอความกรุณาในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

2. ติดต่อโรงเรียนที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง ขออนุญาตผู้บริหารโรงเรียนแล้วนัดหมายวัน เวลา ที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล

3. นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาน่าน จำนวน 354 คน

4. นำแบบสอบถามวัดการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ไปสอบถามนักเรียนกลุ่มตัวอย่างในข้อ 3

5. นำแบบสอบถามการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ที่ได้ไปวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยต่อไป (ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows) สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

6. หาความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนในช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดน่าน

7. นำรายชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในแต่ละด้านของนำมาทำแบบสัมภาษณ์เพื่อหาแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ รายชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำในแต่ละชั้น นำมาทำแบบสัมภาษณ์เพื่อหาแนวทางพัฒนาต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ขออนุญาตแนะนำตัว จากศูนย์วิจัยพุทธศาสนานาน วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติ ฯ เพื่อขอสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์กับการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน

2. นำผลจากการให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ กลับมาสรุปตามประเด็นต่างๆ ต่อไป

3. ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วแจกแจงความถี่ รวบรวมข้อมูลเพื่อสรุปเป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาด้วยปัจจัยด้านคุณลักษณะของผู้เรียนต่อการใช้เหตุผลจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

1.1. วิเคราะห์หาความเที่ยงตรง โดยใช้วิธีการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

$\sum R$ แทน ผลรวมของการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

1.2. วิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีการหาค่าสหสัมพันธ์ โดยใช้สูตรสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation)

$$r_{xy} = \frac{N\sum XY - \sum X\sum Y}{\sqrt{\left[N\sum x^2 - (\sum X)^2 \right] \left[N\sum Y^2 - (\sum Y)^2 \right]}}$$

เมื่อ	r_{xy}	แทน	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน
	X	แทน	คะแนนของข้อคำถาม
	Y	แทน	คะแนนผลรวมของข้ออื่นๆ ที่เหลือทุกข้อ
	N	แทน	จำนวนคนในกลุ่ม

1.3. วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha - Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right]$$

เมื่อ	α	แทน	ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวัด
	k	แทน	จำนวนข้อคำถามของเครื่องมือวัด
	$\sum S_i^2$	แทน	ผลรวมของความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ
	S_t^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของคะแนนรวมทั้งฉบับ

2 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1. ค่าสถิติพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2.2. ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่าย โดยใช้สูตรสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation)

$$r_{XY} = \frac{N\sum XY - \sum X\sum Y}{\sqrt{\left[N\sum X^2 - (\sum X)^2 \right] \left[N\sum Y^2 - (\sum Y)^2 \right]}}$$

เมื่อ	r_{XY}	แทน	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน
	$\sum X$	แทน	ผลรวมทั้งหมดของคะแนนดิบ X
	$\sum Y$	แทน	ผลรวมทั้งหมดของคะแนนดิบ Y
	$\sum X^2$	แทน	ผลรวมทั้งหมดของคะแนนดิบ X แต่ละตัวยกกำลังสอง
	$\sum Y^2$	แทน	ผลรวมทั้งหมดของคะแนนดิบ Y แต่ละตัวยกกำลังสอง
	$\sum XY$	แทน	ผลรวมทั้งหมดของคะแนนดิบ X และ Y คูณกันแต่ละคู่
	N	แทน	จำนวนสมาชิกในกลุ่มตัวอย่าง

ผลการวิจัย

1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในระดับผู้บริหาร พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 73 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 41 คน มีอายุ 40 ปีขึ้นไป จำนวน 50 คน เป็นครูปฏิบัติการสอน จำนวน 63 คน และมีประสบการณ์ในการทำงาน 20 ปีขึ้นไป

ในระดับนักเรียน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 354 คน ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนหญิง จำนวน 237 คน มีอายุ 16 ปี จำนวน 123 คน กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 146 คน คน มีเกรดเฉลี่ย 3.51-4.00 จำนวน 193 คน

2 การเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน

ผู้บริหาร มีความคิดเห็นว่า การเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน โดยรวมทั้ง 3 ด้าน ซึ่งมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทุกด้านมีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลางเช่นกันโดย เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ชั้นก่ากับการการปฏิบัติกิจกรรมการเรียน รองลงมา ได้แก่ ชั้นระบุปัญหาและวางแผนการเรียน และชั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขตามลำดับ

นักเรียน มีความคิดเห็นว่า การเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน โดยรวมทั้ง 3 ด้าน มีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ชั้นก่ากับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาได้แก่ ชั้นระบุปัญหาและวางแผนการเรียน และชั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

เหตุผลของการแปลผลที่กล่าวไม่ตรงกับสมมติฐานที่ตั้งไว้จึงเป็นข้อสังเกต ว่ามีสาเหตุดังกล่าวคือ ความเข้าใจในเรื่องของยุทธศาสตร์การเรียนรู้ของนักเรียน นั้นอยู่ระดับปานกลาง ไม่อยู่ในระดับมากเพราะ นักเรียนไม่มีความเข้าใจในการเรื่องยุทธศาสตร์การเรียนรู้ ไม่ทราบถึงบทความสำคัญของนักเรียนที่มีต่อ ยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งปรากฏเป็นความจริงคือเรียนตามหลักสูตรหรือรับความรู้ตามที่ครู สอนหรือตามที่ผู้บริหารจัดการศึกษาให้นั่นเอง

3 คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่ การศึกษา จังหวัดน่าน

ผู้บริหาร มีความคิดเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน โดยรวมทั้ง 8 ด้านซึ่งมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อ พิจารณาเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความเมตตา กรุณา รองลงมาได้แก่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ค่านิยมแห่งความเป็นไทย ความกตัญญูทวดเทวี ความมีวินัย ความ รับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต และความประหยัด ตามลำดับ

นักเรียน มีความคิดเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน โดยรวมทั้ง 8 ด้านมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็น รายด้านทุกด้านมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยการปฏิบัติจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความ ซื่อสัตย์สุจริต รองลงมาได้แก่ ความกตัญญูทวดเทวี ค่านิยมแห่งความเป็นไทย ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา กรุณา และความประหยัด ตามลำดับ

4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้กับคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียน มัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน

ผู้บริหาร มีความคิดเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ด้านโดยภาพรวมมี ความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เป็น 0.613 เมื่อ พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์การเรียนรู้ 3 ด้าน กับ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ด้านมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุก ค่า โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ อยู่ระหว่าง 0.233 ถึง 0.659 ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่สูงที่สุดนั้น เป็น ความสัมพันธ์ระหว่างขั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข (ยุทธศาสตร์การเรียนรู้) กับ ความรับผิดชอบ (คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์) รองลงมาคือ ขั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ (ยุทธศาสตร์การเรียนรู้) กับ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์) ส่วนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ต่ำที่สุด นั้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง ขั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ (ยุทธศาสตร์การเรียนรู้) กับ ค่านิยมแห่ง ความเป็นไทย (คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์)

นักเรียน มีความคิดเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ด้านโดยภาพรวมมี ความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เป็น 0.689 เมื่อ พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์การเรียนรู้ 3 ด้าน กับ คุณธรรม

จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ด้านมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกค่า โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ อยู่ระหว่าง 0.272 ถึง 0.669 ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่สูงที่สุดนั้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง ชั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ (ยุทธศาสตร์การเรียนรู้) กับ ความประหยัด (คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์) รองลงมาคือ ชั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข (ยุทธศาสตร์การเรียนรู้) กับ ความมีวินัย (คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์) ส่วนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ต่ำที่สุดนั้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง ชั้นระบุปัญหาและวางแผนการเรียนรู้ (ยุทธศาสตร์การเรียนรู้) กับ ความเมตตา กรุณา (คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์)

5 แนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์การเรียนรู้กับคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนมัธยมศึกษา ในช่วงชั้นที่ 4 เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน

ยุทธศาสตร์การเรียนรู้

ชั้นระบุปัญหาและวางแผน พบว่า ครูวิเคราะห์ ความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน แล้วจัดทำวิสัยทัศน์ พันธกิจแล้วผนวกกับสิ่งที่หลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่นักเรียนควรได้รับการพัฒนา แล้วนำมาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เราคาดหวัง

ชั้นกำกับการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ครูและบุคลากร ครูวิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา แล้วนำไปวางแผน พัฒนาการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามคุณลักษณะที่กำหนดในวิสัยทัศน์ โดยมีการจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปีด้วย

ชั้นประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข พบว่า ประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการประจำปีแต่ละปี เทียบเคียงกับเป้าหมายที่วางไว้ หากงาน/โครงการใดไม่บรรลุ ควรหาสาเหตุหารูปแบบ แนวทางแก้ไขปัญหา และพัฒนางานต่อไป

คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

ความมีวินัย พบว่า ควรฝึกหัด และพัฒนาบ่อยครั้ง เช่น ชี้แจงในการอบรมครูทุกคนวางแผนพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านวินัยทุกครั้งที่สอน ทุกครั้งที่พบปัญหา กรณีที่นักเรียนมีความประพฤติผิด และควรชี้แนะสิ่งที่ถูกต้อง

ความรับผิดชอบ พบว่า ควรมอบหมายงานตามความเหมาะสม และเป็นงานที่มีคุณค่า ควรแก่การพัฒนาผู้เรียน

ความซื่อสัตย์สุจริต พบว่า ควรให้ความรู้และตระหนักยกย่องชมเชยผู้ประพฤติตนด้วยความซื่อสัตย์ เช่น การเก็บเงิน สิ่งของได้ทุกครั้งเมื่อมีโอกาส

ความเมตตา กรุณา พบว่า ควรให้ความรู้ และยกกรณีตัวอย่าง และสร้างจิตสำนึกเปรียบเทียบ คนและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พบว่า ควรอบรม และยกย่องชมเชย ผู้ประพฤติ ปฏิบัติดี

ความประหยัด พบว่า ควรมีการอบรม ทบทวน สร้างแรงจูงใจในการประหยัดอดออม และเสนอกรณีตัวอย่าง ผู้ประสบความสำเร็จในชีวิต

ความกตัญญูทเวที พบว่า ควรมีการเล่านิทานคุณธรรม เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ที่จะได้นำไปปฏิบัติในอนาคต

ค่านิยมแห่งความเป็นไทย พบว่า สร้างจิตสำนึกรักชาติ และปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง และร่วมมือผู้ใหญ่ในสังคม แล้วปฏิบัติตนเป็นแนวอย่างที่ดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ในส่วนของผู้บริหาร ควรนำสารสนเทศ จากการศึกษาวิจัยโดยเฉพาะแนวปฏิบัติการแบบสอบถามไปประกอบการวางแผนการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน กำหนดนโยบายเกี่ยวกับครูโดยเพิ่มบทบาทของครูประจำชั้น และครูแนะแนวให้มากขึ้น เพื่อช่วยในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การกำกับ ติดตาม และประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

2. ในส่วนของครูผู้สอน ควรสนับสนุนให้นักเรียนมีการรับรู้ความสามารถของตนเองในการเรียน คุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้ครูควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจใคร่รู้ โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนที่เน้นการเรียนรู้ตามคุณธรรมจริยธรรม และเน้นให้นักเรียนสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยคุณธรรมจริยธรรมที่ดีได้

3. ควรพิจารณาหาแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่ นักเรียน เนื่องจากการปฏิบัติมีผลต่อคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ทุกด้าน จึงควรฝึกให้นักเรียนมีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ในระดับสูงต่อไป

4. พัฒนาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ มีทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของนักเรียนสูงขึ้น

5. พัฒนาการมีส่วนร่วมของผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาน่าน ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบยุทธศาสตร์การเรียนรู้กับคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยสร้างรูปแบบองค์ความรู้ใหม่เพื่อพัฒนานักเรียนในจังหวัดน่าน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้กับกลุ่มตัวอย่างอื่น เช่น ระดับช่วงชั้น เขตพื้นที่ หรือภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งจะทำให้ทราบว่า มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อยุทธศาสตร์การเรียนรู้ในกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะต่างกัน

2. ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้เกี่ยวข้องทั้งในระดับโรงเรียนและระดับนโยบาย ควรพิจารณาหาแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้นักเรียน เนื่องจากความสามารถในการคิดวิเคราะห์มีผลต่อคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ทุกด้าน จึงควรฝึกนักเรียนให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เพื่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ในระดับสูงต่อไป

3. ควรศึกษาปัจจัยด้านการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่มีอิทธิพลต่อยุทธศาสตร์การเรียนรู้ และการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนกลุ่มประชากรเป้าหมาย

บรรณานุกรม

- โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, ยุทธศาสตร์แนวทางการดำเนินงานนานในทศวรรษหน้า (แผน 10 ปี). ผลวิเคราะห์สภาพทั่วไปจังหวัดน่าน. กรุงเทพมหานคร : ทีซีเอส คอนเซาท์, 2546.
- โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. การประเมินสถานการณ์ภาพการพัฒนางานของประเทศไทย โดยดัชนีความก้าวหน้าของคน. รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร : สหประชาชาติประชาประเทศไทย, 2552.
- โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. ยุทธศาสตร์แนวทางการดำเนินงานนานในทศวรรษหน้า (แผน 10 ปี). ผลวิเคราะห์สภาพทั่วไปจังหวัดน่าน, กรุงเทพมหานคร : ทีซีเอส คอนเซาท์, 2546.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และคมเพชร ฉัตรสุภกุล. “ยุทธวิธีการเรียนและการศึกษาของนักเรียนวัยรุ่น” รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543.
- สมพิศ โห้งาม. การวางแผนการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2552, หน้า 1.

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและการพัฒนาตนเองตามหลักมงคลสูตร
ที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วง

An analytical study of the concept of self-development
according to Mongkhala Sutta in Proverbs of Phraruang.

ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล
พระครูพิพิธจารุธรรม
ภูเวียง สิ้นทับศาล
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักปฏิบัติในการพัฒนาตนเองตามหลักมงคลสูตร 2) เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาตนเองตามหลักคำสอนในสุภาษิตพระร่วง และ 3) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์หลักปฏิบัติการพัฒนาชีวิตตามหลักมงคลสูตรกับหลักคำสอนที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วง ผลการศึกษาพบว่า

มงคลสูตรเป็นหลักการพัฒนาตนเอง มีองค์ธรรม 38 ประการ เป็นระบบการพัฒนาตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นสูงสุด คือ พระนิพพาน โดยสามารถจำแนกตามลักษณะของการพัฒนาตนเองออกเป็น 3 ชั้น คือ ขั้นพื้นฐาน 18 องค์ธรรม ชั้นกลาง 12 องค์ธรรม และขั้นสูง 8 องค์ธรรม ส่วนสุภาษิตพระร่วงสามารถจำแนกตามลักษณะของการพัฒนาตนเองออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) ด้านการมีสัมพันธไมตรี 2) ด้านการใช้ชีวิต 3) ด้านการประกอบกิจการ 4) ด้านพฤติกรรม 5) ด้านองค์ความรู้ และ 6) ด้านจิตใจ ในความสัมพันธ์ระหว่างมงคลสูตรกับสุภาษิตพระร่วง พบว่ามีสอดคล้องกันในแนวทางของการพัฒนาตนเอง มีคำสอนในสุภาษิตพระร่วง จำนวน 129 บทที่สัมพันธ์กับหลักมงคลสูตร แต่มี 16 บทที่ไม่มีความสอดคล้องกันเพราะเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นความเชื่อท้องถิ่น ในส่วนที่แตกต่างกันคือ เป้าหมายและวิธีการนำเสนอ

คำสำคัญ:การพัฒนาตนเอง, มงคลสูตร, สุภาษิตพระร่วง

Abstract

There are 3 objectives of the research: 1) to study the concept and practice of self-development according to the principle of Mangala Sutta, 2) to study the concept of self-development according to the doctrine in Proverbs of Phraruang, and 3) to analyze the relationship between the principles of life development according to Mangala Sutta and the doctrines in Proverbs of Phraruang. The study indicated that:-

Mangala Sutta, there are 38 blessings, is the principle of self-development from the basic to complete life in human beings to the highest Dharma in Buddhism – Nirvana. The Mangala Sutta can be classified by the nature of self-development into three categories: 1) basic self-development consists of 18 blessings, 2) intermediate self-development consists of 12 blessings, and 3) advanced self-development consists of 8 blessings.

Proverbs of Phraruang is classified as Didactic literature. It can be classified according to the characteristics of self-development into 6 groups: 1) in relationship, 2) in life, 3) in business, 4) in behavior, 5) in knowledge and 6) mental development. In term of relationship between the practice of life in accordance with Mangala Sutta and the doctrine in the Proverbs of Phraruang, the study revealed that the 129 verses in Proverbs of Phraruang are related to the Mangala Sutta 38, but there are 16 verses not correspondence with the Mangala Sutta because the contents are local belief. The differences are the goal and the presentation method.

Keywords: self-development, Mongkhala Sutra, Proverbs of Phraruang

บทนำ

สุภาษิตพระร่วง เป็นมรดกทางด้านภาษาและวรรณกรรมที่สืบทอดกันแต่โบราณ สันนิษฐานว่าเดิมน่าจะเป็นวรรณกรรมแบบมุขปาฐะภาษิตและคำสอน และขยายมาเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์รูปแบบต่างๆ เช่น โคลงประดิษฐ์พระร่วง พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ร่ายสุภาษิตพระร่วงฉบับจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ร่ายสุภาษิตพระร่วง ฉบับวัดเกาะ ร่ายสุภาสิตตั้ง ฉบับวัดลาด อำเภอมือเมือง จังหวัดเพชรบุรี กาพย์สุภาษิตพระร่วง ฉบับวัดเกาะ และสุภาษิตพระร่วงคำโคลง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีสำนวนเนื้อหาคำสอนตรงกันเป็นส่วนใหญ่ หากแต่มีการใช้ถ้อยคำภาษาที่ตรงกันบ้าง ผิดแผกไปจากกันบ้าง อันเนื่องมาจากการเรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษรในต่างยุค ต่างสมัย และต่างถิ่นกัน ภาษิตคำสอนดังกล่าวนี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า “สุภาษิตพระร่วง” แต่ละสำนวนอาจมีชื่อเรียกเฉพาะแตกต่างกันออกไป ข้อคิดคำสอนในสุภาษิตเหล่านี้ส่วนใหญ่มีรากฐานที่มาร่วมกัน และเป็นความคิดที่ตกทอดสืบทอดกันมาทางมุขปาฐะ คืออาศัยปากต่อปากเล่าสู่กันฟัง ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 1800 มาถึงสมัยที่พระร่วงขึ้นเป็นกษัตริย์กรุงสุโขทัย ข้อคิดคำสอนดังกล่าวก็แพร่หลายทั่วไปเชื่อกันว่าเป็นข้อคิดคำสอนที่พระร่วงทรงใช้อบรมสั่งสอนพลเมืองของพระองค์ให้ประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้อง สุภาษิตพระร่วงจึงได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักในการปฏิบัติตัว เพราะเป็นหลักคำสอนสำหรับการพัฒนาปรับปรุงตนเองให้ถูกต้องเหมาะสม

แนวคิดเรื่องหลักการปฏิบัติตนให้เจริญรุ่งเรืองนั้นปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า มงคลสูตร มี 38 ประการ แต่มีเป้าหมายเชิงจริยศาสตร์ในหลายระดับที่ต่อยอดกับขึ้นไปจนถึงความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงคือพระนิพพาน การพัฒนาตนเองในพระพุทธศาสนาจึงเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งกายภาพ คุณธรรม

และจิตวิญญาณ มงคลสูตรทั้ง 38 ประการเป็นกระบวนการช่วยให้บุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากไม่ดีไปสู่พฤติกรรมที่ดีได้แน่นอน เพราะเป็นหลักคำสอนที่สอนให้บุคคลปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ตั้งแต่ระดับขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด บรรลุถึงโลกุตตรธรรม ทมดทุกข์โดยสิ้นเชิง จึงนับได้ว่าเป็นหลักธรรมสำหรับกลับตนของบุคคลที่ประพฤติดีพลาดโดยย่ำแย่ยิ่งยวด ดังจะเห็นได้จากบทสรุปในมงคลสูตรความว่า

ผู้ปรารถนาสุขในโลกนี้ สุขในโลกหน้าและสุขอันเป็นโลกุตระ ละการเสพขนพาลเสีย อาศัยบัณฑิตแล้วบูชาท่านผู้ควรบูชาทั้งหลายอยู่อย่างนี้...เป็นผู้มีจิตไม่หวั่นไหว ด้วยโลกธรรมทั้ง 8 ดุจภูเขาสินธุ ไม่สะเทือนด้วยลมและฝน ฉะนั้น เป็นผู้ไม่เศร้าโศก ไม่มีกิเลสเพียงดังธูลี มีความเกษม, และเหล่าชนผู้มีความเกษม ย่อมเป็นผู้ไม่พ่ายแพ้ในที่ทั้งปวง และถึงความสวัสดิ (เป็นผู้มีความสวัสดิไป) ในที่ทั้งปวง¹

ทั้งสุภาสิตพระร่วงและมงคลสูตร ต่างก็มีเป้าหมายในการสั่งสอนในแนวทางการพัฒนาตนเองให้เป็นที่สมารถที่ดีของครอบครัว สังคม และประเทศชาติ เป็นเสมือนคู่มือการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมถูกต้อง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์เชิงเปรียบเทียบระหว่างหลักธรรมที่ปรากฏในมงคลสูตรกับหลักคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วง ว่ามีความสัมพันธ์กันในเรื่องเนื้อหาสอดคล้องกันหรือไม่เพียงใด อันเป็นฐานไปสู่รูปแบบการพัฒนาตนเองที่ถูกต้อง เหมาะสม ยั่งยืนต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง

จอห์น อีเลียต และเกรแฮม วิลเลียม (Kemp & Williams) เป็นอาจารย์ประจำวิชาบริหารการศึกษาของเซฟฟิลด์ซิตีโพลีเทค ประเทศอังกฤษ ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาตนเองที่เรียกว่า การพัฒนาสมรรถภาพในวิชาชีพ คือการพัฒนาตนเองด้วยการทำให้ตนเองเป็นผู้มีสมรรถภาพในวิชาชีพของตนเอง ซึ่งผู้ที่จะเป็นผู้ที่สมรรถภาพของงาน 3 ระดับ² แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับดเนีย เทียนพุดม ซึ่งกล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ของคนในการฝึกอบรมและพัฒนาว่า ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ นั่นคือ³ 1. ความรู้ (knowledge) 2. ทักษะ (skill) และ 3. เจตคติ (Attitude)

วิธีการหรือกิจกรรมในการพัฒนาตนเองนั้น สามารถทำได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับผู้ที่ต้องการพัฒนาตนเองตามแนวคิดของบอยเดล (Boydell) ซึ่งมีวิธีการในการพัฒนาตนเองที่หลากหลายและครอบคลุมวิธีพัฒนาตนเองของวิชาการหลายท่าน โดยบอย แสดงความคิดเห็นไว้ดังต่อไปนี้⁴

1. วิธีการพื้นฐานในการพัฒนาตนเอง จะประกอบไปด้วยกิจกรรม 9 กิจกรรม คือ (1) การจดบันทึกส่วนตัว (2) การพิจารณาย้อนหลัง (3) การทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น (4) การพัฒนาจิตใจสำนึก (5) ความกล้าในการ

¹ มังคัลตลที่ปณี แผล เล่มที่ 5, หน้า 171

² อ่างโน เปาวลี วิมูลชาติ, “การศึกษาควรรับรู้ความสามารถของตนเองและความต้องการพัฒนาตนเองของข้าราชการกรมการทหารสื่อสาร”, การวิจัยส่วนบุคคล, หน้า 21-22.

³ ดเนีย เทียนพุดม, กลยุทธ์การพัฒนาคน : สิ่งท้าทายความสำเร็จของธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 65-67.

⁴ อ่างโน เปาวลี วิมูลชาติ, “การศึกษาควรรับรู้ความสามารถของตนเองและความต้องการพัฒนาตนเองของข้าราชการกรมการทหารสื่อสาร”, การวิจัยส่วนบุคคล, หน้า 22-25.

ลองสิ่งใหม่ๆ (6) การทดลองความประพฤติรูปแบบใหม่ (7) การปรับปรุงพลังความตั้งใจ (8) การเปิดใจให้กว้างเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ และ (9) การจัดการกับส่วนดีและส่วนเสีย

2. วิธีการปรับปรุงความคิด เช่น การอ่าน การจดบันทึก การประมวลตารางข้อมูล การจดจำสิ่งต่างๆ และ การคิดอย่างมีเหตุผล

3. วิธีอื่นบางประการเพื่อพัฒนาตนเอง เช่น การอบรมตามหลักสูตร การเรียนรู้ในหลักสูตรระยะสั้น การสอนและฝึกผู้อื่นๆ การจัดทำโครงการพิเศษ การเป็นสมาชิกองค์การวิชาชีพ และสมาคมต่างๆ หรือ แม้กระทั่งการเขียนบทความลงวารสาร เป็นต้น

4. วิธีการพัฒนาความแข็งแรง การพักผ่อน และแถมบางประการตนเอง เช่น การสร้างสมาธิและจิตด้วยการออกกำลังกาย การฝึกหายใจ การทำสมาธิ การปรับปรุงอารมณ์ เป็นต้น

5. วิธีการให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการพัฒนา เช่น การเข้าร่วมสนทนา การเข้ากลุ่ม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการที่หลากหลาย ซึ่งมีความครอบคลุมทั้งทางด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ วิธีการเหล่านี้มีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาตนเองในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักมงคลสูตร ซึ่งมีกระบวนการพัฒนาตนเองไปตามลำดับจากขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นสูงสุด

การพัฒนาตนเองตามหลักมงคลสูตร

ในคัมภีร์ปรมัตถโชติกา อรรถกถาของมงคลสูตร ได้กล่าวถึงที่มาของมงคลสูตรว่า มหาชนทั่วชมพูทวีปสงสัยว่าอะไรคือมงคล มีการถกเถียงโต้แย้งกันไปมาของสำนักต่างๆ ท้าวสักกะเทวราช จึงให้เทพบุตรองค์หนึ่งเป็นผู้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์จึงทรงแสดงมงคลสูตรแก่เทวดาเหล่านั้น⁵ และทรงแสดงแก่พระอานนท์อีกครั้งหนึ่งในภายหลังนั้นประกอบด้วยองค์ธรรมทั้งสิ้น 38 ประการ เนื้อหาขององค์ธรรมทั้ง 38 ประการนี้ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มีดังต่อไปนี้

การไม่คบคนพาล	การคบบัณฑิต
การบูชาคนที่ควรบูชา	นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม	การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน
การตั้งตนไว้ชอบ	นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
ความเป็นพหูสูต	ความเป็นผู้มีศีลปะ
วินัยที่ศึกษามาดี	วาจาสุภาสิต นี้เป็นมงคลสูงสุด
การบำรุงมารดาบิดา	การสงเคราะห์บุตร
การสงเคราะห์ภรรยา	การทำงานที่ไม่อากูล นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
การให้ทานการ	ประพฤติธรรม
การสงเคราะห์ญาติ	การทำงานที่ไม่มีโทษ นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
การงดเว้นจากบาป	การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา
ความไม่ประมาทในธรรม	นี้เป็นมงคลอันสูงสุด

⁵ ขุ.ข.อ. 1/163-168.

ความเคารพ	ความถ่อมตน
ความสันโดษ	ความกตัญญู
พึงธรรมตามกาล	นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
ความอดทนความ	เป็นคนว่าง่าย
การพบเห็นสมณะ	การสนทนาธรรมตามกาล นี่เป็นมงคลอันสูงสุด
การเผาผลาญบาป	การประพาศพรหมจรรย์
การเห็นอริยสัจ	การทำนิพพานให้แจ้ง นี่เป็นมงคลอันสูงสุด
จิตของผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว	
จิตไม่เศร้าโศก	จิตปราศจากธุลี
จิตเกษม	นี้เป็นมงคลอันสูงสุด ⁶

จากการที่คำสอนในมงคลสูตรมีเนื้อหาสาระครอบคลุมคำสอนในพุทธศาสนาทั้งหมด เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก พันเอกปิ่น มุทุกันต์ได้นำเสนอเนื้อหาในแต่ละมงคลโดยนำเสนอแผนภูมิการจัดลำดับองค์ธรรมในมงคลสูตรทั้ง 38 ประการเป็นแบบขั้นบันได โดยมีมงคลในข้อต้นๆ เป็นส่วนฐานของบันได มีมงคลในลำดับท้ายๆ เป็นส่วนยอดของบันได วางเรียงตามวิถีทางของการปฏิบัติจากต่ำไปหาสูง⁷ จากง่ายไปหายาก และจากขั้นตอนการสร้างความก้าวหน้าทางชีวิตไปสู่การสร้างความก้าวหน้าทางจิต⁸ ในงานวิจัยนี้ได้นำองค์ธรรมมาวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาดตนเอง พบว่าหลักธรรมในมงคลสูตรนั้นสามารถจำแนกตามลักษณะของการพัฒนาดตนเองออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. หลักการพัฒนาดตนเองขั้นพื้นฐาน (ความรู้) ประกอบด้วยหลักธรรมที่เป็นมงคล 18 ประการ ได้แก่ การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาบุคคลที่ควรบูชา อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม การสร้างสมความดีไว้ก่อน การตั้งตนไว้ชอบหรือดำรงตนถูกต้อง การรอบรู้วิทยาการ ความชำนาญในศิลปะ การมีระเบียบวินัย การพูดจาดีเป็นวาจาสุภาพสิด การเลี้ยงดูบิดามารดา การเลี้ยงดูบุตรธิดา การเลี้ยงดูภรรยา การทำงานไม่ให้คั่งค้าง การบำเพ็ญทาน การประพาศเป็นธรรม การสงเคราะห์ญาติ และการทำงานไม่มีโทษ

2. หลักพัฒนาดตนเองขั้นกลาง (ทักษะ) ประกอบด้วยหลักธรรมที่เป็นมงคล 12 ประการ ได้แก่ การงดเว้นจากบาป การสำรวมจากการดื่มน้ำเมา การพึงธรรมตามกาล ความอดทน ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย การคบหาสมณะ การสนทนาธรรมตามกาล ความไม่ประมาทในธรรม ความเป็นผู้มีสัมมาคารวะ การถ่อมตัว ความสันโดษ และความกตัญญู

3. หลักพัฒนาดตนเองขั้นสูง (เจตคติ) ประกอบด้วยหลักธรรมที่เป็นมงคล 8 ประการ ได้แก่ ความมีตบะ การประพาศพรหมจรรย์ การเห็นแจ้งในอริยสัจ ทำนิพพานให้แจ้ง จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม จิตไม่เศร้าโศก จิตปราศจากธุลี และจิตเกษมจากโยคะ

⁶ ชุ.ช. (ไทย) 25/3-12/7-8.

⁷ ปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิต ภาค 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 111.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 323-324.

แนวคิดการพัฒนาตนเองตามหลักหลักมงคลสูตรจึงเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งทางด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ กล่าวคือ เป็นการพัฒนาการพัฒนาตนเองตามลำดับจากขั้นพื้นฐานคือการป้องกันความรู้ เช่น การคบบัณฑิต การศึกษาศิลปวิทยา การใช้ชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับคนในสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัว ญาติมิตร และสังคมวงกว้าง จากนั้นจึงก้าวสู่การพัฒนาทางด้านทักษะ คือความอดทน ความประพฤติปฏิบัติ ตนเองในสถานการณ์ต่างๆ และพัฒนาสู่การพัฒนาขั้นสูงสุดคือการพัฒนาทางจิต การพัฒนาตนเองที่ ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ มีความสอดคล้องกันกับแนวคิดเรื่องไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา จึงทำให้มงคลสูตรเป็นสูตรการพัฒนาตนเองที่เหมาะสมต่อการนำมาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน

การพัฒนาตนเองตามหลักสุภาชิตพระร่วง

สุภาชิตพระร่วงจัดอยู่ในประเภทวรรณคดีคำสอน (Didactic literature) เกิดจากการเก็บสะสม รวบรวมถ้อยคำสั่งสอนที่มีคุณค่า ผู้รวบรวมมักจะไม่จัดหมวดหมู่แยกประเภทว่าสอนเกี่ยวกับอะไร แต่จะนำ เรียงร้อยเข้าด้วยกัน โดยยึดสัมผัสที่สอดคล้องกันเป็น เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า บัญญัติพระร่วง หรือสุภาชิตบัญญัติ พระร่วง บางฉบับเขียนเป็น ประดิษฐ์พระร่วง อันเป็นชื่อที่พ้องกับโคลงประดิษฐ์พระร่วง วรรณคดีอีกเรื่องหนึ่ง ในสมัยอยุธยาตอนปลาย⁹ สุภาชิตพระร่วงมีคุณค่าทั้งด้านสติปัญญา ด้านวรรณศิลป์ ด้านคุณธรรมจริยธรรม และคุณค่าทางด้านสังคม สามารถรับรู้และยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติได้อย่างไม่หมดยุคหมดสมัย ผู้แต่ง สุภาชิตพระร่วงมีการสันนิษฐานแตกต่างกันออกไปเป็น 3 กลุ่ม คือ 1.กลุ่มที่เห็นว่าแต่งขึ้นสมัยสุโขทัย เป็นพระ ราชานิพนธ์ของกษัตริย์ที่มีนามว่า พระร่วง ซึ่งอาจเป็นพ่อขุนรามคำแหงหรือพระยาสิทธิไทยก็ได้¹⁰ 2. กลุ่มที่เห็นว่า เป็นสำนวนที่แต่งขึ้นใหม่ เนื่องจากมีลักษณะการประพันธ์ที่ดำเนินตามกฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์อย่างเคร่งครัด หรืออาจเป็นการคัดลอกมาจากวรรณกรรมเรื่องอื่น เช่น สุภาสิทตัง เป็นต้น¹¹ และ 3. กลุ่มที่เห็นว่าเป็นการนำ สุภาชิตเก่ามาชำระใหม่ มีผู้แต่งหลายคนช่วยกันรวบรวมจากความทรงจำบ้าง จากจารึกบ้าง และมีการแต่งเติม ในภายหลังบ้างเพื่อให้ข้อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น¹²

สุภาชิตพระร่วงเป็นคำสอนเชิงธรรมะบ้าง เชิงวัฒนธรรมสังคมบ้าง เชิงจารีตประเพณีบ้าง ในงานวิจัย นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองทั้งด้านความประพฤติ มารยาท ความรู้ จิตใจ โดย จัดกลุ่มที่มีความใกล้เคียงกันและ/หรือเป็นกลุ่มที่มีแนวทางในการประยุกต์ใช้ต่อการพัฒนาตนเอง พบว่า หลักการในสุภาชิตพระร่วงนั้นสามารถจำแนกตามลักษณะของการพัฒนาตนเองออกเป็น 6 กลุ่ม

1. การพัฒนาตนเองด้านการมีสัมพันธไมตรี หมายถึง สุภาชิตที่มีคำสอนในลักษณะของการประพฤติ ตนต่อบุคคลรอบข้างให้มีความเหมาะสมกับฐานะ บุคคล หน้าที่การงาน เป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง

⁹ โชชิตา มณีใส, “สุภาชิตพระร่วง: การศึกษาแง่ประวัติศาสตร์”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 : 129-146.

¹⁰ ฉันทิพย์ กระแสสินธุ์, กวีโวหาร โบราณคดี, (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2513), หน้า 484-485.

¹¹ นิยะดา เหล่าสุนทร, พินิจวรรณกรรม รวมบทความวิชาการด้านวรรณคดีและภาษา, (กรุงเทพมหานคร: แม่ม คำผาง, 2535), หน้า 101-106.

¹² เปลื้อง ณ นคร, “จากสุภาชิตไทยเดิมมารวมเป็นสุภาชิตพระร่วง”, ใน พ่อขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งสุภาชิต พระร่วง, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2528), หน้า 59-60.

ให้เหมาะสมกับการคบหาสมาคมกับผู้อื่น มีทั้งหมด 49 สุภาชิต เช่น อย่าอวดหาญแก่เพื่อน ที่รักอย่าดูถูก ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง เป็นต้น

2. การพัฒนาตนเองด้านการใช้ชีวิต หมายถึง สุภาชิตที่มีคำสอนในลักษณะของการใช้ชีวิตให้ปลอดภัยในสังคม การมีอุดมการณ์ในการดำรงชีวิต การใช้สติ สัมปชัญญะ การรอบคอบ ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต มีทั้งหมด 30 สุภาชิต เช่น อย่าใฝ่เอาทรัพย์ท่าน ประพฤติตามบุรพอบบ อย่าประกอบกิจเป็นพาล อย่าใฝ่สูงพ้นศักดิ์ เป็นต้น

3. การพัฒนาตนเองด้านการประกอบกิจการ หมายถึง สุภาชิตที่มีคำสอนเกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีพ การทำงานให้ประสบผลสำเร็จ มีทั้งหมด 16 สุภาชิต เช่น ให้หาสินเมื่อใหญ่ หวานพืชจักเอาผล มีสินอย่าอวดมั่ง อาสาจงพอแรง เป็นต้น

4. การพัฒนาตนเองด้านพฤติกรรม หมายถึง สุภาชิตที่มีคำสอนในลักษณะของการพัฒนาบุคลิกภาพ พฤติกรรม ความประพฤติ กิริยามารยาท การวางตัวที่เหมาะสม เป็นการปรับปรุงด้านกายภาพ มีทั้งหมด 18 สุภาชิต เช่น อย่างนั่งชิดผู้ใหญ่ อย่างขัดแย้งผู้ใหญ่ น้ำเชื้ออย่าขวางเรือ อย่าได้รับของเข็ญ นอบตนต่อผู้เฒ่า เป็นต้น

5. การพัฒนาตนเองด้านองค์ความรู้ หมายถึง สุภาชิตที่มีคำสอนในลักษณะของการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์ การแสวงหาประสบการณ์เพื่อเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน พัฒนาองค์ความรู้ให้ยิ่งขึ้นไป มีทั้งหมด 11 สุภาชิต เช่น เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ ครูบาสอนอย่าโกรธ เป็นต้น

6. การพัฒนาตนเองด้านจิตใจ หมายถึง สุภาชิตที่มีคำสอนในลักษณะของการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม จิตใจ พัฒนาจิตวิญญาน เป็นคำสอนที่เน้นการพัฒนาภายใน เช่น ความคิด ความเห็น ทศนคติ มีทั้งหมด 31 สุภาชิต เช่น สร้างกุศลอย่ารู้โรย อย่าไผ่ตนให้เกินตัว เห็นงามตาอย่าปอง โทษตนผิดพึงรู้ สูเสียสินอย่าเสียศักดิ์ เป็นต้น

วิเคราะห์ความสัมพันธ์หลักปฏิบัติการพัฒนาชีวิตตามหลักมงคลสูตรกับหลักคำสอนที่ปรากฏในสุภาชิตพระร่วง

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า เป้าหมายและหลักการของมงคล 38 ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาตนเอง มี 2 ระดับ คือ การพัฒนาชีวิตเพื่อให้เป็นคนดีของสังคม การพัฒนาเพื่อความสิ้นไปของกิเลส มีชั้นของการพัฒนาชีวิต 3 ระดับ คือระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง ในระดับพื้นฐานนั้นมุ่งเน้นการตั้งใจให้เป็นสัมมาทิฐิ ในระดับกลางเป็นการพัฒนาตนเองผู้อื่น และระดับสูงนั้นเป็นการพัฒนาเพื่อชีวิตที่ดีงาม ดังนั้น คำสอนในมงคลสูตรจึงสามารถจำแนกเป็นกระบวนการของการพัฒนาชีวิตได้เป็น 5 กระบวนการ ประกอบด้วย

1. กระบวนการปรับฐานความคิด
2. กระบวนการสร้างความพร้อม
3. กระบวนการดำเนินชีวิตเพื่อครอบครัว
4. กระบวนการดำเนินชีวิตเพื่อสังคม และ
5. กระบวนการดำเนินชีวิตเพื่อชีวิตที่ดีงาม

ส่วนสุภาชิตพระร่วงนั้นได้กล่าวถึงหลักประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ทั้งหมด 145 สุภาชิต แยกออกเป็น 6 กลุ่ม ประกอบด้วย การพัฒนาชีวิตด้านการมีสัมพันธไมตรี การพัฒนาชีวิตด้านการใช้ชีวิต การพัฒนาชีวิตด้านการประกอบกิจการ การพัฒนาชีวิตด้านพฤติกรรม การพัฒนาชีวิตด้านองค์ความรู้ และการพัฒนาชีวิตด้านจิตใจ

เมื่อวิเคราะห์แล้วพบความสัมพันธ์ของหลักการพัฒนาชีวิตระหว่างมงคลสูตรกับหลักคำสอนในสุภาสิต พระร่วงในลักษณะที่สอดคล้องกันและแตกต่างกัน คือ ความสอดคล้องกันนั้นพบว่า มงคลสูตรกับสุภาสิตพระร่วงล้วนเป็นแต่คำสอนที่มีหลักการเพื่อเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี ประสบความสำเร็จในชีวิต ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข สามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งทางด้านระบอบความคิด การดำรงชีวิต การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม รวมถึงการพัฒนาตนเองทางด้านจิตใจ จากการศึกษาพบว่า คำสอนในสุภาสิตพระร่วง จำนวน 129 บทมีความสัมพันธ์กับหลักมงคลสูตร 38 แต่ไม่ครบทั้ง 38 ประการ มีเพียง 16 บทเท่านั้น ที่เป็นส่วนของความเชื่อท้องถิ่นซึ่งมีเนื้อหาเป็นเชิงวิถีชุมชนจึงไม่สอดคล้องกับหลักธรรมในมงคลสูตร แต่ก็ไม่ได้มีความขัดแย้งกัน นั่นเป็นเพราะจุดมุ่งหมายของคำสอนของทั้งสองอย่างแตกต่างกัน

ในส่วนที่แตกต่างกันนั้น คือ เป้าหมาย และวิธีการนำเสนอ เป้าหมายของมงคลสูตรนั้นเป็นไปเพื่อชีวิตอันเป็นอุดมสุข คือ พระนิพพาน จึงเป็นการพัฒนาชีวิตเพื่อความหลุดพ้นอย่างแท้จริง เป็นการพัฒนาจนถึงจุดสูงสุดของชีวิต แต่สุภาสิตพระร่วงนั้นมีคำสอนที่มุ่งต่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างสงบสุข แม้จะมีคำสอนที่เกี่ยวกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ อิงแอบกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังไม่มีเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ส่วนวิธีการนำเสนอพบว่า มงคลสูตรมีความเชื่อมโยงกันเป็นลำดับ จาก 1 ไปสู่ 2 จาก 2 ไปสู่ 3 แต่ก็สามารถนำมาปฏิบัติได้เป็นเฉพาะข้อๆ ได้ด้วย ส่วนในสุภาสิตพระร่วงนั้นไม่ได้เรียงลำดับความสำคัญก่อนหลัง ทำให้เนื้อหากระโดดไปมา ไม่ต่อเนื่องเป็นส่วนเป็นตอนเหมือนมงคลสูตร มีคำอธิบายเฉพาะสุภาสิต ไม่มีความสัมพันธ์กัน และไม่ได้มีเนื้อหาสาระที่ต่อเนื่องกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาแนวคิดและการพัฒนาตนเองตามหลักมงคลสูตรที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วง พบว่าหลักคำสอนในมงคลสูตรนั้นมีความลุ่มลึกตามลำดับ มีพัฒนาการจากง่ายไปสู่ยาก ถือได้ว่าเป็นรูปแบบการพัฒนาตนเองที่สมบูรณ์ที่สุด แต่เนื่องจากระดับความยาก-ง่าย นี้เองทำให้เห็นว่า ข้อจำกัดทางด้านสติปัญญา วิธีการดำเนินชีวิต และเป้าหมายชีวิตของมนุษย์มีความแตกต่างกัน ศักยภาพและขอบเขตในการพัฒนาชีวิตจึงแตกต่างกัน ดังที่ผู้วิจัยได้จัดแบ่งกระบวนการของการพัฒนาชีวิตตามหลักมงคลสูตรไว้ 5 กระบวนการ ที่ควรนำมากล่าวถึงในที่นี้คือกระบวนการที่ 5 ซึ่งเป็นกระบวนการขั้นสูงสุดของการพัฒนาชีวิต คือ พระนิพพานแน่นอนว่าในกระบวนการนี้ไม่ใช่เรื่องที่จะทำให้สำเร็จได้โดยง่าย การจะนำหลักมงคล 38 ประการไปใช้ในการพัฒนาชีวิตอย่างครบถ้วนนั้นจึงเป็นไปได้โดยยาก ดังนั้น การจัดระดับองค์ธรรมเป็นกระบวนการนั้น จะช่วยให้สามารถกำหนดขอบเขตของการพัฒนาชีวิตได้ตามลำดับ และเพื่อให้แนวทางการพัฒนาชีวิตตามหลักมงคลสูตรนี้ได้รับการพัฒนาต่อยอดไปอีกระดับหนึ่ง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ควรจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับการพัฒนาชีวิตตามหลักมงคลสูตรให้เป็นหลักสูตรที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในสถานศึกษา อาจเป็นหลักสูตรรายวิชา หรือหลักสูตรในรูปแบบกิจกรรม เพื่อเป็นการนำหลักธรรมไปใช้ได้ ในสถานการณ์จริงและประยุกต์เข้ากับการดำเนินชีวิตได้จริง เมื่อได้หลักสูตรตามกฎเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษากำหนดแล้ว จึงเสนอให้แต่ละโรงเรียนนำเข้าไปเป็นรายวิชาหรือกิจกรรมประกอบการเรียนการสอนตามสมควร ส่วนหลักสูตรในรูปแบบกิจกรรมนั้นสามารถขยายไปยังหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ได้อีกด้วย

2. เนื่องจากมีการจัดหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพบุคลากร เจ้าหน้าที่ ซึ่งจัดโดยเอกชน กลุ่มงาน มีกลุ่มวิทยากรที่ชำนาญด้านการพัฒนาชีวิต เช่น การพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาศักยภาพ ซึ่งจัดขึ้นตามสถานที่ต่างๆ คณะสงฆ์ควรมีคณะทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพมนุษย์โดยอาศัยหลักมงคล 38 ประการเป็นตัวนำ นอกจากนี้จะได้มีการพัฒนาบุคลากรแล้วยังสามารถสอดแทรกแนวคิดทางพระพุทธศาสนา อันเป็นแนวคิดที่ยั่งยืนไว้ในกระบวนการพัฒนาบุคลากรได้ด้วย

3. สำหรับสภาศิตพระร่วงนั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการชำระในบางสภาศิตให้เหมาะสมต่อสถานการณ์ปัจจุบัน กล่าวคือ บางสภาศิตนั้นไม่เข้ากับยุคสมัยแล้ว ก็ยังอาจกระทบต่อหลักสิทธิมนุษยชนในสมัยปัจจุบันด้วย เช่น ลูกเมียอย่างวางใจ ตนเป็นไทยอย่าคบทาส เป็นต้น เพราะคำสอนเหล่านี้มีลักษณะที่ขัดแย้งกับหลักของความเป็นมนุษย์ และไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมปัจจุบัน อนึ่ง คำว่าชำระในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงให้แก้ไขถ้อยคำในสภาศิตพระร่วง แต่ควรให้คำแนะนำหรือเสนอแนะประกอบการนำเสนอสภาศิตแต่ละบทไว้ด้วย

จากการศึกษาแนวคิดและการพัฒนาตนเองตามหลักมงคลสูตรที่ปรากฏในสภาศิตพระร่วง ผู้วิจัยได้ศึกษาในขอบเขตเฉพาะการพัฒนาตนเอง ในเชิงความหมาย ความสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างมงคลสูตรกับสภาศิตพระร่วง ยังมีประเด็นที่งานวิจัยนี้ยังไม่ถึง แต่มีความน่าสนใจที่ควรแก่การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ดังนี้

1. แนวคิดสังคมอุดมปัญญา : รากฐานจากมงคลสูตรสู่สังคมสมัยใหม่
2. ความสมเหตุสมผลและความเหมาะสมของหลักคำสอนสภาศิตพระร่วงในสถานการณ์ปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์. กวีโวหาร โบราณคดี. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2513.
- โชษิตา มณีใส. “สภาศิตพระร่วง: การศึกษาแง่ประวัติศาสตร์”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 : 129-146.
- दनัย เทียนพุด. กลยุทธ์การพัฒนาคณะ: สิ่งท้าทายความสำเร็จของธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. พินิจวรรณกรรม รวบรวมความวิชาการด้านวรรณคดีและภาษา. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผง, 2535.
- ปิ่น มุฑกันต์. มงคลชีวิต ภาค 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2535.
- เปาวลี วิมูลชาติ. “การศึกษาควรรับรู้ความสามารถของตนเองและความต้องการพัฒนาตนเองของข้าราชการกรมการทหารสื่อสาร”. การวิจัยส่วนบุคคล. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.
- เปลื้อง ณ นคร. “จากสภาศิตไทยเดิมมารวมเป็นสภาศิตพระร่วง”. ใน พ่อขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งสภาศิตพระร่วง. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2528.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541.

การประยุกต์ใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 กับชุดความรู้มัคคุเทศก์น้อย
วัดพระธาตุดาเวา ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

Application on Itdhipada 4 into the Junior Guides Knowledge Set of Phra Dhat
Pha-Ngao Temple, Wiang Sup-District, Chiang Sean District,
Chiang Rai province

เสพบัณฑิต โหน่งบัณฑิต
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

กิจกรรมหน้าที่ในทุกๆระดับชั้น ควรมีหลักธรรมยึดเหนี่ยวเป็นแรงขับเคลื่อนภายใน เปรียบเหมือนกลไกภายนอกกับภายใน ผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมเป็นเหมือนตัวขับเคลื่อนกลไกภายนอก (Hardware) ส่วนหลักธรรมที่ประกอบใช้ในกิจกรรมนั้นเปรียบเป็นตัวขับเคลื่อนกลไกภายใน (Software) ทั้งสองอย่างจึงต่างต้องประคับประคองกันอย่างเหมาะสมและสม่ำเสมอ

การสร้างรูปแบบ (Model) กิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์น้อย วัดพระธาตุดาเวา มีกลไกภายนอก 4 อย่าง คือ 1) Speech การพูด 2) Model ภาพลักษณ์ที่เป็นแบบอย่าง 3) Entertain มีความสนุกในการทำงาน และ 4) Knowledge มีความรู้ และมีกลไกภายใน คือ หลักอิทธิบาท 4 คือ 1) ฉันทะ Love 2) วิริยะ Operation 3) จิตตะ Verifying และ 4) วิมังสา Evaluation เมื่อกลไกทั้งสองทำงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ การอบรมจึงสำเร็จด้วยดี

คำสำคัญ: การประยุกต์, อิทธิบาท 4, ชุดความรู้, มัคคุเทศก์น้อย

Abstract

There should be an anchor in all level of activities as an internal force. It is like an external and internal mechanism. Activity drivers are like external mechanisms/ Hardware and The Dhamma used in the activity is like internal mechanism/Software. Both are to fostering each other properly and consistently.

Creating a Training Model of Wat Phra Dhat Pha-Ngao Junior Guides, there are 4 external mechanisms: 1) Speech 2) Model 3) Entertain and 4) Knowledge and for the internal mechanism is Itdhipada 4 : 1) Chanda : Love 2) Viriya : Operation 3) Citta : Verifying and 4) Vimangsa : Evaluation. When two mechanisms work together consistently, activity will be successful.

Keywords: Application, Itdhipada 4, Knowledge Set, Junior Guides

บทนำ

การประยุกต์ หมายถึง การนำบางสิ่งมาใช้ประโยชน์ โดยปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสภาวะที่เฉพาะเจาะจง “บางสิ่ง” ที่นำมาใช้ ประโยชน์นั้น อาจเป็นทฤษฎี หลักการ แนวคิด ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และนำมาใช้ประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยปรับให้เข้า กับบริบทแวดล้อม ที่เป็นอยู่อย่าง เหมาะสม นอกจากนี้ “บางสิ่ง” นั้นอาจเป็นวัตถุประสงค์ของที่นำมาออกเหนือ บทบาทหน้าที่เดิม ให้เหมาะสมกับบริบทใหม่ การประยุกต์เป็นการนำทฤษฎี หลักการ กฎเกณฑ์แนวคิดเกี่ยวกับ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะในศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ มักมีการประยุกต์ภาคทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้จริง ในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เพราะมีความเป็นรูปธรรมมากกว่า การประยุกต์เป็นการนำสิ่งหนึ่ง หรือแนวคิดหนึ่ง มาปรับใช้ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง การประยุกต์จึงแตกต่างจากการลอกเลียนแบบ การลอกเลียนเป็น การนำสิ่งที่อยู่ในบริบทหนึ่ง มาใช้ในอีกบริบทหนึ่งทั้ง หลักการ วิธีการ และรูปแบบ โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม ในบริบทที่แตกต่างกัน คนที่คิดเชิงประยุกต์ได้ดีจะสามารถนำ สิ่งหนึ่งมาใช้ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างลงตัว โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงในขณะนั้น¹

การประยุกต์หลักธรรมของพระพุทธเจ้าเพื่อใช้กับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ นั้น เป็นเรื่องดี และที่สำคัญคือสามารถสร้างเป็นรูปแบบ (Model) เพื่อให้เป็นชุดความรู้ที่สามารถถ่ายทอดไปสู่ผู้อื่นที่ต้องการจัดกิจกรรมตามรูปแบบได้อีกด้วย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักธรรม คือ อิทธิบาท 4 ที่ใช้ประกอบกับชุดองค์ความรู้มีคฤเทศก์น้อย วัดพระธาตุผาเงา ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย วัตถุประสงค์รอง คือ เพื่อนำเสนอชุดความรู้มีคฤเทศก์น้อยของวัดพระธาตุผาเงา ซึ่งผู้เขียนใช้เวลาฝึกอบรมมีคฤเทศก์น้อยในปี 2555

ชุดความรู้มีคฤเทศก์น้อย รูปแบบของวัดพระธาตุผาเงา

ประกอบด้วยหลักการ 2 ส่วน ได้แก่

1. SMEK Model ส่วนที่เป็นวิธีการทางกายภาพ (Hardware) ในการปฏิบัติงาน
2. LOVE Model ส่วนที่เป็นหลักธรรมทางชีวภาพ (Software) ในการปฏิบัติงาน

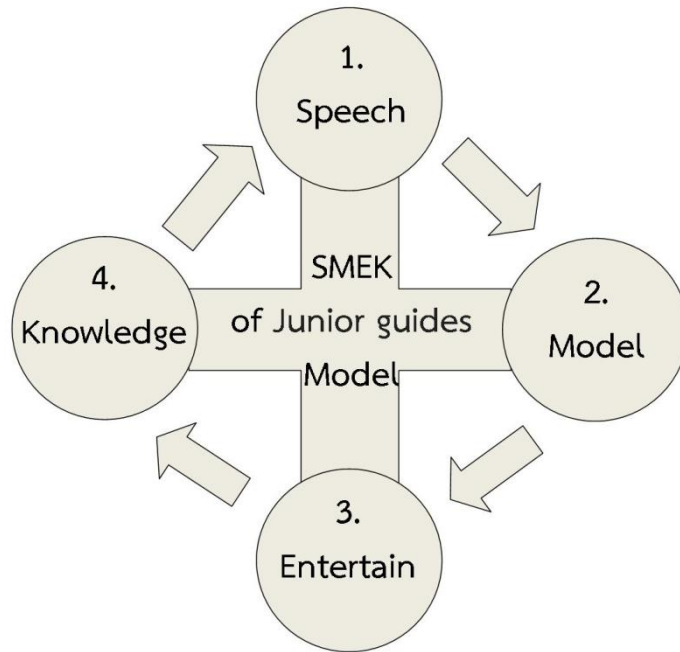
1. SMEK Model ส่วนที่เป็นวิธีการทางกายภาพ (Hardware) ในการปฏิบัติงาน หมายถึง วิธีการ หรือหลักสูตร ในการสร้างเยาวชน ให้เป็นมีคฤเทศก์น้อยที่มีประสิทธิภาพประจำท้องถิ่นได้ โดยมีวิธีการ หรือหลักสูตร ดังนี้

- 1) Speech การพูด
- 2) Model ภาพลักษณ์ที่เป็นแบบอย่าง
- 3) Entertain มีความสนุกในการทำงาน

¹ เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์.การคิดเชิงประยุกต์ (Applicative Thinking). (กรุงเทพฯ:ซัคเซสมิเดีย2554).

4) Knowledge มีความรู้
ซึ่งสามารถเขียนเป็นรูปแบบ (Model) ได้ ดังภาพด้านล่างนี้

SMEK Model by Sepbandit Hnongbundit

- 1) การฝึกพูดในที่ชุมชน (Speech)
- 2) การมีตัวตนตามรูปแบบ (Model)
- 3) การอิงแอบบันเทิงนาการ(Entertainment)
- 4) มีจิตเบิกบานองค์ความรู้ (Knowledge)

ความหมายของรูปแบบนี้ มีวิธีการปฏิบัติแบบย่อยอีก คือ

- 1) การฝึกพูดในที่ชุมชน (Speech) ผู้จะเป็นมัคคุเทศก์น้อยต้องผ่านการฝึกพูดในที่ชุมชน ตามขั้นตอนดังนี้
  - บทที่ 1 การแนะนำตัวเอง
  - บทที่ 2 การพูดเรื่องประทับใจ
  - บทที่ 3 การพูดในบทบาทสมมติ
  - บทที่ 4 การพูดโน้มน้าวใจ

โดยกระบวนการเหล่านี้ ต้องมีวิทยากรอบรมหลักการพูดในที่ชุมชนให้เยาวชนฝึกพูด จนผ่านบทที่ 4 ถ้าไม่ผ่านก็ไม่
สามารถเป็นมัคคุเทศก์น้อยได้ ดังตารางฝึกอบรมนี้

บทที่	เรื่อง	4 นาที	1 นาที	การวิจารณ์
1	การแนะนำตัวเอง	-พูดแนะนำตัวเอง -ชื่อ นามสกุล -การศึกษา -ที่อยู่อาศัย -แรงจูงใจในการมาฝึกอบรม มีคฤหาสน์น้อย	สรุปเรื่อง	-การปรากฏตัว -การทักที่ประชุม -น้ำเสียง -กิริยาอาการ -ขย่ะคำพูด -การใช้สื่อประกอบ
2	การพูดเรื่องประทับใจ	-พูดเรื่องที่ตนเองประทับใจ	สรุปเรื่อง	-การปรากฏตัว -การทักที่ประชุม -น้ำเสียง -กิริยาอาการ -ขย่ะคำพูด -การใช้สื่อประกอบ
3	การพูดในบทบาทสมมติ	-แนะนำสถานที่ที่ได้รับมอบหมายให้พูด	สรุปเรื่อง	-การปรากฏตัว -การทักที่ประชุม -น้ำเสียง -กิริยาอาการ -ขย่ะคำพูด -การใช้สื่อประกอบ -ความชัดเจนในประวัติสถานที่ที่มอบหมาย
4	การพูดโน้มน้าวใจ	-ใช้เทคนิคการพูดเชิญชวนให้นักท่องเที่ยว สบายใจ และคล้อยตาม	สรุปเรื่อง	-การปรากฏตัว -การทักที่ประชุม -น้ำเสียง -กิริยาอาการ -ขย่ะคำพูด -การใช้สื่อประกอบ -ความชัดเจนในประวัติสถานที่ที่มอบหมาย -วิธีการโน้มน้าวใจอย่างสร้างสรรค์

2) การมีตัวตนตามรูปแบบ (Model) ผู้จะเป็นมีคฤศก์น้อยได้ ต้องมีคุณสมบัติ ที่เป็นรูปแบบ ดังนี้

รายการหลัก	คุณสมบัติ	หมายเหตุ
เพศ	ชาย – หญิง และเพศทางเลือก	-
อายุ	8 – 15 ปี	ให้เหมาะสมกับชื่อโครงการ มีคฤศก์น้อย
ความสามารถพิเศษ	ต้องพูดผ่านทั้ง 4 บท ถ้าได้ภาษาอังกฤษ ด้วยยิ่งดี	สำคัญต่อการ นำเสนอข้อมูล
ที่อยู่	เป็นผู้มีที่อยู่อาศัยในชุมชน	สำคัญเพราะต้องการสร้าง บุคลากรให้ชุมชน
การศึกษา	ต้องอ่านออกเขียนได้	สำคัญต่อการมีข้อมูลไว้เพื่อใช้ แนะนำนักท่องเที่ยว
ผู้ปกครอง	-มีผู้ปกครองในชุมชน -ต้องได้รับการอนุญาตจากผู้ปกครอง	ป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น ภายหลัง
การแต่งกาย	ต้องยินดีแต่งกายตามรูปแบบที่ คณะกรรมการจัดให้	เพื่อความเป็นอัตลักษณ์
กายภาพ	ไม่เป็นผู้ทุพพลภาพ	มีกิจกรรมกลุ่มที่ต้องใช้ร่างกาย เคลื่อนไหวเป็นประจำ

3) การอิงแอบนันทนาการ (Entertainment) ผู้จะเป็นมีคฤศก์น้อยได้ ต้องมีคุณสมบัติทางด้านศิลปศาสตร์ พอสสมควร ซึ่งชุดความรู้นี้มีรูปแบบ ดังนี้

รายการ	คุณสมบัติ	วิธีการ
การฟ้อน	ต้องฟ้อนหรือรำได้	-ฝึกให้ฟ้อนหรือรำ 4 ภาค
การละเล่น	ต้องรู้จักการละเล่นพื้นเมืองของตนเอง	-ฝึกให้เล่นตามการละเล่น ท้องถิ่น
การร้องเพลง	ต้องร้องเพลงได้ มีจิตใจร่าเริงแจ่มใส สมกับวัยเด็ก	-ฝึกให้ร้องเพลงตามคาราโอเกะ -ฝึกร้องเพลงประจำค่าย มีคฤศก์น้อย วัดพระธาตุผาเงา
การแสดงละคร	ต้องเล่นละครตามบทบาทได้	-ฝึกให้ซ้อมบทละครและเล่น ละครตามบทบาท
การมีจินตนาการ	ต้องวาดภาพ และมีจินตนาการ	-ฝึกให้วาดภาพ

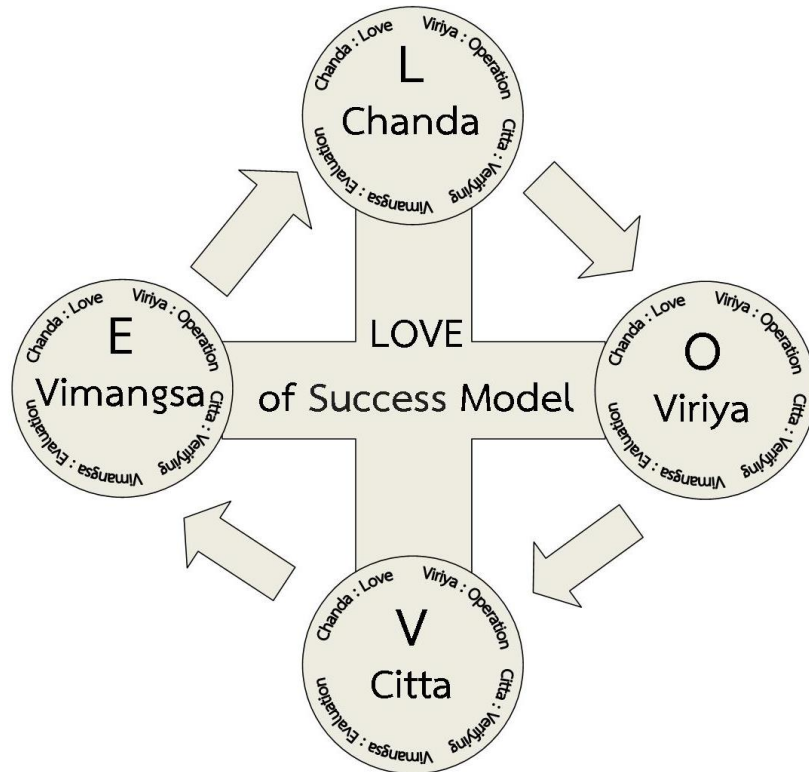
		-ฝึกให้สร้างจินตนาการเกี่ยวกับการนำเสนอข้อมูล
--	--	---

4) จิตเบิกบานองค์ความรู้ (Knowledge) ผู้จะเป็นมัคคุเทศก์น้อยได้ ต้องมีคุณสมบัติทางด้านประวัติศาสตร์พอสมควร ซึ่งชุดความรู้นี้มีรูปแบบการปฏิบัติ ดังนี้

รายการ	คุณสมบัติ	วิธีการ
ประวัติวัด	ต้องนำเสนอประวัติของวัดได้อย่างคล่องแคล่ว เช่น พื้นที่ของวัด การตั้งวัด จำนวนของพระจำพรรษา	ให้อ่านประวัติ และนำเสนอ บ่อย ๆ ตามรอบวัน
ประวัติบุคคล	ต้องนำเสนอประวัติบุคคลสำคัญได้อย่างคล่องแคล่ว เช่น ประวัติหลวงพ่อพระพุทธิญาณมุนี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุผาเงา	ให้อ่านประวัติ และนำเสนอ บ่อย ๆ ตามรอบวัน
ประวัติสถานที่	ต้องนำเสนอประวัติของสถานที่ในวัดได้อย่างคล่องแคล่ว เช่น หลวงพ่อผาเงา พระธาตุผาเงา พระธาตุจอมจันทร์ พระธาตุเจ็ดยอด พระบรมธาตุพุทธนิมิตเจดีย์ หอพระไตรปิฎก 9 ภาษา หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วิหารหลวงพ่อผาเงา พระอุโบสถไม้สักทอง	ให้อ่านประวัติ และนำเสนอ บ่อย ๆ ตามรอบวัน
แผนที่เมืองเชียงราย	ต้องนำเสนอแผนที่ของอำเภอเชียงแสนได้อย่างคล่องแคล่ว เช่น วัดเจดีย์หลวง วัดป่าสัก วัดพระธาตุจอมกิตติ วัดผ้าขาวบ้าน วัดพระธาตุสองพี่น้อง วัดพระธาตุเขี้ยว ท่าเรือพาณิชย์ สามเหลี่ยมทองคำ เป็นต้น	ให้อ่านประวัติ และนำเสนอ บ่อย ๆ ตามรอบวัน

เมื่อฝึกตามวิธีการของชุดความรู้ที่จัดไว้แล้วตามวันเวลาที่เหมาะสม เยาวชนที่เข้าอบรมเป็นประจำจะผ่านออกมาเป็นมัคคุเทศก์น้อยอย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างแน่นอน เพราะเป็นการฝึกฝนกายภาพ (Hardware) อย่างจริงจังและมีการใส่ข้อมูลเข้าไปอย่างเป็นระบบ แต่ยังมีอีกประการหนึ่งที่สำคัญต่อการเป็นมัคคุเทศก์น้อยก็คือ หลักธรรม (Software) หลักธรรมในการผลักดันทำหน้าที่เหมือนกับแรงบันดาลใจ หรือจิตวิญญาณแห่งการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ อันได้แก่ LOVE Model นั่นเอง

2. LOVE Model ส่วนที่เป็นหลักธรรมทางชีวภาพ (Software) ในการปฏิบัติงาน

LOVE Model by Sepbandit Hnongbundit

ความหมายของ LOVE Model คือ อิทธิบาท 4² คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสะ ซึ่งผู้เขียนได้เขียนเป็นรูปแบบให้ทันสมัยขึ้น ดังนี้

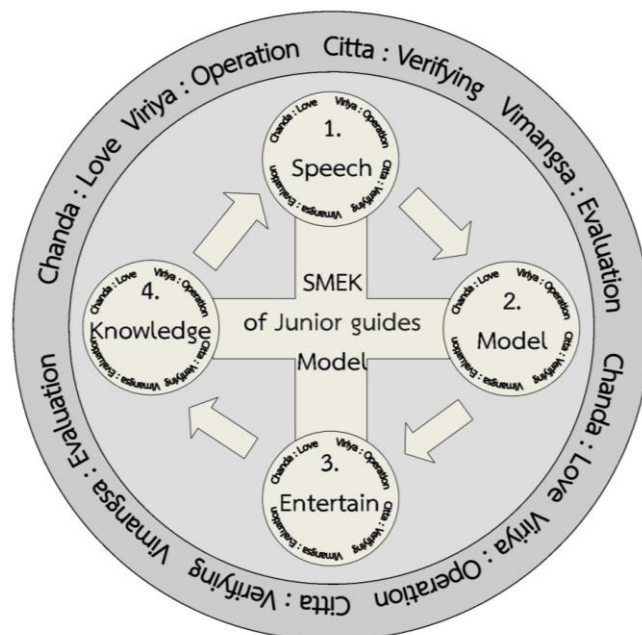
- 1) ฉันทะ (Love) หมายถึง มัคคุเทศก์น้อยต้องมีความรักที่จะเป็นมัคคุเทศก์น้อย มีความพึงพอใจในสิ่งที่เราต้องฝึกเพื่อที่จะเป็นตามกิจกรรมนั้นให้ได้
- 2) วิริยะ (Operation) หมายถึง มัคคุเทศก์น้อยต้องมีการฝึกฝน และทำงานทำหน้าที่ตามที่คณะกรรมการผู้ดูแลมอบหมายให้ และต้องปฏิบัติอย่างขยันหมั่นเพียรและสม่ำเสมอ
- 3) จิตตะ (Verifying) หมายถึง มัคคุเทศก์น้อย ต้องมีการตรวจสอบงานของตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทราบความบกพร่องของตนเอง ซึ่งหมายถึงการทำงานบกพร่องในหน้าที่ด้วย
- 4) วิมังสา (Evaluation) หมายถึง การประเมินกิจกรรมองค์รวม ทั้งจากภายในและภายนอก ซึ่งเป็นการประเมินความพึงพอใจเพื่อให้ทราบปัญหาและแนวทางในการแก้ไข

² หนังสือธรรมวิภาค นักธรรมชั้นตรี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2550).

หลักธรรมอริยบาท	กิจกรรม	หมายเหตุ
1) ฉันทะ (Love)	1) Speech 2) Model 3) Entertainment 4) Knowledge	วิทยากรประเมิน
2) วิริยะ (Operation)	1) Speech 2) Model 3) Entertainment 4) Knowledge	วิทยากรประเมิน
3) จิตตะ (Verifying)	ช่วงปฏิบัติงานโดยมอบหมายให้รับผิดชอบ เป็นกรณี	ประเมินตนเอง
4) วิมังสา (Evaluation)	ทำแบบสอบถาม (Questionnaire)	คนอื่นประเมิน

ในส่วนหลักการที่ต้องคำนึงเป็นหลักคือการ นำหลักธรรมอริยบาท 4 หรือ LOVE Model ของผู้เขียน มาเป็นหลักควบคุมในทุกกิจกรรม ของ SMEK Model หมายความว่า ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม ก็ควรที่จะให้คนที่ทำนั้นมีธรรมคือ มี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา อยู่ในทุกกิจกรรม หรือ มีความรักที่จะทำ ลงมือทำ ตรวจสอบศักยภาพของตนเอง และประเมินองค์รวมจากคนภายในและภายนอก ทุกกิจกรรม เมื่อทำได้ เช่นนี้ การกระทำใด ๆ ก็จะทำให้สำเร็จด้วยดีแน่นอน

4. รูปแบบหลักธรรมประกอบการอบรมมัคคุเทศก์น้อยวัดพระธาตุผาเงา

SMEK of Junior Guides Model by Sepbandit Hnongbundit

อธิบายความได้ว่า ให้นำ SMEK Model เป็นที่ตั้งไว้ก่อนในการฝึกกายภาพหรือกลไกภายนอก (Hardware) แล้วค่อยนำ LOVE Model มาเป็นตัวผลักดันภายในหรือกลไกภายใน และควบคุมพฤติกรรมภายใน เพื่อการนำไปสู่ความสำเร็จในทุกกิจกรรม

สรุป

การประยุกต์หลักธรรมอันเป็นโลกุตรธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เข้ากับกิจกรรมในมิติแห่งโลกียะธรรมของปุถุชนนี้ ต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าหลักธรรมนั้นเราประยุกต์ได้ระดับใด ดังกับผู้เขียนนำเสนอ การประยุกต์หลักอริยาบท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เข้ากับชุดความรู้การอบรมมัคคเทศก์น้อยนี้ เป็นเพียงการนำหลักธรรมอันเป็นคุณเครื่องแห่งความสำเร็จ ประกอบไว้เพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจในระดับของโลกียะกิจกรรมเท่านั้น ไม่ได้มุ่งหมายจุดเอาหลักธรรมอันเป็นโลกุตรธรรมให้ต่ำลงมา ดังนั้น การใช้ภาษาอังกฤษประกอบกับหลักธรรมจึงเป็นคำภาษาชาวบ้านเท่านั้น เพื่อให้เข้าใจง่ายต่อระดับผู้ศึกษากลุ่มทั่วไป

หลักอริยาบท 4 เป็นหลักแห่งความสำเร็จที่เหมาะสมกับทุกกิจกรรม เมื่อต้องปฏิบัติงานหรือหน้าที่ใดก็ตาม ชุดความรู้การอบรมมัคคเทศก์น้อยวัดพระธาตุผาเงา ใช้หลักธรรมนี้ประกอบยึดเหนี่ยวเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ทำให้ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ซึ่งหากทุกกิจกรรมมีการยึดหลักธรรมนี้ไว้ทุกระยะ ทุกกระบวนการตามรูปแบบ อิงอาศัยกันและกันทุกขั้นตอน เชื่อแน่ว่าทุกกิจกรรมนั้นย่อมสำเร็จลุล่วงถึงเป้าหมายอย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การคิดเชิงประยุกต์ (Applicative Thinking). กรุงเทพฯ : ชัคเชสมิเดีย, 2554.
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 32
 นักวิชาการโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง. หนังสือธรรมวิภาค นักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2554.

โยนิโสมนสิการ: แนวคิดและกระบวนการพัฒนาทักษะทางความคิด Yonisomanasikàra: Concepts and Processes for Developing Cognitive Skills

พระครูโกวิทธรรมวาที,ดร.
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการวิเคราะห์แนวคิดและกระบวนการพัฒนาทักษะทางความคิดโดยยกเอาหลักโยนิโสมนสิการ พบว่า โยนิโสมนสิการ เป็นระบบของปัจจัยในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ออกเป็นอย่าง ๆ ก่อนจะสรุปความสัมพันธ์กับปัจจัยในปัจจุบันที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาทักษะทางความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการอย่างน้อย 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 การพัฒนาทักษะการสำรวจสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน ขั้นที่ 2 การพัฒนาทักษะความคิดในการแยกแยะสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน ขั้นที่ 3 การพัฒนาทักษะความคิดการเชื่อมโยงกับสาเหตุ และขั้นที่ 4 การพัฒนาทักษะความคิดในการสรุปผลเชิงประจักษ์ และขั้นที่ 5 การนำเสนอแนวทางการเลือกทางออกสำหรับการแก้ปัญหา

คำสำคัญ: โยนิโสมนสิการ, การพัฒนาทักษะความคิด

Abstract

This article aims to analyze the concept and process of thinking skills development by applying the principle of Yonisomanasikàra. It is a system of factors in determining things, before concluding the relationship with the current factors that affect the process of developing the cognitive skills in accordance with the principles of yoga in at least 5 steps: 1. Developing survey situation of Current Problems. 2 Developing Thinking Skills to Identify Current Situation Problems. 3 Developing Thinking Skills. 4 of the causes and development of skills, ideas and empirical results presented guidelines and 5.to choose a solution for the problem.

Keywords: Yonisomanasikàra, Processes for Developing Cognitive Skills

บทนำ

วิธีคิดหรือความคิดของมนุษย์เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ ฝึกฝนได้ด้วยวิธีการที่เรียกว่า การศึกษาและแก่นแท้ของการศึกษา คือ การพัฒนาตนเองให้มีสัมมาทิฐิ คือ การมีความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ค่านิยมที่ถูกต้อง ดีงามและ เกื้อกูลแก่สังคม ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญามี 2 ประการคือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ซึ่งในส่วนของปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ แม่พ่อ ครูอาจารย์ ญาติพี่น้องที่เป็นกัลยาณมิตร เป็นต้น

ในส่วนของปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา¹ การคิดเป็น เป็นความสามารถที่บุคคลรู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะโดยคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นจากต้นเหตุตลอดทาง จนถึงผลสุดท้ายที่เกิดแยกแยะอยากให้เห็นตามสภาวะที่เป็นจริง คิดตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดจากเหตุโดยไม่เอาความรู้สึกอุปาทานของตนเองเข้าไปจับ หรือครอบคลุม บุคคลนั้นก็จะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการแห่งปัญญา หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับวิธีคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้เพื่อนำไปสู่กระบวนการสร้างปัญญา เป็นวิธีคิดพิจารณา กำหนดให้มองสิ่งทั้งหลายให้ได้คุณค่า ให้เข้าถึงความจริงซึ่งทำให้สามารถแก้ปัญหาได้และรู้จักริเริ่มทำการต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ได้ด้วยตนเอง เมื่อย้อนไปสู่ครั้งพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงปฏิรูปและปฏิวัติวิธีคิดใหม่เพื่อลบล้างวิธีคิดแบบเดิม ๆ ของเจ้าลัทธิต่าง ๆ วิธีความคิดที่พระพุทธองค์ทรงนำเสนอในยุคนั้นก็คือ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีคิดที่อยู่ในการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ เป็นวิธีคิดที่อยู่เหนือระดับความเชื่อ เนื่องจากเป็นวิธีคิดที่มีระบบมีการวิเคราะห์ อันเป็นวิธีการสำคัญสำหรับการสร้างปัญญาอันบริสุทธิ์ โยนิโสมนสิการสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ในการแก้ปัญหาและนำไปใช้เพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้น เป็นวิธีคิดที่มีเฉพาะในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวิธีที่มีหลักพุทธธรรมประกอบ เป็นแบบแผน เป็นแผนที่ เป็นทางเดินให้กระแสความคิด³ที่สามารถก่อเกิดกระบวนการพัฒนาทักษะในหลากหลายรูปแบบ เพราะฉะนั้น แนวคิดและกระบวนการพัฒนาทักษะทางความคิดโดยยกเอาหลักโยนิโสมนสิการตามแนวพระพุทธศาสนาที่ถูกนำเสนอออกมาสู่สังคมก็เพื่อมอบให้เป็นของขวัญสำหรับมวลมนุษย์โลกที่สามารถนำไปใช้ให้การพัฒนาทักษะทางความคิดของตนเองและสามารถนำไปพัฒนาผู้อื่นได้ซึ่งมีแนวคิดและกระบวนการพัฒนาทักษะได้อย่างไร

รูปแบบและวิธีการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ

ความสำคัญของระบบความคิดของมนุษย์นั้นมีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างมากซึ่งงานวิจัยในต่างประเทศพยายามทำการทดลองและพิสูจน์ความคิดของมนุษย์ซึ่งผลปรากฏออกมาเพื่อการอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์เป็นจำนวนมากให้หลายแม่มุมทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ความเข้าใจในวิธีคิดของมนุษย์ทุกๆ เรื่องแต่กระนั้น ความคิดของมนุษย์ย่อมมีวิวัฒนาการไม่เท่ากันจึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนาศักยภาพทางด้านความคิดโดยเฉพาะการมองไปที่สมองของมนุษย์อันเป็นห้องทำงานอันกว้างใหญ่ไพศาล ในขณะที่แนวคิดทางพระพุทธศาสนาพยายามระบุดังวิธีการพัฒนาในรูปแบบวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 ไว้ในหนังสือ วิธีคิด

¹ ทิศนา ขมมณี และคณะ, การเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียสแควร์, 2541), หน้า 51.

² พิธาพรธม ใจจิตร, “การใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับประสิทธิผลการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดนครพนม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร มหาบัณฑิต, สาขาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2552).

³ กานต์สินี จันทร์วิภาติล, “การศึกษาวิเคราะห์ระบบวิธีคิดเพื่อการดำเนินชีวิต ตามแนวพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 2.

ตามหลักพุทธธรรม⁴ หนังสือนี้เป็น การรวบรวมประมวล วิเคราะห์และจัดประเภทพุทธวิธีการคิดของ พระพุทธเจ้าซึ่งในคัมภีร์พระไตรปิฎกอย่างเป็นระบบ อีกทั้งได้นำเสนอ แนวทางการใช้วิธีคิดแบบโยนิโส มนสิการเพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้อง รวมทั้งนำเสนอการใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ใน กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาทางด้านปัญญาอันจะนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง

โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่ง เกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทาง ส่วนมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้า เป็นโยนิโสมนสิการ ท่านแปลสื่อกันมาว่า การทำในใจโดยแยบคาย หรือการคิดถูกต้องตามความเป็นจริง มี ไหวพจน์อีก 4 คำที่โยงเข้ากับโยนิโสมนสิการ คือ อุบายมนสิการ ปณมนสิการ การณมนสิการ อุปาทกมนสิการ โดยอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและคิดเชื่อมโยงตีความข้อมูลเพื่อนำไปใช้ต่อไป⁵ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีคำที่ให้ความหมายเดียวกับโยนิโสมนสิการปรากฏอยู่มากมาย เช่น พิจารณาโดยแยบคาย มนสิการโดยแยบ คาย มนสิการ อุบายวิธี ใส่ใจใคร่ครวญ ไตร่ตรอง คำนึงถึง เป็นต้น และจากกลุ่มคำที่มีความหมายเดียวกับ โยนิโสมนสิการเหล่านี้ จะเห็นถึงระดับของการนำโยนิโสมนสิการไปใช้ในความหมายต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ และสถานการณ์ได้ดังต่อไปนี้

1. หมายถึง การพิจารณาอย่างถูกต้อง เหมาะสม ก่อนบริโภคอาหาร เช่นพระพุทธองค์ได้เทศนาแก่ พระอริยสาวก ให้พิจารณาโดยแยบคายในการฉันอาหาร ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่และเพื่อตกแต่ง แต่เพียงเพื่อความดำรงอยู่ของร่างกายเท่านั้น

2. หมายถึง การมนสิการ การไตร่ตรอง การคิด ให้รอบคอบ ก่อนกล่าววาจา เช่น ที่พระพุทธองค์ทรง ย้ำให้มนสิการก่อนที่จะตอบ

3. หมายถึง การไตร่ตรอง การคำนึงถึงในการเล่าเรียน เนื้อความแห่งธรรมอย่างถูกวิธี ถูกทาง ดังเช่น พุทธพจน์แสดงว่า “ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ยอมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยา กรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาตกะอัปภูตธรรมและเวทิลละ พวกเขาเล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไตร่ตรอง เนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา”⁶

4. หมายถึง การคำนึงถึงอย่างเข้าใจ ถูกทาง เพื่อการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข เช่น ไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วง ไปแล้ว ไม่ควรหวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง สิ่งทีล่วงไปแล้วให้ละ สิ่งที่ยังมาไม่ถึงก็เป็นสิ่งที่มาไม่ถึงไม่ต้องนำมาคิด คำนึง⁷ หรือในขณะที่ใกล้จะตายให้คิดคำนึงแต่ในแง่มุมที่ดี ในกุศลที่ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังพุทธพจน์ที่ว่า “โภค ทรัพย์ทั้งหลายเราได้บริโภคแล้ว คนที่ควรเลี้ยงเราได้เลี้ยงแล้ว อันตรายทั้งหลายเราได้ข้ามพ้นแล้ว ทักษิณาที่มี ผลสูงขึ้นไปเราได้ให้แล้ว และพลีกรรม 5 อย่างเราได้ทำแล้ว”⁸ ดังนั้นจึงถือว่าเป็นผู้มีโยนิโสมนสิการ

⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, 2547) หน้า 39-122.

⁵ พระธรรมปิฎก, (ปยุตฺโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 669.

⁶ ม.ม. (ไทย) 12/238/254.

⁷ ม.อ. (ไทย) 14/272/319.

⁸ อ.จตุกก. (ไทย) 21/61/104.

5. หมายถึง การพิจารณาอย่างสำรวม โดยการสำรวมในอินทรีย์ทั้ง 5
6. หมายถึง ความตั้งใจ มุ่งมั่น เพียรปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม
7. หมายถึง การพิจารณาสาเหตุตามเหตุปัจจัย เป็นเหตุให้เกิดปัญญา
8. หมายถึง การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี การใส่ใจ ใคร่ครวญ การพิจารณาโดยอุบายวิธีที่แยบคาย เช่น พิจารณาว่าไม่เที่ยงในสิ่งที่ไม่เที่ยง พิจารณาว่าเป็นทุกขในสิ่งที่是一切ทุกข
9. หมายถึง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายหรือใส่ใจลมหายใจเข้าออกด้วยความเพียร สัมผัสสัญญาและสติ⁹ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดที่มีกล่าวเฉพาะในพระพุทธศาสนาและเป็นวิธีคิดที่ทำให้เกิดสภาวะรู้จริง รู้แจ้งและให้ผลเป็นความเห็นถูก(สัมมาทิฐิ) หรือปัญญาในระดับต่างๆ บทบาทสำคัญของ โยนิโสมนสิการ คือ ทำหน้าที่เชื่อมต่อหลักธรรมกับการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต หรือในอีกมุมหนึ่ง โยนิโสมนสิการเป็นกลไกสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการรับรู้ กระบวนการคิด และ กระบวนการนำหลักธรรมสู่ภาคปฏิบัติ¹⁰ เพราะฉะนั้น วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงเปรียบเสมือนเครื่องมืออันสำคัญที่จะนำมนุษย์ไปสู่การค้นพบแสงทางปัญญาและบรรลุเป้าหมายตามความเป็นจริงเพราะเป็นการ ปฏิบัติการทำงานในใจโดยแยบคายกรำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคายผ่านการพิจารณาโดยแยบคาย คือ พิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดย สืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรือตรรกะตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ¹¹จะประกอบด้วย 10 รูปแบบที่สามารถนำไปพัฒนาทักษะทางความคิดได้ดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย จะประกอบด้วย 2 ระบบ ได้แก่

1. คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ คือ เมื่อพบเหตุการณ์หรือเรื่องที่พิจารณาอย่างหนึ่งอย่างใด ก็มองหยังย้อนและสืบสาวชักโยงออกไปถึงปัจจัยต่างๆทั้งหลายที่เข้ามาสัมพันธ์นั้น ก่อให้เกิดผลหรือปรากฏการณ์นั้นๆ ขึ้น เช่น พระพุทธเจ้าตรัสสอนบ่อยๆ ให้พระสาวกพิจารณาว่า “เมื่อสิ่งนั้นมี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนั้นเกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น ฯลฯ”¹²

2. คิดแบบสอบสวน คือ เมื่อประสบพบเห็นสิ่งใดๆที่ควรพิจารณา ก็คอยตั้งคำถามแก่ตนว่า ทำไม เพราะอะไร เช่น พระพุทธเจ้าทรงตั้งปัญหาถามพระองค์เองก่อนตรัสรู้ ว่า “ต้นเหตุเกิดขึ้น เพราะอะไรเป็นปัจจัยให้เกิดต้นเหตุ เป็นต้น หรือคิดสืบสาวหาสาเหตุจิตใจต่อไป

รูปแบบที่ 2 วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ

⁹ ม.อ. (ไทย) 14/148/190.

¹⁰ กานต์สินี จันทรวิภาติก, “การศึกษาวิเคราะห์ระบบวิธีคิดเพื่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550).

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนานิตยสาร, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร :ธรรมทาน, 2551), 33.

¹² ส.นิ.(บาลี) 16/144/77, 154

การแยกแยะส่วนประกอบของสิ่งนั้นๆ ออกเป็นส่วนย่อยจนละเอียดสุด ไม่สามารถแยกแยะออกไปได้ เพื่อให้เห็นภาพความจริงได้ชัดเจน ไม่ผิดพลาด เน้นการมองลึกโดยนัยปริมัตถ์ จากสิ่งที่สมมติบัญญัติ เช่น คนทั่วไปมองเห็นว่า มนุษย์เป็นหญิงสวยงาม ชายรูปหล่อ เป็นต้น แต่เมื่อนำวิธีการเข้าไปจับวิเคราะห์แล้ว ตามนัยแห่งปริมัตถ์ แยกเป็นเพียง ชั้นที่ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประกอบกันอยู่อย่างนี้ จึงไม่ใช่บุคคล ตัวตน เรา เขา ชาย หญิง เป็นต้น

รูปแบบที่ 3 วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือรู้เท่าทันธรรมดา

วิธีคิดแบบนี้ที่ถูกต้องต้องดำเนินไปให้ครบ 2 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นที่หนึ่ง รู้เท่าทันและยอมรับความจริง เป็นขั้นวางใจวางท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความ เป็นจริงของธรรมชาติ เป็นท่าที่แห่งปัญญา เช่น เมื่อประสบสถานการณ์ที่ไม่ปรารถนาขึ้น ตั้งขึ้น สำนึกขึ้นในเวลานั้นว่า เราจะมองตามความเป็นจริง ไม่มองด้วยตามความอยากของเราที่อยากให้เป็นหรืออยากไม่ให้ เป็น รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นตามเหตุปัจจัยของมันเปลื้องตัวอิสระได้ ไม่เอาตัวไปให้ถูกกดถูกบีบ

2. ขั้นที่สอง แก่ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นขั้นปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความ เป็นจริงของธรรมชาติ เป็นท่าที่แห่งปัญญา คือ รู้ว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นอย่างไรก็ยอมเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่ใช่ขึ้นต่อความอยากคามปรารถนาของเราหรือใครๆ เมื่อเราต้องการให้มันเป็นอย่างนั้น ก็ต้องทำที่เหตุปัจจัยให้ได้ เป็นอย่างนั้น แล้วแก้ไขหรือจัดทำการที่ตัวเหตุปัจจัยนั้นๆ เมื่อทำเหตุปัจจัยได้พร้อมบริบูรณ์ที่จะให้เป็นอย่างนั้น มันก็ต้องเป็นอย่างนั้น ถ้าเหตุปัจจัยไม่พร้อมที่จะให้เป็น มันก็ไม่เป็น แล้วก็รู้และแก้ไขกันที่เหตุปัจจัยนั้นแหละ ไม่ใช่แก้ด้วยความอยาก เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็ดำรงตนอยู่เป็นอิสระ อยู่อย่างอิสระ ทำการได้ดีที่สุดพร้อมทั้งไม่มีความทุกข์

รูปแบบที่ 4 วิธีคิดแบบอริยสัจ

เพราะการที่จะบรรลุจุดหมายที่ได้กำหนดไว้นั้น ทั้งนี้อาจจัดวางเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดรู้ แจกแจงแกลงปัญหา ทำความเข้าใจปัญหา สภาพและขอบเขตของปัญหาให้เข้าใจชัดเจนว่าเป็นอะไร คืออะไร เป็นที่ตรงไหนเหมือนแพทย์ตรวจดูอาการของโรค ดูความผิดปกติของร่างกาย วินิจฉัยให้รู้ว่าเป็นอะไร ที่ตรงไหน รู้เข้าใจโรคและร่างกายเฉพาะอย่างยิ่งส่วนซึ่งเป็นที่ตั้งของโรคให้ชัดเจน (ทุกข์)

ขั้นที่ 2 สืบสวนเหตุแห่งทุกข์ที่จะพึงละ วิเคราะห์และค้นหามูลเหตุหรือต้นตอของปัญหาซึ่งจะอาจแก้ไขกำจัดหรือทำให้หมดสิ้นไป ตามปกติขั้นนี้ตรงกับวิธีคิดแบบที่ 1 คือ วิธีคิดแบบปัจจัยการนั่นเอง เหมือนแพทย์ค้นหาสมุติฐานของโรคหาสาเหตุของโรคซึ่งจะนำไปสู่การรักษาที่ถูกต้องตรงจุดมิใช่รักษาแต่เพียงอาการ(สมุทัย)

ขั้นที่ 3 เล็งหมายชัดซึ่งการดับทุกข์ที่จะทำให้สำเร็จ เล็งเห็นชัดจนถึงภาวะปราศจากปัญหาซึ่งมุ่งหมายว่าเป็นอะไร เป็นไปได้จริงหรือไม่อย่างไร มีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและหลักการทั่วไป หรือตัวกระบวนการของการแก้ปัญหาก่อนที่จะวางรายละเอียดและกลวิธีปลีกย่อยในขั้นดำเนินการ เหมือนแพทย์รู้ว่าโรคนั้นๆรักษาได้ มองเห็นกระบวนการของโรคชัดเจนว่าจะหายไปได้อย่างไร (นิโรธ)

ขั้นที่ 4 จัดวางวิธีการดับทุกข์ที่จะต้องปฏิบัติ เมื่อมีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและหลักการทั่วไปแล้ว ก็กำหนดวางวิธีการ แผนการและรายการที่จะต้องทำในการที่จะแก้ไขกำจัดสาเหตุของปัญหาให้สำเร็จ โดยสอดคล้องกับเป้าหมายและหลักการทั่วไปนั้นเพื่อเตรียมแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป (มรรค)

รูปแบบที่ 5 วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์

วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นวิธีคิดในระดับปฏิบัติการหรือลงมือทำ คือ การที่จะกระทำการต่างๆ โดยรู้และเข้าใจถึงหลักการและความมุ่งหมายของเรื่องนั้นๆ จะดำเนินไปเพื่อจุดหมายอะไร เพื่อให้เป็นการปฏิบัติที่ได้ผลตามความมุ่งหมายนั้น ไม่กลายเป็นการปฏิบัติที่คลาดเคลื่อนเลื่อนลอยมกมาย เช่น เมื่อจะลงมือทำงานอะไรนั้น ก็ตรวจสอบตนเองให้ชัดเจนว่าเข้าใจหลักการและความมุ่งหมายของงานนั้นดีแล้วหรือไม่ โดยอาจคอยตั้งคำถามว่า อันนี้เพื่ออะไรๆ เป็นต้น เพราะฉะนั้นวิธีคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นการพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรม กับ อรรถ หรือหลักการ กับ ความมุ่งหมาย นำไปสู่การปฏิบัติถูกต้องที่เรียกว่า ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ทำให้ข้อปฏิบัติย่อยเข้ากันได้ ซึ่งสอดคล้องกัน และส่งผลแก่หลักการใหญ่เป็นไปเพื่อจุดหมายที่ต้องการ

รูปแบบที่ 6 วิธีคิดแบบเห็นคุณเห็นโทษ แล้วหาทางออก

วิธีคิดแบบเห็นคุณเห็นโทษ แล้วหาทางออก เป็นวิธีคิดในการมองให้ครบทั้งข้อดี ข้อเสีย และทางแก้ไขหาทางออกให้หลุดรอดปลอดภัยจากข้อบกพร่องต่างๆ เป็นวิธีมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง เน้นการศึกษาและยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้นๆ เป็นอยู่ทุกแง่มุมเพื่อให้รู้และเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงทั้งด้านดี ด้านเสีย จุดอ่อน จุดแข็ง ศัพท์ทางธรรมดา เรียกว่า วิธีคิดโดยรู้ อัสสาทะ คิดหาคุณค่า คิดหาข้อดี อาทิภาวะ คิดหาโทษ คิดหาข้อเสีย และนิสสรณะ คิดหาทางออก การยอมรับทั้งด้านดี ทั้งด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ ต้องมองเห็นทั้งด้านดี และด้านเสีย หรือทั้งคุณทั้งโทษ ต้องมองเห็นทางออก เห็นจุดหมาย และรู้จุดหมายที่จะไป

รูปแบบที่ 7 วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม จำแนกได้เป็น 2 ประเภท ตามชนิดของความต้องการคือ

1. คุณค่าแท้ หมายถึง ความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรงมนุษย์นำมาใช้ในการแก้ปัญหาของตน เพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่น คุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่า จะเรียกว่าคุณค่าที่สนองปัญญาก็ได้ เช่น อาหาร มีคุณค่าเป็นประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ มีสุขภาพดี มีกำลังเกื้อกูลแก่การปฏิบัติหน้าที่ เป็นต้น (คุณค่าแท้เกี่ยวข้องกับธรรมฉันทะ)

2. คุณค่าเทียม หมายถึง ความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งที่มนุษย์พาให้แก่สิ่งนั้นเพื่อปรนเปรอการเสพเสวยเวทนา เพื่อเสริมความมั่งคั่งยิ่งใหญ่ของตัวตนที่ยึดถือไว้ คุณค่านี้อาศัยตัณหาเป็นเครื่องตีค่า จะเรียกว่าคุณค่าที่สนองตัณหาก็คือ เช่น อาหาร มีคุณค่าอยู่ที่ความเอร็ดอร่อย เสริมความสนุกสนาน หรือความโก้หรูหรารองรถยนต์ มีราคา ความสวยงามเป็นเครื่องแสดงหรือเครื่องวัดฐานะ เป็นต้น

รูปแบบที่ 8 วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม

หลักการมีอยู่ว่า ประสพการณ์ คือ สิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้อย่างเดียวกับบุคคลที่ประสบหรือรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนี้ก็ปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้าง แนวทางความเคยชินที่เป็นเครื่องปรุง

ของจิต คือ สังขาร ที่ผู้มันได้สัมผัสไว้ หรือสุดแต่การทำใจในขณะนั้นๆ คนหนึ่งมองแล้ว คิดปรุงแต่งไปในทางที่ดีงาม แต่อีกคนหนึ่งมองแล้ว คิดปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งาม เป็นโทษเป็นอกุศล รวมถึงเรื่องของเวลา คราวหนึ่งคิดดี คราวหนึ่งคิดร้าย การทำใจที่ช่วยตั้งต้นและชักนำความคิดให้เด่นไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เรียกว่า วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม

รูปแบบที่ 9 วิธีคิดแบบมีสติเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน

วิธีคิดแบบนี้มุ่งที่จะช่วยแบ่งแยกความคิดถึงอดีตและอนาคตตามแนวทางของต้นเหตุที่เพื่อฝืนเลื่อนลอย ผลาญเวลาและคุณภาพของจิตใจให้สูญเปล่า การคิดที่ถูกวิธีจะช่วยให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติในทางปัจจุบัน ให้ถูกต้องได้ผลดียิ่งขึ้น เป็นการสนับสนุนให้มีการตระเตรียมและวางแผนในกิจการล่วงหน้า

รูปแบบที่ 10 วิธีคิดแบบวิภาษวาท

วิธีคิดแบบวิภาษวาท เป็นวิธีคิดที่ใช้การพูดแยกแยะ จำแนก แจกแจง แถลงความ แบบวิเคราะห์ เป็นการมอง และแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นในแต่ละด้านให้ครบทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาบางแง่บางประเด็น ขึ้นมาวินิจฉัยตีคลุมลงไป อย่างนั้นทั้งหมดความจริงวิภาษวาทเป็นชื่อเรียกกระบวนการความคิดของพระพุทธศาสนาทั้งหมด

กล่าวได้ว่า โยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดที่มีกล่าวเฉพาะในพระพุทธศาสนาและเป็นวิธีคิดที่ทำให้เกิดสภาวะรู้จริง รู้แจ้งและให้ผลเป็นความเห็นถูกประกอบ 10 รูปแบบได้แก่ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือรู้เท่าทันธรรมดา วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบเห็นคุณเห็นโทษ แล้วหาทางออก วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม วิธีคิดแบบมีสติเป็นอยู่ในขณะปัจจุบันและวิธีคิดแบบวิภาษวาท ซึ่งจะเห็นได้ว่า วิธีเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในการทดลองและพัฒนาความคิดของนักเรียนต่าง ๆ จนสามารถเห็นได้ในระดับที่น่าพอใจแต่กระนั้น ก็เป็นเพียงพัฒนาทางด้านสมองที่มองเห็นได้ในเชิงประจักษ์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการนำหลักโยนิโสมนสิการมาพัฒนาทักษะความคิดเป็นที่สามารถช่วยให้มนุษย์เกิดการพิจารณาและการพัฒนาตนเองทางด้านสมองและจิตใจไปพร้อมๆ กันซึ่งการมีวิธีเหล่านี้ก็เพื่อการแสวงหาทางดับทุกข์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ในระดับความเป็นปัจเจกบุคคลหรือในระดับสังคมโลกก็ตามก็สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาทักษะทางความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ

การวิเคราะห์การพัฒนาทักษะทางความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการจะมีรูปแบบการวิเคราะห์ 10 รูปแบบดังกล่าวแต่กระนั้นในจำนวน 10 รูปแบบจะมีขั้นตอนการวิเคราะห์แตกต่างกันออกไปทำให้การมองกระบวนการพัฒนาทักษะทางความคิดค่อนข้างยาก ในขณะเดียวกันผู้เขียนพยายามจะมองมิติกระบวนการที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางความคิดเป็นหลักสำคัญ ซึ่งอาจจะรวมไปถึงสภาวะทางจิตด้วยเพราะมองเห็นความสำคัญในประเด็นดังกล่าวตามที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสสอนภิกษุไว้ ใน ขุททกนิกายธรรมบท ยมกวรรค จักขุปาลเถรวัตถุ¹³ ไว้ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจถ้าคนมีใจชั่ว ก็ จะพูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วยเพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลาก

¹³ ขุ.ขุ. (ไทย) 25/2/23.

เกี่ยวกันไป” ฉะนั้น ในขุททกนิกายธรรมบท ยมกวรรค มัชฌิมนิกายวิวัตถุสสูตว่า¹⁴ ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วยเพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาที่ติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น” ดังนั้น เมื่อข้อความให้ความสำคัญไปที่ใจที่มีผลต่อการพัฒนาสมองในเชิงกายภาพที่จะเลยในการวิเคราะห์ไม่ได้ เพราะฉะนั้น กระบวนการพัฒนาทักษะทางความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการที่จะวิเคราะห์จะต้องมีอย่างน้อย 5 ขั้นตอนประกอบด้วย

ขั้นที่ 1 การพัฒนาทักษะความคิดด้วยการสำรวจสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน

สถานการณ์สำหรับการพัฒนาทักษะทางความคิดของมนุษย์ให้มีเลือกมากมายแต่กระนั้นในหมู่มนุษย์เป็นอันมากก็ยังไม่สามารถหยิบยกเอาสถานการณ์เหล่านั้นมาประกอบซึ่งเป็นปัจจัยให้ก่อเกิดทักษะทางความคิดได้ทำให้มนุษย์จึงสูญเสียประโยชน์ที่ควรจะได้รับในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ในขณะที่การเกิดขึ้นของสถานการณ์ย่อมทำให้ระบบทางความคิดมีการเคลื่อนไหวไปอย่างต่อเนื่องโดยแนวคิดทางด้านการต่อสู้ทางการเมืองการปกครองที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการคิดของมนุษย์ที่คิดจะเอาชนะเพียงอย่างเดียว ซึ่งแตกต่างจากมนุษย์ในสถานการณ์ที่ต้องการเอาตัวรอดจากภัยต่าง ๆ เพราะฉะนั้น การพัฒนาทักษะความคิดด้วยการสำรวจสถานการณ์ในปัจจุบันจะต้องกำหนดเรื่องราวที่ผ่านปัญหาใหญ่ๆ และวิเคราะห์บนฐานตามความเป็นจริง ซึ่งปัญหาและสถานการณ์เหล่านั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับตนเองทั้งหมดจึงจะสามารถมองเห็นและเข้าใจได้ด้วยตนเอง เพราะหากเป็นสถานการณ์ของผู้อื่นๆ อาจจะไม่สามารถค้นหาสาเหตุที่เป็นจริงได้ ดังนั้น การกำหนดสถานการณ์เป็นอย่างไร จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในกำหนดประเด็นปัญหาและกำหนดสถานการณ์ใหญ่เล็กได้ด้วยความคิดอย่างรอบคอบก่อนที่จะใช้เป็นข้อมูลในการจำแนกปัจจัยให้เป็นกลุ่ม ๆ ซึ่งการจำแนกดังกล่าวเป็นเพียงการจำแนกประเด็นในเบื้องต้นที่ยังไม่ก่อให้เกิดการพิจารณาอะไรมากนัก แต่จะสามารถเห็นการรวมกลุ่มของสถานการณ์นั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน จึงได้ชื่อว่า การสำรวจสถานการณ์ที่มีผลต่อการพัฒนาทักษะทางความคิด

ขั้นที่ 2 การพัฒนาทักษะความคิดการแยกแยะสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน

การพัฒนาทักษะความคิดด้วยการแยกแยะสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบันที่สืบเนื่องมาจากการสำรวจสถานการณ์ต่าง ๆ ไว้แล้วให้ออกเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อการจัดการปัญหาได้อย่างง่ายดาย ทั้งนี้การจัดการปัญหาย่อมระบุถึงตัวแปรให้เป็นองค์ประกอบของปัญหาของแต่ละกลุ่มที่เชื่อมโยงระหว่างกัน กล่าวคือ ปัจจัยทางด้านปัญหาของกลุ่มหนึ่งอาจจะเป็นปัจจัยของปัญหาอีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า ปัจจัยข้ามกลุ่ม ทำให้เกิดความสับสนในเรื่องนี้ ทั้งนี้การจัดการกลุ่มของปัญหาสามารถนำมาซึ่งการพัฒนาทักษะทางความคิดของมนุษย์ที่มองเห็นปัญหาออกเป็นกลุ่ม ๆ มิใช่การมองประเด็นปัญหาเชิงเดียว ดังเช่นในสังคมไทยกำลังมีบอดด้วยสิ่งนี้จึงไม่สามารถแก้ปัญหาทางสังคมได้ เพราะการมองปัญหาเชิงเดียวนั้นเองทำให้ระบบการแก้ไขปัญหาหนึ่งไปกระทบและเกิดอีกปัญหาหนึ่งจนไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบเพราะวิธีการมองปัญหามีความผิดพลาดและไม่ตรงต่อความเป็นจริงนั้น เพราะฉะนั้น การพัฒนาทักษะความคิดการแยกแยะสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบันจะต้องคิดปัญหาออกเป็นกลุ่ม ๆ ให้ได้เสียก่อนและค่อยจัดการขนาดของปัญหาที่เหลือไปทีละอย่างในลักษณะดังกล่าว เรียกว่า วิธีการพัฒนาทักษะความคิดการแยกแยะสถานการณ์ในปัจจุบัน

ขั้นที่ 3 การพัฒนาทักษะความคิดด้วยการเชื่อมโยงกับสาเหตุ

¹⁴ ขุ.ขุ. (ไทย) 25/2/23.

ความต่อเนื่องจำแนกแยกแยะและการจัดกลุ่มประเด็นปัญหามาสู่การพัฒนาทักษะความคิดด้วยการเชื่อมโยงกับสาเหตุที่เกิดขึ้นกับกลุ่มประเด็นปัญหาหรือสถานการณ์นั้นอย่างใกล้ชิดให้มากที่สุด ซึ่งการมองจะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทักษะทางความคิดแบบรวมศูนย์ วิเคราะห์แบบแยกส่วนทำให้เห็นกลุ่มของปัญหาและเห็นปัจจัยย่อยที่เกิดขึ้นพร้อมที่นำไปสู่การจับคู่ระหว่างปัญหากับสาเหตุซึ่งการวิเคราะห์ลักษณะดังกล่าวจะมีความคล้ายคลึงกับการวิเคราะห์แบบอริยสัจสี่ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระหว่างเหตุกับผลที่เกิดขึ้นด้วยการเริ่มจากผลไปหาเหตุแล้วจับคู่ทั้งสองให้ตรงกัน แต่กระนั้น การพัฒนาทักษะในด้านนี้จะมีอุปสรรคอยู่อย่างหนึ่งก็คือ การพยายามที่จะจับคู่แล้วเกิดความผิดพลาดหรือการเชื่อมโยงคู่ของปัญหากับสาเหตุผิดไปจึงเกิดปัญหาที่ซ้อนขึ้นมาอาจจะกลายเป็นปัญหาซ้ำซ้อนที่แก้ไขยากยิ่ง เพราะฉะนั้น การใช้โยนิโสมนสิการจึงเป็นทางออกสำหรับการแยกแยะปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ด้วยการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนตามกระบวนการที่ถูกต้อง เหมาะสมกับสิ่งที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถใช้กลุ่มทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อีกด้วยจึงจะเป็นการพัฒนาทักษะความคิดด้วยการเชื่อมโยงกับสาเหตุ

ขั้นที่ 4 การพัฒนาทักษะความคิดด้วยการสรุปผลเชิงประจักษ์

การพัฒนาทักษะความคิดด้วยการสรุปผลเชิงประจักษ์ ซึ่งการสรุปข้อค้นพบในการสำรวจสถานการณ์ การจำแนกแยกแยะสถานการณ์ การเชื่อมโยงระหว่างเหตุกับผลหรือระหว่างปัญหากับสาเหตุ เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นข้อมูลที่สำคัญจะช่วยให้เกิดระบบการสังเคราะห์ปัญหาออกอย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด การสรุปผลของสถานการณ์ที่ดี การสรุปผลปัญหาและสาเหตุที่ดีจะเป็นมิติเข้าสู่กระบวนการเข้ารหัสทางความรู้ที่เป็นแขนงหนึ่งเรียกว่า ศาสตร์แห่งการแก้ไขปัญหากนำมาใช้ในสังคมจะพบมากที่สุดในการทำความเข้าใจให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจในระยะเวลาอันสั้นแต่มีผลยิ่งใหญ่ ในขณะที่ขั้นตอนการเรียนรู้ระบบการพัฒนาทักษะควรจะเริ่มตั้งแต่ 3 ขั้นตอนทีกล่าวมาข้างต้น นำมาจัดทำข้อสรุปชั่วคราวให้เกิดเป็นภาพข้อเท็จจริง จากนั้นให้จำกัดข้อผิดพลาดออกไปให้มากที่สุด พร้อมทั้งตั้งโจทย์การพิจารณาถึงสาเหตุอีกครั้งก่อนที่จะสรุปอย่างจริงจังและนำไปสู่เวทีสาธารณะให้ทุกรับรู้รับทราบร่วมกันพร้อมทั้งรับข้อวิพากษ์วิจารณ์เพื่อนำมาแก้ไขต่อไป

ขั้นที่ 5 การนำเสนอแนวทางด้วยการเลือกทางออกสำหรับปัญหา

การนำเสนอแนวทางด้วยการเลือกทางออกสำหรับปัญหาหรือสถานการณ์นั้นเป็นหนึ่งขั้นตอนที่สำคัญ เพราะหากสรุปมาผิดก็นำไปสู่การเลือกแนวทางที่ผิดด้วยเช่นกัน เมื่อกระบวนการผิดมาแต่ต้นผิดทั้งหมดจะมากถูกกระบวนการสุดท้ายมิได้ แต่สามารถตั้งข้อสังเกตอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยการวิเคราะห์ข้อสรุปเหล่านั้นอีกครั้งก่อนที่จะทำการเลือก ซึ่งเมื่อพิจารณาเลือกกลุ่มปัญหาให้สอดคล้องกับแนวทางจริง ๆ พร้อมการเสนอแนวทางที่สามารถอธิบายถึงข้อเท็จจริงทางสังคมได้ว่าทำไมจึงต้องมีแนวทางอย่างนี้ ทำไมไม่เลือกแนวทางอื่น ๆ มาใช้ในการแก้ไขปัญหากที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น การนำเสนอแนวทางหากมีข้อโต้แย้งหรือมีการเลือกแนวทางที่ไม่ชัดเจนก็ควรมีการพิจารณาเลือกในเกิดผลกระทบเสียน้อยที่สุด เป็นต้น

สรุป

โยนิโสมนสิการมีลักษณะที่เป็นกิจกรรมการทำในใจโดยแยกกาย หรือการคิดถูกต้องตามความเป็นจริง ผนวกกับการเกิดขึ้นของสถานการณ์นำมาพิจารณาอย่างละเอียด รอบคอบจนสามารถแสวงหาคำตอบ แสวงหาแนวทาง แสวงหาระบบการแก้ไขและการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ได้ซึ่งประกอบด้วย 10 รูปแบบได้แก่ วิธีคิดแบบสืบ

สาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือรู้เท่าทันธรรมดา วิธีคิดแบบ อริยสัจ วิธีคิดแบบบรรณธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบเห็นคุณค่าเห็นโทษ แล้วหาทางออก วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่า เทียม วิธีคิดแบบอุปายปลูกฝังคุณธรรม วิธีคิดแบบมีสติเป็นอยู่ในขณะปัจจุบันและวิธีคิดแบบวิภังคบาท แต่ละ รูปแบบมีวิธีการวิเคราะห์แต่ละรูปแบบโดยมนุษย์ไม่ว่าชาติใด ศาสนาใดสามารถนำไปใช้ได้รับอานิสงส์เหมือนกัน และสามารถพัฒนาทักษะทางความคิดเพื่อเข้าถึงเป้าหมายสูงได้ด้วยตนเอง

การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาทักษะทางความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการจะพบว่ามี 5 ขั้นที่สามารถ ไปสู่การเพิ่มทักษะให้กับมนุษย์ทุกคนประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การพัฒนาทักษะความคิดด้วยการสำรวจ สถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ภายใต้บริบทปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันพร้อมทั้ง ใช้วิธีการจำแนกกลุ่มปัญหาในเบื้องต้น ขั้นที่ 2 การพัฒนาทักษะความคิดการแยกแยะสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาภายใต้บริบทในปัจจุบันเช่นกัน แต่กิจกรรมที่อาจจะต้องมีการ จัดกลุ่มของปัญหาอย่างชัดเจนเพื่อกำหนดปัจจัยที่เป็นข้อเท็จจริง ขั้นที่ 3 การพัฒนาทักษะความคิดด้วยการ เชื่อมโยงกับสาเหตุ ซึ่งเป็นการนำปัญหาแต่ละกลุ่มไปสู่การจับคู่ระหว่างปัญหากับสาเหตุให้ตรงกันหากจับคู่ ผิดพลาดจะทำให้เกิดปัญหามากกว่าแก้ไขปัญหาลงจึงต้องใช้วิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบที่สุด ขั้นที่ 4 การ พัฒนาทักษะความคิดด้วยการสรุปผลเชิงประจักษ์ เมื่อการใช้เหตุผลเชื่อมโยงได้แล้วจะต้องใช้วิธีการสังเคราะห์ สรุปกลุ่มต่าง ๆ ให้ชัดเจนมากขึ้นอีกครั้งเพื่อกำหนดทางเลือกต่อไปและขั้นที่ 5 การนำเสนอแนวทางด้วยการ เลือกทางออกสำหรับปัญหา เป็นการพัฒนาทักษะความคิดขั้นสุดท้ายซึ่งมองถึงผลกระทบในเชิงอนาคตได้ผล มากน้อยเพียงใด อีกทั้งสามารถกำหนดได้ว่ามีทางเลือกอื่น ๆ ที่ดีกว่าหรือไม่อย่างไร เพราะฉะนั้น ขั้นตอน ทั้ง 5 ประการที่กล่าวมาซึ่งสามารถนำไปสร้างเป็นขั้นตอนสำหรับการพัฒนาทักษะทางความคิดได้ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กานต์สินี จันทร์วิภาติติก. “การศึกษาวิเคราะห์ระบบวิธีคิดเพื่อการดำเนินชีวิต ตามแนวพุทธศาสตร์”.
 วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2550.
- ทิตนา แคมมณี และคณะ. การเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสแควร์. 2541.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสนานฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11.
 กรุงเทพมหานคร : ธรรมทาน. 2551.
- _____. วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม. 2547.
- _____. พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
 กรณมหาวิทยาลัย. 2543.
- พิราพรรณ ใจจิตร. “การใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับประสิทธิผลการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน
 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดนครพนม”. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหา
 บัณฑิต. สาขาบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 2552.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคลไทยแลนด์ 4.0 Educational Administration of Local Government Organizations in Thailand 4.0

วุฒิชัย มุสิกศรี
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคลไทยแลนด์ 4.0 เพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐบาลเพื่อการพัฒนาบุคลากรในประเทศให้เกิดการพัฒนาทางด้านศักยภาพบุคคล จากการจัดทำแผนพัฒนาทางการศึกษา ทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้รัฐผ่านแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งจะก่อให้เกิดตัวกิจกรรมการเรียนรู้ การเสริมสร้างความคิดกำหนดมาตรฐานการศึกษาด้วยการสร้างแผนพัฒนาการศึกษาที่สนับสนุนความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมความรู้ให้เป็นระบบเพื่อให้เกิดรูปแบบพัฒนาการศึกษา ซึ่งทั้งสองด้านจะทำให้เกิดความรอบรู้ที่เป็นการพัฒนาศักยภาพบุคลากรของประเทศ ซึ่งนอกจากนั้นแล้วควรมีการสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่ายของผู้เรียนเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้

คำสำคัญ : การจัดการศึกษา, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ไทยแลนด์ 4.0

Abstracts

The educational management of the local government organization in Thailand 4.0 in response to the government policy for human resource development in the country to develop human potential. From the development plan of education. Both the promotion of state learning through the development plan of the local government organization. which will lead to learning activities. Enhancing thinking sets educational standards by creating an educational development plan that supports the creativity of the learner. Knowledge management is a tool for gathering knowledge into the system to form a developmental education. Both sides will bring knowledge to the development of human resources of the country. In addition. there should be support for integration or networking of learners to exchange knowledge

Keywords: Education Management, Local Administration, Thailand 4.0

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยก้าวเข้าสู่โลกยุคดิจิทัลอย่างเต็มตัว ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมล้วนดำเนินไปอย่างรวดเร็ว มีการแข่งขันสูง การเข้าถึงแหล่งข้อมูลปริมาณมหาศาลผ่านโลกออนไลน์มากขึ้น ส่งผลให้คุณลักษณะเด็กเปลี่ยนไป ประกอบกับรัฐบาลได้ประกาศนโยบายไทยแลนด์ 4.0 มีเป้าหมายให้ประเทศไทยก้าวออกจากกับดักรายได้ปานกลาง และก้าวไปสู่ประเทศรายได้สูงโดย ใช้นวัตกรรมทางเศรษฐกิจสังคมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสูงเพื่อการขับเคลื่อนประเทศ การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ในประเทศ เพื่อเตรียมกำลังคนให้พร้อมในการเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยสู่เวทีเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ¹

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศเรื่อยมาที่ส่งผลผลักดันให้หมู่บ้านร้างเร็วขึ้น ชุมชนแตกสลายมากขึ้น กลายเป็นคนเมือง เป็นคนของรัฐและเป็นข้าราชการ ดังนั้น หนทางแก้ปัญหาดังกล่าวคือการกระทำที่ต้องกลับหัวกลับหางกับการพัฒนาในปัจจุบัน โดยจะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นสำคัญ และกระจายอำนาจที่เป็นจริงแก่ประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตและการพัฒนาของชุมชน คำว่า “การกระจายอำนาจ” (Decentralization) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของอำนาจและการควบคุมจากศูนย์กลางไปยังส่วนปลาย เป็นการปรับเปลี่ยนอำนาจและความรับผิดชอบจากส่วนกลางไปยังกลุ่มวิชาชีพในชุมชน ในทางการศึกษา “การกระจายอำนาจทางการบริหารและการจัดการศึกษา” หมายถึง การถ่ายโอนอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบและการตัดสินใจจากส่วนกลางหรือศูนย์รวมอำนาจไปสู่ส่วน ต่าง ๆ ขององค์กร โดยให้ทุกส่วนขององค์กรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การบริหารและกระบวนการทางกฎหมายที่จะมอบอำนาจขั้นต้นและความรับผิดชอบให้แก่ท้องถิ่นในการตัดสินใจเกี่ยวกับ การบริหารสถานศึกษาทั้ง 4 โครงสร้างงานสถานศึกษาตั้งแต่การบริหารงานวิชาการ งานบุคลากร งานงบประมาณ และงานบริหารทั่วไป เพื่อให้สถานศึกษาและชุมชนมีอิสระในการบริหารจัดการศึกษา²

การศึกษาไทยนั้นตกต่ำลงอย่างมาก และยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ในเร็ววันนี้ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นแทบจะกลายเป็นปัญหาคาราคาซัง ซึ่งปัญหาเหล่านี้คือปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเหล่าเด็กไทยที่เข้าเรียนในระบบการศึกษาไทย และปัญหาเหล่านี้ แทบจะเห็นกันอย่างชินชา เช่น คุณภาพการศึกษาพื้นฐานตกต่ำ ในการจัดการทดสอบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Ordinary National Educational Test: O-Net) ในทุกๆปีนั้น ผลที่ออกมามักจะเป็นไปในทิศทางเดียวกันในทุกๆปี นั่นก็คือ เด็กไทยมีความรู้ต่ำกว่ามาตรฐานอยู่เสมอๆ ซึ่งปัญหาที่พบเช่นอ่านภาษาไทยไม่รู้เรื่อง คือมีตั้งแต่อ่านไม่ออก อ่านแล้วตีความไม่ได้ วิเคราะห์ความหมายไม่ถูก หรือแม้แต่ใช้ภาษาให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิชาอื่นๆ แต่เรากลับมองสภาพเหล่านี้ด้วยความเคยชิน และยังคงเชื่อว่าลูกหลานของเราจะต้องได้รับการพัฒนาโดยการจัดการศึกษาแบบเดิมๆอย่างทุกวันนี้ ประเทศเราไม่มีแผน และกลไกการกำกับการผลิตกำลังคนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ ในขณะที่ผู้สำเร็จการศึกษาในบางสาขามีมากมายจนล้นงาน จนพบเนื่องๆ ว่า ในการรับสมัครงานบางตำแหน่ง มีผู้สมัครหลาย

¹ saowalak pisitpaiboon, ขับเคลื่อนการศึกษาไทยสู่ ไทยแลนด์ 4.0 , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thaihealth.or.th/Content/33499-ขับเคลื่อนการศึกษาไทยสู่ไทยแลนด์4.0.> (19 สิงหาคม 2560)

² สมชาย ศรีวิรัตน์, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการศึกษา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/548601.> (19 สิงหาคม 2560)

หมื่นคนเพื่อแย่งกันเข้าทำงานที่มีการรับเพียงไม่กี่สิบอัตรา แต่บางสาขาวิชากลับขาดแคลนกำลังคน การขาดวิจัยและพัฒนา ขาดนวัตกรรม³ และปัญหาความร่วมมือกันเป็นกลุ่มการสร้างเครือข่าย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การวิจัยประเมินผลการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ที่พบว่า สถานศึกษาสังกัด อปท. ส่วนใหญ่ผู้เรียนยังขาดความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร รวมทั้งยังขาดความสามารถ ด้านการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินของ สมศ.ที่เป็นภาพรวมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรฐานด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร จากผลการประเมินมาตรฐาน ด้านการคิดวิเคราะห์คิดสังเคราะห์ครั้งนี้เป็นตัวบ่งชี้ว่า การจัดการศึกษาทั้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาพรวมทั้งประเทศยังไม่สามารถสร้างให้ผู้เรียนมีความสามารถในด้านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ได้ ทั้งนี้อาจเนื่องจากปัจจัยหลายด้าน ทั้งด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งคุณภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษาโดยเฉพาะเรื่องหลักสูตร นอกจากนี้อาจเป็นเพราะปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูที่ยังไม่สามารถจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ขาดการสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ ไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ รักการศึกษาค้นคว้า ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่า อปท.จะต้องเร่งรัดการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาโดยเฉพาะในด้านการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด⁴

ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนมีความสนใจเกี่ยวกับปัญหาการจัดการศึกษาที่มาจากหลากหลายสาเหตุ ซึ่งสิ่งที่คุณเขียนสนใจเป็นพิเศษคือการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในส่วนของวิธีการในการเสริมสร้างศักยภาพให้กับผู้เรียน การจะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนานั้นจะต้องมาจากการที่ผู้เรียนได้เริ่มต้นที่จะคิดวิเคราะห์เรื่องต่างๆด้วยตนเอง ซึ่งผู้เขียนต้องการนำเสนอแนวทางที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาจากการแก้ไขปัญหาโดยผ่านการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองจะสามารถทำให้เกิดความรู้ที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการตอบสนองตามนโยบายของรัฐและพัฒนาประเทศไปสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0

หลักการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดว่าจะต้องมีการถ่ายโอนภารกิจจากราชการบริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ทั้งนี้ในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดให้เทศบาล เมืองพัทยา องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด และกรุงเทพมหานคร มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษานี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนในแต่ละท้องถิ่น⁵ ซึ่งพระราชบัญญัติ

³ Emmy Nichanan, 5 ข้อปัญหาของการจัดการศึกษาในระบบไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://blog.eduzones.com/training/129954> (19 สิงหาคม 2560)

⁴ พิเชิต ฤทธิจรรุญ และคณะ , การวิจัยประเมินผลการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1, 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2554), หน้า 87.

⁵ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542, มาตรา 16 – 18.

กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 จะเชื่อมโยงกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้หลายประการ และได้เสนอประเด็นที่เน้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่การจัดการศึกษาแนวใหม่ ที่มีลักษณะเป็นการปฏิรูปการศึกษา โดยกล่าวถึงความมุ่งหมายและหลักการ สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ระบบการศึกษา แนวการจัดการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษา มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา รวมทั้งเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ซึ่งมีหลักการดังนี้⁶

1. หลักเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติหมายความว่า การจัดการศึกษาจะเน้นนโยบาย หลักการ และเป้าประสงค์รวมกัน แต่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้ใช้ดุลยพินิจ เลือกเส้นทางและวิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในการทำงานของตน

2. หลักการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการบริหารที่ให้อำนาจสถานศึกษาบริหารจัดการตนเอง (School-based management) ตามหลักการนี้จำเป็นต้องแยกภาระงานด้านนโยบายเกณฑ์และมาตรฐานออกจากงานด้านปฏิบัติหรืองานบริการ ทั้งนี้หน่วยงานสวนกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบายเกณฑ์และมาตรฐาน สวนเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติ จึงจำเป็นต้องกระจายอำนาจให้หน่วยปฏิบัติดูแลและรับผิดชอบ การตัดสินใจด้วยตนเองโดยหน่วยงานสวนกลางทำหน้าที่ติดตาม ประเมิน ตรวจสอบ ส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยปฏิบัติที่ได้รับมอบอำนาจสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและ ประเภท การศึกษาตามหลักการนี้ในเมื่อหน่วยปฏิบัติได้รับมอบอำนาจให้ดำเนินการได้อย่างคล่องตัวพอควร แล้วยังจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานการศึกษาให้หน่วยปฏิบัติรับผิดชอบ เพราะการมอบอำนาจโดยไม่มีกติกา ก็เท่ากับมอบให้ทำงานโดยไม่มีเป้าหมาย ซึ่งไม่สามารถประเมินได้ในเมื่อรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ทรัพยากรสนับสนุนแกสถานศึกษาและหน่วยงานการศึกษา ซึ่งอาจเปรียบเสมือนการซื้อสินค้าหรือบริการ ก็ต้องมีสิทธิกำหนดคุณค่าและลักษณะของสิ่งที่ต้องการซื้อโดยยึดเป้าหมายผลการจัดการศึกษาเป็นหลักได้แก่ มาตรฐานการศึกษา จากนั้นจำเป็นต้องมีการประเมินผลการจัดการศึกษาโดยพิจารณาจากมาตรฐานและระบบ ประกันคุณภาพ อันจะเป็น ประโยชน์ต่อทุกฝ่าย อย่างน้อยผลการประเมินจะส่งเสริมให้ผู้จัดการศึกษาแต่ละระดับได้ตระหนักว่าผลการดำเนินการของตนเป็นอย่างไรเมื่อเทียบกับมาตรฐานการศึกษาและเกณฑ์ชี้วัดของ ระบบประกันคุณภาพ และต้องหาทางปรับปรุงผลการจัดการศึกษาให้ได้ตามมาตรฐานและรักษาระดับการ ประกันคุณภาพของตนให้จูงใจรวมทั้งยกระดับการจัดการศึกษาให้สูงขึ้นด้วย

⁶ ปรัชญา เวสารัชช ศ.ดร, ชุดฝึกอบรมผู้บริหาร : ประมวลสาระ, โครงการพัฒนาผู้บริหารการศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้นำชุมชนและผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2545, หน้า 19 – 20.

4. การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครูคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาต่อเนื่อง โดยกำหนดมาตรการต่างๆ เช่น การกำหนดให้มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ การกำหนดมาตรฐาน วิชาชีพ การส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตามหลักสูตรการอบรมมาตรฐานต่างๆ ทั้งนี้โดยมีเจตนาเพื่อรักษาคุณภาพของผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้อยู่ในระดับที่พึงประสงค์และกระตุ้นส่งเสริมให้พัฒนาปรับปรุงตลอดเวลาอันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ได้รับการศึกษาโดยตรง

5. การระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆมาใช้เพื่อการจัดการศึกษา ทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็น สำหรับการจัดการศึกษา ได้แก่ ทรัพยากรการเงิน วัสดุอุปกรณ์ทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญใน การเรียน การสอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อและเทคโนโลยีต่างๆ ล้วนเป็นทรัพยากรจำเป็นแต่รัฐไม่สามารถ จัดหา มาสนับสนุนได้อย่างเพียงพอ จึงถือเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนในการจัด การศึกษาจะเขามาช่วยเหลือสนับสนุน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของหน่วยงานการศึกษาในแต่ละ ท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ครู อาจเชิญผู้เฒ่าในหมู่บ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาช่วยสาธิตหรือ สอนวิชาที่เกี่ยวข้องได้

6. การมีส่วนร่วม การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของบุคคลครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นในการจัดการศึกษา โดยบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรต่างๆจะได้รับการส่งเสริมให้เข้าร่วมเสนอแนะ กำกับติดตาม และสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม

ดังนั้นสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาของประเทศไทยมีองค์กรหน่วยงานที่จัดนอกเหนือจากกระทรวงศึกษาธิการ แล้วก็มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน มูลนิธิ มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล เมืองพัทยา กรุงเทพมหานคร ได้จัดการศึกษายาวนานเหมือนกันโดยเฉพาะเทศบาล และมาเด่นชัดเมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช พ.ศ. 2550 ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีสิทธิที่จะจัดการศึกษา และเข้าไปมีส่วนร่วมการจัดการศึกษาและ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับที่ 2 (แก้ไขเพิ่มเติม) พ.ศ. 2545 กำหนดให้การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อีกทั้งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบ มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาและให้มีการถ่ายโอนภารกิจการศึกษาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น⁷

การวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคไทยแลนด์ 4.0

การจัดการศึกษา ที่ต้องวางแผนในการจัดทำกระบวนการสอน จึงมิใช่การสอนเพียงเพื่อให้ผู้เรียนจำเนื้อหาสาระ หรือเป็นการถ่ายทอดความรู้แต่เพียงอย่างเดียว กระบวนการสอนที่ดีคือการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิด ปัญญา กล่าวคือต้องทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์และบูรณาการความรู้ที่ได้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคมเช่นเดียวกับ การฝึก ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดทักษะ การฝึกมิใช่เป็นเพียงการทำแบบฝึกหัดเพื่อให้

⁷ นายอดุลย์ ภูภัทรพงศ์, การปฏิรูปการศึกษาในมุมมองของโรงเรียน อปท, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.siamintelligence.com/local-education/> (21 สิงหาคม 2560)

เกิดทักษะในการแก้ปัญหาโจทย์ เพื่อให้ทำข้อสอบได้ หรือเป็นเพียงการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดทักษะในการปฏิบัตินั้น การฝึกที่ดีจะต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์และบูรณาการด้วย การรู้จักคิด วิเคราะห์และบูรณาการ เป็นทักษะที่สามารถปรับปรุงและพัฒนาได้ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ได้จริงอย่างเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจากหลักไตรสิกขาเมื่อนำมาวิเคราะห์ในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้กับการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบ ซึ่งสามารถวิเคราะห์เป็นด้านๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นการสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้โดยการปฏิบัติตามแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งจะก่อให้เกิดตัวกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยการลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริงเพื่อการส่งเสริมให้เกิดเป็นประสบการณ์ ซึ่งการศึกษาโดยการปฏิบัติจะเป็นการได้สัมผัสถึงความเข้าใจในบทบาท วิธีการระเบียบและกฎต่างๆ ในทางการประพฤติปฏิบัติตนตามหน้าที่ ทำให้เข้าใจว่าสิ่งใดทำได้หรือไม่ได้ ถูกหรือผิด เมื่อทำแล้วจะเกิดผลเช่นไร เป็นการพัฒนาบุคคลให้มีระเบียบวินัยตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม มีทักษะสำคัญที่มีความจำเป็นในการดำเนินชีวิต รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น รู้จักใช้สิทธิ โดยชอบธรรม พัฒนาบุคคลให้มีความสามารถในการประกอบอาชีพ โดยให้ยึดมั่นในอาชีพที่สุจริตเป็นสำคัญ ในการปฏิบัติเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาความสามารถอย่างเหมาะสมทั้งในด้านอาชีพ จริยธรรม และการร่วมมือกันในสังคม ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้จะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในตัวผู้เรียนเอง นอกจากนั้นการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้มีความพร้อมในการส่งเสริมการเรียนรู้ และการจัดหาทรัพยากรเพื่อสนับสนุนกิจกรรม เป็นการสร้างความพร้อมในการเรียนรู้ ซึ่งสรุปได้ว่าการส่งเสริมการเรียนรู้เป็นการเตรียมความพร้อมทั้งในด้านบุคลากรที่มีทักษะ การจัดหาทรัพยากรที่ใช้ในการเรียนรู้เพียงพอ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ ซึ่งการศึกษาโดยการปฏิบัติเป็นการพัฒนาทักษะในการดำรงชีวิตในทุกๆ ด้าน เป็นการพัฒนาให้เกิดมาตรฐานการศึกษาที่สูงขึ้น เป็นสิ่งที่จำเป็นในการพัฒนาการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดบุคลากรที่มีคุณภาพทั้งความรู้และคุณธรรมซึ่งสำคัญอย่างมากในการที่จะก้าวไปสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0

2. การเสริมสร้างความคิด เป็นการศึกษาที่ค่อนข้างจะเป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง เพราะความคิดและจิตใจจะเป็นสิ่งที่ควบคุมการปฏิบัติและการเข้าใจทำให้เกิดความรู้ ซึ่งก็คือการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการคิด เป็นกระบวนการต่อยอดจากการรับรู้ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่รับมาทั้งหมดมาเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ วิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล การคิดอย่างเป็นระบบระเบียบ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ ตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมัน กระบวนการคิดได้ผลมากน้อยเพียงใดนั้น สามารถศึกษาจนทำให้เกิดการคิดได้ซึ่งก็คือ การคิดเพื่อให้เกิดปัญญา เป็นการคิดเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ใช้แก้ปัญหา เพื่อดำเนินชีวิตได้อย่างมีสุข การคิดประเพณีทำให้เกิดทฤษฎี หลักการ นิยามในเชิงวิชาการ และการคิดเพื่อแยกแยะดีชั่ว เป็นการคิดเพื่อละอูศล เป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อลดโลภ โกรธ และหลง ศัพท์ปัจจุบันคล้ายๆ คำว่า คิดเชิงบวก การศึกษาเพื่อให้เกิดความคิดที่ก่อเกิดเป็นความรู้และการประพฤติปฏิบัติที่ดีจะต้องมาจากการสนับสนุนให้เข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างแท้จริง เสียก่อน ซึ่งในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องสร้างความเข้าใจให้กับผู้เรียน ทั้งกระบวนการคิด จิตสำนึกที่ดี และความหมายของการคิดวิเคราะห์ ซึ่งจะต้องสร้างกระบวนการที่ให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ถึงความเป็นมาของเหตุที่เกิดขึ้นและผลที่ตามมาด้วยตนเอง

โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดมาตรฐานการศึกษาด้วยการสร้างแผนพัฒนาการศึกษาซึ่งเป็นแนวทางที่ทำให้ผู้สอนจะมีบทบาทในการแนะนำไม่ใช่กำหนดแต่ต้องให้ผู้เรียนสามารถเลือกได้ว่าต้องการเลือกอย่างไร และให้ผู้เรียนได้อธิบายถึงเหตุผลของการเลือกนั้น ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดจนพัฒนาเป็นการวิเคราะห์ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้อย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดจากการที่ผู้เรียนได้มีอิสระในการคิด ดังนั้นการจะทำให้เกิดการเรียนรู้จะต้องให้คุณค่ากับความคิดที่เกิดขึ้นและสร้างความเข้าใจถึงเหตุผลของการคิด ผู้เรียนจะเกิดความภูมิใจในสิ่งที่คิดจากการสนับสนุนของผู้สอนที่ให้อิสระในการคิด ซึ่งการจะทำให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกที่ดีเพื่อที่จะส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติและความรู้ที่ดีที่ตนเองและสังคมสามารถทำได้โดยการให้คุณค่ากับการทำประโยชน์เพื่อสาธารณะและคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน การศึกษาจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการจะพัฒนาให้เกิดบุคลากรที่ทำงานเพื่อส่วนรวมจริงๆ ไม่ใช่เพียงเพื่อประโยชน์ส่วนตน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในการพัฒนาไปสู่อนาคตของประเทศ

3. การจัดการความรู้ เป็นเครื่องมือในการรวบรวมความรู้นำมาจัดเป็นระบบเพื่อให้เกิดรูปแบบที่สามารถเรียนรู้ได้ง่ายและเหมาะสมจนทำให้เกิดการพัฒนาตัวบุคคล ซึ่งเป็นผลมาจากความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนทั้งสองด้านนั่นก็คือ การปฏิบัติซึ่งปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติเป็นปัญญาที่สั่งสมจากประสบการณ์ในการลงมือปฏิบัติจริงจนเกิดความเข้าใจและเมื่อเพียรปฏิบัติอย่างต่อเนื่องก็จะเกิดเป็นความเชี่ยวชาญ ชำนาญในด้านนั้นๆ และการคิดซึ่งปัญญาที่สำเร็จโดยการคิดพิจารณา เป็นปัญญาที่ได้จากการคิดใคร่ครวญ พินิจพิจารณาให้เกิดความเข้าใจ อย่างตกผลึกตามขั้นตอนของเหตุผล และความสัมพันธ์ต่างๆ โดยมีใช้การจดจำเฉยๆ แต่สามารถมองสภาพออกด้วยจินตนาการ เข้าใจถึงเป้าหมายและรายละเอียดได้ ไม่ว่าจะเส้นทางตรงหรือเชิงประยุกต์ ซึ่งทั้งการปฏิบัติและการคิดวิเคราะห์เมื่อรวมกันแล้วก็จะเกิดเป็นความรู้ที่สามารถพัฒนาต่อไปได้อีกจนนำไปสู่ความรู้ การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องส่งเสริมการปฏิบัติซึ่งเกิดประสบการณ์ที่ดีและการคิดซึ่งเกิดการวิเคราะห์ถึงเหตุและผลเพื่อให้เกิดความรู้กับผู้เรียน ซึ่งการจัดการความรู้ที่จะเป็นการพัฒนาทั้งผู้เรียน ผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนผู้บริหารที่จะเกิดการพัฒนาศักยภาพจากความรู้ที่ การเข้าใจในสิ่งต่างๆซึ่งนอกจากนั้นยังเกิดการพัฒนาคิดวิเคราะห์อย่างสร้างสรรค์จนทำให้เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความเจริญก้าวหน้าต่อประเทศในทุกๆด้าน ซึ่งตอบสนองนโยบายของรัฐบาลที่นำประเทศไทยสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ยุคแห่งความเจริญก้าวหน้าทางรายได้และเทคโนโลยี

ดังนั้นการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคไทยแลนด์ 4.0 เพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐบาลเพื่อการพัฒนาบุคลากรในประเทศให้เกิดการพัฒนาทางด้านศักยภาพ จากการพัฒนาทางการศึกษาโดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผลเพื่อสร้างจินตนาการและความคิดที่สร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ที่ก้าวหน้าขึ้น และการปฏิบัติที่เป็นการเข้าถึงประสบการณ์เพื่อสั่งสมจนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญในด้านนั้นๆ ซึ่งเมื่อเกิดทั้งการปฏิบัติและการคิดวิเคราะห์แล้วก็จะเกิดการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า รวมถึงบุคลากรทางการศึกษาที่ได้รับการพัฒนาทักษะให้เหมาะสมกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ให้เพียงพอ ซึ่งจะเป็นการการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้อย่างแท้จริง เช่นเดียวกันการฝึกที่ดีจะต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์และบูรณาการด้วยประสบการณ์จากการเรียนรู้ ซึ่งจะให้ความรู้และทักษะสามารถพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้อง

เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ได้จริงอย่างเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เป็นการตอบสนองทั้งนโยบายรัฐ เกิดการพัฒนาตัวบุคคล จนนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่จะเกิดการพัฒนาเป็นสิ่งใหม่ขึ้นมาในอนาคต

บทสรุป

การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคไทยแลนด์ 4.0 เพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐบาลเพื่อการพัฒนาบุคลากรในประเทศให้เกิดการพัฒนาทางด้านศักยภาพ จากการพัฒนาทางด้านการศึกษาโดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผลเพื่อสร้างจินตนาการและความคิดที่สร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ที่ก้าวหน้าขึ้น พร้อมกับการสร้างจิตสำนึกสาธารณะที่เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งสามารถสรุปการวิเคราะห์ได้ดังนี้ การส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นการสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้โดยการพัฒนาเพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามนโยบายรัฐผ่านแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งจะก่อให้เกิดตัวกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยการลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริงเพื่อการสั่งสมให้เกิดเป็นประสบการณ์ การเสริมสร้างความคิด โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดมาตรฐานการศึกษาด้วยการสร้างแผนพัฒนาการศึกษาซึ่งเป็นแนวทางที่ทำให้ผู้สอนจะมีบทบาทในการแนะนำไม่ใช้กำหนดแต่ต้องให้ผู้เรียนสามารถเลือกได้ว่าต้องการเลือกอย่างไรและให้ผู้เรียนได้อธิบายถึงเหตุผลของการเลือกนั้น ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดจนพัฒนาเป็นการวิเคราะห์ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้อย่างต่อเนื่อง การจัดการความรู้ เป็นเครื่องมือในการรวบรวมความรู้นำมาจัดเป็นระบบเพื่อให้เกิดรูปแบบที่สามารถเรียนรู้ได้ง่ายและเหมาะสมจนทำให้เกิดการพัฒนาตัวบุคคล ซึ่งการจัดการความรู้ที่จะเป็นการพัฒนาทั้งผู้เรียน ผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนผู้บริหารที่จะเกิดการพัฒนาศักยภาพจากความรู้ที่ การเข้าใจในสิ่งต่างๆซึ่งนอกจากนั้นยังเกิดการพัฒนาคิดวิเคราะห์อย่างสร้างสรรค์จนทำให้เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ๆ ซึ่งตอบสนองทั้งนโยบายรัฐ เกิดการพัฒนาตัวบุคคล จนนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่จะเกิดการพัฒนาเป็นสิ่งใหม่ขึ้นมาในอนาคต

ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่ายของผู้เรียนเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งอาจเป็นความรู้ความสนใจที่แตกต่างกัน เพื่อให้กลุ่มที่สนใจร่วมกันสามารถเรียนรู้ร่วมกันได้ อีกทั้งกลุ่มที่มีความสนใจที่แตกต่างกันก็อาจจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ดังกล่าวเพื่อพัฒนาให้เกิดความเชื่อมโยงที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งความคิดและเทคโนโลยีซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของนโยบายรัฐบาลยุคไทยแลนด์ 4.0

บรรณานุกรม

- ปรัชญา เวสารัชช. **ชุดฝึกอบรมผู้บริหาร : ประมวลสาระ**. โครงการพัฒนาผู้บริหารการศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้นำชุมชนและผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. 2545.
- พระราชวรมนี. (ประยูร ธมมจิตโต). **พุทธธรรมกับการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาจารย์ 87. 2535.
- พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542. มาตรา 16 – 18.

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงเรียนวิถิปุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2547.
- สมชาย ศรีวิรัตน์. องค์ประกอบส่วนท้องถิ่นกับการจัดการศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/548601>. [19 สิงหาคม 2560].
- อดุลย์ ภูภัทรพงศ์. การปฏิรูปการศึกษาในมุมมองของโรงเรียน อปท. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.siamintelligence.com/local-education/> [21 สิงหาคม 2560]
- saowalak pisitpaiboon. การขับเคลื่อนการศึกษาไทยสู่ไทยแลนด์ 4.0 . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thaihealth.or.th/Content/33499-ขับเคลื่อนการศึกษาไทยสู่ไทยแลนด์4.0>. [19 สิงหาคม 2560].

การจัดการองค์กรให้ยั่งยืนด้วยหลักเบญจศีลและเบญจธรรม Sustainable Organizational Management by Benjasil and Dharma

ดร.สงุ่น ตรีสุชี
การประปานครหลวง

บทคัดย่อ

ณ.ปัจจุบันนี้ การศึกษาได้เจริญไปทั่วทุกมุมโลก คน ซึ่งเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนสังคม ให้เจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน การศึกษาไม่ได้ทำให้คนมีจิตใจสูงขึ้นมาเลย คนในปัจจุบัน สภาพจิตใจอ่อนแอทุกขณะ ทุกคนมุ่งหวังประโยชน์ใส่ตน ในแทบทุกองค์กรเกิดการทุจริตเนื่องจากคนต้องการอำนาจ ซึ่งอำนาจจะทำให้เขาได้มาซึ่งทรัพย์สิน ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ในฐานะที่เป็นผู้นำของบริษัททั้งสี่พระองค์ให้องค์กรอยู่รอดด้วยหลักธรรม ดังนั้นเพื่อที่จะให้ทุกองค์กรอยู่รอดได้สู่เป้าหมายที่ยั่งยืนนั้น ก็ต้องนำหลักธรรม ที่ชื่อว่าหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเข้ามาให้บุคลากรปฏิบัติอย่างจริงจังตั้งแต่ ผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหาร พนักงานทุกระดับ ซึ่งเมื่อบุคลากรทุกระดับปฏิบัติอย่างจริงจังและเต็มที่แล้ว องค์กรจะไม่เกิดการทุจริต จะทำให้องค์กรอยู่ได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: หลักธรรม, การส่งเสริมให้องค์กรยั่งยืน

Abstracts

Now Education has flourished all over the world. To progress in every way Education does not make people upright, people in the present state of mind weak every moment. Everyone is looking forward to their benefits. In almost all organizations there is a lack of power because people want power. The power to get his property. In the religion The Lord, as the leader of his company, provided him with the principle of survival. So in order for all organizations to survive on a sustainable basis, I need to lead the principles. The main names of Benjasil and Benjaram come to the staff seriously from policy makers, executives, employees at all levels. When all levels of people practice seriously and fully. The organization does not suffer any recklessness. It will make the organization sustainable.

Keywords: Doctrine, Promoting Sustainable Organizations

บทนำ

สังคมของโลกในปัจจุบัน การดำเนินชีวิตนั้นต้องเร่งรีบและแก่งแย่งกันในทุกย่างก้าว เพื่อให้ตนเองอยู่ได้ในโลกใบนี้ซึ่งเป็นโลกแห่งวัตถุนิยมเพราะคนบูชาวัตถุและคนในปัจจุบันก็ย่อหย่อนต่อจริยธรรมและคุณธรรมการศึกษาที่มีอยู่ไม่ได้สอนคนให้เป็นมนุษย์ที่ดี กอปรกับคนในยุคนี้รากฐานทางจิตใจของเขาเหล่านั้นอ่อนแอลงทุกวัน จึงทำให้เกิดความวุ่นวายในทุกมุมโลกจากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมเลวร้ายลงทุกขณะซึ่งทำให้เกิดปัญหาการทุจริตในแทบทุกหน่วยงานของรัฐและของเอกชนสาเหตุมาจากผลประโยชน์ซึ่งคนส่วนใหญ่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตนเมื่อตนเองมีอำนาจแล้วก็สามารถหาสิ่งที่ตนต้องการได้เพื่อมาบำรุงบำเรอตนเองให้ทัดเทียมคนอื่นเป็นลักษณะของลัทธิเอาอย่างซึ่งการกระทำดังกล่าวของบุคคลากรขององค์กรนั้นสามารถยับยั้งด้วยโดยหลักธรรมของพระพุทธองค์

ความหมายของการบริหาร

การบริหารนั้นถือว่าเป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง ที่นำมาใช้เพื่อพัฒนาองค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยหลักการนี้ใช้หลักการวางแผนการจัดการองค์การการจูงใจและควบคุมทรัพยากรบุคคลทรัพยากรวัตถุให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรด้วยดี¹ การบริหารจัดการองค์การนั้นนอกจากผู้นำองค์กรแล้วยังต้องมีบุคลากรของหน่วยงานอีกเป็นจำนวนมากซึ่งเราเรียกว่าทรัพยากรบุคคลนั้น หน่วยงานหรือองค์กรนั้นถือว่าเป็นปัจจัยสูงสุดที่สำคัญมาก นับตั้งแต่การวางแผนการดำเนินงานการดูแลการกำกับเพราะคนนั้นเป็นพลังขับเคลื่อนองค์กรที่สำคัญที่สุดเนื่องจากคนมีสมองมีความคิดมีจิตใจมีความรู้สึกดังนั้นคนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งการบริหารเป็นกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรบุคคลขององค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยการวางแผนการจัดการองค์การ การจูงใจการควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรวัตถุให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรด้วยดี²

การบริหารจัดการจะมีบทบาทมากในปัจจุบันเนื่องจากปัจจุบันมีองค์กรเกิดขึ้นมากมายและในอนาคตการบริหารจัดการจะมีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นสาเหตุจากการเจริญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญมากขึ้นองค์กรก็จะเกิดขึ้นมากการบริหารจัดการก็ยังมีบทบาทมากยิ่งขึ้นเช่นกัน

ถึงแม้ว่าหลักสามัญโดยทั่วไปในการบริหารองค์การจะเกิดจากการผสมผสานความสามารถของบุคคลหลายฝ่ายดังเช่น คำกล่าวของ"นางคัง คัง เศรษฐสุกุล"(2547)ที่ว่าความสามารถขององค์กรมิได้เกิดจากความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหากแต่เป็นการผสมผสานในความสามารถส่วนบุคคล(specialized capabilities)กับความสามารถตามหน้าที่งาน(functional capabilities)เข้าด้วยกันทำให้เกิดภูมิความรู้ภูมิปัญญาและความสามารถที่เฉพาะขององค์กรร่วมกับการสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานขององค์กรนั้นๆอันจะนำไปสู่ความสามารถและศักยภาพขององค์กรในการสร้างความได้เปรียบในการทำงานขององค์กร³ จะเห็นได้ว่าองค์กรทั้งหลายอยู่ได้ด้วยความสามารถอันเกิดจากบุคคลหลายฝ่ายแต่ที่สำคัญที่สุดก็คงต้องขึ้นอยู่กับผู้นำหรือ

¹ พงษ์สันต์ ศรีสมทรัพย์และชลิตา ศรมณี.องค์การและการจัดการในภาครัฐ (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยรามคำแหง,2540) หน้า17

² เสนาะ ดิยาว.หลักการบริหาร.พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2544) หน้า1

ผู้บริหารรวมทั้งบุคลากรนั้นๆจะใช้หลักยุทธศาสตร์ใดมาเป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อบริหารองค์กรภายใต้สภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านต่างๆของโลกยุคใหม่(New economy)โดยเฉพาะกระแสโลกาภิวัตน์การค้ามีการแข่งขันกันตลอดเวลาและในสังคมก็มีปัจจัยที่ล่อใจบุคลากรของประเทศในด้านการอำนวยความสะดวกหลายอย่างซึ่งปัจจัยเหล่านี้ก็ต้องใช้เงินเป็นองค์ประกอบในการซื้อหาในราคาที่ย่อมแพงสูงเช่นอุปกรณ์ในการสื่อสารที่มีการนำเสนอรูปแบบใหม่ๆที่สะดวกสบายและทันสมัยมากยิ่งขึ้นดังนั้นผู้บริหารก็ต้องใส่ใจในรายละเอียดเหล่านี้เป็นสำคัญเพราะถ้าบุคลากรในองค์กรไม่มีความหนักแน่นในตัวเองแล้วก็จะนำไปสู่การเกิดปัญหาในองค์กรอย่างแน่นอน

ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าในฐานะทรงเป็นผู้นำบริษัททั้งสี่พระองค์ทรงบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ด้วยหลักธรรมหลายอย่างสำหรับผูกมัดใจของคนในหน่วยงาน องค์กรของพระองค์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงสังคหวัตถุ 4 ไว้ในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกายปาฎิกวรรคมี 4 ประการโดยมี ทาน คือการให้ ปิยะวาจาหรือเปี่ยมวัชระคือวาจาอันเป็นที่รัก อตถจริยาคือการประพฤติประโยชน์และสมานัตตาคือการวางตนสม่ำเสมอ³ ซึ่งพระดำรัสหมายถึงการให้เพื่อการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจในการทำงานอย่างเป็นกัลยาณมิตรของผู้บริหารและบุคลากรด้วยปัจจัยหลายๆอย่างที่แตกต่างกันมีส่วนสัมพันธ์กันโดยตรงกับความรู้สึที่ดีและไม่ดีปัจจัยที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ดีและมีผลกับความพึงพอใจเกี่ยวกับงานที่ทำ ก็คือความสำเร็จ(Achievement)การยอมรับ(Recognition)คือความรับผิดชอบความก้าวหน้าและคุณลักษณะของงานที่ทำอยู่คือฐานะความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรกับหัวหน้างานรวมทั้งเพื่อนร่วมงาน ทักษะของการบังคับบัญชานโยบายของหน่วยงานและผู้บริหารการกระทำดังกล่าวก็ เพื่อความมั่นคงในการทำงานสภาพเนื้องาน

รวมถึงสถานะของเงินเดือนและเรื่องราวส่วนตัวที่ถูกกระทบโดยสภาพของงานดังนั้นผู้เขียนใคร่ที่จะนำการจัดการพัฒนาองค์กรให้ยั่งยืนด้วยหลักของเบญจศีลและหลักเบญจธรรม

3. หลักของศีลธรรม

ศีลธรรมนั้นเป็นเครื่องที่ขีดกั้นหรือเส้นแบ่งระหว่างความเป็นมนุษย์และความเป็นสัตว์เดรัจฉานมนุษย์ให้มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปมนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์ที่ประเสริฐดังนั้นถ้ามนุษย์ไร้ซึ่งศีลธรรมแล้ว มนุษย์ก็ไม่ต่างไปจากสัตว์หลักที่กำหนดให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ก็คือหลักของเบญจศีลและเบญจธรรม

3.1 หลักเบญจศีล

ศีลขั้นพื้นฐานคือศีลที่เป็นหลักกลางซึ่งเป็นความหมายของสัมมาวาจาสัมมากัมมัตตะและสัมมาอาชีวะที่เป็นองค์ของมรรคได้แก่การพูดการกระทำการประกอบอาชีพอย่างใดก็ตามที่ประกอบด้วยเจตนาซึ่งปราศจากความทุจริตหรือความคิดเบียดเบียนเกินความควบคุมถึงสุจริตที่เป็นคู่กันด้วยเพื่อตั้งเป็นฐานดังนี้

1) สัมมาวาจา เจตนาชอบ ได้แก่

- 1.1) ละมูสาวาท เว้นพูดเท็จ คือ สัจจวาจา คำพูดจริง
- 1.2) ละปิสุณา เว้นการพูดส่อเสียด คือ สมัคคกริยา พูดคำสมานสามัคคี
- 1.3) ละผรุสวาจา เว้นการพูดคำหยาบ คือ สันทวาจา พูดคำอ่อนหวานสุภาพ
- 1.4) ละสัมผัปปลาปะ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ คือ อตถสัณทิตวาจา พูดดีมีประโยชน์

2) สัมมากัมมันต กระทำชอบ ได้แก่

- 2.1) ละปาณาติบาต เว้นการทำลายชีวิต คือการกระทำที่ช่วยเหลือเกื้อกูล
- 2.2) ละอทินนาทานเว้นการเอาของที่เขามิได้ให้ คือสัมมาอาชีวะหรือทาน
- 2.3) ละกาเมสุมิจฉาจารเว้นการประพฤติดิฉินในกามคือ สหารสันโดษ

3) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบได้แก่ ละมิจฉาชีพเลี้ยงชีพด้วยสัมมาชีพรวมถึงความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต เช่น ทำงานไม่ให้อ่างค้ำอากูล(ไม่หมกหมมงาน ไม่ผัดเพี้ยน ไม่จับจด ไม่ยุ่งเหยิง สับสน)ดังที่กล่าวมาแล้ว สำหรับคนทั่วไป ให้ผ่อนลงมาเหมือนจับเอาศีลพื้นฐานนี้ส่วนที่จำเป็นอย่างยิ่งมาแสดงเท่าที่พอจะให้สังคมมนุษย์อยู่กันโดยปกติสุขให้แต่ละคนมีชีวิตที่ไม่เป็นโทษภัยหมู่ชนไม่เบียดเบียนกันเรียกข้อกำหนดนี้ว่าสิกขาบทหรือที่นิยมเรียกกันก็คือ ศีล 5³ ได้แก่

- 1) เว้นจากปาณาติบาตคือไม่ทำลายชีวิตคือความประพฤดิหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านร่างกาย
- 2) เว้นจากอทินนาทานคือไม่เอาของที่เขามิได้ให้หรือไม่ลักขโมย คือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์
- 3) เว้นจากกาเมสุมิจฉาจารคือไม่ประพฤติดิฉินในกามทั้งหลายคือดำเนินชีวิตปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครองบุคคลที่รักหวงแหนไม่ผิดแระเพณีทางเพศไม่นอกใจคู่ครองของตนไม่ทำลายต่อตระกูลของผู้อื่น
- 4) เว้นจากมุสาวาท คือไม่พูดเท็จคือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยวาจาเท็จโกหก หลอกลวงตัดรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย
- 5) เว้นจากสุราเมรัยและของมึนเมา เป็นที่ตั้งแห่งความประมาทคือไม่เสพของมึนเมาการดำเนินชีวิต ที่ไม่ประมาทพลังลาดมัวเมาเนื่องจากใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียดสีสัมปชัญญะ ความหมายและขอบเขตของศีล5นี้ก็คือให้ทุกคนได้ละและเลิกปฏิบัติในหลักที่ศีล5ได้กำหนดไว้

3.2 หลักเบญจธรรม

ซึ่งหลักของเบญจธรรมนั้นจะต้องคู่กับหลักของเบญจศีลมีหลักดังนี้คือ

- 3.2.1 เมตตาและกรุณาคือถ้ามีเมตตาและกรุณาแล้วย่อมไม่อยากให้ผู้อื่นมีทุกข์
- 3.2.2 สัมมาอาชีวะคือการประกอบอาชีพที่สุจริต ก็ไม่มีการยากได้จงผู้อื่น
- 3.2.3 กามสังวรคือความยินดีในคู่ครอง ก็ไม่คิดที่จะไปแย่งคู่ของผู้อื่น
- 3.2.4 สัจจะเมื่อทุกคนมีสัจจะแล้วย่อมไม่พูดโกหก
- 3.2.5 สติสัมปชัญญะคือถ้าบุคคลมีแล้วย่อมมีสติอยู่เสมอทำให้เกิดความไม่ประมาท

สรุป ดังจะกล่าวได้ว่าหากผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ที่ก้าวหน้าแล้วและจิตใจใฝ่ในคุณธรรมและมีความกล้าคิดที่จะนำหลักธรรมของพระพุทธองค์ไปใช้แล้วองค์กรหรือหน่วยงานนั้นคงสามารถยั่งยืนอยู่ได้ตลอดไป เพราะว่าหลักศีล 5 นั้นในแต่ละข้อหากบุคคลากรทำได้โดยที่มีใจยึดมั่นหน่วยงานนั้นก็จะปราศจากการอิจฉาริษยาปราศจากการทุจริตหากแม้ว่าบุคคลากรมีความเพียงพอในชีวิตแล้วองค์กรก็สามารถเจริญเติบโตและเจริญรุ่งเรืองได้ในที่สุด

³ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. พุทธธรรมฉบับขยาย (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2558) หน้า723-724

บรรณานุกรม

พงษ์สันต์ ศรีสมทรัพย์และชลิตา ศรมณี. **องค์การและการจัดการในภาครัฐ** กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2540.

เสนาะ ดิยาวี. **หลักการบริหาร.พิมพ์ครั้งที่ 2** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. **พุทธธรรมฉบับขยาย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2558.

การจัดการความรู้เชิงพุทธเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพในไทยแลนด์ 4.0
Buddhist Knowledge Management to Produce Quality Graduates
in Thailand 4.0

กัณฑ์ภณ จงงามวิไล
พระครูวิบูลเจติยาทร
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การจัดการความรู้เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพภายใต้ยุค 4.0 เป็นวิธีการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาให้ เกิดบัณฑิตที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย การส่งเสริมกิจกรรม, การสร้างแรงจูงใจ, การจัดสภาพแวดล้อมในการ เรียนรู้, การสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์, และการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้เกิด การพัฒนาศักยภาพของบัณฑิต ซึ่งจะทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ตามมา เช่นเดียวกับหลักไตรสิกขา ทั้งศีลคือ การปฏิบัติ สมาธิคือจิตใจมุ่งมั่น และปัญญาคือการพัฒนาจนเกิดความรู้ ควรจะให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่เสนอความคิด และอธิบายเหตุผลของความคิดนั้นด้วยตนเอง ควรจะมีการประเมินผลการจัดการความรู้เป็นประจำเพื่อ พัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่กว้างขึ้นอาจจะมีการออกไป ค้นคว้านอกพื้นที่

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, บัณฑิตที่มีคุณภาพ, ยุค 4.0

Abstracts

The knowledge management to produce quality graduates under the 4.0 era is a learning method for the development of quality graduates, including the promotion of activities, motivation, the organization of learning environments. Know, support, creativity, and knowledge exchange. These are the things that contribute to the development of the potential of the graduates. This will bring about new innovations as well as the Three Senses. The whole precept is to practice. Meditation is a determined mind. And intelligence is the development of knowledge. The learner should be the one who gives the idea and explains the reason for the idea by himself. Knowledge management should be regularly assessed to develop more effectively. It should encourage a broader exchange of knowledge, perhaps to be outsourced.

Keywords: Knowledge Management, Quality Graduate, Thailand 4.0

บทนำ

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายว่า การจัดการความรู้ที่นำมาซึ่งการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลดีต่อองค์กรโดยรวม ทั้งนี้เมื่อศึกษาแนวคิดหรือนิยามของคำว่า “ความรู้” จะพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้นิยามไว้หลากหลายดังนี้ ความรู้ คือ สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียนการค้นคว้า หรือประสบการณ์รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติการและทักษะ ความเข้าใจ หรือ สารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติ องค์กรวิชาในว่าแต่ละสาขา¹ ในทางพระพุทธศาสนาก็มีหลักคำสอนเกี่ยวกับการศึกษาอยู่จำนวนมาก หลักคำสอนเหล่านี้หากได้นำมาศึกษา วิเคราะห์ อธิบาย ตีความ จัดทำเป็นหลักวิชาการ บูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยแล้ว ก็น่าจะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารการศึกษาและพัฒนามนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกทางหนึ่งด้วย

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศเรื่อยมาที่ส่งผลผลักดันให้หมู่บ้านร้างเร็วขึ้นชุมชนแตกสลายมากขึ้น กลายเป็นคนเมือง เป็นคนของรัฐและเป็นข้าราชการ ดังนั้น หนทางแก้ปัญหาดังกล่าวคือการกระทำที่ต้องกลับหัวกลับหางกับการพัฒนาในปัจจุบัน โดยจะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นสำคัญ มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและเป็นสำคัญในการดำเนินงานในด้านต่างๆ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาองค์กร สังคม อีกทั้งยังเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศอีกด้วย ดังนั้นควรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของมนุษย์ จึงได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่า และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น² การทำให้เกิดการเรียนรู้ถือเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ทุกคนได้เกิดการเรียนรู้ให้ระดับตนเองและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำให้องค์กรได้พัฒนาขีดความสามารถในการเรียนรู้ที่สูงขึ้นเพื่อให้องค์กรเจริญเติบโต ก้าวหน้า และเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่จะส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ

สมรรถนะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 ที่เป็นปัจจัยสำคัญอันทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ สามารถใช้ชีวิตในสังคมมีการเรียนรู้และทำงานได้ในยุคเทคโนโลยีระบบดิจิทัลซึ่งทักษะที่สำคัญเอื้อให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตเรียนรู้และทำงานในยุคสมัยของการใช้เทคโนโลยีใช้ชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย (1) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและการสื่อสาร (2) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (3) ทักษะด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในยุคปัจจุบัน และ (4) ทักษะด้านการทำงาน (NorthCentral Regional Educational Laboratory & Metiri Group, 2003) ทั้งนี้การวัดความสำเร็จภายหลังจากการจบการศึกษาของนิสิตนักศึกษาตามวัตถุประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษาคือ คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ เป็นตัวชี้วัดคุณลักษณะและความพร้อมของนิสิตนักศึกษาในการเข้าสู่ตลาดแรงงานภายหลังจากสำเร็จการศึกษาจากร่วมมหาวิทยาลัย ทั้งนี้รวมถึงคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 ได้แก่การมีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร มีความสามารถติดต่อสื่อสารและสร้างสัมพันธภาพกับ

¹ ราชบัณฑิตยสถาน , พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร :นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด,2530),หน้า 232.

² กัญญา แซ่โจ้ว, “การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการใช้ทฤษฎีธีชาวัตพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของร้อยเอก ศาสตราจารย์ ดร.จิตรจำนง สุภาพ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546), หน้า 9.

บุคคลอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีค่านิยมในการตัดสินใจเข้าใจยอมรับลักษณะความแตกต่างของวัฒนธรรมมีสมรรถภาพในการคิดวิเคราะห์เป็นระบบ³

ดังผลการวิจัยเรื่อง พระมหาบรรจง จนทศุโต (แผ่นทอง) ได้ศึกษาเรื่อง “คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา วันอาทิตย์วัดสวนดอก ในด้านบริบท มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์เป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน และมีรายงานการประเมินโครงการเป็นประจำทุกปี ด้านปัจจัยนำเข้า มีอาคาร สถานที่เพียงพอ มีบุคลากรที่ทำงานเสียสละ มีหลักสูตร/กฎระเบียบ มีวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอนและ งบประมาณ ด้านกระบวนการ มีโครงสร้างการบริหารที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย การวัดผลและประเมินผล กิจกรรมสนับสนุนที่หลากหลาย และด้านผลผลิต มีการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา การนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา 4) และมีผลกระทบ ต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอกขาดการ ประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ชุมชนและผู้ปกครองยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อย ยังไม่มีแนวทางชัดเจน ในการประเมินและวิจัยเกี่ยวกับความต้องการแลประสิทธิภาพของการดำเนินงานและผลผลิต ทำให้ผู้บริหารขาดข้อมูลในการตัดสินใจเพื่อพัฒนางาน และยังไม่มีการนำระบบประกันคุณภาพการศึกษามา ใช้ในการพัฒนางานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงยังขาดแคลนงบประมาณ สนับสนุนการบริหารงานในระยะยาว⁴

บทความนี้ผู้เขียนมุ่งเน้นถึงการพัฒนาศักยภาพบุคคลผ่านการจัดการความรู้เพื่อให้ได้บัณฑิตที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาล ซึ่งจะมีแสดงถึงหรือวิธีการในการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาทางความคิดที่สร้างสรรค์ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้ที่จะสามารถนำมาพัฒนาประเทศให้ก้าวสู่ยุค 4.0 ที่มีทั้งความมั่นคงทางรายได้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี นวัตกรรมทางความคิด และเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางด้านความคิดอย่างต่อเนื่อง นอกจากความรู้แล้วต้องควบคู่กับคุณธรรม

แนวคิดและทฤษฎีการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่ช่วยรวบรวม จัดเก็บ วิเคราะห์และกำหนดประเด็น รวมไปถึงการเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีประโยชน์และมีความจำเป็นต่อการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าขององค์กร ความรู้สามารถแบ่งออกได้สองประเภท คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้แฝงเร้น หรือความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) ความรู้ชัดแจ้งเป็นความรู้ที่ถูกบรรยายออกมาเป็นตัวอักษร เช่น คู่มือปฏิบัติงาน หนังสือ วารสาร เป็นต้น ส่วนความรู้แฝงเร้นเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล ส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้ที่แฝงเร้นอาจอยู่ในในบุคคลที่ทำงานในองค์กรหรือแผนกต่าง ๆ ปราชญ์ชาวบ้าน และ

³ อัจฉรา ไชยปลั่งมภ์, การพัฒนารูปแบบการพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนิสิตนักศึกษา, วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาอุดมศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

⁴ พระมหาบรรจง จนทศุโต (แผ่นทอง), “คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2550.

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในแต่ละด้าน จึงต้องอาศัยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งก็คือ การจัดการความรู้ สามารถแบ่งได้ 2 ประเภทคือ⁵

1. ความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่จัดการรวบรวมได้ง่าย มีการจัดระบบและถ่ายโอนโดยใช้วิธีการทางดิจิทัล มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objective) เป็นแนวคิดและทฤษฎี สามารถแปลงเป็นรหัสในการถ่ายทอดโดยวิธีการที่เป็นทางการ เช่น นโยบายขององค์กร แนวคิดวิธีการในการทำงาน เป็นต้น

2. ความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายโดยใช้เป็นคำพูดได้ เป็นความรู้ที่มีรากฐานมาจากการกระทำและประสบการณ์ในวิถีการดำรงชีวิต อาจมีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ เช่น ทักษะในการประกอบอาชีพ ทักษะในการจักรสาน เป็นต้น ความรู้แบบฝังลึกต้องการการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญมีลักษณะเป็นเรื่องเฉพาะส่วนบุคคล เช่น วัฒนธรรมองค์กร ทักษะ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในเรื่องต่างๆ เป็นต้น

เป้าหมายของการนำวิธีการจัดการความรู้มาใช้ในมหาวิทยาลัย มี 6 ประการ ได้แก่

1. เพื่อเพิ่มคุณภาพ และปริมาณของผลงานและการสร้างสรรค์ขององค์กร (เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ) อันจะนำไปสู่ชื่อเสียงและเกียรติคุณว่าเป็นองค์กรที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการอย่างแท้จริง มิใช่เพียงเป็นข้ออ้างอย่างที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นจะนำไปสู่ความเป็นองค์กรเรียนรู้ซึ่งเป็นพหุปัญญาขององค์กรสำหรับเผชิญความผันผวนไม่แน่นอนในอนาคตอย่างมั่นใจ

2. ช่วยให้ผู้บุคลากรแต่ละคนมีผลงานดีขึ้น ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพิ่มขึ้น ในระยะยาว และที่สำคัญยิ่ง คือเป็นเครื่องมือให้บุคลากรมีความสุข สามารถได้รับผลประโยชน์จากการทำงานในลักษณะที่ผลประโยชน์ คือ ความสุขไม่ใช่เพียงผลประโยชน์เชิงวัตถุเท่านั้น

3. สร้างบรรยากาศการทำงานที่มีความกระตือรือร้น เกิดความสุขจากการได้ออกความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ในหน้าที่ของตน จากการได้มีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนร่วมงานทั้งในหน่วยงานของตน และหน่วยงานอื่น ทำให้การทำงานเป็นเรื่องที่ให้ความสุขความพึงพอใจ แทนที่จะเป็นความน่าเบื่อหน่ายหรือท้อถอย รวมทั้งเกิดความภาคภูมิใจที่ได้ร่วมสร้างสรรค์หน่วยงานของตน

4. เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนขององค์กรให้เป็นผู้ที่มีความเป็นพลวัต มีความสามารถในการเรียนรู้ และปรับตัว ไม่กลัวการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายถึงการเป็นบุคคลเรียนรู้ นั่นเองการพัฒนาคนโดยใช้งาน และพัฒนางานเป็นเครื่องมือ ย่อมสร้างผลประโยชน์สองต่อ คือการเกิดประโยชน์ต่อทั้งคน และทั้งงาน

5. เป็นเครื่องมือสั่งสมความรู้ และทุนปัญญา (Intellectual Capital) ขององค์กรสำหรับใช้พัฒนางาน และเผชิญความไม่แน่นอนในอนาคต

6. ในระยะยาว 5-10 ปีจะมีผลเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กร เปลี่ยนกระบวนทัศน์ของคนเปลี่ยนพฤติกรรมของคน พฤติกรรมที่สำคัญที่สุด ทรงพลังที่สุด คือ พฤติกรรมร่วมกันคิดร่วมกันทำ หาทางปรับปรุงงานน้อยอยู่ตลอดเวลา⁶

⁵ ประภัสสร ทองอินดี, แนวคิดการจัดการความรู้, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/2-59\(500\)/page3-2-59\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/2-59(500)/page3-2-59(500).html) (21 สิงหาคม 2560).

⁶ วิจารณ์ พานิช, "สู่การสร้างสรรค้สูงส่งเต็มศักยภาพการจัดการความรู้ในมหาวิทยาลัย", วารสารศูนย์บริการวิชาการ, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 11 ฉบับที่3ประจำเดือนกรกฎาคม- กันยายน ,2546.

หลักการจัดการความรู้แบบ Tuna Model

ตัวแบบทูน่า (Tuna Model) เป็นกรอบแนวคิดอย่างง่ายมีลักษณะที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก มีความเหมาะสมในการใช้เป็นแนวทางเพื่อดำเนินการในการจัดการความรู้ โดยให้การจัดการความรู้เปรียบเสมือนปลา ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนหัว ส่วนลำตัว และส่วนหาง เป็นแนวทางเบื้องต้นในการจัดการความรู้ ในการดำเนินการจัดการความรู้เปรียบการจัดการความรู้ เหมือนกับปลาหนึ่งตัวที่มี 3 ส่วนคือ⁷

1. หัวปลา หมายถึง เป้าหมายหลักของการดำเนินการจัดการความรู้ สะท้อน "วิสัยทัศน์ความรู้ หรือ หัวใจของความรู้" เพื่อการบรรลุวิสัยทัศน์ขององค์กร ส่วนที่เป็นเป้าหมาย วิสัยทัศน์ หรือทิศทางของการจัดการความรู้ โดยก่อนที่จะทำจัดการความรู้ ต้องตอบให้ได้ว่า "เราจะทำ KM ไปเพื่ออะไร" โดย "หัวปลา" จะต้องเป็น "คุณกิจ" หรือผู้ดำเนินกิจกรรม KM ทั้งหมด บุคคลที่มีความสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดหัวปลาที่ชัดเจน คือ "คุณเอื้อ(ระบบ)"

2. ตัวปลา หมายถึง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการแบ่งปันความรู้ (KS) เป็นส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ บุคคลสำคัญในการส่งเสริมให้เกิด "ตัวปลา" ที่ทรงพลังคือ "คุณอำนวย" ซึ่งจะมิบทบาทสำคัญที่จะช่วยกระตุ้นให้ "คุณกิจ" มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ โดยเฉพาะความรู้ที่ซ่อนเร้นที่อยู่ในตัว "คุณกิจ" พร้อมอำนวยให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้แบบเป็นทีม ให้เกิดการหมุนเวียนความรู้ ยกระดับความรู้และเกิดนวัตกรรม

3. "หางปลา" หมายถึง ชุมความรู้ (KA) ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผู้สกัดชุมความรู้ ออกมาจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และบันทึกไว้ใช้งานต่อ คือ "คุณกิจ" โดยที่การจดบันทึกชุมความรู้ อาจมี "คุณลิขิต" เก็บสะสม "เกร็ดความรู้" ที่ได้จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ "ตัวปลา" ซึ่งอาจเก็บส่วนของ "หางปลา" ด้วยวิธีต่างๆ เช่น การใช้เทคโนโลยี ซึ่งเป็นการสกัดความรู้ที่ซ่อนเร้นให้เป็นความรู้ที่เด่นชัด นำไปเผยแพร่และแลกเปลี่ยนหมุนเวียนใช้ พร้อมยกระดับต่อไป

การจัดการความรู้ เป็นเครื่องมือในการเก็บสร้าง เก็บรวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ รวมถึงเผยแพร่องค์ความรู้ เพื่อประสิทธิภาพและความเจริญก้าวหน้าขององค์กร ซึ่งจะส่งผลให้องค์กรสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่ได้วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลความรู้นั้นอาจมาจากองค์ความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หนังสือ ตำรา เป็นต้นรวมถึงองค์ความรู้ที่มาจากตัวบุคคล เช่น ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

การจัดการความรู้เชิงพุทธ

พุทธศาสนาถือว่า ในการเป็นอยู่ของมนุษย์นั้น ชีวิตที่ดีคือชีวิตแห่งการศึกษาหรือการฝึกฝนอบรม มนุษย์ต้องศึกษาพัฒนาตนเองไปจนกว่าจะมีชีวิตที่ดีงามโดยสมบูรณ์จนเป็นชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา คือ คิด พุท และกระทำอย่างสุจริต ซึ่งเรียกว่าชีวิตที่ประเสริฐ หลักสำคัญในการศึกษาฝึกฝนอบรมตน คือ การพัฒนาการดำเนินชีวิตตนเองสามด้านไปพร้อมกัน ได้แก่ พัฒนาพฤติกรรม เรียกว่า ศีล พัฒนาทางด้านจิตใจ เรียกว่า

⁷ ศุขรินทร์ มทวงศ์, โมเดลปลา, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/204439> (22 สิงหาคม 2560)

สมาธิ และพัฒนาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือเป็นการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวการพัฒนานั้นคือการศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยกลายเป็นเครื่องมือการพัฒนา⁸ ทั้งสามด้านนี้มีความสัมพันธ์อิงอาศัยกัน พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญาออกงาม หลักของไตรสิกขา ซึ่งมีหลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

(1) ศีล เป็นเรื่องของการศึกษาฝึกศึกษาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม บางทีท่านแยกย่อยไปอีก คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับวัตถุ เรียกว่า “กายภาวนา” และการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เรียกว่า สीलภาวนา

(2) สมาธิ เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ เช่น เรื่องของคุณธรรม ความดี เรื่องของสมรรถภาพจิตใจ ความเข้มแข็ง หมั่นเพียร อดทน ความมีสติ สมาธิ ความสุข ความสดชื่น เบิกบาน เรียกว่า จิตภาวนา

(3) ปัญญา เป็นการพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ เน้นความรู้ตามความเป็นจริง หรือรู้ตามที่มันเป็น เรียกว่า ปัญญาภาวนา

การจัดการความรู้โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ การจัดการความรู้ที่ผู้ศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการปฏิบัติ หรือ กระบวนการพัฒนา 3 ด้าน คือ ศีล เป็นหลักการพัฒนาระดับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม สมาธิ เป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น และสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบหาสาเหตุของสิ่งทั้งหลายได้ชัดเจน ไตรสิกขาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

การวิเคราะห์การจัดการความรู้เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพในยุค 4.0

ในการจัดการความรู้เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพภายใต้ยุค 4.0 ที่ต้องมีการพัฒนาองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ บุคคล กระบวนการ และเทคโนโลยี ด้วยการนำหลักการจัดการความรู้ Tuna Model มาใช้ ที่เป็นวิธีการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาให้เกิดบัณฑิตที่มีคุณภาพตามนโยบายของรัฐบาลในยุค 4.0 ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะทำให้เกิดความชัดเจนของเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนความรู้ที่จะทำให้เกิดเครือข่ายของความรู้ และการนำความรู้ไปใช้จริงโดยพัฒนาอยู่เสมอ ซึ่งที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดบัณฑิตที่มีคุณภาพสามารถวิเคราะห์ออกมาได้ดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมกิจกรรม เป็นการกระทำที่แสดงออกร่วมกันเป็นกลุ่มซึ่งมีการกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้ให้สอดคล้องกับเป้าหมาย โดยจะต้องกำหนดแนวทางการจัดการความรู้ กำหนดรูปแบบกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งอาจจะกระทำโดยการมุ่งเน้นในการจัดการความรู้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการอบรม

⁸ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2532), หน้า 70 – 71.

ชี้แจงการฝึกอบรม แนวทางของกิจกรรมให้มีความเข้าใจและการปฏิบัติตามแผนของกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้ การรวบรวมข้อมูล และการนำความรู้ไปใช้งาน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน เปิดโอกาสให้ทุกคนเกิดการเรียนรู้ และมีการนำความคิดสร้างสรรค์มาปฏิบัติ ซึ่งกิจกรรมที่ได้จัดขึ้นจะส่งเสริมให้ผู้ที่จะเป็นบัณฑิตมีทักษะจากการลงมือปฏิบัติ และทักษะในการทำงานกับส่วนรวม ซึ่งตรงกับหลักของศีลคือการปฏิบัติดี และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนา ศักยภาพของตัวผู้เรียนทั้งในด้านความรู้และการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งกิจกรรมเป็นหนึ่งในกระบวนการที่จะเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนให้เกิดความรู้ภายในตัวบุคคล

2. การสร้างแรงจูงใจ เป็นสิ่งที่จะสนับสนุนให้เกิดความคิดที่สร้างสรรค์และส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติที่ดีด้วย เป็นการสร้างแรงขับเคลื่อนที่อยู่ภายในตัวบุคคล ที่จะกระตุ้นให้บุคคลนั้นเกิดการกระทำ แรงขับเคลื่อนเกิดจากความต้องการพื้นฐาน แรงผลักดัน หรือความปรารถนา อันเนื่องมาจากสิ่งล่อใจ ความคาดหวัง หรือการตั้งเป้าหมาย ทำให้บุคคลพยายามดิ้นรนเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งแรงจูงใจอาจจะเกิดมาตามธรรมชาติหรือจากการเรียนรู้ก็ได้ ซึ่งวิธีในการสร้างแรงจูงใจก็คือการตอบสนองความต้องการเบื้องต้นของบุคคล ที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคลอย่างต่อเนื่อง เป็นการฝึกจิตให้มีการกระตุ้นพฤติกรรมในการหมั่นเพียรแสวงหาความรู้ซึ่งตรงกับหลักสมาธิที่มีความหมายถึงการมีจิตใจมุ่งมั่น ซึ่งความรู้เหล่านั้นเป็นสิ่งที่มาตอบสนองความต้องการของบุคคลได้ เช่น ความต้องการความมั่นคงในชีวิต ความรู้ก็จะเป็นสิ่งที่เติมเต็มให้เกิดอาชีพที่จะตอบสนองให้เกิดความมั่นคงในชีวิต เป็นต้น ก่อนอื่นเลยในการจะเสริมสร้างเพื่อให้เกิดบัณฑิตที่มีคุณภาพต้องให้บัณฑิตได้เรียนรู้ในการพิจารณาความต้องการของตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดคิดวิเคราะห์ตนเองจากภายในแล้วจะเกิดเป็นกระบวนการพิจารณาวิเคราะห์สิ่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก การคิดวิเคราะห์จะนำมาซึ่งการเกิดความรู้ที่จะต่อยอดไปสู่การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ นั่นเอง

3. การจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติดีที่จะสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งก็คือสิ่งต่างๆ สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวผู้เรียน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ส่งผลต่อผู้เรียน ทั้งทางบวกและทางลบ และมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น สถานที่เรียนที่มีแสงสว่างพอเพียง สะอาด อากาศถ่ายเท มีวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีคุณภาพเหมาะสมและสนับสนุนการเรียนรู้ มีบรรยากาศในการเรียนที่ดี ก็จะส่งผลทางบวกต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข มีความตั้งใจและกระตือรือร้นในการเรียน เป็นการสนับสนุนให้เกิดสมาธิหรือจิตใจที่มุ่งมั่นในการศึกษาเพิ่มเติมความรู้ หากบรรยากาศเต็มไปด้วยความสกปรกรกรุงรัง สกปรก เต็มไปด้วยข้าวของที่ไม่เป็นระเบียบ ก็จะส่งผลทางลบต่อผู้เรียนทำให้บรรยากาศในการเรียนเต็มไปด้วยความเคร่งเครียด ผู้สอนก็จะรู้สึกท้อถอย ไม่เป็นผลดีต่อการเรียนการสอน อารมณ์ของผู้เรียนเองก็จะไม่เปิดรับการเรียนรู้ ถ้าผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านกายภาพ จิตภาพ และทางด้านสังคมภาพแล้ว จะช่วย กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกที่อยากจะเรียนรู้และมีความพร้อมในการเรียนรู้ อีกทั้งการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียน ผู้เรียนจะมีบุคลิกภาพดี มีการแสดงออกทางกาย วาจาและใจตามแบบอย่างที่ดีสงคมยอมรับกล่าวคือมีคุณธรรม และจริยธรรมที่เป็นเครื่องหมายของคนดี มีการประพฤติ ปฏิบัติสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะสนับสนุนให้เกิดบัณฑิตที่มีคุณภาพ

4. การสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์ เป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างสมาธิในการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุและผล ซึ่งเป็นกระบวนการคิดที่เกี่ยวข้องกับการคิดสิ่งใหม่ๆ ซึ่งขัดแย้งกับความคิดเดิมๆ ซึ่งการจัดแบบแผนของการคิดใหม่นี้เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งต้องเป็น ความคิดที่คล่องตัว เป็นความสามารถที่ผลิตความคิดที่นุ่มนวลและรวดเร็วในการแก้ปัญหา และความคิดยืดหยุ่น เป็นความสามารถในการค้นพบลักษณะที่มีความหลากหลาย สมอมนมนุษย์ สามารถคิดเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์กันระหว่างความรู้และประสบการณ์ ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอดจากความรู้เพื่อต่อเติมจินตนาการกว้างออกไป ซึ่งจะเป็นชุดความรู้ที่ผสมผสานการนำความรู้เดิมมาใช้และพัฒนาให้เกิดให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ที่สร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม ความคิดสร้างสรรค์เป็นพฤติกรรมที่มีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี เพราะคนที่มีความคิดสร้างสรรค์มักจะเป็นผู้ที่มีบทบาทที่จะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ประเทศชาติ อีกทั้งการสนับสนุนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์นอกจากจะเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ แล้วยังเป็นการแก้ปัญหาและพร้อมที่จะกระทำการที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมโดยรวม ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสวงหาจินตนาการกระตุ้นเพื่อส่งเสริมศักยภาพที่แท้จริงด้วยสื่อและเทคโนโลยี การไม่กำหนดขอบเขตในการคิดและมีตัวเลือกให้วิเคราะห์ถึงความเหมาะสมจะช่วยให้ผู้เรียนไม่ติดขัดทางความคิด ผลผลิตแห่งการคิดอย่างอิสระก็คือ ความคิดสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่และเหมาะสมต่อการพัฒนาดตนเองและสังคม ดังนั้นเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมทรัพยากรบุคคลของชาติให้เป็นบุคคลที่สร้างสรรค์ การส่งเสริมความองงามของความคิดสร้างสรรค์จึงต้องกระตุ้นและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นทักษะ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากที่จะทำให้เกิดบัณฑิตที่มีคุณภาพในยุค 4.0

5. การแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และความรู้ สามารถทำให้ยั่งยืนได้จากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ ความรู้ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและต่อยอดความรู้ เมื่อทุกคนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันตลอดเวลา ความคิดไม่หยุดยั้งก็สามารถทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านความคิดและนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งการแลกเปลี่ยนความรู้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นความรู้ที่สนใจในเรื่องเดียวกันอาจเป็นคนละด้านเรื่องก็ได้ซึ่งจะทำให้เกิดเครือข่ายที่มีความรู้ที่หลากหลาย จะต้องมีการกระบวนการที่จะทำให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในรูปแบบของกลุ่มหรือเครือข่ายผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ หรือการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร ทั้งนี้ต้องสร้างความเข้าใจให้ผู้เรียนในการให้คุณค่ากับความคิด และเข้าใจถึงเจตนาและความต้องการของผู้อื่นด้วยเช่นเดียวกัน

บทสรุป

ในการจัดการความรู้เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพภายใต้ยุค 4.0 เป็นวิธีการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาให้เกิดบัณฑิตที่มีคุณภาพตามนโยบายของรัฐบาลในยุค 4.0 ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะทำให้เกิดความชัดเจนของเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนความรู้ที่จะทำให้เกิดเครือข่ายของความรู้ และการนำความรู้ไปใช้จริงโดยพัฒนาอยู่เสมอ ซึ่งหรือวิธีการดังกล่าวประกอบด้วย การส่งเสริมกิจกรรม, การสร้างแรงจูงใจ, การจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้, การสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์, และการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของบัณฑิตให้มีคุณภาพและเป็นการสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งจะทำให้

ให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงทางรายได้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนความรู้

ควรจะให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่เสนอความคิดและอธิบายเหตุผลของความคิดนั้นด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ถึงเหตุผลของความคิดซึ่งจะช่วยให้คิดอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ควรจะมีการประเมินผลการจัดการความรู้อยู่เป็นประจำเพื่อพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และควรสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่กว้างขึ้นอาจจะมีการออกไปค้นคว้านอกพื้นที่หรือการใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก ซึ่งจะทำให้เกิดเครือข่ายหรือสังคมในการเรียนรู้

บรรณานุกรม

- กัญญา แซ่โจ้ว. “การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการใช้ทฤษฎีวิชาชีพพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของร้อยเอก ศาสตราจารย์ ดร.จิตรจันง สุภาพ”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2546.
- คัชรินทร์ มหาวงศ์. โมเดลปลาหู. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/204439> (22 สิงหาคม 2560)
- พระมหาบรรจง จนทศุตโต (แผ่นทอง). “คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2550.
- เบญญาภา คงมาลัย และ ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ. การพัฒนาสมรรถนะการจัดการความรู้ของนิสิต นักศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21, วารสารครุศาสตร์ ปีที่ 43 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2558), หน้า 37.
- ประภัสสร ทองยินดี, แนวคิดการจัดการความรู้, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/2-59\(500\)/page3-2-59\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/2-59(500)/page3-2-59(500).html) (21 สิงหาคม 2560).
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2530.
- วิจารณ์ พานิช. "สู่การสร้างสรรค์สูงส่งเต็มศักยภาพการจัดการความรู้ในมหาวิทยาลัย". วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 ประจำเดือนกรกฎาคม- กันยายน. 2546.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532.
- อัจฉรา ไชยอุปถัมภ์, การพัฒนารูปแบบการพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนิสิตนักศึกษา, วิทยานิพนธ์ระดับดุขฎีบัณฑิต, สาขาวิชาอุดมศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทศวรรษหน้า Human Resource Development in the Next Decade

ผศ.ดร.เสนห์ ใจสิทธิ์
พระมหาอรรถพล นรินสโร
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จากการศึกษาพบว่า การเพิ่มศักยภาพ ทักษะ ทักษะ และพฤติกรรมที่ดีในการทำงานในองค์กรมาจากแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีขีดความสามารถที่เพิ่มขึ้น ทั้งด้านภาวะภายในที่เป็นการทำงานเข้าใจด้านตนเอง ด้านสังคม ด้านการคิดวิเคราะห์ทำให้เข้าใจถึงเหตุที่เกิดและผลที่ตามมาด้วยกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ด้านการประเมินและการควบคุมตนเองจนสามารถสร้างผลผลิตด้านการปฏิบัติการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น องค์กรควรสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาบุคคลเพื่อให้เกิดความร่วมมือที่แท้จริง มิใช่การบังคับด้วยระเบียบวินัยเพียงอย่างเดียวที่ก่อให้เกิดความอึดอัดในเชิงการปฏิบัติงานอันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในองค์กร

คำสำคัญ : การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, ศตวรรษที่ 21.

Abstract

This article is intended to analyze human resource development. According to studies, it has been found that Strengthening of skills, attitudes, and good behavior in the workplace of the organization, from the concept of human resource development to increased capacity. In terms of internal conditions, self-understanding, social, analytical thinking, understanding the causes and consequences of systematic thought processes. Self-assessment and self-control can produce more productive and efficient work performance. Therefore, organizations should motivate people to develop genuine partnerships. It is not only discipline that causes operational awkwardness, which is an important factor in the development of human resources in the organization.

Keywords: Human Resource, Development, Next Decade

บทนำ

เมื่อกระแสโลกปัจจุบันพัฒนาการไปในด้านต่าง ๆ การบริหารจัดการจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะต้องอาศัยความสมบูรณ์ของทุก ๆ อย่างควบคู่กันไป และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมดุลทางกายภาพ และความสมบูรณ์ทางการทำงาน และความสำเร็จขององค์กรต่าง ๆ เป็นอย่างดี ปัจจุบันจึงมีการบริหารงานในองค์กรต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นของส่วนราชการ หรือเอกชน ล้วนมีรูปแบบที่คล้าย ๆ กัน เพราะเป็นการร่วมมือกันทำ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กร ไม่ว่าจะเป็นการบริหารโดยเน้นผลประโยชน์เป็นที่ตั้ง เหมือนองค์กรต่าง ๆ ของเอกชน หรือบริหารโดยเน้นความพึงพอใจของผู้รับบริการเหมือนองค์กรต่าง ๆ ของรัฐบาล หรือการบริหารแบบไหนก็ตาม ย่อมต้องเป็นไปเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามเป้าหมายทั้งนั้น เช่นหลักการบริหารทั่วไปที่ใช้ได้ในระดับองค์การขนาดเล็ก จนถึงระดับชาติ อันเป็นที่รู้จักและคุ้นเคยในปัจจุบันคือ หลัก 5 M¹ ได้แก่ 1. การบริหารคน (Man) 2. การบริหารเงิน (Money) 3. การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) 4. การบริหารงานทั่วไป (Management) 5. การบริหารจริยธรรม (Morality) ดังนั้น สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารคือ การบริหารคน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับบริหารทั้งหมด จึงเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สำคัญขององค์กร ที่มีความสำคัญที่จะขาดไม่ได้และเป็นตัวแปรสำคัญในความสำเร็จและความล้มเหลว ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงเริ่มตั้งแต่ การสรรหาที่ละเอียด โดยสรรหาผู้มีความรู้ความสามารถในด้านนั้น ๆ เมื่อเข้ามาสู่องค์กรแล้วก็มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งทางด้านความชำนาญในภาระหน้าที่ และความซื่อสัตย์ต่อหน่วยงานหรือองค์กร เมื่อมีผลงานหรือความสามารถที่เกี่ยวกับงานอยู่ในระดับที่ดีแล้ว ก็ต้องมีการให้รางวัล หรือเพิ่มค่าตอบแทน ให้สมกับความสามารถ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ทรัพยากรมนุษย์อยู่กับองค์กร และไม่ละทิ้งองค์กร

ปัญหาในส่วนของตัวบุคคลที่ต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน โดยในปัจจุบันการจะทำให้องค์กรมีความก้าวหน้าต้องเริ่มพัฒนาจากทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กร ปัญหาที่จะต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะในสังคมยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคที่มีการใช้ข้อมูลข่าวสารเพื่อการแข่งขันที่มักจะกล่าวว่ามีข้อมูลสารสนเทศมากกว่าย่อมมีโอกาสกำชัยมากกว่า การที่ไม่สามารถแสดงบทบาทความมีคุณค่าที่โดดเด่นของตนเองเป็นเหตุให้ไม่เป็นที่ยอมรับของผู้บริหารระดับสูง ประกอบกับขาดความกระตือรือร้นในการพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อให้เรียนรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่มีการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้งจนบุคลากรก้าวไม่ทัน จึงกลายเป็นความล้าสมัยซึ่งเป็นจุดอ่อนสำคัญ ซึ่งทำให้เป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าในสายอาชีพในที่สุด หากพิจารณาจากผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า แบ่งออก 4 ด้าน คือ 1) การพัฒนาทางความประพฤติ คือ ทางกายและวาจา ให้มีศีล 2) การพัฒนาด้านอินทรีย์ 6 คือ ให้รู้จักสำรวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติกำกับ 3) การ

¹ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **หลักรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิดและกระบวนการ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมการพิมพ์, 2551), หน้า 23.

พัฒนาจิตใจให้เกิดขึ้นจนสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) การพัฒนาด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการปฏิบัติต่อสรรพสิ่งทั้งปวง²

จากบทความการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามในทศวรรษหน้านั้น ผู้เขียนสนใจในเรื่องของการใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาศักยภาพบุคคล ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับแนวคิดทฤษฎีสมัยใหม่ที่จะทำให้เกิดความรู้ไปสู่การพัฒนาในการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ อีกทั้งการส่งเสริมและพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กร นอกจากนี้ประเทศไทยต้องปรับตัวให้ทันกระแสโลกที่ธุรกิจจะต้องแข่งขันกันด้วยความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ขณะเดียวกันยังมีอีกหลายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปลี่ยน ซึ่งเราจะต้องพัฒนาบุคคลให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ให้กับสังคม

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือเป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนาคนโดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตัวเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย และจุดหมายของชีวิตคือความสุข อีสราภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล³ เพราะฉะนั้นแนวความคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การว่า เป็นการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่เอื้ออำนวยต่อการแสดง ออกของศักยภาพบุคคล ซึ่งในองค์การทำให้เกิดคุณภาพชีวิตในการทำงานและเกิดการพัฒนางานองค์การ รวมทั้งการออกแบบงานใหม่ ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดจากภาวะปัจจุบันมีการแข่งขันทางธุรกิจมาก ทำให้องค์การมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาการบริหารงานบุคคล ต้องมีการปรับสภาพเพื่อความอยู่รอดขององค์การ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้ จะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิตของบุคคลในองค์การมีความเกี่ยวข้องกับเรื่อง การฝึกอบรม (Training) การศึกษา (Education) จะเน้นที่ตัวบุคคล และการพัฒนา (Development) จะเน้นที่ตัวบุคคล ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น จะสำเร็จได้นั้นต้องทำอย่างเป็นกระบวนการ เพราะฉะนั้นแนวความคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การจึงแบ่งออกเป็น 4 ประการ⁴ ดังต่อไปนี้

1) การเคารพในสิทธิของบุคคล การฝึกอบรมเป็นความจำเป็นของพนักงานที่เข้ารับการอบรม ไม่ว่าจะ เป็นในแง่รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการ

² พระสมศักดิ์ สนตวาใจ (สนธิกุล), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามแนวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า บทคัดย่อ.

³ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2543), หน้า 51.

⁴ บรรยงค์ โตจินดา, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น, 2546), หน้า 188 – 189.

2) การมุ่งแก้ปัญหาให้แก่องค์กร การมุ่งแก้ปัญหาเป็นตัวกำหนดบทบาททางด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มุ่งส่งเสริมการแก้ปัญหาในฐานะที่การศึกษา การฝึกอบรมเป็นองค์ประกอบของงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

3) มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมพัฒนา ทั้งในด้านการเตรียมตัวการจัดหา เนื้อหา รูปแบบ ซึ่งผู้เข้ารับอบรมพัฒนาต้องมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมที่จะพัฒนาองค์กร

4) เป็นกระบวนการที่มีระบบ บุคคลที่มีทัศนคติที่เหมือนกัน การสอดประสานที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดผลสำเร็จแก่องค์กรได้

ความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า ในสมัยก่อนผู้บริหารไม่เคยให้ความสนใจหรือเห็นความสำคัญของการบริหารงานบุคคลเลยหรือ แม้แต่ในปัจจุบัน สำหรับองค์กรขนาดเล็กก็ไม่เคยจัดให้มีแผนบริหารงานบุคคล เพราะเห็นว่างานบุคคลเป็นงานที่ง่าย ๆ คงไม่มีปัญหาอะไร ต่างมุ่งให้ความสนใจทางด้านเทคนิคหรือเครื่องจักรเครื่องมือที่ทันสมัยอย่างเดียว จนต่อมาเมื่อเกิดปัญหาในการทำงานขึ้นทั้ง ๆ ที่มีเครื่องมืออย่างดี จึงพบว่าผู้ปฏิบัติงานมีอิทธิพลต่อความสำเร็จของงานอย่างมาก องค์กรใดที่ให้ความสนใจใส่ต่อคนผลผลิตขององค์กรนั้นจะเพิ่มมากขึ้นเพราะคนทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น⁵ เพราะฉะนั้น นิยามการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า หมายถึง การดำเนินการให้ บุคคลได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อที่จะนำเอามา ปรับปรุงความสามารถในการทำงานโดยวิธีการ 3 ประการ คือ วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่นิยมใช้กันในปัจจุบัน มีดังนี้⁶

1) การฝึกอบรม (Training) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้น เกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน (Present job) เป้าหมาย คือการยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะ ของพนักงานในขณะนั้น ให้สามารถทำงานในตำแหน่งนั้น ๆ ได้ ซึ่ง ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมไปแล้วสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที

2) การศึกษา (Education) เป็นวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรง เพราะ การให้การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทักษะ ทัศนคติ ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถ ในการปรับตัวในทุก ๆ ด้านให้กับบุคคล โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับงานของพนักงานในอนาคต (Future job) เพื่อเตรียมพนักงานให้มีความพร้อมที่จะทำงานตามความต้องการของ องค์กรในอนาคต

3) การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการปรับปรุงองค์กรให้มีประสิทธิภาพ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ได้มุ่งตัวงาน (Not focus on a job) แต่มีจุดเน้น ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามต้องการ และพร้อมที่จะปฏิบัติงานกับองค์กรใน อนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี รวมทั้งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

กล่าวได้ว่า แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นแนวคิดของการยกระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร ในองค์กรที่เกิดจากกระบวนการเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้นยิ่งในทศวรรษหน้าความเป็นมนุษย์จะยิ่งเพิ่มคุณค่าทางทุนทางสังคม และทุนศักยภาพพร้อมที่องค์กรจะดึงเอาศักยภาพทั้งหมดมาสนับสนุนผลผลิต

⁵ เสนาะ ดิยาวี, การบริหารงานบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 14 – 15.

⁶ นิสตารค์ เวชยานนท์. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. เอกสารประกอบการสอน วิชาการ.620 การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.2548), หน้า 312-315

ให้มีคุณภาพ อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับบุคลากรให้มีความผูกพันทั้งหมดและมีความสุขทั้งทางกายภาพ ทางจิตภาพ และปัญญาในการดำรงชีวิตต่อไปนี้

การวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคทศวรรษหน้า

คุณธรรมคือ คุณงามความดี เป็นตัวคอยกำหนดให้คนประพฤติปฏิบัติดี การกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนอื่นและบังคับใจตนเองให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเกิดการพัฒนาและเป็นที่ยอมรับในสังคม อีกทั้งยังเป็นผู้ที่จะสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างสงบสุข ซึ่งในยุคทศวรรษหน้านั้น จะสร้างให้เกิดบุคลากรที่มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการทำงาน การแก้ไขปัญหา และความสัมพันธ์กันในองค์กร ซึ่งจะสามารถนำมาวิเคราะห์ให้เกิดแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลแต่ละด้านได้ดังนี้

1. ด้านภาวะภายใน สิ่งนี้เป็นเรื่องใหญ่ของการทำงานให้สำเร็จที่คนมักจะไม่ค่อยคิดถึง คือ ลืมดูต้นทุนของตัวเองว่ามีเท่าไร คนมักแสวงหาความรู้ต่าง ๆ มากมายมาใช้ในการทำงานและดำเนินชีวิต แต่หากลืมที่จะดูตนเองว่ามีจุดอ่อนจุดแข็งประการใดแล้ว ก็ยากที่จะสำเร็จไปได้ แม้แต่ชีวิตในครอบครัวหากขาดข้อนี้ก็พังกันมาเยอะแล้ว เพราะสนใจแต่ความรู้สึกของตนเองอย่างเดียว ไม่ดูว่าการกระทำของตนเองจะมีผลต่อสมาชิกคนอื่น ๆ อย่างไร การที่จะพัฒนาด้านนี้ได้จะต้องหันกลับมาทบทวนตัวเองว่าตนสามารถทำอะไรได้และทำอะไรไม่ได้ และพิจารณาว่าการกระทำนั้นสามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงได้หรือไม่ เช่น ความต้องการที่จะก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็ต้องมีการคิดอย่างสร้างสรรค์ในการสร้างสิ่งใหม่ซึ่งไม่ได้เกิดจากการเลียนแบบใคร จึงต้องเริ่มจากการมองดูต้นทุนของตัวเองพิจารณาหาความเหมาะสมเพื่อที่จะได้มีการวางแผนเป้าหมายในการพัฒนาให้ตนเอง ซึ่งจะทำให้ตนเองมีศักยภาพหรือทักษะที่มากขึ้นในการตอบสนองความต้องการ อาจจะต้องมีการสร้างกิจกรรมในการทำความเข้าใจกับตนเอง และพิจารณาคุณลักษณะของตนเอง เพื่อพัฒนาสร้างเสริมแข็งขันของบุคลากรจากภายในและทำให้บุคลากรสามารถมองเห็นเป้าหมายของตนได้ชัดขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงกระตุ้นต่อการปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่องเพื่อเป้าหมายของส่วนรวมในองค์กรและประเทศต่อไป

2. ด้านสังคม เมื่อเข้าใจตนเองต่อมากก็ต้องพัฒนามาสู่การเข้าใจคนอื่นต้องรู้จักความแตกต่างแห่งบุคคล ทั้งในเรื่องของความรู้สึกนึกคิด ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ว่าแต่ละบุคคลเป็นอย่างไร และรู้จักปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ตามสภาพด้วย เรื่องนี้ ในปัจจุบันให้ความสำคัญมากในเรื่องของมนุษย์สัมพันธ์ ซึ่งหลักการก็อยู่ในเรื่องศิลปะในการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ใช้ชีวิตร่วมกัน ทำงานด้วยกัน แบ่งปันผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ซึ่งมีทั้งในระดับครอบครัว ที่ทำงาน และในองค์กรที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งสิ่งนี้เป็นทักษะสำคัญในการอยู่ร่วมกันทั้งในระดับองค์กรและระดับสังคมที่ใหญ่ขึ้นนั่นก็คือประเทศ การจะทำให้เกิดความเข้าใจบุคคลอื่นพื้นฐานต้องยอมรับการแสดงออกหรือความคิดเห็นของผู้อื่นเสียก่อนและจะต้องทำความเข้าใจโดยการพิจารณาอย่างไม่มีอคติ ไม่ตัดสินไปก่อน ซึ่งการจะทำให้เข้าใจความต่างของบุคคลนั้น จะต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นสื่อกลางในการสื่อสารให้เข้าใจถึงความต้องการ ซึ่งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนอกจากจะทำให้เข้าใจบุคคลอื่นมากขึ้นแล้ว ยังเป็นการได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จากประสบการณ์ของบุคคลนั้นอีกด้วย นอกจากการเข้าใจบุคคลอื่นแล้วบุคลากรที่ดีและสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพต้องเข้าใจถึงองค์กรหรือชุมชนด้วย รู้จักธรรมชาติ ความเป็นไป ความต้องการ และประเพณีของชุมชนหรือ สังคม

นั้น ๆ ด้วย สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตที่ดำเนินมาแต่ยาวนาน รู้ถึงโครงสร้างและรูปแบบการทำงานว่าเป็นเช่นไร และทำความเข้าใจว่าสิ่งใดหรืออะไรที่ทำให้แต่ละสังคมมีความแตกต่างกันไป ดังนั้นหากต้องทำงานกับคนจำนวนมาก สิ่งที่ต้องศึกษาก็คือต้องศึกษาไปถึงค่านิยมของสังคมนั้น ๆ ด้วย ปัจจุบันนี้มีกระแสการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจมากขึ้นในระดับนานาชาติ โดยอาศัยความคล้ายคลึงกันในเชื้อชาติและความใกล้ชิดกันในที่ตั้งของประเทศ เมื่อมีความร่วมมือกันก็จะเป็นการเปิดโอกาสให้สังคมขนาดใหญ่ ๆ ได้ใกล้ชิดกันมากขึ้น ซึ่งก็จะมีทั้งข้อดีและข้อเสีย คือค่านิยมของสังคมหนึ่งสามารถไหลไปสู่อีกสังคมหนึ่งได้ง่าย ซึ่งเราจะต้องดูให้ดีคือเผื่อระวังว่าสิ่งที่รับเข้ามาเหมาะสมกับอนาคตขององค์กร ชุมชน หรือแม้แต่ประเทศหรือไม่อย่างไร ซึ่งสิ่งสำคัญที่จะทำให้อาจารย์ทั้งบุคคลและองค์กร ชุมชน ประเทศ ก็คือการสื่อสารข้อมูลความรู้ ด้วยการยอมรับและทำความเข้าใจผ่านกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ ที่จะเกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาให้เกิดศักยภาพในตัวบุคคลและยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ได้จากการเรียนรู้อีกด้วย

3. ด้านการคิดวิเคราะห์ เมื่อรู้ว่าสิ่งที่จะต้องจะทำคืออะไรแล้ว สิ่งที่ต้องศึกษาประการแรกก็คือ ศึกษาวิธีการที่จะได้สิ่งนั้นมา ทำในสิ่งที่จะได้สิ่งนั้นมาด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เช่น ความต้องการให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ ๆ ก็ต้องทำเหตุของเทคโนโลยีใหม่ ๆ โดยการสนับสนุนให้เกิดความคิดที่สร้างสรรค์และให้คุณค่าในสิ่งที่คิด ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาความคิดอย่างต่อเนื่อง รู้จักพิจารณาให้รู้ว่าเหตุใดจึงให้เกิดผลใด ไม่ด่วนทำอะไรก็ตามโดยไม่พิจารณาให้รู้เสียก่อนว่าเมื่อทำแล้วผลที่เกิดจะเป็นเช่นไร ก่อนจะทำการทุกอย่างต้องรู้ว่า เป็นการทำให้เป็นเหตุดีหรือไม่ดี ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีหรือไม่ดี รู้จักพิจารณาวิเคราะห์หาเหตุของสถานการณ์และมีความรับผิดชอบในขณะที่ปฏิบัติงาน เป็นการวางแผนการดำเนินงานเพื่อให้การทำหน้าที่บรรลุผลสำเร็จ เมื่อเข้าใจถึงเหตุในการเกิดสถานการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ แล้วก็ต้องรู้จักผล คือ รู้จักว่าภาวะหรือฐานะหรือสิ่งที่ตนกำลังได้รับได้ ประสบนั้นเกิดจากเหตุใด เป็นผลอันเกิดจากการกระทำอย่างไร ผลร้ายที่กำลังได้รับเกิดจากเหตุร้ายอย่างไร ผลร้าย ต้องอย่าเข้าใจว่าเป็นผลดี ต้องแยกแยะให้ออก เข้าใจวัตถุประสงค์ของเป้าหมายในกิจการนั้น สามารถวิเคราะห์ผลที่จะได้รับการดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุและผลเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนเพื่อสร้างวิธีการที่จะนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ ซึ่งการจะทำให้เกิดการคิดวิเคราะห์ถึงเหตุและผลสามารถทำได้โดยการฝึกอบรมให้เกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการพัฒนาในด้านของความคิดที่จะส่งผลต่อการปฏิบัติที่จะสนับสนุนให้เกิดนวัตกรรมทั้งทางความคิดที่เป็นนามธรรมจนนำไปสู่เทคโนโลยีและความก้าวหน้ามั่นคงซึ่งเป็นรูปธรรมนั่นเอง

4. ด้านการประเมินและควบคุม รู้จักประมาณ คือรู้จักประมาณว่าควรทำอะไรเพียงใดที่เป็นการพอเหมาะพอควรแก่ ภาวะและฐานะของตน พอเหมาะพอควรแก่ผู้เกี่ยวข้อง พอเหมาะพอควรแก่เรื่องราว ไม่มากเกินไปทุก ๆ เรื่อง รู้จักความพอดีในการพูด ในการทำงาน รู้ว่าเวลาใดควรทำหรือไม่ควรทำอะไร การทำผิดเวลา ย่อมไม่เกิดผลสำเร็จ ย่อมไม่เกิดผลดีเท่าที่ควร โดยรู้จักประมาณกำลังตนเอง มีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า ความรู้จักประมาณยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ เป็นการประเมินในแต่ละด้านว่ามีความเหมาะสมกับตนเอง สถานที่ เวลา องค์กรและชุมชนหรือไม่ ซึ่งการประเมินและควบคุมจะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถทำได้โดยการหมั่นประชุมเพื่อชี้แจง แลกเปลี่ยน ความคิด ปัญหาที่

เกิดขึ้นและร่วมกันหาแนวทางในการจัดการ จะเป็นการประเมินและควบคุมเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการปฏิบัติงาน ทำให้สามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปและข้อเสนอแนะ

แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการเพิ่มศักยภาพในการทำงาน การดำเนินชีวิต โดยการนำทศวรรษหน้ามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาบุคลากรให้มีขีดความสามารถที่เพิ่มขึ้น ทั้งด้านภาวะภายในที่เป็นการทำความเข้าใจในตนเอง ด้านสังคมที่ทำให้เข้าใจบุคคลอื่นและสังคม ด้านการคิดวิเคราะห์ทำให้เข้าใจถึงเหตุที่เกิดและผลที่ตามมาให้เกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และด้านการประเมินและควบคุมรู้จักประมาณว่าควรทำอะไรเพียงใดที่เป็นการพอเหมาะพอควรทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น และเป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลให้เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างเป็นระบบ การรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิภาพในการที่ทำให้องค์กรเกิดความก้าวหน้าจนนำไปสู่ทศวรรษหน้า ควรสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาบุคคลเพื่อให้เกิดความร่วมมือที่แท้จริง ไม่ใช่การบังคับที่จะทำให้เกิดการเข้าร่วมแต่ไม่ได้นำไปใช้จริง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในองค์กรอย่างต่อเนื่องที่ทำให้บุคลากรมีคุณภาพและองค์กรก็จะเกิดความก้าวหน้าตามมา

บรรณานุกรม

- นิสดารก์ เวชยานนท์. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. เอกสารประกอบการสอน วิชาศศ.620 การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2548.
- บรรยงค์ โตจินดา. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น. 2546.
- พระสมศักดิ์ สุนตวาโจ (สนธิกุล). “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามแนวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2551.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **หลักรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิดและกระบวนการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ธรรมมลการพิมพ์, 2551.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ. ปยุตฺโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา. 2543 .
- เสนาะ ดิยาวี. **การบริหารงานบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่11. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2539 .

ความสุขกับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ Happiness and English Learning

ภราดร สุขพันธ์
อาเดช อุปนันท์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเป้าหมายเพื่อเกิดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างมีความสุข ด้วยแนวคิด หลักการ วิธีการ กระบวนการ ขั้นตอน รูปแบบ และเทคนิคต่างๆ ที่สามารถทำให้ผู้เรียนรู้เกิดความเข้าใจ ความมั่นใจตัวเอง มีสุขภาพดี และเรียนอย่างมีความสุข เช่น การอาศัยเพลงในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ การดูภาพยนตร์ ภาษาอังกฤษจากเสียงต้นฉบับ การดูการ์ตูนภาคภาษาอังกฤษ การดูข่าวบันเทิงภาคภาษาอังกฤษ และ การสนทนาภาษาอังกฤษด้วยภาษาง่ายๆ จะเห็นได้ว่าความสุขกับการเรียนรู้ต้องมาด้วยกัน เพราะความสุขเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนที่ทำให้เด็ก นักเรียน นิสิต และนักศึกษา เกิดความรู้สึกอยู่เสมอว่าการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเป็นเรื่องที่ไม่ยาก รู้สึกไม่กลัว รู้สึกไม่เบื่อหน่าย และเกลียดชังต่อการเรียนภาษาอังกฤษ เหล่านี้เป็นเหตุและปัจจัยที่สามารถส่งเสริมให้เด็ก นักเรียน นิสิต และนักศึกษา เพื่อที่จะเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างมีความสุข

คำสำคัญ : ความสุข, การเรียนรู้, ภาษาอังกฤษ

Abstract

This article aims to learn English happily with concepts, methods, processes, procedures, styles and techniques. That can make learner understand, self-confidence, to be good healthy and to learn happily such as music and learning English, watching English movies from original audio, watching English cartoon, watching English entertainment news and English conversation with simple language. It can be seen that happiness and learning those they must come together. Because happiness is a factor that promotes and supports to the students, as well as they always feel that learning English is not difficult, afraid, bored and hate to learn English. These are the reasons and factors that can promote the students in order to learn English happily.

Keywords: Happiness, English Learning

บทนำ

ปัจจุบันในสังคมโลก ภาษาอังกฤษเป็นอีกหนึ่งภาษาที่ทั่วโลกได้ให้ความสำคัญ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งภาษาที่นำมาติดต่อสื่อสารกัน จะเห็นได้ว่า ภาษาอังกฤษกลายเป็นภาษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการติดต่อสื่อสารอย่างกว้างขวางมากขึ้นเรื่อยๆ อาทิเช่น การศึกษา การประกอบอาชีพ การติดต่อระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ยิ่งไปกว่านั้นภาษาอังกฤษยังสร้างความเข้าใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับความแตกต่างทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม ทำให้ทุกคนเกิดองค์ความรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างด้านภาษาและ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในสังคมโลก โดยมีการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันและทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

ภาษาอังกฤษได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของคนไทย และคนทั่วโลก ทุกวันนี้มนุษย์ทุกคนไม่เพียงแต่สื่อสารของภาษาประเทศตัวเองแต่ยังสื่อสารกันด้วยภาษาอังกฤษด้วย ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อสื่อสารกันโดยตรง การติดต่อสื่อสารในอินเทอร์เน็ต การดูทีวี การดูภาพยนตร์ การเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ หนังสือคู่มือทางด้านวิชาการต่างๆ ฯลฯ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาในปัจจุบัน ถ้ามีความรู้ทักษะด้านภาษาอังกฤษย่อมได้รับโอกาสที่ทำงานไม่เพียงแคในในประเทศไทยเท่านั้น อาจจะได้รับโอกาสทำงานในต่างประเทศด้วย ถ้าหากท่านเป็นหนึ่งในคนที่สามารถใช้และสื่อสารภาษาอังกฤษได้

ปัจจุบันอิทธิพลทางด้านภาษาอังกฤษยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง และยิ่งจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ การเรียนรู้ภาษาของประเทศอื่นๆ ย่อมได้เปรียบในเรื่องการประกอบกิจการต่างๆ เพราะคงไม่มีใครสามารถจะติดต่อสื่อสารและรู้เรื่องหรือเข้าใจได้ดีเท่ากับการพูดภาษาเดียวกับประเทศนั้น ซึ่งเราจะเห็นว่าประเทศต่างๆ ล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาสากลที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกัน มีหลายประเทศประกาศใช้ภาษาอังกฤษให้เป็นภาษาราชการ หรือภาษาที่สองนอกจากภาษาของตัวเอง ที่คนในประเทศต้องพูดหรือสื่อสารภาษาอังกฤษได้เลย

ประเทศที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ภาษานั้นย่อมทราบดีว่าจะต้องเรียนรู้ภาษาให้ซาบซึ้งสามารถใช้ภาษาเข้าสู่สังคมและวัฒนธรรม ใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับสังคมวัฒนธรรมตามสถานการณ์ได้ในทุกทักษะของภาษา โดยเฉพาะผู้ที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้ดีจะมีโอกาสในการถูกจ้างงาน หรือ รับเข้าทำงาน และได้รับทั้งการสนับสนุนและส่งเสริมในงานที่ทำให้ยิ่งขึ้นไป มากกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ทางภาษาเลย เช่น หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน หรือ ห้างร้านบริษัท ที่ประกาศรับพนักงานเข้าทำงาน แต่จะแนบท้ายด้วยคำว่าหากมีความสามารถทางภาษาอังกฤษที่สามารถติดต่อสื่อสารกับลูกค้าที่เป็นชาวต่างประเทศได้ ก็จะถูกเลือกหรือได้รับโอกาสเป็นอันดับแรก

ภาษาอังกฤษได้ถูกใช้สื่อสารกันไปทั่วโลกมากกว่าภาษาอื่น มีการใช้ภาษาอังกฤษกับการเรียนการสอนกันทั่วโลกมากกว่าภาษาอื่นเช่นเดียวกัน จึงถือได้ว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่ใช้ติดต่อสื่อสารได้ทั่วโลก การเรียนการสอนภาษาอังกฤษประการแรกน่าจะนำมาใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ หรือ เหตุการณ์ เช่นเดียวกับการที่เราเรียนรู้ภาษาแรกจากพ่อแม่ พี่เลี้ยง เป็นการเรียนรู้แบบธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องท่องศัพท์ แพล หรือ รู้หลักไวยากรณ์ ดังนั้นการเรียนการสอนในระดับเริ่มเรียนรู้ภาษานั้น ต้องเน้นการมีส่วนร่วมทางภาษาให้มากที่สุด คือผู้เรียนต้องเรียนรู้จากการฟังและพูดอย่างเป็นธรรมชาติจน

เกิดทักษะ เริ่มจากการพูดในชีวิตประจำวันกับครอบครัว แล้วค่อยขยายออกไปสู่สังคมภายนอกและสังคมโลกมากขึ้น¹

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสุข

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสุข โดยมีจุดประสงค์จะหาวิธีเรียนแบบใหม่ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน ทุกครั้งทุกชั่วโมงของการเรียนรู้ด้วยความตื่นเต้น ตื่นตัว ตระหนัก และมุ่งมั่น อยากรู้ในสิ่งที่เขายังไม่รู้ อยากทำในสิ่งที่พวกเขาไม่เคยทำ และอยากเป็นในสิ่งที่ไม่เคยเป็นมาก่อน จึงมีผู้ได้กล่าวทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่มีความสุขไว้ดังนี้ทางด้านกิติยวดี บุญเชื้อ กล่าวว่าทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสุขเป็นวิธีเรียนแบบใหม่ที่ทำให้ผู้เรียนเรียนอย่างสนุกสนาน ผู้เรียนมาเรียนด้วยความตื่นเต้น และมุ่งมั่น ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการเรียนที่มีความสุขว่ามีองค์ประกอบอยู่ 6 ประการ ได้แก่

1. เด็กแต่ละคนได้รับการยอมรับว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีหัวใจและสมองมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว
2. ครูให้ความเมตตา จริงใจ และอ่อนโยนต่อเด็กทุกคนโดยทั่วถึง ครูเอาใจใส่เท่าเทียมกัน มีความยุติธรรม
3. เด็กเกิดความรัก และภูมิใจในตนเอง รู้จักปรับตัวได้ทุกที่ทุกเวลาเห็นคุณค่าของชีวิตและความเป็นมนุษย์ของตน
4. เด็กแต่ละคนมีโอกาสรียนตามความถนัดและความสนใจ
5. บทเรียนสนุก แปลกใหม่ จูงใจให้ติดตามและเข้าใจ อยากค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองในสิ่งที่สนใจ
6. สิ่งที่เรียนรู้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เกิดประโยชน์และมีความหมายต่อตัวเขา

การจัดการเรียนการสอนที่ทำให้การเรียนรู้ดำเนินไปอย่างราบรื่นเกิดความสุขร่วมกันทั้งผู้เรียนผู้สอนควรมีลักษณะดังนี้ มีบทเรียนเริ่มจากง่ายไปยากโดยคำนึงถึงวุฒิภาวะและความสามารถของผู้เรียนแต่ละวัย มีวิธีเรียนสนุก ไม่น่าเบื่อและตอบสนองความสนใจใคร่รู้ของผู้เรียน ทุกขั้นตอนของการเรียนรู้มุ่งพัฒนาและส่งเสริมกระบวนการคิดในแนวต่างๆ รวมทั้งความคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์มีกิจกรรมหลากหลาย สนุกชวนให้ผู้เรียนสนใจเรียน มีแนวการเรียนรู้สัมพันธ์และสอดคล้องธรรมชาติ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสัมผัสสิ่งรอบตัว มีสื่อที่ใช้ประกอบการเรียน เราให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจตรงตามเป้าหมาย การประเมินผล เน้นพัฒนาของผู้เรียนในภาพรวมมากกว่าผลเรียนทางวิชาการ² ดังนั้น องค์ประกอบที่สำคัญที่ช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่มีความสุขนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เสนอแนวคิดสำคัญ 6 ประการดังนี้

1. เด็กแต่ละคนได้รับการยอมรับจากเพื่อนและครู เด็กต้องได้รับการยอมรับว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีหัวใจและมีสมอง ดังนั้นเด็กจึงควรมีสติที่เป็นตัวของตัวเอง ไม่จำเป็นต้องเหมือนใคร สามารถมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความ คิด ความสนใจ ในสิ่งต่างๆได้ มีความรู้สึกรัก โกรธ ดีใจ หรือเสียใจเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ตัวโตๆ

¹ ครูจิตพิสุทธิ์ จันตะคุต, ความสำคัญของภาษาอังกฤษ. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/krujitpisut/khwam-sakhay-khxng-phasaxangkv> [22 สิงหาคม 2560].

² กิติยวดี บุญเชื้อ และคณะ, ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสุข, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2540), หน้า 32-84.

มีความสามารถเฉพาะตัว มีจุดเด่นจุดด้อยที่แตกต่างไปจากคนอื่น มีสิทธิ์ได้รับการปฏิบัติจากผู้ใหญ่อย่างมนุษย์คนหนึ่ง ที่สำคัญที่สุดคือ เด็กควรมีโอกาสเลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการเลือกอนาคตให้กับตนเอง ผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ครูหรือญาติพี่น้องควรเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาและให้คำแนะนำที่ดีกับเด็ก ไม่ใช่ผู้ออกคำสั่งหรือผู้บงการชีวิต พวกเขาควรได้รับการยอมรับว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีหัวใจและสมอง เพียงแต่อ่อนเยาว์กว่าผู้ใหญ่ทั้งหลาย เด็กย่อมต้องการที่จะมีความสุขในชีวิต ความต้องการของเด็กอาจเป็นเพียงเรื่องพื้นๆ ไม่ซับซ้อน เด็กต้องการชีวิตที่ร่าเริง สนุกสนาน แจ่มใส ต้องการมีจิตใจที่เบิกบาน สดชื่น ร่างกายแข็งแรง มีพลังทั้งกายและใจที่จะพัฒนาตนเองไปสู่ความมีศักยภาพทางความคิดและสติปัญญา มีสุขภาพจิตที่ดีและมีความหวังในชีวิต

2. ครูมีความเมตตา จริงใจและอ่อนโยนต่อเด็กทุกคนโดยทั่วถึง ครูต้องมีความเข้าใจทฤษฎีแห่งพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็ก เข้าถึงความรู้สึกละเอียดอ่อนความคิดอันไร้ขอบเขตและความฝันอันกว้างไกลของเด็กแต่ละคน ควรเปิดโอกาสให้เขาได้สานความฝัน จนบรรลุเป้าหมายของชีวิต ครูควรให้ความเอาใจใส่ต่อเด็กทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง มีความยุติธรรมสม่ำเสมอและวางตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีอารมณ์มั่นคง สดชื่น แจ่มใส มีสำนึกในการเป็นผู้ให้ มีการเตรียมตัวเพื่อการสอนให้มีคุณภาพอยู่เสมอ มีความเสียสละและอดทน มีความมุ่งมั่นที่จะช่วยเด็กให้รู้จักตัวเอง รู้จักแก้ปัญหาและเรียนรู้วิธีที่จะนำตัวเองไปสู่ความสำเร็จรุ่งเรือง อย่างมีสติและเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม

พ่อแม่และครูควรช่วยกันอบรมสั่งสอนเด็กไปในทิศทางเดียวกัน โดยให้ความรู้ ให้โอกาส ให้ความเข้าใจ ให้อภัย และให้ศรัทธาต่อโลกมนุษย์ เพื่อให้พวกเขาเป็นบุคคลที่มีความสุข

3. เด็กเกิดความรักและความภูมิใจในตนเอง รู้จักปรับตัวได้ทุกที่ ทุกเวลา เด็กรู้จักตนเอง รู้คุณค่าของชีวิตและความเป็นมนุษย์ของตน รับผิดชอบต่อชีวิตอยู่ ยอมรับทั้งจุดดีและจุดด้อยของตนเองและคิดหาวิธีปรับปรุงแก้ไข เข้าใจธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงและรู้วิธีปรับตนเองให้อยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ ได้โดยไม่เสียสุขภาพ จิต รู้จักเกรงใจและให้เกียรติผู้อื่น มีเหตุผลและใจกว้างพร้อมที่จะดำเนินชีวิตในบทบาทของผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบ ชอบ ความภูมิใจของเด็กจะเกิดขึ้นเมื่อเด็กได้แสดงความสามารถบางสิ่งบางอย่างให้ผู้อื่นได้รับรู้ การที่เด็กได้ทำในสิ่งที่ชอบและถนัด เมื่อประสบความสำเร็จย่อมนำมาความภาคภูมิใจมาให้ตัวเองและเกิดกำลังใจที่จะพัฒนาฝีมือให้ก้าวหน้าขึ้นไปอีก งานใดที่เด็กทำแล้วเกิดความภาคภูมิใจ เด็กก็จะรักงานนั้นและอยากทำให้ดียิ่งขึ้นไป และเมื่อเด็กรักงานนั้นแล้วก็ย่อมที่จะรักผู้ร่วมงาน แล้วแผ่ขยายไปถึงผู้อื่น กลุ่มอื่นและอยากให้เขาประสบความสำเร็จด้วย ดังนั้น ภาระอีกประการหนึ่งของครูก็คือ การช่วยให้เด็กค้นพบความสามารถของตนเองและเปิดโอกาสให้แสดงความสามารถนั้นๆ ออกมา วิธีการนี้นอกจากจะสร้างความภูมิใจให้เด็กแล้ว ยังช่วยให้เด็กรู้จักตัวเองมากขึ้น เห็นคุณค่าของตัวเองและรักตัวเองมากขึ้น เกิดภาพพจน์ที่ดีต่อตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็เกิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่ยังไม่ประสบความสำเร็จและอยากจะช่วยเพื่อนให้ประสบความสำเร็จบ้าง

4. เด็กแต่ละคนมีโอกาเลือกเรียนได้ตามความถนัดและความสนใจ เพื่อให้เด็กได้ค้นพบความสามารถที่ซ่อนเร้นและรอการพัฒนา ทำให้เด็กมีกำลังใจที่จะเรียน ได้มีโอกาสรู้ว่าวิทยาการแขนงต่างๆ สามารถจะเป็นประโยชน์ได้ทั้งนั้น หากเขาใส่ใจ มุ่งมั่น นอกจากนี้ยังต้องให้เขามีโอกาสเรียนเพื่อรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างไกล (learn to know) เรียนให้เข้าใจและให้รู้เคล็ดลับของการทำสิ่งต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ (learn to do)

เรียนจนรู้จัก เข้าใจวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของคนในอาชีพนั้นๆ เหมือนเป็นคนที่อยู่ในอาชีพนั้นจริงๆ (learn to be) ทั้งยังสามารถนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ให้เข้ากับตนเองอย่างกลมกลืนและสร้างสรรค์ เพื่อความสุขของตนและคนรอบข้าง ศักยภาพของเด็กขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดูและความสามารถที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด เมื่อเด็กเติบโตขึ้น ศักยภาพหรือความสามารถพิเศษเหล่านั้นจะเริ่มขยายตัวและแสดงออกมา หากเขาได้รับโอกาส จังหวะและแรงกระตุ้นที่เหมาะสม ความสามารถ ความถนัด และความสนใจพิเศษของเด็กก็จะปรากฏเด่นชัดเป็นลำดับ การจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้เด็กได้เลือกทำตามที่เขาชอบและสนใจ จะช่วยให้เขาได้พัฒนาตนเองในด้านนั้นๆ มากขึ้น

5. บทเรียนสนุก แปลกใหม่ จูงใจให้ติดตามและเข้าใจ การที่เด็กได้เรียนบทเรียนที่สนุกแปลกใหม่และเร้าความสนใจจะทำให้เด็กพัฒนาความคิดจากความรู้ที่ได้รับขยายวงไปสู่ความรู้ใหม่ เกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลองเพื่อให้ได้เห็นผลที่สมจริง อยากศึกษาให้ลึกซึ้งเพิ่มเติม เกิดความตื่นตัวและภาคภูมิใจในข้อค้นพบใหม่ๆ และสามารถถ่ายทอดแนวความคิดเหล่านั้นให้ผู้อื่นทราบด้วยด้วยความภูมิใจ ทำให้รักการเรียนและเห็นประโยชน์ในการเรียน ซึ่งไม่ได้ขีดวงจำกัดอยู่แค่ในห้องเรียน แต่อาจสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความเป็นไปในชีวิตและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตแต่ละท้องถิ่น ในส่วนของครูต้องมีความตื่นตัวที่จะเปิดใจให้กว้างเพื่อพัฒนาตนเองให้ทันกับเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น การจัดบทเรียนต้องคำนึงถึงเด็กเป็นสำคัญ ทำโรงเรียนให้เป็นสถานที่ที่ไม่น่ากลัว ไม่เกิดความเครียด เพื่อให้เด็กทุกคนอยากมาโรงเรียน ครูที่มีคุณภาพ คือครูที่สามารถถึงความสุขเข้ามาไว้ในห้องเรียน หรือดึงบทเรียนไปสัมพันธ์กับสิ่งนอกห้องเรียนได้อย่างแท้จริง ส่วนบทเรียนที่มีคุณภาพ ประกอบด้วยหัวข้อปลีกย่อยหลายข้อ แต่ละข้อจะส่งผลให้เด็กเห็นประโยชน์ของสิ่งที่เรียน บทเรียนที่มีคุณภาพแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนเนื้อหาและกิจกรรม ต้องมีความแปลกใหม่น่าตื่นตัวเร้าใจ อยากให้ติดตาม มีการเชื่อมโยงความรู้จากเก่าไปใหม่ มีกิจกรรมสนุกไม่น่าเบื่อ และตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก ส่วนพัฒนาตน เป็นส่วนที่ขยายความรู้ไปสู่โลกกว้าง จูงใจใฝ่หาความรู้ด้วยตัวเอง เรียนรู้การทำงานที่สร้างสรรค์ เรียนรู้วิธีการทำงานเป็นกลุ่ม ใจกว้างและรู้จักยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และส่วนเสริมสร้างทัศนคติ เด็กได้ค้นพบตัวเองและความสามารถของตน ได้เข้าใจชีวิตและธรรมชาติตามวัยที่รับได้ เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เข้าใจและเห็นคุณค่าท้องถิ่นของตน รักและเห็นประโยชน์ของการเรียน

6. สิ่งที่เราเรียนรู้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ สิ่งที่เราได้เรียนรู้ต้องไม่จำกัดอยู่เฉพาะในบทเรียน แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตความเป็นจริง เกิดประโยชน์และมีความหมายต่อตัวเด็ก ทั้งยังสามารถพยากรณ์คาดคะเนหรือตั้งข้อสันนิษฐานต่างๆ อันจะนำไปสู่การค้นคว้าเพื่อพิสูจน์ความจริง รู้จักสืบเสาะหาคำตอบต่อข้อสงสัยต่างๆ จากแหล่งวิทยาการ รู้จักวิเคราะห์เหตุการณ์หรือสภาพการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล มีจุดยืนที่แน่ นอนและมีความเชื่อมั่นในตนเองพอที่จะไม่ตกเป็นเครื่องมือของใครหรือเป็นเหยื่อของผู้ไม่ประสงค์ดี รู้วิธีดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า และสามารถให้ความช่วยเหลือแนะนำผู้อื่นได้เมื่อเขาโตขึ้น³

³ นิติธร ปลายาสัน. พฤติกรรมความสุข (Happiness Behavior). [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://taamkru.com/th/พฤติกรรมความสุข/> [22 สิงหาคม พ.ศ. 2560]

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเสริมสร้างความสุขของการเรียนรู้ คือ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ อย่างมีความสุข มุ่งหวังให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง มีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ทำงาน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ครู อาจารย์จึงเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างบรรยากาศให้ ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข คือ การจัดสภาพการเรียนการสอนให้มีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย นักเรียน นิสิต นักศึกษารู้สึกเป็นอิสระ ได้เรียนรู้โดยวิธีการต่างๆ ที่หลากหลาย ครู อาจารย์ยอมรับความ แตกต่างระหว่างบุคคลและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ การสร้างบรรยากาศให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนทั้งปัจจุบันและอนาคต คือ

1. ทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี มีความสุข สดชื่น เบิกบาน
2. ทำให้ผู้เรียนเกิดกำลังใจ ใฝ่เรียนรู้ ไม่ท้อแท้ หรือท้อถอย เป็นการส่งเสริมนิสัย ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และรัก การเรียนรู้สิ่งต่างๆ
3. ทำให้ผู้เรียนมีจิตใจที่ดีงาม เพราะเด็ก นักเรียน นิสิต นักศึกษาที่เจริญเติบโตขึ้นในบรรยากาศแห่ง ความรักก็จะรู้จักรักผู้อื่น เมื่อแผ่ความรู้สึกลงและความสัมพันธ์ที่ดีกว้างออกไป และพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น
4. ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง และมีกำลังใจที่จะทำสิ่งที่ดีงามตลอดไป
5. ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพราะการเรียนรู้ที่มีความสุขเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้มี ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน เป็นการฝึกการยอมรับ การเข้าใจ เห็นใจผู้อื่น ไม่มุ่งมั่นเอาชนะ มีเหตุผล ฝึกความอดทน อดกลั้น รู้จักผ่อนปรน รู้จักให้อภัย เป็นต้น

สรุปได้ว่าการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีความสุข ครู อาจารย์จำเป็นต้องมีการจัดบรรยากาศ การเรียนรู้ที่ถูกต้อง คือ เพื่อมุ่งสร้างนิสัยของการใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการเรียนรู้ตลอดเวลาและตลอดชีวิต ไม่เพียง แค่มุ่งให้เด็ก นักเรียน นิสิต และ นักศึกษาเกิดความสุข สนุกสนานในการเรียนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ต้องมุ่ง สร้างคุณลักษณะของการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น การพึ่งพาตนเองให้มากกว่า พึ่งพาผู้อื่น และการเป็นคนมีความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการกับการเรียนรู้ เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมทาง การศึกษา และสังคมได้อย่างมีความสุข ฉะนั้นความสุขสามารถเกิดขึ้นได้ขณะที่ทุกคนลงมือกระทำ ที่เกิดขึ้นได้ จากความพึงพอใจ และกลายเป็นความภาคภูมิใจกลับกลายเป็นความสุขที่ตามมา

ปัจจัยการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่ทำให้เกิดความสุข

ความสุขกับการเรียนรู้เป็นสิ่งเกื้อกูลกันไม่สามารถจะแยกจากกัน การเรียนรู้สามารถทำให้เกิดความสุข ได้ด้วยใจที่ใฝ่รู้และใฝ่เรียน ความสุขก็เอื้อต่อการเกิดการเรียนรู้ได้มาก หากมีจิตใจสงบ จิตใจผ่องใสและปลอด ใปรองก็สามารถใช้ความคิดในการเรียนรู้จากเรื่องยากก็สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น

ความสุขมีหลายประเภท สามารถทำให้เกิดขึ้นได้หลายทาง การเรียนรู้ก็เช่นกันสามารถเกิดขึ้นได้หลาย วิธี ไม่ได้จำกัดแค่ในห้องเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกแห่ง ทุกกิจกรรม เป็นสถานที่เรียนที่สามารถเรียนรู้ ได้แบบไม่จบสิ้น หรือ สิ้นสุด หากมีการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายและใช้ความคิดอย่างถูกวิธี ก็สามารถนำมาซึ่ง ความสุขแก่ตนเอง ช่วยส่งเสริมชีวิตมีคุณค่า พัฒนาตนเองและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ด้านพระพุทธศาสนา นั้นมองว่าความสุข ความดี กับความจริงเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน การเรียนรู้ที่ถูกต้องย่อมช่วยให้เราเข้าถึงความจริง ความดี และเกิดความสุขได้

ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการเรียนรู้มีอยู่ 2 อย่างดังนี้

1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ ภาวะสุขภาพ ความฉลาดทางอารมณ์และความแข็งแกร่งในชีวิต มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ภาวะสุขภาพการเจ็บป่วยของนักศึกษา เช่น โรคประจำตัว จำนวนครั้งของการเจ็บป่วย เป็นต้น

1.2 ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการรับรู้และแสดงออกทางอารมณ์ รวมทั้งคุณลักษณะทางอารมณ์ที่เหมาะสมกับวัยและสังคม โดยนักศึกษาที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูง จะทำให้มีความสุขในการเรียนสูง ผู้เขียนมองว่า นักศึกษาที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูง จะมีทักษะในการแก้ไขปัญหา สามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้ดี ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว และมีความสุข

1.3 ความแข็งแกร่งในชีวิต เป็นความสามารถของบุคคลในการเผชิญปัญหาท่ามกลางเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ส่งผลให้บุคคลพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างมีความสุข

2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ครอบครัว ลักษณะอาจารย์ การจัดการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อม เช่น กิจกรรมนักศึกษา สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ และกลุ่มเพื่อน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ครอบครัว หมายถึง บุคคลในครอบครัวของผู้เรียน ผู้เขียนมองว่า พบว่า ครอบครัวมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุข โดยครอบครัวที่เอาใจใส่ดูแล เข้าใจในตัวผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนไม่เครียด มีสมาธิ และสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของระบุงว่าพ่อแม่ที่เข้าใจศักยภาพของผู้เรียน คอยดูแลเอาใจใส่ จะทำให้ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในตนเอง เห็นคุณค่าการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดความสุขในการเรียน

2.2 ลักษณะอาจารย์ เช่น บุคลิกภาพของอาจารย์ จากการทบทวนวรรณกรรม ลักษณะอาจารย์ที่เป็นกันเอง ไม่กดดันนักศึกษา จะทำให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติการพยาบาลบนหอผู้ป่วยอย่างมีความสุข นอกจากนี้ลักษณะของอาจารย์ที่เข้าใจธรรมชาตินักศึกษา รักและเอาใจใส่นักศึกษา จะส่งผลให้การเรียนของนักศึกษาดำเนินไปอย่างมีความสุข

2.3 การจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนทางการพยาบาล มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ อาจจะนำมาซึ่งความเครียดและทำให้ผู้เรียนไม่มีความสุขในการเรียน ผู้เรียนต้องเรียนรู้และรับผิดชอบต่อชีวิตผู้อื่น เมื่อผู้เรียนมีความเครียด จะไปยับยั้งกระบวนการเรียนรู้ จึงเป็นเรื่องสำคัญของอาจารย์ผู้สอนในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสุข

2.4 สภาพแวดล้อมในสถาบันการศึกษา จากการทบทวนวรรณกรรม นอกจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสุขแล้ว ยังพบความสัมพันธ์ระหว่างการจัดสภาพแวดล้อมในสถาบันการศึกษากับความสุขในการเรียนรู้อีกด้วย โดยพบว่า การจัดสภาพแวดล้อมที่ดี จะช่วยสนับสนุนให้

ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี เกิดความพึงพอใจ และมีความสุขในการเรียน สภาพแวดล้อมที่เป็นตัวแปรหลัก ได้แก่ สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ การให้บริการนักศึกษา และกลุ่มเพื่อน⁴

ความสุขเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ 6 ชั้น ดังนี้

ความสุขกับการเรียนรู้ เป็นแนวคิดหลักการ หรือวิธีการ เพื่อต้องการให้ผู้เรียนเกิดการแสวงหาความรู้ พัฒนาทักษะประสบการณ์ต่างๆ อย่างมีความสุข ซึ่งเป็นขั้นตอนของความสุขที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อยู่ 6 ชั้น คือ

ขั้นที่ 1 สร้างบรรยากาศทางอารมณ์เพื่อการเรียนรู้ ขั้นตอนนี้เน้นการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่พัฒนาอารมณ์เชิงบวก เพราะการรับรู้ข้อมูล ต่างๆ เริ่มจากสมองส่วนอารมณ์ความรู้สึกก่อนเข้าสู่ส่วนการคิด การจัดการเรียนรู้ในขั้นนี้ ต้องลดภาวะเครียด กล่าวคำชื่นชมและใช้วิธีต่างๆ เพื่อให้ให้นักเรียนมีความสุข

ขั้นที่ 2 สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ทางกายภาพ ขั้นตอนนี้เน้นการจัดสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเรียนรู้ เช่น การเปลี่ยนตำแหน่งที่นั่ง การเปลี่ยนป้ายนิเทศ การเคลื่อนไหวร่างกาย การบริหารสมอง การปรับเปลี่ยนเสียง แสงและกลิ่นใน การเรียนรู้ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 กำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ ขั้นตอนนี้เน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงสร้างบทเรียนตามความสนใจ โดยใช้ แผนผังกราฟิก (graphic organizer) แสดงความรู้เดิมที่สัมพันธ์กับบทเรียน ตัวชี้วัดการเรียนรู้ จุดประสงค์ การเรียนรู้ สาระการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ได้มากขึ้น

ขั้นที่ 4 จัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง ขั้นตอนนี้เน้นให้นักเรียนมีความรู้ด้านเนื้อหาวิชาของบทเรียน โดยการสรุปความรู้และฝึก ปฏิบัติ ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การเขียนบันทึกการเรียนรู้ การแสดงละคร การโต้วาที เป็นต้น

ขั้นที่ 5 ขยายความรู้และนำความรู้ไปใช้ ขั้นตอนนี้เน้นให้นักเรียนใช้ความรู้ ทักษะ และกระบวนการต่างๆ เป็นเครื่องมือในการคิด ขั้นสูง การแก้ปัญหาและการนำความรู้ไปใช้จริง ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การสืบสอบ การคิด เชิงอุปมา การวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบ การวิเคราะห์ทัศนคติ การสร้างสรรค์ สื่อนำเสนอผลงานด้วย วิธีการทางศิลปะและสื่อดิจิทัล เป็นต้น

ขั้นที่ 6 ประเมินผลการเรียนรู้ ขั้นตอนนี้เน้นการให้ข้อมูลป้อนกลับ (feedback) แก่นักเรียน เพื่อนำไปสู่พัฒนาการทางการเรียนรู้ โดยใช้เกณฑ์การประเมินตามสภาพจริง แบบประเมินตนเองหรือแผนผัง KWL⁵

สรุปได้ว่า การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสุขในการเรียนรู้ เราจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัย 2 อย่าง คือ **ปัจจัยภายใน** ประกอบไปด้วย สุขภาพ ความฉลาดทางด้านอารมณ์ และความแข็งแรงและความแข็งแกร่งในชีวิต และ **ปัจจัยภายนอก** ประกอบไปด้วย ครอบครัว ลักษณะอาจารย์ การจัดการเรียนการสอน และสภาพ

⁴ Boonsue, 1997, อ่างใน ธนพล บรรดาศักดิ์ กนกอร ชาวเวียง และนฤมล จันทระเกษม. ความสุขในการเรียนรู้ของนักศึกษาพยาบาล, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2560): 361

⁵ Hardiman, 2012. อ่างใน พิณพนธ์ คงวิจิตร และ พรทิพย์ แข็งขัน, ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยโดยใช้รูปแบบการสอนเบรนท์ทาร์เก็ต ที่มีต่อความสุขในการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1, วารสารอิเล็กทรอนิกส์ ทางการศึกษา, เล่มที่ 9, ฉบับที่.1, ปีที่ 2557 : 300-301.

สิ่งแวดล้อม อาทิเช่น สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ การให้บริการเด็ก นักเรียน นิสิต นักศึกษา และกลุ่มเพื่อน ถ้าหากมีการเสริมสร้างปัจจัยภายในและภายนอกดังกล่าวมา ก็จะทำให้เด็ก นักเรียน นิสิต และนักศึกษามีความสุขในการเรียนรู้เพิ่มมากยิ่งขึ้น และยังคงคำนึงถึงความสุขที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ 6 ชั้น ประกอบด้วยดังนี้ 1) การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ เป็นการพัฒนาด้านอารมณ์เชิงบวกต่อการเรียนรู้ 2) การสร้างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 3) กำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการสร้างให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน 4) การเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เป็นการสร้างให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาของบทเรียน โดยผ่านกระบวนการสรุปองค์ความรู้ทั้งหมดของการเรียนรู้ 5) เน้นให้ผู้เรียนนำองค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้มานำออกไปใช้จริง ไม่ว่าจะเป็นการนำไปแก้ไขปัญหา วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ 6) เน้นการประเมินผลของการเรียนรู้ เป็นการสะท้อนผลของการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่กระบวนการพัฒนา

การเรียนรู้ในมุมมองของผู้เขียนเองก็มีความคิดอยู่ว่า การที่จะทำให้การเรียนรู้เกิดความปิติ หรือเกิดความสุขได้นั้น ก็ต้องอาศัยกิจกรรมและปัจจัยหลายๆอย่างเพื่อมาสนับสนุนหรือเกื้อหนุนให้เกิดความสุขต่อการเรียนรู้โดยอาจจะเป็นรูปแบบต่างๆ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การอาศัยเพลงในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เสียงเพลงสามารถทำให้ผู้เรียนรู้เกิดความรู้สึกที่ดี อารมณ์ดี ผ่อนคลาย และเป็นการช่วยฝึกฝนเรื่องการฟัง การออกเสียงตามเสียงเพลง จะเห็นได้ว่าการฟังเพลงภาษาอังกฤษมีประโยชน์และสามารถช่วยให้เกิดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษได้ดีพอสมควร ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้วิธีหนึ่งที่สนับสนุนให้เกิดความสุขต่อการเรียนรู้

รูปแบบที่ 2 การดูภาพยนตร์จากเสียงต้นฉบับ ภาพยนตร์เป็นสิ่งที่หลายคนชื่นชอบ เพราะเป็นเรื่องที่ไม่เป็นวิชาการ หรือ ทางกรมก เน้นความสนุกสนาน สร้างรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดอารมณ์ที่ดี ผ่อนคลาย การดูภาพยนตร์สามารถช่วยให้ผู้เรียนรู้เกิดการพัฒนาทักษะการฟัง ยิ่งดูบ่อยครั้ง ย่อมส่งผลให้เข้าใจเนื้อหาสาระของเรื่องนั้นๆ และถือได้ว่าเป็นวิธีที่ดีวิธีหนึ่งสำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ เมื่อเข้าใจกับเรื่องราวภาพยนตร์เป็นภาคภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี ก็ย่อมก่อให้เกิดความสุขได้เช่นกัน

รูปแบบที่ 3 การดูการ์ตูนภาคภาษาอังกฤษ การเรียนรู้จากการดูการ์ตูนถือได้ว่ามีประโยชน์พอสมควร การ์ตูนเป็นเรื่องราวที่สนุกสนาน ขวนให้คิด ขวนให้ติดตาม เพราะการ์ตูนไม่ใช่ภาษาอังกฤษที่ยากจนเกินไป ทำให้ผู้ที่สนใจฝึกฝนภาษาอังกฤษจากการดูรู้สึกดี ผ่อนคลาย และยังช่วยให้ฝึกออกเสียงสำเนียงตามได้ดี เป็นอีกวิธีที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข

รูปแบบที่ 4 การดูข่าวบันเทิงภาคภาษาอังกฤษ ถือได้ว่าเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขได้ คือ การดูข่าวบันเทิงที่ชื่นชอบ ถ้ายิ่งชอบก็ดูบ่อยๆ ดูทุกวัน การที่ฝึกดูอยู่เรื่อยๆ ย่อมทำให้เกิดทักษะของการได้ยิน หรือ ได้ฟัง พร้อมกระนั้นนำไปสู่การฝึกทักษะการพูดตามในสิ่งที่ได้ยิน ถือได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถพัฒนาทักษะของการเรียนรู้ภาษาอังกฤษได้อย่างดีเช่นกัน

รูปแบบที่ 5 การสนทนาภาษาอังกฤษด้วยภาษาต่างๆ อันนี้ก็จะเป็นอีกวิธีที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษได้มาก เป็นวิธีการฝึกฝนทักษะทางด้านภาษาโดยใช้ภาษาที่ง่าย เช่น ใช้คำศัพท์ที่ง่ายต่อการจดจำต่อการพูด และการเขียน ใช้ประโยคในที่พูดหรือสนทนาจากคำศัพท์ง่ายๆ ฝึกบ่อยๆ ใช้บ่อยๆ ก็จะทำให้เกิดความเคยชินกับการใช้ การพูด การได้ยินหรือการฟัง นำไปสู่การเขียนได้ด้วย

สรุปได้ว่ารูปแบบที่กล่าวไว้ข้าง เป็นแนวคิด หลักการ กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคต่างๆ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างมีความสุข รวมไปถึงปัจจัยอะไรที่ก่อให้เกิดความสุขต่อการเรียนรู้ และปัจจัยอะไรที่ก่อให้เกิดความทุกข์ต่อการเรียนรู้ภาษาด้วยเช่นกัน เหล่านี้เป็นเพียงแค่รูปแบบความคิดเห็นส่วนตัวเท่านั้น จึงนำมาเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบของการเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างมีความสุข

สรุปและข้อเสนอแนะ

การเรียนรู้ภาษาอังกฤษมีความสุขและคุณภาพเกิดขึ้น ย่อมมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นเชิงบวกและเชิงลบ ล้วนแล้วย่อมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการตั้งใจ สนใจ เอาใจใส่ ก็ต้องอาศัยองค์ประกอบของการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อความสุขของผู้เรียนภาษาอังกฤษ ทั้งครูและอาจารย์ต้องเข้าใจถึงองค์ประกอบที่สามารถช่วยให้การเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีความสุขอย่างไร เช่น เด็ก นักเรียน นิสิต และนักศึกษาแต่ละคนถือได้ว่าเป็นมนุษย์ที่มีหัวใจและสมอง พวกเขาเหล่านั้นควรได้มีโอกาสเลือกเรียนตามที่เขาถนัดและพวกเขาสนใจ รวมไปถึงพวกเขาควรมีโอกาสเลือกอนาคตของตนเอง และมีสิทธิ์ได้รับปฏิบัติจากทุกคนอย่างเช่นมนุษย์คนหนึ่ง ครูและอาจารย์ควรมีความเมตตา ความจริงใจ และความอ่อนโยนต่อเด็กทุกคนโดยทั่วถึงและเท่าๆกัน และต้องเข้าใจในความเป็นธรรมชาติของเด็กทุกคน ครูและอาจารย์ควรให้ความเอาใจใส่ ความรักต่อลูกศิษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน โดยมีการเตรียมตัวหรือความพร้อมเพื่อที่จะสอนให้มีคุณภาพเสมอ มีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะช่วยเหลือเด็ก นักเรียน นิสิต และนักศึกษาให้รู้จักตนเอง รู้จักแก้ปัญหาและเรียนรู้วิธีการพัฒนาตนเองเพื่อไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง และคุณธรรม ครูและอาจารย์ควรทำให้เด็กเกิดความรักและภูมิใจในตนเอง รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทันที่ หรือเหตุการณ์ต่างๆ รู้จักตนเอง เห็นคุณค่าของชีวิต และความเป็นมนุษย์ ยอมรับจุดดีและจุดด้อยของตน รู้จักเกรงใจและให้เกียรติผู้อื่นเสมอ เป็นคนมีเหตุผล และเป็นคนจิตใจกว้าง พร้อมกับการดำเนินชีวิตในขณะที่กำลังเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต มีโอกาสเลือกเรียนรู้อตามความถนัดและความสนใจ ค้นพบความสามารถของตน เรียนรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างไกล เรียนรู้ให้เข้าใจและสามารถทำได้ รู้เคล็ดลับการเรียนรู้ ให้ประสบความสำเร็จ รู้วิธีคิด วิธีปฏิบัติ ตลอดจนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างสร้างสรรค์เพื่อความสุขของตนเองและผู้อื่น รู้จักพัฒนาความคิดจากความรู้ที่ได้รับจากเดิมไปสู่ความรู้ใหม่ เกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากรทดลอง อยากรศึกษาให้ลึกซึ้ง รักการเรียนรู้มีระบบกลไกในการเรียนและเห็นประโยชน์ของการเรียนซึ่งไม่ได้ขีดวงจำกัดอยู่แต่ในห้องเรียน แต่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในบทเรียน แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในสภาพความเป็นจริง เกิดประโยชน์และมีความหมายต่อตนเอง รู้จักสืบเสาะค้นหาคำตอบ ข้อสงสัยต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล มีความคิด ความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ตกเป็นเครื่องมือของใคร รู้วิธีดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า และสามารถให้ความช่วยเหลือและแนะนำผู้อื่นได้เมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ครู อาจารย์จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความเป็นครู อาจารย์สูง ทั้งด้านคุณลักษณะนิสัย จิตใจ และด้านความรู้ความสามารถที่จะจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนรู้เกิดการพัฒนาในความสมบูรณ์ทั้งด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และด้านจิตใจ เพื่ออยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

บรรณานุกรม

- กิตติวดี บุญชื้อ และคณะ. **ทฤษฎีการเรียนรู้อย่างมีความสุข**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2547.
- ครูจิตพิสุทธิ์ จันทะคุต, **ความสำคัญของภาษาอังกฤษ**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/krujitpisut/khwam-sakhay-khxng-phasaxangks> [22 สิงหาคม 2560]
- ธนพล บรรดาศักดิ์ กนกอร ชาวเวียง และนฤมล จันทระเกษม. **ความสุขในการเรียนรู้ของนักศึกษาพยาบาล, วารสาร สันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2560) : 361**
- นิติธร ปิลวาสน์. **พฤติกรรมความสุข (Happiness Behavior)**. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://taamkru.com/th/พฤติกรรมความสุข/> [22 สิงหาคม พ.ศ. 2560].
- พิณพนธ์ คงวิจิตรต์ และ พรทิพย์ แข็งขัน, **ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยโดยใช้รูปแบบการสอนเบรนทาร์ เก็ต ที่มีต่อความสุขในการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1, วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา, เล่มที่ 9, ฉบับที่.1, ปีที่ 2557 : 300-301.**

เน็ตเหนื่อย: โรคที่กำลังแพร่หลายในยุคไทยแลนด์ 4.0

Tired Net: Diseases That are Prevalent in Thailand 4.0

ณัฐรุจ ติ เอี่ยมอินทร์
หน่วยวิทยบริการวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร สุพรรณบุรี

บทคัดย่อ

ในยุคไทยแลนด์ 4.0 เป็นยุคที่ผู้คนมักจะใช้อินเทอร์เน็ตมากขึ้นและใช้ทุกที่ทุกเวลา โดยไม่จำกัดเพศ, อายุ, สถานะ ตลอดจนระดับการศึกษา เหล่านี้เป็นต้น โดยอาจจะเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า "อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง" (Internet of Things) หรือ ไอโอที (IoT) ในบางสถานที่ที่มีสัญญาณโทรศัพท์หรือสัญญาณอินเทอร์เน็ตไม่เร็ว ไม่แรง ทำให้ผู้ใช้มักจะเกิดความหงุดหงิด และความหงุดหงิดนี้เอง เป็นต้นเหตุของโรคที่กำลังแพร่หลายในยุคไทยแลนด์ 4.0 นี้ นั่นคือ โรคเน็ตเหนื่อย

คำสำคัญ: เน็ตเหนื่อย, ไทยแลนด์ 4.0, อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง

Abstract

In the Thailand 4.0 is an age where people are more likely to use the internet and use it anytime, anywhere. Not limited to gender, age, status, and education. These are the in some places, the signal or the Internet is not fast, the user is often irritated. And this irritability itself. The cause of the disease is widespread in Thailand 4.0 this is the disease is tired.

Keywords: Tired Net, Thailand 4.0, Internet of Things

บทนำ

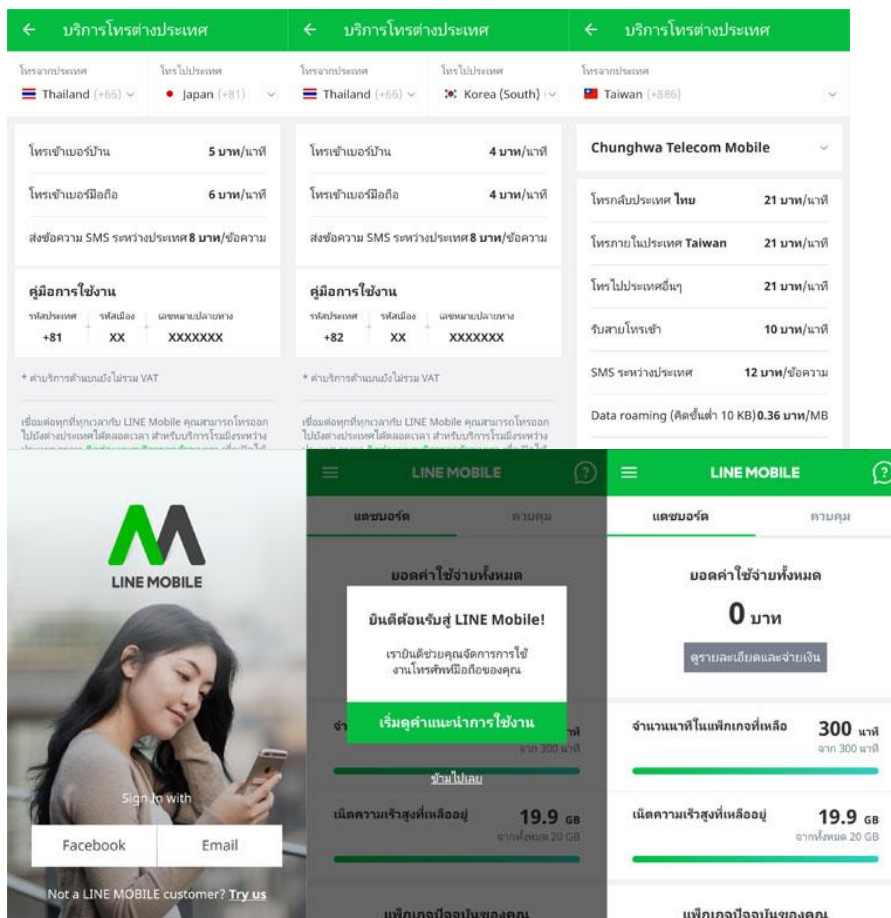
โรคเน็ตเหนื่อย เป็นโรคที่เกิดเฉพาะผู้ใช้ที่ใช้อินเทอร์เน็ตอยู่ตลอดเวลา ประมาณว่า อินเทอร์เน็ตคือปัจจัยที่ 5 ในการดำรงชีวิตไปแล้ว หากขาดอินเทอร์เน็ตเหมือนจะขาดใจ ไม่ได้ใช้งานสังคมออนไลน์ ไม่ได้บริโภคสื่อออนไลน์ ไม่ได้แชท ไม่ได้พูดคุยกับคนอื่น ทำให้เกิดอาการหรือพฤติกรรมต่างๆ ได้ เช่น อาการซึมเศร้า, เหนงา, อ้าแงว้าง และที่อาการหนักสุดคือทำร้ายผู้อื่นหรือทำร้ายตนเองโดยไม่ได้สนใจอะไรทั้งสิ้น โดยโรคนี้มีแนวโน้มที่จะเพิ่มยิ่งขึ้นในอนาคต หากผู้ใช้อินเทอร์เน็ตยังมีพฤติกรรมการใช้งานเช่นนี้

ด้วยเหตุเหล่านี้ผู้ให้บริการเครือข่ายต่างๆ นำมาเป็นข้อมูลในการจัดรูปแบบการให้บริการอินเทอร์เน็ตหรือแพคเกจ¹ ต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ เช่น

¹ โปรเน็ตชายดี.com, "แพคเกจ", <<http://โปรเน็ตชายดี.com/>>, August 2017.

จะเห็นได้ว่า โปรโมชันแต่ละผู้ให้บริการนั้นมีความหลากหลายมากมาย ซึ่งผู้ให้บริการก็สามารถเลือกได้ตามใจชอบและล่าสุดผู้ให้บริการแททแอปพลิเคชัน "ไลน์" (Line) ก็ได้เริ่มเป็นผู้ให้บริการ "โมบายอินเทอร์เน็ต" เพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาด ชูจุดเด่นเล่น ไลน์ (Line), เฟสบุ๊ก (Facebook) และ ทวิตเตอร์ (Twitter) พร้อมเปิดตัวคาเร็คเตอร์ใหม่ โชวโก (Choco)¹

¹ ไพเราะ เลิศวิราม, "Line จากแอปแทท ผู้ให้บริการโมบายอินเทอร์เน็ต", <<http://positioningmag.com/62872>>, August 2017.

ดังที่แสดงมาข้างต้นนั้นเป็นเพียงผู้ให้บริการโมบายอินเทอร์เน็ต แต่ยังมีผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตพื้นฐานหรือไวไฟ (Wifi) ต่างๆ อีกเช่น

ชอเน็ต HomeBROADBAND Package

ความเร็วสูงสุด ดาวน์โหลด	แพ็คเกจสุดคุ้ม	
	ลูกค้าทั่วไป บาท / เดือน	ลูกค้าไอเอส รายเดือน บาท / เดือน
30 Mbps	590	531 ลดพิเศษ
50 Mbps	777	699
75 Mbps	888	799
100 Mbps	999	899

แพคเกจประเภทบุคคล
(Consumer Package)

ความเร็ว
(Download/Upload)

ค่าบริการรายเดือน (บาท)
(ไม่รวม VAT)

3BB Fiber	200 Mbps / 100 Mbps 150 Mbps / 50 Mbps 100 Mbps / 30 Mbps	1,200 บาท 900 บาท 700 บาท
-----------	---	---------------------------------

ทรู ไซเบอร์ไฟเบอร์ แพคเกจไซเบอร์คุ้ม

ค่าบริการรายเดือน	ทรูคอมโม	ทรูคอมโม 4G LTE	ทรูคอมโม 4G LTE WiFi	ทรูคอมโม 4G LTE	ทรู 12	true VDO	โทรฟรีบ้านทรู
ไม่เล่น	599 บาท 699	30 / 10 Mbps	ความเร็ว 1 Mbps. ไม่เล่น ไม่ลีดฮิต	ความเร็ว 4 Mbps. เล่น WiFi ทั่วประเทศ	BASIC HD 82... 10 ชม	-	-
แพ็คเกจใหม่	799	50 / 20 Mbps	ความเร็ว 4 Mbps. เล่น WiFi ทั่วประเทศ	ความเร็ว 4 Mbps. เล่น WiFi ทั่วประเทศ	SMART HD 135... 36 ชม	รับสิทธิ์พิเศษ เป็นเงิน 500 บาท	โทรฟรีบ้านทรู
	1,099	100 / 30 Mbps	ความเร็ว 4 Mbps. เล่น WiFi ทั่วประเทศ	ความเร็ว 4 Mbps. เล่น WiFi ทั่วประเทศ	SMART HD 135... 36 ชม	รับสิทธิ์พิเศษ เป็นเงิน 6,000 บาท	โทรฟรีบ้านทรู
	1,399	200 / 50 Mbps	ความเร็ว 4 Mbps. เล่น WiFi ทั่วประเทศ	ความเร็ว 4 Mbps. เล่น WiFi ทั่วประเทศ	SMART HD 135... 36 ชม	รับสิทธิ์พิเศษ เป็นเงิน 6,000 บาท	โทรฟรีบ้านทรู
	1,999	300 / 70 Mbps	ความเร็ว 4 Mbps. เล่น WiFi ทั่วประเทศ	ความเร็ว 4 Mbps. เล่น WiFi ทั่วประเทศ	SMART HD 135... 36 ชม	รับสิทธิ์พิเศษ เป็นเงิน 6,000 บาท	โทรฟรีบ้านทรู

***ค่าบริการเริ่มต้นสำหรับพื้นที่บริการ ***ค่าบริการ 500บาท ส่วนอื่น 1,500 บาท 12 เดือน

สมัครวันนี้ รับสิทธิ์พิเศษทันที

- ฟรี สิทธิ WiFi Router 4 Ports มูลค่าสูงสุด 3,900 บาท
- ฟรี ค่าติดตั้งและค่าเดินสาย มูลค่า 2,600 บาท (สูงสุดต่อครัวเรือน)
- ฟรี ค่าติดตั้งทรูไวไฟ และค่าบริการทรูคอมโม 4G LTE มูลค่า 4,500 บาท
- พิเศษ ค่าเช่าโต๊ะ เก้าอี้ 650 บาท ฐานหนัก 2,000 บาท

อินเทอร์เน็ตพื้นฐานเหล่านี้ เหมาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ใช้งานที่มักจะอยู่ที่บ้าน เพราะมีราคาถูกเมื่อเทียบกับความเร็วและปริมาณที่ได้รับ เพราะถ้าหากเป็นโมบายอินเทอร์เน็ต จะถูกจำกัดตามนโยบายการใช้งานอย่างเป็นธรรม (Fair Usage Policy : FUP)² ว่าแต่ FUP คืออะไร มีหลายท่านที่ยังไม่ทราบ FUP เพื่อที่จะเข้าใจเรื่อง FUP จำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับสัญญาณโทรศัพท์ที่ต้องรับคลื่นที่กระจายจากเสาของเครือข่าย

² Droidsans, "FUP คืออะไร? ทำไมต้องมี FUP ? และทำอย่างไรให้ปลอดภัย", <<https://droidsans.com/what-why-how-fup/>>, March 2015.

โดยเสาหนึ่งต้นจะรองรับจำนวนผู้ใช้ได้จำนวนจำกัด และขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ อีกเช่น ลักษณะภูมิประเทศ, คลื่นความถี่ของสัญญาณ, คุณสมบัติของเสาหรือการใช้งานของผู้ใช้ที่อยู่ในเสาดียวกัน ซึ่งผู้ใช้ที่รับสัญญาณจากเสาดียวกันนั้น จะแชร์ช่องสัญญาณร่วมกัน ไม่ว่าจะใช้โทรศัพท์ หรือใช้งานอินเทอร์เน็ต และเมื่อมีผู้ใช้ในเสามีการใช้งานหนักขึ้น จำนวนผู้ใช้ที่สามารถรองรับหรือคุณภาพสัญญาณก็จะน้อยลงตามไป ทำให้เกิดปัญหาสายหลุด เสียงคุยไม่รู้เรื่อง หรืออินเทอร์เน็ตไม่วิ่ง ซึ่งผู้ใช้น่าจะเคยประสบปัญหาเหล่านี้มาก่อน

ซึ่งผู้ให้บริการก็มีวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยการติดตั้งเสาหรือติดตั้งอุปกรณ์กระจายสัญญาณเพิ่ม³ เพื่อแบ่งภาระจากเสาดั้งเดิมไปยังเสาอื่น ยังมีการใช้งานหนาแน่นขึ้นเท่าไร เครือข่ายก็ต้องมีการติดตั้งเสาหรืออุปกรณ์มากขึ้นตามไปด้วย แต่ว่าเสาและอุปกรณ์เหล่านี้มีราคาค่อนข้างสูง ต้นทุนต่อเสาหนึ่งต้นเริ่มต้นที่หลักแสนถึงล้านบาท และสามารถรับส่งข้อมูลต่างๆ ได้สูงสุดที่ระดับหลักร้อยเมกะบิตต่อวินาที (Mbps) ต่อ 1 เสาสัญญาณเท่านั้น หากมีผู้ใช้อย่างไรก็ตามการไหลของข้อมูลหนักๆ ใช้งานในช่องสัญญาณเยอะๆ (แบนด์วิธ : Bandwidth) ด้วยการไหล, ชมคลิปวิดีโอ คุณภาพของสัญญาณก็จะลดลงตามไป หากผู้ให้บริการเพิ่มเสาให้เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้ ก็จะเป็นการเพิ่มต้นทุน และสะท้อนไปถึงค่าบริการที่ต้องสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว

นอกจากนี้ การติดตั้งเสาเพิ่มเติม ก็เชื่อว่าแก้ปัญหานี้ได้ทั้งหมด เพราะว่า “คลื่น” ที่ใช้เป็นตัวกลางส่งผ่านข้อมูล ไม่ใช่สิ่งที่จะสร้างเพิ่มได้ ในระบบไร้สาย ไม่สามารถเพิ่มคลื่นได้ ถ้าต้องการใช้งานเพิ่มก็ต้องขยายความถี่ ซึ่งความถี่ก็เป็นสมบัติของชาติ ผู้ให้บริการต้องไปประมูลสัมปทานมาให้บริการ ดังที่เห็นตามข่าวการประมูลคลื่น 850/900/1800/2300MHz ซึ่งมูลค่าการประมูลสัมปทานนี้ก็สูงไปถึงหลักหมื่นล้านบาท

ผู้ให้บริการจึงกำหนดนโยบายการใช้งานอย่างเป็นธรรม (Fair Usage Policy : FUP) เพื่อจำกัดการใช้งานของผู้ใช้โดยให้แบ่งกันอย่างพอดี, บริหารทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้พอเพียง, และปรับแพคเกจ คิดค่าใช้จ่าย

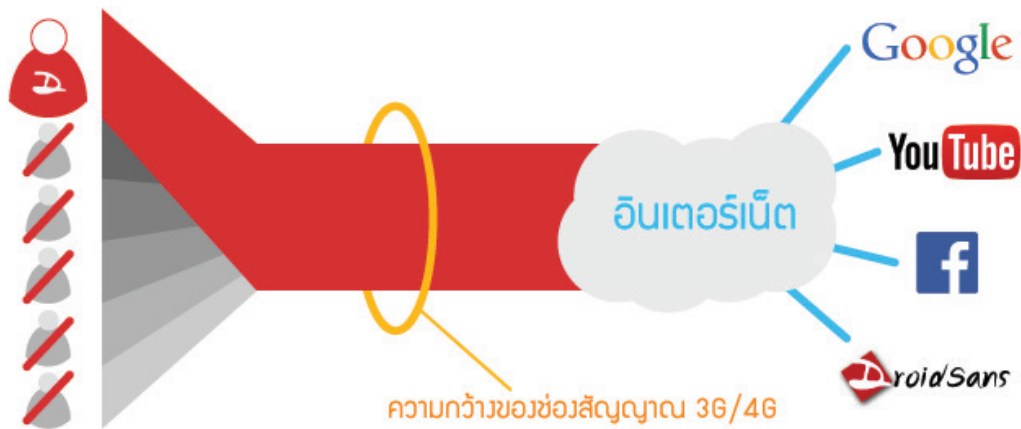
³ Wikimedia, " Comparison of mobile phone standards", <https://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_mobile_phone_standards>, August 2017.

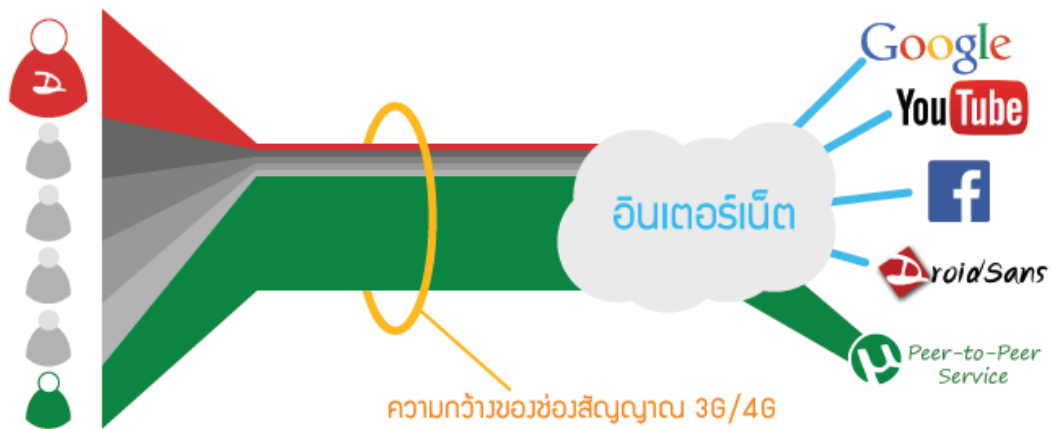
ให้เหมาะสมกับผู้ใช้แต่ละคน อันจะทำให้ผู้ใช้สามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตได้อย่างทั่วถึง เพราะถ้าหากผู้ใช้ใช้งานอินเทอร์เน็ตเยอะกว่าผู้อื่น แต่จ่ายน้อยกว่าหรือเท่ากับผู้ที่ใช้งานน้อย ก็จะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำซึ่งกันและกัน

แต่ในบางประเทศมีการใช้นโยบายการใช้งานอย่างเป็นธรรม (Fair Usage Policy : FUP) กับอินเทอร์เน็ตบ้านด้วย โดยทั่วไปแล้วจะอยู่ระหว่าง 5-10 กิกะบิต (Gigabits) ต่อวัน เช่น แคนาดา และออสเตรเลีย แต่ก็มีประเทศญี่ปุ่นที่ให้อยู่ถึง 30 กิกะบิต (Gigabits) ต่อวัน แต่ส่วนใหญ่และไม่ได้กำหนดการใช้นโยบายการใช้งานอย่างเป็นธรรม (Fair Usage Policy : FUP) สำหรับอินเทอร์เน็ตบ้านอย่างเช่นประเทศไทยเอง กำหนดเพียงความเร็วที่จะใช้งานทั้งสองทางคือ การดาวน์โหลดและอัปโหลด (Download & Upload) เช่น 200 Mbps/100 Mbps ในราคา 1,200 บาท

ถ้าไม่มีการกำหนดนโยบายการใช้งานอย่างเป็นธรรม (Fair Usage Policy : FUP) จะเกิดอะไรขึ้น

จากภาพจะเห็นได้ว่าผู้ใช้ที่อยู่บนสุดใช้งานอินเทอร์เน็ตมากกว่าผู้ใช้อื่น ทำให้ผู้ใช้อื่นไม่สามารถใช้งานได้หรือผู้อื่นอาจจะใช้งานได้น้อย

จากรูปจะเห็นได้ว่าผู้ใช้ด้านล่างสุดใช้งานอินเทอร์เน็ตประเภทจุดต่อจุด (P2P : Peer to Peer) ซึ่งมีอัตราการใช้งานช่องสัญญาณเป็นอย่างมาก (แบนด์วิธ : Bandwidth) ซึ่งทำให้ผู้ใช้บนสุดรู้สึกว่าการใช้งานอินเทอร์เน็ตช้ามากหรืออาจจะใช้งานไม่ได้

พีทูพี (P2P : Peer to Peer) คืออะไร⁴

พีทูพี (P2P : Peer to Peer) อาจจะมีคำอื่นอีกเช่น People to People, Point to Point ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกัน Peer to Peer คือ ระบบที่อนุญาตให้ผู้ใช้สามารถแลกเปลี่ยนไฟล์ระหว่างกันหรือใช้ทรัพยากรร่วมกันผ่านระบบเครือข่าย และเป็นระบบการสื่อสารจากคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่งไปยังอีกเครื่องหนึ่งโดยตรง เป็นต้น

บิททอร์เรนต์ (Bit Torrent) คืออะไร⁵

บิททอร์เรนต์ (Bit Torrent) คือโพรโตคอล (Protocol) การเชื่อมต่อประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นการเชื่อมต่อเครื่องคอมพิวเตอร์หลายๆ เครื่องเข้าด้วยกัน เพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน (Share File) ภายในกลุ่มเครือข่าย (Network) ในลักษณะคล้ายๆ กับใยแมงมุมหรือ พีทูพี (P2P : Peer to Peer) ในรูปแบบหนึ่ง แต่มีความสามารถในการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน (Share File) สูงกว่า พีทูพี (P2P : Peer to Peer) เพราะ P2P จะจำกัดเรื่องจำนวนผู้ให้แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน, ปริมาณการปล่อยให้ และความเร็วในการให้จากเจ้าของไฟล์ เช่น ต้นทางปล่อยด้วยความเร็ว 100 Mbps ผู้รับก็รับได้ด้วยความเร็ว 100 Mbps ส่วน บิททอร์เรนต์ (Bit Torrent) จะใช้ช่องสัญญาณ (แบนด์วิธ : Bandwidth)อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยการแบ่งไฟล์ใหญ่ๆ เหล่านั้นออกเป็นชิ้นๆ ขนาดเล็กๆ แล้วจึงอัปโหลดไฟล์เหล่านั้นพร้อมๆ กัน ซึ่งวิธีการนี้เป็นที่นิยมอย่างมากในการโหลดไฟล์ขนาดใหญ่ๆ ซึ่งการแบ่งปันไฟล์, ข้อมูล ที่มีในเครื่องคอมพิวเตอร์เชื่อมต่อกันในกลุ่มสมาชิกจะส่งต่อข้อมูลระหว่างเครื่องหนึ่งกับเครื่องอื่นๆ โดยใช้อัตราเร็วในการเชื่อมอินเทอร์เน็ตเป็นตัวกำหนดความเร็วในการรับส่งข้อมูล สมาชิกแต่ละรายจะเป็นผู้กำหนดว่าจะเปิดเครื่องให้ส่งข้อมูลหรือปิดเครื่องไม่ให้ส่งข้อมูล(บ่งบอกถึงความมีน้ำใจ) ยิ่งสมาชิกจำนวนมากๆ เปิดเครื่องเพื่อช่วยกันส่งข้อมูล ยิ่งทำให้อัตราเร็วในการส่งข้อมูลมีมากขึ้น (ทำให้ดาว์นโหลดเสร็จเร็ว) และขึ้นอยู่กับว่าอินเทอร์เน็ตของเรามีความเร็วเพียงพที่จะดาว์นโหลดได้ตามความเร็วรวมของกลุ่มหรือไม่ และในขณะที่เราดาว์นโหลดไฟล์ (แม้ยังโหลดไม่เสร็จสมบูรณ์) เราจะเป็นผู้ส่งต่อไฟล์(อัปโหลด)ไปให้เครื่องอื่นๆ ในกลุ่มเดียวกันด้วย เรียกได้ว่าเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ (จึงเรียกว่าการแบ่งปัน)

ย้อนกลับในเรื่อง นโยบายการใช้งานอย่างเป็นธรรม (Fair Usage Policy : FUP) หากมีผู้ใช้งานจำพวก บิททอร์เรนต์ (Bit Torrent) หรือ พีทูพี (P2P : Peer to Peer) ทำให้ผู้ใช้ส่วนใหญ่ในระบบหรือเครือข่ายที่ใช้งานร่วมกันอยู่ จะรู้สึกทันทีว่าอินเทอร์เน็ตช้าหรืออืดขึ้นมาทันที เช่น ไม่สามารถเปิดรูปของเพื่อนที่ส่งผ่านไลน์ (Line) หรือจะเปิดดูวิดีโอยูทูบ (Youtube) ก็กระตุกหรือภาพไม่ชัด เป็นต้น ด้วยในขณะนี้อินเทอร์เน็ตเป็นทุก

⁴ Bcoms.net, "P2P (Peer to Peer) คืออะไร", <<http://www.comnetsite.com/bit-tip1.php>>, August 2017.

⁵ บริษัท อสมท จำกัด (มหาชน), "Peer to Peer และ Bit Torrent บิททอร์เรนต์โลกแห่งการแบ่งปันของคนมีน้ำใจ", <http://dtv.mcot.net/data/up_show.php?id=1311726331&web=epost>, July 2001.

อย่างของสรรพสิ่ง (Internet of Things) หรือ ไอโอที (IoT)⁶ และการที่มีเข้าถึงอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน เช่น สามารถสั่งเปิดปิดไฟ เปิดปิดเครื่องปรับอากาศ เปิดปิดโทรทัศน์ เป็นต้น ด้วยโทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ต⁷ อุปกรณ์ต่างๆ จะมาเชื่อมต่อแลกเปลี่ยนข้อมูลมีจำนวนมากขึ้น การที่อินเทอร์เน็ตมีความเสถียร, มีความเร็ว และมีความแรง จึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง

โรคเน็ตเหนื่อยของผู้ใช้ก็จะหายไป เมื่อผู้ใช้ปรับพฤติกรรมการใช้งานอินเทอร์เน็ต และสิ่งต่างๆ ที่ต้องตรวจสอบให้มีความเหมาะสม ดังนี้

กรณีใช้โมบายอินเทอร์เน็ต

- เน้นประหยัดอัตราการใช้งานช่องสัญญาณ (แบนด์วิธ : Bandwidth)
- ใช้งานอินเทอร์เน็ตบ้านหรือจุดให้บริการ (Wifi Hotspot)
- ไม่เปิดดูวีดีโอ ไม่ว่าจะเป็นเฟสบุ๊ค (Facebook), อินสตราแกรม (Instagram), หรือยูทูป (YouTube)

หรือสื่อมัลติมีเดียต่างๆ

- การเลือกเนื้อหา (Content) เป็นเนื้อหาที่ไม่ต้องเปลี่ยนหน้าเพจไปมาบ่อยๆ
- ไม่จำเป็นต้องกดโหลดหน้าซ้ำ (Refresh) เพราะทุกครั้งที่มีการกดโหลดหน้าซ้ำ จะมีการโหลดข้อมูล

ทุกอย่างมาก

- พยายามให้เหลือจำนวนความเร็วให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะหากถึงจุดที่ต้องการความจำเป็นที่จะใช้ จะสามารถใช้งานได้อย่างทันท่วงที

กรณีอินเทอร์เน็ตบ้าน

- อยู่ใกล้อุปกรณ์ปล่อยสัญญาณอินเทอร์เน็ตแบบไร้สายให้มากที่สุด
- อย่าวางอุปกรณ์ปล่อยสัญญาณอินเทอร์เน็ตแบบไร้สายอยู่ใกล้ตู้เย็น อยู่ใกล้ไมโครเวฟ ซึ่ง

เครื่องใช้ไฟฟ้าเหล่านี้มีคลื่นรบกวนอยู่ด้วย

- อย่าวางอุปกรณ์ปล่อยสัญญาณอินเทอร์เน็ตแบบไร้สาย ใกล้แหล่งที่มีความร้อนหรือหน้าต่าง เพราะความร้อนส่งผลให้อุปกรณ์ปล่อยสัญญาณอินเทอร์เน็ตแบบไร้สายทำงานได้ไม่ดี

- ถ้ามีการใช้งานอินเทอร์เน็ตร่วมกับคนอื่นๆ ภายในบ้าน แล้วรู้สึกวาอินเทอร์เน็ตช้า ให้ลองตรวจสอบก่อนว่า ซ้าคนเดียวหรือคนอื่นก็ช้าเหมือนกัน ถ้าคนอื่นช้าด้วยควรตรวจสอบว่ามีคนอื่นโหลดบิททอร์เรนท์ (Bit Torrent) หรือ พีทูพี (P2P : Peer to Peer) อยู่หรือไม่

⁶ Fabian Walter, "Real-time network functions for the Internet of Things", Computer Engineering and Networks Laboratory Department of Information Technology and Electrical Engineering ETH Zurich, <<https://pdfs.semanticscholar.org/122f/8f40a463f75d0ba5dd3bd7333520a543cd80.pdf>>, June 2017.

⁷ Biljana L. Risteska Stojkoska, Kire V. Trivodaliev, "A review of Internet of Things for smart home: Challenges and solutions", Journal of Cleaner Production Volume 140, Part 3, Pages 1454-1464, January 2017.

- อุปกรณ์ปล่อยสัญญาณอินเทอร์เน็ตแบบไร้สายที่แถมมากับผู้ให้บริการนั้นส่วนใหญ่จะเป็นรุ่นประหยัด ให้บริการกับอุปกรณ์ต่างๆ ได้ประมาณ 7-10 อุปกรณ์เท่านั้น⁸ ถ้าหากมีจำนวนอุปกรณ์มากกว่านั้น ควรเปลี่ยนอุปกรณ์เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการใหม่

- ช่องสัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สาย อาจจะชนกับสัญญาณใกล้เคียง ควรหลีกเลี่ยงใช้ช่องสัญญาณอื่น หรือใช้คลื่นความถี่ย่าน 5 Ghz เพื่อหลีกเลี่ยงการชนกันของสัญญาณ

กรณีอินเทอร์เน็ตที่ทำงาน

- อุปกรณ์ปล่อยสัญญาณอินเทอร์เน็ตแบบไร้สายให้เหมาะสมกับองค์กร เพราะถ้าหากองค์กรใหญ่ ย่อมมีผู้ใช้มากตาม ไม่ควรใช้อุปกรณ์แบบโฮมยูส (Home use) ควรใช้แบบองค์กร (Enterprise)

- ใช้อุปกรณ์ในการควบคุมอัตราการใช้งานช่องสัญญาณ (แบนด์วิธ : Bandwidth) ให้มีความเหมาะสม

- มีการบล็อกเวปไซต์หรือช่องทางที่มีอัตราการใช้งานช่องสัญญาณ (แบนด์วิธ : Bandwidth) มาก

- เลือกใช้แพคเกจอินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมกับขนาดขององค์กร

- ตรวจสอบอุปกรณ์ สายสัญญาณต่างๆ ว่าเสียหรือมีสายขาดหรือไม่

- ตรวจสอบอุปกรณ์และสายสัญญาณ ว่ารองรับและเหมาะสมกับความเร็วของแพคเกจอินเทอร์เน็ตหรือไม่ อย่างไร

บทสรุป

เน็ตเหน้อย : โรคที่กำลังแพร่หลายในยุคไทยแลนด์ 4.0 นั้น เกิดความต้องการที่จะให้อินเทอร์เน็ตมีความเร็วสามารถตอบสนองความรู้สึกของผู้ใช้ ให้ใช้ได้อย่างทันทีทันใด หากผู้ใช้มีความพอดี พอเพียงและเข้าใจเรื่องอินเทอร์เน็ตและส่วนประกอบต่างๆ มากพอ ความ "เน็ตเหน้อย" ก็จะไม่เกิดขึ้น

บรรณานุกรม

บริษัท อสมท จำกัด (มหาชน), "Peer to Peer และ Bit Torrent บิททอร์เรนท์โลกแห่งการแบ่งปันของคนมีน้ำใจ", <http://dtv.mcot.net/data/up_show.php?id=131172_6331&web=epost>, July 2001.

โปรเน็ตชายดี.com, "แพคเกจ", <<http://โปรเน็ตชายดี.com/>>, August 2017.

ไพเราะ เลิศวิราม, "Line จากแอปพหข สู่ผู้ให้บริการโมบายอินเทอร์เน็ต", <<http://positioningmag.com/62872>>, August 2017.

Bcoms.net, "P2P (Peer to Peer) คืออะไร", <<http://www.comnetsite.com/bit-tip1.php>>, August 2017.

⁸ Panraphee Raphiphan, "ปัญหาอินเทอร์เน็ตช้า ต้องตรวจสอบด้วยวิธีอะไรบ้าง?", <<https://www.it24hrs.com/2015/fix-internet-slow/>>, July 2015

- Biljana L. Risteska Stojkoska, Kire V. Trivodaliev, "A review of Internet of Things for smart home: Challenges and solutions", Journal of Cleaner Production Volume 140, Part 3, Pages 1454-1464, January 2017.
- Droidsans, "FUP คืออะไร? ทำไมต้องมี FUP ? และทำอย่างไรให้ปลอด FUP", <<https://droidsans.com/what-why-how-fup/>>, March 2015.
- Fabian Walter, "Real-time network functions for the Internet of Things", Computer Engineering and Networks Laboratory Department of Information Technology and Electrical Engineering ETH Zurich, <<https://pdfs.semanticscholar.org/122f/8f40a463f75d0ba5dd3bd7333520a543cd80.pdf>>, June 2017.
- Panraphee Raphiphan, "ปัญหาอินเทอร์เน็ตช้า ต้องตรวจสอบด้วยวิธีอะไรบ้าง?", <<https://www.it24hrs.com/2015/fix-internet-slow/>>, July 2015.
- Wikimedia, "Comparison of mobile phone standards", <https://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_mobile_phone_standards>, August 2017.

กระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดแพร่ The Process of Creation and Using the Knowledge of Local Scholars in Phrae Province

ผศ.นวัชโรจน์ อินเต็ม
พระมหาฐิติพงษ์ วรทสสี
วิทยาเขตแพร่

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาชีวิตและผลงานปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดแพร่ 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดแพร่ และ 3) เพื่อวิเคราะห์ผลงานปราชญ์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ดำเนินการโดยวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผลการวิจัยปราชญ์ท้องถิ่น ในจังหวัดแพร่ จำนวน 20 รูป/คน พบว่า

1. การศึกษาชีวิตและผลงานปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ พบว่า

1.1 ชีวิตของปราชญ์ท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความใกล้ชิดพระพุทธศาสนาเคยผ่านการบรรพชาอุปสมบทมาทุกท่านมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมเชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.2 ผลงานปราชญ์ท้องถิ่นส่วนใหญ่มีผลงานด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแต่งคำภีร์เรื่อง มหาวิบาก สะท้อนถึงผลกระทบทางพระพุทธศาสนาและคำภีร์ สาราการวิจิตร สุธาทอนถึงหลักธรรมทางเมตตาและคุณธรรมเป็นเหตุให้อายุยืน

2. ด้านกระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ปราชญ์ท้องถิ่น ในจังหวัดแพร่ พบว่า

2.1 การสร้างองค์ความรู้ปราชญ์ท้องถิ่น แต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนา และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับล้านนา สร้างองค์ความรู้โดยการเขียนธรรมและการแปลอักษรข่อย การประดิษฐ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การเสวนากลุ่มของปราชญ์ชาวบ้าน มีถ่ายทอดไปสู่เยาวชนท้องถิ่นทำเป็นหลักสูตรตำราท้องถิ่น

2.2 การใช้องค์ความรู้ปราชญ์ท้องถิ่นถ่ายทอดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมล้านนาสู่สังคม ชุมชน โดยผ่านการอบรมและการฝึกฝน ประชาชนและเยาวชน มีการประพุดร่วมกันด้านประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. ผลการวิเคราะห์ผลงานปราชญ์ที่ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดแพร่ พบว่า

3.1 ธรรมเรื่องมหาวิบาก มีอิทธิพลในการทำให้สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดความสงบสุข ประชาชนมีความละอายต่อบาปทุจริต เกรงกลัวจะได้รับผลของการกระทำความชั่ว สร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3.2 ธรรมเนียมเรื่อง สาราภาววิจาสูตร เป็นธรรมคัมภีร์ที่มุ่งเน้นเรื่องประเพณีการสืบทอดอันเป็นเหตุให้อายุยืน และยังทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ในวันประกอบพิธีสืบทอด เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสังคมพี่น้อง สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน

คำสำคัญ: กระบวนการสร้าง, องค์ความรู้, ประชาชนท้องถิ่น

Abstract

The objectives of this research are 1) to Study life and works of local scholars in Phrae Province , 2) to study the process of creation and using of knowledge of local scholars in Phrae Province 3) to analyse the works of local scholars with the cultural promotion of Phrae province. This research is a qualitative research by interview on local scholars in Phrae Province 20 people.

The result of research are found that

1. The life and works of local scholar in Phrae province found that

1.1 The most of local scholar relation with Buddhism and they used to be ordian. Their life related to cultural society, expert on canna cangvage and Buddhist Citerature.

1.2 The works of local scholars had Buddhist literatcre and created Mahavibak scripture refered to Buddhist action and sarakavirigasuttra refered to loving-hindnen and long life

2. The process of building and using knowledge of Phrae scholars found that.

2.1 The creating knowledge of local scholar each of them hed expert in Lanna language and Lanna ceremony, They created knowledge by dharma writing and translated Dharma, The creation local cultcre and home scholar seminar.

2.2 The Usage of local knowledge in order to pass on knowledge, the wayof life and Lanna culture to society through training and practicing youth and population.

3. The analysis result of the of local expert's that enhance Phrae local culture shown that

3.1 The doctrine of Mahawibak Influence the peace of society, local culture and shame of sins.

3.2 The doctrine of Saragavijasoot is a scriptural that aims to educate life prolonging or Seab Cha ta and to make the societg be in unitg.

Keywords: The Process of Creation, the Knowledge, Local Scholars

ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ด้วยสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม ต้องมีการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดและให้สามารถปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างทันที่ ในท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลง การนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี เศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือที่เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน¹ ที่เน้นสร้างความสมดุลของทุนชีวิต อันประกอบด้วยมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายคือความผาสุกของตนเอง ชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง และสามารถแก้ปัญหาเองได้ ซึ่งเป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับเปลี่ยน การประยุกต์ จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งภูมิปัญญาประจำท้องถิ่นและท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป ตามการปรับตัวของแต่ละท้องถิ่นให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ หรือจากการนำพาอารยธรรมจากท้องถิ่นจนมาหลอมรวมกันเกิดเป็นภูมิปัญญาประจำท้องถิ่น

¹ บุญส่ง นาแสง, กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น), หน้า 2

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำเอาภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ และสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้นผู้วิจัยและคณะจึงมีความสนใจที่จะศึกษาชีวิตและผลงานของปราชญ์ท้องถิ่นของจังหวัดแพร่ เพื่อสืบค้นความเป็นมาและผลงานด้านการเขียนและงานการแปลอันจะนำไปสู่องค์ความรู้ ประวัติและผลงานปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดแพร่ และนำเอาองค์ความรู้ของท่านเผยแพร่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัย ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาชีวิตและผลงานปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่
3. เพื่อวิเคราะห์ผลงานของปราชญ์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมวัฒนธรรมจังหวัดแพร่

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

การวิจัย ครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่

1. ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดแพร่ 20 รูป/คน

กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงจากปราชญ์ท้องถิ่นทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จำนวน 20 รูป/คน จำนวน 8 อำเภอ ทั่วจังหวัดแพร่

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษากระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ ใน 3 ด้าน คือ

1. ชีวิตและผลงานปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่
2. กระบวนการสร้างและใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่
3. วิเคราะห์ผลงานของปราชญ์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมวัฒนธรรมจังหวัดแพร่

ข้อจำกัดในการวิจัย

มีระยะเวลาในการเก็บข้อมูลปีการศึกษา 2558 ระหว่างเดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนตุลาคม 2558

นิยามศัพท์

1. **กระบวนการสร้าง** หมายถึง วิธีการที่ได้มาซึ่งองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาท้องถิ่น ด้านการเมืองท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. **การใช้องค์ความรู้** หมายถึง การนำเอาความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาท้องถิ่น ด้านการเมืองท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น ไปถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น
3. **ปราชญ์ท้องถิ่น** หมายถึง พระสงฆ์หรือฆราวาสที่มีความเชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาท้องถิ่น ด้านการเมืองท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น
4. **ชีวิตและผลงาน** หมายถึง สภาพปัจจุบันและผลงานด้านวรรณกรรมที่โดดเด่น
5. **ท้องถิ่น** หมายถึง พื้นที่ท้องถิ่นภายในจังหวัดแพร่

วิจารณ์

การวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวิตและผลงานปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ ศึกษากระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่และเพื่อวิเคราะห์ผลงานปราชญ์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ดำเนินการโดยวิจัยเชิงคุณภาพกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดแพร่จำนวน 20 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยคำชี้แนะของผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยสามารถสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นบรรพชิต คิดเป็นร้อยละคิดเป็นร้อยละ 25.00 เป็นปราชญ์ท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 20.00 นักการเมือง 5.00 นักวิชาการ 5.00 วัฒนธรรม 5.00 ข้อมูลระดับอายุ พบว่า อายุ 40-45 คิดเป็นร้อยละ 3.50 อายุ 46-60 คิดเป็นร้อยละ 40.00 อายุ 61-80 คิดเป็นร้อยละ 6.50 ข้อมูลระดับการศึกษา พบว่า ระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 2.50 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 4.50 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 2.50 ระดับอนุปริญญา คิดเป็นร้อยละ 2.50 ระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 11.5 และสูงกว่าระดับปริญญาตรีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 25.00 ข้อมูลด้านอาชีพ พบว่า รับราชการ คิดเป็นร้อยละ 20.00 ค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 10.00 รับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 10.00 กสิกรรม คิดเป็นร้อยละ 7.50 ข้อมูลด้านบทบาทหรือสถานภาพในชุมชน เป็นพระสงฆ์ 50.00 ปราชญ์ท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 12.50 นักวิชาการคิดเป็นร้อยละ 12.50 นักการเมือง คิดเป็นร้อยละ 5.00 มีคนยาก คิดเป็นร้อยละ 10.00 และกรรมการวัด คิดเป็นร้อยละ 10.00

สรุปผลข้อมูลการสัมภาษณ์² พระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการและนักการเมือง กรรมการวัด มัคคทายก จำนวน 20 รูป/คนที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ได้ให้ข้อมูล สรุปได้ดังนี้

² สัมภาษณ์เชิงลึก, พระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์, ระหว่าง วันที่ 11-22 กุมภาพันธ์ 2558 ช่วงเวลาตั้งแต่ 09.00-15.00 น.

ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตและผลงานด้านปราชญ์ท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ชีวิตและผลงานปราชญ์ท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดพระพุทธศาสนาเคยผ่านการบรรพชาอุปสมบททั้งสิ้นตลอดถึงมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนสังคมวัฒนธรรม เชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นตลอดถึงเชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมและวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะ พ่อนิคม ภาโถม แต่งวรรณกรรมธรรมล้านนาเรื่อง มหาวิบาก

มีเนื้อหาที่สะท้อนถึงผลกระทบทางพระพุทธศาสนาที่บุคคลจะต้องได้รับแตกต่างกันไป และพ่อน้อย หม้อดี แต่งวรรณกรรมธรรมล้านนา เรื่อง สารการวิจิตรสูตร มีเนื้อหาที่สะท้อนถึงการเจริญเมตตาเป็นเหตุให้อายุยืนยาวนิมิตสาธยายในงานสืบชะตาต่ออายุผู้ป่วย หรืองานอายุวัฒนมงคล

ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลหรือหน่วยงานที่มีส่วนผลักดันให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

จากการสัมภาษณ์ พระราชเขมากร เจ้าคณะจังหวัดแพร่ และพระโกสีย์เจติยารักษ์ตลอดถึงนายน้อย หม้อดี วัฒนธรรมนายเหล่ง ทิดพิน ปราชญ์ท้องถิ่น ทำให้ทราบว่าทั้งพระสงฆ์และวัฒนธรรมตลอดถึงปราชญ์ท้องถิ่นต่างให้การสนับสนุนปราชญ์ท้องถิ่น ให้เป็นที่รู้จักในสังคมอย่างแพร่หลาย เช่นการยกย่องในด้านภูมิปัญญา การให้เกียรติบัตร และโล่เชิดชูผลงานของปราชญ์ท้องถิ่น แต่ละสาขาอาชีพตลอดถึงจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุน เป็นต้น

ข้อมูลของปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ด้านภาษาล้านนา

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นด้านภาษาล้านนา ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ประกอบด้วยพระครูวิฑิตพัฒนาภรณ์ พระครูวิจิตรนวกาโรศล พระครูไพโรจน์พัฒนโกศล นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพิน นายสุภาพ เกตุวิรพันธ์ ทำให้ทราบว่าแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนา โดยการถ่ายทอดมาจากอดีตเจ้าอาวาสบูรพาจารย์ และศึกษาจากธรรมล้านนา และสมุดข่อย เป็นต้น

ข้อมูลของปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ ด้านวรรณกรรม

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ เกี่ยวกับวรรณกรรม พระครูวิฑิตพัฒนาภรณ์ ได้เขียนธรรมล้านนาเรื่อง พระเจ้าเลียบโลกพรรณนาเกี่ยวกับการเสด็จโปรดเวไนยสัตว์ ของพระพุทธเจ้า พระครูวิจิตรนวกาโรศล ได้เขียนธรรมล้านนา เรื่องพุทธสังคโลก พระครูไพโรจน์พัฒนโกศล ได้เขียนธรรมล้านนาเรื่องเต้าน้อยองค์คำ และ เรื่องแมงสีหูห้าตา ซึ่งวรรณกรรมแต่ละเรื่องมีสาระเกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และวิถีชีวิตล้านนา

ข้อมูลคุณค่าของปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ด้านวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ เกี่ยวกับความรู้ด้านวัฒนธรรม โดยพระครูสิริวรรณรัตน์ พระอธิการติเรก ธิรจิตโต พระครูปัญญาสารนิวิฐ นายปรีชา เตสุภาค นายนิคม ภาโถม นายเสรี ชัยลอม ทำให้ทราบว่าปราชญ์ท้องถิ่นมีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้อยู่ยืน โดยเฉพาะการประกอบพิธีกรรมทางล้านนา และการสืบวิถีชีวิตแบบ ล้านนา พระคุณเจ้าได้นำเอาหลักการดำเนินชีวิตวัฒนธรรมประเพณีล้านนา ถ่ายทอดสู่ประชาชนผ่านการเทศนาและเข้าไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดถึงการจัดอบรมการทำบายสีสู่ขวัญ การจัดทำเครื่องสืบชะตา การส่งเคราะห์แก่ประชาชนและนักเรียน ตามวัดและโรงเรียน ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านรายการวิทยุท้องถิ่น เป็นต้น

ข้อมูลการได้มาซึ่งองค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นถึงการได้มาซึ่งองค์ความรู้ โดยพระครูวิฑิตพิพัฒนาภรณ์ พระครูนิสิฐธรรมมาวุธ พระครูวิจิตรนวกการโกศล พระครูไพโรจน์พัฒนโกศล พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฒโน พระครูสิริวรรณรัชต์ พระอธิการดิเรก ธีรจิตโต นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพัน สรุปลงได้ว่าการได้มาซึ่งองค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นนั้นส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีตเจ้าอาวาสบูรพาจารย์ และศึกษาจากธรรมล้ำนา และสมุดข่อย รวมทั้งการเข้าไปมอบตัวเป็นศิษย์ศึกษาในวัด หรือสำนักสงฆ์ครูบาผู้เชี่ยวชาญองค์ความรู้ปราชญ์ท้องถิ่นแต่ละด้าน โดยได้รับการถ่ายทอดทางวาจา หรือธรรมล้ำนา สมุดข่อย โดยเฉพาะตำรายาพื้นเมืองซึ่งรักษาโรคบางอย่าง ที่แพทย์แผนปัจจุบันยังรักษาไม่หายช่วยรักษาชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างดี

ข้อมูลการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นถึงการใช้องค์ความรู้ โดยพระราชเชมากร,ผศ.ดร. พระโกศัยเจติยารักษ์ ดร.พระครูวิฑิตพิพัฒนาภรณ์ พระครูนิสิฐธรรมมาวุธ พระครูวิจิตรนวกการโกศลพระครูไพโรจน์พัฒนโกศล พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฒโน พระครูสิริวรรณรัชต์ พระอธิการดิเรก ธีรจิตโต รต.ภาคิน หนูพูน นายสมาน สร้อยเงิน นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพัน นายทวี กาทองทุ่ง โดยสรุป ปราชญ์ท้องถิ่นทุกท่านใช้องค์ความรู้ในการเทศนา อบรมตามหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ที่ได้รับนิมนต์ และเชิญไปบรรยาย หรือได้รับงบประมาณในการจัดอบรมเผยแพร่ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

ข้อมูลการสร้างองค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นถึงการใช้องค์ความรู้ โดยพระราชเชมากร,ผศ.ดร. พระโกศัยเจติยารักษ์ ดร.พระครูวิฑิตพิพัฒนาภรณ์ พระครูนิสิฐธรรมมาวุธ พระครูวิจิตรนวกการโกศลพระครูไพโรจน์พัฒนโกศล พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฒโน พระครูสิริวรรณรัชต์ พระอธิการดิเรก ธีรจิตโต รต.ภาคิน หนูพูน นายสมาน สร้อยเงิน นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพัน นายทวี กาทองทุ่ง โดยสรุป ปราชญ์ท้องถิ่นทุกท่านสร้างองค์ความรู้โดยการเขียนตำราท้องถิ่น และงานแปลธรรม สมุดข่อยที่เป็นภาษาล้านนาถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาไทยสู่ชุมชน และตีแผ่เผยแพร่เป็นเอกสาร แจกจ่ายไปยังหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องและสถานศึกษาท้องถิ่น

ข้อมูลการนำองค์ความรู้ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นถึงการนำเอาความรู้ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยพระราชเชมากร ผศ. ดร.พระโกศัยเจติยารักษ์ ดร.พระครูวิฑิตพิพัฒนาภรณ์ พระครูนิสิฐธรรมมาวุธ พระครูวิจิตรนวกการโกศล พระครูไพโรจน์พัฒนโกศล พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฒโน พระครูสิริวรรณรัชต์ พระอธิการดิเรก ธีรจิตโต รต.ภาคิน หนูพูน นายสมาน สร้อยเงิน นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพัน นายทวี กาทองทุ่ง โดยสรุป ปราชญ์ท้องถิ่นแต่ละท่านอยู่ใกล้ชิดชุมชนท้องถิ่นและมีบทบาทในสังคม แต่ละสาขาอาชีพ มีความคล่องตัวในการนำเอาความรู้สู่การส่งเสริมวัฒนธรรมตามแบบอย่างวิถีชีวิตชุมชนล้านนา เช่นการถ่ายทอดการทำบายสีสู่ขวัญ การทำยาสมุนไพร การสอนฟ้อนเล็บ การสอนตีกลองปฐจา การสอนเย็บใบตองงานลอยกระทง เป็นต้น โดยใช้วัด และสถานศึกษาในหมู่บ้าน และศาลาประชาคมเป็นที่อบรมส่งเสริมความรู้ด้านวัฒนธรรม

อภิปรายผล

กระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ ที่คณะผู้วิจัยได้ไปทำการสัมภาษณ์และศึกษาจากเอกสารหลักฐาน จำนวนทั้งสิ้น 20 แห่งทั่วจังหวัดแพร่ ซึ่งข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการและนักประวัติศาสตร์ จำนวน 20 รูป/คน ดังปรากฏในบทที่ 4 นั้น ผลการวิจัย พบว่า

ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตและผลงานด้านปราชญ์ท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ชีวิตและผลงานปราชญ์ท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดพระพุทธศาสนาเคยผ่านการบรรพชาอุปสมบททั้งสิ้นตลอดถึงมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนสังคมวัฒนธรรม เชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นตลอดถึงเชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมและวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะ พ่อนิคม ภาโถม แต่งวรรณกรรมธรรมกล้านนาเรื่อง มหาวิบาก

มีเนื้อหาที่สะท้อนถึงผลกระทบทางพระพุทธศาสนาที่บุคคลจะต้องได้รับแตกต่างกันไป และพ่อน้อย หม้อดี แต่งวรรณกรรมธรรมกล้านนา เรื่อง สารากาวิวิจาสูต มีเนื้อหาที่สะท้อนถึงการเจริญเมตตาเป็นเหตุให้อายุยืนยาวนิยมสหายในงานสืบชะตาต่ออายุผู้ป่วย หรืองานอายุวัฒนมงคล

ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลหรือหน่วยงานที่มีส่วนผลักดันให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

จากการสัมภาษณ์ พระราชเขมากร เจ้าคณะจังหวัดแพร่ และพระโกสีย์เจติยารักษ์ตลอดถึงนายน้อย หม้อดี วัฒนธรรมนายเหล่ง ทิดพัน ปราชญ์ท้องถิ่น ทำให้ทราบว่าทั้งพระสงฆ์และวัฒนธรรมตลอดถึงปราชญ์ท้องถิ่นต่างให้การสนับสนุนปราชญ์ท้องถิ่น ให้เป็นที่รู้จักในสังคมอย่างแพร่หลาย เช่นการยกย่องในด้านภูมิปัญญา การให้เกียรติบัตร และโล่เชิดชูผลงานของปราชญ์ท้องถิ่น แต่ละสาขาอาชีพตลอดถึงจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุน เป็นต้น

ข้อมูลของปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ด้านภาษาล้านนา

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นด้านภาษาล้านนา ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ประกอบด้วยพระครู วิทิตพิพัฒนาภรณ์ พระครูวิจิตรนวการโกศล พระครูไพโรจน์พัฒนโกศล นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพัน นายสุภาพ เกตุวิรพันธ์ ทำให้ทราบว่าแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนา โดยการถ่ายทอดมาจากอดีตเจ้าอาวาสบูรพาจารย์ และศึกษาจากธรรมกล้านนา และสมุดข่อย เป็นต้น

ข้อมูลของปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ ด้านวรรณกรรม

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ เกี่ยวกับวรรณกรรม พระครูวิทิตพิพัฒนาภรณ์ ได้เขียนธรรมกล้านนาเรื่อง พระเจ้าเสียบโลกพรธนาเกี่ยวกับการเสด็จโปรดเวไนยสัตว์ของพระพุทธเจ้า พระครูวิจิตรนวการโกศล ได้เขียนธรรมกล้านนา เรื่องพุทธสังคโลก พระครูไพโรจน์พัฒนโกศล ได้เขียนธรรมกล้านนา เรื่องเต้าน้อยองค์คำ และ เรื่องแมงสีหูห้าตา ซึ่งวรรณกรรมแต่ละเรื่องมีสาระเกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และวิถีชีวิตล้านนา

ข้อมูลคุณค่าของปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ด้านวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นด้านความรู้ เกี่ยวกับความรู้ด้านวัฒนธรรม โดยพระครูสิริวรรณ รัชต์ พระอธิการติเรก ธิรจิตโต พระครูปัญญาสารนิวิฐ นายปรีชา เตสุภาค นายนิคม ภาโถม นายเสรี ชัยลอม ทำให้ทราบว่าปราชญ์ท้องถิ่นมีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้อยู่ยืน โดยเฉพาะการประกอบ

พิธีกรรมทางล้านนา และการสืบวิถีชีวิตแบบ ล้านนา พระคุณเจ้าได้นำเอาหลักการดำเนินชีวิตวัฒนธรรม ประเพณีล้านนา ถ่ายทอดสู่ประชาชนผ่านการเทศนาและเข้าไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดถึงการจัดอบรม การทำบายสีสู่ขวัญ การจัดทำเครื่องสืบชะตา การส่งเคราะห์แก่ประชาชนและนักเรียน ตามวัดและโรงเรียน ให้ ความรู้เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านรายการวิทยุท้องถิ่นเป็นต้น

ข้อมูลการได้มาซึ่งองค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นถึงการได้มาซึ่งองค์ความรู้ โดยพระครูวิทิตพัฒนภรณ์ พระครูนิ สิริธรรมมาวุธ พระครูวิจิตรนวการโกศล พระครูไพโรจน์พัฒนโกศล พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฒโน พระครูสิริ วรรณรัชต์ พระอธิการดิเรก ธีรจิตโต นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพั้น สรุปได้ว่าการได้มาซึ่งองค์ ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นนั้นส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีตเจ้าอาวาสบูรพาจารย์ และศึกษาจาก ธรรมล้านนา และสมุดข่อย รวมทั้งการเข้าไปมอบตัวเป็นศิษย์ศึกษาในวัด หรือสำนักสงฆ์ครูบาผู้เชี่ยวชาญองค์ ความรู้ปราชญ์ท้องถิ่นแต่ละด้าน โดยได้รับการถ่ายทอดทางวาจา หรือธรรมล้านนา สมุดข่อย โดยเฉพาะตำรา ยาพื้นเมืองซึ่งรักษาโรคบางอย่าง ที่แพทย์แผนปัจจุบันยังรักษาไม่หายช่วยรักษาชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็น อย่างดี

ข้อมูลการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นถึงการใช้องค์ความรู้ โดยพระราชเชมากร,ผศ.ดร.พระโกศัยเจติยา รักษ์ ดร.พระครูวิทิตพัฒนภรณ์ พระครูนิสิริธรรมมาวุธ พระครูวิจิตรนวการโกศลพระครูไพโรจน์พัฒนโกศล พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฒโน พระครูสิริวรรณรัชต์ พระอธิการดิเรก ธีรจิตโต รต.ภาคิน หนูพุ่น นายสมาน สร้อยเงิน นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพั้น นายทวี กาทองทุ่ง โดยสรุป ปราชญ์ท้องถิ่นทุกท่านใช้องค์ ความรู้ในการเทศนา อบรมตามหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ที่ได้รับนิมนต์ และเชิญไปบรรยาย หรือได้รับ งบประมาณในการจัดอบรมเผยแพร่ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

ข้อมูลการสร้างองค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นถึงการใช้องค์ความรู้ โดยพระราชเชมากร,ผศ.ดร.พระโกศัยเจติยา รักษ์ ดร.พระครูวิทิตพัฒนภรณ์ พระครูนิสิริธรรมมาวุธ พระครูวิจิตรนวการโกศล พระครูไพโรจน์พัฒนโกศล พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฒโน พระครูสิริวรรณรัชต์ พระอธิการดิเรก ธีรจิตโต รต.ภาคิน หนูพุ่น นายสมาน สร้อยเงิน นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพั้น นายทวี กาทองทุ่ง

โดยสรุป ปราชญ์ท้องถิ่นทุกท่านสร้างองค์ความรู้โดยการเขียนตำราท้องถิ่น และงานแปลธรรม สมุด ข่อยที่เป็นภาษาล้านนากล่าวทอดออกมาเป็นภาษาไทยสู่ชุมชน และตีแผ่เผยแพร่เป็นเอกสาร แจกจ่ายไปยัง หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องและสถานศึกษาท้องถิ่น

ข้อมูลการนำองค์ความรู้ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นถึงการนำเอาความรู้ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยพระราชเชมา กร ผศ. ดร.พระโกศัยเจติยารักษ์ ดร.พระครูวิทิตพัฒนภรณ์ พระครูนิสิริธรรมมาวุธ พระครูวิจิตรนวการโกศล พระครูไพโรจน์พัฒนโกศล พระมหากิตติศักดิ์ กิตติวฑฒโน พระครูสิริวรรณรัชต์ พระอธิการดิเรก ธีรจิตโต รต. ภาคิน หนูพุ่น นายสมาน สร้อยเงิน นายวูเม่น ลมทาวงค์ นายเหล่ง ทิดพั้น นายทวี กาทองทุ่ง โดยสรุป ปราชญ์ท้องถิ่นแต่ละท่านอยู่ใกล้ชิดชุมชนท้องถิ่นและมีบทบาทในสังคม แต่ละสาขาอาชีพ มีความคล่องตัวใน

การนำเอาความรู้สู่การส่งเสริมวัฒนธรรมตามแบบอย่างวิถีชีวิตชุมชนล้านนา เช่นการถ่ายทอดการทำบายสีสู่ขวัญ การทำยาสมุนไพร การสอนฟ้อนเล็บ การสอนตีกลองปุงจา การสอนเย็บใบตองงานลอยกระทง เป็นต้น โดยใช้วัด และสถานศึกษาในหมู่บ้าน และศาลาประชาคมเป็นสื่อส่งเสริมความรู้ด้านวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1. ควรมีวิจัยเกี่ยวกับการปรัวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดแพร่ ร่วมกับการวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างและการใช้องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ เพื่อเสริมสร้างข้อมูลและหลักฐานให้เป็นไปอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กัน

2. ควรมีการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ งานวิจัยในลักษณะนี้ให้มาก ๆ เพราะจะได้ร่วมกันสร้างองค์ความรู้ปราชญ์ท้องถิ่นให้เด็ก เยาวชนและคนทั่วไปได้เล็งเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในการสืบทอดความรู้จากปราชญ์ท้องถิ่นไปสู่อนุชนรุ่นต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาคุณค่าปราชญ์ท้องถิ่นให้ครบทุกสาขาอาชีพ ในจังหวัดแพร่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและสังคม

2. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะเวทีกลาง เพื่อให้มีการเชื่อมโยงข้อมูลที่สัมพันธ์สอดคล้องกันทุกฝ่าย และเผยแพร่ให้ทราบทั่วไปเพื่อให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นเข้าสู่สังคมด้านวิชาการต่อไป

บรรณานุกรม

บุญส่ง นาแสง. กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น:มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, มปป.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอู่). รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพ-

มหานคร,ใน พระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์ของโลก, 2553.

รุ่ง แก้วแดง. ปฏิบัติการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2543.

สามารถ จันทรสุรีย์. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2534.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2534.

สัมภาษณ์เชิงลึก, พระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์, ระหว่าง วันที่ 11-22 กุมภาพันธ์ 2558 ช่วงเวลาตั้งแต่ 09.00-15.00 น.

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเรียนภาษาอังกฤษ Applying the Buddhist Doctrines for learning English

พระมหาพงษ์ประกาภรณ์ วิสุทธิญาณเมธี
วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นความพยายามที่จะประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับใช้ในการเรียนภาษาอังกฤษ ตั้งแต่การสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียนและวิธีการเรียนภาษาอังกฤษให้สัมฤทธิ์ผล จากการศึกษาพบว่า การเรียนภาษาอังกฤษให้สำเร็จนั้น ตัวผู้เรียนต้องพัฒนาตนเองให้เกิดอิทธิบาท 4 คืออะไรบ้าง ซึ่งเป็นหลักธรรมเบื้องต้นในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความรักในการเรียน และในการเรียนนั้น ต้องอาศัยวิธีการเรียนรู้ตามหลัก “หัวใจนักปราชญ์” คือ สุ จิ ปุ ลิ ได้แก่ สุ สุตะ ฟีกฟัง พูด จิ จินตะ ฟีกการคิด ตอบโต้ เป็นภาษาอังกฤษ ปุ ปุจณา ไม่เข้าใจให้สอบถาม โดยไม่ต้องกลัวว่าจะพูดผิด เพราะการพูดผิด เป็นกระบวนการหนึ่งของการเรียนรู้ และ ลิ ลิขิตะ เป็นการจดบันทึกช่วยจำ จะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาศักยภาพตนเองให้ดีขึ้นได้ หากนำเอาหลักธรรมเหล่านี้ไปประยุกต์กับการเรียนทุกศาสตร์ย่อมทำให้การเรียนประสบผลสำเร็จไม่ใช่แค่กับการเรียนภาษาอังกฤษเท่านั้น

คำสำคัญ: การประยุกต์, หลักพุทธธรรม, การเรียนภาษาอังกฤษ

Abstract

This article is an attempt to apply the Doctrines of Buddhism to the fundamentals of learning English. It inspires learners to learn English successfully. The result of studies found that learning English was successful. The students need to develop themselves according to the 4 paths of accomplishment, or also known as 4 bases for success. What is the basic principle to inspire a love in learning? According to Buddhism, one who needs to succeed in studying English has to learn on the main learning method, "heart of the wise." This means to listen, think, ask, and write without fear of being right or wrong. Wrong speech is one of the processes of learning. It will give students the opportunity to develop their own potential. Applying these principles to all subjects will make learning a success, it is not just learning English but for all subjects.

Keywords: Application, Buddhist Doctrines, English learning

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา (Educational religion) และเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ (Religion of learning) การศึกษาจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ความจริงในระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของตนเอง ในคนอื่นและในสิ่งแวดล้อม¹ หลักการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้วางหลักเอาไว้ หลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ย่อมเป็นประโยชน์เมื่อนำไปประยุกต์สู่การเรียนรู้ ศาสตร์สมัยใหม่ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มีกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น หัวใจนักปราชญ์ สุ จิ ปุ ลิ อันเป็นหลักสากลในการเรียนรู้ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ศาสตร์ต่าง ๆ เป็นการนำเอาหลักพุทธธรรม มาบูรณาการกับการเรียนรู้วิชาการสมัยใหม่ ในฐานะเป็นศาสนาแห่งการศึกษาและศาสนาแห่งการเรียนรู้ ย่อมมีหลักธรรมในการนำมาบูรณาการในการเรียนรู้วิชาการใหม่ ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้นำไปปฏิบัติ

ในบทความนี้มีวัตถุประสงค์ อยากรู้ให้ผู้ที่มีความสนใจในการเรียนภาษาอังกฤษ ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมแล้วนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนภาษาอังกฤษทั้ง 4 ด้านคือ ฟัง พูด อ่าน เขียน เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมให้ผู้สนใจเร่งพัฒนาความสามารถในการเรียนภาษาอังกฤษให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยการนำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนภาษาอังกฤษ

ความจำเป็นในการเรียนภาษาอังกฤษ

ปัจจุบันการเจริญเติบโตทางเทคโนโลยีทำให้การสื่อสารรวดเร็วและไร้ขอบเขต โดยเฉพาะการรับข้อมูลข่าวสารจากต่างประเทศได้อย่างรวดเร็ว จึงส่งผลให้ภาษาอังกฤษมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ต่ออนิวัตต์ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนผ่านการใช้สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้สถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนต่างเห็นความสำคัญในข้อนี้ จึงพัฒนาคุณภาพนิสิตให้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ สามารถสื่อสาร และรู้จักเลือกการใช้ภาษาอังกฤษให้มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้เพื่อนำไปพัฒนาตนเอง คนอื่นและสังคม ด้วยการนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง ประเทศไทยเป็นหนึ่งในบรรดาประเทศสมาชิกอาเซียน ที่จำเป็นต้องใช้ภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสาร ภาษาอังกฤษจึงกลายเป็นภาษาสากลของอาเซียนและเป็นเครื่องมือในการศึกษาระดับต่าง ๆ อย่างไม่จำกัด อีกทั้งภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารกับประชาคมชาวโลก D.D Vaid กล่าวเอาไว้ว่า ภาษาอังกฤษมีอิทธิพลต่อชาวโลกในทุกด้านของกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม วัฒนธรรม การทำงานหรือแม้แต่การเมืองและการศึกษา ภาษาอังกฤษกลายเป็นส่วนที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกชนไปแล้ว² แม้ในประเทศไทย ทั้งภาครัฐเห็นความสำคัญของภาษาอังกฤษในฐานะเป็นภาษากลางสากล จึงได้จัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา ถึงอุดมศึกษา หรือแม้แต่ภาคเอกชนพยายามกระตุ้นให้พนักงานเรียนภาษาอังกฤษมากขึ้นเพื่อใช้ในการติดต่อลูกค้าที่เป็นชาวต่างชาติ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเรียนรู้ เทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็ว และสังคมมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแห่งการเรียนรู้และเป็นภาษาแห่งเทคโนโลยีผ่านเครื่องมือ

¹ แสง จันทร์งาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540) หน้า 1

² D.D. Vaid. *Improve your English*. 13 th Printing. (New Delhi: Orient Paperbacks, 2008) p7

สื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การจัดการศึกษาจึงต้องปรับกระบวนการทัศน์ เพื่อเตรียมผู้สำเร็จการศึกษาให้มีสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ภาษาอังกฤษมีความจำเป็นต่อคนไทยในยุค ทศวรรษที่ 21 ที่ต้องเรียนรู้ เพราะภาษาอังกฤษสามารถทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนรู้ทั้ง 3 ระดับคือ

1. เพื่อพัฒนาตน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ และรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภาษาอังกฤษและความหลากหลายในการประกอบอาชีพอันมีภาษาอังกฤษเป็นพื้นฐานสำคัญ

2. พัฒนาคอนอื่น นำเอาความรู้ที่ได้จากการภาษาอังกฤษ แพลความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในเรื่องใหม่ ซึ่งได้มาจากภาษาอังกฤษ แล้วนำออกเผยแพร่

3. พัฒนาสังคม ประเทศชาติ ประชากรเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรที่ต้องขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาติให้ก้าวไปข้างหน้า ลี กวนยู อดีตนายกรัฐมนตรีของสิงคโปร์ ได้พูดถึงความสำคัญของภาษาอังกฤษต่อการพัฒนาประเทศเอาไว้ว่า “กุญแจของการหลีกเลี่ยงความล้าหลังคือภาษาอังกฤษ ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ใช้ในประเทศของผมและนั่นคือสิ่งที่นำเราสู่ความสำเร็จ ผ่านการเชื่อมต่ออย่างกว้างขวางกับทั่วโลก”³

ในมุมมองพระพุทธศาสนา การเรียนภาษาอังกฤษสามารถทำให้เกิด ทัณฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง⁴

1. อุฏฐานสัมปทา ภาษาอังกฤษช่วยทำให้เกิดความขยัน เพราะต้องเอาใจใส่ในการเรียนให้มาก อันเป็นเครื่องมือเลี้ยงชีวิตได้ มีพุทธสุภาษิตตรัสว่า สาธุ โข สิบปากี นาม อปิ ยาทิสกิทิสึ ขึ้นชื่อว่าศิลปินวิทยา ไม่ว่าจะอย่างไร ย่อมให้ประโยชน์ได้ทั้งนั้น⁵

2. อารักขสัมปทา บุคคลสามารถหาทรัพย์ได้จากภาษาอังกฤษ เช่น ใช้ภาษาอังกฤษในการประกอบอาชีพและสร้างรายได้จากภาษาอังกฤษ เช่นโรงเรียนติวภาษา งานแปล ล่าม มัคคุเทศก์ เป็นต้น ภาษาอังกฤษมีความสำคัญต่ออาชีพอย่างมาก

3. กัลยาณมิตรตตา ภาษาอังกฤษสามารถทำให้เรามีเพื่อนต่างชาติที่หลากหลาย เราสามารถเปิดโอกาสให้ตัวเองได้รู้จักผู้คนที่มีความรู้ วัฒนธรรมหลากหลายมากขึ้น เป็นโอกาสในการเสาะแสวงหาเพื่อนที่เป็นกัลยาณมิตร ที่เราสามารถพึ่งพิงอาศัยได้โดยการติดต่อสื่อสารจากการใช้ภาษาอังกฤษ

4. สมชีวิตา ภาษาอังกฤษสามารถทำให้เกิดรายได้พิเศษ ทำให้การใช้ชีวิตไม่ลำบาก มีรายได้เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่ความสามารถของตน

³ หนังสือพิมพ์ข่าวสดออนไลน์, ลี กวนยู : กุญแจหลีกเลี่ยงความล้าหลังคือภาษาอังกฤษ, https://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=1431329860, 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2558.

⁴ อัง.อรรถก. 23/144/289.

⁵ ขุ.ชา.เอก. 27/35.

ปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษทั่วไป

ปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษทั่วไปที่ทำให้ตัวผู้เรียนไม่ประสบผลสำเร็จ มีปัจจัยสำคัญอันเป็นองค์ประกอบที่เราสามารถพบเห็นได้โดยทั่วไป มีดังนี้

1. ผู้สอน ยังไม่เข้าใจกฎเกณฑ์ วัฒนธรรมหรือการใช้ภาษาอังกฤษ เนื่องจากภาษาอังกฤษยังเป็นภาษาที่สองหรือที่สามของอาจารย์ผู้สอนเช่นเดียวกัน ระดับการใช้ภาษามีทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ อีกทั้งผู้สอนต้องเป็นผู้คอยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในห้องเรียน ระบบการสอนที่เราสามารถพบเห็นทั่วไปก็คือผู้สอนจะเน้นให้ผู้เรียนเรียนเฉพาะไวยากรณ์ โครงสร้าง แต่ไม่เน้นให้ผู้เรียนมีทักษะครบทั้ง 4 ด้าน ส่วนใหญ่มักจะขาดทักษะคือการฟัง การพูด กระบวนการในการตัดสินใจจากการสอบส่วนใหญ่เป็นการประเมินผลของผู้เรียนจากการเขียน จึงทำให้ผู้เรียนขาดทักษะในการประเมินผลในการฟังและการพูด ทำให้เราไม่สามารถประเมินผู้เรียนครบทั้ง 4 ด้าน

2. ผู้เรียน ขาดฉันทะ ไม่มีความสนใจที่อยากจะเรียน ไม่เห็นความสำคัญของการเรียนภาษาอังกฤษ ไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนและแน่นอนว่า ต้องเรียนเพื่อวัตถุประสงค์อะไร การมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน จะทำให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่นที่อยากจะเรียน เมื่อผู้เรียนมีความรักในการเรียน และมีความมุ่งมั่นสนใจที่อยากจะเรียน ผู้เรียนเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญมากในกระบวนการที่ค้นแห่งการเรียนรู้ ดังที่พระไพศาล วิสาโลได้ให้ทัศนะเอาไว้ดังนี้

“ปัจจุบันเราเน้นการสอนเสียเยอะ เน้นที่การสอนครูมากกว่าเน้นที่การเรียนรู้ของเด็ก พูดเช่นนี้ไม่ได้ปฏิเสธการสอน เพียงแต่ต้องการบอกว่าการสอนเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา แต่ไม่ใช่ส่วนสำคัญที่สุดของการศึกษา ส่วนที่สำคัญที่สุดของการศึกษาคือการเรียนรู้ การสอนอาจไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ก็ได้ หากสอนแบบยัดเยียดหรือไม่สร้างฉันทะให้แก่ผู้เรียน ขณะที่การเรียนรู้นั้นสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีผู้สอน ขอให้สังเกตดูว่าเด็ก ๆ เขาเรียนรู้อะไรต่ออะไรมากมายโดยไม่ต้องมีครูสอน เขาเชี่ยวชาญเรื่องโทรศัพท์มือถือ หรือเกมคอมพิวเตอร์ โดยไม่ต้องมีใครสอนเลย แต่เรียนรู้เองโดยอาจอาศัยข้อมูลที่ป้อนจากสื่อหรือโฆษณา ที่จริงสื่อในปัจจุบันมีบทบาทมากในการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก”⁶

จากคำกล่าวนี้ อาจทำให้เราสรุปได้ว่า ตัวผู้เรียนมีความสำคัญมากหากมีฉันทะในการที่จะเรียนรู้ อะไรก็ตาม ผู้สอนอาจมีความสำคัญน้อยกว่า เพราะตัวฉันทะ จะทำให้เด็กหรือตัวผู้เรียนเกิดความขวนขวาย ที่อยากจะเรียนรู้เองแม้จะไม่มีผู้สอนเลยก็ตาม

3. วิธีการสอน รูปแบบในการสอนภาษาอังกฤษในปัจจุบันมักเป็นรูปแบบ (One way) คือผู้เรียนรับสารจากผู้สอนอย่างเดียว โดยไม่ได้มีความปฏิสัมพันธ์กับผู้สอน เช่น การถามตอบ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นภาษาอังกฤษ จึงทำให้ผู้เรียนขาดการฝึกฝนในเรื่องการคิด การพูด การฟัง การโต้ตอบ แนวทางการเรียนภาษาอังกฤษมักจะมีสองแบบ คือ คอร์สเรียน กับคอร์สฝึก

⁶ พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนากับการศึกษาเพื่ออนาคตของประเทศ, <http://www.visalo.org/article/budBudandSuksa.htm>, วันที่ 24 พฤศจิกายน 2547

คอร์สเรียนคือไปเรียนจากครู ฟังอย่างเดียว ไปรับเอาข้อมูลอย่างเดียว อย่างนี้โอกาสที่ผู้เรียนจะพูดได้มีน้อยมาก การเรียนแบบนี้ส่วนใหญ่ได้แค่เนื้อหาไวยากรณ์ ได้ความรู้เพิ่มเติมแน่นอน เพราะเป็นการเรียนรู้จากผู้สอน คอร์สแบบนี้เหมาะสำหรับเรียนไวยากรณ์ และการเขียน การเรียนแบบนี้เน้นผู้สอนเป็นหลัก แต่ผู้เรียนไม่ค่อยได้ประโยชน์มากนัก เพราะขาดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติหรือขาดการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในห้องเรียน

คอร์สฝึก การเรียนแบบนี้ฝึกให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกพูด ฝึกอ่าน ด้วยตนเองคนสอนแค่พยายามสอนให้คนเรียน กล้าแสดงออก สอนฝึกพูดและอ่านให้ถูกต้อง แต่เน้นการนำไปใช้ ในสถานการณ์จริง การเรียนแบบนี้เน้นตัวผู้เรียน ผู้สอนเป็นเพียงแค่ผู้คอยกระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกฟัง พูด อ่าน เขียน

4. การเรียนผิดวิธี การเรียนภาษาอังกฤษที่มักทำให้ผู้เรียนใช้เวลาเนิ่นนาน แต่ไม่ประสบผลสำเร็จก็คือ การเรียนที่ผิดธรรมชาติ การเรียนภาษาโดยธรรมชาติของมนุษย์ก็คือเรียนฟังก่อน แล้วค่อยฝึกการพูด อ่าน และเขียนตามลำดับ การเรียนภาษาแบบวิธีธรรมชาติที่เราสามารถศึกษาได้คือ การเรียนภาษาไทย เราฝึกฟังจากการที่พ่อแม่พูดให้ฟังตั้งแต่อายุ 1-5 ขวบ โดยที่เด็กอายุ 5 ขวบไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ แต่สามารถพูดจาตอบโต้กับพ่อแม่ได้ นั่นเป็นเพราะว่าเด็กได้รับการฝึกฝนจากการฟังมาก่อน ดังนั้น การที่ผู้เรียนเรียนไวยากรณ์แล้วตั้งความหวังว่าจะทำให้ผู้เรียนพูดภาษาอังกฤษได้นั้น ย่อมเป็นการคาดหวังจากผลการเรียนที่ผิดวิธี ลักษณะการเรียนพูดที่ถูกต้องหลักธรรมชาติคือ เรียนด้วยหู ไม่ใช่เรียนด้วยตา เพราะตาไม่สามารถสอนให้เราออกสำเนียงได้อย่างถูกต้องได้ ถึงแม้ในตำราจะมีวิธีการออกเสียงให้ถูกต้องด้วยตัวหนังสือ แต่ผู้เรียนจะรู้ว่าตนเองพูดถูกต้องหรือไม่ ชาวต่างชาติฟังรู้เรื่องหรือไม่ จากการพูดและเรียนรู้ปฏิบัติจากคนฟัง บางคนไม่รู้ขั้นตอนในการเรียนที่ถูกต้อง จึงต้องใช้เวลาเรียนมากและไม่ประสบผลสำเร็จ

ต่อไปนี้เป็นรูปแบบของการเรียนภาษาอังกฤษโดยวิธีเจ้าของภาษา (Native speakers)

รูปแบบการเรียนภาษาอังกฤษของ AJ Hoge

AJ Hoge ผู้อำนวยการสถาบันเรียนภาษาอังกฤษ Effortless English ได้วางหลักการเรียนภาษาอังกฤษเอาไว้ดังนี้⁷

1. **Always Study and Review Phrases, Not Individual Word** เรียนและจำเป็นวลี ไม่ใช่เรียนแบบเป็นคำ ๆ เช่นจำคำว่า Home บ้าน Come มา Go ไป หรือท่องกริยาสามช่อง ผู้เรียนส่วนมากเรียนภาษาอังกฤษด้วยท่องจำคำศัพท์ แต่เจ้าของภาษาไม่ได้เรียนภาษาอังกฤษด้วยการจำคำศัพท์เป็นคำ ๆ เจ้าของภาษาเรียนเป็น Phrase คือกลุ่มคำหนึ่ง ๆ ซึ่งมีความหมายแต่ไม่สมบูรณ์ในความหมายเหมือนกับประโยค ตัวอย่าง เช่น "in the corner" = ในมุม ๆ หนึ่ง สื่อสารไม่สมบูรณ์ เพราะ 1.ไม่รู้มุมอะไร 2.ใครทำอะไรกับมุม 3. เกิดอะไรขึ้นกับมุม จะเห็นว่าความหมายจาก Phrase สื่อความหมายได้ไม่สมบูรณ์ในตัวเอง แต่สามารถนำไปใช้ได้เลย เช่น Of course, Absolutely not, Why not เป็นต้น

2. **Don't Study Grammar ห้ามเรียนไวยากรณ์** ยึดติดรูปแบบไวยากรณ์มากเกินไป จึงเป็นเหตุทำให้ผู้เรียน เวลาจะพูด จะกลัวพูดผิดไปจากรูปแบบไวยากรณ์ ซึ่งความเป็นจริง ในเวลาพูดไม่ได้พูดตรงโครงสร้างไวยากรณ์ไปเสียทั้งหมด มีการลดรูป มีการใช้ภาษาตลาด การพูดโดยที่มัวแต่คิดถึงเรื่องไวยากรณ์จะทำให้ผู้พูดต้องคิดสองระบบ คือต้องผ่านกระบวนการคิดเป็นภาษาไทยก่อนแล้วค่อยคิดเป็นภาษาอังกฤษนั่นเอง

⁷ AJ Hoge 7 rules with text. <http://www.effortlessenglishpage.com/p/7-rules.html>

คือ คิดเป็นรูปแบบไวยากรณ์ หากจะเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผลจริง ๆ ต้องเรียนด้วยหู ไม่ใช่ด้วยตา เหตุผลเป็นจำนวนมากที่ผู้เรียน คุกกับฝรั่งไม่รู้เรื่องเพราะ เราไม่ได้ออกเสียง เหมือนอย่างที่ฝรั่งพูด เช่นภาษาอังกฤษแบบไทยออกเสียง Menu เป็น เมนู แต่ฝรั่งออกเสียงเป็น เมนิวหรือเม้นอยู่ ภาษาอังกฤษแบบไทย ออกเสียง International อินเตอร์เนชั่นแนว หรือ แนล แต่ฝรั่งออกเสียงเป็น อินเตอร์เนชั่นเนล American share ซึ่งหมายถึง มีอะไรก็มาแบ่ง ๆ กัน หรือเวลาไปทานอาหาร ก็มักจะได้ยินคนไทยพูดว่า American Share แต่ฝรั่งไม่รู้เรื่อง เพราะเขาไม่ได้ใช้คำนี้ เขาใช้คำว่า Let's go Dutch หมายถึง แบ่ง ๆ กัน หรือแชร์กัน

3. **The Most Important Rule, Listen First ฟังฟัง ให้มาก** การอ่านหนังสือก็ดี เรียนไวยากรณ์ก็ดี หรือจำคำศัพท์ก็ดี ไม่ได้ช่วยให้การพูดภาษาอังกฤษดีขึ้น เพราะการเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผล ต้องเรียนด้วยหู ไม่ใช่ด้วยตา การฟังเป็นสิ่งสำคัญมาก ๆ เพราะการฟังคือการเรียนรู้ด้วยสัญญา คือการจำได้หมายรู้

4. **Slow, Deep Learning is Best เรียนช้า ๆ สุขุมลุ่มลึก ความลับสำหรับการทำให้พูดภาษาอังกฤษง่ายขึ้นก็คือเรียนทุกคำ และวลี อย่างละเอียด** บางครั้งเราเปิดดิกชันนารี ก็เพื่อให้รู้แค่ความหมาย แต่เราไม่ค่อยดูเนื้อหาของคำ ว่าคำนี้ทำหน้าที่อะไรได้บ้าง นอกจากเป็นประธาน เช่นคำว่า Practice หรือคำว่า Practise ต่างกันตรงไหน และคำว่า boring และคำว่า bored เปื่อ มีวิธีการใช้แตกต่างกันอย่างไร I am bored หมายถึงอะไร หากเป็น I am boring หมายถึงอะไร และ interesting และ interested in มีความแตกต่างกันอย่างไร This book is very interesting หนังสือเล่มนี้น่าสนใจมาก I am interested in this book ผมสนใจหนังสือเล่มนี้ because this is very interesting เพราะมันน่าสนใจ เป็นต้น ศึกษาและวิเคราะห์การใช้คำในรูปแบบต่าง ๆ คำศัพท์ภาษาอังกฤษหนึ่งคำ อาจมีวิธีการใช้ที่หลากหลาย ผู้เรียนต้องคำใจหน้าที่ของการใช้ว่า รูปแบบที่เป็นคำนามเป็นเช่นไร เป็นกริยาเป็นรูปเช่นไร ศึกษาให้เข้าใจหน้าที่ของคำ

5. **Use Point of View Mini-Stories ฟังฟังเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นโครงสร้าง หรือเนื้อเรื่อง ที่เป็นกาล อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ปัจจุบันนี้ มีบทหรือเนื้อหานิทาน ที่เขาทำเอาไว้ ใน 1 เรื่อง แต่ทำเอาไว้เป็น 3 tenses อดีต ปัจจุบัน และอนาคตให้เราได้ฟัง** คือเรื่องเดียวกัน แต่ทำเป็น 3 tense และมีบทให้เราได้อ่านตามด้วย ฟังการออกเสียง และฟัง tense แต่ละ tense เป็นการเรียนหลักไวยากรณ์ด้วยการฟัง ซึ่งจะได้ผลมากกว่าเรียนด้วยตำรา (text book) และทำให้กระบวนการพูดภาษาอังกฤษไม่ติดขัด เช่น Yesterday I went to school. Today I am going to school. Tomorrow I will go to school / Tomorrow I am going to school.

6. **Only Use Real English Lessons and Materials** ถึงแม้เราจะเรียนมามากเกี่ยวกับตำราไวยากรณ์ แต่มันก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะเข้าใจคนอังกฤษพูด เพราะสำเนียงการพูด ความไว การออกเสียงแตกต่างจากในตำราอย่างมาก หรือแม้กระทั่งในเทปหรือแผ่นซีดี ที่เราเห็นเขาเรียนกันโดยทั่วไป เพราะเวลาเราเจอฝรั่งจริง ๆ ภาษาที่เขาใช้กับเราก็คือภาษาสแลง (Slang) ภาษาที่ใช้เฉพาะกลุ่ม เช่น What's up? How's going? เป็นไงบ้าง อี้เดียม (Idioms) กลุ่มคำ Don't be a chicken guy! อย่ากลัวไปเลย That's a bummer ช่วยจริง ๆ การจะทำให้การฟังภาษาอังกฤษรู้เรื่อง ต้องเรียนภาษาอังกฤษที่ฝรั่งใช้กันในชีวิตประจำวันจริง จากภาพยนตร์บ้าง ทีวีโชว์ของฝรั่งบ้าง หรือการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั่วไป ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นภาษาที่ฝรั่งเขาใช้กันในชีวิตประจำวัน เหมือนตำราภาษาไทย ภาษาในหนังสือหรือตำราเรียน สวัสดิ์ศรีรับ เป็นภาษาในบทเรียน แต่ในชีวิตจริงของคนไทย ใช้คำว่า หัวดี เป็นไงบ้าง ว่าไง

7. Listen and Answer not Listen and Repeat ฟังแล้วให้ตอบ ไม่ใช่ฟังแล้วให้พูดตาม การฟังแล้วพูดตาม ความจริงคือการ copy สำเนียงหรือคำพูด แต่นั่น ยิ่งก็ยังไม่ใช่เป็นการฝึกการฟังภาษาอังกฤษอย่างแท้จริง แต่เมื่อเราได้ยินคำถาม เราเข้าใจสิ่งที่เขาถามและเราสามารถโต้ตอบได้ นั่นหมายความว่าเรากำลังคิดเป็นภาษาอังกฤษ เป็นการฝึกในการรับฟัง ในการสนทนา เพราะการโต้ตอบ ต้องใช้ระยะเวลาประมาณ 4-5 วินาที ดังนั้น ในช่วงระยะเวลา 4-5 วินาทีนี้ เราจะต้องคิดเป็นภาษาอังกฤษได้แล้วว่า เราจะต้องตอบคำถามอย่างไร หากเราไม่เข้าใจคำถาม แสดงว่าการสื่อสารระหว่างผู้ถามและผู้ตอบย่อมไม่สัมฤทธิ์ผล

หลักการทั้ง 7 ข้อ เป็นการฝึกภาษาอังกฤษตามที่ AJ Hoge ได้วางรูปแบบเอาไว้ ดูเหมือนว่ารูปแบบทั้ง 7 ข้อ ข้อที่ 2 ว่าด้วย ห้ามเรียนไวยากรณ์ อาจจะเป็นคำแนะนำใหม่หรือแปลสำหรับคนเรียนภาษาอังกฤษทั่วไป ที่ยังยึดติดรูปแบบเดิมจากการเรียนภาษาอังกฤษหรือสถาบันการศึกษาได้วางกรอบเอาไว้ ก็คือ การเรียนภาษาด้วยตำรา การเรียนภาษาอังกฤษด้วยตำรา เป็นกระบวนการเรียนสุดท้ายหลังจากที่ผู้เรียนสามารถพูดได้แล้ว หรือฟังเข้าใจแล้ว สื่อสารได้แล้ว ค่อยมาเรียนวิธีการทางตำราในภายหลัง ตำราจะไม่ช่วยทำให้การพูดภาษาอังกฤษของเราดีขึ้นได้เลย นอกจากเก่งไวยากรณ์ ในบรรดาทักษะทั้ง 4 อย่าง ฟัง พูด อ่านและเขียน ไวยากรณ์สำคัญว่ากัน ก็ต้องตอบว่า ทุกทักษะสำคัญเท่ากันหมด ขึ้นอยู่กับว่า เราจะใช้ทักษะอย่างไหนมากกว่ากัน หากเป็นมักคุเทศก์ การฟังและพูด ย่อมสำคัญกว่าการเขียน หากเป็นนักเขียนนักแปล หลักไวยากรณ์สำคัญกว่าการพูดและการฟัง

การเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผลของแอนดรูว์ บิ๊กส์ (Andrew Bigg)

เคล็ดลับทำอย่างไรจะเก่งในการสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยมีกฎ 9 ข้อ ดังนี้คือ^๑

1. **ให้ลืมกฎแกรมม่า** เพราะคนไทยเก่งแกรมม่ามากกว่าฝรั่งอีก ฝรั่งจะเริ่มสอนแกรมม่าตอนเรียนชั้น ม.3 กิริยา 3 ช่องเพิ่งมาเจอครั้งแรกที่ประเทศไทย แกรมม่าอาจจะผ่านในการทำข้อสอบ แต่ถ้านำไปใช้สอบสัมภาษณ์ภาษาอังกฤษ หยุคการการท่องกฎแล้วอ้าปากพูด
2. **กรุณาพูดผิด** เราต้องพูดผิดเพื่อจะเก่ง ใครจะหัวเราะเราช่างเขา แต่ต้องถามว่าด้วยว่าเราพูดผิดอะไรเพื่อจะได้พัฒนาตนเอง ไม่ต้องกลัวไม่ต้องอาย ขายหน้า
3. **"พูดภาษาอังกฤษต้องพูดภาษาอังกฤษ"** อย่าพูดภาษาไทยคำอังกฤษคำ เพราะความหมายอาจจะผิดพลาด ศัพท์สแลงให้ระวังในภาษา เพราะไทยกับภาษาอังกฤษความหมายอาจจะมีความแตกต่างกัน
4. **"ต้องฟังและเลียนแบบ"** เริ่มต้นจากการฟังมาก ๆ แล้วเลียนแบบในการพูด วิธีการออกเสียง
5. **"ให้เราเดาความหมาย"** เรามักจะเดาถูก เดาคำจากคำ ดูท่าทาง เดาคำจากประโยค
6. **"กล้าที่จะถามถ้าไม่เข้าใจ"** ฝรั่งเวลาพูดมีมักจะพูดเร็ว ทำให้เราไม่เข้าใจ เราต้องถามบอกรให้เราพูดซ้ำ ๆ

^๑ แอนดรูว์ บิ๊กส์, แนะนำเทคนิคเรียนภาษาอังกฤษอย่างไรให้เก่ง, หนังสือพิมพ์ คมชัดลึกออนไลน์.
<http://www.komchadluek.net/news/knowledge/231903>, 30 มิ.ย. 2559.

7. "พุดเสียงสุดท้ายของคำ" ภาษาไทยไม่สำคัญมาก แต่ภาษาอังกฤษสำคัญมากโดยเฉพาะคำสุดท้าย จะทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนไป

8. "read" อ่านหนังสืออะไรที่เป็นภาษาอังกฤษแล้วอ่าน อ่านเยอะ ๆ เริ่มจากการอ่านหนังสือเด็ก การอ่านจะช่วยให้เรามาก

9. "สนุกสนานกับภาษาอังกฤษ" ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่คุ้นได้เหมือนภาษาไทย ต้องเรียนรู้ให้สนุก

แอนดรูว์ บิ๊กส์ ได้สรุป 4 ประเด็น จะทำให้ผู้เรียนเก่งภาษาอังกฤษได้ คือ อ่านภาษาอังกฤษทุกวัน ดูภาพยนตร์เป็นภาษาอังกฤษ ฟังเพลงภาษาอังกฤษ เขียนไดอารี่ทุกวันเป็นภาษาอังกฤษ เป็นการเพิ่มศัพท์และมีเพื่อนเป็นคนสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษหรือมีเพื่อนเป็นชาวต่างชาติ ถ้าอยากเก่งภาษาอังกฤษมาก ๆ คือ "ต้องอ่านปากพูดทุกวัน" ข้อสำคัญก็คือ เราต้องพูดผิดก่อนที่จะพูดถูก

การประยุกต์หลักพุทธธรรมสำหรับการเรียนภาษาอังกฤษ

ก่อนที่เราจะนำเอาหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเรียนภาษาอังกฤษนั้น เราควรทราบในเบื้องต้นก่อนว่า พระพุทธศาสนาได้วางหลักในการเรียนรู้เอาไว้เช่นไร ในพระพุทธศาสนานั้นได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็นหลายประเภท กล่าวในเบื้องต้นพระองค์ทรงวางหลักในการวิเคราะห์ swot จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ในรูปแบบพระพุทธศาสนาผ่านหลักคำสอน อริยสัจ 4 ในการพิจารณาตนเองก่อนที่จะพิจารณาปัจจัยภายนอก การนำเอาหลักอริยสัจ 4 มาวิเคราะห์ตัวผู้เรียน วิเคราะห์ให้เป็นเหตุเป็นผล (cause and effect) ได้ดังนี้

1. ทุกซ์ วิเคราะห์ตัวปัญหาหรืออุปสรรค ว่าอะไรคือปัญหาของการเรียนภาษาอังกฤษของตัวผู้เรียนที่ไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้ เป้าหมายในการเรียนภาษาอังกฤษที่แท้จริงของผู้เรียนคืออะไร ทำไมต้องเรียนผู้ที่สามารถตอบปัญหาข้อนี้ได้ดีคือผู้เรียนเท่านั้นจะเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดมากกว่าคนอื่น

2. สมุทัย วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาคืออะไร ปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลสืบทอดกันมาจนเป็นปัญหาของตัวผู้เรียนคืออะไร ซึ่งผู้เรียนจะต้องไปค้นหา และทำหน้าที่ให้ถูกต้อง สวหาสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ทำให้การเรียนภาษาอังกฤษมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นสืบหาปัญหาภายในและภายนอก ปัญหาภายในคือผู้เรียนมีอิทธิบาล 4 ต่อการเรียนหรือไม่ ปัญหาภายนอก เช่น สภาพสิ่งแวดล้อม ผู้สอน และวิธีการเรียน ส่งผลทำให้การเรียนมีประสิทธิภาพหรือไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียน หาทางแก้ไขให้ถูกต้องหรือไม่

3. นิโรธ วิเคราะห์เป้าหมาย คือรู้ว่าเป้าหมายของการเรียนอังกฤษคืออะไร หาแนวทาง วิธีการ และขั้นตอน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย ตามที่วางไว้ อย่างถูกต้อง จึงจะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า แนวทางหรือวิธีการที่จะปฏิบัตินั้นเป็นการแก้ปัญหาที่แท้จริงหรือไม่

4. มรรค ลงมือปฏิบัติ การลงมือทำคือการหาข้อพิสูจน์ด้วยการนำเอาหลักทฤษฎีต่าง ๆ ที่เจ้าของภาษาได้สรุปเอาไว้ทดลองนำมาปฏิบัติเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหา ปัญหาทุกอย่างไม่สามารถแก้ไขได้ ถ้าไม่ลงมือทำ

อาจสรุปได้แบบนี้ว่า นิสิต ก.สอบตกวิชาภาษาอังกฤษทั้ง สองภาคการศึกษา อาจารย์ที่ปรึกษาได้เรียกตัวเข้าพบ และให้คำแนะนำว่า หาก นิสิต ก.สอบตกอีก จะทำให้เกรดเฉลี่ยไม่ผ่านเกณฑ์ ตามที่

มหาวิทยาลัยกำหนดเอาไว้ อาจพ้นสภาพจากความเป็นนักศึกษาหรือย้ายไปเรียนคณะอื่น จึงทำให้นิสิต ก.ทุกข์ใจและกังวลใจมาก หากพ่อแม่ทราบก็ต้องเสียใจ

1. นิสิต ก.มีความทุกข์ในเรื่องใด ควรแก้ปัญหาที่ใคร
2. สาเหตุที่นิสิต ก.มีความทุกข์นี้ ควรแก้ปัญหาที่ใคร
3. นิสิต ก.จะนำหลักธรรมใดมาเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางที่จะทำให้คลายทุกข์ ความทุกข์จะหมดไปหากสอบผ่าน
4. ลงมือปฏิบัติ ไปตามแนวทางที่ถูกต้อง ที่จะทำให้คลายทุกข์นั้นได้

สร้างแรงบันดาลใจในการเรียนตามหลักพุทธธรรม

หลักธรรมที่จะทำให้การเรียนและการทำงานให้ประสบผลสำเร็จนั้น ต้องทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางแห่งอิทธิบาท 4 คือ⁹

1. ฉันทะ เต็มใจที่อยากจะเรียน มีความสนใจใคร่รู้ ไม่ใช่เรียนเพราะเป็นวิชาบังคับหรืออยากจะได้เกรดที่ดีเท่านั้น
2. วิริยะ เรียนรู้ด้วยความไม่ท้อแท้ ไม่ว่าจะเรียนด้วยความยากลำบากแค่ไหน ต้องไม่ถอดใจ มีความมุ่งมั่นที่อยากเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา
3. จิตตะ มีเป้าหมายชัดเจนในการเรียนว่าทำไมต้องเรียน เรียนไปแล้ว จะนำเอาความรู้ภาษาอังกฤษไปทำอะไร
4. วิมังสา มีความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน หมั่นทบทวน วิเคราะห์หาจุดด้อย ในการนำไปปรับปรุง การจับประเด็นไม่ใช่แค่การย่อความหรือสรุปความ แต่เป็นการวิเคราะห์ให้แตกฉานว่าอะไรคือหัวใจหลักของสิ่งที่เรียนอยู่ในหนังสือหรือสิ่งที่ผู้สอนกำลังพูดอยู่ เวลาอ่านจบ ต้องหัดตั้งคำถามหรือวิเคราะห์ ต้องสรุปว่าหัวใจสำคัญหรือประเด็นหลักของหัวข้อนี้หรือ tense นี้คืออะไร

การสร้างแรงบันดาลใจโดยการนำเอาหลักอิทธิบาท 4 นี้มาเป็นหลักในการสร้างแรงบันดาลใจ นับว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ตรงจุด เนื่องจากหากผู้เรียนไม่รู้เป้าหมายของการเรียน ไม่มีความรักในการที่จะเรียนรู้ อันเกิดจากตัวผู้เรียนยอมส่งผลให้ปัจจัยอื่น ๆ ไม่สมบูรณ์ไปด้วยเนื่องจากตัวผู้เรียนคือผู้รับสาร ผลสัมฤทธิ์ผลย่อมประเมินจากผู้เรียน

กระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์

1. การเรียนรู้ด้วยการรับรู้จากอารมณ์ทั้ง 6 ผ่านทางอายตนะทั้ง 6 คือ¹⁰
  - รูปรูป โดยการเรียนรู้ด้วยตา
  - รู้อารมณ์ โดยการเรียนรู้ด้วยหู
  - รู้อารมณ์ โดยการเรียนรู้ด้วยจมูก
  - รู้อารมณ์ โดยการเรียนรู้ด้วยลิ้น

⁹ ที.ปา. 11/231/233

¹⁰ แสง จันทร์งาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540). หน้า 5

รู้สัมผัส โดยการเรียนรู้ด้วยกาย

รู้มโนภาพ โดยการเรียนรู้ด้วยใจ

เราสามารถเรียนรู้ภาษาอังกฤษจากการเรียนรู้ผ่านอายตนะทั้ง 6 นี้ได้ ตัวอย่างเช่น การเอารูปภาพต่าง ๆ ของสัตว์บ้าง อาชีพต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์แทนคำพูด เมื่อเห็นรูปภาพทำให้เราทราบว่าเป็นรูปภาพนั้น เรียกว่าอย่างไรในภาษาอังกฤษ ผ่านแทนคำพูดหรือตัวอักษร อย่างนี้เรียกว่าได้ประโยชน์จากการเรียนรู้จากรูป เรียนรู้จากเสียง การฝึกพูดภาษาอังกฤษ ต้องเริ่มต้นจากการฝึกฟังเสียง การฝึกฟังที่มากพอ จะทำให้เราจำคำศัพท์ได้ คำถามต่อไปคือ ฟังมากแค่ไหน ถึงจะทำให้จำได้ คำตอบก็คือ ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของผู้เรียน เพราะผู้เรียนบางคนสามารถฟังไม่ก็รอบก็สามารถจำได้ แต่ผู้เรียนบางคนต้องทบทวนเป็นประจำ การเรียนลักษณะนี้สอดคล้องกับหลักการเรียนภาษาของครูเคท เนตรปรียา ชุมไชโย ที่ได้บอกเอาไว้ว่า

“การท่องศัพท์จากสิ่งที่มีประสบการณ์ตรงคือได้ดู ได้เห็น ได้สัมผัส จะทำให้จำได้ดีที่สุด แต่ก็แปลกคนไทยไม่ชอบเรียนรู้อะไรจากธรรมชาติ แต่ชอบอะไรที่มันมีให้เรียนแบบสำเร็จรูป หลายคนจึงชอบท่องศัพท์จากสมุดคำศัพท์หรือดิกชันนารี”¹¹

2. เรียนรู้ด้วยการใช้สัญญา (perception) การเรียนรู้ด้วยวิธีจำ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้ข้อที่ 1 เมื่อเรารู้เห็นรูปตำรา และรู้ว่าเป็นการจำ แล้วก็จำได้ว่า คำศัพท์ภาษาอังกฤษเรียกตำราว่าอย่างไร การรับรู้ในระดับนี้เป็นเรียนรู้ในระดับสัญญา เป็นการรู้ความรู้อยู่แล้ว เพราะเหตุนี้ สัญญา จึงหมายถึงความจำได้หมายถึง จำรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และมโนภาพได้

สุ จิ ปุ ลิ หัวใจของการเรียนภาษาอังกฤษ

มักจะมีผู้เริ่มเรียนภาษาอังกฤษเป็นจำนวนมากตั้งคำถามว่า ทำอย่างไรถึงจะพูดภาษาอังกฤษได้ แต่ในขณะที่เดียวกันกระบวนการเรียนเพื่อทำให้พูดภาษาอังกฤษได้นั้น เราเรียนไม่ถูกต้อง เรียนไม่ถูกต้องกับหลักธรรมชาติแห่งการเรียนรู้ภาษา เช่น เราอยากพูดได้ แต่เราให้ความสำคัญกับการเรียนไวยากรณ์ ซึ่งการเรียนไวยากรณ์ไม่สามารถทำให้เราพูดภาษาอังกฤษได้เลย หัวใจหลักในการเรียนรู้ในพุทธปรัชญาก็คือ

1. เราต้องเรียนฟัง (สุตะ)

ผู้ที่เรียนภาษาอังกฤษเกือบร้อยละ 80% เรียนภาษาอังกฤษ ผิดธรรมชาติ หลักโดยทั่วไปการเรียนภาษาใด ๆ หลักเริ่มต้นก็คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน แต่คนไทย เรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่อนุบาล จนถึงปริญญาโทหรือปริญญาเอก ใช้หลักการย้อนศรก็คือ เขียน อ่าน พูด และฟัง จึงไม่แปลกใจว่าทำไม คนไทยจึงเรียนภาษาอังกฤษใช้ระยะเวลาเนิ่นนาน เพราะหัวใจหลักของการพูดภาษาอังกฤษให้ได้ผล คือ การฝึกการฟัง การพูด เราเอาไปไว้อันดับท้ายสุด บางประเทศ เช่น เบลเยียม หรือเดนมาร์ค หรืออีกหลายประเทศ ที่เขามีภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองหรือสามเหมือนประเทศไทย เขาสอนภาษาอังกฤษกันไม่ถึงระยะเวลา 5 ปี สามารถพูด อ่าน เขียนได้ดี แต่สำหรับคนไทยแล้ว ตั้งแต่ ประถม (6-7ปี) มัธยม (6ปี) ปริญญาตรี (4-5 ปี) ปริญญาโท (3-4 ปี) หรือแม้กระทั่งปริญญาเอก เราก็ยังพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ ดูระยะเวลาการเรียนภาษาอังกฤษของคนไทย แล้วค่อนข้างใช้เวลานานมาก ไม่ใช่คนไทยเรียนไม่เก่ง แต่เพราะสาเหตุหลัก ๆ ก็คือ

¹¹ เนตรปรียา ชุมไชโย. ฝึกภาษาอังกฤษกันอย่างไรทำไมไม่สำเร็จสักที. พิมพ์ครั้งที่ 15. (กรุงเทพมหานคร: สดสัปดาห์ สำนักพิมพ์, 2545) หน้า 123

เด็กไทยส่วนมาก ไม่ค่อยได้มีโอกาสฝึกทักษะการเรียนรู้ภาษาอังกฤษแบบธรรมชาติที่ถูกต้อง นั่นก็คือ ฝึกการฟัง และการพูด การเรียนภาษาที่ผิดวิธีและไม่ถูกต้องตามหลักธรรมชาติของการฝึกฟังและพูดเป็นสาเหตุที่ทำให้เด็กไทยเรียนภาษาอังกฤษกันนาน แต่ก็ยังไม่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้สักที

ข้อสังเกต ทำไมเด็กที่เรียนมหาวิทยาลัยนานาชาติ (international) สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ ก็เพราะได้ฝึกพูดทุกวัน ได้ฟังทุกวัน ได้ใช้ทุกวัน และบางโรงเรียนบังคับต้องพูดภาษาอังกฤษ แต่สำหรับโรงเรียนของรัฐ ครั้นครูหรือศักยภาพของโรงเรียนจะทำอย่างนั้นไม่ได้ จะบรรยายเป็นภาษาอังกฤษให้เด็กฟัง อาจจะมีปัญหาเด็กฟังไม่รู้เรื่อง ทำให้ระบบการเรียนการสอนล่าช้า เพราะปัญหาสำหรับการสอนในห้องเรียนก็คือเน้นระบบเกรด หรือข้อแค่นั้นนักเรียนสอบผ่าน วิชาภาษาอังกฤษอาจารย์ผู้สอนควรใช้ภาษาอังกฤษสื่อสารกับผู้เรียนแต่อาจารย์ผู้สอนบรรยายเป็นภาษาไทย ดังนั้นผลลัพธ์ออกมาจึงไม่ใช่เรื่องแปลก สิ่งที่ได้ก็จะได้นั่นก็คือ ไวยากรณ์ มากกว่าการฟัง การพูด การสนทนา และการออกเสียงที่ถูกต้องของศัพท์หรือกลุ่มคำ การออกเสียง การขึ้นลงของคำ มีส่วนสำคัญอย่างมาก ในการพูดภาษาอังกฤษผู้เรียนก็ไม่ได้เรียน เพราะอาจารย์บรรยายเป็นภาษาไทย

2. เราต้องฝึกคิดที่จะพูด (จินตนะ)

ระบบการเรียนรู้ด้วยทักษะการฟัง (listening) และได้ยินไม่เหมือนกัน (hearing) การฟังคือตั้งใจฟัง สนใจว่าเขาพูดว่าอะไร มีเนื้อหาอย่างไร ส่วนการได้ยินหมายถึงแค่ได้ยินผ่าน ๆ หู อาจไม่ได้สนใจ ในกระบวนการเรียนรู้ของ AJ Hoge สอดคล้องกับการเรียนในด้านการฝึกคิดที่จะพูด ฝึกฟังประโยคเป็นภาษาอังกฤษแล้วตอบคำถาม เพราะการตอบคำถามทำให้ผู้เรียนภาษาอังกฤษได้ฝึกคิด ไม่ได้ฟังอย่างเดียว แต่ต้องมีการตอบโต้ การตอบคำถามจากผู้ฟังด้วย จะทำให้การเรียนรู้ภาษาอังกฤษประสบผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น

3. ถามผู้รู้ (ปุจฉา)

มนุษย์เป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการเรียนรู้ภาษา เพราะเราสามารถถามในสิ่งที่เราไม่เข้าใจได้กับมนุษย์ด้วยกัน การถามเป็นบันไดขั้นหนึ่งที่สำคัญในการเรียนรู้ศาสตร์ทุกชนิด เพราะเราไม่สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยการนึกคิดเอาเอง ต้องผ่านการเรียนรู้จากการถาม จากเจ้าของภาษา จากบุคคลที่ผ่านประสบการณ์ การเรียนรู้ที่จะทำให้มนุษย์จำแม่นก็คือเรียนรู้จากข้อผิดพลาดของตนเอง แล้วสอบถามในส่วนที่ถูกต้อง

4. การจดบันทึก (ลิขิต)

กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่งของการเรียนภาษาอังกฤษก็คือ การบันทึกคำศัพท์หรือประโยคที่น่าสนใจเอาไว้เพื่อเอาไว้อ่านทบทวน เพราะธรรมชาติแห่งสัญญา เราไม่สามารถจำทุกอย่างได้

นอกจากนี้ยังมีวิธีการเรียนรู้ตามหลักโดยทั่วไป ซึ่งพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้าตรัสไว้ 5 ประการ¹² คือ

1. การฟัง หมายถึงการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนในห้องเรียน ให้ความสนใจเวลาครูสอน

2. การจำได้ หมายถึงการใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้จำได้

3. การสาธยาย หมายถึงการท่อง การทบทวนความจำบ่อย ๆ นำเอาความรู้ที่ได้เรียนมานำมาทบทวนบ่อย ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลธรรม). พิมพ์ครั้งที่ 19. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2553). หน้า 238

4. การเพ่งพินิจด้วยใจ หมายถึงการตั้งใจจินตนาการถึงความรู้ที่ไว้มือ

5. การทบทวนวิเคราะห์ หมายถึงการเข้าถึงความรู้อย่างถูกต้อง เป็น ความรู้ที่แท้จริง ไม่ใช่ติดอยู่แต่เพียงความจำเท่านั้น แต่เป็นความรู้ความจำที่สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้

กระบวนการแห่งการเรียนรู้เหล่านี้ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ ดังมีพระพุทธานุญาตสรุปเอาไว้ว่า สุจิตฺติวินิมุตโต กะถัง โส ปณฺธิโต ภาเว" แปลว่า ผู้ปราศจาก สุ จิ ปุ ลิ จะเป็นบัณฑิตได้อย่างไร¹³

ความสอดคล้องการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของ AJ Hoge และแอนดรูว์ บิ๊กส์ กับหลักพุทธธรรม

เมื่อนำหลักการเรียนรู้ภาษาอังกฤษทั้ง 2 หลักการ นำเอามาเปรียบเทียบการเรียนรู้ตามหลักในพระพุทธศาสนา จะพบว่ามีความเหมือนกันคือ การใช้หลักฉันทะ เป็นตัวนำในการเรียน เพราะหากขาดฉันทะ การเรียนภาษาอังกฤษย่อมไม่สัมฤทธิ์ผล ไม่ว่าจะเรียนภาษา เพื่อพัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้าน การเรียนด้วยอาศัยความวิริยะอุตสาหะ อิทธิบาท 4 เป็นเหมือนรากฐานที่จะทำให้ผู้เรียนมีฐานที่มั่นคงที่จะทำให้การเรียนบรรลุผล การจะเรียนภาษาอังกฤษให้พูดได้นั้น ผู้เรียนต้องเรียนตามหลักการเรียนรู้ คือ สุ เรียนการฟัง สังสมการฟัง จิ คิติวิเคราะห์ บทเรียน ปุ หมั่นสอบถาม ในเรื่องที่เราไม่รู้ หรือหากพูดผิด ก็ต้องถาม ลิ หมั่นจดบันทึก เพื่อช่วยการจำ การเรียนภาษาอังกฤษเป็นทักษะแห่งการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยอายตนะคือ ตา เรียนด้วยการดู หู เรียนด้วยการฟัง และเป็นทักษะที่ต้องลงมือปฏิบัติ ดังนั้นผู้เรียนที่จะทำให้การเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผล ย่อมเรียนแสวงหาความรู้จากองค์ประกอบเหล่านี้ คือ¹⁴

1. สุตมยปัญญา เรียนรู้จากการฟัง ฟังจากเจ้าของภาษา ฟังฟังการฝึกฟังเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนภาษาไทย การเรียนภาษาอังกฤษก็มีลักษณะคล้ายกับภาษาไทย คือเริ่มต้นจากการเรียนฟัง เพราะธรรมชาติของการเรียนภาษาของมนุษย์ก็คือเริ่มต้นจากการฟัง สู่การพูดตอบโต้ไปตามลำดับ

2. จินตมยปัญญา เรียนรู้จากการคิดวิเคราะห์ ทบทวนนำไปสู่การพูดจาตอบโต้

3. ภวานามยปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้จากประสบการณ์ ภาษาอังกฤษเป็นการเรียนรู้จากทักษะ ไม่มีใครพูดภาษาอังกฤษได้จากการอ่านคู่มือจบเพียงเล่มเดียว ต้องฝึกฟัง ต้องฝึกพูด การพูดผิดคือส่วนหนึ่งของการฝึก เป็นขั้นตอนหนึ่งของการเรียนรู้และการฝึกฝน

ในส่วนกระบวนการเรียนรู้นั้นทั้ง 2 หลักการจากเจ้าของภาษา ได้ให้ความสำคัญองค์ประกอบ 3 ส่วน แต่ละส่วนมีความสำคัญไม่เท่ากัน กล่าวคือ

1. ผู้สอน เป็นเพียงแค่ผู้คอยชี้แนะและคอยแนะนำ ให้ผู้เรียนกล้าพูด

2. ผู้เรียน เป็นหัวใจหลักในการเรียน เพราะผู้เรียนคือผลผลิต หากผู้เรียนมีความอยากเรียน สนใจที่จะเรียนรู้ แน่ใจว่าการเรียนย่อมสัมฤทธิ์ผล มีหลายองค์ประกอบที่ทำให้เราเห็นว่า ผู้เรียนคือองค์ประกอบที่สำคัญเช่น Listen and answer ให้ฟังแล้วตอบคำถาม ต้องฟังและเลียนแบบ ให้เดาความหมาย กล้าที่จะถาม หากไม่เข้าใจ เหล่านี้คือองค์ประกอบที่สำคัญที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติด้วยตนเอง

¹³ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุดคำวัด. (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันหนังสือธรรม, 2548) หน้า 670

¹⁴ ที.ปา. 11/228/231

3.วิธีการเรียน ที่ถูกต้อง เช่น การไม่ให้เรียนไวยากรณ์ เพราะหลักการเรียนภาษาอังกฤษที่ถูกต้องคือ ผู้เรียนต้องเรียนวิธีการฟัง พูด อ่าน และเขียน หมายความว่า ไวยากรณ์คือขั้นตอนสุดท้ายหลังจากที่ผู้เรียนฟัง พูด อ่านได้แล้ว ถึงเรียนไวยากรณ์ในภายหลัง

การเรียนภาษาอังกฤษด้วยตนเองด้วยวิธีพุทธศาสตร์

พุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาแห่งปฏิบัตินิยม (Pragmatism) หลักการคิดแบบนี้มักจะสอนว่า ความคิดใด ๆ ก็ตาม ความรู้ใด ๆ ก็ตามจะมีความหมายหรือไม่ขึ้นอยู่กับผลของการปฏิบัติจากความคิดหรือ ความรู้นั้น ๆ เมื่อเราศึกษาได้ความรู้อันเป็นแนวทางในการศึกษา รู้ว่าการเรียนแบบใดเป็นการเรียนที่จะทำให้ การเรียนภาษาอังกฤษประสบผลสำเร็จ ผู้เรียนต้องลงมือปฏิบัติ บุคคลจะเข้าถึงหลักคำสอนในพระพุทธานุชาสนา ได้ด้วยการปฏิบัติ ถึงจะบรรลุหลักสัจธรรมในพระพุทธานุชาสนาได้ การจะทำให้การเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผลนั้น ก็ต้องลงมือปฏิบัติจากคำแนะนำที่ท่านผู้รู้หรือเจ้าของภาษาได้แนะนำเอาไว้ ด้วยหลักการแห่งพุทธธรรม 3 ประการคือ

1.ปริยัติ เรียนทฤษฎีให้รู้กระจ่าง ว่าการเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผล เรียนอย่างไร เรียนรู้ทฤษฎีจาก เจ้าของภาษาหรือสังเกตจากการเรียนรู้ธรรมชาติของการเรียนภาษาจากผู้ที่มีประสบการณ์ เปรียบเสมือนได้ คำแนะนำจากผู้สอน

2.ปฏิบัติ นำเอาความรู้หรือคำแนะนำต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนภาษาอังกฤษที่ได้ผล ที่ได้จากการอ่าน ฟัง จากเจ้าของภาษานำมาทดลอง ปฏิบัติ การรอจังหวะเวลาหรือฤกษ์ยามจึงไม่ใช่วิสัยแห่งพระพุทธานุชาสนาใน ในฐานะเป็นปฏิบัตินิยม ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเอาไว้ว่า “สัตว์ทั้งหลายประพฤตินอกในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่า ฤกษ์ดี...สัตว์เหล่าใดประพฤตีสุจริตด้วยกาย วาจา และใจ ในเวลาเช้า..ในเวลาเย็น ในเวลาเช้าและเวลาเย็น ก็ ถือว่าเป็นเวลาที่ดี ฤกษ์ดีของสัตว์เหล่านั้น”¹⁵ การพลัดวันประกันพรุ่ง ก็อาจเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งของการ เรียน รอโอกาสที่เหมาะสม เช่น จะดูก็ตอนใกล้สอบ จะเรียนก็ตอนจะมีการสอบบรรจุหรือมีการสอบสัมภาษณ์ เวลาไปสมัครงาน ย่อมทำให้เสียโอกาส ปัจจุบันมีสื่ออันเป็นช่องทางทำให้เราได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษหลาย ช่องทาง เช่นใน Youtube ภาพยนตร์ ข่าว โดยการนำเอาหลักของการเรียนรู้ สุ จิ ปุ ลิ นำมาทดลองปฏิบัติ ฟัง แล้วพยายามคิดตาม โต้ตอบตาม หากไม่เข้าใจตรงไหน สอบถามผู้รู้ ลิ ให้จดบันทึกในส่วนที่เราเห็นว่าสำคัญต่อ การเรียน

3.ปฏิเวธ ซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้ปริยัติ และทำปฏิบัติให้สม่ำเสมอและถูกต้อง จึงจะส่งผลทำปฏิเวธ ถูกต้องด้วย เมื่อเรียนหลักการได้ถูกต้อง และปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอและถูกต้อง จึงจะส่งผลให้บรรลุผลสำเร็จ จากการเรียนภาษาอังกฤษได้อย่างถูกต้องด้วย

วิธีการเรียนรู้นี้เป็นหลักการเรียนรู้ที่เป็นหลักสากล และเป็นหลักธรรมชาติแห่งการเรียนรู้ภาษา เหตุผลหลักที่ผู้เรียนไม่สามารถเรียนภาษาอังกฤษด้วยตนเองให้สำเร็จได้ เพราะขาดปัจจัยหลักเบื้องต้นคือ 1. ขาดหลักคำแนะนำ หรือหลักการเรียนรู้ที่ถูกต้อง อันเป็นหลักปริยัติ 2.ขาดหลักการปฏิบัติที่สม่ำเสมอ ไม่ ต่อเนื่อง อยากเรียนก็เรียน ไม่มีตัวฉันทะ วิริยะ อันจะเป็นหลักธรรมทำให้การเรียนมีความต่อเนื่องและ

¹⁵ อก.ติก.21/595/379

สม่ำเสมอ บางคนเรียนได้แค่ 2 อาทิตย์ก็ล้มเลิกการเรียน จึงทำให้การเรียนภาษาอังกฤษไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะขาดการเรียน (ปรียัติ) ลงมือฝึกฟัง และฝึกพูดอย่างต่อเนื่อง (ปฏิบัติ)

บทสรุป

หลักธรรมที่เป็นหัวใจของการศึกษานั้น เราสามารถนำเอามาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางในการใช้เป็นคู่มือในการเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผลได้ การศึกษาจะให้ผลดี (ปรียัติ) จะต้องเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติ (ปฏิบัติ) และควรเรียนรู้ให้รู้แจ้งสามารถนำไปใช้จริงได้ พัฒนาสติปัญญาของเราอยู่เสมอ เพราะการพัฒนาปัญญาเป็นบ่อเกิดความรู้ความสามารถ ซึ่งการศึกษาไม่ใช่เพียงการท่องจำ แต่ควรเข้าใจในเนื้อหา เพื่อจะได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ (ปฏิเวธ) จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา เป็นแนวทางในการศึกษาอย่างแท้จริง ซึ่งเราสามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันของเราได้อย่างดีทีเดียวในเรื่องของการศึกษาไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ใด การเรียนภาษาอังกฤษจะให้ประสบผลสำเร็จนั้น ควรนำเอาหลักพุทธธรรมนำมาประยุกต์ทั้ง 3 องค์ประกอบคือ

1. ตัวผู้สอน ทำให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับและเชื่อมั่น ดังที่ ดร.ตุรุษเก นักการศึกษาชาวลังกา ได้กล่าวถึงคุณสมบัติในความเป็นครูของพระพุทธเจ้าว่า “พระพุทธเจ้าทรงเชื่อมั่นในคำพูดที่ทรงเปล่งออกมาว่า สามารถทำให้คนเกิดความเชื่อมั่นถึงขั้นเปลี่ยนวิถีชีวิตได้ ยอมรับค่านิยมใหม่ได้ แสวงหาเป้าหมายใหม่ได้”¹⁶ หากผู้สอนทำให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับในความรู้ความสามารถ ย่อมทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนวิถีคิดได้เช่นเดียวกัน ปัญหาที่เราอาจพบเห็นก็คือตัวผู้สอนยังไม่มีความรู้ความสามารถพอ จึงทำให้ผู้เรียนเกิดความไม่เชื่อมั่นในครูผู้สอน

2. ตัวผู้เรียน ต้องมีหลักธรรมอิทธิบาท 4 เป็นฐาน หากผู้เรียนขาดหลักธรรมคืออิทธิบาท 4 ย่อมทำให้องค์ประกอบคือตัวผู้เรียนไม่มีประสิทธิภาพ การที่ผู้เรียนจะเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผลนั้น ต้องพัฒนาศักยภาพตนเองให้มีคุณสมบัติครบ 5 ด้าน คือ

1. พหุสสุตา ต้องฝึกฟังภาษาอังกฤษให้มาก
2. ธตา ต้องฝึกจำในบางประโยคหรือบางโครงสร้างที่จำเป็นต้องจำ เพราะการเรียนรู้ทุก ต้องอาศัย

การจำ

3. วจสา หมั่นฝึกพูดภาษาอังกฤษกับเจ้าของภาษาหรือคนที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ เพื่อเป็นการฝึกฝนให้เกิดความเคยชิน

4. มนसानุเปกขิตา หมั่นฝึกฝนจนเป็นความเคยชิน

5. ทิฏฐิยา สุปุทธิวิทธา หมั่นทบทวนหาข้อบกพร่อง และรีบแก้ไข

3. วิธีการเรียน นำเอาหลัก สุ จิ ปุ ลิ เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้การเรียนมีประสิทธิภาพ

¹⁶ แสง จันทร์งาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540). หน้า 49

บรรณานุกรม

- เนตรปรีชา ชุมไชโย. ฝึกภาษาอังกฤษกันอย่างไรทำไมไม่สำเร็จสักที. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: สุด
สัปดาห์สำนักพิมพ์, 2545.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุดคำวัด. กรุงเทพมหานคร:
ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.2548.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลธรรม). พิมพ์ครั้งที่ 19.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2553.
- พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนากับการศึกษาเพื่ออนาคตของประเทศ.
ศิริ พุศุภกร. กิริยาภิวัตน์ กิริยาเหตุกัตตวจจากและความสัมพันธ์ระหว่างกิริยาอาชยตกับกิริยาภิวัตน์.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515.
- แสง จันทร์งาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.
- หนังสือพิมพ์ข่าวสดออนไลน์. ลีกวนยู: กุญแจหลีกเลี่ยงความล่าช้าหลังคือภาษาอังกฤษ วันที่ 11 พฤษภาคม
พ.ศ. 2558.
- แอนดรูว์ บีกส์. เกรงใจแปลว่าอะไรเป็นภาษาอังกฤษ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ครูช่าง.
2548.
- _____ . แนวเทคนิคเรียนภาษาอังกฤษอย่างไรให้เก่ง. 30 มิ.ย. 2559.หนังสือพิมพ์ คมชัดลึกออนไลน์.
<http://www.komchadluek.net/news/knowledge/231903> (สืบค้นเมื่อวันที่ 19/08/2560)
- <http://www.visalo.org/article/budBudandSuksa.htm>.วันที่ 24 พฤศจิกายน 2547 (สืบค้นเมื่อวันที่
19/08/2560)
- https://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=1431329860
(สืบค้นวันที่ 19/08/2560)
- AJ Hoge 7 rules with text. <http://www.effortlessenglishpage.com/p/7-rules.html> (สืบค้นเมื่อวันที่
19/08/2560)
- D.D. Vaid. **Improve your English**. 13th Printing. New Delhi: Orient Paperbacks, 2008.

การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธวิธี The Ways of Life in Online Social Media According to Buddhist Approach

พระมหาทวิ มหาปญโญ, ผศ.ดร
พระมหาสมเจต สมจარი
เกรียงไกร พินยารัก
บัณฑิตวิทยาลัย

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยเรื่องการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธวิธี มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธวิธีเพื่อการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ 3) เพื่อเสนอแนวทางการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์อย่างมีความสุขตามหลักพุทธวิธี เป็นการวิจัยเอกสาร และแบบสอบถาม

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อการดำเนินชีวิตในสังคม หรือมีส่วนเกี่ยวข้องและส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม จากการสำรวจเชิงสถิติเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเข้าใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาในการดำเนินชีวิตในการใช้สื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับที่สูง ซึ่งมีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตในสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจก และระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคมโดยรวม

การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์เชิงพุทธนี้ เป็นดังเช่นมรรควิธีที่เป็นเหตุนำไปสู่ผล คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่เป็นประโยชน์สุข โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในตนเองของบุคคลแล้วกระจายไปสู่สังคม

คำสำคัญ : สังคมออนไลน์, พุทธวิธี

Abstract

This research contains three objectives: (1) to study on-line socialisation (2) to study the Buddhist way to live a social life on-line and (3) to propose the way to live a happy life on-line according to the Buddhist teachings. The researcher had conducted a documentary research and used questionnaire to research the Buddhist on-line socialisation.

The research reveals that the on-line socialisation has become an important problem that impacts the living in the society or has related and caused social problems. From the statistical survey, the social network behaviours affect the on-line socialisation at

high which influenced and related to the living of a social life, especially the social behaviours, at the individual as well as societal levels.

The Buddhist on-line social life is like the right path causing the effects which will change the society in a beneficial way, starting from the inner self then expand to the society.

Keywords : Social Media , Buddhist Approach

บทนำ

การสื่อสารข้อมูลของมนุษย์ ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มจากการสื่อสารข้อมูลอย่างง่ายที่ไม่มีควมสลับซับซ้อน จนถึงยุคสมัยที่มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะเป็นตัวนำพาข้อมูล เพื่อการสื่อสารที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ในปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นรูปแบบการสื่อสารข้อมูล que เข้าถึงผู้คนในทุกระดับ โดยมีการนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ภายใต้การพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา จนมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นสื่อหลักสำหรับการสื่อสารของผูคนในโลกอนาคต พร้อมกับวิวัฒนาการในด้านมีด หรือปัญหาของสังคมออนไลน์ที่นับเป็นปัญหาที่เด่นชัดมากในสังคมปัจจุบัน เนื่องด้วยธรรมชาติของมนุษย์ที่มีอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และเกิดการพัฒนาด้านหลาย ๆ ด้านเพื่อตอบสนองความต้องการในการใช้งาน จนในปัจจุบันเกิดเป็นสังคมออนไลน์ที่ออกแบบโดยเน้นเรื่องประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่ แต่ไม่ได้คำนึงถึงการพัฒนาด้านจิตใจ ตามหลักการด้านคุณธรรมจริยธรรมในการใช้สื่อทางสังคมออนไลน์

จากความก้าวหน้าของระบบอินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีการสื่อสารก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ทางสังคม คือ เครือข่ายสังคมใหม่ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่า “สังคมออนไลน์” (Online Community) หรือ “สังคมเสมือน” (Virtual Community) หรือ “เครือข่ายสังคมออนไลน์”¹ (Social Network) โดยเครือข่ายสังคมออนไลน์นี้เป็นพื้นที่สาธารณะที่สมาชิกซึ่งก็คือคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติและศาสนา ทุกระดับการศึกษา ทุกสาขาอาชีพและทุกกลุ่มสังคมย่อยจากทั่วโลกเป็นผู้สื่อสารหรือเขียนเล่าเนื้อหาเรื่องราว ประสบการณ์ บทความ รูปภาพ และวิดีโอ ที่สมาชิกเขียนและทำขึ้นเองหรือพบเจอจากสื่ออื่นๆ แล้วนำมาแบ่งปันให้กับผู้อื่นที่อยู่ในเครือข่ายของตนผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์² (Social Media) เครือข่ายสังคมออนไลน์เติบโตอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ก่อให้เกิดวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีของสื่อสังคมออนไลน์หลากหลายประเภท ได้แก่ เว็บบล็อก (Weblog) หรือเรียกสั้นๆ ว่า บล็อก (Blog เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking Sites) เช่น Facebook, Myspace เป็นต้น เว็บไซต์สำหรับแบ่งปันวิดีโอ (Video-sharing Sites) และผลงาน เช่น YouTube เว็บไซต์ประเภท Micro Blog เช่น Twitter วิกิ (Wikis) และโลกเสมือน เช่น SecondLife และ World WarCraft เป็นต้น

¹ Wasserman, Stanley; Faust, Katherine (1994). "Social Network Analysis in the Social and Behavioral Sciences". Social Network Analysis: Methods and Applications. Cambridge University Press. pp. 1–27. ISBN 9780521387071.

² ที่มา: <http://www.flickr.com/photos/fredcavazza/2564571564>.

ในปัจจุบันพบว่า มีการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือช่วยในการแสดงออกถึงพฤติกรรมในมุมมองที่มนุษย์คนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่สามารถที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่แปลกประหลาด ถึงขั้นที่สังคมไม่อาจยอมรับได้ และเมื่อกล่าวถึงพื้นฐานทางธรรมชาติของมนุษย์ ย่อมมีแนวโน้มที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางธรรมชาติฝ่ายต่ำ เพียงแต่พฤติกรรมของมนุษย์เหล่านั้นถูกกดหรือทับถมด้วยวัฒนธรรมหรือจารีตประเพณีที่ดีงามของสังคม ยกตัวอย่างเช่น มนุษย์มีความต้องการทางเพศ แต่ไม่อาจเป็นชู้กับภรรยาหรือสามีของคนอื่นด้วยเหตุผลทางศีลธรรม เป็นต้น รวมถึงผลจากความเบี่ยงเบนทางแนวคิดด้านเสรีภาพ อันเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่แต่เดิมเคยมีอยู่อย่างจำกัดมาเป็นเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวางและไม่มีขอบเขต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในแนวคิดด้านเสรีภาพที่เชื่อว่าไม่มีขอบเขตทำให้คนในสังคมไทยเชื่อว่า ทุกคนสามารถใช้เสรีภาพได้อย่างเต็มที่โดยไม่มีขอบเขต ด้วยสาเหตุนี้เองจึงมีผลต่อเนื่องมายังแนวคิดในเรื่องเพศและความรุนแรง ทำให้ทุกคนมองว่าภายใต้โลกไซเบอร์สามารถทำกิจกรรมทุกอย่างได้อย่างเสรี โดยเฉพาะการกระทำในเรื่องเพศ ซึ่งการเบี่ยงเบนทางพฤติกรรมดังที่กล่าวมาไม่ได้มีผลกระทบเฉพาะต่อสังคมโลกไซเบอร์เท่านั้น แต่อาจจะมีผลกระทบออกมาถึงโลกแห่งความเป็นจริงได้ เช่น การมีเพศสัมพันธ์ของคนในครอบครัว (Family Incest) ซึ่งผู้ที่ได้รับสื่อเหล่านี้มากจนเกิดเป็นความเคยชินและเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ เพราะผู้อื่นสามารถทำได้เช่นกัน ก็จะไปกระทำต่อครอบครัวของตนเองบ้าง และนำมาถ่ายทอดสิ่งที่ตนกระทำมาในอินเทอร์เน็ตบ้าง ผู้อื่นก็จะนำไปกระทำต่อและนำมาเผยแพร่บนอินเทอร์เน็ตต่อสืบเนื่องกันไปเป็นวัฏจักร

ปัญหาของการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในสังคมออนไลน์ กลายเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับความเสี่ยงต่อการเลือกเสพสื่อ ที่ดูจะมีสื่อร้ายมากกว่าสื่อดี ผลกระทบที่ตามมาจึงไม่ใช่เฉพาะผลที่มีต่อการดำเนินชีวิต แต่ยังรวมไปถึงผลกระทบต่อครอบครัวและสังคมไทย สื่ออินเทอร์เน็ตจึงเปรียบเสมือน “ดาบสองคม”³ ที่ให้ทั้งประโยชน์และโทษ เพื่อให้จะเลือกใช้หรือเลือกไม่ใช้ตามความเหมาะสม แน่แน่นอนว่า สิ่งทั้งหลายล้วนมีสองด้าน คือด้านที่เป็นประโยชน์และโทษหากรู้จักใช้ ของที่เป็นโทษอย่างเช่นยาพิษก็มีประโยชน์ได้ ยาเสพติดอย่างมอร์ฟินยังเกิดประโยชน์ในทางการแพทย์เมื่อใช้อย่างเหมาะสม และยารักษาโรคก็กลายเป็นยาพิษได้หากใช้อย่างไม่ถูกวิธี ฉนั้นใดก็ฉนั้นนั่น สื่ออินเทอร์เน็ตที่กลายเป็นปัจจัยจำเป็นของคนที่อยู่ในสังคมยุคข่าวสาร ก็มีทั้งด้านดีและด้านร้าย มีทั้งประโยชน์และโทษ ขึ้นอยู่กับการใช้งานของคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ในภาวะสังคมเช่นนี้ ทำให้กระทรวงไอซีทีได้เสนอมาตรการควบคุมธุรกิจเกมออนไลน์และร้านอินเทอร์เน็ตต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติ 4 มาตรการแรก⁴ คือ 1).การจำกัดชั่วโมงการเล่นเกมออนไลน์ของเยาวชนอายุต่ำกว่า 18 ปี ให้เล่นไม่เกินวันละ 3 ชั่วโมง 2).ห้ามเล่นการพนันชิงโชค หรือซื้อขายอุปกรณ์ 3).ออกระเบียบเกี่ยวกับการจดทะเบียนร้านอินเทอร์เน็ต เพื่อกำกับดูแลการให้บริการ 4).รณรงค์ให้เยาวชนและผู้ปกครองทราบถึงโทษของการเล่นเกมออนไลน์ที่ติดต่อกันเป็นเวลานาน

³ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), สยามสามไตร, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย,2552), หน้า 143.

สังคมออนไลน์ในปัจจุบันนับเป็นช่องทางการสื่อสารที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน แม้ว่า ในความเป็นจริง การสื่อสารนั้นจะเป็นของกลาง ๆ ก็ตาม หากแต่ขึ้นอยู่กับว่าการสื่อสารนั้นจะถูกนำไปใช้อย่างไร ด้วยแนวคิดอะไร และเพื่ออะไร ดังที่เมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้น การประกาศพระศาสนาหรือการสื่อสารทั้งหลายทั้งที่พระพุทธเจ้าทรงสื่อสารเอง หรือทรงส่งพระสาวกไปสื่อสารกับผู้รับสารทั้งหลายนั้น ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก ทำให้การเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในทางดีงามเกิดประโยชน์สุขแก่สังคม เมื่อพิจารณาถึงหลักการพูดที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ตรงกับหลักสัมมาวาจาหรือเจรจาชอบที่เป็นศีลพื้นฐานสำหรับสื่อสารมวลชนและบุคคลทั่วไปมีองค์ประกอบ 4 ประการ⁵ คือ 1. ละมุนสา คือ เว้นการพูดเท็จรวมถึงสัจจาจา พูดคำจริง 2. ละปิสุณาวาจา คือ เว้นการพูดส่อเสียด รวมถึงพูดคำสมานสามัคคี 3. ละมรฺสุวาจา คือ เว้นการพูดคำหยาบ รวมถึงพูดคำอ่อนหวานสุภาพ 4. ละสัมผัปปลาปะ คือ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ รวมถึงพูดคำมีประโยชน์ ถ้านำหลักการดังกล่าวมาเป็นหลักการสำคัญในการสื่อสาร การสื่อสารนั้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง

รวมถึงการรู้จักคิดพิจารณาเพื่อเลือกเสพสิ่งต่าง ตามหลักโยนิโสมนสิการ หรือการมนสิการโดยการคิดไตร่ตรองในการบริโภคสื่ออย่างแยบคาย คือ การใช้หลักเหตุและผลในการบริโภคสื่อสังคมออนไลน์ หรือการพิจารณาเลือกว่า สื่อไหนดี สื่อไหนเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างรอบครอบ หรือการทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การใช้ความคิดอย่างถูกวิธีในการบริโภคสื่อ การทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทาง ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายคำว่า โยนิโสมนสิการไว้ดังนี้ “โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย คือ การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิดคิดเป็น หรือคิดอย่างเป็นระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามสิ่งที่สิ่งนั้นมันนั้นเป็นของมัน และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหา อุปาทานของตนเข้าจับ”⁶ เมื่อรู้จักเลือกเสพสิ่งที่เหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมแล้ว ควรมีความพอเหมาะพอดีพอสมควรแก่บุคคล ดังหลักความพอดีและความสันโดษ คือใช้เทคโนโลยีหรือเสพวัตถุแต่พอดี ทั้งในแง่เวลาและปริมาณ คือถ้าเราใช้เทคโนโลยีแต่พอดี เราก็มีเวลามากขึ้นในการทำสิ่งอื่นที่มีความสำคัญ ดังนั้นจึงควรกำหนดเวลาให้ตัวเอง ว่าวันหนึ่งจะใช้เวลากับเฟซบุ๊กนานเท่าไร เล่นเกมนานเท่าไร จะแชตนานเท่าไร ดูทีวีนานเท่าไร ถ้าไม่กำหนด ไม่มีวินัย ความพอดีก็เกิดขึ้นได้ยาก สุดท้าย บุคคลควรมีสติ เพื่อไม่หลงเพลินไปกับการเสพเทคโนโลยี รู้จักหยุดเมื่อถึงเวลา ถ้าไม่มีสติก็จะหลงจนเพลิน จนเสียงานเสียการ บางคนดูละครเกาหลีตั้งแต่หัวค่ำยันสว่าง แล้วก็มาบ่นว่าทำอย่างไรดี ติดละครเกาหลีจนไม่มีเวลาทำงาน

ฉะนั้น การใช้บริการสังคมออนไลน์จึงควรพิจารณาถึงเหตุถึงผล คำนึงถึงคุณและโทษเพราะของทุกสิ่งมีทั้งคุณและโทษ ควรรู้จักเลือกใช้ให้เป็นคุณมากกว่าโทษ โดยต้องมีการแยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม ทำให้การจะบริโภคสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม ถ้าทำเช่นนี้ได้ เราจะเป็นนาย

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ : มหาลุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 735-736.

⁶ พุทธทาสภิกขุ, **บรมธรรม**, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2547), หน้า 258.

เทคโนโลยี ไม่ใช่ปล่อยให้เทคโนโลยีมาเป็นนายเรา เราจะมีเวลาว่างมากขึ้น รวมทั้งมีเวลาสำหรับการศึกษาหาความรู้ ถ้าเรารู้จักบริโภคสื่ออินเทอร์เน็ตให้เป็นประโยชน์ เป็นเรื่องศีลธรรมอันดีของสังคม เช่น การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นต้น จึงได้ใช้คุณลักษณะที่โดดเด่นของอินเทอร์เน็ตเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง เป็นการสร้างค่านิยมในการสอดส่องดูแลสังคมในการช่วยกันติดตามเพื่อนมนุษย์ที่หายไปจากสังคม อย่างไรก็ตามการให้กลับมายังบ้านอย่างปลอดภัย จากประเด็นปัญหาดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการวิจัยโดยผู้วิจัยต้องการทราบปัญหาการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์และต้องการนำหลักพุทธธรรมมาเสริมสร้างเสนอวิธีในการบริโภคสังคมออนไลน์ เพื่อให้การบริโภคสังคมออนไลน์เป็นไปเพื่อประโยชน์และเป็นการแก้ปัญหาการเสพติดสังคมออนไลน์แบบขาดประสิทธิภาพในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์
- 2 เพื่อศึกษาหลักพุทธวิธีเพื่อการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์
- 3 เพื่อเสนอแนวทางการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์อย่างมีความสุขตามหลักพุทธวิธี

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเรื่อง การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธวิธี โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และสื่อที่สำคัญสังคมออนไลน์ ตลอดจนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยครั้งนี้ไว้ ดังนี้

1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และสื่อที่สำคัญสังคมออนไลน์
- เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านสื่อออนไลน์

2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธวิธีโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องในระบบบริการสื่อออนไลน์ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1 การใช้ชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตโดยภาพรวมของบุคคลซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะและค่านิยมของบุคคล

2 สังคมออนไลน์ หมายถึง สังคมออนไลน์ที่มีการเชื่อมโยงกันเพื่อสร้างเครือข่ายในการตอบสนองความต้องการทางสังคมที่มุ่งเน้นในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ในกลุ่มคนที่มีความสนใจหรือมีกิจกรรมร่วมกัน บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์จะให้บริการผ่านหน้าเว็บ และให้มีการตอบโต้กันระหว่างผู้ใช้งานผ่านอินเทอร์เน็ต

3 การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตกลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมและ มีการทำกิจกรรมร่วมกันบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งอยู่ในรูปแบบของเว็บไซต์มีการแพร่ขยายออกไปเรื่อยๆ โดยใช้

รูปแบบของการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและ มีการทำกิจกรรมร่วมกันบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยแสดงลักษณะของพฤติกรรมต่างๆเป็นตัวบ่งบอกถึง รูปแบบการดำเนินชีวิต แต่ละแบบในการสังคม

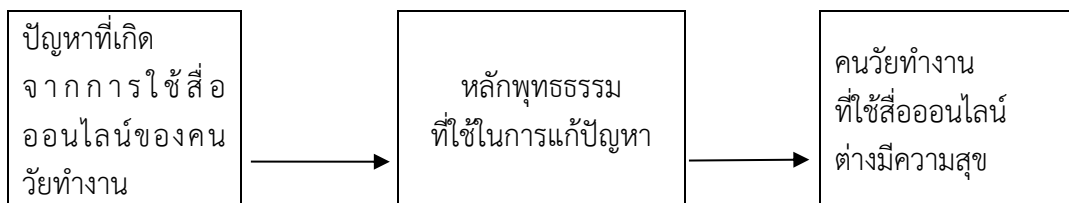
4 การสื่อสารเชิงพุทธ หมายถึง การสื่อสารที่อาศัยหลักการและแนวทางปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เป็นแนวทาง เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

5 หลักการการสื่อสารเชิงพุทธ หมายถึง การสื่อสารที่เป็นกระบวนการที่ปรากฏออกมาภายนอก จากการกระทำทางวาจา และทางใจ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารเชิงพุทธ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาโดยการวิเคราะห์วิพากษ์แนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่ ร่วมกับการวิเคราะห์แบบอุปนัยและการจำแนกชนิดของข้อมูลจากข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

แผนภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดในการวิจัยนี้นำไปสู่กระบวนการวิจัย คือ ในขั้นแรกวิเคราะห์อิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม จากนั้นศึกษารูปแบบและกระบวนการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา เพื่อสังเคราะห์หลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม

การเก็บข้อมูล

ศึกษาโดยเก็บข้อมูลจากข้อมูลภาคเอกสาร คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนแนวคิดทางตะวันตกและทางพระพุทธศาสนา โดยมีแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

- พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2500
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539
- พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2552
- ซีดีรอมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ซีดีรอมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ตำราที่เขียนเกี่ยวกับพุทธวิธีและสื่อออนไลน์ และเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา หนังสือ ข้อเขียน งานวิจัย และเอกสารบทความต่างๆ ที่เสนอเกี่ยวข้องกับการ

ข. ข้อมูลภาคสนาม

เก็บรวบรวมจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องในระบบบริการสื่อออนไลน์ด้วยวิธีการแบบสอบถามของบุคคลใช้สื่อออนไลน์ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อ เพื่อตอบปัญหาการวิจัย สรุปรการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องในสังคมออนไลน์ ซึ่งวิธีในการดำเนินการวิจัยและสรุปผลการวิจัยภาคสนาม มีขั้นตอนดังนี้

1.สำรวจปัญหาที่เกิดจากการใช้สื่อออนไลน์ของบุคคลในวัยทำงานโดยการใช้แบบสอบถามของบุคคลที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 300 คน และการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อการสนทนาหรือสอบถามถึงปัญหาในการใช้สื่อออนไลน์ จำนวน 20 คน (เฉพาะเจ้าหน้าที่หรือกลุ่มคนทำงาน)

2.วิเคราะห์แบบสอบถามแล้วนำมาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้สื่อออนไลน์

3.ศึกษาหลักธรรมสำหรับแก้ปัญหาที่เกิดจากการใช้สื่อออนไลน์ในด้านต่างๆ และเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาต่อการใช้สื่อออนไลน์ของคนในวัยทำงาน

4.สรุป และชี้แนะคู่มือการใช้ชีวิตกับการใช้สื่อออนไลน์อย่างมีความสุข

5.จัดทำกรอบ (four group) ของผู้ทรงคุณวุฒิในการวิพากษ์คู่มือการใช้สื่อออนไลน์อย่างมีความสุข การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบปัญหาที่ต้องการทราบตามวัตถุประสงค์ ในประเด็นอิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม จากแนวคิดทางตะวันตกที่เป็นกระแสหลัก และแนวคิดในทัศนะของพระพุทธศาสนา โดยรวบรวมและวิเคราะห์ในส่วนที่เป็นแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งจากแนวคิดทางตะวันตก และจากมุมมองทางพระพุทธศาสนาในเบื้องต้น ส่วนการศึกษารูปแบบและกระบวนการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัยและการจำแนกชนิดของข้อมูล จากข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และสังเคราะห์หลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธวิธี สรุปผลเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัยจากแบบสอบถาม

การวิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของกลุ่มในการตอบแบบสอบถาม จำนวน 300 ชุด เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างได้ 289 ชุด คิดเป็นร้อยละ 92.31 ปรากฏผลการศึกษา พบว่า การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตาม

หลักพุทธพิธี กลุ่มตัวอย่าง 289 รูป/คน ที่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 170 คน คิดเป็นร้อยละ 58.8 และรองลงมา คือ เพศชาย จำนวน 119 คน คิดเป็นร้อยละ 41.2

จำแนกตามอายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง 289 รูป/คน อายุผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-24 ปี จำนวน 204 คน คิดเป็นร้อยละ 70.6 รองลงมามีอายุ 14-19 ปี จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 15.9 และน้อยที่สุดมีอายุระหว่าง 35-39 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 2.1

จำแนกตามความถี่ในการเข้าใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากเข้าใช้เครือข่ายมากกว่า 1 ครั้งต่อวันจำนวน 213 คน คิดเป็นร้อยละ 73.7 รองลงมา เข้าใช้เครือข่าย 2-3 วันครั้ง จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 19.4 และน้อยที่สุดคือเข้าใช้เครือข่าย เดือนละ 1 ครั้งจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.7

จำแนกความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อพฤติกรรมในการเข้าใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างด้านพฤติกรรมในการเข้าใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.49$ S.D. = 0.94) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มากที่สุด คือ เพื่อเข้าไปพูดคุยกับเพื่อนและค้นหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ($\bar{X} = 3.99$ S.D. = 0.51) รองลงมา คือ เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมที่มีประโยชน์หรือค้นหาหรือติดตามอยู่ ($\bar{X} = 3.55$ S.D. = 0.96) และน้อยที่สุด คือ เพื่อแสดงความคิดเห็นและวิจารณ์เกี่ยวกับข้อมูลที่ไม่เหมาะสม ($\bar{X} = 3.18$ S.D. = 1.20)

สรุปผลการวิจัยภาคเอกสาร

การใช้สื่อสังคมออนไลน์มีลักษณะเป็นสื่อสารมวลชนที่คุณสมบัติต่างๆ ของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ และหลักธรรมที่เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ส่งสารในการสื่อสารกับบุคคลอื่น จะมีความสำคัญแล้ว ในส่วนของเนื้อหาสาระ ที่นอกจากจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับกลุ่มผู้รับสารแล้ว สิ่งที่คุณส่งสารพึงใส่ใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่จะทำการสื่อ ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติจากเกณฑ์ในพระพุทธศาสนา ที่คำนึงถึงประโยชน์ที่แท้จริงเป็นสำคัญ แต่เป็นการคำนึงถึงประโยชน์ที่แท้จริงที่ผู้รับสารแต่ละบุคคลจะได้รับร่วมกัน หรือเป็นประโยชน์ของส่วนรวมที่รวมเอาประโยชน์ของแต่ละบุคคลอยู่ในส่วนรวมนั้นนั่นเอง กล่าวคือ เป็นการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์หลักคือมุ่งไปที่ประโยชน์ของส่วนรวมที่บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมจะได้รับร่วมกัน

วัตถุประสงค์ของการใช้สื่อสังคมออนไลน์เชิงพุทธ หรือได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงจากการรับสาร คือ เกิดปัญญา อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตของประโยชน์ไว้ที่ประโยชน์ในระดับโลกิยะที่เป็นประโยชน์ในโลกนี้ (ทิฐฐธัมมิกัตถะ) นั่นคือ ประโยชน์ที่เป็น ประโยชน์เพื่อตน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น ที่สนองตอบต่อบุคคลในระดับความเป็นอยู่ของคุณและสังคมในภพชาติปัจจุบัน ในส่วนที่เป็นประโยชน์ของส่วนรวมหรือระดับสังคม ได้แก่ การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ด้วยวิถีชีวิตที่ดีงามทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ญาติมิตร บริวาร บุคคลอื่นและสังคม โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกันได้อย่างถูกต้องโดยสันติ ซึ่งข้อที่พึงใส่ใจปฏิบัติที่สำคัญ คือ ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจ และเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในฐานะที่มีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน ไม่ว่าผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์จะมีเป็นจำนวนมากเท่าไร จะมีความแตกต่างกันอย่างไร ก็ต้องคำนึงถึงทฤษฎีและวิถีหรือแบบแผนการดำเนินชีวิต เพราะผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ทั้งหลายเหล่านั้นต่างก็มีความทุกข์ ความสุข ความเปลี่ยนแปลง ความเป็นไปตามธรรมดาภายใต้กฎธรรมชาติเช่นเดียวกัน ต้องประสบกับความเกิด แก่ เจ็บ ตาย

เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ไม่ทำการใช้สื่อสังคมออนไลน์ด้วยความคิด ความรู้สึก รวมทั้งการใช้สื่อสังคมออนไลน์เชิงวิจนะและเชิงอวิจนะต่อผู้ที่ทำการใช้สื่อออนไลน์ด้วยในทางที่ไม่ดี ไม่ถูก เหยียดหยาม หรือปิดกั้นโอกาสในการเข้าถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้รับสารเป็นต้น แต่ทำการใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยปราศจากอคติ ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม 4 ประการ และมีความเสมอภาค นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การจัดสรรทุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนกับหน่วยงานภายในและภายนอกประเทศเป็นระยะตลอดจนส่งเสริมสื่อสังคมออนไลน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อการสื่อสารและการปฏิบัติงานระหว่างกันเป็นต้น
2. ควรมีการจัดการเรียนการสอนเพื่อการสร้างความเข้าใจและความตระหนักในเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนสร้างความตระหนักในความหลากหลายของภูมิภาค เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างในเชิง เชื้อชาติ ศาสนา และภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ โดยการสร้างเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อความร่วมมือของสถาบันการศึกษาในระดับหรือสาขาต่างๆ ในรูปแบบ AUN (ASEAN University Network) รวมทั้งให้ความรู้เพื่อเตรียมพร้อมการเป็น Education Hub
3. ควรสนับสนุนให้มีการพัฒนาสื่อออนไลน์ให้สามารถเข้าถึงสื่อออนไลน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม โดยให้มีการแลกเปลี่ยนขนบธรรมเนียมในแต่ละเชื้อชาติ ศาสนา และภาษาเพิ่มมากขึ้น
4. ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรธรรมให้มีความสอดคล้องกับแต่ละวัฒนธรรม เพื่อสร้างโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าถึงมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาพระไตรปิฎกและภาษาบาลี พร้อมกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ในการดำเนินชีวิตของประชาชนควบคู่ไปกับด้านอื่น
5. ควรสนับสนุนงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม รวมถึงการสร้างผลงานที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น การสร้างสื่อเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเผยแพร่สู่สังคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อการพัฒนาสังคมอย่างเป็นรูปธรรมตามความต้องการของสังคม และสอดคล้องกับนานาชาติ รวมถึงสร้างมาตรฐานของงานวิจัยตามกระบวนการระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้องและทัดเทียมกับวิชาชีพอื่น

ข้อเสนอแนะทางการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยฉบับนี้ ยังมีข้อจำกัดในรวบรวมข้อมูล แหล่งข่าว ซึ่งมีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่กำลังดำเนินอยู่จึงไม่อาจมาประมวลสร้างภาพให้เห็นได้หมด อีกทั้งผลกระทบจากการรวมเป็นประชาคมอาเซียนมีหลายเรื่องหลายวงการ การศึกษาครั้งนี้จึงไม่อาจลงรายละเอียดในการใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธวิธีได้ การศึกษาครั้งต่อไปอาจเก็บข้อมูลจำเพาะหรือวิเคราะห์แนวโน้มตามหลักวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละภาคแต่ละวัฒนธรรม จึงจะช่วยทำนายอนาคตได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น การปรับแผนยุทธศาสตร์ชาติที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงมีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูง

บรรณานุกรม

พุทธทาสภิกขุ. **บรมธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2547

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **สยามสามไตร**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์
สวย, 2552

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**.

Wasserman, Stanley; Faust, Katherine (1994). "**Social Network Analysis in the Social and Behavioral Sciences**". *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge University Press.

<http://www.flickr.com/photos/fredcavazza/2564571564>.

ภาวะผู้นำกับการบริหารองค์กรตามหลักอิทธิบาทธรรม Leadership in the Organization of the Righteousness .

รุ่งธิพร สุกุลมูล
สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเวียงหนองล่อง
จังหวัดลำพูน

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อการปรับกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุประสิทธิภาพขององค์กร ภาวะผู้นำนั้นถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ผู้นำในการที่จะนำองค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ ซึ่งภาวะผู้นำในการบริหารองค์กรตามหลักอิทธิบาทธรรมในยุค เป็นการนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย ความรู้, คุณธรรม, ความอดทน, บุคลิกภาพและความน่าเชื่อถือ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทักษะที่ผู้นำควรมีเพื่อการบริหารองค์กร และเป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรซึ่งจะส่งผลให้องค์กรเกิดการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าในยุค ควรมีการสนับสนุนให้บุคลากรในองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารหน้าที่ และควรมีรูปแบบการบริหารแบบครอบครัวซึ่งจะทำให้เกิดความเป็นกันเอง

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, การบริหารองค์กร, หลักอิทธิบาทธรรม, ยุค

Abstracts

Leadership is critical to streamlining work processes to achieve organizational effectiveness. Leadership is essential for a leader to lead a successful organization. Leadership in the Organization of the Sphinx in the 4.0. To apply the principles to apply for the desired leadership, knowledge, morality, patience, personality and credibility. These are skills that leaders should have for corporate management. And it is the organizational culture that will lead to the development of the organization in the 4.0 era. There should be support for personnel in the organization to participate in the management of duties. And there should be a family-oriented model that will be informal.

Keywords: leadership, corporate governance, fairness, fairness, 4.0

บทนำ

ยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคนโยบาย สังคมหรือองค์กรใดๆ ก็ตามทั้งภาครัฐและภาคเอกชน บุคคลผู้ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะนำพาให้องค์กรดำเนินไปสู่จุดหมายแห่งความสำเร็จก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายทางการบริหาร การจัดการ การวางแผน การบริการ การกำกับการ รวมถึงการคิดริเริ่มและดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้สัมฤทธิ์ผล ตามเป้าหมายขององค์กร ผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวข้องกับ

การบริหารงาน และบริหารบุคคล ดังนั้นในทุกองค์กรจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมี ผู้นำ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า “ผู้นำทางการบริหาร” ในยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ในแง่ของความก้าวหน้าทางข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนเทคโนโลยีต่างๆ ย่อมส่งผลให้ศักยภาพในการแข่งขันของทุกๆ องค์กรสูงขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นในระดับโลก ระดับประเทศ ในสถาบันภาครัฐหรือเอกชน ความอยู่รอดขององค์กรดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจอย่างถูกต้องรอบคอบและทันต่อเหตุการณ์ ของผู้บริหาร ซึ่งก็คือผู้นำขององค์กรนั้นๆ นั่นเอง ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ การเป็นผู้นำในยุค เปรียบเสมือนการเป็นผู้นำที่ยืนบนจุดที่สูงที่สุดแล้วกลับสู่สามัญ เนื่องจากผู้นำในอดีตเริ่มต้นการเป็นผู้นำที่คอยบังคับบัญชา เป็นยุคของการขึ้นวิสัยทัศน์ การใช้ทักษะของผู้นำที่คล้ายกับทหารและบทบาทของผู้นำจะมีลักษณะเป็นผู้บริหารจัดการที่มีการวางแผน การบริหาร การนำเสนองาน การคิดเชิงวิเคราะห์ และการจะชี้วัดถึงความเป็นผู้นำที่ดีมีความสามารถในอดีต ก็ต้องไปดูที่ผู้ตามว่าคิดเหมือนผู้นำหรือไม่ ซึ่งนิยามที่ว่านี้มีมานานพอสมควร บทบาทของผู้นำที่ดีในยุค เนื่องจากเป็นยุคของการบริหารจัดการคนให้ดูแลคน เป็นเรื่องของความเชื่อในความเป็นมนุษย์ และคุณค่าที่มีอยู่ในตัวทุกคน นั้นเพราะ คือยุคของนวัตกรรมและโลกที่ทันสมัยในการประยุกต์เทคโนโลยี ผนวกกับนวัตกรรมอันทรงคุณค่าที่แต่ละองค์กรต้องสร้างมาเพื่อให้มีลักษณะเฉพาะและแตกต่างอย่างยั่งยืน

ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักจะเกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบันเสมอ เช่น ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกันใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดสภาพการณ์ของสภาวะผู้นำที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นในสังคม เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับการขาดซึ่งคุณธรรม จริยธรรมอันเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของการเป็นผู้นำทางการบริหารที่ดี จึงทำให้กลไกของการบริหารงาน ล้มเหลว ซึ่งย่อมทำให้เกิดผลกระทบต่อความเสื่อมขององค์กรหรือสังคมนั้นๆ ดังนั้น คุณธรรมและจริยธรรม จึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการดำเนินบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้นำทางการบริหารที่ดี หากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมจะทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการกระทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป เนื่องจากคุณธรรมและจริยธรรม ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ผู้นำ ที่จะทำให้เกิดการยอมรับนับถือ เกิดความเชื่อถือ ตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่างๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมต่างๆ ไป ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อหลักการบริหารงานและภาพลักษณ์ขององค์กรให้เสื่อมลง และย่อมนำมาซึ่งความล่มสลายขององค์กรในอนาคตเช่นกัน¹ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดขององค์กร ก็คือคุณภาพของผู้นำ คุณภาพของผู้นำ คือ สิ่งที่กำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลว ขององค์กรหนึ่งๆ ดังนั้นถ้าหากผู้นำขาดคุณภาพของการเป็นผู้นำที่ดีแล้ว ผู้นำนั้นก็ขาดเป้าหมายในการพัฒนา ขาดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรไปสู่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์แบบใหม่ๆ การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อประยุกต์การบริหารงานให้

¹ เปรม ตินสุวานนท์ พล.อ., ปาฐกถาเรื่อง “แนวทางพระราชดำรัสสู่การบริหารจัดการ-ภาครัฐ”, <http://www.nesgc.go.th/transparency/webboard>, (24 สิงหาคม 2560).

เกิดความก้าวหน้าแก่องค์กร เมื่อองค์กรหยุดการพัฒนาตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคไร้พรมแดน แล้วองค์กร นั้นจะหยุดนิ่ง ซึ่งก็เท่ากับความล่มสลายขององค์กรในที่สุดเช่นกัน²

ภาวะผู้นำและกระบวนการกลุ่มในการพัฒนาชนบท ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำทั้งสามกลุ่มเป็นผู้นำตามธรรมชาติ มีคุณลักษณะที่คล้ายกันคือมีประสบการณ์ในเรื่องที่กลุ่มต้องการความคิดริเริ่ม มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความเสียสละกล้าได้กล้าเสีย มีความสามารถในการประสานงานที่ดี เป็นผู้มีความสามารถนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาและมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ ผู้นำทั้งสามกลุ่มเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ชุมชนประสบปัญหาในด้านการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรรมที่สิ้นเชิงเดียวกันชุมชนขาดวัดที่จะเป็นที่พึ่งพาทางใจและใช้ประกอบพิธีกรรม ชุมชนขาดความสามัคคี ผู้นำจึงใช้เงื่อนไขชักนำให้ประชาชนในการดำเนินงานจนบรรลุผลในด้านกระบวนการกลุ่มผู้นำได้ดีดำเนินงานเป็นกลุ่ม และมีการขายเป็นเครือข่ายโดยแสวงหาความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อพึ่งตนเอง นอกจากนี้แล้ว ผู้นำมีการจัดระบบการทำงานให้ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ และประสานงานกันอย่างใกล้ชิด อย่างเป็นประชาธิปไตย เงื่อนไขที่ผู้นำและกลุ่มที่ใช้ในการดำเนินการ คือ ปัญหาและความต้องการของชุมชน ความสามารถของผู้นำ ความร่วมมือของชุมชนและของสมาชิกกลุ่ม การสื่อสารผ่านเอกสารและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างผู้นำกับสมาชิกและชุมชน³

บทความนี้ผู้เขียนต้องการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสร้างเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของผู้นำเพื่อให้เกิดความเหมาะสมและการพัฒนาตนจนนำไปสู่การพัฒนาองค์กรในยุคไทยแลนด์ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการบริหารองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำควรยึดเป็นหลักธรรมในการ ปัจจุบันเรารับอิทธิพลในแนวคิดทางด้านการบริหารจากโลกตะวันตกมามากขึ้น ทำให้เรามักจะละเลยการนำหลักธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการนำองค์กรของเรา แต่จริงๆ แล้ว การนำหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการบริหารองค์กรนั้น น่าจะเหมาะกับบริบทของประเทศไทยมากกว่าการนำหลักของตะวันตกมาใช้แต่เพียงอย่างเดียว

แนวคิดภาวะผู้นำในการบริหารองค์กร

ภาวะผู้นำนั้นเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์ด้านภาวะผู้นำที่มีคุณลักษณะเด่นของผู้นำ มีวิสัยทัศน์ ความรู้ ทักษะ ค่านิยมที่เหมาะสม สามารถปกครองบังคับบัญชาจูงใจคนให้ปฏิบัติตาม คำสั่ง ตามความต้องการของผู้นำได้ สามารถตัดสินใจที่ยากและซับซ้อนได้อย่างเหมาะสม ตั้งแต่จุดเริ่มต้นถึงจุดจบขององค์กร และการชูปชีวิตองค์กรด้วยภาวะผู้นำในทางดีด้วยกระบวนการดึงภาวะแห่งการเป็นผู้นำที่มองเห็นในความสำเร็จของภาวะ

² นันทวรรณ อิศรานวิวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์พุทธ-ศาสตรมหา มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 1.

³ นิคม พรหมมาเทพย์, “ภาวะผู้นำและกระบวนการกลุ่มในการพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์ปริญญา, (ครุศาสตร มหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), บทคัดย่อ.

ผู้นำ (Leadership) ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร ความล้มเหลวขององค์กรต่าง ๆ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการขาดผู้นำที่มีประสิทธิภาพแทบทั้งสิ้น⁴

แนวคิดเรื่องบทบาทที่สำคัญของผู้นำคือบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุน เพิ่มศักยภาพให้กับสมาชิกในชุมชนให้มีความสามารถในการบริหารจัดการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ซึ่งมีบทบาทดังนี้ บทบาทด้านการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ หมายถึงบทบาทในการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม การเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนโดยการสนับสนุนด้านวิชาการ เช่น การฝึกอบรม การสัมมนา การศึกษาดูงาน การจัดทำเอกสารทางด้านวิชาการ การวิเคราะห์วิจัยและประเมินผล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะและทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับกาพัฒนาเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง บทบาทด้านการวางแผน หมายถึงบทบาทในการเป็นผู้ร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนงานทางด้านการพัฒนาชุมชน ให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน บทบาทด้านการประสานงาน หมายถึงบทบาทในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐเอกชนและประชาชน เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนมีความเข้มแข็ง เช่นการประสานงานกับนักวิชาการ วิทยากร ประสานแผนงาน ประสานทรัพยากรจากภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวกับการพัฒนาชุมชน⁵

การบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และยังเสนอว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดทำอย่างเดียวกัน คือ ความสำเร็จของงาน “การบริหาร” ใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน “การจัดการ” ใช้มากในทางธุรกิจ หรืออาจกล่าวได้ว่า “การบริหาร” มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผน ส่วน “การจัดการ” เป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้⁶ การบริหารที่มีหลักเกณฑ์เป็นการพัฒนาการบริหารที่มีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ 4 ประการ คือ⁷

1. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุ่งไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงาน

⁴ วิฑูล แจ่มกลิ้ง, “พฤติกรรมผู้นำที่ควรจะเป็นของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษา” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต, (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2547).

⁵ ศุภวัช มั่นป้อม. บทบาทผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกองชยะหนองแวม เขตหนองแวม กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

⁶ ทองหล่อ เดชไทย, หน่วยที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2535), หน้า 5.

⁷ เทเลอร์, อ่างในธงชัย สันติวงษ์, องค์กรและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2543), หน้า 47 - 48.

จะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

2. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกต้องด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

3. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคณะคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตผลสูงขึ้น

4. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

จากหลักการดังกล่าว เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมาและได้เสนอแนะว่า ผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหาและความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพขององค์กรมาคิดวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่ม ให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อยๆ

หลักอิทธิบาทธรรม

อิทธิบาท หมายถึง อิทธิ แปลว่า ทางปฏิบัติ รวมกันเข้าเป็นศัพท์เดียว อิทธิบาท แปลว่า ทางปฏิบัติ เพื่อให้บังเกิดฤทธิ์ ฤทธิ์ของคนสามัญก็คือการทำงานให้สำเร็จสมประสงค์ เพราะฉะนั้นอิทธิบาทจึงแปลว่า คุณเครื่องสำเร็จความประสงค์ หรืออีกอย่างคือ ปฏิบัติแห่งความสำเร็จ⁸ อิทธิบาท 4 คือ สูตรสำเร็จของชีวิตตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า จิตเป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย จิตประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายสำเร็จได้ด้วยจิต เพราะฉะนั้น ความสำเร็จจึงอยู่ที่ใจ ไม่ว่าจะต้องการอะไรที่เราตั้งใจกำหนดจิตไว้มั่นคง ทุกสิ่งจะสำเร็จได้ตั้งใจ และอิทธิบาท 4 ให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่างๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดจ่อและใช้ปัญญาไตร่สวนอย่างสม่ำเสมอ แล้วความสำเร็จจะไม่หนีไปไหน⁹ องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ไว้ดังนี้

1) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักใคร่สิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุ พุดต่างๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปทางธรรมว่า ความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้นๆ อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ตั้งมานั้น เมื่อเห็นสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินทางไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติ

⁸ ปิ่น มุกกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 226.

⁹ สอน วรอุไร, ทำชีวิตให้ดีและมีสุข, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2550), หน้า 97.

เป็นความเอิบอ้อมใจ ครั้นสิ่งหรืองานที่ทำนั้นบรรลุจุดหมายก็รับโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต

ถ้าสามารถปลุกเร้าฉันทะให้เกิดอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่าความดีงาม ความสมบูรณ์ของสิ่งนั้นหรือจุดหมายนั้นอย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะทุ่มเทชีวิตและจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้นเมื่อรักแท้ก็มอบใจให้อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้ เมื่อมีฉันทะนำแล้วก็ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุดให้สำเร็จผลอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้นของงานนั้น ไม่ท่วงพะวงกับสิ่งล่อเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลาย จิตใจก็มุ่งมั่นแน่วแน่นมั่นคงในการดำเนินสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ช่น ไม่สาย ฉันทสมาธิจึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้ และพร้อมกับปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย

2. วิริยะ แปลว่า ความอดทนอดกลั้น แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลาเท่านั้นปีเท่านั้นเดือนเขาก็ไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ คนที่มีความเพียร เท่ากับมีแรงหนุน เวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่นมั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยสมาธิ พร้อมทั้งมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

3. จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่นๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจิตทำเรื่องนั้น งานนั้น หลงง่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืนไม่เอาใจใส่ร่างกายการแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมนวันลืมนคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจฝักใฝ่เช่นนี้ ย่อมนำไปสู่สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่น แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่าเป็นจิตตสมาธิพร้อมกันนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

4. วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่องหรือขัดข้อง เป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็นได้ไม่ยากคนมีวิมังสาเป็นพวกชอบคิด ค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่นคิดว่าผลนี้เกิดจากสาเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านั้น ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหน ฯลฯ เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่นแล่นดังไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งช่นไม่วอกแวก และมีกำลังเรียกว่าวิมังสาสมาธิ ซึ่งจะมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่นๆ¹⁰

¹⁰ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , พุทธธรรม , พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2542), หน้า 842 – 844.

การวิเคราะห์ภาวะผู้นำในการบริหารองค์กรตามหลักอิทธิบาทธรรม

ภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อการปรับกระบวนการทำงาน เพื่อให้บรรลุประสิทธิผล ขององค์กรแล้ว ผู้บริหารยังต้องให้ความสนใจต่อบุคลากรในองค์กรด้วย ภาวะผู้นำนั้นถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำในการที่จะนำพา องค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ ผู้บริหารต้องเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นหน้าที่ของผู้นำที่จะต้องให้ความมั่นใจ เพื่อการยอมรับ ของคนในองค์กร อันจะนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจระหว่งกัน ผู้นำจะต้องมุ่งเน้นเรื่องของการสื่อสาร ให้ความชัดเจน และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ดังต่อไปนี้

1. ความรู้ ผู้นำที่มีความรู้ มีวิสัยทัศน์ที่ดี มีทักษะในการพูดได้อย่างคล่องแคล่ว ปฏิภาณไหวพริบดี สิ่งเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ได้ในระดับหนึ่งว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้อยู่ ถึงแม้ว่าจะต้องศึกษาปัจจัยอื่น ๆ มาประกอบก็ตาม ซึ่งผู้นำตามหลักอิทธิบาทธรรมที่มีความรู้ คือเป็นผู้ที่เข้าใจในเหตุ และผลซึ่งจะทำให้พิจารณาสิ่งต่างๆได้อย่างเป็นเหตุและผล นอกจากนั้นผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจตนเอง ความสำเร็จการพัฒนาความรู้ในด้านไหนเช่นนี้แล้วจะช่วยให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ ในด้านความรู้จากการนำอิทธิบาทธรรมมาใช้ร่วมกับการบริหารซึ่งจะนำมาใช้ในการคิดค้นกำหนดวิธีขับเคลื่อนองค์กร การคัดเลือกและพัฒนาบุคคลให้มีความเหมาะสมในการทำงานแต่ละด้าน การพิจารณาวิธีการในการทำงานอย่างรอบคอบมีเหตุ มีผลและเหมาะสมกับสถานการณ์ สถานที่ เวลา การประสานความร่วมมือในการทำงานในทุกระดับ และทำอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องทำอย่างตั้งใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านความรู้ความสามารถของผู้นำเอง และตัวบุคลากรในองค์กร เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขององค์กรซึ่งเป็นการบรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. คุณธรรม หลักด้านคุณธรรมเป็นสิ่งที่ผู้นำควรมีซึ่งตรงกับหลักอิทธิบาทธรรมที่ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีเหตุมีผล เข้าใจตนเองและผู้อื่น มีความพอดีความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ เข้าใจสภาพองค์กรว่าองค์กรว่ามีจุดเด่นที่ควรพัฒนาและปัญหาที่ควรแก้ไขอย่างไร ผู้นำต้องมีคุณธรรมเป็นแนวปฏิบัติหน้าที่ของตนเป็นตัวอย่างของผู้ได้บังคับบัญชา สร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน คุณธรรมนี้หมายถึงรวมกับการปฏิบัติต่อบุคลากรในองค์กรอย่างเท่าเทียมมีเหตุและผลซึ่งก็คือความไว้วางใจในตัวบุคลากรที่คือการให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารองค์กร ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในการสนับสนุนการบริหารองค์กรทั้งการวางแผน กำหนดแนวทาง ซึ่งเมื่อผู้นำเข้าใจถึงหลักคุณธรรมซึ่งก็คือสิ่งที่ส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติที่ดี ทั้งความซื่อสัตย์ ความเพียรในการปฏิบัติงาน การปฏิบัติอย่างเป็นมิตรกับผู้ร่วมงาน ความตั้งใจในการทำหน้าที่ ความพอใจในหน้าที่ของตน และความเหมาะสมในด้านต่างๆ ซึ่งผู้นำที่ดีมีคุณธรรมจะทำให้บุคลากรศรัทธาและปฏิบัติตามที่จะทำให้เกิด วัฒนธรรมองค์กรที่ดี ที่จะเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความเจริญก้าวหน้าต่อไป

3. ความอดทน เป็นความสามารถพื้นฐานที่ผู้นำควรมีและนำมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะเป็นสิ่งหนึ่งที่จะผลักดันงานให้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างแท้จริง เป็นผู้ที่มีพลังทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งวัดได้จากขีดความสามารถในการทนต่อความเจ็บปวด ความเหน็ดเหนื่อย เมื่อยล้า ความยากลำบาก ความเคร่งเครียด งานหนัก รวมถึงความอดกลั้นต่อสถานการณ์ที่บีบคั้น การบังคับจิตใจตนเองให้อยู่ในความสงบ ไม่เกรงกลัวว่า

จะเกิดอะไรขึ้น ไม่สะทกสะท้านหรืออ่อนไหว กล้าทำ กล้าพูด กล้ายอมรับผิดหรือคำติเตียน เมื่อมีความผิดพลาด หรือบกพร่อง ยึดมั่นในสิ่งที่ถูกที่ควร ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่ใช่ที่สบบารมณฺ์ตนเองก็ตาม ซึ่งในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาขององค์กรย่อมต้องมีความคิดเห็นที่แตกต่าง ซึ่งผู้นำจะต้องมีความอดทนไม่ใช้อารมณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พร้อมรับฟังความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้อธิบาย โดยที่ผู้นำจะต้องทำหน้าที่ในการรับฟังอย่างตั้งใจ ในการเข้ามาทำหน้าที่ผู้นำจะต้องมีความเข้าใจในบทบาทของการทำหน้าที่เป็นผู้นำและทำด้วยความเต็มใจรับผิดชอบ ชยันและอดทนต่อการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ซึ่งความอดทนควบคุมตนเองให้ได้ทั้งในการปฏิบัติตน และอารมณ์ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้บุคลากรในองค์กรเกิดกำลังใจที่จะส่งผลให้องค์กรเกิดการพัฒนาต่อไป

4. บุคลิกภาพและความน่าเชื่อถือ การสร้างความประทับใจในเรื่องท่าทาง การวางตัว และความประพฤติให้อยู่ในระดับสูงสุดเป็นที่นิยมของผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา มีความสุภาพนุ่มนวลหลีกเลี่ยงการพูดด้วยถ้อยคำหยาบคาย หรือเหยียดหยามผู้อื่น เป็นบุคคลที่มีความสง่าผ่าเผย แต่งกายสะอาดเรียบร้อยถูกต้องตามระเบียบแบบแผน การไม่ลำเอียงเข้าข้างใคร มีความเที่ยงตรง ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง มีความเสมอต้นเสมอปลาย ในการบังคับบัญชา การไม่มีอคติต่อเชื้อชาติ ศาสนา บุคคล หรือกลุ่มบุคคล มีความเที่ยงธรรมคงเส้นคงวา ซึ่งการที่จะสามารถทำเช่นนั้นได้จะต้องมีความตั้งใจ รับผิดชอบในหน้าที่ รักในหน้าที่ที่ปฏิบัติ ใช้ปัญญาพิจารณาความพอดีเหมาะสมในทุกเรื่อง และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจอยู่เสมอ ซึ่งจะเป็นการสร้างที่น่าเชื่อถือที่จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้นำควรจะมี เพื่อให้บุคลากรในองค์กรร่วมมือด้วยความเต็มใจ

สรุปการวิเคราะห์และข้อเสนอแนะ

ภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อการปรับกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุประสิทธิผลขององค์กร ภาวะผู้นำนั้นถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำในการที่จะนำพาองค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ ซึ่งภาวะผู้นำในการบริหารองค์กรตามหลักอภิปาธธรรม เป็นการนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ประกอบด้วย ความรู้, คุณธรรม, ความอดทน, บุคลิกภาพและความน่าเชื่อถือ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทักษะที่ผู้นำควรจะมีเพื่อการบริหารองค์กร และเป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรซึ่งจะส่งผลให้องค์กรเกิดการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าในอนาคต

ควรมีการสนับสนุนให้บุคลากรในองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารทั้งการแสดงความคิดเห็นร่วมวางแผน และการรับผิดชอบหน้าที่บางอย่างที่มีส่วนให้องค์กรเกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้น ควรมีรูปแบบการบริหารแบบครอบครัวซึ่งจะทำให้เกิดความเป็นกันเองในการทำงานซึ่งจะช่วยในเรื่องของการประสานงานที่รวดเร็วขึ้น

บรรณานุกรม

- ทองหล่อ เดชไทย. **หน่วยที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรม
 มาธิราช. 2535.
- เทเลอร์. อ่างในธงชัย สันติวงษ์. **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
 2543.
- นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย. “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์”. **วิทยานิพนธ์พุทธ-ศาสตร์มหา
 มหาลัย**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2550.
- นิคม.พรหมมาเทพย์. “ภาวะผู้นำและกระบวนการกลุ่มในการพัฒนาชนบท”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา. ครุศาสตร
 มหาบัณฑิต.สาขาการศึกษา**นอกระบบ.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2538.
- ปิ่น มุกกันต์. **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
 วิทยาลัย. 2535.
- เปรม ตินสุลานนท์ พล.อ. **ปาฐกถาเรื่อง. “แนวทางพระราชดำรัสสู่การบริหารจัดการ-ภาครัฐ**.
<http://www.nesgc.go.th/transparency/webboard>. (24 สิงหาคม 2560).
- วิฑูล แจ่มกลิ้ง. “พฤติกรรมผู้นำที่ควรจะเป็นของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษา” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร
 อุดสาหกรรมมหาบัณฑิต**. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. 2547.
- ศุภวัช มันป้อม. บทบาทผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกองขยะหนองแขม เขตหนองแขม
 กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**.
- สนอง วรอุไร. **ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2550.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ** .
 กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2545.

ผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลง Leader and Change Creation

พระมหาสุชาติ อนุโลโย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

บทคัดย่อ

ด้วยสภาพของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าอย่างตลอดเวลา จากสังคมขนาดเล็กเป็นสังคมขนาดใหญ่ หรือที่เรียกกันว่าสังคมเมือง ซึ่งต่างจากสภาพของสังคมในอดีตที่มีการเปลี่ยนอย่างช้า ๆ จนบางครั้งเหมือนไม่เห็นการเปลี่ยนแปลง แต่ในยุคปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากสังคมโบราณจนปัจจุบันกลายเป็นสังคมสมัยใหม่ ๆ ที่เห็นได้ชัดเจนและเด่นชัดคือการเปลี่ยนแปลง ทางด้านภาคการเกษตร เป็นสังคมอุตสาหกรรม จากสังคมแบบชนบทมาเป็นสังคมเมือง โดยมีการพึ่งพาทางด้านเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของดำเนินชีวิตของคนในสังคม ซึ่งในสภาพของสังคมยุคปัจจุบันเป็นยุคที่กล่าวกันได้ว่าเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง ทุก ๆ สังคม ทุก ๆ องค์กรต้องเผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลง ทั้งในระดับโลก ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ ระดับสังคม ระดับองค์กร ทั้งในด้านสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจสังคม การเมือง วัฒนธรรม ค่านิยม ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีและอื่น ๆ และผลจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ย่อมส่งผลทั้งทางบวกและทางลบ ในสภาพการณ์เช่นนี้ผู้ที่มิบทบาทในการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางบวกคือผู้นำ ผู้นำถือได้ว่าเป็นตัวแทนของสังคมหรือองค์กร ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถหรือมีอิทธิพลในการกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ผู้นำจึงต้องมีรูปแบบในการแสดงออกถึงความเป็นผู้กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันกับคนรอบข้างซึ่งมีบทบาทเป็นผู้ตามหรือผู้ที่มีส่วนสนับสนุนในฐานะที่ผู้นำจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำกับผู้ตาม อนึ่งความคิดของผู้นำที่จะทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้นำกับผู้ตามอาศัยการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงในสังคมและองค์กร ภาวะความเป็นผู้นำเป็นสิ่งที่บางครั้งยากที่จะมองเห็นชัดเจนเกินที่จะเรียนรู้ได้ คนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าผู้นำมิได้เป็นมาโดยกำเนิด ผู้นำสามารถสร้างขึ้นได้ โดยเกิดขึ้นจากการใช้ความพยายามและการทำงานหนักของบุคคลนั้น ดังนั้น คนส่วนใหญ่มีศักยภาพที่จะเป็นผู้นำได้และศักยภาพดังกล่าวเปรียบเสมือนเมล็ดพืชของภาวะผู้นำที่แฝงอยู่ภายในตัวเรา ทั้งนี้สิ่งที่เป็นประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับอาจเป็นได้ทั้งในแง่ให้คุณ ที่จะช่วยให้เมล็ดพืชงอกงามขึ้นมาหรืออาจให้โทษไปทำลายเมล็ดพืชดังกล่าวก็ได้ หรือกล่าวโดยสรุป คนเราสามารถที่จะเอาจริงเอาจังต่อการพัฒนาคุณสมบัติของการเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นได้หรือจะเลือกปล่อยให้คุณสมบัตินี้คงซ่อนเร้นแฝงอยู่ภายในตนต่อไปอีก

คำสำคัญ: ผู้นำ, ความเปลี่ยนแปลง

Abstract

Societies always change from small ones to larger ones known today as urban societies. In the past, societies changed slowly so much so that they did not seem to change at all. But at present, traditional societies have been transformed into modern societies. One can see that traditional agricultural societies have been industrialized and urbanized. People are more dependent on technology. These societal changes have led to a change in the people's way of life. Every organization in each society is facing with changes in economic, social, political, cultural, values and technological aspects in the global, regional and national levels which may result in both negative and positive effects. If we want positive changes, competent leaders are needed. They may have influence to lead the direction of change. The leaders must be able to form visions with followers. Leaders and followers must work together to direct change. It is now believed that everyone has a potential to be a leader. He or she can be trained to become one. Leadership is inherently in everyone. So we must make a serious effort to develop ourselves to be leaders.

Keywords: Leader, Change

บทนำ

ผู้เขียนมีความเห็นว่าในสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ว่าจะทางด้านใด ผู้นำสามารถที่จะมีบทบาทหรืออิทธิพลเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ผู้นำจึงจำเป็นที่มีลักษณะพิเศษมีความสามารถมีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ ผู้นำจะมีลักษณะพิเศษกว่าผู้ตาม มองสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดกว่าผู้ตาม เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างละเอียด มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความกระจ่างในรายละเอียดผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ลักษณะพิเศษของผู้นำ

ลักษณะพิเศษของผู้นำการเปลี่ยนแปลงควรมี “คุณลักษณะ” (trait of leadership) อันเป็นเครื่องชี้แนะหนึ่งที่จะทำให้ทราบถึงคุณค่าของผู้นำแต่ละคนว่าดีหรือไม่ดีเพียงใด แต่ละคนซึ่งสามารถที่จะพัฒนาให้เกิดมีขึ้นได้ ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จ คือ ผู้นำที่หมั่นสำรวจตนเองอยู่เสมอว่าตนมีจุดเด่นจุดด้อยข้อใด คุณลักษณะผู้นำ เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่จะผูกใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดความศรัทธาในตัวผู้นำ และเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สังคมต้องการควรมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. มีความรับผิดชอบ
2. มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ

3. มีความแข็งแรง
4. มีความเพียรพยายาม
5. รู้จักเสี่ยง
6. มีความคิดริเริ่ม
7. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
8. มีความสามารถที่จะจัดการกับความเครียด
9. มีความสามารถที่จะมีอิทธิพล (Influence) ต่อคนอื่น
10. มีความสามารถที่จะประสานพลังทั้งหลายเพื่อการทำงานให้สำเร็จ

ความเป็นผู้นำหรือความสามารถในการนำจะเกิดขึ้นได้จำเป็นจะต้องมีการฝึกฝนในเรื่องนี้ เรียกได้ว่า จะต้องมีการฝึกฝนภาวะผู้นำ (practice leadership) เพื่อจะนำความคิดของตนเองให้หลุดพ้นจากกรอบแนวความคิดเดิมไปได้ นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนา และปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานจากแบบเดิมสู่กระบวนการดำเนินงานแบบใหม่ และนำไปให้เกิดการพัฒนาบุคคลที่สามารถทำให้ทุกคนทำงานได้อย่างเต็มศักยภาพ ผู้นำนั้นมีจุดเด่นสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ตามได้ผู้นำที่มีลักษณะเด่นนี้เองน่าจะนำความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์มาสู่สังคมได้

ภาวะผู้นำกับการเปลี่ยนแปลง

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ และสมมุติฐานของสมาชิกในองค์กร สร้างความผูกพันในการเปลี่ยนแปลง วัตถุประสงค์ และกลยุทธ์ที่สำคัญ

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของผู้นำที่มีต่อผู้ตาม แต่อิทธิพลนั้นเป็นการให้อำนาจแก่ผู้ตามให้กลับกลายมาเป็นผู้นำ และผู้ที่เปลี่ยนแปลงหน่วยงานในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงองค์กร ดังนั้น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงได้รับการมองว่าเป็นกระบวนการที่เป็นองค์รวม และเกี่ยวข้องกับการดำเนินการของผู้นำในระดับต่าง ๆ ในหน่วยงานย่อยขององค์กร

จากการวิจัยพฤติกรรมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงพบว่า “ผู้นำจะมีการถ่ายโอนหน้าที่ความรับผิดชอบและอำนาจที่สำคัญ และขจัดข้อจำกัดการทำงานที่ไม่จำเป็นออกไป ผู้นำมีการดูแลสอนทักษะให้แก่ผู้ตามที่มีความจำเป็นต่อแก้ปัญหา ต้องการการริเริ่ม การกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญ การกระตุ้นการแข่งขันความคิด การตระหนักในข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมความร่วมมือ และการทำงานเป็นทีม รวมทั้งส่งเสริมการแก้ปัญหาแบบสร้างสรรค์ในการบริหารความขัดแย้งต่าง ๆ ผู้นำจะทำการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรและระบบการบริหารเพื่อเน้นและสร้างค่านิยมและวัตถุประสงค์หลักขององค์กร¹

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) จึงประกอบไปด้วย

1. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence) หรือการมีคุณลักษณะพิเศษ (Charisma) ที่มีอุดมการณ์ มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการบริหารอารมณ์และมีจริยธรรม

¹ สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, 2540), หน้า 188-219.

2. การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) เป็นการจูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจในการทำงาน โดยการสร้างแรงจูงใจภายใน การสร้างเจตคติและการคิดในแง่บวกและกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม (Team Spirit) ให้มีชีวิตชีวา

3. การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation) เป็นการกระตุ้นความพยายามของผู้ตาม เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่และสร้างสรรค์ เพื่อการตระหนักรู้ในเรื่องปัญหา กระตุ้นให้มีการตั้งข้อสมมุติฐาน เปลี่ยนกรอบการมองปัญหา และมีการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

4. การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration) เป็นการปฏิบัติต่อบุคคลในฐานะที่เป็นปัจเจกชน การเอาใจใส่ดูแลคำนึงถึงความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการติดต่อสื่อสาร และปฏิสัมพันธ์ที่ดี มีการแนะนำและการมอบหมายงาน มีการพัฒนาหรือ สนับสนุนในการทำงานเพื่อให้บุคคลสามารถบรรลุเป้าหมายของส่วนตนและส่วนรวม²

องค์ประกอบเฉพาะทั้ง 4 ประการของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้ จะมีความสัมพันธ์กัน (Interco related) และมีการแบ่งแยกแต่ละองค์ประกอบ เนื่องจากต่างก็มีความเฉพาะเจาะจง และมีความสำคัญที่แตกต่างกัน ซึ่งมีรายละเอียดเฉพาะของแต่ละองค์ประกอบดังนี้

ก. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence or Leadership : II or CL) หมายถึง การที่ผู้นำประพฤติตัวเป็นแบบอย่าง หรือเป็นโมเดลสำหรับผู้ตาม ผู้นำจะเป็นที่ยกย่อง เคารพนับถือ ศรัทธา ไว้วางใจ และทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้ร่วมงานกัน

ข. การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation : IM) หมายถึง การที่ผู้นำจะประพฤติในทางที่จูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ตาม โดยการสร้างแรงจูงใจภายใน การให้ความหมายและท้าทายในเรื่องงานของผู้ตาม ผู้นำจะกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม (Team Spirit) ให้มีชีวิตชีวา มีการแสดงออกซึ่งความกระตือรือร้น โดยการสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในแง่บวก ผู้นำจะทำให้ผู้ตามสัมผัสกับภาพที่งดงามของอนาคต

ค. การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation : IS) หมายถึง การที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่มาแก้ปัญหาในหน่วยงาน เพื่อหาข้อสรุปใหม่ที่ดีกว่าเดิม เพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่และสร้างสรรค์ โดยผู้นำมีการคิดและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

ง. การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration : IC) ผู้นำจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะเป็นผู้นำในการดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคล และทำให้ผู้ตามรู้สึกมีคุณค่าและมีความสำคัญ ผู้นำจะเป็นโค้ช (Coach) และเป็นที่ปรึกษา (Advisor) ของผู้ตามแต่ละคน เพื่อการพัฒนาผู้ตาม ผู้นำจะเอาใจใส่เป็นพิเศษในความต้องการของปัจเจกบุคคล เพื่อความสัมพันธ์ และเติบโตของแต่ละคน ผู้นำจะพัฒนาศักยภาพของผู้ตามและเพื่อนร่วมงานให้สูงขึ้น การสนับสนุนและการช่วยให้ก้าวหน้าในการทำงานที่รับผิดชอบ³

² สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : วิรัตน์ เอ็ด, 2548), หน้า 103 -104.

³ วีรวิธ มาฆะศิริรานนท์, การพัฒนาวิสัยทัศน์ผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2541), หน้า 88-90.

คุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลง

โดยทั่ว ๆ ไป ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะเป็นดังนี้

1. เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) จะเปลี่ยนแปลงองค์กรที่ตนเองรับผิดชอบ ไปสู่เป้าหมายที่ดีกว่า คล้ายกับผู้ฝึกสอนหรือโค้ชนักกีฬาที่ต้องรับผิดชอบต่อทีมที่ไม่เคยชนะเลย ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเป้าหมาย เพื่อความเป็นผู้ชนะและต้องสร้างแรงบันดาลใจให้ลูกทีมเล่นให้ได้ดีที่สุดเพื่อชัยชนะ
2. เป็นคนกล้าและเปิดเผย เป็นคนที่กล้าเสี่ยงแต่มีความสุข และมีจุดยืนของตัวเอง กล้าเผชิญกับความจริง กล้าเปิดเผยความจริง
3. เชื่อมมั่นในผู้อื่น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงไม่ใช่เผด็จการ แต่มีอำนาจและสนใจคนอื่น ๆ มีการทำงานโดยมอบอำนาจให้ผู้อื่นนำ โดยเชื่อมั่นว่าผู้อื่นมีความสามารถ
4. ใช้คุณค่าเป็นแรงผลักดัน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะชี้้นำให้ผู้ตามตระหนักถึงคุณค่าของเป้าหมาย และสร้างแรงผลักดันในการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่มีคุณค่า
5. เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะนึกถึงสิ่งที่ตัวเองเคยทำผิดพลาด ในฐานะที่เป็นบทเรียนและพยายามเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตัวเองตลอดเวลา
6. มีความสามารถที่จะเผชิญกับความสลับซับซ้อน ความคลุมเครือ และความไม่แน่นอน ตลอดจน มีความสามารถในการเผชิญปัญหาที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
7. เป็นผู้มองการณ์ไกล โดยมีความสามารถในการคาดการณ์ไปข้างหน้าทั้งในด้านโอกาสและอุปสรรคที่เกิดขึ้น สามารถที่จะทำให้เกิดความหวังและความฝันของทีมงานกลายเป็นจริง

ขั้นตอนในการบริหารความเปลี่ยนแปลง

ขั้นตอนในการบริหารความเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ตรวจสอบวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นหรือมีแนวโน้มว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต (Change Diagnosis) โดยให้พิจารณาว่า
  - 1.1 มีความเปลี่ยนแปลงใดที่น่าจะนำมาวิเคราะห์เพื่อเตรียมการรองรับ (Changes To Be Considered) หากการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่มีผลอันมีนัยสำคัญต่อกระบวนการทำงาน พฤติกรรมการปฏิบัติงาน เครื่องมือและอุปกรณ์การทำงาน หรืองบประมาณ ให้ถือเป็นความเปลี่ยนแปลงโดยปกติที่เกิดขึ้นได้อย่างสม่ำเสมอ แต่ถ้าความเปลี่ยนแปลงนั้น มีผลไม่ว่าทางบวกหรือทางลบต่อส่วนหนึ่งส่วนใด ก็จำเป็นต้องนำมาพิจารณาร่วมกัน
  - 1.2 ใครจะได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนั้นบ้าง (Who will be affected from the change) ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล กลุ่มคน หรือทุกคน ก็ให้ถือว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ต้องนำมาบริหารจัดการให้สามารถสร้างประสิทธิภาพสูงสุดให้เกิดแก่การปฏิบัติของทุก ๆ คนได้ เนื่องจากแต่ละคนที่เป็นสมาชิกของทีมงานและองค์กร ต่างก็มีสถานภาพเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมของผู้อื่นทั้งสิ้น
2. ระบุการต่อต้านความเปลี่ยนแปลง (Identifying Resistance) เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลกระทบต่อสิ่งที่เคยเห็น เคยเป็น เคยมี (Status Quo) ของสังคมการทำงานและความเคยชินในการปฏิบัติงาน ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจมีผลต่อความเชื่อมั่นเดิม ๆ ที่เคยมีอยู่และเป็นอยู่ของสังคมการ

ทำงาน และยิ่งถ้าเป็นความเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายและทิศทางในการบริหารจัดการด้วยแล้ว การต่อต้านก็มีแนวโน้มสูงมาก ผู้นำหรือผู้บริหารจึงจำเป็นต้องระบุให้ได้ว่า

2.1 ใครและกลุ่มใดบ้างที่ต่อต้านหรือจะต่อต้าน หรือมีแนวโน้มว่าจะต่อต้านความเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นจะต้องนำเข้ามา เพราะตัวบุคคลและกลุ่มคนที่แตกต่างกันจะมีพฤติกรรมการต่อต้านที่แตกต่างกัน หากวิเคราะห์ไม่ทั่วถึงและจัดการปรับแต่งการต่อต้านต่อความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ก็จะส่งผลให้เกิดการต่อต้านในระยะยาวจนเกิดผลเสียต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการในระยะยาวได้

2.2 ความรุนแรงของการต่อต้าน (Degree of resistance) มีมากน้อยเพียงใด ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับความคิดเห็น ความเชื่อ และผลประโยชน์ ของคนหรือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลง เช่น ถ้ามีผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นหรือแนวคิด ทฤษฎีที่ยึดถือปฏิบัติอยู่ ก็จะทำให้เกิดการต่อต้านเฉพาะในตอนแรก ๆ เมื่อเกิดความเคยชินใหม่ ๆ การต่อต้านก็จะลดลง แต่ถ้ามีผลกระทบต่อความเชื่อ ค่านิยม และปรัชญาการทำงานหรือการดำรงชีวิตของบุคคล ก็จะทำให้เกิดการต่อต้านที่รุนแรงขึ้น จนอาจถึงขั้นเกิดการรวมตัวกันต่อต้านความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างจริงจังก็อาจเป็นไปได้ ยิ่งถ้ามีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะทำให้เกิดการต่อต้านอย่างรุนแรงที่สุดและยืดเยื้อจนยากที่จะแก้ไขได้ การวิเคราะห์ ทั้งในด้านลักษณะของความเปลี่ยนแปลงและการต่อต้านความเปลี่ยนแปลง จึงต้องมีการดำเนินการอย่างจริงจัง และถี่ถ้วน เพื่อให้สามารถวางแผนกลยุทธ์และบริหารความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะหากเกิดการต่อต้านจนเกิดความเสียหายขึ้นแล้ว จะบริหารได้ยาก หรืออาจจะต้องยกเลิกการเปลี่ยนแปลงนั้นไปเลยก็มี

3. กำหนดและวางแผนมอบหมายความรับผิดชอบ (Allocating Responsibility) ในฐานะผู้นำ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการทบทวนที่มีความเข้าใจในความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายถึง ผู้นำ จะต้องศึกษาความเปลี่ยนแปลงอย่างถ่องแท้ ว่าเหตุใดจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง อะไรจะเกิดขึ้น ถ้าองค์กรไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น และโอกาสที่จะไม่รับความเปลี่ยนแปลงนั้นมีมากน้อยเพียงใด ตลอดจนมองเห็นไปในอนาคตด้วยวิสัยทัศน์ว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแล้ว มีอะไรเป็นข้อดีและมีอะไรเป็นข้อเสียบ้าง เมื่อได้ทำความเข้าใจกันดีในทีมของผู้บริหารแล้ว ชักซ้อมรายละเอียดที่มองเห็นด้วยกันแล้ว ตลอดจนยอมรับว่าต้องบริหารให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวแล้ว จึงร่วมกันตกลงแบ่งความรับผิดชอบกันให้ได้ว่า

3.1 ใครจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำในด้านใด เพื่อให้ทั้งทีมมีเอกภาพ เช่น ทีมงานประชาสัมพันธ์ ทีมงานตอบข้อโต้แย้งและตอบคำถาม ทีมงานพัฒนาและฝึกอบรมทีมงานแก้ปัญหาข้อจำกัดต่าง ๆ ทีมงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมและทีมงานประสานความร่วมมือ เป็นต้น โดยผู้นำที่เป็นหัวหน้าทีมแต่ละทีมมีหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงในการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นที่ถูกต้องด้านข้อมูลของความเปลี่ยนแปลงให้แก่ทีมงานของตนเองก่อน เพื่อให้แต่ละทีมสามารถขับเคลื่อนภารกิจที่ได้รับมอบหมายต่อไปได้

3.2 จัดให้มีระบบการสื่อสารที่รวดเร็วและชัดเจนเพื่อป้องกันการเข้าใจคลาดเคลื่อนและข่าวลือ ซึ่งจะทำให้เกิดการต่อต้านมากขึ้น โดยเฉพาะทีมงานของผู้บริหารระดับสูงด้วยกัน จะต้องทำให้เกิดการสื่อสารสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันได้อย่างคล่องตัวและทันเวลา

4. พัฒนายุทธศาสตร์และนำแผนยุทธศาสตร์การบริหารความเปลี่ยนแปลงสู่การปฏิบัติ (Developing and Implementing Strategies) โดยทีมงานผู้นำซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำของทีมงานแต่ละทีม ต้องร่วมประชุม

และกำหนดยุทธศาสตร์หรือแนวทางร่วมกันเพื่อจะได้เข้าใจและดำเนินไปด้วยกันได้ว่าทีมงานได้ใช้แนวทางและยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานเพื่อจะได้ร่วมกันดำเนินงานให้สอดคล้องรองรับซึ่งกันและกัน ทั้งในด้าน

4.1 เป้าหมาย (Target) ที่คาดว่าจะไปให้ถึงโดยใช้กลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ของแต่ละทีม ซึ่งจะต้องสอดคล้องรองรับซึ่งกันและกัน

4.2 ระยะเวลา (Time) ที่แต่ละกลยุทธ์เริ่มนำสู่การปฏิบัติและการสิ้นสุด

4.3 วิธีการวัดผล (Assessing Method) เพื่อจะให้ได้ทราบได้ว่า บรรลุเป้าหมายโดยสมบูรณ์แล้ว ทั้งนี้แต่ละกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ที่ใช้ ควรมีดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPI) ที่ชัดเจนรวมอยู่ด้วย

5. การติดตามความก้าวหน้า (Progress Monitoring) โดยอาศัยแผนยุทธศาสตร์ที่ได้กำหนดไว้แล้ว

5.1 ปรับปรุงแก้ไขยุทธศาสตร์ที่ยังไม่สามารถสร้างประสิทธิภาพได้เท่าที่ควร ให้มีความเหมาะสมและทันต่อความเปลี่ยนแปลงของปัญหาให้ได้มากขึ้น

5.2 เพิ่มเติมยุทธศาสตร์ใหม่ ๆ ให้สามารถเชื่อมโยงแผนยุทธศาสตร์ที่มีอยู่แล้วเข้าด้วยกันให้เกิดความกระชับและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5.3 ยกย่องชมเชยและปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่ทีมงานแต่ละทีม ที่ได้ร่วมมือกันในการบริหาร ความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

5.4 เพื่อร่วมกันภาคภูมิใจในความสำเร็จที่ได้รับและกระตุ้นให้ เกิดการยอมรับความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นอีกในอนาคต

5.5 ประสานความคิดและประสานพลัง (Synergy) ในการทำงานเป็นทีม ทั้งทีมงานย่อยและทีมงานใหญ่โดยส่วนรวม เพื่อให้มีความพร้อมที่จะปฏิบัติการกิจการที่ยากและซับซ้อนกว่าเดิมได้มากขึ้นในอนาคต⁴

ผู้นำที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งที่สังคมเรียกร้อง หากมีคำถามต่อว่าแล้วผู้นำที่มีคุณลักษณะของผู้ในการเปลี่ยนแปลงที่สังคมต้องการนั้นจะหาได้จากที่ใด ผู้นำที่มีคุณลักษณะไม่ครบหรือผู้นำที่ไม่มีคุณลักษณะตามที่ระบุไว้ คนในสังคมจะสร้างผู้นำในฝันของตนใหม่หรือไม่ ในยุคโลกาภิวัตน์ สังคมเศรษฐกิจ การเมืองที่แตกต่างกัน มีปัญหาซับซ้อน ผู้นำที่มีคุณลักษณะของผู้ในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำสังคมในยุคนี้ได้

ถึงเวลาแล้วที่ทุกคนควรหันมาสร้างความเข้าใจ “ภาวะผู้นำ” ที่จำเป็นสำหรับสังคมไทย โดยเฉพาะในยุคที่สังคมไทยกำลังพัฒนาไปสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 หากสังคมมีผู้นำที่มีอิทธิพล แต่ไม่มีอำนาจเป็นจำนวนมากที่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง ต่างจากในยุคสมัยนี้ซึ่งมีผู้นำที่มีอำนาจเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ได้มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงสังคมเท่าที่ควร

ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อฝูงโคว่ายน้ำ ถ้าโคจำฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน” แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำ เพราะเมื่อผู้นำที่นำพาไปคดฉันใด ในหมู่ผู้ตามก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมุติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชน นอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหาย สังคมทั้งหมดก็จะ

⁴ Kaiser, S. M, Mapping the Learning Organization: Exploring a Model of Organizational Learning, (Louisiana State University, U.S.A., 2000), p 121.

ยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้คุณธรรม ซึ่งในทางตรงกันข้าม ‘เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคมด ทั้งฝูงก็ไปตรง เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมุติให้เป็นใหญ่ หากคนนั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งสังคมก็จะเป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม’⁵

ผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่จุดหมายที่ตั้งงาม ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่อันตรายมาก อาจจะต้องถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความยุ่งยากและความสับสนของสังคม เพราะถ้ามีใครคนใดคนหนึ่งตั้งตัวเองว่าฉันเป็นผู้นำและบอกเชื่อฉันแล้วจะพ้นภัย ถือว่าเป็นการสร้างคุณค่าและค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตามแล้วแต่ที่คิดเช่นนี้คงไม่เข้าใจความหมายของคำว่าผู้นำที่จริงแล้ว ‘ผู้นำ’ ไม่ใช่ผู้ที่จะนำคนอื่น แต่ผู้นำที่ดีคือ ผู้ที่ผู้อื่นอยากเดินตาม นั้นหมายถึงว่าลักษณะการเป็นผู้นำนั้นไม่ได้มาจากตัวเอง แต่ต้องมีคนอื่นที่เขารู้สึกว่าเราเป็นผู้นำ โดยเกิดจากความศรัทธาในตัวเรา การที่จะสร้างความศรัทธาได้นั้นจะต้องเกิดจากพฤติกรรม การดำเนินชีวิต และสิ่งที่ผู้นำนั้นสร้างสรรค์มาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งอยู่บนรากฐานของคุณธรรมและจริยธรรม การที่เป็นผู้นำได้และเป็นผู้นำที่ยั่งยืน ควรประกอบด้วยความรู้จักรับผิดชอบ ความถูกต้อง ความเสมอภาค ความยุติธรรมต่อสังคม เป็นต้น บทบาทของผู้นำคือต้อง ‘นำ ’ ไม่ใช่ ‘จัดการ’ ต้องกระตุ้นคนให้ทำด้วยความรู้สึกอยากทำ อดีตประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ เคยกล่าวว่า ‘ผู้นำที่ดี (good leader) คือ เราอยากให้ลูกน้องทำอะไร เมื่อลูกน้องเริ่มทำในสิ่งนั้นก็เพราะเขาอยากทำดีหรือไม่ดีก็ตาม เพราะเป็นความคิดที่เขาคิดมันขึ้นมาเอง’⁶

การเป็นผู้นำ ผู้ปกครอง หรือผู้บริหาร ตามแต่จะเรียกเป็นกันได้โดยไม่ยากนัก แต่การที่จะรักษาภาวะการเป็นผู้นำ ต้องมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำควรเป็นอย่างไร และวิธีการเป็นผู้นำที่ดีที่จะทำให้ได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน ผู้นำควรมีคุณธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยว เป็นเข็มทิศนำทางในการเป็นผู้นำที่ดี

ผู้นำคือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ ดังนั้น ผู้นำจะต้องมีภาวะผู้นำ คือ มีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำ บุคคลที่จะเป็นผู้นำที่ดี จะต้องมีความสมบูรณ์สำคัญ 2 ประการคือ อัตตหิตสมบัติ หมายถึง ความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และปรหิตสมบัติ หมายถึง ความมีน้ำใจในการปฏิบัติงาน เพื่อส่วนรวมและองค์กรของตน ผู้นำมีหน้าที่วางแผน จัดองค์การ อำนวยการ และควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่น ๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

กล่าวโดยสรุป คุณลักษณะของผู้นำ ซึ่งจะทำหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทุติยปาปณิกสูตร⁷ ดังนี้

1. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล หรือมีวิสัยทัศน์กว้างไกล เช่นถ้าเป็นผู้นำควรมีการวางแผนกำหนดนโยบายเพื่อเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีซึ่งจะเกิดขึ้นในอนาคต

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development), พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2544), หน้า 1-3.

⁶ อานันท์ ปันยารชุน, ธรรมภิบาลในภาคธุรกิจ นานาทัศนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและ สังคมที่ดี, นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2541), หน้า 12-13.

⁷ อก.ติก.20/459/133-134.

2. วิธูโร หมายถึง จัดธุระการงานได้ดี ซึ่งผู้นำที่ดีควรรู้จักการแก้ไขปัญหาที่เกิดในองค์กรหรือสังคม
3. นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยได้ ซึ่งผู้นำควรเป็นที่พึ่งของผู้ตามในองค์กรหรือสังคมที่ผู้นำได้

มีบทบาทในการเป็นผู้นำอยู่

นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมสำหรับผู้นำอื่นอีก คือ **หลักทศพิธราชธรรม** เป็นคุณธรรมที่ทุกคนผู้อยู่ร่วมในสังคมเดียวกันทั้งในฐานะผู้นำทั้งในฐานะผู้ตาม ต้องประพฤติโดยเสมอหน้ากัน เพื่อความผาสุกและเจริญก้าวหน้าขององค์กรหรือสังคมของตน ซึ่งประกอบด้วยข้อธรรม 10 ประการ ดังนี้

คุณธรรมข้อที่ 1 ทาน การแบ่งปันให้กับองค์กรหรือสังคม

คุณธรรมข้อที่ 2 ศีล การสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อย สะอาดดีงาม เป็นที่เชื่อถือได้คนในองค์กรหรือสังคม

คุณธรรมข้อที่ 3 ปริจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยความเสียสละ โดยผู้นำต้องสามารถเสียสละความสุขส่วนตนตลอดจนถึงชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขสังคม

คุณธรรมข้อที่ 4 อาชวะ ปฏิบัติภารกิจโดยซื่อตรง มั่นคงในความสุจริต มีความจริงใจ

คุณธรรมข้อที่ 5 มัททวะ ความอ่อนโยน ต่อทุกคน ทุกโอกาส ด้วยความจริงใจ

คุณธรรมข้อที่ 6 ตปะ ความเพียร ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ให้เกิดอคติต่อคนในสังคม

คุณธรรมข้อที่ 7 อักโกธะ ความไม่โกรธ หมายถึงว่า ผู้นำไม่ควรปฏิบัติต่อคนในสังคมด้วยการใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้อง

คุณธรรมข้อที่ 8 ความไม่เบียดเบียน ผู้นำต้องไม่หลงมัวเมาในอำนาจ ไม่บีบบังคับกดขี่ ไม่กระทำการใด ๆ อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อคนในสังคม

คุณธรรมข้อที่ 9 ชันติ ความอดทน ภารกิจของผู้นำเป็นสิ่งที่หนักยิ่ง จำเป็นต้องมีความอดทนอย่างยิ่ง จึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นผลสำเร็จ

คุณธรรมข้อที่ 10 อวิโรธนะ ปฏิบัติไม่ให้เกิดทำนองคลองธรรม คือ ผู้นำต้องยึดความถูกต้องยุติธรรมเป็นใหญ่ ไม่เอาประโยชน์ส่วนตัวหรืออารมณ์อันไร้เหตุผลมาเป็นหลักใหญ่ในการบริหาร

จากหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการนี้ เป็นคุณธรรมที่ผู้นำและผู้ตามจะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยกัน โดยมีผู้นำเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ จึงจะเกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมได้ นอกจากทศพิธราชธรรมดังกล่าวแล้ว พระพุทธศาสนายังได้แสดงหลักธรรม เกี่ยวกับผู้ที่ทำหน้าที่จะพึงปฏิบัติไว้อีกหลายประการ เพื่อเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติทศพิธราชธรรมให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น หลักกอคติ 4 และ สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 เป็นต้น ถ้าผู้นำที่มีหน้าที่บริหารประเทศชาติ บ้านเมือง สถาบัน องค์กร หรือหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนถึงผู้นำครอบครัว ได้นำหลักธรรมดังกล่าวมานี้มาประพฤติปฏิบัติ ความเป็นผู้นำที่ดีก็จะสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดี ความสงบสุขร่มเย็น ความเจริญรุ่งเรือง ย่อมเกิดขึ้นแก่สังคมที่ตนเองได้ดำรงภาวะความเป็นผู้นำอยู่ เพราะผู้นำจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ในการยึดถือ และเป็นธรรมะนำทางในการนำพาสังคมที่ตนเองได้ดำรงหน้าที่ของผู้นำอยู่ ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดด้วยอำนาจของผู้นำนั้นก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและเหมาะสม

บทสรุป

ผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลง ผู้นำถือได้ว่าเป็นตัวแทนของสังคมที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะพัฒนาสังคมให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางของสังคมหรือองค์กรเปรียบเสมือนต้นหนผู้บังคับเรือให้แล่นไปในทิศทางที่เหมาะสม ฉะนั้น ผู้นำจึงมีลักษณะพิเศษกว่าผู้ตาม โดยที่ผู้นำต้องรู้จักมองสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดกว่าผู้ตาม จึงบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าผู้ตาม เพราะสังคมหรือองค์กรที่จะเกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ผู้นำจึงต้องมีความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ มีความเพียรพยายาม มีความคิดริเริ่ม มีความเชื่อมั่น มีอิทธิพลต่อคนอื่น มีความสามารถที่จะประสานพลังเพื่อที่จะให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี ผู้นำจำเป็นต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่ผู้ตามเป็นอันดับแรก โดยจะต้องมีหลักธรรมสำหรับความเป็นผู้นำอันประกอบด้วยหลักทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ผู้นำทางสังคมหรือองค์กรจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ของสังคมได้ จึงจะเหมาะสมกับความเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงที่ดี

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development). พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2544.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- วีรุธ มาฆะศิรานนท์. การพัฒนาวิสัยทัศน์ผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2541.
- สมยศ นาวิการ. การบริหารและพฤติกรรมองค์กร. กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, 2540.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : วิรัตน์ เอ็ด, 2548.
- อานันท์ ปันยารชุน. ธรรมภิบาลในภาคธุรกิจ นานาทศนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี. นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2541.
- Kaiser, S. M, Mapping the Learning Organization: Exploring a Model of Organizational Learning, (Louisiana State University, U.S.A.), 2000.

รูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ ตาม
โครงการพระราชดำริฯ พื้นที่จังหวัดน่าน

Integrated Management Model and Conservation of Natural Resources and
Environment according to Project Following His Majesty the King's Initiatives,
Nan Province

พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ,ดร.
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การทำวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริฯ พื้นที่จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ ตามโครงการพระราชดำริฯ พื้นที่จังหวัดน่าน อีกทั้งเพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนเพื่อเสนอแนวทางซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งการค้นคว้าจากเอกสารและการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ โดยผลการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริฯ พื้นที่จังหวัดน่าน มีหน่วยงานเข้ามาร่วมดำเนินงานหลายฝ่าย อย่างไรก็ตาม พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคบางประการที่ควรได้รับแก้ไขปรับปรุง

คำสำคัญ: การจัดการ, การอนุรักษ์, ทรัพยากรธรรมชาติ, สิ่งแวดล้อม, โครงการพระราชดำริ

Abstract

Methods of management and conservation for the upstream the Pid Thong Lang Phra Project following His Majesty the King's Initiatives, Nan province. The purpose is to study the management and conservation of natural resources and environmental integration project works in Nan. Moreover, in order to analyze the problems and obstacles. As well as to propose. The study also. The researchers used a combination of research methods, both qualitative research and quantitative research. Both research papers and to collect information from questionnaires for complete information purposes. The study showed that Management and conservation of natural resources and environment integration under the initiative of the provincial authorities have joined the various parties, however, found that there are some problems that should be addressed.

Keywords: Management, Conservation, Natural resources, Environment, His Majesty the King's Initiatives

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แต่การพึ่งพาอาศัยประโยชน์ของมนุษย์ได้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงจนเกิดเป็นวิกฤตการณ์ทั้งทางด้านบรรยากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า พลังงาน ฯลฯ ขึ้นทั่วโลก ในปัจจุบันสถานการณ์และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อเนื่องจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ขาดการบำรุงรักษาเพื่อความยั่งยืน และการบริหารจัดการของรัฐที่ผ่านมายังไม่สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ เพราะมุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สเด็จพระราชดำเนินไปทรงติดตามงานในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ทอดพระเนตรเห็นการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าที่ลดลงอย่างรวดเร็ว จึงมีพระราชดำริให้ดำเนินโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นในปี พ.ศ. 2530 เพื่อปลูกฝังการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้แก่เด็กนักเรียน "...งานที่เรียกว่าอนุรักษ์ธรรมชาตินั้น ก็ทำให้นักเรียนมีโอกาสได้ศึกษารู้ถึงสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติว่าจะมีประโยชน์อย่างไรกับเรา และในเรื่องของสภาพแวดล้อมนั้น จะเห็นได้ว่าปัจจุบันนี้มีความเดือดร้อนต่างๆ มากขึ้น เช่น อาจจะน้ำท่วมหรือน้ำแล้งกะทันหันนั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะพืชธรรมชาติ ป่าไม้ หรือดินถูกทำลายไป เพราะฉะนั้นถ้าเราศึกษาให้ดีถึงเรื่องพวกนี้ หาวิธีแก้ไขก็จะสามารถทำให้อต่อไปเราได้รับการรักษาสมบัติของตนเองเอาไว้ได้..."

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงเห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งและมีพระราชปณิธานที่จะเร่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คืนกลับสู่สภาพเดิมโดยเร็ว แนวทางพระราชดำริคือ ให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยทรงเล็งเห็นว่าเด็กและเยาวชนเหล่านี้จะเป็นแรงผลักดันสำคัญในอนาคตให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การรักษาและใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการรักษาสมบัติของตนเองไว้ จึงมีพระราชดำริให้มีโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้น โดยในขั้นแรกมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกแก่เด็กและเยาวชนให้เห็นคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความรัก ห่วงแหน ร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง ดังที่ทรงบรรยายในโอกาสต่างๆ ว่า "...ในโรงเรียนที่ไปปฏิบัติการณ์นั้นมีหลายคนและผู้ปกครองหรือบิดามารดา มีความจำเป็นต้องเผาป่า ต้องทำลายสิ่งแวดล้อม จึงเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องคิดหาวิธีการที่จะช่วยกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู และรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม..." และในโอกาสที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนิน เป็นองค์ประธานเปิดการสัมมนาเชิงวิชาการโครงการ "รักษ์ป่านาน" ณ ศูนย์การเรียนรู้และบริการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจังหวัดน่านตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2557 พระองค์ทรงบรรยายเรื่อง "การสร้างสำนึกในเด็กและเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" ความว่า "...จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่น่าอยู่จังหวัดหนึ่ง การที่ได้เดินทางมาจังหวัดน่านหลายครั้ง ทำให้ข้าพเจ้าได้เห็นทั้งส่วนที่ดีและส่วนที่เป็นปัญหาอยู่มาก ได้แก่ ปัญหาพื้นที่ป่าที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้สภาพสมดุลตามธรรมชาติสูญเสีย มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การฟื้นฟูป่าให้ดีขึ้น หากทางให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ ก็จะสามารถแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมและ

ความเป็นอยู่ของประชาชนได้ แม้จะต้องใช้เวลานาน แต่ถ้าไม่เริ่มต้นตั้งแต่ตอนนี้ ปัญหาที่จะทวีความรุนแรงขึ้น ...”

ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมกำหนดวิสัยทัศน์การวิจัยไว้ว่า “ประเทศไทยมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมดุลเป็นธรรม และมีประสิทธิผล รวมถึงการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการเสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชน” มีพันธกิจการวิจัยคือ ส่งเสริมงานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน รวมถึงการป้องกัน การบำบัด และฟื้นฟูสภาวะแวดล้อมที่ถูกทำลาย ตลอดจนเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวของทุกภาคส่วน เพื่อนำประเทศไปสู่ยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยมียุทธศาสตร์การวิจัย 5 ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ 2) การวิจัยด้านการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ การเสริมสร้าง และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 3) การปรับกระบวนการผลิตและการบริโภคให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 4) การวิจัยระบบการป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติและอุบัติภัย และ 5) การพัฒนาคนและสังคมให้มีสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือของประเทศไทย และเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำน่านซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำหลักแห่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาอันเป็นหัวใจสำคัญของระบบน้ำของประเทศ คิดเป็นร้อยละ 45 ของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยลักษณะพื้นที่ของจังหวัดน่านนั้นประกอบไปด้วยพื้นที่ราบร้อยละ 15 และพื้นที่ส่วนใหญ่อีกร้อยละ 85 เป็นป่าต้นน้ำ ซึ่งลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวทำให้จังหวัดน่านมีพื้นที่ราบในการทำเกษตรกรรมน้อยเพราะมีความลาดชันของพื้นที่สูง ทำให้ปริมาณน้ำไหลแรงในหน้าฝน เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินจากที่สูงลงสู่ที่ราบ ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาได้เกิดปัญหาต่อผืนป่าของจังหวัดน่านอย่างมาก อันเนื่องมาจากความอึดคั่งในการยังชีพและความต้องการหาเลี้ยงครอบครัวของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำ จึงทำให้พื้นที่ต้นน้ำน่านถูกบุกรุกแผ้วถางทำลายและถูกปรับใช้เป็นพื้นที่ทำกินทำให้มีการรุกรานป่า และการไร่เลื่อนลอยจำนวนมาก ภูเขาหลายลูกกลายเป็นภูเขาหัวโล้นเพราะถูกบุกรุกเพื่อใช้พื้นที่ทำการเกษตร จึงตามมาด้วยปัญหาภัยแล้งและปัญหาน้ำป่าไหลหลากดินโคลนถล่มในหลายพื้นที่ในฤดูฝน ขณะที่พื้นที่ตอนล่างลงมาถูกน้ำป่าเข้าท่วมทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน ผลลัพธ์ที่เกิดต่อเนื่องคือ เกษตรกรของชาวบ้าน ผลลัพธ์ที่เกิดต่อเนื่องคือ เกษตรกรประสบปัญหาการทำกินไม่มีรายได้พอเพียง มีภาระหนี้สินและยากจนลง

จากสภาพปัญหาและความจำเป็นที่ต้องได้รับการแก้ไข คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการรูปแบบการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ บริเวณพื้นที่อำเภอสันติสุข อำเภอป่อเกล้า อำเภอแม่จริม และอำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน
- 3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน

ขอบเขตของการวิจัย

- 1) ขอบเขตด้านพื้นที่ : พื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่ดำเนินโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่านในโครงการ 4 แห่ง คือ อำเภอเมืองน่าน อำเภอสันติสุข อำเภอปอเกวียน และอำเภอแม่จริม
- 2) ขอบเขตด้านเนื้อหา : ศึกษารูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริ พื้นที่จังหวัดน่าน
- 3) ขอบเขตด้านประชากร : ได้แก่ผู้นำชุมชนพระสงฆ์ ผู้บริหารสถานศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในเขตพื้นที่ศึกษาวิจัยรวมทั้งหมดจำนวน 230 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) และขั้นการศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม (Field work) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ขั้นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research)

ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิธีการศึกษา รวมทั้งข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ทั้งแหล่งปฐมภูมิ (Primary source) และแหล่งทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ เอกสาร หนังสือ วารสารทางวิชาการ บทความ รายงานการวิจัย ฐานข้อมูลออนไลน์ สิ่งพิมพ์ อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

1.2 ขั้นการศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม (Field work)

1) พื้นที่ศึกษาคือพื้นที่ดำเนินโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามโครงการพระราชดำริ พื้นที่จังหวัดน่านในโครงการ 4 แห่ง คือ อำเภอเมืองน่าน อำเภอสันติสุข อำเภอปอเกวียน และอำเภอแม่จริม

2) กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้บริหารสถานศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในเขตพื้นที่ศึกษาวิจัยรวมทั้งหมดจำนวน 230 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้การวิเคราะห์กัลนกรองและสังเคราะห์ โดยใช้กรอบตัวแบบแนวคิดการศึกษาวิจัยมาประยุกต์เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive method) โดยใช้วิธีอุปมาน (Inductive reasoning) กล่าวคือ เริ่มต้นค้นหาความรู้ความจริงย่อย ๆ ก่อน แล้วจึงสรุปไปสู่ความรู้ความจริงที่เป็นหลัก

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลวิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนะของประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาความ โดยการนำข้อมูลทั้งหมดไปจำแนก จัดกลุ่มและสรุปสังเคราะห์ พร้อมทั้งนำเสนอผลสรุปการวิจัยและอภิปรายผลต่อไป

ผลการวิจัย

สรุปผลการศึกษารูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่านสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากจำแนกตามประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประกอบด้วย โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ และโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) และกลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดน่าน พบว่า ในพื้นที่เป้าหมายของการศึกษา 4 อำเภอ อันได้แก่ อำเภอเมืองน่าน อำเภอสันติสุข อำเภอบ่อเกลือ และอำเภอแม่จริมมีข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังนี้

ตารางที่ 5.1 จำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำแนกตามประเภทโครงการพัฒนา

ประเภทโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	จำนวนโครงการในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา
โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ	51 โครงการ
โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม	6 โครงการ
รวม	57 โครงการ

จะเห็นได้ว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา ส่วนใหญ่คือโครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ ซึ่งมีจำนวนมากถึง 51 โครงการ และโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม มีจำนวน 6 โครงการ รวมทั้งสิ้น 57 โครงการ

ตารางที่ 5.2 จำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำแนกตามประเภทพื้นที่เป้าหมายการศึกษา

พื้นที่เป้าหมายการศึกษา	โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
อำเภอเมืองน่าน	<ol style="list-style-type: none"> 1) โครงการฝายสมุนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2) โครงการขยายผลโครงการหลวงสะเนียน 3) โครงการจัดหาถังน้ำอุปโภค บริโภค และจัดทำระบบน้ำประปาภูเขาเพื่อการอุปโภคบริโภคของชนเผ่ามลาบรี 4) โครงการปรับพื้นที่ให้เหมาะสมกับการเกษตร (ขุดนาขั้นบันได) เพื่อช่วยเหลือชนเผ่ามลาบรี
อำเภอสันติสุข	<ol style="list-style-type: none"> 1) โครงการอ่างเก็บน้ำฝายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2) โครงการฝายน้ำยางอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 3) โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยขอนแก่น 1 อันเนื่องมาจาก 4) โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยขอนแก่น 2 อันเนื่องมาจาก 5) โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยข้าวหลามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 6) โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยลากปิ่นอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 7) โครงการระบบประปาภูเขาบ้านแม่สะแนนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 8) โครงการระบบประปาภูเขาบ้านดอนไพรวัลย์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ 9) โครงการระบบประปาภูเขาปางช้างอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 10) โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยยาง 11) โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำสนับสนุนโครงการขยายผลหลวงโป่งคำ (พ.ศ. 2553) 12) โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำสนับสนุนโครงการขยายผลหลวงโป่งคำ (พ.ศ. 2555) 13) โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำสนับสนุนโครงการขยายผลหลวงโป่งคำ (พ.ศ. 2556)

	<p>14) โครงการส่งเสริมกิจกรรมขยายผลโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ อำเภอสันติสุข ประจำปี พ.ศ. 2555-2556</p> <p>15) โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 1-10 (ส่วนที่ 1)</p>
<p>อำเภอบ่อเกลือ</p>	<p>1) โครงการระบบส่งน้ำฝายนาดีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ</p> <p>2) โครงการฝายทางวังค้ออันเนื่องมาจากพระราชดำริ</p> <p>3)โครงการจัดหาน้ำภูเขาพัฒนาจัดหาน้ำภูเขาพัฒนา (ปรับปรุงฝายห้วยแป้น)</p> <p>4)โครงการจัดหาน้ำภูเขาพัฒนา (อ่างเก็บน้ำห้วยสวกแห่งที่ 1)</p> <p>5) โครงการจัดหาน้ำภูเขาพัฒนา (อ่างเก็บน้ำห้วยสวกแห่งที่ 2)</p> <p>6) โครงการจัดหาน้ำโรงเรียนท่านผู้หญิงสง่า</p> <p>7) โครงการจัดหาน้ำให้เกษตรกรตัวอย่างศูนย์ภูฟ้าฯ</p> <p>8) โครงการระบบส่งน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยทบศอก</p> <p>9) โครงการฝายน้ำป็นพร้อมระบบส่งน้ำ</p> <p>10) โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำฝายต้นน้ำบริเวณพื้นที่โครงการศูนย์ภูฟ้าพัฒนา (ปรับปรุงฝายห้วยแป้น)</p> <p>11) โครงการส่งเสริมกิจกรรมบ้านน้ำว่า หมู่ที่ 6 ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ ประจำปี พ.ศ. 2556</p> <p>12) โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 1-10 (ส่วนที่ 1)</p> <p>13) โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 1-10 (ส่วนที่ 2)</p> <p>14) โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 1-10 (ส่วนที่ 3)</p> <p>15) โครงการศูนย์ภูฟ้าพัฒนา จังหวัดน่าน</p> <p>16) โครงการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาป่าไม้</p> <p>17) โครงการสร้างป่าสร้างรายได้</p>
<p>อำเภอแม่จริม</p>	<p>1) โครงการฝายหมอเมืองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ</p> <p>2) โครงการฝายบ้านก้ออันเนื่องมาจากพระราชดำริ</p> <p>3) โครงการฝายนาค้ออันเนื่องมาจากพระราชดำริ</p> <p>4) โครงการฝายห้วยพรมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ</p> <p>5) โครงการฝายต่อส้ออันเนื่องมาจากพระราชดำริ</p> <p>6) โครงการฝายบ้านนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ</p> <p>7) โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำกินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ</p>

	8) โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยแลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 9) โครงการฝายกลางอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 10) โครงการอ่างเก็บน้ำบ้านน้ำพระทัย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ 11) โครงการฝายน้ำแฉะอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 12) โครงการฝายขุนน้ำแฉะอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 13) โครงการฝายน้ำหวานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 14) โครงการฝายห้วยยางอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 15) โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยฝายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 16) โครงการฝายบ้านตองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 17) โครงการฝายทดน้ำน้ำตวงพร้อมระบบส่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 18) โครงการระบบประปาภูเขาบ้านน้ำตวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 19) โครงการระบบประปาภูเขาบ้านกวน้ำ 2 อันเนื่องมาจากพระราชดำริ 20) โครงการฝายห้วยเมียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 21) โครงการส่งเสริมกิจกรรมขยายผลโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ อำเภอแม่จริม ประจำปี พ.ศ. 2555 22) โครงการส่งเสริมกิจกรรมขยายผลโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ อำเภอแม่จริม ประจำปี พ.ศ. 2556 23) โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 1-10 (ส่วนที่ 1)
--	---

จะเห็นได้ว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอแม่จริม ซึ่งมีจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหมด 23 โครงการ รองลงมาคือ อำเภอบ่อเกลือ มีจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหมด 17 โครงการ อำเภอสันติสุขมีจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหมด 15 โครงการ และอำเภอเมืองน่านมีจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหมด 4 โครงการ ตามลำดับ อนึ่ง โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 1-10 (ส่วนที่ 1) เป็นโครงการที่ครอบคลุมอยู่ในพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอสันติสุข อำเภอบ่อเกลือ และอำเภอแม่จริม

2.หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งโครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ และโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป้าหมายของการศึกษา 4 อำเภอ อันได้แก่ อำเภอเมืองน่าน อำเภอสันติสุข อำเภอบ่อเกลือ และอำเภอแม่จริม พบว่า มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) กรมชลประทาน ซึ่งเป็นหน่วยงานในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รับผิดชอบโครงการพัฒนา ด้านแหล่งน้ำจำนวนมากในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา เช่น โครงการฝายหมอเมืองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการระบบส่งน้ำฝายนาดีอันเนื่องมาจากพระราชดำริโครงการอ่างเก็บน้ำพองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการฝายสมุนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นต้น

2) กรมทรัพยากรน้ำบาดาล ซึ่งเป็นหน่วยงานในกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รับผิดชอบโครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำจำนวน 1 โครงการ ในพื้นที่เป้าหมายการศึกษาได้แก่ โครงการขยายผล โครงการหลวงสะเนียนอำเภอเมือง

3) สำนักงานทรัพยากรน้ำ ภาค 9 ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัด กรมทรัพยากรน้ำกระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รับผิดชอบโครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำจำนวนบางส่วนในพื้นที่เป้าหมาย การศึกษาได้แก่ โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำฝายต้นน้ำบริเวณพื้นที่โครงการศูนย์ภูฟ้าพัฒนา (ปรับปรุงฝาย ห้วยแป้น)และโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำสนับสนุนโครงการขยายผลหลวงโป่งคำ

4) ที่ทำการปกครองอำเภอเมืองน่านซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมการปกครองรับผิดชอบโครงการ พัฒนาด้านแหล่งน้ำจำนวนบางส่วนในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา ได้แก่ โครงการจัดหาถังน้ำอุปโภค บริโภค และ จัดทำระบบน้ำประปาภูเขาเพื่อการอุปโภคบริโภคของชนเผ่ามลาบรี และโครงการปรับพื้นที่ให้เหมาะสมกับ การเกษตร (ขุดนาขั้นบันได) เพื่อช่วยเหลือชนเผ่ามลาบรี

5) ที่ทำการปกครองอำเภอสันติสุขซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมการปกครองรับผิดชอบโครงการ พัฒนาด้านแหล่งน้ำจำนวนบางส่วนในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา ได้แก่ โครงการส่งเสริมกิจกรรมขยายผล โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ อำเภอสันติสุข ประจำปี พ.ศ. 2555-2556

6) ที่ทำการปกครองอำเภอแม่จริมซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมการปกครอง รับผิดชอบโครงการ พัฒนาด้านแหล่งน้ำจำนวนบางส่วนในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา ได้แก่โครงการส่งเสริมกิจกรรมขยายผล โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ อำเภอแม่จริม ประจำปี พ.ศ. 2555 โครงการส่งเสริม กิจกรรมขยายผลโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ อำเภอแม่จริม ประจำปี พ.ศ. 2556

7) ที่ทำการปกครองอำเภอบ่อเกลือ ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบโครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำจำนวนบางส่วนในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา ได้แก่ โครงการส่งเสริม กิจกรรมบ้านน้ำว่า หมู่ที่ 6 ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ ประจำปี พ.ศ. 2556

8) สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 13 (แพร่) ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยหน่วยงานย่อย ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ ดำเนินโครงการในพื้นที่ ได้แก่ ส่วนประสานโครงการพระราชดำริและกิจการพิเศษโครงการพัฒนาเพื่อความ มั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านฯ พื้นที่ที่ 1-10 โครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงฯ บ้านสะจุก สะแกียง โครงการ ปลูกป่าสาธิตเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารีจังหวัดน่านโครงการพัฒนาป่าไม้ตามแนวพระราชดำริบ้านห้วยขวาก จังหวัดน่าน โครงการพัฒนาป่าไม้ ตามแนวพระราชดำริบ้านห้วยป้อ จังหวัดน่านโครงการศูนย์ภูฟ้าพัฒนา จังหวัดน่านโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูและ ส่งเสริมการปลูกหวายและไผ่ จังหวัดน่านโครงการปิดทองหลังพระสืบสานตามแนวพระราชดำริ (ด้านป่าไม้) จังหวัดน่านรับผิดชอบโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป้าหมายของการศึกษา

9) ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรน่าน ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับผิดชอบโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป้าหมายของการศึกษา ได้แก่ โครงการสร้างป่าสร้างรายได้

จะเห็นได้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป้าหมายการศึกษานั้น ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงมหาดไทย ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ล้วนมีภารกิจของหน่วยงานที่ต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่และเกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง

2 สรุปผลการศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน

จากการประเมินความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อทราบถึงกับสภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถสรุปได้ดังนี้

1 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประเด็นต่าง ๆ ในแบบสอบถามทัศนคติของประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อทราบถึงกับสภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน โดยประเด็นต่าง ๆ ในแบบสอบถามนั้นเป็นการสะท้อนหลักการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ หลักการทางนิเวศวิทยา หลักการปฏิบัติอย่างยั่งยืน วิธีการแบบมีส่วนร่วม การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ การจัดการอย่างเหมาะสม ความเสมอภาค และมองการณ์ในอนาคต กล่าวคือ

1) หลักการทางนิเวศวิทยา สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ คำนึงถึงลักษณะเฉพาะทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมนิยมประเพณี และวัฒนธรรมของพื้นที่เป็นสำคัญซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.82 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยมาก และประเด็นเกี่ยวกับคนที่เกี่ยวข้องกับโครงการต่าง ๆ และคนในพื้นที่มีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.24 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง

2) การปฏิบัติอย่างยั่งยืน สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ คำนึงถึงความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดกับความต้องการในการใช้ประโยชน์ซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.94 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยมาก และประเด็นเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ มีวิธีการปฏิบัติงานที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.47 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง

3) **วิธีการแบบมีส่วนร่วม** สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่รับทราบถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.27 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง และประเด็นเกี่ยวกับคนที่เกี่ยวข้องกับโครงการต่าง ๆ และคนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนะ เรียกร้อง แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และจัดทำแผนงานซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.28 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง

4) **การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่** สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินโครงการต่าง ๆ สามารถสนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่ได้อย่างตรงจุดซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.87 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยมาก และประเด็นเกี่ยวกับการจัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่มิหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้สามารถดำเนินการตามแผนงานต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.37 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง

5) **การจัดการอย่างเหมาะสม** สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการต่าง ๆ เกิดจากการใช้ข้อมูลที่ถูกต้องและแนวความคิดใหม่ ๆ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.51 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยมาก และประเด็นเกี่ยวกับการติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ เป็นระยะ มีความยืดหยุ่นสามารถปรับแผนได้ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.21 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง

6) **ความเสมอภาค** สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความเสมอภาคทางเพศ ความเท่าเทียมกันระหว่างพื้นที่ที่แตกต่างกัน เป็นต้น ในการจัดทำแผนงานโครงการต่าง ๆ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.19 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง และประเด็นเกี่ยวกับความยุติธรรมในการดำเนินการกับประเด็นต่าง ๆ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.39 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง

7) **มองการณ์ในอนาคต** สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการวางแผนการดำเนินโครงการต่าง ๆ มีวิสัยทัศน์และเป้าหมายระยะยาวในอนาคตซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.77 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยมาก และประเด็นเกี่ยวกับการวางแผนการดำเนินโครงการต่าง ๆ มีข้อตกลงและความเห็นชอบร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในเรื่องเกี่ยวกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมาย พื้นที่ดำเนินการ และวิธีการปฏิบัติซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.39 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง

จะเห็นว่า ประเด็นต่าง ๆ จากแบบสอบถามทัศนคติของประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้สะท้อนให้เห็นว่าสภาพปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านหลักการทางนิเวศวิทยา การปฏิบัติอย่างยั่งยืน วิธีการแบบมีส่วนร่วม การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ การจัดการอย่างเหมาะสม ความเสมอภาคและมองการณ์ในอนาคต

2. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประเด็นต่าง ๆ ในแบบสอบถามทัศนคติของประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อทราบถึงกับสภาพปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน โดยประเด็นต่าง ๆ ในแบบสอบถามนั้นเป็นการสะท้อนหลักการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ หลักการที่ 1 การใช้แบบยั่งยืน หลักการที่ 2 การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และหลักการที่ 3 การสงวนของหายากกล่าวคือ

1) **หลักการที่ 1 การใช้แบบยั่งยืน** สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการวางแผนการใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากรแต่ละชนิด โดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ เช่น ชนิดทรัพยากร ปริมาณการเก็บเกี่ยวเพื่อการใช้ ช่วงเวลาที่จะนำมาใช้ และการบำบัดของเสียและมลพิษซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.37 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง และประเด็นเกี่ยวกับการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.87 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยมาก

2) **หลักการที่ 2 การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม** สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในพื้นที่ ได้รับการเอาใจใส่ดูแลเพื่อฟื้นฟูให้กลับมาดีดังเดิมซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.31 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง และประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการฟื้นฟู สามารถปรับตัวหรือตั้งตัวได้แล้ว จึงค่อนข้างนำมาใช้ประโยชน์ต่อซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.54 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยมาก

3) **หลักการที่ 3 การสงวนของหายาก** สะท้อนจากการสอบถามระดับความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับคนในพื้นที่ตระหนักเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากเกินไป อาจทำให้บางชนิดกลายเป็นของหายากซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 2.82 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยปานกลาง และประเด็นเกี่ยวกับการสงวน อนุรักษ์ และแพร่พันธุ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นของพื้นเมือง เช่น พันธุ์ไม้พื้นเมือง พันธุ์สัตว์พื้นเมืองซึ่งมีค่าเฉลี่ยจากความคิดเห็น 3.52 หรือมีระดับความคิดเห็นคือ เห็นด้วยมาก

จะเห็นว่า ประเด็นต่าง ๆ จากแบบสอบถามทัศนคติของประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้สะท้อนให้เห็นว่าสภาพปัญหาและอุปสรรคของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านหลักการใช้อย่างยั่งยืน หลักการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและหลักการสงวนของหายาก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับรูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน

จากการสรุปผลการศึกษาวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สามารถให้ข้อเสนอแนะสำหรับรูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่านได้หลายประการโดยแบ่งเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน หากยึดตามหลักการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ หลักการทางนิเวศวิทยา หลักการปฏิบัติอย่างยั่งยืน วิธีการแบบมีส่วนร่วม การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ การจัดการอย่างเหมาะสม ความเสมอภาค และมองการณ์ในอนาคต สามารถให้ข้อเสนอแนะได้ กล่าวคือ

1) หลักการทางนิเวศวิทยา เช่น ควรส่งเสริมให้คนที่เกี่ยวข้องกับโครงการต่าง ๆ และคนในพื้นที่ที่มีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) หลักการปฏิบัติอย่างยั่งยืน เช่น ควรดำเนินโครงการต่าง ๆ โดยมีวิธีการปฏิบัติงานที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยการสร้างความเข้าใจกับคนที่เกี่ยวข้องและคนในพื้นที่

3) วิธีการแบบมีส่วนร่วม เช่น ควรเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่ที่รับทราบถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ คนที่เกี่ยวข้องกับโครงการต่าง ๆ และคนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนะ เรียกร้อง แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และจัดทำแผนงานมากขึ้น

4) การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ เช่น ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่มิหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้สามารถดำเนินการตามแผนงานต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5) การจัดการอย่างเหมาะสม เช่น ควรให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ เป็นระยะ มีความยืดหยุ่นสามารถปรับแผนได้ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

6) ความเสมอภาคเช่น ควรให้ความสำคัญกับปัจจัยต่าง ๆ ในการดำเนินโครงการด้วย เช่น ความเสมอภาคทางเพศ ความเท่าเทียมกันระหว่างพื้นที่ที่แตกต่างกัน เป็นต้น รวมไปถึงมีความยุติธรรมในการดำเนินการกับประเด็นต่าง ๆ

7) มองการณ์ในอนาคต เช่น ควรมีการวางแผนการดำเนินโครงการต่าง ๆ โดยมีข้อตกลงและความเห็นชอบร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในเรื่องเกี่ยวกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมาย พื้นที่ดำเนินการ และวิธีการปฏิบัติ

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน หากยึดตามหลักการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ หลักการที่ 1 การใช้แบบยั่งยืน หลักการที่ 2 การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และหลักการที่ 3 การสงวนของหายากกล่าวคือ กล่าวคือ

1) หลักการที่ 1 การใช้แบบยั่งยืน เช่น จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจและการเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องการวางแผนการใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากรแต่ละชนิด โดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ เช่น ชนิดทรัพยากร ปริมาณการเก็บเกี่ยวเพื่อการใช้ ช่วงเวลาที่จะนำมาใช้ และการบำบัดของเสียและมลพิษ

2) หลักการที่ 2 การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เช่น ควรส่งเสริมให้ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในพื้นที่ให้กลับมาดีดังเดิมก่อนนำไปใช้ประโยชน์ หรืออย่างน้อยควรให้และสิ่งแวดล้อมสามารถตั้งตัวหรือปรับระบบได้ก่อน

3) หลักการที่ 3 การสงวนของหายาก เช่น ควรส่งเสริมให้คนในพื้นที่ตระหนักเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากเกินไป อาจทำให้บางชนิดกลายเป็นของหายาก

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. **คู่มือการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและการจัดงานพระราชพิธี**. กรุงเทพฯ: กรมการปกครอง, 2557.
- กระทรวงการต่างประเทศ. **แผนปฏิบัติการ 21 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2537.
- เกษม จันท์แก้ว. **วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ 7 .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551.
- นิวัติ เรืองพานิช. **การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คู่มือสำหรับการสอนและการฝึกอบรม**. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2533.
- สถาบันดำรงราชานุภาพ. **คู่มือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานในพื้นที่ระดับตำบล**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมอธรรม, 2543.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **4,350 การทรงงานเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2556.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **น้ำคือชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2550.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **รักษป่า รักษาชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2550.

คอร์รัปชันไม่ใช่อุปสรรคการพัฒนาสังคมไทย The Corruption is not an Obstacle to Thai Society Development

ดร.ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล
วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติฯ
พระครูปลัดเถรานุวัตร,ดร.
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

ปัจจุบันปัญหาคอร์รัปชันถือได้ว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่ด้อยพัฒนา และการคอร์รัปชันได้กลายมาเป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่สุดปัญหาหนึ่งในการพัฒนาประเทศ โดยปัญหานี้ยังไม่มีทีท่าว่าจะหมดไป อีกทั้งยังทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ถึงแม้จะมีการจัดตั้งหน่วยงานหรือองค์กรอิสระเข้ามารับบทบาทในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันแล้วก็ตาม ปัญหาเหล่านั้นก็ยังคงอยู่นั้นเป็นเพราะคอร์รัปชันไม่ใช่อุปสรรคที่แท้จริงของการพัฒนาประเทศแต่เป็นโลภะ (ความโลภ) ที่คือรากเง้าที่แท้จริงของการคอร์รัปชัน และแนวทางการป้องกันและแก้ไขที่ถูกต้องต้องใช้ธรรมคัมภีร์ของโลก ๒ ประการ โดยต้องนำไปใช้อย่างจริงจัง ครอบคลุมทุกคน ทัวถึงทุกพื้นที่ และกระทำอย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถป้องกันการคอร์รัปชันได้อย่างยั่งยืนให้กับสังคมไทย

คำสำคัญ : คอร์รัปชัน, การพัฒนาสังคมไทย

Abstract

Today, corruption is a major problem in many countries around the world. The Corruption has become one of the most important issues in developing countries and It also intensified and more and more complex. Now, Thailand has established Independent Organization But Independent agencies can not Protect and solve all problems. Because corruption is not real cause But as greed (greed). The Correct Way of Protect and solve problem are Lokapala-dhamma (virtues that protect the world). To apply seriously, Cover everyone, all over the area and continuously. It is protect Sustainable of corruption.

Keywords : Corruption, Thai society development

บทนำ

การทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทยเป็นปัญหาที่สั่งสมมานาน ส่งผลกระทบต่อระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคงของประเทศ รวมถึงภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นต่อสายตาของประชาคมโลก การทุจริตคอร์รัปชัน หมายถึง การใช้หรืออาศัยตำแหน่งหน้าที่ อำนาจ และอิทธิพลที่ตนมีอยู่เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและหรือผู้อื่น รวมถึงการติดสินบน ฉ้อราษฎร์บังหลวง การใช้ระบบอุปถัมภ์ และความไม่เป็นธรรมอื่น ๆ ที่ข้าราชการหรือบุคคลใดใช้เป็นเครื่องมือในการฉ้อโกงความเป็นธรรมและความถูกต้องตามกฎหมายองค์กรเพื่อความโปร่งใสสากล (Transparency International หรือ TI) ได้จัดอันดับดัชนีการรับรู้คอร์รัปชัน (Corruption Perceptions Index, 2016) ประจำปี 2559 พบว่าประเทศไทยอยู่อันดับที่ 101 สะท้อนให้เห็นว่า ประเทศไทยมีปัญหาการคอร์รัปชันอยู่ในระดับสูง

ในอดีตประเทศเกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกงเคยเป็นประเทศที่มีการคอร์รัปชันทุกเรื่อง แต่เนื่องจากประเทศเหล่านี้มีการปราบปรามการคอร์รัปชันอย่างจริงจัง เช่น ยึดทรัพย์สินหรือถูกจำคุกนักการเมืองที่พัวพันกับปัญหาคอร์รัปชันมาดำเนินคดีอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในระยะต่อมาจึงมีจำนวนการทุจริตลดลงอย่างมาก แต่เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศไทยแล้วกลับมีจำนวนการคอร์รัปชันเพิ่มขึ้น นับได้ว่าปัญหาการคอร์รัปชันในประเทศไทยเป็นปัญหาที่สะสมมายาวนาน ซึ่งยากแก่การแก้ไข อีกทั้งเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศ จึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างละเอียดว่าปัญหาการคอร์รัปชันนั้นมีรากเง้ามาจากอะไร เพื่อที่จะได้หาแนวทางการป้องกันและแก้ไขได้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

ความเบื้องต้นของคอร์รัปชัน

1 ความหมายของคอร์รัปชัน

การทุจริตคอร์รัปชันถือว่าเป็นอาชญากรรมประเภทหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจสังคม การเมือง ตลอดจนความเชื่อมั่นระหว่างประเทศการทุจริตคอร์รัปชันอาจมีความหมายหลายมิติ และมองได้หลายด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการใช้ตำแหน่งหน้าที่การงานเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวโดยมิชอบเป็นเรื่องของการรับเงิน สิ่งของที่มีค่าเพื่อกระทำการหรือละเว้นกระทำการบางอย่าง ดังนั้นผู้เขียนจึงศึกษาค้นคว้าความหมายของคอร์รัปชัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มีร์ดาล (Gunnar Myrdal) ให้ความหมายไว้ใน วารสารเอเชียแม็กกาซีน (Asian Magazine) ว่าคอร์รัปชัน เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง ซึ่งหมายถึง การกระทำทุกอย่างที่เป็นไปโดยไม่ชอบ หรือเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัว โดยใช้อำนาจและอิทธิพลที่มีอยู่ในตำแหน่งหน้าที่หรืออาศัยฐานะตำแหน่งพิเศษที่ตนมีอยู่ในกิจสาธารณะ รวมทั้งการกินสินบนด้วย¹

¹ Myrdal, Gunnar, "The Folklore of Corruption," (The Asian Magazine. Vol 8, No.24, June 16, 1968), p.13.

แวนรอย (Edward van Roy) ได้ให้ความหมายคำว่า คอรัปชั่น ว่าเป็น "...การใช้อำนาจเพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไร ความชอบพอ หรืออภิสิทธิ์ หรือเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มหรือชนชั้น ซึ่งออกมาในรูปการกระทำที่ละเมิดกฎหมาย หรือละเมิดมาตรฐานความประพฤติทางศีลธรรมจรรยาที่ยอมรับ." ²

ศุภชัย ยาวะประภาส ได้จำแนกคอรัปชั่นออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้ ³

1. ด้านการใช้ตำแหน่งหน้าที่การงาน คอรัปชั่น หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนตัวโดยมิชอบ เป็นเรื่องของการรับเงินหรือสิ่งมีค่าเป็นเงินสำหรับการกระทำบางอย่างซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้นั้นมีหน้าที่จะต้องทำอยู่แล้ว หรือจะต้องงดการกระทำอยู่แล้ว ดังนั้นคอรัปชั่นจึงเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากข้อบัญญัติที่ได้รับมาเพื่อประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้อง ซึ่งได้แก่ การรับสินบน การใช้ระบบพวกพ้องและการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินอย่างผิดกฎหมาย

2. ด้านที่กระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม คอรัปชั่นหมายถึง การกระทำของผู้มีอำนาจที่ถูกชักนำด้วยเงินหรือสิ่งตอบแทนอื่น ซึ่งไม่เพียงจะมีสิทธิได้รับตามกฎหมาย โดยให้ประโยชน์แก่ผู้ที่ให้สิ่งตอบแทนนั้น ทำให้ผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมได้รับความเสียหาย ซึ่งผลประโยชน์ที่ผู้คอรัปชั่นจะได้รับได้แก่ การมีอำนาจหน้าที่ การได้รับการยอมรับนับถือ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นต้น

3. ด้านกฎหมาย คอรัปชั่นตามกฎหมาย หมายถึง คอรัปชั่นของฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อการไหลเวียนของรายรับของรัฐบาลหรือรายได้ประชาชาติไปในทิศทางที่เป็นการเพิ่มความมั่นคงส่วนบุคคลให้กับสมาชิกของรัฐบาลชุดนั้นๆ ซึ่งนับว่าเป็นการกระทำซึ่งผิดกฎหมาย แต่ก็มีนักวิชาการบางคนเห็นว่าการหมายตามกฎหมายดังกล่าวไม่มีความครอบคลุมเพียงพอสำหรับกฎหมายไทย คอรัปชั่นจะมีความหมายตรงกับคำว่า “การทุจริตในวงราชการ” หรือ “การฉ้อราษฎร์บังหลวง”

4. ด้านศีลธรรมคอรัปชั่น หมายถึง การกระทำซึ่งละเมิดหลักแห่งศีลธรรมในเรื่องต่าง ๆ

เมื่อศึกษาจากความหมายของการคอรัปชั่นดังกล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า “การคอรัปชั่น คือ การกระทำทุกอย่างที่เป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมจรรยาทั้งต่อตนเองอันเกิดผลกระทบต่อส่วนรวมทางอ้อมหรือส่งผลกระทบต่อส่วนรวมโดยตรง”

2 สาเหตุการเกิดของการคอรัปชั่น

การเกิดการคอรัปชั่นนั้นมีหลากหลายสาเหตุทั้งที่เกิดจากปัจจัยภายในบุคคล (Personal factors) และปัจจัยภายนอกอื่นๆ โดย สุธี อากาศ ได้แบ่งสาเหตุของการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการไว้ 8 ประการ ได้แก่ ⁴

² Van Roy, Edward. “On the Theory of Corruption,” (Economic Development and Cultural Change, Vol 19, No.1. October, 1970), p. 86.

³ ศุภชัย ยาวะประภาส, คอรัปชั่นและการซื้อขายตำแหน่งในทัศนะข้าราชการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาข้าราชการพลเรือน, 2544), หน้า 4 – 8.

⁴ สุธี อากาศฤกษ์, การดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2545), หน้า 27 – 28.

1. ความเห็นในหลักการเกี่ยวกับสรีระอันเป็นองค์ประกอบของความผิด (Anatomy of Corruption) ได้แก่ โอกาส สิ่งจูงใจ ความเสี่ยงภัย และความประพฤติดของตน ผู้จะกระทำความผิดมักจะต้องไตร่ตรองก่อนว่ามีช่องทางหรือโอกาส ตลอดจนมีสิ่งจูงใจคือประโยชน์ กับไม่ต้องเสี่ยงภัยหรือมีการเสี่ยงภัยน้อย แล้วจึงถึงขั้นการตัดสินใจ ซึ่งเป็นเรื่องของความประพฤติด หากปราศจากความซื่อสัตย์สุจริตก็ย่อมจะกระทำการทุจริต
2. เศรษฐกิจและการครองชีพ หากรายได้ เงินเดือน หรือค่าจ้างไม่เพียงพอ ข้าราชการหรือพนักงานของรัฐอาจกระทำการทุจริตเพื่อการครองชีพของตนเองและครอบครัวได้
3. ความผันผวนและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นเหตุให้เกิดช่องว่างในการบริหารงานของรัฐบาล ขาดการปฏิบัติงานตามนโยบายที่ต่อเนื่อง ขาดการติดตามผล เกิดความหละหลวมในการปกครองบังคับบัญชา ส่งผลกระทบต่อเหตุแวดล้อมกรณีอื่นๆ เป็นช่องทางหรือโอกาสให้มีการแสวงหาประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายขึ้นได้โดยง่าย
4. กรณีแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการแสดงออกในทางฟุ่มเฟือย รับเลี้ยงดู และการเอาแบบอย่างกันในเรื่องของการบริการของรัฐที่ต้องมีค่าตอบแทนเป็นส่วนตัว เป็นผลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อาจวางตัวเป็นกลาง และให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย เพราะความสำนึกในเรื่องของบุญคุณที่รับประโยชน์หรือรับการเลี้ยงดู
5. การบริหารงานที่ขาดประสิทธิภาพ เกิดช่องว่างในการปกครองบังคับบัญชา หรือเกิดความหละหลวมในการปกครองบังคับบัญชา เป็นผลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดระเบียบวินัย เป็นหนทางนำไปสู่การทุจริตและประพฤติมิชอบ
6. กฎหมายหรือระเบียบมีช่องว่างหรือมีข้อบกพร่องเปิดโอกาสให้ทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการได้
7. การมีตำแหน่งหน้าที่เอื้ออำนวยต่อการกระทำความผิด เพราะมีอำนาจหน้าที่ให้คุณให้โทษ อนุมัติ อนุญาต หรือให้สัมปทาน หรือออกคำสั่งใดๆ อาจเรียกหรือรับประโยชน์เป็นการตอบแทนได้
8. การตกอยู่ในภาวะแวดล้อมและอิทธิพลของผู้ทุจริตหรือมูลเหตุจูงใจอื่นๆ ทำให้ต้องทุจริต เพราะความเกรงกลัวหรือถูกบังคับ

การวิเคราะห์การคอร์รัปชันโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ

การพิจารณารากเง้าของการคอร์รัปชันนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การป้องกันและแก้ไข ปัญหาได้ถูกจุดให้มากที่สุด เปรียบดัง การใช้ยาที่ตรงกับโรคร้ายไข้เจ็บที่เป็นอยู่ ซึ่งการพิจารณารากเง้าของการคอร์รัปชันนั้นต้องใช้หลักโยนิโสมนสิการ (บาลี: yonisomanasikāra, คำอ่าน: โยนิโสมนะสะสิกาณ) หมายถึง “การทำในใจโดยแยบคาย หรือคิดถูกวิธี แปลง่ายๆ ว่า ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่น ตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปทาน

ของตนเองเข้าจับ หรือเคลือบคลุม ทำให้เกิดความตึงม และแก้ปัญหาได้”⁵ ดังนั้น การวิเคราะห์การคอร์ปชั่น โดยใช้หลักโยนิโสมนสิการถึงสาเหตุการเกิดขึ้นของการคอร์ปชั่นนั้นสามารถสรุปเป็นรายประเด็นได้ดังนี้

1 จุดมุ่งหมาย

การคอร์ปชั่นนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์เป็นประการเบื้องต้น ดังนั้นแล้วการกระทำใดๆ ก็ตามที่เป็นการกระทำอันนำมาซึ่งความเสียหายใดๆก็ตาม ไม่สำคัญเท่ากับการกระทำเหล่านั้นได้รับประโยชน์อย่างไร โดยเฉพาะสิ่งเหล่านั้นส่งผลดีต่อตนเองหรือไม่ อย่างไร เป็นต้น นั่นหมายความว่านายหรือจุดมุ่งหมายของการคอร์ปชั่นคือ ตนเองเป็นหลัก

2 ขอบเขต

จากประการแรกที่กล่าวข้างต้นไว้นั้นว่า จุดมุ่งหมายของการคอร์ปชั่นนั้น เพื่อประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก แต่กระนั้นแล้วในประเด็นนี้ผู้เขียนจักขออธิบายเพิ่มเติมถึงการกระทำเพื่อการเพื่อประโยชน์ส่วนตนว่า ยังมีขอบข่ายไปถึงการกระทำการที่ได้มาซึ่งประโยชน์พวกพ้อง บางกลุ่ม ซึ่งมีนัยปฏิบัติกับส่วนรวมโดยสิ้นเชิง เช่น กรณี นาย ก. กระทำการโดยอาศัยหน้าที่ของตนให้ได้มาซึ่ง ทรัพย์สินทางอ้อมแก่ นาง ข. ซึ่งเป็นญาติกัน เป็นต้น จะเห็นว่า การกระทำข้างต้น ไม่ได้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายแรกตามข้อ 3.1 แต่หาได้ลุไปของ การตีความหมายว่าไม่คอร์ปชั่นได้ไม่ เพราะยังมีประเด็นเรื่องขอบข่ายที่กำหนดไว้กล่าวคือ ขอบเขตของการคอร์ปชั่นกล่าวไว้เช่นกัน

3 มูลค่า

ประเด็นเรื่องมูลค่าของการคอร์ปชั่นนั้นอาจไม่ใช่สาระสำคัญหลัก แต่หากละเอียดที่จะกล่าวถึงไปนั้น อาจมีหลายคนตีความการคอร์ปชั่นไม่ถูกต้องหรือไม่ลึกซึ้งก็เป็นได้ ซึ่งการคอร์ปชั่นนั้นไม่ได้รับบุถึงราคาหรือมูลค่าไว้ ดังนั้น การกระทำการใดก็ตามที่เป็นไปด้วยความไม่ชอบหรือเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือแม้แต่เพื่อพวกพ้องตนถือว่าเป็นการคอร์ปชั่นได้เช่นกัน

ประการนี้หากใช้การวิเคราะห์ตามโยนิโสมนสิการ แล้วนั้น การเข้าสอน การเข้าเรียน การไปทำงาน สาย การให้คนรู้จักเข้าคิวก่อนผู้อื่นที่มาก็หลักและมีร่างกายปกติทุกอย่าง การให้ผู้มีอำนาจเข้าไปขอความอนุเคราะห์ให้ลูกเข้าเรียนในโรงเรียนดีๆ การให้สินน้ำใจโดยมีการตอบแทนโดยการกระทำที่ไม่ถูกต้อง การถือโอกาสขึ้นราคาสินค้าในช่วงเทศกาล การกำหนดราคาบริการส่งผู้โดยสารระหว่างผู้โดยสารไทยกับผู้โดยสารต่างชาติแตกต่างกัน เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ปรากฏให้เห็นมากมายในสังคมไทย ซึ่งเป็นมีนัยของการคอร์ปชั่นทั้งสิ้น

4 โลภะ ความโลภ (อกุศลมูล)

ตามความหมายแล้วนั้น อกุศลมูล คือ รากเหง้าของความไม่ฉลาด หมายถึง รากเหง้าหรือต้นตอของความชั่วทั้งปวง เมื่อกำเริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ ซึ่งมีด้วยกัน 3 ประการ คือโลภะ โทสะ โมหะ ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวเพียงโลภะ เมื่อพิจารณาโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการแล้วนั้น โลภะ (ความอยากได้)

⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2556), หน้า 8.

ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตนมีเหมือนคนอื่น หรือมีมากกว่าผู้อื่น ความอยากมีหลายรูปแบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดความชั่วทั้งปวง เช่น อิจฉา ความอยาก, ปาปิจฉา ความอยากอย่างชั่วช้าลามก, มหิฉฉา ความอยากรุนแรง, อภิชฉาวิสมโลภะ ความอยากได้ถึงขั้นเพ่งเล็ง ความอยากจะเกิดมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความชั่วในตัวเอง ซึ่งโลภะถือว่าเป็นรากเง้าของการคอร์รัปชั่นที่แท้จริงของสังคมไทยและสังคมโลก การพัฒนาสังคมก็จะสามารถดำเนินไปตามวิถีที่ควรจะเป็นมากกว่าที่เป็นอยู่ดังเช่นปัจจุบันในสังคมของประเทศไทย ประการเหล่านี้จึงนำไปสู่การหาแนวทางการป้องกันและแก้ไขการมีโลภะในจิตใจของปุถุชนทั่วไป ซึ่งผู้เขียนจักกล่าวต่อไป

แนวทางการระงับคอร์รัปชั่น

เนื่องโลภะเป็นรากเง้าที่แท้จริงของการคอร์รัปชั่น ดังนั้นแล้วแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชั่นที่เข้าใจง่ายและได้ผลดีกับบริบทของสังคมไทยและสังคมโลกที่ยังมีปุถุชนอาศัยอยู่จำนวนมากกว่าเหล่าอริยะหรือผู้บรรลุนิพพานในชั้นต่างๆ ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ธรรมคัมภีร์ 2 ประการ⁶ อันได้แก่

1 หิริ (อ่านว่า หิ-ริ, หิ-หริ), Hiri: moral shame; conscience แปลว่า ความละอายแก่ใจ ความละอายต่อบาป หิริ หมายถึงความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่วความผิด ต่อการประพฤติทุจริตทั้งหลาย และความละอายใจตัวเองที่จะละเว้นไม่ทำความดีซึ่งควรจะทำให้เกิดมีในตน เช่น บิดามารดาที่มีความละอายใจที่จะไม่ดูแลบุตรของตน เช่นนี้เรียกว่ามีหิริ หิริ เกิดขึ้นได้ด้วยการคิดถึงการศึกษา ฐานะ ยศศักดิ์ ชาติตระกูลของตน คิดถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้น รวมกับความกลัวกลัวของจิตใจที่จะไม่ทำชั่วเช่นนั้น หิริ เป็นธรรมรักษา คัมภีร์ 2 ประการ ทำให้โลกเกิดสันติ ทำให้คนเราอยู่กันอย่างสงบสุข เพราะคนที่มีหิริจะเกลียดความชั่ว และละอายที่จะทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่โลกและสรรพสัตว์ทั้งปวง

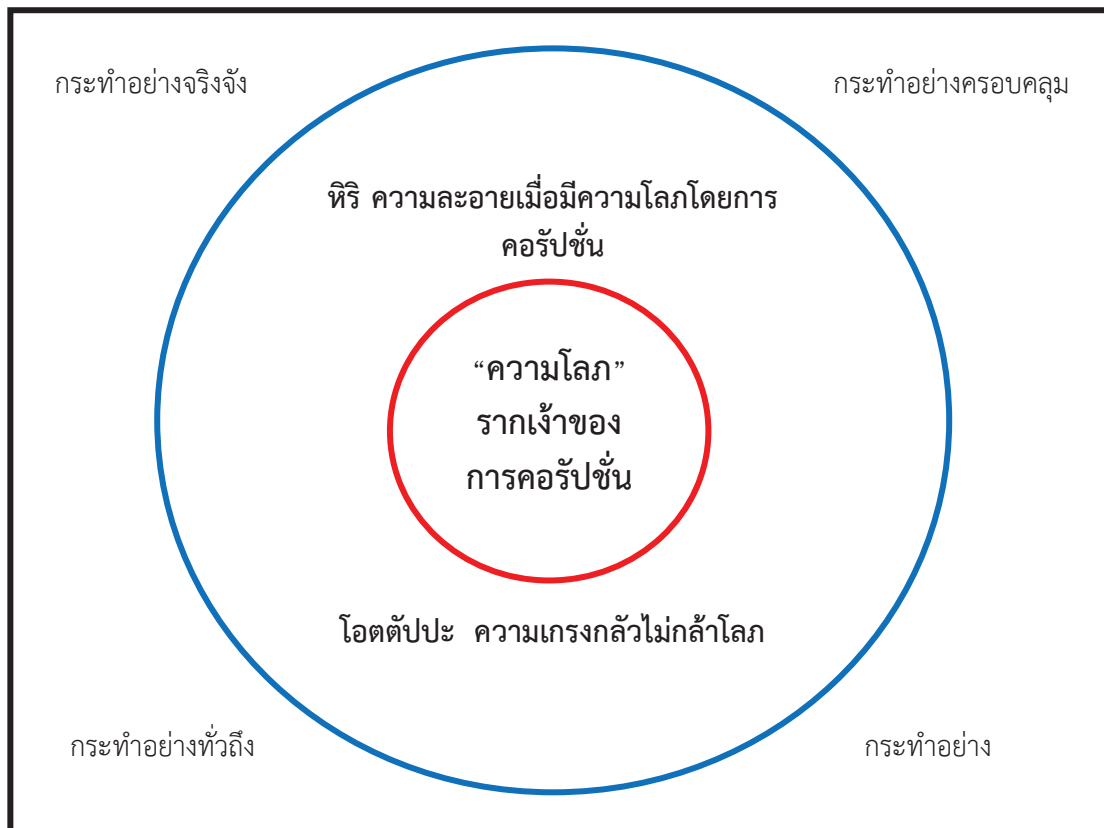
2 โอตตปปะ (อ่านว่า โอตตปปะ), Ottappa: moral dread แปลว่า ความเกรงกลัว หมายถึงความสะดุ้งกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของความทุจริตที่ทำไว้ โอตตปปะ เป็นอาการของจิตที่หวั่นไหวเมื่อจะทำความชั่ว เพราะกลัวความผิดที่จะตามให้ผลในภายหลัง เกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่ว จากการประพฤติทุจริตของตน เช่น ตัวเองเองต้องเดือดร้อน เกิดความเสียหาย เสียทรัพย์สินเงินทอง เสียชื่อเสียง หรือถูกคนอื่นตำหนิติเตียน ถูกสังคมรังเกียจ เป็นต้น โอตตปปะ เป็นธรรมคัมภีร์คู่กับหิริ เพราะคนที่มีโอตตปปะย่อมกลัวที่จะทำความผิด ทำให้งดเว้นจากการประพฤติต่างๆ ได้ อันเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เกิดสันติภาพขึ้น

ซึ่งประการดังกล่าว สอดคล้องกับ รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจักษาน กรมศึกษา กลุ่มจักษาน อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี⁷ ซึ่งมีการจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สอดแทรกหลักธรรมคัมภีร์ 2 ประการ (หิริ และ โอตตปปะ) ดังกล่าว พบว่า ด้านความเชื่อตามหลักธรรม

⁶ ธรรมคัมภีร์ 2 ประการ, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://th.wikipedia.org/wiki/ธรรมคัมภีร์_2_ประการ, [17 ส.ค. 60].

⁷ พระวิสุทธินิพนธ์, ดร. และคณะ, การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจักษาน กรมศึกษา กลุ่มจักษาน อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี, รายงานการวิจัย ทนุอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2552) หน้า 133.

ทริโอดัปะ พบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามความเชื่อตามหลักธรรมทริโอดัปะ ด้านการมีความละเอียดต่อบาป และ ด้านการมีความเกรงกลัวในผลของบาป ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ 3.30 ระดับคะแนน คือ มาก หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 3.42 ระดับคะแนน คือ มาก นั้นหมายความว่า หลักธรรมคุ้มครองโลกสามารถส่งผลต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในสังคมได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้ต้องมีการกระทำการอย่างจริงจัง ครอบคลุม และต่อเนื่อง ถึงจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาสังคมไทยให้ปลอดจากการคอร์รัปชันอย่างยั่งยืน ซึ่งผู้เขียนสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แนวทางการระงับคอร์รัปชันนำสู่การพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืน

สรุป และวิเคราะห์ (Conclusion and Analysis)

การทุจริตคอร์รัปชันถือว่าเป็นอาชญากรรมประเภทหนึ่งที่เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจสังคม การเมือง ตลอดจนความเชื่อมั่นระหว่างประเทศการทุจริตคอร์รัปชันอาจมีความหมายหลายมิติ และมองได้หลายด้าน ซึ่งในภาพรวมนั้น การคอร์รัปชัน คือ “การกระทำการทุกอย่างที่เป็นไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรม จรรยาทั้งต่อตนเองอันเกิดผลกระทบต่อส่วนรวมทางอ้อมหรือส่งผลกระทบต่อส่วนรวมโดยตรง” และมีรากเง้ามาจาก อุกุศลมูล คือ โลภะ อันหมายถึง “ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตนมีเหมือนคนอื่น หรือมีมากกว่าผู้อื่น ความอยากมีหลายรูปแบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดความชั่วทั้งปวง”

ดังนั้นแล้ว หากพิจารณาตามหลักโยนิโสมนสิการ คอร์รัปชันเป็นเพียงวิถีการเรียกการกระทำอันเกิดมาจากความโลภของคนเท่านั้นเอง ส่งผลให้การคอร์รัปชันไม่ใช่อุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศไทยแต่เป็นความโลภของคนที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศไทยที่แท้จริง ซึ่งแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันนั้นต้องใช้ ธรรมคัมครองโลก ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมี 2 ประการ อันได้แก่ หิริ และ โอตตัปปะ และต้องมียุติธรรม ครบคลุมทุกคน อย่างต่อเนื่อง ถึงจะป้องกันและแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันอย่างยั่งยืนให้สังคมไทยและสังคมโลก

บรรณานุกรม

- ธรรมคัมครองโลก. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://th.wikipedia.org/wiki/ธรรมคัมครองโลก>. [17 ส.ค. 60].
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2556.
- พระวิสุทธิภักทรธาดา,ดร. และคณะ. การพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของหมู่บ้านจ๊กसान กรณีศึกษา กลุ่มจ๊กसान อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี. รายงานการวิจัย ทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2552.
- ศุภชัย ยาวะประภาส. คอร์รัปชันและการซื้อขายตำแหน่งในทัศนะข้าราชการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาข้าราชการพลเรือน, 2544.
- สุธี อากาศฤกษ์. การดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2545.
- Myrdal, Gunnar. "The Folklore of Corruption," The Asian Magazine. Vol 8, No.24 (June 16, 1968).
- Van Roy, Edward. "On the Theory of Corruption," Economic Development and Cultural Change, Vol 19, No.1. October, 1970.

วิธีสืบพยานบุคคลในคดีอาญา

The Person Witnesses Examination Method in a Criminal Case

ดร.ณัฐพงศ์ธีช กุรัตนธรรมมา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

พยานบุคคลนับว่าเป็นพยานที่สำคัญที่สุดและจำเป็นสำหรับคดีทุกประเภท พยานบุคคลหมายถึง ตัวบุคคลผู้ไปเบิกความให้ข้อเท็จจริงต่อศาล ซึ่งจะต้องเป็นพยานที่สามารถเข้าใจและตอบคำถามได้เป็นผู้ที่ได้ยินหรือทราบข้อความเกี่ยวกับเรื่องที่จะมาเบิกความด้วยตนเองโดยตรง ในคดีอาญาโจทก์มีหน้าที่นำสืบหรือภาระการพิสูจน์เสมอว่า ได้มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น พยานบุคคลมีหน้าที่ 1) ไปเบิกความต่อศาล 2) สาบานตนหรือกล่าวคำปฏิญาณ 3) เบิกความตามความสัตย์จริง 4) หน้าที่อื่น เช่นพยานต้องเบิกความด้วยวาจาจะอ่านข้อความที่เขียนมาไม่ได้เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาลหรือเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ พยานจะต้องลงชื่อในบันทึกคำเบิกความที่ศาลทำขึ้น พยานต้องไม่เบิกความต่อหน้าพยานอื่นที่จะเบิกความภายหลัง

คำสำคัญ: วิธีสืบพยานบุคคล,คดีอาญา

Abstract

The person Witnesses are the most important and necessary witnesses for all types of cases. Person witness means the person who testifies to the facts. This must be a witness who can understand and answer the question as a person who hears or knows the message about the matter to testify directly. In the criminal case, the plaintiff has a duty to prove or always prove that. There has been a criminal offense and the defendant is the offender. Witnesses are responsible. 1) To testify in court 2) Swearing or vow 3) Testifying as faithful 4) Other duties, such as testimony, must be verbally verbose to read unaccountable messages unless authorized by the court or expert witnesses. The witness must sign in the court testimony record. The witness must not testify in the presence of another witness who will testify later.

Keywords: The Person Witnesses Examination Method, Criminal Case

บทนำ

การสืบพยานบุคคลมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในคดีอาญานั้น ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องในคดี ในฐานะที่เป็นผู้กระทำความผิดเองจะต้องแก้ข้อกล่าวหาว่าได้ทำผิดจริงหรือไม่ซึ่งจะต้องเบิกความถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับตนเองอย่างไร อ้างพยานหลักฐานอื่นให้ตนพ้นผิดส่วนผู้เสียหายที่ถูกกระทำก็ต้องเบิกความยืนยันการกระทำความผิดของคู่กรณี รวบรวมพยานหลักฐานมอบให้พนักงานสอบสวน ดำเนินคดีฟ้องร้อง พยานผู้พบเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะต้องไปเป็นพยานให้การในชั้นสอบสวนของเจ้าพนักงานตำรวจอีกทั้งต้องไปเบิกความเป็นพยานในชั้นศาลตามลำดับ และพยานที่เป็นผู้เชี่ยวชาญจะต้องให้ความเห็นในคดีที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะทางเสนอต่อชั้นศาล เพื่อประกอบการพิจารณาของศาลให้เกิดความเป็นธรรมกับทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลยในคดี

วิธีสืบพยานบุคคล

หน้าที่นำสืบและประเด็นในการนำสืบพยานหลักฐานในคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226¹ บัญญัติว่า พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการจงใจ มีค้ำมั่นสัญญา ชูเชี่ยวหลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่นและให้สืบตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นอันว่าด้วยการสืบพยาน

จากหลักของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 ถือว่า โจทก์ในคดีอาญามีหน้าที่นำสืบหรือภาระการพิสูจน์เสมอว่า ได้มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น ดังนั้นในคดีอาญาจำเลยจะให้การปฏิเสธหรือไม่ให้การใดๆ ก็ได้ ถือว่าโจทก์มีหน้าที่นำสืบให้ครบทุกประเด็นในองค์ประกอบความผิด และกรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้องโจทก์ทุกประการศาลย่อมฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติว่าจำเลยกระทำความผิดตามฟ้องและลงโทษจำเลยได้โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องสืบพยาน เว้นแต่เข้าด้วยข้อยกเว้นที่จะต้องมีการสืบพยานประกอบคำให้การรับสารภาพตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 176 ประเด็นในคดีอาญาซึ่งกฎหมายบัญญัติให้พิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานมีว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์

ดังนั้นพยานหลักฐานที่ไม่เกี่ยวกับประเด็น ศาลมีอำนาจไม่ยอมให้นำสืบได้ เช่น ดุลพินิจในการลงโทษ ศาลไม่จำเป็นต้องรับฟังจากพยานหลักฐานที่มีการนำสืบเท่านั้น ศาลอาจรับฟังจากคำร้อง คำแถลง ตลอดจนรายงานของพนักงานคุมประพฤติได้ ข้อสันนิษฐานในคดีอาญา หน้าที่นำสืบกรณีมีข้อสันนิษฐานมีบทบัญญัติของกฎหมายหลายฉบับ เช่น พ.ร.บ.การพนัน พ.ร.บ.ศุลกากร บัญญัติว่า หากจำเลยได้กระทำการอันเข้าองค์ประกอบความผิดบางประการ ก็มีผลให้จำเลยต้องข้อสันนิษฐานว่าต้องรับผิด โจทก์จึงมีหน้าที่พิสูจน์เพียงข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขแห่งข้อสันนิษฐาน ก็เพียงพอที่จะพิสูจน์ว่าจำเลยกระทำความผิด เป็นการผลักภาระการพิสูจน์แก้ตัวไปให้จำเลยหน้าที่นำสืบกรณีมีบทบัญญัติกำหนดความรับผิด เช่น พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ

¹ สัก กอแสงเรือง,บุญทรง พุกกาพงษ์,ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ,2551),หน้า 126

พ.ศ. 2522 กำหนดให้การมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดจำนวนถึงที่กำหนดไว้ให้ถือว่าเป็นการครอบครองไว้เพื่อจำหน่าย

การได้มาซึ่งพยานหลักฐานในชั้นจับกุมและชั้นสอบสวน ชั้นจับกุม หรือชั้นรับมอบตัวผู้ถูกจับ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84 วรรคท้าย บัญญัติว่า “ถ้อยคำใด ๆ ที่ผู้ถูกจับให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานผู้จับหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในชั้นจับกุมหรือรับมอบตัวผู้ถูกจับ ถ้าถ้อยคำนั้นเป็นคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิดห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน แต่ถ้าเป็นถ้อยคำอื่นจะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับได้ต่อเมื่อได้มีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่งหรือตามมาตรา 83 วรรคสอง แก่ผู้ถูกจับแล้วแต่กรณี”²

ชั้นสอบสวน

1. การสอบปากคำผู้ต้องหา (ที่ไม่ใช่ผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปี) เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 มาตรา 134/1 มาตรา 134/3 และมาตรา 134/4

2. การสอบปากคำผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี อาจแยกได้เป็นกรณี ดังนี้³

2.1 คดีที่ต้องทำการสอบสวนในลักษณะต่างกับการสอบสวนของผู้ใหญ่คืบ ได้แก่

(ก) คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ

(ข) ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย อันมิใช่ความผิดที่เกิดจากการชุลมุนต่อสู้

(ค) ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ

(ง) ความผิดฐานกรรโชก ชิงทรัพย์และปล้นทรัพย์

(จ) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี

(ฉ) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก

(ช) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการ

(ซ) คดีความผิดอื่นที่มีอัตราโทษจำคุก ซึ่งผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ร้องขอ

2.2 วิธีการสอบสวน

(ก) ต้องแยกกระทำการสอบสวนเป็นส่วนสกัดในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก

(ข) ต้องมีบุคคลดังต่อไปนี้เข้าร่วมในการสอบสวนกับพนักงานสอบสวนด้วย

1. นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์

2. บุคคลที่เด็กร้องขอ

3. พนักงานอัยการ

² อ้างแล้วในหน้า หน้า 39

³ The Justice Group, **อ่านเพื่อสอบ ข้อมูลและฎีกาสำคัญ**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์อักษร ,2554),หน้า 80-82.

(ค) กรณีที่จำเป็นเร่งด่วนอย่างยิ่ง ซึ่งมีเหตุอันควรไม่อาจรอบุคคลดังกล่าวได้ ก็ให้มีเพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่งร่วมอยู่ด้วยก็ได้ แต่ต้องบันทึกเหตุที่ไม่อาจรอบุคคลอื่นไว้ในสำนวนการสอบสวน

(ง) การถามปากคำเด็กที่อาจมีผลกระทบต่อจิตใจของเด็ก

กรณีที่นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เห็นว่า การถามปากคำเด็กคนใดหรือคำถามใดอาจมีผลกระทบต่อจิตใจเด็กอย่างรุนแรงให้พนักงานสอบสวนถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เป็นการเฉพาะตามประเด็นคำถามของพนักงานสอบสวนโดยมิให้เด็กได้ยินคำถามของพนักงานสอบสวนและห้ามมิให้ถามเด็กซ้ำซ้อนหลายครั้งโดยไม่มีเหตุอันสมควร

(จ) การถามปากคำให้มีการบันทึกภาพและเสียง

ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการบันทึกภาพและเสียงการถามปากคำดังกล่าวซึ่งสามารถนำออกถ่ายทอดได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ตรี⁴ ศาลจะรับฟังบันทึกคำให้การพยานในสื่อภาพและเสียงที่บันทึกไว้ในชั้นสอบสวนตามมาตรานี้ได้

2.3 แม้พนักงานสอบสวนมิได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ และวิธีการตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 133 ทวิ ซึ่งมีผลทำให้เป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ตาม แต่ไม่มีผลขนาดทำให้การสอบสวนเสียไปทั้งหมดอันจะทำให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้อง เพราะมิฉะนั้นเท่ากับเอาความบกพร่องของพนักงานสอบสวนมาเป็นผลร้ายต่อผู้เสียหาย

2.4 บุคคลที่เข้าร่วมในการถามปากคำ อาจถูกตั้งรังเกียจจากผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กได้

2.5 การสอบปากคำผู้เสียหายหรือพยานซึ่งเป็นเด็กตามมาตรา 133 ทวิ พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ มีหน้าที่นอกเหนือจากการสอบสวนโดยปกติ ดังนี้

(ก) มีหน้าที่แจ้งให้บุคคลที่ต้องเข้าร่วมในการสอบปากคำ ซึ่งได้แก่ นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานสอบสวนทราบ

(ข) แจ้งให้ผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กทราบถึงสิทธิตามมาตรา 133 ทวิ วรรคหนึ่ง

(ค) จัดให้มีการบันทึกภาพและเสียงการสอบปากคำ

2.6 ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/2 บัญญัติให้นำบทบัญญัติมาตรา 133 ทวิไปใช้บังคับโดยอนุโลมแก่การสอบสวนผู้ต้องหาที่เป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปีด้วย

การรับคำร้องทุกข์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 124/1

บัญญัติให้นำมาตรา 133 ทวิ ไปใช้กับการจดทะเบียนคำร้องทุกข์ ดังนี้ “ให้นำบทบัญญัติในมาตรา 133 ทวิ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม มาใช้บังคับโดยอนุโลมแก่การจดทะเบียนคำร้องทุกข์ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีเว้นแต่มีเหตุจำเป็นไม่อาจหาหรือรอนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์บุคคลที่เด็กร้องขอและพนักงานอัยการได้และเด็กไม่ประสงค์จะให้มิหรือรอบุคคลดังกล่าวต่อไปทั้งนี้ให้ผู้รับคำร้องทุกข์ตามมาตรา 123 หรือมาตรา 124 แล้วแต่กรณีบันทึกเหตุดังกล่าวไว้ในบันทึกคำร้องทุกข์ด้วย”

⁴ มาตรา 172 ตรี แก้ไขครั้งสุดท้ายโดยมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2550 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 100 หน้า 3 วันที่ 28 ธันวาคม 2550)

การซื้อตัวของพยานที่เป็นเด็กประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ตรี

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนมีความจำเป็นต้องจัดให้ผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีซื้อตัวบุคคลใดให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการซื้อตัวบุคคลในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและสามารถป้องกันมิให้บุคคลซึ่งจะถูกซื้อตัวนั้นเห็นตัวเด็กโดยให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์บุคคลที่เด็กร้องขอและพนักงานอัยการร่วมอยู่ด้วยในการซื้อตัวบุคคลนั้นเว้นแต่มีเหตุจำเป็นไม่อาจหาหรืออุปบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้และเด็กไม่ประสงค์จะให้หรืออุปบุคคลดังกล่าวต่อไปทั้งนี้ให้พนักงานสอบสวนบันทึกเหตุดังกล่าวไว้ในสำนวนการสอบสวนด้วยในกรณีการซื้อตัวผู้ต้องหาที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการซื้อตัวในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและสามารถป้องกันมิให้ผู้ต้องหาที่เป็นเด็กนั้นเห็นตัวบุคคลที่จะทำการซื้อตัว

การสอบสวนผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปี⁵

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/2 ให้นำมาตรา 133 มาใช้บังคับโดยอนุโลมแก่การสอบสวนผู้ต้องหาที่อายุไม่เกิน 18 ปี หากไม่ปฏิบัติตามจะมีผล คือ ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนที่จะดำเนินการตามมาตรา 134/2 จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นไม่ได้ (มาตรา 134/4 วรรคท้าย) แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/2 ประกอบมาตรา 133 ทวิ บังคับเฉพาะการสอบคำให้การผู้ต้องหาเด็กที่อายุไม่ถึง 18 ปี เท่านั้น ไม่รวมถึงการรวบรวมพยานหลักฐานอื่น ๆ ของเจ้าพนักงาน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 647/2549 ในขณะที่พนักงานสอบสวนนำตัวจำเลยไปนำซื้อที่เกิดเหตุ ไม่มีนักจิตวิทยา พนักงานอัยการ ทนายความและบุคคลที่เด็กร้องขอ (บิดาของจำเลย) เข้าร่วมด้วย กับไม่มีการบันทึกภาพและเสียงของจำเลยขณะให้ปากคำต่อพนักงานสอบสวน เห็นว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ ใช้บังคับเฉพาะกรณีสอบปากคำจำเลยเท่านั้น ไม่บังคับในการรวบรวมพยานหลักฐานอื่น ๆ ด้วย การสอบสวนจึงชอบแล้ว

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7241/2549 ในคดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงเกิน 3 ปีขึ้นไป และเป็นคดีทำร้ายร่างกายเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี กรณีต้องด้วยหลักเกณฑ์ตามประมวลวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ว่า ในการถามปากคำเด็กไว้ในฐานะผู้เสียหายให้แยกกระทำเป็นส่วนสดในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก และให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอและพนักงานอัยการเข้าร่วมในการถามปากค่านั้นด้วย เมื่อปรากฏว่าพนักงานสอบสวนถามปากคำผู้เสียหายซึ่งเป็นเด็กต่อหน้า ร.มารดาผู้เสียหายเท่านั้น โดยไม่ปรากฏว่ามีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ และพนักงานอัยการเข้าร่วมในการถามปากค่านั้นกับมิได้ปรากฏว่าพนักงานสอบสวนได้บันทึกเหตุที่ไม่อาจรบกวนบุคคลอื่นดังกล่าวไว้ในสำนวนการสอบสวนตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 133 ทวิ วรรคท้ายด้วย การถามปากคำผู้เสียหายซึ่งเป็นเด็กที่พนักงานสอบสวนได้กระทำไปจึงเป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมายดังกล่าวข้างต้น แต่หาไม่ผลถึงขนาดทำให้การสอบสวนเสีย

⁵ ญรัฟงศ์รัช กุรัตนธรรมา,กฎหมายลักษณะพยาน,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2558), หน้า 88.

ไปทั้งหมด และถือเท่ากับไม่มีการสอบสวนในความผิดนั้นมาก่อนอันจะทำให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจตามฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120⁶ ไม่

การสอบปากคำผู้เสียหายซึ่งเป็นหญิงในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ

มาตรา 133 วรรคสี่ และวรรคห้า บัญญัติว่า ในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ การถามปากคำผู้เสียหายซึ่งเป็นหญิง ให้พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นหญิงเป็นผู้สอบสวน เว้นแต่ผู้เสียหายนั้นยินยอมหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่น และให้บันทึกความยินยอมหรือเหตุจำเป็นนั้นไว้ ทั้งนี้ ผู้เสียหายจะขอให้บุคคลโดยอยู่ร่วมในการถามปากคำนั้นด้วยก็ได้

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องจัดให้ผู้เสียหายหรือพยานยืนยันตัวผู้กระทำความผิดในชั้นจับกุมหรือชี้ตัวผู้ต้องหาในคดีอาญา ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หรือพนักงานสอบสวนจัดให้มีการยืนยันตัวผู้กระทำความผิดหรือชี้ตัวผู้ต้องหาในสถานที่ที่เหมาะสม และสามารถจะป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องหาเห็นตัวผู้เสียหายหรือพยาน โดยให้คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เสียหายหรือพยานเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งกรณี เว้นแต่ผู้เสียหายหรือพยานนั้นยินยอม และให้บันทึกความยินยอมนั้นไว้

ผลของการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายในเรื่องการสอบปากคำและกระบวนการอื่นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

1. การสอบปากคำผู้ต้องหาที่เป็นเด็ก บัญญัติไว้ในมาตรา 134/4 วรรคท้ายว่าจะรับฟังถ้อยคำใด ๆ ที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนที่จะดำเนินการตามมาตรา 134/2 เป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นไม่ได้

2. กรณีอื่น ๆ ไม่มีกฎหมายกำหนดผลของการฝ่าฝืนไว้โดยชัดแจ้ง ดังนั้นถ้อยคำหรือพยานหลักฐานที่ได้มาจึงน่าจะไม่ใช่ไปและสามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ แต่มีอีกความเห็นหนึ่งว่า อาจปรับเข้าได้กับหลักของพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ ซึ่งมีข้อยกเว้นที่จะให้รับฟังได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1 จึงควรติดตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาในเรื่องนี้ต่อไป

กระบวนการพิจารณาพิเศษในคดีอาญาในชั้นศาล

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการสืบพยานไว้เป็นพิเศษ ดังนี้

(1) การสืบพยานผ่านระบบโทรทัศน์วงจรปิด (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคสาม วรรคสี่และวรรคห้า)

(2) การสืบพยานกรณีที่พยานเป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี (มาตรา 172 ตรี)

การสืบพยานผ่านระบบโทรทัศน์วงจรปิด

⁶ มาตรา 120 ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาล โดยมีได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคสาม วรรคสี่และวรรคห้า บัญญัติว่า ในการสืบพยาน เมื่อได้พิเคราะห์ถึงเพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย ภาวะแห่งจิตของพยานหรือความเกรงกลัวที่พยานมีต่อจำเลยแล้ว จะดำเนินการโดยไม่ให้พยานเผชิญหน้าโดยตรงกับจำเลยก็ได้ ซึ่งอาจกระทำโดยการใช้โทรศัพท์วงจรปิด สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือวิธีอื่นตามที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา และจะให้สอบถามผ่านนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือบุคคลอื่นที่พยานไว้วางใจด้วยก็ได้ในการสืบพยาน ให้มีการบันทึกคำเบิกความพยานโดยใช้วิธีการบันทึกลงในวัสดุซึ่งสามารถถ่ายทอดออกเป็นภาพและเสียงซึ่งสามารถตรวจสอบถึงความถูกต้องของการบันทึกได้และให้ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกาใช้การบันทึกดังกล่าวประกอบการพิจารณาตัดสินด้วย ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา

ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาตามวรรคสามและวรรคสี่ เมื่อได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกาและประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้วิธีการสืบพยานตามมาตรานี้เป็นระบบใหม่ซึ่งจะต้องมีการกำหนดรายละเอียดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกาต่อไป

การสืบพยานกรณีที่พยานเป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ตรี “เว้นแต่ในกรณีที่จำเลยอ้างตนเองเป็นพยานในการสืบพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีให้ศาลจัดให้พยานอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและศาลอาจปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

(1) ศาลเป็นผู้ถามพยานเองโดยแจ้งให้พยานนั้นทราบประเด็นและข้อเท็จจริงซึ่งต้องการสืบแล้วให้พยานเบิกความในข้อนั้น ๆ หรือศาลจะถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ก็ได้

(2) ให้คู่ความถามคำถามค้านหรือถามตั้งผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์

ในการเบิกความของพยานดังกล่าวตามวรรคหนึ่งให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงไปยังห้องพิจารณาคดีและเป็นหน้าที่ของศาลที่จะต้องแจ้งให้นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ทราบ

ก่อนการสืบพยานตามวรรคหนึ่งถ้าศาลเห็นสมควรหรือถ้าพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีหรือคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอโดยมีเหตุผลอันสมควรซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าจะเป็นผลร้ายแก่เด็กถ้าไม่อนุญาตตามที่ร้องขอให้ศาลจัดให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงคำให้การของผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีที่ได้บันทึกไว้ในชั้นสอบสวนตามมาตรา 133 ทวิ หรือชั้นไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 171 วรรคสอง ต่อหน้าคู่ความและในกรณีเช่นนี้ให้ถือสื่อภาพและเสียงคำให้การของพยานดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของคำเบิกความของพยานนั้นในชั้นพิจารณาของศาลโดยให้คู่ความถามพยานเพิ่มเติมถามค้านหรือถามตั้งพยานได้ ทั้งนี้เท่าที่จำเป็นและภายในขอบเขตที่ศาลเห็นสมควร

ในกรณีที่ไม่ได้ตัวพยานมาเบิกความตามวรรคหนึ่งเพราะมีเหตุจำเป็นอย่างยิ่งให้ศาลรับฟังสื่อภาพและเสียงคำให้การของพยานนั้นในชั้นสอบสวนตามมาตรา 133 ทวิ หรือชั้นไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 171 วรรคสอง เสมือนหนึ่งเป็นคำเบิกความของพยานนั้นในชั้นพิจารณาของศาลและให้ศาลรับฟังประกอบพยานอื่นในการพิจารณาพิพากษาคดีได้”

มาตรา 172 ตรี มีการแก้ไขปี 2550 เปลี่ยนแปลงหลักการเดิม (ไม่บังคับให้มีการจัดสถานที่ที่เหมาะสม) แต่มาตรา 172 ตรี ที่แก้ไขใหม่บังคับให้ศาลจัดให้พยานอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก ส่วน

การถามพยานยังเป็นไปตามหลักการเดิม คือ ศาลเป็นผู้ถามพยานเองหรือศาลจะถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ก็ได้ แต่ในกรณีที่คู่ความจะถามค้านหรือถามตั้ง ต้องทำผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ และในการเบิกความของพยานให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงไปยังห้องพิจารณาด้วยรวมทั้งให้ศาลแจ้งให้นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ทราบ

หลักเกณฑ์การนำสืบพยานหลักฐานที่เป็นบทเฉพาะในคดีอาญา

(1) การสืบพยานหลักฐานต้องทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่ง และมีข้อยกเว้นตามมาตรา 172 ทวิ ทั้งนี้ตามมาตรา 229 ศาลจะสืบพยานในศาลหรือนอกศาลก็ได้ตามที่ศาลเห็นสมควร

(2) ศาลมีอำนาจสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมโดยจะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้ เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 “ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมจะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้”

(3) ในระหว่างการพิจารณาศาลมีอำนาจถามโจทก์ จำเลยหรือพยานคนใดก็ได้

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 235 “ในระหว่างพิจารณาเมื่อเห็นสมควรศาลมีอำนาจถามโจทก์จำเลยหรือพยานคนใดได้

ห้ามมิให้ถามจำเลยเพื่อประโยชน์แต่เฉพาะจะเพิ่มเติมคดีโจทก์ซึ่งบกพร่องเว้นแต่จำเลยจะอ้างตนเองเป็นพยาน”

(4) ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ที่จะเป็นพยานซึ่งไม่ใช่จำเลยออกไปอยู่นอกห้องพิจารณาจนกว่าจะมีการเบิกความ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 236 “ในระหว่างพิจารณาศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ที่จะเป็นพยานซึ่งมิใช่จำเลยออกไปอยู่นอกห้องพิจารณาจนกว่าจะเข้ามาเบิกความอนึ่งเมื่อพยานเบิกความแล้วจะให้อาศัยอยู่ในห้องพิจารณาก่อนก็ได้”

บทตัดพยานหลักฐานในคดีอาญา

1. บทตัดพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยมิชอบหรือได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบ

2. บทตัดพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับการเคยกระทำความผิดหรือความประพฤติในทางเสื่อมเสียของจำเลย ตาม มาตรา 226/2

3. บทตัดพยานหลักฐานที่เป็นพยานบอกเล่า

4. บทตัดพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศของผู้เสียหายในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ตาม มาตรา 226/4

บทตัดพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยมิชอบ

1. บทตัดพยานหลักฐานตามมาตรา 226

2. บทตัดพยานหลักฐานในชั้นจับกุมตามมาตรา 84 วรรคท้าย

3. บทตัดพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนตามมาตรา 134 วรรคท้าย (เป็นบทตัดพยานหลักฐานเด็ดขาด ไม่มีข้อยกเว้น)

4. บทตัดพยานหลักฐานตามมาตรา 226/1 (เป็นบทตัดพยานหลักฐานที่มีข้อยกเว้น)

บทตัดพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226

“พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคลซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจ มีคำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวงหรือโดยมิชอบประการอื่น และให้สืบตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นอันว่าด้วยการสืบพยาน”

1. เป็นบทตัดพยานหลักฐานทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นพยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล

2. หมายความว่า จะเป็นพยานหลักฐานได้ต้องเป็นพยานหลักฐานซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์

3. พยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบ หรือเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยมิชอบ ต้องพิจารณาตามมาตรา 226/1 ด้วย

บทตัดพยานหลักฐานในชั้นจับกุมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84 วรรคท้าย บัญญัติว่า “ถ้อยคำใด ๆ ที่ผู้ถูกจับให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานผู้จับ หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในชั้นจับกุมหรือรับมอบตัวผู้ถูกจับ ถ้าถ้อยคำนั้นเป็นคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิดห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน แต่ถ้าเป็นถ้อยคำอื่น จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับได้ต่อเมื่อได้มีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่ง หรือตามมาตรา 83 วรรคสอง แก่ผู้ถูกจับแล้วแต่กรณี”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84 วรรคท้าย แบ่งเป็น 2 กรณี

1. กรณีถ้อยคำรับสารภาพของผู้ถูกจับ ห้ามรับฟังโดยเด็ดขาด

2. ถ้อยคำอื่นของผู้ถูกจับ (ที่ไม่ใช่คำรับสารภาพว่าตนได้กระทำความผิด) จะรับฟังได้ต่อเมื่อได้มีการแจ้งสิทธิตาม มาตรา 84 วรรคหนึ่ง และตามมาตรา 83 วรรคสองแก่ผู้ถูกจับ แล้วแต่กรณี

1. เป็นถ้อยคำของผู้ถูกจับ

2. เป็นถ้อยคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิด

3. เป็นถ้อยคำที่ให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานผู้จับ หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

4. เป็นถ้อยคำที่ให้ไว้ในชั้นจับกุมหรือรับมอบตัว

ถ้อยคำของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 วรรคท้าย บัญญัติว่า “ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนมีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่ง หรือก่อนที่จะดำเนินการ ตามมาตรา 134/1 มาตรา 134/2 และมาตรา 134/3 จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาไม่ได้”

ดังนั้น การพิจารณาว่าถ้อยคำของผู้ต้องหาที่ได้ให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนว่าจะรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้หรือไม่ ดูจากการแจ้งสิทธิตามมาตรา 134/4 วรรคหนึ่ง 134/1 มาตรา 134/2 และมาตรา 134/3 เป็นสำคัญ

การฝ่าฝืนเพียงมาตราใด มาตราหนึ่งก็มีผลทำให้รับฟังเป็นพยานหลักฐานไม่ได้

บทตัดพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เพิ่มขึ้นในปี 2551

1. บทตัดพยานหลักฐานตามมาตรา 226/1 บัญญัติว่า

ในกรณีที่ความปรากฏแก่ศาลว่า พยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบ หรือเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยมิชอบ ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานนั้น เว้นแต่การรับฟังพยานหลักฐานนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรมมากกว่าผลเสียอันเกิดจากผลกระทบต่อมาตรฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาหรือสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชนในการใช้ดุลพินิจรับฟังพยานหลักฐานตามวรรคหนึ่ง ให้ศาลพิจารณาถึงพฤติการณ์ทั้งปวงแห่งคดี โดยต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ด้วย

- (1) คุณค่าในเชิงพิสูจน์ ความสำคัญ และความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานนั้น
- (2) พฤติการณ์และความร้ายแรงของความผิดในคดี
- (3) ลักษณะและความเสียหายที่เกิดจากการกระทำโดยมิชอบ
- (4) ผู้ที่กระทำการโดยมิชอบอันเป็นเหตุให้ได้พยานหลักฐานมานั้นได้รับการลงโทษหรือไม่เพียงใด

มาตรา 226/1 มุ่งถึงพยานหลักฐาน 2 ประเภท คือ

- (1) พยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบ
- (2) พยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยมิชอบ

เว้นแต่การรับฟังพยานหลักฐานนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรมมากกว่าผลเสียอันเกิดจากผลกระทบต่อมาตรฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาหรือสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชนโดยกำหนดว่าในการที่ศาลจะใช้ดุลพินิจว่าจะรับฟังพยานหลักฐานเช่นว่านี้หรือไม่ ให้ศาลพิจารณาตาม (1) (2) (3) และ (4) ด้วย

2. พยานหลักฐานที่เกี่ยวกับการกระทำผิดครั้งอื่น ๆ หรือความประพฤตินทางเสื่อมเสียของจำเลย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/2 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับการกระทำผิดครั้งอื่น ๆ หรือความประพฤตินทางเสื่อมเสียของจำเลย เพื่อพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดในคดีที่ถูกฟ้อง เว้นแต่พยานหลักฐานอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

- (1) พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับองค์ประกอบความผิดของคดีที่ฟ้อง
- (2) พยานหลักฐานที่แสดงถึงลักษณะ วิธี หรือรูปแบบเฉพาะในการกระทำความผิดของจำเลย
- (3) พยานหลักฐานที่หักล้างข้อกล่าวอ้างของจำเลยถึงการกระทำ หรือความประพฤตินในส่วนดีของจำเลย

ความในวรรคหนึ่งไม่ห้ามการนำสืบพยานหลักฐานดังกล่าว เพื่อให้ศาลใช้ประกอบดุลพินิจในการกำหนดโทษหรือเพิ่มโทษ

พยานบอกเล่า

บทตัดพยานหลักฐานที่เป็นพยานบอกเล่ามีทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา คดีแพ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95/1 คดีอาญาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/3

ข้อความซึ่งเป็นการบอกเล่าที่พยานบุคคลใดนำมาเบิกความต่อศาล หรือที่บันทึกไว้ในเอกสารหรือวัตถุอื่นใดซึ่งอ้างเป็นพยานหลักฐานต่อศาล หากนำเสนอเพื่อพิสูจน์ความจริงแห่งข้อความนั้น ให้ถือเป็นพยานบอกเล่า

ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า เว้นแต่

(1) ตามสภาพ ลักษณะ แหล่งที่มา และข้อเท็จจริงแวดล้อมของพยานบอกเล่าที่นำเสนอเชื่อว่าพิสูจน์ความจริงได้ หรือ

(2) มีเหตุจำเป็น เนื่องจากไม่สามารถนำบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่ได้เห็น ได้ยิน หรือทราบข้อความเกี่ยวในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นด้วยตนเองโดยตรงมาเป็นพยานได้ และมีเหตุผลสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมที่จะรับฟังพยานบอกเล่านั้น

ในกรณีที่ศาลเห็นว่าไม่ควรรับไว้ซึ่งพยานบอกเล่าใด และคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องร้องคัดค้านก่อนที่ศาลจะดำเนินคดีต่อไป ให้ศาลจดยางานระบุนาม หรือชนิดและลักษณะของพยานบอกเล่า เหตุผลที่ไม่ยอมรับ และข้อคัดค้านของคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องไว้ ส่วนเหตุผลที่คู่ความฝ่ายคัดค้านยกขึ้นอ้างนั้น ให้ศาลใช้ดุลพินิจตกลงไว้ในรายงานหรือกำหนดให้คู่ความฝ่ายนั้นยื่นคำแถลงต่อศาลเพื่อรวมไว้ในสำนวน

การชี้แจงนำพยานบอกเล่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227/1

ในการวินิจฉัยชี้แจงนำพยานบอกเล่า พยานขัดทอด พยานที่จำเลยไม่มีโอกาสถามค้าน หรือพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่องประการอื่นอันอาจกระทบถึงความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานนั้น ศาลจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง และไม่ควรเชื่อพยานหลักฐานนั้นโดยลำพังเพื่อลงโทษจำเลย เว้นแต่จะมีเหตุผลอันหนักแน่น มีพฤติการณ์พิเศษแห่งคดี หรือมีพยานหลักฐานประกอบอื่นมาสนับสนุนพยานหลักฐานประกอบตามวรรคหนึ่ง หมายถึง พยานหลักฐานอื่นที่รับฟังได้และมีแหล่งที่มาเป็นอิสระต่างหากจากพยานหลักฐานที่ต้องการพยานหลักฐานประกอบนั้น ทั้งจะต้องมีคุณค่าเชิงพิสูจน์ที่สามารถสนับสนุนให้พยานหลักฐานอื่นที่ประกอบมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นด้วย

บทสรุป

พยานบุคคลนับว่าเป็นพยานที่สำคัญที่สุดและจำเป็นสำหรับคดีทุกประเภท พยานบุคคลหมายถึง ตัวบุคคลผู้ไปเบิกความให้ข้อเท็จจริงต่อศาล ซึ่งจะต้องเป็นพยานที่สามารถเข้าใจและตอบคำถามได้เป็นผู้ที่ได้ยิน หรือทราบข้อความเกี่ยวกับเรื่องที่จะมาเบิกความด้วยตนเองโดยตรง พยานบุคคลมีหน้าที่ 1) ไปเบิกความต่อ

ศาล 2) สาบานตนหรือกล่าวคำปฏิญาณ 3) เบิกความตามความสัตย์จริง 4) หน้าที่อื่นเช่นพยานต้องเบิกความด้วยวาจาจะอ่านข้อความที่เขียนมาไม่ได้เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาลหรือเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ พยานจะต้องลงชื่อในบันทึกคำเบิกความที่ศาลทำขึ้น พยานต้องไม่เบิกความต่อหน้าพยานอื่นที่จะเบิกความภายหลัง

พยานบางประเภทมีสิทธิ 1) ไม่ต้องไปศาลเพราะเหตุเจ็บป่วยหรือมีข้อแก้ตัวอันจำเป็นอย่างอื่นและศาลเห็นว่าข้ออ้างหรือข้อแก้ตัวนั้นฟังได้ 2) ไม่สาบานหรือปฏิญาณตน อันได้แก่ พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาทหรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ บุคคลที่มีอายุต่ำกว่าสิบห้าปีหรือหย่อนความรู้สึกผิดและชอบ พระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนา และบุคคลซึ่งคู่ความทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่าไม่ต้องสาบานหรือกล่าวคำปฏิญาณ 3) พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาทหรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือพระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนา รวมทั้งบุคคลที่ได้รับเอกสิทธิ์หรือคุ้มกันตามกฎหมาย แม้ม้าเป็นพยานจะไม่ยอมเบิกความหรือตอบคำถามใดๆ ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้ตามกฎหมายนั้นๆก็ได้ 4) ไม่ตอบคำถาม 5) ไม่เปิดเผยความลับ และ 6) สิทธิอื่นๆในการเผชิญหน้ากับจำเลยโดยตรง ได้รับความคุ้มครองในด้านความปลอดภัย และพยานอาจได้รับค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายบางประการ

บรรณานุกรม

ณัฐพงศ์ ชู กุรัตนธรรมา,กฎหมายลักษณะพยาน,พิมพ์ครั้งที่ 1 ,กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2558.

สีก กอแสงเรือง,บุญทรง พฤกษาพงษ์,ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ,2551.

The Justice Group, อ่านเพื่อสอบ ข้อมูลและฎีกาสำคัญ, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์อักษร, 2554.

**ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ในการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรี จังหวัดน่าน**
**Study of the relationship between the communities and local government
organization to promote leaning and Self-management of bumping race
among the Mlabri of Nan Province**

นายเชษฐ นิมมาทพัฒน์
วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรี จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชนเผ่ามลาบรีในการจัดการตนเอง (๒) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการตนเองของ ชนเผ่ามลาบรีในจังหวัดน่าน และ (๓) เพื่อวิเคราะห์การจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรี จังหวัดน่านตามหลักคตินวิทยา โดยมีวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed method) ด้วยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) จำนวน ๒๐๐ คน จากประชาชนในพื้นที่ และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview research) จำนวน ๒๐ คน โดยมีผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและนักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชนเผ่ามลาบรีในการจัดการตนเอง มีรูปแบบกระบวนการเรียนรู้แบบสังขมประสบการณ์ และกระบวนการเรียนรู้ ในรูปแบบของการทดสอบการประยุกต์แนวคิด โดยมีความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรีในจังหวัดน่าน (๓.๔๒) ในระดับปานกลาง แบ่งเป็นความสัมพันธ์ มลาบรีกับชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (๓.๔๗) ในระดับปานกลาง และความสัมพันธ์ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับมลาบรี (๓.๓๙) ในระดับปานกลาง การวิเคราะห์การจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรี จังหวัดน่าน ตามหลักคตินวิทยา วิธีในการดำเนินชีวิตของชาวมลาบรี มักจะเกิดจากการเล่าเรื่องจนเป็นแบบแผนให้กับชนรุ่นหลังในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นก็ยังไม่สูญหายไป ก็ยังมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรี จังหวัดน่าน กำหนดให้ชาวมลาบรีเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ในการจัดการชุมชนและการให้บริการทางสาธารณะ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และในการจะดำเนินงานใดๆก็ตามจำเป็นต้องถามถึงความต้องการของชาวมลาบรี แนวทางสนับสนุนในการปฏิบัติ คือ สร้างแหล่งการเรียนรู้ที่รวมเอาองค์ความรู้ ของชาวมลาบรีรวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาวมลาบรี เข้ามาไว้เพื่อเป็นการเผยแพร่ และร่วมกันเรียนรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาของชาวมลาบรี รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวมลาบรี ด้วยการนำเอาความรู้เทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาสอนชาวมลาบรี โดยจะต้อง ประยุกต์ ความรู้เหล่านั้น ให้เข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวมลาบรี

คำสำคัญ : ชนเผ่ามลาบรี, กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม, การจัดการตนเอง

Abstract

The Study of the relationship between the communities and local government organization to promote leaning and Self-management of bumping race among the Mlabri of Nan Province aim to study the participatory learning process of the Mlabri people in self-management. To study the relationship of local communities in the promotion of learning and self-management of the Mali people in Nan province. And to analyze the self-management of the Malay folk culture Nan. The research method is mixed method by collecting data from the questionnaire. ๒๐๐ questionnaires from people in the area. And in-depth interview interviews with ๒๐ community leaders. Local government and cultural academics. The results show that the participatory learning process of the Mlabri people in self-management. Formative learning process, experience and learning process in the form of application of concepts. The relationship of community and local government organizations in the promotion of learning and self-management of Mlabri people in Nan province. (๓.๔๒) divided into relationships Mlabri with local communities and organizations. (๓.๔๗) And community relations and local government organizations with Mlabri (๓.๓๔) at all a moderate level. Self-management analysis of the Malabar tribe in Nan, according to folklore, Mlabri's way of life is usually caused by Story telling is a pattern to Later generation in lifestyle The culture and way of life is not. It is lost and it is constantly evolving. Therefore, the way to promote learning and self-management of the Malay people in Nan province is to allow them to take part in policy making , community management and public service. In order to do any work, it will be necessary. Asked about the needs of the Mlabri. The guiding principle in practice is to create learning resources that incorporate knowledge. Of the Mlabri, including their fine customs and traditions. Come in to publish. And learn together Traditions and languages Including the development of quality of life. Of the Mlabri by bringing the knowledge of technology to teach the good people will have to apply those knowledge. Adhere to the traditions and culture of the Mlabri.

Keywords : Mlabri tribe, participatory learning process, Self management

บทนำ

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙) กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศให้เป็น "สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน" (Green and Happiness Society) และมีแนวทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๑๑ ให้ความสำคัญกับการเมืองระดับท้องถิ่น ซึ่งมีความใกล้ชิดกับประชาชนในระดับรากหญ้า และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมมากขึ้น เน้นการพึ่งตนเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนในภาพรวมทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ที่อาศัยความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคม รวมถึง เพื่อให้เมืองและชุมชนมีความสงบ สะอาด ปลอดภัย ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี วิถีชีวิตดีมีความสุข มีการสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ริเริ่มพัฒนาเมืองและชุมชนน่าอยู่ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ กระตุ้นให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมประเมินศักยภาพของพื้นที่ กำหนดวิสัยทัศน์ วางเป้าหมายกลยุทธ์การพัฒนา กำหนดแผนงานหรือกิจกรรม ตลอดจนติดตามประเมินผลบนพื้นฐานการพึ่งพาทรัพยากรของท้องถิ่นชุมชนเป็นหลัก โดยภาครัฐทำหน้าที่ เป็นพี่เลี้ยง ให้คำปรึกษา แนะนำ รวมทั้งถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคมระดับต่างๆ รวมทั้งมีการพัฒนาเมืองและชุมชนให้น่าอยู่ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมให้กระจายครอบคลุมทั่วประเทศ เพื่อก่อให้เกิดเศรษฐกิจฐานราก ที่เข้มแข็ง และช่วยลดความยากจนในชนบทและเมือง

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ เป็นหน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการโดยการศึกษา วิจัย และถ่ายทอดองค์ความรู้ และพัฒนารูปแบบในการส่งเสริมความรู้และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดในพื้นที่ชาวเผ่า ในการดำเนินการพัฒนารูปแบบชุมชนชาวเผ่า มลาบรีน่าอยู่ให้มีประสิทธิภาพ เป็นวิธีการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ประชาชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมรับผิดชอบในความสำเร็จและความล้มเหลวของการพัฒนา ทำให้ประชาชนหรือ ชุมชนชาวเผ่าได้มีโอกาสเรียนรู้ปัญหาจากการร่วมมือทำงานโดยการทำงานแบบพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาทำให้ทราบว่าชนเผ่ามลาบรีมีปัญหาเกิดขึ้นมากมายเช่น เด็กขาดสารอาหาร การเจ็บป่วยจากสาเหตุต่างๆ ในหลายกลุ่มวัย ปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพ รวมถึงปัญหาการจัดการทรัพยากร ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่เกิดจากการไหลบ่าของวัฒนธรรม และกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม พบว่าชุมชนยังขาดการพัฒนาและการขับเคลื่อนพลังชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาในองค์รวม สิ่งต่างๆ เหล่านี้ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนชาวเขา

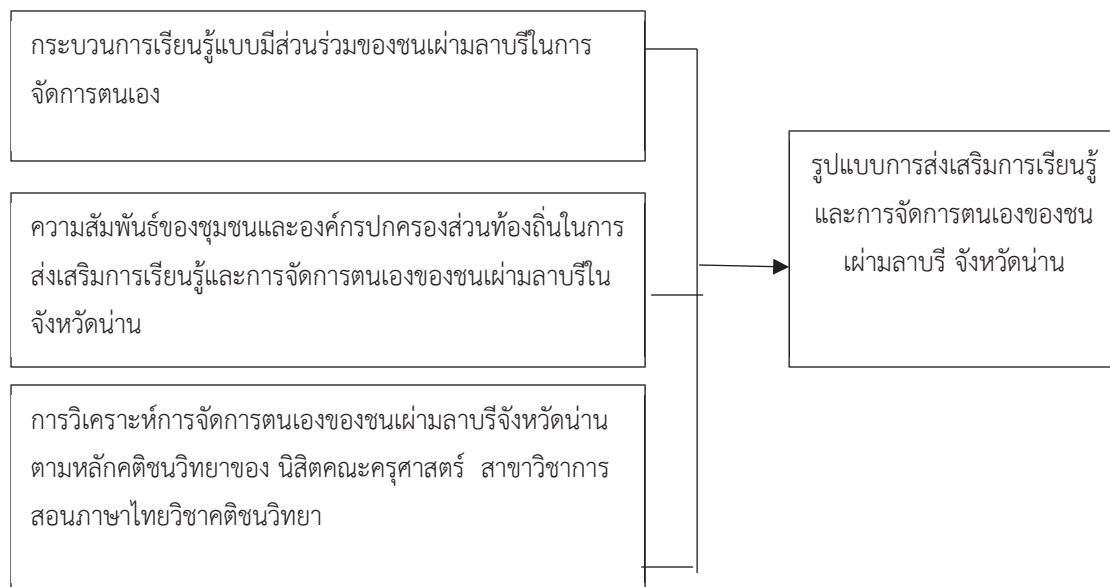
วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ จึงมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาชุมชนชาวเผ่ามลาบรี เป็นพื้นที่เป้าหมายการดำเนินงานของวิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ ให้มีกระบวนการคิดเพื่อสังคมที่สร้างสรรค์และสันติ น่าอยู่ มีความเข้มแข็ง มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริง มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามวิถีชนเผ่าโดยผ่านวิธีวิจัยใช้หลักการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) ศูนย์ฯจะเป็นผู้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เป็นผู้เชื่อมประสานหรือเร่งปฏิกิริยา (Catalyst) เชื่อมคน เชื่อมความคิด เชื่อมกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการพัฒนา ซึ่ง

เป็นบทบาทของคนทำงานกับชุมชน^๑ การดำเนินโครงการในปีงบประมาณ ๒๕๕๘ ทางวิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ ได้ใช้แผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ให้เกิดสำนึกใหม่ ให้ปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด เกิดการเปลี่ยนแปลง (transformation) ของบุคคลและสังคม และการดำเนินงาน ในปีงบประมาณ ๒๕๕๘ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการขับเคลื่อนแผนชุมชนด้วยชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชนเผ่ามลาบรีในการจัดการตนเอง
๒. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรีในจังหวัดน่าน
๓. เพื่อวิเคราะห์การจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรีจังหวัดน่านตามหลักคตินวิทยา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมของชุมชนชาวเขาเผ่ามลาบรี ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของตำบลแม่ชะเนิง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

¹ เสรี พงศ์พิศ, ชาวบ้านชวนคิด ภาพนิมิตการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ : พลังปัญญา, 2548), น. 122.

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการศึกษาในลักษณะวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed method) กล่าวคือ เป็นการผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการใช้วิธีการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ด้วยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) จากประชาชนที่อยู่ในพื้นที่และชนเผ่ามลาบรี (มละ) หรือ ผีตองเหลือง อาศัยอยู่ในเขตตำบล แม่ชะนิง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview research) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) มีรูปแบบการวิจัยจากเอกสาร (Documentary research)

ผลการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชนเผ่ามลาบรีในการจัดการตนเอง

รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของชนเผ่ามลาบรี จากการศึกษาที่พบว่าการเรียนรู้จะเน้นไปที่การสังสรรค์ประสบการณ์ แล้วนำมาเผยแพร่และถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง และอีกรูปแบบหนึ่งคือการทดสอบและประยุกต์แนวคิดให้เหมาะกับชนเผ่า ให้สามารถนำไปประยุกต์ได้จริง

รูปแบบกระบวนการเรียนรู้แบบสังสรรค์ประสบการณ์

เป็นรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ชนเผ่ามลาบรี มีมากที่สุดและเป็นรูปแบบที่นิยมใช้กันมากที่สุด ไม่ว่าจะจัดการที่ชนรุ่นก่อนบรรพบุรุษสังสรรค์ประสบการณ์ เรื่องการใช้ชีวิตในป่าและถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลัง โดยมีรูปแบบของการถ่ายทอด คือ การสอนให้ปฏิบัติอย่างจริงในพื้นที่จริง ทำให้กระบวนการเรียนรู้ที่ชนเผ่ามลาบรีมี เป็นกระบวนการการเรียนรู้ที่เห็นผลชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรม และหลังจากมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้แล้วยังมีการนำเอาความรู้ที่ถ่ายทอดเป็นขั้นตอนกระบวนการต่างๆ ในการใช้ชีวิตในป่าและถ่ายทอดเป็นภาษาของตนเองอีกด้วย

นอกจากการใช้ชีวิตในป่าแล้วการเก็บอาหารและการถนอมอาหารก็จำเป็นวิธีการหนึ่ง ที่ชนเผ่านี้ นิยมปฏิบัติสืบต่อกันมา ด้วยการถนอมอาหาร ในการเก็บเกี่ยวพืชผลที่สามารถเก็บเกี่ยวได้อย่างยั่งยืน นั่นก็คือ การตัดมันเพียงแค่ครึ่งของผลเพื่อให้ส่วนของรากยังอยู่ในดินและสามารถเจริญเติบโตได้อีก

ประสบการณ์ที่สั่งสมในเรื่องของประเพณีวัฒนธรรมนั้น ในเรื่องการแต่งงานจะเห็นได้ชัดว่ามาลาบรียึดถือธรรมเนียมปฏิบัติที่สั่งสมกันมา นั่นก็คือการไม่แต่งงานกับบุคคลนอกเผ่าพันธุ์ของตนเอง ซึ่ง อาจจะเป็นข้อเสียในการที่ชนเผ่ามลาบรีไม่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์จนอาจเกิดการสูญสิ้นชนเผ่าได้

กระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของการทดสอบการประยุกต์แนวคิด

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพความเป็นอยู่ของชาวมลาบรีนั้น เป็นการนำแนวคิดของกระแสโลกาภิวัตน์และแนวคิดสมัยใหม่เข้ามาพัฒนาในพื้นที่ ดังนั้น การที่จะนำความคิดที่เป็นความคิดในภาวะทันสมัยเข้ามาเพื่อให้ชาวมลาบรี เกิดกระบวนการในการเรียนรู้ ควรจะต้องมีการทดสอบประยุกต์แนวคิด เพื่อให้สามารถใช้แนวคิดนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ จะเห็นเป็นรูปธรรมได้จาก

การที่มีชนชั้นนารีเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และทำให้ชาวมลลาปรีได้มีศาสนาในการยึดถือปฏิบัติ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ นั้นแสดงให้เห็นว่าการที่จะนำแนวคิดของศาสนาคริสต์เข้ามาใช้กับชนเผ่ามลลาปรีนั้น จำเป็นจะต้องมีการทดสอบและประยุกต์แนวคิดเพื่อให้เข้ากับสภาพสังคม และบริบทในพื้นที่ชุมชนชาวมลลาปรี นอกเหนือไปจากนั้นแล้วจะเห็นได้ว่า ชาวมลลาปรีมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งและการจัดการชุมชนในหลายๆ ด้าน รวมทั้งยังได้รับ การช่วยเหลือจากหลายๆ แห่ง ไม่ว่าจะเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการสร้างอาชีพ การเข้าถึงบริการสาธารณสุขทางด้านไฟฟ้า ประปา และการเพิ่มคุณภาพชีวิต และสุขลักษณะ ตลอดจนการเพิ่มคุณภาพชีวิตทางการศึกษา สิ่งเหล่านี้ล้วนจะต้องมีการทดสอบและประยุกต์แนวคิดเพื่อใช้ในการปฏิบัติซึ่งหลังจากการปฏิบัติแล้วจะเห็นได้ว่า ณ ปัจจุบันนี้ชาวมลลาปรีมีการปรับตัว และสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน และ มีความเป็นพลเมืองของประเทศไทย ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนด

กระบวนการเรียนรู้ ของชนเผ่ามลลาปรีจำเป็นจะต้องมีการสร้าง ให้ชนเผ่ามลลาปรีมีการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการถกเถียงถึงปัญหาสภาพปัญหาที่แท้จริง และการถกเถียงเพื่อให้เกิดการตกตะกอนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเมื่อออกเป็นองค์ความรู้แล้วจำเป็นจะต้องมีการสร้างความเข้าใจด้วยกันทั้งชนเผ่า เพื่อเป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้อย่างยั่งยืน

ความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการตนเองของชนเผ่ามลลาปรีในจังหวัดน่าน

ความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชนเผ่ามลลาปรี ชุมชนทั้งหมดเห็นว่า มีความต้องการในการให้ชนเผ่ามลลาปรีเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และการร่วมกันตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาในชุมชน ในระดับมาก และการร่วมกันทำกิจกรรมในชุมชน การให้ความช่วยเหลือในด้านการส่งเสริมสุขภาพและสุขลักษณะการช่วยเหลือในด้านการ ศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณี อยู่ในระดับปานกลาง และเห็นว่าชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสำคัญในด้านการให้ความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ ในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่น้อยที่สุด โดยได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๐ นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่าอันดับความสัมพันธ์ ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับมลลาปรีมีน้อยกว่า ความสัมพันธ์ของมลลาปรีกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งนั่นทำให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นจะต้องเข้ามามีบทบาทในการสร้างปฏิสัมพันธ์ และร่วมให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนเผ่ามลลาปรี นอกเหนือไปจากนั้นแล้วจะเห็นได้ว่า เมื่อมลลาปรีมีความต้องการที่จะเข้ามามีความสัมพันธ์กับชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างมากแต่ ระดับความสัมพันธ์ของความ ต้องการของประชาชนและชุมชนยังมีน้อย ดังนั้นกลไกในการให้ความช่วยเหลือชนเผ่า มลลาปรีจึงเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องมีความรับผิดชอบในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่นั้น เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับชาวเผ่ามลลาปรีมากที่สุดและใช้พลังของชุมชนเป็นตัวเสริมแรงในการพัฒนาเพื่อให้พัฒนาได้อย่างสำเร็จ

วิเคราะห์การจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรีจังหวัดน่านตามหลักคติชนวิทยา

จากการวิเคราะห์เชิงคติชนวิทยานั้น สามารถสรุปได้ว่าลักษณะของคติชนวิทยาที่นำมาวิเคราะห์ชนเผ่ามลาบรีนั้นก็คือ วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ เป็นแบบการเล่าเรื่องต่อกันในรูปแบบของมุขปาฐะไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรื่องที่ทำให้เกิดอคติกับชนเผ่ามลาบรี นั่นก็คือ การเรียก มลาบรีว่า ผีต้องเหลือง ซึ่งทำให้เกิดอคติและเกิดภาพลักษณ์ที่น่ากลัวต่อมลาบรีเอง

ในส่วนของ การเล่าต่อในแง่ดีนั้นจะเป็นการเล่าถึง วิถีชีวิตความเป็นอยู่การแบ่งงานกันทำของชนเผ่านี้ ที่มีความน่าสนใจและเป็นที่น่าสนใจสำหรับนักวิชาการแห่งชาติพันธุ์ตลอดจนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาศึกษาวิถีชีวิตของชนเผ่านี้ โดยชนเผ่านี้เป็นชนเผ่าที่ดำเนินชีวิตตามที่ผู้เคยเล่าไว้และเกิดการเรียนรู้จากการฟังเรื่องเล่าเหล่านี้จนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมา

ในส่วนของเรื่องขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ภาษาที่มลาบรีใช้เป็นภาษา ที่แตกต่างจากภาษาไทยในปัจจุบัน จำเป็นจะต้องมีการศึกษาถึงต้นตอของการเกิดภาษาอนิและควรจะนำมาแปลเป็นภาษาไทย เพื่อให้ชาวมลาบรีได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ของตนเอง ไม่ว่าจะป็นองค์ความรู้ในการถนอมอาหาร องค์ความรู้ในการอยู่กับป่าให้กับประชาชน และผู้ที่สนใจศึกษา แปลว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมลาบรีจะเป็นขนบธรรมเนียมที่เรียบง่ายและไม่ได้มีพิธีรีตองใดๆ แต่ขนบธรรมเนียมนี้กับเป็นขนบธรรมเนียมที่จำเป็นจะต้องดำรงอยู่ไว้เพื่อความสวยงามทาง อารยธรรมของมนุษย์

นอกจากนั้น วิธีในการดำเนินชีวิตของชาวมลาบรีมักจะเกิดจากการเล่าเรื่องจนเป็นแบบแผนให้กับชนรุ่นหลังในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นก็ยังไม่สูญหายไป กลับยังมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะป็นการละเล่นที่เริ่มมีการละเล่นหลังจากที่ในอดีตไม่มีการละเล่นใดๆ เพราะกลัวว่าจะมีสัตว์ป่าได้ยิน หรือการเปลี่ยนแปลงในการคบหาของชายหญิงที่มีการพัฒนาให้เข้ากับบริบทสังคมในยุคสมัยใหม่ขึ้นเลยด้วย นับว่าขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่ามลาบรีไม่ได้ตายและค้างอยู่กับที่ หากแต่อาจกลับยังได้รับการพัฒนา และสามารถมีชีวิตชีวาได้จนถึงปัจจุบัน

แนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการตนเองของชนเผ่ามลาบรีจังหวัดน่าน

แนวทางในเชิงนโยบาย

๑. กำหนดให้ชาวมลาบรีเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ในการจัดการชุมชนและการให้บริการทางสาธารณะ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒. สร้างความตระหนักรู้กับประชาชนในพื้นที่ว่า มลาบรีเป็นบุคคลที่มีความเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะป็นทางด้านสถานะและสิทธิความเป็นพลเมือง

๓. สร้างความตระหนักรู้ให้กับชาวมลาบรีว่าตนมีหน้าที่ ที่จะป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและจะต้องมีส่วนร่วมในการทำหน้าที่พลเมืองที่ดี รวมถึงต้องสร้างความเป็นเจ้าของ และความรักความหวงแหนในพื้นที่ของตนเอง รวมถึงการรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีของตนเองไว้ไม่ให้ สูญหายไปกับกาลเวลา

๔. ในการจะดำเนินงานใดๆ ก็ตามจำเป็นจะต้องถามถึงความต้องการของชาวมลาบรี และข้อจำกัดในการดำเนินงาน เพื่อให้ไม่ไปขัดกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชนเผ่า มลาบรี

แนวทางสนับสนุนในการปฏิบัติ

๑. สร้างแหล่งการเรียนรู้ที่รวมเอาองค์ความรู้ของชาวมลาบรีรวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาวมลาบรีเข้ามาไว้เพื่อเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรม วิถีชีวิตและความรู้ในการ อยู่ในป่า โดยอาจจะสร้างเป็นสื่อการเรียนรู้ หรือสร้างเป็นนิทรรศการมากกว่า การที่ให้ชาวมลาบรี เข้าไปแสดงถึงวิถีชีวิตของตนเองในป่า เมื่อมีนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่ต้องการจะศึกษาเข้ามาในพื้นที่ เพื่อแลกกับอาหาร เพราะการกระทำดังกล่าวจะทำให้ชาวมลาบรีไม่ได้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนรวมถึงยังต้องพึ่งพาศูนย์กลางภายนอกตลอดเวลา

๒. ร่วมกันเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาของชาวมลาบรีร่วมกันในชุมชนเพื่อให้ชุมชนตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่และเข้าใจลักษณะของชาวมลาบรี เพื่อที่จะได้เป็นจุดเริ่มต้นในการทำกิจกรรมร่วมกันในอนาคต

๓. ร่วมกันระหว่างชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของมลาบรี โดยจะต้องมีการประยุกต์ความรู้ที่จะนำมาใช้หรือวิธีในการปฏิบัติให้เข้ากับขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชาวมลาบรี

๔. ร่วมกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวมลาบรีด้วยการนำเอาความรู้เทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาสอนชาวมลาบรี โดยจะต้องประยุกต์ความรู้เหล่านั้น ให้เข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวมลาบรี

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาชนเผ่ามลาบรี ซึ่งข้อจำกัดในการศึกษาครั้งนี้คือ ในการเก็บข้อมูล บางครั้งชาวมลาบรีไม่เข้าใจในประเด็นหรือข้อคำถามจำเป็นจะต้องมีการทำซ้ำ และอธิบายเพิ่มเติม รวมถึงผู้วิจัยเองยังไม่สามารถเข้าใจภาษามลาบรีได้หมด ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปจำเป็นจะต้องมีการศึกษาถึงภาษาของชาวมลาบรีให้มากขึ้น และสามารถนำวิธีการวิจัยและผลการวิจัย เข้าไปศึกษาชนเผ่าอื่นๆ ที่มีความน่าสนใจ เชิงวิถีชีวิตวัฒนธรรมในอนาคตได้

บรรณานุกรม

- เสรี พงศ์พิศ. **ชาวบ้านชวนคิด ภาพนิมิตการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา, ๒๕๔๘.
- อานนท์ อภาภิรม. **พิมพ์ลักษณ์สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แพรวพิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๑๙.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ. **ทิศทางการปกครองท้องถิ่นไทยและต่างประเทศเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๖.
- สาธารณสุข กระทรวงกรมสุขภาพจิต. **คู่มือฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: วงศ์กมล โปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๔๔.
- สุรินทร์. **ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์**, ๒๕๓๑.

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชา ศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ เรื่อง
กระบวนการขาย โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ
สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาการตลาด
Development of Learning Achievement in the Course of Sales Art and
Technical Presenting on the Sales Process Using Role Play
for 3rd Year Students in Marketing

ดร.ภาสกร รอดแผลง
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ เรื่อง กระบวนการขาย สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาการตลาด โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาการตลาด มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จำนวน 22 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ 1) เทคนิคการสอนแบบบทบาทสมมติ 2) แบบประเมินพฤติกรรม สถิติที่ใช้ในการศึกษาคือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จาก การวิจัยครั้งนี้สามารถอภิปรายผลสรุปการศึกษาค้นคว้าคือ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาการตลาด ในรายวิชา ศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ เรื่อง กระบวนการขาย โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น และมีผลการแสดงออกทางพฤติกรรมอยู่ในระดับดี

คำสำคัญ: ศิลปะการขาย,เทคนิคการนำเสนอ, กระบวนการขาย, การแสดงบทบาทสมมติ

Abstract

The purpose of this research was to develop the learning achievement in sales art and technical presenting the sales process for the 3rd year students in Marketing by using role play. The Samples were 3rd year students in Marketing, Thepsatri Rajabhat University, 22 students, acquired by specific selection. The tools used in this research were 1) role-playing techniques 2) behavioral assessment models. The statistics used in the study were frequency, percentage, mean, and standard deviation. From this research can discuss the conclusion that the study was 3rd year students in marketing in sales arts and technical presenting the sales process using role play have a better academic achievement and the effect of behavioral expression is good.

Keywords: sales art, presentation techniques, sales process, role play

ในสถานการณ์ ซึ่งมีความใกล้เคียงกับความเป้นจริง หรือเลียนแบบ สถานการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงโดยให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามความรู้สึกนึกคิดของตนเองตามที่ผู้เรียนคิดว่าควรจะเป็น โดยนำเอาการแสดงออกของผู้แสดงทั้งพฤติกรรมการแสดงความรู้สึกนึกคิดมาสร้างความสำเร็จแก่ผู้เรียน ไขเป็นข้อมูลในการอภิปรายเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระของบทเรียนอย่างลึกซึ้งซึ่งนำมาซึ่งการปรับหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เหมาะสมขึ้น และในที่สุดเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ จุดเด่นที่สำคัญอย่างหนึ่งของกิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติที่ไม่พบในการแสดงละครหรือในการแสดงรูปแบบอื่น ๆ ก็คือ นอกจากมีผู้แสดงที่สวมบทบาทสมมติต่าง ๆ แล้วมีผู้ชมที่ไม่ได้เป็นผู้ชมเพียงอย่างเดียว แต่ผู้ชมคือผู้สังเกตการณ์สำหรับการอภิปรายผลหลังการแสดงด้วยผู้ชมจึงไม่ได้ชมเพื่อความสนุกเพลิดเพลินเท่านั้น แต่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้เป็นสำคัญ ผู้ชมในกิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติจึงต้องเป็นผู้ชมที่ชมด้วยความสังเกตที่สามารถวิเคราะห์พากษ์วิจารณ์ และให้ข้อเสนอแนะได้ ดังนั้น ผู้สอนควรให้คำแนะนำแก่นักเรียนที่เป็นผู้ชมว่าควรสังเกตอะไรและควรบันทึกข้อมูลหรือสิ่งที่สังเกตได้อย่างไร หรือถ้าผู้สอนได้ทำแบบสังเกตการณ์ให้นักเรียนที่เป็นผู้ชมได้ใช้บันทึกการสังเกตด้วยก็จะดีมาก จึงกล่าวได้ว่ากิจกรรมบทบาทสมมติจึงนับเป็นศาสตร์การสอนได้ศาสตร์หนึ่งที่ได้ยวบยาบบทบาทสมมติต่อการกำหนดพฤติกรรมและเจตคติ นอกจากหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสมมติที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของบุคคลดังกล่าวแล้วข้างต้น การศึกษาพฤติกรรม และค่านิยมความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนนี้ยังถูกสะท้อนถึง จากการที่คณะกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้ในคณะกรรมการการปฏิรูปการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ² ได้จำแนกการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เน้นกระบวนการคิด กลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วม และกลุ่มที่เน้นการพัฒนาพฤติกรรมและค่านิยม จึงได้มีนักการศึกษาบางส่วนจัดให้การเรียนการสอนด้วยบทบาทสมมติช่วยสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียนในด้านการแสดงออกของพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ค่านิยม ในงานเขียนอยู่บ่อยครั้ง อาทิ ทศนะของ³ ในหนังสือที่นำเสนอเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอนที่กล่าวว่า ผู้เรียนจะเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้อื่นรวมทั้งมีความเข้าใจตนเองมากขึ้น และในหนังสือที่ว่าด้วยวิธีสอนถึง 14 วิธี⁴ โดยกล่าวถึง บทบาทสมมติไว้ว่า การสวมบทบาทเป็นผู้อื่น ทำให้เข้าใจพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น เป็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งเป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและเกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมของตน ช่วยพัฒนาทักษะในการเผชิญสถานการณ์ตัดสินใจและแก้ปัญหาผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมาก ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างสนุกสนาน และการเรียนรู้มีความหมายสำหรับผู้เรียนเพราะข้อมูลมาจากผู้เรียนโดยตรง หรือความเห็นของ⁵ ที่จัดให้การแสดงบทบาทสมมติเป็นวิธีหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มผู้เรียนที่เน้นการพัฒนาพฤติกรรมและค่านิยมซึ่งเป็นหนึ่งในสามกลุ่มผู้เรียนตามที่คณะกรรมการการปฏิรูปการศึกษาได้แบ่งไว้ดังกล่าว

² คณะกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544), หน้า 9

³ ทิศนา ขัมมณี. รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย. (กรุงเทพฯ: ดานสุทธาการพิมพ์, 2546), หน้า 34.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

⁵ บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยสำหรับครู. (กรุงเทพฯ : สุวีริยาสน, 2546), หน้า 100.

ในสวนของนักวิชาการและนักการศึกษาตะวันตก ก็ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสมมติในด้านการสะท้อนพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด และค่านิยมของบุคคลไว้อย่างหลากหลายเช่นกัน อาทิ เทเลอร์ และวอลฟอร์ดให้ทัศนะไว้ว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็นการเปิดโอกาสให้ได้สวมบทบาทในสภาพการณ์ต่าง ๆ เพื่อฝึกวาดตนควรมีพฤติกรรมแบบใดจึงจะแก้ปัญหาได้ดีที่สุดหรือแนวคิดของ ชาร์น⁶ ที่กล่าวว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็น กิจกรรมที่มุ่งสำรวจปัญหาสังคมเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะช่วยพัฒนาความเข้าใจ ความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ในสภาพการณ์หนึ่ง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนเพราะผู้เรียนสามารถปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น ในขณะที่ รูบินและคนอื่น ๆ ⁷ กล่าวว่า บทบาทสมมติสำคัญต่อพัฒนาการทางความคิดและทางสังคมของเด็ก ให้โอกาสเด็กเปลี่ยนวัตถุและสถานการณ์ และเน้นทักษะด้านกระบวนการคิด พิจารณาสังของ และสถานการณ์ต่าง ๆ หลาย ๆ ด้านในเวลาเดียวกัน และในความเห็นของโคลัมบัส ⁸ ที่ว่า การเล่นสมมติจะทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ คือ โครงสร้างสังคม ได้มีโอกาสระบายอารมณ์ปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดและจินตนาการบทบาทสมมติกับเนื้อหาการเรียนรู้ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา

วิชาศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ เป็นวิชาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ สามารถปฏิบัติการขาย มีทักษะในการปฏิบัติงานขายตามกระบวนการขายได้อย่างถูกต้อง เพื่อเกิดการพัฒนาทักษะของตนเองให้มีความชำนาญ การจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมา ปัญหาคือนักศึกษาขาดความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดความรู้สึกประหม่า สนใจการเรียนน้อย มีระดับความรู้ความเข้าใจในเทคนิคการขายน้อย สาเหตุของปัญหาการเรียนวิชาศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาการตลาด อาจมีสาเหตุมาจากเทคนิคและวิธีการสอนของอาจารย์ที่สอนโดยวิธีการบรรยาย ทำให้นักศึกษามองไม่เห็นภาพ ไม่สามารถจดจำเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามที่เรียนไปได้ การสร้างบทบาทสมมติเหตุการณ์ต่าง ๆ สามารถทำให้นักเรียนเกิดความสนใจคิด ปฏิบัติตามและค้นคว้าหาวิธีแก้ไขสถานการณ์เฉพาะ

ผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญของการแสดงออกเพื่อให้นักศึกษามีความเชื่อมั่นในการนำเสนอขายสินค้าและบริการ ผู้วิจัยจึงค้นหาวิธีการหรือนวัตกรรมมาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงได้นำเทคนิคการแสดงบทบาทสมมติ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความภาคภูมิใจและความคิดที่จะสร้างสรรค์งานขาย และนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในรายวิชาศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ เรื่อง กระบวนการขาย โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาการตลาด

⁶ พรรณทิพย์ พันทอง. การเปรียบเทียบการใช้บทบาทสมมติแบบมีบทและไม่มีบทที่มีต่อวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบุญชริก จังหวัดอุบลราชธานี 2534. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อุดลำนานา, 2534), หน้า 8.

⁷ Rubin , K.H. , Fein, G.G. and Vandenberg, B. (1983). Hand book of Child Psychology (Volume IV). (New York : John Wiley), P.753

⁸ เยาวพา เตชะคุปต์. กิจกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน.(กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2528), หน้า 9-20.

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร/กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาการตลาด ที่ศึกษารายวิชา ศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ รหัสวิชา บช 3002209
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาการตลาด ที่ศึกษารายวิชา ศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ รหัสวิชา บช 3002209 จำนวน 22 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เทคนิคการสอนแบบบทบาทสมมติ
2. แบบประเมินพฤติกรรมต่อการเรียนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ สำหรับนักศึกษา ชั้นปีที่ 3. สาขาการตลาด

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

- 1) สำรวจปัญหา และพฤติกรรมการนำเสนอของนักศึกษา
- 2) ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทสมมติ
- 3) ศึกษาหาข้อมูล เอกสารอ้างอิง แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยในชั้นเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

สัปดาห์ที่ 1-2 : สำรวจข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับข้อมูลโดยทั่วไปของนักศึกษา

สัปดาห์ที่ 3-4 : เขียนเสนอโครงร่างงานวิจัย

สัปดาห์ที่ 5-14 : ดำเนินการตามแผนการสอน การแสดงบทบาทสมมติ โดยผู้วิจัยได้วางแผนการทดลอง โดยให้นักศึกษาแบ่งกลุ่ม 4-5 คน และแสดงบทบาทสมมติในหัวข้อ เรื่อง “ศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ” โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกก่อนและหลังทำ

สัปดาห์ที่ 15 -16 : วิเคราะห์ข้อมูล สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลของการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมเอกสารข้อมูล จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามสาเหตุของพฤติกรรม การขาดเรียนของนักศึกษา (Teaching) การสังเกตในขณะเรียน
2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรมของงานวิจัย ภายในประเทศเกี่ยวกับเรื่องการแสดงบทบาทสมมติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสังเกตจากการทำกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ เลือกใช้เทคนิคการสอนในรูปแบบการแสดงบทบาทสมมติ ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4-5 คน ได้จำนวน 5 กลุ่ม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาวิจัยในชั้นเรียนครั้งนี้สามารถวิเคราะห์ผลได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แบบสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 จำนวน 22 คน จำนวน 5 กลุ่ม

ข้อ	พฤติกรรมที่สังเกต	ดีเยี่ยม %	ดีมาก %	ดี %	พอใช้ %	ปรับปรุง %
1	วิธีการนำเสนอ การสาธิต	0	14.2	55.3	15.8	14.7
2	การใช้คำพูดและน้ำเสียง	0	22.8	45.1	15.1	17.0
3	น้ำเสียงเป็นธรรมชาติ	0	19.3	60.2	11.2	9.30
4	การมีส่วนร่วมในการนำเสนอ	0	25.6	47.5	20.3	6.6
5	บุคลิกภาพของทีม /กิริยาท่าทาง	0	27.9	50.2	17.5	4.4

จากตารางที่ 1 จากพฤติกรรมการแสดงออกของนักศึกษา ระดับชั้นปีที่ 3 ภาคการศึกษาที่ 2/2559 บทเรียนเรื่อง “ศิลปะการขายและเทคนิคการนำเสนอ” จำนวน 22 คน แบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 4-5 คน จำนวน 5 กลุ่ม พบว่า นักศึกษามีผลการพัฒนาพฤติกรรมการแสดงออกของนักศึกษา อยู่ในระดับดี อย่างต่อเนื่อง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาศิลปะการขายและการนำเสนอ เรื่อง กระบวนการขาย สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาการตลาด โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ จำนวนนักศึกษา 22 คน แสดงให้เห็นว่านักศึกษามีผลการพัฒนา พฤติกรรมการแสดงออกของนักศึกษา อยู่ในระดับดี อย่างต่อเนื่อง

2. อภิปรายผล

ในการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

จากพฤติกรรมการแสดงออกของนักศึกษา ระดับชั้นปีที่ 3 ภาคการศึกษาที่ 2/2559 วิชาศิลปะการขายและการนำเสนอ เรื่อง กระบวนการขาย จำนวน 22 คน แบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 4-5 คน จำนวน 5กลุ่ม พบว่า

1. นักศึกษามีวิธีการนำเสนอ การสาธิต ระดับดีเยี่ยม 0 % ดีมาก 14.2 % ดี 55.3 % พอใช้ 15.8 % ปรับปรุง 14.7%
2. การใช้คำพูดและน้ำเสียง ระดับดีเยี่ยม 0 % ดีมาก 22.8% ดี 45.1 % พอใช้ 15.1% ปรับปรุง 17.0%
3. น้ำเสียงเป็นธรรมชาติ ระดับดีเยี่ยม 0 % ดีมาก 19.3% ดี 60.2 % พอใช้ 11.2 % ปรับปรุง 9.3%
4. การมีส่วนร่วมในการนำเสนอ ระดับดีเยี่ยม 0 % ดีมาก 25.6% ดี 47.5% พอใช้ 20.3% ปรับปรุง 6.6%
5. บุคลิกภาพของทีม /กิริยาท่าทาง ดีเยี่ยม 0 % ดีมาก 27.9% ดี 50.2 % พอใช้ 17.5% ปรับปรุง 4.4%

ข้อสังเกต / ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผู้สอนควรคำนึงถึงกิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหา และเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างพฤติกรรมกรกล้าแสดงออก ทางด้านต่าง ๆ ซึ่งนักศึกษาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน
2. ผู้สอนควรมีการศึกษาข้อมูลพฤติกรรมกรกล้าแสดงออกของผู้เรียนตั้งแต่เริ่มเรียนในแต่ละรายวิชา เพื่อจะได้พัฒนาให้ผู้เรียนมีความกล้าแสดงออกอย่างต่อเนื่อง
3. ในรายวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมความกล้าแสดงออกควรจะมีการจัดกิจกรรมให้เกิดการพัฒนาต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้สามารถเป็นแนวทางสำหรับอาจารย์ท่านอื่น ๆ ของนักศึกษาสาขาการตลาดได้
2. การศึกษาครั้งนี้สามารถเป็นแนวทางสำหรับอาจารย์ผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในรายวิชาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม สำหรับนักศึกษาสาขาอื่น ๆ

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ อัฐมโนลาภ, ไพฑูรย์ กำลั้งดี. การขาย1 . กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เอมพันธ์, 2551.
- คณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544.
- คณะกรรมการผลิตชุดวิชามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. การประเมินและวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน.นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2550.
- ทิตนา แชมมณี. รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย.กรุงเทพฯ: ดานสุทธาการพิมพ์, 2546.

- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยสำหรับครู. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาสน, 2546.
- พรรณทิพย์ พันทอง. การเปรียบเทียบการไหลบทบาทสมมติแบบมีบทและไม่มีบทที่มีตอวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบุญชริก จังหวัดอุบลราชธานี 2534. ปรินญาณิพนธ กศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา, (2534).
- เยาวพา เตชะคุปต์. กิจกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2528.
- ระเบียบ ลางาม. วิจัยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักศึกษา ระดับ ปวช.3 การบัญชี กลุ่ม 31 [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก [http:// www.jvkk.go.th](http://www.jvkk.go.th) (24 มิถุนายน 2551), 2551.
- อุตสาหกรรมเกษตรเบื้องต้นภาคเรียนที่1/47 โดยการจัดกิจกรรมเสริม [ออนไลน์] . เข้าถึงได้จาก [http:// www.learner. in.th](http://www.learner.in.th) (26 มิถุนายน 2551)
- Rubin , K.H. , Fein, G.G. and Vandenberg, B. (1983). Hand book of Child Psychology (Volume IV). New York : John Wiley.
- Shaftel , F & Shaftel G. (1967). Role playing for social values : Decision making in the social studies. Englewood Cliffs , N. J. : Prentice–Hall.

สมเด็จพระสังฆราชไทย : รสนิยม ความเห็นขัดแย้ง และกลไกการได้มา Thai Patriarch : Tastes, Conflict and Acquisition Mechanism

มัลลิกา ภูมธน
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ดิเรก ต้วงลอย
วิทยาเขตนครสวรรค์
พระปลัดระพีพัน พุทธิสารโร
คณะสังคมศาสตร์

บทคัดย่อ

การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชโดยพระมหากษัตริย์เป็นโบราณราชประเพณีของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การตั้งมีความหมายถึงการยกย่อง หรือเพื่อเป็นกลไกในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นผ่านความใกล้ชิดกับรัฐ และรัฐอำนาจ นับแต่มีการพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 [16 ธ.ค.2558] ประเด็นเรื่องสังฆราชและการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชกลายเป็นข้อถกเถียง ขัดแย้งในวงกว้าง โดยมีฉากหลังเป็นความขัดแย้งทางการเมือง[ฝักฝ่าย/เหลือง-แดง] /มีประเด็นทางศาสนาแอบเคลือบอยู่ส่วนนอก การยกแนวคิดเรื่อง “สังฆราช” ต้อง “บริสุทธิ์-สะอาด-สว่าง-สงบ” ไม่มีมลทินตามพระธรรมวินัย หลักปฏิบัติทางกฎหมาย และธรรมเนียมราชประเพณี ถูกนำมาเป็นกลไกโต้แย้ง ถึงการจะได้อาสน์สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 ในมุขกลับฝ่ายสนับสนุนก็เสนอแนวคิดสิทธิสลับกันตามกำหนดเวลาของแต่ละนิกาย แยก 2 สังฆราช แบบเขมร หรือศรีลังกา รวมไปถึงการเสนอให้ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยที่มาและการตั้งสังฆราช ทั้งมีการเรียกร้องให้ตั้ง “สังฆราช” อย่างเร่งด่วน ผ่านการประชุมเรียกร้อง [15 ก.พ.59] ภาพความขัดแย้งนี้ กลายเป็นการโต้แย้ง ถกเถียง ประณาม รวมไปถึงการเผชิญหน้าด้วยแนวคิด อุดมคติ หลักปฏิบัติ และการฟ้องร้องด้วยข้อกฎหมาย ผลจึงเป็นความขัดแย้งว่าด้วยสังฆราชและศาสนา ดังนั้นบทความนี้ ผู้เขียนมุ่งนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังฆราชและหลักการของการได้มาซึ่งสังฆราช เพื่อสนับสนุนให้ชาวพุทธมีหลักคิด ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความขัดแย้งอันว่าด้วยสังฆราชที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

คำสำคัญ : สมเด็จพระสังฆราชไทย, กลไกการได้มา

Abstract

The appointment of high supreme of Sangha is the ancient tradition of Thai Sangha Administration throughout the period of time. The appointment has shown the meaning of praise or being a mechanism of effective Sangha Administration through a close relationship with the state and state power. Since the late 19th patriarch had passed away, apostolic issue became controversial issue which might have political conflict as a backdrop. Religious issue

is only the plaster coating on the outside. Lifting the concept of "Patriarch" must show "Pure - clean - bright - calm" and impeccable. Dhamma code of discipline, legal practices, custom and tradition were being introduced as a mechanism of controversial issue in order to acquire the 20th patriarch. In contrast, supporters of each sect has proposed alternative idea and right following timeline and separated into two patriarchs. They had also requested to appoint the patriarch urgently through protest against. The scenario of controversial issue had become in both political and religious conflicts.

Keywords: Thai Patriarch, Acquisition Mechanism

บทนำ

สังฆราชเป็นตำแหน่งสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ระดับสูงของไทย ที่มีประวัติว่ารับแนวคิดจากศรีลังกาในคราวรับพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบสิงหลมาจากนครศรีธรรมราช ในช่วงอาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ. 1792-2126, B.C 1238-1438) มีคำเรียกว่า “สังฆราช” ปู่ครู หรือสวามี โดยกลไกและการแต่งตั้งพระสังฆราชจะขึ้นอยู่กับอำนาจของพระมหากษัตริย์นับแต่อดีตสมัยสุโขทัย อยุธยา (พ.ศ. 1894-2306/1351-1767) กรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325/1768-1782) และรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนกระทั่งปัจจุบัน อำนาจหน้าที่ของพระสังฆราช เดิมเมื่อยังไม่มีกฎหมายคณะสงฆ์นับแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ มีหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ในฐานะเป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่ แต่เมื่อประกาศใช้ พ.ร.บ.ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2456/1902) ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระสังฆราชมีอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ แต่อำนาจสูงสุดอยู่ที่พระมหากษัตริย์ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ต่อมามีการประกาศใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484/1941 อำนาจหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราชเด่นชัดขึ้น และมีการตรากฎหมาย พ.ศ. 2505/1962 และแก้ไขในแต่ละช่วงเวลาทำให้สังฆราชมีกลไกการได้มาในแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกันไปบ้าง โดยสมเด็จพระสังฆราชจะเป็นผู้นำสูงสุดอันสัมพันธ์กับมวลสมาชิกคือพระสงฆ์ภายใต้ปกครอง ประชาชน สถาบันกษัตริย์และรัฐทั้งในระบบราชาธิปไตยและรัฐสมัยใหม่ ดังนั้นกลไกของการได้มาซึ่งตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชจึงผูกอยู่กับระบอบรัฐนับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งในบทความนี้จะได้นำประเด็นความขัดกันในการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชมาเป็นกรณีศึกษาให้เห็นกลไกและการได้มาซึ่งสังฆราชในประวัติศาสตร์สยามและไทย

วิธีการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชในอดีต

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีความใกล้ชิดกับชั้นปกครองโดยเฉพาะกับสถาบันกษัตริย์ ดังปรากฏหลักฐานนับแต่การนำพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ มาয়กรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนากับชนชั้นปกครองจึงสัมพันธ์ในแบบรัฐกับศาสนากันมากขึ้น การได้มาซึ่งผู้นำทางศาสนาในอดีต เป็นไปโดย “ความพึงใจ” ซึ่งสัมพันธ์กับชนชั้นนำเป็นหลัก ดังนั้นปรากฏในช่วงรัชสมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. 1822-1841/ค.ศ. 1279-1298) นิมนต์เถระผู้ใหญ่ในกัลยลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราช และสถาปนาเป็นผู้นำสงฆ์ในช่วงเวลานั้น ล่วงมาจนในสมัยอยุธยาการแต่งตั้งพระเป็นผู้ปกครองก็อยู่ภายใต้การสถาปนาโดยพระมหากษัตริย์ หรือใน

สมัยกรุงธนบุรีพระเจ้าตากสิน (พ.ศ.2310-2325/1767-1782) ทรงถอดสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ใน พ.ศ. 2432/1889 ด้วยสาเหตุว่าตบปัญหาธรรมไม่ต้องตามพระราชหฤทัย และตั้งพระโพธิวงศ์ที่ตบปัญหาธรรมได้เป็นที่พอพระทัยเป็นสมเด็จพระสังฆราชแทน ล่วงมาในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325-2352/1782-1809) ก็ทรงถอดพระโพธิวงศ์ออก และสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) เป็นพระสังฆราชตามเดิม ด้วยเหตุที่ท่านทรงยึดตามพระธรรมวินัยในการวินิจฉัยธรรม มิใช่เป็นการเอาใจเพียงเพราะกลัวต่อพระเจ้าตากสินเช่นพระโพธิวงศ์ เป็นต้น ล่วงมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 (1 ตุลาคม 1868–23 ตุลาคม 1910) การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชมีความเป็นทางการและแบบแผนมากขึ้น เมื่อพระองค์ได้รับอิทธิพลของการจัดการในแบบตะวันตก มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทำให้การได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช เป็นไปตามกลไกผ่านพระราชบัญญัติ กฎหมาย รวมทั้งกลไกของการบริหารกิจการคณะสงฆ์อื่น ๆ แม้จะในทางพฤตินัยจะอิงอยู่กับอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นหลักก็ตาม

ที่	พระนาม	เริ่มวาระ	สิ้นสุดวาระ	สถิต ณ	สมัย/รัฐ
1	สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ศรี)	พ.ศ. 2325	พ.ศ. 2337	วัดระฆังโฆสิตาราม	รัชกาลที่ 1
2	สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ศุข)	พ.ศ. 2337	พ.ศ. 2359	วัดมหาธาตุ ฯ	รัชกาลที่ 1
3	สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (มี)	พ.ศ. 2359	พ.ศ. 2362	วัดมหาธาตุ ฯ	รัชกาลที่ 2
4	สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร)	พ.ศ. 2363	4 กันยายน พ.ศ. 2365	วัดมหาธาตุ ฯ	รัชกาลที่ 2
5	สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน)	มีนาคม พ.ศ. 2365	23 กันยายน พ.ศ. 2385	วัดมหาธาตุ ฯ	รัชกาลที่ 2
6	สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (นาค)	24 พฤษภาคม พ.ศ. 2386	พ.ศ. 2392	วัดราชบูรณะ	รัชกาลที่ 3
7	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาณูชิต ชิโนรส (พระองค์เจ้า วาสูกี สุวณฺณรังสี)	สิงหาคม พ.ศ. 2394	9 ธันวาคม พ.ศ. 2396	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	รัชกาลที่ 4

8	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวรเชษฐวร ลักษณ (พระองค์เจ้าฤกษ์ ปณฺญาอคฺโค)	27 พฤศจิกายน น.พ.ศ. 2434	28 กันยายน พ.ศ. 2435	วัดบวรนิเวศวิหารราช วรวิหาร	รัชกาลที่ 5
9	สมเด็จพระอริยวงศาคต ญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺส เทโว)	29 พฤศจิกายน น.พ.ศ. 2436	11 มกราคม พ.ศ. 2443	วัดราชประดิษฐ์สถิต มหาสีมารามราช วรวิหาร	รัชกาลที่ 5

การได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชตามพระราชบัญญัติ ร.ศ.121

จากสถานการณ์ภัยคุกคามในระบบอาณานิคม (Colonialism) ต่อประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้รวมทั้งสยาม การเกิดขึ้นของกบฏผีบุญในภาคอีสาน ระหว่าง พ.ศ. 2444-2445 ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีข้อมูลว่าได้รับอิทธิพลทางการศึกษาแบบตะวันตก ทั้งมีประสบการณ์ วิสัยทัศน์จากการเสด็จประพาสต้น เสด็จออกนอกประเทศในคราวเสด็จประพาสอินเดียและยุโรป ทั้งได้รับอิทธิพลการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ รวมไปถึง การออกกฎหมาย หรือใช้กฎหมายเป็นกลไกในการบริหารประเทศ ทำให้ชนชั้นปกครองต้องตัดสินใจ ควบรวมกิจการบริหารประเทศ เช่น การยุบหัวเมืองประเทศราชเป็นเพียงมณฑลหนึ่งของสยามเพื่อป้องกันภัยจากระบบอาณานิคม ส่วนกิจการพระพุทธศาสนา มีการตรากฎหมาย “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์” ร.ศ.121 (พ.ศ. 2445) มี 8 หมวด 45 มาตรา ให้มีมหาเถรสมาคม ทำหน้าที่ “ทรงปกครองในการพระศาสนา และการปกครองบำรุงสงฆ์มณฑล” ทั้งว่าด้วยคณะใหญ่ คณะเมือง คณะแขวง คณะมณฑล วัด และเจ้าอาวาส เป็นต้น มีการตีความว่าพระราชบัญญัตินี้ หมายถึงการนำพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐให้อยู่ภายใต้การกำกับโดยกฎหมาย เพื่อป้องกันการสร้างศรัทธาความเชื่อที่ผิดผ่านศาสนาและนำไปเป็นเครื่องมือเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐตั้งกรณีกบฏผีบุญที่เกิดมาก่อนหน้านี้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด มีพระสงฆ์ที่ถูกคัดเลือกแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้ดูแลปกครองสงฆ์ และพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจบังคับบัญชาสูงสุดอีกชั้นหนึ่ง ในพระราชบัญญัตินี้ แม้ไม่ได้กำหนดการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ยังคงยึดประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีต ซึ่งพระมหากษัตริย์ยังคงมีบทบาทในการแต่งตั้งและสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ดังมีหลักฐานว่ารัชกาลที่ 5 ไม่ได้มีการตั้งสมเด็จพระสังฆราชเป็นระยะเวลาหลายปี และทรงปฏิบัติพระองค์ประหนึ่งสมเด็จพระสังฆราช มีอำนาจบังคับบัญชาพระสงฆ์ผ่านองค์กรมมหาเถรสมาคมที่พระองค์ทรงจัดตั้งขึ้นผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์นั้น

องค์ ที่	พระนาม	เริ่มวาระ	สิ้นสุดวาระ	สถิต ณ	สมัย/รัฐ
10	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	5 ธันวาคม พ.ศ. 2453	2 สิงหาคม พ.ศ. 2464	วัดบวรนิเวศ วิหารราช วรวิหาร	รัชกาลที่ 6 พ.ร.บ.สงฆ์ 2445

	รส (พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ มนุสสนาโค)				
11	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ (หม่อมเจ้าภุชงค์ สิริวิฑฒโน ชมพูนุท)	20 สิงหาคม พ.ศ. 2464	25 สิงหาคม พ.ศ. 2480	วัดราชบพิธ	รัชกาลที่ 6 พ.ร.บ.สงฆ์ 2445
12	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีสถเทโว พงษ์ปาละ)	15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481	26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2487	วัดสุทัศนเทพวราราม	รัชกาลที่ 8 พ.ร.บ.สงฆ์ 2445

4. การได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชภายใต้ พ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ. 2484

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี 2475 จากระบบราชาธิปไตยสู่ประชาธิปไตย มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นมาใหม่ พ.ร.บ.สงฆ์ ปี 2484 จากเดิมเป็นระบบมหาเถรสมาคมที่รัชกาลที่ 5 ตั้งขึ้น เปลี่ยนเป็นระบบสังฆสภาที่เลียนแบบการปกครองของรัฐ ทั้งในส่วนอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ มีสังฆนายกทำหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้ปกครองสูงสุด คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองได้ตราพระราชบัญญัติขึ้นมาใหม่ ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2481–2487/1938–1944) มีนัยยะของรัฐแบบประชาธิปไตย ตามรูปแบบตะวันตก และกระบวนการทางกฎหมาย รัฐสภาให้ได้มาซึ่งพระราชบัญญัตินี้ ส่วนสมเด็จพระสังฆราช มีการกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อเทียบกับกฎหมายฉบับที่ผ่านมา มีการกำหนดกลไกและวิธีการได้มา คือ

ในพระราชบัญญัติ พ.ศ.2484 มีทั้งหมด 8 หมวด 60 มาตรา ว่าด้วยเรื่องการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ โดยในหมวดที่ 1 มาตรา ที่ 5-10 กำหนดถึงการได้มาซึ่งของสมเด็จพระสังฆราชและอำนาจหน้าที่ โดยในมาตราที่ 5 ที่กำหนดการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชโดยพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นผู้มีอำนาจในการสถาปนา ในส่วนมาตราที่ 6-10 จะว่าด้วยเรื่องอำนาจหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราชและอำนาจการบังคับบัญชา และในเวลาเดียวกันอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชทั้งในส่วนของการออกกฎ การตราคำสั่ง ล้วนผ่านระบบสังฆสภา และองค์กรปกครองที่เรียกว่ามหาเถรสมาคม เมื่อจะใช้อำนาจในการบริหารก็ใช้ผ่านสังฆมนตรี ซึ่งจำลองรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์เหมือนกับระบบการปกครองในแบบบ้านเมืองในระบบประชาธิปไตยในขณะนั้น

ที่	พระนาม	เริ่มวาระ	สิ้นสุดวาระ	สถิต ณ	สมัย/รัฐ
13	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (หม่อมราชวงศ์ชื่น สุกิจโต นพวงศ์)	31 มกราคม พ.ศ. 2488	11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2501	วัดบวรนิเวศวิหาร	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ.สงฆ์ 2584

14	สมเด็จพระอริยวงศาคต ญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ เกตุทัต)	4 พฤษภาคม พ.ศ. 2503	17 มิถุนายน พ.ศ. 2505	วัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนารามราช วรวิหาร	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ. สงฆ์ 2584
----	--	---------------------------	-----------------------------	--	--

การได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชตาม พ.ร.บ. 2505

สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยเกิดความขัดแย้งในกลุ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร การช่วงชิงอำนาจซึ่งและกันเกิดขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ.2475-2500 จึงนำไปสู่การรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (9 กุมภาพันธ์ 1959 – 8 ธันวาคม 1963) และดำรงตนเองเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ในส่วนกิจการพระพุทธศาสนารัฐบาลได้มีการตรากฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นมาใหม่ ใน พ.ศ.2505 มีทั้งหมด 8 หมวด 46 มาตรา โดยกำหนดการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชในหมวดที่ 1 ตั้งแต่มาตรา 7-11 โดยกำหนดในมาตราที่ 7 ว่า พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช กลไกการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช ยังอิงอยู่กับสถาบันกษัตริย์ โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 บัญญัติเกี่ยวกับการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชไว้ว่า ในกรณีที่ตำแหน่งว่างลง ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะที่มีพระอาวุโสสูงสุดโดยพรรษาเพื่อปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เสนอนายกรัฐมนตรีเพื่อนำเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรี แล้วนำกราบบังคมทูลให้พระมหากษัตริย์ทรงวินิจฉัย โดยจะมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชต่อไป โดยมีสมเด็จพระสังฆราชดำรงตำแหน่งภายใต้กติกาของพระราชบัญญัตินี้จำนวน 5 ท่าน คือ

ที่	พระนาม	เริ่มวาระ		สิ้นสุดวาระ	สถิติ ณ
15	สมเด็จพระอริยวงศาคต ญาณ สมเด็จพระ สังฆราช (อยู่ ญาโณทโย ช้างโสภา)	4 พฤษภาคม พ.ศ. 2506	15 พฤษภาคม พ.ศ. 2508	วัดสระเกศราช วรมหาวิหาร	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ. สงฆ์ 2505
16	สมเด็จพระอริยวงศาคต ญาณ สมเด็จพระ สังฆราช (จวน อุฏ ฐายี สิริสม)	26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2508	18 ธันวาคม พ.ศ. 2514	วัด มกุฏกษัตริยาราม วรวิหาร	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ. สงฆ์ 2505
17	สมเด็จพระอริยวงศาคต ญาณ สมเด็จพระ สังฆราช (ปูน บุญณศิริ สุขเจริญ)	21 กรกฎาคม พ.ศ. 2515	7 ธันวาคม พ.ศ. 2516	วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ. สงฆ์ 2505
18	สมเด็จพระอริยวงศาคต ญาณ สมเด็จพระ	22 มิถุนายน พ.ศ. 2517	27 สิงหาคม พ.ศ. 2531	วัดราชบพิธสถิต มหาสีมารามราช วรวิหาร	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ. สงฆ์ 2505

	พระสังฆราช (วาสน์ วาสน์ นิลประภา)				
19	สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน คช วัตร)	21 เมษายน พ.ศ. 2532	24 ตุลาคม พ.ศ. 2556	วัดบวรนิเวศ วิหารราชวรวิหาร	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ. สงฆ์ 2505

พระราชบัญญัตินี้ถูกใช้มาจนกระทั่ง พ.ศ.2535 ได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติเพื่อเพิ่มในส่วนของการนิคมกรรม เพื่อใช้แก้ปัญหาอธิกรณ์กรณีพระยันตระ อมโร (พ.ศ.2494-) ในช่วงเวลานั้น รวมทั้งมีการแก้ไขมาตรา 7 ว่าด้วยเรื่องการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช ในมาตรา 7 จากเดิมเปลี่ยนไปว่า “..พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ชั้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช..” จากเดิมใช้คำว่า ให้ผู้มีอาวุโสโดยพรรษา เปลี่ยนเป็นผู้อาวุโสโดยสมณศักดิ์ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงจากการปฏิบัติในช่วงก่อนหน้านั้น กรณีการสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร ซึ่งมีอาวุโสพรรษาน้อยกว่าสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร/20 มีนาคม พ.ศ. 2448 - 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2539) แต่ท่านสละสิทธิ์ด้วยเหตุผลว่าสมเด็จพระญาณสังวรมีอาวุโสโดยสมณศักดิ์ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะมาก่อน ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ส่วนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ดำรงตำแหน่งเมื่อ พ.ศ.2518 การสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช โดยใช้เกณฑ์ “สมณศักดิ์” ไม่ใช่ “พรรษา” ในแบบเดิมได้เปลี่ยนไปและถูกใช้ในทางปฏิบัติกรณีสมเด็จพระญาณสังวรซึ่งได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชในปี พ.ศ.2532 ด้วย¹ จึงมีการมีการแก้ไขพระราชบัญญัติให้สอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงในการปฏิบัติของการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช และถูกอธิบายในเหตุผลของการแก้ไขว่า “...เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช...ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน..” ทั้งเกณฑ์บัญญัติเหล่านี้จะถูกใช้ในกรณีสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ต่อไป รวมทั้งเป็นเงื่อนไขความขัดแย้งระหว่างรัฐกับศาสนาและคู่ขัดแย้งที่สมาชิกศาสนาเข้าไปสนับสนุนเป็นคู่ขัดแย้งด้วยเช่นกัน

ที่	พระนาม	เริ่มวาระ	สิ้นสุดวาระ	สถิต ณ	สมัย/รัฐ
19	สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน คชวัตร)	21 เมษายน พ.ศ. 2532	24 ตุลาคม พ.ศ. 2556	วัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ. สงฆ์ 2505
ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชโดยใช้เกณฑ์ความอาวุโสโดยสมณศักดิ์					

¹ ราชกิจจานุเบกษา, ออนไลน์ <http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/2532/A/063/1.PDF>.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ประธาน คณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช/และคณะ	20 กรกฎาคม พ.ศ. 2547	11 สิงหาคม พ.ศ.2556	วัดสระเกศ วรวิหาร	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ. สงฆ์ 2505
สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ) ประธาน คณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช /และคณะ	สิงหาคม พ.ศ.2556	กุมภาพันธ์ พ.ศ.2560	วัดปากน้ำ	รัชกาลที่ 9 ตาม พ.ร.บ. สงฆ์ 2505

6. ประเด็นขัดกันว่าด้วยการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช

ภายหลังการรัฐประหาร (2549 Thai coup d'état) ต่ออดีตนายกทักษิณ ชินวัตร (9 กุมภาพันธ์ 2544 – 19 กันยายน 2549) ความขัดแย้งทางการเมืองว่าด้วยเรื่อง “สี่เสือ” ฝักฝ่าย ของกลุ่มผู้สนับสนุนและคัดค้านอดีตนายกทักษิณ ชินวัตร กระจายไปทั่วสังคมไทย รวมทั้งในแวดวงศาสนาด้วย กลุ่มศาสนาที่ถูกดึงเข้าไปสนับสนุนการเมือง รวมทั้งถูกทำให้เป็นฝักฝ่ายด้วย การที่วัดปากน้ำ ซึ่งมีสมเด็จพระช่วงเป็นเจ้าอาวาส และมีความสนิทสนมแนบแน่นวัดธรรมกาย และมีประโยชน์ความทะเยอทะยานว่าวัดธรรมกายและวัดปากน้ำเป็นวัดพี่น้องกัน² รวมถึงการที่วัดธรรมกายประกาศว่าเป็นฐานสนับสนุนเสื้อแดง และทักษิณ ชินวัตร³ ความเป็นฝักฝ่ายทางการเมืองจึงถูกนิยามให้เข้ามาอยู่ในวัดและแวดวงศาสนาด้วย จนกระทั่งมีการพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 (สมเด็จพระญาณสังวร) กลไกการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ฉบับแก้ไข พ.ศ.2535 จึงเริ่มขึ้น การเสนอชื่อสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์ ในคราวประชุมมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2559 กล่าวคือได้มีการเสนอสมเด็จพระช่วง วัดปากน้ำ ซึ่งคุณสมบัติเป็นไปตามพระราชบัญญัติฉบับปัจจุบันเป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ก็มี การคัดค้านโดยมีแกนนำอย่าง นายไพบูลย์ นิติตะวัน นายมน เลขาหวนิช และพระพุทธิสระ ร่วมกันร้องทุกข์กล่าวโทษต่อสมเด็จพระช่วง ว่ามีชื่อครอบครองรถยนต์ผิดกฎหมาย จนเป็นคดีความถูกตรวจสอบและเป็นข่าวครึกโครมทางสื่อสารมวลชน รวมทั้งมีพฤติกรรมเชิงซ้อนสนับสนุนเครือข่ายของวัดพระธรรมกาย อันเป็นฐานจัดตั้งมวลชนฝ่ายสนับสนุนของรัฐบาลทักษิณในอดีต ซึ่งผลนั้นทำให้การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชต้องสะดุดไป ทั้งจากความขัดกันตรงนี้ นำไปสู่การยื่นให้ผู้ตรวจการแผ่นดินวินิจฉัยมาตรา 7 แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ผลการวินิจฉัยของผู้ตรวจการแผ่นดิน ระบุว่า ตามมาตรา 7 แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไข

² Nanchanok Wongsamuth. (2017). *Supreme showdown*. Bangkok Post. Thai World Affairs Center, Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.

³ Duncan McCargo . The Changing Politics of Thailand’s Buddhist Order. *Critical Asian Studies*. 44:4 (2012), 627–642. ออนไลน์ : <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/Journal%20articles/CAS-Buddhism-McCargo-December-2012.pdf>

เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 บัญญัติว่า "ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช" หมายความว่า "มหาเถรสมาคม" มีอำนาจหน้าที่ให้ความ "เห็นชอบ" นามสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ตามที่ "นายกรัฐมนตรี" เป็นผู้ "เสนอนาม" มา เมื่อ มส. ให้ความเห็นชอบแล้ว นายกฯ จึงเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ นำขึ้นทูลเกล้าฯ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชต่อไป ความขัดกันว่าด้วยการตีความการใช้ข้อกฎหมาย และข้อเท็จจริงเหล่านี้ **“มหาเถรสมาคมเสนอพระสังฆราช”** หรือ **“นายกเป็นผู้เสนอให้มหาเถรสมาคมเห็นชอบ”** รวมทั้งกฎหมาย คดีความเรื่องรถยนต์เถื่อนภาษี ขวางการได้มาซึ่งตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชของ สมเด็จพระช่วงแห่งวัดปากน้ำด้วย ภาพความขัดแย้งกันว่าด้วยเรื่องสังฆราชแผ่ขยายไปกว้างรวมทั้งมีการประท้วงต่อต้าน กัดคันรัฐบาล แสดงตนสนับสนุนฝ่ายสมเด็จพระสังฆราชเป็นสมเด็จพระสังฆราชแม้จะไม่ประสบผลก็ตาม นำโดยพระเมธีธรรมาจารย์ และพระมหาโชวี ทสสนิโย และเครือข่ายวัดพระธรรมกาย ดังกรณีเหตุการณ์การชุมนุมที่พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2559 เป็นภาพขัดแย้งกันว่าด้วยประเด็นการตีความเรื่องการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช และสนับสนุนฝ่ายของตนเป็นสมเด็จพระสังฆราชด้วยเช่นกัน

การได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช ปัญหาและทางออก

ความขัดกันในประเด็นของการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช จนเป็นเหตุให้มีแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเด็นการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช จากเดิมพระราชบัญญัติ พ.ศ.2505 ฉบับแก้ไข 2535 ในมาตรา 7 ที่ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช” เปลี่ยนเป็น “...มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง และให้นายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ...”

หลังจากที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) มีมติผ่านความเห็นชอบร่างแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ให้พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง และให้นายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ประธานคณะกรรมการการศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและการ ท่องเที่ยว พร้อมสมาชิก สนช. อีก 81 คน เป็นผู้เสนอ โดยตัดขั้นตอนการพิจารณาเสนอชื่อสมเด็จพระราชาคณะที่มีอาวุโสสูงสุดโดยมหาเถรสมาคมออกไป จากเดิมให้มีกลไกการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชเริ่มจากการเลือกตั้งกันเอง ภายในมหาเถรสมาคม ส่งเรื่องให้นายกเสมอโปรดเกล้าแต่งตั้ง และมีการสถาปนาตามพระราชอำนาจ กลไกทั้งหมดจึงย้อนกลับไปให้พระมหากษัตริย์เป็นเงื่อนไขหลักในการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช การแก้กฎหมายจึงเป็นทางออกของความขัดแย้งว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราช การไปใช้กลไกพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ เท่ากับเป็นการป้องกันการต่อต้านด้วยเงื่อนไข มาตรา 112 ซึ่งเป็นเครื่องป้องกันอีกชั้นหนึ่ง ต่อความขัดกันว่าด้วย

สังฆราช จึงทำให้ฝ่ายที่ต่อต้านยุติการเคลื่อนไหว สถานการณ์ความขัดแย้งเรื่องสมเด็จพระสังฆราชมีท่าทีสงบลงและยุติการเคลื่อนไหวในเชิงของการต่อต้านคัดค้านหรือสนับสนุนลงในทันที

การแต่งตั้งสังฆราชในประเทศไทยปัจจุบัน

ต่อมา เมื่อ 6 มกราคม 2560 ราชกิจจานุเบกษาได้มีประกาศเรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ให้เรียกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560 โดยในมาตรา 3 ให้ยกเลิกความในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ระบุว่า “มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง และให้นายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ” จากกลไกดังกล่าว จึงเป็นที่มาที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ภายหลังสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2556

สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน เป็นองค์ที่ 20 ที่เนื่องด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ฉบับแก้ไข พุทธศักราช 2560/2017 ได้รับการสถาปนาเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 ตามที่ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 5 ข หน้า 1-3⁴ โดยการแต่งตั้งนี้ เกิดขึ้นภายใต้ความขัดแย้ง การแตกแยกระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐบาล ระหว่างนิกาย ในประเด็นเรื่องการตีความกฎหมาย และพระธรรมวินัย ที่นับแต่การเสร็จสิ้นงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรแล้ว ความขัดแย้งว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราชที่เกิดเนื่องต่อพร้อมกันในช่วงก่อนหน้านั้นกว่า 1 ปี จนกระทั่งมีการแก้ไขพระราชบัญญัติเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งนั้น โดยเฉพาะมาตรา 7 ทั้งเพื่อป้องกัน “พระ” ที่ไม่พึงใจของชนชั้นนำ รวมไปถึงการออกแบบการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช ให้เป็นพระที่ตรงตามพระธรรมวินัย สมถะ เรียบง่าย ไม่สะสม ภาพตัดกันนั้น ทำให้เกิดคำถามและแนวคิดที่สำคัญว่า ทุกอย่างเป็นกลไก วิธีการของการได้มาซึ่งพระอันเป็นที่พึงใจของชนชั้นปกครองนับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ? รวมไปถึงความเป็นพระดี คนดีในเชิงหลักศีลธรรมทางศาสนา ทั้งความคาดหวังที่สมเด็จพระสังฆราชจะเข้ามาแก้ปัญหาพระพุทธศาสนาในกรณีเรื่องเร่งด่วนอาทิการปฏิรูปพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะกรณีของวัดพระธรรมกาย ซึ่งผลที่เกิดขึ้นกลายเป็นภาคต่อหลังการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช สถานการณ์การเผชิญหน้าระหว่างรัฐและศาสนาที่เกิดขึ้นในแผ่นดินไทยในช่วงพุทธศักราช 2560 เกิดขึ้นภายหลังจากการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช ที่มีการแก้ไขประเด็นความขัดกันกรณีของการได้มา แต่เปลี่ยนมาเป็นขัดกันในมิติของการจัดการพระพุทธศาสนาโดยรัฐ และกลไกของรัฐแทน เป็นความขัดแย้งอันเนื่องด้วยการเมืองเรื่องสีโดยมีสาเหตุจากศาสนาเข้าไปสนับสนุนส่งเสริม ทั้งเกิดขึ้นภายหลังจากการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชด้วยเช่นกัน

⁴ ราชกิจจานุเบกษา เรื่อง “ประกาศ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช” เล่ม 134, ตอนที่ 5 ข, หน้า 1-3 ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2560, ออนไลน์ : <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/B/005/1.PDF>

สรุป

สมเด็จพระสังฆราชหรือประมุขสงฆ์ในประวัติศาสตร์ไทย ล้วนสัมพันธ์กับกลไกและการได้มาที่อิงอยู่กับฝ่ายการเมือง รัฐ และพระเจ้าแผ่นดิน โดยอำนาจการได้มายังอิงอยู่กับสถาบันกษัตริย์ ตามพระราชประเพณี นับแต่อดีต การแก้ไขพระราชบัญญัติซึ่งแต่เดิมเปิดให้มีกลไก เช่น มีการเลือกสรรจากสมาชิกระดับสูงที่เรียกว่า มหาเถรสมาคม รวมทั้งเปิดกลไกว่าถ้าไม่ได้ ก็มีเงื่อนไข เช่น การเลือกอาวุโสรองลงมา เกิดไม่ได้ก็เลือกองค์รองลงมาอีก จนกระทั่งมีการเสนอโปรดเกล้าแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี และมีการสถาปนาแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์เหล่านี้อันเป็นกลไกที่มีแต่เดิมถูกยกเลิกไป แต่สาระสำคัญระหว่างรัฐ อำนาจ การใช้อำนาจ ต่อองค์การศาสนาไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด รัฐทั้งในระบบราชาธิปไตย หรือประชาธิปไตย ก็ยังคงมีบทบาทและเป็นกลไกสำคัญในการเข้าแทรกแซงควบคุม และตรวจสอบองค์การศาสนาอย่างต่อเนื่องยาวนานจนกระทั่งปัจจุบัน

รัฐและศาสนา โดยเฉพาะกลไกการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช จะยังเป็นเงื่อนไขร่วมกันที่ต่างฝ่ายต่างต้องพึ่งอาศัยกันและกันเป็นเครื่องค้ำยันอำนาจ โดยรัฐก็ยังอาศัยศาสนาเป็นเครื่องส่งผ่านความเป็นรัฐผ่านสมาชิกอันเป็นมวลชนในศาสนา ฝ่ายศาสนาก็ต้องการการปกป้องจากรัฐด้วยเช่นกัน ดังนั้นศาสนาและการเมืองจึงผูกโยงเป็นส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกันนับแต่อดีตและยังจะถูกผลักไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่องตลอดไปผ่านอำนาจของรัฐและกฎหมายอันเป็นลักษณะร่วมของการใช้อำนาจโดยรัฐ

บรรณานุกรม

- ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (ญาณสังวร), ตอนที่ 63, เล่ม 106, วันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2532, หน้า 1-7 ออนไลน์ : <http://www.ratchakitcha.soc.go.th /DATA /PDF /2532/A/063/1.PDF>
- ราชกิจจานุเบกษา เรื่อง “ประกาศ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช” เล่ม 134, ตอนที่ 5 ข, หน้า 1-3 ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2560, ออนไลน์ : <http://www.ratchakitcha.soc.go.th /DATA/ PDF /2560/B/005/1.PDF>
- Jon Fernquest, Sanitsuda Ekachai. Supreme Patriarch appointment: Dhammakaya or not? bangkokpost 6 Jan 2016 <http://www.bangkokpost.com/learning/ learning- news /817884/supreme-patriarch-appointment-dhammakaya-or-not>
- Duncan McCargo. The Changing Politics of Thailand’s Buddhist Order. Critical Asian Studies. 44:4 (2012), 627–642 <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files /Journal%20articles /CAS-Buddhism-McCargo-December-2012.pdf>
- Nanchanok Wongsamuth. **Supreme showdown.** Bangkok Post Thai World Affairs Center, Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University http://www.thaiworld.org /enn/ thailand_monitor/answer.php?question_id=1509
- Bastian Friberg, Religion, monarchy and politics in Thailand.

<http://www.braintrustbase.com/sites/default/files/upload-grafik/uploads/Religious%20Southeast%20Asia.pdf>

Michael Parnwell and Martin Seeger. The Relocalization of Buddhism in Thailand. <http://www.thaibuddhism.net/pdf/parnewell-seeger.pdf>

Act of Sangha Year 2445/1902 http://www.mahabunhome.com/prb_song_121.pdf

Act of Sangha Year 2484/1941

Act of Sangha Year 2505/1962

Act of Sangha Year 2505/1962 Improve 2535/1992

Act of Sangha Year 2505/1962 Improve 2560/2017

**หลักธรรมาภิบาลการบริหารเศรษฐกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกเงาะจังหวัดเลย
ตามแนวนโยบายประชารัฐ**

**Good Governance on Community Economics Management of Rambutan
Planting Group of Loei Province according to Civil State Policy**

พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ ไต้ศรีโคตร
วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

ประเทศต้องเริ่มสร้างความเข้มแข็งตั้งแต่ฐานรากขึ้นมา จะต้องร่วมมือกันทำให้เกิดความชัดเจนระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชน และท้องถิ่น หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องยึดถือ โดยเฉพาะผู้ปกครองที่เข้ามาบริหารบ้านเมืองจะต้องมีคุณธรรม มีหลักธรรมาภิบาลซึ่งประชาชนเองก็ต้องมีศีลธรรมการบริหารเศรษฐกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกเงาะตามแนวนโยบายประชารัฐนั้น เกษตรกรและรัฐต้องร่วมมือกันในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรู้จักประยุกต์ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์เพิ่มสูงขึ้นสอดคล้องกับการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ “สานพลังประชารัฐเพื่อเศรษฐกิจฐานราก” เป็นความร่วมมือร่วมใจของรัฐและประชาสังคมเพื่อร่วมแก้ไขปัญหา และขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งเป็นการรวมพลังทุกภาคส่วนไม่ว่าจะอยู่ในภาคประชาชน ภาคธุรกิจ และภาครัฐ

คำสำคัญ: หลักธรรมาภิบาล, เศรษฐกิจชุมชน, กลุ่มผู้ปลูกเงาะ, นโยบายประชารัฐ

Abstract

Countries must strengthen the foundations up. Must work together to make a clear distinction between the public and private sectors, local sufficiency economy philosophy of His Majesty. It is important to be adhered to. The parents who come to govern must be moral. There are good governance, which the public would have to be moral, economic, administrative, community groups planted the fruit along the public policy of that state. Farmers and government must work together to make changes to improve application technologies. Benefits increase in line with the publicity campaign. "The power of civil government to build the economic foundations" for the cooperation of the state and civil society to jointly tackle. Driven Development and It combines the power sector, whether in the public sector and the public sector.

Keywords: Good Governance, Community Economics, Rambutan Planting Group, Civil State policy

บทนำ

ในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นของประเทศให้ยั่งยืนและมั่นคงในระยะยาวต้องเร่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องและเป็นไปตามหลักการ “ความเพียงพอ” ที่มุ่งใช้ “ความมีเหตุผล” พิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องและคำนึงถึงผลที่จะได้รับอย่างรอบคอบพัฒนาด้วย “ฐานความรู้” ทั้งภายนอกและในประเทศ รู้เท่าการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งด้านการเกษตร อุตสาหกรรม บริการทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน คือ ให้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ บนรากฐานของความสามารถที่มีอยู่ จากการใช้ “ทุนของชุมชน” ทั้งที่เป็นสินค้าทุน เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิตต่าง ๆ ฯลฯ ที่มีอยู่หรือสามารถจัดหาได้ตามศักยภาพ ทุนทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่น เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ สภาพภูมิประเทศ การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น

ประเทศไทยเป็นแผ่นดินที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เป็นดินแดนที่มีพืชพรรณตามธรรมชาติหลากหลายชนิดเหมาะต่อการเพาะปลูกและทำเกษตรกรรม มีสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกันทำให้เกิดความหลากหลายในการกระจายของผลผลิตไม้เมืองร้อนออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

เงาะเป็นผลไม้ไทยนับเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทยสามารถหารายได้แก่เกษตรกรและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในจังหวัดเลย นับเป็นไม้ผลชนิดหนึ่งที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจในอนาคต

บทความนี้เรียบเรียงขึ้นจากการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ และมุมมองการวิเคราะห์ในเชิงวิเคราะห์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฉายภาพการนโยบายของรัฐที่นำไปปรับใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งมีสาระสำคัญ 3 ส่วน โดยเริ่มจากหลักธรรมาภิบาลในการบริหารเศรษฐกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกเงาะกับแนวคิดประชารัฐ และสรุปเชิงวิเคราะห์ให้เห็นถึงประเด็นที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติม สรุปรายละเอียดดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาล มีรากศัพท์ มาจาก คำว่า “ธรรม” ซึ่งตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน¹ ให้ความหมายถึงความดี ความถูกต้อง และมาจากคำว่า “อภิบาล” ซึ่งหมายถึง การบำรุงรักษาปกครอง รวมทั้ง สองคำจึงหมายถึง การบำรุงรักษาหรือการปกครองที่ดีที่ถูกต้องระเบียบสำนึกนายกรัฐมนตรีนว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 ให้ความหมายของธรรมาภิบาลว่า หมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการและฝ่ายธุรกิจสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศเพื่อบรรเทาป้องกัน หรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความร่วมมือร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สอดคล้องกับความ

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์). หน้า 420.

เป็นไทย และกระแสโลกยุคปัจจุบัน ธรรมาภิบาลเป็นการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมรัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ

นอกจากนี้ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ² ได้กล่าวถึงธรรมาภิบาลว่า มาจากคำว่า ธรรมะ และอภิบาล ซึ่งภาษาอังกฤษใช้คำว่า Good และ Governance เมื่อนำมารวมกันก็หมายถึง การบริหารจัดการที่ดีด้วยวิธีการบริหารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีความรับผิดชอบ ยึดมั่นในหลักคุณธรรมและตอบสนองความต้องการของคนที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินงานมีความเป็นธรรม มีความเป็นกลางไม่เห็นแก่ฝ่ายใด ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงาน คู่ค้า หรือผู้มีส่วนได้เสียอื่น ในทำนองหลักการหรือองค์ประกอบของธรรมาภิบาลระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดีสำหรับสังคมไทย ว่าธรรมาภิบาล หรือ Good Governance เป็นพื้นฐานที่จะช่วยพัฒนาสังคมทั้งระบบให้มี คุณภาพและมีประสิทธิภาพโดยยึดถือหลัก 6 ประการ คือ ความซื่อสัตย์สุจริตความเปิดเผย โปร่งใส ความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้ความชอบธรรมและยุติธรรม ความมีคุณภาพและประสิทธิภาพรวมถึงความมีคุณธรรมจริยธรรมองค์กรทางธุรกิจสามารถนำหลักดังกล่าวมาปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางนำพาคณะกรและสังคมก้าวไปสู่ความสำเร็จพร้อม ๆ กันโดย มีรายละเอียดดังนี้

1) หลักนิติธรรม ได้แก่การออกข้อระเบียบสำหรับการอยู่ร่วมร่วมกัน ให้ทันสมัยและเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคม และสังคมยินยอมพร้อมใจในการปฏิบัติตาม กฎข้อบังคับเหล่านั้นปราศจากการต่อต้านและฝ่าฝืน การดำเนินงานต่างต่างเป็นไป เป็นไปตามกฎกติกาที่ได้ร่วมกันวางไว้เคารพและปฏิบัติตาม กฎ กติกา ระเบียบแบบแผนและกฎหมายต่าง ๆ โดยไม่ละเมิดอย่างตั้งใจ หรือจงใจหลีกเลี่ยง หรือไม่ตั้งใจ เพราะไม่รู้ ฉะนั้นถ้าไม่แน่ใจต้องศึกษาก่อนว่าจะผิดหลักนิติธรรม ก่อนที่จะทำลงไปหรือไม่ อีกทั้งในการดำเนินงานต่าง ๆ ต้องมีการ การเผยแพร่ความรู้เรื่องกฎ ระเบียบของชุมชนแก่ผู้รับบริการและประชาชนทั่วไป สร้างจิตสำนึกในการใช้กฎ ระเบียบด้วยความเป็นธรรม และ ทบทวนปรับปรุง กฎ ระเบียบ และกระบวนการ การดำเนินการให้เป็นธรรม และทันกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

2) หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่และประชาชนยึดถือหลักนี้ในการดำเนินงาน และส่งเสริมให้ประชาชนพัฒนาศักยภาพของตนเองไปพร้อมกัน คุณธรรมมีหลายแง่มุม เช่น เมตตาธรรม คือความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขจริยธรรม ทำอะไรก็ให้ถูกต้องครบถ้วนทุกขั้นตอน กตัญญู กตเวทิตา การรู้จักบุญคุณ และคิดจะตอบแทน หิริโอปปาติกะ การรู้จักละอาย และเกรงกลัวบาปกรรมไม่ตี โดยที่การมีคุณธรรม จะช่วยยกคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้นเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไปไม่มีการร้องเรียนฟ้องร้องในข้อหาทุจริต มีการบริการอย่างเสมอภาค

² บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2542). การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) สังคมไทย. (กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด). หน้า 1-3.

3) **ความโปร่งใส** ได้แก่การสร้างควมไว้วางใจซึ่งกันและกัน ของคนในชุมชนในการพัฒนาการดำเนินงานของทุกกลุ่มองค์กร ให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมา ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารการดำเนินงานได้สะดวกและมีกระบวนการตรวจสอบอย่างถูกต้องชัดเจน ได้ ทุกเรื่องราวสามารถ ตอบข้อสงสัยได้ชัดเจนทุกคำถาม

4) **หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน** ได้แก่การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และเสนอความเห็นในการตัดสินใจ ปัญหาที่สำคัญของชุมชน ทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลการกระทำ รวมทั้งร่วมประชาพิจารณ์การดำเนินงานที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน

5) **หลักความรับผิดชอบ** ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ สำนึกในความรับผิดชอบต่อชุมชนสังคม การใส่ใจต่อปัญหาสาธารณะ และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาของชุมชน ตลอดจนการเคารพในความเห็นอันแตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

6) **หลักความคุ้มค่า** ได้แก่ การดำเนินงานและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยรณรงค์ให้คนในชุมชนรู้จักประหยัด ใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันกับภายนอกได้ และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ เป็นประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่ ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า

การใช้หลักธรรมาภิบาลทำให้องค์กรสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานได้ อีกทั้งยังเป็นกลไกในการควบคุมติดตามและตรวจสอบ โดยมีประชาชนหรือองค์กรภายนอกมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่การบริหารองค์การ เพราะการสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในองค์การ เป็นการสร้างสานึกที่ดีในการบริหารงาน และการทำงานในองค์การ และจัดระบบที่สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามสานึกที่ดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สิ้นเปลือง การติดตามการทุจริต ความโปร่งใส โดยคำนึงถึงผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะได้รับผลกระทบ เนื่องจากผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐนั้น จะเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง

การบริหารจัดการชุมชนและสังคมที่ดี นับว่าเป็นปัจจัยทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาคุณภาพประชาชนและชุมชนสู่ความเข้มแข็ง สามารถอยู่กันอย่างมีความสุขเรียบร้อยไม่มีปัญหา หากชุมชนขาดการบริหารจัดการกิจกรรมของชุมชนที่ดีแล้ว สังคมย่อมวุ่นวาย ขาดความสงบสุข เต็มไปด้วยปัญหานานับประการ นอกจากนี้ชุมชนนับว่ามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของประชาชน ในฐานะเป็นเบ้าหลอมแห่งความดี ดังนั้นวิถีชีวิตของคนในชุมชนจึงจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมและจริยธรรมอันดี ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้เกิดการ บริหารจัดการที่ดีและต่อเนื่องในฐานะชุมชนแห่งธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเศรษฐกิจชุมชน

โสภณ สุภาพงษ์³ กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนว่า เป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและเชื่อว่า จะสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ ซึ่งเศรษฐกิจชุมชนเน้นการพึ่งตนเองและการเติบโตโดยมีทุกอย่างพอเพียง ได้แก่ การมีการแบ่งปันพอเพียง มีตลาดพอเพียง มีวัตถุดิบพอเพียง มีความรู้พอเพียง มีการผลิตพอเพียง

³ โสภณ สุภาพงษ์. (2541). เศรษฐกิจพอเพียงทางรอดสังคมไทย. (นิตยสารสารคดีครบคร้ว (กันยายน). หน้า 71-79.

และมีความดีพอเพียงโดยค่อย ๆ เติบโตในสังคมชนบทนั้น มีพื้นฐานทางการเกษตร ดังนั้น ความพอเพียงในสังคมชนบท คือ การปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูกที่เหลือก็ขาย พอขาดได้ก็มีเงินออมซึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้น ชุมชนสามารถร่วมมือกับองค์กรภายในการค้าขาย แต่ต้องเป็นองค์กรที่เปิดเผยและให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของจนสามารถกลายเป็นองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้ โดยองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้น มีพื้นฐานมาจากครอบครัวแต่ละครอบครัว และชุมชนที่มีการบริโภคพอเพียงและมีเงินออกมารวมกันเพื่อจัดทำ การผลิต การค้า และสวัสดิการร่วมกัน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา⁴ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนมีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง เป็นสิ่งที่มีมากับสถาบันครอบครัวโดยทั่วไปครอบครัวคิดถึงการอยู่รอดก่อนแล้ว จึงสะสมและค้าขาย พึ่งแรงงานในครอบครัวพึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตัวเองและพึ่งชุมชนก่อนและหากจะขายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงก็จะขายในตลาดใกล้ตัวตลาดภายในประเทศ แนวคิดนี้มุ่งให้คำนึงถึงชุมชนศีลธรรม ครอบครัวเพื่อนบ้านและท้องถิ่นเป็นหลัก

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง พฤติกรรมของชุมชนในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชน โดยเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชน หรือเอกชนร่วมกิจการช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมด หรือบางส่วนโดยประสานทำงานกับพหุภาคีและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด ทุนการจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ ส่งผลต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชน

สรุป แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมทางการผลิต การแปรรูป การขายผลผลิต การซื้อและการบริโภคในชุมชน อาจจะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ และกำไรในชุมชน

แนวคิดนโยบายประชารัฐ

ยุทธศาสตร์ประชารัฐเป็นนโยบายสำคัญที่รัฐบาลให้ความสนใจ สำหรับนำมาใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบัน แนวคิดประชารัฐเป็นแนวคิดที่ได้เริ่มขึ้นมาในกระแสของการบริหารจัดการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Governance) มีจุดมุ่งเน้นไปที่การลดบทบาทภาครัฐและเน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่น ๆ ในการเข้ามาบริหารจัดการงานสาธารณะ นอกจากนี้ยังมีแนวคิดสำคัญที่ได้รับการผลักดันควบคู่กันมากับการบริหารจัดการสาธารณะแนวใหม่ นั่นคือ “ธรรมาภิบาล” (Good Governance) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดการบริหารจัดการสาธารณะทั่วโลกในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ส่วนประเทศไทยได้หยิบยกยุทธศาสตร์ประชารัฐขึ้นมาเป็นนโยบายอย่างเป็นทางการในครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

⁴ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2544). *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง). หน้า 14-15.

ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) และล่าสุดในการบริหารงานของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้นำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบของการจัดตั้ง “บริษัทประชารัฐรักสามัคคีประเทศไทยจำกัด” แม้ว่าแนวคิดประชารัฐของรัฐบาลปัจจุบันจะมีการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากหลักการในอดีต อย่างไรก็ตามก็ยังคงพยายามคงไว้ซึ่งหลักการของคำว่าประชารัฐที่ทุกภาคกรรมมีจุดยืนร่วมกันคือ การที่ภาคส่วนรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมหรือประชาชน มามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกิจการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในรัฐที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แนวคิดประชารัฐ มีดังนี้⁵

- 1) ประชาชน ชุมชน และประชาสังคม มีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาท้องถิ่น สังคม และประเทศ
- 2) การบริหารจัดการและพัฒนาประเทศโดยภาครัฐ ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวาง จริงจัง และต่อเนื่อง ในทุกระดับ
- 3) การดำเนินงานของภาครัฐ มีความสุจริต โปร่งใส ถูกต้อง มีประสิทธิผล คุณภาพ และประสิทธิภาพ รวมถึงการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและเพียงพอ
- 4) ทุกส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ร่วมเป็น “ภาคีการพัฒนา” โดยร่วมวางแผนร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ประเทศต้องเริ่มสร้างความเข้มแข็งตั้งแต่ฐานรากขึ้นมา จะต้องร่วมมือกันทำให้เกิดความชัดเจนระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชน และท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างเศรษฐกิจฐานราก ตลอดจนการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ การเข้าถึงการบริการของรัฐ และกระบวนการทางกฎหมายต่าง ๆ ทั้งนี้ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องยึดถือ รวมทั้งต้องมีความรู้คู่คุณธรรม โดยเฉพาะผู้ประกอบการที่เข้ามาบริหารบ้านเมืองจะต้องมีคุณธรรม ศีลธรรม มีหลักธรรมาภิบาลซึ่งประชาชนเองก็จะต้องมีศีลธรรม

สรุปเชิงวิเคราะห์การบริหารเศรษฐกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกเงาะ

เงาะเป็นไม้ผลเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย เงาะเป็นไม้ผลเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่ประสบปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากปริมาณ คุณภาพ และช่วงเวลาที่มีผลผลิตเงาะออกสู่ตลาดไม่สอดคล้องกับความต้องการบริโภค ผลผลิตส่วนใหญ่จะออกสู่ตลาดในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน พร้อมกับผลไม้ชนิดอื่น ๆ ทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าวมีปริมาณผลผลิตผลไม้เกินความต้องการของตลาดเกิดการแข่งขันสูง⁶

จังหวัดเลย เป็นอีกพื้นที่หนึ่งในภาคอีสานที่เกษตรกรหันมาปลูกเงาะเพื่อจำหน่าย และหลายปีที่ผ่านมาเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตเงาะออกขายตลาดได้แล้ว ซึ่งเงาะที่ปลูกในจังหวัดเลยมีคุณภาพ รสชาติดีไม่แพ้เงาะที่ปลูกในแถบภาคตะวันออกของไทย พื้นที่ปลูกเงาะส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอเมือง โดยเฉพาะที่ตำบลน้ำหมาน มีพื้นที่ปลูก 128 ไร่ เกษตรกร จำนวน 40 ราย ตำบลเสี้ยว มีพื้นที่ปลูก 123 ไร่ เกษตรกร จำนวน 30 ราย ตำบล

⁵ สยามรัฐออนไลน์. ยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” ของรัฐ. (<http://www.siamrath.co.th/web/?q=ยุทธศาสตร์-ประชารัฐ>)-ของรัฐ. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2560.

⁶ สุชาติ จันทร์เหลือง และคณะ. (2557). เทคนิคการผลิตเงาะนอกฤดู. (จันทบุรี : สำนักงานเกษตรจังหวัดจันทบุรี). หน้า 6-7.

นาโป่ง มีพื้นที่ปลูก 83 ไร่ เกษตรกร 44 ราย ตำบลน้ำสวย มีพื้นที่ปลูก 70 ไร่ มีเกษตรกร จำนวน 48 ราย ส่วนตำบลนาอาน พื้นที่ปลูก 30 ไร่ เกษตรกร 16 ราย ตำบลนาดินดำ พื้นที่ปลูก 40 ไร่ เกษตรกร 19 ราย และตำบลกกทอง พื้นที่ปลูก 32 ไร่ เกษตรกร 12 ราย รวมพื้นที่ปลูกเงาะทั้งหมด 512 ไร่ เกษตรกร 239 ราย⁷

เงาะกลายเป็นผลไม้เศรษฐกิจตัวใหม่ของจังหวัดเลย เกษตรกรหลายร้อยครอบครัวหันมาปลูกเงาะขายตั้งแต่ปี 2535 รสชาติดีไม่แพ้เงาะแถบภาคตะวันออก เจ้าของสวนรายใหญ่เผยปีนี้ขายได้เร็วกว่า 1.5 แสนบาท มีพ่อค้ามารับซื้อเงาะถึงสวนและนำไปขายในตลาดเอง

สำนักงานเกษตรอำเภอเมือง จังหวัดเลย ได้ดำเนินการส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตเงาะ เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ผลผลิตเงาะออกสู่ตลาดในช่วงเวลาที่สอดคล้องกับความต้องการบริโภคให้เหมาะสมกับเกษตรกรต่อไปในอนาคต

วิเคราะห์แนวทางการปัญหาราคาคาผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเกษตรกรส่วนมากเห็นว่าพืชชนิดใดชนิดหนึ่งราคาดีก็จะเลยพากันปลูกกัน ผลผลิตออกมาพร้อมกันก็ล้นตลาด ทางแก้ก็มียุหลายวิธี แต่ก็ต้องอาศัยความร่วมมือกันจากหลาย ๆ ฝ่าย ได้แก่

1. ควบคุมแบ่งโซนการปลูกให้ชัดเจน ต้องมีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการควบคุมปริมาณการผลิต มีฐานข้อมูลว่าพื้นที่ไหนปลูกอะไร จำนวนกี่ไร่ ทำให้สามารถทราบผลผลิตที่จะออกมาล่วงหน้าได้ ทำให้สามารถหาตลาดรองรับได้พอเหมาะไม่ล้นตลาด

2. มีตลาดกระจายสินค้าให้เกษตรกรโดยตรง วิธีนี้ทำให้ผู้บริโภคพบกับผู้ผลิตโดยตรงทำให้ได้ราคาที่เหมาะสมทั้งสองฝ่าย

3. แปรรูปเพิ่มมูลค่าในรูปแบบต่าง ๆ การแปรรูปนอกจากจะเพิ่มมูลค่าแล้ว ยังสามารถเก็บรักษาไว้ได้นานอีกด้วย ทำให้เกษตรกรมีเวลาพอที่จะหาช่องทางจัดจำหน่าย โดยจะเป็นการแปรรูปกันภายในครัวเรือนหรือจะเป็นการรวมกลุ่มก็ได้

4. มองหาตลาดใหม่ ๆ มีคนต่างชาติจำนวนมากที่ชอบผลไม้ไทย และมีจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่เคยลิ้มรสผลไม้ไทย เราต้องหาทางเจาะตลาดใหม่ ในประเทศใหม่ ๆ บ้าง เช่น แอบอาหรับ แอบแอฟริกา หรือแอบที่อยู่ในเขตหนาวจัดจนปลูกผลไม้เองไม่ได้

5. ผลิตสินค้าให้มีคุณภาพ เกษตรกรต้องปรับกระบวนการความคิดใหม่ ต้องใช้แนวทางเกษตรพอเพียงตามพระราชดำริของพระองค์ท่าน ลดการใช้สารเคมี หรือไม่ใช้สารเคมีเลย ผลผลิตที่ออกมาก็จะได้ราคาสูงกว่าการใช้สารเคมีในการผลิต

6. การเพิ่มมูลค่าให้สินค้าเกษตร เช่น การแปรรูปเป็นผลผลิตอื่น ๆ ที่สร้างมูลค่าเพิ่มได้ หรือกรณีที่ผลไม้ช่วงในฤดูกาลออกมาพร้อมกันราคาจะตกต่ำ ก็สามารถนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ทำให้สามารถสร้างรายได้และทำราคาได้ดีกว่าการขายเป็นผลไม้สด สำหรับการขายก็มีหลากหลาย

สรุปได้ว่า การบริหารเศรษฐกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกเงาะตามแนวนโยบายประชารัฐนั้น เกษตรกรและรัฐต้องร่วมมือกันในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันยุคทันสมัย เกษตรกรต้องรู้จักประยุกต์ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

⁷ ผู้จัดการ Online. เงาะผลไม้เศรษฐกิจตัวใหม่เกษตรกรเมืองเลย. (<http://www2.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=954000093165&Html=1&TabID=2&>). สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2560.

เทคโนโลยีต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์เพิ่มสูงขึ้นสอดคล้องกับการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ “สานพลังประชารัฐเพื่อเศรษฐกิจฐานราก” เป็นความร่วมมือร่วมใจของรัฐและประชาสังคมเพื่อร่วมแก้ไขปัญหา และขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งเป็นการรวมพลังทุกภาคส่วนไม่ว่าจะอยู่ในภาคประชาชน ภาคธุรกิจ หรือภาครัฐ ทุกคน คือ ประชาชนของชาติ

บรรณานุกรม

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2544). **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม**, กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2542). **การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) สังคมไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- สุชาติ จันทร์เหลือง และคณะ. (2557). **เทคนิคการผลิตเงาะนอกฤดู**. จันทบุรี: สำนักงานเกษตร จั ง ห วั ด จันทบุรี.
- โสภณ สุภาพงษ์. (2541). **เศรษฐกิจพอเพียงทางรอดสังคมไทย**. นิตยสารสารคดีครอบครัว (กันยายน). ผู้จัดการ Online. **เงาะผลไม้เศรษฐกิจตัวใหม่เกษตรกรเมืองเลย**. (<http://www2.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=954000093165&Html=1&TabID=2&>). สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2560.
- สยามรัฐออนไลน์. **ยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” ของรัฐ**. (<http://www.siamrath.co.th/web/?q=ยุทธศาสตร์-“ประชารัฐ”-ของรัฐ>). สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2560.

การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ
ตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา

The Study of Components and Criteria in Enhancing Elders'
Wellness based on Buddhist Way in Phayao.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์มงคลกิตติ์ โฆหารเสาวภาคย์
เสาวนีย์ ไชยกุล
ฟ้าณพราง โฆหารเสาวภาคย์
วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา เพื่อสร้างและใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา และเพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา ผลการวิจัย พบว่า

1. การสร้างองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา เป็นลักษณะข้อคำถาม ประกอบด้วยองค์ประกอบเกณฑ์ชี้วัดหลักและเกณฑ์ชี้วัดย่อย ลักษณะข้อคำถามเป็นข้อความเชิงเดี่ยว ครอบคลุมลักษณะของเกณฑ์ชี้วัดในแต่ละด้าน คือ สุขภาวะทางกาย 16 เกณฑ์ชี้วัด สุขภาวะทางสังคม 16 เกณฑ์ชี้วัด สุขภาวะทางจิตใจ 15 เกณฑ์ชี้วัด และสุขภาวะทางปัญญา 14 เกณฑ์ชี้วัด รวม 61 เกณฑ์ชี้วัด ส่วนการได้มาซึ่งองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัด โดยการศึกษาหลักพุทธธรรม การศึกษาเอกสารหลักฐานสำคัญ และสภาพการจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชน นำผลการศึกษามากำหนดเป็นกรอบแนวคิดตัวชี้วัดความสุข และการวิเคราะห์การบริหารจัดการ การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา ตามแผนงานวิจัย

2. ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา

2.1 ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา จำแนกตามสุขภาวะทางกาย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.26$)

2.2 ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา จำแนกตามสุขภาวะทางสังคม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.40$)

2.3 ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา จำแนกตามสุขภาวะทางจิตใจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.27$)

2.4 ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา จำแนกตามสุขภาวะทางปัญญา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.39$)

คำสำคัญ: องค์ประกอบ เกณฑ์ชีวิต สุขภาวะ ผู้สูงอายุ การเสริมสร้างสุขภาวะ

Abstract

The study entitled “The Study of Components and Criteria in Enhancing Elders’ Wellness based on Buddhist Way in Phayao” aimed to study components and criteria in enhancing elders’ wellness according to Buddhist way in Phayao, to create and use components and criteria in enhancement of wellness based on Buddhist culture and to analyze an achievement in the use of components and criteria to enhance well-being of the elders based on Buddhist culture.

Findings were as follows:

1) The creation of components and criteria in enhancing elders’ wellness based on Buddhist way in Phayao: The construction of achievement form for the use of components and criteria in enhancing elders’ wellness was in an interrogative form consisting of main components and minor criteria and the characteristics of question were a single feature covering aspects of criteria in each aspect viz 61 indicators consisting of 16 physical health indicators, 16 social health indicators, 15 mental health indicators, and 14 intellectual wellness. An obtaining elements and criteria for enhancing elders’ wellness according to Buddhism in Phayao were done by studying Buddhist principles, significant documents, citizens in the community, then results of the study were taken as the framework for happiness indicator, analysis of management, development and enhancement of elders’ wellness based on Buddhism in Phayao in accordance with the research plan.

2) The achievement in using the components and criteria in elders’ well-being enhancement based on Buddhist way in Phayao:

2.1 Achievement lassified by physical health, overall, at high level ($\mu = 4.26$)

2.2 Achievement classified by social health, overall, at the high level ($\mu = 4.40$)

2.3 Achievement classified by mental health, overall, at the high level ($\mu = 4.27$)

2.4 Achievement classified by intellectual health, overall, at the highest level ($\mu = 4.39$).

Keywords : Component, Criteria, Health, Elderly People, Strengthening Elderly health.

บทนำ

จากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2558 (situation of the Thai elderly 2015)¹ พบว่า ประเด็นประชากรที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกพูดถึงกันมากในสหัสวรรษที่ 2000 นี้ ได้แก่การสูงวัยของประชากร โครงสร้างอายุของประชากรโลกและของประเทศต่าง ๆ กำลังเปลี่ยนไปในทิศทางที่มีอายุสูงขึ้น ปรากฏการณ์ทางประชากรนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากอัตราเกิดของประชากรทั่วโลกได้ลดต่ำลง ในขณะที่ผู้คนมีอายุยืนยาวขึ้น การสูงวัยของประชากรย่อมมีผลอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละประเทศ ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมสูงอายุมาตั้งแต่ปี 2548 แล้ว อันเป็นผลจากการที่อัตราเกิดของคนไทยลดลงอย่างมากและชีวิตของคนไทยที่ยืนยาวขึ้น ในขณะที่แนวโน้มผู้สูงอายุอยู่คนเดียวหรืออยู่ตามลำพังกับคู่สมรสเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีผลต่อการให้การดูแลผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ อายุยิ่งสูงยิ่งเจ็บป่วยโดยเฉพาะเจ็บป่วยด้วยโรคไร้เชื้อ เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน หรือไขมันในเลือดสูง ซึ่งโรคเหล่านี้ล้วนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นและเป็นโรคที่รักษาไม่หาย ทำให้มีภาวะการพึ่งพาต้องการการดูแลอย่างต่อเนื่องและระยะยาว จากการศึกษาในเบื้องต้น พบว่า ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยสรุปมีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาสุขภาพด้านกาย ส่วนใหญ่เกิดจากการถดถอยของสมรรถนะร่างกาย 2) ปัญหาสุขภาพด้านจิต เป็นผลจากความวิตกกังวล เครียด และกดดันจากการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายที่เสื่อมลง และการเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม 3) ปัญหาสุขภาพด้านสังคม ที่พบคือปัญหาเศรษฐกิจ ไม่มีเงินออม ไม่มีรายได้เพื่อการดูแลสุขภาพ ปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับสมาชิกในครอบครัว และปัญหาการขาดความสัมพันธ์จากเพื่อนและผู้ร่วมงาน และ 4) ปัญหาสุขภาพด้านปัญญา ที่พบบ่อยได้แก่ภาวะสมองเสื่อมจากโรคที่เป็นสาเหตุหลักที่สำคัญ ได้แก่ โรคอัลไซเมอร์ (Alzheimer's disease) หรือจากโรคหลอดเลือดสมอง (Vascula dementia)

จากสภาพสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ทั้งข้อมูลข่าวสารสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ มีความก้าวหน้าทันสมัยอยู่ตลอดเวลา การพัฒนาประเทศที่อิงอาศัยหลักของเศรษฐกิจเพื่อการดำรงชีพ เน้นความเจริญทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านศีลธรรมและจิตใจ จึงทำให้เกิดปัญหาส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตในสังคม โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีความเปราะบางทางด้านสุขภาพที่เป็นโรคเรื้อรังเพิ่มขึ้น ความซับซ้อนของปัญหาสุขภาพเพิ่มขึ้น ผลกระทบและการเตรียมความพร้อมรับมือกับสังคมผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม วิถีชีวิต จึงมีความผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก จากการศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ พบว่ามีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถใช้แก้ไขปัญหาการจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุได้ ผู้สูงอายุจึงต้องมีการเตรียมตัวเตรียมใจเพราะไม่ว่าตนจะมีอายุยืนอยู่ได้นานสักเพียงใด ฉะนั้น การพัฒนาตน 4 ด้าน ได้แก่ กาย ศีล จิต และปัญญา ย่อมได้รับความสุขทั้งที่เป็นโลกียะสุขหรือเป็นความสุขเพียงชั่วคราว และความสุขที่เป็นโลกุตระสุข หรือเป็นความสุขอย่างยิ่ง อันได้แก่อนิพพาน

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ทำให้คณะผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่า มืองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตอะไรที่จะส่งผลต่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ โดยศึกษาจากระดับผลสัมฤทธิ์ การใช้องค์ประกอบและ

¹ ปราโมทย์ ประสาทกุล (บรรณาธิการ), สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2558, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 6.

เกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ที่คณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ตามหลักภavana 4 จำแนกตามสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางจิตใจ และสุขภาวะทางปัญญา โดยการนำผู้สูงอายุจากชุมชนผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา มาร่วมคิด วิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการดำเนินการ และสรุปบทเรียนที่ได้ โดยคณะผู้วิจัยเชื่อว่า กระบวนการวิจัยเชิงวิจัยอย่างมีส่วนร่วมนี้ จะสามารถพัฒนางานการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว มีวิถีชีวิตที่รื่นรมย์ สนุกสนาน พึงพอใจในชีวิต มีความภาคภูมิใจในตนเอง รับรู้ เข้าใจความรู้สึกของตนเอง รู้จักควบคุมอารมณ์ และสามารถจัดการกับสภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา
2. เพื่อสร้างและใช้ข้อบังคับประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา
3. เพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์การใช้ข้อบังคับประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเนื้อหา ศึกษาเนื้อหาจากหลักพุทธธรรม เอกสารหลักฐานสำคัญ สภาพการจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชน นำผลการศึกษามากำหนดเป็นกรอบแนวคิดตัวชี้วัดความสุข และการวิเคราะห์การบริหารจัดการ การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา ตามแผนงานวิจัย
2. ขอบเขตของประชากร/ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุชุมชนวัดแม่กาห้วยเคียน ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา จำนวน 25 คน และกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนวัดแท่นคำ ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จำนวน 25 คน รวมจำนวน 50 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดประเด็นของแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

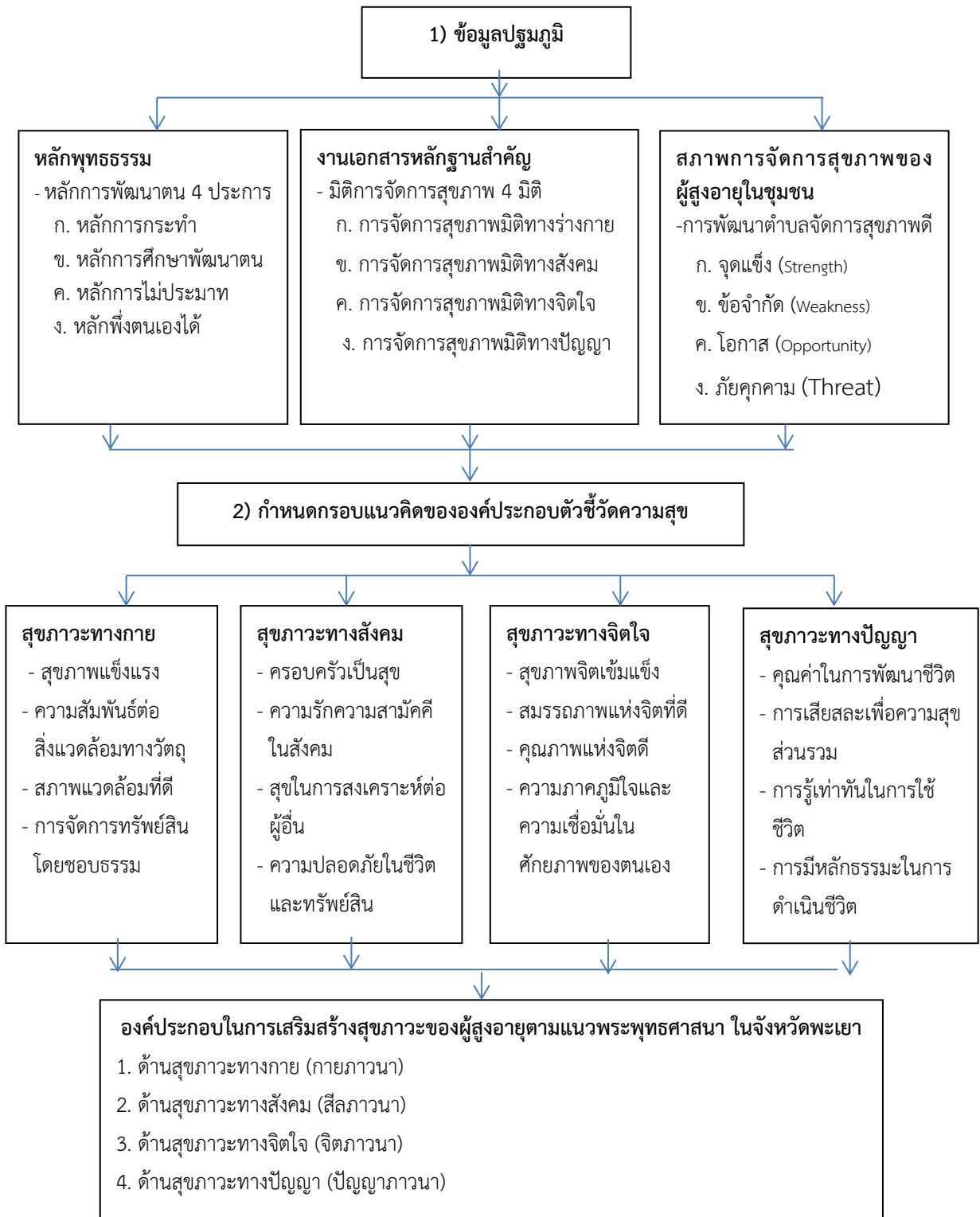
1. ขั้นตอนการได้มาซึ่งองค์ประกอบในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา ประกอบด้วย 1) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การศึกษาหลักพุทธธรรม งานเอกสารหลักฐานสำคัญ และยุทธศาสตร์การจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชน 2) กำหนดกรอบแนวคิด โดยการนำข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวมาวิเคราะห์และกำหนดเป็นกรอบแนวคิดขององค์ประกอบตัวชี้วัดความสุข ตามลำดับ ปรากฏตามผังงานที่ 1

2. ขั้นตอนการได้มาซึ่งเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา ประกอบด้วย 1) ศึกษาผลการวิจัยตามแผนงานวิจัย 2) นำผลการวิจัยของโครงการวิจัยย่อยตามแผนงานวิจัย มาวิเคราะห์และกำหนดเป็นเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา ปรากฏตามผังงานที่ 2

3. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) ด้านนโยบาย กลไก และกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพะเยา 2) ด้านการจัดการความรู้และเครือข่ายองค์กรสุขภาวะของผู้สูงอายุ ในจังหวัดพะเยา 3) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา ตามหลักพุทธธรรม และ 4) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา ตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

ผังงานที่ 1 (Flowchart) แสดงขั้นตอนการได้มาซึ่งองค์ประกอบในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ

ผังงานที่ 2 (Flowchart) แสดงขั้นตอนการได้มาซึ่งเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ

1. องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา

จากแผนงานวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์การบริหารจัดการ การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา คณะผู้วิจัยกำหนดองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัด ได้แก่ 1) องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดจากผลการวิจัย นโยบาย กลไก และกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพะเยา 2) องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดจากผลการวิจัย การจัดการความรู้และเครือข่ายองค์กรสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา 3) องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดจากผลการวิจัย การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา ตามหลักพุทธธรรม และ 4) องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดจากผลการวิจัย การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยวิถึวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในจังหวัดพะเยา

2. การสร้างและใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา

คณะผู้วิจัย ได้ดำเนินการสร้างแบบวัดผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา เป็นลักษณะข้อคำถาม ประกอบด้วย

องค์ประกอบเกณฑ์ชีวิตหลักและเกณฑ์ชีวิตย่อย ลักษณะข้อคำถามเป็นข้อความเชิงเดียว ครอบคลุมลักษณะของเกณฑ์ชีวิตในแต่ละด้าน คือ สุขภาวะทางกาย 16 เกณฑ์ชีวิต สุขภาวะทางสังคม 16 เกณฑ์ชีวิต สุขภาวะทางจิตใจ 15 เกณฑ์ชีวิต และสุขภาวะทางปัญญา 14 เกณฑ์ชีวิต รวม 61 เกณฑ์ชีวิต ปรากฏผล ดังนี้

1) ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา จำแนกตามสุขภาวะทางกาย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.26$)

2) ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา จำแนกตามสุขภาวะทางสังคม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.40$)

3) ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา จำแนกตามสุขภาวะทางจิตใจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.27$)

4) ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา จำแนกตามสุขภาวะทางปัญญา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.39$)

อภิปรายผล

1. องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา

พระมหาอุทิตย์ อาภากร (อบอู่่น) ได้กล่าวถึงแนวคิดและเกณฑ์ชีวิตความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา โดยแบ่งความสุขของชีวิตออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สุขกายกับสุขใจ สุขกาย คือกายิกสุข เป็นความสุขที่เกิดจากการได้รับรู้และเสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจต่าง ๆ ที่เรียกว่า “กามคุณ 5” ซึ่งจัดเป็นความสุขในระดับโลกียะ และ สุขใจ หรือเจตสิกสุข ซึ่งเป็นสภาวะแห่งใจที่มีปกติผ่องใส สดชื่น เบิกบาน ไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ เป็นสภาวะที่ใจมีความสำราญแจ่มชื่น ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจกิเลส ตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น อันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ของจิตใจ พระพุทธศาสนาถือว่า สุขภาวะทางใจอันเป็นเลิศเป็นสิ่งสำคัญที่สุด และมีความสุขถึงในระดับโลกุตตระ หรือความสุขที่เกิดจากการทำลายกิเลสภายในได้อย่างถาวร ซึ่งจะหมายถึงการเป็นความสุขแห่งนิพพาน ดังนั้น จึงมีเกณฑ์ชีวิตการเข้าถึงความสุขในระดับต่าง ๆ ตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น การใช้เกณฑ์แห่งหลักธรรมเป็นเครื่องวัดความก้าวหน้าของการปฏิบัติตนและการละกิเลสในขั้นต่าง ๆ โดยมีตัวอย่างเกณฑ์ชีวิตตามหลักภาวนา 4 โดยพระพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตของมนุษย์จะต้องมีการพัฒนาใน 4 ส่วน กล่าวคือ การพัฒนาด้านกาย จิต สังคม และปัญญา ถ้าบุคคลพัฒนาใน 4 ด้านแล้วย่อมจะได้ความสุขหรือความเจริญตามการพัฒนาของชีวิต คือ 1) สุขภาวะทางกาย (physical) มีเกณฑ์ชีวิต เช่น การมีร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและมีสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ดี สะอาด ปลอดภัย เป็นต้น ผู้ที่มีความสุขด้านนี้ เรียกว่า “ภาวิตกายบุคคล” หรือบุคคลผู้มีกายเจริญแล้ว 2) สุขภาวะทางสังคม หรือศีล (moral) มีเกณฑ์ชีวิต เช่น การมี

สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีการจัดการเพื่อความ สุขความเจริญของบุคคลในสังคม การสร้างสังคมที่ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน การมีกฎกติกาของสังคม เช่น ศิล 5 เป็นต้น ผู้ที่มีความสุขด้านนี้ เรียกว่า “ภาวิตศีลบุคคล” บุคคลผู้มีศีลเจริญแล้ว 3) ความสุขทางใจ (emotional) มีเกณฑ์ชีวิต เช่น การมีส่วนร่วมประกอบทางด้านคุณธรรมความดีงามทั้งหลายภายในจิตใจ ได้แก่ ความมีเมตตากรุณา ความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น ผู้ที่มีความสุขด้านนี้ เรียกว่า “ภาวิตจิตบุคคล” บุคคลผู้มีจิตใจเจริญแล้ว และ 4) ความสุขทางปัญญา (intellectual) ได้แก่ การมีสติปัญญา ความเชื่อ ความรู้ ความนึกคิด ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริง สามารถอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุขและอย่างเข้าใจ การมีสันติภาพภายในใจ เป็นต้น ผู้ที่มีความสุขด้านนี้ เรียกว่า “ภาวิตปัญญาบุคคล” บุคคลผู้มีปัญญาเจริญแล้ว จากหลักภาวนา 4 ดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดขององค์ประกอบในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามประเภทของสุขภาวะ มีการแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ สุขภาวะทางกายและสุขภาวะทางใจ และการพัฒนาตามหลักภาวนา 4 คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางจิตใจ และสุขภาวะทางปัญญา เพื่อสร้างเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาเกณฑ์ชีวิต สุขภาวะ และจากผลการวิจัย ตามแผนงานวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์การบริหารจัดการ การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา จังหวัดพะเยา สรุปจากผลการศึกษา กล่าวคือ 1) การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากการศึกษานโยบาย กลไก และกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพะเยา ได้แก่ องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากนโยบายการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากกลไกการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา และองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากกระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา 2) การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากการจัดการความรู้และเครือข่ายองค์กรสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา ได้แก่ องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากการจัดการความรู้การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา และองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากเครือข่ายองค์กรการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา 3) การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ จังหวัดพะเยา ตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากหลักพุทธธรรมการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา และ 4) การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในจังหวัดพะเยา ได้แก่ องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตจากวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา

2. การสร้างและใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา

คณะผู้วิจัยได้กำหนดการสร้างและใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ตามหลักภาวนา 4 เพื่อจะได้หาแนวทางการพัฒนาองค์ประกอบเกณฑ์ชีวิต สุขภาวะและการสร้างแบบวัดสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา โดยนำมาจัดเป็น 4 องค์ประกอบหลักของการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีเกณฑ์ชีวิตย่อย อีกจำนวนหนึ่ง

พร้อมทั้งนำเสนอวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นเป็นรูปแบบของการประยุกต์ใช้และการบูรณาการตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำนวน 4 ด้าน ดังนี้

1) องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดสุขภาวะทางกาย 16 เกณฑ์ชี้วัด เกณฑ์ชี้วัดด้านนโยบาย ได้แก่ นโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย เช่น กายบริหาร รำวงมาตรฐาน เป็นต้น นโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการพัฒนาและเสริมสร้างสร้างสุขภาพ พลานามัย เช่น โครงการพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง เกณฑ์ชี้วัดด้านกลไกมุ่งเน้นตามแนวคิดการบริหารทรัพยากร 4 M ได้แก่ การบริหารจัดการ (Management) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ คณะกรรมการดำเนินงาน (Man) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เช่น กรรมการกองทุนฟื้นฟู กรรมการดำเนินงานโครงการ เป็นต้น งบประมาณดำเนินงาน (Money) ตามกิจกรรม/โครงการ เช่น กองทุนฟื้นฟู กองทุนหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า วัสดุ อุปกรณ์ ในการดำเนินงานกิจกรรม/โครงการอย่างเพียงพอ และวัสดุ อุปกรณ์ (Material) ในการดำเนินงานกิจกรรม/โครงการอย่างเพียงพอ เกณฑ์ชี้วัดด้านกระบวนการพัฒนา มุ่งเน้นจากกรอบแนวคิดกลยุทธ์การบริหารจัดการอย่างมีคุณภาพ (Damming) ได้แก่ การวางแผน (Plan) การดำเนินกิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การดำเนินงาน (Do) กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การประเมินผลการดำเนินงาน (Check) กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ และการนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน (Action) กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เกณฑ์ชี้วัดด้านการจัดการความรู้ ได้แก่ กิจกรรม/โครงการเกี่ยวกับการจัดการความรู้และเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุทางกาย เช่น จัดให้ชมรมผู้สูงอายุประกอบกิจกรรม เพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ และการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุตามหลัก 5 อ. ได้แก่ อาหาร ออกกำลังกาย อารมณ์ อนามัยสิ่งแวดล้อม และโอโรคา เกณฑ์ชี้วัดด้านเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายองค์กรสุขภาวะผู้สูงอายุทางกาย เพื่อให้ความรู้ เรื่องการเสริมสร้างสุขภาพกายที่ดี มีนิสัยการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน เกณฑ์ชี้วัดด้านพุทธธรรม ได้แก่ การทานอาหารเจ หรืออาหารมังสวิรัตทุกวันพระ การสวดมนต์ เดินจงกรม นั่งสมาธิ เจริญวิปัสสนา และความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมหรือสถานที่ปฏิบัติธรรม เกณฑ์ชี้วัดด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ได้แก่ กิจกรรม/โครงการตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุทางกาย เช่น คหกรรม (การตัดเย็บ, งานประดิษฐ์), สุขอนามัย (โยคะ, นวดแผนไทย, รำไม้พลอง)

2) องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดสุขภาวะทางสังคม 16 เกณฑ์ชี้วัด เกณฑ์ชี้วัดด้านนโยบาย ได้แก่ นโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เช่น ศูนย์เรียนรู้ผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และนโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่สังคม เช่น โครงการช่วงฝน (เช่น ดนตรีพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน เป็นต้น) เกณฑ์ชี้วัดด้านกลไก ได้แก่ การบริหารจัดการ ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ คณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการดำเนินงาน ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เช่น กรรมการกองทุนฟื้นฟู กรรมการดำเนินงานโครงการ เป็นต้น งบประมาณดำเนินงานตามกิจกรรม/โครงการ เช่น กองทุนฟื้นฟู กองทุนหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และวัสดุ อุปกรณ์ ในการดำเนินงานกิจกรรม/โครงการอย่างเพียงพอ เช่น กรรมการกองทุนฟื้นฟู กรรมการดำเนินงานโครงการ เป็น เกณฑ์ชี้วัดด้านกระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างสุข

ภาวะผู้สูงอายุ ได้แก่ การวางแผนการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การประเมินผลการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ และการนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เกณฑ์ชี้วัดด้านการจัดการความรู้และเครือข่าย ได้แก่ การประสานความช่วยเหลือซึ่งกันและกันจากชมรมผู้สูงอายุในชุมชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน เครือข่ายองค์กรสุขภาวะผู้สูงอายุ เพื่อการประสานความช่วยเหลือซึ่งกันและกันจากชมรมผู้สูงอายุในชุมชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เกณฑ์ชี้วัดด้านพุทธรธรรม ได้แก่ การเข้าร่วมประกอบพิธีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานศพ งานทำบุญในชุมชน และการบริจาคทรัพย์สิ่งของเพื่อช่วยเหลือชุมชน หรือให้ทุนการศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาส และเกณฑ์ชี้วัดตามวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ได้แก่ กิจกรรม/โครงการตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ ทางสังคม เช่น กีฬา, กีฬาพื้นบ้าน (เปตอง, โยนสะบ้า), ศิลปะวัฒนธรรม (กลองสะบัดชัย, สะล้อซอซึง)

3) องค์กรประกอบและเกณฑ์ชี้วัดสุขภาวะทางจิตใจ 15 เกณฑ์ชี้วัด เกณฑ์ชี้วัดด้านนโยบาย ได้แก่ นโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจ เช่น โครงการจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพชุมชน ด้านการพัฒนาศักยภาพคนพิการ ผู้สูงอายุ และนโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ จัดกองทุนและสวัสดิการในด้านต่าง ๆ เพื่อดูแลผู้สูงอายุ จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในชุมชน เกณฑ์ชี้วัดด้านกลไก ได้แก่ การบริหารจัดการ ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ คณะกรรมการดำเนินงาน ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เช่น กรรมการกองทุนฟื้นฟู กรรมการดำเนินงานโครงการ เป็นต้น งบประมาณดำเนินงานตามกิจกรรม/โครงการ เช่น กองทุนฟื้นฟูฯ กองทุนหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และวัสดุ อุปกรณ์ ในการดำเนินงานกิจกรรม/โครงการอย่างเพียงพอ เกณฑ์ชี้วัดด้านกระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจ ได้แก่ การวางแผนการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การประเมินผลการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ และการนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เกณฑ์ชี้วัดด้านการจัดการความรู้และเครือข่าย ได้แก่ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ให้กับสมาชิกชมรมระหว่างชมรม หรือหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง และเครือข่ายองค์กรสุขภาวะผู้สูงอายุ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ ให้กับสมาชิกชมรมระหว่างชมรม หรือหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เกณฑ์ชี้วัดด้านพุทธรธรรม ได้แก่ การมีสมาธิก่อนการปฏิบัติธรรม ขณะปฏิบัติธรรม และหลังปฏิบัติธรรม และเกณฑ์ชี้วัดด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ได้แก่ กิจกรรม/โครงการตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เช่น การทำบุญตักบาตรในวันพระ การประกอบพิธีเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ

4) องค์กรประกอบและเกณฑ์ชี้วัดสุขภาวะทางปัญญา 14 เกณฑ์ชี้วัด เกณฑ์ชี้วัดด้านนโยบาย ได้แก่ นโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และนโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุน

การศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม เกณฑ์ชีวิตด้านกลไก ได้แก่ การบริหารจัดการ ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ คณะกรรมการดำเนินงาน ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เช่น กรรมการกองทุนฟื้นฟู กรรมการดำเนินงานโครงการ เป็นต้น งบประมาณดำเนินงานตามกิจกรรม/โครงการ เช่น กองทุนฟื้นฟูฯ กองทุนหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และวัสดุ อุปกรณ์ ในการดำเนินงานกิจกรรม/โครงการอย่างเพียงพอ เกณฑ์ชีวิตด้านกระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจ ได้แก่ การวางแผน การดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การประเมินผลการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ และการนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เกณฑ์ชีวิตด้านการจัดการความรู้และเครือข่าย ได้แก่ การจัดให้ชมรมผู้สูงอายุเป็นแหล่งดูงาน ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชมรม หรือหน่วยงานอื่น ๆ และเครือข่ายองค์กรสุขภาวะผู้สูงอายุ โดยการจัดให้ชมรมผู้สูงอายุเป็นแหล่งดูงาน ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชมรม หรือหน่วยงานอื่น ๆ เกณฑ์ชีวิตด้านพุทธธรรม ได้แก่ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้หลักพุทธธรรม และการให้ความสำคัญต่อการฟังเทศน์ ฟังธรรม การเรียนธรรมะ กิจกรรม/โครงการตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เช่น การทำบุญตักบาตรในวันพระ การประกอบพิธีเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ และเกณฑ์ชีวิตด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ได้แก่ กิจกรรม/โครงการตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุทาง เช่น การปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐาน การสวดมนต์เจริญสมาธิ

3. ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา

1) ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตตามสุขภาวะทางกาย มีผลอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า องค์กรประกอบและเกณฑ์ชีวิตที่สร้างขึ้น สามารถวัดสุขภาวะทางกายของผู้สูงอายุได้ในระดับดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทานอาหารเจ หรืออาหารมังสวิรัตทุกวันพระ การนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การสวดมนต์ เติณจงกรม นั่งสมาธิ เจริญวิปัสสนา และ เครือข่ายองค์กรสุขภาวะผู้สูงอายุทางกาย เพื่อให้ความรู้ เรื่องการเสริมสร้างสุขภาพกายที่ดี มีนัยสำคัญดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน สอดคล้องกับแนวความคิดการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย (Physical Health) เป็นภาวะของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางกายภาพ เพื่อตอบสนองความสุข สามารถรับรู้อารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจต่าง ๆ เช่น ได้เห็นภาพที่สวยงาม ได้ยินเสียงที่ไพเราะ โดยเป็นการเสพอารมณ์ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) การบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การใช้เทคโนโลยี เป็นไปด้วยสติและเพื่อปัญญา ซึ่งจัดเป็นความสุขอันเป็นวิสัยของโลก แบ่งเป็นองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ สุขภาวะทางกาย เป็นภาวะของบุคคลที่มีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ การมีสุขภาพทางกายที่ดี เช่น มีร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การดูแลสุขภาพ การบริโภคอาหารแบบพอประมาณ คำนึงถึงประโยชน์ต่อร่างกาย การจัดการความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หมายถึง การรู้เท่าทันการใช้เทคโนโลยี การรู้จักพิจารณาก่อนการบริโภคใช้สอยสิ่งของในชีวิตประจำวัน การจัดการและมีสภาพแวดล้อมที่ดี เป็นการอาศัยอยู่

ในชุมชน องค์กร หรือสังคมที่ดี ดินฟ้าอากาศที่เหมาะสม สะอาด และส่งเสริมสุขภาพ เช่น ที่อยู่อาศัยสะอาด มีปัจจัย 4 เพียงพอในชุมชน คนในสังคมเป็นคนดี และการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมโดยชอบธรรม เป็นภาวะของการหาทรัพยากรจากการประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร มีทรัพยากรเพียงพอต่อการใช้จ่ายเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงดูครอบครัว ไม่มีภาระหนี้สิน

2) ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดตามสุขภาวะทางสังคม มีผลอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า องค์กรประกอบและเกณฑ์ชี้วัดที่สร้างขึ้น สามารถวัดสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุได้ในระดับดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรม/โครงการตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุทางสังคม เช่น กีฬา กีฬาพื้นบ้าน (เปตอง, โยนสะบ้า), ศิลปะวัฒนธรรม (กลองสะบัดชัย, สะล้อซอซึง) การประเมินผลการดำเนินงาน กิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม (Social Health) เป็นความรู้สึก ความสะดวก ปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในครอบครัว และในสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียน ทำร้ายซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างสรรค์สังคม อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความสัมพันธ์ในสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคคล ให้มีความเจริญงอกงามและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แบ่งเป็นองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ครอบครัวเป็นสุข โดยสมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดี มีการเสียสละ มีน้ำใจ เกื้อกูลกัน การมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในครอบครัว การมีความอดทนและอดภัยซึ่งกันและกัน ความรักสามัคคีในสังคม เป็นการอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมอย่างสันติสุข มีความประพฤติดีงาม มีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีประโยชน์ต่อสังคม การสงเคราะห์ต่อผู้อื่น เป็นการอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมที่มีการแบ่งปันสิ่งของและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น การให้กำลังใจผู้อื่น การทำประโยชน์ต่อสังคม การพูดจาให้เกียรติต่อผู้อื่น มีความเป็นธรรม เสมอภาค ไม่เอาเปรียบกันในสังคม และการเสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยสมาชิกในชุมชน องค์กร หรือสังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การไม่เบียดเบียนทรัพย์สินก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น การอยู่ในสังคมที่ไม่หวาดระแวงกัน การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีล 5

3) ผลสัมฤทธิ์การใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดตามสุขภาวะทางจิตใจ มีผลอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า องค์กรประกอบและเกณฑ์ชี้วัดที่สร้างขึ้น สามารถวัดสุขภาวะทางจิตใจของผู้สูงอายุได้ในระดับดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจ เช่น โครงการจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพชุมชน ด้านการพัฒนาศักยภาพคนพิการ ผู้สูงอายุ การมีสมาธิก่อนการปฏิบัติธรรม และนโยบายในการดำเนินกิจกรรม/โครงการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ จัดกองทุนและสวัสดิการในด้านต่าง ๆ เพื่อดูแลผู้สูงอายุ จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในชุมชน, เครือข่ายองค์กรสุขภาวะผู้สูงอายุ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ ให้กับสมาชิกชมรมระหว่างชมรม หรือหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจ (Mental Health) เป็นการมีส่วนร่วมประกอบทางด้านคุณธรรม ความดีงามภายในจิตใจ เช่น มีความเมตตา กรุณา ความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ ผ่องใส สดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบที่จะมีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตประจำวัน รวมทั้งการมีสภาวะแห่งจิตใจที่มีความสำราญ ชำ่มชื่น ไม่ขุ่นมัว ด้วยอำนาจของความ

โลก ความโกรธ ความหลง อันเป็นเหตุแห่งความเศร้าหมองหรือความทุกข์ภายในจิตใจของตนเอง ซึ่งสามารถแบ่งระดับของความสุขอออกมาเป็นเชิงปริมาณที่วัดค่าจากความรู้สึกภายในจิตใจได้ สามารถแบ่ง 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ การมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง เป็นการมีอารมณ์ที่แจ่มใส จิตในเบิกบาน การมองโลกในแง่ดี การมีจิตใจปลอดโปร่ง ผ่อนคลาย ไม่เศร้าหมอง การควบคุมตนเองในการกระทำสิ่งไม่ดีงาม การมีความเชื่อมั่นว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้ การมีสมรรถภาพแห่งจิตที่ดี เป็นภาวะของบุคคลที่แสดงออกด้านคุณธรรมทั้งหลายในลักษณะต่าง ๆ เช่น ความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ความอดทนในการดำเนินชีวิต การมีสมาธิแน่วแน่ในการทำงาน การมีสติที่ดีในการดำเนินชีวิต การมีคุณภาพแห่งจิตดี โดยการมีสภาพความรู้สึกทางจิตใจที่แสดงออกมาในลักษณะต่าง ๆ เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น ความกรุณาอยากช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ การระลึกถึงและตอบแทนบุญคุณผู้อื่น การยกย่องและชื่นชมคุณค่าแห่งการทำความดีของผู้อื่น การใช้วาจาแนะนำให้ผู้อื่นทำความดี และความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง โดยการมีสภาพความรู้สึกพอใจและเชื่อมั่นในตัวเอง การมีคุณค่าต่อสังคม ความเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาในชีวิตได้ ความพอใจในสถานะทางสังคม เช่น เกียรติยศ ฐานะตำแหน่ง หน้าที่การงาน บริวาร ที่ตนเองได้มาอย่างชอบธรรม

4) ผลสัมฤทธิ์การใช้อองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตตามสุขภาวะทางปัญญา มีผลอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตที่สร้างขึ้น สามารถวัดสุขภาวะทางปัญญาของผู้สูงอายุได้ในระดับดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรม/โครงการตามแนววิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ในการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุทาง เช่น การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การสวดมนต์เจริญสมาธิ การวางแผน การดำเนินกิจกรรม/โครงการการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ การบริหารจัดการ ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ, การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้หลักพุทธธรรม สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา (Intellectual Health) โดยการมีสติปัญญา ความเชื่อ ความรู้ ความเห็น ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุข มองเห็นและเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง มีเหตุผล สามารถพิจารณาเห็นปัจจัยต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุของความสุขและความทุกข์ในชีวิตได้ การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและดับทุกข์ได้ นอกจากนี้ยังรวมถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาในระดับต่าง ๆ นับตั้งแต่การดำรงชีวิต ไปจนถึงการเข้าใจชีวิตของมนุษย์และสรรพสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรม หรือเป็นสภาวะแห่งการไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความสุขและความทุกข์ของมนุษย์และสังคม แบ่งเป็น 6 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ การเห็นคุณค่าในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการแสวงหาความรู้สิ่งใหม่ การเร่งชวนช่วยทำความดี การใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท การเสียสละเพื่อความสุขส่วนรวม เป็นการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ การรู้เท่าทันในการใช้ชีวิต เป็นการรู้เท่าทันและเห็นโทษในการเสพความสุขเกินความพอดี การยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง การรักษาใจให้หนึ่งสงบและปล่อยวาง การรู้จักใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นการรู้จักพิจารณา รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง การไม่ยึดติดกับวัตถุ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ความพอประมาณในการบริโภคปัจจัย 4 การมีหลักธรรมะในการดำเนินชีวิต เป็นการมีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต การฝึกรวมสมาธิ การไม่กระทำบาปทั้งทางกายและทางใจ และการมีความสุขในทางธรรม เป็นการศรัทธาเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง ความ

ซาบซึ่งใจในการกระทำความดี การไม่ยึดถือ ยึดติดกับสิ่งที่ชอบหรือสิ่งที่ชัง การมีความสุขในการใช้ชีวิตอย่างสงบ การไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบ การมีจิตใจอิสระ สงบเย็นไม่พึ่งพาวัตถุภายนอก

ข้อเสนอแนะ

1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มหาวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด ในการนำองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ไปดำเนินการให้เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง

2) บุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ เช่น อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อสม.) ควรเข้ามามีบทบาทในการดูแลสุขภาวะของผู้สูงอายุตามองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดที่ได้เสนอไว้

3) ด้านการจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุควรมีโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนให้กับเยาวชนรุ่นหลัง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้ามามีบทบาทในการสานต่อด้านการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมีเวทีในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและความรู้ หรือการขยายเครือข่ายชุมชนของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสนใจร่วมกัน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการดูแลรักษาจิตใจของผู้สูงอายุและเสริมสร้างประโยชน์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

4) การผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการดูแลประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น เช่น การจัดสถานที่ให้บริการด้านการตรวจสุขภาพ การจัดสาธารณสุขโปเกให้ การอำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุ เป็นต้น

5) สนับสนุนส่งเสริมให้โรงเรียนผู้สูงอายุหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาไว้แล้วเป็นต้นแบบในการจัดทำหลักสูตรดังกล่าว

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการจัดเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนวัดแม่กาห้วยเคียน ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา และชุมชนวัดแท่นคำ ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ซึ่งอาจทำให้ข้อมูลไม่มีความหลากหลาย ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการจัดเก็บข้อมูลจาก พระสงฆ์ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ตามแนวพระพุทธศาสนา ในเชิงเปรียบเทียบ

บรรณานุกรม

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **การจัดบริการ ส วั ส ต ิ ก า ร สังคม สำหรับผู้สูงอายุในระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วม**. รายงานการวิจัย. สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ. 2557.

กลุ่มอนามัยผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. รายงานการสำรวจสุขภาพ
ภาวะผู้สูงอายุไทย ปี 2556 ภายใต้แผนงานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและผู้พิการ, กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์วัชรินทร์พี.พี.2556.

บรรลุ ศิริพานิช. “ถอดความจากวิดีโอทัศน์ ปัญหาและความร่วมมือในอนาคต”, ในรายงานการประชุม
โครงการประชุมวิชาการบริการปฐมภูมิ เรื่องการพัฒนากระบวนการดูแลผู้สูงอายุ. รวบรวม
จัดพิมพ์โดย สายศิริ ดำเนินวณะ (บรรณาธิการ), พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม : สำนักงานวิจัย และ
พัฒนาระบบสุขภาพชุมชน, 2552.

บรรลุ ศิริพานิช. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุไทยที่อายุยืนยาวและแข็งแรง. ก ร ง เ ท พ ม ห า
นคร : สามดีการพิมพ์.2550.

ปณิธาน หล่อเลิศวิทย์. นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ ฉบับปรับปรุง 2541. กรุงเทพมหานคร : ดีไซน์,
2541.

ประเวศ วะสี. การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และ ความ สุข .
กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. 2548.

ปราโมทย์ ประสาทกุล (บรรณาธิการ). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2558. กรุงเทพมหานคร : มู ล นี ธิ
สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล,
2559.

ปาริชาติ เทพอารักษ์ และอมรรารรรถ ทิวถนอม. “สุขภาวะของคนไทย จุดเริ่มต้นของความอยู่เย็น เป็น
สุข” วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (2545).

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา จุฬ
ลวงกรณราชวิทยาลัย. 2538.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิ ท ย า ลั ย .
2543.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). “สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ”. พุทธจักร, ปีที่ 59 ฉบับที่ 11
(พฤศจิกายน 2558)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทสหพิมพ์ตั้งแอนด์พับลิชชิง, 2551.

พระไพศาล วิสาโล และ สมควร ใฝ่งามดี. แลขอบฟ้าเขียว ทางเลือกสำคัญสำหรับอนาคตที่กำลัง
ปรากฏเป็นจริง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, 2549.

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น และเขมณัฐ อินทรสุวรรณ. ตัวชี้วัดความสุข : กลยุทธ์การสร้าง และการใช้ เพื่อ
ชุมชนเป็นสุข. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. 2553.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น) ดร. และคณะ. การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของ ประชาชน
ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
ลวงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

_____. “รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา”.

Veri dian E-journal, Silpakorn University, ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ ศิลปะ, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม –เมษายน 2558)

_____ . การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

_____ . การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา. รายงานการวิจัย. สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) 2558.

ไพสุดา ตรีเดซี. “กระบวนทัศน์ของสุขภาพแบบใหม่ (Paradigm Shift of Health)” ใน การพัฒนา องค์ความรู้การสื่อสารเพื่อสุขภาพ. (พรทิพย์ เย็นจะบก บรรณาธิการ), กรุงเทพมหานคร : มปป.

ภูมิวัฒน์ พรวนสุข. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดแพร่. บทความวิจัย. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพนธ์ 10 (1): ม.ค.-มิ.ย. 2558)

ภูมิศักดิ์ สนามชัยสกุล และคณะ. รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านดิว อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. รายงานการวิจัย. สาขาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. 2557.

มณฑาวดี ครุฑมิชัย. “สุขภาพกับการพัฒนาสังคม” ใน การเสริมสร้างสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2551.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2556. สนับสนุนโดย คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กองทุนผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2557.

รายงานการวิจัย. “การจัดบริการสวัสดิการสังคม สำหรับผู้สูงอายุในระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วม”.

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1-12 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2555.

วาสนา คุณาอภิสิทธิ์. บทความเรื่อง สุขภาวะคืออะไร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์, 2541.

सानุ มหัตถนาตุล. การศึกษาวิเคราะห์สังโยชน์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

สาระน่ารู้เกี่ยวกับสุขภาพ. ใน “ptc.icphysics.com”

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (5 มิถุนายน 2558). โลกของผู้สูงอายุไทย,

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. คู่มือการกำหนดตัวชี้วัดตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2544. สืบค้นจาก <http://thaihealth.or.th/node/9024>.

สุทธิพงษ์ บุญผดุง. การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่น โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ 1). รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. 2554.

สุริยัน สุวรรณกาล. บทความเรื่อง **ความหมายสุขภาพ (Health)**. ใน การพัฒนาองค์ความรู้การสื่อสารเพื่อสุขภาพ. (พรทิพย์ เย็นจะบก บรรณาธิการ), กรุงเทพมหานคร : มปป.

หลักการพัฒนาดน 4 ประการ เพื่อชีวิตที่ก้าวหน้า, สืบค้นจาก <http://www.goodlifeupdate.com/61417/healthy-mind/develop-yourself/>

รูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนกรณีศึกษา:
ชุมชนโบราณแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

Pattern of Community Management for Living Together Case Study : Chaehaeng
Ancient Community, Phuphiang District, Nan Province

พระสมุห์อุทัย อุทัยเมธี
วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การทำวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนโบราณแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน อีกทั้งเพื่อวิเคราะห์และประเมินผลรูปแบบการจัดการชุมชน และเพื่อนำเสนอผลการจัดการชุมชน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้นำชุมชนโบราณแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน จำนวน 5 คน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน โดยการใช้สูตรการคำนวณของ Taro Yamane ได้ประชากรและขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 189 คน สำหรับการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม และการค้นคว้าจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านความสัมพันธ์ของชุมชน ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและอาชีพของชุมชน และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของคนในหมู่บ้านแช่แห้งนั้น มีเอกลักษณ์ที่สำคัญคือ การมีรูปแบบการจัดการชุมชนตามวิถีแบบชุมชนดั้งเดิม ที่คนในหมู่บ้านแช่แห้งควรดำรงรักษาสืบไปและถ่ายทอดวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมเช่นนี้สู่คนรุ่นใหม่ รวมไปถึงการเผยแพร่ให้คนภายนอกชุมชนได้รับทราบ

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนโบราณแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

Abstract

People in Chaehaeng can participate in making decision, taking action, getting benefits and following analysis. The community and the Mahachulalongkomrajavidyalaya University Nan Buddhist College coordinate in development 4 topics such as personal relationship, culture, economics and career in community, resources and environment.

Relationships of people in community: Pattern of relationship in Chaehaeng community is that villager get the support in development for living together, do their work in the village

for helping each other, develop ancient community for education in the future. Chaehaeng community is an ancient community which the evidence is an ancient well called WiangPhuphiangChaehaeng. The villagers participate more to preserve it as an important heritage of the community. It should be developed and preserved to be the history study resource of Nan.

บทนำ

เมืองน่าน เป็นนครรัฐที่สำคัญโดยมีอารยธรรมประเพณีที่สำคัญต่าง ๆ เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นเมืองหนึ่ง ตามภูมิศาสตร์ จะเห็นได้จากประชาชนของเมืองน่านตั้งถิ่นฐานดำรงชีวิตอยู่ในแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำน่านเป็นแม่น้ำสำคัญ มีจุดยุทธศาสตร์ทั้งสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ในด้านชาติพันธุ์มีการจัดการทางสังคมแต่อดีตที่ผ่านมาเป็นอย่างดี ในด้านรูปธรรมและวิถีจารีตปฏิบัติของแต่ละชนเผ่า แม้เมืองน่านจะมีความหลากหลายของชนเผ่า แต่ก็อยู่ร่วมกันอย่าง มีความสุขตลอดมา ด้วยเหตุนี้เมืองน่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นนครแห่งพระพุทธศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรม เพราะเป็นเมืองที่สงบสุข ธรรมชาติสมบูรณ์ คุณภาพชีวิตที่ดี วิถีพอเพียง มีแหล่งธรรมชาติที่สวยงาม ตลอดจนเป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เมืองหนึ่ง

เมืองน่าน ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต 1 ใน 10 เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และมีวัฒนธรรมอันโดดเด่นเป็นของตนเองสืบทอดมาจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และมีโบราณสถานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา บทบาทสำคัญต่อประชาชนและชุมชน จนกระทั่งกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้มอบ โล่เกียรตินิยม พร้อมประกาศเกียรติคุณให้เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต เป็น 1 ใน 10 เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ถูกคัดเลือกให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนทั่วประเทศ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ในทุกภูมิภาค

เมืองน่าน แต่เดิมเป็นนครรัฐเล็ก ๆ มาก่อน มีเงินใช้ของตนเองเรียกว่า “เงินเจียง” ซึ่ง มีอายุถึง 754 ปี ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ประมาณปี พ.ศ. 1800 ควบคุมกำกับยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (พ.ศ. 1800-1893) และด้วยเหตุที่เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต ดังจะเห็นได้ว่า ประชาชนสามารถอยู่อาศัยทำมาหากินมีอาชีพได้อย่างกลมกลืน มีการบริหารจัดการที่เหมาะสม โดยการ มีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวเมืองน่าน ภายใต้วิสัยทัศน์จังหวัดน่าน คือ เมืองสงบสุข ธรรมชาติสมบูรณ์ คุณภาพชีวิตดี วิถีพอเพียง ภายใต้ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประชากรที่อยู่ร่วมกันต่างมีความหลากหลาย ทั้งเชื้อชาติ ศาสนาดั้งเดิม และวัฒนธรรมที่ต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุขมาโดยตลอด

เมื่อมีการแยกอำเภอน่านออกเป็นกิ่งอำเภอภูเพียง ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2540 และในวันที่ 24 สิงหาคม 2550 ได้ยกฐานะเป็นอำเภอภูเพียง ทำให้อำเภอภูเพียงมีการปกครอง 7 ตำบล 61 หมู่บ้าน ทำให้ “ชุมชนโบราณแช่แห้ง” ซึ่งอยู่ติดกับ วัดพระธาตุแช่แห้งนั้นอยู่ภายในเขตพื้นที่ของตำบลฝายแก้ว ในขณะที่วัดพระธาตุแช่แห้งอยู่ภายในเขตพื้นที่ตำบลม่วงตึ๊ด อย่างไรก็ตาม ประชาชน

ที่อาศัยอยู่ชุมชนโบราณแช่แห้งไม่ได้รับประโยชน์ จากการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เนื่องจากไม่มีผู้นำชุมชน ที่เป็นตัวแทนของฝ่ายปกครอง หรือผู้ใหญ่บ้าน แต่มีผู้นำหมู่บ้านที่เรียกว่า “หัวหน้าคุ้ม” ซึ่งมาจากการคัดเลือกของประชากรในหมู่บ้าน อีกทั้งไม่มีตัวแทนของหมู่บ้านได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายแก้ว ประกอบกับจำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรในหมู่บ้านก็มีไม่เพียงพอตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ จึงทำให้ชุมชนโบราณแช่แห้งไม่ได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เท่าที่ควร

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการบริหารจัดการตนเองในด้านต่าง ๆ เพื่อการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชุมชนโบราณบริเวณรอบ ๆ วัดพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งไม่ได้รับบริการสาธารณะต่าง ๆ จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่าที่ควร ดังเช่นชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่เขต การปกครองเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้สังคมที่มีความหลากหลายสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสันติ ความเข้าใจ อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนให้เกิดสันติสุข
- 2) เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลการจัดการชุมชนโบราณแช่แห้ง : กรณีศึกษาชุมชนโบราณแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน
- 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ขอบเขตของการวิจัย

- 1) ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาวิจัยนี้มีพื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่ชุมชนโบราณแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน
- 2) ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ รูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนโบราณแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์ของชุมชน ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและอาชีพของชุมชน และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการมีส่วนร่วมกันของชุมชนใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล
- 3) ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ผู้นำชุมชนโบราณแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน จำนวน 5 คนและประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ซึ่งมีจำนวนประชากรอาศัยอยู่ 35,775 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการใช้อนุกรการคำนวณของ Taro Yamane ในการกำหนดขนาดตัวอย่างเพื่อเป็นตัวแทนของประชากรของชุมชนโบราณแช่แห้ง ซึ่งจากการใช้สูตรคำนวณและการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนได้ประชากรและขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 189 คน สำหรับการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนโบราณแช่แห่ง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ใช้วิธีการศึกษาในลักษณะวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed method) กล่าวคือ เป็นการผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการใช้วิธีการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

กลุ่มประชากรเป้าหมาย

การเลือกกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม กล่าวคือ

1) กลุ่มที่ 1 ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้านของชุมชนโบราณแช่แห่ง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน จำนวน 6 คน สำหรับการเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย หัวหน้าคุ้ม รองหัวหน้าคุ้ม ผู้นำทางศาสนา/พิธีกรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน 2 คน และประธานกลุ่มแม่บ้าน โดยผู้วิจัยได้รับคำแนะนำจากผู้อาวุโสในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) เหล่านี้

2) กลุ่มที่ 2 ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนโบราณแช่แห่ง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ซึ่งมีจำนวนประชากรอาศัยอยู่ 35,775 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการใช้สูตรการคำนวณของ Taro Yamane ในการกำหนดขนาดตัวอย่างเพื่อเป็นตัวแทนของประชากรของชุมชนโบราณแช่แห่ง ซึ่งจากการใช้สูตรคำนวณและการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนได้ประชากรและขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 189 คน สำหรับการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ดังนี้

1) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้า โดยผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์

2) แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมการศึกษาจากหนังสือ เอกสารงานวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและถูกต้องครบถ้วนของเนื้อหาในการจัดทำแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป และส่วนที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมในชุมชน

วิธีการเก็บข้อมูล

งานวิจัยนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท กล่าวคือ การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ดังนี้

3.4.1 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ประกอบด้วย

1) การสนทนากลุ่ม (Focusgroup) ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลในลักษณะนี้เพื่อสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 5-6 คน โดย ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการชุมชนของคนในหมู่บ้าน แซ่แห่ง รวมไปถึงข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อนำไปใช้พัฒนาเป็นแบบสอบถามต่อไป

2) การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากประชากรในพื้นที่ชุมชนโบราณ แซ่แห่ง เพื่อประเมินระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแซ่แห่ง

3.4.2 การเก็บข้อมูลแบบข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นรูปแบบการวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) จากหนังสือ วารสารทางวิชาการ บทความ รายงานการวิจัย ฐานข้อมูลออนไลน์ สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลรอบแนวคิด เชิงทฤษฎีและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้การวิเคราะห์หากลั่นกรองและสังเคราะห์ โดยใช้กรอบตัวแบบแนวคิดการศึกษาวิจัยมาประยุกต์เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลใน เชิงพรรณนา (Descriptive method) โดยใช้วิธีอุปมาน (Inductive reasoning) กล่าวคือ เริ่มต้นค้นหาความรู้ความจริงย่อย ๆ ก่อน แล้วจึงสรุปไปสู่ความรู้ความจริงที่เป็นหลัก

2) ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ผ่านโปรแกรมประเมินผลสำเร็จรูปสำหรับการวิจัย (SPSS for windows) ประมวลผลซึ่งเป็นการใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ผลการวิจัย

1 สรุปผลการวิจัยรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนในด้านความสัมพันธ์ของชุมชน ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและอาชีพของชุมชน และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ของคนในหมู่บ้านแซ่แห่ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1.1 ด้านความสัมพันธ์ของชุมชน

ความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านแซ่แห่งมีลักษณะอยู่กันอย่าง “ฉันทันฉันท้อง” ด้วยการที่เป็นชุมชนขนาดเล็ก ผู้นำชุมชนเกิดจากการเลือกกันเองภายในชุมชนเรียกว่า “หัวหน้าคุ้ม” และ “รองหัวหน้าคุ้ม” ซึ่งไม่ใช่ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับส่วนราชการ อีกทั้งยังมีผู้นำ ที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำในทางพิธีกรรมหรือศาสนา ผู้นำในทางภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน รวมไปถึงประธานกลุ่มแม่บ้าน

สำนึกของคนในหมู่บ้านแซ่แห่งนั้น แม้ว่าชุมชนมีขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ อบอุ่น ผายแก้ว และอยู่ใกล้เคียงกับบ้านหนองเต่า แต่คนในหมู่บ้านแซ่แห่งกลับไม่ได้คิดว่าตนเป็นคนของบ้านผายแก้วหรือบ้านหนองเต่า มักจะบอกคนอื่นว่า ตนเป็น “คนบ้านแซ่แห่ง” หมู่บ้านแซ่แห่งเป็นชุมชนที่มีมาเคียงคู่กับวัดพระธาตุแซ่แห่ง ตั้งแต่สมัยสร้างเมืองกู่เพียงแซ่แห่ง (นาหอขนาดาบของเมือง กู่เพียง) คนในหมู่บ้านแซ่แห่งทำหน้าที่ทำนุ

บำรุงวัดพระธาตุแช่แห้งเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการแบ่งเขตพื้นที่การปกครองท้องถิ่น ทำให้หมู่บ้านแช่แห้งอยู่ในเขตพื้นที่ของอบต. ฝ่ายแก้ว และวัด พระธาตุแช่แห้งอยู่ในเขตพื้นที่ของ อบต. ม่วงดี แต่คนในหมู่บ้านแช่แห้ง ยังคงยึดถือวัดพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางชุมชนและทำหน้าที่ทำนุบำรุงวัดพระธาตุแช่แห้งสืบเนื่องกันต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันพื้นที่โดยรอบวัดพระธาตุแช่แห้ง นอกจากมีหมู่บ้านแช่แห้งและหมู่บ้านหนองเต่าแล้ว ยังเป็นที่ตั้งของวิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุแช่แห้ง และโรงเรียน นานปัญญาภูฏ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ได้ร่วมกันทำงานเกี่ยวกับชุมชนมาโดยตลอด

ในแง่ของความสัมพันธ์กับชุมชนข้างเคียง คนในหมู่บ้านแช่แห้งจะมีการปฏิสัมพันธ์กับ คนในบ้านฝ่ายแก้วในกรณีที่เป็นเรื่องของส่วนราชการ แต่จะมีการปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคนในบ้านหนองเต่าในด้านวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความคุ้นเคยกันมาเป็นเวลานาน และมีความสัมพันธ์ในลักษณะชุมชนบ้านใกล้เรือนเคียง

1.2 ด้านวัฒนธรรม

หมู่บ้านแช่แห้งเป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มาเป็นเวลานาน มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนอย่างใกล้ชิด โดยมีวัดพระธาตุแช่แห้ง เป็นศาสนสถานที่สำคัญของชุมชน อีกทั้งยังมีศาสนสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ และโบราณคดี เช่น กู่ธูปของครูบาปัญญาแช่แห้ง คูเมืองเก่า 2 ชั้น บ่อน้ำทิพย์ บ่อนางแมน ท้าวชาก่าน ท้าวพรหมา ท้าวบุญสูง อีกทั้งหมู่บ้านแช่แห้งมีสภาพความเป็นเมืองเก่าหรือชุมชนโบราณ ซึ่งคนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและมีความเห็นร่วมกันที่จะอนุรักษ์ชุมชนของตนสืบไป คนในหมู่บ้านแช่แห้ง มีความเชื่อและเคารพบูชาสักการะท้าวชาก่าน ซึ่งถือได้ว่าเป็นความเคารพในระดับจิตวิญญาณ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ซึ่งหมู่บ้านแช่แห้งได้จัดงานเพื่อเคารพบูชาสักการะท้าวชาก่าน เป็นประจำในช่วงเดือนมกราคม และจัดงานอีกครั้งในช่วงเดือนหก หรือหกเป็ง ซึ่งจัดร่วมกับคนในบ้านหนองเต่า

งานประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้านแช่แห้ง เช่น งานประเพณีหกเป็ง ปีใหม่เมือง ตานสลากภัต ยี่เป็ง ตั้งธรรม งานสืบชะตา การส่งเคราะห์หมู่บ้าน พิธีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีตักบาตร เทโวโรหณะ หรือเรียก “วันพระเจ้าเปิดโลก” ซึ่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนนั้น คนในชุมชนร่วมกันสืบสานกันเรื่อยมา เช่น การจัดงานปีใหม่เมือง ไหว้สาเจ้าท้าวชาก่าน ซึ่งจัดเป็นงานประจำปี ในวันที่ 15 เมษายน โดยคนในหมู่บ้านแช่แห้งได้ร่วมกันจัดงานนี้ทั้งหมู่บ้าน อีกทั้งยังมีการเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านเรือนของตนหรือผีบรรพบุรุษด้วย

ในขณะที่เดียวกันภายในหมู่บ้านแช่แห้ง มีผู้อาวุโสหรือปราชญ์ชาวบ้านหลายคนที่สั่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความรู้และทักษะที่หลากหลาย เช่น ตำรายา งานจักสานไม้ไผ่ การทำมิดพรำไม้กวาดการไปหญ้าคา การเป็นหมอมือ การเซ็ดโปงยา บำบัดโรคด้วยคาถาพื้นเมือง เป็นต้น

1.3 ด้านเศรษฐกิจและอาชีพของชุมชน

คนในหมู่บ้านแช่แห้งมีรายได้ปานกลางส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา การปลูกถั่วเหลือง และพืชอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ทำนาของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นนาที่ ต้องเช่า เนื่องจากชาวบ้านไม่มีที่นาเป็นของตนเอง เป็นการเช่าที่นาแบบรายปีเพื่อเพาะปลูกข้าว พื้นที่นาส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณของหมู่บ้านแช่แห้งโดยผลผลิตที่ได้จะมีการแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งแบ่งให้เจ้าของที่นา และอีกส่วนหนึ่งเป็น

ของเกษตรกรผู้เช่าที่นาแต่เป็นการเก็บไว้สำหรับบริโภคภายในครอบครัว ไม่ได้ทำเพื่อการค้าขาย อีกทั้งภายในหมู่บ้านแห่งนี้ไม่มีโรงสีประจำหมู่บ้าน เกษตรกรจึงต้องไปสีข้าวในหมู่บ้านอื่น นอกจากการประกอบอาชีพเกษตรกรมาแล้ว คนในหมู่บ้านแห่งนี้บางส่วนก็ประกอบอาชีพอื่น ๆ หรือบางคนอาจมีอาชีพเสริม เช่น การรับจ้างทั่วไป การจักสานการเลี้ยงวัว เป็นต้น

1.4 ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

หมู่บ้านแห่งนี้มีที่ตั้งของชุมชนอยู่ทางทิศตะวันออกของโบราณสถานวัดพระธาตุแห่งนี้ จากสภาพภูมิศาสตร์ ทำให้ไม่สามารถขยายชุมชนออกไปได้อีก ในอดีตหมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่ป่าปกคลุม แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าได้ลดน้อยลง อย่างไรก็ตาม บริเวณพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านแห่งนี้ คนในชุมชนมีความเห็นร่วมกันที่จะปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่บริเวณดังกล่าว โดยร่วมมือกับบ้านฝายแก้วและบ้านหนองเต่า

การพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนนั้น จำเป็นต้องดำเนินการร่วมกันของคนในชุมชนบ้านฝายแก้ว บ้านหนองเต่า และบ้านแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นคณะสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าคุ้ม ปราชญ์ชาวบ้าน คนในชุมชน รวมไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อบต. ฝายแก้ว และ อบต. ม่วงตึ๊ด ตลอดจนนักวิชาการจากวิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ และนักวิชาการจากภายนอก ซึ่งอาจจะต้องวางแผนโดยเริ่มต้นจากการประสานงานไปยังสำนักงานที่ดินจังหวัดน่าน เพื่อขอข้อมูลเกี่ยวกับอาณาเขตที่แน่ชัดของพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งเป็นที่ราชพัสดุ และอาณาเขตของที่ดินของนายทุนที่ได้เข้ามาซื้อที่ดินใกล้เคียงกับบริเวณนั้น ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาป่าชุมชน อาจเป็นไปได้ในหลายลักษณะ เช่น การสร้างสถานที่วิปัสสนาของพระสงฆ์ การพัฒนาป่าชุมชนเพื่ออนุรักษ์พันธุ์ไม้ต่าง ๆ การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงเรื่องการท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดพระธาตุแห่งนี้ได้ อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนอาจจะเกิดความไม่สบายใจในเรื่องนี้ เนื่องจากบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนเดิมที่เคยเป็นป่าช้ามามาก่อน ซึ่งบรรพบุรุษได้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับคนตาย ฉะนั้น เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความสบายใจในเรื่องนี้ ควรจะมีการประกอบพิธีกรรม เช่น การยี่ตือตามประเพณีการบอกกล่าวแบบโบราณ การทำพิธีถอนพื้นที่นั้นให้ดีเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ การให้คณะสงฆ์ปฏิบัติธรรม ณ ที่นั้นเพื่ออุทิศบุญกุศลและสวดมนต์เพื่อเป็นสิริมงคล เป็นต้น

2 การประเมินการมีส่วนร่วมในชุมชน

จากการประเมินการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ในด้านต่าง ๆ ผลปรากฏว่า คนในหมู่บ้านแห่งนี้มีส่วนร่วมในชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากที่สุด อันดับรองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล โดยที่การมีส่วนร่วมในชุมชนในแต่ละด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งสะท้อนจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้าน การเข้าร่วมการทำประชาคมของชุมชน การเข้าร่วมการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน การใช้สิทธิ์เลือกตั้งผู้นำชุมชนหรือตัวแทนของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการคณะ

ต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น ผลปรากฏว่าระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้มีเกณฑ์อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมมาก

2.2 ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

ระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ด้านกรมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ซึ่งสะท้อนจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครของชุมชน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนการเข้าร่วมใกล้เคียงกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น ผลปรากฏว่า ระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้มีเกณฑ์อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง

2.3 ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

ระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ด้านกรมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ซึ่งสะท้อนจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการรับผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครในชุมชนการดำเนินโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ผลปรากฏว่า ระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้มีเกณฑ์อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง

2.4 ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

ระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ด้านกรมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ซึ่งสะท้อนจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการติดตามประเมินผล ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมติดตามประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาชุมชนการเข้าร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครในชุมชนการเข้าร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ผลปรากฏว่า ระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้มีเกณฑ์อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง

3 ข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน

จากการสรุปผลการศึกษาวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สามารถให้ข้อเสนอแนะสำหรับรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน สำหรับคนในหมู่บ้านแห่งนี้ อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ได้หลายประการโดยแบ่งเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน และ 2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน ดังนี้

3.1 การจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน

การจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านความสัมพันธ์ของชุมชน ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและอาชีพของชุมชน และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ของคนในหมู่บ้านแห่งนี้มีเอกลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การมีรูปแบบการจัดการชุมชนตามวิถีแบบชุมชนดั้งเดิม ซึ่งผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างของชุมชนทั้งในเชิงกิจกรรมการพัฒนาและกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีมาโดยตลอด ตลอดจนความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ฉะนั้น เอกลักษณ์ที่

สำคัญของชุมชนเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในหมู่บ้านแห่งนี้ควรดำรงรักษาสืบไปและถ่ายทอดวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมเช่นนี้สู่คนรุ่นใหม่ รวมไปถึงการเผยแพร่ให้คนภายนอกชุมชนได้รับทราบ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในฐานะที่หมู่บ้านแห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนที่มีการรักษาวิถีชีวิตชุมชนแบบดั้งเดิมไว้ได้ ซึ่งชุมชนอื่น ๆ ไม่มีตลอดจนการเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นหรือภูมิภาค ในขณะเดียวกัน ยังอาจสร้างคุณูปการต่อหมู่บ้านแห่งนี้ ในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะวิถีชุมชน ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกด้วย

3.2 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน

คนในหมู่บ้านแห่งนี้ได้มีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของคนในหมู่บ้านแห่งนี้เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม จะเห็นว่า มีทั้งเกณฑ์ที่อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมมากและระดับการมีส่วนปานกลาง ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อให้คนในหมู่บ้านแห่งนี้ได้มีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน จึงจำเป็นต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการประเมินการมีส่วนร่วมในชุมชนทั้งสามด้านนี้ยังอยู่ในเกณฑ์ระดับการมีส่วนปานกลาง

สำหรับแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การสร้างความรู้ความเข้าใจและการสร้างความตระหนักให้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครในชุมชนการดำเนินโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้คนในชุมชนได้รับทราบประโยชน์ที่ได้รับหรือผลงานที่เป็นรูปธรรมของการดำเนินการเหล่านี้

สำหรับแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เช่น การส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครของชุมชน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน การส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน รวมไปถึงการส่งเสริมให้คนในชุมชนการเข้าร่วมใกล้เคียงกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมเรื่องเหล่านี้แก่คนในชุมชน

สำหรับแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เช่น การกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้าร่วมติดตามประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาชุมชนกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครในชุมชน และการดำเนินโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนควรมีบทบาทในการกระตุ้นคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลเรื่องเหล่านี้

นอกจากนี้ สำหรับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ระดับการมีส่วนร่วมมากอยู่แล้วนั้น ก็ควรรักษาและส่งเสริมประเด็นนี้เพิ่มมากขึ้นอีก แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้นอาจเป็นไปได้ในหลายแนวทาง เช่น การส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านมากขึ้น การส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าร่วมการทำประชาคมของชุมชนมากขึ้น การส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้าร่วม

การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนการส่งเสริมให้คนในชุมชน ตลอดจนการกระตุ้นและการสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนร่วมใช้สิทธิ์เลือกตั้งผู้นำชุมชนหรือตัวแทนของชุมชนมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมอนามัย. **โครงการศึกษารูปแบบการพัฒนาระบบการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในงานภารกิจกรมอนามัย**. กระทรวงสาธารณสุข, 2550.
- เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง. "การพัฒนาความสามารถของผู้นำหมู่บ้านเพื่อการส่งเสริมป่าชุมชน". มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 .พ.ศ.-ต.ศ. 2534.
- โกวิทย์ พวงงาม. **การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ม.ป.ท., 2545.**
การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ม.ป.ท., 2545.
- ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. ในเอกสารการสอนชุด วิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 3 หน่วยที่ 8. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพฯ: 598 Print, 2546.

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงโลกทรรศน์จริยธรรม Environmental Preservation in Ethical Worldview

พระราชสิทธิเวที, ดร.

หน่วยวิทยบริการ วัดพุกษะวันโชติการาม พิจิตร

บทคัดย่อ

การพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่การใช้ชีวิตประจำวันนั้น เรียกว่า **โลกทรรศน์จริยธรรม** ซึ่งมีความหลากหลาย ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะโลกทรรศน์และจริยธรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์หรือมีอยู่ตามธรรมชาติ โดยสิ่งแวดล้อมดังกล่าวจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยเฉพาะมนุษย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งที่ทำให้สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเป็นในลักษณะทางเสริมสร้างหรืออาจเป็นในลักษณะของการทำให้เสื่อมลง เนื่องด้วยสิ่งแวดล้อมคือสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่รอบๆ ตัว มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ และสามารถอำนวยความสะดวกแก่มนุษย์อย่างมากมาย ดังนั้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงโลกทรรศน์จริยธรรม ซึ่งเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีการบูรณาการจริยธรรมร่วมด้วย จะเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้มนุษย์มีจริยธรรมกับสิ่งแวดล้อมและช่วยกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในดำรงไว้อย่างดีงามเพื่อลูกหลานสืบไป

คำสำคัญ : การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, โลกทัศน์จริยธรรม

Abstract

The development of environmental concepts related to human life is called the ethical worldview which is diverse. Here, only the ethical worldview related to changing of environment that happened by nature or by human's act is discussed. Although changes in environment is commonly found, human is the most important factor creating changes. However, changes that occurs from human's act can be either improving or making it worse. Since environment is surrounding us and provides benefits for all mankind. Thus, environmental preservation based on the ethical worldview is important to encourage people to everyone to apply ethical principle with environment then they can preserve and maintain better environment for the next generation.

Keywords: Environmental Preservation, Ethical Worldview

โลกทรรศน์แบบอุตสาหกรรมนิยม

ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม ไม่ได้เกิดจากความขาดแคลนข้อมูล กำลังคนหรืองบประมาณเพื่อการวิจัย ความเสื่อมโทรมนี้เกิดจากวิถีการดำรงชีวิตของโลกสมัยใหม่ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อบางอย่าง หมายความว่า วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดอยู่บนโลกของเรานั้นมีต้นกำเนิดมาจากโลกทรรศน์และ

จริยธรรมที่ดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจ คนในสังคมอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มีโลกทัศน์ที่เรียกว่า “Throwaway worldview” ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อหลายประการ ซึ่งบางครั้งอาจจะดูจากพฤติกรรมคือ

- มนุษย์เราแยกออกจากธรรมชาติ
- มนุษย์เราอยู่เหนือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ
- บทบาทของมนุษย์เรา คือ พิชิตและบังคับให้ธรรมชาติอยู่ใต้อำนาจของเรา และใช้ธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ต่อเรา

- ทรัพยากรมีมากมายไม่มีขีดจำกัด ทรัพยากรสามารถเพิ่มปริมาณขึ้นได้เสมอ และถ้าเกิดขาดแคลนเราก็สามารถแสวงหาสิ่งใหม่ๆ มาทดแทนได้

- ยิ่งบริโภคและผลิตมากขึ้นเราก้ยิ่งสบายขึ้นการครอบครองวัตถุมากขึ้นแบบไม่มีขอบเขตย่อมเป็นไปได้เสมอเพราะเรามีความเจริญทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ความเจริญเติบโตทั้งปวงเป็นสิ่งที่ดี มีความเจริญมากขึ้นยิ่งดี

- บุคคลที่สำคัญหรือชาติที่สำคัญ คือบุคคลหรือชาติที่สามารถควบคุมและใช้ทรัพยากรได้มากที่สุด

โลกทัศน์แบบนี้ได้รับการสนับสนุนจากความเชื่ออีกอย่างหนึ่งที่ว่า เรากำลังอยู่ในยุคข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการให้ความมั่งคั่งและอำนาจแก่เรา การครอบครองข่าวสารจะเป็นเครื่องมือหลักที่สนับสนุนให้มนุษย์สามารถครอบงำพิภพได้เบ็ดเสร็จ การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติยิ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพที่สุดโลกทัศน์แบบอุตสาหกรรมนิยมนี้น่าจะ เกิดจากโลกทัศน์หลักที่เรียกว่า Technocentrism ซึ่งตั้งอยู่บนความเชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถสูงในการใช้เทคนิควิทยาศาสตร์ และการจัดการเพื่อแสวงหา ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างไม่มีขอบเขต การมีพลังอำนาจทางเทคโนโลยีอันมหาศาลทำให้มนุษย์สามารถควบคุมจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้

จริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมแบบใหม่

ตราบตาที่เรามองโลกด้วยโลกทัศน์แนว Technocentrism เราจะไม่มีวันหลุดพ้นไปจากวิกฤตการณ์ ทางสิ่งแวดล้อมได้เลยจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการมองโลกด้วยวิถีทางใหม่ที่เชื่อว่า “โลกเป็นระบบที่มีชีวิต มนุษย์เราเป็นสิ่งมีชีวิต ที่ไม่อาจแยกจากธรรมชาติได้มนุษย์เป็นหนึ่งในเดียวกับธรรมชาติ เป็นสมาชิกของประชาคมโลกธรรมชาติซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งมีชีวิตหลากหลายที่มีความเชื่อมโยงกัน” เราอาจเรียกแนวใหม่นี้ว่า "Sustainable Earth worldview" โดยในภาษาไทยใช้ศัพท์คำว่า **โลกธรรมชาติดังยืน** ซึ่งสามารถ สรุปสาระได้ 4 หัวข้อ คือ

เรียนรู้กฎนิเวศวิทยาอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะเข้าใจปรากฏการณ์พื้นฐานทางธรรมชาติและให้มีพฤติกรรมสอดคล้องกับกฎธรรมชาติอย่างกลมกลืน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดของการดำรงอยู่ของธรรมชาติอย่างหลากหลายและมีเสถียรภาพ กฎนิเวศวิทยาที่สำคัญมีดังนี้

1) ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์เราทำไป ย่อมมีผลกระทบต่อที่เราไม่สามารถพยากรณ์ได้ต่อบุคคล ต่อสังคม และต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกธรรมชาติ

2) มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตทั้งหมดเกี่ยวพันกันและอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน

3) ธรรมชาติมีลักษณะยุ่งยาก ซับซ้อนที่สุด โดยที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

4) โลกธรรมชาติไม่ได้เป็นของมนุษย์ หากแต่มนุษย์เป็นของธรรมชาติ มนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กๆ ของสายใยแห่งชีวิต เป็นสมาชิกหนึ่งของโลกธรรมชาตินั่นเอง

5) บทบาทของมนุษย์ คือทำความเข้าใจร่วมมือทำงานกับธรรมชาติ ไม่ใช่พิชิตธรรมชาติจะเห็นได้ว่ากฎนิเวศวิทยาทั้ง 5 ข้อนี้เป็นพื้นฐานของการสร้างจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมแบบใหม่ ซึ่งจะเป็นเครื่องชี้ให้เราวิธีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ

เคารพสิทธิทางธรรมชาติของสรรพสิ่งมีชีวิต

โลกทรรศน์ โลกธรรมชาติดังยััน ให้ความสำคัญเรื่องสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในสังคม นอกจากนั้นยังขยายขอบเขตของสิทธิมนุษย์ไปสู่สิ่งมีชีวิตทั้งหมดด้วย หลักการสำคัญเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่เหล่านี้ คือ

1) สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ หรืออย่างน้อยที่สุดมีสิทธิที่จะต่อสู้เพื่อการมีชีวิตอยู่ด้วยเหตุผลง่ายๆ ที่ว่าเมื่อเกิดมาแล้วต้องดำรงอยู่ต่อไป

2) การกระทำใดๆ ก็ตาม ถ้าทำไปเพื่อรักษาเสถียรภาพ ความยั่งยืน และความหลากหลายของระบบนิเวศถือได้ว่าเป็นสิ่งถูกต้อง แต่ถ้าทำไปเพื่อทำลายถือว่าผิด

3) มนุษย์ ทุกคนที่เกิดมาต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองในกรณีที่เกิดมลพิษ และสร้างความทรุดโทรมให้กับธรรมชาติ การนำของเสียไปทิ้งในธรรมชาตินับเป็นความผิดที่ร้ายแรง

4) จะต้องมอบโลกธรรมชาติ ให้เป็นสมบัติของคนรุ่นหลังในสภาพที่ไม่ทรุดโทรมหรือในสภาพที่ดีกว่า คนรุ่นหลังในอนาคตก็มีสิทธิที่จะมีคุณภาพทางสิ่งแวดล้อมเท่าเทียมกัน

รักษัธรรมชาติ

โลกทรรศน์แบบใหม่มีแนวคิดว่ สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตไม่ใช่สิ่งของ หากแต่เป็นความรัก ความห่วงใย ความเมตตา และความสุข จึงยึดหลักที่ว่า

1) การกระทำที่ก่อให้เกิดการสูญพันธุ์ และการทำลายถิ่นฐานของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติเป็นสิ่งที่ผิด

2) เราจะต้องให้การคุ้มครองพื้นที่ธรรมชาติ ที่ยังเหลืออยู่ไม่ให้มีการดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่ทำลายธรรมชาติ และจะต้องทำการฟื้นฟูระบบธรรมชาติที่เสื่อมโทรม ธรรมชาติคือ ถิ่นฐานที่เราเคยเริ่มต้นมา

3) ในการคุ้มครองธรรมชาติ เราจะต้องดำเนินการให้ไปไกลกว่าข้อบังคับทางกฎหมาย

4) จงให้ความรัก ความห่วงใย ความเอาใจใส่สิ่งแวดล้อมในชุมชนของเรา และดำรง ชีวิตอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ

5) มีความเมตตาและความรักต่อผู้ยากไร้ และสิ่งแวดล้อมของผู้ยากไร้มากที่สุด เหนือสิ่งอื่นใด สันติสุขและความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมไม่อาจมีขึ้นได้ トラบใดที่มวลชนส่วนใหญ่ในสังคมยังยากไร้อยู่

6) รักและชื่นชมธรรมชาติโดยการสัมผัสโดยตรง จะเป็นวิถีทางที่ดีที่สุดในการสอนให้เรานุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

สร้างจริยธรรมทางเศรษฐศาสตร์สีเขียว

1) ในการสนองความต้องการของมนุษย์เพื่อการดำรงอยู่ควรที่จะต้องใช้ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างระมัดระวังที่สุด ไม่ให้เกิดความเสียหายอย่างมากหรือรุนแรง

2) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ ก็ต้องเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีทางธรรมชาติ

- 3) ทรัพยากรมีปริมาณจำกัด จึงต้องใช้แบบประหยัดไม่ล้างผลาญหรือฟุ่มเฟือย
- 4) ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติของโลกอย่างเหมาะสมพอดี
- 5) เป็นสิ่งที่ผิด ถ้าเรามองว่า คนและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ คือปัจจัยการผลิตซึ่งวัดค่าด้วยเงินตรา
- 6) ทุกสิ่งที่มีในระบบเศรษฐกิจมีต้นกำเนิดจากโลกธรรมชาติ และแสงอาทิตย์ ถ้าโลกธรรมชาติ

ล่มสลายเศรษฐกิจก็พังไปด้วย

7) อย่างกระตือรือร้นที่เป็นการทำลายดุลยภาพในโลกธรรมชาติ อันเป็นการ บั่นทอน"ทุนธรรมชาติ" ซึ่งเป็นพื้นฐานสนับสนุนระบบเศรษฐกิจ การขาดดุลยภาพทางธรรมชาติ คือการขาดสมดุลที่ยิ่งใหญ่ และร้ายแรงที่สุด

Miller กล่าวว่า การที่เราจะมีโลกทรรศน์แนวโลกธรรมชาติดังนั้น เราต้องผ่านการยกระดับ "ความตื่นตัวทางสิ่งแวดล้อม" (Environmental awareness) 4 ระดับด้วยกัน

ระดับที่ 1 เราเริ่มมองเห็นปรากฏการณ์และรับรู้ปัญหา เราเริ่มรู้สึกว่าการกำลังมีปัญหาบางอย่างเกิดขึ้น เช่น ปัญหามลพิษ เราคิดแต่เพียงว่า เมื่อมีปัญหามลพิษ เราต้องเข้าไปแก้ไข โดยการควบคุมหรือแก้ไข แต่ยังไม่เห็นระบบ

ระดับที่ 2 เริ่มมองเห็นความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เช่นเริ่มรู้สึกว่าการปัญหามลพิษ ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม และการหมดสิ้นของทรัพยากรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาประชากร การพัฒนาอุตสาหกรรม ลัทธิการบริโภคนิยม และความยากจนในสังคม การตื่นตัวมากขึ้นในระดับนี้เรียกร้องให้เราแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบเช่นกัน แต่เรายังมองไม่เห็นว่าการปัญหาสิ่งแวดล้อมเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจการเมืองได้อย่างไร

ระดับที่ 3 การตื่นตัวในระดับนี้ จะทำให้เรามองเห็นความเชื่อมโยงทางด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบมากขึ้น และมีการแสวงหาทางเลือกใหม่ๆ ในการจัดระบบทางเศรษฐกิจสังคม เช่นมองหาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบใหม่ ที่เรียกกันว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน ในขณะที่เดียวกันก็พัฒนาวิธีการจัดการทางสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะสลับซับซ้อนและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ระดับที่ 4 เป็นการตื่นตัวในระดับสูงสุด มนุษย์จะต้องนึกถึงหาก ความอยู่รอดของธรรมชาติ ไม่ใช่ความอยู่รอดของมนุษย์ จริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อเรามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยการเห็น การรู้สึกสัมผัส การเข้าใจ ความรักและความห่วงใย ที่สำคัญคือ เกิดความศรัทธาโลกทรรศน์ใหม่ ซึ่งเป็นวิถีการคิดและความรู้สึกแบบใหม่ อันเกิดจากการเข้าถึงธรรมชาติ ซึ่งหมายความว่า วิถีชีวิตแบบใหม่จะต้องมีลักษณะเรียบง่าย ปฏิเสธบริโภคนิยม ไม่ลุ่มหลงในวัตถุ และใช้ชีวิตอย่างมีความหมาย¹

คุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน

การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงจากของเดิมให้ดีขึ้นด้วยวิธีการหลักๆ ที่หลากหลายแนวทางได้แก่การมีส่วนร่วม ฟื้นฟู การซ่อมแซมและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การใช้

¹ <http://www.rmuthi.ac.th/user/thanyaphak/Web%20EMR/Web%20IS%20Environment%20gr.1/contect/1-1-2.html> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 29 เมษายน 2560)

เทคโนโลยีเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ลดปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ให้ชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

วิธีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน เรียกว่าชุมชนสิ่งแวดล้อมหมายถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เน้น “คุณภาพชีวิต” และ “คุณภาพสิ่งแวดล้อม” ที่เกี่ยวกับมนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่ามนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกับมนุษย์ด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมช่วยกันทำนุบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพและชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมได้

1. คุณภาพของอากาศในชุมชนพิจารณาได้จาก

1.1 ปริมาณฝุ่นละออง

1.2 ปริมาณก๊าซคาร์บอนมอนไดออกไซด์

1.3 แหล่งกำเนิดมลพิษทางอากาศ และทิศทางลมที่พัดเข้าสู่ชุมชน

2. ขยะมูลฝอยในชุมชน พิจารณาจาก

2.1 ปริมาณขยะในชุมชน

2.2 การจัดเก็บและการทำลายขยะมูลฝอย

2.3 ขยะตกค้าง

3. คุณภาพของเสียง พิจารณาจาก

3.1 ระยะห่างระหว่างชุมชนกับถนน และการวัดความดังของเสียงจากรถยนต์จากเครื่องบิน

3.2 ระยะห่างระหว่างชุมชนกับเขตอุตสาหกรรม การวัดความดังของเสียง

3.3 ระยะห่างระหว่างชุมชนกับย่านธุรกิจการค้า การวัดความดังของเสียง

4. คุณภาพด้านสุขภาพอนามัย พิจารณาจาก

4.1 สถิติการเจ็บป่วยด้วยโรคทางเดินอาหาร ระบบการหายใจและโรคติดเชื้อต่างๆ เช่น

ไข้หวัด ไข้เลือดออก อหิวาตกโรค ฯลฯ

5. ภูมิทัศน์หรือทัศนียภาพของชุมชน พิจารณาจาก

5.1 การดูแลรักษาความสะอาดของอาคารบ้านเรือน

5.2 การดูแลรักษาความสะอาดของสถานที่สาธารณะ

5.3 การจัดวางผังที่อยู่อาศัยของชุมชน

6. คุณภาพชีวิต พิจารณาจาก

6.1 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดูจากสถิติการเกิดอาชญากรรมในชุมชนและบริเวณ

ใกล้เคียง

6.2 รายได้เฉลี่ยของแต่ละครอบครัว

6.3 การบริการสาธารณสุขของภาครัฐและเอกชนอยู่ใกล้หรือไกลชุมชน

7. ความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน พิจารณาจาก

7.1 อาชีพ

7.2 สิ่งเสพติดและอาชญากรรม

7.3 การศึกษา

7.4 ความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน

จะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเชิงโลกทรศน์จริยธรรม ซึ่งหมายถึงกระบวนการให้การศึกษา เข้าใจและมุ่งมั่นให้เกิดการเรียนรู้ ความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมให้เรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดหลักเพื่อพัฒนาทักษะและเจตคติให้เกิดความเข้าใจและซาบซึ้งถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมแบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเชิงโลกทรศน์จริยธรรม และฝึกให้รู้จักคิดตัดสินใจ มีการแสดงออกที่เหมาะสม²และกระบวนการจุดหมายสำคัญคือทำให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อม รู้จักวิเคราะห์ผลกระทบที่ได้รับมาจากสิ่งแวดล้อมให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการตัดสินใจด้วยตนเองของบุคคล และให้ความร่วมมือร่วมกันบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีที่สุดและนานที่สุด³ดังนี้

1. เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบมาสู่การดำรงชีวิต ทั้งทางตรงและทางอ้อม
2. เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคของโลกเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
3. เพื่อให้ความรู้และทักษะในการใช้ทรัพยากรโดยหลีกเลี่ยงปัญหาอันเกิดขึ้นเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
4. เพื่อให้เกิดความตระหนักและเห็นประโยชน์ร่วมกันในการใช้และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
5. เพื่อให้รู้จักการร่วมมือกันแก้ไขปัญหา หรือปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสันติวิธี
6. เพื่อให้รู้จักคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม
7. เพื่อให้รู้จักคิด วิเคราะห์ ได้อย่างผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

สมบุญ ศิลปรุ่งธรรม กล่าวว่า กระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนาให้มนุษย์ สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีสามอย่างอยู่ร่วมกันแบบบูรณาทั้งสามอย่างให้เกิดการเรียนรู้และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและมีการรักษา พื้นฟูส่วนที่เสื่อมโทรมของธรรมชาติและเข้าใจเรื่องธรรมชาติ⁴มีการทางการศึกษาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยมุ่งให้ชุมชนได้ตระหนักและมีเจตคติค่านิยมและทักษะสามารถตัดสินใจในการใช้การอนุรักษ์และ

² ศิริพร หงส์พันธุ์, การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน, (นครราชสีมา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสถาบันราชภัฏนครราชสีมา, 2542), หน้า 23.

³ กรมวิชาการศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมกับนโยบายการศึกษาของไทย, กรุงเทพฯ : 2534, หน้า 10.

⁴ สมบุญ ศิลปรุ่งธรรม, “อนาคตภาพหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2547-2557)”, ปรินญาณินพนธ์การศึกษาศึกษาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2547), หน้า 11.

พัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม มีความรับผิดชอบต่อส่วนร่วมมือและบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมไว้ให้อยู่คู่โลกตลอดไป⁵

การจัดการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการพัฒนาประเทศไปสู่ระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม การใช้ทรัพยากรจึงมีเพิ่มมากขึ้นในขณะเดียวกัน ผลพิษจากการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในสาขาอุตสาหกรรมเริ่มจะพบว่ามีความที่ทวีความรุนแรงและได้รับผลกระทบเป็นวงกว้าง นอกจากนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการนำเอาทรัพยากรมาใช้ประโยชน์แต่ไม่ได้มีการวางแผนการจัดการที่เหมาะสมรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ มีสภาพเสื่อมโทรมลงการจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เน้นความเรียบง่าย ใช้เทคนิควิธีและทรัพยากรที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ออกแบบให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดให้ความสำคัญกับภูมิสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเครือข่ายให้เกิดความร่วมมือระหว่างระหว่างรัฐ องค์กรและชุมชนได้ร่วมกันปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อมให้คืนสู่ธรรมชาติและสร้างบรรยากาศสีเขียวคืนสู่ธรรมชาติ⁶

สรุปว่า การพัฒนาสิ่งแวดล้อมเชิงโลกทรรศน์จริยธรรม มีความเชื่อว่า มนุษย์อยู่ในยุคข้อมูลข่าวสาร การครอบครองข่าวสารจะเป็นเครื่องมือหลักที่สนับสนุนให้มนุษย์ การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติยังเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพที่สุด มนุษย์มีความสามารถสูงในการใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ การจัดการเพื่อแสวงหาและใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม คือ การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำ แสดงถึงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเชิงโลกทรรศน์เชิงจริยธรรมของบุคคล จะเห็นได้ว่าการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม มีความสัมพันธ์กับหลักทางจริยธรรมสังคม ได้แก่ ศาสนา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยม

คุณภาพสิ่งแวดล้อมส่งผลถึงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วย ส่วนหนึ่งก็เกิดจากความร่วมมือ ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ช่วยกันฟื้นฟู รักษา ปรับภูมิทัศน์สิ่งแวดล้อม เช่น จัดเก็บขยะ รักษาบำบัดน้ำเสีย ปลูกต้นไม้ ปรับพื้นที่ให้มีสถานที่พักผ่อนและสถานที่ออกกำลังกายของชุมชน และส่งเสริมคนในชุมชนให้มีความรับผิดชอบในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นร่วมกัน ใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ก็จะทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพส่งผลถึงคุณภาพชีวิตคนในชุมชนด้วย

⁵ รุจน์ธิชัย เทพตาแสง, “การศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนกลุ่มกรุงธนใต้สังกัดกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญา นิตยสารศึกษามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548), หน้า 46.

⁶ พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปโย. ดร. **สิ่งแวดล้อมสำหรับโรงเรียนและชุมชน**, (กรุงเทพฯ : บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, 2558), หน้า 69.

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมกับนโยบายการศึกษาของ
ไทย, กรุงเทพฯ : 2534.
- พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ภูริปัญญา. **สิ่งแวดล้อมสำหรับโรงเรียนและชุมชน** กรุงเทพฯ: บริษัท จรัสสินทวงศ์
 การพิมพ์ จำกัด, 2558.
- รุจน์ธิชัย เทพตาแสง. “การศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนกลุ่มกรุงธนใต้สังกัดกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญา
 นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548.
- ศิริพร หงส์พันธุ์. **การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน**. นครราชสีมา คณะ
 วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสถาบันราชภัฏนครราชสีมา, 2542.
- สมบุญ ศิลป์รุ่งธรรม, “อนาคตภาพหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (ช่วง
 ระหว่าง ปี พ.ศ. 2547-2557.”. **ปริญญานิพนธ์การศึกษาคุฎีบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 , 2547.
- <http://www.rmuti.ac.th/user/thanyaphak/Web%20EMR/Web%20IS%20Environment%20gr.1/contect/1-1-2.html> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 29 เมษายน 2560)

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ ในจังหวัดอุบลราชธานี

Application of Buddhist Principles on promoting the Elders' health in Ubonratchathani Province

พระมหาจิตนเรศ วุฑฒิมโฆ, ผศ.ดร.,
พระมหาเอกชัย อธิปญโญ
วุฒิปณฺณ คำตั้งหน้า
ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน
วิทยาเขตอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล 2 รูปแบบคือ รูปแบบวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือตามวิธีการของครอนบาค ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปวิเคราะห์หา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบแนวสัมภาษณ์ คำถามปลายเปิด (Open-ended questions) สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน ผลการวิจัย พบว่า

1. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี โดยรวมทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$) เป็นรายด้านคือ เสริมสร้างด้านร่างกาย อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41$) และเสริมสร้างด้านจิตใจอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ เสริมสร้างด้านสังคม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.33$)

2. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุหลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ คือ (1) เสริมสร้างด้านร่างกาย มีอริยสัจจ 4 คือความจริงอันประเสริฐ, ไตรลักษณ์ 3 คือ กฎธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวง, ชันธ 5 คือเป็นกองทุกข์ ไม่การไม่เข้าไปยึดมั่นในขันธห้า, (2) เสริมสร้างด้านจิตใจ คือ อกุศลมูล คือ รากเหง้าของความชั่วทั้งปวง, บุญกิริยาวัตถุ 4 เป็นที่ตั้งของบุญหรือความดี, อิทธิบาท 4 ฐานแห่งความสำเร็จ, สติปัฏฐาน 4 คือ ฐานหรือที่ตั้งของการกำหนดสติอย่างประเสริฐ, มรณสติ คือการระลึกถึงความตายอันจะมีแก่ตน, (3) เสริมสร้างด้านสังคม คือ โลกธรรม 8 ธรรมชาติของโลกเป็นความจริงที่ทุกคนต้องประสบเจอ, พรหมวิหาร 4 หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมอันทำให้งาม 2 งามภายนอกและงามภายใน,

3. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี

3.1 เสริมสร้างด้านร่างกาย ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับปัญหาด้านสุขภาพ การเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของร่างกาย การพิจารณาว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่เที่ยง เรามีความเจ็บ ความแก่ ความตาย เป็นธรรมดา การยอมรับความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นได้เสมอ จึงต้องมีการรักษาให้ถูกวิธีตามความเหมาะสมกับวัย ถึงแม้ว่าร่างกายของผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปธรรมชาติของสังขารก็ตาม สิ่งที่สำคัญคือเมื่อยังไม่เจ็บป่วยผู้สูงอายุจะต้องมีการดูแลตนเอง เอาใจใส่ใจที่จะบำรุงรักษาและส่งเสริมสุขภาพอยู่เสมอ

3.2 เสริมสร้างด้านจิตใจ ผู้สูงอายุส่วนมากจะมีอารมณ์เหงามากกว่าคนวัยอื่น ๆ อาจส่งผลก่อให้เกิดความเจ็บป่วยทางกายและทางใจได้ การประคับประคองดูแลรักษาจิต นับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสภาพจิตใจที่พิจารณาเกี่ยวกับ ความไม่เที่ยง ความทุกข์ ความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ จะช่วยให้เข้าใจในชีวิตมากขึ้นและยอมรับสภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ง่ายและพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาอื่นที่จะเกิดขึ้นไปในอนาคต

3.3 เสริมสร้างด้านสังคม เมื่อผู้สูงวัยก้าวเข้าสู่วัยชราพบทาบและความสำคัญของผู้สูงอายุในสังคม มักจะถูกจำกัดและเปลี่ยนแปลงไป การสูญเสียสัมพันธ์ภาพในครอบครัว การสูญเสียสถานภาพทางสังคม เนื่องจากถึงวัยเกษียณอายุหรือหมดเวลาทำงาน ความสัมพันธ์ทางสังคมลดน้อยลง ขาดรายได้หรือมีรายได้น้อยลง เกิดความรู้สึกสูญเสียตำแหน่งหน้าที่เกียรติยศ ความนับหน้าถือตา ความภาคภูมิใจ ขาดเสถียรภาพและความมั่นคงทางจิตใจ ผู้สูงอายุจะต้องรู้จักประคับประคองจิตใจฝึกหัดตนเองให้รู้จักกฎของธรรมชาติว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ไม่มีอะไรเที่ยง ไม่มีอะไรแน่นอน มีลาภ เสื่อมลาภ มียศเสื่อมยศ มีคนยกย่องและต้องมีคนนินทา มีสุขและมีทุกข์ปะปนกันไป

คำสำคัญ: พุทธธรรม, สุขภาพ, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research has manifested on the application of Buddhist principles on promoting the elderly health in Ubonratchathani province. Mix methodology research has been used by gathering data in two forms: the quantitative research has consisted of the questionnaires designed for the four hundred selected samples. Cronbach's alpha has been formulated by a computer program in analyzing the value of percentage, average, standard deviation and; the qualitative research has been employed by the open-ended questions through in-depth interviewing twenty samples of the representatives of the elderly.

Findings of this study include:

1. Application of the Buddhist principles in promoting the elderly health in Ubonratchathani in overall aspects is averagely moderate ($\bar{x} = 3.36$). It can be analyzed by aspect as follows: physical support is averagely moderate ($\bar{x} = 3.41$); and mental support is averagely moderate ($\bar{x} = 3.35$). The lowest average is in social support but still moderate ($\bar{x} = 3.33$)

2. Related Buddhist principles promoting the elderly health including: 1) physical support consisting of the Four Noble Truths, the Three Characteristics as natural law of creatures, the Five Aggregates that should not be clung; 2) mental support, composed of the root causes of evil, the bases of meritorious action 4, the Path of Accomplishment 4, the Foundations of Mindfulness 4, and mindfulness on the cessation of consciousness; 3) social support, consisting of the Worldly Conditions 8 as the truth to be met, and the four noble sentiments and Dhamma that leads to graciousness from within and without; 4) economic support, abstaining from vicious ways of conduct but follow the virtues leading to temporal welfare or sources of happiness in the present life

3. Application of Buddhist principles in promoting the elderly health in four aspects including:

3.1 Physical support; the elderly normally face physical problems. To understand and consider the changing of their bodies as well as to carefully remind themselves that we normally face the pain, old aging, death and accepting daily symptoms were, thus, useful to them. Although the body and health of the elderly have naturally changed, the medical care must be appropriately made for their aging. The most important thing is that the elderly must daily care themselves and be attentive on promoting their health.

3.2 Mental support; most of the elderly feel lonelier than other groups of age. This could be the cause of the physical and mental problems. Meditation and taking care of their minds is crucial for their peaceful mind. Consideration of the impermanence, suffering, and the changing of all creatures would be helpful to understand better about their life and accept the changing of all things and be ready to face the future phenomena.

3.3 Social support, entering the aging period, the role and importance of the elderly in society is generally limited and changed. The losses of family relationship and social status in retired age, lower social relationship, lower income, loss of respected positions and honor and the lack of stability and secured mind. The elderly, thus, need to control their minds to understand the natural law that all creatures are impermanent.

Keywords: Buddhist Principles, Health, Elders

บทนำ

สถานะของประเทศไทยในสังคมปัจจุบันกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-พ.ศ.2559) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศให้เน้น “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” โดยการพัฒนาอย่างรอบด้านทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของ

ประชาชนทุกภาคส่วนทำให้ประชาชน ชุมชน องค์กรภาคประชาชนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

เมื่อมีความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะสาขาการแพทย์และสาธารณสุขมีความก้าวหน้า จึงส่งผลให้อัตราการเกิดลดลงประชากรมีอายุยืนยาวขึ้นและมีสัดส่วนของผู้สูงอายุมีมากขึ้น และสัดส่วนของผู้สูงอายุมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจกันเป็นอย่างมากทั้งในระดับชาติและในระดับโลกประเทศไทยมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางกับประเทศที่พัฒนาแล้วและเป็นทิศทางเดียวกับโครงสร้างของประชากรโลก ซึ่งกำลังเข้าสู่ “ภาวะสังคมผู้สูงอายุ” จากการคาดคะเนประมาณประชากรของประเทศไทย ปี พ.ศ.2543-2573 โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวคือ ประชากรวัยสูงอายุช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อพิจารณาร้อยละผู้สูง อายุต่อประชากรรวมในปี 2553 มีค่าเท่ากับร้อยละ 11.90 และเมื่อถึงปี 2573 จะมีผู้สูงอายุประมาณ 1 ใน 4 ของประชากรรวมหรือคิดเป็นร้อยละ 25.12¹

ข้อมูลดังกล่าวเชื่อว่าสังคมไทยก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” ในระยะเวลาอันสั้นครอบครัวเดี่ยวมีมากขึ้น สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ลูกหลานโดยเฉพาะผู้หญิงไม่สามารถรับบทบาทดูแลผู้สูงอายุได้เหมือนในอดีต ส่วนผู้สูงอายุเองก็เจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ จึงมีภาวะพึ่งพิงประชากรในวัยทำงานมากขึ้น ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับปัญหาที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยหลายประการ ผู้สูงอายุในชนบทจำนวนมากถูกทอดทิ้งอยู่ตามลำพังหรืออาจต้องรับภาระเลี้ยงดูหลานด้วยและลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมไม่เอื้อต่อการเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้สูงอายุ แม้ว่าอัตราการมีงานทำของผู้สูงอายุยังคงค่อนข้างสูง แต่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 65.6) ยังเป็นงานด้านเกษตรกรรม และร้อยละ 12 ทำงานในครัวเรือนหรือมีส่วนร่วมในการผลิตโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน เป็นผลสะท้อนวิถีชีวิตของสังคมผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพราะร่างกายของผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมมากกว่าความเจริญเติบโต ผู้สูงอายุปรับตัวไม่ทันทำให้ผู้สูงอายุเกิดความสับสนในตัวเอง จึงทำให้เกิดปัญหาด้านจิตใจ ด้านสุขภาพ ด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยไม่รู้ว่าจะทำตัวอย่างไร เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งเป็นภาวะที่สับสนและมนุษย์ชาติปรารถนาและแสวงหาความสุขเพื่อยังมีชีวิตอยู่ หลักพุทธธรรมบางตอนได้กล่าวถึงความสุข เช่น การเข้าถึงความสุขได้เพราะเคารพในกฎ ระเบียบหรือศีลและความสงบสุข

ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในพื้นที่หนึ่งนั้น มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุอย่างไร และแต่แห่งมีความเหมาะสมและสามารถตอบสนองความต้องการให้แก่ผู้สูงอายุอย่างไร เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุที่เหมาะสมอันเพื่อให้ได้รับประโยชน์และสอดคล้องกับสภาพสังคมไทย

¹ วรเวศม์ สุวรรณระดาและวรรณรณ ชาญด้วยวิทย์. สวัสดิการยามชราบ้านาญแห่งชาติ.(กรุงเทพมหานคร :มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553), หน้า 33.

ในปัจจุบันจังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวนผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 164,698 คน² ประกอบกับในแต่ละปีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มของปัญหาเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุมีความต้องการที่แตกต่างกันและหลากหลายจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุและเสนอแนะแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานีต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล 2 รูปแบบคือรูปแบบวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม ที่สร้างขึ้นเพื่อให้ได้ข้อสรุปในประเด็นที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และรูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบแนวสัมภาษณ์ คำถามปลายเปิด (Open-ended questions)

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษา การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี มีผลการศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี ทั้ง 3 ด้าน คือ

² ที่มา สำนักงานท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2559.

ด้าน	การประยุกต์หลักธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	เสริมสร้างด้านร่างกาย	3.41	.46	ปานกลาง
2	เสริมสร้างด้านจิตใจ	3.35	.37	ปานกลาง
3	เสริมสร้างด้านสังคม	3.33	.39	ปานกลาง
รวม		3.36	.43	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานีโดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$)

ส่วนค่าเฉลี่ยเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านเสริมสร้างด้านร่างกายอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41$) และด้านเสริมสร้างด้านจิตใจอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านเสริมสร้างด้านสังคม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.33$)

2. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานีใน 3 ด้าน คือเสริมสร้างด้านร่างกาย เสริมสร้างด้านจิตใจ เสริมสร้างด้านสังคม ดังนี้

2.1 การเสริมสร้างด้านร่างกาย

ในการที่จะเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุนั้น ในเบื้องต้นต้องรู้สาเหตุของปัญหาของผู้สูงอายุซึ่งมีปัญหาของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน แต่ก็มีปัญหาในภาพรวมที่เป็นปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุที่เผชิญอยู่มีหลายสาเหตุ คือ

สาเหตุที่ 1 การเปลี่ยนแปลงของร่างกายและสรีรวิทยาตามอายุ ทำให้ร่างกายมีความต้านทานโรคต่ำ เจ็บป่วยได้ง่าย เมื่อเจ็บป่วยก็จะใช้ระยะเวลาานาน จึงจะหายจากโรคร่างกายต้องการเวลาฟื้นฟูมากกว่าวัยหนุ่มสาว การดูแลตนเองที่ถูกต้องเป็นวิธีสำคัญที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีขึ้น

สาเหตุที่ 2 การยอมรับความเจ็บป่วย ผู้สูงอายุมักจะปฏิเสธความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับตนเอง กลัวการรักษา ไม่เห็นความจำเป็นของการรักษา หรือปฏิเสธการรักษา ซึ่งปัญหานี้มีผลต่อการรักษาเยียวยาความเจ็บป่วยมาก ทำให้ไม่สามารถรักษาได้ทันที่ ประกอบกับความมีอายุการรักษานานกว่าปกติ สาเหตุที่ผู้สูงอายุไม่ยอมรับความเจ็บป่วยและการรักษา คือ

(1) ผู้สูงอายุมักเห็นความเจ็บป่วยเป็นเรื่องคู่กับความมีอายุ เป็นธรรมดาของชีวิตเมื่อเกิดได้ก็หายได้ จะไปพบแพทย์ต่อเมื่อมีปัญหาเท่านั้น ซึ่งบางครั้งก็สายเกินแก้แล้ว

(2) ผู้สูงอายุกลัวความจริง ผู้สูงอายุมักจะปฏิเสธทันทีที่ลูกหลานจะพาไปโรงพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย การกลัวโรงพยาบาลนี้ ในส่วนลึกมาจากการกลัวความตาย

(3) ผู้สูงอายุไม่ต้องการให้ผู้อื่นรู้ว่าตนอ่อนแอ เกรงว่าจะขาดการยอมรับสมรรถนะ ฐานะทางสังคม สังคมจะทอดทิ้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้มีอายุกลัวมาก

(4) การเพิกเฉยของผู้ดูแล ซึ่งได้แก่ลูกหลาน ญาติพี่น้อง ที่อาจขาดความสนใจในความเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ

สาเหตุที่ 3 ความรับผิดชอบตนเอง บ่อยครั้งที่พบว่า คนมีความรู้ดี ฐานะดี ป่วยด้วยโรคที่ขาดความรับผิดชอบต่อสุขภาพของตนเอง เช่น โรคอ้วน ไขมันในโลหิตสูง หรือเบาหวานทั้งนี้เพราะเขาเหล่านั้นเพิกเฉยต่อสุขภาพตนเอง ขาดความระมัดระวัง ใช้ชีวิตตนเองไม่ถูกต้องกินไม่เป็น อยู่ไม่เป็น ขาดความพอดี ขาดความระมัดระวังอันตรายต่อสุขภาพ

ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุถึงแม้ว่าร่างกายของผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปธรรมชาติของสังขารและอายุก็ตาม ผู้สูงอายุควรจะต้องมีการดูแลตนเอง โรคหลายโรคในผู้สูงอายุสามารถป้องกันไม่ให้เกิดได้ สิ่งที่ต้องจำไว้ คือ เมื่อผู้สูงอายุเป็นโรคแล้ว มักต้องใช้เวลารักษานานกว่าวัยอื่น ๆ ดังนั้น การป้องกันและใส่ใจดูแลสุขภาพ จึงเป็นสิ่งสำคัญ แนวทางในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาด้านร่างกาย มีแนวทางในการปฏิบัติ

ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา ร่างกายนี้ไม่ใช่สิ่งสมบูรณ์แข็งแรง แต่เป็นสิ่งที่เปราะบางและเป็นสิ่งที่มีความยากลำบากในการบำรุงรักษา มีสภาพที่เสื่อมสูญเสียหา ร่างกายนี้มีปกติธรรมดาที่จะต้องมีความเจ็บป่วย ความเสื่อมโทรมแก่ชรา และมีความตาย ซึ่งเป็นธรรมชาติที่อยู่คู่กับความมีชีวิต เพื่อให้การดำเนินชีวิตผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีความสุข การทำความเข้าใจเรื่องของชีวิตเป็นสิ่งจำเป็น มีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ประสบกับความทุกข์เพื่อความไม่เข้าใจในความเป็นจริงของชีวิต เป็นเหตุให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นหลงยึดติดถือมั่นในร่างกายนี้ว่าเป็นของเราตัวเรา เมื่อเข้าใจชีวิตผิด การแก้ไขปัญหาก็คงผิดไปด้วย เป็นผลให้ผู้สูงอายุไม่สามารถจัดการกับปัญหาทางร่างกายของตนเองได้ ดังนั้น ผู้สูงอายุต้องเข้าใจเรื่องความจริงของชีวิตผ่านหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรลักษณ์และขั้น 5 คือการพิจารณาว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่เที่ยง เรามีความเจ็บ ความแก่ ความตาย เป็นธรรมดา ชีวิตนี้ไม่ใช่ของเราตัวเรา

2.2 เสริมสร้างด้านจิตใจ

ในการเสริมสร้างด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ให้มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้นนั้น ต้องเข้าใจในอารมณ์ของผู้สูงอายุมีหลายปัจจัยหลายด้านเป็นสาเหตุทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพด้านจิตใจไม่ดี มีการศึกษาที่อธิบายว่า คนวัยสูงอายุเหงามากกว่าคนวัยอื่น ๆ ถ้าหากไม่รู้จักจัดการกับชีวิตตน ทั้งนี้เพราะมีเวลาว่างจากอาชีพและภารกิจต่าง ๆ มากกว่าคนวัยอื่น ๆ ได้ประสบการณ์พลัดพรากจากกันไปของผู้ใกล้ชิดและผู้ที่ตนรัก รวมทั้งสิ่งของ สัตว์เลี้ยงและอื่น ๆ หลายครั้งหลายคราตลอดเวลายาวนาน บุคคลและสิ่งเหล่านี้อาจมีความผูกพันทางใจกับผู้สูงอายุมากเป็นพิเศษ ยากจะหาผู้ใดหรือสิ่งอื่นใดมาทดแทนได้ดีเหมือนเดิม

สาเหตุของการเกิดปัญหาสุขภาพที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต ก็คือ การเปลี่ยนแปลงของร่างกายซึ่งเป็นไปตามวัย นอกจากนี้ หากผู้สูงอายุปฏิเสธความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับตนเอง ก็จะไม่เห็นความจำเป็นในการรักษา ส่งผลให้การรักษาเยียวยาความเจ็บป่วยได้ไม่ทันท่วงที และสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุเกิดปัญหา

สุขภาพ คือ การขาดความรับผิดชอบต่อสุขภาพตนเอง อีกทั้งสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนไปทำให้ผู้สูงอายุมีอารมณ์เหงาเพิ่มมากขึ้นทุกวันซึ่งส่งผลก่อให้เกิดความเจ็บป่วยทางกาย และทางใจได้

การใช้ศาสนาหรือหลักธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ธรรม คือธรรมชาติ การปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติหน้าที่ของมนุษย์ให้ถูกต้องสมบูรณ์มีสุขภาพดี แม้จะเปลี่ยนแปลงไปโดยสภาพธรรมชาติและมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคลแต่สุขภาพจิตเป็นสิ่งที่จะประคับประคองรักษาไว้ เพื่อ เพราะ “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” การประคับประคองดูแลรักษาจิต จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ในการปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสภาพจิตใจเกี่ยวกับ “ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา จะช่วยให้ผู้สนใจได้หยาบยึกมาคิดและทำความเข้าใจพร้อมทั้งปฏิบัติตามแม้จะยากแต่การคิดบ่อย ๆ จะช่วยให้เข้าใจชีวิตแจ่มแจ้งชัดเจนขึ้นและยอมรับสภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ง่ายและเร็วขึ้น ผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านจิตใจมากบ้าง น้อยบ้าง หากเข้าถึงคุณประโยชน์ของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะช่วยให้เข้าใจแก่นแท้ของชีวิตและการดำเนินชีวิตอย่างมีสารประโยชน์ไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่ในช่วยวัยใด ๆ ก็ตาม

ในทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า คนเรามีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นผู้ให้ผล มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ทุกคนเป็นไปตามกรรมในข้อนี้เป็นการศึกษาให้เห็นความเป็นจริง เพื่อไม่ให้ประมาทให้ละความประมาทให้เร่งประกอบความดีประกอบกุศลกรรม เพื่อจะเป็นแนวทางนำบุคคลสู่ความดีงามความถูกต้อง ผู้ที่ได้รับผลกระทบทำความดีงามนั้นผู้กระทำย่อมได้รับผลก่อนผู้อื่นเสมอและผู้ใกล้ชิดก็จะได้รับผลแห่งการกระทำนั้นเป็นอันดับต่อมา เพราะผู้ให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ย่อมเป็นที่เคารพนับถือเสมอ การไม่ปฏิบัติให้อยู่ในความดีงามหรือสิ่งที่ถูกต้องจะเป็นผลให้ผลให้ผู้ปฏิบัติเร่าร้อนนั่งนอนไม่เป็นสุขผู้ใกล้ชิดก็เดือดร้อนไปด้วยตนเองทั้งปัจจุบันและอนาคต

2.3 เสริมสร้างด้านสังคม

บทบาทและความสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมมักจะถูกจำกัดให้ลดลง ทั้งนี้เนื่องจากถูกมองว่าสุขภาพไม่แข็งแรง เกิดภาวะความเจ็บป่วยหรือเกิดอุบัติเหตุได้ง่ายการสื่อสารกับคนทั่วไปทำได้ลำบาก มีผลให้ผู้สูงอายุมักต้องอยู่ในบ้าน และมีความรู้สึกที่ตนเองไม่มีประโยชน์ หมดคุณค่า เป็นภาระให้ลูก หลาน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เคยพึ่งตนเอง หรือเป็นที่พึ่งให้สมาชิกในครอบครัว ต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับการช่วยเหลือ และถ้าผู้ใกล้ชิดไม่ให้ความสนใจ จะส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดอาการซึมเศร้าอย่างรุนแรง ถึงขั้นทำร้ายตนเองได้

การที่สังคมมักจะกำหนดบทบาทของผู้สูงอายุให้อยู่แค่การไปวัดทำบุญ ฟังเทศน์หรือมีทัศนนะว่าผู้สูงอายุควรอยู่เฉย ๆ ไม่ต้องทำงาน จะทำให้ผู้สูงอายุยิ่งรู้สึกที่ตนเองไม่มีคุณค่ารวมถึงการที่ผู้สูงอายุปรับตัวไม่ทันกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปหรือการที่ค่านิยมและการแสดงออกที่วัยอื่น ๆ จะพึ่งปฏิบัติต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนไป ทำให้ผู้สูงอายุต้องพยายามปรับตัวให้ยอมรับในภาวะนั้น ๆ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดปัญหาด้านจิตใจขึ้นได้ผู้สูงอายุที่มีฐานะดีอาจประสบปัญหาบุตรหลานทอดทิ้ง และละเลยหรืออาจแยกตัวอยู่โดดเดี่ยวไม่เกี่ยวข้องกับบุตรหลาน เพราะขาดสัมพันธ์ภาพที่ดีกับบุคคลในครอบครัวที่รุ่นเยาว์กว่า เนื่องจากทัศนคติต่างกัน รสนิยมต่างกัน ผู้เยาว์อาจคิดว่าผู้สูงอายุมีความคิดแบบอนุรักษ์นิยมเก่าล้าสมัย จึงมีความคิดเห็นขัดแย้งกัน ทำให้รัฐต้องเตรียมระบบประกันสังคม การจ่ายบำเหน็จบำนาญผู้สูงอายุ การตั้งสถานสงเคราะห์ การจัดบริการต่าง ๆ ปัญหาด้านสังคมและการอยู่ร่วมกัน จึงเป็นไปในด้านของความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับบุตรหลานหรือผู้อื่นที่อยู่ร่วมกัน และรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ปัญหาในด้านสังคมที่ผู้สูงอายุในปัจจุบันกำลังประสบอยู่ จึงเป็นไปในลักษณะของการสูญเสียในด้าน

ต่าง ๆ ดังนี้ (1) การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก (2) การสูญเสียสถานภาพทางสังคม เนื่องจากถึงวัยเกษียณอายุ (3) การสูญเสียสัมพันธภาพในครอบครัว เนื่องจากบุตรธิดามักจะมีครอบครัว และแยกออกไปตั้งครอบครัวใหม่

ผู้สูงอายุทุกท่านล้วนประสบภาวะการสูญเสียในลักษณะต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก สถานภาพทางสังคมและการสูญเสียสถานภาพในครอบครัว คือ การที่ถูกต้องแยกออกไปใช้ชีวิตมีครอบครัวเป็นของตนเอง แต่ถึงกระนั้น ผู้สูงอายุกลุ่มบางก่อน ก็ยังสามารถทำความเข้าใจกับสภาวะที่เกิดขึ้นและดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างมีคุณภาพ

นอกจากนั้น วัยผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีการทำงานลดลง หรือเกษียณอายุการทำงาน ทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้ลดลง ในขณะที่เดียวกัน สภาพร่างกายที่เสื่อมถอย มีโรคภัยไข้เจ็บ จะต้องใช้จ่ายเงินเป็นค่ารักษาพยาบาลเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ผู้สูงอายุควรจะต้องมีการวางแผนการดำเนินชีวิตด้านเศรษฐกิจให้รอบคอบ เพื่อที่จะได้ไม่มีปัญหาการเงินมาทำให้กลุ่มใจ นอกจากนี้ ผลการวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า เกือบครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุ มีรายได้ไม่พอเลี้ยงชีพและ 2 ใน 3 มีสุขภาพอยู่ในระดับปานกลางถึงไม่ดีมาก โรคที่มีการรายงานว่าเป็นกันมากในกลุ่มผู้สูงอายุ คือ ปวดหลังปวดเอว ไชข้ออักเสบ ความดันโลหิตสูง โรคกระเพาะ โรคหัวใจ นอกจากนี้ ยังพบว่าภาวะการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุนี้ เป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ผู้สูงอายุ ไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพได้

วิจารณ์

ผู้สูงอายุควรนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจและดำเนินชีวิตแบบพอเพียงเพื่อลดภาระของลูกหลานและเว้นจากอบายมุขต่าง ๆ คือ

1) เว้นจากอบายมุข : อบายมุข 6 ประการ เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุ ต้องละเว้นโดยเด็ดขาดเพราะเป็นทางแห่งความเสื่อมโศกทรัพย์ เป็นความประพฤตินี้ไม่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุอย่างยิ่งทุกประการและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหลือเวลาค่อนข้างจำกัด ทั้งจะนำไปสู่การกระทำความชั่ว ผิดศีลธรรม มีแต่ผลเสียหาย

2) นำชีวิตสู่จุดหมาย : สำหรับผู้สูงอายุแล้ว การมีสุขภาพแข็งแรง ความสามารถในการพึ่งตนเอง ลดภาระค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว เป็นสิ่งจำเป็น แม้จะเป็นจุดหมายขั้นต้นหรือ ประโยชน์ปัจจุบัน แต่ก็ เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุควรเตรียมเอาไว้ ด้วยการทำหน้าที่ที่ควรทำในปัจจุบันของตนเองให้ดี ทั้งนี้การจะได้ชื่อว่าเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง อันทำให้จิตใจเป็นอิสระ ไม่หวั่นไหวหรือถูกครอบงำด้วยความผันผวนปรวนแปรต่าง ๆ

3) รู้จักจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้ : เนื่องด้วยผู้สูงอายุคือผู้มีรายได้ลดลง และมักจะมีปัญหาสุขภาพ จึงต้องรู้จักจัดสรรทรัพย์นั้นโดยถือหลักการแบ่งปันทรัพย์

4) ดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย : ต้องเป็นชีวิตที่เรียบง่าย เกี่ยวข้องกับการแสวงหาวัตถุ มาบำเรอให้น้อยที่สุด ขวนขวายในการทำสิ่งที่ดีงาม เป็นกุศล ยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ควรทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่าย อยู่ง่าย กินง่าย ไม่เรื่องมาก ไม่จู้จู้จุกจิก ทำแต่สิ่งง่าย ๆ ไม่ทำเรื่องง่ายให้เป็นเรื่องยาก ควรทำอะไรรด้วยตนเอง โดยพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยที่สุด ด้วยการไม่เป็นภาระของผู้อื่น

นอกจากนั้นปัญหาการเงินของผู้สูงอายุ มักเกิดจากการขาดการวางแผนที่ดีและไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของรายได้ และรายจ่ายที่เกิดขึ้นใหม่ ดังนั้น ผู้สูงอายุ จะต้องมีการวางแผนในการดำเนินชีวิต จะต้องมียุติกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ การบริโภคอาหาร การออกกำลังกาย การมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมทั้งการวางแผนการใช้จ่ายและการหารายได้เพิ่ม

จากการศึกษาจะเห็นว่า เมื่อผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้เป็นของตนเอง ย่อมทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบายใจ ขาดความมั่นคง จิตใจไม่มีความสุข เพราะรู้สึกในใจว่า ตนเป็นภาระของบุตรหลานและจะต้องพึ่งพาอาศัยเขาอยู่ตลอดเวลา สำหรับผู้สูงวัยที่มีรายได้น้อยลง ยิ่งจำเป็นที่จะต้องได้รับการดูแลและจุนเจือจากผู้อื่น ซึ่งผลจากการได้รับการช่วยเหลือ ก็จะทำให้ผู้สูงวัยมีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น สามารถแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่มีรายได้ประจำจากเงินบำนาญเนื่องเป็นข้าราชการประจำ กับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้ประจำจากเงินบำนาญ แต่มีรายได้จากแหล่งอื่น ๆ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่ภาครัฐจัดสรร ให้การทำธุรกิจ รับจ้างทั่วไป การสอนหนังสือหรือรายได้จากบุตรหลาน ซึ่งแล้วแต่ลูกหลานจะให้ป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน

แม้ว่าผู้สูงอายุเหล่านี้ จะมีรายได้ลดลง จากการเกษียณอายุการทำงานหรือด้านอื่น ๆ อีก แต่ไม่พบว่ามีความกลุ้มใจหรือเป็นกังวล ในเรื่องของปัญหาทางการเงิน กล่าวคือ ทุกท่านมีรายได้เพียงพอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แม้จะมีที่มาของรายได้ที่แตกต่างกัน สิ่งที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจในด้านเศรษฐกิจและรายได้ ที่ผู้วิจัยศึกษาพบ ก็คือ ผู้สูงอายุเหล่านี้ มีการวางแผนทางการเงินมาเป็นอย่างดี ตั้งแต่ก่อนที่จะเข้าสู่วัยเกษียณอายุ

นอกจากนั้น วัยผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีการทำงานลดลง หรือเกษียณอายุการทำงาน ทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้ลดลง ในขณะที่เดียวกัน สภาพร่างกายที่เสื่อมถอย มีโรคภัยไข้เจ็บ จะต้องใช้จ่ายเงินเป็นค่ารักษาพยาบาลเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ผู้สูงอายุควรจะต้องมีการวางแผนการดำเนินชีวิตด้านเศรษฐกิจให้รอบคอบ เพื่อที่จะได้ไม่มีปัญหาการเงินมาทำให้กลุ้มใจ นอกจากนี้ ผลการวิจัยที่ผ่านมายังชี้ให้เห็นว่า เกือบครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุ มีรายได้ไม่พอเลี้ยงชีพและ 2 ใน 3 มีสุขภาพอยู่ในระดับปานกลางถึงไม่ดีมาก โรคที่มีการรายงานว่าเป็นกันมากในกลุ่มผู้สูงอายุ คือ ปวดหลังปวดเอว ไชข้ออักเสบ ความดันโลหิตสูง โรคกระเพาะ โรคหัวใจ นอกจากนี้ ยังพบว่าภาวะการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุนั้น เป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ผู้สูงอายุ ไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพได้

โดยสรุปแล้วการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี หลักพุทธธรรมแต่ละหลักธรรมมีความสำคัญเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ อยู่ที่ว่าผู้สูงอายุจะเลือกหลักพุทธธรรมใดมาใช้ในการเสริมสร้างสุขภาพด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาพ คือ อริยสัจ 4 ทุกข์และวิธีการดับทุกข์ให้หมดสิ้นไป ไตรลักษณ์ ความไม่เที่ยงของสังขาร สังขารไม่มีตัวตนทุกอย่างในโลกนี้เสื่อมสลายไป ไม่มีตัวตนชั้น 5 ความเปลี่ยนแปลงไปตามสังขาร อกุศลมูล 3 การละเว้นจากกายทุจริต วาจทุจริตและมโนทุจริต บุญกิริยาวัตถุ 3 การสะสมบุญ อิทธิบาท 4 หลักธรรมที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ สติปัฏฐาน 4 มรณสติ โลกธรรม 8 หลักธรรมที่ทำให้รู้ถึงความเป็นไปในโลก มีลาภเสื่อมลาภ พรหมวิหาร 4 ประพฤติปฏิบัติเยี่ยงอย่างพรหมธรรมอันทำให้งาม 2 อบายมุข 6 หลักธรรมที่ทำให้คนเรารู้ในทางเสื่อม ความฉิบหายที่ภูธธัมมิกัตถะการทำประโยชน์ให้เกิดในปัจจุบัน เมื่อผู้สูงอายุศึกษาหลักธรรมนี้แล้ว จะทำให้มีแนวทางในประยุกต์หลักธรรมเพื่อ

เสริมสร้างสุขภาพ ช่วยพัฒนาร่างกายและจิตใจให้เข้มแข็ง เข้าใจสภาพของความเป็นมนุษย์สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษา ทำให้ทราบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุที่สามารถแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตได้เป็นบางกลุ่ม อนึ่งหากต้องการนำแนวทางนี้ไปปรับใช้กับกลุ่มผู้สูงอายุโดยทั่วไปต้องมีการเผยแพร่ผลงานในระดับสาธารณะ ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาการดำเนินชีวิตนั้นยังมีความเข้าใจในเรื่องหลักพุทธธรรมกับการดำเนินชีวิตน้อยอยู่ เป็นเหตุไม่สามารถนำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตได้หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ นางานวิจัยนี้ไปเผยแพร่ในระดับสาธารณะ อาจจะสร้างกำลังใจให้ผู้สูงอายุที่กำลังประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ เพราะเชื่อได้ว่าผู้สูงอายุทุกคนล้วนปรารถนาให้ตนเองมีสุขภาพกายแข็งแรงและมีสุขภาพจิตที่ดีในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคมปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมอื่น ๆ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ชนบท
- 2) ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการในการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับผู้สูงอายุในด้านอื่น ๆ เพื่อจะได้ข้อมูลโดยเชิงลึกมากขึ้น
- 3) ศึกษาสภาพปัญหาการการประยุกต์หลักธรรมแก่ผู้สูงอายุในองค์กรปกครองท้องถิ่น เพราะเป็นองค์กรที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุในพื้นที่มากกว่าองค์กรอื่น ๆ
- 4) ควรศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาสำหรับมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุและรูปแบบการประยุกต์หลักธรรมที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุได้บริบทวิถีชีวิตและวัฒนธรรม
- 5) ควรศึกษาเกี่ยวกับสุขภาวะความเป็นสุขทางจิตใจของผู้สูงอายุกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและศรัทธาเชื่อเรื่องบุญและบาปของผู้สูงวัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน
- 6) ควรศึกษาแนวทางการเตรียมตัวผู้สูงอายุอย่างมีความสุขด้วยหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- วรเวศม์ สุวรรณระดาและวรวรรณ ชาญด้วยวิทย์. สวัสดิการยามชราบำนาญแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553.
- จินดารัตน์ สมคะณีย์. **แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมการดูแลผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์**, บทความวิจัย : วารสารวิทยาลัยพาณิชยศาสตร์บูรพาปริทัศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, 2558.
- สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทพเพ็ญวานิสัย, 2549.
- Caffrey , A.R. **Family caregiving to the elderly in Northeast Thailand : Changing patterns**. The degree of doctor of Philosophy in the department of Anthropology, 1990.

การมองความจน-รวยทางมิติพระพุทธศาสนา The view the richness - the dimension of Buddhism

กรรวิ จินดาหลวง
ผู้จัดการบริษัท จินดาศิลป์

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีความมุ่งหวังที่จะวิเคราะห์ถึง มุมมองความจนความร่ำรวยในทางพระพุทธศาสนา พบว่า ทศนะทางพระพุทธศาสนา ความจนความร่ำรวย เป็นแบบอย่าง อย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะทำให้ผู้คนตระหนักถึง ซึ่งความจนความร่ำรวยเกิดขึ้นเพราะกรรม ทั้งกรรมในอดีตและปัจจุบัน หากว่าทำดีแต่ปางก่อนผลปัจจุบันย่อมดีตาม คือร่ำรวย หากว่าอดีตทำในสิ่งที่ไม่ดี ย่อมเกิดเป็นคนยากไร้ หากว่าปัจจุบัน ร่ำรวยแต่ไร้ซึ่งศีลธรรมศีลธรรม หรือหลักธรรม เช่น อบายมุข 6 มิตรปฏิรูป 4 ไม่นานทรัพย์นั้นก็หมดไป ส่วนความจนในปัจจุบัน มีศีลธรรมหรือหลักธรรม เช่น ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 มิตรแท้ 4 เป็นต้น เขาย่อมดำรงตนไว้ชอบไม่ว่าความจนนั้นก็หมดไป ในที่สุดเขาก็จะร่ำรวย พร้อมด้วยหลักธรรม และดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ไม่ว่าจะจนหรือร่ำรวย หากขึ้นอยู่กับบุคคลผู้นั้นว่าจะนำสู่ทางใด เพราะความจนความร่ำรวยนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา แม้เพียงโอกาสเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

คำสำคัญ : ความจน, ความร่ำรวย, พระพุทธศาสนา.

Abstract

This scholarly article is meant to be analyzed. The view of poverty, the rich in Buddhism. The view of the Buddha. Richness is one example in Buddhism. It's one tool to make people aware. The richness occurs because of karma. The past and present karma, if done well, but before the current results, it is good to follow the rich if the past do things bad. It is a poor person. If present Rich, but without morality, morals, or principles, such as the 6 Mitigation reforms. Now the present. There is a morality or principle, such as the Dharmagic, 4 benefits, 4 friends, etc., he would maintain his love for it until the end of it is gone. He will eventually be rich. With the principles And live a happy life. No matter how rich or rich If it's up to that person to lead the way. Because of poverty, the rich can change at any time. Even one chance only.

Keywords : Poverty, Riches, Buddhism.

บทนำ

สังคมในปัจจุบันนี้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งทางด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง เช่น การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี อุตสาหกรรม เป็นต้น ที่จะทำให้ประเทศของตนเต็มไปด้วยความเจริญรุ่งเรือง ความร่ำรวย แต่ในทางกลับกันอีกด้านหนึ่งผู้คนที่ไร้ซึ่งความเจริญ ขาดการพัฒนา เป็นกลุ่มคนที่ยากจน เช่น ประเทศบังกลาเทศ อินเดีย และอื่น ๆ ซึ่งสังเกตได้จากการว่างงานของบุคคลในประเทศ รายได้ เศรษฐกิจที่ตกต่ำ และเศรษฐกิจซบเซา เป็นต้น ฉะนั้นความจนความร่ำรวยจึงเป็นปัจจัยหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผู้คน ชนชั้น และสังคม ซึ่งความจนกับความร่ำรวยนั้นเป็นของคู่กัน ที่เปรียบเสมือนกับ ดินกับข้าว ดากับขาว สูงกับต่ำ เป็นต้น และหนึ่งในความยากลำบากที่น่ากลัวที่สุดในการดำเนินชีวิตของคนในระหว่างที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดก็คือ ความยากจน และความทุกข์ที่สุด คือความร่ำรวยแห่งการดำรงชีวิต

ชีวิตของคนจนจึงเป็นชีวิตที่ต้องทนกับความร้อน และความหนาวของสภาพดินฟ้าอากาศให้ได้ ทนความยากลำบากให้ได้ ถ้าทนไม่ได้บางคนถึงกับต้องอดตาย นี่คืสภาพของคนจนที่ไม่มีวันบรรลัยได้หมดสิ้นพอ ๆ กับเสียงร่ำไห้ของคนยากจน ที่ไม่เคยเว้นวรรคแม้แต่นาทีเดียวในโลกใบนี้ ส่วนคนร่ำรวยมีความเป็นอยู่ที่ต้องอยู่อย่างสุขสบาย ใช้ชีวิตอย่างหรูหรา เปรี้ยวพร้อมไปด้วยทรัพย์สินมากมาย เมื่อเทียบกับชีวิตของคนร่ำรวยแล้ว เหมือนสวรรค์กับนรกเลยทีเดียวน

มุมมองของพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ความยากจนบีบคั้นให้มนุษย์ทำความชั่วได้ง่าย ส่วนความรวยเป็นคุณูปการให้สร้างบุญได้ง่าย¹ ซึ่งความจนความร่ำรวยในทางพุทธศาสนานั้น ขึ้นอยู่กับตนเองว่าจะสามารถทำได้มากหรือน้อย ถ้าทำมากก็ได้มาก ถ้าทำน้อยก็ได้น้อย เช่น² 1. คนรวยคือคนที่พึ่งตนเองได้ 2. เป็นคนที่พึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่อันเรียบง่าย โดยไม่ตะเกียกตะกาย เพื่อแข่งขันหรือแก่งแย่งแข่งดี ในอันที่จะแสวงหาโภคทรัพย์ จนเป็นโทษแก่ร่างกายและจิตใจ 3. เป็นคนพอใจในการให้มากกว่าการรับ 4. เป็นคนที่ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท คนเช่นนี้เชื่อว่าคนรวย ส่วนผู้ที่ปฏิบัติตรงกันข้ามนั้นชื่อว่า คนจน และจะจนหรือรวยขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติว่าจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้มากน้อยเพียงใดในขณะที่ดำรงชีพอยู่ในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับความจนความร่ำรวย

ปัจจุบันความจนความร่ำรวยมีอิทธิพลอย่างมากในสังคมที่จะสามารถแยกถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือกลุ่ม องค์กร ผู้อาศัยอยู่บนโลก ไม่จะเป็นฐานะความเป็นอยู่ หน้าที่การงาน ล้วนมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนยังเป็นฐานความมั่นคงให้กับคนรุ่นหลัง หากว่ามีฐานะยากจนคนรุ่นหลังก็พลอยจนไปด้วยเนื่องจากมีฐานะที่ไม่ดีนัก เช่น ทน หน้าที่การงาน เป็นต้นนอกจากจะมีการพัฒนาขึ้นด้วยการยกฐานะให้กับตนเอง ซึ่งฐานะทางสังคมโดยทั่วไปสามารถแบ่งชนชั้นออกเป็น 3 ชนชั้นคือ ชนชั้นต่ำ ชนชั้นกลาง และชนชั้นสูงแต่กลับกันหากว่ามีฐานะที่ร่ำรวยคนรุ่นหลังย่อมมีฐานะที่ดีมีความพร้อมต่อการดำรงชีวิต และมีการสืบทอดเป็นลูกโซ่ต่อ ๆ เรื่อยมา

ความยากจนหรือคนจน

เมื่อกล่าวถึง "ความยากจน" โดยทั่วไป ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจ (Monetary Dimension) นั้นคือพิจารณาที่ระดับรายได้ หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลว่ามีรายได้ ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพตามมาตรฐานขั้นต่ำ หรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับในแต่ละสังคม เมื่อนิยามความยากจนอิงกับการขาดแคลนรายได้ เช่นนี้เครื่องมือที่ใช้ในการวัดสถานะความยากจนจึงใช้รายได้หรือรายจ่ายของครัวเรือนและแนวทางในการแก้ไข ปัญหาที่จะมุ่งเน้นที่การเพิ่มรายได้ของครัวเรือน โดยการปรับปรุง และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ ปัจจัยการผลิต และกระบวนการผลิตสินค้าและบริการที่ดำเนินการโดยคนจน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตลาดในด้านต่าง ๆ ให้เอื้ออำนวยต่อคนจน ตลอดจนการให้เงินอุดหนุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เบี้ยยังชีพคนชรา เป็นต้น³

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่น ๆ ที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย กล่าวคือความยากจนครอบคลุมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสด้านการศึกษา การไม่มีงานทำการไร้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว⁴ ส่วนความยากจนในพระพุทธศาสนานั้น⁵ ความเป็นคนจน และการกัณเฑียร เรียกว่าเป็นทุกข์ในโลก คนจนกัณเฑียรเลี้ยงชีวิตย่อมเดือดร้อน เจ้าหนี้ทั้งหลายย่อมติดตามเขา เพราะไม่ใช่หนี้สิน เขายอมเข้าถึงแม้ซึ่งการการจงจำก็การจงจำนั้น เป็นทุกข์ของชนทั้งหลายผู้ปรารถนาการได้กาม ในวินัยของพระอริยเจ้า ผู้ใดไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปะยะ พอกพูนบาปกรรม กระทำกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ย่อมปรารถนา ย่อมดำริว่า คนเหล่านี้ อย่ารู้จักเรา พอกพูนบาปกรรมในที่นั้น ๆ อยู่บ่อย ๆ ด้วย กาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เราตถาคตย่อมกล่าวว่า เป็นทุกข์เหมือนอย่างนั้น เขาผู้มีบาปกรรม มีปัญหาทรมาน ทราบความชั่วของตนอยู่ เป็นคนจน มีหนี้สิน เลี้ยงชีวิตอยู่ย่อมเดือดร้อน ลำดับนั้น ความดำริที่มีในใจ เป็นทุกข์เกิดขึ้นเพราะ ความเดือดร้อนของเขา ย่อมติดตามเขาที่บ้าน หรือที่ป่าเขาผู้มีบาปกรรม มีปัญหาทรมาน ทราบความชั่วของตนอยู่ยอมเข้าถึงกำเนิดดิรัจฉานบางอย่าง หรือถูกจองจำในนรก ก็การจงจำนั้นเป็นทุกข์ เพราะการกัณเฑียร เปรียบเสมือนการพอกพูนบาปกรรม ที่จะนำพาไปสู่ความเดือดร้อน ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “อณาทานัง ทุกขังโลก” การเป็นหนี้ เป็นทุกข์ในโลก

สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทย ปี 2556⁶

ความยากจนโดยรวมในปี 2556 ลดลง แต่ความยากจนยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทย โดยความยากจนลดลงจากร้อยละ 12.6 ของประชากรทั้งประเทศ ในปี 2555 เหลือร้อยละ 10.9 ใน ปี 2556 (คนจน 7.3 ล้านคน) หากรวม “คนจน” กับ “คนเกือบจน” แล้วจะมีประมาณ 14.0 ล้านคนหรือร้อยละ 21.0 ของประชากรทั้งหมดซึ่งบ่งชี้ได้ว่าความยากจนยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทย (คนเกือบจนหมายถึงประชากรที่มีระดับรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคสูงกว่าเส้นความยากจนไม่เกิน 20% ซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงที่มีโอกาสจะตกเป็นคนจนได้ง่ายหากได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ร้ายแรงหรือประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจหรือประสบปัญหาด้านสุขภาพที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน (อาชีพ) ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการสร้างโอกาสทางการศึกษาโดยเฉพาะแก่เด็กฐานะยากจน รวมทั้งมาตรการลดค่าครองชีพและเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน อันนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

ความร่ำรวยหรือคนรวย

ความร่ำรวย เป็นสถานะภาพเชิงเปรียบเทียบที่ตรงข้ามกับความยากจน ความร่ำรวย คือ การมีอยู่มาก โดยทั่วไปหมายถึง การมีทรัพย์สินเงินทองมาก บุคคลที่มีความร่ำรวย เรียกว่า คนรวย หรือ เศรษฐีอาจเป็นสิ่งหาทรัพย์ หรือสิ่งหาทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ และเคลื่อนที่ไม่ได้ ทรัพย์เคลื่อนที่ได้ เช่นเงินทอง รถ เสื้อผ้า เป็นต้น ส่วนทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น ที่ดิน บ้าน เป็นต้น ในนัยหนึ่งความร่ำรวย คือ รวยมาก มั่นคง นอกจากนี้ คำว่า "รวย" ยังสามารถนำไปใช้ในการเปรียบเทียบได้หลากหลาย เช่น "เขาเป็นคนร่ำรวยน้ำใจ" หมายความว่า เป็นคนมีน้ำใจเผื่อแผ่ให้กับคนอื่น ๆ หรืออย่างที่โบราณกล่าวว่า "รูปสวยรวยเสน่ห์" หมายถึง เป็นคนหน้าตาดีแล้วยังเป็นคนที่มีคนอื่น ๆ รักชอบมากมาย เป็นต้น

แนวคิดจาก The Millionaire Next Door เป็นหนังสือที่รวบรวมผลงานวิจัย รูปแบบชีวิตของเศรษฐีในอเมริกา ซึ่งทำให้เราทราบถึงความแตกต่าง ทางความคิดและพฤติกรรม ระหว่างเศรษฐีกับคนทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมที่แตกต่างระหว่างเศรษฐีและคนทั่วไป มีดังนี้

1. **ใช้จ่ายต่ำกว่าที่หามาได้ (ประหยัด)** คนรวย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นคนรวยรุ่นแรกที่ไม่ได้รับมรดกตกทอดความร่ำรวยมาจากบิดามารดา จะมีนิสัยที่เหมือนกัน คือ ประหยัด แม้ว่ารายได้จะมีผลต่อความร่ำรวย แต่ก็ได้หมายความว่าผู้ที่มีรายได้สูงจะกลายเป็นเศรษฐีทุกคน ผู้ที่มีรายได้สูงจำนวนมาก ไม่ได้อยู่ในสถานะเศรษฐี เพราะมีทรัพย์สินสะสมต่ำ อันเนื่องมาจากความคิดว่า เงินเป็นสิ่งที่สร้างใหม่ได้โดยง่ายในขณะที่ผู้กลายเป็นเศรษฐีจะไม่ใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย พวกเขาใช้กลยุทธ์ Paying yourself first ซึ่งก็คือหักเงินออมออกจากรายได้เสียก่อน ที่เหลือจึงค่อยนำไปใช้

2. **มีการจัดสรรเวลา พลังงาน และเงิน อย่างมีประสิทธิภาพ** ผู้มั่งคั่งจะบริหารเวลา พลังงาน และเงินของพวกเขา ไปในทิศทางเดียวกัน คือเพิ่มมูลค่าความร่ำรวย คนรวยจะใช้เวลาวางแผนการเงินการลงทุนในแต่ละเดือน มากกว่าคนทั่วไป เกือบ 2 เท่า แต่ใช้เวลาคลุ้มใจเรื่องฐานะความเป็นอยู่น้อยกว่า

3. **เชื่อว่าอิสรภาพทางการเงิน สำคัญกว่า การแสดงสถานะทางสังคม** วอร์เรน บัฟเฟต มหาเศรษฐีอันดับต้น ๆ ของโลก เลือกว่าจะใช้รถคันเก่าทั้งที่ตนเองมีเงินทองมากมาย ซึ่งก็เช่นเดียวกับเศรษฐีชาวอเมริกันคนอื่น ๆ ที่ไม่เลือกรถรุ่นใหม่ล่าสุด ในขณะที่คนทั่วไปทำงานเพื่อต้องการเงินไปใช้ในการซื้อสิ่งที่ต้องการ (กินอาหารราคาแพง, บ้านหลังใหญ่, รถรุ่นใหม่, มือถือรุ่นล่าสุด ฯลฯ)

4. **ไม่ให้เงินลูกใช้ตามใจชอบ** การให้เงินลูกหลาน ใช้จ่ายอย่างไรเหตุผล ไม่ว่าจะซื้อรถใหม่ หรือ กินอยู่อย่างสุขสบายโดยไม่ต้องทำอะไร ก่อให้เกิดผลเสียทั้งผู้รับและผู้ให้ เด็กที่พ่อแม่ให้เงินเกินความจำเป็น เมื่อโตขึ้นมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้ใหญ่ซึ่งพึ่งพาตัวเองไม่ได้ ต้องคอยหยิบยืมเงินผู้อื่นเสมอ ส่วนพ่อแม่ที่ให้เงินลูกมากเกินไป ส่งผลให้ทรัพย์สินลดลง หรือเติบโตช้า กว่าที่ควร หากจะมีสิ่งใดที่พ่อแม่ควรมอบให้มากที่สุด สิ่งนั้นคือ การศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสอนลูกให้จับปลาด้วยตัวเอง ไม่ใช่คอยหาปลาป้อนใส่ปากอยู่ตลอด

5. **เชี่ยวชาญการเลือกโอกาสทางการตลาด** บ่อยครั้งที่ผู้ซึ่งจัดหาสินค้าหรือบริการให้คนรวยกลายเป็นผู้ร่ำรวยไปด้วย จริงอยู่ว่าคนรวยที่สร้างฐานะด้วยตนเองมีนิสัยประหยัด และอ่อนไหวต่อราคา แต่ก็เฉพาะสินค้าประเภทอุปโภคบริโภคเท่านั้น หากเป็นเรื่องสุขภาพของคนในครอบครัว, การศึกษา, คำแนะนำทางภาษี บัญชี การลงทุน ฯลฯ ที่เห็นว่าคุ้มค่า พวกเขา ก็ยินดีจ่ายเงิน รวมไปถึงการลงทุนเพื่อให้กิจการมีกำไรเพิ่มขึ้นด้วย

6. เลือกอาชีพที่ใช่ อาชีพของเศรษฐีส่วนใหญ่ คือ เจ้าของกิจการ แม้ว่าการเป็นลูกจ้างก็สามารถร่ำรวยได้เช่นกัน แต่อัตราส่วนคนรวยที่ทำกิจการของตนเอง มีมากกว่าคนที่เป็นลูกจ้างถึง 4 เท่า อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงที่ห้ามมองข้ามเช่นกัน คือ ไม่ใช่เจ้าของธุรกิจทุกคนที่เป็นเศรษฐี มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นความสำเร็จทางธุรกิจไม่ใช่สิ่งเดียวที่รับประกันว่าจะร่ำรวย ต้องมีพฤติกรรมของบุคคลเป็นองค์ประกอบด้วยเพราะถึงแม้ว่าจะประสบความสำเร็จทางธุรกิจ แต่หากติดสิ่งเสพติด ติดผู้หญิง ติดการพนันเงินที่ได้มาก็อาจจะหมดไปอย่างรวดเร็ว ส่วนใหญ่แล้วผู้ประสบความสำเร็จจะเลือกอาชีพตามความรู้ และประสบการณ์ที่มี

ดังนั้นกล่าวได้ว่าแนวคิดความยากจนนั้น เป็นไปในเรื่องของเชิงเศรษฐกิจ สถานะของบุคคลที่มีรายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพของตน ตามมาตรฐานขั้นต่ำ รวมถึงสิ่งที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย เช่น ครอบคลุมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสด้านการศึกษา การไม่มีงานทำ การไร้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยงในการดำรงชีวิต กลับกันความร่ำรวย รวยมาก หรือความมั่งคั่ง ที่รวยด้วยทรัพย์ ด้วยความพร้อมในทุกด้านที่มากพอที่จะสร้างความมั่นคงในชีวิตและสืบทอดสู่ลูกหลานได้สืบต่อไป ความจนกับความร่ำรวยจึงแตกต่างกันอย่างสุดขั้ว ทั้งในเรื่องความคิด การประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตอย่างไม่ประมาทรอบคอบ

มุมมองความจนความร่ำรวยกับพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งของโลกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งอยู่คู่กับวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลากว่า 2,000 กว่าปี แต่ถึงกระนั้นปัจจุบันคนไทยส่วนมากประชากรของประเทศประมาณร้อยละ 94 พร้อมใจกันที่จะนับถือพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญกับสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาถูกหล่อหลอมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวัฒนธรรมไทย รวมถึงประเพณี วิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอย่างลึกซึ้งกินใจ และพุทธศาสนายังมีเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติศาสนาอื่น ๆ พอสมควร เช่น การไหว้ การแสดงความเคารพ หลักธรรมคำสอนที่มีถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ เป็นต้น

ส่วนในมุมมองของพระพุทธศาสนากับความจนความร่ำรวยนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าความจนความร่ำรวย เกิดขึ้นจากผลของการกระทำของบุคคลนั้นในชาติก่อน และการปฏิบัติในชาติปัจจุบัน คือ อดีตชาติและปัจจุบันชาติ เชื่อในเรื่องกรรม คือการประพฤติปฏิบัติของตัวบุคคลว่าทำอย่างไร ย่อมได้เช่นนั้น ดังพุทธสุภาษิตที่กล่าวว่า กมฺมุนา วตฺตติ โลกโ สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ในเรื่องของความจน พระพุทธศาสนาสามารถมองได้หลายนัยด้วยกัน เช่น

1. มองในเรื่องของอดีตชาติ คือ ชาติก่อน ซึ่งความจนนั้นมาจากการกระทำของบุคคล เช่น การไม่ให้ทาน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ ทรัพย์สิน การเกิดความตระหนี่ถี่เหนียว เป็นต้น ล้วนเป็นสิ่งที่จะส่งผลมาอย่างปัจจุบันชาติ

2. พระพุทธศาสนา มองในเรื่องของปัจจุบัน คือ สิ่งที่กำลังทำอยู่ ซึ่งขึ้นอยู่กับตัวเราเองว่าจะสามารถทำตนเองในให้ถึงซึ่งความสำเร็จนั้นมากน้อยเพียงใด โดยอาศัยทั้งพรสวรรค์ และทั้งพรแสวงในการดำรงชีวิต การสร้างฐานะทางสังคม เช่น อาชีพทางสังคม การไม่รับการยอมรับทางสังคม เป็นต้น รวมถึงหลักธรรมอันเป็น

เครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ซึ่งความจนในทางพระพุทธศาสนานั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงความจน ใน อณิกสูตรว่าความจนนั้น เปรียบเสมือนการเป็นหนี้ ความจนยังเป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก โดยได้อธิบายว่า ความจนเป็นทุกข์ของคนในโลกที่ยังครองเรือนอยู่ คนจนย่อมมีหนี้ แม้การกู้หนี้ยืมสินก็เป็นทุกข์ในโลก เมื่อกู้แล้วย่อมมีการใช้ดอกเบี้ย หากไม่ใช้ก็ถูกเจ้าหนี้ทวงหนี้ เขานั่นย่อมเป็นทุกข์ และความจนนั้นยังบีบคั้นให้ผู้คนนั้นทำความชั่ว เมื่อไม่มีปัจจัย 4 เป็นเครื่องยังชีพไม่เพียงพอต่อความต้องการของเขา เขาย่อมหาวิถีทางที่จะได้มาซึ่งสิ่งนั้น เพื่อบรรเทาความหิว ความต้องการ เช่น การลักขโมย การชิงทรัพย์ การฆ่า ขาดตัว ต้มตุ๋น หลอกหลวง ค้ายาเสพติด เป็นต้น เพราะความจนบีบคั้นเขาทำให้ชีวิตของเขามีแต่ความทุกข์ เป็นเหตุให้เขานั้นแสวงหาทรัพย์โดยไม่คำนึงถึงความผิดชอบชั่วดี ทำโดยความไม่รู้สึกละอายและสิ่งที่ได้มาด้วยความไม่สุจริตนั้น สิ่งนั้นย่อมอยู่ได้ไม่นาน ยิ่งก่อให้เกิดความจนเพิ่มขึ้นอีก เช่น การเป็นหนี้ เป็นต้น

3. พระพุทธศาสนา มองในเรื่องของอบายมุข 6 ประการ⁹ คือ ปากแห่งความเสื่อม หนทางแห่งความฉิบหาย เมื่อทำแล้วให้ผลทางลบ ความเสื่อมเสีย ประกอบด้วย ตึมน้ำเมา เทียวกลางคืน เทียวดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร และเกียจคร้านทำงาน ซึ่ง 6 ประการนี้นั้นแสดงให้เห็นว่า เมื่อทำแล้วนั้นย่อมทำให้เกิดความร่ำรวย ไม่เกิดผลประโยชน์ แต่เป็นการที่จะทำให้ตนนั้นตกอยู่ความจน ความฉิบหายเพิ่มขึ้นจากบุคคลที่เคยมีทรัพย์สิ้นมากมาย กลับต้องกลายเป็นขอทาน เพราะเขานั้นได้ใช้เงินทองไปกับสิ่งที่มีใช้ประโยชน์ เช่น การดื่มสุรา การเที่ยวกลางคืน การเล่นเกมการพนัน เป็นต้น

4. พระพุทธศาสนา มองในเรื่องของมิตรปฏิรูป คือ มิตรเทียม มิตรที่ไม่สามารถพึ่งพาได้ ประกอบด้วย 4 ลักษณะ¹⁰ คือ คนปกอลอก คนดีแต่พูด คนหัวประจบ และคนชักชวนในทางฉิบหาย ลักษณะดังกล่าวนี้ เมื่อคบเพื่อนเช่นนี้ ยากนักที่จะร่ำรวย และกลับทำให้เรานั้นจนลง เพราะการคบเพื่อนเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง หากเราคบเพื่อนไม่ดีแล้วไซ้ ความยากจนนั้นย่อมมาหาเรา เพราะเพื่อนเหล่านี้ ไม่ช่วยเหลือแล้วยังนำพาเราไปสู่ความฉิบหายได้ เช่น เพื่อนที่เสียแต่น้อยคิดเอามาก เป็นต้น

ส่วนเรื่องของความร่ำรวยในทางพระพุทธศาสนานั้นก็เช่นกัน สามารถมองได้หลายนัยด้วยกัน เช่น

1. มองในเรื่องของอดีตชาติ คือ ชาติก่อน ซึ่งความร่ำรวยนั้นมาจากการกระทำของบุคคลที่ทำก่อนหน้า เช่น การให้ทาน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ ทรัพย์สิน การไม่เกิดความตระหนี่ซีเหี้ยม พร้อมทั้งจะให้ด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์งดงาม เป็นต้น ทำให้ผู้นั้นเกิดความร่ำรวย ล้วนเป็นสิ่งที่ส่งผลมายังปัจจุบันชาติ

2. พระพุทธศาสนา มองในเรื่องของปัจจุบันเช่นกัน โดยมองว่าความร่ำรวยในปัจจุบันเปรียบเสมือนการมีทรัพย์ ซึ่งทรัพย์ในที่นี้หมายถึง ทรัพย์ทางโลก และทรัพย์ทางธรรม ทรัพย์ทางโลก คือ การมีทรัพย์สิน เงินทอง สมบัติ พัสถานมากมาย และมีความสามารถใช้ทรัพย์นั้นอย่างมีความสุข เรียกว่า โลภียทรัพย์นั่นเอง ส่วนทรัพย์ทางธรรม คือ อริยทรัพย์ ประกอบด้วย

ศรัทธา	คือ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ
ศีล	คือ การรักษาศีลด้วยกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย
hiri	คือ ความละอายต่อบาป
โอตตปปะ	คือ ความเกรงกลัวต่อการทำบาป
สุตะ	คือ การสดับรับฟังธรรมเทศนา
จาคะ	คือ ความเสียสละ

ปัญญา คือ ความรอบรู้

ความร่ำรวยจึงไม่ใช่สิ่งที่เร่ร่ำรวย แต่เป็นความสุข ความปลื้มใจ ที่ได้มาจากการกระทำของคนที่ถูกที่ควร ทำด้วยความสุจริตใจ และพระพุทธศาสนายังสอนให้คนมีทรัพย์หรือคนร่ำรวย ที่ตนมีนั้นเพื่อช่วยเหลือแก่บุคคลต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ใกล้และไกล เช่น เลี้ยงตนเองให้มีความสุข เลี้ยงบิดามารดาให้มีความสุข เลี้ยงบุตรภรรยา และบริวารให้มีความสุข และบุคคลผู้ยังขาดโอกาสทางด้านต่าง ๆ ด้วยการบริจาคทาน เช่น การให้ทุนการศึกษา การให้ทุนช่วยเหลือผู้ยากจน เป็นต้น

3. พระพุทธศาสนามองในเรื่องของ ทิฐฐัมมิมิกตลประโยชน์ 4 หรือ บ้างก็เรียกว่า อู อากะ สะ หรือ หัวใจเศรษฐีประกอบด้วย¹¹

อุฏฐานสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร

อารักขสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้คุณค่าของสิ่งของที่หามาได้

กัลยาณมิตรตตา คือ ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว

สมชีวิตา คือ ความเลี้ยงชีวิตตามสมควร

ฉะนั้นความร่ำรวยไม่ใช่เรื่องยากนัก หากเรารู้จักนำหลัก 4 ประการข้างต้นมาลงมือปฏิบัติ เพราะธรรมข้างต้นนี้ เป็นวิธีจะทำให้ผู้ปฏิบัติตามสามารที่จะก่อร่างสร้างตัวจนมีฐานะที่มั่นคงได้ ด้วยการขยันทำมาหากินไม่เกียจคร้าน รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้ หาได้มาด้วยความเหนื่อยยาก คบมิตรดี มิตรดีสามารถให้คำแนะนำ ให้การสนับสนุนหรือให้กำลังใจในการทำงานได้ และเป็นอยู่เหมาะสม ด้วยการจะใช้จะจ่ายให้เหมาะสมกับฐานะของตน เพียงเท่านี้ความจนก็จะหายไปความร่ำรวยก็จะมาแทนที่นั่นเอง

4. พระพุทธศาสนามองในเรื่องของมิตรแท้ คือ มิตรที่พึ่งพาอาศัยได้ คอยช่วยเหลือเมื่อเราตกทุกข์ได้ยาก มีอยู่ 4 ประการ¹² คือ มิตรอุปการะ ช่วยเหลือเมื่อได้รับอันตรายไม่ทอดทิ้งเรา ช่วยเหลือได้มากกว่าที่ออกปาก มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่ขายเพื่อน ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ มิตรแนะนำประโยชน์ แนะนำเรื่องดี ๆ มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และมิตรมีความรักใคร่ ทุกข์ ๆ ด้วย สุข ๆ ด้วย คนเช่นนี้แหละเป็นสิ่งที่เราควรคบ เมื่อเราคบแล้วยากนักที่ความจนจะมาหาสู่ได้ มีแต่ความร่ำรวย ทรัพย์สิน ที่จะเข้ามาอย่างมากมาย เพราะคนเหล่านี้ย่อมให้ความสำคัญกับเราเหมือนญาติ ที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขไปกับเราได้ตลอดชีวิตนั่นเอง

ดังนั้นกล่าวได้ว่า ความจนความร่ำรวยในทางพระพุทธศาสนานั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัย หลาย ๆ อย่างที่จะเป็นเหตุให้เกิดความจนความร่ำรวยได้ ทั้งในเรื่องของกรรมในกาลก่อน ปัจจุบัน และหลักธรรมแห่งการดำรงชีพ ซึ่งไม่อาจแน่ใจ หรือทราบได้ว่า บุคคลนั้นจน หรือร่ำรวยได้ เพราะทุกคนนั้นมีช่วงชีวิตที่แตกต่างกัน มีทั้งขึ้น และทั้งมีลงคนจนในวันนี้อนาคตอาจเป็นคนร่ำรวยมากด้วยโภคทรัพย์ในวันข้างหน้าก็เป็นไปได้ คนร่ำรวยในวันนี้อาจเป็นคนยากไร้ในวันข้างหน้าก็เป็นไปได้

บทสรุปวิเคราะห์

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่คนไทยนั้นเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เป็นแม่บทแห่งการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในสังคมไทยในอดีต トラบเท่าปัจจุบัน ทั้งเรื่องของ วัฒนธรรม ประเพณี และหลักธรรมคำสอนแห่งการดำรงชีวิตของสังคมไทยที่เป็นไปด้วยความผาสุก ล้วนได้รับมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

ความจนความร่ำรวยก็เช่นเดียวกัน เป็นแบบอย่าง อย่างหนึ่งที่จะนำพาผู้คนไปสู่ความสุข ความเจริญ ซึ่งพระพุทธศาสนานั้นมองว่าความจนความร่ำรวยนั้นเกิดจากกรรมในอดีต และปัจจุบันที่ส่งผลมาให้ โดยพระพุทธศาสนานั้นเปรียบเทียบให้เห็นว่าความจนกับความร่ำรวยนั้นต่างกันสิ้นเชิง เหมือนเหรียญที่มีสองด้าน ที่ต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาที่เช่นกันการที่จะจนหรือรวยนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ทำนั้นว่าจะเลือกด้านไหน ระหว่างด้านที่เปรียบเสมือนกับการเป็นหนี้ ต้องยืม และใช้หนี้อยู่ตลอดเวลา กับด้านที่เปรียบเสมือนบุคคลพร้อมที่ให้ได้ด้วยจิตใจที่ดีงาม และพร้อมด้วยผู้คนเคารพนับถือ และจะต้องประกอบไปด้วยหลักธรรมในการดำรงชีวิต เช่น ทิฐุธรรมมีกตัตถประโยชน์ 4 หรือ บ้างก็เรียกว่า อุ อา กะ สะ หรือหัวใจเศรษฐี มิตรแท้ เป็นต้น คือทำแต่สิ่งที่ดีที่ควร เหมือนผู้มีปัญญา หากว่าร่ำรวยแต่ขาดหลักธรรมแล้วไซ้ ไม่นานทรัพย์นั้นก็หมดไป ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า ชิวเตวาปี สบปถโย อปิ วิตตปริกขยา ปถญาจ อลาภน วิตตวาปี น ชิวติ ถึงสิ้นทรัพย์ ผู้มีปัญญาก็เป็นอยู่ได้ แต่อบปัญญา แม้มีทรัพย์ ก็เป็นอยู่ไม่ได้ นั่นเอง ยอมจนแบบมีหลักธรรมดีกว่าร่ำรวยแล้วไม่มีหลักธรรม เพราะว่าความจนความร่ำรวยนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้หากผู้นั้นมีหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติในการครองชีพต่อไป

บรรณานุกรม

- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. GB 304 สูตรสำเร็จการพัฒนาองค์กรและเศรษฐกิจ, ม.ป.ท.; ม.ป.พ, ม.ป.ป.
- กวิน ชุตินา. ความร่ำรวยในทางพุทธศาสนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/258772> [8 มีนาคม 2560].
- คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเสียง. ธรรมศึกษาชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร : เสียงเสียง, 2547.
- ปัญญา เลิศไกร และ จารีย์ พรหมเกิด. “การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนในการทำแผนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจน บ้านพังสิงห์ หมู่ที่ 1 ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2544.
- พิสิษฐ์ จง. วิจัยเศรษฐี + หากคุณอยากรวย ต้องคิดแบบคนรวย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.pisitzhong.com/the-millionaire/>, [9 มีนาคม 2560].
- มหามงกุฎราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถา แปล อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉกกนิบาต เล่มที่ 3. พิมพ์ ครั้งที่ 4. นครปฐม:มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2525.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 . กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- ศุภเจตน์ จันทรสาส์น. สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย.ม.ป.พ.: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, (ม.ป.ท.).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2556. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน, 2558.

แนวทางการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย Conservation Approach and Restoration of Forest Resources in Thailand

สไว พรหมประวัตติ

ผู้ช่วยหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ลพ.2 ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย พบว่า จะต้องอาศัยมิติทางด้านวิทยาศาสตร์สังคมเชิงจิตวิทยาให้ร่วมกันอนุรักษ์ด้วยหลักการต่าง ๆ ได้แก่ การจัดการระบบการฟื้นฟูป่าไม้ การจัดการป้องกันป่าไม้ และการจัดการรูปแบบการสงวนป่าไม้ให้คงอยู่ตลอดไป นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐจะต้องมีมิติในการดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูไปตามกำลังอย่างเต็มความสามารถซึ่งมีแนวทาง ได้แก่ การบังคับใช้กฎหมายป่าไม้อย่างจริงจังโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง การสนับสนุนการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับพื้นที่ป่าไม้ การสร้างองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืน และการสร้างแนวร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

คำสำคัญ : การอนุรักษ์ป่า, การฟื้นฟูป่าไม้, ทรัพยากรป่าไม้.

Abstract

This article aims to analyze conservation approaches. And the restoration of forest resources in Thailand must be based on the dimension of social science. psychological. to conserve together with the principles of forest management system. Forest protection and the management of the conservation of wood aunt to remain forever. In addition. government agencies must have a dimension of care. Conservation and rehabilitation are in full force. with the guideline of enforcing the forest law seriously without discrimination. Support for public participation in the village areas adjacent to forest areas. Creating Knowledge in Sustainable Forest Conservation And the formation of a new frontier in conservation and restoration of forest resources.

Keywords: Forest Conservation, Forest Restoration, Forest Resources

บทนำ

ป่าไม้ เป็นทรัพยากรที่มีค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบนิเวศน์ ทรัพยากรป่าไม้ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสิ่งมีชีวิตรวมทั้งมนุษย์ พืช และสัตว์อื่น ๆ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ผลผลิตจากทรัพยากรป่าไม้เองเป็นสิ่งที่นำมาใช้ในการดำรงชีวิตที่เรียกว่าปัจจัย 4 อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษา

โรค ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมานี้ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญ ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ทรัพยากรป่าไม้ยังเป็นศูนย์รวมแห่งแหล่งเรียนรู้และยังให้ความรู้ ในหลาย ๆ ด้าน ทรัพยากรป่าไม้ยังทำหน้าที่สำคัญด้วยการเป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อระบบสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาวะที่สร้างความสมดุลได้อย่างเหมาะสมต่อการดำรงชีพของสิ่งมีชีวิต แต่ผลจากการพัฒนาในหลายรูปแบบและหลาย ๆ ด้านของมนุษย์ ทำให้เกิดสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างมากมาย ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประกรมมนุษย์โลกอย่างรวดเร็ว ส่งผลทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น จึงทำให้ผลผลิตจากทรัพยากรป่าไม้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ เกิดการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ทำให้พื้นที่ทรัพยากรป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว จนขาดการสมดุลของสิ่งแวดล้อม จึงเป็นภารกิจของผู้นำประเทศและโดยเฉพาะภารกิจสำคัญของกรมป่าไม้ . กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่จะต้องรักษาสมดุลในด้านทรัพยากรป่าไม้ให้ยั่งยืน กรมป่าไม้ยังมีกิจกรรมการส่งเสริมให้ชุมชนที่อยู่อาศัยในบริเวณที่ใกล้ป่าซึ่งได้พึ่งพา และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้เข้ามาร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ในพื้นที่เขตป่าไม้พร้อมทั้งร่วมกันป้องกันดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้โดยสำนักจัดการป่าชุมชนได้พัฒนาแนวคิดและ กำหนดแนวทางการจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ถือปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน กรมป่าไม้มีนโยบายใน เรื่องของการที่จะรักษาทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่เดิม หมายความว่า วันนี้พื้นที่ใดก็แล้วแต่ที่ยังคงมีสภาพเป็นป่าที่สมบูรณ์อยู่ก็จะเน้นในการป้องกันรักษาไว้มิให้มีการบุกรุกทำลายอีกต่อไป ซึ่งตรงนี้ เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำการป้องกันรักษาป่าที่หลงเหลืออยู่ได้ ในขณะเดียวกันในส่วนในพื้นที่ ที่มีการบุกรุกทำลายไปแล้วก็จะได้ดำเนินการฟื้นฟูต่อไป¹

จะเห็นได้ว่า ป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมหาศาลแต่กระนั้น ความเห็นแก่ตัวและผลประโยชน์ของตนเองมากเกินไปจนทำให้ป่าไม้ที่เคยมีมากมายกลับหายไปเป็นจำนวนในเวลาอันสั้นทำให้มนุษย์เริ่มกลับมามองถึงลมหายใจของตนเองอีกครั้งก่อนที่จะทุกอย่างจะสายเกินไปโดยเฉพาะยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยจะได้รับการดูแลมากยิ่งขึ้นผ่านกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนให้เข้ามาช่วยกันดูแล รักษาและฟื้นฟูให้จำนวนพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นในทุก ๆ ปีผ่านกระบวนการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคศาสนาว่าจะมีแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้อย่างไร

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย

แนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่ง ของปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค สำหรับมนุษย์แล้วยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไปมาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ เมื่อป่าไม้ถูกทำลายจะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้วพื้นดินจะโล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดิน และความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนี้

¹ โขดก จรุงคนธ์, รายงาน ผลการดำเนินการ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและช้าง, (สำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่, 2548), หน้า 32 – 34.

เมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือนและที่ลุ่มในฤดูน้ำหลาก พอถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธาร ทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ การผลักดันด้านการรักษาป่าและควบคุมไฟป่า เป็นวาระแห่งชาติพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะโดยน้อมนำพระราชเสาวนีย์ และทำงานแบบบูรณาการการพัฒนา/ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายและการดำเนินคดีให้รวดเร็ว จัดตั้งกองทุนป้องกันไฟป่า เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและเครือข่ายความร่วมมือในการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่าทั้งในและต่างประเทศ สนับสนุนเครื่องมือ และอุปกรณ์อย่างพอเพียงต่อการปฏิบัติหน้าที่ ประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของงานป้องกัน โดยจัดตั้งห้องสถานีวิทยุโทรทัศน์ ด้านป่าไม้และสิ่งแวดล้อม พัฒนาสารสนเทศทางภูมิศาสตร์รวมถึงการนำ Social Network และเทคโนโลยีการสื่อสารในการป้องกันส่งเสริมความก้าวหน้าในสายงานป้องกัน เช่น ส่งเสริมการปลูกป่า ปรับปรุงหน่วยงานให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ และเป็นจุดประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ (Data Center)²

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 6 (พ.ศ. 2604 - 2534) เป็นแผนพัฒนาด้านเศรษฐกิจและปฏิรูปที่ดินเพื่อเป็นฐานการผลิต ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรม ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความสมดุลของธรรมชาติ สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2525 – 2539) ได้กำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาโดยเริ่มให้การสนับสนุนให้ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ป่ากัน ดูแล และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 1544) เน้นถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรับปรุง เปลี่ยนวิธีการวางแผนการจัดการงบประมาณ เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติจากที่ยึดหน่วยงานเป็นหลักมาเป็นยึดพื้นที่ และศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภทเป็นหลัก โดยมี ขบวนการและเครือข่ายการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายที่มุ่งวัตถุประสงค์เดียวกัน รวมทั้งเพิ่มความเข้มแข็งให้กับชุมชน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) เป็นการดำเนินต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม เป็นแผนที่ได้ัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และให้ความสำคัญกับการจัดการ ปรับปรุงการจัดการให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์กับการอนุรักษ์ ป่ากัน และส่งเสริมการนำทรัพยากรไปใช้ประโยชน์ในระดับพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยเน้นการบริหารจัดการที่อาศัย กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการใช้ประโยชน์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน³

² อมร ต่อเจริญ, เอกสารบรรยายการทบทวนยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่า, กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, 2555.

³ ณรงค์ วงศ์สวัสดิ์, การป้องกันรักษาป่าโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านขุนแปะตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่, (ส่วนอนุรักษ์และป้องกันทรัพยากร สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 : กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2551), หน้า 17 – 18.

ยุทธศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และของทุกภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างกลไกและกฎระเบียบที่เหมาะสมที่เอื้อต่อการฟื้นฟูและจากการที่ใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดการสมดุลของระบบนิเวศน์ นอกจากนี้แล้วกรมป่าไม้ยัง ให้ความสำคัญต่องานด้านการวิจัยเพื่อปลูกป่าไม้ทั้งสวนป่าเศรษฐกิจ สวนป่าอนุรักษ์ และป่าเพื่อการใช้สอย เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้สามารถกระทำโดยต่อเนื่อง และประสานสอดคล้องกับการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่นๆ จึงสมควรกำหนดนโยบายการป่าไม้แห่งชาติไว้ให้เป็นที่ยึดมั่น เพื่อให้ภาคส่วน ราชการ และภาคประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจร่วมกัน และถือ เป็นแนวทางการปฏิบัติในการ ป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ โดยเจ้าหน้าที่อาสาสมัครร่วมมือ จากประชาชนคนใน ท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและท้องที่ รวมถึงภาคเอกชน ในลักษณะ พหุภาคีในการป้องกัน โดยยึดถือ หลักทางนิติธรรมและยุติธรรมมีความเสมอภาค อย่างสม่ำเสมออย่างเป็นระบบ ไม่เลือกปฏิบัติและไม่เกรงกลัว ต่ออิทธิพลใด ๆให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องซึ่งความพยายามในการดำเนินการดังกล่าว เป็นการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทย ไม่ให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของประเทศลดน้อยลง มิเช่นนั้น แล้วเราอาจจะไม่เหลือทรัพยากรทางธรรมชาติไว้ให้ไว้ให้มนุษย์ได้สัมผัส⁴ เพราะฉะนั้น การแสวงหาวิธีการเพื่อ ป้องกันและการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้การขยายพื้นที่ทำกินในเขตต้นน้ำ จึงเป็นภาระหน้าที่ของ รัฐบาลที่ต้องรีบดำเนินการแก้ไข โดยพยายามฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธารให้มีสภาพนิเวศน์ดีขึ้น โดยเร่งดำเนินการ ปลูกสร้างสวนป่า ยับยั้งการทำลายป่า ทั้งในลักษณะของการจัดการให้มีกฎหมายรักษาป่าในรูปของอุทยาน แห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดยร่วมกันวางแผนเข้าร่วมประชุม ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานในลักษณะของ การเสียสละแรงงาน บริจาคเงิน วัสดุสิ่งของ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามผลงานโดยเกิดจาก ความร่วมรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อทำการให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด⁵

การอนุรักษ์และการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติ คือ การพัฒนาและใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน(Sustainable Development) แนวความคิดใหม่นี้ได้ นำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ 2 แนวทาง คือ

1. การให้ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม
2. การให้ระบบการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชัดเจนปัญหาความ ขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้ง ป่าไม้ ที่ดิน และแหล่งน้ำที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในภาคชนบทเพื่อตอบสนองการพัฒนาของภาคเมือง และ เสนอถึงแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยประชาชนท้องถิ่นซึ่งพอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ

⁴ จงเจริญ กิจสำราญกุล, การจับกุม ตรวจยึด การอายัด ตามกฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 66.

⁵ สมศักดิ์ สมานไทย, การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546), หน้า 17.

สร้างศักยภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถมีใช้ได้ เช่น การกำหนดชนิดปริมาณสัดส่วนและการกระจายการใช้ก็สามารถนำไปสู่ความสำเร็จได้ อนึ่งการใช้แบบยั่งยืนนั้นนอกจากจะคำนึงถึงการควบคุมกิจกรรมของมนุษย์ด้วย นั้นหมายถึง การควบคุมหลักการและวิธีการปฏิบัติในการใช้น้ำเครื่องมือและอุปกรณ์มาใช้ รวมถึงการควบคุม เวลา สถานที่ และพลังงานที่ใช้ให้เกิดปฏิบัติการด้วยจึงจะยังผลแบบยั่งยืน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549) ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วม การกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549) ที่มุ่งจัดการเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่อาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนได้ดำเนินการและร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายควบคู่ไปกับการสร้างกลไก และกฎระเบียบที่เหมาะสม ในการใช้ประโยชน์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คืนสู่สภาพที่เอื้อต่อความสมดุลของระบบนิเวศน์และเกื้อหนุนการดำรงชีวิตของทุกกลุ่ม รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนยากจนในสังคมได้มีโอกาสได้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมจากท้องถิ่น ชุมชน และประชาชนอย่างจริงจัง โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเสื่อมโทรมรุนแรง ทั้งทรัพยากรป่าไม้ ทั้งป่าบกและป่าชายเลน ทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรชายฝั่งทะเลไทย เปิดโอกาสและเพิ่มขีดความสามารถให้แก่ท้องถิ่น ชุมชน และประชาชนทั่วไป ให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นการสร้างจิตสำนึกและใช้มาตรการต่างๆ ที่ร่วมกันกำหนดเพื่อช่วยป้องกันดูแลรักษาและลดปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายในการจัดการอีกด้วย การบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด

2. การจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ให้เหมาะสมกับศักยภาพและเกิดความเป็นธรรมในการใช้ประโยชน์ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ดังนี้ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเหมาะสมกับศักยภาพที่มีโดยก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม และไม่ส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมด้วยการออกกฎหมายกำหนดเขตการใช้ที่ดินที่ครอบคลุม ทั้งพื้นที่ดินทางการเกษตร อุตสาหกรรมที่อยู่อาศัยและเขตป่าไม้ตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ รวมทั้งคุ้มครองที่ดินทางการเกษตรที่รัฐได้ลงทุนระบบชลประทานไปแล้วได้ใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง ปรับปรุงระบบการจัดการด้านการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและการ ออกเอกสารสิทธิ์ เพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรกรไร้ที่ทำกิน และมีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพ บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ มาจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรม และเพียงพอต่อความต้องการโดยวางกลไก การบริหารจัดการน้ำที่เปิด

โอกาสให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วม และกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลไทย และเขตต่อเนื่อง ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นด้วย⁶

3. การมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชนบ้านว่าน ตำบลห้วยทราย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรอิสระต่าง ๆ ที่นำมาพิจารณาทุกตัว ได้แก่ เพศ อาชีพ และระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัว รายได้ครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม จำนวนแรงงานในครัวเรือน การมีอาชีพ การมีอาชีพรองและขนาดพื้นที่ถือครองไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 ดังนั้น จึงต้องอาศัยโครงการประชาสัมพันธ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยเร่งด่วนในพื้นที่เท่าที่ จะทำได้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วม⁷

4. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม มีผลต่อการพึงพิงผลิตผลจากป่าและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของราษฎรในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านาคา จังหวัดระนอง ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพึงพิงผลิตผลจากป่า ได้แก่ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนและขนาดพื้นที่ ถือครอง นอกจากนี้ปรากฏว่าไม่มีตัวแปรใดเลยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจอันดี ให้กับราษฎรในพื้นที่ รวมทั้งมีการก่อตั้งป่าชุมชนขึ้นด้วย⁸

จากสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาปัญหาทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมก็ยังคงเป็นเรื่องที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาอยู่ ไม่ว่าจะปัญหาทางด้านป่าไม้ ก็ยังคงมีเรื่องการบุกรุกหรือเข้ายึดถือครอบครองพื้นที่ของเขตอนุรักษ์หรือเขตป่าสงวนแห่งชาติอยู่ ซึ่งดูแล้วหลาย ๆ คนพยายามที่จะครอบครอง อันจะทำให้เหมือนว่าเกิดปัญหาของความขัดแย้งขึ้น ซึ่งจริง ๆ แล้วเป็นปัญหาที่เรียกร่องคล้าย ๆ กันว่าโต้แย้งกันในเรื่องของปัญหาที่ทำกินเพราะฉะนั้นปัญหาลักษณะของทางด้านทรัพยากรป่าไม้จึงมีด้วยกัน 2 ลักษณะกล่าว คือ

1. การบุกรุกเข้าไปโดยผิดต่อกฎหมาย ซึ่งกรณีนี้ถ้ามีการบุกรุกก็จะมีกรจับกุมและการแจ้งความดำเนินคดี

2. ในลักษณะเรียกร่องที่ทำกิน จึงอยู่ในขั้นตอนที่กระทรวงจะต้องทำการพิสูจน์ เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็จะนำมาซึ่งโครงการที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาการบุกรุกทรัพยากรป่าไม้ของประเทศ ซึ่งเราจะใช้ทางด้านเทคโนโลยีภาพถ่ายจากดาวเทียม และภาพถ่ายทางอากาศมา

⁶ เลิศ จันทนภาพ, “แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรป่าไม้”, ในเอกสารประกอบการบรรยาย วิชา การบริหารทรัพยากรป่าไม้, (แพร่ : โรงเรียนการป่าไม้แพร่, 2544), หน้า 8 – 10.

⁷ ฉัตร ปันปัก, “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชน บ้านว่าน อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543), หน้า 58.

⁸ บรรักษ์ เสริมทอง, “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการพึงพิงผลิตผลจากป่าและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านาคา จังหวัดระนอง”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา วิชาการป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548), หน้า 21.

ใช้ในการที่จะสแกน ที่จะทำให้เห็นแนวเขตที่ชัดเจนของพื้นที่อนุรักษ์ป่าไม้ โดยการจะเอาภาพถ่ายย้อนหลังแปลง ออกมาว่าประชาชนหรือมีใครเข้าไปอยู่พื้นที่ตรงนั้นก่อนหรือหลังอย่างไร คือ ถ้าเข้ามาทีหลังก็ถือว่าไม่ถูกต้อง แต่ถ้าเข้ามาก่อนกระทรวงฯก็จะรับเรื่องไว้พิจารณา⁹

เพราะฉะนั้น มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีความสัมพันธ์ในเชิงกำหนดซึ่งกันและกัน กล่าวคือ มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด และเพื่อสนองความต้องการในด้านต่างๆของตนเอง ซึ่ง บางครั้งพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติของมนุษย์ส่งผลให้ธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ ธรรมชาติเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเมื่อธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้แบบแผนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เอง วิวัฒนาการในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในอดีตจะเน้นการศึกษาถึงทัศนคติของ มนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ต่อมาเริ่มเปลี่ยนแปลงแนวการศึกษามาเป็นการศึกษาความเคลื่อนไหวทางด้าน สิ่งแวดล้อมและพัฒนาเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมเช่นในปัจจุบัน¹⁰ จึงกล่าวได้ ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ การพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ โดยให้ ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมการจัดระบบ การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างชัดเจน มีการฟื้นฟู ป้องกัน สงวนปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้ง ป่าไม้ ที่ดิน และแหล่งน้ำ ที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน คือ สร้างศักยภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถมีใช้ได้อย่างยั่งยืน ประชาสัมพันธ์ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สร้างเสริมความรู้ในพื้นที่เพื่อสร้างความเข้มแข็งของการมี ส่วนร่วมอย่างยั่งยืน รวมไปถึงประเด็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ คือ ด้านการป้องกัน ปราบปรามผู้กระทำผิดกฎหมายป่าไม้ ด้านการฟื้นฟูดูแลทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบต่าง ๆ เน้นการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน ส่งเสริมพัฒนาด้านงานวิจัย ทั้งการผลักดันด้านการรักษาป่าและควบคุมไฟป่าเสริมสร้างการมี ส่วนร่วมในการป้องกันรักษาป่าส่งเสริมให้ราษฎรใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีการจัดการ บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสร้างความสมดุลอย่างยั่งยืน และให้ความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับการ ใช้ทรัพยากร โดยจัดให้มีการอบรมผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องหรือกำหนดหลักสูตรการเรียนการ สอนตลอดจนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ ข้าราชการนิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปให้ความสำคัญใน คุณค่ารักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเป็นระบบ

วิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย

ประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศที่โชคดีในฐานะตั้งอยู่บนภูมิศาสตร์ที่เพียบพร้อมไปด้วยวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามมากมาย อีกทั้งมีทรัพยากรนานาชนิดที่โอบอ้อมคนไทยให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขเสมอมา ไม่ว่าจะเป็น น้ำที่อุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก มีดินที่พร้อมด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ มีภูเขามากมาย มีทะเลอันกว้างใหญ่ มีน้ำตกสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ มีแสงแดดที่ไม้อร้อนจนเกินไป เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คือความโชคดีที่สุด แต่

⁹ ศักดิ์สิทธิ์ ตรีเดช, *รักษ์สิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2553), หน้า 21.

¹⁰ นิติ เอียวศรีวงศ์, *เก็บที่โล่งแก่รากหญ้า : คัดสรรข้อเขียนในรอบทศวรรษว่าด้วยทรัพยากร ดิน ป่า และอื่นๆ*, (เชียงใหม่ : มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, 2543), หน้า 17 – 25.

กระนั้นวันเวลาผ่านไปทำให้คนลืมนึกถึงบุญคุณของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นแต่กลับไปมองถึงประโยชน์ส่วนตัวมากยิ่งขึ้นจนกลายเป็นการทำลายสิ่งที่เคยให้ชีวิต ให้สมหมายใจ ให้ความอบอุ่น ให้อาหาร ให้สมุนไพรให้ที่อยู่อาศัยไปอย่างน่าเสียดายจนสุดท้ายความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ได้ทวีความรุนแรงและเก็บกับความทุกข์ภายใต้พื้นฐานของวัตถุที่คิดว่านั้นความสุขที่สุดของมนุษย์และได้เข้าไปทำลายพื้นที่ป่าอันมากมายทำให้มนุษย์ได้รับผลกระทบในการดำรงชีวิต เช่น น้ำท่วม อากาศร้อน สภาพดินไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก การพังทลายของหน้าดิน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในวันจะยิ่งรุนแรงมากยิ่งขึ้นจนในรัฐบาลปัจจุบันเห็นสภาพอย่างนี้ไม่ได้จึงออกนโยบายทวงคืนผืนป่ากลับมาได้จำนวนมากแต่สภาพป่าได้ถูกทำลายไปหมดสิ้นจึงต้องมีการอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าไม้ที่ยังคงสภาพเป็นป่าอยู่ และจัดการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายไปด้วยหลักการดังต่อไปนี้

1. การจัดการระบบการฟื้นฟูป่าไม้ ที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมแล้วให้แปรสภาพ เป็นปกติทั้งโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ซึ่งการดำเนินการนั้นอาจจะให้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ (การให้ฟื้นฟู ด้วยตนเอง) หรือการให้เทคโนโลยีช่วยให้เกิดการฟื้นฟู เช่น ป่าเสื่อมโทรมอาจทิ้งไว้ ให้ฟื้นตัว แหล่งน้ำเสื่อมโทรมอาจขุดลอกตะกอน หรือใช้เทคโนโลยีระบบบำบัดน้ำเสียเหล่านี้เป็นต้น

2. การจัดการป้องกัน ภัยอันตรายที่เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและบทบาทของโครงสร้างทั้งระบบเป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าถ้าโครงสร้างเปลี่ยนแปลงในทางลบแล้วย่อมทำให้การทำงานของระบบเปลี่ยนไปด้วย อนึ่ง การป้องกันต้องทำทั้งสองลักษณะคือ ป้องกันก่อนมีการทำลาย จำเป็นต้องดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ และการป้องกันภัยที่เกิดซ้ำซาก ก็ต้องหาทางยุติทั้งสองลักษณะการป้องกันต้องอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสมทั้งสิ้น

3. การจัดการรูปแบบการสงวน เป็นสิ่งที่กระทำเมื่อแน่ชัดว่ามีการสูญเสียแบบสมบูรณ์จะเกิดขึ้นของสิ่งแวดล้อม การสงวนเน้น “ประเภท” ของสิ่งแวดล้อมเป็นหลักแต่ไม่ได้เน้น “พื้นที่” เป็นสำคัญบางกรณีอาจสงวนทั้งประเภทและพื้นที่ก็ได้ ตัวอย่างของการสงวน เช่น สัตว์ป่าสงวน การสงวนพันธุ์ไม้ เป็นต้น¹¹

หลักการการอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ทั้ง 3 รูปแบบที่หน่วยงานรัฐนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในองค์ความรู้และวิธีการแต่กระนั้นในเชิงความรู้สึกยังมีแนวโน้มถึงคุณภาพการจัดการป่าไม้ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนักทำให้เกิดมาตรา 44 ขึ้นมาเพื่อกำหนดมาตราทางด้านกฎหมายเพิ่มขึ้นและยึดพื้นที่ป่าไม้กลับมาให้เป็นของคนไทยทุกคน เพราะฉะนั้นผู้เขียนเห็นว่า การที่หน่วยรัฐจะสามารถทำงานด้านการอนุรักษ์ที่ประสบผลสำเร็จก็น่าจะมีวิธีการดังต่อไปนี้

1. การบังคับใช้กฎหมายป่าไม้อย่างจริงจังโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังหรือมือคิตต่อผู้หนึ่งผู้ใดอย่างเด็ดไม่ว่าจะเป็นองค์กรเอกชน หน่วยงานรัฐ วัด มัสยิด นายทุนในพื้นที่และนอกพื้นที่จะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมที่ไม่สามารถจะให้ประชาชนเคลือบแคลงสงสัยในการใช้กฎหมายเพียงประชาชนเท่านั้น หากมีการลงโทษอย่างหนักก็ควรปฏิบัติให้เท่าเทียมกันมิใช่เลือกลงโทษเฉพาะประชาชนเท่านั้น

¹¹ วิรัช วิรัชนิการวรรณ, การบริหารและการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ บทบาทองค์กรในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2535), หน้า 108.

2. การสนับสนุนการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับพื้นที่ป่าไม่ว่าไม่ว่าจะเป็นอุทยาน ป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ เขตห้ามล่าสัตว์ เป็นต้น ควรมีการกำหนดเงื่อนไขหรือข้อตกลงอย่างชัดเจนกับประชาชนก่อนที่จะมีการประกาศใช้กฎหมายและสนับสนุนให้ประชาชนมีสิทธิในการใช้สอยประโยชน์จากป่าเหล่านั้นอย่างมีขอบเขตที่ไม่กระทบส่งผลต่อการทำลายป่าไม้ ทั้งนี้ควรที่จะออกมาจากจิตสำนึกของประชาชนโดยตรงมิใช่การกำหนดให้ประชาชนเดินตาม

3. การสร้างองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืน ซึ่งมองทิศทางการใช้พื้นที่ป่าไม้จะพบว่าชาวบ้านจะสนใจในการนำไม้มาสร้างเป็นบ้านเรือนเท่านั้นจะไม่ยินยอมนำไปขาย แต่เมื่อไม่มีราคาแพงขึ้นจะมีนายทุนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่มาชักชวนหรือจ้างวานให้ประชาชนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าเพื่อจำนวนของเงิน แต่สุดท้ายชาวบ้านเองก็กลับรับเคราะห์ในการถูกดำเนินคดีแทนนายทุน ดังนั้น การทำให้ชาวบ้านเข้าใจในการใช้พื้นที่ป่าไม้จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักคุณค่าของป่าไม้มากยิ่งขึ้น

4. การสร้างแนวร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะกลุ่มนักอนุรักษ์ป่าให้เข้ามาช่วยเติมพลังในพื้นที่ป่าไม้ที่มีปัญหาถึงแม้ว่าจะไม่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้ก็ตาม ทั้งนี้การดึงเครือข่ายให้เข้ามามีบทบาทจะทำให้เกิดพลังอย่างสร้างและเป็นการร่วมกันปกป้องพื้นที่ป่าที่นายทุนจะเข้ามาทำลายป่าไม้ไม่ได้ เพราะหากประชาชนที่ร่วมกันอนุรักษ์ป่ามีจำนวนมากก็จะทำให้ผู้ที่หวังผลประโยชน์จากป่าไม้ต้องทบทวนการกระทำของตนเองที่จะรับกับปัญหาเพิ่มขึ้น

กล่าวได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยจะต้องอาศัยมิติทางด้านวิทยาศาสตร์สังคมเชิงจิตวิทยาให้ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ด้วยหลักการต่างๆ ได้แก่ การจัดการระบบการฟื้นฟูป่าไม้ การจัดการป้องกันป่าไม้ และการจัดการรูปแบบการสงวนป่าไม้ให้คงอยู่ตลอดไป โดยเฉพาะการรณรงค์ถึงความอันตรายและผลกระทบการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งหมดอาจจะเป็นแนวทางที่กระตุ้นและสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ซึ่งอาจจะไม่ได้ผลเต็มร้อยแต่อย่างน้อยจะช่วยให้นายทุนและผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนตนได้ตระหนักถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมและตนเองนอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐจะต้องมีมติในการดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูไปตามกำลังอย่างเต็มความสามารถซึ่งมีแนวทาง ได้แก่ การบังคับใช้กฎหมายป่าไม้อย่างจริงจังโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง การสนับสนุนการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับพื้นที่ป่าไม้ การสร้างองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืน และการสร้างแนวร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

บทสรุปวิเคราะห์

การวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยทำให้สภาพปัญหาและอุปสรรคมากมายที่มีผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้โดยเฉพาะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์นั้นที่ยากต่อการควบคุมเพราะหากไม่สามารถปราบและลดความอยากได้ให้เกิดขึ้นก็ยากต่อการลดการทำลายพื้นที่ป่าไม้ลงไป ทั้งนี้แม้ว่าจะมีกฎหมายที่เข้มงวดมากสักเพียงใดแต่ก็ยังไม่นายทุนหรือผู้ที่ละโมภต่อประโยชน์อย่างนี้ก็เชื่อว่าทรัพยากรป่าไม้ยังคงถูกทำลายต่อไป เพราะฉะนั้นที่ผ่านมาแผนยุทธศาสตร์การจัดการป่าไม้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-11ให้ความสำคัญต่อประเด็นดังกล่าวก็ตาม ก็ยังเห็นความอ่อนด้อยในเชิงกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ในประเทศไทยอยู่อย่างนั้น ดังนั้น รัฐบาลปัจจุบันมีความพยายามในการ

ทางคืนพื้นที่ป่าไม้ให้กลับมาอยู่ในดูแลของหน่วยงานรัฐแต่จะดีหรือไม่อย่างไรก็คงต้องติดตามกลไกการอนุรักษ์ป่าไม้ในอนาคต ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นการที่จะทำให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนน่าจะมีหลักการดังนี้ การจัดการระบบการฟื้นฟูป่าไม้ ที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมแล้วให้แปรสภาพ เป็นปกติ การจัดการป้องกัน ภัยอันตรายที่เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและบทบาทของโครงสร้างทั้งระบบเป็นเรื่องสำคัญ และการจัดการรูปแบบการสงวน เป็นสิ่งที่กระทำเมื่อแน่ชัดว่าการสูญเสียแบบสมบูรณ์จะเกิดขึ้นของสิ่งแวดล้อม และมีแนวทางการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยด้วยวิธีการดังนี้ การบังคับใช้กฎหมายป่าไม้อย่างจริงจังโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง การสนับสนุนการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับพื้นที่ป่าไม้การสร้างองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืน และการสร้างแนวร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

บรรณานุกรม

- จงเจริญ กิจสำราญกุล. การจับกุม ตรวจยึด การอายัด ตามกฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2545.
- ฉัตร ปิ่นปัก. “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชน บ้าน วาน อำเภอนองแคว จังหวัดสระบุรี”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาการป่าไม้. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2543.
- โชคก จรุงคนธ์. รายงาน ผลการดำเนินการ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและช้าง. สำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่. 2548.
- ณรงค์ วงศ์สวัสดิ์. การป้องกันรักษาป่าโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านขุนแปะตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. ส่วนอนุรักษ์และป้องกันทรัพยากร สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 : กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช. 2551.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. เก็บที่โล่งแก่รากหญ้า : คัดสรรข้อเขียนในรอบทศวรรษว่าด้วยทรัพยากร ดิน ป่า และอื่น ๆ. เชียงใหม่ : มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย. 2543.
- บรรรักษ์ เสริมทอง. “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการพึ่งพิงผลผลิตจากป่าและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าผานาคา จังหวัดระนอง”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต . สาขา วิชาการป่าไม้. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2548.
- เลิศ จันทนภาพ. “แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรป่าไม้”. ในเอกสารประกอบการบรรยายวิชาการบริหารทรัพยากรป่าไม้. แพร่ : โรงเรียนการป่าไม้แพร่. 2544.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การบริหารและการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ บทบาทองค์กรในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. 2535.
- ศักดิ์สิทธิ์ ตรีเดช. รักรักษาสิ่งแวดล้อม. (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2553.

- สมศักดิ์ สมานไทย. การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2546.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. 2548.
- อมร ต่อเจริญ. เอกสารบรรยายการทบทวนยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่า. กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้. 2555.

การส่งเสริมสุขภาพในพระสงฆ์: จากมติมหาเถรสมาคมสู่การปฏิบัติ ของคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา

Health Promotion among Buddhist Monks: From the Bill of the Sangha Supreme Council of Thailand to Plan and Practice among the Administration of Sangha in Phayao Province

พระราชปรียัติ, ดร.

วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

การส่งเสริมสุขภาพในพระสงฆ์เป็นประเด็นที่สำคัญและเร่งด่วน เนื่องจากในปัจจุบันพบว่าพระสงฆ์อาหารด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (non communicable diseases: NCDs) มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพในพระสงฆ์ และริเริ่มโครงการพัฒนาสุขภาพพระภิกษุสงฆ์ให้ยั่งยืนแบบองค์รวมตั้งแต่ปี 2548 ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ในบทความนี้จะได้อธิบายถึงความหมายของสุขภาพ สุขภาพของพระสงฆ์ มติมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพในพระสงฆ์ หลักการในการส่งเสริมสุขภาพ รวมถึงการปฏิบัติของคณะสงฆ์จังหวัดพะเยาในการส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์

คำสำคัญ : การส่งเสริมสุขภาพ, มหาเถรสมาคม, พระสงฆ์, คณะสงฆ์, จังหวัดพะเยา

Abstract

Health promotion in Buddhist monks is important and urgent issue because number of monks with non-communicable diseases (NCDs) is continuously increasing nowadays. The Sangha Supreme Council of Thailand, the governing body of the Buddhist order (Sangha) of Thailand, that is the ultimate authority for all ecclesiastical matters within the Thai Sangha, recognizes the importance of promoting health among monks. The first project was launched in 2005 aimed to develop sustainable holistic health. After that bills in the Sangha Supreme Council of Thailand related to health promotion among monks are continuously addressed. In this article, issue related to definition of health, health status among Buddhist monks, health promotion in monks bills from the Sangha Supreme Council of Thailand, concept of health promotion, and health promotion plan and practice among the administration of Sangha in Phayao Province

Key words : Health promotion, the Sangha Supreme Council of Thailand, Buddhist monks, administration of Sangha, and Phayao province

“อาโรคยปรมา ลาภา”¹ ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ² สะท้อนให้เห็นถึงว่าหลักธรรมในพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสุขภาพเป็นอย่างมาก ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสุขภาพและสุขภาวะเป็นคำที่มีการใช้แทนที่กันเสมอ ๆ ในความหมายที่คล้ายคลึงกัน³ จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554⁴ ให้คำนิยามของสุขภาพว่าเป็นภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ในขณะที่องค์การอนามัยโลกได้ให้นิยามของสุขภาพในปี ค.ศ. 1948 ว่า “Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity”⁵ ดังนั้น สุขภาพในมุมมองขององค์การอนามัยโลก สุขภาพจึงหมายถึงภาวะที่มีความสมบูรณ์ของทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม มิใช่เพียงแต่การปราศจากโรคหรือทุพพลภาพเท่านั้น

มติมหาเถรสมาคม: การดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ

มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 7/2560 สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม มติที่ 191/2560 เรื่อง การดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ ได้กล่าวถึงเป้าหมายหลัก 3 ประการของคณะทำงานขับเคลื่อนมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ ได้แก่

1. พระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย
2. ชุมชนและสังคมกับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่ต้องตามหลักพระธรรมวินัย และ
3. บทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม โดยมีหลักการสำคัญคือการใช้ทางธรรมนำทางโลก รวมถึงมาตรการสำคัญในการดำเนินงาน 5 ด้าน ได้แก่ ความรู้ ข้อมูล การพัฒนา การบริการสุขภาพ และการวิจัย

ในการนี้ คณะทำงานฯ ได้นำเสนอการดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพต่อมหาเถรสมาคม ดังนี้

1. ให้ดำเนินการวัดส่งเสริมสุขภาพและธรรมนุญสุขภาพจากพระสงฆ์แห่งชาติ เข้าสู่แผนงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

2. ให้มีการตั้งคณะทำงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพที่ครอบคลุมการทำงานพัฒนาและขับเคลื่อนวัดส่งเสริมสุขภาพและธรรมนุญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เจ้าคณะภาพ และหน่วยงานองค์กร ภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องสนับสนุนการดำเนินงาน โดยมี พระพรหมวชิรญาณ และพระพรหมบัณฑิต เป็นที่ปรึกษาโครงการ และ

3. ให้วัดเป็นศูนย์กลางด้านสุขภาพของพระสงฆ์ ชุมชน และสังคม

¹ ม.ม. (บาลี) 13/215-217/...

² ม.ม. (ไทย) 13/215-217/254-256

³ พินิจ ลาภธนานนท์, สุขภาวะของพระสงฆ์ปี 2555, (กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, 2557), หน้า 15.

⁴ สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,” < <http://www.royin.go.th/dictionary/>>, สิงหาคม 2560.

⁵ World Health Organization, “About WHO,” < <http://www.who.int/about/mission/en/>>, August, 2017.

คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา เล็งเห็นถึงความสำคัญของมติมหาเถรสมาคมในการพัฒนาสุขภาวะ โดยเฉพาะการส่งเสริมสุขภาวะในพระสงฆ์ เพื่อสนับสนุนให้พระสงฆ์มีสุขภาวะที่ดี มีจริยวัตรที่สามารถปฏิบัติกิจวัตรของสงฆ์ได้ตามสมณสาธูปแห่งตน และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

ปัจจัยเสี่ยงในการเกิดกลุ่มโรคไม่ติดต่อในพระสงฆ์

องค์การอนามัยโลก^{6,7} ได้จำแนกปัจจัยเสี่ยงในการเกิดกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังออกเป็น 4 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ 1) ปัจจัยพื้นฐานของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม (underlying socioeconomic, cultural, political, and environmental determinants) 2) ปัจจัยเสี่ยงที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (non-modifiable risk factors) 3) ปัจจัยเสี่ยงทางพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงได้ (modifiable behavioral risk factors) และ 4) ปัจจัยเสี่ยงทาง metabolic/physiological

ปัจจัยพื้นฐานของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม (underlying socioeconomic, cultural, political, and environmental determinants) ได้แก่ 1) โลกาภิวัตน์ (globalization) จากพัฒนาการของการติดต่อสื่อสาร คมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งผลให้มีการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันทั่วทั้งโลก 2) การขยายสังคมเมือง (globalization) และ 3) การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุ โดยความแตกต่างของปัจจัยพื้นฐานทั้งสามด้านจะส่งผลต่อการเกิดโรคไม่ติดต่อ รวมถึงการจัดการ และผลกระทบอีกด้วย

ปัจจัยเสี่ยงที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ได้แก่ อายุ เพศ เชื้อชาติ และการถ่ายทอดทางพันธุกรรม

ปัจจัยเสี่ยงทางพฤติกรรมที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (modifiable behavioral risk factors) ได้แก่

1. การสูบบุหรี่ (tobacco use) ทั้งผู้ที่เป็นผู้สูบบุหรี่เอง หรือใกล้ชิดกับผู้สูบบุหรี่ การสูบบุหรี่สัมพันธ์กับการเกิดมะเร็งปอดได้ถึง 71% โรคเรื้อรังในระบบทางเดินหายใจได้ 42% และ โรคในระบบหัวใจและหลอดเลือด ได้ 10%

2. พฤติกรรมการออกกำลังกาย (physical inactivity) เช่น การไม่ออกกำลังกาย จะเพิ่มความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตได้ถึง 20-30% ในทางตรงกันข้าม การออกกำลังกายอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอ จะช่วยลดความเสี่ยงในการเกิดโรคในระบบหัวใจและหลอดเลือด ความดันโลหิตสูง เบาหวาน มะเร็งเต้านม มะเร็งลำไส้ และภาวะซึมเศร้า

⁶ World Health Organization, *Preventing chronic disease: A vital investment*, (Switzerland: WHO, 2005).

⁷ World Health Organization. *Global status report on noncommunicable diseases 2010*, (Italy: WHO, 2010).

3. การบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์เป็นส่วนผสมในปริมาณที่มากเกินไป (harmful use of alcohol) การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มากเกินไป จะทำให้เพิ่มความเสี่ยงต่อการเป็นโรคตับแข็ง มะเร็ง และโรคในระบบหัวใจและหลอดเลือด ทั้งนี้ปัจจัยเสี่ยงนี้ไม่สอดคล้องกับบริบทของพระสงฆ์ที่มีข้อปฏิบัติแตกต่างจากคฤหัสถ์

4. พฤติกรรมการบริโภคอาหาร เช่น การบริโภคอาหารที่ไม่มีประโยชน์ (unhealthy diet) โดยให้บริโภคผักและผลไม้เพียงพอก่อน ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงในการเกิดโรคในระบบหัวใจและหลอดเลือด โรคมะเร็งกระเพาะอาหารและลำไส้ การจำกัดปริมาณเกลือโซเดียม การหลีกเลี่ยง/จำกัดอาหารที่มีไขมันอิ่มตัวหรือไขมันทรานส์เป็นส่วนประกอบ จะลดความเสี่ยงต่อการเกิดความดันโลหิตสูงและโรคในระบบหัวใจและหลอดเลือด

ปัจจัยเสี่ยงทางเมตาบอลิกและสรีรวิทยา (metabolic/physiological)

1. การเพิ่มขึ้นของความดันโลหิต การมีความดันโลหิตขณะหัวใจบีบตัว (systolic pressure) มากกว่าหรือเท่ากับ 140 มม.ปรอท และหรือมีความดันโลหิตขณะหัวใจคลายตัว (diastolic pressure) มากกว่าหรือเท่ากับ 90 มม.ปรอท เป็นปัจจัยเสี่ยงหลักของการเกิดโรคในระบบหัวใจและหลอดเลือด

2. การมีน้ำหนักเกินและมีโรคอ้วน (overweight and obesity) หากดัชนีมวลกาย (body mass index [BMI]) มากกว่าหรือเท่ากับ 25 กก/ม² จะถือว่ามีความเสี่ยงน้ำหนักเกิน และหากดัชนีมวลกายมากกว่าหรือเท่ากับ 30 กก/ม² จะถือว่ามีความเสี่ยงโรคอ้วน โดยการมีน้ำหนักเกินและโรคอ้วนมีสัมพันธ์กับการเกิดโรคหัวใจ โรคหลอดเลือดสมอง เบาหวาน เพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดมะเร็งเต้านม มะเร็งลำไส้และทวารหนัก เป็นต้น

3. การเพิ่มขึ้นของคอเลสเตอรอล (raised cholesterol) เพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและโรคหลอดเลือดสมอง

4. การติดเชื้อที่สัมพันธ์กับการเกิดมะเร็ง (cancer-associated infections) เช่น การติดเชื้อไวรัสตับอักเสบบี ไวรัสตับอักเสบซี และ การติดเชื้อเฮลิโคแบคเตอร์ ไพโลไร (*Helicobacter pylori*)

ในประเทศไทยปัจจัยเสี่ยงหลักที่ทำให้เกิดโรคไม่ติดต่อ เรียงตามลำดับได้แก่ การสูบบุหรี่ การเพิ่มขึ้นของความดันโลหิต ภาวะอ้วน และ การบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์เป็นส่วนผสม⁸

ผลกระทบจากการเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังในพระสงฆ์

การเจ็บป่วยเรื้อรังส่งผลกระทบต่อทั้งพระสงฆ์ที่เป็นโรค รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนี้⁹

ผลกระทบต่อพระสงฆ์ที่เจ็บป่วยโรคลุ่่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

⁸ World Health Organization, **Noncommunicable disease country profile 2014**, (Geneva, Switzerland: WHO Document Production Services, 2014).

⁹ Baker, M., & Heitkemper, M. M. Chronic illness and older adults. In S. L. Lewis, S. R. Dirksen, M. M. Heitkemper & L. Bucher (Eds.), **Medical-surgical nursing: Assessment and management of clinical problems 9th ed.**, (St. Louis, Missouri: Elsevier Mosby, 2012), pp. 61-78.

1. ด้านร่างกาย (physical) การเจ็บป่วยเรื้อรังจะมีผลต่อการทำหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย และอาจทำให้มีการพิการ ผิดรูป ทำให้แบบแผนสุขภาพมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ได้แก่ ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ลดลง มีการเปลี่ยนแปลงการเผาผลาญสารอาหารและภาวะโภชนาการ มีความบกพร่องของระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย มีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้และการตอบสนองต่อสิ่งเร้า มีความผิดปกติในระบบขับถ่าย แบบแผนการนอนหลับเปลี่ยนแปลง การรับรู้สุขภาพและการดูแลสุขภาพของตนเองลดลง

2. ด้านจิตใจ (psychological) การเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังจะส่งผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ พระสงฆ์อาจไม่สามารถปฏิบัติกิจวัตรของสงฆ์ได้ดังเดิมทำให้ความรู้สึกถึงการมีคุณค่าในตนเองลดลง เกิดความวิตกกังวล เครียด ท้อแท้ หมดกำลังใจ สิ้นหวัง

3. ด้านสังคม (social) พระสงฆ์ที่เจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังอาจแยกตัวจากสังคม เนื่องจาก บทบาทสัมพันธ์ภาพที่เปลี่ยนไป หรือมีข้อจำกัดในการเข้าสังคม การอยู่ในที่ชุมชน

4. ด้านจิตวิญญาณ (spiritual) การยึดเหนี่ยวในสิ่งที่ศรัทธาอาจเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากไม่สามารถปฏิบัติได้เนื่องจากความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งของความเชื่อและสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามกิจ อาจส่งผลให้เกิดความเครียดได้

ผลกระทบต่อพระสงฆ์และบุคคลอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในวัดเดียวกัน พระสงฆ์ในวัดที่มีพระที่อาพาธอาจต้องรับบทบาทเป็นผู้ดูแล ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสุขภาพของพระสงฆ์ผู้รับบทบาทเป็นผู้ดูแล อาจมีการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตประจำวัน มีหน้าที่ความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น รวมถึงอาจส่งผลกระทบต่อด้านจิตใจ จากความวิตกกังวล ความเครียด ภาระรับผิดชอบที่ต้องดูแล ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในการรักษาและดูแล

ผลกระทบต่อคณะสงฆ์ หากการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังเกิดขึ้นกับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้มีความสำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่พุทธศาสนา เมื่อพระสงฆ์มีการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังจะทำให้พระสงฆ์อาจไม่สามารถดำเนินกิจวัตรของสงฆ์ได้เต็มศักยภาพ มีข้อจำกัดในการประกอบกิจวัตร¹⁰

การพัฒนาสุขภาพในพระสงฆ์

การพัฒนาสุขภาพในพระสงฆ์เป็นประเด็นที่สำคัญและเร่งด่วน เนื่องจากในปัจจุบันสถิติการเจ็บป่วยของพระสงฆ์อาพาธด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (non communicable diseases: NCDs) ที่มารับการรักษาที่โรงพยาบาลสงฆ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะโรคที่เกี่ยวข้องกับภาวะโภชนาการ เช่น โรคหัวใจขาดเลือด ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ไขมันสูง เกาต์ ไตวาย เป็นต้น¹¹ จากสถิติของโรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์ ในปี 2558 พบว่า 5 อันดับโรคที่พบได้บ่อยในกลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ 1) โรคเมตาบอลิซึมและไขมันในเลือดผิดปกติ 2) โรคความดันโลหิตสูง 3) โรคเบาหวาน 4) โรคไตวายหรือไตล้มเหลว และ 5) โรคข้อเข่าเสื่อม ซึ่งล้วนแล้วแต่

¹⁰ Smeltzer, S. C., Bare, B. G., Hinkle, J. L., & Cheever, K. H., *Brunner & Suddarth's textbook of medical-surgical nursing 12th ed.*, (Philadelphia: Wolters Kluwer Lippincott Williams & Wilkins, 2010).

¹¹ โรงพยาบาลสงฆ์, โครงการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ สามเณร ทั่วประเทศ, <<http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/>>, 2560.

มีสาเหตุมาจากพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่เหมาะสม¹² โดยสาเหตุหลักที่ทำให้พระสงฆ์มีความชุกของโรคไม่ติดต่อเรื้อรังมาก เนื่องมาจากพระสงฆ์บริโภคอาหารที่ญาติโยมถวายซึ่งมีแป้งและน้ำตาลเป็นจำนวนมาก รวมถึงพระสงฆ์มีข้อจำกัดในการออกกำลังกาย ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมบางอย่างเช่นฆราวาสได้¹³

การเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เป็นปัญหาทางสุขภาพที่สำคัญในพระสงฆ์ ทั้งนี้เนื่องด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังมักมีการดำเนินโรคช้า ทำให้ในระยะแรกพระสงฆ์อาจไม่ทราบว่าตนเองมีโรคเกิดขึ้นแล้ว เมื่อโรคไม่ได้รับการรักษาและปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมอาการของโรคจะรุนแรงขึ้นและก่อให้เกิดภาวะแทรกซ้อนที่รุนแรง อาจทำให้เจ็บป่วยรุนแรง พิการ หรือเสียชีวิตได้ การรณรงค์ให้พระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนตระหนักและร่วมมือกันในการป้องกันและควบคุมการเกิดกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังในพระสงฆ์จึงเป็นประเด็นเร่งด่วนที่มีความสำคัญมาก

ถึงแม้โรคไม่ติดต่อเรื้อรังเป็นโรคที่เกิดจากพฤติกรรมของบุคคลเป็นหลัก แต่เมื่อพิจารณาในกรณีของพระสงฆ์โดยเฉพาะพฤติกรรมการบริโภคพบว่าสาเหตุที่มีความสำคัญประการหนึ่งได้แก่พุทธศาสนิกชนที่ทำอาหารถวายแก่พระสงฆ์ ดังนั้นการรณรงค์ให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องตระหนักและร่วมมือกันในการป้องกันโรคไม่ติดต่อเรื้อรังจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ขณะนี้ได้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อยกร่างธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 ซึ่งธรรมนูญระบบสุขภาพเป็นการแสดงซึ่งเจตจำนงและพันธะร่วมของสังฆมหรือชุมชน เป็นข้อตกลงร่วมที่ไม่ใช้กฎหมาย ที่เป็นแนวทางวิถีปฏิบัติที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเห็นพ้องและร่วมสัญญาว่าจะปฏิบัติเพื่อให้สังฆมไทยเป็นสังฆมแห่งสุขภาพ

หลักภาวนา 4 กับการสร้างเสริมสุขภาพพระสงฆ์

จากนิยามภาวะสุขภาพขององค์การอนามัยโลก ที่มีความสอดคล้องกับหลักธรรม ภาวนา 4 ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักธรรมคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนา โดยหลักภาวนา 4 นั้น พระพรหมคุณาภรณ์¹⁴ ได้ให้ความหมายของภาวนา 4 ว่าเป็น “การเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา” โดยมีองค์ประกอบดังนี้

1. กายภาวนา เป็นการเจริญ การพัฒนา การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
2. สีลภาวนา เป็นการเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ และฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน
3. จิตภาวนา เป็นการเจริญ พัฒนา และฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส

¹² มติชนออนไลน์, เผย 5 โรคที่ ‘พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง’ อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตักบาตรไม่ถาม(สุขภาพ) พระ, <<https://www.matichon.co.th/news/212144>>, 2559.

¹³ เรื่องเดียวกัน, เผย 5 โรคที่ ‘พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง’ อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตักบาตรไม่ถาม(สุขภาพ) พระ, <<https://www.matichon.co.th/news/212144>>, 2559.

¹⁴ ป.อ. ปยุตโต, 2546 อ่างใน ธรรมะไทย, 2559

4. ปัญญาภาวนา เป็นการเจริญปัญญา พัฒนาและอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

การปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพตามหลักภาวนา 4 จะเป็นพฤติกรรมสุขภาพที่เชื่อว่าเมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติจะทำให้เกิดการมีสุขภาพดี ทำให้พระสงฆ์สามารถอาศัยอยู่ในชุมชนตามบริบทของสังคมไทยได้อย่างเป็นอิสระ ลดภาระพึ่งพา โดยวิถีชีวิตนี้จะเป็นพฤติกรรมที่พระสงฆ์เริ่มและปฏิบัติด้วยตนเอง หรือภายใต้การดูแลสนับสนุนจากบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

พฤติกรรมสุขภาพตามหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย

1. วิถีชีวิตแบบบูรณาการภายใต้หลักกายภาวนา มุ่งเน้นที่พฤติกรรมที่มีผลต่อการคงไว้ซึ่งความแข็งแรงของสภาพร่างกาย รวมถึงชะลอการเสื่อมตามวัย ประกอบด้วย พฤติกรรมสุขภาพที่คงไว้ซึ่งการรับประทานอาหารและน้ำอย่างเหมาะสม การออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพอนามัย การดูแลสุขภาพข้อเท้าทั้งอุจจาระและปัสสาวะ การอยู่ในอากาศและแสงอาทิตย์ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ความสมดุลระหว่างการมีกิจกรรมและการพักผ่อน การป้องกันอันตรายต่าง ๆ ทั้งต่อชีวิตและสวัสดิภาพ

2. วิถีชีวิตแบบบูรณาการภายใต้หลักศีลภาวนา เป็นการปฏิบัติพฤติกรรมที่มุ่งเน้นให้มีบุคคลมีให้มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้กับผู้อื่น รวมทั้งรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นตามสมควร ดังนั้นพฤติกรรมภายใต้ข้อนี้จึงมุ่งเน้นที่ความสมดุลระหว่างการอยู่คนเดียวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง

3. วิถีชีวิตแบบบูรณาการภายใต้หลักจิตภาวนา เป็นพฤติกรรมที่มุ่งเน้นการดำรงไว้ซึ่งสุขภาวะทางจิต ประกอบด้วย อารมณ์ อติเรก อบอุ่น

4. วิถีชีวิตแบบบูรณาการภายใต้หลักปัญญาภาวนา เป็นพฤติกรรมที่มุ่งเน้นในการพัฒนาสติปัญญา ชะลอความผิดปกติของการรับรู้ ประกอบด้วย อุดมปัญญา โดยการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้วิถีชีวิตแบบบูรณาการภายใต้หลักภาวนา 4 จะต้องสัมพันธ์และตอบสนองต่อความต้องการที่เกิดจากสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไป อันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก การเพิ่มขึ้นของอายุและการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

กระบวนการของการสร้างเสริมสุขภาวะ¹⁵

การสร้างเสริมสุขภาวะเป็นกระบวนการที่จะต้องมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประกอบด้วย 4 กระบวนการด้วยกัน ได้แก่

1. การมีความรับผิดชอบต่อตนเอง (self-responsibility) บุคคลต้องรับรู้ว่าเป็นผู้ควบคุมชีวิตของตนเอง สามารถประเมินผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของตน หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่จะทำให้เกิดโรคและความเจ็บป่วย และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อส่งเสริมให้มีสุขภาพดี

¹⁵ อ้างแล้ว, Brunner & Suddarth's textbook of medical-surgical nursing 12th ed.

2. การตระหนักถึงภาวะโภชนาการ (nutritional awareness) เนื่องจากพฤติกรรมการบริโภคมีความสัมพันธ์ระหว่างอาหารกับสุขภาพและความเจ็บป่วย
3. การลดและการจัดการความเครียด (stress reduction and management) ความเครียดส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ได้แก่ การติดเชื้อ การบาดเจ็บจากอุบัติเหตุการจราจร รวมไปถึงการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง
4. ความแข็งแรงของร่างกาย (physical fitness) การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอจะทำให้บุคคลมีสุขภาพดี เนื่องจากการออกกำลังกายส่งเสริมการทำงานของหลอดเลือดและปอด ลดระดับคอเลสเตอรอลและไขมัน LDL ลดน้ำหนัก ชะลอการเสื่อมของร่างกาย เช่น ภาวะกระดูกพรุน เพิ่มความยืดหยุ่นและความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ

การป้องกันภาวะเสี่ยง¹⁶

สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. การป้องกันระดับปฐมภูมิ (primary prevention) มุ่งเน้นในการให้ความรู้เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้เกิดโรค เช่น ณรงค์ให้ลดการบริโภคอาหารหวาน มัน เค็ม รณรงค์ให้มีการออกกำลังกายเพิ่มขึ้นเพื่อป้องกันโรคในกลุ่มเมตาบอลิก
2. การป้องกันระดับทุติยภูมิ (secondary prevention) เน้นที่การวินิจฉัยโรคได้ตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก ให้การดูแลรักษาตั้งแต่ยังไม่มีอาการและอาการแสดงของโรค รวมถึงการดูแลอื่น ๆ ที่จะช่วยชะลอการดำเนินของโรค เช่น การตรวจน้ำตาลในพระสงฆ์ที่มีภาวะเสี่ยงหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมากกว่า 45 ปีเพื่อคัดกรองเบาหวาน
3. การป้องกันระดับตติยภูมิ (tertiary prevention) เน้นที่การลดภาวะแทรกซ้อน ความพิการจากโรค ส่งเสริมความสามารถในการดูแลตนเองเพื่อดำรงไว้ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น การฟื้นฟูสมรรถภาพในพระสงฆ์ที่มีการเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดยการให้ความรู้และสนับสนุนให้ผู้ป่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อป้องกัน/ชะลอการเกิดภาวะแทรกซ้อนของโรค

แนวทางการสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันภาวะเสี่ยงของพระสงฆ์

พระสงฆ์ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้นที่มีอายุระหว่าง 20-40 ปี ร่างกายจะเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ตั้งแต่ก่อนอายุ 25 ปี แต่หลังจากอายุ 30 ปีจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตามวัยเกิดขึ้น ช่วงวัยนี้จะมีความเสี่ยงทางสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับ อุบัติเหตุ และความเครียดทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคม ซึ่งพระสงฆ์ที่อยู่ในวัยนี้อาจยังไม่ให้ความสนใจกับการสร้างเสริมสุขภาพชัดเจนนัก เนื่องจากรับรู้ถึงพัฒนาการและความสมบูรณ์แข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกาย การให้คำแนะนำเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตที่ปฏิบัติในแต่ละวันกับภาวะสุขภาพและความผาสุก การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อดำรงไว้ซึ่งการมีสุขภาพดีและลดความเสี่ยงในการเกิด

¹⁶ Wills & Jackson, Health and health promotion. In J. Wills (Ed.), *Fundamentals of health promotion for nurses 2nd ed.*, (UK: Wiley Blackwell, 2014), pp. 4-20.

อุบัติเหตุ โรคและความเจ็บป่วยต่าง ๆ เช่น การลด/งดสูบบุหรี่ การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ การควบคุม น้ำหนัก การจัดการความขัดแย้งและความเครียด เป็นต้น

พระสงฆ์ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนกลางที่มีอายุระหว่าง 40-65 ปี วัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย มากขึ้น เช่น การเผาผลาญลดลง ปัญหาสุขภาพที่มักพบได้ในช่วงวัยนี้ ได้แก่ ภาวะอ้วน โรคหัวใจและหลอดเลือด มะเร็ง และความเครียดทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคม สำหรับการสร้างเสริมสุขภาพนั้นนอกจาก การสนับสนุนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเช่นเดียวกับในพระสงฆ์ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้นแล้ว การตรวจสุขภาพ ประจำปี การประเมินความเสี่ยงและคัดกรองการเป็นโรคเรื้อรังเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ เช่น การคัดกรอง เบาหวาน มะเร็ง ไชมันในเลือดสูง ความดันโลหิตสูง การบกพร่องของการมองเห็นและได้ยิน การปรับเปลี่ยน พฤติกรรมในระยะนี้อาจเฉพะเจาะจงมากขึ้นในการป้องกันหรือลดความเสี่ยงในการเกิดโรคต่าง ๆ

พระสงฆ์ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนปลายที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ในวัยนี้สภาพร่างกายจะเสื่อมลงแทบ ทุกระบบ เช่น ผิวหนังหย่อนคล้อย หลอดเลือดมีความยืดหยุ่นลดลง มีแรงต้านทานในหลอดเลือดเพิ่มขึ้น ถ้าใส่ เคลื่อนไหวได้ลดลง ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำงานได้ลดลง นอกจากนั้นอาจมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านจิตใจ และสังคม ปัญหาสุขภาพที่สำคัญที่พบในวัยนี้ ได้แก่ การเกิดอุบัติเหตุจากการเสื่อมลงของอวัยวะต่างๆ การ เจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง เช่น ความดันโลหิตสูง ต้อกระจก เบาหวาน มะเร็ง โรคหลอดเลือดสมอง ปัญหาสืบ เนื่องมาจากการใช้ยา และปัญหาความเครียดทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคม พระสงฆ์ที่อยู่ในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ ควรให้ความสนใจด้านสุขภาพมากที่สุด โดยทั่วไปมากกว่า 80% ในกลุ่มนี้จะมีการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง เกิดขึ้นแล้ว การส่งเสริมสุขภาพจึงควรมุ่งเน้นที่การสนับสนุนการดูแลตนเองเพื่อจัดการกับโรคและความ เจ็บป่วย ชะลอการดำเนินของโรค รวมถึงการป้องกันภาวะแทรกซ้อนของโรคเรื้อรังที่เป็นอยู่¹⁷

บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพแห่งตน

บทบาทของพระสงฆ์ที่เจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ในการส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งการมีสุขภาพ ภาวะที่ดีแห่งตน เท่าที่จะเป็นไปได้¹⁸ ประกอบด้วย

1. ในกรณีที่ยังไม่มีการเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง พระสงฆ์ควรตระหนักถึงความสำคัญของการ ปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพเพื่อป้องกันการเกิดโรคและการเจ็บป่วย เข้ารับการวินิจฉัยคัดกรองโรคเบื้องต้น และติดตามการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

2. ในกรณีที่มีการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังเกิดขึ้นแล้ว พระสงฆ์ที่อาพาธเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาท ในการส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งการมีสุขภาพที่ดีเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยการปฏิบัติดังนี้

2.1 จัดการและป้องกันภาวะวิกฤต การกำเริบรุนแรงของโรคซึ่งอาจส่งผลกระทบทำให้พิการ หรือเสียชีวิต

2.2 ปฏิบัติตนตามแผนการรักษาพยาบาล โรคเรื้อรังแต่ละประเภทจะมีวิธีการรักษาและปฏิบัติ ตัวที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของพระสงฆ์ เช่น พระสงฆ์ที่มีโรคเบาหวานและต้อง

¹⁷ อ้างแล้ว, Brunner & Suddarth's textbook of medical-surgical nursing 12th ed.

¹⁸ อ้างแล้ว, *Medical-surgical nursing: Assessment and management of clinical problems*, pp. 61-78

ได้รับการรักษาด้วยอินซูลิน พระสงฆ์และผู้ดูแลจะต้องเรียนรู้วิธีการฉีดยาอินซูลินและปฏิบัติอย่างถูกต้อง เพื่อให้การรักษามีประสิทธิภาพและป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อน

2.3 ควบคุมอาการ พระสงฆ์ที่มีการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังจะต้องเรียนรู้ที่จะสังเกตอาการ ช่วงเวลาการเกิดอาการ ระยะเวลาที่เกิดอาการ ความถี่ ความรุนแรง ปัจจัยที่ทำให้อาการกำเริบหรือบรรเทา จากนั้นปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสม วางแผนในการทำกิจกรรมให้สอดคล้องกับโรคและอาการและป้องกันภาวะแทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้น เช่น ในพระสงฆ์ที่มีภาวะลำไส้แปรปรวน (irritable bowel syndrome) อาจจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นเฉพาะในสถานที่ที่อยู่ใกล้ห้องน้ำ

2.4 เรียงลำดับเวลาในการทำกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ทั้งของพระสงฆ์และผู้ดูแล เนื่องจากจะต้องมีเวลาส่วนหนึ่งใช้ไปเพื่อการดูแลตนเองตามสภาวะของความเจ็บป่วย

2.5 ปรับตัวให้สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามการดำเนินของโรค

2.6 ป้องกันไม่ให้เกิดการแยกตัวจากสังคม พยายามที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ อย่างเป็นปกติ

บทบาทของคณะสงฆ์ในการสร้างเสริมสุขภาพ¹⁹

คณะสงฆ์สามารถดำรงบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ได้โดย

1. บทบาทการเป็นผู้ให้ความรู้ โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพและให้คำแนะนำเกี่ยวกับพฤติกรรมที่จะส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดีในพระสงฆ์

2. บทบาทการเป็นผู้สนับสนุน

2.1 สนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ บุคลากรที่มสุขภาพ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อบรรลุเป้าหมายของการมีสุขภาพที่ดีในพระสงฆ์

2.2 ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคลของพระสงฆ์ เพื่อให้รับรู้ถึงพลังอำนาจ มีความเชื่อมั่น และมีความพร้อมที่จะควบคุมดูแลและส่งเสริมสุขภาพของตน

2.3 สนับสนุนให้พระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับสุขภาพของพระสงฆ์ได้เข้าถึงระบบบริการสุขภาพที่พึงประสงค์ และ

2.4 สนับสนุนให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเสมอภาคเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพและการเข้าถึงบริการทางสุขภาพ

จากการศึกษาถึงสภาพปัญหาและแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามมติมหาเถรสมาคม ในการดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ คณะสงฆ์ที่มีส่วนในการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาจึงได้ร่วมกันสรุปแนวทางการปฏิบัติที่จะใช้ในการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ โดยคณะสงฆ์จะต้องมีการประสานและร่วมมือกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ทุกภาคส่วน โดยให้มีการรวบรวมข้อมูลสุขภาพ ศึกษาพฤติกรรมสุขภาพและคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ เพื่อนำไปพัฒนาแนวทางในการสร้าง

¹⁹ อ่างแล้ว, Fundamentals of health promotion for nurses 2nd ed., pp. 4-20.

เสริมสุขภาพโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้เหมาะสมกับจริยวัตรของสงฆ์และเกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ยังต้องพัฒนากองทุนสงฆ์อาพาธให้เกิดขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

บรรณานุกรม

- พินิจ ลาภานานนท์. “สุขภาพของพระสงฆ์ปี 2555,” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, (กรุงเทพฯ : จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์), 2557.
- ม.ม. (บาลี) 13/215-217/...
- ม.ม. (ไทย) 13/215-217/254-256
- มติชนออนไลน์. “เผย 5 โรคที่ ‘พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง’ อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตักบาตรไม่ถาม(สุขภาพ) พระ,” <<https://www.matichon.co.th/news/212144>>, 2559.
- โรงพยาบาลสงฆ์. “โครงการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ สามเณร ทั่วประเทศ,” <<http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/>>, 2560.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,” <<http://www.royin.go.th/dictionary/>>, สิงหาคม 2560.
- Baker, M., & Heitkemper, M. M. Chronic illness and older adults. In S. L. Lewis, S. R. Dirksen, M. M. Heitkemper & L. Bucher (Eds.), **Medical-surgical nursing: Assessment and management of clinical problems 9th ed.**, (St. Louis, Missouri: Elsevier Mosby), 2012.
- Smeltzer, S. C., Bare, B. G., Hinkle, J. L., & Cheever, K. H. **Brunner & Suddarth's textbook of medical-surgical nursing 12th ed.**, (Philadelphia: Wolters Kluwer Lippincott Williams & Wilkins), 2010.
- Wills & Jackson. Health and health promotion. In J. Wills (Ed.), **Fundamentals of health promotion for nurses 2nd ed.**, (UK: Wiley Blackwell), 2014.
- World Health Organization. “About WHO,” <<http://www.who.int/about/mission/en/>>, August, 2017.
- World Health Organization. **Global status report on noncommunicable diseases 2010**, (Italy: WHO), 2010.
- World Health Organization. **Noncommunicable disease country profile 2014**, (Geneva, Switzerland: WHO Document Production Services), 2014.
- World Health Organization. **Preventing chronic disease: A vital investment**, (Switzerland: WHO), 2005.

รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ศึกษาเฉพาะบ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด
อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

Management Model on the 5 Precepts Preserving Village of Ban Nong Tao,
Muangtit Sub-district, Phuphiang District, Nan Province

พระครูฉันทเจติยานุกิจ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุแช่แห้ง

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ศึกษาเฉพาะบ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านและเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและแนวทางในการนำเอาศีล 5 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข ดำเนินการโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กับกลุ่มตัวอย่างได้แก่ผู้นำชุมชน คณะกรรมการดำเนินโครงการ พระสงฆ์ และประชาชนในชุมชนบ้านหนองเต่า จำนวน 313 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยสามารถสรุปอภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาพบว่า

1) การจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ได้แก่ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ ด้านการวางแผนและด้านการติดตามผลการดำเนินโครงการ พบว่า ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการวางแผน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง และด้านการติดตามผลการดำเนินโครงการ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

2) ปัญหา อุปสรรคการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอ ภูเพียง จังหวัดน่าน ปัญหาที่สำคัญได้แก่ ชุมชนขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการวางแผนโครงการและการขาดข้อมูลและข่าวสารที่จะใช้ในการเพื่อให้โครงการมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตามความเหมาะสม และบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3) ข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขปัญหาในอนาคต ได้แก่ มีการศึกษาการประยุกต์ใช้ศีล 5 ในการปฏิบัติตนที่ส่งผลต่อคุณภาพและมาตรฐานในการจัดรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน และควรมีการศึกษาการปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 เพื่อนำไปสู่การขยายผลต่อไปในระดับตำบล อำเภอ สถานศึกษา หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่อไป

คำสำคัญ : รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5, บ้านหนองเต่า

Abstract

The commandments 5 case study the village of Nong Tao village, Muangtud sub-district, Phuphiang district, Nan province is intended to study the village keep the 5 of the Nong Tao village, Muangtud sub-district, Phuphiang district, Nan province and to study problems and obstacles in the guidelines to remove the moral and 5 in daily life and social inclusion in normal identified by the personal health and to learn the problems and suggestions to guide the morality. 5. The result is a concrete village of Nong Tao village performed by way of research survey research (survey with the group. Examples include the leader of the Community Board of Directors Project monks and the people in the community Nong Tao village, Muangtud sub-district, Phuphiang district, Nan province an amendment of the tool that is used to collect the information as a query that the Investigator created data analysis by looking for the frequency of the mean and standard deviation. research results can be summarized the discussion and feedback has the following the results of the study found that

1) management style village of commandments 5 case study the village of Nong Tao village, Muangtud sub-district, Phuphiang district, Nan province Overview located in the medium level that is consistent with the fact that when considering as are the objectives of the project plan and the track the results of the operation of the project found that the purpose of the project is in the medium level of the plan is in the medium level and the track the results of the operation of the project is in the level of

2) Problems obstacles format to manage the village of commandments 5 case study the village of Nong Tao village, Muangtud sub-district, Phuphiang district, Nan province. The critical issues include the community of people that have the knowledge of the technical information about your project planning and the lack of information and news that will be used in a project with a consistent with the life of the life of people in the community as appropriate and achieve objectives, in an efficient and effective

3) Suggestions for resolving the problem in the future with the Study to the application using the five precepts in their practice that affect the quality and standard in the format to manage the village of commandments 5 case study the village of Nong Tao village, Muangtud sub-district, Phuphiang district, Nan province and there should be a study of the morality. 5. To lead to expand the results in the district level School District both the public and private sectors.

Keywords: Management Model, the 5 Precepts Preserving Village, Ban Nong Tao

บทนำ

ในยุคที่สังคมมีความเจริญทางด้านวัตถุ มนุษย์ได้รับความสะดวกสบายจากวิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างรวดเร็ว แต่ขณะเดียวกันกลับพบว่า มีปัญหามากมายได้เกิดขึ้นในสังคม ทั้งอาชญากรรม การทุจริตคอร์รัปชัน การหลอกลวง ความแตกแยกของคนในชาติ และความเสื่อมโทรมทางสุขภาพ ประกอบกับผลกระทบจากภาวะวิกฤติทางสังคมในบ้านเมืองปัจจุบันที่บุคคลในสังคมบางส่วนเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น จนเกิดเป็นภาวะวิกฤติทางสังคม ถึงเวลาแล้วที่สังคมไทยจะต้องนำกระบวนการทัศน์ทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ในขณะนี้ ซึ่งหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้นมีส่วนสำคัญ และศาสนายังเป็นสื่อกลางที่สามารถนำมาเป็นแกนหลักในการสร้างเสริมคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ใ้คนไทยได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีวิถีชีวิตที่ดีงามภายใต้หลักธรรมทางศาสนาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้มีความสุขทั้งทางกายและจิตใจ เป็น “สังคมคุณธรรม” อย่างสมดุลและยั่งยืน ด้วยเหตุนี้เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามงคลลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช จึงมีดำริในการจัดทำโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและสร้างความตระหนักให้พุทธศาสนิกชนชาวไทย นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไปปฏิบัติตามหลักศีล 5 สู่วิถีชีวิตประจำวันของคนทุกคนกับทั้งเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการจัดตั้ง “หมู่บ้านรักษาศีล 5” เพื่อความสงบสุขร่มเย็นเป็นสุขของตนเอง ครอบครัวและประเทศชาติ ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ต้องการนำพาประเทศไปสู่ความปรองดองสมานฉันท์ สามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นการพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

ทั้งนี้จากโครงการดังกล่าวผู้นำหมู่บ้านพร้อมทั้งคณะกรรมการได้เล็งเห็นถึงความสำคัญที่จะร่วมกันปลูกจิตสำนึกให้มีศรัทธา ยึดมั่นในศาสนา ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบสุขของชุมชน สังคมและประเทศชาติ หมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จึงได้สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โดยทุกคนในหมู่บ้านเป็นสมาชิกเข้าร่วมโครงการและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม อันเป็นการพัฒนาจิตใจของคนในหมู่บ้าน ให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม ซึ่งการรักษาศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนคนอื่น ส่งผลให้สังคมสงบสุขร่มเย็นและเพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้รับการส่งเสริมให้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดความรัก ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ให้รู้จักใช้หลักธรรมมาเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตให้ได้รับความสุขจากการแบ่งปันและความเอื้ออาทรต่อกัน ตลอดจน เพื่อเป็นการแสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดที่จะทำการศึกษารูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาของหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม และขยายผลต่อไปสู่หมู่บ้านชุมชน โรงเรียน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของบ้านหนองเต่า ตำบล ม่วงตีด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและแนวทางในการนำเอาศีล 5 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษารูปแบบของการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของประชาชนในหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตีด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ 2) ด้านการวางแผน และ 3) ด้านการติดตามผล

2. ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา

- 1) ตัวแปรต้น คือปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ
- 2) ตัวแปรตาม คือศึกษารูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาของประชาชนในหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตีด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ 2) ด้านการวางแผน และ 3) ด้านการติดตามผล

3. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตีด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน 5 รูป ผู้นำชุมชน จำนวน 5 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน จำนวน 5 ท่าน และประชากรกลุ่มตัวอย่าง ทำการคัดเลือกจากประชากรทั้งสิ้น 1,165 คน โดยคำนวณจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างตามแนวคิดของ Taro Yamane ซึ่งกำหนดระดับความเชื่อมั่น 0.05 มีสูตรการคำนวณดังนี้ จะใช้ประชากรกลุ่มตัวอย่างประมาณ 298 คน

4. ขอบเขตด้านสถานที่

สถานที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตีด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลกุเพียง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องดังนี้

1 ความหมายของศีล 5

ความหมายของคำว่า “ศีล” ในพระพุทธศาสนานั้นมีปรากฏอยู่ในหลักธรรมคำสั่งสอน คือ ในพระไตรปิฎก รวมไปถึงคำอธิบายความที่ปรากฏในคัมภีร์พระอรธกถา ฎีกา ทั้งนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ก็ได้กล่าวถึงความหมายของศีลไว้หลายแห่งด้วยกันดังนี้ในมหานามสูตรอังคตตรนิกาย อัญญกนิบาต พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องศีล โดยเฉพาะศีล 5 โดยทรงมุ่งถึงการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยว่า “ มหานามะเมื่อใดแล อุบาสกเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกามเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่ง

ความประมาท เมื่อนั้นอุบาสกชื่อว่าผู้มีศีล ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล”¹ ในกฎทนต์สูตร ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระพุทธเจ้าตรัสศีล โดยทรงเรียกว่า “สิกขาบท” โดยให้เป็นข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย วาจา ว่า การที่บุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบททั้งหลาย คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการประพฤตินิโคตติกา เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการเสพของมีเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี้เป็นอัยยซึ่งใช้ทุนทรัพย์และมีการตระเตรียมน้อยกว่า แต่มีผลานิสงส์มากกว่าอัยยสมบัติ 3 ประการมีองค์ประกอบ 16 กวานิตยทานที่ทาสืบกันมา กว่าวิหารทาน และกว่าสรณคณนี้²

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคพระพุทธโฆสจารย์³ ได้อธิบายความหมายของ ศีล ไว้ว่า คำว่า “ศีล” นี้ แปลว่า ปกติ คือทำกายและวาจาให้เป็นปกติให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด, แปลว่า เย็น คือทำให้เป็นคนเยือกเย็น ทำให้เย็นกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศีล, แปลว่า เกษม คือปลอดภัย ทำให้เบากายเบาใจ อีกอย่างหนึ่ง คำว่าศีลนี้ มีความหมายเป็น สีสณะ กล่าวคือเป็นมูลราก ส่วนคำว่า “สีสณะ” นี้ ก็คือกิริยาที่รวมเอาไว้อย่างดี หมายถึงความที่กรรมในทวารมีกายกรรมเป็นต้น ไม่กระจัดกระจายโดยความมีระเบียบอันดีอย่างหนึ่ง คือความเข้าไปปรับไว้ หมายถึง ความเป็นที่รองรับโดยความเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุตลธรรมทั้งหลายหรืออีกนัยหนึ่งว่า

ศีล คือ เจตนา หมายถึง เจตนางดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น

ศีล คือ เจตสิก (ได้แก่กุตลธรรม คือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ) ของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาต เป็นต้น

ศีล คือ การสำรวม หมายถึง ความสำรวมในปาติโมกข์ ความสำรวมอย่างมีสติ สำรวมด้วยความรู้ สำรวมด้วยความอดทน และสำรวมด้วยความเพียรพยายาม

ศีล คือ ความไม่ล่วงละเมิด หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดด้วยกาย หรือด้วยวาจาของผู้ที่สมาทานศีลแล้วในคัมภีร์วิมุตติมรรค พระอุปัชฌาย์⁴ กล่าวความหมายของศีลไว้ว่า

ศีล หมายถึง ศีระชะ ความเย็น สันติ ดีเลิศ การกระทำปกติและสภาพปกติตามธรรมชาติของทุกข์และสุข

ศีล หมายถึง ความเย็น มีอธิบายว่า ไม่ว่านั่นที่มีความเย็นมากที่สุดช่วยทุเลาความร้อนของพิษไข้ในร่างกายได้ฉับใด ศีลก็ฉับนั้น คือ ช่วยทุเลาไข้ใจที่เกิดจากความสะดุ้งกลัวหลังจากศีลขาดและก่อให้เกิดปราโมทย์

ศีล หมายถึง สันติ มีอธิบายว่า ถ้าบุคคลมีศีล เขาจะมีความประพฤติเรียบร้อยไม่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้น

¹ สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)23/25/269.

² สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)9/352/147.

³ พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, 2546), หน้า 10-11.

⁴ พระอุปัชฌาย์, วิมุตติมรรค, แปลโดย คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 9-10.

ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ, สันสกฤต⁵ ให้ความหมายของศีลไว้ว่า “ ศีล คือความปกติของธรรมชาติ ธรรมชาติอันสัตบุรุษพึงทรงไว้ สภาวะความสำรวม”

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน⁶ ได้ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีลคือข้อบัญญัติที่กำหนดการปฏิบัติทางกายและวาจา ทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 ศีล 8

พุทธทาสภิกขุ⁷ ได้อธิบายความหมายของศีลไว้ว่า ศีลหมายถึงความเป็นปกติ หรือปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือ ไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใดๆ เกิดขึ้น โดยเนื้อความ ศีล หมายถึงระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติดุปฏิบัติกัน เพื่อให้เกิดภาวะปกติขึ้นมาที่กาย ที่วาจา ศีล คือการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก ศีลพัฒนาที่กาย ที่วาจา ให้เป็นกาย วาจา ที่น่าดู เมื่อเรามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว เราจึงจะมีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลดีสมาธิก็มีง่าย

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก⁸ ทรงแสดงทัศนะเรื่องความหมายของศีลไว้ว่า

ศีล แปลตามศัพท์ว่า ปกติ หมายความว่า ความเป็นปกติเรียบร้อย (อย่างหนึ่ง) ความเคยชินลงรูปลงตัวติดอยู่ประจำอยู่ เป็นปกติ(อย่างหนึ่ง) ความเป็นปกติเรียบร้อย หมายถึง ความปกติเรียบร้อยของความประพฤติ เพราะเว้นการที่ควรเว้น ประพฤติการณ์ที่ควรประพฤติ

ศีล 5 หรือ เบญจศีล คือความประพฤติชอบทางกาย และวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)⁹ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความประพฤติดีทางกาย และวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษากฎตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ; มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา (ข้อ 1 ในไตรสิกขา, ข้อ 2 ในบารมี 10, ข้อ 2 ในอริยทรัพย์ 7, ข้อ 2 ในอริยวัตร 5)

⁵ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, 2513), หน้า 837.

⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546), หน้า 957.

⁷ พุทธทาสภิกขุ, ทาน ศีล กาวนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2539), หน้า 56-57.

⁸ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน), ความจริงที่ต้องเข้าใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 65.

⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 245.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)¹⁰ กล่าวไว้ในหนังสือภูมิธรรมชาวพุทธว่า ศิล 5 ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า **สิกขาบท 5** หมายถึงข้อปฏิบัติในการฝึกตน, ข้อฝึก, ข้อศึกษา บ้างเรียกว่า **ธรรม 5** เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล สมัยต่อมา จึงเกิดมีคำว่า **เบญจศีล** ซึ่งในพระไตรปิฎก เพิ่งพบในคัมภีร์ชั้น อปทาน-พุทธวงศ์ (รวมถึงวินย.; ขุ.ปฎิ.บางแห่ง) ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น **นิจศีล** หมายถึงศีลที่ควรหัดควรรักษาเป็นประจำ บ้าง เรียกว่า **มนุษยธรรม** หมายถึงธรรมของมนุษย์ หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์บ้าง การรักษาศีล 5 เป็นการเว้นจากการเบียดเบียนกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี ปราศจากเวรภัยไม่เดือดร้อนวุ่นวาย สังคมร่มเย็น แต่เหนือการฝึกไม่เบียดเบียนผู้อื่นโดยรักษาศีล 5 แล้วควรฝึกยิ่งขึ้นไปในด้านชีวิตส่วนตัว ให้อยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาขึ้นต่อวัตถุและการเสพบริโภคมากนักพร้อมทั้งหันไปใช้เวลาแก่การเผื่อแผ่บำเพ็ญประโยชน์พัฒนาด้านจิตใจและปัญญามากขึ้น ด้วยการรักษาศีล 8 หรืออุโบสถ

กล่าวโดยสรุป ศิล 5 คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้องต่วนจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สรรวม อุดหนุนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติเรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระวังความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สงบ และเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป

2. อานิสงส์ของศีล 5

อานิสงส์ของการรักษาศีลโดยรวมนั้นก็จะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อย ความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพุทธพจน์ ในพระไตรปิฎก¹¹ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาโปรดอุบาสก อุบาสิกา ชาวตำบลบ้านปาฏลิกาม กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

อานิสงส์ข้อที่ 1 ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวงซึ่งมีความไม่ประมาณเป็นเหตุ

อานิสงส์ข้อที่ 2 กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป

อานิสงส์ข้อที่ 3 เข้าไปหาบริษัทใดๆ เช่น ชัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แก้แล้วกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น ๆ

อานิสงส์ข้อที่ 4 ย่อมไม่หลงลืมสติ

อานิสงส์ข้อที่ 5 หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก¹² ได้กล่าวเรื่อง

อานิสงส์ของศีล 5 ไว้ว่า

ผู้ที่รักษาศีลข้อ 1 เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ก็จะทำให้มีพละนามัยแข็งแรงปราศจากโรคภัยอายุยืนยาว ไม่มีศัตรูเบียดเบียนให้ต้องบาดเจ็บไม่มีอุบัติเหตุต่างๆที่จะทำให้บาดเจ็บหรือสิ้นอายุเสียก่อนวัยอันสมควร

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ภูมิธรรมชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก จำกัด), 2552, หน้า 24-25.

¹¹ วินยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย) 5/285/99.

¹² สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **วิธีสร้างบุญบารมี**, หน้า 19.

ผู้ที่รักษาศีลข้อ 2 เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมทำให้เกิดในตระกูลที่ร่ำรวย การทำมาหาเลี้ยงชีพมักจะประสบช่องทางที่ดี มั่งมีทรัพย์ ทรัพย์สมบัติไม่วิบัติหายนะไปด้วยภัย ต่างๆ เช่น อัคคีภัย วัตภัย โจรภัย ฯลฯ ผู้ที่รักษาศีลข้อ 3 เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ก็ประสบโชคดีในความรัก มักได้พบรักแท้ที่จริงจังจริงใจ ไม่อกหัก มีบุตรธิดา ก็ว่านอนสอนง่าย ไม่คือด่าทอ ไม่ถูกผู้อื่นหลอกหลวงฉุดคร่าจนอาจารย์ไปทำให้เสียหาย บุตรธิดาย่อมเป็นอภิชาติบุตร ซึ่งจะนำเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล

ผู้ที่รักษาศีลข้อ 4 เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะทำให้เป็นผู้ที่มีสุขุมเสียงไพเราะ พูดจา มีน้ำมีนวลชวนฟัง มีเหตุมีผล ชนิดที่เป็น "พุทธวาจา" มีโวหารปฏิภาณไหวพริบในการเจรจา จะเจรจาความสิ่งใดก็มีผู้เชื่อฟัง และเชื่อถือ สามารถว่ากล่าวสั่งสอนบุตรธิดาและศิษย์ให้อยู่ในโอวาทได้ดี

ผู้ที่รักษาศีลข้อ 5 เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ที่มีสมองประสาท ปัญญา ความคิดแจ่มใสจะศึกษาเล่าเรียนสิ่งใดก็แตกฉาน และทรงจำได้ง่าย ไม่หลงลืมเพื่อนและเลอะเลือน ไม่เสียดสี วิกจริต ไม่เป็นโรคสมอง โรคประสาท ไม่ปัญญาทึบ ปัญญาอ่อนหรือปัญญานิ่ม

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก¹³ ยังได้กล่าวอีกว่าอานิสงส์ของศีล 5 มีดังกล่าวข้างต้น สำหรับศีล 8 ศีล 10 และศีล 227 ก็ย่อมมีอานิสงส์เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ตามระดับและประเภทของศีลที่รักษา แต่ศีลนั้นแม้จะมีอานิสงส์เพียงไรก็ยังคงเป็นแต่เพียงการบำเพ็ญบุญบารมีในชั้นกลางๆ ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะเป็นแต่เพียงระบบหรือกติกาที่จะรักษากายและวาจาให้สงบ ไม่ก่อให้เกิดทุกข์โทษขึ้นทางกายวาจาเท่านั้น ส่วนทางจิตใจนั้นศีลยังไม่สามารถที่จะควบคุมหรือทำให้สะอาดบริสุทธิ์ได้ ฉะนั้นการรักษาศีลจึงยังได้บุญน้อยกว่าการภาวนา เพราะการภาวนานั้น เป็นการรักษาใจ รักษาจิต และชักพอกจิตให้เบาบางจนหมดกิเลสคือ ความโลภ โกรธ และหลง อันเป็นเครื่องร้อยรัดให้บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ การภาวนาจึงเป็นการบำเพ็ญบุญบารมีที่สูงที่สุด ประเสริฐที่สุด ได้บุญมากที่สุด เป็นกรรมอันยิ่งใหญ่ เรียกว่า “มหัคคกรรม” อันเป็นมหัคคตฤศล

นั้นศีลยังไม่สามารถที่จะควบคุมหรือทำให้สะอาดบริสุทธิ์ได้ ฉะนั้น การรักษาศีลจึงยังได้บุญน้อยกว่าการภาวนา เพราะการภาวนานั้น เป็นการรักษาใจ รักษาจิต และชักพอกจิตให้เบาบางจนหมดกิเลสคือ ความโลภ โกรธ และหลง อันเป็นเครื่องร้อยรัดให้บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ การภาวนาจึงเป็นการบำเพ็ญบุญบารมีที่สูงที่สุด ประเสริฐที่สุด ได้บุญมากที่สุด เป็นกรรมอันยิ่งใหญ่ เรียกว่า “มหัคคกรรม” อันเป็นมหัคคตฤศล

วคิน อินทสระ¹⁴ กล่าวถึงอานิสงส์ของศีลว่า ศีลมีความไม่เดือดร้อนใจเป็นอานิสงส์เย็นกายเย็นใจ เพราะไม่เห็นโทษเครื่องเศร้าหมองใดๆ ของตน เหมือนบุรุษหรือสตรีผู้ได้อาบน้ำชำระล้างร่างกายเรียบร้อยแล้ว บริโภคอาหารประณีตอันเป็นที่พอใจแล้ว ได้นั่งพัก ณ ร่มไทรใหญ่ ริมลำธารอันมีน้ำใสสะอาด เมื่อรักษาศีลดีแล้วย่อมเป็นผู้มีศีลประจำใจ ประจำตน ศีลจะกลับมารักษาเราเหมือนเราปลูกต้นไม้ รักษต้นไม้ รักษาต้นไม้ด้วยดี เมื่อต้นไม้เติบโตขึ้นย่อมหวนมารักษาผู้ปลูกนั่นเอง

¹³ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, วิธีสร้างบุญบารมี, หน้า 20-22.

¹⁴ วคิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2549), หน้า 44.

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต¹⁵ ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการรักษาศีล 5 ไว้ว่า

- 1) ทำให้อายุยืน ปราศจากโรคร้ายเบียดเบียน
- 2) ทรัพย์สินสมบัติที่อยู่ในความปกครอง มีความปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายมาราวิ เบียดเบียนทำลาย
- 3) ระหว่างลูก หลาน สามี ภริยา อยู่ด้วยกันเป็นผาสูก ไม่มีผู้คอยล่วงล้ำล้ำกรายต่างครองกัน อยู่ด้วยความเป็นสุข
- 4) พุดอะไร มีผู้เคารพเชื่อถือ คำพูดมีเสน่ห์เป็นที่จับใจไพเราะ ด้วยสัตย์ด้วยศีล
- 5) เป็นผู้มั่งคั่งปัญญาดีและเฉลียวฉลาด ไม่หลงลืมสติผู้มีศีล เป็นผู้ปลุกและส่งเสริมสุขบนหัวใจ คนและสัตว์ทั่วโลกให้มีแต่ความอบอุ่นไม่เป็นที่ระแวงสงสัย ผู้ไม่มีศีลเป็นผู้ทำลายหัวใจคนและสัตว์ให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า ศีล นั้นอยู่ที่ไหน มีตัวตนเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้รักษาแล้วก็รู้ว่า ผู้นั้นเป็นศีล ศีลก็อยู่ที่ตนนี้ เจตนาเป็นตัวศีล เจตนา คือ จิตใจ คนเราถ้าจิตไม่มี ก็ไม่เรียกว่าตน มีแต่กายจะทำอะไรได้ ร่างกายกับจิตต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อจิตไม่เป็นศีล กายก็ประพฤติไปต่าง ๆ ผู้มีศีลแล้วไม่มีโทษ จะเป็นปกติแนบเนียนไม่หวั่นไหว ไม่มีเรื่องหลงหาหลงขอคนที่หา คนที่ขอ ต้องเป็นทุกข์ ขอเท่าไรยังไม่มียังอดอยากยากเข็ญยิ่งไม่มี กายกับจิต เราได้มาแล้ว มีอยู่แล้ว ได้จากบิดามารดาพร้อมบริบูรณ์แล้วจะทำให้เป็นศีลก็รีบทำ ศีลมีอยู่ที่เรานี้แล้ว รักษาได้ไม่มีกาล ได้ผลไม่มีกาลผู้มีศีล ย่อมเป็นผู้องอาจกล้าหาญ ผู้มีศีล ย่อมมีความสุข ผู้จักมั่งคั่งบริบูรณ์ สมบูรณ์ ไม่อด ไม่อยากไม่จน ก็เพราะรักษาศีลได้สมบูรณ์ จิตดวงเดียว เป็นศีลเป็นสมาธิ เป็นปัญญา ผู้มีศีลแท้ เป็นผู้หมดเวรหมดภัย

3. ความเป็นมาและความสำคัญโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5

การรักษาศีล 5 หรือ “หมู่บ้านรักษาศีล 5” เป็นโครงการที่เกิดจากดำริของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ แม่กองบาลีสนามหลวง ที่ได้กล่าวให้โอวาทเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556 ว่า “อันว่าศีล 5 เป็นการสำคัญของมนุษย์ เมื่อทุกคนมีศีล 5 ด้วยกัน สังคมนั้น ๆ คือ ประชาชนย่อมจะอยู่เย็น เป็นสุข เมื่อเป็นไปได้ ขอให้ชื่อหมู่บ้าน นั้นว่า “หมู่บ้านรักษาศีล 5”

ส่วนการดำเนินการหมู่บ้านศีล 5 ในครั้งแรกได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2555 ที่จังหวัดสระบุรี โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดสระบุรี ได้รับเมตตาให้การชี้แนะจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า และได้รับความเมตตาจาก พระธรรมปิฎก เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี ในการร่วมมือของทางคณะสงฆ์ จึงเกิดโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จังหวัด สระบุรี ด้วยความมุ่ง มั่นตั้ง ใจของผู้นำทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักรที่ร่วมกัน พุ่มเทสรรพกำลังเพื่อทำให้สระบุรีร่มเย็นด้วยศีลธรรม จนปัจจุบันประสบความสำเร็จมีหมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่ผ่านเกณฑ์คือ มีคนในครอบครัวร้อยละ 50 และคนในหมู่บ้านร้อยละ 50 รักษาศีล 5 รวม 81 หมู่บ้าน 10,262 ครอบครัว จากทุกอำเภอของจังหวัดสระบุรี พร้อมกันนี้ยังมีการต่อยอดไปยังโรงเรียนรักษาศีล 5 อีก 12 โรงเรียน ซึ่งมีการมอบป้ายประกาศอย่างเป็นทางการที่จังหวัดสระบุรีเป็นแห่งแรก เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ที่ผ่านมา และขณะนี้ได้ขยายไปยังจังหวัดต่าง ๆ แล้ว เช่น ลพบุรี สระแก้ว แพร่ นครสวรรค์ ตาก อุทัยธานี อุดรดิตถ์ สุโขทัย ขณะเดียวกันคณะสงฆ์ในแต่ละจังหวัดได้นำไปปฏิบัติ โดยเริ่มจาก ร้อยละ 50 ของ

¹⁵ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, “ประมวลคำสอนจากคตินธรรมคำสอนขององค์ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต” [ออนไลน์] :www.onab.go.th/index.php?option. [2 มี.ค.2554].

แต่ละหมู่บ้าน เพราะการดำเนินการโครงการนี้หากจังหวัดใดสามารถดำเนินการได้จนประสบความสำเร็จ ก็จะส่งผลให้เกิดความสงบสุขในจังหวัดนั้นและสุดท้ายจะทำให้ประเทศชาติสงบสุขด้วย

การรักษาศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนคนอื่น ส่งผลให้สังคมสงบสุขร่มเย็นดังที่บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวว่า “ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลายและเป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง บุคคลใดชำระศีลให้บริสุทธิ์แล้วย่อมเป็นเหตุให้พ้นจากความทุกข์ จิตจะระเริงแจ่มใสและเป็นทางหยั่งลงมหาสมุทรคือ พระนิพพาน” ในเรื่องดังกล่าว นายกฤษศญพงษ์ ศิริ อธิบดีกรมการศาสนา ได้รับเมตตาให้การชี้แนะถึงเรื่องดังกล่าวนี้ จากเจ้าพระคุณ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ที่ประสงค์จะให้สังคมไทยได้มีการรักษาศีล 5 เพื่อเป็นหลักประกันสังคมได้เป็นอย่างดี โดยหากหมู่บ้านใดนำไปปฏิบัติได้ประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุขจะเกิดความสงบสุข และจะส่งผลให้ประเทศเกิดความสงบสุข ไม่ต้องทุกข์ ไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกัน อันเป็นการพัฒนาจิตใจของประชาชน ให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม

ดังนั้น เพื่อน้อมนำคำริของเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช มาปฏิบัติ กรมการศาสนาจึงได้จัดทำโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 : ชาวประชาเป็นสุข เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้รับการส่งเสริมให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรัก ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ให้อุบัติใช้หลักธรรมมาเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตให้ได้รับความสุขจากการแบ่งปันและความเอื้ออาทร

ต่อกัน ตลอดจน เพื่อเป็นการแสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไป โครงการนี้ นับเป็นโครงการที่เป็นนโยบายสำคัญของกรมการศาสนาที่จะส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมเห็นความสำคัญของการรักษาศีล 5 และมาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนโครงการนี้ไปสู่ผลสัมฤทธิ์ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อถือซึ่งกันและกัน และมีจิตสำนึกต่อตนเองในการรักษาคุณค่าของข้อบัญญัติแห่งศีล 5

แนวคิดในการดำเนินงาน

1. การสร้างเครือข่าย (Networking)

การสร้างเครือข่าย คือ การกำเนินการเพื่อเชิญชวนให้คนในหมู่บ้านมาร่วมกันรักษาศีล 5 จะต้องมีการสร้างเครือข่าย เพื่อเชื่อมโยงกลุ่มคนที่สมัครใจที่จะมาร่วมกันรักษาศีล 5 ภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน โดยมีหลักการ ดังนี้

1.1 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจที่จะมาร่วมรักษาศีล 5

1.2 มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน (common perception) มีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้าร่วมกันเป็นเครือข่าย มีความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างหมู่บ้านรักษาศีล 5

1.3 การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation) เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายในหมู่บ้าน เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็งให้คนในชุมชนร่วมดำเนินการรักษาศีล 5 ด้วยความสมัครใจ มีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน

1.4 มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็สร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน เอาใจใส่ดูแล เอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้งหมู่บ้าน

1.5 มีการเกี่ยวพันพึ่งพากัน (interdependent) ระหว่างสมาชิกในเครือข่าย เป็นการทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่นเกิดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เป็นหมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่สามารถพึ่งพาซึ่งกันและกัน

2. การประชาสัมพันธ์ส่งต่อความดี

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่ข่าวสารไร้พรมแดน การประชาสัมพันธ์เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญในการที่จะเผยแพร่ข่าวสารความรู้ หลักธรรมที่ถูกต้องให้เข้าใจตรงกันและถือเป็นหัวใจความสำคัญของการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งวัด หน่วยงานของรัฐ และเอกชน ได้เล็งเห็นความสำคัญและมีการดำเนินการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ โดยเลือกใช้สื่อที่สามารถนำเสนอและสื่อความหมายที่ต้องการถ่ายทอดได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม การประชาสัมพันธ์รณรงค์การรักษาศีล 5 ควรจัดทำในรูปแบบต่างๆ ทุกช่องทาง และควรดำเนินการ

อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์บางประเภท อาจจำเป็นต้องประสานขอความช่วยเหลือ/สนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ/ภาคเอกชนเพื่อเผยแพร่สร้างความตระหนักให้ประชาชนในหมู่บ้าน ได้รับทราบข้อมูลถึงคุณประโยชน์ของการรักษาศีล 5 การประชาสัมพันธ์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของวัด หมู่บ้านและทุกหน่วยงาน เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจในคุณค่าของการรักษาศีล 5 เพื่อแสวงหาความร่วมมือและการสนับสนุนจากสาธารณชน ทั้งจากสาธารณชนภายใน

และภายนอก กับทั้ง เพื่อส่งต่อความดีงามในหลักธรรมแห่งศีล 5 ให้กับประชาชนได้มีโอกาส เลือกเดินไปในหนทางที่ถูกต้องดีงาม ตามความตั้งใจของแต่ละบุคคลการประชาสัมพันธ์รณรงค์ในการรักษาศีล 5 อาจจะทำได้ทั้งระยะยาวและระยะสั้น ซึ่งจะต้องอาศัยการตัดสินใจร่วมกันกับคณะทำงานภายในหมู่บ้าน มีการวางแผนการใช้เครื่องมือหรือสื่อในการดำเนินงานต่าง ๆ อาจใช้

สื่อมวลชน และสื่อต่างๆ ช่วยเสริมการดำเนินงานรณรงค์ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุชุมชน โทรทัศน์ท้องถิ่น หอกระจายข่าว เสียงตามสายและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ของหน่วยงาน ตลอดจนใช้สื่อบุคคล เช่น เจ้าอาวาส พระธรรมวิทยากร ผู้นำชุมชน ที่จะมาร่วมกันประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าของการรักษาศีล 5 และเป็นต้นแบบที่สำคัญที่ประชาชนในชุมชนจะได้นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนที่ดี ตลอดจน เผยแพร่ผ่านทางช่องทางการประชุมของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์กร/บริษัทห้างร้าน/โรงงาน ไปยังกลุ่มพนักงาน/ลูกจ้าง เพื่อนำข่าวสารนี้ไปปฏิบัติและเผยแพร่ส่งต่อความดีไปสู่ประชาชนในหมู่บ้านนั้น ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ประโยชน์และคุณค่าที่ได้รับต่อสังคมและประเทศชาติ

1. เป็นการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชนทำให้วัด เป็นแหล่งบ่มเพาะความดี สามารถธำรงรักษาความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

2. ภาคส่วนต่างๆทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคประชาชนภาคสื่อมวลชน มีความตระหนักในการมีส่วนร่วมสร้างสังคมสันติสุขโดยการรณรงค์ให้ทุกคนรักษาศีล 5

3. เกิดการบูรณาการความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนบทบาทภาครัฐภาคเอกชนและภาคประชาชน ให้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมความดีในทุกหมู่บ้านทุกครอบครัว ทุกโรงเรียน

4. เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับคนในชุมชน ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

5. ทำให้มีหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นศูนย์รวมคนดีของสังคม เป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศและทั่วโลก เป็นการเผยแพร่ชื่อเสียง ทั้งระดับชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติ ส่งผลให้คนในชุมชนรู้คุณค่าของศาสนาด้วยการปฏิบัติ

6. เป็นการสร้างประเทศไทยให้มีความเข้มแข็ง ปลอดภัยจากพิษภัยที่บ่อนทำลายชาติ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทางตรงต่อประชาชนในชุมชนและเกิดประโยชน์ทางอ้อมต่อการพัฒนาประเทศ

7. เป็นโครงการที่เป็นพื้นฐานของทุกชีวิตชาวพุทธที่ต้องการความสุขที่แท้จริง และยังเป็นการสร้าง ความผูกพันอันดีระหว่างคนในชาติ ก่อเกิดความปลอดภัย สมานฉันท์ สามัคคี และความมั่นคงของ ประเทศชาติ

ประโยชน์และคุณค่าที่ได้รับต่อประชาชน

1. ประชาชนในจังหวัดมีความตระหนักที่จะนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันตามแนวทาง “หมู่บ้านรักษาศีล 5”

2. ประชาชนในจังหวัดทุกสาขาอาชีพสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขมีความสามัคคี เกื้อกูลซึ่งกัน และกัน

3. ได้ประกอบศาสนกิจที่มีคุณค่าต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมเป็นการสร้างบุญสร้างกุศล เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นมงคลของชีวิต

4. ได้ฝึกจิตให้ไม่หวั่นไหวกับสรรเสริญ-นินทา, สุข-ทุกข์, ลาภ-เสื่อมลาภ,ยศ-เสื่อมยศ ทำให้จิตไม่เศร้าโศก ไม่มัวหมอง มีจิตที่อิมเอิบผ่องใส สามารถเข้าถึงพระนิพพาน ได้พบความสุข ที่แท้จริง

5. ได้ฝึกวินัยในตัวเองให้รู้จักระวังตัว ควบคุมตัว วางตัวได้เหมาะสมปฏิบัติตามระเบียบวินัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน” การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน และประชากรบ้านหนองเต่า รวมทั้งสิ้น 1,165 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยคำนวณจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างตามแนวคิดของ Taro Yamane ซึ่งกำหนดระดับความเชื่อมั่น 0.05 มีสูตรการคำนวณดังนี้

$$\text{จากสูตร } n = \frac{N}{1 + N(e^2)}$$

เมื่อ n คือ จำนวนตัวอย่างที่ต้องการ

N คือ จำนวนประชากร

e คือ ค่าคลาดเคลื่อนของการประมาณค่า

วิธีคำนวณ จากสูตร $n = \frac{N}{1 + N(e^2)}$

วิธีคำนวณ เมื่อ $N = 1,165, e = 0.05$

$$n = \frac{1,165}{1 + 1,165(0.05^2)}$$

$$n = 297.75$$

ดังนั้น จะใช้กลุ่มตัวอย่างประมาณ 298 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งสร้างขึ้นเองโดยศึกษาจากเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ซึ่งมีลักษณะการถามแบบปลายปิด มีคำตอบให้เลือก (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมโครงการ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

5 หมายถึง ระดับมากที่สุด

4 หมายถึง ระดับมาก

3 หมายถึง ระดับปานกลาง

2 หมายถึง ระดับน้อย

1 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นในการดำเนินโครงการ เป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) เพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยส่งหนังสือขอความร่วมมือไปยังผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนบ้านหนองเต่า เพื่อขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้ทำการแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวนแบบสอบถาม 298 ชุด ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลและรับกลับคืนมาด้วยตนเอง เมื่อได้รับคืนแบบสอบถามทั้งหมด ตรวจสอบความสมบูรณ์ จึงนำข้อมูลบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อประมวลผลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลได้บันทึกข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติคำนวณหาค่าสถิติต่างๆ ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยหา

ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาข้อมูลประกอบตาราง

2. แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. แบบสอบถามแบบปลายเปิด (Opened Form) แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นในการดำเนินโครงการ เป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) เพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานต่อไป

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและได้ผลการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 298 คน จำแนกตามเพศ อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา มีรายละเอียดดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	142	46.9
หญิง	156	53.1
รวม	298	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่าเพศ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 53.71 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 46.9

ตารางที่ 4.2 ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
20 – 30 ปี	17	5.5
31 – 40 ปี	93	31.3
41 – 50 ปี	164	55.6
51 – 60 ปี	21	6.7
61 ปีขึ้นไป	3	0.9
รวม	298	100

จากตาราง 4.2 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ระหว่าง 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 55.6 รองลงมาคือ อายุระหว่าง 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 31.3 รองลงมาคือ อายุระหว่าง 51 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 6.7 รองลงมาคือ อายุระหว่าง 20 – 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 5.5 และอายุ 61 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 0.9

ตารางที่ 4.3 ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	15	4.8
รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ	42	13.4
เกษตรกรรวม	85	27.2
รับจ้าง	79	25.2
ค้าขาย	52	19.8
อื่น	25	9.6
รวม	298	100

จากตาราง 4.3 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรวม คิดเป็นร้อยละ 27.2 รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 25.2 รองลงมาคืออาชีพค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 19.8 รองลงมาคืออาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ 13.4 รองลงมาคืออาชีพอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 9.6 และไม่ได้ประกอบอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 4.8

ตารางที่ 4.4 ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้รับการศึกษา	3	1.0
ประถมศึกษาตอนต้น	9	2.9
ประถมศึกษาตอนปลาย	17	5.5
มัธยมศึกษาตอนต้น	48	15.4
มัธยมศึกษาตอนปลาย	85	30.3
ประกาศนียบัตร / อนุปริญญา	74	23.7
ปริญญาตรี	55	19.1

สูงกว่าปริญญาตรี	7	2.2
รวม	298	100

จากตาราง 4.4 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 30.3 รองลงมาคือระดับประกาศนียบัตร / อนุปริญญา คิดเป็นร้อยละ 23.7 รองลงมาคือระดับปริญญาตรี / เทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 19.1 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 15.4 รองลงมาคือระดับประถมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 5.5 รองลงมาคือระดับประถมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 2.9 รองลงมาคือระดับสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 2.2 และไม่ได้รับการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 1.0

2. รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน โดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ ด้านการวางแผน และด้านการติดตามผล ดังมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน โดยรวม

ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D	การแปลผล
1) ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ	3.36	0.762	ปานกลาง
2) ด้านการวางแผน	3.30	0.795	ปานกลาง
3) ด้านการติดตามผล	3.51	0.830	มาก
รวม	3.39	0.795	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ประชาชนหมู่บ้านหนองเต่ามีความเห็นต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โดยรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนบ้านหนองเต่ามีความเห็นต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีลในด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ ด้านการติดตามผล ในระดับมาก รองลงมาได้แก่ด้านวัตถุประสงค์และด้านการวางแผน อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 4.6 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ

ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D	การแปลผล
1) มีการกำหนดภารกิจของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นลายลักษณ์อักษร	3.65	0.857	มาก
2) วัตถุประสงค์ที่กำหนดมีความชัดเจน กะทัดรัด และเข้าใจง่าย สอดคล้องกับภารกิจของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมที่กำกับดูแล ให้เป็นไปตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องหรือไม่	3.43	0.791	มาก
3) ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการดำเนินโครงการมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงานโครงการหรือไม่	3.28	0.839	ปานกลาง
4) วัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินโครงการมีความสอดคล้องกับภารกิจและสามารถวัดผลสำเร็จได้หรือไม่	3.16	0.646	ปานกลาง
5) วัตถุประสงค์การดำเนินโครงการมีการแบ่งออกเป็นวัตถุประสงค์ย่อยในระดับกิจกรรมและนำไปสู่การปฏิบัติหรือไม่	3.24	0.704	ปานกลาง
6) มีการกำหนดวิธีการปฏิบัติตนเพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมโครงการเข้าใจในวิธีการปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่	3.41	0.738	มาก
รวม	3.36	0.762	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ประชาชนหมู่บ้านหนองเต่ามีความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการกำหนดภารกิจของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นลายลักษณ์อักษร วัตถุประสงค์ที่กำหนดมีความชัดเจน กะทัดรัด และเข้าใจง่าย สอดคล้องกับภารกิจของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมที่กำกับดูแล ให้เป็นไปตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องและมีการกำหนดวิธีการปฏิบัติตนเพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมโครงการเข้าใจในวิธีการปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ อยู่ในระดับที่มาก รองลงมาได้แก่ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการดำเนินโครงการมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงานโครงการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินโครงการมีความสอดคล้องกับภารกิจและสามารถวัดผลสำเร็จ และ วัตถุประสงค์การดำเนินโครงการมีการแบ่งออกเป็นวัตถุประสงค์ย่อยในระดับกิจกรรมและนำไปสู่การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 4.7 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ด้านการวางแผน

ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D	การแปลผล
1) ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการโครงการมีการจัดแผนเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 หรือไม่	3.53	0.942	มาก
2) แผนที่จัดทำมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และระยะเวลาดำเนินโครงการได้อย่างชัดเจนหรือไม่	3.31	0.680	ปานกลาง
3) มีการชี้แจงมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในการดำเนินโครงการตามให้แก่คณะกรรมการและผู้เข้าร่วมโครงการได้รับทราบหรือไม่	3.07	0.763	ปานกลาง
รวม	3.30	0.795	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ประชาชนหมู่บ้านหนองเต่ามีความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในด้านการวางแผน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.30 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการโครงการมีการจัดแผนเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อยู่ในระดับมาก และรองลงมาได้แก่ แผนที่จัดทำมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และระยะเวลาดำเนินโครงการได้อย่างชัดเจนและมีการชี้แจงมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในการดำเนินโครงการตามให้แก่คณะกรรมการและผู้เข้าร่วมโครงการได้รับทราบ อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 4.8 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ด้านการติดตามผล

ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D	การแปลผล
1) มีการประเมินความก้าวหน้าของการบรรลุวัตถุประสงค์การดำเนินโครงการหมู่บ้านศีล 5 เป็นครั้งคราวหรือไม่ อย่างไร	3.64	0.978	มาก

2) การประเมินความก้าวหน้าของโครงการได้มีการเปรียบเทียบผลก่อน – หลังการดำเนินโครงการหรือไม่	3.72	0.853	มาก
3)) การประเมินความก้าวหน้ามีการดำเนินโครงการในช่วงเวลาและเวลาที่ที่เหมาะสมหรือไม่	3.56	0.831	มาก
4) มีการแจ้งผลการประเมินให้คณะกรรมการโครงการและผู้เข้าร่วมโครงการทราบและแก้ไขปรับปรุงการดำเนินโครงการหรือไม่	3.40	0.726	ปานกลาง
5) ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการโครงการมีการติดตามผลเกี่ยวกับประสิทธิผลของการปฏิบัติตามหลักศีล 5 ของผู้เข้าร่วมโครงการหรือไม่	3.31	0.769	ปานกลาง
6) มีการนำเอาข้อเสนอแนะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขทันต่อเหตุการณ์และมีการดำเนินโครงการอย่างเหมาะสมหรือไม่	3.44	0.828	มาก
รวม	3.51	0.830	มาก

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ประชาชนหมู่บ้านหนองเต่ามีความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในด้านการติดตามผล โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.51 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการประเมินความก้าวหน้าของโครงการบรรลุนิติบุคคลการดำเนินโครงการหมู่บ้านศีล 5 เป็นครั้งคราว มีการประเมินความก้าวหน้าของโครงการได้มีการเปรียบเทียบผลก่อน – หลังการดำเนินโครงการ มีการประเมินความก้าวหน้ามีการดำเนินโครงการในช่วงเวลาและเวลาที่ที่เหมาะสมหรือไม่ และ มีการนำเอาข้อเสนอแนะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขทันต่อเหตุการณ์และมีการดำเนินโครงการอย่างเหมาะสม อยู่ในระดับที่มาก รองลงมาได้แก่ มีการแจ้งผลการประเมินให้คณะกรรมการโครงการและผู้เข้าร่วมโครงการทราบและแก้ไขปรับปรุงการดำเนินโครงการ และ ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการโครงการมีการติดตามผลเกี่ยวกับประสิทธิผลของการปฏิบัติตามหลักศีล 5 ของผู้เข้าร่วมโครงการ อยู่ในระดับปานกลาง

3. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน มีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนี้

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
ชุมชนยังไม่มีทางเลือกในการเลี้ยงชีพ จึงเกิดการฆ่าสัตว์ และความไม่พอเพียง ประกอบกับพฤติกรรมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจากสิ่งยั่วยุ สื่อต่างๆจึงมีผลต่อในทางปฏิบัติให้ตรง	ส่งเสริมให้ชุมชนเลือกรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพเช่นการทานอาหารเจ มังสวิรัตื ปลุกจิตสำนึกให้เกิดความเมตตา มีความอดทนอด

ตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ภารกิจบางประการจึงไม่เป็นผลสำเร็จและมีความขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ในทางปฏิบัติ แม้ว่าจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการไว้อย่างชัดเจนก็ตาม	กลั่นและส่งเสริมในด้านวัฒนธรรม การทำบุญ การเข้าวัดฟังธรรม ให้มากยิ่งขึ้น
--	--

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน มีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ด้านการวางแผนของโครงการ ดังนี้

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
การขาดความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการวางแผนโครงการและการขาดข้อมูลและข่าวสารที่จะใช้ในการวางแผน เนื่องจากเป็นโครงการกรมการศาสนาเป็นผู้ผลักดันและสนับสนุนให้จัดทำโครงการนี้ขึ้น แต่ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการโครงการจะต้องวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เพื่อที่จะสามารถดำเนินโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ การวางแผนจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมอยู่เสมอ ประกอบกับบ้านหนองเต่า เป็นหมู่บ้านนำร่องในการนำเอาโครงการมาปฏิบัติ จึงยังไม่มีข้อเปรียบเทียบจากชุมชนอื่นๆ จึงยังขาดข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้บรรลุแผนและวัตถุประสงค์อย่างจริงจัง	ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการต้องมีการวางแผนเพื่อปรับแผนการดำเนินโครงการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชนให้มากที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือความไม่เต็มใจของคนในชุมชนในการปฏิบัติตามแผน นโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งจะต้องทำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและคนในชุมชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการได้อย่างมีความสุข

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน มีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ด้านการติดตามผลการดำเนินงานของโครงการ ดังนี้

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
ขาดการติดตามผลและประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากผู้นำชุมชนและคณะกรรมการดำเนินโครงการยังต้องดำเนินโครงการมีภารกิจ หน้าที่อื่นๆที่ทำร่วมกันในชุมชน การดำเนินโครงการจึงยังไม่มีอย่างต่อเนื่อง และไม่เข้มงวดในการปฏิบัติตามโครงการประกอบกับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนตามโครงการ ซึ่งใน	ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน มีสำนึกในหน้าที่ และเห็นความสำคัญของการรักษาศีล 5 ปลูกจิตสำนึกที่ดีให้แก่คนในชุมชนเพื่อให้เห็นถึงผลดีในการรักษาศีล 5 มีการติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้เกิดการละเลยในหน้าที่ เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ

<p>บางสถานการณ์ยังมีการละเลยในการปฏิบัติ จึงส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการดำเนินโครงการ</p>	
---	--

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้

1) ส่งเสริม สนับสนุน ให้คำปรึกษา และแนะนำ เกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการ ให้กับคณะกรรมการระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

2) แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามที่เห็นสมควร เพื่อให้การปฏิบัติงานดำเนินไปได้โดยสะดวก พร้อมทั้งติดตามประเมินผล นำเสนอข้อบกพร่อง เพื่อการแก้ไขให้มีความสมบูรณ์โดยยิ่งขึ้นไป

3) สนับสนุน ส่งเสริมให้รักษาศีล 5 ในเขตอำเภอเป็นไปด้วยดี แพร่หลาย สร้างทัศนคติที่ดี และสร้างความภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้รักษา พร้อมทั้งให้มีการจัดกิจกรรม การศึกษาอบรม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องอันเกี่ยวข้องกับศีล 5 อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไปควรทำการศึกษาดังนี้

1) ควรมีการศึกษาการประยุกต์ใช้ศีล 5 ในการปฏิบัติตนที่ส่งผลต่อคุณภาพและมาตรฐานในการจัดรูปแบบการจัดการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

2) ควรมีการศึกษาการปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 เพื่อนำไปสู่การขยายผลต่อไปในระดับตำบล อำเภอ สถานศึกษา หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่อไป

บรรณานุกรม

ธนิต อยู่โพธิ์, **อานิสงส์ศีล 5 บัญญัติสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

บุญน้อย มุ่งงาม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ค่านิยมแบบพุทธและการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในปัจจุบัน”, **งานวิจัย**, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พิมพ์ตั้ง จำกัด, 2546.

พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจันทบุรีนฤนาถ, **ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิwap, 2513.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ภูมิธรรมชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, 2552.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 15, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, 2552.
- พระมหาทวิ มหาปญโญ, ศิล 5: ปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดคุณลักษณะของสังคม, [ออนไลน์] : www.Learners.inth/blog. [11 เม.ย 2554].
- พระมหาทวิ มหาปญโญ, ศิล 5: ปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดคุณลักษณะของสังคม, [ออนไลน์] : www.Learners.inth/blog. [11 เม.ย 2554].
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, “**พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม**”, [ออนไลน์] : www.Learners.in.th./file/phannasom/. [15 ม.ค. 2554]
- พุทธทาสภิกขุ, **ทาน ศิล ภาวนา**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2539.
- พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมะบันทึกรำลึก 100 ปี พุทธทาส**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอ็ดมันเพรสโปรดักส์, 2549.
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, **การเมืองกับพุทธธรรม**, กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณาการพิมพ์, 2529.
- มูลนิธิพัฒนาคนพิการ, **กรณีศึกษาผู้พิการจากอุบัติเหตุ** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.tddf.or.th/tddf/research/article. [11 มี.ค. 2554].
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน), **ความจริงที่ต้องเข้าใจ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย, 2538.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลและเบญจธรรม**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย, 2520.

การส่งเสริมความเชื่อของเด็กและเยาวชนต่อพระพุทธศาสนา Promoting the belief of children and youth towards Buddhism

พระสมนึก จรโณ
จันทร์สม์ ตาปูลิ่ง
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อของเด็กและเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา พบว่าสังคมไทยกำลังประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรมและคุณธรรมของประชาชนโดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนไทย ที่จำนวนไม่น้อยได้หันห่างจากคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักที่พึ่งพาและยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนไทยมาตั้งแต่อดีต ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยทุกแง่มุม การที่จะทำให้เยาวชนสนใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น สื่อธรรมะเองก็ต้องปรับตัวให้ทันยุคสมัย การปลูกฝังความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาควรดำเนินการในขณะที่บุคคลมีอายุน้อย เพราะเป็นวัยที่ยังไม่มีภาระ ไม่มีเรื่องที่ต้องคิดมากจึงสามารถซึมซับเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดได้หากใช้วิธีที่เหมาะสมบทความนี้มุ่งนำเสนอแนวทางการส่งเสริมความเชื่อของเด็กและเยาวชนต่อพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การส่งเสริม, ความเชื่อ, เด็กและเยาวชน, พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to analyze the beliefs of children and youth on Buddhism. It is found that Thai society is suffering from moral and moral degeneration of the people. especially the problems that occur to Thai youth. At the very least. have been distanced from the teachings of Buddhism. Which is the main dependence and psychological attachment of the Thai people since the past. It is related to the way of life of all aspects of Thai people. To make the youth interested in Buddhism. Dhamma media must adapt to the times. The cultivation of understanding about Buddhism should be carried out while the young person. Because there is no load. There is no need to think so to absorb the doctrines of Buddhism. It is about the concept if it is used appropriately. This article aims to present a guideline for promoting the belief of children and youth towards Buddhism.

Keywords: Promotion, Faith, Children and Youth, Buddhism

บทนำ

สภาพของสังคมไทยปัจจุบัน กำลังเผชิญกับปัญหาในหลาย ๆ ด้าน ทั้งนี้เนื่องมาจากการไหลบ่าของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ได้เข้าครอบงำทุกภูมิภาคของโลก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านของประเทศ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และจริยธรรม และทั้งจากการปฏิบัติ ตนของคนในสังคมไทยปัจจุบันเองที่มีแต่สภาพของความเห็นแก่ตัวเอาแต่ได้ ไม่มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อกัน โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าในเทคโนโลยี ทำให้เด็กและเยาวชนได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตก ผ่านทางสื่อต่าง ๆ ที่มีการเผยแพร่จากประเทศหนึ่งไปอีกประเทศหนึ่ง จากซีกโลกหนึ่งไปสู่ซีกโลก หนึ่ง ภายในเวลาแค่ชั่ววินาที หรือที่เรียกว่าเป็นการส่งผ่านข่าวสารข้อมูลอย่างสมบูรณ์ (Perfect Mobility Information) และเกิดการเรียนรู้และการเลียนแบบอย่างรวดเร็ว ผลที่ตามมาคือ เด็กและเยาวชนหันเหและให้ความสนใจกับสิ่งที่เป็นวัตถุนิยมมากกว่าสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระหรือคุณค่า ของชีวิต ซึ่งปัญหาของเยาวชนไทยที่พบมาก คือ การขาดความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคมและ ครอบครัว รวมถึงประเทศชาติ จะเห็นได้จากพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นที่ปรากฏอยู่ในสื่อต่าง ๆ ทั้งใน หนังสือนั่งสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ที่ต่างประโคมข่าวการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนอยู่เสมอ ๆ ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงการกระทำผิดทางศีลธรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น แต่ได้ล่วงไปถึงการทำผิดกฎหมาย ของบ้านเมือง เช่น การลักขโมย การเสพยาเสพติด การยกพวกตีกันของกลุ่มนักศึกษาต่างสถาบัน การก่อคดีข่มขืน เรื่อยไปจนถึงกระทั่งการก่อคดีฆาตกรรม¹

พระพุทธศาสนามีหน้าที่ในการส่งเสริมความเชื่อของเด็กและเยาวชนที่เป็นชาวพุทธโดยเฉพาะ พระสงฆ์ คือผู้ที่เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการบวชอย่างถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ประพฤติดี ปฏิบัติชอบด้วยตนเอง ทำหน้าที่สั่งสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม การปฏิบัติตนเพื่อตนเองและผู้อื่น นั้นเป็นบทบาทที่กำหนดไว้ในสังคมแห่งพระพุทธศาสนา เป็นโครงสร้างที่ถูกกำหนดไว้และถูกคาดหวังว่า พระสงฆ์ควรปฏิบัติอย่างไรเมื่อดำรงตนอยู่ในสถานภาพเป็นพระสงฆ์ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วพุทธศาสนิกชนคาดหวัง ต่อบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์มีบรรทัดฐานที่ต้องปฏิบัติขัดเกลากิเลส วาจา และจิตใจของตนให้สะอาด ให้เหมาะสม อยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์หรือระเบียบวินัยสงฆ์ โดยการระมัดระวังหรือสำรวมตลอดเวลา ในขณะเดียวกันก็มีบรรทัดฐานที่ต้องปฏิบัติช่วยเหลือเกื้อกูล เพื่ออนุเคราะห์ผู้อื่น เช่น การเทศนาให้รู้ตัวรู้ชั่ว ให้ละชั่ว ให้ทำดี โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ เป็นโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสถานภาพที่ดำรงอยู่² สถาบันพระพุทธศาสนาของเรา เป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในการให้การศึกษา เพราะการศึกษาของเรา เริ่มต้นมาจากวัด และยังเป็นสถาบันที่ให้การช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยในการกล่อมเกล่าจิตใจและลักษณะนิสัยของคนไทย ยิ่งปัจจุบันนี้สิ่งเสพติดมีจำนวนมาก และเยาวชนของชาติหลงมัวเมาในยาเสพติด จึงทำให้เกิดปัญหาแก่สังคมและประเทศชาติ พระสงฆ์และวัดก็ยังคงต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือ

¹ นภัสพร พรหมะวัน, ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัย ปทุมธานี, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2, พฤษภาคม – สิงหาคม 2556. หน้า 61.

² พระราชบัญญัติรังษี (วีระเวส พาเจริญ), “บทบาทที่คาดหวังและที่เป็นจริงของพระสงฆ์ไทยที่มีผลต่อความยึดมั่นในศาสนาของพุทธศาสนิกชน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, 2553), หน้า 3.

สังคมและประเทศชาติ³ ในสังคมไทยปัจจุบัน เราพบเห็นสภาพการก่อเหตุที่เป็นภัยคุกคามสังคมรายวัน ภัยคุกคามสวัสดิภาพทั้งร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน นับวันภัยต่าง ๆ เหล่านี้ได้ทวีความรุนแรงขึ้นและสะท้อนให้เห็นถึงภาวะวิกฤตทางด้านคุณธรรม จริยธรรมของชุมชน อันจะนำมาซึ่งความวุ่นวาย ไร้ความสงบร่มเย็นในสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องช่วยกันป้องกันป้องปรามภัยต่าง ๆ และร่วมกันปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมขึ้นในสังคม⁴ ในขณะที่เดียวกันวัดในชนบทก็ประสบกับความเปลี่ยนแปลง วัดเป็นอันมากถูกล้อมรอบด้วยหมู่บ้านที่ติดการพนันและดารดาษด้วยคนติดยาบ้า น้อยมากที่คำสั่งสอนของวัดและคุณธรรมของพระจะสามารถยับยั้งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ หลายวัดที่ถึงบทบาทการเป็นศูนย์กลางทางด้านจริยธรรมและจิตวิญญาณ กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของระบบตลาดที่มีวัดถูกมองเป็นสินค้า หรือขายบริการทางด้านไสยศาสตร์เช่นเดียวกับหลายวัดในเมือง⁵ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนนับวันจะห่างเหินกันมากยิ่งขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนนั่นเอง จุดเน้นคือประชาชนอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ เป็นการให้วัตถุ พระสงฆ์ก็ตอบแทนประชาชนด้วยการให้ธรรมคือการแสดงธรรม และการปฏิบัติธรรมให้ประชาชนเห็นเป็นตัวอย่าง⁶ เพราะฉะนั้น การส่งเสริมความเชื่อของเด็กและเยาวชนจะต้องมีการเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น หลากหลายรูปแบบและวิธีการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเด็กเยาวชนที่เปลี่ยนแปลงไปให้กลับมามีความเชื่อต่อคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาและพร้อมที่จะยึดถือปฏิบัติตามสิ่งดีงามเพื่อให้เกิดการแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตต่อไป

วิธีการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน

สังคมไทยในปัจจุบันนั้นมีความซับซ้อนมากขึ้น และความเป็นอยู่สภาพปัญหาทางสังคมย่อมมีความซับซ้อนขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะพฤติกรรมบางอย่างของเยาวชนนั้นไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากสังคมอย่างเต็มที่หรือสังคมนั้นเลือกที่จะละเลยสภาพปัญหานั้น ๆ เอง จากการที่เยาวชนนั้นพัฒนาทางด้านกายภาพพัฒนาทางด้านอารมณ์ พัฒนาทางด้านความคิด อย่างรวดเร็วทำให้ความคิดความอ่านของเยาวชนนั้นเป็นอาการที่ต่อต้านผู้ใหญ่ทางด้านความคิด ความเข้าใจ จนทำให้ผู้ใหญ่ส่วนมากคิดว่าเยาวชนเหล่านั้นเอาตัวรอดเองได้ แต่เยาวชนเหล่านั้นมักขาดสิ่งที่เรียกว่า ประสบการณ์ ทุกสังคมทุกชนชั้นย่อมมีปัญหาเสมอโดยเฉพาะปัญหาทางสังคมของเยาวชนไทย ที่ต้องเข้าใจในสภาพปัญหาและจำเป็นต้องหาวิธีแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะเยาวชนไทยในวันนี้คือ อนาคตของชาติที่จะต้องสืบทอดเจตนารมณ์ของคนรุ่นหลังเพื่อที่จะพัฒนาประเทศชาติ

³ สมศักดิ์ บุญปู, พระสงฆ์กับการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 23.

⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, “รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมที่บูรณาการ กิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างวัด โรงเรียน ครอบครัว และชุมชน : กรณีศึกษา วัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพฯ”, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น 2549), หน้า 1.

⁵ พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแปลนพรีนติ้ง จำกัด, 2552), หน้า 160.

⁶ คณินนิตย์ จันทบุตร และสุพรรณ จันทบุตร, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดป่านานาชาติ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวาน กราฟฟิค จำกัด, 2545), หน้า 21.

ให้เจริญยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ ด้วยแนวคิดพัฒนาของคนรุ่นใหม่ที่ต้องเร่งสร้างหรือปลูกฝังความคิดที่ดีให้แก่ประชาชน ในการพัฒนาประเทศชาติในทางที่ดี⁷

ปัญหาความประพัตติของเยาวชนเหล่านี้ เป็นปัญหาสำคัญที่ไม่อาจเพิกเฉยได้ ทั้งนี้เพราะ เยาวชนเป็นประชากรกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งของประเทศ เด็กและเยาวชนในระดับมัธยมศึกษา เด็กและเยาวชนเหล่านี้เป็นวัยที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม ทั้งยังเป็นช่วงคาบเกี่ยวระหว่างความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่ คือต้องการแสดง บทบาทใหม่ต่างจากตอนที่เคยเป็นในวัยเด็ก แต่ทั้งนี้ก็ยังแสดงบทบาทผู้ใหญ่โดยสมบูรณ์ไม่ได้ วัยรุ่น จึงเป็นวัยแห่งความพยายามในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงของตนเองในด้านต่าง ๆ เด็กและเยาวชนที่ขาดความรู้ความเข้าใจที่จะปฏิบัติตนให้ ถูกต้อง จะก่อให้เกิดปัญหาต่อตนเองและสังคมโดยรวม ซึ่งเด็กเหล่านี้สามารถเติบโตเป็นทรัพยากร มนุษย์ที่มีคุณภาพ ถ้ามีการพัฒนาไปอย่างถูกทิศทาง นั่นคือได้รับการพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย ทางด้านอารมณ์ ทางด้านสังคม และทางด้านสติปัญญา โดยผ่านการศึกษาทั้งทางวิชาการ และคุณธรรมจริยธรรม⁸

ในยุคสมัยของโลกาภิวัตน์ที่ทุกประเทศต่างติดต่อสื่อสารด้วยเทคโนโลยี และระบบโทรคมนาคมอันทันสมัย คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องรับเอาไว้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สมาร์ทโฟนและดิจิทัลได้เข้าครอบงำชีวิตและจิตใจของผู้คนทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาวพุทธที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก อันส่งผลสะท้อนต่อความเลื่อมใสศรัทธาที่ชาวพุทธมีต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุทำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมลดน้อยถอยลง และมีแนวโน้มที่น่าสะพรึงกลัวว่าเทคโนโลยีอันทันสมัยเหล่านั้นจะกัดกร่อนและทำลายวิถีชีวิต ตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธจนสูญสิ้นไปในที่สุด เพราะเหตุที่ชาวพุทธไม่ได้ยึดองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือยึดพระเจ้าองค์หนึ่งองค์ใดเป็นสรณะเหมือนอย่างศาสนาอื่น ชาวพุทธยึดหลักธรรมและการปฏิบัติทาน ศีล ภาวนาเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ยังเป็นที่น่ากังวลและห่วงใยต่อชาวพุทธอีกกลุ่มหนึ่ง อันได้แก่ เด็กและเยาวชนที่ไม่ได้ปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ เป็นเหตุทำให้จิตใจของพวกเขาผูกพันหลงใหลอยู่กับเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลเหล่านั้น ยิ่งการปฏิบัติทาน ศีล ภาวนาของเด็กและเยาวชนไม่ลุ่มลึกและมั่นคง เทคโนโลยีอันทันสมัยเหล่านั้นอาจล่อใจและดึงดูดจิตใจของเด็กและเยาวชนให้ลุ่มหลงมกมาย เด็กและเยาวชนขาดการสวดมนต์ไหว้พระ วันเวลาและวิถีชีวิตของพวกเขาถูกโทรศัพท์มือถือเข้าครอบงำยึดกุม เป็นเหตุให้พวกเขาขาดอิสรภาพในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ขาดการขัดเกลาจิตใจให้ผ่องใส วิจารณ์ญาณของเด็กและเยาวชนบิดเบี้ยวและหลงทางเพราะมองเห็นเทคโนโลยีสำคัญกว่าการสวดมนต์ภาวนา เด็กและเยาวชนใช้เวลาส่วนใหญ่ หมกมุ่นอยู่กับคอมพิวเตอร์และการแชทไลน์ ยิ่งเวลาผ่านไปนาน จิตใจของพวกเขายิ่งหลงไหลและติดยึดอยู่กับโลกดิจิทัล จนพวกเขาไม่รู้สึกรู้ว่าไม่อาจใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้หากขาดเครื่องมือสื่อสารอันทันสมัย

⁷ PS Praphuett Seethikham. การแก้ไขปัญหาสังคมของเยาวชนไทยในปัจจุบัน โดยใช้หลักอริยะสัจ 4, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/544553>. [7 มีนาคม 2560].

⁸ นภัสพร พรหมะวัน. อ้างอิงแล้ว. หน้า 61.

เหล่านั้น จึงนับเป็นภัยอันใหญ่หลวงที่เด็กและเยาวชนกำลังถูกกลืนหายไป ในสังคมที่นับถือเทคโนโลยีเป็นสำคัญ⁹

ประเทศไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนา และได้รับการหล่อหลอมจาก หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา มายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่กำเนิดจนถึงตาย จึงเกี่ยวโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจึงเป็นกระบวนทัศน์ ที่จะสามารถนำหลักการสำคัญที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในแบบองค์รวม เพื่อจะทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างครบวงจร อันจะส่งผลดีกับการแก้ไขปัญหาวิกฤติต่าง ๆ ของ สังคมไทยต่อไป¹⁰ ซึ่งหากกล่าวถึงในเรื่องของทางศาสนา ในศาสนาพุทธนั้นมีหลายอย่างที่ เป็นเรื่องที่สำคัญ และสามารถนำไปช่วยได้ในกระบวนการ การพัฒนาของเด็ก แต่การนำหลักหรือปรัชญาทางพระพุทธศาสนา มาใช้สำหรับการพัฒนากระบวนการพัฒนาของเด็กนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะสามารถกระทำได้ง่าย ๆ เพราะสภาพสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ทำให้เด็กและเยาวชนหันเหและให้ความสนใจกับสิ่งที่เป็น วัตถุนิยมมากกว่าสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระหรือคุณค่าของชีวิต ยิ่งเมื่อมีการได้รับการนำเสนอข่าวสารที่มีเนื้อหาในแง่ลบต่อพระพุทธศาสนา ในแทบไม่เว้นแต่ละวัน ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลให้เด็ก และเยาวชนยิ่งห่างไกลจากพระพุทธศาสนามากขึ้นทุกขณะ เนื่องจากขาดความเคารพ และขาด ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จากแนวคิดและความหมายของ “ศรัทธา” พอที่จะสรุป ความได้ว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อมั่นอย่างมีเหตุผล ประกอบไปด้วยปัญญา ที่จะนำไปสู่การ คิดค้นพิสูจน์ความจริงตามความเชื่อนั้น และนำไปปฏิบัติจริงในชีวิต ดังนั้น ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของเยาวชน จึงสามารถนำเยาวชนไปสู่การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อันจะนำไปสู่การ พัฒนาเป็นผู้ใหญ่ที่มีประสิทธิภาพในวันข้างหน้าได้ เยาวชนเมื่ออยู่ในสังคม เป็นผู้ที่มีหลายบทบาทเกิดขึ้นพร้อมกัน การได้รับสถานภาพ เป็น “ลูก” เป็นอันดับแรก และมีสถานภาพต่าง ๆ ต่อมาโดยลำดับ เมื่อเข้าโรงเรียนก็เรียกว่าเป็น “นักเรียน . นักศึกษา. นิสิต” เป็นต้น เมื่อเติบโตขึ้นอีกระดับก็เรียกว่าเป็น “พลเมือง ” เมื่อเข้าสู่พระพุทธศาสนา ก็เรียกว่า “พุทธศาสนิกชน” เยาวชนจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ในฐานะเป็นสมาชิก และเมื่อเติบโตขึ้น ก็มีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมมากขึ้นเช่นเดียวกัน ¹¹ ดังนั้นการที่เยาวชนจะประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เป็นเยาวชนที่ดี เป็นคนเก่ง จะต้องฝึกฝน พัฒนาตนเองด้วยกันทั้งสิ้น ดังคำที่พระพุทธองค์ได้รับรองไว้ว่า บุคคลที่จะเจริญก้าวหน้าใน ระดับโลกียสมบัตินี้ พึงตั้งอยู่ในความขยันหมั่นเพียร มีความระมัดระวังด้วยสติ ทำงานซื่อสัตย์มีสะอาดไม่คดโกง ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำการหรือสั่งการ สำรวมตนเอง ใช้ชีวิตอยู่โดยธรรม

การดำเนินชีวิตของเยาวชนในแต่ละวัน เยาวชนต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่ช่วยทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ และความหลง จึงจำเป็นต้องต่อสู้กับ กิเลสตัณหา ซึ่งเกิดจากความไม่รู้ เพื่อให้ได้มาซึ่ง สุขเวทนา และ

⁹ ประสิทธิ์ พุกษาจารศิริ, พระพุทธศาสนา กับโลกดิจิทัล โดย ประสิทธิ์ พุกษาจารศิริ, **มติชนออนไลน์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.matichon.co.th/news/426555>. [1 มีนาคม 2560].

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด , 2549.

¹¹ พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย(แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบัน ครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 57.

หลักเลี้ยงทุกขเวทนา พลังที่จะต่อสู้กับ กิเลสตัณหาได้คือ พลังสติ และพลังปัญญา ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการฝึกหัดอบรมด้วยหลักธรรมอย่างเป็นขั้นตอน ต่อเนื่อง และ สม่ำเสมอ จนสามารถยกระดับจิตใจขึ้นสูงเหนือกิเลสตัณหาได้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เราจะเห็นได้หลักพระพุทธศาสนาจะเน้นถึงการยอมรับศักยภาพของมนุษย์ พระพุทธองค์ทรงเน้น ให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาชีวิตให้ก้าวไปสู่เป้าหมายที่ดี ซึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่า หลักการพัฒนาชีวิตมนุษย์จะพัฒนาด้วยหลักไตรสิกขา ในด้านพฤติกรรม(ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้านปัญญา(ปัญญา)¹² โดยหลักการดังกล่าวถือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้เยาวชนเป็นมนุษย์ ที่มีคุณภาพ ซึ่งจำเป็นจะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทั้ง 3 ด้าน นอกเหนือจาก นี้ยังมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนได้ตาม ความเหมาะสม โดยสถาบันทางสังคมที่อยู่รอบข้าง เป็นกัลยาณมิตรที่ดีในการแนะนำ

หลักธรรมที่ส่งเสริมความเชื่อของเด็กและเยาวชนต่อพระพุทธศาสนา

วิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทย ได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของ พระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทยจนกล่าวได้ว่า “วิถีพุทธ” คือวิถีไทยและ วัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่มีความเป็นเอกลักษณ์ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของ คนทั่วไปคือการกิน อยู่ ดู ฟังจนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มั่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปอย่างชัดเจน ซึ่งพุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ไตรสิกขา 3 หรือหลักไตรสิกขา มีดังนี้

1. ศีล หรือขบวนการระเบียบปฏิบัติ(วินัย) เพื่อให้เกิดความชอบ การกระทำชอบและการประกอบอาชีพชอบ เป็นแนวทางและกรอบที่กำกับการกระทำหรือการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ นั้นเอง การรักษากายวาจา ให้เรียบร้อย ในทางปฏิบัติคือการงดเว้นจากการประพฤติดีด้วยกายวาจาเมื่อมีศีล จึงมีความสง่าผ่าเผยในการเข้าสังคม เพราะไม่กลัวต่อคำนิทาจากใคร ๆ เมื่อผู้นามีศีลก็จะเกิดความน่าเชื่อถือกับประชาชน ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน

2. สมาธิ หรือขบวนการฝึกอบรมจิตสำนึกเพื่อให้เกิดความเพียรชอบ การระลึกรู้ชอบและมีจิตสำนึกที่ซื่อสัตย์ เป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีการพัฒนาความสำนึกเพื่อความสมดุลทั้งจิตและกาย เป็นขบวนการเกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยประสิทธิภาพสูงสุด สมาธิเป็นการฝึกจัดระเบียบความคิดของตน เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การศึกษาเล่าเรียน การทำงานให้มีประสิทธิภาพ การพัฒนาบุคลิกภาพ เพราะจิตใจ เป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ หรือ เจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนา ให้ตั้งงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุข ความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ

3. ปัญญา หรือขบวนการทางความรู้ เป็นวิธีการอบรมศึกษาเพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมีทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกต้อง ปัญญาเป็นตัวควบคุมกำหนดการรับชนิดต่าง ๆ เข้าสู่ชีวิต ความฉลาดรู้บาปบุญคุณโทษ หมายถึง รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ความรอบรู้สิ่งที่ควรรู้ รู้

¹² พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ พุทธธรรม, 2537), หน้า 234.

ทั่วถึงเหตุและผลถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ผู้มีปัญญาจึงเป็นผู้มีความกล้าหาญของอาจไม่มีความสะดุ้งกลัวต่อเหตุใด ๆ เพราะมีปัญหาสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เมื่อถูกไต่ถามก็กล้าที่จะตอบโดยทันที หรือแม้ตกอยู่ในภาวะอันตราย ก็กล้าคิดหาบายให้เอาตัวรอดได้ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการพิจารณาถึงสิ่งที่ผิดและสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งในการสร้างวัฒนธรรมต้องพิจารณาสิ่งที่จะส่งผลว่าจะส่งผลในด้านใด ไม่ว่าจะในด้านดีหรือด้านร้าย ควรจะหลีกเลี่ยงปัจจัยที่จะก่อให้เกิดผลเสีย และควรจะสนับสนุนปัจจัยที่ส่งผลดีซึ่งจะทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ดีตามมานั่นเอง

การศึกษา 3 ด้านที่เรียกว่าไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา นี้ เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาคน ให้มีศีลคือข้อปฏิบัติที่เป็นแนวทางในการยึดถือ สมาธิคือจิตสำนึกหรือความคิดที่ส่งผลต่อการปฏิบัติ ปัญญาคือความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับ ซึ่งหลักไตรสิกขาจะสร้างความเชื่อความสนใจของเยาวชนต่อพระพุทธศาสนาได้

การวิเคราะห์การส่งเสริมความเชื่อของเด็กและเยาวชนต่อพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมตามชาติตะวันตก เมื่อหลักธรรมเรื่องกรรมถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนเดิม "ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว" เป็นการวัดผลของความดี ก้นที่วัตถุ คนในสังคมจึงต้องการเป็นเจ้าของวัตถุ และความร่ำรวยโดยไม่สนใจที่จะทำงานให้เหน็ดเหนื่อย ด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม คนส่วนมากมักถือเอาความสุข ความสมปรารถนาในชีวิต ปัจจุบันเป็นมาตรฐานวัดความดีคือความดีต้องมีผลออกมาเป็นความสุขความสมปรารถนา เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ความชั่วต้องมีผลตรงกันข้าม แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่แน่นอนเสมอไป ซึ่งในบทความนี้จะได้อธิบายว่าการส่งเสริมความเชื่อของเด็กและเยาวชนต่อพระพุทธศาสนา ควรจะส่งเสริมในด้านใดบ้าง ซึ่งจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

1. ด้านการมีวินัย ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่มีสาเหตุมาจากการขาดระเบียบวินัย ระเบียบวินัยคือ แบบแผน กฎเกณฑ์ ที่กำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งจะแยกออกเป็น 2 ลักษณะ 1) ระเบียบวินัยภายนอก คือ คนที่มีระเบียบวินัยเป็นคนที่สามารถควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตนได้ตามแบบแผน กฎเกณฑ์ และข้อบังคับของสังคมนั้นได้โดยอาจจะใช้กฎเกณฑ์ ข้อบังคับเป็นเครื่องกำหนดให้ทำตาม 2) ระเบียบวินัยในตนเอง ที่อาจจะปฏิบัติเพราะตระหนักถึงความถูกต้องเหมาะสมตมด้วยตัวของตัวเองแม้บางอย่างจะไม่ได้มีการกำหนดไว้เป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับก็ตาม การจะสร้างระเบียบวินัยให้เยาวชน ต้องให้เยาวชนเข้าใจถึงกฎเกณฑ์ หรือผลที่เกิดเมื่อปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ได้ตั้งไว้ ต้องอธิบายถึงหน้าที่ของศาสนิกชนที่ต้องปฏิบัติ อย่างการใช้หลักของศีลเป็นแนวทางการปฏิบัติไปในทางที่ดี เป็นระเบียบวินัยที่ควรยึดถือ เช่น ศีล 5 เป็นต้น

2. ด้านจิตสำนึก การที่จะสร้างให้เด็กเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อพระพุทธศาสนานั้น ต้องเริ่มจากการปลูกฝังความคิดในด้านดีก่อน ซึ่งศาสนาเป็นหนึ่งในสามเสาหลักของประเทศ ศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชาติ ประเทศชาติใดไม่มีหลักศาสนา คำจุน ก็จะทำให้เกิดปัญหาการขาดศีลธรรมของคนในชาติ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่สามารถทำให้ประเทศชาตินั้นล่มสลายและถูกทำลายลงได้ แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่มีคนหลายศาสนาอยู่ร่วมกัน แต่ก็สามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดังนั้น ควรต้องสอนให้เยาวชนเรียนรู้ที่จะเข้าใจ ให้ความเคารพนับถือศาสนาของตน เพราะไม่ว่าใครจะนับถือศาสนาใดก็ตามแต่ แก่นแท้ของทุกศาสนาล้วนสอน

ให้คนเป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรมทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคมด้วยกันทั้งสิ้น เครื่องมือที่จะช่วยในการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน คือ กิจกรรมที่เป็นการสร้างจิตสำนึก เช่น ประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่ เป็นต้น อีกอย่างที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึกที่ดีของเยาวชนต่อพระพุทธศาสนา คือ การอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ การเป็นตัวอย่างที่ดีหรือเป็นต้นแบบให้เยาวชนประพฤติปฏิบัติตาม กิจกรรมที่ดีอีกอย่างคือ การเข้าค่ายจริยธรรม หรือการปฏิบัติธรรมไม่ว่าจะอยู่ที่บ้านหรือวัด การทำสมาธิจะช่วยให้เยาวชนได้คิดทบทวน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถ้าจะให้เยาวชนปฏิบัติตาม ต้องมีต้นแบบที่ทำให้เห็น ซึ่งต้นแบบที่ดีที่สุดคือพ่อแม่

3. ด้านความรู้และประสบการณ์ ความรู้และประสบการณ์ของตัวเยาวชนเองเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นตัวตัดสินความเชื่อว่าจะเชื่อหรือไม่ การศึกษา เราพัฒนาการศึกษาให้สูงพร้อมกับการพัฒนาจิตใจได้ ซึ่งเมื่อก่อนในหลักสูตรการเรียนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ ระดับประถมศึกษา มีวิชา ศาสนาและศีลธรรม บรรจุไว้ซึ่งเป็นวิชาหลัก ซึ่งหลักการนี้จะทำการปลูกฝังให้เด็กเข้าใจถึงศีลธรรม จิตสำนึกและจริยธรรมได้ง่ายและจดจำได้นาน เพราะสมองของเด็กในช่วงนี้จะมีการเจริญเติบโตและพัฒนาอย่างรวดเร็ว เมื่อรับรู้อะไรเข้าไปในสมองช่วงนี้เด็กจะจดจำได้ง่ายและลึกกว่าตอนโตแล้ว แต่ในปัจจุบันวิชานี้ไม่มีแล้ว ไม่ว่าจะระดับประถมหรือมัธยมหรือระดับไหนก็ตาม ถ้าจะเรียนก็ต้องบวชเท่านั้น ซึ่งถ้ามาคิดกลับดูว่าต้องการให้เด็กและเยาวชนมีศีลธรรมแต่กลับไม่มีการให้ความรู้และสร้างประสบการณ์ความเข้าใจในเรื่องศีลธรรมที่ดีให้กับเด็กเลย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมความเชื่อของเด็กและเยาวชนต่อพระพุทธศาสนา ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านระเบียบวินัยเป็นการสร้างกฎระเบียบเพื่อเป็นแนวทางให้เยาวชนหันมาสนใจพระพุทธศาสนา ด้านจิตสำนึก ต้องสร้างความเข้าใจเพื่อให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อพระพุทธศาสนา ด้านความรู้และประสบการณ์ ต้องให้ความรู้และปลูกฝังตั้งแต่เด็กเพราะเมื่อรับรู้อะไรเข้าไปในสมองช่วงนี้เด็กจะจดจำได้ง่ายและลึกกว่าตอนโตแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ หลักศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้ 1) ศีล เป็นแนวทางและกรอบที่กำกับการกระทำหรือการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเยาวชน 2) สมาธิ ขบวนการฝึกให้เยาวชนมีจิตสำนึกเพื่อให้เกิดความเพียรชอบ การระลึกชอบและมีจิตสำนึกที่ชอบ 3) ปัญญา ทำให้เยาวชนรอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ รู้ทั่วถึงเหตุและผลถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ การสร้างประสบการณ์เพื่อให้เกิดความรู้

บรรณานุกรม

นภัสพร พรหมะวัน. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยปทุมธานี. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2556.
ประสิทธิ์ พุกษาจารศิริ. พระพุทธศาสนา กับโลกดิจิทัล โดย ประสิทธิ์ พุกษาจารศิริ. มติชนออนไลน์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.matichon.co.th/news/426555>. [1 มีนาคม 2560].
พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, 2549.

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย(แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบัน ครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2544.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ พุทธธรรม. 2537.

PS Praphuett Seethikham. **การแก้ไขปัญหาสังคมของเยาวชนไทยในปัจจุบัน โดยใช้หลักอริยะสัจ 4**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/544553>. [7 มีนาคม 2560].

การบูรณาการหลักไตรสิกขากับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของสถาบันพัฒนา
ฝีมือพัฒนาแรงงาน

The Integration of the Three Senses with development of personnel
competencies of the Institute for Skill Development

ศติยา อายูยืน

เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน

สถาบันพัฒนาฝีมือพัฒนาแรงงาน 11 สุราษฎร์ธานี

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการบูรณาการหลักไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของสถาบันพัฒนาฝีมือพัฒนาแรงงาน พบว่า บุคลากรของสถาบันพัฒนาฝีมือพัฒนาแรงงานสามารถจะปฏิบัติหน้าที่ที่จะเป็นไปเพื่อการยกระดับของสมรรถนะทางกาย ทางวาจา และทางใจที่มีองค์ความรู้ในการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงาน พร้อมกับการดำเนินชีวิตทางสังคมที่ปราศจากความทุกข์เข้าถึงความสะอาด ความสว่างและความสงบภายใน หลักพุทธธรรมดังกล่าว สามารถที่จะตอบโจทย์ในการพัฒนาสมรรถนะของมนุษย์หรือบุคลากรของสถาบันพัฒนาฝีมือพัฒนาแรงงานต่างๆ ได้เป็นอย่างดีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและทั้งกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ให้เกิดความดีงามและเกิดภูมิปัญญา

คำสำคัญ : การบูรณาการ, หลักไตรสิกขา, การพัฒนาสมรรถนะ, สถาบันพัฒนาฝีมือพัฒนาแรงงาน

Abstracts

This paper aims to integrate the Three Senses in Buddhism and the Development of Personnel Competencies of the Institute of Skill Development for Labor. It is found that the personnel of the Skill Development Institute will be able to perform their duties to improve the level of physical performance. Verbal and psychological. with the knowledge to analyze operational problems. Along with the social life without suffering. access to cleanliness. Brightness and inner peace Such a Buddhist principle. It can respond to the development of human capacity or the well-being of the Institute of Skill Development. and can be applied to the individual and the whole group of individuals to achieve good and wisdom

Keywords : Integration, Sikhism, Capacity Development, Skill Development Institute, Workforce Development

บทนำ

สถาบันพัฒนาฝีมือพัฒนาแรงงาน ได้มีการกำหนดสมรรถนะหลักสำหรับข้าราชการ ตามหลักมาตรฐานและแนวทางการกำหนดความรู้ ความสามารถ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับตำแหน่งข้าราชการพลเรือนสามัญ โดยให้คำจำกัดความของสมรรถนะหลัก ว่าเป็นคุณลักษณะร่วมกันของข้าราชการพลเรือนทั้งระบบเพื่อเป็นการหล่อหลอมค่านิยม และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยจะนำไว้ศึกษาเพียง 3 ประเด็น ได้แก่ 1. การบริการที่ดี จะมุ่งไปที่ขั้นตอนการให้บริการ และพฤติกรรมบริการซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการบริหารแก่ประชาชนและหน่วยงานขององค์กรอื่น ๆ 2. การยึดมั่นในความถูกต้อง ขอบธรรม และจริยธรรมจะให้ความสำคัญไปที่การดำรงตนและประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมทั้งตามกฎหมาย คุณธรรม จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ และ 3. การทำงานเป็นทีม มุ่งไปที่ความตั้งใจที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นส่วนหนึ่งของทีม หน่วยงาน หรือส่วนราชการ โดยผู้ปฏิบัติมีฐานเป็นสมาชิก ไม่จำเป็นต้องมีฐานะหัวหน้าทีม¹อันเป็นลักษณะกระบวนการเป็นขั้นการพัฒนาโดยมีจุดเริ่มต้น ท่ามกลาง และสิ้นสุดท้าย ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความมีวุฒิทางองค์ความรู้ที่สามารถตอบโจทย์การพัฒนาได้ทุกรูปแบบเพราะหากสตรีมีปัญญาตามแนวที่กล่าวไว้ในพระพุทธานันนั้นก็แปลว่า มนุษย์ก็พร้อมที่จะทำหน้าที่เพื่อส่วนรวมหรือพร้อมที่แก้ไขปัญหาทางสังคมต่อไป

การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบนด้วยหลักไตรสิกขานั้น เพื่อการแก้ปัญหาที่ตรงจุดกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้จริงๆ และไม่นำไปสู่ปัญหาที่ต่อเนื่อง หมายความว่า การแก้ไขปัญหาด้วยระบบการบริหารแนวตะวันตกนั้นเป็นการแก้ไขปัญหาได้เฉพาะหน้าเท่านั้น หากได้เป็นการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนไม่ ฉะนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา จึงเป็นแนวทางหรือเครื่องมือที่จะพัฒนาทั้งระบบให้เกิดความสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ทรงระบุไว้ 3 ประการ คือ 1. อธิศีลสิกขา คือ การศึกษา และการปฏิบัติที่เกี่ยวกับระบบศีล 2. อธิจิตสิกขา คือ การศึกษาและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับระบบสมาธิ และ 3. อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับระบบปัญญา²พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวเกี่ยวกับ ไตรสิกขา ไว้ว่า เป็นหลักการสำคัญของการพัฒนามนุษย์ซึ่งการฝึกฝนและพัฒนามนุษย์นั้นทางพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่าไตรสิกขา คือศีลสมาธิปัญญาซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ³เพราะฉะนั้น หลักการไตรสิกขาทั้ง 3 ประการท่านตรัสสอนบรรพชิตเป็นส่วนใหญ่หรือเป็นองค์ธรรมสำหรับพัฒนาพระสงฆ์ เพราะในการศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้ถึงพรหมจรรย์ แต่กระนั้น ถ้ามองในแง่ขององค์กรธรรม และฐานะที่จะศึกษาและปฏิบัติ คฤหัสถ์สามารถที่จะนำหลักไตรสิกขามาพัฒนาตนเองรวมไปถึงพัฒนาผู้อื่นหรือนำไปแก้ไขปัญหาทางสังคมได้

¹ สำนักงานข้าราชการพลเรือน, กรอบการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555, หน้า 1-2 (อัดสำเนา).

² อัง.ต.ก. (ไทย) 20/87/312,

³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *จะพัฒนานคนกันได้อย่างไร*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2539), หน้า 104-107.

กระบวนการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรตามหลักไตรสิกขา

การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรจะใช้หลักไตรสิกขาเป็นหลัก ซึ่งจะเหมาะสมสำหรับการฝึกปฏิบัติธรรมของบุคลากรจะปฏิบัติเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุซึ่งทั้ง 2 หลักการก็มีนัยอย่างเดียวกัน คือ สามารถที่ใช้หลักการมาประยุกต์ใช้ร่วมกันได้ ส่วน การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในทางพระพุทธศาสนาก็ยังสนับสนุนส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาตนเองและเป็นผู้นำการแก้ปัญหาทางสังคมด้วยเช่นกัน นอกจากนี้สถาบันพัฒนาฝีมือภาคใต้ตอนบนยังสามารถนำไปสร้างการบริการที่ดี สร้างให้บุคลากรในหน่วยงานถือเป็นแบบอย่างในการทำงาน และนำไปใช้ในการทำงานเป็นทีมได้เพราะ หลักไตรสิกขาได้กำหนดระดับการพัฒนามนุษย์ไว้อย่างเป็นขั้นตอนที่สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรด้านศีล เป็นการพัฒนาเกี่ยวกับความประพฤติของเพื่อความอยู่ด้วยกันเป็นปกติสุข และเป็นระเบียบเรียบร้อยอีกอย่างหนึ่งเพื่อผลพิเศษอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ข้อกำหนดเกี่ยวกับความประพฤติดังกล่าวย่อมมีอยู่ในทุกศาสนา ตรงกันก็มี ต่างกันก็มี สุดแต่ศาสนาหรือองค์การศาสนานั้นๆ จะบัญญัติขึ้น โดยมากมักบัญญัติเป็นข้องดเว้น อันหมายความว่า นอกจากข้อที่สั่งให้งดเว้นนั้นก็ทำได้ในพระพุทธศาสนาที่คนทั้งปวงรู้จักกันมากเพราะเป็นประเพณีนิยมที่รับศีลกันอยู่ในพิธีทางศาสนาเกือบทุกอย่าง คนไทยจะต้องเคยได้ยินได้ฟังพระให้ศีลมาตั้งแต่ยังเด็กๆ ยังไม่รู้ความหมาย แต่นำพิจารณาว่า คนโดยมากมองเห็นความสำคัญของศีลเพียงไร หรือมีความเห็นในศีลอย่างไร เพราะเป็นข้อบัญญัติในศีลแตกต่างจากทางปฏิบัติของคนทั่วไปอยู่มากเกือบทุกข้อ ทั้งที่เห็นว่าไม่ผิด และทั้งที่เห็นว่าผิด⁴ ดังนั้น ศีลนั้นเป็นเหมือนบรรทัดสำหรับให้คนประพฤติความดีให้คงที่ เปรียบเหมือนผู้แรกจะเขียนหนังสือต้องอาศัยเส้นบรรทัดเป็นหลักไปตามนั้น หนังสือที่เขียนจึงจะมีบรรทัดอันตรง ถ้าหาไม่ตัวหนังสือก็จะขึ้นคดลงดงงเลื้อย เมื่อชำนาญแล้ว ก็จะเขียนไปได้โดยไม่ต้องมีบรรทัดฉนั้นใด คนแรกประพฤติความดี ไม่ได้ถืออะไรไว้เป็นหลัก ใจไม่มั่นคงอาจเอนเอียงลงหาทุจริต แม้เพราะโมหะครอบงำ เมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์จนเป็นปกติมารยาทได้แล้ว จึงประพฤติคุณธรรมอย่างอื่นก็มักยั่งยืนไม่ผันแปร”⁵

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาระบบศีล เป็นการทำให้บุคลากรมีความพร้อมในการทำงานเกิดเป็นความงดงามตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ควรจะเป็นอยู่ในการทำงานทุกอย่างหรือทุกกิจกรรมที่องค์กรกำหนดขึ้นเพื่อพัฒนาสังคมหรือเพื่อการบริการแก่ประชาชนในฐานะองค์กรของรัฐ ให้เกิดการบริการที่ดีเพราะกิจกรรมที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดขึ้นเพื่อให้แก่สมาชิกตามความสามารถและหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน โดยอาศัยความต้องการของสมาชิกที่ได้รับบริการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการดำเนินโครงการในระยะต่อไป พร้อมทั้งให้เกิดความพอใจแก่สมาชิก⁶จะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมบริการ เป็นการแสดงออกด้านการแต่งกาย สีหน้า แววตา กิริยา ท่าทาง และการพูดจา ซึ่งพฤติกรรมที่ดี ย่อมสร้างความสุข ให้เกิดขึ้นกับผู้

⁴ สมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2539), หน้า 59.

⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลและเบญจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 2.

⁶ วัชรภรณ์ สุริยาภิวัฒน์, **วิจัยธุรกิจยุคใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 15.

บริการได้เป็นอย่างดี ได้แก่ การแต่งกายที่สุภาพ สะอาด เรียบร้อย สีหน้าและแวตาทายี่มัยมัย แจ่มใส อ่อนโยน กิริยาท่าทางที่ สุภาพ อ่อนน้อม การพูดจาด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวล สุภาพ ชัดเจน ให้เกียรติ มีหางเสียง⁷ เมื่อบุคลากรเกิดการพัฒนาระบบศีล จะส่งผลให้ผู้รับบริการมีความรู้สึกชอบหรือพึงพอใจ ทั้งต่อตัวผู้ให้บริการ และหน่วยงานที่ให้บริการ ดังนี้ 1) มีความชื่นชมในตัวผู้ให้บริการ 2) มีความนิยมในหน่วยงานที่ให้บริการ 3) มีความระลึกถึงและยินดีมาขอรับบริการอีก 4) มีความประทับใจที่ดีไปอีกนาน 5) มีการบอกต่อไปยังผู้อื่นหรือแนะนำให้มาใช้บริการเพิ่มขึ้น 6) มีความรักดีต่อหน่วยบริการที่ให้บริการ และ 7) มีการพูดถึงผู้ให้บริการและหน่วยงานในทางที่ดี⁸

การพัฒนาบุคลากรระบบศีลเพื่อให้เกิดยึดมั่นในขอบธรรมและจริยธรรม การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต ไม่เลือกปฏิบัติ ถูกต้องตามกฎหมายและวินัยข้าราชการ การแสดงความคิดเห็นตามหลักวิชาชีพอ่างสุจริต การรักษาคำพูด มีสัจจะและเชื่อถือได้ การแสดงให้ปรากฏถึงความมีจิตสำนึกในความเป็นข้าราชการ การยึดมั่นในหลักการ จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพและจรรยาบรรณข้าราชการไม่เบี่ยงเบน อกติหรือผลประโยชน์ กล่าวรับผิดชอบและรับผิดชอบ การเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทางราชการ การยืนหยัดเพื่อความถูกต้องโดยมุ่งพิทักษ์ผลประโยชน์ของทางราชการ แม้อยู่ในสถานการณ์ที่อาจมีความยากลำบาก การกล้าตัดสินใจ ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม แม้อาจก่อความไม่พึงพอใจให้แก่ผู้เสียประโยชน์ และการยืนหยัดพิทักษ์ผลประโยชน์และชื่อเสียงของประเทศชาติแม้ในสถานการณ์ที่อาจเสี่ยงต่อความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การงานหรืออาจเสี่ยงภัยต่อชีวิต⁹ กล่าวได้ว่าการพัฒนาระบบศีล จะเป็นหลักการที่กำหนดการทำงานในระบบองค์กรที่ก่อให้เกิดการทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์สุจริต มีความเสียสละ มีจิตสำนึกของความเป็นข้าราชการ รักษาจรรยาบรรณที่กฎหมายกำหนดและมุ่งพิทักษ์ผลประโยชน์ของทางราชการโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

การพัฒนาบุคลากรด้วยระบบศีลเพื่อให้เกิดการทำงานเป็นทีมได้ เพราะทีมงาน เป็นบุคคลที่มีผู้พลัง มีความผูกพันรับผิดชอบที่จะทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน สมาชิกในทีมเป็นผู้ที่ทำงาน ร่วมกันได้ดี และรู้สึกเพลิดเพลินที่จะทำงานนั้น สามารถผลิตผลงานที่มีคุณภาพสูง¹⁰ ฉะนั้นการจะพัฒนาบุคลากรด้วยระบบศีล จึงมีความสำคัญอย่างมากเพราะการฝึกอบรมศีลนั้น โดยมากจะมุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกันกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน¹¹ หากมองโดยหลักการจะพบว่า การทำงานในระบบทีมงานนั้น บางครั้งก็กระทบกระทั่งหรือขัดแย้งระหว่างกัน ทำให้เกิดประสิทธิภาพการทำงานที่ตกต่ำไปด้วย เพราะ บุคลากรในทีมงานเกิดทำร้ายหรือเบียดเบียนซึ่งกัน

⁷ ตรีเพ็ชร อ่ำเมือง, **คู่มือ-เทคนิคการให้บริการด้วยใจ**, งานเลขานุการกิจและสภาคณาจารย์ กองบริหารงานทั่วไป สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, (อัสสาเนา).

⁸ สมิต สัจฉกร, **ศิลปะการให้บริการ**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548), หน้า 14-15.

⁹ จตุพล รัชเรืองวงศ์, **การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม**, เอกสารประกอบการเสวนาโดยกิจกรรม KM: เล่าเรื่องให้เพื่อนฟัง, วันที่ 24 สิงหาคม 2554, (อัสสาเนา).

¹⁰ Francis, D. and Yong, D., **Improving Work Group ; A Practical Manual for Team Building**, La Jolla, (Calif: University Associates, 1979), p. 8.

¹¹ ชุ.ม. (ไทย) 31/40/606.

และกัน บางครั้งก็เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากเกินไป บางครั้งก็ทำร้ายจิตใจแก่เพื่อนร่วมงานจะถึงขั้นยอมความกันไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นการเบียดเบียนกันทั้งกาย และวาจาซึ่งมีผลต่อการทำลายกำลังใจในการทำงาน จึงกล่าวได้ว่า ความงามที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาบุคลากรด้วยระบบศีลสามารถจะนำไปสู่การการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพในเชิงของพฤติกรรมส่วนตัว พฤติกรรมทางทีมงาน และพฤติกรรมทางสังคมซึ่งจะมีผลต่อความน่าเชื่อถือของประชาชนผู้รับบริการต่อสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน

ระดับที่ 2 การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรด้านอริจิตสิกขา เป็นแนวคิดการพัฒนาหรือการฝึกฝนตนเองทางพระพุทธศาสนารวมอยู่ในหลักไตรสิกขา ที่จะพัฒนาศักยภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ให้ไปตามเส้นทางที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในมรรคมีองค์ 8 ซึ่งก็กล่าวถึง ศีล สมาธิ และปัญญา ที่สำคัญเรื่องสมาธิกับอริจิตสิกขาเป็นเรื่องเดียวกันเพราะในพระไตรปิฎกได้แสดงถึงการพัฒนาด้านหลักการศึกษาไว้ตอนหนึ่งในคหฬุฎฐกสูตร นิเทศ คัมภีร์มหานิเทศ ว่าพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากามและอกุศลธรรมทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโลภมันส์และโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุตติยฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อริจิตตสิกขา”¹² ดังนั้น การฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต. การทำใจให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่านเป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมาติกกถา คัมภีร์ปฏิสัมภิตามรรคว่า “ชื่อว่าจิตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอริจิตตสิกขา”¹³ ไม่ว่าจะเป็น อริจิตตสิกขาที่ดีหรือสมาธิที่ดี เป็นภาวะของอารมณ์ที่มีองค์ฌานปรากฏ มีความสงบภายในที่ปราศจากนิวรณ์ ทั้ง 5 เรื่องราวของสมาธิจึงเป็นการพัฒนาจิตในส่วนการกำจัดกิเลสอย่างกลางเพื่อให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องจึงกล่าวแนวคิดการพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธไว้ 3 หลัก คือ 1. สัมมาวายามะ 2. สัมมาสติ และ 3. สัมมาสมาธิ ทั้ง 3 หลักกล่าวถึงการพัฒนาด้านหรือฝึกฝนตนเองให้มีความตั้งมั่นอย่างดีไม่หวั่นไหวต่อสิ่งใดเป็นจิตที่มีภาวะความสงบเกิดขึ้น ปราศจากกิเลสรบกวน ไม่ฟุ้งซ่านรำคาญ ปราศจากอคติ มีใจเป็นกลางและเป็นอารมณ์ที่ไม่ก่อให้เกิดอกุศลธรรมใดๆ ดังนั้น การพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่กล่าวถึงภาวะของจิตที่มีความบริสุทธิ์ สะอาด สงบ มีความมั่นคงในอารมณ์อย่างที่สุดดี และรายละเอียดประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสมาธิจะได้อธิบายต่อไปว่าชาวพุทธจะนำหลักสมาธิมาบริหารการพัฒนาด้านตนเองได้อย่างไร และทำอย่างไรจึงจะสามารถเข้าถึงภาวะของจิตที่ความสงบได้อย่างแท้จริงจึงจะเรียกว่า การพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนา

การยกระดับคุณภาพทางจิตใจให้มีความมั่นคง ไม่หวั่นไหว ต่อสภาวะอารมณ์ทางอารมณ์จากภายนอกที่มากระทบต่อจิต และการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ แต่สิ่งที่จะสร้างการพัฒนาสมาธิได้จะต้องมีนโยบายจากภาครัฐ และองค์กรท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนหรือสร้างแผนการพัฒนาด้านสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนา เพราะเห็นว่า การพัฒนาคนให้เกิดศักยภาพทางด้านจิตเจ้านั้น เป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ หรือเป็นรากฐาน

¹² ชุ.ม. (ไทย) 29/10/49.

¹³ ชุ.ป (ไทย) 30/41/606-607.

การป้องกันปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างยั่งยืน ภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญแก่การพัฒนาสมาธิของประชาชน โดยการกำหนดเป็นนโยบาย แผนงาน และโครงการพัฒนาสมาธิต่างๆ ในการปฏิบัติงานสำหรับหน่วยงานของรัฐ สนับสนุนด้านงบประมาณ การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าร่วมโครงการฝึกสมาธิอย่างต่อเนื่อง ยิ่งภาครัฐส่งเสริมระบบเศรษฐกิจมากเท่าไร รัฐจะต้องเร่งสร้างการพัฒนาคนด้วยหลักสมาธิให้มากขึ้นเท่านั้น เพราะเห็นว่า เศรษฐกิจของประเทศจะรุดหน้าได้นั้น จะต้องเริ่มที่คนหรือประชาชนในประเทศที่มีความขยัน มีความเพียรในการประกอบอาชีพที่ถูกกฎหมายบ้านเมือง

การพัฒนาบุคลากรฝีมือแรงด้วยหลักสมาธิ เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ผู้บริหารสามารถจะนำมาสร้างระบบความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นต่อการบริการ เพราะการบริการที่ดี หากไม่มีความตั้งมั่นหรือไม่มั่นคงกับงานที่ดำเนินการ อาจจะทำให้เกิดความหงุดหงิด ความรำคาญ หรือบางครั้งอาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งกับผู้รับบริการก็อาจเป็นได้ และการเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาเป็นไปตามเจตจำนง และแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาดีแล้ว ก็จะควบคุมพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ การพัฒนาจิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกง่าย ๆ ว่า “สมาธิ” และอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ เช่น เมตตา กรุณา เป็นต้น พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ เช่น ฉันทะ วิริยะ เป็นต้น และพัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ เช่น ปราโมทย์ ความร่าเริง ปีติ ความอิมใจ เป็นต้น¹⁴ต่อการทำงานในองค์กรใด ๆ ก็ตามให้เกิดความพอใจ ยินดีที่จะทำงานด้วยความขยันและอดทนต่อภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหาร

การพัฒนาบุคลากรให้เกิดสมาธิที่จะสามารถรักษาระดับของการดำเนินงานให้ได้มาตรฐานอันเป็นที่ยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน จากผู้บังคับบัญชา และจากประชาชนผู้รับบริการให้เกิดเป็นศูนย์กลางของจิตใจที่เบิกบาน ซึ่งจะต้องมีลักษณะของการพัฒนาในระดับของจิตให้สามารถครองตนเป็นแบบอย่างได้ในลักษณะ 6 ประการ ได้แก่ 1. การที่จิตมีพลังกำลัง แข็งแรง 2. การสร้างให้มีความที่จิตมีความเสมอภาค และดุลยภาพทางอารมณ์ 3. การสร้างจิตให้มีความอดทน ซึ่งสามารถที่จะเพ่งจิตไปที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้โดยชัดเจน 4. การสร้างจิตให้มีความนุ่มนวลควรแก่งานหรือเหมาะแก่การใช้งาน 5. การสร้างจิตให้มีความชุ่มชื่นใจ หรืออิมใจ และ 6. การสร้างจิตให้มีความคงที่ ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่มากกระทบ¹⁵ กล่าวได้ว่าการพัฒนาศีลให้บุคลากรมีความยึดมั่นในสิ่งที่ตนเองกระทำอยู่ด้วยความตั้งมั่นอย่างดีไม่หวั่นไหวต่อมาตรฐานที่จะเกิดให้กับการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความขยันและอดทนต่อสภาพของอารมณ์ที่ไม่คงที่ หลักของสมาธิจะเข้ามาช่วยเติมเต็มให้เกิดความดุลยภาพแห่งความเป็นธรรม

นอกจากการพัฒนาสมาธิให้เกิดการทำงานเป็นทีมได้นั้น นอกจากจะต้องอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันเป็นกัลยามิตรที่ดีแล้ว ยังจะต้องเสริมด้วยหลักแห่งความรับผิดชอบ และการทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดซึ่งจะนำมาต่อความไว้วางใจ ความเชื่อใจ ความเชื่อมั่นในศักยภาพ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้ร่วมงานเพราะการพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต

¹⁴ อริยมะธี, แนวคิดและหลักการศึกษามหาวิทยาลัยพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.vitheeбудdha.com/main.php?url=about&code=admin> [17 สิงหาคม 2560].

¹⁵ พุทธศาสนิก, สมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549), หน้า 13-15.

เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียร พยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอึดใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ โดยอาศัยตัวศีลเป็นฐานเบื้องต้นเพื่อให้เกิดสมาธิ ให้จิตมั่นคงเป็นปกติ ไม่ถูกชักจูงไปในทางที่ผิด แต่ให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทัน ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาทางจิต เพื่อเป้าหมายให้พ้นจากอบายภูมิจึง เมื่อปฏิบัติตามจะก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เจริญองกามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อุตสาหะ มีสมาธิและสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น¹⁶

การเสริมสร้างหลักสมาธิทางพระพุทธศาสนาที่จะให้ประชาชนหรือบุคคลากรในองค์กรต่างๆในประเทศโดยเฉพาะองค์กรของรัฐได้นำไปปรับใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของตนและในชีวิตประจำวันจะต้องมีการกำหนดเป็นนโยบายและแผนงานระดับชาติที่จะต้องมีการวางแผนและปฏิบัติกันอย่างจริงจัง และมีประสิทธิภาพ งบประมาณของรัฐที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติเป็นสิ่งเร่งด่วนและจำเป็นอย่างมาก เพราะการที่รัฐบาลหรือผู้บริหารประเทศจะสร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับประชาชน สิ่งที่จะละเลยไม่ได้ ก็คือ การสนับสนุนด้านการฝึกสมาธิ และแม้ว่าแนวคิดการพัฒนาชาติหรือประชาชนอยู่ที่การส่งเสริมในรูปของระบบเศรษฐกิจ การมีงานทำ การเข้าถึงแหล่งทุน การใช้จ่ายเงินที่มีความคล่องตัว เป็นต้น จะถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องวัดการมีความสุขของประชาชนหาได้ไม่ ถ้าเป็นอย่างนั้นจริงๆ ก็แปลว่า รัฐหรือผู้บริหารประเทศกำลังเสริมสร้างความสุขให้กับประชาชนแต่เพียงภายนอกเท่านั้นซึ่งหาใช่ความสุขที่แท้จริงไม่

ระดับที่ 3 การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรด้านอภิปัญญา เป็นการวางรากฐานทางด้านองค์ความรู้ซึ่งเมื่อพัฒนาศีล และสมาธิอย่างดีแล้ว รากฐานด้านปัญญามีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ต่อโลกที่เป็นจริงตามสภาวะธรรมชาติ สภาวะของการเห็นธรรม สภาวะการเข้าใจธรรมตามที่มีน เป็นอยู่จนสามารถสลัดออกจากสิ่งที่ยึดถือตามคติตัวตนออกเสีย ในอริยมรรคมีองค์ 8 ได้กล่าวถึง ปัญญาไว้ 2 ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้อง เป็นการเห็นตามครรลองคลองธรรม เห็นความดีเป็นความดี เห็นความชั่วเป็นความชั่ว เห็นทุกข์เป็นทุกข์ เห็นเหตุให้เกิดความทุกข์ เป็นต้น และสัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริที่ถูกต้อง เป็นความคิดที่จะออกจากกามคุณที่เสพอยู่ เป็นความคิดที่จะไม่มีความพยาบาทต่อผู้ใด เป็นความคิดที่จะไม่มีการเบียดเบียนต่อผู้ใด ฉะนั้น เมื่อมนุษย์ใดมีความเห็นและความคิดที่ถูกต้อง เมื่อนั้นองค์กรธรรมต่างๆทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติจากปรากฏในใจของมนุษย์ผู้นั้น จึงกล่าวได้ว่า ปัญญาเป็นตัวนำชีวิตให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง และเป็นแบบอย่างของชาวพุทธทั่วไป¹⁷

ปัจจุบันการพัฒนาปัญญาจะเน้นในเรื่องประสิทธิภาพขององค์การเป็นสำคัญ ซึ่งจะมองครอบคลุมไปถึงบทบาท และวิสัยทัศน์ของผู้นำในการบริหารจัดการ ที่จะทำให้องค์การเป็นเสมือนศูนย์กลางที่คอยทำหน้าที่กระตุ้น และพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพพร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจได้ทุกสถานการณ์ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับ

¹⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 70.

¹⁷ สามารถ บุญรัตน์, “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสตรีเพื่อแก้ปัญหาสังคม”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 8 ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม 2555) : 504.

ปัญหาและอุปสรรคที่ยากต่อการควบคุมก็ตาม¹⁸ และการสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (Expertise) คือ ความสนใจ ใฝ่รู้ สั่งสม ความรู้ความสามารถของตนในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ด้วยการศึกษา ค้นคว้าและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เชิงวิชาการและเทคโนโลยีต่างๆ เข้ากับการปฏิบัติราชการให้เกิดผลสัมฤทธิ์¹⁹ งานวิจัยของเอ็ดมอร์ ชลวร²⁰ เรื่อง “การพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ปัญญาที่มีความหมายตามศัพท์และไวยากรณ์ คือ ธรรมชาติรู้ชัดหรือธรรมชาติเป็นเหตุรู้ชัด นอกจากนั้นมีความหมายตามเนื้อหาสาระ คือ ความรู้ทั่ว ความรู้เข้าใจชัดเจน กิริยาที่รู้ชัด และปริชาหยังรู้ชัด ความรู้หรือปริชาดังกล่าวสามารถจำแนกเห็นถึงเหตุผลว่า สิ่งใดดี สิ่งนั้นมีคุณหรือโทษ ประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ ปัญญาเป็นเครื่องมือที่มีความจำเป็นต่อการจัดการการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน หากขาดปัญญาจะทำให้พบกับปัญหาและความทุกข์มากมาย ฉะนั้น ความจำเป็นของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานในด้านปัญญานั้น ถือได้ว่า จะต้องเร่งพัฒนาบุคลากรให้เกิดความรู้ ความชำนาญ และทักษะต่าง ๆ ที่เหมาะสมต่อการนำไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นพร้อมทั้งการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตทางสังคมเพื่อให้เกิดความสุขต่อไป

การพัฒนาบุคลากรให้มีความยึดมั่นในธรรม จะต้องพัฒนาปัญญา เพื่อความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด คือ “รู้ทั่วถึงความเป็นจริง หรือตรงตามความเป็นจริง เช่น รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์²¹ เพราะปัญญาจะสามารถจัดการกับความไม่ถูกต้อง สิ่งที่ไม่เหมาะสมกับสภาพความเชื่อหรือความหลงใหลไปในความชั่วร้ายต่าง ๆ หากขาดปัญญาจะมีสิ่งที่ตามมาคือ ความเข้าใจที่ผิด ๆ และหลงยึดติดกับความผิดที่บุคลากรเชื่อในสิ่งนั้นทำให้เกิดความไม่ถูกต้องในระดับการปฏิบัติงาน และเมื่อการปฏิบัติงานนั้น ย่อมทำให้เกิดผลความเสียหายน้อยบ้าง มากบ้างตามมามากมาย นอกจากนี้การพัฒนาบุคลากรให้เกิดการทำงานเป็นทีม เป็นการพัฒนากลุ่มบุคคลที่ทำงานด้วยกัน เพื่อที่จะให้บุคคลเหล่านั้นได้เรียนรู้ว่าจะทำอย่างไรจึงจะสามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายของทั้งตนเอง²² นอกจากนี้ทีมจะต้องทักษะ และหน้าที่หลากหลาย ความแตกต่างด้านทักษะของสมาชิก ซึ่งถือเป็นความเชี่ยวชาญของแต่ละคนและมีความจำเป็นต่อนำทักษะเหล่านั้นไปแก้ปัญหา ที่สำคัญทีมงานที่มีอำนาจในการจัดการตนเองอย่างเต็มที่ หรือทีมที่สามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานของตนเองได้หรือทีมงานที่มีอำนาจกึ่งอิสระ ลักษณะที่ทีมงานประเภทนี้จะรับผิดชอบการปฏิบัติการของทีมและผลผลิตของตนเอง หากองค์กรสามารถพัฒนาทีมลักษณะนี้ได้อย่างเต็มที่ ทีมงานจะรับงานส่วนใหญ่ได้ภายใต้การนิเทศงานของผู้บังคับบัญชา การวัดผลผลผลิต การประกันและการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพของสมาชิก รวมทั้งการจ้างพนักงาน การประเมินผลงาน การควบคุมวินัยของ

¹⁸ วิลาวรรณ รัตพิศาล, *ความรู้พื้นฐานในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิจิตรหัตถกร, 2554), หน้า 1-9.

¹⁹ สำนักงานข้าราชการพลเรือน, *กรอบการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555*, หน้า 1-2 (อัสสัณา).

²⁰ เอ็ดมอร์ ชลวร, “การพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, 2553.

²¹ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 22.

²² Varney, Glenn., *Organization Development for Managers*, (Reading, Mass : Addison – Wesley Publishing Company, 1977), p. 152.

สมาชิกและการคัดเลือกหัวหน้าทีมของตนเอง²³ นอกจากนี้ สมาชิกทุกคนจะต้องเป็นผู้ให้การช่วยเหลือแก่ทีม เป็นที่ปรึกษาจากภายนอก หรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องภายในโดยการให้คำแนะนำด้านเทคนิค หรือประสานความร่วมมือ และช่วยเหลือในด้านการสื่อสารอื่น ๆ แต่จะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทำงานของทีม²⁴ กล่าวได้ว่า หากจะพัฒนาบุคลากรด้วยหลักของปัญญาจะต้องเริ่มที่ความคิด ทักษะ และเหตุผลของสมาชิกให้เกิดคุณภาพ และสมรรถนะอย่างรอบด้านและมุ่งไปสู่เป้าหมายตามที่วางไว้ หากเมื่อมีปัญหาอะไรเกิดขึ้น ศักยภาพของสมาชิกทุกคนจะต้องแสดงบทบาทในการใช้ความคิด ความรู้ ประสบการณ์ทั้งหมดมาช่วยในการแก้ไขปัญหา และป้องกันปัญหาที่จะเกิดในอนาคตโดยเฉพาะความขัดแย้งในสมาชิกด้วยกันทั้งหมด

กล่าวได้ว่า การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรเป็นวิธีการยกระดับขีดความสามารถ และศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลกรโดยความเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์ว่า มีความต้องการลาภ ยศ ชื่อเสียง แก้วแหวน เงินทอง ยศลาภบรรดาศักดิ์ การยอมรับจากสังคมและเพื่อนร่วมงาน ต้องการตำแหน่งที่สูงขึ้นและต้องการที่จะประสบผลสำเร็จในชีวิตของการทำงาน นอกจากนี้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ยังวิธีการด้วยการให้การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม การให้การฝึกอบรม และการพัฒนาศักยภาพเฉพาะด้านนั้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่ผิดพลาดเพื่อปรับปรุงแก้ไขในดีขึ้นและเกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติของตนอย่างดีที่สุด ในทัศนะทางพระพุทธจะเน้นย้ำและให้ความสำคัญใน 3 ประเด็น ได้แก่ การพัฒนาระบบของศีล การพัฒนาระบบของสมาธิ และการพัฒนาระบบของปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ที่จะสามารถตอบโจทย์การพัฒนาได้ทุกรูปแบบจนสามารถนำไปสู่ความสงบ สะอาด และสว่างได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้บริหารงานหรือผู้บังคับบัญชาจะต้องมีความเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์อย่างแท้จริงจึงจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานนั้นด้วยการสร้างความพอใจให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรขององค์การ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การบูรณาการหลักไตรสิกขาสำหรับพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของสถาบันพัฒนาฝีมือพัฒนาแรงงาน เป็นการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรซึ่งในทางพระพุทธศาสนาสามารถเข้าไปสนับสนุนส่งเสริม และเปิดโอกาสให้บุคลากรได้พัฒนาตนเอง และเป็นผู้จัดการแก้ปัญหาทางสังคม นอกจากนี้ สถาบันพัฒนาฝีมือภาคใต้ตอนบนยังสามารถนำไปเสริมสร้างบริการที่ดี สร้างให้บุคลากรในหน่วยงานถือเป็นแบบอย่างในการทำงาน และนำไปกำหนดพฤติกรรมในการทำงานเป็นทีมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีความสุข สงบร่วมกัน ดังนั้น ผู้บริหารงานหรือผู้บังคับบัญชาจะต้องมีความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์อย่างแท้จริงจึงจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานนั้นด้วยการสร้างความพอใจให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรขององค์การ ด้วยการกำหนดกลยุทธ์สำหรับการพัฒนาบุคลากร 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1.ขั้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกายและทางวาจาให้มีความเป็นปกติ มีความเหมาะสม และมีความงดงาม ที่ช่วยในการเสริมสร้างพฤติกรรมของบุคลากรให้มีความน่าเชื่อถือในสังคมมากยิ่งขึ้น 2.ขั้นการปรับเปลี่ยนเป้าหมายทางด้านจิตใจให้มีความตั้งมั่น มั่นคง และ

²³ Carr, Clay., *Teampower : Lesson from America's Top Companies on Putting Teampower to Work*. Engwood Cliffs, (New Jersey : Prentice, 1992), p. 45.

²⁴ Richard Luecke และ Jeff Polzer, แปลและเรียบเรียงโดย : สุริพร พิงพุทธคุณ แปลและเรียบเรียงจาก *Creating Teams with an Edge* หนังสือชุด “หัวใจในการบริหารธุรกิจ” ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด, หน้า 4-5. (อัดสำเนา).

จริงจังในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองที่ช่วยในการเสริมสร้างพื้นฐานให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากร และ 3. ขั้นตอนการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอให้เกิดเป็นประสบการณ์ที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อเสริมสร้างและป้องกันความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

บรรณานุกรม

- จตุพล รัชเรืองวงศ์. การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม. เอกสารประกอบการเสวนาโดยกิจกรรม KM: เล่าเรื่องให้เพื่อนฟัง. วันที่ 24 สิงหาคม 2554. (อัดสำเนา).
- ตรีเพ็ชร อำเมือง. **คู่มือ-เทคนิคการให้บริการด้วยใจ**. งานเลขานุการกิจและสภาคณาจารย์ กองบริหารงานทั่วไป สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล. (อัดสำเนา).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2539.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- _____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- พุทธทาสภิกขุ. **สมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
- วัชรภรณ์ สุริยาภิวัดน์. **วิจัยธุรกิจยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- วิลาวรรณ รพีพิศาล. **ความรู้พื้นฐานในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิจิตรหัตถกรรม, 2554.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีลและเบญจธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2539.
- สมิต สัจฉกร. **ศิลปะการให้บริการ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548.
- สามารถ บุญรัตน์. “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาศรีเพื่อแก้ปัญหาสังคม”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ 8 ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม 2555) : 504.
- สำนักงานข้าราชการพลเรือน. **กรอบการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555**. (อัดสำเนา).
- สุริพร พิงพุทธคุณ แปลและเรียบเรียงจาก Creating Teams with an Edge หนังสือชุด “หัวใจในการบริหารธุรกิจ” ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด. (อัดสำเนา).
- อริยเมธี. **แนวคิดและหลักการศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.vitheeabuddha.com/main.php?url=about&code=admin> [17 สิงหาคม 2560].

เอื้อมอร ชลวร. “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”. **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

Carr, Clay. **Teampower : Lesson from America’ s Top Companies on Putting Teampower to Work**. Engwood Cliffs. New Jersey : Prentice, 1992.

Francis, D. and Yong, D. **Improving Work Group ; A Practical Manual for Team Building**. La Jolla. Calif: University Associates, 1979.

Varney. Glenn.. **Organization Development for Managers**. (Reading. Mass : Addison – Wesley Publishing Company, 1977.

พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาสมรรถนะพยาบาล Buddhist Integration for the Development of Nursing Competencies

ร.อ.ดร.อากาศ อางสนาม
โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า
ดร.ณัฐชนันตร์ อยู่สีมารักษ์
ครูโรงเรียนพิบูลทอง

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อบูรณาการการพัฒนาสมรรถนะพยาบาลที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงพยาบาลต่าง ๆ จากการวิเคราะห์พบว่า หลักอภิปรัชชาธรรมสามารถนำไปพัฒนามนุษย์ในองค์กรทั้งหลายให้มีสมรรถนะมากยิ่งขึ้นหากพยาบาลมีความมุ่งมั่น พยายาม มีความตั้งใจอย่างเต็มที่ ความพอใจและรักในสิ่งที่ทำ (ฉันทะ) จนกลายเป็นความเพียร (วิริยะ) เอาธุระไม่ทอดทิ้งกับภาระงานที่มากมาย มีการตั้งใจ (จิตตะ) ระวังในสิ่งที่ทำไม่ปล่อยให้พุ้งซ่านเลื่อนลอยไปในเรื่องอื่น ๆ และหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราเหตุผล (วิมังสา) ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะทำให้พยาบาลมีสมรรถนะพร้อมที่จะงานเพื่อผู้อื่นโดยเฉพาะประชาชนที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลทั้งรัฐและเอกชน

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, การพัฒนาสมรรถนะ, พยาบาล

Abstract

This article aims to integrate nursing competency development in hospitals. The virtuous virtue can lead to the development of human beings in the organization to be more effective if the nurse is determined to try to fully intend. I do not know what to do. I do not let go of the distraction in the story. other This will make the nurses more able to work for others. especially those who are admitted to both public and private hospitals.

Keywords: Buddhism, Capacity Development, Nursing

บทนำ

การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในองค์กรต่าง ๆ เพื่อเพิ่มทักษะ ความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะ เฉพาะสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นซึ่งรูปแบบที่นำมาใช้ในการพัฒนาอาจจะเป็นแบบที่มีอยู่เดิมหรือพัฒนาขึ้นมาใช้สำหรับการพัฒนาเฉพาะที่เหมาะสมและสอดคล้องกับองค์กรนั้น ซึ่งจะพบมากที่สุดก็คือ การศึกษา การฝึกอบรม การพัฒนาสายอาชีพ และการพัฒนาองค์กร นอกจากนี้ องค์กรพยาบาลที่สังกัดกรมการแพทย์ก็เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการดูแล รักษา และป้องกันความเจ็บไข้ได้ป่วยของประชาชน

ที่มาใช้บริการจำเป็นต้องมีสมรรถนะที่สูงซึ่งทางพยาบาล สภาการพยาบาลได้กำหนดสมรรถนะของพยาบาลวิชาชีพไว้ในตามพระราชบัญญัติวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ พ.ศ. 2528 และที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2550 ได้กำหนดไว้ 8 ประการอันเป็นวิชาชีพการพยาบาลทั่วไป เช่น การมีจรรยาบรรณ จริยธรรม และถือกฎหมาย เป็นต้น ทำให้เห็นว่า สมรรถนะที่กำหนดขึ้นจะมีความคาดหวังอย่างมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้มีความสนใจต่อประเด็นการพัฒนาสมรรถนะที่จะนำไปสู่ความสำเร็จโดยนำหลักอิทธิบาทธรรมมาใช้สำหรับการบูรณาการเพื่อเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาสมรรถนะให้มีความสมบูรณ์ในระดับการนำไปใช้อย่างเหมาะสม

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะพยาบาล

สภาการพยาบาล ได้ปรับปรุงขอบเขตของการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง และสมรรถนะของผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงจากการสังเคราะห์การปฏิบัติของผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงของประเทศไทย นโยบายของหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่เน้นการจัดการรายกรณีในผู้ป่วยที่เจ็บป่วยซับซ้อนมีภาวะเสี่ยงสูงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อนซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการดูแลสูงโดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มคุณภาพ และลดค่าใช้จ่ายและการขยายขอบเขตของการพยาบาลในการรักษาโรคเบื้องต้นและสร้างความเข้มแข็งของบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิร่วมกับการทบทวนวรรณกรรม สภาการพยาบาลจึงได้ให้ความหมายของการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง¹

การปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง

การกระทำการพยาบาลโดยตรงแก่ผู้ใช้บริการกลุ่มเป้าหมาย หรือ กลุ่มเฉพาะโรคที่มีปัญหาซับซ้อน ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญและทักษะการพยาบาลขั้นสูง ในการจัดการรายกรณีหรือใช้วิธีการอื่นๆ การจัดระบบการดูแลผู้ป่วยเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะโรคที่มีประสิทธิภาพ ให้เหตุผลและตัดสินใจเชิงจริยธรรม โดยบูรณาการหลักฐานเชิงประจักษ์ ผลการวิจัย ความรู้ ทฤษฎีการพยาบาลและทฤษฎีอื่น ๆ ที่เป็นปัจจุบัน มุ่งเน้นผลลัพธ์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว พัฒนานวัตกรรมและกระบวนการดูแลในกลุ่มผู้ใช้บริการกลุ่มเป้าหมาย หรือ กลุ่มเฉพาะโรคอย่างต่อเนื่อง และเป็นທີ່ปรึกษาให้กับผู้ร่วมงานในการพัฒนาความรู้และทักษะงานเชิงวิชาชีพ ตลอดจนติดตามประเมินคุณภาพและจัดการผลลัพธ์โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงประเมินผลในการดูแลผู้ใช้บริการกลุ่มเป้าหมาย หรือ กลุ่มเฉพาะโรคที่มีปัญหาซับซ้อน ซึ่งขอบเขตและสมรรถนะการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงมีความครอบคลุม 9 สาขา² ดังนี้

1. สาขาการพยาบาลอายุรศาสตร์-ศัลยศาสตร์
2. สาขาการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต
3. สาขาการพยาบาลมารดาและทารก
4. สาขาการพยาบาลเด็ก

¹ ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศสภาการพยาบาล เรื่อง ขอบเขตและสมรรถนะผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง สาขาต่าง ๆ, เล่ม 126 ตอนพิเศษ 16 ง, 30 มกราคม 2552, หน้า 28-41.

² ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศสภาการพยาบาล เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-41.

5. สาขาการพยาบาลผู้สูงอายุ
6. สาขาการผดุงครรภ์
7. สาขาการพยาบาลเวชปฏิบัติชุมชน
8. สาขาการพยาบาลผู้ป่วยติดเชื่อและการควบคุมการติดเชื่อ
9. สาขาการพยาบาลด้านการไต่ถามประวัติและประวัติครอบครัว

จะเห็นได้ว่า ความสามารถในการใช้หลักฐานอ้างอิง (Evidence Based Practice) เพื่อปรับปรุงการบริการเป็นทักษะที่สำคัญมากสำหรับผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง การปฏิบัติโดยใช้หลักฐานอ้างอิง หมายถึง การบูรณาการผลการวิจัย ทฤษฎีทางการพยาบาลและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับเหตุผลทางพยาธิสรีรภาพ ประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติ และความพอใจของผู้ใช้บริการ/ผู้ป่วย เป็นแนวทางในการตัดสินใจและให้บริการทั้งนี้ต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม การปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงนั้น พยาบาลจะต้องสามารถตอบประชาชนได้ถึงประสิทธิภาพและผลลัพธ์ของการปฏิบัติ การตัดสินใจจึงต้องอยู่บนพื้นฐานของการใช้ปัญญาและวิจารณ์ญาณ ประเมินวิเคราะห์การปฏิบัติ ตลอดจนใช้ความรู้และสร้างความรู้จากการปฏิบัติ³

ขอบเขตและสมรรถนะการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงมีความครอบคลุม กลุ่มงานสำหรับพยาบาลวิชาชีพที่พึงประสงค์ มี 9 สมรรถนะ ดังนี้

สมรรถนะที่ 1 ด้านพฤติกรรมบริการให้บริการทางคลินิก (clinical behavior) หมายถึง พฤติกรรมของพยาบาลในการใช้กระบวนการพยาบาลในการดูแลผู้ป่วย มีความอิสระในการดูแลผู้ป่วย ให้การพยาบาลได้อย่างเหมาะสมกับเวลา มีการบูรณาการความรู้และประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางการพยาบาล หลักการและศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติงาน

สมรรถนะที่ 2 ด้านภาวะผู้นำและการทำงานเป็นทีม (leadership teamwork collaboration) หมายถึง พฤติกรรมของพยาบาลในการปฏิบัติการพยาบาลที่แสดงออกถึงการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ทำงานร่วมกับทีมสุขภาพในการวางแผนให้การดูแลผู้ป่วย สามารถมอบหมายงานบุคลากรระดับรองได้อย่างเหมาะสมเป็นตัวอย่างของการเป็นผู้นำด้านการปฏิบัติงานของวิชาชีพพยาบาล

สมรรถนะที่ 3 ด้านลูกค้าสัมพันธ์/บริการลูกค้า (customer – focused service / customer relations management) หมายถึง พฤติกรรมของพยาบาลในการให้บริการพยาบาลที่ตอบสนองความต้องการและพิทักษ์สิทธิของผู้ป่วย แสวงหาแนวทางในการปรับปรุงระบบการให้บริการเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ใช้บริการ

สมรรถนะที่ 4 ด้านการสื่อสารและประสานงาน (communication) หมายถึง พฤติกรรมของพยาบาลในการติดต่อสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการเป็นผู้ฟังที่ดี ให้เกียรติเพื่อนร่วมงาน ผู้ป่วยและญาติ ลดอุปสรรคของการติดต่อสื่อสาร สามารถสื่อสารและประสานงานระหว่างหน่วยงาน และระหว่างองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

³ สภาการพยาบาล, **ขอบเขตของการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.tnc.or.th/diploma/page-3.html> [26 สิงหาคม 60].

สมรรถนะที่ 5 ด้านการพัฒนาความรู้ ความสามารถ (knowledge and skill development) หมายถึงพฤติกรรมของพยาบาลที่แสดงออกถึงการพัฒนาความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงาน การประเมินตนเองอย่างสม่ำเสมอ มีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองและพัฒนาตนเองทางด้านวิชาการเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเองในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

สมรรถนะที่ 6 ด้านวิชาการและการวิจัย (scholarly activities) หมายถึง พฤติกรรมของพยาบาลในการใช้องค์ความรู้ตามหลักการและทฤษฎีการพยาบาล ริเริ่มค้นคว้าความรู้ใหม่ ๆ มีความใฝ่รู้ มีทักษะ แสวงหาความรู้ พัฒนาบทบาทของตนด้านวิชาการและวิจัยด้วยการทำวิจัย จัดทำผลงานทางวิชาการ สอนและเผยแพร่ความรู้สู่สังคมได้

สมรรถนะที่ 7 ด้านการจัดข้อมูล (information management) หมายถึง พฤติกรรมของพยาบาลในการประเมินผลการให้บริการพยาบาล วิเคราะห์และใช้ข้อมูลเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพบริการพยาบาล

สมรรถนะที่ 8 ด้านการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจ (decision making and critical thinking) หมายถึงพฤติกรรมของพยาบาลในการคิดเชิงวิเคราะห์เพื่อการแก้ไขปัญหาสุขภาพในระดับบุคคลและครอบครัว ทักษะในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน โดยอาศัยความรู้และทักษะภายใต้จรรยาบรรณ จริยธรรมของวิชาชีพได้อย่างเหมาะสม สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน

สมรรถนะที่ 9 ด้านการวางแผน (strategic management) หมายถึง พฤติกรรมของพยาบาลในการวางแผนเพื่อการดูแลสุขภาพบุคคลและครอบครัว รวมถึงการวางแผนการพัฒนา ปรับปรุงระบบงาน กลวิธีการให้บริการพยาบาลให้มีคุณภาพอยู่เสมอ⁴

กล่าวโดยสรุปสำหรับการพัฒนาสมรรถนะพยาบาลวิชาชีพโดยทั่วไป เพื่อให้สอดคล้องกับโลกในยุคปัจจุบันยิ่งภายใต้การแข่งขันที่สูงและรุนแรงไปด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยหากองค์กรหรือหน่วยงานใดไม่ได้เตรียมรองรับในการพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรย่อมเสียเปรียบในเชิงการแข่งขันไปโดยปริยาย ดังนั้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาล จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการพัฒนาสมรรถนะพยาบาลอยู่ตลอดเวลา สำหรับสมรรถนะพยาบาลวิชาชีพโดยทั่วไปตามประกาศของ สภาการพยาบาล 2552 มีสมรรถนะทั้งหมด 8 ด้าน สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาศึกษาแค่ 4 ด้าน ซึ่งได้แก่ สมรรถนะด้าน จริยธรรม จรรยาบรรณและกฎหมาย ด้านคุณลักษณะเชิงวิชาชีพ ด้าน และด้านการสื่อสารและด้านสัมพันธภาพ

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาสมรรถนะพยาบาล

หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาสมรรถนะพยาบาล ได้แก่ หลักอิทธิบาทธรรม เพราะเห็นว่ามีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่นำไปสร้างเป็นกรอบการพัฒนาสมรรถนะให้เกิดขึ้นกับการปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลวิชาชีพ

⁴ เลิศฤทธิ วุฒิตันติพงศ์, สมรรถนะหลักสำหรับพยาบาลวิชาชีพ, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://www.med.cmu.ac.th/hospital/nor/2010/index.php?option=com_content&view=article&id=6:core-competency&catid=3:2011-03-15-02-31-45&Itemid=18 [26 สิงหาคม 2560].

ทุกประเภทเพราะเป็นหนทางทางแห่งความสำเร็จประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ฉะนั้น หากพยาบาลมีความมุ่งมั่น พยายาม มีความตั้งใจและการใคร่ครวญการทำงานที่กระทำอยู่ย่อมนำความสุขแก่ผู้รับบริการนั้นก็คือประชาชน

อิทธิบาท 4 เป็นธรรมสำหรับความสำเร็จซึ่งต้องใช้ในการทำงานและเป็นทางเดียวที่จะปฏิบัติเพื่อนำไปสู่นิพพานได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ย่อมเจริญด้วยอิทธิบาทเป็นเครื่องปรุงสมาธิ อันประกอบด้วยฉันทะเป็นประธาน ด้วยวิริยะเป็นประธาน ด้วยจิตตะเป็นประธาน ด้วยวิมังสาเป็นประธาน⁵ อิทธิบาท นี้แปลว่าคุณธรรมที่จะให้เกิดความสำเร็จ ถ้าพูดง่าย ๆ ก็ว่าบันไดแห่งความสำเร็จ ถ้าเราเดินตามบันไดนี้แล้วจะก้าวไปสู่ความสำเร็จ เคยมีคนถามพระพุทธเจ้าว่าที่พระองค์ได้ตรัสรู้สังขธรรมนี้เพราะอะไร พระองค์ก็บอกว่าเพราะเรามีอิทธิบาท 4 สมบูรณ์ อิทธิบาท 4 ประการสมบูรณ์เมื่อใดแล้วก็เกิดฤทธิ์ทางใจเกิดอำนาจที่จะกระตุ้นเตือนเร่งเร้าให้มีความก้าวหน้าให้มีการปฏิบัติหน้าที่ทันทั่วที่ไม่ชักช้าเสียเวลาการนำทางสู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ต้องมีความพอใจ มีความเพียร มีสมาธิ จึงทำให้เกิดปัญญาเพราะฉะนั้น คุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ ซึ่งต้องไม่เหลือวิสัย คือสิ่งที่ตนประสงค์นั้นต้องอยู่วิสัย ที่อาจใช้ความเพียรพยายาม ทำให้เกิดขึ้นได้ มิใช่เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีโอกาสจะประสบความสำเร็จได้คุณธรรมกลุ่มนี้ทรงเรียกว่าอิทธิบาท 4⁶ คือ สูตรสำเร็จของชีวิตตามพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า จิตเป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย จิตประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายสำเร็จได้ด้วยจิต เพราะฉะนั้น ความสำเร็จจึงอยู่ที่ใจ ไม่ว่าจะเจออะไรหากเราตั้งใจกำหนดจิตไว้มั่นคง ทุกสิ่งจะสำเร็จได้ตั้งใจ และอิทธิบาท 4 ให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่างๆด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดจ่อและใช้ปัญญาได้สวนอย่างสม่ำเสมอแล้วความสำเร็จจะไม่หนีไปไหน⁷ซึ่งหลักธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่

ฉันทะ หมายถึง ความพอใจในสิ่งที่ทำ รักในเรื่องที่อยากจะทำหรืออยากได้ผล เช่น เป็นฆราวาสอยากได้เงิน อยากมีเกียรติ หรืออยากจะมีเพื่อนที่ดี เป็นต้น⁸ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ มีแรงจูงใจ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆให้สำเร็จอยากให้งานนั้นหรือบรรลุถึงจุดหมาย กล่าวคือ รักงาน และรักจุดหมายของงานให้ลึกลงไปในทางธรรม คือ ความรัก ความใฝ่ใจ บรรลุณาต่อภาวะที่ดั่งงามเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ หรือซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้นๆ อยากให้สิ่งนั้นๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดีที่ดั่งงามที่ประณีตที่บริบูรณ์ที่สุด หรืออยากให้อะไรที่ดั่งงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆของงานนั้นๆเกิดมีเป็นจริงขึ้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดั่งงามนั้น ความอยากที่เป็นฉันทะนี้มีใช้มีความหมายเดียวกับความอยากได้สิ่งต่างๆ มาเสพเสวยหรืออยากเอามาเพื่อตัวตนในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าตัณหา ความอยากของฉันทะนั้นให้เกิดความสุขความชื่นชม เมื่อเห็นสิ่งนั้นงานนั้นๆบรรลุความสำเร็จเข้าถึงความสมบูรณ์ อยู่ในภาวะอันดั่งงาม หรือกล่าวแยกออกไป คือ ขณะเมื่อสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจ ครั้นการศึกษา หรืองานที่ทำบรรลุจุดหมายก็ได้รับโสมนัสเป็นความ

⁵ พุทธศาสนิกชน, **ฆราวาสธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2537), หน้า 90.

⁶ พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2548), หน้า 166.

⁷ สนอง วรอุไร, **ทำชีวิตให้ดีและมีสุข**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2550), หน้า 97.

⁸ พุทธศาสนิกชน, **สุญญตา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2518), หน้า 90.

ฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกปีติยินดี ผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไป ส่วนความอยากของตัณหา ให้เกิดความสุขชื่นชมเมื่อได้สิ่งนั้นมาให้ตนเสพเสวยรสอร่อย หรือปรนเปรอความยิ่งใหญ่ผยองตัวตน เป็นความฉ่ำชื่นใจที่เศร้าหมอง กัดกินตนไว้ในความคับแคบ และมักติดตามมาด้วยความท่วงแหวน ห่วงกังวลเศร้าเสียดาย หวั่นกลัว และหวานระแวง เมื่อคนทั้งหลายทำงานด้วยใจรักก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีฉันทะแล้วก็ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด ให้สำเร็จผลอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้น ของงานนั้น ไม่ท่วงพะวงกับสิ่งเร้า หรือผลตอบแทนทั้งหลาย จิตใจก็มุ่งมั่นแน่วแน่ มั่นคงในการดำเนินสู่จุดหมายเรียบสม่ำเสมอ ไม่ชานไม่ส่าย ฉันทะสมาธิจึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้ และพร้อมกันนั้น ปรานสังขารคือความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วยฉันทะนั้น เมื่อมีฉันทะ เกิดขึ้นในสิ่งที่อยากรู้ อยากรู้ ศึกษา ปัญญา ก็พัฒนาไป ฉันทะก็พัฒนาควบคู่กันไปด้วย

วิริยะ หมายถึง ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดลอย เป็นความเพียร ความอาสาหญา แก่กล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นต่ออุปสรรค และความลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านั้นปีเท่านั้นเดือน เขาก็ไม่ย่อท้อ กลับเห็นเป็นสิ่งท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ ทำให้สำเร็จ เช่น นักบวชนอกศาสนาหลายท่านในสมัยพุทธกาลเมื่อดับพุทธธรรมแล้ว เลื่อมใส ขอบรรพชาอุปสมบท ครั้นได้รับทราบว่าเป็นผู้เคยเป็นนักบวชนอกศาสนาจะต้องประพฤติวัตรทดสอบตนเองก่อน เรียกว่า อยู่ปริวาส (ติดถิปริวาส) เป็นเวลา 4 เดือน ใจก็ไม่ทอดลอย กลับกล้าเสนอตัวประพฤติวัตรทดสอบเพิ่มเป็นเวลาถึง 4 ปี ส่วนผู้ที่ขาดความเพียรอยากบรรลุความสำเร็จเหมือนกัน แต่พอได้ยินว่าต้องใช้เวลานานเป็นปีก็หมดแรง หมดกำลังใจ ถอยหลัง ถ้าอยู่ระหว่างปฏิบัติ ก็ฟุ้งซ่าน จิตใจวุ่นวาย ปฏิบัติได้ผลยาก คนที่มีความเพียรเท่ากับมีแรงหนุน เวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจแน่วแน่ มั่นคง มุ่งคงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้เรียกว่าเป็นวิริยสมาธิ พร้อมทั้งปรานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน⁹ และ ความเพียรประกอบความดี มีความ ขยันหมั่นเพียรไม่ทอดธุระ เป็นเครื่องพุงความพอใจไม่ให้ทอดลอยในการทำงาน เพราะว่างานทุกชนิดมักจะง่ายตอนคิด แต่มักจะติดตอนทำ จึงจำเป็นต้องใช้ความเพียรพยายามเรื่อยไป จนกว่าจะสำเร็จตามความพอใจที่ปลูกไว้ในเบื้องต้น ดังพระพุทธนิพนธ์ตรัสเตือนไว้ว่า “วายเมเถว ปุริโส ยาวอตถสส นิปปทา เกิดเป็นคนควรพากเพียรเรื่อยไป จนกระทั่งสำเร็จจุดที่ประสงค์”¹⁰ สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้ทรงตรัสถึงคำว่า วิริยะ (ความเพียร) ว่าท่านได้ถึงพร้อมด้วยความพยายาม โดยธรรม ไม่จมลงในห้วงมหรณพซึ่งประมาณมิได้เห็นปานนี้ ด้วยกิจ คือ ความพากเพียรของบุรุษ ท่านนั้นจงไปในสถานที่ที่ใจของท่านยินดีนั้นเถิดและว่าบุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ไม่เชื่อว่าเป็นหนี้ระหว่างญาติ เทวดา และบิดา มารดา อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจของผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง¹¹ กล่าวได้ว่า วิริยะหรือความเพียรนี้ เป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดพลังงานในการทำกิจต่างๆมีลักษณะแสดงให้เห็นว่าคนๆนั้นเป็นคน

⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 844.

¹⁰ พระเทพวิสุทธิญาณ, **อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 1**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 94-95.

¹¹ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, พระบาท. **พระมหาชนก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทอัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2542), หน้า 24-26.

รับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน ไม่ทอดทิ้งกิจการงาน ดำเนินการงานที่คิดว่าจะทำ นับเป็นผู้ไม่เบื่องาน เมื่อมีงานมาถึงก็รีบทำโดยไม่ชักช้า มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ผู้มีลักษณะทั้งหมดที่กล่าวมานี้ย่อมได้ชื่อว่ามีความวิริยะหรือความเพียร ซึ่งสามารถประสบความสำเร็จในทุกกิจการ ส่วนคนที่มีนิสัยเกียจคร้านหนักไม่เอาเบาไม่สู้ ชอบผัดวันประกันพรุ่ง มักหาเหตุมาอ้างแก้ตัว เพื่อไม่ต้องทำงานจนติดเป็นนิสัย ย่อมเอาดีกับใครลำบาก อาชีพการงานย่อมย่ำอยู่กับที่ที่ตั้งหลักฐานไม่ได้¹² เพราะในการทำงานนั้น กำลังใจจะต้องสัมพันธ์กับสิ่งที่ต้องการจะทำ เมื่อเราเห็นว่าสิ่งที่ต้องการจะทำนั้นดีงาม ถูกต้อง มีคุณค่า เกิดฉันทะขึ้นมาแล้ว ใจก็คิดอยากจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ ก็เกิดกำลังใจ ทำให้ใจสู้ เข้มแข็ง อยากจะเอาชนะ จะทำสิ่งนั้นสำเร็จให้ได้ กำลังใจนี้เป็นตัวชู ทำให้เห็นสิ่งที่ต้องการจะทำนั้น เป็นสิ่งท้าทาย เราก็อิงพยายามจะทำให้สำเร็จ ดังนั้นเมื่อความเพียรพยายามมา กำลังใจมา ก็ทำให้เกิดความเข้มแข็ง ชีวิตก็มีเรี่ยวมีแรงก้าวต่อไปได้อีก นี่คือนิสัยในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้ตั้งใจหมาย¹³

จิตตะ หมายถึง ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาใจฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป เพราะการใช้อิทธิบาท 4 ที่ใช้เป็นฐานในส่วนที่เกี่ยวกับจิตตะไว้ว่า คำว่าเอาใจใส่หมายความว่า ใจจดใจจ่ออยู่กับเรื่องนั้น เช่น ในเรื่องที่จะคิดจะค้นจะปฏิบัติในเรื่องอะไรเอาใจคิดไว้เสมอ พุดกับตัวเองไว้บ่อย ๆ คิดไว้บ่อย ๆ กำลังใจมันก็เกิดขึ้นในการที่ศึกษาในการที่จะปฏิบัติในการที่จะก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ชอบเพราะความคิดจ่อจ่อในเรื่องนั้น เราจะตั้งจุดไว้ ตั้งเข็มไว้ แล้วใจก็อยู่กับเรื่องนั้น อยู่ด้วยปัญญาอยู่ด้วยเหตุผล¹⁴ นอกจากนี้ยังหมายถึง การเอาใจฝักใฝ่สนใจในกิจการงานนั้น ๆ ไม่ทอดธุระ เอาใจฝักใฝ่สนใจอย่างจริงจังในสิ่งที่ตนได้ปลุกฝังความพอใจ และกำลังใช้ความพยายามอยู่ ไม่ทอดทิ้งธุระเหล่านั้น มีความแน่วแน่มั่นคงอยู่กับภารกิจนั้น อันเป็นลักษณะของการปฏิบัติภารกิจตามหน้าที่ของตนด้วยความแน่วแน่มุ่งมั่น มั่นคง ไม่หวั่นไหวจนกว่าจะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ กำลังจิต กำลังทำอยู่ในขณะนั้น¹⁵ เป็นความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝักใฝ่คิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่น ๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่น ๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่อง งานนั้น ชลุกง่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกายแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรจะเกิดก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมนวันลืมนคืนลืมนกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อฝักใฝ่เช่นนี้ ย่อมนำไปสู่สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่มั่นคง สนธิในกิจที่ทำ มีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้นเพราะจิตตะ หากแปลตรงตัวว่าคิดความหมาย ได้แก่ การเอาใจใส่กับงานที่ทำ ไม่ทอดธุระ ไม่ว่าใครจะทำการสิ่งใดถ้าเป็นคนประมาทไม่เอาใจใส่กับงานที่ตนทำ ทำอะไร ทั้ง ๆ ขว้าง ๆ งานย่อมจะสำเร็จเป็นผลดี ไม่ได้ จิตตะมีประโยชน์โดยตรงในการกำจัดเสียซึ่งความเลินเล่อ ทอดธุระในหน้าที่ของตน เป็นธรรมป้องกันความเสียหายของงาน¹⁶

¹² พ.สุวรรณ, โปษมงคล พุทธศาสดาต่ออายุ, กรุงเทพมหานคร : สร้อยทอง, 2541, หน้า 60-61.

¹³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), คติธรรมแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2547), หน้า 40.

¹⁴ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), ภาวนาช่วยเสริม เพิ่มพลังจิต, หน้า 85.

¹⁵ พระเทพดิลก (ระแบบ จตฺตาโณ), อธิบายหลักกรรมตามหมวด จากนวโกวาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2548), หน้า 167 - 168.

¹⁶ ปิ่น มุกกันต์, บันทึกธรรม ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2518), หน้า 39.

วิมังสา หมายถึง ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ ประเมินผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น¹⁷ คำว่า ไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่อง หรือข้อขัดข้องเป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็นได้ไม่ยาก คนมีวิมังสาชอบคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่าผลนี้เกิดจากเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านี้ ถ้าองค์ประกอบนี้ออกเสียจะเป็นอย่างไร ถ้าเพิ่มองค์ประกอบนี้เข้าไปแทน จะเกิดผลอย่างไร ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหนซึ่งเป็นการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลและกระบวนการทำงาน วิมังสาเป็นผลของจิตตะ คือเมื่อตรวจตราดูแล้วเห็นว่าการทำงานบกพร่อง หรือผิดวัตถุประสงค์ก็จัดการแก้ไข ความบกพร่อง และทำงานให้ตรง วัตถุประสงค์ อีกอย่างหนึ่งก็พิจารณาเหตุผลในการทำงานตามขั้นตอนงานที่ลงมือทำแล้วนั้นได้ผลเป็นขั้นๆ อย่างไร เป็นผลที่พึงปรารถนาหรือไม่ ถ้าได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจหรือได้ผลไม่พึงปรารถนาก็จัดการแก้ไขทางด้านพุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า วิมังสา คือ สอดส่อง อย่างละเอียดลออ อย่างเยือกเย็นอยู่เสมอ สามารถแก้อุปสรรคได้¹⁸ ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย ข้อบกพร่อง หรือข้อขัดข้องในกิจที่ต้องทำ เป็นต้น รู้จักทดลอง และคิดค้นหาทางปรับปรุง แก้ไขปัญหาในระยะยาว หรือในระยะสั้น ซึ่งจะเกิดขึ้นในปัจจุบัน และในอนาคต ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็นได้ไม่ยาก คนมีวิมังสาชอบคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่า ผลนี้เกิดจากอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบนี้ไปแทน จะเกิดผลอย่างไร ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ที่จุดเช่น แม้ในการปฏิบัติธรรม การพิจารณาใคร่ครวญสอบสวนธรรมเช่นว่า ธรรมข้อนี้ มีความหมายอย่างไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร ควรใช้ในโอกาสอย่างไร ควบคุมสัมพันธ์กับธรรมข้อใด ปฏิบัติธรรมคราวนี้ไม่ค่อยก้าวหน้า อินทรีย์ใดอ่อนไป อินทรีย์ใดมากไป คนสมัยปัจจุบันอยู่ในสภาพอย่างนี้ ขาดแคลนธรรมข้อใดมาก ที่ทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จในการทำงาน จะนำธรรมข้อนี้ไปใช้ควรใช้วิธีอย่างไรควรเน้นความหมายด้านไหน เป็นต้น การคิดหาเหตุ และสอบสวนทดลองอย่างนี้ ย่อมช่วยรวมจิตให้ค่อยกำหนด และคิดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างละเอียดตลอดเวลา เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่ดั่งกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลัง เรียกว่า วิมังสาสมาธิ ซึ่งจะมีประธานสังขาร คือ ความเพียรที่สร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับกับสมาธิข้ออื่นๆ¹⁹ คือ การใคร่ครวญ ตรวหาสาเหตุและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้นโดยรู้จักทดลอง วางแผน คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 19, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส, อาร์พริ้นติง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2553), หน้า 160.

¹⁸ พุทธทาสภิกขุ, **สญฺญตา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรม, 2518), หน้า 90.

¹⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 842.

กล่าวได้ว่า หลักอิทธิบาทธรรม คือ องค์ธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี หนทางแห่งความสำเร็จ สูตรแห่งความสำเร็จ คุณเครื่องที่จะนำไปสู่ความสำเร็จโดยเร็ว จึงเป็นลักษณะของว่าอิทธิบาทธรรมที่มองถึงเป้าหมายของความสำเร็จเป็นที่ตั้งหากมีการปฏิบัติหรือมีการเสริมสร้างองค์ประกอบของอิทธิบาทครบทั้ง 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจ ความชอบใจ ความรักในสิ่งนั้น ๆ เป็นองค์ธรรมลำดับต้นของอิทธิบาทที่จะสามารถกำหนดเงื่อนไขไว้ก่อนที่สุด เพราะหากความพอใจไม่เกิดขึ้นองค์ธรรมอื่น ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น จึงเป็นไปตามลักษณะของการปลูกความรักความศรัทธาหรือปลูกพลังใจให้กับสิ่งที่ตนเองกำลังจะกระทำให้เกิดความพอใจอย่างสูงสุดจึงจะสามารถกระตุ้นเตือนให้ตนเองเกิดองค์ธรรมต่อไป วิริยะ คือ ความพากเพียรเป็นองค์ธรรมที่จะขับเคลื่อนหรือสืบต่อความพอใจในแรงกระตุ้นจากฉันทะ เพราะเมื่อบุคคลมีความรักความพอใจในสิ่งใดย่อมจะต้องช่วยขวนขวายในได้มาในสิ่งนั้นจึงต้องใช้พลังกำลังทำหมดไปเพื่อให้ได้มา จิตตะ คือ ความตั้งใจในสิ่งที่มีความพอใจและความเพียรที่เกิดขึ้นเพื่อกำหนดเป้าหมายของการกระทำอย่างชัดเจนหรือเพื่อให้เป้าหมายบรรลุไปแต่ละอย่าง และวิมังสา คือ ความคิดพิจารณาอย่างรอบคอบอันเป็นคุณลักษณะของปัญญาในการคิดวิเคราะห์เพื่อค้นหาทิศทางหรือแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหาหรือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายให้รวดเร็วที่สุด

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาสมรรถนะพยาบาล สภาการพยาบาลได้กำหนดสมรรถนะของพยาบาลวิชาชีพไว้ในตามพระราชบัญญัติวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ พ.ศ. 2528 และที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2550 เพื่อให้การบริการของผู้ประกอบวิชาชีพพยาบาลและการผดุงครรภ์ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง สมรรถนะดังกล่าวมีจำนวน 8 สมรรถนะ ซึ่งเป็นสมรรถนะพยาบาลวิชาชีพทั่วไป ได้แก่ สมรรถนะด้านที่ 1 สมรรถนะด้านจริยธรรม จรรยาบรรณ และกฎหมาย สมรรถนะด้านที่ 2 สมรรถนะด้านการปฏิบัติการพยาบาลและการผดุงครรภ์ สมรรถนะด้านที่ 3 สมรรถนะด้าน คุณลักษณะเชิงวิชาชีพสมรรถนะด้านที่ 4 สมรรถนะด้านภาวะผู้นำ การจัดการ และการพัฒนาคุณภาพ สมรรถนะด้านที่ 5 สมรรถนะด้านวิชาการและการวิจัย สมรรถนะด้านที่ 6 สมรรถนะด้านการสื่อสารและสัมพันธภาพ สมรรถนะด้านที่ 7 สมรรถนะด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ และสมรรถนะด้านที่ 8 สมรรถนะด้านสังคม

หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาสมรรถนะพยาบาล ได้แก่ หลักอิทธิบาทธรรม เพราะเห็นว่ามีเหมาะสมอย่างยิ่งที่นำไปสร้างเป็นกรอบการพัฒนาสมรรถนะให้เกิดขึ้นกับการปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลวิชาชีพทุกประเภทเพราะเป็นหนทางทางแห่งความสำเร็จประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ฉะนั้น หากพยาบาลมีความมุ่งมั่น พยายาม มีความตั้งใจและการใคร่ครวญการทำงานที่กระทำอยู่ย่อมนำความสุขแก่ผู้รับบริการ อิทธิบาท 4 เป็นธรรมสำหรับความสำเร็จซึ่งต้องใช้ในการทำงานจะประกอบด้วย ฉันทะ หมายถึง ความพอใจในสิ่งที่ทำ รักในเรื่องที่อยากจะทำหรืออยากได้ผล วิริยะ หมายถึง ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดเลย เป็นความเพียร ความอาจหาญ แก่กลัวกลัว บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ จิตตะ หมายถึง ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝึกฝืนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน

เลื่อนลอยไป และวิม้งสา หมายถึง ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราเหตุผล

บรรณานุกรม

- ปิ่น มุกข์กันต์. **บันทึกธรรม ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร :คลังวิทยา. 2518.
- พ.สุววรรณ. **โพชนงค์ พุทธศาสดาต่ออายุ**. กรุงเทพมหานคร : สร้อยทอง. 2541.
- พระเทพดิลก (ระแบบ จตตภาโณ). **อธิบายหลักธรรมตามหมวด จากนวโกวาท**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา. 2548.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด. 2553.
- _____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2543.
- _____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2543.
- _____. **คติธรรมแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา. 2547.
- พุทธทาสภิกขุ. **สัญญาตา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรม. 2518.
- _____. **ขรรวาสธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ. 2537.
- พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑิตญาโณ). **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา. 2548.
- พระเทพวิสุทธิญาณ. **อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2538.
- ราชกิจจานุเบกษา. ประกาศสภาการพยาบาล เรื่อง **ขอบเขตและสมรรถนะผู้ปฏิบัติการพยาบาลชั้นสูง สาขาต่าง ๆ**. เล่ม 126 ตอนพิเศษ 16 ง. 30 มกราคม 2552.
- เลิศฤทธิ วุฒิตันติพงศ์. **สมรรถนะหลักสำหรับพยาบาลวิชาชีพ**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.med.cmu.ac.th/hospital/nor/2010/index.php?option=com_content&view=article&id=6:core-competency&catid=3:2011-03-15-02-31-45&Itemid=18 [26 สิงหาคม 2560].
- สนอง วรอุไร. **ทำชีวิตให้ดีและมีสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์. 2550.
- สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. พระบาท. **พระมหาชนก**. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. 2542.
- สภาการพยาบาล. **ขอบเขตของการปฏิบัติการพยาบาลชั้นสูง**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.tnc.or.th/diploma/page-3.html> [26 สิงหาคม 60].

หลักไตรสิกขากับการส่งเสริมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ The Tri-Sikkha and Health Promotion among Elderly People

นิพัทธวรรณ ไวยะนันท์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ประเทศไทยกำลังเผชิญปัญหาจากการก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ การจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุไม่เหมาะสมทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนทั้งต่อร่างกาย จิตใจของตัวผู้สูงอายุเอง และส่งผลกระทบต่อชุมชนและประเทศชาติในด้านของเศรษฐกิจและสังคม การส่งเสริมดูแลสุขภาพจึงมิใช่หมายความแต่เพียงการปราศจากโรคและความพิการเท่านั้น หากแต่หมายถึง สุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคมด้วย ผู้สูงอายุมีความเปลี่ยนแปลงสุขภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา แตกต่างจากวัยที่ผ่านมามากและรวดเร็ว หรือกล่าวสั้นๆ ว่า มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายและจิตซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หลักการของไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา คือ ศีลควบคุมกายและสมาธิควบคุมจิตใจตามลำดับ ก่อให้เกิดสติอันเป็นจุดเริ่มต้นของปัญญาเข้าใจธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงของสุขภาพตามวัย นอกจากนี้ การเจริญสมาธิ มีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่ามีผลต่อทั้งสุขภาพจิตและผลต่อสุขภาพกาย การนำหลักการไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ จึงครบถ้วนการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

คำสำคัญ : หลักไตรสิกขา, การส่งเสริมสุขภาพ, ผู้สูงอายุ

Abstract

Thailand is going to be the Ageing Societies. Healthcare and health promotion for the elderly becomes an important issue. Change to the elderly affects their healths: physical, mental, social, and spiritual aspects or saying that mind and body function together. Tri-Sikkha, the three Buddhist principles, composing of Adhisilasikkha; the physical norm, Adhiccittasikkha; the mindful meditation and Adhipannasikkha; the wisdom, promote the mental and spiritual health making the elderly have an insight and accept the truth about the nature of ageing and change. Moreover, there have been many evidences that meditation improves both mental and physical healths. So, the elderly healthcare and health promotion using Tri-Sikkha is the holistic approach.

Key words : Tri-Sikkha, Health Promotion, Elderly people

บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญปัญหาจากการก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ การจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุไม่เหมาะสมทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนทั้งต่อร่างกาย จิตใจของตัวผู้สูงอายุเอง และส่งผลกระทบต่อชุมชนและประเทศชาติในด้านของเศรษฐกิจและสังคม ด้วยการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคมในปัจจุบันที่เป็นครอบครัวเดี่ยวและหนุ่มสาวเข้าไปทำงานในเมือง ทำให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสุขภาพตามลำพัง ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ ดังนั้น วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของผู้คนล้วนอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมซึ่งมีรากเหง้ามาจากศาสนาพุทธ การนำหลักไตรสิกขาเข้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในแง่มุมมองของการดูแลสุขภาพจึงเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งตามนิยามขององค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ เนื่องจากช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยมีการคุมกำเนิดอย่างมีประสิทธิภาพและมีพัฒนาทางการแพทย์อย่างมากทำให้อัตราการเกิดลดลงและอายุขัยของประชากรไทยยืนยาวขึ้น สัดส่วนและจำนวนประชากรผู้สูงอายุจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ คือ มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป 10.5% ตั้งแต่ปี 2548 ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 15.8^{1,2} และประมาณการว่า ในปี พ.ศ. 2573 ประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 25 หรือประมาณ 17.76 ล้านคน จากประชากรทั้งประเทศ 70.62 ล้านคน³ จากการศึกษาวิจัย⁴ พบว่าคำจำกัดความหรือข้อตกลงเกี่ยวกับคำว่า “ผู้สูงอายุ” นั้น องค์การสหประชาชาติ ไม่ได้มีการกำหนดเกณฑ์อายุเริ่มต้นที่เป็นมาตรฐาน เพียงยอมรับโดยทั่วไปว่าหมายถึงบุคคลหรือกลุ่มประชากรที่มีอายุตามปีปฏิทิน ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นเกณฑ์อายุเริ่มต้นเดียวกับคำแนะนำขององค์การอนามัยโลกที่ใช้ในการกำหนดช่วงอายุของผู้สูงอายุ แต่ในทางปฏิบัติมีความแตกต่างระหว่างประเทศ กล่าวคือกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วแม้ส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดอย่างเป็นทางการหรือระบุชัดเจนทางกฎหมาย แต่มักถูกอ้างอิงหรือตกลงไว้ที่เกณฑ์อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย กำหนดไว้หรือตกลงไว้ที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป การกำหนดนิยามผู้สูงอายุทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ อยู่ภายใต้แนวคิดที่ว่าผู้สูงอายุเป็นวัยที่เปราะบางสมควรได้รับสวัสดิการการดูแลสุขภาพหลังจากการทำงาน จึงมักเป็นอายุเดียวกันกับอายุ

¹ สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, “ประชากรสูงอายุไทย: ปัจจุบันและอนาคต,” เอกสารประมวลด้านสถิติและสังคม 1/2558 สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ <<https://www.m-society.go.th/ebook/uploads/doc/ThaiOld/files/res/downloads/book.pdf>,> 2558

² ESCAP, *Ageing In Asia And The Pacific Country Profiles*, (Bangkok: Economic and Social Commission for Asia and the Pacific: ESCAP), p. 95

³ สมรักษ์ รักษาทรัพย์, กาญจน์ กังสานพรศิริ, และ นงนุช อินทรวีเศษ, “โครงการศึกษาอาชีพและโอกาสที่จะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม สอดคล้องกับผู้สูงอายุ”, รายงานฉบับสมบูรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553, หน้า 3-1

⁴ อุดมพร ชื่นไพบูลย์, “การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อความสมดุลในชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ” วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์ ปีที่ 35 ฉบับที่ 1 (2559): หน้า 41-64

เกษียณ นอกจากการกำหนดด้วยอายุแล้ว ความหมายของการเป็นผู้สูงอายุยังสามารถอธิบายโดยทฤษฎีประกอบ ทางสังคมภายใต้มโนทัศน์เกี่ยวกับการสร้าง “ภาพแทนความจริง” ว่าภาพลักษณ์ผู้สูงอายุที่ถูกรับรู้และเข้าใจนั้น เกิดจากการสร้างภาพขึ้นในแต่ละสังคม แต่ละวัฒนธรรม และแต่ละช่วงเวลา ซึ่งเป็นเพียงความจริงบางส่วน ในสังคมสมัยใหม่ ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ปรากฏมักถูกนำเสนอในด้านลบ ซึ่งนำไปสู่การเลือกปฏิบัติและการรังเกียจอันเนื่องมาจากอายุ หรือ “วัยาคติ” ต่อผู้สูงอายุ สำหรับประเทศไทยในอดีต ตั้งแต่สมัยอยุธยา ถึงแม้จะไม่มีกำหนดนิยามผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการ แต่อุณมานได้ว่าหมายถึงผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเช่นกัน กล่าวคือระบบมูลนาย ซึ่งเป็นระบบที่มีไพร่สำหรับพระมหากษัตริย์หรือขุนนางใช้เป็นกำลังแรงงานในการสงคราม หรือทำงานต่างๆ เช่น การทำเกษตรกรรมและการก่อสร้าง กำหนดให้ผู้ชายสิ้นสุดการเป็นไพร่เมื่ออายุ 60 ปี ปัจจุบัน ประเทศไทยได้กำหนดนิยามผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 โดย “ผู้สูงอายุ” หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป แต่จากการศึกษา⁵ ผู้ร่วมสนทนากลุ่มมีความเห็นว่าน่าจะเลื่อนอายุให้สูงขึ้นจาก 60 ปี เนื่องจากในปัจจุบันคนไทยโดยเฉลี่ยมีอายุยืนยาวขึ้น สุขภาพดีขึ้นซึ่งอาจจะเลื่อนเป็นที่ 65 ปี หรือ 70 ปี แต่ต้องไม่กระทบสิทธิประโยชน์ที่ได้รับในปัจจุบัน

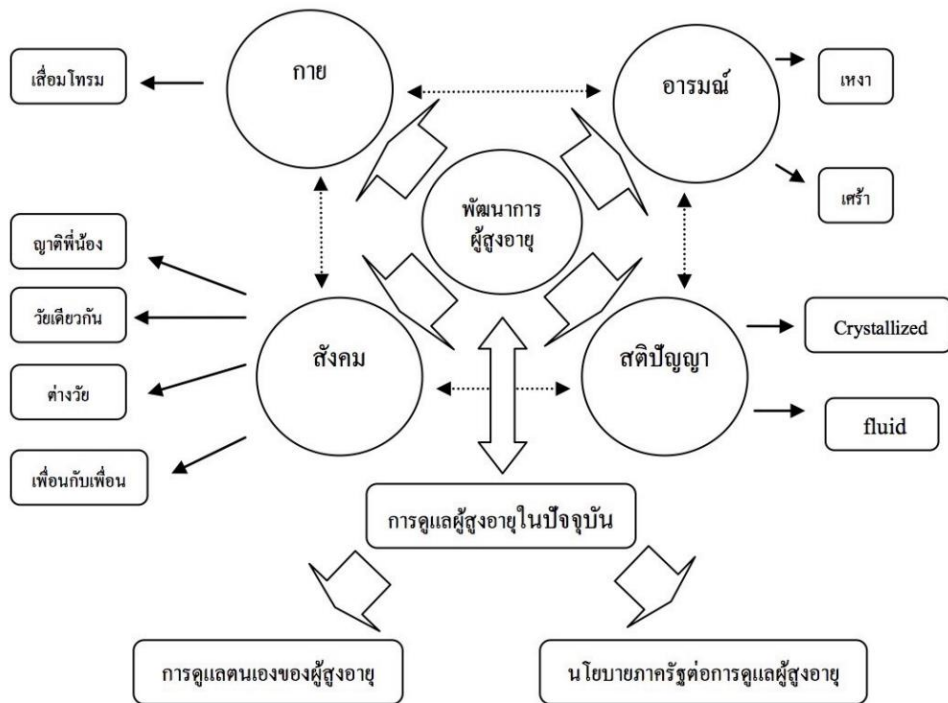
อย่างไรก็ตาม บุคคลเมื่อเข้าสู่วัยสูงวัยจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจหรืออารมณ์ สังคมหรือสิ่งแวดล้อม และสติปัญญาแตกต่างจากวัยที่ผ่านมามากและรวดเร็ว ดังแสดงในรูปที่ 1 ส่วนผลจากการศึกษาหนึ่งในประเทศไทยพบว่าผู้สูงอายุมีสภาพปัญหา 4 ด้านคือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคมและการอยู่ร่วมกัน และด้านเศรษฐกิจรายได้⁶ จะเห็นว่าผู้สูงวัยประสบกับปัญหาหลายประการ ผู้สูงวัยจึงต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับปัญหาเหล่านั้น หากปรับตัวไม่เหมาะสม อาจก่อผลเสียทั้งแก่ตนเองและสังคม ความสำคัญของผู้สูงวัยจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับอายุยืนยาว แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย ดังนั้น สิ่งที่ควรคำนึงคือ ผู้สูงวัยจะดำรงชีวิตอยู่อย่างไร ควรมีวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร พัฒนาตนเองอย่างไร จึงสามารถมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพ⁷

World Health Organization [WHO], 1960 ระบุว่า “สุขภาพ มิใช่หมายความแต่เพียงการปราศจากโรคและความพิการเท่านั้น หากแต่หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคม ดังนั้น ในการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุจึงต้องพัฒนาเป็นองค์รวมด้วย ดังรูปที่ 1

⁵ อ่างแล้ว, อุดมพร ชั้นไพบูลย์, หน้า 41-64

⁶ ทิพวรรณ สุธานนท์, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

⁷ รศรินทร์ เกรย์ และคณะ, มโนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ: มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคม และสุขภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 1, (นครปฐม :สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล), 2556

รูปที่ 1 แสดงพัฒนาการของผู้สูงอายุสู่บทบาทผู้สูงอายุในปัจจุบัน

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของผู้คนอยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนาพุทธซึ่งเป็นหนึ่งในรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธตรัสสอนหลักธรรมซึ่งเป็นจิตวิทยาร่วมสมัยจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต (a set of about reality) การเข้าใจความเป็นมนุษย์ (human mind) การมีคุณธรรม จริยธรรมอันนำไปสู่การดำเนินชีวิตชอบของมนุษย์ (ethics) หลักธรรมหลายประการในศาสนาพุทธสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งมีบทบาทต่อสุขภาพกายและจิตด้วย เช่น มีผู้นำเสนอคู่มือการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ โดยอาศัยหลักการสำคัญ คือ การพัฒนาตนในไตรสิกขา การรู้เข้าใจหน้าที่ต่ออริยสัจ 4 การเข้าใจหลักพุทธธรรมเรื่องความสุข การกำหนดจุดหมายในการดำเนินชีวิต และการรู้วิธีปฏิบัติต่อความสุข⁸

ความเป็นจริงของชีวิตหรือกระบวนการเกิดขึ้นและดับไปแห่งทุกข์ที่อยู่ตามธรรมชาติอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องสัมพันธ์กัน คือ ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์⁹ หรืออริยสัจสี่ เมื่อ

⁸ วิไลวรรณ อาจารย์ยานนท์, “คู่มือการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 หน้า 18-31, 2559

⁹ Payutto, B. P. A., *The Pali Canon: What a Buddhist Must Know*, (Nakorn Pathom: Wat Nyanavesakavan), 2003

มนุษย์สามารถดับทุกข์ย่อมเกิดสุขภาวะ มนุษย์จะถึงการดับทุกข์ได้ต้องปฏิบัติและดำรงตามหลักไตรสิกขา คือ ประพฤติในศีล เจริญสมาธิ นำไปสู่การเกิดปัญญา

หลักไตรสิกขาตามคำสอนในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้สอนเกี่ยวกับองค์ประกอบของชีวิตว่า ชีวิตประกอบด้วยชั้น 5¹⁰ ธาตุ 6¹¹ หรือ รูปกับนาม หรือกายกับจิตทำงานประสานและเชื่อมโยงกัน หากขาดหรือบกพร่ององค์ประกอบใด ชีวิตจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ การพัฒนาตนจึงต้องพัฒนาด้านกายและจิตใจควบคู่กันไปอย่างพอดีตามหลัก มัชฌิมาปฏิปทา หลักปฏิบัติสัมพันธ์สอดคล้องกันขององค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน คือ กาย ใจ และปัญญา ชีวิตที่มีระยะเวลาอยู่เพียงเล็กน้อยจึงจะพัฒนาเป็นชีวิตที่สมบูรณ์และสมดุลง มีคุณภาพ มีความสุขที่แท้จริง¹²

ในพระไตรปิฎก กล่าวถึง สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง), อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง), อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง)¹³ และคัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายว่า “ไตรสิกขาเป็น หลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้บุคคลล่วงพ้นจากอบาย กามธาตุและภพทั้งปวงด้วยแนวปฏิบัติสายกลาง มีศีลที่เป็น ปฏิปักษ์ต่อกิเลสทางการล่วงละเมิดทางกาย วาจา สมาธิที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ้มรุมจิตใจ และปัญญา ที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่ซุกซ่อนอยู่ในจิต เพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอรหันต์” ไตรสิกขา จึงหมายถึง ข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติสำหรับฝึกฝนอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองจนบรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ตามขั้นตอน 3 ประการ คือ

1. อธิศีลสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ฝึกฝนอบรม ความประพฤติทางกาย วาจา คือ ระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ด้วยความ ก่อกูล ไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียน¹⁴

ศีล จำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ อาคารยวินัย วินัยที่พระพุทธเจ้าทรง บัญญัติสำหรับชาวบ้านผู้ครองเรือนทั่วไป ได้แก่ ศีล 5 ศีล 8 และ อนาคารยวินัย วินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ขึ้นสำหรับบรรพชิตในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล 10 สำหรับสามเณร ศีล 227 สำหรับพระภิกษุ และศีล 331 สำหรับภิกษุณี โดยในการฝึกฝนศึกษาขั้นศีลให้บริสุทธิ์ต้องปฏิบัติตามหลักปาริสุทธิศีล ซึ่งหมายถึง ศีลเป็น เครื่องทำให้บริสุทธิ์ ศีลเป็นเหตุให้บริสุทธิ์ หรือความประพฤติดีที่จัดเป็นศีล อันประกอบด้วย

ปาฏิโมกข์สังวรศีล ความสำรวม ในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติ เคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งหมายถึง ไม่ละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติทั้งทางกายและทาง วาจา โดยถือเป็นการรักษาวินัยแม่บทในการอยู่ร่วมกัน เพื่อจัดระเบียบให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย อินทรีย์ สังวรศีล ความสำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้อกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง 6 ซึ่งหมายถึง การ

¹⁰ วิ.ม.(ไทย) 4/20/24-26

¹¹ ม.อ. (ไทย) 14/684-689/437-441

¹² พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า 346-347, 2551

¹³ ที.ปา. (ไทย) 11/228/227-232

¹⁴ อ้างอิงแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), หน้า 308

รู้จักใช้ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ อย่างสำรวมระวัง มีสติ ไม่ให้ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง ความแค้น เคือง ริษยา ครอบงำ เพื่อให้ตั้งมั่นอยู่ในปาฏิโมกขสังวรศีลได้

อาชีวปาริสุทธิศีล ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตตนเองในทางที่ชอบ ซึ่งหมายถึง การงดเว้นจากมิถนาศีพ ไม่ประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรม เพื่อไม่เบียดเบียน ไม่ก่อเวรภัย ไม่ก่อความเดือดร้อนให้ทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่น กลุ่ม ชุมชนและสังคม

ปัจจัยสันนิสิตศีล ศีลที่เกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ การพิจารณาเสพบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ ของสิ่งนั้น ไม่บริโภครด้วยตัณหา ซึ่งหมายถึง การพิจารณาเสพบริโภคอาหาร การใช้สอยเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ด้วยปัญญาที่รู้และเข้าใจคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งเหล่านั้น¹⁵ เพื่อระงับความหิว ให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ มีสุขภาพแข็งแรง ปกปิดอวัยวะที่ควรระอาย ป้องกันความร้อน ความหนาว ลม แดด ฝน ยุงและแมลงต่าง ๆ ป้องกันและรักษาอาการเจ็บป่วยให้ทุเลา สามารถดำเนินชีวิตที่ดำรงต่อไปได้

2. อธิจิตสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง การฝึกฝนอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงมีคุณธรรม¹⁶ การฝึกจิตให้มีสมาธิมี 2 วิธี คือ การเจริญสมถกรรมฐาน หรือ สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบหรือเกิดสมาธิ โดยให้จิตยึดเกาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอารมณ์ หรือกำหนดจิตให้ระลึกรถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่มีเรื่องอื่นแทรกเข้ามา และการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน หรือ วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญา ความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้เท่าทันปรากฏการณ์ทุกอย่างที่เข้าไปเกี่ยวข้อง โดยไม่ปรุงแต่งยึดติดถือมั่นด้วยอำนาจของอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เพื่อให้จิตได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม ควรแก่การงานทางปัญญา¹⁷

3. อธิปัญญาสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ ปราศจากกิเลสและกองทุกข์¹⁸ ปัญญามี 2 ระดับ ได้แก่ โลภียปัญญา หรือ ปัญญาในระดับทิวฐิติ เป็นปัญญาทางโลกของปุถุชนทั่วไป เกิดขึ้นจากการพิจารณาด้วยจิตธรรมตา เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีความเจริญก้าวหน้า และ โลกุตตรปัญญา หรือ ปัญญาในระดับญาณ เป็นปัญญาของอริยชนที่รู้ยิ่งเห็นจริง เกิดจากการบำเพ็ญเพียรทางจิตตามหลักสมาธิโดยตรง ผ่านการฝึกอบรมอย่างยิ่งยวดจนขัดเกลากิเลส ตัณหา ความเห็นผิดได้¹⁹ การพัฒนาปัญญาจึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ก. การฝึกฝนอบรมปัญญาตามแนวโลกียปัญญา คือ การคิดพิจารณาอย่างเป็นระบบด้วยโยนิโสมนสิการ จนถึงพร้อมด้วยศรัทธา เกิดความเลื่อมใส มั่นใจในหลักธรรม โดยเฉพาะ เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถึงพร้อมด้วยศีล รักษาศีลให้บริสุทธิ์ เว้นขาดจากการประพฤติที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ รู้จักเสียสละความสุขสบายและผลประโยชน์ที่ตนควรจะได้รับให้แก่ผู้อื่น พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่โดยไม่เห็นแก่ตัว ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์ ไม่ใช่

¹⁵ อ้างอิงแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), หน้า 123-124

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 307

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63-66

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 308

¹⁹ อภ.วิ. (ไทย) 35/796/420-422

ประโยชน์ มีความเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงที่สามารถเปลี่ยนมุมมอง ทักษะคิด การแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นไปเพื่อความสุขทั้งในชีวิตปัจจุบันและชีวิตภายหน้า

ข. การฝึกฝนอบรมปัญญาตามแนวโลกุตตรปัญญา คือ การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 จนรู้แจ้งในไตรลักษณ์ เห็นสภาวะธรรมอันเนื่องมาจากขั้นที่ 5 ที่ประกอบขึ้นเป็นชีวิต ธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายที่เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน ต่างอิงอาศัยกันเกิดขึ้น เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้ว ย่อมตั้งอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วเสื่อมสลายดับไป รู้แจ้ง ในอริยสัจ 4 ข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ ทำให้จิตเข้มแข็ง ผ่องใส พัฒนาไปสู่สัมมา-วิมุตติ บรรลุโสดาบันหรืออริยผลได้ทุกขั้นจนถึงอรหัตผล

ในการฝึกฝนศึกษาตามหลักไตรสิกขา ต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างสัมมาทิฐิจากการแนะนำชักจูงของกัลยาณมิตร แล้วใช้โยนิโสมนสิการคิดพิจารณา จากนั้นจึงฝึกฝนศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้วยการรักษาศีล เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้ถูกต้อง ประกอบอาชีพที่สุจริต บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 เครื่องเสริมความสะดวกสบาย เทคโนโลยีต่าง ๆ ตามคุณค่าที่แท้จริง ทำให้สามารถพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพ คุณภาพและสุขภาพที่ดีได้ ส่งผลให้สามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็นให้สมบูรณ์พร้อม จนถึงขั้นเท่าทันความจริงของสังขาร สามารถไว้วางใจต่อสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง จิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ อันเป็นการพัฒนาชีวิตอย่างมีบูรณาการและเป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

หลักไตรสิกขากับการส่งเสริมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

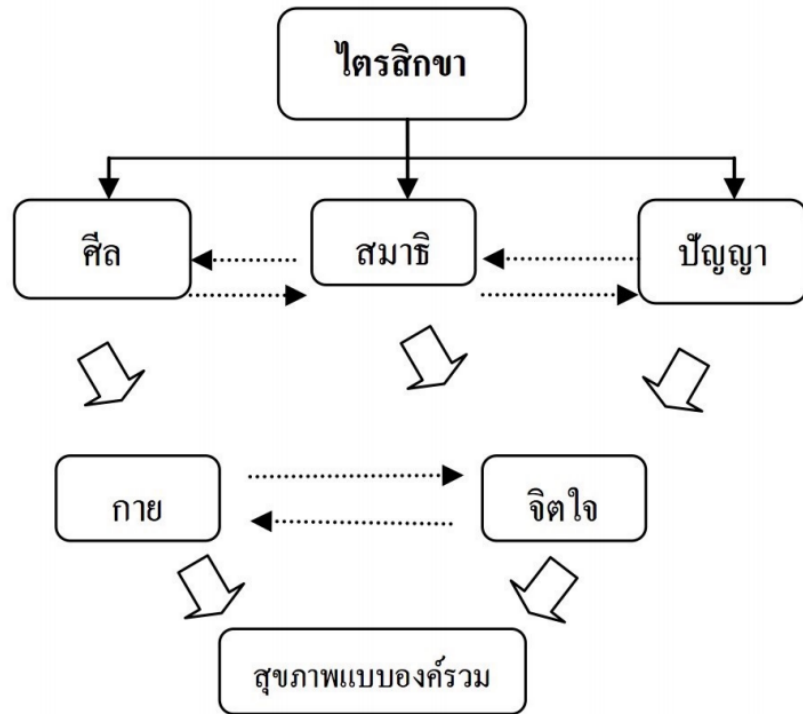
ในด้านการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization : WHO) ได้ให้ความหมายของสุขภาพ (Health) ไว้ โดยไม่หมายถึงความปราศจากโรคเท่านั้น แต่หมายถึงภาวะของความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และการอยู่ร่วมกับสังคมด้วยดี หรือเรียกว่าการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (holistic health care) อาจแยกภาวะของสุขภาพได้เป็น 3 ส่วน คือ สุขภาพทางกาย คือ ความสมบูรณ์แข็งแรงไม่มีโรคและความพิการใดๆ สุขภาพทางจิต (ใจ) คือ ไม่เป็นโรคประสาทโรคจิต มีความสมหวังต่างๆ และสุขภาพทางสังคม คือช่วยตนเองและสังคมได้ อยู่ร่วมกับสังคมด้วยดี²⁰ เมื่อประยุกต์กับหลักการทางพุทธศาสนาจะพบว่า กายและใจของมนุษย์ทุกคนประสานกัน มีอาจแยกตัวอยู่โดดๆ ได้ นอกจากนี้ กายและใจของผู้สูงอายุยังต้องสัมพันธ์กับพ่อแม่ลูกหลานญาติพี่น้องผู้คนในสังคมด้วย ดังนั้น การส่งเสริมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยทั้งสามด้านเสมอ

หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ สามารถย่อได้เป็นหลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ดังแสดงในรูปที่ 2 โดยหลักของศีลช่วยให้บุคคลสำรวมระวังในเรื่องของความประพฤติทางกาย วาจา ให้มีความเป็นปกติ หลีกเลียงพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรค ส่วนหลักของสมาธิช่วยให้บุคคลสำรวม มีสติในการดำรงชีวิตและประพฤติตัวเพื่อดูแลรักษาสุขภาพ รวมถึงเป็นการพัฒนาจิตใจเพื่อเตรียมพร้อมสู่การพัฒนาปัญญาให้รู้แจ้งกฎของธรรมชาติต่อไป ปัญญาช่วยให้บุคคลเห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริงคือตามธรรมชาติในการดำรงชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุควรพัฒนาปัญญาทางโลก คือมีความรู้ความเข้าใจ

²⁰ นิตา ตั้งวินิต, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ”, วารสารสวนปรง ปีที่ 32 ฉบับที่ 2 หน้า 47-65, 2559

ถ่องแท้เกี่ยวกับความเจ็บป่วยของตน ไม่มีมีจฉาพิษฐิหรือหลงผิดในการรักษาและดูแลสุขภาพของตนเอง ตามคำเขาบอกมาโดยไม่พิจารณาให้ถ่องแท้เสียก่อน นอกจากนี้ ผู้สูงอายุควรพัฒนาปัญญาทางธรรมจนประจักษ์แจ้งในไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และประจักษ์แจ้งในความปกติของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งไม่มีใครหนีพ้น

รูปที่ 2 แสดงการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

การประยุกต์หลักไตรสิกขากับการส่งเสริมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ สามารถประยุกต์ได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. อธิศีลสิกขา

ผู้สูงอายุสามารถนำศีล 5 หรือ ศีล 8 มาเป็นพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมให้ถูกต้อง ซึ่งหากรักษาศีลให้เป็นปกติแล้ว ย่อมส่งผลถึงสุขภาพกายและใจที่ดี รวมถึงส่งผลดีต่อโรคประจำตัวของตน เป็นต้นว่า ไม่ดื่มสุราของมึนเมา อันจะส่งผลเสียต่อสุขภาพทั้งกระเพาะอาหารอักเสบ ตับอักเสบ ตับอ่อนอักเสบ ไชมันไตรกลีเซอไรด์สูง การไม่ประพฤติดิฉันในกาม ไม่มีคู่นอนหลายคน จะช่วยลดความเสี่ยงการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้สูงอายุควรรักษาศีลเป็นอาจิมเพื่อดูแลสุขภาพประพฤติกายวาจา ก่อเกิดความสะดวกสบายทั้งกายและจิตใจของผู้สูงอายุเอง ส่งผลถึงความสงบสุขของสังคม ทำให้เกิดสุขภาพดีแบบองค์รวม

การรักษาศีล 5 หรือศีล 8 ให้บริสุทธิ์ อาจดำเนินตามหลักการของจตุปาริสุทธิศีล คือเครื่องมือให้บริสุทธิ์ 4 ประการ คือ (1) ปาติโมกขสัวร์ คือ สำรวมในพระปาติโมกข์ (2) อินทริยสัวร์ คือ สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (3) อาชีวรปาริสุทธิ คือ เลี้ยงชีพโดยทางชอบ (4) ปจฺจยสนฺนิสฺสิต คือ บริโภคปัจจัยด้วยการ

พิจารณา ทั้ง 4 ข้อนี้เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดประโยชน์สำหรับบรรพชิต²¹ ผู้สูงอายุสามารถนำมาประยุกต์ปฏิบัติในการดูแลสุขภาพได้เช่นเดียวกัน เช่น ผู้สูงอายุควรมีอินทรียสังวรศีลและปัจจัยสันนิสิตศีล โดยการฝึกฝนพฤติกรรมกรรมการใช้อินทรียและพิจารณาการรับประทานอาหารอย่างมีสติ ผู้สูงอายุโดยเฉพาะผู้ที่มีโรคประจำตัวต้องควบคุมการรับประทานอาหารหรือปรับพฤติกรรมบางประการ เช่น โรคความดันโลหิตสูง ควรเลี่ยงการบริโภคเค็ม โรคเบาหวานควรเลี่ยงการบริโภคอาหารที่มีส่วนประกอบของแป้งและน้ำตาลสูง โรคอ้วนควรบริโภคอาหารเพื่อให้รับพลังงานแต่พอดี และลดของทอดของมัน โรคกระดูกสันหลังเสื่อม ต้องสำรวจและมัสติในการเคลื่อนไหวร่างกาย หลีกเลี่ยงท่าทางบางอย่างเช่นการก้มยกของหนัก เป็นต้น ผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวเหล่านี้ล้วนต้องใช้ศีล ร่วมกับการมีสติซึ่งพัฒนาได้จากการเจริญสมาธิ และปัญญาอันแจ่มแจ้งเข้าใจอย่างถูกต้องต่อสภาวะความเจ็บป่วยหรือความชราของตนเองมาช่วยดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

2. อธิจิตสิกขา

ผู้สูงวัยสามารถควบคุมจิตด้วยการเจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้จิตมีคุณภาพที่ดี คือ มีธรรมประจำใจ เช่น พรหมวิหารธรรม ความซื่อสัตย์ กตัญญู หิริโอตตปปะ จิตมีสมรรถภาพดี คือ จิตมีความเข้มแข็ง มั่นคง มีความเพียรพยายาม มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ และจิตมีสุขภาพดี คือ มีความสงบ เย็น สดชื่นผ่องใส ปราโมทย์ ราเริงเบิกบานใจ โดยมีแนวทางในการฝึกฝนอบรมด้านสมาธิ ดังนี้²²

- การเจริญสมาธิตามวิถีธรรมชาติ เป็นวิธีปฏิบัติตามหลักการเกิดสมาธิโดยมีศีลเป็นฐานรองรับ²³ ผู้สูงวัยสามารถปฏิบัติได้ด้วยการมีความประพฤตินิสัยที่สุจริต ดิغام เมื่อนี้ก็ถึงความประพฤตินิสัยที่ถูกต้องของตน นึกถึงหลักธรรมที่นำมาพิจารณา ก็จะเกิดความปลาบปล้ำใจ มีความสุขส่งผลให้จิตเป็นสมาธิได้

- การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท เป็นวิธีปฏิบัติที่ทำให้เกิดสมาธิที่ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา^{24,25,26} ผู้สูงวัยสามารถทำงานหรือกิจกรรมที่ดิغام เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นมาทำได้ทุกที่ทุกเวลา แม้ร่างกายจะอ่อนแอลง แต่จิตใจที่เข้มแข็ง แน่วแน่ จดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำก็จะทำให้ร่างกายแข็งแรงขึ้นพร้อมกันนั้นก็ตรวจสอบงานหรือกิจกรรมที่กำลังทำอย่างมีเหตุผล ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องตามเหตุปัจจัย ก็จะทำงานหรือกิจกรรมนั้นสำเร็จได้ด้วยสมาธิ

- การเจริญสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ หรือการเจริญสมาธิอย่างสามัญ เป็นวิธีปฏิบัติโดยใช้สติตั้งและกมจิตไว้กับอารมณ์²⁷ ผู้สูงวัยจึงสามารถนำวิธีการของ สติปัฏฐานมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้วยการใช้สติควบคุมจิตไว้กับงานหรือกิจกรรมที่กำลังทำอยู่

²¹ พระมหาทองหล่อ ฐานิสฺสโร, การศึกษาวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็น, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554

²² อ้างแล้ว, 4 อุดมพร ชั้นไพบูลย์, หน้า : 41-64

²³ ที.ป. 11/302/254

²⁴ ที.ม. 10/200/243

²⁵ ที.ปา. 11/50/75

²⁶ อภิ.วิ. 35/505/292

²⁷ อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์, หน้า 36-37

- การเจริญสมาธิอย่างมีแบบแผน เป็นวิธีปฏิบัติด้วยการกำหนดจิตกับสิ่งชักนำให้เกิดสมาธิเร็วและมั่นคงที่สุด วิธีที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุคือ อานาปานสติ เพราะปฏิบัติง่าย ไม่ต้องใช้อุปกรณ์ จึงปฏิบัติได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ เมื่อเริ่มปฏิบัติก็จะเห็นประโยชน์อย่างต่อเนื่องทันที เพราะกาย ใจ ผ่อนคลาย จิตสงบสบาย ลึกซึ้งขึ้นเป็นลำดับ จึงเป็นกรรมฐานที่นอกจากจะทำให้กุศลธรรมระงับ ส่งเสริมให้กุศลธรรมเกิดขึ้นแล้ว ยังเกื้อกูลต่อสุขภาพให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

ในการส่งเสริมและดูแลสุขภาพนั้น มีการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์มากมายที่พิสูจน์แล้วว่าการทำสมาธิส่งผลดีต่อสุขภาพได้จริง การปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนามีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่ามีผลต่อสุขภาพจิต เช่น ความสามารถในการปรับตัวหรือยอมรับต่อโรคร้ายเพิ่มขึ้น การนอนหลับดีขึ้น และมีผลต่อสุขภาพกายหลายประการ มีการรวบรวมข้อมูลงานวิจัยที่เป็นการทดลองเปรียบเทียบพบว่าผู้ที่ทำสมาธิมีแนวโน้มของสารก่อการอักเสบในเลือดต่ำกว่ากลุ่มควบคุม มีการชะลอความเสื่อมของเซลล์ และมีแนวโน้มระดับภูมิคุ้มกันและการตอบสนองของภูมิคุ้มกันดีขึ้น²⁸ การทำสมาธิ ไม่จำเป็นต้องนั่งทำสมาธิเท่านั้น แต่การทำสมาธิด้วยวิธีอื่น เช่น การออกกำลังกายที่มีการใช้จิตกำกับลมหายใจ เช่น ไทจี ชี่กง หรือการออกกำลังกายที่มีการใช้จิตกำกับเคลื่อนไหวของร่างกายเช่น โยคะ ก็ก่อให้เกิดสมาธิและส่งผลดีต่อร่างกายเช่นกัน โดยเฉพาะผลด้านการลดความดันโลหิต²⁹ การศึกษาหนึ่งทำในคนไข้เบาหวานชาวไทย พบว่า การออกกำลังกายด้วยการเดินจกรมบนลู่วิ่ง ครั้งละครึ่งชั่วโมง 3 ครั้งต่อสัปดาห์เป็นระยะเวลา 12 สัปดาห์ ทำให้ควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดได้ดีกว่าอย่างมีนัยสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับกรออกกำลังกายด้วยการเดินบนลู่วิ่งธรรมดา นอกจากนี้ยังเพิ่มระดับความสามารถในการใช้ออกซิเจนสูงสุดซึ่งเป็นตัวบอกรสมรรถภาพการทำงานของหัวใจและระบบไหลเวียนโลหิตยังเพิ่มขึ้นด้วย³⁰ อย่างไรก็ตาม มีการศึกษาเปรียบเทียบการออกกำลังกายในผู้สูงอายุโดยแบ่งการออกกำลังกายออกเป็น 3 กลุ่ม คือ การออกกำลังกายด้วยการฝึกความทนทาน (Endurance Training) ได้แก่ การเดิน/ วิ่งบนลู่วิ่งหรือเครื่องวิ่งวงกลมแรงกระแทกอย่างต่อเนื่อง การออกกำลังกายแบบวงจร (Circuit training) คือ การออกกำลังกายแบบหมุนเวียนเปลี่ยนท่าบริหารร่างกายไปเรื่อยๆ โดยไม่หยุดพัก หรือพักน้อยที่สุดเป็นเวทเทรนนิ่งสลับกับคาร์ดิโอ และการออกกำลังกายแบบผ่อนคลาย (Relaxing training) คือการออกกำลังกายโดยใช้การกำหนดการหายใจและทำสมาธิ ทุกกลุ่มออกกำลังกาย 60 นาที 3 ครั้งต่อสัปดาห์เป็นเวลา 12 สัปดาห์ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ออกกำลังกายด้วยการฝึกความทนทานมีระดับความดันโลหิตและไขมันคลอเรสเตอรอลในเส้นเลือดลดลง และการออกกำลังกายแบบวงจรมีระดับความดันโลหิตและระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และทั้งสองกลุ่มพบว่ามีความสามารถในการใช้ออกซิเจนสูงสุดเพิ่มขึ้น ในขณะที่การออก

²⁸ David S. Black and George M. Slavich, *Mindfulness meditation and the immune system: a systematic review of randomized controlled trials*

²⁹ Hongchang Yang, Xueping Wu, Min Wang. **The Effect of Three Different Meditation Exercises on Hypertension: A Network Meta-Analysis.** Hindawi Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine Volume 2017 1-13.

³⁰ Atikarn Gaineya, Thep Himathongkamb, Hirofumi Tanakac, Daroonwan Suksoma. **Effects of Buddhist walking meditation on glycemic control and vascular function in patients with type 2 diabetes.** Complementary Therapies in Medicine 26 (2016) 92-97

สรุป

ผู้สูงอายุมีความเปลี่ยนแปลงสุขภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา หรือกล่าวสั้นๆ ว่า ภายและจิต ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เมื่อมนุษย์สามารถดับทุกข์ย่อมเกิดสุขภาวะทางจิต ส่งผลถึง สุขภาพกายอีกด้วย หลักการของไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา คือ ศีลและสมาธิควบคุมกายและจิตใจตามลำดับ ก่อให้เกิดสติอันเป็นจุดเริ่มต้นของปัญญาเข้าใจธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงของสุขภาพตามวัย และเห็นแจ้ง ถึงวิธีการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมต่อไป นอกจากนี้ การปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนา มีหลักฐานเชิงประจักษ์ ว่ามีผลต่อทั้ง สุขภาพจิต เช่น ความสามารถในการปรับตัวหรือยอมรับต่อโรคร้ายเพิ่มขึ้น การนอนหลับดีขึ้น และผลต่อสุขภาพกาย เช่น สามารถลดระดับน้ำตาลในเลือด ความดันโลหิต ลดอาการปวดได้ การนำหลักการ ไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ จึงครบถ้วนการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

บรรณานุกรม

- นิตดา ตั้งวินิต, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ”, วารสารสวนปรุง ปี ที่ 32 ฉบับที่ 2 หน้า 47-65, 2559
- ทิพวรรณ สุธานนท์, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551
- พระมหาทองหล่อ ฐานิสฺสโร, การศึกษาวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็น, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554
- วิไลวรรณ อาจารย์ยานนท์, “คู่มือการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 หน้า 18-31, 2559
- รศรินทร์ เกรย์ และคณะ, มโนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ: มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคม และสุขภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 1, (นครปฐม :สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล), 2556
- สมรักษ์ รักษาทรัพย์, กาญจนี กังสานพรศิริ, และ นงนุช อินทรวีเศษ, “โครงการศึกษาอาชีพและโอกาสที่จะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม สอดคล้องกับผู้สูงอายุ”, รายงานฉบับสมบูรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553, หน้า 3-1
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, “ประชากรสูงอายุไทย: ปัจจุบันและอนาคต,” เอกสารประมวลด้านสถิติและสังคม 1/2558 สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ <<https://www.m-society.go.th/ebook/uploads/doc/ThaiOld/files/res/downloads/book.pdf>,> 2558
- อุดมพร ชื่นไพบูลย์, “การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อความสมดุลในชีวิตสำหรับผู้สูงวัย” วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์ ปีที่ 35 ฉบับที่ 1 (2559): หน้า 41-64

- Atikarn Gaineya, Thep Himathongkamb, Hirofumi Tanakac, Daroonwan Suksoma. Effects of Buddhist walking meditation on glycemic control and vascular function in patients with type 2 diabetes. **Complementary Therapies in Medicine** 26 (2016) 92–97
- David S. Black and George M. Slavich, Mindfulness meditation and the immune system: a systematic review of randomized controlled trials, **Ann N Y Acad Sci**, Vol. 1373 No. 1, p13-24.
- ESCAP, **Ageing in Asia and the Pacific Country Profiles**, (Bangkok: Economic and Social Commission for Asia and the Pacific: ESCAP), p. 95
- Hongchang Yang, Xueping Wu, Min Wang. The Effect of Three Different Meditation Exercises on Hypertension: A Network Meta- Analysis. **Hindawi Evidence- Based Complementary and Alternative Medicine** Volume 2017 1-13.
- Massimo Venturelli & Emiliano Cè & Eloisa Limonta & Federico Schena & Barbara Caimi & Stefano Carugo & Arsenio Veicsteinas & Fabio Esposito. Effects of endurance, circuit, and relaxing training on cardiovascular risk factors in hypertensive elderly patients. **AGE** (2015) 37: 101
- Payutto, B. P. A., **The Pali Canon: What a Buddhist Must Know**, (Nakorn Pathom: Wat Nyanavesakavan), 2003.

การพัฒนากระบวนการวิจัยด้วย List Model

พระสุธีรัตนบัณฑิต,ดร.
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

บทคัดย่อ

การพัฒนาผลงานวิจัยและการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อให้เกิดการสร้างสรรคผลงาน องค์ความรู้ และนวัตกรรมนั้น เป็นสิ่งที่ได้การพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้แนวคิดการวิจัยในด้านต่างๆ ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ คุณภาพ และเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือในมิติของการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่ด้วยบริบททางสังคมและการสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเกิดแนวคิดการพัฒนากระบวนการวิจัยในรูปแบบต่างๆ การพัฒนากระบวนการวิจัยด้วย List Model เป็นอีกแนวคิดและกระบวนการหนึ่งของการวิจัยที่มุ่งไปสู่การเรียนรู้ (Learning) การสร้างสรรค์นวัตกรรม (Innovation) การปฏิบัติเพื่อความยั่งยืน (Sustainable Action) ในด้านสิ่งแวดล้อม วิถีวัฒนธรรม และการระบบที่เชื่อมโยง คือ เศรษฐกิจและสังคม เพื่อนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลง (Transformation) ของการพัฒนาคน นวัตกรรม และการสร้างองค์ความรู้ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมในกระแสโลกาภิวัตน์

คำสำคัญ : การพัฒนาการวิจัย, List Model

Abstract

The Developing of research results and researchers potential for knowledge creation and innovation. It is a continuous development under the concept of research in various fields such as the qualitative and participatory research. Including with scientific and technological research. The developing of research methods in various forms on the changing social and creative contexts. The Developing of a List Model is another concept and process of research that is aimed at learning, innovation, sustainable action and Transformation in the environment, culture, economic, and social. The List Model lead to change creation, transformation of human development, innovation and knowledge building will lead to the development of innovation in globalization.

Keywords: The Developing of Research, List Model

บทนำ

จากการรายงานของสถาบัน International Institute for Management Development (IMD) ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาที่ได้จัดทำรายงานสมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล พ.ศ. 2558¹ ขึ้นในรูปแบบรายงานเชิงสถิติเปรียบเทียบสมรรถนะความสามารถในการแข่งขันเพื่อสะท้อนให้เห็นสถานภาพของประเทศไทยในเวทีระดับนานาชาติ โดยใช้ดัชนีตัวชี้วัดของสถาบัน International Institute for Management Development (IMD) เป็นกรอบหลักในการวิเคราะห์เพื่อผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและวางแผนเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศผลการวิเคราะห์พบว่า ในปี 2558 ความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยอยู่อันดับ 48 ดีขึ้นกว่า ปี พ.ศ. 2557 ที่ได้อันดับ 54 จากทั้งหมด 61 ประเทศ เป็นรองประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ สิงคโปร์ (อันดับ 3) และมาเลเซีย (อันดับ 35) ในขณะที่ความสามารถในการแข่งขันด้านการศึกษาของประเทศไทยในภาพรวม ปี พ.ศ. 2558 IMD จัดอันดับด้านการศึกษาให้ประเทศไทยอยู่ที่อันดับ 46 จากทั้งหมด 61 ประเทศ ดีขึ้น 6 อันดับ จากปี พ.ศ. 2557 ทั้งในด้านโอกาส ความเสมอภาคทางการศึกษาและในด้านคุณภาพการศึกษา โดย IMD พิจารณาจากเกณฑ์ต่างๆ เช่น 1) งบประมาณด้านการศึกษาต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ 2) งบประมาณด้านการศึกษาต่อประชากร 3) งบประมาณด้านการศึกษาต่อนักเรียน 4) สัดส่วนนักเรียนต่อครูในระดับประถมศึกษา 5) สัดส่วนนักเรียนต่อครูในระดับมัธยมศึกษา 6) อัตราการเข้าเรียนมัธยมศึกษา 7) ผลสัมฤทธิ์ของการอุดมศึกษา 8) อัตราของผู้หญิงที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป 9) จำนวนนักศึกษาต่างชาติที่เข้ามาเรียนระดับอุดมศึกษาใน ประเทศต่อประชากร 1,000 คน 10) จำนวนนักเรียนที่ศึกษาต่อต่างประเทศในระดับอุดมศึกษาต่อประชากร 1,000 คน 11) ผลการทดสอบ PISA 12) ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ 13) ระบบการศึกษา 14) การสอนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียน 15) การตอบสนองความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ของการอุดมศึกษา 16) การศึกษาด้านบริหารที่ตอบสนองภาคธุรกิจ 17) อัตราการไม่รู้หนังสือของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป 18) ทักษะทางภาษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ประกอบการ เป็นต้น และจากการรายงานของ World Economic Forum :WEF ที่ระบุว่า ในปี 2557 ขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยดีขึ้น สวนทางกับ "ระบบการศึกษา" ที่ยังถดถอย เสนอให้ประเทศไทยเดินหน้าปฏิรูป "คุณภาพประถมศึกษา-ระบบการศึกษา-การบริหารจัดการศึกษาด้านธุรกิจ" ขณะที่กลุ่มประเทศอาเซียนต่างมีผลอันดับที่ดีขึ้นมาเลเซียมีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น เช่นเดียวกับฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และเวียดนาม โดยใช้เกณฑ์พิจารณาจาก 3 หมวด ได้แก่ 1. ปัจจัยพื้นฐาน อาทิ สถาบันด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐานฯ 2. ปัจจัยยกระดับประสิทธิภาพ อาทิ ประสิทธิภาพของตลาดแรงงาน การศึกษาขั้นสูงฯ และ 3. ปัจจัยนวัตกรรมและศักยภาพทางธุรกิจ ซึ่งจะเป็นตัวขับเคลื่อนความก้าวหน้าของประเทศ สิ่งที่น่าวิตกกังวลมากคือ คุณภาพระบบการศึกษาไทยอยู่อันดับที่ 87 ซึ่งมีอันดับถดถอย 9 อันดับ จากปี 2556 โดย WEF ยังวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของไทย 8 อันดับแรก ดังนี้ 1.ปัญหาคอร์รัปชัน 2.ความไม่มั่นคงทางการเมือง 3.ระบบราชการ 4.ความไม่ต่อเนื่องทางนโยบาย 5.ขาดความสามารถเชิง

¹ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. สมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล พ.ศ.2558. (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559), หน้า (ฉ-ณ).

นวัตกรรม 6.ขาดระบบเชื่อมโครงสร้างพื้นฐาน 7.ขาดคุณภาพการศึกษาแรงงาน และ 8.ขาดจริยธรรมการทำงานแรงงาน กล่าวโดยสรุปสมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากลยังอยู่ในระดับไม่เป็นที่น่าพอใจและยังล่าหลังหลาย ๆ ประเทศ ทั้งด้านโอกาส คุณภาพ ความเป็นธรรม และประสิทธิภาพการจัดการศึกษา

ในระดับประเทศ จากการเสวนาระดมสมอง Thailand SDGs Forum #1 Thailand SDGs Roundtable : Global Transformation to Local Drive ซึ่งมูลนิธิธันพัฒนาและสำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิกา ร่วมกันจัดขึ้นเมื่อเดือนเมษายน 2559 ที่ผ่านมาเพื่อหาคำตอบร่วมกันในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทยภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ผลจากการสัมมนาพบว่า “ไทยสอบตก การพัฒนาคน และการศึกษา” โดย รศ.ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) หนึ่งในคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ตั้งขึ้นเพื่อขับเคลื่อนภารกิจ SDGs ของประเทศไทยได้กล่าวไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาการศึกษาของไทยยังอยู่ในระดับที่ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาประเทศก็ตาม โดยที่สัมมนาให้มุ่งเน้นการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้สังคมไทยมีการพัฒนาคนและการจัดการศึกษาที่มีองค์ประกอบที่หลากหลายมากขึ้น ไม่ควรเน้นเฉพาะการบริหารการศึกษาที่เป็นเรื่องของคน งบประมาณ หลักสูตร และการจัดการทั่วไปเท่านั้น แต่เชื่อมโยงไปถึงองค์ประกอบอื่นๆ เช่น รัฐธรรมนูญ ความยั่งยืน และสิทธิประชาชน² นอกจากนี้ ยังพบว่า กระบวนการจัดการศึกษาของไทยยังอยู่ในสภาพที่ไม่เอื้อต่อการ “พัฒนาคน” และ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยเฉพาะแผนที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคน การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

ในด้านการวิจัยในด้านต่างๆ และในด้านการศึกษา พบว่า ทิศทางการวิจัยการศึกษาของไทยยังอยู่ในวงวนของการวิจัยที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาคนและระบบการศึกษาอย่างแท้จริง โดยการวิจัยด้านการศึกษาของประเทศไทยมุ่งเน้นไปที่กรอบแคบๆ เช่น การบริหารการศึกษามักจะคำนึงถึงการบริหารการศึกษาในประเด็นดั้งเดิม เช่น การบริหารบุคลากร งบประมาณ หลักสูตร-วิชาการ อาคารสถานที่ กิจกรรมนักเรียน เป็นต้น รวมทั้งมีรูปแบบและกระบวนการวิจัยที่เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จำนวนมาก งานวิจัยการศึกษาส่วนใหญ่จึงไม่สามารถตอบสนองต่อการเรียนรู้ของสังคมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้การวิจัยด้านการศึกษาไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การพัฒนาคน และการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ปัญหาการจัดการศึกษาวิจัยของประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการส่วนหนึ่งนั้น คือ กระบวนการศึกษาวิจัยที่ไม่สามารถสร้างสรรค์นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการศึกษาเรียนรู้ได้ ดังนั้น บทความจึงสนใจถึงกระบวนการพัฒนารายวิจัย ด้วยหลักของ List Model เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ว่า List Model จะมีผลต่อการพัฒนากระบวนการวิจัยได้หรือไม่อย่างไร ทั้งนี้เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งสร้างนักวิจัย การศึกษารุ่นใหม่ หากนักวิจัยและอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ รวมถึงนักวิจัยการศึกษาในมหาวิทยาลัย มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการศึกษาวิจัยอย่างแท้จริง และมองเห็นถึงเป้าหมายรวมของการพัฒนาประเทศ

² <http://thaipublica.org/2016/05/thailand-sdgs-forum-1-1/>

เพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนควบคู่กับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 น่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้กระบวนการศึกษาของสังคมไทยมีแนวทางการพัฒนาไปสู่เป้าหมายของการศึกษาที่แท้จริง คือ “การพัฒนาคน” พร้อมทั้งสามารถที่ยกระดับการศึกษา เปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษาให้มีทิศทางที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นงานวิจัยที่จะเป็นงานบริการวิชาการเพื่อสังคมสืบต่อไป

List Model คืออะไร

List Model คือแนวคิดหนึ่งของการพัฒนากระบวนการวิจัย โดยมองว่าการวิจัย การสร้างสรรค์ และการพัฒนาสังคมนั้นเป็นสิ่งจำเป็นต่อการแสวงหาความรู้ การสร้างนวัตกรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างดุลยภาพและการสร้างดุลยภาพของสังคมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสังคม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม สังคมใดมีการเรียนรู้ มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมไม่ว่าจะเป็นนวัตกรรมทางสังคมหรือนวัตกรรมทางเทคโนโลยี สังคมนั้นย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงนำไปสู่ความรู้ ความดีงามและพาสังคมนั้นไปสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดย List Model เป็นแบบจำลองของแนวคิดและกระบวนการที่เชื่อมโยงเข้าหากันเพื่อให้เกิดกระบวนการวิจัย การสร้างสรรค์และการพัฒนาสังคม และมีหลักการสำคัญว่า แนวคิดความรู้ และกระบวนการที่บุคคลและสังคมได้ดำเนินการนั้น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ และการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเรียนรู้ การสร้างสรรค์และการเปลี่ยนแปลงของบุคคลและสังคมโดยตระหนัก ถึงความยั่งยืน ความสุข และการสร้างประโยชน์ร่วมกัน

องค์ประกอบของ List Model

List Model เป็นแนวคิด กระบวนการ และเทคนิคในการวิเคราะห์ การประเมินผลวิจัย การพัฒนาสังคมรวมทั้งการสร้างนวัตกรรมทางเทคโนโลยีและสังคม ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 1 ประการ ได้แก่

1. Learning การเรียนรู้ ในการวิจัยและการพัฒนาสังคมนั้น จุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับบุคคล องค์กร และสังคม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจและมีแนวปฏิบัติในการที่จะพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความก้าวหน้า เกิดการเปลี่ยนแปลง และนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ดังนั้น การเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ที่เชื่อมโยงจากอดีต สู่ปัจจุบัน และอนาคตจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา การค้นหาข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (วิจัย) เพื่อนำไปสู่กระบวนการและวิธีการวิจัยที่เหมาะสมกับการวิจัย การพัฒนาสังคม และการสร้างความสุขอย่างสร้างสรรค์

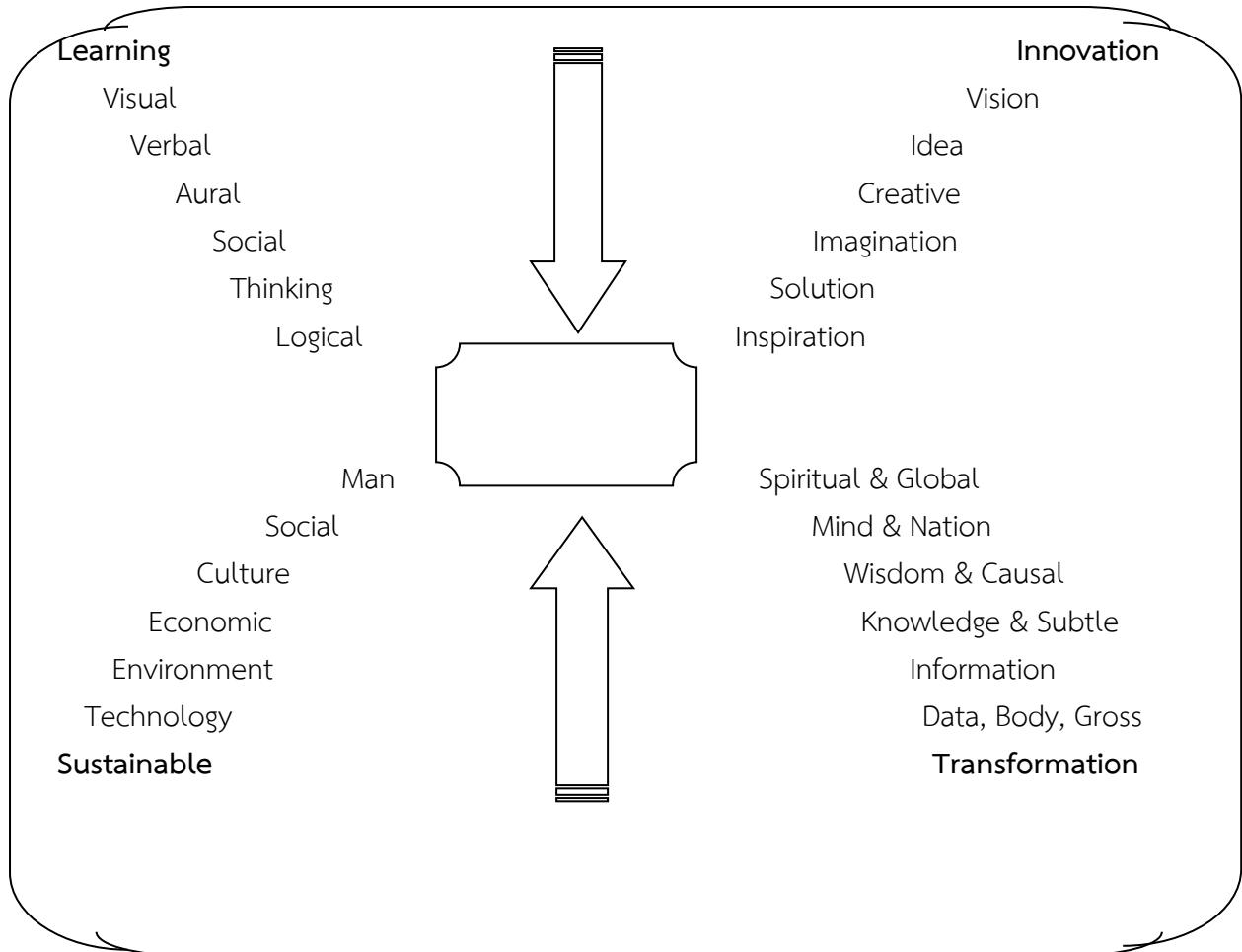
2. Innovation นวัตกรรม หลังจากที่ทุกฝ่ายได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฝึกฝน วิเคราะห์ และพัฒนาตนเองดังกล่าว สิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ต่อยอด จะออกผลเป็น ผลงานการสร้างสรรค์หรือ “นวัตกรรม” ของบุคคลและสังคม ผลงานและนวัตกรรมดังกล่าว จะกลายเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างกระบวนการใหม่ แนวคิดใหม่ที่มีประสิทธิผลและมีพลังการเปลี่ยนแปลงมากกว่า หรือกลายเป็นสินค้าและบริการได้ แต่เหนืออื่นใด คือ การได้ใช้ความ ความคิด และจินตนาการที่เป็นกระบวนการทางปัญญา ดังนั้น การมีผลงานและนวัตกรรมเกิดขึ้น จึงเป็นเสมือนว่าทุกฝ่ายได้ใช้ความรู้ ความคิด จินตนาการที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการปฏิบัติได้จริงในชีวิต

3. Sustainable Action การปฏิบัติเพื่อความยั่งยืน ปัจจุบันโลกมีปัญหาคาความไม่ยั่งยืนทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และการเรียนรู้ของผู้คน การตระหนักต่อความรับผิดชอบ และการมี

กระบวนการที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นธรรมในสังคม จะทำให้สังคมและระบบนิเวศเกิดดุลยภาพ ดังนั้น การสร้างสรรค์นวัตกรรมและพลังการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่คำนึงถึงคนรุ่นต่อไป และอนาคตของโลกที่มีความสมดุลในระบบนิเวศ การมีเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้สังคมมีการพัฒนาที่สมดุลเกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพของสังคม

4. Transformation การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ ที่ผ่านมาผู้ในสังคมส่วนมากมักจะเป็นผู้รับการเปลี่ยนแปลงจากความคิดและการสร้างสรรค์ของบุคคลอื่น เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ เพื่อน เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงมนุษย์ทุกคนสามารถที่สร้างการพลังและการเปลี่ยนแปลงให้เกิดในตัวเองได้และสามารถที่จะสร้างพลังนั้นให้เกิดขึ้นกับผู้อื่นได้ การเป็นผู้ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงสังคมร่วมกันย่อมจะเป็นสิ่งที่ทรงพลังมากกว่า ดังนั้น การทำให้บุคคลและสังคมมีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์จะนำไปสู่การเป็นสังคมที่มีคุณภาพ เป็นสังคมที่ทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกัน สามารถสร้างความเสมอภาคยุติธรรม และสร้างการแบ่งปันให้เกิดขึ้นได้ การคำนึงถึงผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียวมิใช่การสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนและความสุขของผู้คนในสังคม การเปลี่ยนแปลงที่แท้เกิดจากการมีความรัก ความเมตตา และปัญญาสาธารณะ (Universal Intelligence) ที่ทำให้ทุกฝ่ายมีอนาคตที่ดีร่วมกัน

แผนภาพแสดงองค์ประกอบภายใน List Model

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ List Model

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบใน List Model เป็นความสัมพันธ์ที่เริ่มต้นจากการเรียนรู้ (Learning) จากสิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้พูดจากแลกเปลี่ยนที่มาจากภายในของตนเอง (Visual-Verbal-Aural) รวมทั้งได้เรียนรู้จากสังคม (Social) ย่อมจะก่อให้เกิดความคิด (Thinking) ที่นำไปสู่การใช้เหตุผลหรือตรรกะของตนเอง การเรียนรู้จากภายใน (จิตใจ) และการเรียนรู้จากภายนอก (สังคม) จะทำให้บุคคลมีมุมมองและแนวปฏิบัติต่อผู้อื่นหรือโลกที่แตกต่างกันตามประสบการณ์ที่ได้รับมา อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ของบุคคลไม่ว่าจะมาจากแหล่งใด ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้เกิดความรู้และปัญญา

ความรู้และปัญญาที่สร้างสรรค์ของบุคคลที่มีความคิด จินตนาการ (Vision-Idea-Imagination) เพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างแรงบันดาลใจ (Solution-Inspiration) ย่อมจะก่อให้เกิดนวัตกรรม (Innovation) ทางสังคมและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้และการพัฒนาสังคม

นวัตกรรมและการสร้างที่สร้างขึ้นนั้นจะต้องคำนึงถึงคน สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ระบบเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี (Man-Social-Culture-Economic-Environment-Technology) ที่

ผ่านมานวัตกรรมหลายประเภทมีผลต่อการทำลายล้างที่สูงมาก ก่อให้เกิดมลพิษ ไม่ประหยัด พึ่งพาผู้เชี่ยวชาญ วัตถุประสงค์ความสำเร็จมากกว่าความสุขและจิตวิญญาณ ดังนั้น นวัตกรรมและกระบวนการของโลกยุคใหม่จะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของมนุษย์ โลก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิถีวัฒนธรรม การเรียนรู้ตามความเชื่อ แนวปฏิบัติและวัฒนธรรมของมนุษยชนชาติ รวมทั้งมีระบบเศรษฐกิจที่แบ่งปันมากกว่าการครอบครองของกลุ่มคนในสังคมชั้นสูง

การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนนั้น เกิดขึ้นภายในตัวคนก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงโลก โดยการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่รอบตัว ไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดความรู้และปัญญา ที่จะนำโลกและความมีเหตุผลในการใช้ชีวิตร่วมกัน (Data-Information-Knowledge-Wisdom & Body-Mind-Spiritual & Gross-Subtle-Causal & Group-Nation-Global) จากตัวตนสู่จิตใจและจิตวิญญาณที่มั่นคงและความรับผิดชอบพวกพ้อง ประเทศชาติและโลกใบนี้

กระบวนการประยุกต์ใช้ List Model

ปัญหาของการวิจัยและการพัฒนาสังคมอยู่ที่การไม่แสวงหาความรู้ ข้อเท็จจริง และไม่สร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริง เมื่อไม่มีความรู้ กระบวนการ และข้อเท็จจริงที่เพียงพอ กระบวนการวิจัยและการพัฒนาจึงไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้ เราสามารถจะใช้ List Model ในการวิจัยและการพัฒนาเพื่อสร้างกระบวนการเหล่านี้ ได้แก่

1. การแสวงหาความรู้และข้อเท็จจริงในเรื่องนั้นๆ ให้ประจักษ์ชัด
2. เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมหรือมีการจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง
3. ใช้ความคิด จินตนาการ และการสร้างสรรค์อย่างมีจุดหมาย
4. สร้างผลงานและนวัตกรรมที่เป็นรูปธรรม
5. ตระหนักถึงคนอื่นและความยั่งยืนของสรรพสิ่ง
6. รับผิดชอบต่อสังคม
7. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย
8. ส่งเสริมความยุติธรรมและความเป็นธรรมในสังคม
9. ใช้ความเมตตาและปัญญาเพื่อมนุษย์และสรรพสิ่ง

การวิเคราะห์ List Model ในการพัฒนากระบวนการวิจัย

List Model นั้นจะใช้คำถามเป็นแนวทางเสมอว่า ก่อนที่จะลงมือวิจัย ควรมีการตั้งคำถามว่า เราจะได้เรียนรู้อะไร ใครเรียนรู้ร่วมกับเรา เราได้สร้างสรรค์อะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ผลงานหรือนวัตกรรมที่เกิดขึ้นนั้นก่อให้เกิดขึ้นนั้นก่อให้เกิดความรู้ ความยั่งยืนความสุขของผู้คนใช่หรือไม่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปเพื่อคุณภาพของสังคมที่เป็นธรรมใช่หรือไม่ หากตอบแนวคำถามดังกล่าวได้ ถือได้ว่า มีกระบวนการใช้ List Model เพื่อการวิจัยและการพัฒนาสังคม

ข้อตระหนักในการประยุกต์ใช้ List Model เราสามารถเสริมสร้างเรียนรู้ (Learning) ควบคู่ไปกับการตระหนักถึงความยั่งยืน (Sustainable) เพื่อสร้างนวัตกรรมทางความคิด ทางสังคมและเทคโนโลยี

(Innovation) ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (Transformation) ของผู้คนและโลกใบนี้ได้ การตั้งคำถามเพื่อวิจัย และการพัฒนาที่ใช้ List Model มิใช่เพียงเทคนิคเพื่อให้เกิดการวิจัยและการพัฒนาเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่นำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ของสหประชาชาติ (UN) และการสร้างความสมดุลของสรรพสิ่ง

บรรณานุกรม

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **สมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล พ.ศ.2558.** กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559.
- Ashok Chopra. Edited. **Golden Cloud Silver Living Lessons From The Masters on Happiness & Longevity.** Haryana India : Hey House India, 2012.
- David G. Myers, **The Secrets of Happiness.** Psychology Today General Interest Magazine and Newspaper Articles 7-8 ,1992.
- Haq, Mahbulul. **Reflections on Human Development.** New York: Oxford University Press.1995
- HH Dalai Lama and Howard C. Cutler. **The Art of Happiness A Handbook for Living.** London NW1 UK. Printed and Bound, Euston,1998.
- United Nations Development Program(UNDP). **Human Development Report.** New York : United Nations Development Program, 1998.
- United Nations Development Programme (UNDP). **Human Development Report.** New York : United Nations Development Program, 1998.

วัฒนธรรมข้าวเชิงพุทธ : แนวคิดและการจัดการบนฐานทุนทางสังคม Buddhist Rice Cultural : Concept and Management on Social Capital

ผศ.ดร.เสริมศิริ อัครพุมิพันธ์
สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและกระบวนการจัดการวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนาในสังคมไทย 2) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนชาวนา ในการจัดการวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนาในสังคมไทย กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารและแหล่งข้อมูลตัวบุคคล ซึ่งเป็นชาวนาในศูนย์ข้าวชุมชน จำนวน 5 แห่งในสังคมไทยเพื่อให้เห็นแนวทางการประยุกต์ใช้แนวคิดและการจัดการวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนาในการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนในสังคมไทย และแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชนตามแนวคิดและวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงตามความสำคัญของการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัยมีดังนี้ 1) แนวคิดและกระบวนการจัดการวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคม และพระพุทธศาสนาในสังคมไทย พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย พบว่า มีการบอกกล่าวจากรุ่นสู่รุ่น และมีการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ด้านพิธีกรรมในการปลูกข้าวยังไม่ชัดเจน ส่วนใหญ่ชาวนาที่สูงอายุจะทำ ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อแผ่นดิน ผืนนาและขบวนการปลูกข้าวทั้งหมด ส่วนประเพณีที่หายไป เช่น การไหว้ยุ้งข้าว การล้างยุ้ง ทั้งนี้เพราะปัจจุบันชาวนาชายข้าวทั้งหมดให้โรงสีไม่ได้เก็บไว้ที่ยุ้งฉาง การจัดการความรู้ พบว่า มีการจัดการอย่างไม่เป็นระบบ ไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ใช้ประสบการณ์นำไปแลกเปลี่ยนกัน นอกจากนี้ การนำความรู้ที่เจ้าหน้าที่ ศูนย์ข้าวต่าง ๆ มาแนะนำ ยังไม่ได้ผลมาก เพราะชาวนายังขาดความมั่นใจ 2) การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนชาวนาในการจัดการวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนาในสังคมไทย พบว่า การใช้ทุนทางสังคมของชาวนา พบว่า มีการใช้ทุนทางสังคมที่โดดเด่นเฉพาะถิ่นแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคการใช้ทุนทางสังคมที่รัฐบาลจัดทำให้ พบว่า มีการทำตามและให้ความสนใจ ไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะชาวนายังชินกับการทำนาแบบเดิม ด้านรากฐานวัฒนธรรม พบว่า มีรากฐานมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น ความกตัญญู การทำงานแบบกลุ่ม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การแบ่งปันความรู้ ตลอดจนข้อมูลในการทำนา และได้นำเอาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในวิถีการปลูกข้าวด้วย การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชน พบว่า ให้ความสำคัญกับเครือข่ายภายในชุมชน ปัญหาที่พบทุนทางสังคมจากภาครัฐ พบว่า เจ้าหน้าที่ศูนย์การข้าวไม่มีความรู้ ความชำนาญในการดูแลศูนย์หรือชาวนาที่รับผิดชอบ เพราะมีอายุน้อยและไม่มีประสบการณ์

คำสำคัญ : วัฒนธรรมข้าว, พระพุทธศาสนา, สังคม

Abstract

The objectives of the research are: (1) to study concept and management process of rice culture on a social capital and Buddhism base in Thai culture. (2) To strengthen the farmer community network managing the rice culture on social capital and Buddhism base in Thai social.

For quantity research get correction exempling by field study, semi-structured interview, non-structured interview and non-interaction observation.

To manage the Thesis by building relationships with informants who are folk philosophers and the villagers, who provide important. The population and sample are then determined in the community of rice center in all part of Thailand, which have the production process is related to the ritual on the social capital and Buddhism base. With a pilot study area in 5 communities in Thailand. There are 5 – 10 community samples and 5 – 10 agriculturist executive at provincial level to see the application and management of rice culture on social capital and Buddhism. And the results found: Transfer of Thai wisdom found that they tell through from generation to generation and make an example or learning by doing. The rite of planting is not evident but the old age than the younger. It show how to grateful for the land, the field and the planting processes. But some tradition which disappear are praying for barn and cleaning the barn. Now a day the farmer sell all their products to the rice mill. The Knowledge management found that there is no information record but use their experiences to change with the other group of the farmer. Bringing knowledge from the state authorities whom recommended are ineffective because the farmers are lack of confidence. Using social capital of the farmer found that strikingly endemic and different in each region. Using social capital which provided by the government found that have to follow and not so much attention because they accustomed to the traditional farming. The foundation of culture which beliefs are based on Buddhism found that it has long been associated by teaching in Buddhism. The obvious are gratitude, supportive, share knowledge and equipment, exchange of information on farming and the Buddhist ceremony is used in the way of rice cultivation. Building the community network found that the farmer pay more attention to the community networks. Problems which found in the government sector found that the rice center staff do not have the experience without knowledge and skilled care for the rice center or the farmer.

Keywords: Rice Culture, Buddhism, Social

ความเป็นมาของการศึกษาวิจัย

“วัฒนธรรมข้าว” ด้วยเหตุที่ข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำนา เป็นเหตุปัจจัย เป็นบ่อเกิด เป็นเสาค้ำ เป็นรากฐานของแบบแผนพฤติกรรม และผลงานต่าง ๆ ของชาวนาชาวไร่ ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบัน เรื่องราวของข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าวจึงเป็น “วัฒนธรรมหนึ่ง” ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น โดยมีพีชหลักคือข้าวที่คนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นเพาะปลูก เป็นเอกลักษณ์สำคัญของวัฒนธรรมหรือเป็นเกณฑ์กำหนดความเป็นวัฒนธรรม วัฒนธรรมข้าวเริ่มก่อตัวขึ้นประมาณปลายยุคหินกลาง หรือต้นยุคหินใหม่ จากนั้นจึงเปลี่ยนแปลงพัฒนามาจนข้าวเริ่มมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ด้านต่าง ๆ มากขึ้น จึงทำให้เกิดประสบการณ์และการสร้างสรรค์สะสม เพิ่มพูน องค์ความรู้เรื่องข้าวด้านต่าง ๆ เป็นมรดกตกทอดและเป็นภูมิปัญญาที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ ถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งมาสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พร้อมทั้งพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงองค์ความรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ให้มีความเหมาะสมตามกาล สถานที่และกลุ่มชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเจริญรุ่งเรืองของเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบัน

เรื่องราวของวัฒนธรรมข้าวในส่วนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ แบบแผนการแสดงออก ความเชื่อ ความคิด อุดมการณ์ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ ความดี ความงาม ความถูกต้องชอบธรรม ความรัก ภูมิปัญญา เทคนิค วิธีการแก้ปัญหา วิธีการคิด ฯลฯ “ส่วนวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม” ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย อาหาร วัสดุ ยาโรค ฯลฯ ของสังคมชาวนาชาวไร่ วัฒนธรรมข้าวทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมดังกล่าวข้างต้น ล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่สังคมชาวนาชาวไร่ได้สั่งสมเลือกสรรปรับปรุงแก้ไข จนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม สามารถใช้ป้องกันและนำพาชีวิตไปสู่เป้าหมายได้ ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมและผลงานต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ เป็นวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ของชนส่วนใหญ่ของสังคมไทย

วัฒนธรรมข้าวที่กล่าวข้างต้นนี้ ประกอบด้วยเหตุปัจจัยหลักสองส่วน คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวนา กับส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้าว ส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวนา วัฒนธรรมข้าวหมายถึง แบบแผน การประพฤติปฏิบัติ วิธีการดำเนินชีวิต การแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ ที่เป็นความเข้าใจซาบซึ้งร่วมกัน ซึ่งได้สั่งสมเลือกสรรปรับปรุงแก้ไขจนถือว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือเป็นแนวทาง เป็นมาตรการในการแก้ปัญหา ตลอดถึงนำพาชีวิตไปสู่เป้าหมายตามความต้องการของชาวนาหรือสังคมชาวนา

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้าว วัฒนธรรมข้าวหมายถึง ลักษณะทางกายภาพ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นมาจากอดีต จนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางสังคมของชาวนาชาวไร่สืบมา ทั้งนี้เนื่องจาก “ข้าว” มีบทบาทสำคัญต่อชาวไร่ชาวนาเป็นอย่างยิ่ง ชาวไร่ชาวนาเห็นว่าข้าวเป็นองค์รวมของธรรมชาติ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจด้านร่างกาย ข้าวเป็นอาหารหล่อเลี้ยงให้เจริญเติบโต อยู่เย็นเป็นสุข จะหาสิ่งอื่นใดมาหล่อเลี้ยงร่างกายให้เหมือนข้าวไม่มี มนุษย์ได้ปฏิบัติธรรม ได้บรรลุธรรมสูงสุด อันเป็นเป้าหมายของชีวิตได้ก็เพราะได้อาศัยข้าวหล่อเลี้ยงร่างกายเป็นสำคัญ ด้วยความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความสำคัญดังกล่าว จึงนำมาสู่การศึกษา

วัตถุประสงค์

ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมข้าวเชิงพุทธ : แนวคิดและการจัดการบนฐานทุนทางสังคม” ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและกระบวนการจัดการวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
2. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนชาวนาในการจัดการวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วิธีการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมข้าวเชิงพุทธ : แนวคิดและการจัดการบนฐานทุนทางสังคม” เป็นการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ นำเสนอวิธีการวิจัยซึ่งมีสาระสำคัญ ประกอบด้วย ข้อมูลและแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสารและที่เป็นบุคคล การกำหนดพื้นที่ในการวิจัย วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผล การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจภาคสนาม จะใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบกึ่งไม่มีโครงสร้าง และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นเครือข่ายสนับสนุน ผู้ที่ให้ข้อมูล ที่สำคัญในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

พื้นที่ศึกษาครั้งนี้ กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของชุมชนที่มีศูนย์ข้าวชุมชนในทุกภาคของประเทศไทย โดยมีกระบวนการผลิตที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อการผลิตข้าว การแบ่งปัน การทำงานร่วมกัน ความสามัคคี และการดำรงอยู่ในวิถีแห่งวัฒนธรรม โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน 5 ชุมชนในสังคมไทย และเครือข่ายด้านวัฒนธรรม ได้แก่

- 1) ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านเนินง ม.1 ต.เนินง อ.เมือง จ.สุรินทร์
- 2) ศูนย์ข้าวชุมชน ต.ป่าแดด 76 ม. 16 ต.ป่าแดด อ.แม่สรวย จ.เชียงราย
- 3) ศูนย์ข้าวชุมชน ตำบลหน้าไม้ ม. 8 ต. หน้าไม้ อ.ลาดหลุมแก้ว จ.ปทุมธานี
- 4) ศูนย์ข้าวชุมชน ต.บางเลน ม.1 ต.บางเลน อ.สองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี
- 5) ศูนย์ข้าวชุมชน ต.ท่าเรือ ม. 7 ต.ท่าเรือ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มตัวอย่างของชุมชนจำนวน 5 ชุมชน ๆ ละ 5-10 ราย เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่การเกษตรในอำเภอ และ 2) แกนนำเครือข่ายวัฒนธรรมข้าว ผู้บริหารด้านการเกษตร/ข้าวในระดับจังหวัด ที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาผลิตข้าวเชิงวัฒนธรรม และให้ข้อเสนอแนะนโยบายในการพัฒนาจัดการข้าวไทย จำนวน ภูมิภาคละ 5-10 คน เพื่อให้เห็นแนวทางการการประยุกต์ใช้แนวคิดและการจัดการวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนาในการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนในสังคมไทย และแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชนตามแนวคิดและวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงตามความสำคัญของการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษา

1. การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว พบว่า มีการบอกผ่านโดยคำแนะนำ พร่ำสอน ลูกหลานและลงมือปฏิบัติในรูปแบบการเรียนรู้โดยธรรมชาติ จากการถ่ายทอดทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้สมาชิกในครัวเรือนได้ลงมือปฏิบัติในลักษณะที่ทำต่อรุ่นสู่รุ่น

ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการปลูกข้าวยังมีทำอยู่แต่ไม่ชัดเจน เป็นการทำให้ผู้สูงอายุมากกว่าคนหนุ่มสาวที่เห็นได้ชัดในงานบุญประจำปีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าว เช่น การบวงสรวง การขอฝน การทำขวัญข้าว แสกนา แสกไถ เมื่อข้าวตั้งท้องก็มีการขอขอบคุณพระแม่โพสพ โดยการใช้เครื่องแต่งกาย แต่งหน้า ผู้หญิง ตลอดจนการเลี้ยงผีนาขอบคุณที่ดูแลข้าวในนา ฯลฯ

ประเพณีที่หายไป เช่น การไหว้ยุ้งข้าว การล้างยุ้ง ก็หมดไปเพราะยุคนี้ไม่มียุ้งข้าวให้เก็บข้าว เพราะชาวนาขายข้าวไปให้โรงสี หรือมีพ่อค้ามาซื้อข้าวถึงที่นา ข้าวไม่ได้ยู่รอในยุ้งเหมือนสมัยก่อน

การจัดการความรู้ของชาวนาไม่มีลักษณะเฉพาะที่เป็นทางการ มีแบบแผนไม่ชัดเจน เพราะไม่มีการบันทึกไว้เป็นข้อมูล แต่ชาวนาสามารถนำเอาประสบการณ์การจัดการองค์ความรู้ในการทำนาของตนไปร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีเสวนาแลกเปลี่ยน หรือที่ประชุมของหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ

การนำความรู้ที่เจ้าหน้าที่ศูนย์ข้าวต่าง ๆ นำมาเสนอชาวนายังขาดความมั่นใจ ยังไม่กล้าที่จะทำตามยังคงรอดูท่าทีและใช้ภูมิปัญญาเดิมในการทำนาอยู่

2. การใช้ทุนทางสังคมของชาวนา พบว่า มีการใช้ทุนทางสังคมที่โดดเด่นในเฉพาะถิ่นมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค การปลูกพืชหมุนเวียน เพื่อให้มีรายได้เสริมก็มีผลแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ขึ้นอยู่กับแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ วัฒนธรรมทางด้านศาสนาก็ไม่ต่างกันในสังคมของชาวนาในแต่ละภาค

การใช้ทุนทางสังคมที่รัฐบาลจัดทำให้ พบว่า การทำตามและความสนใจมีไม่มากนัก แม้ว่าจะมีการศึกษาความรู้เทคนิคแบบใหม่ แต่ชาวนายังคงชินกับการทำนาแบบเดิม ๆ นอกจากนี้พบว่าเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบศูนย์ข้าวที่ศึกษานั้น เป็นเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ประสบการณ์ในการทำนามาก ไม่สามารถเป็นที่พึ่งแก่ชาวนาได้เต็มที่และบางคนก็ไม่เคยทำนาเลย ด้วยความเป็นคนเมืองจบการศึกษาสอบบรรจุได้ก็มาทำงานที่ศูนย์ข้าว

3. ด้านรากฐานวัฒนธรรมพบความเชื่อที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา พบว่า มีการผูกพันกันมานานในคำสอน ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เห็นชัดปรากฏในวัฒนธรรมการปลูกข้าวก็คือ ความกตัญญูต่อวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าว ไม่ว่าจะเป็นพื้นดิน ท้องนา วัวควายที่ไถนา เมล็ดข้าวเปลือก ยุ้งฉาง ฯลฯ นอกจากนั้น หลักธรรมแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพระพุทธศาสนา ทั้งสิ้น การที่ชาวนามีจิตใจแจ่มใส ร่าเริง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แสดงความเป็นมิตร แบ่งปันข้าวของเครื่องใช้ แลกเปลี่ยน ความรู้ข้อมูลในการทำนา ก็ล้วนแต่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของชาวนาไทยที่มีพื้นฐานธรรมะทางศาสนา มาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีอิทธิพลไปถึงความเชื่อ อุดมคติในการปลูกข้าวด้วย เช่น พิธีบุญข้าวลาน โดยจะมีการนำข้าวใหม่มารวมกับข้าวบุญที่วัด มีการเลี้ยงผีน้ำ เลี้ยงผีเขา ผีนา แทนคำขอบคุณที่ได้ผลผลิตดีมีคุณภาพ ฝนตกต้องตามฤดูกาล ไม่มีโรคแมลงรบกวน ขายข้าวได้ราคา เป็นต้น

4. การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนชาวนาในการจัดการวัฒนธรรมข้าวบนพื้นฐานทางสังคม และ พระพุทธศาสนาในสังคมไทย พบว่า ส่วนใหญ่ชาวนาให้ความสำคัญกับเครือข่ายภายในมากกว่า เพราะ เข้าถึงง่ายและไม่ไกลเกินไป ซึ่งเครือข่ายศูนย์ข้าวนั้นประกอบไปด้วยหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลโดยตรง และ หน่วยงานสนับสนุนเกิดความร่วมมือ มีภาคีเครือข่ายที่มีจุดมุ่งหมายเพิ่มเติมคือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในสังคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายใน การจัดการวัฒนธรรมที่ให้ประโยชน์ต่อการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ชาวนา

5. ปัญหาที่พบในภาครัฐ พบว่า เจ้าหน้าที่ศูนย์ข้าวมีความรู้ความชำนาญในการดูแลศูนย์ หรือ ชาวนาที่รับผิดชอบไม่เพียงพอ ทั้งนี้พบว่าส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่อายุน้อย และไม่มีประสบการณ์ในการทำงาน เรียนจบปริญญาตรีมาสอบทำงานได้ แต่เป็นคนเมืองไม่มีลูกชาวนา ชาวนาจึงไม่ได้ประโยชน์จากการเรียนรู้ จากเจ้าหน้าที่ศูนย์เหล่านี้

อภิปรายผล

ความรู้พื้นฐานเรื่องข้าวนั้นมีแหล่งกำเนิดอยู่ 2 แห่ง คือ กำเนิดในทวีปเอเชียและแอฟริกา ส่วนข้าวที่ มีอยู่ทั่วโลกแบ่งออกเป็น 3 พวก คือ ชนิดที่ปลูกกันทั่วไป ปลูกเฉพาะในแอฟริกา และข้าวป่าที่เกิดขึ้นทั่วไป ส่วนตำนานข้าวของอีสานเชื่อว่าข้าวเกิดมาจากสวรรค์เป็นเทพธิดา ชาวنانับถือนางเทพธิดาว่าเป็นนางโพสพ และข้าวเกิดมาจากภูเขาที่อยู่บนพญานาคในชมพูทวีป เมล็ดข้าวโตเท่าผลมะพร้าวหญิงหม้ายไปพบเมล็ดข้าว ที่อยู่ถยานจึงได้ใช้ไม้คานทุบเมล็ดข้าวให้แตกกระจาย ปลิวไปตกบนภูเขาเป็นข้าวไร่ ปลิวไปตกในน้ำเกิดเป็นข้าว นาดำ ถึงแม้ตำนานข้าวจะมีประวัติความเป็นมาหลายตำนานก็ตาม แต่เนื้อหาโดยสรุปนั้น เป็นการอธิบายถึง ที่มาของแม่โพสพ ซึ่งเป็นเทพธิดาผู้ทอสร้างกายเลียงคนทั่วโลกให้อยู่รอด ผู้คนทั้งหลายจึงให้ความเคารพ เทิดทูนพระคุณของข้าว จึงก่อให้เกิดพิธีบูชาแม่โพสพ เกิดแนวทางและวิถีคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการรักษาข้าว บริโภคข้าว ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

สำหรับพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวของชาวพุทธ พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวของชาวพุทธ มีลักษณะผสมผสาน ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางศาสนา ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักเพราะ ได้รับวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ รูปแบบการทำนาของชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาปีเป็นส่วนมาก ชาวนามีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการทำนา และยังได้รับการปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำนามาจากบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวนาเชื่อว่าเมื่อทำพิธีกรรมนี้แล้วจะประสบผลสำเร็จในการทำนาแต่ ละปี ส่วนการประกอบพิธีกรรมก็ยังทำกันอยู่ในปัจจุบันถึงแม้ว่าจะมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามามีส่วนในการ ประกอบอาชีพทำนาก็ตาม ความเชื่อที่ชาวบ้านนับถือเป็นความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับ ความเชื่อดั้งเดิม การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถแยกออกได้เป็น 2 ประเด็น คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาเป็นประเด็นที่หนึ่ง ส่วนประเด็นที่สองคือพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวในรูปแบบการทำนาของชาว พุทธ จากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมข้าวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ยังยึดถือปฏิบัติกันมาตามประเพณี ประจำแต่ละเดือนเรียกว่าฮีตสิบสอง ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีของการทำบุญของชาวอีสานเลยทีเดียว การศึกษา ครั้งนี้ประเพณีที่มีข้าวมาเกี่ยวข้อง ได้แก่ ประเพณีบุญประทายเป็นข้าวเปลือก ประเพณีข้าวจี่ ประเพณีบุญข้าว ประดับดินและประเพณีบุญข้าวสาก ซึ่งประเพณีเหล่านี้ชาวบ้านยังปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าแต่ละ

หมู่บ้านจะมีพิธีกรรมการปฏิบัติแตกต่างกันออกไปแต่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน คือ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองครอบครัวและเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวในรูปแบบการทำนาของชาวพุทธพบว่า ชาวบ้านยังให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อในรูปแบบของการทำนา ชาวนาเชื่อว่าหากปฏิบัติพิธีกรรมนั้นแล้วจะส่งผลให้การทำนาได้รับผลดี ฝนตกต้องตามฤดูกาลข้าวกล้าในท้องนาอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมของการทำนาส่วนมากได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ พิธีกรรมที่ยังปฏิบัติกันในปัจจุบัน ได้แก่ พิธีขอฝน พิธีแรกไถนา พิธีแรกดำนา พิธีแรกเกี่ยวข้าวและพิธีแบ่งข้าวเจ้าที่ ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเหล่านี้เป็นอย่างมาก ซึ่งถือเป็นการบอกกล่าวเจ้าที่ การบูชาแม่โพสพ เพื่อต้องการให้ข้าวได้ผลผลิตที่ดี โดยเฉพาะพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นรัฐพิธีที่กษัตริย์เป็นผู้ประกอบพิธี จนถึงปัจจุบันนี้หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนในการดูแลด้านการเกษตร เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหน่วยงานรัฐบาลอื่น ๆ ก็ยังอนุรักษ์พิธีนี้มาจนทุกวันนี้ ถือเป็นพระราชพิธีประจำปีที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติเพื่อให้เกิดสิริมงคล เกิดขวัญกำลังใจแก่ชาวนาในการทำนาทุกปีนั่นเอง

ส่วนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนชาวนา ด้วยกระบวนการในมิติด้านวัฒนธรรมข้าวบนฐานทุนทางสังคมและพระพุทธศาสนา ของศูนย์ข้าวชุมชน ทั้ง 4 แห่งนั้น เกิดจากการสร้างเสริมพลังความเข้มแข็งภายในกลุ่มจนสามารถขยายเครือข่ายเชื่อมโยงไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งเครือข่ายในพื้นที่จังหวัด และเครือข่ายภายนอกจังหวัด แต่โดยส่วนใหญ่กลุ่มชาวนาจะให้ความสำคัญกับเครือข่ายภายในมากกว่าเพราะเข้าถึงง่ายและไม่ไกลเกินไป ซึ่งเครือข่ายของศูนย์ข้าวที่ประกอบไปด้วยหน่วยงานมีหน้าที่ดูแลโดยตรง และหน่วยงานสนับสนุน เช่น แหล่งการเรียนรู้ สถานศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น หน่วยงานเครือข่ายจะเข้ามาเป็นภาคีร่วมสนับสนุนในการเสริมสร้างศักยภาพชาวนาให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก ขยายกิจกรรมภายในตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาบุคคลและสังคม ดังนั้น เมื่อมีการดำเนินการแล้วจึงเกิดความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนจนเกิดเป็นภาคีเครือข่ายที่มีจุดมุ่งหมายเพิ่มเติม คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในสังคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาศักยภาพของเครือข่าย ด้านการจัดการวัฒนธรรมให้เอื้อประโยชน์ต่อการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ชาวนา ในพื้นที่ศูนย์ข้าวที่ลงไปศึกษาและเก็บข้อมูล โดยภาพรวมทุกศูนย์ข้าว จะมีหน่วยงานที่มีหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมที่เกี่ยวกับข้าว เมล็ดพันธุ์และองค์ความรู้ด้านข้าว ซึ่งเป็นเครือข่ายภายในที่ใกล้ชิดชาวนาที่เป็นสมาชิกศูนย์ข้าวมากที่สุด ในขณะเดียวกัน เครือข่ายข้าวที่เป็นเครือข่ายภายในจังหวัด ยังเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอกในระดับภาคและระดับประเทศเพื่อร่วมกันพัฒนาสนับสนุนส่งเสริมด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับข้าว และพัฒนากระบวนการปลูกข้าวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับศูนย์ข้าวชุมชนมีบทบาทภาระหน้าที่รับผิดชอบดูแลศูนย์ข้าวชุมชนทั้งโดยตรงและเป็นผู้สนับสนุนทางอ้อม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรเผยแพร่แนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนา ในการประยุกต์ใช้ในกระบวนการทำนา แม้กระบวนการผลิตจะมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ หากใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนา เช่นความกตัญญู ความ

เมตตา เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้จะช่วยให้กระบวนการผลิตไม่เป็นการมุ่งแสวงหา แต่ปริมาณของผลผลิตอย่างเดียวโดยไม่ใส่ใจ ต่อสิ่งแวดล้อม

1.2 วัฒนธรรมการเอื้ออาทรเชิงพุทธ ควรนำมาแนวหลักการในการสร้างบรรยากาศในการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและชาวนาด้วยกัน รวมถึงผู้ประกอบการข้าวควรให้หลักแห่งความเอื้ออาทรการอนุเคราะห์สังเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุตามหลักทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานคิดในการสร้างสังคมแห่งการเอื้ออาทรระหว่างบุคคลและภาคีที่เกี่ยวข้องกับการทำนา

1.3 ควรมีการอนุรักษ์พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ที่ได้ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณและควรมีการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้ พร้อมทั้งนำไปเป็นสื่อประเพณีเพื่อถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับเยาวชนรุ่นต่อไป

1.4 ควรนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มา จัดเป็นแนวคิดและนโยบายต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกศูนย์ข้าว เพื่อสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและต่อความปลอดภัยของผู้บริโภคข้าว โดยนำหลักแห่งศีล 5 และหลักพรหมวิหารธรรมมาเป็นองค์ประกอบหลักในการจัดทำเป็นหลักสูตรอบรมต่าง ๆ

1.5 ด้านความสัมพันธ์ขององค์การส่วนท้องถิ่นและภาครัฐ ในการส่งเสริมวัฒนธรรมข้าวเชิงพุทธ รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญต่อการนำวิถีแห่งพุทธมาประยุกต์เป็นนโยบายการแก้ไขปัญหาชาวนา มีความจริงใจ และโปร่งใสต่อการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อชาวนา การนำนโยบายลงมาสู่การปฏิบัติต่อชาวนาควร เข้าใจ และเข้าถึงความเป็นวิถีชีวิตของชาวนา โดยไม่มุ่งแต่เพียงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือผลผลิตข้าวอย่างเดียวควรให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวนา เพื่อที่จะสามารถร่วมมือกับชาวนาในการพัฒนาและส่งเสริมให้ชาวนามีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

2.1 ควรมีการพิจารณาร่วมกันในกระบวนการผลิต ถึงแนวทางที่เหมาะสมต่อการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิต โดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเป็นเกณฑ์พิจารณา อันจะเป็นผลดีต่อความสมดุลระหว่างชาวนาและสิ่งแวดล้อม

2.2 ควรสร้างเครือข่ายชาวนาวิถีพุทธ โดยมีกฎกติการ่วมกันในการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางในการเป็นผู้ประกอบการทำนา

2.3 เจ้าหน้าที่เกษตรชุมชนที่รับผิดชอบประจำแต่ละตำบล ควรมีความรู้และประสบการณ์ในการลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้แก่ชาวนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 คติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว ควรมีการอนุรักษ์พิธีกรรมดั้งเดิมที่ได้ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณซึ่งมีพื้นฐานมาจากองค์ธรรมทางพระพุทธศาสนา

2.4 ความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับชาวนา ควร ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันอย่างแน่นแฟ้น และเป็นรูปธรรมมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2543). **รายงานสถานการณ์ทางสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ประจำปี 2543**. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 17 มกราคม 2543.
- กฤษณา วงษาสันต์และคณะ. **วิถีไทย**. กรุงเทพฯ : เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น. 2542.
- กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น, “กรมส่งเสริมการเกษตร”. < <http://tkagri.doae.go.th/temp.2551>>. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2558.
- เขมะทัตน์ ศิริมงคลลาวัลย์. “การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบจาก **มาตรฐานแรงงานไทย**” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2554
- ชยันต์ วรรณภูติ. **บทสรุป การอภิปรายเกี่ยวกับสถานการณ์การวิจัยวัฒนธรรมในภาคเหนือ การวิจัย ในมิติวัฒนธรรม**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง. 2540.
- ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และ วิศนี ศิลตระกุล. **ความเป็นมาของภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น, เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน หน่วยที่ 6**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2533.
- ชลัช กลิ่นอุบล. “การจัดการความรู้และคุณลักษณะของชุมชนชาวนานักปฏิบัติเกษตรอินทรีย์”, **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย**. ปีที่ 30ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2553):11-23.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **การปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนรักษัธรรมเพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา, 2543.
- ประพาส วีระแพทย์, **สารานุกรมไทยเล่มที่ 3 : ลักษณะของข้าวที่สำคัญทางการเกษตร,สมาคมผู้ส่งออกข้าว** (<http://www.riceexporters.or.th>)
- ประพาส วีระแพทย์. “ **ลักษณะของข้าวที่สำคัญทางการเกษตร**”, **สารานุกรมไทย.เล่มที่ 3** (2520):3 -8
- ประเวศ วะสี. **การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป. 2534
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **กตัญญูทเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2536.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 8 ,
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **คนไทยกับสัตว์ป่า**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2542.
- พระมหาอุทัย มูลแก้ว. “ **การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระธรรมวินัยปิฎก**” **ปริญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.**

- พทยา สายหู. การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพชุมชน ในการ
สัมมนาทางวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2534
- พุทธทาสภิกขุ. กัตถัญญุตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2536.
- อำนวย จันเงิน. “การพัฒนาความกัตถัญญุตเวทีตามแนวคิดของพระพุทธวรญาณ (ทองย้อย
กิตติทินโน”.วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2537.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ , 2546.
- วรพจน์ ทองใบ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษา
เปรียบเทียบเฉพาะกรณี พระพงษ์ศักดิ์ เตชะธัมโม วัดผาลาด อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่กับการปลูกป่าสมุนไพรมงคลของพระสมณีก นาโถ วัดปลักไม้ลาย อำเภอ
กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”. ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ,
บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537
- วิทยา คามณี.. “ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน : กรณีศึกษา องค์กรออมทรัพย์ชุมชนใน
จังหวัดลำปางและตาก”.มหาวิทยาลัยเนศวร, 2551.
- สมทรง บรรจงธิดาทันต์ สุทธิดา แจ่มใส ไวท์ และปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. “การบูรณาการแก้ไขปัญหาคความ
ยากจนด้วยองค์กรชุมชน”,วารสารบัณฑิตศึกษา. ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (2554):105-116
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. 2543.
- สามารถ จันทรสุรีย์. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พรินต์ติ้งกรุ๊ป. 2543.
- สามารถ จันทรสุรีย์. ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร อย่างไร วัฒนธรรม ก้าวไปกับความเปลี่ยนแปลง.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย :
ภูมิปัญญาชาวไทย
- สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “บทบาทของสถานศึกษากับภูมิปัญญาไทย”,วารสารห้องสมุด. ปีที่ 44 ฉบับที่ 3
(2545):34-36.
- สุรเชษฐ์ จิตวิภูล. หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏ
สวนดุสิต. 2542.
- เอกชัย พุ่มดวง. “กลยุทธ์การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน
ตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี”. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
2558.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้าน วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้แก้ปัญหาของชาว บ้านไทย.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญาไทย, 2540.

เอนก นาคะบุตร.ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย. กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี่. 2545.

เอี่ยม ทองดี, “วัฒนธรรมข้าว”, นิตยสารเทคโนโลยีชาวบ้าน ฉบับที่ 1 กุมภาพันธ์ 2555

เอี่ยม ทองดี. ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2542.

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

A Model for Development of Thammatipatai Community Leaders in the Area of Muang District Nakhon Si Thammarat Province

พระครูอรุณสุตาลังการ, ผศ.ดร.

วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ดร.สามารถ บุญรัตน์

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาและเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เทคนิคการวิจัย 2 เทคนิค ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงรวมทั้ง 12 รูป/คน และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน 9 รูป/คน ที่มีคุณสมบัติและความรู้ ประสบการณ์ตรงกับประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลข้อมูลแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า ลักษณะธรรมาธิปไตยจะประกอบด้วย 7 ประการ 1. ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง 2. ยึดหลักเหตุผล 3. ยึดหลักความจริง 4. ยึดหลักความถูกต้อง 5. ยึดความเป็นธรรม 6. ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และ 7. การไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องธรรมและไม่เป็นธรรม กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า 1. ปัจจัยนำเข้า ผู้นำมีความความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ และประสบการณ์ผ่านผลงานในอดีต 2. ปัจจัยเชิงกระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความพร้อม ขั้นตอนที่ 2 การสร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ 3 การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ 4 การสร้างการยอมรับจากประชาชน ขั้นตอนที่ 5 การสร้างอุดมการณ์ และขั้นตอนที่ 6 การสื่อสาร และ 3. ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของตนเองอย่างมีความสมบูรณ์มากที่สุด และรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า 1. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยปัจจัยทางด้านจริยธรรมการปกครอง ปัจจัยด้านการกำหนดนโยบาย และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน 2.

องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัด นครศรีธรรมราช พบว่า มีองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการแสดงออกของผู้นำชุมชน องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา และ องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กร

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา, ธรรมาธิปไตย, ผู้นำชุมชน

Abstract

The purpose of this research was to study the virtue of dharma under the Buddhism, to study the development process and to study the model of developing the dharma of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat Province. The research methodology was applied in qualitative research method using two techniques. In-depth interview was conducted by selecting a total of 12 subjects and Focus Group Discussion: 11 groups / people with qualifications and knowledge. Experience in the field of data analysis is descriptive.

The research found that

The manner of the dharma under the Buddhism found that the characteristics of the dharmas are composed of seven. 1. Adherence to the principles rather than the principle of the wrong people. 2. Adhere to the reason. 3. Adhere to the truth. 4. Adhere to the rightness. 5. Adhere to fairness. 6. Adhere to the benefits of participation and 7. Do not cling to the voices of people who are wrong and unfair. The process of developing the dharma of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat province found that: 1. Leadership inputs were sincerity, motivation and experience through past work. 2. Procedure factor of developing the dharma of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat Province consists of 6 steps: Step 1. Preparation of readiness Step 2. Creating the collaboration Step 3. Being a role model Step 4. Creating people's acceptance Step 5. Creating the Ideology and Step 6. Communication and 3. Outcome factors that is the responsibility of the community leader for the development of his own dharmas. The development of the democratic way of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat Province found that: 1. Factors affecting the development model of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat Province composed of ethical and administrative factors, policy formulation and community participation factors 2. The composition and characteristics of the dharmatical development model of community leaders in Muang District Nakhon Si Thammarat showed that the components and characteristics of community leaders feature, features of the

experience, educational features, social features and organizational networking features and attributes.

Keywords: Development Model, Dharma, Community Leader

บทนำ

คุณลักษณะการปกครองทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่มากกว่าเสียงส่วนใหญ่ ปรารถนาความถูกต้อง มีเหตุผล มีความจริง ดังนั้น ลักษณะของผู้นำที่ดีพึงยึดหลักธรรมาธิปไตย¹ เพื่อมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุขและก่อให้เกิดมีแก่มวลชน สังคมประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไปที่มีคุณลักษณะของผู้นำชุมชนแบบประชาธิปไตยจะมีลักษณะเด่น ได้แก่ ยึดถือหลักการที่ถูกต้องมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน ยึดหลักความจริง ยึดหลักความถูกต้อง ยึดความเป็นธรรม ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม และไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม แต่ปัญหาของภาวะผู้นำที่มักเจอปัญหาก็คือประเด็นคุณภาพและคุณสมบัติของผู้นำชุมชนที่ขาดความรู้ความสามารถในการบริหารงานและการปกครองคน มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกทำให้ขาดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ซึ่งรวมทั้งการจัดการปัญหาต่าง ๆ²

จังหวัดนครศรีธรรมราชมีคำขวัญประจำจังหวัดว่า “เมืองประวัติศาสตร์ พระธาตุทองคำ ชื่นฉ่ำ ธรรมชาติ แร่ธาตุอุดม เครื่องถมสามกษัตริย์ มากวัดมากศิลป์ ครบสิ้นกุ้งปู” ที่มุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันบนพื้นฐานของค่านิยมร่วม โดยมีหลักการในการบริหารจัดการชุมชนที่ดีอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นศักยภาพภายใน ภายใต้หลักการ 5 องค์ประกอบ คือ การจัดการชุมชนที่ดี มีคณะผู้นำที่เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพและมีการสืบทอด มีแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองที่มีคุณภาพ มีการจัดการความรู้ชุมชน (KM) ชุมชน มีองค์กรการเงินชุมชน และมีการสร้างเครือข่ายทางสังคม (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราชจังหวัด.วิสัยทัศน์ของจังหวัด (Vision), นครศรีธรรมราช มีส่วนราชการส่วนภูมิภาค จำนวน 34 ส่วนราชการ และอำเภอ 23 อำเภอ ส่วนราชการส่วนกลาง 96 หน่วยงานและปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 185 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 36 แห่ง (แยกเป็นเทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 3 แห่ง และเทศบาลตำบล 32 แห่ง) และองค์การบริหารส่วนตำบล 148 แห่งมีจำนวนประชากรในอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช 266.668 คน มีกำนันผู้ใหญ่บ้านจำนวน 110 คน (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. ทำเนียบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช. ข้อมูล ณ วันที่ 13 กรกฎาคม 2558) แต่จากสถิติการรับแจ้งและจับกุมกลุ่มคดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย จำแนกตามประเภทคดีที่รับแจ้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช ปี 2556 แจ้งความ 18739 คดี ปี 2557(สำนักงานตำรวจแห่งชาติ : 2558) แจ้งความ 19,649 คดี ปี 2558 แจ้งความ 16475 คดี และปี 2559 แจ้งความ 17579 คดี (ศาลยุติธรรม, 2558) โดยประกอบด้วย 5 ประเภทคดี ได้แก่ คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ

¹ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539).

² สมคิด เลิศไพฑูรย์ และ มรุต วันทนากร. แนวคิดด้วยฝ่ายบริหารเข้มแข็งกับการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรงในประเทศไทย. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 59.

คดีร่างกายและเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ คดีอาญาที่น่าสนใจ และ คดีรัฐเป็นผู้เสียหาย (ที่มาตำราจกฏธรรมาภิบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช) ทำให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีผู้ใหญ่กำนันทั้งหมดจำนวน 110 คน (ไม่นับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 185 แห่ง (ไม่นับสมาชิก) ควรมีการพัฒนาศักยภาพในการใช้ความกล้า ความจริงใจ ความถูกต้อง การยืนหยัดในความดีเพื่อการป้องกันเหตุการณ์เลวร้ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและพลังในการขับเคลื่อนชุมชนด้วยธรรมาธิปไตยให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ เพราะฉะนั้น ทำให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของประชาชนในอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความไม่ปลอดภัยอยู่ในระดับหนึ่งเพราะสิ่งหนึ่งเพราะผู้นำชุมชนบางส่วนยังขาดคุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยหรือไม่ ซึ่งหากมีรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยได้สถานการณ์ของประชาชนจะมีความสุขขึ้นหรือไม่อย่างไร จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจใคร่ที่จะศึกษาคุณลักษณะธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา กระบวนการและรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยทบทวนเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำ และคุณลักษณะธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงที่เกี่ยวข้องและมีประสบการณ์โดยตรงและโดยอ้อมรวมทั้ง 12 รูป/คน และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน 11 รูป/คน ในพื้นที่ของผู้นำชุมชนเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยระยะเวลาในการศึกษาวิจัยตั้งแต่ เดือนตุลาคม 2558 – ตุลาคม 2559

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรูปการวิจัยประกอบด้วย 3 เทคนิคได้แก่ 1.เทคนิคการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะธรรมาธิปไตย 2.เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 12 รูป คนโดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และ 3.เทคนิคการวิจัยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นนักวิชาการมีความรู้เรื่องงานวิจัย พระสงฆ์ที่มีความรู้ด้านหลักธรรม ผู้นำชุมชนที่ดำรงที่มีตำแหน่งทางการปกครอง การบริหาร และมีประสบการณ์และเป็นผู้ที่อาศัยในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 11 รูป/คนโดยใช้การสนทนากลุ่มเดียวทั้งหมด ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูล 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
คุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตย แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาคุณภาพและการสร้างเครื่องมือการวิจัยที่มีความครอบคลุมวัตถุประสงค์ของ
การวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 ติดต่อประสานงานผู้มาส่วนในการให้ข้อมูลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม 2559 ถึงเดือน กันยายน 2560

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสรุปประเด็นนำไปแยกแยะ จัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์ว่า
ตรงกับความเป็นจริงมีความสอดคล้องมากน้อยเพียงใดและจะใช้เทคนิคการจำแนก จัดระเบียบข้อมูล และการ
วิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา พร้อมทั้งร่างรูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขต
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขั้นตอนที่ 6 จัดสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อประเมินและตรวจสอบ พร้อมทั้งขอคำแนะนำเพื่อเติมเกี่ยวกับ
รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการวิจัย

ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า คุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตย
ประกอบด้วย 7 หลักซึ่งพบว่า

1. ยึดถือหลักการที่ถูกมากกว่ายึดหลักคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง
2. ยึดหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยความดีงามรอบด้าน
3. ยึดหลักความจริง โดยเฉพาะคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่อาศัยพูดอย่างตรงไปตรงมา รักษาวาจา
พูดความจริง ไม่บิดเบือน
4. ยึดหลักความถูกต้อง
5. ยึดความเป็นธรรม
6. ยึดหลักประโยชน์ส่วนร่วม
7. การไม่ยึดกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่เป็นธรรม

**กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัด
นครศรีธรรมราช** พบว่า มีกระบวนการ 3 ตัวแปรหลักๆ ที่อยู่ในรูปของกระบวนการพัฒนา ได้แก่

1. ตัวแปรด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน ประกอบด้วย
เรื่องของความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจ และประสบการณ์ผ่านผลงานในอดีต

2. ตัวแปรปัจจัยเชิงกระบวนการ การพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความพร้อม ขั้นตอนที่ 2 การ
สร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ 3 การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ 4 การสร้างการยอมรับจากประชาชน ขั้นตอนที่ 5
การสร้างอุดมการณ์ ขั้นที่ 6 การสื่อสาร

3. ตัวแปรปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของ
ตนเองอย่างมีความสมบูรณ์มากที่สุด

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า

1. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน พบว่า ประกอบด้วยปัจจัยทางด้านจริยธรรมการปกครอง ได้แก่ ความยุติธรรม ความจริง ความเมตตา และความถูกต้อง ด้านการกำหนดนโยบาย ได้แก่ แผน แผนงาน และโครงการ และงบประมาณ ด้านการสนับสนุนกิจกรรมชุมชน ได้แก่ ความร่วมมือ ความเข้าใจชุมชน การแลกเปลี่ยน และสัมพันธภาพที่ดี และด้านการมีส่วนร่วมของประชุมชน

2. องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน พบว่า 1. มีองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการแสดงออกของผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความยุติธรรม ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความจริงใจ จริงจัง ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงพรหมวิหารธรรม ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความเป็นคนดี และคนเก่ง ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัว ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงจรรยาวัตรที่งดงาม ผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงความยึดมั่นในศีลธรรม 2. องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านประสบการณ์ ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่ผ่านการทำงานมานานหรือผู้นำชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่จะต้องมีความรู้ความสามารถในยุคสมัยใหม่ นักคิด และผู้นำชุมชนปัจจุบัน ความจริงใจ ซื่อสัตย์ ความกล้า และการยอมรับจากประชาชน

3. องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา ได้แก่ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการบังคับบัญชาผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชจะต้องเร่งสร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรรัฐศาสตร์ สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรวิทยาศาสตร์ สร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรนิติศาสตร์ และสร้างโรงเรียนหรือศูนย์ฝึกอบรมตามหลักสูตรการพัฒนาชุมชน

4. องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กร ได้แก่ การวางแผนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการปกครองระดับชุมชน การวางแผนร่วมกับหน่วยงานรัฐอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงในลักษณะของการพัฒนาชุมชน การวางแผนร่วมกับภาคเอกชน และการวางแผนร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่และใกล้เคียงในระดับตั้งแต่อนุบาลจนถึงระดับมหาวิทยาลัย

อภิปรายผล

ลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำ และหลักธรรมาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนาทำให้เห็นประเด็นของคุณลักษณะความเป็นธรรมาธิปไตยที่ผูกโยงด้วยแนวทางการจัดการของการยึดถือหลักการ และหลักปฏิบัติอย่างถูกต้องของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ³ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักอธิปไตยในพระพุทธศาสนา” พบว่า พระองค์ทรงยึดเอาความถูกต้องหรือยึดเอาธรรมเป็นหลักเพราะฉะนั้น การที่ผู้นำชุมชนยึดถือความถูกต้อง เป็นธรรม ยึดความดี ยึดความจริงไม่ถือเสียงส่วนใหญ่ที่ไม่ชอบด้วยธรรมจะช่วยให้สังคมในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีแบบอย่างที่ดี

³ พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร, ดร. “การบริหารงานตามหลักอธิปไตยในพระพุทธศาสนา”. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5. (สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, 2558).

กระบวนการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชพบว่า ความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน ซึ่งประกอบด้วยเรื่องของความพร้อม ความจริงใจ แรงจูงใจเป็นพื้นฐานของความซื่อสัตย์และความสามัคคีกันในกลุ่มชนสอดคล้องกับงานวิจัยของ⁴ วิจัยเรื่อง “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง” พบว่า การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้เกิดความเจริญก้าวหน้า แม้ว่าความสามัคคีจะเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทุกคนต่างยอมรับ แต่ความสามัคคีที่แท้จริงที่จะมีพลังสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและคุณูปการแก่สังคมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น จึงเป็นความสามัคคีบนฐานความดี ความงาม และความจริงปัจจัยที่ 2 ประกอบด้วย 6 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม ขั้นตอนที่ 2 การสร้างความร่วมมือ ขั้นตอนที่ 3 การเป็นแบบอย่าง ขั้นตอนที่ 4 การสร้างการยอมรับจากประชาชน ขั้นตอนที่ 5 การสร้างอุดมการณ์ และขั้นที่ 6 การสื่อสาร ที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับประชาชนสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” พบว่า หากผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติและความรู้ความสามารถที่ดีจะเป็นคุณสมบัติที่สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผ่านสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของกับผู้นำชุมชนกับประชาชน 3 ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของผู้นำชุมชนเพื่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของตนเองอย่างมีความสมบูรณ์สอดคล้องกับงานวิจัยของ⁵ เช่นกัน พบว่า รูปแบบเครือข่ายโครงสร้างทางสังคมพบว่า พัฒนามาจากระบบเครือข่าย ในชุมชนเป็นส่วนเกาะเกี่ยวแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นเป็นไปในลักษณะเป็นการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยเอื้อเฟื้อต่อกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลและการตอบแทนที่เราเรียกว่า “บุญคุณ” เพราะฉะนั้น การที่ผู้นำชุมชนในอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชมีคุณธรรมเป็นตัวแปรที่สำคัญในเบื้องต้น มีตัวแปรปัจจัยเชิงกระบวนการในท่ามกลาง และตัวแปรปัจจัยเชิงผลลัพธ์ในที่สุดจะสามารถเห็นกระบวนการเชิงประจักษ์ต่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชพบว่า

ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านจริยธรรมการปกครอง ด้านการกำหนด นโยบาย และด้านการสนับสนุนกิจกรรมชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนสอดคล้องกับงานวิจัยของ⁶ วิจัยเรื่อง “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน” พบว่า ยุทธศาสตร์พัฒนาการเมืองของประชาชน จะต้องมีการกิจกรรมหรือโครงการ ที่เป็นการเมืองแนวใหม่ สร้างวิทยากรแกนนำในพื้นที่ และกิจกรรมสร้างจิตสำนึก

⁴ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. วารสารปีที่ 11. ฉบับที่ 3. (เดือนกันยายน – ธันวาคม), 2557.

⁵ อุดม คุม่า. “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. ปีที่ 1. ฉบับที่ 1. เมษายน – กันยายน, 2555.

⁶ วิศาล ศรีมหาวโร. “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน”. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. วารสารปีที่ 9. ฉบับที่ 3. เดือนกันยายน-ธันวาคม, 2554.

สาธารณะแก่ชุมชน สำหรับองค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบและคุณลักษณะ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการแสดงออกของผู้นำ และด้านประสบการณ์จะต้องสะท้อนผ่านผลงานที่ปรากฏออกมาในรูปของการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์มากที่สุดและประชาชนพึงพอใจสอดคล้องกับงานวิจัยของ⁷ วิจัยเรื่อง “อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง” พบว่า การแสดงออกถึงพลังสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและคุณูปการแก่สังคมการ อยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น ต้องเป็นความสามัคคีบนฐานความดี ความงาม และความจริง ยึดผลประโยชน์ของสังคมและส่วนรวมเป็นสรณะ ประสานการทำงานร่วมกัน เป็นทีมอย่างมีเอกภาพ มีจิตใจทู่เมเสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะฉะนั้น รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชจะต้องเห็นปัจจัยและองค์การทั้ง 3 ประการจนสามารถอธิบายต่อผู้นำชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด 4 องค์ประกอบได้แก่ ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชน องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษา และองค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กร

ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลผู้นำชุมชนจะต้องกำหนดนำรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะธรรมาธิปไตยไปใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดโดยเฉพาะ 1. ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม 2. องค์ประกอบและคุณลักษณะของรูปแบบการพัฒนาธรรมาธิปไตยของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับพฤติกรรมกรปฏิบัติอันเป็นแบบอย่างที่ดี 3. องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ในระดับต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และ 4. องค์ประกอบและคุณลักษณะด้านเครือข่ายทางสังคมและองค์กรเกี่ยวกับการทำงานภายใต้เครือข่ายแบบองค์รวม

บรรณานุกรม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. วารสารปีที่ 11. ฉบับที่ 3. (เดือนกันยายน – ธันวาคม), 2557.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร.ดร.. “การบริหารงานตามหลักอธิปไตยในพระพุทธศาสนา”. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5. สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, 2558.

⁷ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. อ้างแล้ว.

- วิศาล ศรีมหาโว. “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน”. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. วารสารปีที่ 9. ฉบับที่ 3. เดือนกันยายน-ธันวาคม, 2554. ศาสนศึกษา. หนังสือรายงานสถิติประจำปี พ.ศ. 2558. (เอกสารอัดสำเนา). ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2558.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์ และ มรุต วันทนากร. แนวคิดว่าด้วยฝ่ายบริหารเข้มแข็งกับการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรงในประเทศไทย. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. ทำเนียบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2558.
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. วิสัยทัศน์ของจังหวัด (Vision). สืบค้นเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2558, จาก <http://www.nakhonsithammarat.go.th/khon3.php>.
- อุดม คุณา. “ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. ปีที่ 1. ฉบับที่ 1. เมษายน – กันยายน, 2555.
- Dimmock. C. & Walker. A. School leadership in context – societal and organizational cultures. In T. Bush and L. Bell (Eds.). The principles and practice of educational management. London: Paul Chapman, 2002.

วิธีการเชิงปริมาณใหม่ๆ สำหรับศาสตร์ประเมิน Modern Quantitative Methods for Evaluation Science

รัตนะ บัวสนธ์¹

บทคัดย่อ

ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา หรือตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา วิธีการเชิงปริมาณที่ใช้สำหรับการวิจัย ได้มีการพัฒนาและนำเทคนิควิธีวิเคราะห์ทางสถิติใหม่ๆ มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาคำตอบให้กับคำถามการวิจัยอย่างแพร่หลาย ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้สามารถที่จะนำมาใช้สำหรับศาสตร์การประเมิน โดยเฉพาะ การประเมินโครงการทางสังคม หรือทางการศึกษาได้เป็นอย่างดี วิธีการเชิงปริมาณใหม่ๆ นี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ 1) การสรุปเชิงสาเหตุหรือการออกแบบเชิงทดลอง 2) โมเดลพหุระดับ และ 3) สมการเชิงโครงสร้าง หรือโมเดลตัวแปรแฝง

คำหลัก 1) การสรุปอ้างอิงเชิงสาเหตุ/การออกแบบการทดลอง 2) โมเดลพหุระดับ 3) สมการเชิงโครงสร้าง หรือโมเดลตัวแปรแฝง

บทนำ

ผลจากการพัฒนาการที่ก้าวหน้าของวิธีการเชิงปริมาณสำหรับงานวิจัย โดยเฉพาะเกี่ยวกับด้านวิธีการวิเคราะห์ทางสถิติก่อให้เกิดการเปิดพรมแดนความรู้ และการใช้วิธีการที่ทันสมัย เพื่อหาคำตอบในสิ่งที่สงสัยให้กับนักวิจัยได้อย่างกว้างขวางขึ้น ซึ่งผลดังกล่าวก็ย่อมส่งผลกระทบต่อ การเปิดพรมแดนเกี่ยวกับวิธีการประเมินโครงการหรือแผนงานให้กับนักประเมินที่นิยมใช้วิธีการประเมินเชิงปริมาณตามไปด้วยเช่นกัน

ในบทความนี้ มุ่งนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเชิงปริมาณใหม่ๆ สำหรับใช้ประเมินโครงการทั้ง 3 กลุ่ม โดยจะกล่าวถึงแนวคิดที่มาและตัวอย่างตามลำดับ ดังต่อไปนี้

¹ ศาสตราจารย์ประจำสาขาวิจัยและพัฒนาศึกษา มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

1. การสรุปอ้างอิงเชิงสาเหตุหรือการออกแบบการทดลอง: Causal Inference/ Experimental Design

วิธีการเชิงปริมาณในกลุ่มนี้ก็คือ การอาศัยหลักคิดเกี่ยวกับการออกแบบการทดลองในงานวิจัยเพื่อที่จะให้สามารถสรุปผลของการวิจัย (ซึ่งก็คือตัวแปรตาม) ว่าเกิดขึ้นเนื่องมาจากตัวแปรต้นที่เป็นสาเหตุอย่างแท้จริง โดยอาศัยหลักการควบคุมสุ่ม (randomized control) กลุ่มผู้เข้ารับเงื่อนไขการทดลองให้มีความเท่าเทียมกันก่อนที่จะได้รับเงื่อนไขการทดลอง (ซึ่งเป็นตัวแปรต้นหรือสาเหตุ) และเมื่อทำการทดลองหรือให้เงื่อนไขการทดลองกับกลุ่มผู้เข้ารับการทดลอง (subjects) เสร็จสิ้นแล้วการสรุปผลก็จะมีลักษณะการสรุปอ้างอิงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (causal relationship) ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตาม การออกแบบการทดลองสามารถออกแบบได้หลายแบบ ซึ่งแต่ละแบบแผนการทดลองก็จะให้ความตรงภายใน (internal validity) และความตรงภายนอก (external validity) ของผลการวิจัยแตกต่างกัน ดังที่ Campbell and Stanley (1963) ได้วิเคราะห์ วิจัย เสนอไว้ในหนังสือที่ทั้งสองคนเขียนไว้ในปีดังกล่าว

จากหลักคิดของวิธีการเชิงปริมาณในงานวิจัยเกี่ยวกับการออกแบบการทดลองที่กล่าวมานั้น ก็จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการประเมินโครงการได้เช่นเดียวกัน ซึ่งในการประเมินโครงการนั้น จะถือว่าโครงการ (program) หรือสิ่งแทรกแซง (intervention) ก็คือ ตัวแปรต้นหรือเงื่อนไขที่เป็นสาเหตุ (บางครั้งอาจเรียกว่า ตัวแปรสาเหตุ หรือ treatment variable) ส่วนผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับบริการจากโครงการ (target or client group) ซึ่งมักเรียกว่า ประสิทธิภาพ (effectiveness) ของโครงการ ก็คือ ตัวแปรผลหรือตัวแปรตามนั่นเอง ด้วยเหตุนี้เอง ความน่าเชื่อถือของการสรุปอ้างอิงเชิงสาเหตุของโครงการกับผลที่เกิดขึ้น จึงต้องอาศัยหลักการออกแบบการทดลองจากงานวิจัยที่เป็นไปตามหลัก “Max-Min-Con” (Kerlinger, 1986, pp. 279-291) เพื่อให้เกิดความตรงภายในและความตรงภายนอกของการประเมินโครงการให้มากที่สุดนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ดี บางครั้งในการนำโครงการไปให้บริการหรือใช้กับกลุ่มผู้รับบริการนั้น ไม่สามารถจะอาศัยหลักการควบคุมสุ่ม ซึ่งเป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งของหลัก “Max-Min-Con” เพราะกลุ่มผู้รับบริการได้กำหนดไว้อย่างเจาะจงแล้ว ยกตัวอย่างเช่น การนำโครงการป้องกันไข้เลือดออกไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนของประเทศซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยง หรือโครงการส่งเสริมการรู้หนังสือภาษาไทยสำหรับผู้อพยพชาวโรฮิงญา เป็นต้น กรณีเช่นนี้ Shadish, Cook and Campbell (2002) ได้เสนอให้ใช้แบบแผนเชิงกึ่งทดลอง (quasi-experimental designs)

ที่มีความแกร่งในการสรุปอ้างอิงเชิงสาเหตุของโครงการไว้สองแบบแผน คือ การถดถอยแบบไม่ต่อเนื่อง (regression discontinuity: RD) การรบกวนแบบอนุกรมเวลา (interrupted time series: ITS) นอกเหนือจากสามคนดังกล่าวนี้ Morgan and Winship (2007) ก็ยังได้นำเสนอเกี่ยวกับแบบแผนทางเลือกอื่นๆ รวมทั้งการใช้วิธีการทางสถิติสำหรับการสรุปอ้างอิงเชิงสาเหตุเกี่ยวกับโครงการหรือสิ่งแทรกแซงทางสังคม โดยอาศัยพื้นฐานทางคณิตศาสตร์สำหรับการประมาณค่าเชิงสาเหตุที่แตกต่างกันในแต่ละแบบแผนทางเลือก (design alternatives) นั้นๆ นอกจากนี้ Morgan and Winship ยังเสนอให้ใช้แผนภูมิเป็นตัวแทนแสดงให้เห็นถึงเครือข่ายเชิงสาเหตุของตัวแปรต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเกี่ยวของเชื่อมโยงกันของแต่ละแบบแผนการทดลองใช้โครงการที่นำไปใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน ตลอดจนการใช้วิธีการทางสถิติสำหรับปรับประมาณค่าความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของโครงการกับผลที่เกิดขึ้นจากการใช้โครงการอีกด้วย

ตัวอย่างวิธีการเชิงปริมาณใหม่ๆ ที่ใช้ในการสรุปอ้างอิงเชิงสาเหตุหรือการออกแบบการทดลอง ได้แก่ งานของ Clair, Cook and Hallberg (2014, pp. 311–327) ที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบความตรงภายในและความแม่นยำทางสถิติระหว่างแบบแผนการทดลองแบบการรบกวนอนุกรมเวลากับแบบแผนการทดลองแบบสุ่ม ซึ่งผู้วิจัยต้องการทดสอบยืนยันให้เห็นว่าในกรณีการประเมินโครงการโดยอาศัยหลักคิดของงานวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับการออกแบบแผนการทดลองใช้โครงการที่ไม่สามารถจะใช้แบบแผนการทดลองแบบสุ่มกับผู้บริหารจากโครงการได้ด้วยเหตุผลข้อจำกัดตามที่กล่าวมานั้น นักประเมินก็จะสามารถใช้แบบแผนการทดลองแบบการรบกวนอนุกรมเวลาเพื่อสรุปอ้างอิงเชิงสาเหตุระหว่างโครงการหรือสิ่งแทรกแซงกับผลที่เกิดขึ้นได้อย่างน่าเชื่อถือไม่น้อยไปกว่าการใช้แบบแผนการทดลองแบบสุ่ม ผู้วิจัยทั้งสามใช้เทคนิควิธีการเปรียบเทียบการศึกษาภายใน (within-study comparison: WSC) ระหว่างแบบแผนการทดลองแบบการรบกวนอนุกรมเวลากับแบบแผนการทดลองแบบสุ่ม โดยใช้ข้อมูลจากการประเมินโครงการ Indiana's Diagnostic Assessment Intervention ที่ออกแบบการประเมินแบบสุ่ม และใช้ผลปฏิบัติทางการเรียนของนักเรียนตั้งแต่เกรด 3–8 ที่ได้จากการทดสอบของรัฐเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิผลของโครงการ จากข้อมูลการประเมินดังกล่าวนี้ นักวิจัยได้นำมาใช้ออกแบบการประเมินแบบรบกวนอนุกรมเวลาหลายแบบ เช่น เพิ่มจำนวนครั้งการสอบก่อน (pretest) รวมทั้งมีการจับคู่และไม่จับคู่ระหว่างโรงเรียนด้วย หลังจากนั้นก็ประมาณค่าความแม่นยำของคะแนนผลการเรียนของนักเรียน โดยอาศัยสมการทางคณิตศาสตร์สำหรับประมาณค่าคะแนนเปรียบเทียบกันระหว่างค่าที่ได้จากสมการตามแบบแผนการประเมินแบบสุ่มและแบบแผนการประเมินแบบการรบกวนอนุกรมเวลาว่าจะได้ผลเป็นประการใด ตามวัตถุประสงค์

การศึกษาเปรียบเทียบที่นักวิจัยตั้งไว้ทั้งสิ้น 4 ข้อ (Clair, Cook and Hallberg, 2014, p. 314) ผลการศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า แบบแผนการทดลอง (หรือการประเมิน) แบบการรบกวนอนุกรมเวลา ให้ผลการประมาณค่า ประสิทธิภาพของโครงการ (คะแนนผลการเรียนของนักเรียน) ใกล้เคียงกับแบบแผนการทดลองแบบสุ่ม จากงานวิจัยนี้ สรุปได้ว่า การใช้แบบแผนการประเมินโครงการแบบการรบกวนอนุกรมเวลาสามารถใช้ประเมินโครงการและสรุปผลการอ้างอิงเชิงสาเหตุของโครงการได้แม่นยำไม่ต่างไปจากแบบแผนการทดลองแบบสุ่ม

2. โมเดลพหุระดับ: Multilevel Modeling

วิธีการเชิงปริมาณที่เรียกว่า โมเดลพหุระดับ นั้น เป็นวิธีการสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล โดยให้ความสำคัญและคำนึงถึงความแตกต่างของระดับข้อมูลที่ลดหลั่นกันลงมาตามระดับเล็กหรือระดับจุลภาค (Micro Level) และระดับใหญ่หรือระดับมหภาค (Macro Level) นั่นคือ แยกวิเคราะห์ตามระดับข้อมูลที่ลดหลั่นกัน ซึ่งเป็นวิธีการทางสถิติที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งมักนำข้อมูลที่แม้จะอยู่ในระดับต่างกันมารวมวิเคราะห์ไว้ด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น ในการศึกษาหาคำตอบว่า ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน นักวิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมแล้วพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ได้แก่ ฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว ลำดับที่เกิด สภาพแวดล้อมของครอบครัว เพศ เจตคติ วิธีการสอนของครู ขนาดห้องเรียน สภาพแวดล้อมของโรงเรียน การได้รับงบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียน และความสัมพันธ์ของชุมชนกับโรงเรียน จากตัวอย่างนี้ จะเห็นว่าสามารถจัดระดับของข้อมูลตามลักษณะปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้เป็น 3 ระดับลดหลั่นกัน กล่าวคือ ปัจจัยในระดับตัวนักเรียนแต่ละคน (Micro Level) ก็คือ ฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว ลำดับที่เกิด สภาพแวดล้อมทางครอบครัว เพศ และเจตคติของนักเรียน ในขณะที่ปัจจัยในระดับชั้นเรียน (Macro Level) ที่ร่วมส่งผลต่อค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในห้องเรียนหนึ่งๆ ได้แก่ วิธีการสอนของครู และขนาดห้องเรียน ในทำนองเดียวกันกับปัจจัยในระดับโรงเรียน (Macro Level) ที่ร่วมส่งผลต่อค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนหนึ่ง ได้แก่ สภาพแวดล้อมของโรงเรียน การได้รับงบประมาณสนับสนุนฯ และความสัมพันธ์ของชุมชนกับโรงเรียน เป็นต้น วิธีการเชิงปริมาณที่เรียกว่า โมเดลพหุระดับนี้ ผู้ที่นำเสนอแนวคิดและเขียนอธิบายไว้ในตำราซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย ได้แก่ Raudenbush

and Bryk (2002) Goldstein (2011) Luke (2004) Hox (2010) และ Snijder and Bosker (2012) และศิริชัย กาญจนวาสี (2542)

สำหรับการประเมินโครงการต่างๆ นั้น ก็จะพบอยู่บ่อยๆ ว่า นักประเมินได้มีการประเมินโครงการที่มีลักษณะข้อมูลเป็นไปในทำนองพหุระดับ หรือต่างระดับลดหลั่นกัน เช่น โครงการโรงเรียนสีขาว โครงการอาหารกลางวัน หรือโครงการเศรษฐกิจพอเพียง เหล่านี้เป็นต้น ในกรณีโครงการโรงเรียนสีขาวที่อาจประเมินประสิทธิผลของโครงการจากความรู้ความเข้าใจ พฤติกรรมของนักเรียนเกี่ยวกับยาเสพติด และการหลีกเลี่ยงยาเสพติด จะพบว่า มีปัจจัยในระดับต่างกันที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโครงการนี้ อาทิ ในระดับนักเรียน ได้แก่ ลักษณะของครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู การคบเพื่อน ส่วนปัจจัยในระดับโรงเรียน และห้องเรียน ได้แก่ การควบคุมชั้นเรียนของครู บรรยากาศในห้องเรียน ขนาดห้องเรียน ที่ตั้ง/สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ความสัมพันธ์ของผู้ปกครองกับโรงเรียน เหล่านี้เป็นต้น ดังนั้น การใช้วิธีการเชิงปริมาณโมเดลพหุระดับ สำหรับประเมินผลโครงการ จึงสามารถนำมาใช้และมีประโยชน์ต่อการอธิบายประสิทธิผลของโครงการได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างงานประเมินโครงการที่ใช้วิธีการเชิงปริมาณแบบใหม่ด้วยโมเดลพหุระดับ ได้แก่ งานของ Gebreselassie, Stephenson, Maplex, Johnson and Tucker (2014, pp. 214-229) ที่ทำการประเมินโครงการ การให้บริการความรู้ความเข้าใจทางสุขภาพจิตของชุมชนแก่เด็กและครอบครัว โดยศึกษาประเมินความคงทนของความรู้ความเข้าใจทางสุขภาพจิตของเด็กและครอบครัวที่ได้รับบริการจากโครงการดังกล่าว ซึ่งในการประเมินครั้งนี้ ผู้ประเมินได้จำแนกข้อมูลแบ่งเป็นระดับตามปัจจัยต่างๆ ได้แก่

2.1 ระดับที่ 1 ได้แก่ ปัจจัยช่วงเวลาการศึกษาติดตาม

2.2 ระดับที่ 2 ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลและครอบครัว ประกอบด้วย เพศ อายุ เชื้อชาติ การใช้ชีวิต (คนเดียว หรือ อยู่ร่วมกับคนอื่น) สถานที่ให้การบำบัด (คลินิก หรือ แหล่งอื่นๆ) คะแนนตรวจสอบพฤติกรรมเด็ก (CBCL: Child Behavior Checklist) และรายได้ครัวเรือน

2.3 ระดับที่ 3 ได้แก่ ปัจจัยคุณลักษณะต่างๆ ของชุมชน ประกอบด้วย ประสพการณ์ที่มีมาก่อนของพื้นที่หรือชุมชนในการได้รับการทางสุขภาพจิต จำนวนค่าใช้จ่ายให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ภายหลังจากการสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานเสร็จแล้ว และจำนวนค่าใช้จ่ายที่จ่ายให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ในแต่ละช่วงเวลาการศึกษาติดตาม

ผลจากการประเมินพบว่า แต่ละปัจจัยที่ต่างระดับกันมีผลต่อการคงทนของความรู้ความเข้าใจทางสุขภาพจิตของเด็กและครอบครัวในชุมชนที่ได้รับการทางสุขภาพจิตต่างกันด้วย

3. สมการเชิงโครงสร้าง หรือโมเดลตัวแปรแฝง: Structural Equation/Latent Variable Modeling

วิธีการเชิงปริมาณที่เรียกว่า สมการเชิงโครงสร้างหรือโมเดลตัวแปรแฝง เป็นวิธีการวิเคราะห์ทางสถิติที่มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ในเชิงสาเหตุ (causal relationship) ระหว่างตัวแปรแฝง (Latent variable) ที่เป็นตัวแปรสาเหตุ หรือตัวแปรอิสระ (cause or independent variable) โดยที่ตัวแปรแฝงที่เป็นตัวแปรสาเหตุนั้น อาจมีอิทธิพลหรือส่งผลต่อตัวแปรแฝงที่เป็นตัวแปรผล หรือตัวแปรตามทั้งที่เป็นการส่งผลทางตรง และ/หรือทางอ้อม (direct and/or indirect effect) ทั้งนี้ โดยพิจารณาจากการลากเส้นลูกศรจากตัวแปรแฝงสาเหตุตัวหนึ่งๆ ไปยังตัวแปรแฝงผลตัวหนึ่งๆ ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทั้งที่เป็นความสัมพันธ์ทางตรงและหรือทางอ้อมนี้ เรียกว่า สมการเชิงโครงสร้าง (structural equation) ซึ่งอาศัยการวิเคราะห์การถดถอย (regression) ในการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ของเส้นทาง (path coefficient)

ในขณะที่ตัวแปรแฝงแต่ละตัว (ทั้งตัวแปรสาเหตุและตัวแปรแฝงผล) ต่างก็ประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้ (observe variable) มากกว่า 1 ตัวขึ้นไป ซึ่งความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ในตัวตัวแปรแฝงหนึ่งๆ นั้น เรียกว่า โมเดลการวัด (measurement model) และอาศัยการวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) ในการประมาณค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ภายใต้ตัวแปรแฝงหนึ่ง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) นั่นเอง

ในการศึกษาหาคำตอบของปัญหาการวิจัยหรือการประเมินนั้น นักวิจัยหรือนักประเมินต้องมีการทบทวนวรรณกรรมในส่วนทฤษฎีแนวคิดที่มีอยู่ และงานวิจัย หรืองานประเมินที่มีผู้ดำเนินการวิจัยไว้ก่อนหน้าแล้วเกี่ยวกับลักษณะและความสัมพันธ์ของตัวแปรแฝงต่างๆ รวมทั้งความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างตัวแปรสังเกตได้กับตัวแปรแฝงหนึ่งๆ หลักจากนั้นก็นำเสนอโมเดลเชิงสมมุติฐานหรือเชิงทฤษฎี (hypothetical or theoretical model) ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้กับตัวแปรแฝงหนึ่งๆ (โมเดลการวัด) และที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงแต่ละตัว (โมเดลเชิงโครงสร้าง)

ภายหลังจากนำเสนอโมเดลเชิงสมมุติฐานหรือเชิงทฤษฎีแล้วนักวิจัยหรือนักประเมินก็ต้องทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับตัวแปรสังเกตได้แต่ละตัว ต่อจากนั้นก็นำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมการวิเคราะห์ที่เรียกว่า ลิสเรล (LISREL: **L**inear **S**tructural **R**elationship) เพื่อประมาณค่าพารามิเตอร์ต่างๆ แล้วพิจารณาค่าดัชนีต่างๆ ที่จะบ่งบอกว่าข้อมูลเชิงประจักษ์

หรือโมเดลเชิงประจักษ์ (empirical data or model) มีความสอดคล้อง (fit) กับโมเดลเชิงสมมุติฐานหรือไม่ ซึ่งค่าดัชนีที่บ่งบอกว่าโมเดลสอดคล้องกันหรือไม่ก็มีหลายค่า เช่น สัดส่วนของค่าไควร์สแควร์กับองศาอิสระ (x^2/df ยิ่งน้อยยิ่งดี โดยปกติจะใช้เกณฑ์ $x^2/df \leq 2$) หรือค่า p (probability มากกว่า 0.05) หรือค่า GFI, AGFI มีค่าใกล้ 1.00 (GFI หรือ AGFI คือ Goodness of Fit Index และ Ajust Goodness of Fit Index) เหล่านี้เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้ที่นำเสนอแนวคิดและเขียนตำราที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ได้แก่ Kline (2011) Shumaker and Lomax (2010) Raykov and Marcoulides (2006) Kaplan (2009) Mulaik (2009) และ Loehlin (2004) และนงลักษณ์ วิรัชชัย (2554) ตำราเหล่านี้ มีทั้งที่เป็นตำราเสนอแนวคิดเบื้องต้นและตำราที่นำเสนอแนวคิดวิธีวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งซับซ้อน

ยกตัวอย่างสมมติของการใช้สมการเชิงโครงสร้าง/โมเดลตัวแปรแฝงในการประเมินโครงการ ได้แก่ นักประเมินต้องการประเมินประสิทธิผลของโครงการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง จำนวน 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ พิจิตร และนครสวรรค์ ซึ่งประสิทธิผลการรู้เท่าทันสื่อ นั้น พิจารณาหรือวัดได้จาก ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของสื่อ การเข้าถึงสื่อ และการสร้างองค์ความรู้จากสื่อ ทั้งนี้ นักประเมินได้ทำการศึกษาทฤษฎีแนวคิดและงานวิจัยหรืองานประเมินเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อของกลุ่มบุคคลต่างๆ ทั้งจากงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศก็พบว่า มีตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ในแต่ละตัวแปรแฝงที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อทั้งเป็นการส่งผลทางตรงและทางอ้อม ดังนี้

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรสังเกตได้	การส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ		
		ทางตรง	ทางอ้อม	ทั้งสองทาง
1. ฐานะทางเศรษฐกิจสังคม	1.1 รายได้/เดือน 1.2 ค่าใช้จ่ายสำหรับสื่อ 1.3 การมีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน			✓
2. พื้นภูมิหลัง	2.1 เพศ 2.2 อายุ 2.3 สถานภาพสมรส 2.4 คุณวุฒิและสาขาการศึกษาที่จบสูงสุด			✓

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรสังเกตได้	การส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ		
		ทางตรง	ทางอ้อม	ทั้งสองทาง
3. การใช้เวลาว่าง	3.1 ท่องเที่ยว 3.2 พักผ่อนอยู่กับบ้าน/ ครอบครัว 3.3 ทำงานอดิเรก 3.4 ชมภาพยนตร์/ดนตรี 3.5 มากกว่า 1 กรณี	✓		
4. บุคลิกภาพ	4.1 รูปร่าง 4.2 นิสิต 4.3 อารมณ์		✓	

เมื่อให้ Y : การรู้เท่าทันสื่อ

y_1 : ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของสื่อ

y_2 : การเข้าถึงสื่อ

y_3 : การสร้างองค์ความรู้จากสื่อ

A : ปัจจัยหลัง

a_1 : เพศ

a_2 : อายุ

a_3 : สถานภาพสมรส

a_4 : คุณวุฒิและสาขาการศึกษาที่จบสูงสุด

B : ฐานะทางเศรษฐกิจสังคม

b_1 : รายได้/เดือน

b_2 : ค่าใช้จ่ายสำหรับสื่อ

b_3 : การมีสิ่งอำนวยความสะดวก

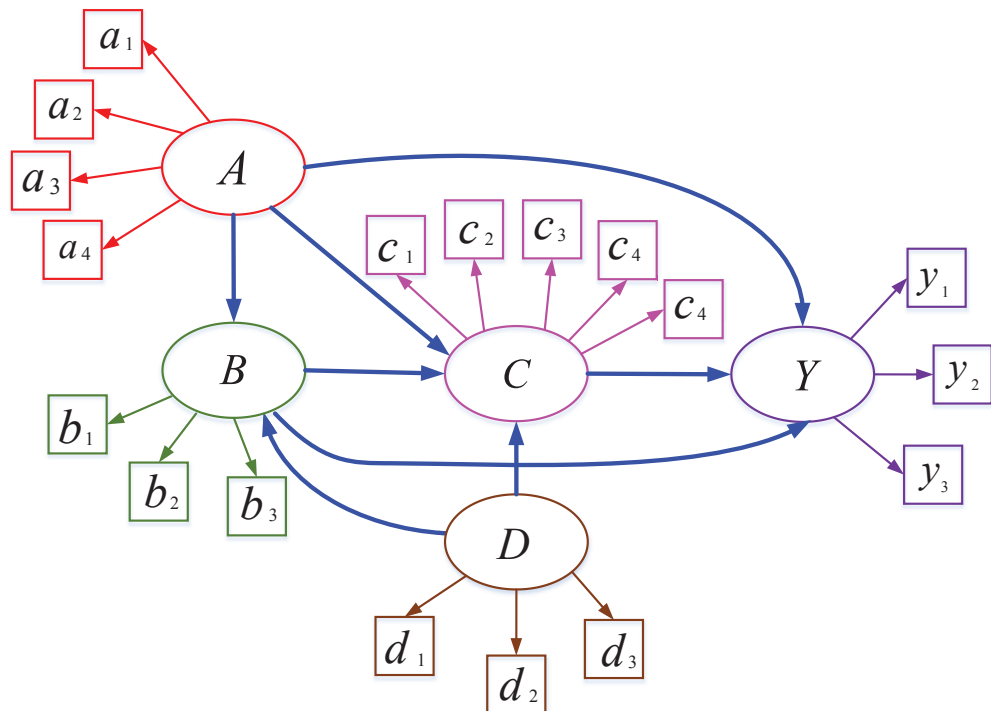
C : การใช้เวลาว่าง

c_1 : ท่องเที่ยว

c_2 : พักผ่อนอยู่กับบ้าน/ครอบครัว

- C_3 : ทำงานอดิเรก
- C_4 : ชมภาพยนตร์/ดนตรี
- C_5 : มากกว่า 1 กรณี
- D : บุคลิกภาพ
  - d_1 : รูปร่าง
  - d_2 : นิสัย
  - d_3 : อารมณ์

โมเดลเชิงสมมุติฐานที่แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรแฝงและตัวแปรแฝงแต่ละตัวกับตัวแปรสังเกตได้ในตัวแปรแฝงหนึ่งๆ เขียนเป็นแผนภาพของโมเดลเชิงสมมุติฐานได้ดังนี้

จากโมเดลเชิงสมมุติฐานนี้ แสดงให้เห็นว่านักประเมินคิดว่า ตัวแปรแฝงพื้นฐานหลังของครู (ซึ่งประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้ เพศ อายุ สถานภาพสมรส และคุณวุฒิ/สาขาการศึกษาที่จบสูงสุด) ส่งผลทั้งทางตรงต่อประสิทธิผลการรู้เท่าทันสื่อของครู (ซึ่งวัดได้หรือประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้ ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของสื่อ การเข้าถึงสื่อ และการสร้างองค์ความรู้จากสื่อ) และส่งผลทางอ้อมต่อประสิทธิผลการรู้เท่าทันสื่อผ่านตัวแปรแฝงการใช้เวลาว่างของครู (ซึ่งวัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ การท่องเที่ยว พักผ่อนอยู่กับบ้าน/ครอบครัว การทำงานอดิเรก ชมภาพยนตร์/ดนตรี และกระทำมากกว่า 1 กรณี) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงอื่นๆ ก็อธิบายได้ในทำนองเดียวกันนี้ หลังจากเสนอโมเดลนี้แล้ว นักประเมินก็เก็บรวบรวมข้อมูลตามตัวแปรสังเกตได้จากครูในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาภาคเหนือตอนล่าง โดยสุ่มตัวอย่างครูมาจำนวนหนึ่ง (การใช้จำนวนตัวอย่างเท่าไรในการใช้วิธี LISREL นั้น สามารถศึกษาได้จากตำราที่กล่าวถึงผ่านมา) แล้วนำข้อมูลที่ได้อมาวิเคราะห์ทดสอบโมเดลเชิงสมมุติฐานดังกล่าวนี้ ถ้าผลการวิเคราะห์ทดสอบแสดงให้เห็นว่าข้อมูลเชิงประจักษ์ (หรือโมเดลเชิงประจักษ์) สอดคล้องกับโมเดลเชิงสมมุติฐาน (โดยพิจารณาค่าดัชนีตามเกณฑ์ต่างๆ ที่กล่าวมา) ก็แปลและสรุปผลการประเมินโดยชี้ให้เห็นว่าตัวแปรแฝงใดมีอิทธิพลหรือส่งผลต่อประสิทธิผลการรู้เท่าทันสื่อของครูมากที่สุด ทั้งที่เป็นการส่งผลรวม (ทางตรง+ทางอ้อม) และการส่งผลทางตรงหรือส่งผลทางอ้อม ทำนองนี้ เป็นต้น

สรุป

จากที่นำเสนอผ่านมาจะเห็นว่า การประเมินผลโครงการ หรือการเพิ่มความก้าวหน้าของศาสตร์การประเมินสามารถที่จะนำวิธีการเชิงปริมาณใหม่ๆ ที่เป็นวิธีการวิเคราะห์ทางสถิติมาใช้ในการศึกษาหาคำตอบสำหรับการประเมินได้อย่างลุ่มลึกทันสมัยวิธีการทางสถิติหรือวิธีการออกแบบการทดลองใช้โครงการใหม่ๆ จะช่วยขยายขอบเขตพรมแดนความรู้ของศาสตร์การประเมินได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น นักประเมินจึงจำเป็นที่จะต้องแสวงหาและนำวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการประเมินอยู่เสมอๆ การติดยึดกับวิธีการประเมินเดิมๆ แม้ว่าจะเป็นวิธีการที่ยอมรับนำมาใช้อย่างแพร่หลายนั้น ในด้านหนึ่งอาจทำให้ผลการประเมินน่าเชื่อถือได้ดี แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เท่ากับปิดกั้นโอกาสการแสวงหาสิ่งใหม่ๆ มาเติมเต็มองค์ความรู้ของศาสตร์การประเมินไปโดยปริยาย

เอกสารอ้างอิง

- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). **โมเดลريسเรลและสถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2554). **การวิเคราะห์พหุระดับ**. กรุงเทพมหานคร. ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คุรุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Campbell, D and Stanley, J. (1963). **Experimental and quasi-experimental designs for research Chicago**. IL: Houghton-Mifflin.
- Clair, St. T., Cook, T.D. and Hallberg, K. (2014). **“Examining the Internal Validity and Statistical Precision of the Comparative Interrupted Time Series Design by Comparison With a Random ized Experiment”**. American Journal of Evaluation. 35(3), 311-327.
- Gebreselassie, T., Stephens, R. L., Maples, C. J., Johnson, S. F. and Tucker, A. L. (2014). **“Retention of Children and Their Families in the Longitudinal Outcome Study of the Comprehensive Community Mental Health Services for Children and Their Families Program: A Multilevel Analysis”**. American Journal of Evaluation. 35(2), 214-229.
- Goldstein, H. (2011). **Multilevel statistical models**. 4th, edition. West Sussex, England: Wiley.
- Hox, J. J. (2010). **Multilevel analysis. Techniques and applications**. NY.: Routledge.
- Kaplan, D. (2009). **Structural equation modeling: Foundations and extensions**. 2nd, edition. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Kerlinger, F. N. (1986). **Foundations of Behavioral Research**. 3rd, edition. NY.: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Kline, R. B. (2011). **Principles and practice of structural equation modeling**. 3rd, edition. NY.: Guilford Press.

- Lochlin, J. C. (2004). **Latent variable models: An introduction to factor, path, and structural equation analysis**. 4th, edition. Mahwah, NJ.: Lawrence Erlbaum.
- Luke, D. A. (2004). **Multilevel Modeling**. Sage University Paper Series on Quantitative Applications in the Social Science (๗๑.143). Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Morgan, S. L. and Winship, C. (2007). **Counterfactuals and causal inference: Methods and principles for social research**. NY.: Cambridge University Press.
- Mulaik, S. A. (2009). **Linear causal Models and structural equations**. Boca Raton, FL.: CRC Press.
- Raudenbush, S. W. and Bryk, A. S. (2002). **Hierarchical Linear models: Applications and data analysis methods**. 2nd, edition. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Raykov, T. and Marcoulides, G. A. (2006). **A first course in structural equation modeling**. 2nd, edition. Mahwah, NJ.: Lawrence Erlbaum.
- Shadish, W. R., Cook, T. D. and Campbell, D. T. (2002). **Experimental and non-experimental design for generalized causal inference**. Belmont, CA.: Wadsworth.
- Shumaker, R. E. and Lomax, R. G. (2010). **A beginner & guide to structural equation modeling**. 3rd, edition, NY.: Routledge.
- Snijders, T. A. B. and Bosker, r> (2012). **Multilevel analysis: An introduction to basic and advanced multilevel modeling**. 2nd, edition. Thousand Oaks, CA.: Sage
- Zvoch, K. (2014). **“Modern quantitative methods for evaluation science: Recommendations for essential methodological text”**. American Journal of Evaluation. 35(3), 430–440.

 ภาคผนวก

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๘๕๕/๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)

ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง “พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุค Thailand ๔.๐” ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระราชปริยัติกวี, ศาสตราจารย์ ดร.
๒. พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.
๓. พระมหาบุญเลิศ อินทปถโญ, รองศาสตราจารย์
๔. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รองศาสตราจารย์ ดร.
๕. พระชยานันท์หมณี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
๖. พระครูสุนทรสังฆพินิจ, ดร.
๗. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
๘. ศาสตราจารย์ ดร.จางค์ อติวัฒน์สิทธิ์
๙. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี
๑๑. รองศาสตราจารย์ พูนทรัพย์ เกตุวีรพงศ์
๑๒. รองศาสตราจารย์ สมบูรณ์ บุญฤทธิ์
๑๓. รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง
๑๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุบสอด

/๑๕.อาจารย์...

๑๕. อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ
๑๖. อาจารย์ ดร.สามารถ บุญรัตน์

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ชินะวงศ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชา จันทร์บูรณ์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
๓. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังธรรม	มหาวิทยาลัยบูรพา
๔. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุดม บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โชติ บดีรัฐ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาช เพ็งพุ่ม	มหาวิทยาลัยนเรศวร
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ จันทร์แดง	มหาวิทยาลัยพะเยา
๑๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียาภัย	มหาวิทยาลัยพะเยา
๑๑. อาจารย์ ดร.ประทีป พิษทองกลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
๑๒. อาจารย์ ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๓. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๔. อาจารย์ ดร.ไพศาล เครือแสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๑๕. อาจารย์ ดร.กันยรัตน์ รินศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐

(พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๘๕๒/๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง “พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุค Thailand ๔.๐” ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบาย มหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

๑. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	ประธานคณะกรรมการ
๒. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานคณะกรรมการ
๓. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	รองประธานคณะกรรมการ
๔. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ (ฝ่ายวิชาการ)	รองประธานคณะกรรมการ
๕. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	คณะกรรมการ
๖. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะกรรมการ
๗. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	คณะกรรมการ
๘. ศาสตราจารย์ ดร.จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์	คณะกรรมการ
๙. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน	คณะกรรมการ
๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังธรรม	คณะกรรมการ
๑๑. รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี	คณะกรรมการ
๑๒. พระชยานันท์มนี, ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
๑๓. พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปัญญา, ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. อาจารย์ ดร.ชานาญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/๑๖.อาจารย์...

- ๒ -

๑๖. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต

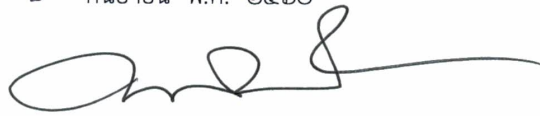
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๗. อาจารย์เชษฐ นิมมาทพัฒน์

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐

(พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0

Buddhist Integration and Modern Science
for Developing the Mind and Society of Thailand 4.0

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เลขที่ 469 หมู่ 3 ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง
จังหวัดน่าน 55000 โทร.054-601063